image not available

THE LIBRARY

REGENTS OF THE UNIVERSITY OF MINNESOTA

CLASS 325.492
BOOK K129

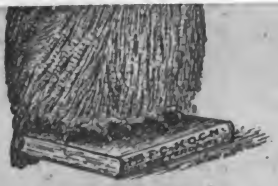

G.F.L. OPHOF
BOEKBINDER
ROTTERDAM.

Digitized by Google

Digitized by Google

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN

EUROPA.

Digitized by Google

Digitized by Google

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN EUROPA,

OF VERHAAL

VAN DE TOGTEN, ONTDEKKINGEN, OORLOGEN,

VEROVERINGEN EN INRIGTINGEN

DER NEDERLANDERS

IN

AZIËN, AFRIKA, AMERIKA

en AUSTRALIË.

VAN HET LAATSTE DER ZESTIENDE

EEUW TOT OP DEZEN TIJD.

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

EERSTE DEEL.

Te HAARLEM, bij

DE ERVEN FRANÇOIS BOHN.

MDCCCXXXI.

Digitized by Google

E 25.492
K123

VOORREDE.

De invloed der *Nederlanders* op andere werelddeelen, hunne verrigtingen, ontdekkingen en volkplantingen aldaar, zijn zoo hoogst belangrijk, zelfs voor de Algemeene Geschiedenis der drie laatste Eeuwen, dat het ons ten hoogsten verwonderen moet, daarvan nog *geene* (althans wat het onderwerp betreft) volledige of aaneengeschakelde Geschiedenis te bezitten. Veel is daarvoor wel gedaan. VALENTIJNS uitgebreide werk bevat in acht folianten onmetelijk vele bouwstoffen voor onze *Oostindische* bezittingen, doch loopt slechts tot

*

DEC 16 '53
Digitized by Google

1720, en is verbazend eenzijdig. Daarenboven is de orde daarin zoo geheel verwaarloosd, de stijl zoo gebrekkig, en een aantal kleinigheden, zelfs beuzelingen, zoo zeer met de belangrijkste zaken vermengd, dat het wel niemand, dan die er aan boord van een ſchip overvloed van tijd, en door zijne ambtsbetrekkingen de roeping toe heeft, zal invallen, dit werk *door te lezen.* Daardoor worden echter eene menigte der gewigtigste voorvallen, die den heldenmoed onzer Vaderen in het klaarste daglicht stellen, tevens aan de vergetelheid overgeleverd, en wij verzuimen die eenige bron, welke de ijverzucht der oude *Oostindische Maatschappij* ons voor de vroegere kennis der *Oostindische* bezittingen en der gebeurtenissen in dezelve open liet. Het werk van DUBOIS, *Vies des Gouverneurs Généraux des Indes Orientales*, in *Hollandsch-Fransch*, verraadt zijnen oorsprong uit eene *Nederlandsche* pen, misschien van de zijde der Maatschappij zelve. Het gaat iets verder dan VALENTIJN, en kan hier en daar ter aanvulling dienen. QUELLEMBURG's *Refutatie van* TAVENIER, TAVENIER zelf (hoezeer partijdig), WOUTER SCHOUTEN's *Reizen*, enz.

Digitized by Google

geven belangrijke daadzaken op. Over *Ceylon* en *Malabaar* kan de predikant BALDÆUS van *Colombo*, over *Japan* de Beschrijving van CARON, de Gezantschappen van MONTANUS, en het stukje van VAN HAREN, getiteld *van Japan:* omtrent *China* NIEUWHOFS *Gezantschapsreis*, hoezeer meer plaatsbeschrijving dan Geschiedenis, dienen. Over de Geschiedenis der *Molukken* is het werk van den *Spanjaard* ARGENSOLA, met de voortzetting door eene *Hollandsche* hand, niet zonder belang. Doch hoe *gaarne* zouden wij alle die kleine gevechten in de *Molukken*, die ons toch weinig tot eere strekken, voor een *uitvoerig* Reisverhaal van TASMAN, vooral van zijne tweede, nog genoegzaam geheel onbekende, reis missen! De nieuwere Geschiedenis na 1720, of althans na 1750, is geheel niet aaneengeschakeld behandeld, en moest uit brokstukken worden gedolven. Zekerlijk heeft de *Staat*, door DAENDELS, in 4 stukken *fol.*, opgegeven, en de werken zijner tegenschrijvers, daarover veel licht verspreid. RAYNAL moet veel uit de papieren van MOSSEL hebben kunnen overnemen. Maar dit alles is nog geene Geschiedenis. SAALFELD'S

Digitized by Google

Geschichte des Holl. Kolonialwesens in Ostindiën in twee deelen (1812), zou na daarbij komen, daar hij zeldzame *Hollandsche*, door Prof. LUDER aan hem verstrekte, geschriften heeft kunnen gebruiken; doch hij is al te beknopt. Voor de kennis der geldmiddelen is hij nogtans van belang.

Nopens onze *Westindische* bezittingen is de rijkdom in den beginne, de armoede in het vervolg, even groot. Wij hebben hier vooreerst het uitvoerige werk in *folio* van DE LAAT, *Dagverhaal der W. I. Comp.*, waar men door eene zee van kleine beuzelachtige voorvallen en kaperijen moet heen worstelen, om er het wetenswaardige uit op te visschen. Beter geschreven is het werk van BARLÆUS: *De Brasilia sub Joanne Mauritio, Nassaviæ Comite*, mede een foliant, die echter zeer vele wetenswaardige zaken bevat, welke, naar 't ons voorkomt, door latere Schrijvers te veel uit het oog zijn verloren. Gaarne had ik daarmede SOUTHEY's *History of Brasil* (in het belang der *Portugeezen*, uit hunne berigten, en dus den *Nederlanderen* ongunstig,) vergeleken, doch het is mij nog niet mogen gebeuren, dit boek onder het

Digitized by Google

VOORREDE.

oog te bekomen. Omtrent *Nieuw-Nederland* is de Verhandeling van wijlen den Heer LAMBRECHTSEN VAN RITTHEM bij het *Zeeuwsche* Genootschap onwaardeerbaar, en bevat genoegzaam al het wetenswaardige. FERMIN levert minder voor de *Geschiedenis* van *Suriname* dan STEDMAN. Over beide, *Oost-en Westindischen* handel en volkplantingen, verspreidt LUZAC in *Hollands Rijkdom* een voortreffelijk licht.

Omtrent onze vroegste zeetogten en ontdekkingen is het werk: *Begin en voortgang der Oostindische Compagnie* eene echte verzameling, de eigen dagboeken der Reizigers bevattende, die sedert in de *Nederlandsche Reizen*, te *Harlingen* bij VAN DER PLAATS, eenigszins verkort zijn, en waarin de stijl verbeterd is. Uitnemend gesteld is het werkje van Prof. MOLL, hetwelk, onder den zedigen titel: *Over eenige vroegere Zeetogten der Nederlanders*, in een kort bestek een' schat van kundigheden en treffende opmerkingen bevat. De bekroonde Prijsverhandeling der Heeren BENNET en VAN WIJK over de door *Nederlanders* ontdekte, doch sedert door andere volken vernoemde landen,

Digitized by Google

heeft ook geene geringe waardij voor de wetenschap.

Onder de nieuwere geschriften van vreemden, onderscheidt zich het kostbare en zeldzame werk: RAFFLES, *History of Java*, en het meer toegankelijke en vertaalde van CRAWFURD, *Geschiedenis van den Indischen Archipel.* Deze is den *Nederlanderen* zeer ongunstig, en wij zullen dikwerf in het geval zijn, hem te moeten weêrleggen; doch meenmalen bevat hij ook beschuldigingen, waarvan wij de waarheid in VALENTIJN hebben wedergevonden. Van *Nederlanders* zijn de werken van de Heeren VAN HOGENDORP, VAN DEN BOSCH, OLIVIER, NAHUYS, enz. algemeen bekend. KOLFF leert ons eenige meer afgelegene eilanden kennen, die echter *Nederland* en deszelfs zachte bestuur nog niet vergeten zijn.

Uit dit alles nu wenschte ik eene meer of min volledige *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa*, en wel in *vier Werelddeelen* (want ook *Australiën* is door ons ontdekt, en de zuidhoek van *Afrika* beschaafd) zamen te stellen. Na mijne *Verkorte Geschiedenis*, *Be-*

Digitized by Google

VOORREDE.

...chrijving, en Karakterkunde der Nederlan-
...en, meende ik door dit werk eerst mijnen ar-
...eid ten dien aanzien voltooid te hebben; want
...atuurlijk kon op de Geschiedenis der Neder-
...anden in andere werelddeelen in eene Alge-
...neene Geschiedenis en Beschrijving derzelve
...niet genoegzaam, en naar de waarde des on-
...derwerps, het oog gevestigd worden. Het is
...mij niet onbekend, dat in weêrwil der menigte
...opgegevene bronnen nog veel op te delven, nog
...veel te onderzoeken overblijft, waaromtrent
...slechts de papieren der gewezene Maatschap-
...pij, wier geheimhouding, thans ten minste,
...nutteloos is, licht zouden kunnen verspreiden.
...Mogt het den Schrijver door de welwillendheid
...dier Geletterden en Aanzienlijken, die daar-
...omtrent aan de bron zitten, gebeuren, nog on-
...bekende bijdragen te ontvangen, die het ge-
...beurde in een helder licht stellen, en de eer
...des Nederlandschen naams handhaven konden;
...hoezeer zou hij zich verheugen, een werk te
...hebben tot stand gebragt, hetwelk althans eeni-
...germate zou kunnen strekken, om de thans
...weder tot haar' ouden grond bepaalde, maar
...ook met hare oude veêrkracht bezielde Hol-

landsche Natie, met billijke fierheid het oog op de groote daden harer Vaderen over het geheele rond des Aardbodems, te doen slaan!

Het Werk zal in drie Deelen volledig zijn, en misschien op het slot een kort aardrijkskundig overzigt onzer tegenwoordige overzeesche bezittingen bevatten.

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

EERSTE DEEL.

INLEIDING.

EERSTE AFDEELING.

Overzigt van het onderwerp . . Bladz 1
Oudste zeevaart der *Nederlanders*. De *Batavieren* en *Kaninefaten*. 3
De *Franken* 5
De *Saksers* en *Friezen* 6
Oudste koophandel met *Holland* . . . 6
Koophandel in de vijftiende en zestiende Eeuw . 9
Koophandel van *Vlaanderen* en *Braband* . . 12
Handel van *Antwerpen* met *Spanje* en *Portugal* . 16
Handel met *Portugal* 17
Met *Barbarijë* en *Italië* 17
Toenemende handel van 1550 tot 1566 . . 18
De eigene zeevaart meer door *Holland* dan door *Antwerpen* gedreven 19
Hollandsche zeemagt in den vrijheids-oorlog . 21
Verhuizing der kapitalen uit *Antwerpen* na de overgave in 1585 23
De handel met *Portugal* door FILIPS II. verboden . 24
Men zocht vergoeding daarvoor . . 25

Digitized by Google

TWEEDE AFDEELING.

Oudste handel met *Oostindië* . . Blz. 26
Indië wordt door ALEXANDER meer bekend . 27
Geregelde vaart onder de *Ptolemeërs* en *Romeinen* naar *Indië*. 29
Handel te land 32
Handel in de zesde Eeuw 32
De *Mohammedanen* in *Indië* . . . 33
Handel der *Europeanen* in de Middeleeuwen met *Indië*. 35
Handelswegen naar *Indië* in de Middeleeuwen . 37
Reizen naar *Middel-Azië*, *China* en *Afrika* . . 38
Reizen en veroveringen der *Portugeezen* . . 40
Portugal komt onder *Spanje* . . . 41

EERSTE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Van de eerste vaart naar Indiën *tot op de oprigting der* Oostindische *Maatschappij*. 1594—1610.

Reizen der *Nederlanders* naar *Indië* in *Portugeesche* dienst. 43
Voorbereiding tot de reizen der *Nederlanders* naar *Indië*. 45
Men zoekt den noordoostelijken doortogt . . 47
Eerste reis om de Noord, 1594 . . 49
Tweede reis, 1595 50
Derde reis, 1596. Overwintering op *Nova Zembla* . 53
Merkwaardige terugreis in opene schuiten, 1597 . 58
Aanleiding tot de eerste reis naar *Oostindie* om *Afrika* heen. 61
Moeijelijkheden dier onderneming . . 62
Handelwijze omtrent de *Portugeezen* . . 65
Voorvallen op *Madagascar* . . . 65
Aankomst op *Java* 67
Oudste handel met den *Indischen Archipel* . . 68
Java en de *Molukken* door de *Mohammedanen* overheerd. 69

Digitized by Google

De Wilden in de binnenlanden . . Blz. 72
Oorſprong van het Rijk des *Matarams* op *Java* . 73
De *Portugeezen* en *Hollanders* op *Java* . . 73
Terugkomst 77
Vrucht dezer reis voor de wetenſchap. . . 77
Reis van VAN NECK. Het eiland *Mauritius* . 79
Ontmoetingen te *Touban* en *Joartan* . . 81
De *Molukken* onder *Portugal* , . . . 83
Ontevredenheid der eilanders . . . 83
WAARWIJCK in de *Molukken* . . . 84
De HOUTMANS op *Sumatra*. Hun ongeluk te *Atsjien*. 85
Reis van TEN HAAF 87
Reis van MAHU en DE CORDES . . . 87
Toeſtand der nieuwe wereld in 1598 . . 87
Dood van MAHU. Reis naar de ſtraat van *Maggellaan*. 89
Reis door de ſtraat. Broederſchap van den *Leeuw*. Diepe ellende. *Pinguins*-eiland . . . 90
Terugkomst. Rampen der andere ſchepen . . 93
Reis van O. VAN NOORD 95
VAN NOORD in *Chili*. De *Araucanen* . . 98
Komst aan de *Philippijnsche* eilanden. Berigten van *Japan*. 100
Verblijf op de *Sunda*-eilanden. T'huisreis . . 102
Reis van VAN CAARDEN 103
Reis van VAN DER HAGEN 103
Bedenkingen over den alleenhandel . . 103
Verrigtingen in de *Molukken* . . . 104
Tweede reis van VAN NECK . . . 104
Zaken van *Ternate*. Verbond met den Koning . 105
Gevecht met de *Portugeezen* op *Tidor*. VAN NECK in *China* en te *Patani* 107
Rampen van drie ſchepen van VAN NECK's ſmaldeel . 110
Reis van HEEMSKERK 111
Toebereidſelen der *Spanjaarden* tegen de *Molukken* . 112
Toebereidſelen 113
Overwinning der *Nederlanders* bij *Bantam* . 114
Verwoestingen van HURTADO in de *Molukken* . 116
Gezantſchap van *Atsjien* naar Prins MAURITS . 116

Digitized by Google

Reis van JORIS VAN SPILBERGEN . Blz. 118
Lotgevallen op *Ceylon* in de zestiende Eeuw . 119
Onderhandelingen van SPILBERGEN te *Baticalo*. . 121
SPILBERGEN bij den Keizer van *Candi* . . 122
Haat des Konings tegen *Portugal* en vriendschap voor SPILBERGEN 124
SPILBERGEN te *Atsjien*. Edelmoedigheid van HEEMSKERK. 126

HOOFDSTUK II.

Van de oprigting der Oostindische *Maatschappij tot op de stichting van* Batavia.

Overzigt der verrigtingen vóór de oprigting der *Oostindische* Maatschappij 127
Nadeelen der onbeperkte vrijheid van handel. Oprigting der O. I. Maatschappij . . . 128
Aanmerkingen over die Maatschappij . . 130
Reis van WIJBRAND VAN WAERWIJCK . . 133
DE WEERT op *Ceylon* 133
DE WEERT op *Atsjien* 134
Dood van DE WEERT 135
Vertrek der manschap van DE WEERT . . 137
Malacca. De Koning van *Djohor* . . 137
De straat van *Sincapoure* . . . 138
Reize van WAERWIJCK 139
Reis van S. VAN DER HAGEN . . . 140
VAN DER HAGEN herneemt *Amboina* . . 142
SEBASTIAANSZ. verovert de sterkte op *Tidor* . 143
De *Nederlanders* bij de inboorlingen bemind. Terugkeering van VAN DER HAGEN 145
De *Nederlanders* door de *Spanjaarden* (in naam) uit *Indië* geweerd 147
MATELIEF's reize. Hij sluit een nieuw verdrag met *Djohor*. 148
Zeeslag voor *Malacca*. Vernieling van 's vijands vloot. 149

Digitized by Google

De *Spaansche* Landvoogd der *Philippijnen* gewaarschuwd. 152
De *Spanjaarden* herwinnen *Tidor* en *Ternate*, 1606 . 153
Verbond van MATELIEF met *Ternate's* Koning . 155
Denkbeelden van een Gemeenebest bij de *Indianen* . 156
Aanleg eener volkplanting op *Amboina* . . 156
Vestiging eener sterkte op *Ternate*. Mislukte handel met *China* 158
Weetenschappelijke vrucht der reis van MATELIEF . 160
Reis van PAULUS VAN CAARDEN . . . 161
Reis van P. WZ. VERHOEVEN . . . 163
VERHOEVEN op *Banda* vermoord . . 164
Sterkten op onderscheidene eilanden gebouwd . 165
Onderhandelingen over vrede met *Spanje*. Geschil wegens den *Indischen* handel. Redenen daarvoor . 165
Redenen daartegen. Besluit der Staten . . 168
Geschriften nopens deze zaak. Denkbeelden eener *West-indische* Maatschappij. Togt van VAN DER DOES in 1599. 169
Raad om zich in *Brazilië* te vestigen . . 172
Vrees voor de herleving van *Antwerpen* bij den vrede. 173
Sluiting van het twaalfjarig bestand. Bepalingen wegens den handel 174
Togt van HENRY HUDSON naar *America* . 175
Staat van zaken in *Indië*, 1610 . . 178
Aanleiding tot den handel op *Japan* . . 179
Toestand van *Japan* in dien tijd . . 180
Aanstelling van den Gouverneur-Generaal PIETER BOTH. 183
Faktorij te *Jacatra* 183
Vernieuwde vijandelijkheden met *Spanje* . . 184
Verdrag met *Bouton* 184
Verbonden met *Solor* en *Timor* . . . 185
Verdrag met *Ceylon* 187
Schipbreuk en dood van BOTH . . . 189
P. RYNST, Gouverneur-Generaal. Zending van VAN DEN BROEK naar *Arabië*. Verdrag met *Jacatra* . 190
Onderneming naar de *Banda*-eilanden mislukt . 190
Dood van RYNST. LOURENS REAAL, Gouverneur-Generaal. 192
Nieuwe ontdekkingsreizen der *Hollanders* naar de *Zuidzee*. 192

Digitized by Google

Tweede reis van JORIS VAN SPILBERGEN . Blz. 193
Verrigtingen in *Brazilië* 193
Zwarigheden. Gemor der ſchepelingen . . 195
Doortogt door de ſtraat van *Magellaan*. Komst in de *Zuidzee* 196
Vijandelijkheden met de *Spanjaarden* . . 197
Schitterende overwinning der *Hollanders* op de kust van *Peru* 198
Verbranding van *Paita*. Onderhandelingen met eene *Spaansche* vrouw 200
Vriendſchappelijk verblijf te *Aquapulco* . . 201
Komst aan de *Ladrones* of *Marianen* . . 202
Toerusting der *Spanjaarden* tegen de *Molukken* . 204
Maatregelen van REAAL daartegen . . 204
SPILBERGEN zeilt naar de *Molukken* tot hulp. De *Spaansche* onderneming gaat te niet. SPILBERGEN's t'huisreis. 205
Reis van SCHOUTEN en LE MAIRE. Toebereidſelen . 206
Komst op *Juan Fernandez* . . . 209
Ontdekkingen in de *Zuidzee*. Het *Honden*-eiland . 210
De eilanden zonder grond. *Waterland* en *Vliegen*-eiland. 211
Het *Kokos*-en *Verraders*-eiland. Aanmerkingen over het gedrag der *Hollanders* . . . 213
Het eiland *de Hoop* 215
Reis om de Noord naar *Nieuw-Guinea*. De *Hoornsche*-eilanden 215
Reis langs de kusten van *Nieuw-Guinea*. Verſcheidene eilanden hier ontdekt 218
Vaart in de *Molukken*. KOEN verklaart ſchip en lading verbeurd 220
Ontdekking van *Nieuw-Holland* . . . 222
Ontdekking van het *Jan Mayen's*-eiland . . 224
J. PZ. KOEN Gouverneur-Generaal. Zijne vroegere loopbaan. 225
De *Engelschen* zetten de inlanders tegen de *Nederlanders* op. 226
Verraad tegen de *Nederlanders* ontworpen. Vóórgekomen. 228
De *Engelschen* ontmaskeren zich als openbare vijanden. 230
Zeeſlag bij *Onrust* tusſchen KOEN en de *Engelschen* . 231
P. VAN DEN BROEK 233

Digitized by Google

Zijne reizen naar *Afrika* en *Arabië* . Blz. 233
VAN DEN BROEK in *Indostan* en te *Suratte* . 237
Tweede reis naar *Indostan*. Zijn avontuurlijke togt dwars door het schiereiland heen . . . 238
Toestand van *Indostan* in 1661. . . . 239
De gelukzoeker MELIK AMBAR . . . 241
Komst te *Golconda*, *Masulipatnam* en *Jacatra* . 243
VAN DEN BROEK plaatsbekleeder van KOEN . . 244
Trouweloosheid der *Jacatranen*. Heldenmoed van VAN DEN BROEK 244
Zijne langdurige gevangenschap. Onderhandelingen tusschen de *Hollanders* en *Jacatranen* . . 246
Jacatra door de *Bantammers* verrast . . 248
Hun dubbelzinnig gedrag. Nieuwe onderhandelingen . 250
De *Engelschen* wantrouwen de *Bantammers*. De onderhandeling kwijnt. Het kasteel *Batavia* genoemd. VAN DEN BROEK's ongeduld 251
KOEN komt tot redding opdagen. Venieling van *Jacatra*. Oorlog met *Bantam* 254
VAN DEN BROEK van zijn bevel verlaten. KOEN wil *Batavia Nieuw-Hoorn* noemen . . . 257
Vrede met de *Engelsche* O. I. Maatschappij. . 258

HOOFDSTUK. III.

Van de oprigting der Westindische *Maatschappij in* 1621 *tot op den dood van* DIEMEN, *en het vertrek van Graaf* JOAN MAURITS *uit* Brazilië *in* 1645.

Oprigting der W. I. Maatschappij. . . 260
Reize van BONTEKOE 261
Brand in zijn schip. Dobbering op zee. Komst op *Sumatra*. 262
Komst te *Batavia* 265
Belegering van *Macao*. Bezetting van *Piscadores* . 265
Onderhandelingen met de *Chineezen*. Afstand van *Formosa*. Terugkomst van BONTEKOE . . 267
Reis van L'HERMITE en SCHAPENHAM. Onheilen . 268

Digitized by Google

Krijgsbedrijven in *Zuid-America* en in de *Molukken*. Blz. 271
Terugkomst. Aard van dezen togt . . 272
Onderwerping der *Banda*-eilanden . . 274
Handelingen van KOEN te *Amboina*. CARPENTIER, Gouverneur-Generaal. 275
Vernieuwing van het octrooi der O. I. Maatschappij. Haar bloeijende staat 276
Teregtstelling en dood der *Engelschen* op *Amboina* . 279
Gevolgen dezer daad 281
Ontdekkingen in *Nieuw-Holland* . . . 283
Terugreis naar *Indië* van J. PZ. KOEN . . 283
Veroveringen van *Mataram* op *Java* . . 285
Oorzaken van zijnen oorlog met de *Hollanders* . 287
Zijne verraderlijke aanslag op *Batavia* . . 287
Beleg van *Batavia* 289
Gesteldheid van *Batavia* . . . 289
Dappere verdediging der *Hollanders* . . 291
Voortgang van het beleg. Het wordt opgebroken . 292
Toebereidselen tot een tweede beleg. Des Sultans voorraad vernield, 1629 293
Dood van KOEN. Zijn karakter. Het tweede beleg opgebroken 294
Gevolgen der overwinning . . . 297
Verrigtingen der *Westindische* Maatschappij. Togt naar *Brazilië* 298
De *Allerheiligenbaai* en de stad *St. Salvador* . 299
Verovering van *St. Salvador* . . . 301
Opgebragte schepen. Groote buit. Dood van VAN DORTH. Wanorde 302
Uitrusting in *Spanje* en *Portugal*. Wangedrag der bezetting van *St. Salvador* . . . 304
De *Spanjaarden* hernemen *St. Salvador* . . 304
Vergeefsche poging tot ontzet der stad. *Puerto Rico* genomen, doch weder verlaten. Stoute daad van HENDRIKSZOON te *Margerita* 307
Gewigt van het verlies van *Bahia* . . 309
Zware ramp van *St. George del Mina*. VERON sneuvelt; 1625 309

Digitized by Google

Togt van den Admiraal P. HEIN . . Blz. 311
Oorzaken van de verſchillende houding der verrigtin-
van de O. en W. I. Maatſchappijen . . 312
Stoute daad van HEIN te *St. Salvador*. Tweeëntwin-
tig vijandelijke ſchepen genomen . . 312
Tweede aanval op ſchepen in die baai . . 314
Nederlandsche volkplantingen bij de *Amazonen*-rivier.
Rampen der eerſte. Men beproeft eene tweede. 315
Togt van ITA. Hij neemt twee *Spaansche* ſchepen . 318
Treurig einde der volkplanting in *Zuid-America* . 319
PIET HEIN neemt de *Spaansche* zilvervloot . 320
Algemeene blijdſchap over dit voordeel. Treurig on-
geval bij hetzelve 322
Ruime uitdeeling der W. I. Maatſchappij. Dood van
PIET HEIN 324
De *Nederlander* MAARTENSZ. maakt *Mexico* droog . 324
Togt van PATER. Verrigtingen van TOLEDO . 325
Togt van LONCQ naar *Pernambuco* . . 326
Verovering van *Pernambuco* . . . 328
Nieuw - Nederland 330
Vroegere lotgevallen. Aankoop van land. Stichting
van *Nieuw-Amsterdam* 331
Onderſcheidene vestigingen der *Hollanders* . 333
Aankoop van *Connecticut* . . . 333
De *Zweden* in *Nieuw-Jersey*. Zij vereenigen zich met
de *Hollanders* 334
Uitgeſtrektheid en belangrijkheid van *Nieuw-Nederland*.
Twisten met de *Engelschen* . . . 335
J. SPECX, Gouverneur-Generaal van *Oostindië*. Nieuw
verbond met *Ternate* 337
Beſtuur van BROUWER. Gezantſchap naar *Bali* . 340
Zaken van *Sumatra* en *Siam* . . . 341
Verrigtingen van GIJSELS in de *Molukken* . 341
Hij wordt door VAN DEN HEUVEL vervangen . 343
VAN DEN HEUVEL veroordeeld . . . 344
Wreed beſtuur van VAN DEUTEKOM . . 344
Vertrek van BROUWER. ANTONI VAN DIEMEN, Gouver-
neur - Generaal 345

Digitized by Google

VAN DIEMEN dempt den opſtand op *Amboina* door klem en toegevendheid . . . Blz. 346
Tweede togt van VAN DIEMEN. Nieuw verdrag . 347
Lotgevallen der *Hollanders* op *Japan*. Verplaatſing van *Firando* naar *Desima* . . . 349
Voordeelige handel met dat Rijk beſnoeid. FRANÇOIS CARON 351
Vernedering der *Hollanders* op *Desima* . . 343
Japan voor buitenlandſchen handel en ſcheepvaart geſloten. 354
Vervolging der Christenen . . . 354
Opſtand en vervolging der Christenen. Hunne uitroeijing. 355
Vreesſelijke maatregelen tegen de Christenen . 357
Verrigtingen van M. DE BOSCHHOUWER. Voordeelen der *Portugeezen* op *Ceylon* . . . 358
RAJA SINGA vernieuwt de betrekkingen met de *Nederlanders* tegen de *Portugeezen* . . 306
Nederlaag der *Portugeezen* . . . 361
Overwinning ter zee bij *Goa*. De *Nederlanders* nemen *Baticalo*. Hun voordeelig verdrag met RAJA SINGA, 1638 361
Oorzaken van dit Verbond . . . 363
Verovering van *Trinconamale*, *Negombo* en *Punto Gale*. Moord van COSTER . . . 364
Beſtand met *Portugal* ſlecht gehouden. Herovering van *Negombo* 365
Inneming van *Malacca* 366
Blokkéring van *Goa* 369
Handel met *Tonkin* gevestigd . . . 369
Gezantſchap naar *Cambodia* en *Laös* . . 370
Moord der *Nederlanders* te *Cambodia* . . 371
Verdere handel met *Cambodia* . . . 373
Gezantſchap naar *Laös* 373
Onregtvaardigheden op *Amboina* . . 375
Nederlandsche ontdekkingen . . . 376
In *Nieuw-Zeeland* 377
Reis van A. TASMAN. Ontdekking van *Diemensland* . 378
Ontdekking van *Nieuw-Zeeland* . . 379
Ontdekking der *Vrienden-Eilanden* . . 382

Digitized by Google

Tweede togt van TASMAN . . Blz. 383
Togt van DE VRIES en SCHAAP. Lot van SCHAAP en zijn volk 384
Ontdekking van DE VRIES en KNECHTJENS op *Jesso* . 387
Inwoners van *Jesso* . . . 388
Aanmerkingen over dezen togt . . 390
Nuttige inrigtingen van VAN DIEMEN . . 391
Zijn dood 391
De *Westindische* Maatschappij raadt den vrede met *Spanje* af, 1632 392
Togt van PATER 392
Zeeslag tegen D'OQUENDO 394
Olinda verlaten en grootendeels verwoest. Het *Recief* behouden 395
Inneming van *Garasú* 396
Oproeping aan de *Portugeezen* . . . 398
Verlichting van het wreede oorlogsregt . . 399
Inneming van *Tamarica* . . . 399
Bemagtiging van *Truxillo* en *Campêche* . . 400
Verovering van Kaap *St. Augustijn* . . 401
Van *Paraïba* 403
Inneming van *Curaçao* 404
Andere veroveringen . . . 405
Regeling van het Bestuur omtrent de onderworpene *Portugeezen*. Staat van *Nederlandsch Brazilië* . 406
Staatkundige en burgerlijke toestand des lands . 408
Geldelijke toestand 410
Graaf JOHAN MAURITS van *Nassau* in *Brazilië*. Verovering van *Porto Calvo* 410
Inrigtingen onder JOAN MAURITS . . 411
Geschil over den vrijen handel op en van *Brazilië*. Dezelve met eenige bepalingen aangenomen . 414
Verovering van *Ilheos* 416
Verovering van *St. George del Mina* . . 417
Verovering van *Seregipe* en *Siara* . . . 418
Toerustingen in de *Spaansche* havens . . 419
Mislukte belegering van *Bahia* . . . 420
Mislukte poging op de *Spaansche* zilvervloot . 422

Digitized by Google

Verdeeldheid tusſchen JOAN MAURITS en ARTICHOFSKY. Blz 422
Bloeijende ſtaat van *Nederlandsch Brazilië*. De *Indianen*. CAMERON. De *Portugeezen* en ſlaven . 424
Stichting van *Mauritsstad*. Aanleg van het *Vrijburg*. De natuurkundigen PISO en MARCGRAF . 426
's Graven paleis *Boa Vista* . . . 428
Nederlaag der groote *Spaansch-Portugeesche* vloot . 429
Neêrlaag der vijanden te landen . . 432
Vertrouwen der inboorlingen op de *Nederlanders* . 433
Kleine oorlog 434
Omwenteling in *Portugal*. Hare onmiddellijke gevolgen, 1640 434
JOAN MAURITS ontvangt bevel om den oorlog met kracht door te zetten 435
Herovering van *Seregipe* . . . 439
Inneming van *St. Paul de Loanda* en *St. Thomas*. Dood van JOL 437
Ontdekkingstogt van HEERCKMANS . . 440
Beſtand met *Portugal* 445
Afval van *Maranham* en *St. Thomas* . . 445
Ontwerpen tegen *Buenos Ayres* en *Chili*. Togt van BROUWER derwaarts. De onderneming mislukt . 447
JOAN MAURITS verzoekt zijn ontſlag . . 451
Zwarigheden in het Beſtuur 452
Terugkomst van JOAN MAURITS . . . 454
Overzigt van den toeſtand der *Nederlandsche* bezittingen in drie Wereldeelen . . . 455
Groote winſten der *Oostindische* Maatſchappij zonder geevenredigde voordeelen voor de Natie . . 457
Nadeelen der *Westindische* Maatſchappij. Vruchtelooze pogingen tot vereeniging met de *Oostindische* . 458

Digitized by Google

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN
EUROPA.

INLEIDING.

EERSTE AFDEELING.

„Het is een der belangrijkste tooneelen," zegt HEEREN, „wanneer men de vreedzame verspreiding der Natiën door volkplantingen naspoort. De despotieke Rijken, die zich alleen door verovering uitbreiden, leveren ons dezen aanblik niet; de geweldige volksverhuizingen, aldaar eene gewoonte, konden geene bloeijende kolonieftreken voortbrengen. Handeldrijvende volken daarentegen, vooral wanneer zij onder de bescherming der vrijheid hunne zeevaart tot naar verre landen uitstrekten, ondervonden weldra de behoeften der volkplantingen aldaar, en bij alle daarmede gepaard gaande misbruiken, die de navorscher der Geschiedenis niet ontkennen zal, is het toch ook onloochenbaar, dat niet alleen hunne eigene beschaving, maar ook de beschaving der menschheid in het algemeen, aan deze vreedzame verbreiding hing (*)." — Dus spreekt de groote Geschiedonder- Overzigt van het onderwerp.

(*) HEEREN, *Ideën*, vertaald door DORNSEIFFEN, II. D. bl. 21. 22.

Digitized by Google

zoeker van onze zoowel als van oude tijden, bij gelegenheid, dat hij het *koloniale* ſtelſel der *Pheniciërs* gaat ontwikkelen; doch dat hij niet alleen deze, maar ook onze voorvaderen heeft bedoeld, blijkt daaruit, dat hij die, benevens de *Grieken* en *Britten*, uitdrukkelijk noemt. En inderdaad — zelden heeft de wereld een ſchouwſpel gezien, grootſcher en gelijkſoortiger met de ſcheepvaart en volkplantingen der *Pheniciërs* van *Ierland* tot de *Perzische* golf, dan toen de *Nederlanders*, bewoners van een nietig en door Oceaan en rivieren onophoudelijk beſprongen hoekje van *Europa*, te midden eens moeijelijken en kostbaren oorlogs met de magtigſte Mogendheid der Christenheid, die in ſtaat was tot uitrustingen ter zee, ſchaars later geëvenaard — toen dat kleine volk in drie werelddeelen buiten *Europa* niet alleen handel dreef, maar ook volkplantingen ſtichtte, en het vijfde werelddeel ontdekte. Nog niet opzettelijk, althans niet aaneengeſchakeld, is dit groote tafereel als een Geheel voorgeſteld: beproeven wij zulks, ten einde den *Nederlander*, den *Hollander* vooral en den *Zeeuw*, regtmatige fierheid beziele op den moed, de volharding en het beleid zijner vaderen; ten einde hij de lasteringen der vreemdelingen leere verachten, of, 't geen beter is, in ſtaat zij dezelve te wederleggen, en ten einde hij die bezittingen, met zoo veel opofferingen en ten koste van goed en bloed zijner vaderen gekocht, op prijs ſtelle. — Vooraf echter moeten wij zien, hoe de handelgeest en de uitgebreide ſcheepvaart van onzen landaard zich trapsgewijze zoo ver ontwikkelde, dat zij aan ondernemingen naar andere werelddeelen kon denken.

Digitized by Google

De ligging van ons land zweemt daarin veel naar die van het zoo handeldrijvende oude *Phenicië*, dat het eene groote uitgebreidheid van kusten naar mate zijner geheele oppervlakte vertoont; en zoo de *Libanon* ons ontbreekt, die eensdeels door den smallen kustzoom tot de scheepvaart als 't ware noodzaakt, en aan den anderen kant daartoe het noodige hout in overvloed biedt, zoo hebben wij daarvoor den mond van drie groote rivieren, die, uit *Europa's* binnenlanden gestroomd, ons tot de natuurlijke tusschenhandelaars van derzelver voortbrengselen maken, en ons eene gemeenschap vergunnen voor onze kielen, waartoe de *Phenicier* slechts den kameel — het schip der woestijn — kon gebruiken. De zee was reeds vroeg het middel van bestaan der ingezetenen. CESAR verhaalt, dat de bewoners der eilanden aan de *Rhijnmonden* zich van visch en de eijeren der vogelen (op *Eijerland* bij *Texel*) genéren (*), en PLINIUS verzekert hetzelfde van de *Oostfriezen* of *Kauchen* (†). SJOERDS beweert, dat ook in latere Eeuwen de *Friezen*, benevens veeteelt en jagt, zich van de vischvangst en het droogen der visschen voedden. Schepen tot de vischvangst hadden deze ruwe volken nog niet, zoo het schijnt; zij grepen den visch bij ebbe met de handen, of spanden netten op den oever: doch spoedig leerde hun het voorbeeld der *Romeinen* het belang en de gelegenheid van hun land voor de scheepvaart kennen. DRUSUS groef een kanaal ter vereeniging van den ouden *IJssel* met den *Rhijn*, en bragt daardoor

Oudste zeevaart der Nederlanders. De Batavieren en Kaninefaten.

(*) *De Bello Gall.* L. IV. C. 10.
(†) *Hist. Nat.* L. XVI. C. 1.

Digitized by Google

de *Romeinsche* ſchepen door het meir *Flevo* (de Zuiderzee) en de *Wadden* naar de *Eems*. Zijn zoon GERMANICUS volgde dit ſpoor met eene vloot van *duizend* ſchepen, of liever grootendeels platboomde vaartuigen, die wel niet op het eiland der *Batavieren* gebouwd, maar toch aldaar verzameld werden. Dus bekwam de landzaat een denkbeeld van den ſcheepsbouw en de ſcheepvaart. Weldra maakte hij daarvan gebruik; maar, volgens den aard der meeste volken, ook bij de oude *Grieken*, en zelfs nu en dan bij de *Phenicièrs* (*), als zeeroover. Onder eenen *Kaninefaat* (†), met name GANNASKUS, leide zich juist dat volk, 't welk wij het eerst als visſchers leeren kennen, de *Kauchen*, op het zeeſchuimen toe langs de rijke *Gallische* kust. De *Romeinen* bragten daartegen eene kleine zeemagt onder den bekwamen CORBULO bijeen, die ſpoedig aan de nog onbedrevene vloot van GANNASKUS een einde maakte. Van meer belang was de verovering der *Romeinsche*, in den *Rhijn* liggende vloot, door de *Batavieren* in den opſtand onder CIVILIS, waarbij de *Bataafsche* roeijers hunne geſtrenge meesters voor de vrijheid verlieten; en ook het verſlaan der gewoonlijk in *Britannië* gevestigde, doch tot hulp der *Romeinen* overgekomene ſcheepsmagt door de *Kaninefaten;* eindelijk de waterſtrijd tusſchen de *Batavieren* en *Romeinen*, de verrasſing van de vloot der laatstgenoemden, waarbij de hoofdgalei in zegepraal werd weggevoerd, de poging, om door een ſmaldeel den mond

(*) Men denke aan den roof van *Io* uit *Argos*, HEROD. L. I. C. I.

(†) Bewoners der tegenwoordige duinſtreken van *Zuid-Holland*.

Digitized by Google

der *Maas* voor de *Romeinsche* voorraadſchepen te ſluiten, dit alles toont genoegzaam, hoe goed de bewoners der *Rhijn*-monden, deze onder CESAR zoo barbaarſche vischeters, van het voorbeeld hunner *beschermheeren* gebruik maakten.

De krijgstogten, die de *Batavieren* ten behoeve hunner *Romeinsche* gebieders te lande doen moesten, lieten hun weinig tijd of gelegenheid over tot de zeevaart. Eerlang werden zij ook allengs verdrongen door de *Franken*, gelijk deze, verder *België* indringende, in *Nederland* voor de *Saksers* en *Friezen* plaats maakten. De eerſten deden weinig ter zee, doch één togt mag volſtaan om te toonen, dat de *Nederlander*, van jongs af aan het water gewoon, in geval van nood daarop wonderen doen kan. Keizer PROBUS had een aantal *Franken*, om hunne terugkeering in 't vaderland onmogelijk te maken, in *Azië* aan de *Zwarte* Zee verplaatst. Maar deze *Duitschers*, die in het welige land toch de *vaderlandsche* ſtroomen niet konden vergeten, bemagtigen eene vloot in eene der havens, varen de geheele *Zwarte* Zee in de lengte over, komen door de ſtraten van *Konstantinopel* en den *Hellespont* in de *Egeesche* Zee, plunderen de *Grieksche* en *Aziatische* kusten, bemagtigen en berooven *Syrakuse*, landen in *Afrika*, varen door de ſtraat van *Gibraltar*, en loopen, langs de *Spaansche* en *Fransche* kusten, zegevierend den mond van den *Rhijn* in, na de *Romeinsche* magt in haar middelpunt te hebben getart en beſchaamd (*); De Franken.

(*) ZOSIMUS, L. I. C. 71. WAGENAAR (*Vaderl. Hist.* I. D. bl. 218.) heeft dezen wonderbaren togt met eene andere, insgelijks ſtoute, onderneming der *Franken* verward, waarbij zij te lande door *Frankrijk* tot in *Spanje* doordrongen, *Tar-*

Digitized by Google

eene daad, die de voorloopſter der toekomende togten van HEEMSKERK mogt heeten.

De Sakſers en Friezen.

De *Sakſers* waren zeeſchuimers van aard: hunne togten waren minder ſtout, maar voordeeliger dan die der *Franken*. De *Friezen* volgden hun ſpoor. Het was gedeeltelijk althans uit *Nederlandsche* havens, dat deze beide volken naar *Britannië* overſtaken om dat land te bemagtigen, in vereeniging met de *Angelen* in *Holſtein*. Doch de *Friezen* ſchijnen na die onderneming minder zee gebouwd te hebben, althans tusſchen de zesde en negende Eeuw zwijgt de Geſchiedenis van alle ondernemingen van dien aard. Hunne oorlogen met de *Franken*, die toen ook het bouwen der zee ſchenen afgeleerd te hebben, werden te lande gevoerd. Het is waar: de *Franken* noodzaakten wel de *Friezen*, om ook op *koggen* te water te dienen, doch deze dienst geſchiedde door lijfeigene ſlaven (*), en dus waarſchijnlijk met tegenzin, en onze Natie was, als zeevarend- en handelvolk, tot de diepſte laagte gezonken in de ongelukkige negende Eeuw, toen de *Noormannen* zegevierend onze ſtroomen opvoeren, onze landen afliepen, en onze koopſteden in de asch leiden.

Oudſte koophandel van Holland.

Onze *koopsteden* — immers, met de zeevaart was de handel niet tevens gezonken. Men leest, dat *Frieſche* kooplieden op de markt te *St. Denys* in

---

ragme plunderden, en de zeeëngte naar *Afrika* overſtaken. Zie GIBBON, *Hist. of the Decl. and Fall of the Rom. Empire*, Vol. I. Ch. 10. p. 354. 355. (Leipz. Ed.) en Vol. II. Ch. 12. p. 71.

(*) VAN LOON, *Aloude Regeringswijze van Holland*, II. D. bl. 174-176. IV. D. bl. 374-376.

Digitized by Google

Frankrijk kwamen, om wijn te koopen, en die in hun land in te voeren. De *Friesche* mantels waren zeer vermaard, en werden door KAREL *den Grooten* zelfs aan den *Khalif* van *Bagdad* ten geschenke gezonden. Er bestonden dus koopsteden in de *Nederlanden: Witlam* aan den mond der *Maas*, *Duurstede* aan de splitsing van den ouden (noordelijken) *Rhijn* en den door *Rome's* krijgsbenden gegravenen *Lek*, dus op een belangrijk punt. Maar dit alles verdween onder de handen der woeste *Noordsche* zeeschuimers, en het ongelukkige land was voor Eeuwen verachterd. Echter bestond reeds in de tiende Eeuw weder de stad *Tiel*, die den *tol*, door Graaf DIRK III. te *Dordrecht* opgerigt, als eene inbreuk op hare regten van *vrijen handel tot in zee* beschouwde. Met de verademing, na het ophouden van de plunderingen der *Noormannen*, beginnen ook koophandel en zeevaart weder eenigzins te herleven; Graaf DIRK IV. had eene vloot van ligte vaartuigen, die het zelfs tegen den Keizer durfde opnemen: en wij ontmoeten tot onze verwondering reeds ten tijde van den eersten kruistogt eene vloot van *Hollanders*, *Friezen* en *Antwerpenaars*, die de kusten van *Klein-Azië* onveilig maken, doch zich in dienst der kruisvaarders tegen de Ongeloovigen begeven, en dus hun zeeschuimen heiligen, naar de begrippen dier tijden. FLORIS III. had eene aanzienlijke vloot tegen de *Vlamingen* uitgerust, die hunne talrijke koopvaarders moest wegnemen: er was namelijk met hen om dezelfde reden een oorlog ontstaan, als onder Graaf DIRK III. tegen de *Tielenaars*, om het leggen van eenen tol te *Geervliet*. De zesde kruistogt ziet eene zeer aanzienlijke *Hollandsche* en *Friesche* vloot uit-

Digitized by Google

rusten, die de *Portugeezen* tegen de *Mooren* ondersteunt, en het meeste bijdraagt tot de verovering van *Damiate*. FLORIS IV. zou in een' kruistogt tegen de ongelukkige *Stadingers* wel *drie honderd* schepen hebben bijeengebragt (*). De koophandel wakkert hoe langs zoo meer aan, nadat de burgerstand omhoog is gerezen; *Vlaanderen* wordt een der rijkste landen van *Europa*. Ook *Holland* bekwam onder de vaderlijke en voorspoedige regéringen van WILLEM II. en FLORIS V. zeer aanmerkelijken koophandel, vooral met *Engeland;* het verdiende onder JAN II. in 1300 den naam van een *zeer rijk land*. Een tijd lang was de stapel der *Engelsche* wollen te *Dordrecht*, hetwelk ook zeer magtig werd door het stapelregt. Met deze vermeerdering van den koophandel ging die der zeevaart hand aan hand. De *Vlamingen* werden bij *Zierikzee* in 1304 zoo wel door eene *Hollandsche* als *Fransche* vloot geslagen (†). Ongelukkig diende die scheepsmagt mede ter onderlinge vernieling in de rampzalige *Hoeksche* en *Kabbeljaauwsche* verdeeldheden, die het onder Graaf WILLEM III. heerlijk bloeijende land eene Eeuw achteruitzetteden. Nogtans kan men uit 's lands vermogen oordeelen door de geduchte vloot, die Hertog ALBRECHT van *Beijeren* bijeenbragt tot vervoer van 30,000 *Hollandsche* strijders (alleen uit die Provincie), bestaande uit meer dan *vierhonderd* schepen (§).

(*) WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, II. D. bl. 373.

(†) Een *Venetiaan* keurde de *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Friezen* in 1320 zeer geschikt tot het voeren van schepen naar *Egypte*, daar velen hunner te *Venetië* bekend en woonachtig waren. MARIN. SANUT. *Secr. Fid. Crucis*, III. P. 4. C. 18.

(§) De verhouding van het getal der schepen is van be-

Digitized by Google

Koophandel in de vijftiende en zestiende Eeuw.

Doch in weêrwil dier twisten rees de koophandel der *Hollanders* met de vijftiende Eeuw ongemeen. *Amsterdam*, te voren een onaanzienlijk ſtadje, begon zich met de tweede helft der veertiende Eeuw magtig te verheffen, vooral ook door den handel naar de Oostzee, waarin de ſteden van het Noorderkwartier mede deelden. Een groot aantal *Nederlandsche* ſteden behoorde mede tot het *Hanze*-verbond, hetwelk in de veertiende en vijftiende Eeuw bijna geheel over den handel van het Noorden en Oosten beſchikte. *Amsterdam* nogtans en de andere *Hollandsche* zeeſteden waagden in 1434 en 1438 alléén de kans tegen deze geduchte mededingers, en rustten tachtig oorlogſchepen uit, waarmede men de Hanzeſteden *en hunne bondgenooten* vrij wat nadeel deed, en eindelijk, na drie jaren (1441), ſlechts op gelijken voet vrede ſloot (*). Dezelfde *Hollanders* en *Zeeuwen* belegeren in 1457 het nog *Engelsche Bordeaux* voor den Koning van *Frankrijk* ter zee; en in 1470 ſlaat HENDRIK VAN BORSELEN de *Franschen* ter zee en verovert tien ſchepen. Immers, de groote magt der Hertogen van *Bourgondië*, onder welke *Nederland* omtrent 1440 bijna geheel vereenigd werd, bevorderde zeer het ontzag dezer landen naar buiten,

---

lang tot de kennis der (ſedert zoo veranderde) betrekkelijke magt der ſteden: *Zierikzee* gaf 25, *Haarlem* (toen *Hollands* hoofdſtad) 150, *Rotterdam* 45, *Schiedam* 25, *Gouda* 40, *Dordrecht* 25, *Alkmaar* 26, *Hoorn* 25, *Akersloot* 10, *Amsterdam* (behalve de groote ſchepen) 50, *Enkhuizen* 26, en *Naarden* 22 Transportvaartuigen. — Zie VAN LOON, *Aloude Regeringswijze van Holland*, II. D. bl. 378.

(*) WAGENAAR, III. D. bl. 534-542.

Digitized by Google

en, nadat onder MAXIMILIAAN de onderlinge partijschappen gedempt waren en de vrede herfteld was, ook de veêrkracht van binnen. Met verbazenden fpoed ontwikkelde zich het vermogen des lands in de laatfte jaren der vijftiende en het begin der zestiende Eeuw onder FILIPS *den Schoonen*. Het was voor *Holland* niet onverfchillig, dat de wereldhandel van *Brugge* in *Vlaanderen*, die met het geheele Zuiden zoo wel als met het Noorden van *Europa* betrekkingen onderhield (*), door den tegenftand der ftad tegen MAXIMILIAAN naar *Antwerpen* werd overgebragt (†). Immers, *Antwerpen* had door de *Schelde* met *Holland* en *Zeeland* de onmiddellijkfte gemeenfchap, en inderdaad verhief zich nu de handel der *Nederlanden* (niet meer enkel die van *Vlaanderen*) tot eene duizelingwekkende hoogte: *Holland* en *Zeeland* hadden daarin rijkelijk hun aandeel. Steden aan de *Schelde*, die thans niet meer beftaan, zoo als *Roemerswaal*, bereikten eene ongeloofelijke welvaart. In 1497 werd het groote, voor ons zeer voordeelige, handelverdrag met *Engeland* gefloten. *Holland*, en vooral *Amsterdam*, was reeds de korenmarkt van *Europa*. Men voerde 60,000 last graan uit de Oostzee in *Holland* aan. De *Deenen* kwamen reeds in 1389 met osfen en paarden hier te markt, en deze handel was in 1563 met het Noorden van zeer veel belang. *Amsterdam* wist eene menigte handelsvoorregten in het Noorden te bekomen, 't welk men

(*) Zie daarover onder anderen ROBERTSON, *Introduction to the Hist. of* CHARLES V. § 1. p. 85. 86.

(†) Omtrent met het begin der zestiende Eeuw.

Digitized by Google

van lakenen, hop, zout, wijn en andere goederen voorzag; en GUICCIARDINI vergeleek het in het midden der zestiende Eeuw reeds met *Venetië*. Somtijds lagen er te *Amsterdam* 500 groote ſchepen voor de ſtad. Hoewel de handel naar het Noorden en de Oostzee den gewigtigsten tak uitmaakte, wedijverde men intusſchen ook met de *Antwerpenaars*, om uit *Portugal Oostindische* goederen te halen. De haringvangst werd ſedert de uitvinding van het kaken door WILLEM BEUKELSZ., die deze kunst niet voor zijne *Vlaamsche* landgenooten, maar voor de *Hollanders* ſcheen ontdekt te hebben, eene goudmijn voor het land, en hield een groot aantal zeelieden bezig, die in geval van nood voor de ſtoutſte togten waren berekend. — De houthandel was een artikel van ongemeen veel belang, vooral voor den reeds zeer bloeijenden ſcheepsbouw. Nog deed men in wijnen (vooral *Rhijnsche*), droogerijen, gedroogde vruchten, ijzer, koper, krijgsbehoeften, enz. Deze geheele handel was *actief*, dat is: hij werd bijna enkel met eigene ſchepen gedreven en gevoed door een' overvloed van fabrieken. *Amsterdam* alleen vervaardigde jaarlijks 12,000 ſtuks lakenen; behalve de verwerijen van dat artikel, die in andere *Hollandsche* ſteden, vooral te *Haarlem*, *Leyden*, *Delft* en *Gouda*, beſtonden. Deze lakenen werden veelal naar *Spanje* en *Portugal* (waarſchijnlijk in ruilhandel voor koloniale goederen), naar *Duitschland* en *Schotland* gezonden. De Oosterlingen (die van de *Hanze*-ſteden) kwamen hier zuidelijke artikelen (wijnen, zout, olie, ſpecerijen) halen, of de *Hollanders* bragten die derwaarts, daar *Holland* volgens eene uitſpraak van Keizer KAREL V. (waaruit ook deze opgaven geno-

Digitized by Google

men zijn) in het midden lag tusschen de Oosterſche en Westerſche (Oost- en *Atlantische*) Zeeën. Naar *Nowogrod* en *Moscow* werd ook handel gedreven; verſcheidene *Hollandsche* huizen waren aldaar gevestigd, en hadden bijna den geheelen handel met *Pruissen*, *Lijfland* en *Rusland* in bezit. — Te lande of langs den *Rhijn* dreef men handel op *Duitschland*, en over *Keulen*, *Augsburg* (toen eene der eerſte koopſteden van *Europa*) en *Tyrol* naar *Italië*; een handel, dien de *Antwerpenaars* te ſcheep dreven.

Dus handelden de *Hollanders* en *Zeeuwen* in de zestiende Eeuw reeds met geheel *Europa*; alleen met de *Levant* ſchijnen geene regtſtreekſche handelsbetrekkingen te zijn aangeknoopt. Naar andere werelddeelen, naar de *Oostindiën*, die door *Portugal*, naar *Amerika*, 't welk door *Spanje* uitſluitend bezocht werd, was hun de toegang verboden, doch de drukke handel met die beide landen, waar zij de goederen met weinig gevaar en kosten uit de tweede hand haalden, deed hun dat gemis weinig gevoelen. Eene gewigtige gebeurtenis was er noodig, om onze vaderen tot hunne groote ondernemingen naar de rijkſte landen der wereld te *dwingen* (*).

Koophandel van Vlaanderen en Braband.

Doch in dien zelfden tijd waren de zuidelijke Gewesten tot nog hooger bloei opgerezen. — Reeds

(*) Met dankbaarheid hebben wij bij deze geheele korte ſchets van de oude zeevaart en handel onzer voorvaderen gebruik gemaakt van het uitmuntende werk: *Hollands Rijkdom*, door E. LUZAC, I. D. bl. 1–234, waarin, naar ons denkbeeld, ſlechts het eerſte gedeelte *over de scheepvaart* in de vroegere tijden wat te lang en te gunſtig is voor de oude bewoners. Zie ook mijne *Verkorte Geschiedenis der Nederlanden*, I. D. bl. 242–244.

Digitized by Google

in de vroegste tijden waren de *Atrebatische* (*Artoische*) rokken beroemd; de *Morinen* en *Menapiërs* (*Vlamingen* en *Brabanders*) waren reeds landbouwers en kweekers van gevogelte en vruchtboomen ten tijde der *Romeinen*. Later ging door de *Noormannen* veel verloren; maar reeds in de tiende Eeuw herleefden handel en fabrieken; men had onder BOUDEWIJN *vrije markten*, en Graaf FILIPS van den *Elzas* in *Vlaanderen*, in de twaalfde Eeuw, die den landbouw ongemeen aanmoedigde, deed tevens handel en fabrieken bloeijen, vooral te *Gent* en te *Brugge*. De eerstgemelde stad was de hoofdplaats der manufacturen, de tweede die van den handel. Het waren *Vlaamsche* wevers, die het magtige leger der *Fransche* Ridders in den *sporenslag* (1304) vernielden; *drieduizend* werden er eens te gelijk uit *Gent* gebannen, hetwelk tot het geheele getal eenigermate kan doen besluiten. Een brouwer uit *Gent*, ARTEVELLE, handelde als gelijk met gelijk met de Koningen van *Frankrijk* en *Engeland*. Maar daarom was *Gent*, als fabriekstad, wel ver van beroofd te zijn van *activen* koophandel. De *Keulenaars* betwistten hun het regt der *Rhijnvaart* boven die stad, uit krachte van hun stapelregt. Graaf FILIPS bewerkte, door tusschenkomst van den Aartsbisschop dier stad, dat in 1178 aan alle *Gentsche* kooplieden het regt van scheepvaart op den *Rhijn* onbelemmerd werd toegestaan. Ook bevrijdde die Graaf de *Vlamingen* van drukkende belastingen (*). De koophandel rees te *Brugge* zoodanig, dat er in de vijftiende

(*) DEWEZ, *Histoire particulière des Provinces Belgiques*, T. III p. 239. 240.

Digitized by Google

Eeuw zeventien Afgevaardigden uit onderſcheidene *Europische* Natiën waren, ter bezorging hunner handelszaken. In *Braband* waren omtrent dien tijd door den burgerſtand onder de wijze Hertogen van HENDRIK I. tot JAN I. ook magtige vorderingen in welvaart gemaakt; en de woelingen, uitheemſche en burgeroorlogen in *Vlaanderen* deden vele wevers en andere handwerkslieden naar het naburige Hertogdom verhuizen, alwaar zij met opene armen werden ontvangen. De toenmalige hoofdſtad *Leuven* vooral zag haren bloei in de veertiende Eeuw tot eene bijkans ongeloofelijke hoogte vermeerderen. *Leuven* telde in de tweede helft dier Eeuw 150,000 inwoners en 4000 weverijen. Wanneer des middags, zegt de kronijk, de ſchaftklok luidde, moesten de ouders hunne kinderen van de ſtraat nemen, om niet door den naar huis keerenden volksſtroom verdrongen te worden. Doch deze ongemeene welvaart, die ook de muren (ſedert nutteloos) der nieuwe ſtad rondom de oude deed aanleggen, verdween of verminderde door geſchillen tusſchen de burgerij en den Hertog in 1382. Maar daarom bleef niettemin de bloei van het Gewest ſteeds toenemen. — De Heer van *Mechelen*, FLORIS BERTHOUD, die zich, even als zijne *Venetiaansche* tijdgenooten, den koophandel niet ſchaamde, had kantoren te *Damaskus*, *Alexandrië*, en *Kairo*, en liet, zegt men, bij zijnen dood zes Millioenen achter, eene ontzettende ſom in die dagen! — *Brussel*, het geliefkoosde verblijf der Hertogen, bloeide door de heerlijkſte tapijtfabrieken, die zelfs vreemdelingen bewonderden, even als *Brugge*; *Nivelles*, ſedert de dertiende Eeuw, door fijne linnens, die later in de *Franſche Nederlanden* ge-

Digitized by Google

maakt en onder den naam van *kamerdoek* en *batist* zoo bekend zijn. Te *Kortrijk*, *Doornik* en *Rijssel* vervaardigde men lakens. In verscheidene steden, zoo als *Lier* en *Antwerpen*, waren groote paardemarkten en weverijen. In *Antwerpen* vooral, reeds sedert de elfde Eeuw eene koopstad, en waar in 1308 vijf *Venetiaansche* schepen met specerijen aankwamen, in *Antwerpen* vestigde zich in de zestiende Eeuw, na de vernedering van *Brugge* door de *Oostenrijksche* Vorsten, 's land voornaamste koophandel, en zij werd een tweede *Venetië*, of liever: zij overtrof die stad in uitgebreidheid en menigte van handelsbetrekkingen. Dubbel waardig der lezing is het uitvoerige verslag van *Antwerpens* handel bij den jongen GUICCIARDINI, die tevens koopman en geletterde was, en als deelgenoot en ooggetuige kon spreken (*). Van fabrieken was er scheepsbouw; men vervaardigde lakenen, nagemaakte *Turksche* tapijten, zijden stoffen, lederwerk, allerlei wapenen, zilver-, verguld- en glaswerk, en verderen arbeid uit metalen; men had verwerijen, wasbleekerijen, suikerraffinaderijen, enz. — Nogtans, hoewel *Antwerpen* door kooplieden uit geheel *Europa*, van *Spanje* tot *Rusland*, van de *Levant* tot *Ierland*, bezocht werd, zoo dreef het toch geenen handel uit de *eerste* hand

(*) Om herhaling te vermijden verwijzen wij den lezer naar onze *Verkorte Geschiedenis der Nederlanden*, I. D. bl. 259 van den tweeden druk, doch vooral naar GUICCIARDINI, p. 225-245. der *Latijnsche* vertaling. Men kan hier uit VAN METEREN bijvoegen, dat eens op éénen marktdag 75,000 schelvisschen te markt kwamen, en — alle verkocht werden, en dat de inkomsten der stad jaarlijks over de zeventien tonnen gouds bedroegen.

Digitized by Google

met de voortbrengſelen der *koloniën.* Het ontving die uit *Portugal* of *Spanje*, de eerſte volken, die handel dreven met Oost en West. — Doch het zal voor ons onderwerp van belang zijn, dezen handel een weinig nader uit een te zetten.

Handel van Antwerpen met Spanje en Portugal.

„Bijna onnoemelijk," zegt GUICCIARDINI, „is „het getal der goederen, die uit *Spanje* toegevoerd „worden." Hij noemt vervolgens edelgeſteenten uit *Peru* en *Mexico*, die de *Oostindische* geenszins evenaarden (de *Brazilische* werden eerst in het begin der achttiende Eeuw ontdekt); voorts eene menigte goud en zilver uit dezelfde gewesten, toen nog zoo rijk aan edele metalen; *cochenille*, gember, huiden, zijde, *sasseparille*, *guayak*-hout (hetwelk men toen hoog waardeerde als een middel tegen de *Venerische* ziekte) en balſem van *Peru.* Dit waren de *koloniale* goederen, die *Spanje* naar *Antwerpen* verzond; doch uit het — toen nog veel rijkere — land zelve ſaffraan, *kermes*, ruwe zijde en zijden ſtoffen, uitmuntende lakenen, *Corduaans*-leder, zout, aluin, *Spaansche* wijnen, uitmuntende olie en olijven, *Arabische* gom, oranjeappelen, citroenen, vijgen, amandelen, en andere drooge vruchten; voorts ſuiker en wijnen uit de *Canarische* eilanden. Daarentegen verzond *Antwerpen* naar *Spanje* kwikzilver (voor de bewerking der mijnen, hetwelk voorheen uit *Spanje* zelve uitgevoerd, doch daarna uitgeput was), koper, geel koper, tin, lood, *Nederlandsche* en *Engelsche* lakenen in groote menigte, daar de *Spaansche* ſabrieken voor de behoeften des lands en der koloniën niet voldoende waren; tapijten, linnens van allerlei ſoorten, was, pik, teer, zwavel; voorts granen, zoutevisch, pekelvleesch, boter, kaas, en

Digitized by Google

allerlei wapentuig en gereedſchappen: destijds reeds was de gemeene man in *Spanje* te traag om die zelf te vervaardigen. Er werd, uit hoofde dezer verzendingen, ſterke wisſelhandel met *Spanje*, voor-al op *Medina del Campo* en *Medina del Rio Secco* (thans bijna verlatene plaatſen, destijds uit hoofde harer jaarmisſen wereldberoemd), *Valladolid*, *Burgos*, *Cadix* en *Sevilië* gedreven.

Over *Portugal* ontving men *Oostersche* diamanten (verreweg de beste), goud, ſpecerijen en drooge-rijen, amber, muskus, ivoor (in groote menigte), rhabarber, myrrhe, aloë, indigo, katoen, *Guajak*-hout, enz. uit *Oostindië*; ſuiker uit het *Afrikaan-sche* eiland *St. Thomas* (onder de evennachtslijn); droogerijen uit *Guinea*; verſhout uit *Brazilië* (destijds was dat kostbare land nog zeer weinig in des-zelfs waarde bekend); eindelijk ſuiker en toen reeds beroemde wijn uit *Madera*. — Alle deze goederen werden naar *Lisbon* gebragt, en van daar door de *Nederlanders* afgehaald, of met *Portugeesche* ſche-pen overgebragt. *Portugal* zelf leverde zout, wijn, olijvenolie en olijven, *kermes*, verſche en gedroog-de vruchten. — Daartegen verzond men derwaarts zilver, kwikzilver, goud- en zilverdraad, koper, geel koper, lood, tin, geweren, en alles wat ver-der in *Spanje* te markt werd gebragt. De wisſel-handel, uit dien hoofde met *Lisbon* gedreven, was dus ook van belang. Handel met Portugal.

Maar hoewel de *voornaamste*, waren echter *Spanje* en *Portugal* de éénige kanalen niet, door welke men zich te *Antwerpen* en verder in *Nederland* de kolo-niale waren verſchafte. Uit *Barbarijë* ontving men ſuiker, gom, huiden, leder en ſtruisvederen, waar- Met Barbarijë en Italië.

Digitized by Google

voor men lakens en bereide linnens, ſaai en ſnuisterijen in ruiling gaf. *Venetië*, te voren de uitſluitende markt der *Indische* goederen over *Egypte*, was wel diep in verval, maar verzond toch nog kaneel, *cassia*, muskaatnoten, gember, rhabarber, drakenbloed, *myrrhe*, *senne*-bladen en andere geneeskruiden, wier geringe zwaarte en omtrek het vervoer over land over de landengte van *Suez* nog gedoogden. Het is zonderling, dat men *suiker* en *peper* van *hier* derwaarts vervoerde. Deze handel ging deels ter zee, deels over land door middel van *Augsburg*, *Neurenberg* en *Frankfort*, met welke ſteden dus een drukke wisſelhandel plaats had, even als met *Venetië*, *Milaan*, *Florence* en *Genua* (*).

Toenemende handel van 1550 tot 1566.

De grootſte toeneming van bloei van *Antwerpen* was tusſchen 1550 en 1566. In 1550 kwam er voor 300,000 dukaten aan edele geſteenten, kruiderijen en ſuiker; in 1566, *zonder* de edele geſteenten, voor 1,600,000 dukaten. Uit *Italië* kwam in 1550 voor één Millioen; in 1566 voor *drie* Millioenen dukaten zijde en goudſtof. De handel naar de Oostzee beliep in het eerstgenoemde jaar (te *Antwerpen* was die veel minder dan in *Holland*) 250,000 dukaten; in 1566 *aan granen alléén* meer dan 1½ Millioen. De invoer uit *Frankrijk* en *Duitschland* beliep in 1550 800,000 dukaten; in 1566 de *Rhijnsche* wijnen alléén 1½ Millioen, en de *Fransche* een Millioen *Fr.* kroonen. Den invoer uit *Engeland* rekende men in 1550 op 300,000; doch GUICCIARDINI in 1566 alléén de gemaakte lakenen op meer dan vijf Millioenen dukaten. De uitvoer was in 1550 anderhalf Millioen; in 1566

(*) GUICCIARDINI, p. 228-231. 232. 239-243. *Lat. Vert.*

Digitized by Google

twaalf Millioenen. Er waren in 1566 te *Antwerpen* 1000 vreemde handelhuizen (*). Zoo was de ſtaat des handels in de zestiende Eeuw telkens aan het klimmen, en de armoede bijna onbekend, eer de oorlog der omwenteling den koophandel eene geheel andere rigting kwam geven.

De eigene zeevaart meer door Holland dan door Antwerpen gedreven.

De bloeijende handel der *Nederlanden*, en vooral van *Antwerpen*, had eene menigte vreemdelingen, en daaronder ook vele aanhangers der hervorming, derwaarts gelokt. Het kon niet anders, of de ſcherpe bevelſchriften van Keizer KAREL V., tegen die destijds nieuwe leer uitgegeven, moesten den handel grootendeels belemmeren, door het vertrouwen op de veiligheid van perſonen en goederen te verzwakken. Van *dáár*, *dat* *Antwerpen* zich vooral zoo krachtiglijk verzette tegen het plakkaat van 1550, waarbij de Inquiſitie in *Nederland* werd ingevoerd. KAREL gaf ſchijnbaar eenigzins toe: de naam werd ingetrokken, maar de zaak bleef. De talrijke Protestanten van *Antwerpen* droegen voornamelijk tot de bewegingen in 1566 bij: maar nogtans hield de regéring der ſtad zich aan de zijde des Konings. — Eene nog weinig opgemerkte bijzonderheid ſchijnt oorzaak geweest te zijn, dat juist *Holland* de banier des opſtands uitſtak, niet een der zuidelijke Gewesten. *Holland* had namelijk, in evenredigheid van

(*) Zie de opgaven van den *Venetiaan* CAVALLO, die in 1550 met weemoedigheid den handel van *Venetië* met dien van *Antwerpen* vergeleek; *in handschrift*, vergeleken met GUICCIARDINI, die zijn werk in 1566 opſtelde, bij RANKE, *Fürsten und Völker von Süd-Europa im 16. und 17. Jahrhundert, vornehmlich aus ungedruckten Gesandtschaftsberichten*, Hamb. 1827. I. B. ſ. 439.

Digitized by Google

deszelfs koophandel, meer *zeevaart*. De geheele gefteldheid des lands, door zoo vele breede ftroomen, zeearmen en meiren doorfneden, gedeeltelijk moeras, veen- of duingrond, riep den inwoner als 't ware tot het bouwen der zee (*). — In de zuidelijke gewesten, zelfs aan de heerlijke *Schelde*, vond hij land genoeg ter bebouwing; de koophandel werd dus hier niet uit *die* noodzakelijkheid, als in *Holland*, gedreven; men voer dus ook niet zoo zeer uit behoefte, gelijk in *Holland*, op vracht. — Wij lezen van geheele *Portugeesche* vloten, die in de ha-

(*) De Staten van *Holland* voeren zulks aan in hunne vertoogen aan Keizer KAREL V. om vrijftelling van lasten, zeggende: „dat *Holland* zeer klein is in de lengte en breedte, „bijna met drie zijden aan zee gelegen, onderworpen aan „dijkaadjen, en moetende met groote kosten van dijkaadjen, „fluizen, molens, wateringen, jaarlijks onderhouden wor„den: voorts was het land vol duinen, veenen, meiren, „die dagelijks vermeerderden, en andere onvruchtbare plaat„fen, daar men noch zaaijen noch weiden kon, waardoor „de ingezetenen van dezelve landen, om hunnen kost voor „vrouw, kinderen en huisgezin te vinden, *zich behelpen* „*moesten* met eenige handwerken en handelszaken (*negotia*„*tien*), de ftoffe in vreemde landen *te halen*, en het ge„maakte werk weder *weg te voeren*, als lakenen, granen; „waarom de voorname hantéringe van den lande is de zei„lagie en zeenering, waarbij eene zeer groote menigte volks „aldaar onderhouden moet worden, als kooplieden, fchip„pers, ftuurlieden, bootsgezellen, fcheepstimmerlieden, met „al den aankleve van dien, dewelke *voeren*, *halen* en *bren*„*gen* om en wederom verfcheidene koopmanfchappen; en „die bij hunlieden gehaald worden, verkoopen en vertieren „zij in *Braband*, *Vlaanderen* en andere landen van herwaarts „over (*Nederlanden*)." — Zie *Hollands Rijkdom*, I. D. bl. 164–166.

Digitized by Google

ven van *Antwerpen* binnenliepen, zoo als die den Hertog van *Medina Celi*, in 1572 beſtemd tot plaatsvervanger van ALVA, zou overbrengen. De *Hollander* daarentegen haalde zijne goederen zelf, en werd dus meer zeevaarder dan de *Belg*. Hierbij kwam nog, dat de groote visſcherij (hoewel men de kunst van haringkaken aan een' *Vlaming* te danken had) ſedert het begin der vijftiende Eeuw voornamelijk in *Holland* gedreven werd. Te *Enkhuizen* werd in 1416 het eerſte groote net gemaakt, en ſedert vestigde zich die visſcherij vooral in de ſteden van het *Noorderkwartier*, meest in *Hoorn* en *Enkhuizen*, welke laatſte ſtad in 1553 alléén honderd veertig haringbuizen in zee zond. De visſcherij nu, dit weet men, is het krachtigſte middel tot vorming eener zeemagt, en wij hebben boven gezien, dat *Holland* in der daad reeds in de vijftiende Eeuw genoegzaam gelijktijdig door zijne gewapende ſchepen zoowel de *Hanze*-ſteden in de Oostzee, als de *Engelschen* bij de *Garonne* beſtreed.

Hollandſche zeemagt in den vrijheids-oorlog.

Het is dus niet te verwonderen, dat WILLEM I., toen hij zich na zijn vertrek uit de *Nederlanden*, en na zijn' eerſten ongelukkigen veldtogt, op raad van COLIGNY op den zeeoorlog tegen *Spanje* toeleide, meest *Hollandsche* of *Zeeuwsche* bodems onder zijn bevel kreeg, hoezeer de verfoeijing der onderdrukkers in de andere gewesten, althans in *Antwerpen*, waarſchijnlijk niet minder was. — Schoon wij de bijzondere genegenheid voor hunnen Stadhouder, Prins WILLEM, niet willen uitſluiten, zoo was toch de natuurlijke geſteldheid van *Holland*, en de gemeenzaamheid der inwoners met de zee, ongetwijfeld eene der gewigtigſte redenen, dat de *Watergeu-*

Digitized by Google

zen meest uit *hen* beſtonden. Dit bepaalde dan ook het beſluit om *den Briel* niet uit te plunderen en te verlaten, volgens den raad van den barbaarſchen *Luikerwaal* LUMEY; maar op den vaderlandſchen grond te blijven, en aldaar, zoo al geene wijkplaats, dan toch een graf te vinden.

Men weet alle de heldendaden der *Hollandsche* en *Zeeuwsche* ſcheepsmagt, hoewel uit louter kleine vaartuigen beſtaande, tegen de trotſche gevaarten der *Spanjaarden:* den ſlag op de *Zuiderzee*, dien bij *Roemerswaal*, het ontzet van *Leyden*, en nog andere kleine gevechten. Hetgeen daarbij opmerkelijk is: in dezen zeeoorlog beſtreden de *Hollanders* meest elkander; want *Amsterdam*, nog op de *Spaansche* zijde, rustte de vloot tegen de *Noordhollanders* uit. Dus oefenden zich *Staatschen* en *Spaanschgezinden* in onderlinge worſteling, om eenmaal vereenigd de heerſchappij der zee te erlangen.

Indien de voorſlag, door Prins WILLEM I. in 1573 gedaan, hem ernst geweest is, om dijken en dammen door te ſteken, en te ſcheep een ander vaderland te zoeken, zoo moet het aantal vaartuigen, destijds in *Holland* voorhanden, verbazend groot zijn geweest. Wat toch behoorde er niet toe, om eene bevolking, als die van dat gewest, welke men toen gerust op 400,000 zielen kan ſtellen, — ook na aftrek van misſchien 100,000 *Spaanschgezinden*, naar een ander werelddeel over te brengen? Het zou de ſtoutſte en tevens hagchelijkſte onderneming geweest zijn, waarvan de Geſchiedenis melding maakt. Gelukkig werd door de Voorzienigheid dit uiterſte middel verhoed: REQUESENS ſtierf, en de andere gewesten, ook *Amsterdam*, vereenigden zich weldra

Digitized by Google

met *Holland* en *Zeeland* tegen den algemeenen vijand.

Verhuizing der kapitalen uit Antwerpen na de overgave in 1585.

Doch *Antwerpen* toonde weldra, dat *handel* en *zeevaart* hier niet gelijken tred gegaan waren. In plaats dat deze magtige ſtad, even als de *Hollandsche* ſteden in 1573, zich door eene vloot zou beſchermd hebben, liet zij zich door eene brug de gemeenſchap met *Holland* afſnijden; en het was ſlechts een vreemdeling, GIANIBELLI, die door zijne branders het ontzet wilde open houden, hetwelk men van de *Hollandsche* en *Zeeuwsche* ſchepen verwachtte. Doch toen PARMA de brug herſtelde, gaf de ſtad zich over. De overwinnaar was geen ALVA; hij gaf zijn woord, dat elk, die de *Roomsche* Godsdienst niet wilde omhelzen, gedurende vier jaren vrijheid van geweten zou hebben, en, *of* na dien tijd, *of* onmiddellijk, met al het zijne de ſtad kon verlaten, en vrijen aftogt met zijne bezittingen zou erlangen. Daar nu de predikanten in de laatſte leerrede de gemeente vermaanden, liever *Babel* te verlaten dan hun geloof, en daar de voorwaarden zoo ruim geſteld waren, mag men vrijelijk gelooven, dat verreweg de grootſte menigte der aanzienlijke kooplieden de thans niet meer vrije ſtad verliet. Zelfs handelsbelang moest hen hiertoe aandrijven; want de *Hollanders* en *Zeeuwen* ſloten van nu af de *Schelde*. Dus kwamen nu uit *Antwerpen*, zoo wel als uit *Gent*, *Brugge*, *Brussel* en andere welvarende *Brabandsche* en *Vlaamsche* ſteden, duizende huisgezinnen naar *Holland* over, en bragten er hunne nijverheid, en hunne verbazende kapitalen. Door deze werd nu de *Hollandsche* ſcheepvaart, welke het ſlechts *daaraan* gefaald had, ten ruimſte gevoed, tot de ſtoutſte ondernemingen in ſtaat geſteld, en zij nam in vijf-

Digitized by Google

tien jaren (van de overgave van *Antwerpen* tot op het einde der Eeuw) eene vlugt, waarvan zich onze meer bedaarde en vooral in den handel min gelukkige tijden naauwelijks een denkbeeld kunnen maken. Vele ſteden, zoo als *Haarlem*, *Leyden*, en *Rotterdam*, werden uitgelegd. Maar vooral ging de aanwas van *Amsterdam* alle verbeelding te boven. Deze ſtad, waar in 1578 de verdrukkende en vervolgende *Roomsche* regéring verbannen, en de gezuiverde Godsdienst ingevoerd was, zag van dat oogenblik af een nieuw tijdperk voor hare welvaart en grootheid aanbreken. De meeste *Antwerpsche* kooplieden vestigden zich hier, waar reeds ſedert zoo lang handelsbetrekkingen met het Noorden en andere landen, zelfs met *Spanje* en *Portugal*, beſtonden. Met hun aanzienlijk vermogen onderſteunden zij den handel, dien nu geheel *Europa* begon te omvatten. Van alle zijden ſtroomden vreemdelingen herwaarts, om deel in die zegeningen te bekomen. Er waren geene woningen voor geld te verkrijgen. In weêrwil der zware belastingen, die de oorlog vereischte, nam de welvaart dagelijks toe. Men onderhield *honderd* oorlogsvaartuigen van allerlei ſoort. In April 1587 zeilden uit het *Vlie* bij de zeshonderd, en uit de *Maas* en *Zeeland* wel tweehonderd ſchepen, meest alle groote, *allen naar de Oostzee* (*).

De handel met Portugal door FILIPS II. verboden.

Tot nu toe had FILIPS oogluikend den handel der *Nederlanders* met zijne Staten toegeſtaan; het groote belang van dien handel voor *Spanje* deed hem aarzelen in een verbod. Maar daar hij in 1580 door overweldiging onder den ſchijn van regt meester was

(*) VAN METEREN, *Nederlandsche Historien*, fol. 251.

Digitized by Google

geworden van *Portugal*, dacht hij door een' ſterken maatregel in *dit* Rijk, welks belang hem minder dan het zijne ter harte ging, den *Nederlandschen* handel de hartader af te ſteken. Hij verbood den handel op *Portugal* aan alle de vrije ingezetenen der *Nederlandsche* gewesten, waaronder toen ook nog die van *Antwerpen* behoorden (1584). Wij hebben gezien, dat de *koloniale* waren uit *Oostindië* over *Portugal* kwamen; en wanneer *deze* handeltak aan *Nederland* ontzegd was, hoopte de Koning, even als een latere dwingeland, NAPOLEON, een vrij volk tot onderwerping en het knielen voor zijnen troon te bewegen.

Zekerlijk verwekte het verbod van handel met *Portugal* groote ontſteltenis hier te lande. Nogtans deed de veêrkracht, die toen de Natie bezielde, haar naar middelen omzien, om dit verlies op andere wijzen goed te maken. Door den raad tot het aanleggen der ſtad *Archangel* bekwam zij den voordeeligen handel met *Rusland*. Men voer meer dan voorheen op *Italië*, en begon, onder *Fransche* vlag, ook reeds in *Turkije* handel te drijven (*). — Maar nog waagde men zich niet over den *Atlantischen* Oceaan, noch voorbij de *Stormkaap* (*Kaap de Goede Hoop*). Een zeker vooroordeel had, bijkans eene Eeuw lang, die landen als het uitſluitend eigendom der Kroonen van *Portugal* en *Spanje* beſchouwd. – Eer wij verder gaan, om de eerſte togten der *Nederlanders* naar *Oostindië* en de aanleiding daartoe te beſchouwen, zal het volſtrekt noodzakelijk zijn, een' blik te werpen op dat uitgeſtrekte land, om de handelwegen der-

Men zocht vergoeding daarvoor.

(*) *Hollands Rijkdom*, I. D. bl. 239.

Digitized by Google

waarts, deszelfs vroegere lotgevallen en toeſtand op het laatst der zestiende Eeuw te beſchouwen.

TWEEDE AFDEELING.

Oudſte handel met Oostindië.

Het groote land in het westen van *Azië*, 't welk door den *Indus* van *Perzië's* Rijk wordt geſcheiden, en ten oosten zich tot aan de *Stille* Zee uitſtrekt, alwaar de oudſte beſchaving zich in het heerlijkſte en vruchtbaarſte gewest kon ontwikkelen, door de ſchoonſte ſtroomen beſproeid, door zeeën omringd, waar de kostbaarſte paarlen aan de diamanten van het vaste land den voorrang betwisten, dit land was altijd, uit hoofde zijner talrijke en keurige voortbrengſelen, een voorwerp van de weetgierigheid zoo wel als van de hebzucht der *Europeanen*. Dat de *Pheniciers* reeds in de grijze aloudheid over de *Perzische* golf dezen handel hebben gedreven, gelijk de *Babyloniërs* te lande over *Baktra* (thans *Khorassan*); dat de eerſten kaneel, andere ſpecerijen, ivoor, ebbenhout, edele geſteenten en paarlen, gelijk de tweeden ook kostbare ſteenen, *Indisch* lak, goud, enz. van daar gehaald hebben, is waarſchijnlijk. Een derde weg werd mede door de *Pheniciers*, in verbindtenis met de *Israëliten*, gebezigd: het was die der *Roode* Zee; zij bragten hunne goederen van de haven *Rhinocoroura* aan de *Middellandsche* Zee ten noorden der landengte van *Suez* naar *Elath* of *Ezion-Geber* aan de *Roode* Zee, en kwamen zoo in den *Indischen* Oceaan, waarop zij de westkust van *Indostan* bereikten, die volgens HEEREN wel onder den algemeenen naam van *Ophir* kon zijn begrepen geweest, terwijl

Digitized by Google

anderen daardoor alleen de goudrijke oostkust van *Zuid-Afrika* verstaan. Ons komt het ook waarschijnlijkst voor, dat dit laatste het geval was, te meer, omdat deze vaart naar *Ophir* met die naar *Tarsis* wordt in verband gebragt, welk laatste zekerlijk de zuidkust van *Spanje* was, zoodat de *Pheniciers* dus misschien voor SALOMO (*) de *eerste reis rondom Afrika* voorbij de kaap *de goede Hoop* volbragten, die zij naderhand stellig onder NECHO, Koning van *Egypte*, volvoerden, maar in eene tegenovergestelde rigting met die onzer tegenwoordige zeelieden (†).

Indië wordt door Alexander meer bekend.

Doch de *Europeanen* hadden tot nu toe slechts door enkelde Schrijvers, zoo als HERODOTUS en KTESIAS, iets van den *Indischen* handel gehoord. De eerste, die de kennis daarvan voor de Westerlingen opende, was ALEXANDER *de Groote*. Het is waar, dat hij dit wonderland, door de Ouden steeds als een *El-Dorado* beschouwd, in persoon niet verder bezocht dan langs de boorden van den *Indus*, en der daarin vallende stroomen (het tegenwoordige *Kabul*, *Punjab*, *Afganistan* en *Sind*), maar toch maakte hij kennis met de inboorlingen: men bekwam kennis van de *Indische* schatten, voortbrengselen, zonderlinge gedierten, en van de zeden des volks. ALEXANDER leide verscheidene steden aan, zelfs in *Indië*, die hij met *Grieksche* kolonisten bevolkte. Hij voer meer dan driehonderd uren den *Indus* af, en ontdekte daar gewesten, die tot in de jongste

(*) 1 Koningen IX. 26. II. Chron. VIII. 17. 18. Zie ook VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*.

(†) HEROD. L. IV. C. 42. HEEREN, *Ideën*, *Ned. Vert.* II. D. bl. 72-82. 209-216. ROBERTSON, *Hist. Disquisition on ancient India* (Utr. 1792.) p. 7-11. 22.

Digitized by Google

tijden toe bij de *Europeërs* bijkans onbekend zijn gebleven. Vervolgens zond hij zijne vloot langs de *Indische* Zee en de *Perzische* golf naar den *Eufraat*, onder het beleid van den uitmuntenden zeeman NEARCHUS, die de kusten opnam, en daarvan eene naauwkeurige beschrijving heeft achtergelaten. Het schijnt, dat ALEXANDER het ontwerp koesterde, om *Babylon* tot hoofdplaats van zijn vreemd Rijk te verheffen, en langs den ouden weg der *Phenicieërs*, dien NEARCHUS bevaren had, eene handelgemeenschap met *Indië* ter zee, en over *Baktra* te lande te openen. Tot beveiliging en uitbreiding van eerstgemelden handelsweg zou hij dan ook *Arabië* hebben willen veroveren. Doch dit grootsche ontwerp — indien het in 't hoofd des veroveraars immer bestaan heeft — werd door zijnen ontijdigen dood, en de twisten en oorlogen der Veldheeren, die zijn Rijk onderling deelden, vernietigd. Een dier Veldheeren alléén hield het denkbeeld der verovering van *Indië* levendig. Het was SELEUKUS, die nog merkelijk verder doordrong dan ALEXANDER, en een vredeverdrag sloot met SANDROKOTTUS, een' *Indischen* Vorst, bezitter van het tegenwoordige *Bengale*. Bij dezen vrede bleef elk in bezit van het zijne, en de reisverhalen van den gezant MEGASTHENES geven eenig meerder licht omtrent het toen nog zoo schaars bekende gewest. Hij kwam te *Palibothra* aan de *Ganges*, bleef er vijf jaren, doch zijn belangrijk verhaal is met vele fabelen vermengd. De onophoudelijke verdeeldheden in de Rijken, na ALEXANDER's dood gesticht, de geheele verbastering der regérende geslachten, deed de heerschappij der *Macedoniërs* over *Indië* te niet gaan. Het langst be-

Digitized by Google

hield een Koningsstam, die, van het Rijk van SELEUKUS afgevallen, te *Baktra* zijnen zetel had, gemeenschap met en zelfs heerschappij over een gedeelte van *Indië* (*); het was aan deze Vorsten, dat men de ontdekking der kust van *Malabaar* had te danken (†).

Geregelde vaart onder de Ptolemeërs en Romeinen naar Indië.

Maar een ander *Macedonisch* geslacht, nakomelingen van den edelsten der Veldheeren van ALEXANDER, PTOLEMËUS, bijgenaamd *de Behouder*, trachtte, niet langs den weg der verovering, maar langs dien van den handel, partij te trekken van *Indië*. Uit *Egypte* volgden zij den ouden handelweg der *Phenicièrs*; en de stad *Alexandrië*, de stichting des grooten veroveraars, werd nu het middelpunt des handels tusschen *Indië*, *Afrika* en *Europa*. Van dáár voer men den *Nijl* op, en vervolgens werden de goederen te lande van de stapelplaats *Koptos* naar de nieuw aangelegde haven van de *Roode* Zee, *Berenice*, gebragt. Men behoefde daartoe op kameelen twaalf dagen, en haalde de *Indische* goederen nu *verder ter zee*; doch de kortste weg was nog niet ontdekt. Eerst voer men de *Arabische* en *Perzische* kusten langs, en dan mijdde men de laatste, door regt over te steken naar *Malabaar*: eindelijk werden onder de *Romeinen* de *Moussons* of vaste winden ontdekt, die in den *Indischen* Oceaan, van September tot April steeds uit het zuidwesten, van Mei tot Augustus uit het noordoosten waaijen, en dus eene geregelde overvaart bieden ook aan den zeeman, die met het kompas — gelijk toen — niet bekend is.

(*) ROBERTSON, p. 35-41.
(†) MONTESQUIEU, *de l'Esprit des Lois*, L. XXI. Ch. 7.

Digitized by Google

Nu werden er *geregelde beurtschepen* op *Indië* aangelegd, en *Rome* voelde eene dringende behoefte aan een' handel, waarbij voortbrengſelen der weelde veelal voor baar geld werden ingevoerd. De kooplieden wonnen daarop *honderd* kapitalen.

De goederen werden, volgens het berigt van PLINIUS, in het midden des zomers uit *Berenice* afgeſcheept, en kwamen dan in dertig dagen te *Ocelis* of *Cana* in *Arabië*. Van daar reisde men met den zuidwestewind (die naar den ontdekker der *moussons*, HIPPALUS, den naam droeg) in veertig dagen naar de *Indische* haven op de *Malabaarsche* kust, *Musiris*, dat volgens den Majoor RENELL met *Merjie* of *Mierdsjaw*, volgens VINCENT en HEEREN met *Mangaloer* overeenkomt: *Barygaza* beantwoordt aan het latere *Beroach*, *Pattala*, bij den mond van den *Indus*, misſchien aan *Tatta*, en meer zuidwaarts *Kalliene* aan *Gallion*. *Barace* was eene andere haven meer noordwaarts: doch deze geheele kust werd zeer onveilig door zeeroovers, die in dezelfde zeeën nog talrijk zijn. Uit de landſtreek *Cottonara* werd veel peper op kleine vaartuigen naar *Barace* gebragt. Met den noord-oost mousſon namen de ſchepen (in December of Januarij) de terugreis aan, en ontmoetten dan, wanneer zij in de *Roode* Zee kwamen, een' zuidenwind, die hen van zelve naar *Egypte* terugbragt (*). De ſchepen, tot dezen handel gebezigd, waren niet minder dan 120 in getal, en dus meer dan die veler latere Maatſchappijen. Wij vinden de

(*) Alle deze bijzonderheden zijn uit een kostbaar berigt wegens dien handel van PLINIUS ontleend. *Hist. Nat.* L. VI. C. 23.

Digitized by Google

namen vermeld van *Tagare* of *Agara* (*Deoghur* bij *Elloer*, eene magtige koopſtad volgens HEEREN (*), en *Ozene* (ongetwijfeld *Ougein*). Ook *Ceylon* begon reeds onder den naam van *Taprobana* bekend te worden: het was bij ALEXANDER's togtgenooten niet onvermaard, en verſcheen in zulk een licht, dat HEEREN meent, dat het zelfs ten tijde der *Hollandsche* bezitting niet beter bekend was. PLINIUS en PTOLEMËUS geven daarvan omſtandige berigten: doch ſtellen de grootte veel te aanzienlijk. Ten tijde van CLAUDIUS, toen de ſcheepvaart der *Romeinen* met de *moussons* begon, kwam een gezantſchap van dit eiland naar *Rome*, uit welks berigten, bij PLINIUS medegedeeld, en uit de eenparige opgaven der Ouden van 's lands groote uitgeſtrektheid, men bijna zou moeten beſluiten, dat door *Taprobana* niet *Ceylon*, maar een eiland *ten minste gedeeltelijk* van het zuidelijk halfrond bedoeld wordt, *Sumatra*. — *Java* komt bij PTOLEMËUS ook reeds voor, hoewel ſommigen denken, dat hiermede *Sumatra* bedoeld wordt, alsmede het ſchiereiland van *Malakka*, onder den naam van het *goudrijke schiereiland*, en de noordwaarts tot *Bengale* gelegene landen, maar niet de *Molukken*. De parelvisſcherij van *Manaar* en verſcheidene ſteden op *Koromandel* waren ook reeds bekend (†).

Dus verrees *Indië* voor de *Romeinen* reeds grootendeels uit de duisternis, die het tot daartoe bedekt had. De goederen, die men van daar haalde,

(*) *Ideën*, II. D. bl. 253.

(†) Zie den *Periplus Maris Erythraei*. De rivier *Cavery* wordt *Chaberis*, *Arcot Arcati Regia* genoemd, enz. *Pegu* ſchijnt onder den naam van *Sina* bekend geweest te zijn.

Digitized by Google

waren ſpecerijen en reukwerk, peper (in groote menigte), edelgeſteenten, vooral paarlen, zijde, die nog niet in *Europa* geteeld, en verbazend hoog in prijs was, en uit *China* naar *Indië* gebragt werd (de *Romeinen* kenden noch het vaderland, noch den oorſprong dier ſtoffe); katoen (eſſen en gebloemd), ivoor, ſchildpad, enz. — Daarentegen werden ingevoerd lakens en linnens, wijn, koralen, glaswerk, zilver en baar geld (*).

Handel te land.

Behalve deze gemeenſchap ter zee was er nog een *landweg*, die door de groote woestijn van *Syrië* naar de Palmſtad (*Tadmor* of *Palmyra*) geleidde, van welken misſchien ook de *Phenicièrs* reeds in vroeger tijd gebruik maakten. Deze karavanenhandel was uitgebreid genoeg, om *Palmyra* tot eene der magtigſte, bloeijendſte en ſchoonſte ſteden van het Oosten te verheffen, wier Vorſten eenmaal met *Perzië's* en *Rome's* magt durſden wedijveren, en wier uitgeſtrekte puinhoopen te midden der woestijn nog van hare oude grootheid getuigen. Doch zij werd door Keizer AURELIANUS geheel vernield, en deze ſtapelplaats van den handel is ſedert niet meer genoemd, ja vergeten, tot zij op het einde der zeventiende Eeuw door twee *Engelschen* uit *Aleppo* weder *ontdekt* werd (†).

Handel in de 6de Eeuw.

Nog ruim 500 jaren na C. G. getuigt KOSMUS de *Oostindievaarder* van gemeenſchap tusſchen *Indië* en het *Romeinsche* Rijk. *Ceylon* was toen onder twee Vorſten verdeeld, en ontving geregeld koopvaardijvloten

(*) ROBERTSON, l. c. p. 59-72. 79. HEEREN, III. D. bl. 354.

(†) id. p. 51-55. GIBBON, *Decline and Fall of the Roman Empire*, Vol. II. Ch. 11. p. 33. (Ed. *Leipzig.*)

Digitized by Google

uit *China;* hier was de markt tusschen dat Rijk en *Perzië.* Het was omtrent dezen tijd, dat Keizer JUSTINIAAN door twee *Perzische* monniken de *zijde* uit *China* naar *Konstantinopel* zag brengen, wier kweeking sedert aan het Oostersche Rijk groote voordeelen opleverde (*). De ijverige en kundige *Nestorianen* bragten met even zoo veel moed en volharding als geluk het Christendom naar *Indië* over, en predikten hetzelve op de kusten van *Malabaar* en *Ceylon;* nog schijnen de *St. Thomas*-Christenen hiervan een overblijfsel te zijn. Zij drongen zelfs door tot in *China*, waar men een merkwaardig overblijfsel van het Christendom uit de *achtste* Eeuw vindt.

De Mohammedanen in Indië.

Doch bijna gelijktijdig met deze groote verspreiding der *Christelijke* leer begon die van MOHAMMED zich met verbazende kracht in drie werelddeelen te ontwikkelen. — Groot waren hare veroveringen in *Afrika*, en, door hetzelve heen, zelfs in *Europa:* doch nergens breidde zij zich zoo zeer uit, als in het werelddeel, waarin zij haar bestaan had ontvangen, in *Azië.* Het was niet *enkel* met het zwaard, zoo als men ten onregte gemeend heeft, dat deze leer zich zoo verre heeft uitgestrekt. Het is wel waar, dat in het jaar 1000 onzer tijdrekening de vermaarde MAHMOUD van *Gazna Indië* begon te veroveren, en die verovering tot over een groot gedeelte van *Indostan* uitstrekte, alwaar hij alle de afgodsbeelden verbrijzelde, en de Godsdienst van MOHAMMED te vuur en te zwaard uitbreidde: — hij veroverde omtrent dezelfde landstreken als vóór hem

(*) GIBBON, T. VII. Ch. 40. p. 88. T. VIII. Ch. 47. p. 313. HEEREN, Th. III. s. 371.

Digitized by Google

ALEXANDER, verſpreidde daardoor welvaart en beſchaving in de ruwe gebergten van oostelijk *Perzië*, en werd zelf een ongemeen bekwaam en verlicht Regent, die den ouden karavanenweg over *Baktra* (*Balk*) vernieuwde, waardoor die landen een' ongewonen en ongeloofelijken bloei bekwamen, die tot in de dertiende Eeuw voortduurde (*). Maar aan den anderen kant zetteden zich zeer vele *Arabieren*, eene toen bij uitſtek handeldrijvende zoowel als veroverende Natie, vreedzaam in oostelijk *Azië* neder. Zij breidden zich uit tot *Canton* in *China*, alwaar hun groot getal eenen Regter uit hunne eigene Natie over hen deed zetten; zij bezochten *Ceylon*, *Sumatra* en *Java*, en vestigden zich in grooten getale in verſcheidene *Indische* koopſteden. — *Gor*, *Benares* en *Delhi*, in de binnenlanden, kenden zij reeds; maar de kust van *Koromandel* en het ſchiereiland *Malakka* waren *toen* nog niet door hen bezocht. — Wij hebben nog de reis van twee dezer *Mohammedanen* door *Indostan* in het midden der negende Eeuw, die ons omtrent den rijkdom van *Indië*, en de kundigheden des volks, vooral ten aanzien der ſtarrekunde, geene geringe denkbeelden geven. De afgoderij der *Indianen*, die bij hunne meer zuivere denkbeelden van het Opperwezen zoo verbazend afſtak, de afzigtige zelfmarteling van derzelver *Heiligen*, hunne verdeeling in kasten, en hunne manier van regtspleging, werden door deze reizigers veel naauwkeuriger vermeld, dan men die nog door *Grieken* en *Romeinen* kende. — In *China* beſchrijven zij het gebruik niet alleen van

(*) SCHLOSSER's *Weltgeschichte*, III. B. 1. Th. ſ. 42-47.

Digitized by Google

zijde, maar ook van porcelein en van thee, 't welk toen reeds zoo algemeen was als thans. Eene eeuw later, nog vóór de veroveringen van MAHMOUD van *Gazna*, vond de reiziger en Geschiedschrijver MASSOUD *Indostan* in vier Koningrijken verdeeld: *Moultan*, *Guzurate*, *Cachemire* en *Bengale*. Dit laatste had *Canoge* tot hoofdstad, alwaar (waarschijnlijk volgens eene oostersche overdrijving) 30,000 winkels waren, in welke men *betel* verkocht, en 60,000 toonkunstenaars en zangers. Er waren, zegt het verhaal, 300 markten voor edele gesteenten. — Doch deze overdrijving getuigt nogtans van ongemeene bevolking, welvaart en levensgenot (*).

Handel der Europeanen in de Middeleeuwen met Indië.

Maar van alle deze kundigheden, van al dien handel en daardoor veroorzaakte welvaart bleef *Europa*, hetgeen in barbaarschheid terug was gezonken, verstoken. Na den ondergang des *Romeinschen* Rijks hadden de veroverende Barbaren zich wel in de Provinciën ter neder gezet, doch van de kunsten en gemakken des levens, die den handel en de onderlinge ruiling tot behoefte maakten, hadden zij slechts zeer weinig overgehouden. Zeven eeuwen duurde, in weêrwil eener kleine flikkering van leven onder KAREL *den Grooten*, deze naar een' doodslaap gelijkende toestand. — Nogtans bleef de weg van *Indië* voor *Europa* niet geheel en al gesloten, maar de handel geschiedde middellijk, en te lande. — Eerst werden de goederen op de rivier *Oxus* of *Amou*, die zich toen nog in de *Kaspische* Zee ontlastte, derwaarts gebragt; men voer dan den *Cyrus* (*Kur*) op en den *Phasis* af, vervolgens over de *Zwarte*

(*) ROBERTSON, p. 106-114. Not. 36. p. 261-264.

Digitized by Google

Zee naar *Konstantinopel*, hetwelk de *Indische* waren dus langs een' grooten omweg ontving. Anderen werden de *Wolga* op naar *Nowgorod* in *Rusland* gevoerd, hetwelk toen eene der eerste koopsteden van *Europa* was, en waaruit de *Indische* waren verder naar de *Wendische* of *Slavonische* steden der Oostzee vervoerd werden. Munten der *Sassanidische* Koningen van *Perzië*, in *Duitschland* aan de Oostzee gevonden, kunnen daar langs geen' anderen weg zijn gekomen.

Het waren de *kruistogten*, die, even als vroeger de togt van ALEXANDER, den weg naar *Indië* voor de *Europeanen* heropenden. De *Italiaansche* Gemeenebesten, *Venetië*, *Genua* en *Pisa*, bevorderden die togten, maar minder uit godsdienstige dan uit hebzuchtige oogmerken. Zij wisten zich niet alleen door de Christen-Koningen van *Jeruzalem* in *Palestina*, maar ook door de *Grieksche* Keizers in het geheele Oostersche Keizerrijk groote voorregten te doen opdragen; en na de verovering van *Konstantinopel* door de vereenigde *Venetianen* en *Franschen* (1204), werden die voordeelen nog veel grooter. Toen bevoeren de eersten, die genoegzaam meester waren van de *Grieksche* hoofdstad, de Zwarte Zee, en leiden de stad *Tana*, naderhand *Azof*, aan. Doch hier bekwamen zij eerlang geduchte mededingers in de *Genuezen*, aan welke het gelukte, na de verovering van *Tana* door de *Tartaren*, den handel naar hunne volkplanting *Kaffa* in de *Krim* over te brengen. — Deze voor hunne mededingers dus geopende handelweg deed de *Venetianen* naar eenen anderen zoeken. Zij sloten een verbond met de *Mohammedaansche* Sultans van *Egypte* (de *Mammelukken*), en nu eerst

Digitized by Google

werd de oude weg der *Ptolemeën* en *Romeinen* naar *Indië*, over *Egypte*, heropend. *Alexandrië* en *Kairo* werden middelpunten van den algemeenen handel, waar niet alleen *Venetianen* (hoewel deze vooral), maar ook *Florentijnen*, het beroemde handelhuis der MEDICI, en zelfs *Nederlanders*, het huis BERTHOLD van *Mechelen*, kantoren hadden. Het was langs dezen weg, dat men, gelijk wij reeds boven zagen, meestal, en zelfs nog tot in de zestiende Eeuw, kostbare en min omslagtige handelsartikelen, zoo als peper, kaneel, gember, droogerijen, paarlen, ook eenige zijden en katoenen goederen, ontving, zoowel gemaakt als ruw, benevens ivoor; en daartegen spiegels en verscheidene fabriekgoederen in ruiling gaf (*).

Handelswegen naar Indië in de Middeleeuwen.

Behalve langs dezen thans meest bezochten weg bekwamen de *Europeanen*, wier behoeften naar voorwerpen van weelde sedert de weder ontlokene burgerlijke welvaart en nijverheid op nieuw was aangewakkerd, de *Indische* waren langs twee of drie verschillende wegen te land. Over de *Perzische* golf werden dezelve naar de haven van *Bagdad* (†), *Basra*, gevoerd. — Van *Bagdad* bragt men ze *of* naar *Ajasso*, in de Middeleeuwen eene beroemde koopstad bij *Alexandrette*, waar de *Venetianen* die afhaalden (langs dezen weg kwamen meest kruidnagelen, notemuskaat en andere specerijen, *Perzische* tapijten, damasten, enz.), *of* over *Tauris* en *Armenië* naar de *Zwarte* Zee, en voorts naar *Azof*, waar de *Genuezen* die vonden, en over *Pera*, hunne kolonie bij

(*) ROBERTSON, p. 149.

(†) *Bagdad* was destijds de hoofdstad van het Oosten, de verblijfplaats der *Khalifen*, en bevatte zekerlijk eene Millioen inwoners.

Digitized by Google

Konstantinopel, naar *Italië* bragten. Eindelijk werden de goederen ook over den *Indus*, *Kandahar* en *Bochara* (eene aloude koopstad), op den *Oxus* of *Gihon*, over de *Kaspische* Zee en *Astrakan* naar *Azof* gevoerd, en later naar *Kaffa*, waar de *Genuezen* de noordsche pelterijen, de *Perzische* zijden en katoenen stoffen en de *Indische* goederen ontvingen (*).

Reizen naar Middel-Azië, China en Afrika.

Ondertusschen had er in de dertiende Eeuw eene groote omwenteling plaats gehad door de overwinningen der woeste *Tartaren* of *Mongolen* op de beschaafde *Muzelmannen* aan de eene, en *Chinezen* aan de andere zijde. Zij hadden daardoor een Rijk gesticht, hetwelk in grootte dat der *Romeinen*, en zelfs van ALEXANDER overtrof, en aan de Christenen van *Azië* de hoop ingeboezemd, om zich met hunne hulp tegen beider gemeenschappelijke vijanden, de *Mohammedanen*, staande te houden, of zelfs die ruwe en weinig godsdienstige horden wel tot het Christendom over te halen. De Paus en de vrome Koning LODEWIJK IX. van *Frankrijk* zonden tot dat einde in het midden der dertiende Eeuw de Geestelijken CARPIN, ASSELIN en RUYSBROEK naar het Hof van den *Mongoolschen Khan*. De *Venetianen* besloten van deze geopende gemeenschap gebruik te maken tot het aanknoopen van handelsbetrekkingen. Tot dat einde begaven zich eenige kooplieden onder den naam van POLO naar *Middel-Azië*; een derzelve, MARCO, vertoefde aldaar meer dan zesen-

(*) HEEREN *de l'Influence des Croisades par* VILLERS, p. 330–368. SPRENGEL, *Geschichte der geographischen Entdeckungen*, p. 249 vergel. met 361.

Digitized by Google

twintig jaren; doch hij nam zijnen weg niet door de wildernisſen van *Middel-Azië*, maar door de welbevolkte landen van *China* en *Oostelijk Indië*. Hij beſchrijft *Pekin*, *China's* hoofdſtad, onder den naam van *Cambalou*; hij bezocht het eerst van alle *Europeanen* den *Indischen Archipel*, en dreef *zelfs uit de eerste hand* den koophandel in ſpecerijen in de *Molukken*, op *Java* en *Sumatra:* hij geeft berigten van *Japan* (*Zipangri*) en andere landen, die hij niet zelf kon bezoeken, en zijne verhalen, hoewel ſchijnbaar zeer fabelachtig, zijn door latere reizigers en naauwkeuriger landbeſchrijvers in verſchillende opzigten van eene verrasſende juistheid bevonden, zoo dat ſommigen hem den HERODOTUS der Middeleeuwen noemen. De toenmalige reizigers ſpraken veel van eenen *Priester* JOHANNES, een' Christen-Vorst in de binnenlanden van *Azië*, en het was in de hoop, om dezen te vinden, (zoo gebrekkig was toen nog de Aardrijkskunde!) dat Koning JOHANNES II. van *Portugal* twee Gezanten naar het hart van *Afrika* zond, waar hij gehoord had, dat zich een Christen-Vorst (de Koning van *Abyssinië*) ophield. Zij moesten zich tevens alle mogelijke berigten omtrent de ligging en den handel van *Indië* verſchaffen. Een dier Gezanten werd in *Abyssinië* vermoord, maar de andere, COVILLAM, ſlaagde in eene reis naar de kust van *Malabaar*, waar hij *Goa*, *Calicoet* en andere ſteden bezocht; hij keerde naar *Sofala* op de zuidoostkust van *Afrika*, misſchien het oude *Ophir*, vervolgens naar *Kairo* terug, en zond van daar door eenige *Joden* naar *Portugal* berigt van zijne ontdekkingen, die hem bijna de zekerheid gaven, dat *Afrika* langs

Digitized by Google

de *Kaap de goede Hoop* kon worden omgevaren. —

Reizen en veroveringen der Portugeezen.

Deze kaap was, in gevolge der zucht naar ontdekkingen, die de *Portugeesche* Natie reeds sedert het begin der vijftiende Eeuw, door de aansporing van haren beroemden Prins HENDRIK, bezield had, na moeijelijke reizen langs de nog geheel onbekende westkust van *Afrika*, in 1486 door BARTHOLOMEUS DIAZ ontdekt. Hij noemde die de *Stormkaap*, en kon haar, door felle orkanen bestookt, niet omzeilen. Doch na hetgeen men van COVILLAM had verstaan, schroomde men niet nog ééne poging te wagen onder den moedigen VASCO DE GAMA. Het was aan dezen, dat men in 1498 de *omzeiling van Afrika* langs de kaap *de goede Hoop*, en de komst van een *Portugeesch* smaldeel in *Indië* te danken had. Te *Calicoet* in *Indië* bij den Vorst of *Samorijn* aangekomen, wist GAMA de eerste grondslagen tot den *Portugeeschen* handel in die gewesten te leggen. — Onder zijne opvolgers, vooral den moedigen ALFONSUS D'ALBUQUERQUE, ALMEIDA en anderen, onsterfelijk als helden, maar wreed en onverbiddelijk jegens de inboorlingen, vereenigden de *Portugeezen* de verovering en bekeering (op hunne wijze) met den koophandel; zij maakten zich meester van *Goa*, *Diu*, *Malacca*, *Ormus*, de *Molukken*, den handel in *China* en *Japan*, de kusten van *Malabaar*, *Ceylon*, ja zelfs van *Aden* in *Arabië*. Velen in deze landen ontvingen het Christendom van den ijverigen *Jezuit* XAVERIUS, die de *Portugeesche* Veldheeren op hunne schreden volgde, en in *Japan* de grondslagen leide voor eene Christen-bevolking, die eenmaal (zoo dachten de *Jezuïten*) *Portugal* en *Rome* zou hebben gehuldigd.

Digitized by Google

De *Portugeesche* taal werd in *Indië* zoo algemeen, dat zij *nog* in verſcheidene ſtreken van het vaste land en der eilanden heerscht, hoezeer ook het volk later door de *Nederlanders* en *Engelschen* verdrongen is: *Indië's* kusten werden eene groote kolonie van *Portugal.*

De *Oostindische* goederen werden dus langs dezen weg, hoezeer dan ook langer, nogtans geheel *te scheep*, zonder ontlading, naar *Europa* gebragt, en hierdoor konden de *Portugeezen* dezelve ten minderen prijze leveren, dan de *Venetianen*. *Lisbon* werd nu voor alle koloniale goederen de markt van *Europa*. Reeds ſedert de kruistogten was de behoefte aan die genietingen vermeerderd; thans werd dezelve, daar de beſchaving in *Europa* vooral in de vijftiende Eeuw toenam, hoe langs zoo dringender. Niet te vreden met het ontdekken van den weg *ten zuiden*, wilde COLUMBUS dien ook door het *westen* heen zoeken: en de nieuwe wereld, die hij daarbij ontdekte, kwam hem voor, een gedeelte te zijn van *Indië*, van welk dwaalbegrip de westelijke *Archipel* nog den naam van *Westindië* draagt.

Portugal komt onder Spanje.

Het was in 1580, dat *Portugal* met alle de ſchatten en handelsbetrekkingen, die het reeds in *Oostindië* bezat, van de *Perzische* golf tot nabij *Nieuw-Holland*, en van *Guzuratte* tot *Java*, door gewaand erfregt, maar in der daad door de wapenen des Hertogs van ALVA, in handen viel van FILIPS II., Koning van *Spanje*, die reeds *Mexico*, *Peru*, *Chili*, den *Plata*-ſtroom, *Hispaniola* en *Cuba* bezat, die nu, door de aanwinst van het *Portugeesche Brazilië*, zijne heerſchappij over de kusten der nieuwe we-

Digitized by Google

reld voltooide. Het was tegen dezen Monarch, in wiens gebied *de zon nooit onderging*, dat de *Nederlanders*, omdat hij weigerde, hun de *Indische* goederen uit de tweede hand te laten geworden, besloten, dezelve, langs een onbekend, met vijandelijke kolonien bezet werelddeel heen, *uit de eerste hand* te gaan halen.

Digitized by Google

EERSTE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Van de eerste vaart naar de Indiën tot op de oprigting der Oostindische Maatschappij.

1594—1610.

Reizen der Nederlanders naar Indië in Portugeesche dienst.

Terwijl de *Nederlanders*, door den moed eener Natie gedreven, die met jeugdige kracht hare ketenen afschudt, alle *Europische* zeeën met hunne schepen bedekten, waren enkelden ook werkzaam in dienst der Mogendheid, welke destijds alleen de *Indische* vaart bezat, van *Portugal*, en onderscheidden zich door hunne kunde en vlijt. Men leest van eenen DIRK GERRITSZ. van *Enkhuizen*, die tot *China* en *Japan* had gereisd; van GERRIT VAN ASHUIZEN, faktoor van de peper te *Malakka* en de omliggende eilanden; van FRANS KONING, diamantslijper te *Goa*, doch vooral van JAN HUYGEN VAN LINSCHOTEN, geboren te *Haarlem*, die in zijne jeugd (eerst 17 jaren oud, in 1579) ten gevolge van het lezen van bijzonderheden omtrent vreemde landen en geschiedenissen door eene onweêrstaanbare zucht tot reizen geprikkeld werd, en zich dus naar *Spanje* begaf, waar hij twee broeders had. (Wij zien hieruit de groote onderlinge handelsverkeering der *Nederlanders*, te dier tijde, met *Spanje*.) De vereeniging van *Portugal* met dat Rijk gaf hem aanleiding, om ook naar *Lisbon* te

Digitized by Google

reizen, van waar hij, als rentmeester van den Aartsbisschop van *Goa*, in 1583 de reis naar *Indië* deed, en er een' geruimen tijd vertoefde (*). Teruggekomen begaf hij zich naar het bloeijende *Enkhuizen*, de eerste stad, die in 1572 in *Holland* de banier der vrijheid had opgestoken, die door haringvangst en koophandel bloeide, uitnemende zeelieden bezat (zij had een schitterend deel in den zeeslag van 1573, waarin BOSSU gevangen genomen werd), en destijds zich ook mogt beroemen op eene verzameling van uitgelezene vrienden en kenners der wetenschap, gelijk LUCAS JANSZ. WAGENAAR, wiens zeekaarten nog lang na hem bij de *Engelschen* beroemd zijn gebleven; Dr. FRANÇOIS MAALSON, Pensionaris der stad, een ijverig vriend der vrijheid, en tevens een groot bevorderaar van de zeevaart, waarmede die vrijheid zoo naauw in verband stond; Dr. PALUDANUS, een groot beminnaar en kenner der Natuurgeschiedenis, wiens kabinet van natuurlijke zeldzaamheden destijds wereldvermaard was. In hun midden bekleedde ook de *praktische* zeeman LINSCHOTEN eene waardige plaats. De uitgave zijner reizen, in 1596, is voor de wetenschap van belang, omdat hij daardoor niet alleen aan zijne landgenooten in hunne taal voor het eerst de *Indiën* deed kennen, maar ook voor de wetenschappen in 't algemeen belangrijke ontdekkingen deed, zoo als voor de natuurlijke Historie de be-

(*) MOLL, *Vroegere Zeetogten der Nederlanders*, bl. 16-21. De Hoogleeraar zegt, dat LINSCHOTEN er *dertien* jaren vertoefde. Dit moet eene schrijf- of drukfout zijn, want reeds in 1594 vinden wij hem als deelgenoot der eerste ontdekkingsreis om de Noord, nadat hij reeds eenigen tijd te *Enkhuizen* gewoond had. Vergel. bl. 16 met 61.

Digitized by Google

ſchrijving van den oliſant, den rhinoceros, het inſekt, waarvan men het *Oostindisch* lak vervaardigt, de *adansonia*, kamferboom, bamboes, ananas, en verſcheidene gekweekte ſpecerijgewasſen: in de Aardrijks- en Volkenkunde het verbranden der weduwen met hare mannen, den *Palanquin*, de kaste der Edelen te *Malabaar*, enz. — voor de Zeevaartkunde de opgave der mousſons, pasſaatwinden, havens, zandbanken, enz. voor de *Indische* reis (*).

Voorbereiding tot de reizen der Nederlanders naar Indië.

Dan nog vóór de uitgave dezer reis werd de kundige zeeman in werkelijke dienst van zijn vaderland tot eene andere onderneming gebezigd. Niet alleen MAALSON, maar ook de doorluchtige OLDENBARNEVELD peinsden op middelen, om de *Nederlanders* deelgenooten te maken van den zoo belangrijken *Oostindischen* handel. Men begreep echter, dat de vaart rondom de *kaap de goede Hoop* eensdeels te hagchelijk, en andersdeels te groot een omweg was, daar men, wegens de noordelijke ligging van ons land, meende, die ſpoediger rondom het noorden van *Azië* heen te kunnen bewerkſtelligen. Hoezeer toch de Aardrijkskunde in 't gemeen nog op verre na de tegenwoordige hoogte niet bereikt had, en *Rusland* vooral nog zeer weinig bekend was, zoo wist men toch, dat door de *IJszee* heen een weg te ſcheep naar *China* moest leiden; en men berekende, dat die *tweeduizend* mijlen nader moest zijn dan de gewone. De kundige *Amsterdamsche* Predikant PETRUS PLANCIUS, een gevlugt *Vlaamsch* Protestant, en een groot kenner der ſtarre-, zeevaart- en aardrijkskunde, die ook, gelijk wij later zullen zien,

(*) MOLL, bl. 32–38.

Digitized by Google

veel heeft bijgedragen tot de ontdekking der ſtarrebeelden van het Zuidelijke Kruis, arbeidde ſedert 1578 aan het vervaardigen van zeekaarten, en werd daarin onderſteund door den grooten Aardrijkskundige MERCATOR, wiens *projectie* van wasſende kaarten nog gevolgd wordt. Een ſoldaat, die in *Ruſland* geweest was (zoo weinig wist men nog van dat Rijk!), was hun een gezag van genoegzaam belang, om dien togt te durven wagen. Maar men hoopte geheel in het Noorden eene vrije zee te vinden; een denkbeeld, aan die oude Aardrijkskundigen wel te vergeven, daar het nog in onze tijden in *Engeland* geheerscht, en veel heeft bijgedragen tot de herhaalde pogingen, om den *Noordwestelijken* doortogt te beproeven. De uitvoering van dit ontwerp werd verhaast door den Koning van *Spanje* zelven. Het verbod van 1584 had niet kunnen verhinderen, dat een aantal *Nederlandsche* ſchepen *onder onzijdige vlag*, vooral onder die der *Hanze*-ſteden, nog altijd de *Portugeesche* havens bezocht, en de verbodene waren van daar had afgehaald. Om dit te beletten, en dus — met dezelfde wijsheid als later NAPOLEON — den *Nederlandschen* handel geheel te vernietigen, werd hun ook dit op zware ſtraf ontzegd, en reeds dadelijk *vijftig* ſchepen met *Nederlandsch* eigendom in beſlag genomen. Nu waren alle omwegen geſloten; men moest iets groots wagen, of den *Indischen* handel — misſchien voor altijd — vaarwel zeggen.

Dadelijk — zoo groot was de lust tot ondernemingen in ons land — vereenigden zich, op het voetſpoor en de aanmoediging van den *Middelburgschen* koopman BALTHAZAR MOUCHERON, nog drie andere handelaars uit die Provincie, JAN JANSZ.,

Digitized by Google

KAREL en DIRK VAN OS, die daartoe zeer werden aangespoord door JACOB VALK, Thesaurier, en CHRISTOFFEL ROËLTIUS, Raadpensionaris van *Zeeland*. — Drie schepen rustten deze kooplieden, daartoe oktrooi bekomen hebbende, uit, één te *Amsterdam* (*), één te *Enkhuizen*, en één in *Zeeland*. Op het eerste was de doorkundige zeeman WILLEM BARENDSZ. stuurman; op het tweede de beproefde reiziger LINSCHOTEN opper-commies.

Men zoekt den noordoosteijken doortogt.

Het was den 5. Julij 1594, dat de drie schepen onder WILLEM BARENDSZ. van *ter Schelling* in zee liepen. Tot nu toe was de noordkust van dit werelddeel slechts door de *Engelschen* bezocht geweest, die eene vergeefsche poging hadden gedaan, handelsgemeenschap met de *Russen* aan te knoopen, en om de Noord heen naar *Oostindië* te komen (†), en

(*) Door de Admiraliteit, op raad en aanmoediging van PLANCIUS.

(†) De *Engelschen* behooren tot de vroegste ontdekkers. SEBASTIAAN CABOT had reeds in 1497, vijf jaren na den eersten togt van COLUMBUS, *Newfoundland* (*het nieuw gevonden land*) en *Labrador* (*het bebouwde land*) ontdekt, en kwam tot aan de *Chesapeak*-baai in *Virginië*, doch moest, bij gebrek aan levensmiddelen, terugkeeren. Maar schoon hij het vaste land van *Noord-Amerika* van den 56. tot den 36. Gr. N. B. had ontdekt, werd zulks niet geacht en de ontdekkingen niet vervolgd, omdat hij geen *goud* had medegebragt, en gedurende de regéring van HENDRIK VII. en HENDRIK VIII. bleven de ontdekkingen rusten. Doch in het eerste jaar van EDUARD VI. (1548) bekwam CABOT, toen reeds zeer bejaard, den titel van *Opperstuurman* van *Engeland*, en daarenboven een jaargeld van 166 P. St. 15 sch. 4 den. *zijn leven lang* (hij leefde nog in 1556). Dus scheen de lust tot ontdekkingen aan te wakkeren: in 1553 zond MARIA I. drie schepen onder HENRY WILLOUGHBY en in 1556

Digitized by Google

door de onzen, die te *Archangel* thans eene geregelde ſcheepvaart met *Rusland* onderhielden. De *Franschen* hadden, na eene mislukte onderneming op *Brazilië*, mede het oog op het Noorden, maar op het Noorden der Nieuwe Wereld, geſlagen, waar zij in *Terre Neuve* (*Newfoundland*) voortreffelijke vischvangst ontdekten, en zich daarbij bepaalden. Dus betwistte niemand aan de koene *Nederlanders* eene zee, die door hunne vijanden, omdat zij een' gemakkelijker weg kenden, veracht werd; doch die een' korter' en veiliger' weg dan deze naar het rijke *Japan* en *China* beloofde.

---

twee anderen onder RICHARD CHANCELLOR uit, die in *Rusland* goede zaken deden, maar niet verder kwamen dan de *Witte* Zee. Maar in een' derden ſcheepstogt, onder STEPHEN BURROUGH, werd *Nova Zembla* ontdekt (mede in 1556). — Verder kon hij niet doordringen, maar keerde terug. Onder ELIZABETH, die in 1558 aan de regéring kwam, wendde de lust tot ontdekkingen zich meer naar den noordwestelijken doortogt, en men had toen de hoogstmerkwaardige drie zeetogten van FROBISHER (1576-1578), JOHN DAVIS (1585-1587), ontdekker van de te onregt zoogenaamde *Straat Davids*, JACKMAN, GILBERT en anderen. De drift tot het vinden van eenen noordwestelijken doortogt was toen niet minder groot dan in onzen tijd van 1818 tot 1825. Ook begonnen de *Engelschen* toen aan de *Franschen* de kabbeljaauwvangst te *Terre Neuve* te betwisten, iets, hetwelk ſedert een gedurige twistappel tusſchen de beide volken geweest is. Men ziet dus, dat de *Nederlanders* aan den noordwestelijken doortogt, die door hunne toenmalige vrienden en bondgenooten gezocht werd in zeeën, die zij elkander betwistten, niet konden denken, maar zich wijsſelijk tot een vaarwater bepaalden, dat de *Engelschen* ſedert 1556 hadden verwaarloosd. Zie over deze ontdekkingen der *Engelschen Histoire des Découvertes et des Voyages faits dans le Nord*, *par* J. R. FORSTER, Par. 1788. T. II. p. 16-84.

Digitized by Google

Echter er had eenig verſchil plaats omtrent den weg, dien men zoude inſlaan. MAALSON wilde door het *Waaigat* tusſchen *Nova Zembla* en de kust van *Siberiē*, PLANCIUS benoorden om zeilen, meenende waarſchijnlijk, dat men hooger in het Noorden eene meer opene zee zou vinden, dan in eene ſtraat. (Immers, lang heeft nog het gevoelen geheerscht, dat er geene ijsbergen gevormd werden, dan in de nabijheid van het land.) Men beſloot, met de drie ſchepen beide wegen te beproeven, BARENTSZ. met het *Amsterdamsche* jagt om de Noord; LINSCHOTEN met het *Westfriesche* en het *Zeeuwsche* ſchip door het *Waaigat*, hetwelk zij de *straat van Nassau* noemden. Zware nevels en ijsbergen bedreigden hen hier; doch zij ontworſtelden het naauw van de ſtraat, en meenden in de nabijheid van den mond der groote rivier *Oby* te zijn. — Men vond hier eene menigte *drijfhout* (ontwortelde boomen van het vaste land), eene uitmuntend groene ſtreek vol bloemen en ajuingewasſen, zeer warm weder en een onnoemelijk aantal muggen. Op een eiland zagen zij wel 300 of 400 beelden van mannen, vrouwen en kinderen; zij hielden die voor Afgoden, en gaven daarom aan dit voorgebergte den naam van *Afgodenhoek*. Eenige hadden 4 of 8 aangezigten. Waarſchijnlijk was dit het werk der *Samojeden*, doch ſlechts ter herinnering, niet ter vereering. De vrees, dat hunne levensmiddelen niet zouden ſtrekken tot *China*, deed hen terugkeeren. Zij hadden de poolshoogte van 70 graden bereikt; en, midden in het *Waaigat*, het *Maalsons*- en *Staten*-eiland, het eiland *Mauritius*, en dat van *Enkhuizen* ontdekt; alsmede *Nieuw-Westfriesland*, *Nieuw-Holland* en *Nieuw-Walcheren* op de *Siberische* kust.

Eerſte reis om de Noord. 1594.

Digitized by Google

Ondertusschen had BARENDSZ. zijnen togt benoorden *Nova Zembla* om voortgezet tot den 77. graad. Slechts *dertien* graden van den Noordpool was dus deze stoute zeeman verwijderd. Hij ontdekte op de noordwestkust van *Nova Zembla* kaap *Langenes*, de *Loome*-baai, naar eene soort van loome vogelen dus genaamd, en met eene uitnemende haven voorzien, het *Admiraliteits*-eiland, den *zwarten Hoek*, *Willems*-eiland, waar zij vele walrussen en een' witten beer vonden, die hun niet weinig arbeids veroorzaakte, en zelfs hunne sloep met den ondergang dreigde; den *Kruishoek*, het *zwarte* eiland, kaap *Nassau*, *Troosthoek*, den *IJshoek*, en de eilanden van *Oranje*, waar men wel 200 zeekoeijen of walrussen zag, die zich dapper tegen het scheepsvolk verweerden. Hier was het einde van den togt; want men begreep, daar het reeds in Augustus was, vóór den winter niet in *China* te kunnen zijn, en durfde de schepen niet aan eene zoo onwaarschijnlijke kans wagen. Op de terugreis vond men nog de zeer veilige *Meelhaven* en *St. Laurens*-baai. De drie schepen hereenigden zich, en kwamen den 16. September weder te *Amsterdam*.

Tweede reis. 1595.

De *Nederlandsche* regéring werd door de teleurstelling dezer eerste proeve geenszins afgeschrikt. Zij besloot nu, op raad van LINSCHOTEN, de zaak met meerdere schepen, en wel door het *Waaigat* (*)

(*) *Waaigat*. De naam is zoo geheel *Hollandsch*, dat men zich schijnt te moeten verwonderen, dien nog gedurig *Waigatz* gespeld te zien. Doch FORSTER meent, dat deze straat niet door de *Hollanders* ontdekt, en de naam reeds vroeger door BURROUGH daaraan is gegeven: namelijk *Wajati Noss*, zooveel als *beeldenkaap* in 't *Russisch*, hetwelk met den *Afgodenhoek* van

Digitized by Google

heen, te beproeven. Men rustte *zeven* schepen uit, 1595.
twee te *Amsterdam*, twee in *Zeeland*, twee te *Enkhuizen* en een te *Rotterdam*. LINSCHOTEN en BARENDSZ. werden nu verzeld door JACOB VAN HEEMSKERK, opper-commies van een der *Amsterdamsche* schepen, benevens GERRIT DE VEER, die minder hooge denkbeelden had dan LINSCHOTEN van het welslagen der onderneming. Inderdaad beantwoordde dezelve, nog minder dan de eerste, aan de verwachting. Men zou nu door het *Waaigat* gaan, doch was al spoedig bijna in het ijs bezet. De Admiraal CORNELIS NAAI schijnt weinig veêrkracht bezeten te hebben; althans BARENDSZ. vermaande hem, niet zoo lang voor anker op gelegenheid tot den doortogt te wachten, doch vruchteloos. De stroom kwam wel uit het Oosten, hetgeen aan eene groote zee dien kant uit moest doen denken; doch daar men nog later uitgevaren was dan de vorige maal (2 Julij), kon men althans geene hoop voeden, dit jaar nog de *Chineesche* zee te bereiken, hoezeer dan ook de oude kaarten die zee veel nader bij *Nova Zembla* stellen, dan inderdaad het geval is, alzoo zij de rigting der kust, in plaats van naar het O. N. O. bijkans dadelijk achter den mond van den *Oby* naar het O. Z. O. doen loopen. In de *Traan*-baai, aan de zuidzijde der straat *Waaigat*, dus genoemd naar de vele walvischtraan, die zij er vonden (*), ontmoette men *Russen* in eene schuit van boomschors, die op de vischvangst, het halen van walrustanden en de

LINSCHOTEN wel overeenkomt. Zie FORSTER, *Découvertes*, V. II. p. 27. 28.

(*) Naar mijne gedachten zal dit *walrus*-traan moeten zijn. Zie *Nederl. Reizen*, I. D. bl. 42.

Digitized by Google

ganzenjagt uit waren; deze waren zeer minzaam, en gaven aan de *Hollanders* acht vette ganzen ten geſchenke. Het gezigt van een *groot* ſchip was hun bijna zoo vreemd, als later aan de eilanders der Zuidzee. Op de noordzijde der ſtraat ontmoette men *Samojeden*, met welke men door eenen *Russischen* tolk kon ſpreken. Zij waren minzaam en vriendelijk, zoodra men hen had doen zien, geene vijandelijke oogmerken te koesteren. Zij betuigden, zegt onze DE GROOT in zijnen krachtigen, maar wel wat verfraaijenden ſtijl, bij hetgeen hun bovenal heilig was — de zon en hunne armoede — dat zij met tegenzin in weldoen overtroffen werden. Met rendiervellen bekleed, waarvan een ſtuk hun even als eene muts het hoofd bedekte, waaruit echter hunne hairvlecht van achter lang nederhing, waren zij ongemeen klein van geſtalte, gelijk alle bewoners van het hooge Noorden. Zij kwamen in ſleden, door rendieren getrokken; en de *Hollanders* zagen hier voor het eerst de ongemeene nuttigheid, welke dit dier in deze noordſche gewesten door de zorg der Voorzienigheid voor den mensch heeft. — De reizigers ſpreken van eenen Koning der *Samojeden:* waarſchijnlijk was dit ſlechts een tijdelijk Opperhoofd. Hij nam een geſchenk van beſchuit met dankbaarheid van de *Hollanders* aan. Op het *Staten*-eiland, in dezelfde ſtraat, werden twee der zeelieden door een' witten beer verſlonden, die er wel twintig op de vlugt dreef; doch naderhand gingen dertig matrozen op hem af, en ſchoten hem. De huid werd in zegepraal naar *Amsterdam* gebragt. Men keerde vervolgens huiswaarts, en liep den 18. October de *Maas* binnen.

Digitized by Google

Thans weigerden de Algemeene Staten verder iets tot de kosten eener reize bij te dragen, die toch niets voor den Staat scheen op te leveren; doch zij loofden eene *premie* van 25,000 guldens uit aan elk, die den doortogt zou vinden. — Toen deed de Regéring van *Amsterdam* twee schepen uitrusten, waarvan aan de manschap, behalve de bepaalde wedde, ook eene aanzienlijke belooning, in gevalle de togt wel slaagde, beloofd werd. Men nam zoo weinig gehuwden als mogelijk, opdat het verlangen naar vrouw en kinderen op verren afstand hunnen moed en hunne hoop niet zou schokken (*).

Derde reis. 1596. Overwintering op Nova Zembla.

Zij liepen vroeger uit, dan de beide vorige keeren, namelijk den 18. Mei. HEEMSKERK was weder commies en BARENDSZ. opperstuurman op het eene, en JAN CORNELISZ. VAN DE RIJP schipper op het andere schip. Men had verschil over den koers: doch BARENDSZ. liet zich ditmaal door den stuurman VAN DE RIJP overhalen, om, in plaats van *noordoostwaarts*, *noordwaarts* te stevenen, en zoo kwam men, op den 74° N. B., aan het *Beeren*-eiland, dus genoemd naar een' beer, twaalf voeten lang, met wien men een gevecht van twee uren moest doorstaan. — De bergen waren hier niets dan steile en puntige rotsen. Men ging vervolgens al telkens meer noordelijk, en bereikte op den 19. Junij, volgens hunne berekening op 80 Gr. 11 Min., een land, aan hetwelk zij, om de puntige rotsen, den naam van *Spitsbergen* gaven. De Hoogleeraar MOLL twijfelt nogtans aan de juistheid dier poolshoogte, wegens hunne gebrekkige werktuigen. Men stond versteld over

(*) *Nederl. Reizen*, I. D. bl. 53.

Digitized by Google

het vele groen op dit eiland, hetwelk nogtans noordelijker lag dan het geheel kale *Nova Zembla.* (Dit groen was *IJslandsch-* of rendier-mos en klaver.) Zij geloofden daarom een oogenblik, in *Groenland* te zijn, een zeer beroemd, in de tiende Eeuw door de *Deensche IJslanders* ontdekt gewest, waar naderhand verscheidene Bisschopszetels waren, en waarop de *Venetianen*, *Noorwegers* en *Nederlanders* in de Middeleeuwen plagten handel te drijven (*); een land, sedert door ijsvelden aan den zuidoostkant bezet en verloren gegaan, *hetwelk*, zegt DE GROOT, *de Deen onder zijne Rijken telt, en — niet vinden kan.* Naderhand bespeurde men, dat *Groenland* veel meer ten westen moest liggen dan *Spitsbergen*, en het is aan den ijver van den braven zendeling EGEDE dank te weten, dat de *westkust* van *Groenland* in het begin der achttiende Eeuw op nieuw is ontdekt. — Men vond *Spitsbergen* geheel onbewoond; doch vele zeer groote witte beeren, herten, rendieren, vossen van allerlei kleuren, walrussen, zeehonden, *Groenlandsche* walvisschen van wel 80 voeten lang, en wilde ganzen in en bij hetzelve. De hooge breedte deed de zeelieden gedurende hun geheele verblijf bij dag en nacht de zon zien, wier schuinsche stralen nogtans nimmer genoegzaam tot verwarming in den eeuwig bevrozenen grond dringen; zoo dat het verblijf van zoo vele dieren, bij zulk eenen nietigen plantengroei, opmerking verdient. Maar de zee is hier ook rijker aan levende schepselen dan het land; nergens bereikt het geslacht der *Cetacea* (walvisschen) of der zeehonden en walrussen zulk eene grootte; en de

(*) GROTII, *Hist.* L. V. p. 270.

Digitized by Google

overvloed alhier heeft menigmaal een' twistappel tusſchen de *Nederlandsche* en *Engelsche* visſchers opgeleverd. — Daar men op de *westkust* van *Spitsbergen* was (hetwelk zich tusſchen den 76. en 80. Gr. N. B. uitſtrekt, en het noordelijkſte land is, hetwelk men kent) moest men naar het zuiden terug, en kwam weder aan het *Beeren*-eiland. Hier wilde echter BARENDSZ. de noordelijke rigting, waarop RIJP nog altijd aandrong, niet verder vervolgen, maar nam den koers zuidoostwaarts, kwam den 17. Julij op 74 Gr. 40 Min. bij *Nova Zembla* aan, en vervolgde zijnen koers nu langs de noordwestkust; terwijl RIJP noordwaarts op ſtevende. BARENDSZ., wiens ſcheepsgezellen op het *Kruis*-eiland (*) (dus naar twee groote, zekerlijk door de *Russen* gezette kruiſen genoemd) in groot gevaar kwamen door twee reusachtige witte beeren, zag de plaatſen weder, op zijne eerſte reis ontdekt, doch hij kwam verder, den noordhoek van *Nova Zembla* om, en begon nu zuidwaarts te zeilen, toen de ijsſchotſen, van welke men er reeds vroeger tot *vierhonderd* toe geteld had, zich tot ijsvelden vereenigden, en het ſchip rondom inſloten. Men wilde terug, daar nu de onmogelijkheid bleek, om de oostkust van *Azië* te bereiken; doch het was reeds den 25. Augustus, waarin de korte zomer dezer gewesten ten einde ſpoedde; de noordpunt (*de kaap der Begeerte*) kon men niet meer bereiken, want het ſchip, reeds in gevaar van

(*) DE GROOT, wiens ſchrandere geest niets onopgemerkt laat, teekent aan, dat men op *Nova Zembla*, hoezeer onbewoond, gedenkſtukken van twee Godsdienſten vond: heidenſche beelden op den *Afgoden-hoek*, en kruiſſen op het *Kruis-eiland* of den *Kruishoek*.

Digitized by Google

geheel tusſchen de hooge ijsſchotſen te worden begraven, werd wel gelukkig door andere weder opgeligt, maar geraakte intusſchen aan alle zijden in het ijs bezet. Niet verre van ſtrand was dit, en daardoor was aan losgaan der ijsvelden, tusſchen welke het vaartuig bekneld lag, niet te denken. Er ſchoot dus niets over dan een heldhaftig beſluit, het ſchip te verlaten, en op *Nova Zembla* te overwinteren. (Men moet wel in het oog houden, dat deze lieden geenszins voorzien waren van de gemakken en behoedmiddelen, door Kapitein PARRY en de zijnen in 1819, in afwachting van zulk een lot, medegenomen.) Men bediende zich, om eene houten tent op ſtrand op te ſlaan, en tot brandſtof in de vreesſelijke koude, van drijfhout, aldaar van het vaste land aangeſpoeld. Zonder dit was hun ondergang zeker geweest. De kombuis van het ſchip diende tot dak. Men had echter niet alleen tegen de dagelijks toenemende koude te worſtelen. De witte beeren, door den honger geprangd, kwamen met verdubbelde woede hunn' prooi zoeken. Zelfs in het ſchip waren de *Hollanders* gedurende de verhuizing naauwelijks veilig. Van het vet der geſchotene beeren maakten zij nogtans in hunne lampen gebruik: het vleesch was oneetbaar. Men kan zich naauwelijks een denkbeeld maken van de moeijelijkheden, die zij door te ſtaan hadden, eer de woning gereed was. De ſpijker, dien de timmerman een oogenblik in den mond nam, vroor daarin vast, zoo dat vel en vleesch bij het lostrekken volgde. De aarde, rondom het gebouw, was zoo bevrozen, dat men niet werken kon. Het water rondom het ſchip was tot den grond, drie en een half vadem diep, bevrozen. Het laatſte

Digitized by Google

bier bevroor in de vaten, en verloor allen ſmaak. Nu begaf hen, te midden der verſcheurende dieren in eenen van alles ontblooten grond, de weldoenſter en verkwikſter ook der meest verlatene ſtervelingen, de zon. Hun toeſtand werd wel door de vermeerderde koude nog ijsſelijker, maar ook de witte beeren, tegen *deze* vorst niet beſtand, ſlopen in hunne holen, en gunden hun rust. Derzelver plaats werd door een onſchadelijk dier, den vos, vervangen, die hun nu tot lijſtogt ſtrekte; den ſmaak vergeleken zij bij die van een konijn. — In hunne hut intusſchen ſtonden zij, daar zelfs aan den haard alles bevroor, op het punt van door koude, en, toen zij deze door digte ſluiting bij een kolenvuur verdreven, door verſtikking te ſterven. Men riep toen den anders vreesſelijkſten vijand, de koude, te baat tegen onmiddelijk doodsgevaar. Hunne kouſen werden verzengd, eer zij eenige warmte aan de voeten gevoelden. Dus eindigde het jaar 1596.

De grootſte ellende werd echter door moed en opgeruimdheid verpoosd. Met het Driekoningenfeest hadden zij een klein vriendenmaal van wijn en meelkoekjes in traan gebakken: eene lekkernij, zoo als zij die nooit in 't vaderland hadden geſmaakt. Een' hunner ſtelden zij aan tot *Koning van Nova Zembla.* — Er verliep meer dan eene maand, tot zij den 24. Januarij de zon voor het eerst weder ontdekten. Dit baarde hun de grootſte vreugde, maar tevens geene kleine verwondering, daar zulks naar hunne berekening eerst veertien dagen later moest plaats hebben. Het is waar, dat onze zeelieden met de wet der ſtraalbreking (*refractie*), waardoor de zonneſtralen, in de digtere benedenlucht val-

Digitized by Google

lende, gebogen en dus vroeger boven den gezigt-einder worden gezien, dan anders zou plaats hebben, nog niet bekend waren; doch dit verſchil kan zoo groot niet zijn, gelijk uit latere berekeningen gebleken is. Dus is dit verſchijnſel in de natuurlijke Geſchiedenis — want aan de geloofwaardigheid onzer reizigers is wel niet te twijfelen — nog onverklaard (*).

Ondertusſchen maakte men gebruik van het herrezene zonlicht, om het noodige buiten de hut te verrigten. Daar het ſchip tusſchen de ijsſchotſen ingeklemd bleef, gaf men de hoop op, om hetzelve nog in tijds vóór den terugtogt in orde te brengen, en beſloot, de ſloep en de boot naar de hut te ſlepen en te kalfaten. Maar hunne zwakheid, ten gevolge der uitgeſtane vermoeijenisſen, ſtelde hen daartoe bijna buiten ſtaat. Met de zon waren ook de beeren teruggekomen, en werden nu te lastiger, daar men veel buiten de hut moest werken. Een dezer monſters viel hen zelfs bij hunne woning aan, en was op het punt om in de hut door te dringen, toen hij geſchoten werd.

Merkwaardige terugreis in opene ſchuiten. 1597.

Onder zoo vele moeijelijkheden werden eindelijk de twee vaartuigen voltooid, waarmede men de reis althans naar eene der *Russische* havens in de *Witte Zee*, eenen togt van ten minſte *vierhonderd Duitsche* mijlen (*zevenhonderd* uren!) moest afleggen,

(*) MOLL, bl. 85–91. Misſchien hebben de zware en dikke dampen de ſtraalbreking zeer aanmerkelijk vermeerderd. FORSTER, p. 254. DE GROOT had reeds hiervan een denkbeeld: *sive ipso haud procul infra terras labente densa nubes Solis speciem repercussit, seu quaedam naturae adhuc latentia mirari satis est.* GROT. *Hist.* L. V. C. 270.

Digitized by Google

namelijk de noordkust van *Nova Zembla* om, de *Siberische* kust voorbij, en de *Witte* Zee over. Het was op den 14. Junij, bij ſchoon weder en eene geheel opene zee, dat zij, na een verhaal van hunne lotgevallen opgeſteld, en zoo wel in de hut gelaten als in de vaartuigen bij zich genomen te hebben, den hagchelijken togt in *twee opene schuiten* ondernamen. Men was blootgeſteld aan gure winden, regenbuijen, hevige nachtvorſten, het horten der ijsſchotſen, die den geheelen zomer door in deze zee drijven, en hen vaak dreigden in te ſluiten of te vermorzelen, eindelijk nog aan de aanvallen der beeren en aan gebrek, tegen hetwelk men zich ſlechts kon hoeden door de vogelen, die men kon ſchieten of met ſteenen dood werpen (*), en door eijeren, die men op het ſtrand vond. Niet allen weêrſtonden zoo vele ongemakken. Op het hooren, dat een der zeelieden, NIKOLAAS ANDRIESZ., was overleden, zeide BARENDSZ., die reeds ziek aan boord was gegaan, dat ook zijn einde naderde. In dit oogenblik was de edele man bezig met het nazien eener zeekaart: hij volhardde dus in het zorgen voor zijne makkers — voor hem was die zorg overtollig — tot dat hij, na nog eenen laafdronk te hebben verlangd, den geest gaf. Een zeeman, voor zijnen tijd door weinigen geëvenaard, en ook door vreemde volken geëerd, een zeldzaam geluk voor een' *Hollander* (†)! Somtijds moest men de ſchuiten over

(*) „Omdat zij de menſchelijke begeerlijkheid niet kenden; „het is daar zoo wel als elders gebleken, dat de ſchuwheid „van andere dieren daaraan is toe te ſchrijven, dat wij, niet „dat zij wild zijn." GROT. l. c. p. 272.

(†) Onze DE GROOT vergelijkt hem bij AMERICUS VESPUTIUS, en – 't geen vrij wat meer zegt – zelfs bij COLUMBUS.

Digitized by Google

de ijsvelden ſlepen, of daaraan vast maken. In de *St. Laurens*-baai, op de westzijde van *Nova Zembla*, ontmoetten zij eindelijk, tot hunne onuitſprekelijke vreugde, eenige *Russen*, die den ſchipper DE VEER herkenden. Men ruilde levensmiddelen en wijn met elkander. Ook vond hier het ſcheepsvolk lepelblad, een heilzaam geneesmiddel tegen de ſcheurbuik, die groote verwoestingen onder hetzelve aanrigtte, en 't welk de zieken volkomen herſtelde. Nu ſtaken zij over naar de *Siberische* kust, waar zij van tijd tot tijd meer *Russen* ontmoetten, en dus verſche levensmiddelen opdeden, waardoor hun ligchaamsgeſtel nieuwe krachten bekwam. Doch een zware mist verwijderde de twee vaartuigen van elkander. Bij kaap *Candnoes* (*Kamyn-Noss*) zeilden zij den hoek om en de *Witte* Zee binnen; en, door den wind begunſtigd, voeren zij in dertig uren de ruimte van 120 mijlen over naar de andere zijde. Hier kwamen de twee ſchuiten weder, onder gejuich van beider ſcheepsvolk, bijeen, en de vreugde werd voltooid, toen men te *Kilduin* een' brief van RIJP, den bevelhebber van het andere ſchip, ontving en ſtraks hem zelv' met ververſchingen zag verſchijnen. De verwondering (want beide hadden elkander voor dood gehouden) werd ſlechts overtroffen door de verrukking. De teruggekomenen uit *Nova Zembla* begaven zich te *Kola* aan boord van het ſchip van RIJP, en leiden, ter gedachtenis van dezen gedenkwaardigen togt, hunne ſloep en boot in het dok der kooplieden neder. Den 18. September, na dus een *vierendeeljaars* van de overwinterings-hut af onder weg te zijn geweest, ging men onder zeil, en liep den 29. October behouden in de *Maas* binnen.

Dit was de *laatste* togt, om den noordoostelijken

Digitized by Google

doortogt te zoeken. — Nadat de *Hollanders* onder eenen BARENDSZ. dien te vergeefs beproefd, en zoo veel daarvoor hadden geleden, hielden alle andere Natiën, zelfs de *Engelschen*, elke verdere poging voor dwaasheid (*).

Aanleiding tot de eerste reis naar Oostindië om Afrika heen.

Ondertusschen had de onvermoeide lust tot onderzoek onzer Natie haar den weg ook langs het zuiden naar *Indië* gebaand. Onder de *Hollanders*, die sedert het verbod van 1584 nog altijd ter sluik naar *Portugal* kwamen, om te zien of men niet in *Indische* goederen eenig voordeel kon doen, waren ook CORNELIS en FREDERIK HOUTMAN, zonen van eenen brouwer en Raad in de vroedschap te *Gouda*, volgens anderen CORNELIS alléén. Deze lieten niet na, naauwkeurige berigten over den *Indischen* handel aldaar in te winnen, en deze nieuwsgierigheid deed CORNELIS, die zekerlijk zijnen landaard niet kon verbergen, in 't oog loopen. Men zette hem gevangen, doch hij wist de *Amsterdamsche* Regéring van zijn lot te verwittigen, en voor zijnen losprijs onover-

(*) Zie over de drie reizen der *Nederlanders* VALENTIJN, I. D. 1. St. bl. 168–170. *Begin en voortgang van de vereenigde Nederlandsche Oostindische Compagnie*, 1645, 1. St. en daaruit met eenige verandering van taal en stijl in de *Nederlandsche Reizen*, I. D. bl. 28–116. GROTII, *Histor.* L. IV. p. 233–239. 269–273. FORSTER, *Hist. des Découvertes*, T. II. p. 238–257. De wetenschappelijke vrucht dezer reizen is voortreffelijk ontwikkeld door den Hoogleeraar MOLL, *Vroegere Zeetogten der Nederlanders*, bl. 76–95. Voor de Aardrijkskunde waren de ontdekkingen van *Spitsbergen*, van het *Beeren*-eiland, en het *doorzeilen* der straat *Waaigat* (ontdekt was zij door de *Engelschen*) van belang. Men weet, dat de beroemde CAMPE de derde reis voor de jeugd heeft bewerkt, en dat onze TOLLENS haar in een uitnemend dichterlijk tafereel heeft gebragt.

Digitized by Google

zienbare voordeelen in 't verſchiet te doen zien. — Hij werd inderdaad vrijgekocht; doch men begrijpt de onachtzaamheid der *Portugeezen* niet, die eenen man, dus met hunne geheimen bekend, uit het land lieten, ten zij ze zich met de onmogelijkheid vleiden, dat iemand langs vijandige kusten een geheel werelddeel voorbij zou kunnen ſtevenen, om in een ander, nog meer door vijanden bezet, zijn geluk in den handel te beproeven. CORNELIS HOUTMAN — of de twee broeders — keerden terug, en leiden terſtond te *Amsterdam* den ſchat hunner gemaakte ontdekkingen bloot. Men rigtte dadelijk, in de toenmalige geestdrift voor ondernemingen, eene handelmaatſchappij op, die zich *van Verre* (*van verre* landen) noemde, en vier ſchepen uitrustte: *Amsterdam*, *Hollandia*, *Mauritius* en éene pinas, te zamen bemand met 250 koppen. Aan boord van een derzelve bevond zich CORNELIS HOUTMAN als koopman. Zij zetteden (2 April 1595) den koers naar het zuiden.

Moeijelijkheden dier onderneming.

Wanneer men zich van de hagchelijkheid dezer onderneming een denkbeeld wil maken, zoo ſtelle men zich voor, welke landen de ſtoute gelukzoekers moesten voorbij ſtevenen, die *alle* thans, na de verovering van *Portugal*, onder de magt van den wantrouwigſten zoowel als magtigſten Despoot, van FILIPS II., vereenigd waren. Eerst had men *Madeira* en *Porto Santo*, *Portugeesche* eilanden, in 1419 ontdekt, voorbij te varen, dan de *Kanarische* eilanden, eene oude *Spaansche* bezitting, reeds in de vijftiende Eeuw door hen — na de vroegere ontdekking door de *Fransche Noormannen* — in bezit genomen, met uitroeijing der oude inwoners, der onſchuldige *Guanches*. Te vergeefs boden deze ei-

Digitized by Google

landen aan bevriende zeevaarders hunne keurige wijnen, granen, ſuiker en andere verkwikkingen aan. Dáár, de tegenwoordige ververſchingsplaatſen aller *Europische* reizigers, konden de *Nederlanders* niet aanleggen; zij moesten er voor de hardnekkigſte vijanden vreezen. Verder op wordt de kust van *Afrika* gezoomd door eene verbazende zandwoestijn, naar welke de ſtroom, wanneer men te digt nabij het land komt, de ongelukkige zeelieden drijſt, en in de magt der onbarmhartigſte barbaren doet vallen. Meer zuidwaarts liggen de *Kaapverdische* eilanden, in 1462 door den *Genuees* ANTONIO DE NOLI voor de *Portugeezen* ontdekt, rijk aan water, zout, ſchildpadden, visch, gevogelte, bananen, kokosnoten, ananasſen, oranjeappelen en andere verkwikkende vruchten, en ook nog eene plaats van ververſching voor zulke reizigers, die noch de *Kanariën* noch *Brazilië* aandoen. De *Hollanders* moesten, bij het grootſte gebrek, in het gezigt dier eilanden de ſtraf van TANTALUS vreezen! Daar tegenover ligt de *groene kaap*, tusſchen welke en de eilanden de zee geheel met eene groene plant, naar wier gelijkende, bedekt is, die zich ook noord- en zuidwaarts verre uitſtrekt, die de ſchepelingen van COLUMBUS deed vreezen, dat zij aan het einde der wereld genaderd waren, en die bij de *Hollanders* bekend is onder den naam der *Krooszee*. — Verder zuidwaarts had men, op de hoogte der kust van *Guinéa*, windſtilten en de brandende zon der Evennachtslijn te duchten; ook daar was de kust met ſterkten tot beſcherming des ſlavenhandels gezoomd, en gereed, elken *vijand* en *ketter*, die het wagen mogt, water voor de dringendſte behoeften te halen, te vernielen. Nergens

Digitized by Google

was eene bevriende, nergens eene onzijdige landſtreek! Want ook meer zuidwaarts hadden de *Portugeezen* in *Neder-Guinéa* of *Congo* volkplantingen aangelegd, en den Koning tot den doop overgehaald, zoo dat zij ook daar, onder zijnen naam, gebied voerden. Hier werpt zich de breede ſtroom *Zaïre* in zee, die anderen *Congo* noemen, en ſommigen voor den uitloop des geheimzinnigen *Nigers* houden (*). — Verder op was eene tweede groote woestijn, die zich tot nabij het gebergte uitſtrekt, de tegenwoordige noordergrens der *Kaap*-kolonie. Hier, bij den zuidhoek van *Afrika*, teisteren geduchte ſtormen den zeeman, en de *Portugees* BARTHOLOMEUS DIAZ had dit voorgebergte naar dezelve genoemd, toen hij, voorbij de kaap zuidwaarts gedreven, zijnen togt ſtaakte en den *Tafelberg* weder voorbij voer, zonder den hoek des lands naar het Oosten te zien. — Aan de oostkust had de *Nederlander* niet minder gevaar te duchten, hetzij van onbeſchaafde horden, hetzij van de *Portugeesche* bezittingen in *Mombaza*, *Mozambique*, *Melinde*, hetzij van verbitterde *Muzelmannen*, die alle Christenen haatten. Aan VASCO DE GAMA, die het eerst van alle *Europeërs* in 1498 deze zeeën bezeild had, was deswege onſterfelijke roem ten deele geworden. De *Nederlanders* waren in gelijke omſtandigheden, met uitzondering, dat hun de koers eenigermate bekend was; doch daar tegenover ſtond het gevaar, van door de talrijke *Portugeesche* ſchepen, die ſteeds

(*) Zie omtrent alle deze landen mijn vervolg op ZIMMERMANN, ook onder den naam van *Afrika* afzonderlijk bij den drukker dezes uitgegeven, I. en II. Deel.

Digitized by Google

met naijverige zorg de *uitsluitende* ſcheepvaart van dezen Oceaan bewaakten, genomen en als zeeroovers behandeld te worden.

HOUTMAN nam op het eiland *Majo*, tot de *Kaapverdische* eilanden behoorende, water in, en voorzag zich door de jagt van eenig wild. Het bleek, dat dit eiland ſlecht bewoond was, en men ontdekte hier voor het eerst, dat de *Portugeesche* magt, door de groote verſpreiding harer bezittingen, minder geducht was dan men gevreesd had. Zij zeilden nu voort, en ontmoetten twee *Portugeesche* ſchepen (*), die hen vergeefs trachtten te ontvlugten, welke zij echter, volgens bekomen last, *om niemand te beleedigen, maar zich slechts op den voet der verdediging te houden*, gerust lieten vertrekken. Eene verſtandige ſtaatkunde, waardoor zij het hatelijke, van den oorlog ook buiten *Europa* te hebben overgebragt, vermeden; terwijl de *Engelschen*, door de *ongetergde* rooftogten van hunnen DRAKE en anderen, zich niet geheel ten onregte bij de *Spanjaarden* als *zeerooyers* brandmerkten (†). Integendeel gaven de *Hollanders* en *Portugeezen* elkander wederkeerig geſchenken. Handelwijze omtrent de Portugeezen.

Kort daarna zagen zij vijf *Hollandsche* ſchepen, die reeds ter ſluik op het *Portugeesche* eiland *St. Thomas* hadden handel gedreven, alsmede twee *Portugeesche* barken. — Na onder den Evenaar zware Voorvallen op Madagascar.

(*) *Kraken*, zeggen onze oude reizigers: zoo veel als *caraccas* of *zwaargeladene* ſchepen, eene afzonderlijke ſoort van vaartuigen van dien naam, voor zware vrachten beſtemd.

(†) Men houde in het oog, dat *Engeland*, toen DRAKE zijnen rooftogt rondom de wereld begon, met *Spanje* niet in oorlog was, gelijk *Nederland* thans.

Digitized by Google

ſtilte en hette te hebben doorgeſtaan, voeren zij onder hevige ſtormen op den 2. Augustus, dus *vier* maanden na hunne uitreis, de *Kaap* voorbij, liepen eene baai aan de zuidkust van *Afrika* binnen, door de *Portugeezen Aguada de San Bras* genoemd, alwaar zij van de *Hottentotten* ſchapen en osſen tegen ijzer inruilden (*). Den 2. September kwamen zij aan het eiland *Madagascar*, eerst in 1506 door de *Portugeezen* ontdekt, alwaar zij met de inboorlingen in geene goede verſtandhouding konden geraken; ook ſtierven vele *Hollanders* aan de ongezonde kusten, zoo dat men dit eiland het *graf der Hollanders* noemde. Verder op bereikten zij eene baai op de oostkust van hetzelfde groote eiland, *St. Augustijn* genaamd, alwaar de inwoners vochten om het geluk, van — een' vetten os voor een' tinnen lepel te mogen verkoopen. Ook bekwamen zij voor dien prijs zoo vele osſen en ſchapen als zij maar laden konden. Zelfs boden de eilanders hunne *kinderen* voor zulk een blinkend ſtuk metaal aan; maar onze matrozen waren te goedhartig, om daarvan gebruik te maken. Het is zonderling, dat men het tin zelfs boven het zilver de voorkeur gaf. — Dewijl *Kaap St. Augustijn* een zeer ſchoon land was, en men daarin tamarinde, een geneesmiddel tegen de ſcheurbuik (†) vond, zetteden zij aldaar hunne zieken aan wal, die echter door de eilanders, welke derzelver zwak-

(*) Zonderling is de aanmerking van den Schrijver der reizen van HOUTMAN, die het bekende vreemde geluid der *Hottentotten* bij 't ſpreken met dat der *crétins* of *kropmenschen* in de *Alpen* (wier verſtandelijke vermogens zeer zwak zijn) vergelijkt.

(†) De ſcheurbuik of *scorbut* was op alle oudere zeereizen

Digitized by Google

te beſpeurden, thans beſprongen werden; maar eenige der ſterkſten ſtelden zich dapper te weer, en doorſchoten ettelijke wilden. Men verſchanste nu de rustplaats der zieken, en verdreef de eilanders, die aanvallen daarop wilden doen, doch dit ſtoorde dan ook alle onderlinge verkeering. Den 14. December vertrokken zij van *Madagascar*, doch zware ſtormen dreven hen weder (5. Januarij 1596) naar het eiland *St. Maria*, en van daar naar de baai van *Anton Gil*. Hier rezen de geſchillen met de inwoners tot die hoogte, dat de *Hollanders*, hoewel eerst met los kruid geſchoten hebbende, 't welk men met ſteenen beantwoordde, genoodzaakt werden met ſcherp te ſchieten, waardoor velen ſneuvelden; ook lieten zij hun dorp ten prooije, hetwelk (volgens de verzekering der reizigers) bij toeval, en tot de eigene ſchade der onzen, in brand geraakte.

Nadat men tot den 12. Februarij op dit eiland was teruggehouden, aanvaardden de *Hollanders* de verdere reis, ſtaken nu den *Indischen* Oceaan over, kwamen den 11. Junij onder *Sumatra*, en den 22. te *Bantam* op *Java*, hebbende dus bijna *vijf vierendeel jaars* doorgebragt op eene reize, die men thans menigmaal in 100, of zelfs in 90 dagen aflegt. — De oude *Phenicièrs*, die voor *Egyptische* rekening *Afrika* omzeilden, hadden daartoe drie jaren, VASCO DE GAMA, de eerſte *Portugeesche* omzeiler der *Kaap*, nog geene elf maanden naar de *westkust van Indië* doorgebragt. Aankomst op Java.

van langen adem vóór Kapitein COOK eene hoogst vernielende kwaal. Eerst de reizen van dien grooten zeeman hebben de middelen aan de hand gedaan, om zich daartegen te waarborgen.

Digitized by Google

Daar wij thans onze eerste *Hollandsche* zeevaarders naar den *Indischen Archipel* hebben verzeld, zoo moeten wij eenen blik op die verbazende eiland-groep werpen, en zien, in welk eenen godsdienstigen en staatkundigen toestand zich dezelve, en vooral het eiland *Java*, waarop HOUTMAN aan land kwam, bevond.

Oudste handel met den Indischen Archipel.

De menigte eilanden, die zich ten zuidoosten van *Azië* tot in de nabijheid van het vijfde werelddeel uitstrekken, beslaat veertig Graden lengte en dertig breedte, en met de tusschengelegene zeeën eene oppervlakte van 480,000 *Geographische* mijlen. Tusschen *China*, *Arabië* (op een' verderen afstand), *Indostan* en *Afrika* gelegen, en tevens alle schatten uit de drie natuurrijken opleverende, die de weligste begeerte kan wenschen, sommigen zelfs uitsluitend, gelijk de sago, den kruidnagel- en den muskaatboom; bij uitstek tot den handel gelegen, waartoe de geregelde *Moussons* de beste gelegenheid bieden, heeft de *Indische Archipel*, zoodra hij bekend werd, de begeerte der andere Natiën opgewekt (*). Wij zagen boven reeds, dat de Ouden sedert PTOLEMËUS van een eiland *Java* gehoord hadden; doch hunne eigene scheepvaart strekte zich niet zoo ver uit. — De voortbrengselen der *Molukische* eilanden werden van daar, misschien door de *Chinezen*, naar *Ceylon* en *Malabaar* overgebragt, en dáár aan de *Egyptische* schepen verhandeld. Doch in de middeleeuwen begonnen de *Mooren* of *Mohammedaansche* kooplieden zich uit *Indostan* al meer en meer oostwaarts uit te breiden, tevens handelsbetrekkingen aan te

(*) CRAWFURD, *de Indische Archipel*, I. D. bl. 2.

Digitized by Google

knoopen, en hunne Godsdienst en taal aan de nog heidensche bewoners van den *Archipel* mede te deelen.

Java en de Molukken door de Mohammedanen overheerd.

Drie eilanden boden zich — wanneer men de kleinere *Maldivische* eilanden, die ook eene te ver verwijderde groep zijn, niet mederekent — het eerst aan, en wel drie eilanden van den eersten rang, in grootte zoo wel als in vruchtbaarheid: het goudrijke *Sumatra*, ook door zijne voortreffelijke peper beroemd; *Java*, rijk aan de edelste schatten der aarde, hetwelk daarom reeds in de eerste helft der zestiende eeuw door den beroemden JULIUS CESAR SCALIGER *een kort begrip der wereld* genoemd werd (*); en *Borneo*, rijk in kostbare gesteenten, sandelhout, kamfer en *benzoin*. De *Maleijers*, een ondernemend en zeevarend volk, oorspronkelijk op *Sumatra* gevestigd, verspreidden zich van daar in de twaalfde en dertiende eeuwen naar de naburige kusten en eilanden, waar zij overal de Godsdienst van MOHAMMED, door hen aangenomen, aan de volken bekend maakten en deden omhelzen. — Het schijnt, dat, voornamelijk door hun toedoen, de volkplanters, door de *Javanen* naar *Palembang* op *Su-*

(*) *Nederlandsche Reizen*, I. D. bl. 245. Het zal wel niet noodig zijn, na de vele beschrijvingen van *Java*, die wij bezitten, nog eens de welige natuurschatten van dat eiland hier op te noemen. Misschien zal ons onderwerp daartoe in 't vervolg aanleiding geven. Thans verwijzen wij den lezer naar het eerste Deel van CRAWFURD's *Indischen Archipel*, naar het werk van den Generaal VAN DEN BOSCH *over de Nederlandsche Indische Bezittingen*, en naar het eerste Deel der Reize van OLIVIER, om nu van den ouderen, schoon nog zeer bruikbaren, VALENTIJN niet te gewagen. Het kostbare werk van RAFFLES over *Java* is hier te lande schaars te bekomen.

Digitized by Google

matra gezonden, de *Mohammedaansche* leer omhelsden. Tot hiertoe hadden de *Javanen*, hetzij afkomstig van de *Hindous*, hetzij door eene kolonie van *Braminen* bekeerd, derzelver Godsdienst beleden, waarvan nog in de prachtige tempels van *Brambanan* en *Boro-Boudor* overblijfsels te zien zijn, en die nog op *Bali* uitsluitend heerscht. — In het staatkundige was *Java* in verscheidene Rijken verdeeld, waarvan dat van *Madjapahit* wel het voornaamste was in het oosten. In het westen kwam reeds in het begin der vijftiende Eeuw *Cheich* MAULANA als *Apostel* van *Java*, en, gelijk zijn Profeet, vestigde hij tegelijk zijn geloof en wereldlijk gebied. Hij werd *Sultan* van *Cheribon*, welke stad hij stichtte, en zond zijn' zoon HASSAN-OEDIEN westwaarts naar *Bantam*, welke dat reeds vroeger bestaande Rijk in 1486 door *overreding* tot het *Islamismus* bragt (niet door het zwaard, zoo als uitdrukkelijk getuigd wordt), en zich tevens tot deszelfs Sultan verhief. Een derde, meer zuidelijk Rijk in de binnenlanden, van welks hoofdstad men de overblijfselen nog in de nabijheid van *Buitenzorg* ziet, *Padjadjaran*, werd door den *vreedzamen* beheerder van *Bantam* gewapenderhand ingenomen. De inwoners streden in hunne bergen moedig voor het oude geloof, en onderwierpen zich niet lafhartig aan den gewapenden zendeling, zoo als de kustbewoners. Nogtans moesten zij bukken. Slechts een klein getal trok naar de bergen terug, om hunne voorouderlijke eeredienst vrij te beleven; doch deze zijn uitgestorven. — Uit *Bantam* ontvlugtte ook een kleine troep de verkondigers van den *Koran*, en zoude nog aanwezig zijn onder den naam van *Badoeis*. —

Digitized by Google

Maar deze veroveringen waren den *Soesoehoenang* of *Apostel* (*) van *Cheribon* nog niet genoeg: hij breidde zijn gezag ook over de *Lampongs*, in het zuidelijk gedeelte van het tegenwoordige *Sumatra*, uit.

Ondertusschen was ook in het oosten van *Java* de godsdienstverandering tot stand gekomen door twee ijveraars, RADEN-RAHMAT en RADEN-PATAH, zoon of kleinzoon van eenen Vorst van *Madjapahit*, maar bij de *Mohammedanen* te *Palembang* opgevoed. Onder den schijn van gestrenge afzondering en boetedoening verschafte hij zich aanhangers, straks ijveraars en medewerkers tot de omverwerping van kerk en staat in *Madjapahit*. Reeds had hij een aanmerkelijk leger bijeen, toen hij door zijn' grootvader werd aangevallen en verslagen; doch er verscheen hulp uit *Palembang:* hij kwam van nieuws op het tooneel. *Madjapahit* werd ingenomen en verwoest (1478), en dus, even vóór de ontdekking van *Amerika* door COLUMBUS, het *Mohammedaansche* geloof op *Java* gevestigd, van waar het zich verder oostwaarts uitbreidde. Eerst omstreeks 1510 had de geheele *Archipel* de Godsdienst van MOHAMMED aangenomen (†); zoo wel de moedige en vrijheidlieven-

(*) Dit woord, oorspronkelijk dus in eene geheel geestelijke beteekenis, is naderhand door de wereldlijke Vorsten aangenomen in den zin van *Khalif* of Stedehouder (van den Profeet), die dus de geestelijke en wereldlijke magt in zich vereenigt. *Dit* is juist het gevaarlijke van het *Despotismus* der *Muzelmansche* Vorsten! Het zou in *Europa* even zoo zijn bij eene Priester-regéring, die erger is dan oorlog of andere volksrampen, omdat zij den *geest* vermoordt.

(†) VALENTIJN, IV. D. bl. 66. 69. 70. CRAWFURD, III. D. 15. Hoofdst. OLIVIER, *Zee- en Landtogten*, I. D. bl. 246. 247.

Digitized by Google

de bewoner van *Celebes*, als de vreedzame *Amboinees* en *Ternataan* omhelsden het geloof aan den *Koran*. — Men zegt, dat een der Koningen van *Ternate*, onzeker waaraan hij de voorkeur zou geven, hetzij aan het Christendom, 't welk de *Portugeesche* zendelingen begonnen te prediken, hetzij aan den *Islam*, den hem onbekenden God zou hebben gebeden, dat hij den verkondiger der *ware* leer *eerst* tot hem zou doen komen. Eenige dagen daarna zouden de verkondigers van MOHAMMED's geloof verschenen zijn, en toen natuurlijk gereeden ingang hebben gevonden. Dit verhaal heeft niets onmogelijks: doch wij moeten in 't oog houden, dat het afkomstig is van volken, die reeds den *Koran* hebben aangenomen, en zich ter eere van denzelven wel een vroom bedrog kunnen veroorloven. Ook was het Christendom der *Portugeezen* uit de zestiende eeuw bijna verder dan de leer van MOHAMMED van die van JEZUS verwijderd.

De wilden in de binnenlanden.

Doch onder de aanhangers van het *Muzelmansche* geloof (waarbij vele eilanders nog hunne bijgeloovigheden behielden) moet men alléén den bruin-gelen stam verstaan, die met de *Maleijers* in gedaante, in zeden, en eenigermate in taal overeenkomt. Daarenboven is de *Archipel* nog (althans in de oostelijke eilanden) door twee verschillende stammen bewoond, de *Alfoerezen*, die OLIVIER als goed en zachtaardig afschetst, behalve in de onmenschelijke gewoonte van aan hunne bruid als onmisbaar geschenk telkens een *menschenhoofd*, dat zij verraderlijk vellen, te brengen: — en den stam der kleine roetkleurige negers, die, behalve de kleur, met de bewoners van *Afrika* de grootste overeenkomst hebben, doch schuw

Digitized by Google

en verraderlijk zijn. Beide bewonen de binnendeelen der eilanden.

Keeren wij thans tot *Java* terug. Na de zegepraal van RADEN-PATAH werd deze van *Apostel Souverein*, even als *Cheich* MAULANA; hij vestigde zijnen zetel te *Damak*, niet ver van het tegenwoordige *Samarang*, en liet de keuze zijner opvolgers aan de *Mohammedaansche Priesters* over. Daar nu verder te *Cheribon*, te *Bantam* en te *Padjadjaran* kleinere Vorsten bestonden, onafhankelijk van den oostelijken *Sousouhounang*, zoo werd dit de grondslag der latere verdeeling des Rijks. Want hoezeer het Rijk van *Damak* zich op verre na niet over het geheele oosten des eilands uitbreidde, stond echter een veroveraar op, eerst onderworpen aan den Souverein der binnenlandsche Provincie van *Pajang*, en die naderhand het geheele oosten en midden des eilands onder zijn gebied vereenigde. Hij droeg den titel van AGONG PAMAMBAHANG SENOPATI, en is veelal bekend onder den titel van *Mataram*. Het was onder zijne regéring, dat de *Nederlanders* te *Bantam* aankwamen. — De Vorst of *Sultan* van *Padjadjaran* werd naderhand genoemd naar de stad *Jacatra* (de plaats, waar thans *Batavia* ligt) (*). Oorsprong van het Rijk des Mataram's op Java.

In 1510 verschenen de *Portugeezen* onder hunnen dappersten en bekwaamsten stedehouder, ALFONSUS D'AL BUQUERQUE, op *Java*, en zetteden zich eenigen De Portugeezen en Hollanders op Java.

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 324-330. Het verhaal bij VALENTIJN (IV. D. bl. 73-75) omtrent de stichting van het Rijk des *Matarams* wijkt geheel en al van dat van CRAWFURD af. Deze is de eigene berigten der *Javanen* gevolgd, doch VALENTIJN die van den *Portugees* PINTO, waarop hij echter zelf weinig staat maakt.

Digitized by Google

tijd daarna in de ſtad *Panaroekan*, vervolgens ook te *Bantam*, *Japara* en in andere ſteden ter neder, doch *Java* was nimmer hun voorname doel: zij vestigden zich meer bepaaldelijk in de *Molukken*. Nogtans konden zij niet dan met leede oogen de onverwachte komst van mededingers in deze wateren zien. In 1596 was hun roem en hunne magt in *Indië* reeds volkomen gevestigd; zij bezaten van alle *Europeërs* bijkans den alléénhandel, en verzetteden zich dus met alle magt tegen de *Hollanders*, die zij als *zeeschuimers* voorſtelden, algemeen door alle volken gehaat en geſchuwd. Zie daar de reden van den tegenſpoed, dien HOUTMAN overal ondervond. — Te *Bantam* aangekomen, vond hij den Sultan op eenen togt naar *Palembang*, 't welk tegen hem was opgeſtaan, geſneuveld, en zijn' minderjarigen zoon onder eenen Regent aan 't beſtuur. — De *Javaansche* Grooten, ergdenkend van aard, en nimmer van *Hollanders* gehoord hebbende, wier zeden hun ruw en boersch voorkwamen, niettegenſtaande HOUTMAN met zijne adelborſten zich in ſatijn en fluweel kleedden, behandelden hen echter in het eerst ſchijnbaar vriendelijk. De *Mataram* (dezelfde, van wiens veroveringen wij boven geſproken hebben) kwam ook bij de *Hollanders* aan boord, doch, volgens hunne verzekering, met een verraderlijk oogmerk. De *Bantammers* waarſchuwden de *Hollanders* voor hem: doch waren zelve niet in het minst te vertrouwen. Van alle kanten heerschte argwaan en onderlinge afkeer. HOUTMAN, van driftigen aard en voor de vuist, ging aan land om over bedrog te klagen, doch werd vastgezet. De *Hollanders* beſchoten toen de ſtad, waardoor de gevangenen meer dan eens in levensgevaar

Digitized by Google

kwamen. De *Portugeezen* boden 4000 rijksdaalders aan de *Bantammers*, om zich op HOUTMAN, dien zij als beſpieder — ſedert hij te *Lisbon* geweest was — en als ſtrooper in hun wettig gebied boven alles haatten, naar hartelust te kunnen wreken. Doch dit weigerde de gezaghebber te *Bantam*, en hij liet de gevangenen voor 2000 rijksdaalders (*Spaansche* matten) vrij. Moet men dit aan edelmoedigheid of aan vrees toeſchrijven? Hoe het zij, de onzen vertoefden niet langer aan dit onherbergzame oord, daar de Regent, door de *Portugeezen* aangehitst, hen gelastte te vertrekken. — Zij zeilden nu langs de noordkust van *Java*, kwamen te *Jacatra*, en te *Touban* bij *Sourabaya*, alwaar de opperkoopman VERHEL en de ſchipper JAN SCHELLINGER door de *Javanen*, aan boord zelfs van het ſchip *Amsterdam*, onder het geroep van *Amok!* verraderlijk werden vermoord. De *Hollanders* doen het voorkomen, als of geene voorafgaande beleediging van hunne zijde daartoe aanleiding had gegeven, iets, hetwelk moeijelijk te gelooven is, ten zij loutere plunderzucht de inwoners hebbe bezield. Doch de onzen, boven komende, dreven de moordenaars van het ſchip, en ſchoten ook een aantal vaartuigen, die de inlanders te hulp kwamen, in den grond. In dit gevecht waren 12 *Hollanders*, doch wel 150 *Javanen* geſneuveld. De gemeenſchap was dus ook hier afgebroken, en men ſtak over naar het eiland *Madoura*, tegenover *Sourabaya* gelegen, en wel eens *Klein-Java* genoemd. CRAWFURD verhaalt, dat de Vorst van dat eiland, op een bezoek aan de *Hollandsche* vloot, werd *vermoord*. Deze uitdrukking is zekerlijk te ſterk: het was een misverſtand, uit overdrevene voorzigtigheid

Digitized by Google

wegens den aanval op het ſchip *Amsterdam* gerezen, die de *Hollanders*, na eene waarſchuwing, welke zekerlijk door den tolk verkeerd was overgebragt, vuur deed geven, waardoor de Koning en anderen ſneuvelden. Wij zeggen dit echter niet, om HOUTMAN te verontſchuldigen, hoewel hij ſlechts opperkoopman van een ſchip, en geenszins hoofd van den togt was. Maar het is te bejammeren, dat de eerſte togt der *Nederlanders* naar *Indië* onder een' zoo onzedelijk' leidsman moest plaats hebben, die de ſterkſte verdenking op zich laadde van den ſchipper op het ſchip *Mauritius*, JAN MOLENAAR, met wien hij altijd in twist geleefd had, vergiftigd te hebben. Hij werd deswegens zelfs in hechtenis genomen, doch bij gebrek aan bewijzen weder vrijgelaten; nogtans bleef de verdenking zwaar op hem rusten. Zou de vinnige aard dezes mans niet ook — hoezeer de berigten hierover zwijgen — tot de gedurige moeijelijkheden met de inlanders aanleiding hebben gegeven?

Den 1. Januarij 1597 werd het ſchip *Amsterdam*, uit hoofde van lekkaadje, afgekeurd en verbrand. — Men voer nu de ſtraat *Balambouan* in, tusſchen *Java* en *Bali* door; eene ſtad van gelijken naam in dezelve werd door den Koning van *Passarouan* belegerd. De Godsdienst was de aanleiding tot dezen oorlog. De Koning, tot het *Mohammedaansche* geloof bekeerd, had zijne bruid, de dochter des Konings van *Balambouan*, *in den bruiloftsnacht* met haar geheele gevolg vermoord, omdat zij het geloof der *Hindoes* beleed; hiermede niet te vrede, belegerde hij de hoofdſtad haars vaders, om ook deze voor zijn ongeloof met den dood te ſtraffen. Vier maanden had, bij de komst der *Hollanders*, het be-

Digitized by Google

leg reeds geduurd; er was hongersnood in de ſtad, en de geloofsgenooten des Konings op *Bali* maakten zich gereed tot ontzet. De oostkust van *Java* was dus toen nog op verre na niet geheel onder den *Soesoehoenang* van *Mataram* vereenigd. Er was nog een ander Rijk, *Panaroucan*, alwaar de *Portugeezen* wel gezien waren en veel vertrouwen bezaten.

De *Hollanders* gingen vervolgens op *Bali* aan land, alwaar zij weder eenige moeijelijkheden met de inwoners hadden, zeilden toen de zuidkust van *Java* langs, alwaar zij bevonden, dat hun getal van 250 tot 103 geſmolten was, kwamen daarop aan *Terre de Natal* in *Afrika*, den 6. Mei aan de *Kaap de goede Hoop*, en verloren onderweg het ſchip *Hollandia*, 't welk zich echter bij *St. Helena* weder bij hen voegde. Den 14. Augustus kwam men behouden in *Texel* weder binnen. Terugkomst.

Wij hebben ons bij deze *eerste* reis der *Nederlanders* naar *Indië* een weinig langer opgehouden, omdat, hoezeer dezelve ongelukkig afliep, zij nogtans den weg tot alle volgende baande. Voor de Aardrijkskunde had dezelve eenige niet geheel onbelangrijke uitkomſten. De berigten over *Madagascar*, *Sumatra* en *Bali*, vooral over *Java*, zijn vrij gewigtig, en grootendeels door latere opmerkingen bevestigd, zoo wel omtrent de natuurlijke voortbrengſelen, als de zeden en gewoonten der ingezetenen. Van de bekende ſmakelijke, doch onaangenaam riekende vrucht *durion* vinden wij hier een uitvoerig verſlag; ook goede beſchrijvingen van andere oosterſche vruchten, doch eene gebrekkige van de *bamboes*. Van de opoffering der weduwen, volgens de gewoonte der *Hindoes*, op *Bali*, vindt men eene be- Vrucht dezer reis voor de wetenſchap.

Digitized by Google

ſchrijving en eene (ſlechte) plaat. Over 't algemeen zijn de afbeeldingen in deze reis talrijk, doch laten veel te wenſchen over. Hoezeer de kaarten der geziene landen ſlechter uitgevoerd zijn, dan bij den ouden LINSCHOTEN, is echter de ligging der landen naauwkeuriger aangeduid, vooral wat de *Sunda*-eilanden betreſt (*). Tot een ſtaal nogtans der toenmalige geographiſche kennis van *Australië* diene het volgende uit HOUTMAN's reize: „Sommigen hebben „gemeend, dat *Java een vast land* is, grenzende „aan het *zuidelijke vaste land*, bekend bij de namen „van *Magellanica*, *het onbekende zuiden*, *Terra del* „*Fuego* of het *Vuurland*, enz. (†)." Zoo dachten velen dus, vóór de ontdekking der ſtraat *le Maire* en van kaap *Hoorn*, dat het *Vuurland* aan *Java* vast was! — Doch voor de ſtarrekunde zou deze eerſte reis der *Nederlanders* naar *Oostindië* hoogst belangrijk zijn, indien men de ſtellige, maar eenigzins tegenſtrijdige berigten nopens de ontdekking van *veertien* zuidelijke ſtarrebeelden op dezelve behoorlijk kon vereenigen. MERULA zegt, dat zekere PIETER DIRKSZOON van *Embden*, een leerling van PLANCIUS en op deze reize geſtorven, de ontdekker is dier ſtarrebeelden (onder welke echter het *zuidelijke kruis* bij den zuidpool, door ongemeenen glans zoo zeer uitſtekend, reeds door de *Portugeezen* genoemd was). Deze ontdekking wordt daarentegen door den beroemden Aardrijkskundigen BLAEU aan FREDERIK HOUTMAN toegekend. Alsdan zou de ontdekking op den *tweeden* togt hebben plaats gehad, waaraan bei-

(*) MOLL, bl. 41.
(†) *Nederlandsche Reizen*, I. D. bl. 245.

Digitized by Google

de broeders deel namen. Het verblijf toch op *Sumatra* was op de eerste reize te kort, en ook was FREDERIK HOUTMAN daarbij niet tegenwoordig. In allen gevalle is dit eene *Nederlandsche* ontdekking, op eene der eerste *handelreizen* naar *Oostindië* gedaan (*).

Reis van van Neck. Het eiland Mauritius.

Nadat GERARD BIKKER, een aanzienlijk *Amsterdamsch* koopman, zich bij de *Maatschappij van Verre* gevoegd had, vereenigde deze zich met een ander Genootschap, waarvan de voornaamste deelgenooten *Amsterdamsche* kooplieden waren, en dus kon de nu verdubbelde Maatschappij *acht* schepen uitrusten, die in 1598 onder het bevel van den Admiraal JAKOB CORNELISZ. VAN NECK en den Vice-Admiraal WIJBR. VAN WAERWIJCK uitzeilden. Ook de beroemde JACOB VAN HEEMSKERK, togtgenoot van BARENDSZ. naar het Noorden, was op deze vloot. Dit smaldeel werd door de Staten met geschut, oorlogsbehoeften, brieven van aanbeveling en geschenken aan de *Indische* Vorsten voorzien. Den 1. Mei 1598 liepen zij uit, en geraakten, na de *Kaap* omgezeild te zijn, den 5. Augustus van elkander. Het was den 17. September, dat de vijf bij elkander geblevene schepen een eiland zagen, te voren door de *Portugeezen* ontdekt en *Ilha do Cerne* genaamd. Aan hetzelve gaven zij,

(*) Zie over dit belangrijke onderwerp MOLL in de meermalen aangehaalde Verhandeling, bl. 51–56. — De reis van HOUTMAN is met eenige anderen van *Nederlanders* naar de *Indiën*, die van WALTER RALEIGH naar *Guyana* en van CAVENDISH rondom de wereld in een langwerpig boekdeel in 4to. te *Amsterdam* 1609 bij elkander gedrukt, en ook te vinden in het eerste Deel van het *Begin en voortgang der vereenigde Nederlandsche geoctroijeerde O. I. Compagnie* (1645, langwerpig 4to.) en in de *Nederl. Reizen*, bl. 116–344.

Digitized by Google

naar Prins MAURITS, den wakkeren verdediger der Republiek, en die ook deze reis had begunſtigd, den naam van *Mauritius*. Naderhand is dit eiland eene *Hollandsche* volkplanting geworden, doch verlaten en door de *Franschen* bezet, die aan hetzelve den naam van *Ile de France* gaven. Het beſchaafde Publiek kent hetzelve algemeen uit den betooverend ſchoonen en zedelijken Roman van BERNARDIN DE ST. PIERRE (die zelf hier geleefd en het eiland beſchreven heeft), *Paul en Virginia*. — De haven, waarin zij binnenliepen, was zoo ruim, dat wel 50 ſchepen daarin zouden hebben kunnen liggen. Vóór hun vertrek deed de Vice-Admiraal WAERWIJCK hier eene groote plek gronds, *wel viermaal zoo groot als de Dam te Amsterdam*, omheinen en met allerhande vruchten, ten dienſte van toekomende zeevaarders, bepoten: ook liet hij daar eenige hoenders achter. Dé drie andere ſchepen, onder den Admiraal VAN NECK zelv', kwamen op *Madagascar* aan het eiland *St. Maria*, alwaar zij — men weet niet om welke reden of voorwendſel — den Koning gevangen namen, die voor zijn losgeld eene koe met een kalf moest leveren. Behoefte kan hen tot dezen berispelijken ſtap hebben verleid. Een op de vorige reize medegenomen inboorling van *Madagascar* vond aan de baai van *Anton Gil*, zijn geboorteland, gelegenheid om aan wal te gaan; doch hij verkoos de zeden en gewoonten der *Hollanders* boven die zijner landgenooten, en verzelde genen verder; een voorbeeld, hetwelk onder onbeſchaafde volken vrij zeldzaam is.

De drie ſchepen, van *Madagascar* vertrokken, kwamen eene maand vóór de vijf anderen ter reede

Digitized by Google

van *Bantam*, waar zij terſtond in drukke onderhandeling met de inboorlingen traden, wier vooroordeelen, dat de *Hollanders* zeeroovers waren, zij door een' *Mohammedaan* van het eiland, op de vorige reize medegenomen, ſpoedig deden verdwijnen. Zijne berigten omtrent onze landgenooten waren zoo gunſtig, dat weldra een zeer voordeelige koop geſloten werd, en de drie eerst aangekomene ſchepen benevens het jagt *Friesland* dadelijk naar huis keerden met de rijke lading van 400 last peper, 100 last kruidnagelen, vrij wat muskaatnoten, foelie en kaneel, en een' brief met geſchenken des Konings van *Bantam* aan Prins MAURITS (*). — Onbeſchrijfelijk was de vreugde te *Amsterdam* over deze gelukkige t'huiskomst. Het ſcheepsvolk werd onder trompetgeſchal en klokkengelui ingehaald, en de ſtad ſchonk hetzelve den eerewijn (†).

Ontmoetingen te Touban en Joartan.

Ondertusſchen waren de vier andere ſchepen oostwaarts gezeild naar de *Moluksche* eilanden. Op dezen togt moesten zij geheel *Java* langs varen. Te *Jacatra* werden zij door den Vorst wel ontvangen, ook te *Toubaon* of *Touban*, alwaar des Konings zoon bij hen aan boord kwam, en kort daarop de Koning hen aan wal liet, waar hij hen bij uitſtek vriendſchappelijk ontving, en naar zijn paleis geleidde. — De Koning dier ſtad, welke toen zeer bloeijend was,

(*) Daar de *Aziaten* zich geen denkbeeld van eene *Republiek* kunnen maken, moesten de *Hollanders* hun *of* den Stadhouder als hoogſte Overheid noemen, *of*, later, de O. I. Maatſchappij als een' *persoon* voorſtellen. — Van daar de voorſtelling van JAN COMPAGNIE, die zoo lang op de oostelijke eilanden heeft geregeerd.

(†) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, I. D. bl. 243.

deed zich aan de *Hollanders* als den magtigſten van *Java* voorkomen. Met genoegen hoorde hij het verhaal hunner toen reeds langdurige oorlogen tegen *Spanje*, en van *Hollands* verbazende zeemagt; maar hij vroeg vooral naar hunn' *Heer*. Met niet minder genoegen en bevreemding zagen de *Nederlanders* het rijke paleis en den *Harem* des Sultans, waarin deze hen zelfs binnen geleidde — een groot bewijs van vertrouwen! — voorts de menigte van dieren en vogelen, die hier bewaard werden. De papegaaijen wekten vooral hunne bewondering op; zij kochten er naderhand een, die te *Amsterdam* voor *honderd zeventig* guldens verkocht werd. De ſchepen verdeelden zich vervolgens weder; de twee laatst weggezeilde (die nog eenige levensmiddelen te *Touban* afgewacht hadden) vonden in de kleine ſtad *Joartan* een' *Nederlander*, die zich aldaar had nedergezet en grooten handel dreef. Doch hier ontvingen zij berigt van eene wraakneming der bewoners van het eiland *Madoura* op hunne landgenooten, wegens den moord van den Koning, door het volk van HOUTMAN op de vorige reis gepleegd. — Veertig *Hollanders*, die zich in de ſloep en de boot bevonden, waren gevangen genomen. Drie hunner, naar het ſchip gezonden, om hiervan kennis te geven, keerden terſtond, volgens hunne belofte, naar de ſtad — misſchien onder lieden, die het op hun leven toeleiden — weder. De gevangenen werden in een hol boven op een' berg vastgezet. Daar de prijs, voor de losſing hunner landgenooten gevraagd, aan de *Hollanders* buitenſporig toeſcheen, beſloten zij, hen met geweld te bevrijden; doch deze onderneming mislukte volkomen: eene ſloep en

Digitized by Google

een boot sloegen om met 67 man, de meesten verdronken of werden door de eilanders gedood. Eindelijk werd men het eens voor de som van 2000 *Spaansche* matten (5000 guldens) voor de losing der gevangenen, die thans niet minder dan 51 bedroegen.

De vaart ging nu naar de *Moluksche* eilanden. — Deze belangrijke gewesten, het vaderland der sago, van den kruidnagel en der muskaatnoot, waren door den *Portugees* ANTONIO ABREO in 1515 voor *Portugal*, en door het scheepsvolk van den *Portugees* MAGELLAAN in 1519 voor *Spanje* ontdekt, en sedert een twistappel tusschen *Spanje* en *Portugal*, daar beide Mogendheden beweerden, dat zij binnen de dubbelde lijn lagen, door de Pauzen rondom den aardkloot getrokken, waarvan de *westelijke* in den *Atlantischen* Oceaan, de *oostelijke* in de *Indische* of *Stille* Zee het gebied van *Portugal* moest beperken. De *Portugeezen* namen zelfs het scheepsvolk van MAGELLAAN gevangen, en onderwierpen, meer door list, verraad en sluikmoord, dan door rondborstige vijandschap, bijkans alle de *Molukken*, vooral *Tidor*, *Ternate*, *Amboina*, *Bandu* en *Timor*. De gedurige vijandelijkheden dier beide Natiën hielden zelfs niet op, nadat FILIPS II. in 1580 de kroon van *Portugal* met de zijne vereenigd had; en nog in 1582, 1584 en 1593 werden er door de *Spanjaarden* naar de *Molukken* ondernemingen uitgerust, maar vergeefs; de *Portugeezen* bleven in het bezit. Hierin kwamen hen de *Hollanders* storen.

De Molukken onder Portugal.

Reeds sedert jaren was de begoocheling verdwenen, waarmede de groote hoedanigheden der voorname *Portugeesche* bevelhebbers, vooral van GALVAN, de inwoners der *Molukken* misleid hadden, zoo

Ontevredenheid der eilanders.

Digitized by Google

dat zij hem tot Koning wilden verheffen (1530). — Herhaalde opſtanden braken er uit tegen het drukkende *Portugeesche* gezag, daar de eilanders niet ſlechts voor hunne onafhankelijkheid, maar ook voor hunne Godsdienst vreesden; immers de vermaarde *Jezuit* XAVERIUS was op zijne bekeeringsreizen (1547) ook op de *Molukken* geweest, en daar niet ongelukkig geſlaagd. De Koning van *Ternate* ſtond dus, kort na de verſchijning van den *Engelschen* gelukzoeker DRAKE in den *Archipel* (1578), tegen zijne *Portugeesche* verdrukkers op, en nam (1581) derzelver vesting in bezit.

Waarwijck in de Molukken.

Dus ſtonden de zaken, toen de Vice-Admiraal WAARWIJCK op den 3. Maart 1599 voor het eiland *Amboina* verſcheen. Dit eiland ligt in de middelſte reeks of hoofdgroep der eilanden, ten zuiden van het groote *Ceram* en ten noordwesten van *Banda*. Naar deze laatſte, eigenlijk uit verſcheidene kleine eilanden beſtaande groep, berucht door haren vernielenden vuurberg, doch beroemd door hare muskaatnooten, gelijk *Amboina* door de kruidnagels, zonden de *Hollanders* twee ſchepen onder HEEMSKERK, terwijl er twee andere te *Amboina* bleven; vier man derzelven ondersteunden de eilanders in hunnen oorlog tegen de *Portugeezen*, hetwelk hunne bewondering en dankbaarheid opwekte. Zij begaven zich ook naar *Ternate*, een eiland meer bepaaldelijk tot de *Molukken* gerekend (dus toch noemt men eigenlijk de *noordelijke* groep, die zich van *Celebes* tot *Nieuw-Guinea* uitſtrekt). Offchoon de voorraad kruidnagels, dien men wenschte op te doen, te *Amboina* minder aan de verwachting beantwoordde, was echter de vriendſchap der eilanders, en vooral die van

Digitized by Google

den magtigen Koning van *Ternate* (*), welke hen met veel eere ontving, eene onschatbare winst. Op 's Konings eigen verzoek bleven er vijf man en een jongen op het eiland, om de kruidnagels op te koopen, die toen daar ook nog groeiden. Van *Ternate* keerde men weder naar *Bantam*, deed aldaar nog goede zaken, en kwam den 31. Mei 1600 behouden te *Amsterdam* aan, waar de twee schepen van HEEMSKERK reeds vroeger waren binnengeloopen.

De reis van VAN NECK en WAARWIJCK had meer voordeel voor den handel, dan voor de wetenschappen opgeleverd. Nogtans is de beschrijving der *Molukken* en harer voortbrengselen niet van eenige waarde ontbloot. Men vindt daarin ook eene uitvoerige *Maleitsche* en *Javaansche* woordenlijst.

De Houtmans op Sumatra. Hun ongeluk te Atsjien.

Men kan zich naauwelijks een denkbeeld maken van de geestdrift, met welke de *Nederlanders* in dit luisterrijke tijdstip onzer Geschiedenis voor de uitbreiding des handels en der zeevaart waren bezield. In dit zelfde jaar 1598, hetwelk VAN NECK met acht schepen had zien uitzeilen, gingen nog *vier* aanzienlijke uitrustingen naar de *Indiën*. De eerste werd door den wakkeren MOUCHERON bekostigd, en bestond uit twee schepen, de *Leeuw* en de *Leeuwin*, onder FREDERIK HOUTMAN, broeder van CORNELIS,

(*) *Ternate* is eigenlijk niet meer dan een hooge berg; maar het gezag van deze Koningen, die reeds sedert 1257 in de Geschiedenis van den *Archipel* bekend zijn, strekte zich weleer uit over de naburige, veel grootere eilanden *Dsjilolo*, *Boeroe*, *Ceram*, *Amboina* en *Celebes*. In 1495 had de Koning van *Ternate* de *Mohammedaansche* Godsdienst aangenomen. Zie CRAWFURD, *Chronologische Tafel van den Indischen Archipel*, III. D. bl. 466. 468. 470.

Digitized by Google

die mede daarbij tegenwoordig was. Doch ook deze togt der HOUTMANS was zeer ongelukkig. Men wendde thans den ſteven naar het eiland *Sumatra*, ten noordwesten van *Java* gelegen, bij de Ouden misſchien reeds duister bekend, en ſomtijds met *Ceylon* of *Taprobane* (*), ſomtijds met *Java* (†) verward; een eiland rijk aan goud, peper en andere belangrijke voortbrengſelen; *Sumatra*, in verſcheidene kleinere Staten geſmaldeeld, van waar de werkzame en handeldrijvende *Maleijers* uitgingen, om zich over de oostelijke eilanden te verſpreiden, en waar naast hen de *Battas* wonen, die eene ſoort van beſchaving met de zeden van *kannibalen* vereenigen. — De magtigſte Koning op dat tijdſtip was die van *Achin* of *Atsjien* op de noordpunt des eilands. Met hem hadden de *Portugeezen* lange en bloedige oorlogen gevoerd, die eindelijk in eene naauwe vriendſchap en handelgemeenſchap waren geëindigd. Men begrijpt ligtelijk, dat deze Natie niet zonder ſchrik zulke werkzame mededingers een Rijk zag naderen, welks vriendſchap hun zoo veel gekost had, en tot dat einde hitsten zij den Koning tegen de *Hollanders* op. Het is ons niet bekend, of de HOUTMANS eenige aanleiding, anders dan door onvoorzigtigheid, gaven tot het gruwelijke feit, waardoor CORNELIS aan zijn eigen boord verraderlijk omgebragt, en FREDERIK gevangen gehouden werd. De overigen ſlaagden nogtans in het afſlaan der vijanden van hunne ſchepen, en zeilden met den onder-commies GUYON LE FORT naar het vaderland. FREDERIK HOUTMAN is ſedert,

(*) Gelijk bij PLINIUS.
(†) Zoo als bij PTOLEMÆUS.

Digitized by Google

waarschijnlijk door PAULUS VAN CAERDEN, bevrijd en naar 't vaderland wedergekeerd (*).

Reis van ten Haaf.

Een andere *Zeeuw*, ADRIAAN HENDRIK TEN HAAF, zond nog drie schepen, *de Zon*, *de Maan*, en *de lange Bark* naar *Indië*, van welke het eerste op de *Engelsche* kust verging, doch de beide andere naar *Indië* kwamen, en door WAARWIJCK, bij zijne terugkomst van *Ternate*, te *Jacatra* werden gezien (†).

Reis van Mahu en de Cordes.

De derde reis is van meer belang: het was de eerste, die naar de *Zuidzee* gedaan werd. De voorspoed der *Amsterdammers* en de herhaalde pogingen der *Zeeuwen* hadden ook de *Rotterdamsche* kooplieden tot naijver aangespoord, en zij rustten dus vijf schepen uit onder JACOB MAHU en SIMON DE CORDES, met name *Hoop*, het Admiraalschip, *Liefde*, *Geloof*, *Trouw*, en het jagt *De blijde boodschap* onder SEBALD DE WEERT. Om *Afrika* en de *Portugeesche* bezittingen te vermijden besloot men, dat deze schepen *zuidwestwaarts* rondom *Zuid-Amerika* zouden heenvaren, en dan tevens den *Spanjaard* in zijne *Zuid-Amerikaansche* bezittingen, *Chili* en *Peru*, bestoken.

Toestand der nieuwe wereld in 1598.

Even vóór de ontdekking van den weg ter zee door het *zuiden* naar de *Indiën* was door COLUMBUS, die dezen weg door het *zuidwesten* zocht, eene nieuwe wereld ontdekt, die nogtans de ontdekker zelf tot op zijnen dood voor een gedeelte van *Indië* hield. Eene noodlottige toevalligheid had de aanzoeken des grooten zeemans bij alle Mogendheden, tot welke hij zich wendde, ook bij *En-*

(*) VALENTIJN, I. D. bl. 176. MOLL, bl. 43. 44.
(†) VALENTIJN, l. a. pl.

Digitized by Google

geland, doen verwerpen of te laat aannemen, behalve door *Spanje*. — Daardoor geraakte eene der wreedſte, bijgeloovigſte en dweepziekſte Natiën, door den onleschbaarſten gouddorst bezield, die bij deze heillooze eigenſchappen drift tot avonturen en ridderlijke dapperheid voegde, in uitſluitende kennis en weldra in het bezit van de ſchoonſte gedeelten van dat nieuw ontdekte halfrond; doch wij lezen met ſiddering, dat zij *twintig* millioenen menſchen aldaar door ſtaal, vuur, ſtrop, bloedhonden, of vernielenden mijnarbeid deden vergaan. En deze menſchen waren toch — alléén de fiere en menſchenofferende *Mexicanen* uitgezonderd — de zachtheid, de ondergeſchiktheid, de minzaamheid, en men mag zeggen de onnoozelheid zelve. OVANDO in *Hispaniola* (*Haiti*), VELASQUEZ op *Cuba*, SOTO in *Florida*, CORTES in *Mexico*, ALVARADO in *Guatimala*, BALBOA in *Dariën*, de PIZARRO's en ALMAGRO in *Peru*, VALDIVIA in *Chili*, brandmerkten zich meest allen door de afzigtigſte wreedheden in de door hen veroverde landen, offchoon ook enkelden, gelijk CORTES, BALBOA en FRANS PIZARRO hunnen naam tevens door heldenmoed onſterfelijk maakten. — Het goud en zilver was destijds in *Peru* en *Mexico* — vooral in de mijnen van *Potosi*, die men voor eenen, ſlechts met eene dunne aardkorst bedekten, *zilverberg* hield — veel overvloediger dan tegenwoordig, nu de hebzucht der *Spanjaarden* die, ten koste van het leven veler duizenden, uitgeput heeft. Men droomde zelfs van een land — *el Dorado* — waar alles, tot zelfs het huisraad en de daken der huizen toe, van goud waren; en leugenachtige reizigers, gelijk de ſtoute gelukzoeker ORELLANA, verſterkten dat

Digitized by Google

geloof en prikkelden den gouddorst ook der andere *Europische* Natiën. — Drie Onderkoningſchappen, *Mexico*, *Nieuw-Granada* en *Peru*, waarvan nog de Intendentſchappen en Gewesten van *Nieuw-Mexico*, *Californië*, *Florida*, *Venezuela*, *Chili* en *la Plata* afhingen, ſtrekten zich in de lengte van den 37. Gr. N. tot den 45. Gr. Z. B. uit, en, in de noordelijke en zuidelijkſte gedeelten althans, van de *Atlantische* tot de Zuidzee, behalve nog de talrijke eilanden in de golf van *Mexico*, de groote en kleine *Antilles*. — Hoezeer *goud* en *zilver* in die eeuwen nog bijna de uitſluitende voorwerpen waren van de driftige najaging der *Europeanen*, zoo had men toch reeds met voordeel de ſuiker op *Hispaniola*, en ſuiker, katoen en tabak in *Brazilië* beginnen te bouwen. — Laatstgenoemde verbazend uitgeſtrekte gewest omvatte den geheelen naar het oosten vooruitſpringenden hoek van *Zuid-Amerika*, en was in 1500 door de *Portugeezen* onder CABRAL ontdekt. Het was, even als geheel *Amerika* in de eerſte tijden, onder verſcheidene gelukzoekers verdeeld, die het eerst, met verdrijving der wilden, hier volkplantingen hadden gevestigd: doch het was nog zeer ſlecht bevolkt en verwaarloosd, want men had er nog geene rijke goud- en zilvermijnen gevonden.

Dood van Mahu. Reis naar de ſtraat van Magellaan.

Derwaarts dan ſtrekte zich nu ook de ondernemingsgeest der *Hollanders*, door zucht naar winst geprikkeld, uit. De kusten der Zuidzee, vooral het rijke *Peru*, wekten hunne begeerte. Doch de tegenwoordige opene zee bij kaap *Hoorn* was nog niet ontdekt. Men moest dus de *Magellaansche* ſtraat tusſchen het vaste land van *Amerika* en het *Vuurland* door; een zeer moeijelijk vaarwater door de

vele bogten, die de vaart telkens belemmeren. In ruime mate — meer dan iemand misschien, zelfs ANSON niet uitgezonderd — ondervonden dit onze zeelieden. Zij kwamen aan de *Kaapverdische* eilanden, en namen de sterkte *St. Jago* in, doch slechts als onderpand om levensmiddelen te bekomen. Ongelukkig zetteden zij hunnen koers niet — waar zij den ooster passaatwind zouden hebben te baat gehad — naar de kust van *Brazilië* voort, maar langs die van *Guinea*, alwaar drukkende hette en windstilten hun vele zieken veroorzaakten, en onder anderen ook den braven Admiraal MAHU, die om zijne deugden zeer bemind was, en deszelfs commies RESTEAU in 't graf sleepten. DE CORDES volgde MAHU op. Bijna *tien* maanden besteedde men op de vaart naar den ingang der straat van *Magellaan*, en een *half jaar* op den doortogt door dezelve. Het was ongelukkig juist winter in die streken (het zuidelijk halfrond), zoo dat zij dus vreesselijk door koude en gebrek te lijden hadden. Meer dan honderd man verloren zij hier aan ziekten. De *Patagoniërs*, door hen gezien, wilden, die de lijken opgroeven en mishandelden, begrootten zij op tien of elf voet, eene verschoonlijke dwaling, vermits de Commandeur BYRON, de voorlooper van COOK, die nog in 1764 begaan heeft; eerst BOUGAINVILLE en WALLIS hebben in de volgende jaren ontdekt, dat deze wilden wel van eene buitengewone, maar geenszins van eene zoo buitensporige grootte waren; hunne gestalte is gewoonlijk ruim zes voet.

Reis door de straat. Broederschap van den Leeuw. Diepe ellende Pinguins-eiland.

Bijna even zoo vele rampen, als hunne landgenooten drie jaren vroeger binnen den noorder poolkring, ondergingen zij hier in het zuidelijke halfrond. Zij

Digitized by Google

overwinterden gedurende de verſchrikkelijke maand Augustus op het *Vuurland* in de zoogenoemde *groene Baai*, die zij de *Baai van* CORDES noemden. — Zij hadden voorts met ſtorm, hagel, ſneeuw en regen te worſtelen; doch te midden van deze rampen toonde zich de onkreukbaarheid van den *Nederlandschen* aard. Zij rigtten namelijk eene *Broederschap* op onder den naam van *den vrijen* (of *ongebondenen*) *Leeuw*, het wapen der *Nederlanden*. De zes hoofden der vloot beloofden elkander bij eede, „dat zij „zich door geene gevaren, nood of vreeze des doods „zouden laten bewegen om iets te onderſtaan, 't „welk tegen hunne eere, of tot nadeel van den wel„ſtand des vaderlands en der begonnen reize zou „kunnen ſtrekken, voorgenomen hebbende lijf en „leven te wagen, om hunne erfvijanden alle moge„lijke afbreuk te doen, de *Hollandsche* wapenen plan„tende in 't gewest, daar de Koning van *Spanje* „de ſchatten uit gaërt, met welke hij tegen de „*Nederlanden* zoo vele jaren geoorloogd heeft." — Dit was eene ridderſchap zonder vrees of blaam, die meer algemeen bekend verdiende te zijn. Zij ſtelden hunne namen op eenen pilaar, alwaar de voorbijvarenden die konden zien, en noemden daarom dien inham de *Ridderbaai*. Eindelijk bereikte men den 1. September de *Zuidzee*, doch hier toefden nieuwe rampen de manſchap. De ſchepen geraakten in een' dikken mist verſtrooid; ſlechts de twee ſchepen van DE WEERD en DE CORDES (*de Trouw* en *het Geloof*) bleven bijeen. Zij werden de ſtraat weder ingedreven, en ſchoon de zomer dezer ſtreken nu begon te naderen, bleef het er daarom niet minder ellendig. Onophoudelijke vermoeidheid en honger deed einde-

Digitized by Google

lijk het ſcheepsvolk, dat nu reeds *negen* maanden in de ſtraat had rondgezworven, mismoedig en flaauwhartig worden, zoo dat zij naar het vaderland wilden terugkeeren. Doch de edele opperhoofden deden hunn' eed geſtand. De brave DE WEERT vooral hield niet op, door vermanen, bidden en dreigen het ſcheepsvolk met betere gedachten te bezielen, verklarende eindelijk ronduit, dat hij niet langs denzelfden weg naar het vaderland zou terugkeeren, zoo lang zij nog één vaartuig konden bemannen. Het andere mogt dan aan de vlammen worden geofferd (*).

Deze ellenden vermeerderden nog, toen ook de beide laatſte ſchepen door ſtorm van elkander werden geſcheiden. SEBALD DE WEERT zag met diepe droefheid zijn' getrouwen reisgenoot DE CORDES uit zijn gezigt verdwijnen; maar hij zette een gerust gelaat, onthaalde zijne manſchap buitengewoon op gevogelte, door hen geſchoten, en vermaande hen toen tot volharding, en — gelijk er op deze geheele reis een bijzonder godsdienſtige toon heerschte — tot vertrouwen op de Voorzienigheid. Dit ſtortte nieuwen moed in 't hart der zeelieden. Zij werden ook dadelijk verheugd door de komst van OLIVIER VAN NOORD, die mede in 1598 het vaderland had verlaten, en zij gingen gezamenlijk met de vloot dezes reizigers; doch met hun gebrekkig vaartuig konden zij de vlugge zeilers van dien bevelhebber niet volgen. Zij bleven dus achter, en nu rees het gemor bijna tot wanhopige bedreigingen. De een raadde, naar *Rio de la Plata*, bij de *Spanjaarden* of

(*) *Begin en voortgang der Nederl. O. I. Compagnie*, I. D. *Reize naar de ſtraat Magelhanes*, bl. 18.

Digitized by Google

Portugeezen in *Zuid-Amerika*, de ander naar *St. Helena*, een derde naar de *Goudkust* te ſtevenen: louter herſenſchimmige ontwerpen! Nog eens ontmoette men VAN NOORT, die teruggedreven was; doch een verzoek om eenige levensmiddelen was vruchteloos: de vlootvoogd verontſchuldigde zich met de lange reis, die hij nog te doen had. Nu beſloot men dus, naar de *Pinguins*-eilanden koers te zetten, ten einde van deze vogelen eenigen voorraad op te doen. Deze zonderlinge vogel, die een' tijd lang in de behoeften der *Hollanders*, bijna uitſluitend, voorzag, is op dat eiland en in deze geheele ſtreek ongemeen talrijk, zoo dat onze zeelieden verzekeren, dat wel vijfentwintig ſchepen daarmede in hunne behoeften zouden kunnen voorzien. In den tijd van twee uren hadden zij meer dan negenhonderd dezer watervogels gevangen. Het is een logge vetklomp van wel dertien of zestien ponden, te zwaar om te vliegen, waartoe ook zijne meer naar vinnen dan naar vleugels gelijkende wieken weinig geſchikt zijn, maar die uitſtekend goed kan zwemmen, en alleen van visch leeft.

Terugkomst. Rampen der andere ſchepen.

Thans was de onmogelijkheid bewezen, om het doel van den togt te bereiken; men *moest* huiswaarts keeren, hetwelk dan ook zonder verder nadeel volbragt werd. Men zag nog de *Falklands*-eilanden (naderhand zoo genoemd), en doopte die naar den voornaam (SEBALD) van Kapitein DE WEERT; deze wist toen nog niet, dat de *Engelschman* HAWKINS die acht jaren te voren ontdekt en *Maiden*-eilanden genoemd had, ter eere zijner Koningin. Den 13. Julij 1600 kwamen zij in *Goerée* binnen, na eene

Digitized by Google

reis van ruim twee jaren, en bragten flechts 36 van de 135 man t'huis.

Nog ongelukkiger was het lot der andere fchepen. DE CORDES met het fchip *de Trouw*, zoo lang en fmartelijk door DE WEERT gezocht, ftak de *Zuidzee* over, doch viel te *Tidor* door verraad in de handen der *Portugeezen*. Het fchip *de blijde Boodschap*, onder den bekwamen fchipper DIRK GERRITSZ., die reeds in 1586 voor de *Portugeezen* op *Japan* gevaren had, en nu ook derwaarts wilde, moest door ftorm naar de kusten van *Chili* terugkeeren, en werd te *Valparaiso* door de *Spanjaarden* genomen. *De Liefde*, onder fchipper JACOB QUAKERNAACK, en *de Hoop* kwamen in *Japan;* het fcheepsvolk werd er, volgens den achterdochtigen aard van dat volk, gevangen genomen, en bleef er vele jaren in hechtenis. Sommigen ontfnapten; QUAKERNAACK onder anderen geraakte in 1606 aan boord van den Admiraal MATELIEF, deelde hem de eerfte naauwkeurige berigten omtrent *Japan* mede, waar hij in een zesjarig verblijf zeer veel opgemerkt had, en gaf dus aanleiding tot den federt zoo voordeeligen en zelfs voor *Nederland* uitfluitenden *Japanschen* handel.

Dit was het noodlottige einde dezer ftoute en veelbeloovende onderneming, die veel had van de beroemde reis des Admiraals ANSON. Niet aan *Hollandsche* moed en volharding had het gefaald, dat haar afloop nog veel ongelukkiger was. In een des zomers reeds bar klimaat, waar men *toen* ftukken ijs van drie of vier voeten dik zag, hadden zij eenen winter moeten doorbrengen, bijna van alles ontbloot, en tegen die natuur met heldenmoed gewor-

Digitized by Google

ſteld; terwijl het tranig zeehondenſpek of ſchulpdieren hun eenig voedſel was. Toekomende zeevaarders, hunne navolgers, zouden zestien jaren later den weg vinden, om deze moeijelijke vaart te ontwijken (*).

In hetzelfde, voor onze ſcheepvaart zoo belangrijke, jaar 1598 werden door eenige *Amsterdamsche* kooplieden twee ſchepen en twee jagten uitgerust: de *Maurits*, *Hendrik Frederik*, *de Eendragt* en *de Hoop*, onder den *Utrechtenaar* OLIVIER VAN NOORD als Admiraal, en den Vice-Admiraal JACOB CLAESZ. van *Ilpendam*. Zij moesten ook de ſtraat van *Magellaan* doorſtevenen, en voorts over *Indië* huiswaarts keeren, doch onderweg den *Spaanschen* handel en bezittingen zoo veel mogelijk benadeelen. — Eerst zeilden zij naar het *Prinsen*-eiland (*Ilha del Principe*), eene *Portugeesche* bezitting, waar zij, niet zonder verlies van eenige hunner manſchap, versch water innamen, en vervolgens naar de kust van *Brazilië*, bij de tegenwoordige hoofdſtad *Rio Janeiro*. Hier was het onthaal, gelijk men begrijpen kan, van den kant der *Portugeezen* mede niet aangenaam, hoewel de vrees hen in 't begin eenige ververſchingen deed aan boord zenden. *Rio Janeiro* was toen ſlechts eene zeer geringe ſtad met een kasteel, en weinig zullen de *Hollanders* gedacht hebben, dat hier, na ruim twee eeuwen, eene trotſche Keizerſtad van bijna 150,000 inwoners het hoofd zou ver-

Reis van O. van Noord.

(*) VALENTIJN, bl. 177. *Nederl. Reizen*, II. D. bl. 63-146. Al het bijzonder merkwaardige van dezen togt is voortreffelijk bijeengebragt en met zeetogten van andere Natiën vergeleken door den Hoogleeraar MOLL, in zijn meermalen aangehaald werk: *Zeetogten der Nederlanders*, bl. 105-117.

Digitized by Google

heffen, en kooplieden van alle Natiën binnen hare muren zien. Het is zonderling, dat de heerlijke ligging der plaats, die alle hedendaagſche reizigers treft, de aandacht onzer zeelieden niet ſchijnt getrokken te hebben. Zij zwalkten vervolgens onder ſtormachtig weder langs de *Braziliſche* kust, deden eene vergeeſſche poging om het eiland *St. Helena* ter overwintering te bereiken, en moesten dus naar de kust van *Zuid-Amerika* wederkeeren. Te *Rio Dolce*, in het zuiden van *Brazilië*, werd hun het opdoen van versch water, waaraan zij groot gebrek hadden, met geweld belet; nogtans vonden zij hetzelve op het onbewoonde eiland *St. Clara*. Hier was de manſchap door ziekte, vooral door de ſcheurbuik, tot het uiterſte gebragt, doch de gezonde landlucht en het verſche water deden de meesten ſpoedig herſtellen, hoezeer dan ook de levensmiddelen op dit eiland zeer ſchaars waren. Van hier zeilde men zuidwaarts naar de *haven der begeerte* (*Porto Desire*, 47 Gr. 30 Min. Z. B.), weleer door den *Engelschen* reiziger CAVENDISH ontdekt, en die reeds tot *Patagonië* behoort. — Menſchen zagen zij hier niet, doch wel begraafplaatſen van inboorlingen; waarvan zij de bijzonderheid verhalen, dat dezelve fijne ſchelpen in allerlei gedaanten, als eene ſoort van *mozaïk*, den overledenen onder 't hoofd leggen. Ook VAN NOORD verwonderde zich over de verbazende menigte *pinguins* in deze ſtreken, waarmede zij hunne levensmiddelen vermeerderden. — Daarna de ſtraat van *Magellaan* ingevaren, hadden ook zij met vele moeijelijkheden te worſtelen, die door onderlinge verdeeldheid nog vermeerderd werden. Immers, de Vice-Admiraal CLAESZ. van *Ilpendam*,

Digitized by Google

wien men ſlechts *ongehoorzaamheid*, zonder verdere omſchrijving te last legt, werd bij vonnis van den krijgsraad veroordeeld om aan land gezet te worden, in het woeste *Patagonië*, *om van honger te sterven of door de wilden gegeten te worden.* Was dit eene ſtraf voor overtreding der krijgstucht bij eene beſchaafde Natie! Veertien maanden lang had men gereisd en honderd man aan ziekte en ongemak verloren, toen men, na vijf mislukte pogingen, eindelijk de naauwe ſtraat inzeilde. (Het ſchijnt, dat het achterblijven bij die gelegenheid, van den Vice-Admiraal, het eerſte kwaad bloed bij VAN NOORD had gezet.) Zij moesten nu eene tweede, niet minder naauwe ſleuf door, om in het ruim der ſtraat te geraken. Eenige Wilden ſchoten op hen met pijlen; zij namen eenige knapen van dezelve gevangen, en leerden hun de *Nederduitsche* taal. De *Honger*-haven (*Port Famine*) was een tijd lang het verblijf der *Hollanders*, die hier in der daad ſchromelijk gebrek leden. Deze naam was door Kapitein CAVENDISH aan dit oord gegeven uit hoofde van het volgende treffende geval. Eertijds hadden de *Spanjaarden* hier, aan het beste en ruimſte gedeelte der ſtraat, eene volkplanting aangelegd, ter beſcherming der invaart in de *Zuidzee* tegen vreemden, en die naar den naam huns Konings *Filipsstad* genoemd. Doch men had waarſchijnlijk, op eene hoogte van 53 Gr. 18 Min. Z. B., een klimaat verwacht gelijk aan dat in *Europa*. Hoezeer bedroog men zich! Bijkans 20 Gr. is het verſchil van koude. Nadat 400 ongelukkige *Spanjaarden*, die hier eene kerk en — eene galg gebouwd hadden, drie jaren lang tegen honger en eene bijkans onverpoosde koude hadden geworſteld, terwijl alles

Digitized by Google

wat zij zaaiden en pootten mislukte, ſtierven verre weg de meesten van honger, zoo dat CAVENDISH hen bij zijne komst gekleed en verſtijfd op den grond vond uitgeſtrekt. De overigen, die de beſmette lucht dezer lijken niet konden uithouden, verlieten de ſtad, en zwierven langs het ſtrand. Slechts 23 hunner bleven na een jaar vol ellende in leven; zij namen het ſtoute beſluit, om 350 uren langs het dorre ſtrand naar de *Spaansche* volkplanting van *Rio de la Plata* te trekken: doch zij bereikten die niet, want nimmer heeft men weder van hen gehoord. Slechts één werd door CAVENDISH gevonden, en van hem vernam hij het lot dier ongelukkigen.

Van Noord in Chili. De Araucanen.

Na vier en eene halve maand ſukkelens, waarin VAN NOORDT de *Oliviers-*, de *Hendriks-*, de *Maurits-*, de *Menniste-* en *Ganze*-baai achtervolgens aandeed en namen gaf, bereikte hij het einde der ſtraat en was nu in de ruime *Zuidzee*, die, door NUGNEZ DE BALBOA in 1513 ontdekt, nog door geen *Nederlandsch* vaartuig gekliefd was. Het zuidelijkſte gewest aan dezelve, benoorden *Patagoniën*, is *Chili*, bewoond door dappere inboorlingen, die ſlechts de helft van hun land door de *Spanjaarden* hadden zien veroveren, en zich ten zuiden der rivier *Valdivia* onafhankelijk hadden gehouden. Het waren de *Araucanen*, een zeer merkwaardig volk met een' geregelden *aristokratischen* regéringsvorm, in onderſcheidene tot een Gemeenebest vereenigde ſtammen met derzelver opperhoofden. Lang en vergeefs had *Spanje* geſtreden om dit volk te onderwerpen. Zelfs heeft een krijgshaftig dichter dier veroveraars, ALONZO D'ERCILLA, den hagchelijken ſtrijd met deze Natie tot onderwerp van een heldendicht gekozen. Een

Digitized by Google

trek in hetzelve, door ſommigen voor dichterlijke verziering gehouden, wordt door VAN NOORDT als waarheid vermeld. Die eenen zwaren balk het langst op de ſchouders kon torſchen, werd door de *Araucanas* als opperveldheer verkozen. — Eén had de kracht zulks een *etmaal* te doen, en hij behaalde den prijs. Ligchaamskracht ſchat men bij onbeſchaafde volken (en zoo was het zelfs bij de *Grieken* der *Ilias*) in eenen krijgsman het hoogſte (*).

De geſteldheid van *Arauco* beloofde de *Nederlanders* hier eene voordeelige medewerking, en het ſchijnt in der daad, dat VAN NOORD het ontwerp koesterde, dit volk in zijnen weêrſtand tegen *Spanje* krachtdadig te onderſteunen; doch hiervan kwam niets, waarſchijnlijk doordien men elkanders taal niet verſtond, en ook, omdat de *Indianen* eenige *Hollanders* van een ander ſmaldeel hadden gedood, die zij voor *Spanjaarden* hadden aangezien. De *Hollanders* vonden de *Araucanen* eigenlijk niet aan de vaste kust, maar op het eiland *Mocho*, een der vele, die de kust van *Chili* zoomen. — Men kon door tegenwind het eiland *St. Maria* niet aandoen, maar begaf zich naar *Valparaiso* (de Paradijs-vallei, dus om hare ſchoonheid genoemd), zijnde de haven van *Chili's* hoofdſtad *St. Jago*; doch daar VAN NOORD overal vernam, dat de *Spanjaarden*, reeds vooraf van zijne aankomst verwittigd, alle maatregelen genomen hadden om hem dezen ſtouten aanval op *hunne* zee

(*) Zie VAN NOORD, *Voyagie*, in het werk: *Begin en voortgang der Nederl. O. I. Compagnie*, bl. 27. *Nederl. Reizen*, II. D. bl. 201. MOLL, bl. 121. D'ERCILLA verſchilt alléén daarin van VAN NOORD, dat hij den tijd, dien de *Cacique* den balk hield, langer ſtelt, namelijk twee à drie dagen.

Digitized by Google

duur betaald te zetten, zoo ſtak hij de *Zuidzee* over, van 10 tot 15 Graden Z. B., waar zich geene eilanden bevinden, weshalven deze togt ſchraal aan ontdekkingen was. Vooraf had hij den ſtuurman van een genomen *Spaansch* ſchip, *El buen Jesus* genaamd, die hem toch belangrijke berigten omtrent de geheele kust van *Chili* en *Peru*, en de magt der *Spanjaarden* aldaar had medegedeeld, in zee doen werpen, uit ſpijt dat de *Spanjaarden*, vóór de overgave van hun ſchip, wel 10,200 ponden gouds hadden doen zinken. — Dit wreekte men nu, op eene laaghartige wijze en onder allerlei nietige voorwendſels, op den ſtuurman. Doch kon deze een beter lot verwachten van eenen man, die zijn' Vice-Admiraal om eene geringe feil aan den vreesſelijkſten dood had ten prooije gegeven?

Komst aan de Philippijnſche eilanden. Berigten van Japan.

Het eerſte land, dat VAN NOORD in *Azië* bereikte, waren de *Ladrones*- of *Dieven*-eilanden, waar MAGELLAAN vermoord was geworden, en alwaar VAN NOORD onder de *Spaansche* vlag, die hij opſtak, ververſchingen bekwam, en vervolgens naar de *Philippijnsche* eilanden ſtevende, wier hoofdſtad *Manilla* is. Een *Chineesch* vaartuig viel hier in handen der *Hollanders*, van welks ſchipper en ſtuurman zij vele bijzonderheden vernamen nopens deze eilanden, destijds aan *Europa* nog bijkans onbekend, en waar geene *Europische* Natie werd toegelaten, maar wel *Chineezen*, van welke er 15,000 rondom de hoofdſtad *Manilla* woonden, en van welke Natie wel 400 ſchepen naar deze eilanden kwamen om handel te drijven. Deze eilanden, reeds door het volk van MAGELLAAN ontdekt, en waar de ſtoute zeeman begraven is, werden onder FILIPS II. met *Spaansche* volkplanters bezet,

Digitized by Google

en naar dien Koning genoemd. Op het eiland *Luçon*, zoo groot als *Groot-Britannië*, werd de groote, ſchoone en ſterke hoofdſtad *Manilla* gebouwd, aan eene baai, bij wier mond de haven *Cavite* ligt. VAN NOORD kruiste ſtoutelijk voor deze ſtad, alwaar de *Spaansche* Admiraal hem aantastte met een ſchip, dat 300 man aan boord had, terwijl de *Hollanders* er niet meer dan 53 telden. Dezen nogtans vlugtten niet, maar weerden zich zoo kloek, dat de *Spanjaard* zonk. Te midden van het gevecht begon de moed der *Hollanders* te verflaauwen, maar VAN NOORD dreigde den brand in 't kruid te ſteken; nu ſtreed men wanhopig, en van het volk des *Spanjaards* bleef niets in leven; zij werden of door de zee verſlonden, of, onder 't roepen van *genade!* door de *Hollanders* met pieken gedood. De bittere haat tegen *Spanje* zat onze voorouders in 't bloed. Het jagt *de Eendragt* echter verdween; vermoedelijk viel het den *Spaanschen* Vice-Admiraal in handen. Er werd kort daarna een *Japansch* ſcheepje genomen; de *Japanners* hadden toen nog vrijheid tot buitenlandſche reizen en ſcheepvaart, en dreven ſterken handel op de naburige *Philippijnen*. Hetzij uit den mond van den ſchipper van dit vaartuig, hetzij uit andere bronnen, genoeg: VAN NOORD vlecht in zijn reisverhaal een zeer belangrijk verſlag van den toenmaligen ſtaat van dat Rijk in, hetwelk juist door TAICOSAMA van den zonderlingen tusſchenſtaat uit een half geestelijk, half wereldlijk Rijk in een geſtreng *Despotismus* overging, ſlechts voor de leus door eenen *Raad van Vorsten* getemperd. *Miaco*, de woonplaats van den *Dairi*, komt nog als hoofdplaats voor, daarop volgt *Osacca*: *Jedo* wordt niet eens

Digitized by Google

genoemd. Het karakter der *Japannezen*, de geest hunner regéring, de eerzuchtige ontwerpen van TAICOSAMA op *China* worden zeer goed en met blijkbare kennis van zaken uiteengezet. — *Japan*, waarvan wij hier flechts in 't voorbijgaan gewagen, zal ons eerlang ruime ftof tot verhaal bieden.

Verblijf op de Sundaeilanden. T'huisreis.

Van *Manilla* vertrok VAN NOORD zuidwestwaarts naar *Borneo*, het grootfte der *Oostindische* eilanden, en wel naar *Borneo Proper*, het noordelijkfte Rijk. Ook omtrent dit land, alwaar zij vriendfchap met de aldaar gevestigde *Chinezen* maakten, deelen zij de eerfte *Hollandsche* berigten mede. Op *Borneo* bekwam VAN NOORD eenige berigten nopens de kust van *Patani* op het fchiereiland van *Malacca*, en, door een *Japansch* vaartuig onder een' te *Nangasaki* wonende *Portugees*, vernam hij het noodlot der in *Japan* gevangene *Hollanders* van de vloot van MAHU en SIMON DE CORDES. De Admiraal onthaalde en begiftigde den *Portugees*, en verzocht hem, de *Hollanders* in *Japan* voordeelig te doen kennen. Door een' kundigen loots voor de gevaren der tallooze eilanden gewaarborgd, die deze zeeën bedekken, kwam VAN NOORD gelukkig met zijn fchip te *Joartam* op *Java*, zeilde de ftraat van *Belambouam* (tusfchen dat groote eiland en *Bali*) door, de zuidkust van *Java* langs, en kwam den 26. Augustus 1601, na bijkans drie jaren afwezig te zijn geweest, weder in 't vaderland. — *Hij was de eerste Nederlander, die gelukkig de reis om de wereld volbragt.* — Aan koopgoederen en winst bragt hij weinig te huis; doch de fchat van aardrijkskundige opmerkingen en befcheiden, door hem verzameld, was niet gering. Behalve verfcheidene baaijen in de ftraat van *Magellaan* had hij de *Mos-*

Digitized by Google

sel- en *Palmboom*-eilanden aan de *Brazilische* kusten ontdekt (*).

In 1599 zond eene *Brabandsche* Maatschappij weder een smaldeel naar *Indië* onder PIETER BOTH en PAULUS VAN CAARDEN. Weinig belangrijks leverde deze togt op, dan geschillen met den Koning van *Atsjien* op *Sumatra*, alwaar men de trouweloosheid vernam, tegen FREDERIK HOUTMAN gepleegd. Het kwam tot dadelijkheden, en de schepen vertrokken naar *Bantam* (waar de *Hollanders* tegenwoordig hunne hoofdmarkt in *Indië* hadden) en van daar huiswaarts. Reis van van Caarden.

In hetzelfde jaar werd een smaldeel van drie schepen, *de Zon*, *de Maan*, en *de Morgenstar*, onder STEVEN VAN DER HAGEN, door de oude Maatschappij *van Verre* uitgerust. Het stevende naar de *Molukken*, belegerde vergeefs, op verzoek der inwoners, eene *Portugeesche* sterkte op *Amboina:* doch sloot een verbond met de inboorlingen tot derzelver bescherming tegen de *Portugeezen*, waartegen zij de kruidnagelen, het hoofdvoortbrengsel van *Amboina*, *uitsluitend* aan de *Nederlanders* zouden leveren. Dit was het eerste verbond van dien aard, en sedert is dit de grondslag van alle verdragen tusschen de *Nederlanders* en de inlandsche Vorsten geworden. Reis van van der Hagen.

Bedenkingen over den alleenhandel

Men kon van de *Hollanders* der zestiende eeuw

(*) Zie *Begin en voortgang der Nederlandsche O. I. Compagnie*, I. Deel. De reis van VAN NOORD (*de zevende in den bundel*). *Nederl. Reizen*, II. D. bl. 146–253. Bij VALENTIJN een niet zeer rijk uittreksel, I. D. bl. 178. MOLL, bl. 119–125. Dit verslag is oneindig beter en laat niets te wenschen over; alleen komt het ons voor, dat de wetenschappelijke uitkomst der reize wat te gering geschat is, althans wat de volkenkunde betreft. Zie ook BENNET en VAN WIJK, *Nederl. Ontdekkingen*, bl. 71.

Digitized by Google

niet verwachten, dat zij de begrippen van *vrijen handel* en *mededinging*, die thans zoo algemeen worden aangenomen, reeds zouden gekend en omhelsd hebben. Maar niet alleen waren die *theoriën* toen nog niet ontwikkeld: de omſtandigheden verſchilden onmetelijk tusſchen de *Hollanders*, die hier zich nog vestigen *moesten*, die eenen ſteun tegen de overwegende magt van *Spanje* en *Portugal* noodig hadden, en de *Engelschen* der negentiende eeuw, de predikers van *vrijen handel en geen monopolie*, zij, die bij hunne onmetelijke kapitalen gemakkelijk *vrije mededinging* kunnen uitroepen, om overal ingang te vinden, en anderen te verdringen, terwijl in *hun* gebied niemand tegen hen kan opzeilen. Is het dus billijk, dat CRAWFURD de *Hollanders* over de zucht, om overal uitſluitend handel te drijven, zoo geweldig berispt, een ſtelſel, hetwelk *Portugeezen* en *Spanjaarden* met nog veel grootere geſtrengheid en wreedheid, en de andere *Europische* Natiën althans niet minder, overal volgden?

Verrigtingen in de Molukken

De inwoners van *Amboina* wierpen met den grootſten ijver eene ſterkte op, die een' *Hollander* met eenige manſchap tot bezetting erlangde. Terwijl het ſchip *de Zon* dit op *Amboina* verrigtte, had *de Maan* en *de Morgenstar* op *Banda* eene volle lading ingenomen; zij keerden dus naar *Bantam* terug, alwaar nog zes *Hollandsche* ſchepen lagen. Men kwam overeen om elkander niet te overbieden, maar in de hand te werken, waardoor hun handel met de inwoners veel gemakkelijker werd. Daarop keerden zeven ſchepen te gelijk naar het vaderland.

Tweede reis van van Neck.

Ondertusſchen werden in 1600 weder zes ſchepen door dezelfde Maatſchappij, behalve nog twee door

Digitized by Google

de *Brabandsche* Maatschappij, uitgerust onder denzelfden JACOB VAN NECK, die het bevel over den eersten *gelukkigen* togt naar *Indië* had gevoerd. Onder weg zagen zij het eiland *Annobon* en zeilden vervolgens naar *Bantam* en *Ternate*, waar zij de *Hollandsche* zeelieden wedervonden, die WAERWIJCK in 1599 aldaar gelaten had. Zij waren niet werkeloos geweest. „Het waren," zegt een *Spaansch* Schrijver, „stokebranden, om de *Ternatanen* tegen „de *Spanjaarden* al meer en meer op te zetten, en „de eerste rebellen dier Natie, welke zich met deze „Barbaren vereenigden, en die sedert als 't ware de „opperhoofden werden der nieuwe hulp, die deze „schepen tegen hunnen wettigen Souverein in dat „land bragten (*)." Doch de zaken van *Ternate* verdienen hier eene nadere uiteenzetting.

Zaken van Ternate. Verbond met den Koning.

Sultan BABOU, of liever BAB-ULLAH (*de Poorte Gods*), had het Rijk van *Ternate* verre buiten de grenzen van dit kleine eiland uitgebreid. Zijn vader was door de *Portugeezen* niet alleen gedood, maar deszelfs lijk ook op het onmenschelijkst mishandeld. Dit had den zoon tot eene grenzenlooze verbittering tegen dit volk aangezet, en, met behulp zijner bondgenooten van het naburige kleine eiland *Tidor*, had hij hunne sterkte *St. Paul* door hongersnood tot de overgave genoodzaakt. De Koning hield daar voortaan zijn verblijf. Van den grooten buit hadden echter zijne bondgenooten uit *Tidor* (daar zij op het oogenblik der overgave afwezig waren) niets bekomen, hetwelk verbittering en straks partijwisse-

(*) *Histoire de la conquête des Moluques, par* D'ARGENSOLA, T. II. p. 128. 129.

Digitized by Google

ling ten gevolge had; de *Tidorezen* riepen op nieuw de *Portugeezen* in, doch BABOU overwon hen zoo wel als de omliggende eilanders, zoo dat zijn Rijk zich in het westen tot *Macassar* op *Celebes*, in het zuidoosten tot *Banda*, en in het noorden tot het groote eiland *Mindanao* uitstrekte. — Door middel van den *Brit* FRANCIS DRAKE knoopte hij in 1576 ook handels- en vriendschapsbetrekkingen met *Engeland* aan. Den Koning van *Macassar* noodzaakte hij, de Christen-Godsdienst, die hij in naam (door de *Portugeezen*) had aangenomen, weder te laten varen, en de *Mohammedaansche* te omhelzen. Thans kwam hij weder op *Ternate*, en liet zich *Heer van tweeënzeventig eilanden* noemen. Door verraad der *Portugeezen* nogtans, aan boord van wier schepen hij onvoorzigtig gegaan was, werd hij eerst naar *Amboina*, en vervolgens naar *Goa* gevoerd; onder weg stierf hij, en daarop onderging zijn lijk diezelfde mishandeling, als dat van zijn' vader (*). Zijn zoon, SAID BERKAT, dat is: *getuige der overwinning*, had met dezelfde vijanden te worstelen, vooral met die

(*) VALENTIJN, I. D. bl. 206–208. Wij moeten echter erkennen, dat de berigten van den *Spanjaard* ARGENSOLA in zijne *Geschiedenis van de verovering der Molukken* (die wij slechts uit eene *Fransche* vertaling kennen) hiervan aanmerkelijk verschillen. Hij verhaalt, dat BABOU, na de inneming van *Portugal* door FILIPS II., een' Gezant naar *Lisbon* zond, waar FILIPS zich toen onthield, die echter met weinig troost werd afgescheept; dat BABOU ondertusschen op *Ternate* gestorven was. Ook was, volgens ARGENSOLA, SAID niet de zoon, maar de bastaardbroeder van BABOU. Zie *Histoire de la conquête des Iles Moluques*, *par* D'ARGENSOLA, *traduit de l'Espagnol*, Amst. 1704. T. I. p. 286. 287. 296–300.

Digitized by Google

van *Tidor*, en thans, nu de *Spanjaarden* der *Philippijnsche* eilanden, ſedert de verovering van *Portugal* door FILIPS II. zich tot de beſcherming der *Portugeesche* bezittingen verpligt hielden, ook met dezen. Welkom moest hem dus de komst eerst van den *Engelschen* reiziger rondom de wereld, THOMAS CAVENDISH in 1587, en naderhand die der *Hollanders* tijdens de laatſte reis van VAN NECK en WAERWIJCK wezen, daar beide Natiën destijds met *Spanje* in oorlog waren. Wel is waar, op de vorige reis van WAERWIJCK had de Koning ſtandvastig geweigerd aan boord te komen, daar hij, de *Hollanders* nog niet kennende, voor denzelfden trek vreesde, dien de *Portugeezen* zijn' vader geſpeeld hadden; doch toen reeds had hij die vrees overwonnen, en thans kwam hij vertrouwelijk bij VAN NECK op het ſchip *Amsterdam*. De eerbied, waarmede de *Hollanders* hunne openbare Godsdienst knielend verrigtten, trof den Koning zeer, hij vergeleek gewis als *Mohammedaan* die eenvoudige plegtigheid met de weidſche pracht der *Portugeezen*, en zeker niet ten voordeele der laatſten. — VAN NECK van zijn' kant bezocht den Koning aan wal, en de vriendſchap, reeds op de eerſte reize geſloten, werd thans bevestigd.

Gevecht met de Portugeezen op Tidor. Van Neck in China en te Patani.

De *Portugeezen* op *Tidor*, hiervan verwittigd, werden niet weinig ongerust. Zij beſeften gereedelijk, dat de vriendſchap der *Hollanders* met den magtigen Koning van *Ternate* den grootſten invloed op hunne handelsbetrekkingen in de *Molukken* kon hebben. Zij ſtelden dus den Koning van *Ternate* — voor een oogenblik alle de redenen tot klagten vergetende, die zij tegen hem hadden — de *Hollanders*

Digitized by Google

voor als de afzigtigſte booswichten, als Godloochenaars, zonder wetten, oproermakers tegen hunnen wettigen Koning, en tegen alle Koningen, bloedſchenders en onnatuurlijke zondaars. De Koning gaf zelf dien brief aan de *Nederlanders* te lezen. Zijne vriendſchap met onze Natie, zoo wel als met de *Engelschen*, waarheen hij Gezanten had afgevaardigd, boezemde hem den moed in, om de *Portugeezen* van *Tidor* te verdrijven. De Koning van *Tidor* en de *Portugeesche* bevelhebber zonden daarentegen den eigen broeder des Konings om hulp aan den Stadhouder der *Philippijnen*, die echter, tegen *Japan* op zijne hoede moetende zijn, niets dan eenige ſtukken geſchut, krijgsbehoeften en een klein getal ſoldaten kon zenden. — VAN NECK zocht ondertusſchen de *Portugeezen* te *Tidor* op: er werd een bloedig doch onbeſlist zeegevecht geleverd, waarin de *Nederlandsche* bevelhebber zelf gekwetst werd, benevens de ſchipper van het jagt *Gouda*, KLAAS CORNELISZ., die aan zijne wonden overleed. Men moest zeven weken te *Ternate* vertoeven, zoo tot genezing zijner wond, als om eene nieuwe ſloep te vervaardigen en de zwaar gehavende ſchepen te herſtellen. VAN NECK werd intusſchen op het minzaamst behandeld, moest eene huwelijksplegtigheid van een' der Rijksgrooten met de dochter eens priesters bijwonen, en werd vóór zijn vertrek door den Koning plegtig onthaald. Gaarne zou deze hem bij zich gehouden hebben, tot de verwachte komst van WIJBRAND VAN WAERWIJCK, VAN NECK'S vorigen reisgenoot; doch de *Nederlanders* moesten zich ſpoeden, om het overige van hunnen last te volbrengen; te meer, daar zij geene lading te *Ternate* kon-

Digitized by Google

den bekomen. Achter de *Philippijnen* om, van welke zij eenige, door Wilden bewoond, aandeden, en door geheel onbekende zeeën heen, zetteden zij den koers naar *China*, en vonden zich geheel onverwacht bij *Macao*, eene *Portugeesche* bezitting op de rivier van *Canton*, alwaar hunne sloep door vijf gewapende vaartuigen werd genomen. — Zij verloren daardoor hunnen opperstuurman JAN DIRKSZ. van *Enkhuizen*, en twintig manschappen, waarvan er, volgens de barbaarsche stelregel der *Spanjaarden*, dat de *Nederlanders* muiters, en dus doodschuldig waren, achttien te *Macao* werden opgehangen; twee anderen werden naar *Goa* gevoerd. VAN NECK ging daarop verder, mede door de hem nog onbekende golf van *Tonquin*, naar *Patani*, ten zuidwesten van *Siam*. Deze, thans weinig of niet meer bekende stad, op 7 Graden 30 Minuten N. B. gelegen, was toen de hoofdplaats van een niet onaanzienlijk Koningrijk, dat aan eene Koningin gehoorzaamde, die het reeds vijftien jaren in vrede bestuurd had, en cijnsbaar was aan den zeer magtigen Koning van *Siam*, wiens heerschappij zich over bijna het geheele schiereiland van *Achter-Indië* uitstrekte, zoo dat hij in 1616 zelfs den Koning van *Arracan* in het noorden den oorlog aandeed. *Patani* kon, volgens een' lateren *Hollandschen* opperkoopman (SPRINKEL), 180,000 mannen opleveren, in staat tot het dragen der wapenen, waarvan er alléén in de hoofdstad met hare voorsteden 10,000 gevonden werden, bestaande voor een derde uit *Mohammedaansche Maleijers*, voor een derde uit *Chinezen*, en voor het overige uit inboorlingen des lands of *Siamners*. De scheepvaart was aldaar bij de laatsten,

Digitized by Google

en vooral bij de nijvere *Chinezen*, zeer druk, vooral de kustvaart, de vaart op *Borneo* en *Java*, en binnenslands op de ſchoone en breede rivieren, die het land doorſnijden. — De ſchatting aan *Siam* beſtond ſlechts in eenige kostbare kleinigheden, en het beſtuur der Koningin ſcheen vrij onafhankelijk. Deze Koningin was de *Nederlanders* bij uitſtek genegen, maar de *Siammers*, vreezende misſchien voor verlies van den alleenhandel, of opgezet door de *Portugeezen*, die in *Patani*, gelijk in geheel *Achter-Indië*, zeer talrijk waren, beraamden met derzelver aanhangelingen, de *Japanners*, een' aanval op de *Hollandsche* ſchepen. Dezelve werd echter ſpoedig ontdekt en te leur geſteld. Met vreugde zagen zich de onzen door twee *Zeeuwsche* ſchepen verſterkt. Bij het vertrek der *Hollanders* verzocht de Koningin hen, dikwijls weder te komen, en beloofde beſcherming aan de genen, die men er zou achterlaten. — Hiermede was dus in het vruchtbare *Achter-Indië* de eerſte neêrzetting onzer landgenooten tot ſtand gebragt.

De berigten van VAN NECK over *Patani* zijn min voldoende. De beſchrijver zijner reize in de *Opkomst der Nederlandsche Oostindische Compagnie* heeft dus begrepen, die uit andere Schrijvers, vooral uit de merkwaardige berigten van den reeds gemelden SPRINKEL, te moeten aanvullen.

Rampen van drie ſchepen van van Neck's ſmaldeel.

Na een verblijf van drie vierendeel jaars (van 7 November 1601 tot 23 Augustus 1602) vertrokken de onzen van *Patani* naar het vaderland, en kwamen er aan zonder verdere merkwaardige voorvallen, maar na onbedenkelijk veel door ziekten geleden te hebben. Drie ſchepen, van het ſmaldeel

Digitized by Google

afgeraakt, *Dordrecht*, *Haarlem* en *Leyden*, verloren op *Sumatra* drie van hun ſcheepsvolk, welke de inlanders gevangen namen. Zij kwamen vervolgens op de kust van *Cambodia*, ten oosten van *Siam*, waar drieëntwintig man van hun door de inlanders vermoord, en twaalf vergiftigd werden; ook hield men den Admiraal en koopman verraderlijk aan wal, en zij moesten, voor twee metalen ſtukken uit ieder ſchip, gelost worden. Deze ramp, de zwaarſte die nog aan een *Nederlandsch* ſchip naar *Indië* reizende was overgekomen, trof hen den 12 Januarij 1602. Ook de ſchepen *de zwarte* en *witte Arend*, die gelijktijdig met VAN NECK uitgeloopen waren, verloren eenige manſchap op *Sumatra*, aan ſtrand vastgehouden, welke men trouweloos in de ſteek liet, en die vergeefſche pogingen deden, om uit het gebied van *Atsjien* te ontvlugten.

Reis van Heemskerk.

Nog ſteeds bleef, in weêrwil dezer ongevallen, de geestdrift voor den *Indischen* handel onverminderd in *Holland* voortduren. Dezelfde JACOB VAN HEEMSKERK, die op *Nova Zembla* overwinterd had, en met den eerſten togt van VAN NECK in *Indië* geweest was, deed thans eenen togt aan het hoofd van 8 ſchepen als Admiraal, de oude en nieuwe *Brabandsche* Maatſchappijen hadden zich tot dat einde vereenigd. Hij ſtevende naar *Atsjien* op *Sumatra*, om peper in te ruilen, hetwelk, door middel van eenige geſchenken aan den Koning, gelukte. Doch gedurende het verblijf der *Hollanders* geraakte de hoofdſtad in brand, waarbij ook de *Hollandsche* faktorij eene prooi der vlammen werd. Elders op *Sumatra* ſlaagde hij minder, en zette dus den koers naar de *Molukken*. — Onder weg had hij een gevecht met

Digitized by Google

eenen ſtam der inboorlingen, waarin hij twaalf gevangenen en achttien dooden verloor; de eerſten weigerden de *Indianen* tegen zeventig der hunnen, die in 's vijands handen geraakt waren, uit te wisſelen. — Zij keerden met eene rijke lading peper naar huis.

Toebereidſelen der Spanjaarden tegen de Molukken.

De *Spanjaarden* begrepen, dat er thans eene afdoende poging vereischt werd, om de *Hollanders*, die reeds te *Amboina*, te *Banda*, te *Ternate*, te *Bantam*, te *Atsjien* en te *Patani* gevestigd waren, en dagelijks meer veld wonnen, uit de *Indiën*, vooral uit de rijke ſpecerij-eilanden, te verdrijven. De *Portugeesche* bewindhebber van *Tidor*, RUY GONZALES, hield niet op met klagten en verzoeken om hulp. In zijne briefwisſeling, waarvan ARGENSOLA den hoofdinhoud mededeelt, komt onder anderen voor, dat de Koning van *Ternate* een groot en rijk *Zeeuwsch* ſchip op verzoek van hem, bewindhebber, had doen afloopen, doch al den buit voor zich behouden. — Onze berigten gewagen niet van deze trouweloosheid, die hoogstwaarſchijnlijk ſlechts door GONZALES verdicht is, om hoop te doen bouwen op verraad van de zijde der *Ternatanen*, en dus te ligter tot de onderneming te doen beſluiten. Want van elders blijkt het, dat de Koning van *Ternate* den *Hollanderen* bijzonder genegen en geweldig op de *Portugeezen* gebeten was. — Ondertusſchen vormde de dappere *Don* PEDRO BRAVO D'ACUGNA, aan het hoofd der *Philippijnsche* eilanden geplaatst, het ontwerp tot herovering der *Molukken*. — Hij zeide zelf, zonder die hoop nimmer het bewind over de *Philippijnen* te zullen hebben aanvaard. — Thans ontving hij een' brief van den *Portugeeschen*

Digitized by Google

bevelhebber ANDREAS HURTADO DE MENDOZA, die, door Koning FILIPS III. met eene onderneming op *Ternate* gelast (*), bij den Onder-Koning van *Goa* geen' genoegzamen onderſtand had kunnen bekomen, en daarom dus *Don* PEDRO aanzocht. In zijnen brief komen eenige merkwaardige uitdrukkingen voor. — „ Hij wilde liever in *Spanje* het land bouwen, dan „ langer lijdelijk ooggetuige te zijn van den onder- „ gang der landen, die hem waren toevertrouwd. — „ Twaalf *Hollandsche* ſchepen waren voor de *baar* „ (of zandbank) van *Goa*, der *Portugeezen* hoofd- „ plaats in *Indiën*, verſchenen, eene maand aldaar „ gebleven, en hadden verſcheidene koopvaarders on- „ gehinderd weggenomen. Zij waren vervolgens naar „ *Amboina* gegaan, en hadden dat eiland bemagtigd; „ thans bedreigden zij *Tidor*, en het was zeer te „ vreezen, dat indien deze *Lutheranen*, hetgeen God „ verhoede! meester der haven wierden, zij de *Span-* „ *jaarden* en *Portugeezen* geheel uit de *Molukken* „ zouden verdrijven, hun den handel op *China* be- „ letten, en zelfs, met behulp der *Ternatanen*, den „ oorlog naar *Manilla* overbrengen. Tien levens zou „ hij, zoo mogelijk, opzetten, om zulk eene ramp „ te voorkomen."

Op dezen brief ſchreef *Don* PEDRO D'ACUGNA dadelijk zoo wel naar *Mexico* (†) als naar *Spanje*. Hij Toebereidſelen.

(*) VALENTIJN noemt hem (I. D. bl. 182) *den beroemden Hoofdman van Malacca, en schrik van het Oosten.*

(†) De *Philippijnsche* eilanden onderhielden geene of weinig onmiddellijke gemeenſchap met *Spanje*, maar slechts door het *Gallioen*, dat jaarlijks van *Manilla* naar *Acapulco* op *Mexico's* westkust vertrok; van dáár werden dan de berigten naar *Spanje* gezonden, en eerst langs dezen weg bekwamen

Digitized by Google

bediende zich veel van den bekwamen en werkzamen *Jezuit* CASPAR GOMEZ, en bragt eindelijk te weeg, dat de Onder-Koning van *Goa* gelast werd, alle mogelijke hulp aan HURTADO te verleenen, die van zijnen kant ſtaat maakte op D'ACUGNA's hulp uit de *Philippijnen* (*). Nadat hij dus den beruchten *Malabaarschen* zeeroover CUNAL, die reeds vijftig jaren deze zeeën onveilig gemaakt had, overwonnen en daardoor nieuwen moed op de zegepraal over de *ketters* geſchept had, ſtevende hij oostwaarts naar de *Sunda*-eilanden en de *Molukken*.

Overwinning der Nederlanders bij Bantam.

Reeds op de hoogte van *Ceylon* verloor HURTADO door ſtorm eene menigte zijner galjooten; doch hij herſtelde zijne ſcheepsmagt te *Malacca* zoo goed mogelijk, en ſloeg toen, in December 1601, naar *Java* op weg, in de hoop van hulp van den Sultan van *Palembang* op *Sumatra* te zullen erlangen, die zich echter bij den Koning van *Bantam* voegde. Hij had thans dertig ſchepen, waaronder acht zware gallioenen, onder zich, waarop 800 *Portugeezen* en meer dan 1500 *Indiaansche* krijgslieden (behalve het zeevolk) waren ingeſcheept. *Bantam*, waar de *Hollanders* ſteeds zoo minzaam ontvangen werden, was het eerst ten verderve beſtemd. Doch hier kwam nu juist ter reede de Admiraal WOLFERT HERMANSZ., die door eene andere dan de *Brabandsche* Maatſchap-

---

de *Philippijnen* van daar antwoord. Het is waar, dat deze weg, zoo er door het vaste land van *Mexico* een kanaal heenliep, nader en minder moeijelijk zou zijn, dan die uit *Spanje* langs de *Kaap de goede Hoop* naar *Manilla*.

(*) Deze bijzonderheden, die onze Schrijvers niet hebben, en den brief van HURTADO vind ik bij ARGENSOLA, T. II. p. 158-167.

Digitized by Google

pij was uitgerust, en met vijf ſchepen, op denzelfden dag als HEEMSKERK, was uitgezeild, zoo dat er op éénen dag *dertien* ſchepen uit *Texel* den ſteven naar de *Indiën* wendden. Zij bekwamen door eenen *Chinees* berigt, dat de groote *Portugeesche* uitrusting reeds voor *Bantam* gezien was; hij raadde hun, den vijand te ontwijken, waartoe nog gelegenheid was. Doch de *Nederlanders* wilden de kans beproeven, hoe ongelijk ook; want zij hadden niet meer dan 300 man op alle hunne ſchepen, en het *Portugeesche* Admiraalſchip was grooter, en ſterker bemand dan hunne geheele vloot. Twee galeijen, de kleine *Nederlandsche* magt ziende, kwamen af om die in eens te bemagtigen, doch werden zoo hartig ontvangen, dat zij afhielden en bijna in handen der onzen zouden gevallen zijn. Dit bewijs van kleinmoedigheid deed den krijgsraad, die terſtond belegd werd, het beſluit nemen, om de *Portugeezen* aan te vallen, daar men begreep, dat eene overwinning op de gemoederen der inboorlingen van alle de eilanden den voordeeligſten indruk kon maken. In de volgende dagen hadden er nog gevechten plaats, waarin twee groote galeijen door de *Hollanders* genomen en in brand geſtoken werden: de meeste *Portugeezen* verloren het leven. Thans deinsde, toen de *Hollanders* regt op haar aanzetteden, de groote vloot af, begrijpende, dat hier geen voordeel te behalen, noch wraak was te vinden. Maar, naar de *Molukken* gezeild, koelden zij hun gemoed op de eilanders, die de *Nederlanders* — van welke hier thans geene ſchepen lagen — hadden begunſtigd. De wakkere HERMANSZ. liet intusſchen het anker vallen voor *Bantam*, alwaar hij onder 't gejuich der inwoners

Digitized by Google

werd ontvangen, die hunne oogen naauwelijks konden gelooven over de nederlaag eener zoo talrijke vloot door zulk eene handvol volks (*).

Verwoestingen van Hurtado in de Molukken.

HURTADO, in de *Molukken* aangekomen, bemagtigde *Hito* op *Amboina*, en het kleine naburige eiland *Veranula;* alle de mutkaatnoot- en nagelboomen deed hij omverhouwen, ten einde de inwoners op het gevoeligst te ſtraffen; doch eene onderneming op *Ternate* mislukte volkomen; hij was genoodzaakt het beleg op te breken, te meer, omdat hij zijn' bondgenoot, den Koning van *Tidor*, wantrouwde, en vernomen had, dat de dappere WOLFERT HERMANSZ. te *Banda* was aangekomen. Deze ſloot hier eene overeenkomst met de inlanders, die de grondſlag is geweest van alle latere van dien aard. De inlanders zouden hunne ſpecerijen, vooral de muskaatnoten, waaraan dit eiland zeer rijk is, aan niemand dan de *Hollanders* verkoopen; men zou elkander op het ſtuk van de Godsdienst (waaromtrent de onverdraagzaamheid der *Portugeezen* bekend was) geene moeite aandoen; beide Natiën zouden over de hunnen het regtsgebied oefenen; men zou elkander de overloopers terug geven, en HERMANSZ. nam aan, het eiland tegen de *Portugeezen* te beſchermen. Dus was *Banda*, op denzelfden voet als *Ternate*, de bondgenoot der *Nederlanden* geworden.

Gezantſchap van Atsjien naar Prins Maurits.

De Koning van *Atsjien* had ſedert eenigen tijd eene zeer dubbelzinnige rol geſpeeld. Wij hebben reeds gezien, hoe CORNELIS HOUTMAN in zijne hoofdſtad was om 't leven gebragt, hoe PAULUS VAN

(*) GROTII, *Hist.* L. XI. p. 426. VALENTIJN, I. D. bl. 181. 182. LUZAC, *Hollands Rijkdom*, I. D. bl. 245. 246.

Digitized by Google

CAARDEN had moeten ondervinden, dat de Koning zijne belofte geſchonden had, en hoe daarna van de manſchappen der ſchepen *de witte* en *zwarte Arend* vijf gedood en anderen gevangen genomen waren. Doch dit werd niet als vijandſchap tegen de *Hollanders* uitgelegd, maar omdat men hen, zoo 't heette, voor *Engelschen* hield, van welke Natie onlangs een ſchip met duizend balen peper heimelijk was doorgegaan. Aan den anderen kant was de Koning geen vriend der *Portugeezen;* eene vloot van zestig ſchepen eischte van hem zeker eiland ter oprigting van eene ſterkte, en de uitſluiting der *Hollanders* uit zijne havens; hij weigerde dit volſtrekt, en verbood de vloot zelfs water in te nemen. Dus kwamen GERARD DE ROOI en LAURENS BIKKER met vier *Zeeuwsche* ſchepen naar *Atsjien*, en het gelukte hen, de vooroordeelen, die de *Portugeezen*, hoewel de Koning hen niet beminde, hem toch tegen de *Hollanders* hadden weten in te boezemen, te verdrijven. De *Zeeuwen* verzochten namelijk den Koning, een' gezant met hun mede af te vaardigen, ten einde zich met eigene oogen te overtuigen, dat zij geen hoop zeeroovers, maar eene welvarende en door goede trouw beroemde Natie waren, die tegen *Spanje* alleen oorlog voerde. Dit voorſtel ſmaakte den Koning, en hij zond zekeren ABDUL HAMET met nog een' perſoon van minderen rang tot Prins MAURITS. Het gelukte de handelaars, die dezen Gezant overvoerden, onder weg nog op de kust van *St. Helena* een zeer rijk *Portugeesch* vaartuig, met paarlen en andere kostbaarheden geladen, die men op anderhalve millioen ſchatte, te nemen; de manſchap werd in *Brazilië* aan land gezet; het nemen van dit ſchip werd

Digitized by Google

in *Zeeland* door gedenkpenningen gevierd. Te *Middelburg* aan land gekomen, overleed de voornaamste Gezant; de andere met zijn gevolg begaf zich naar Prins MAURITS, die destijds *Graye* belegerde. Hij werd als tolk vergezeld door den beroemden WARNER, een' groot kenner der *Arabische* taal, wiens rijke schat van handschriften nog der *Leydsche* Hoogeschool tot sieraad en nut verstrekt. — Met verbazing beschouwde de *Aziaat* de wijze van oorlogvoeren der *Hollanders*, hunne magt van ruiterij, verschanfingen en belegeringswerken, die zelfs toen (zegt DE GROOT) in *Europa* nog ongewoon waren; want men weet, wat de krijgskunst aan MAURITS te danken heeft. Vervolgens bezigtigde de Gezant de voornaamste *Hollandsche* steden, onder anderen ook *Hoorn* en *Haarlem*, en keerde terug naar *Indië*, alwaar dit gezantschap veel bijdroeg, om den *Hollandschen* naam in eere te brengen.

Reis van Joris van Spilbergen.

De *Zeeuwsche* kooplieden rustten in 1601 nog drie schepen uit, over welke men het bevel opdroeg aan JORIS VAN SPILBERGEN. Deze hield, nader dan zijne voorgangers, aan de *Afrikaansche* kust, landde in *Senegambia*, waar de Admiraal door de Negers naakt uitgeschud en gewond, maar door de *Franschen* genezen werd, te *Annabon* bij *Guinea*, van waar een *Amsterdamsch* schip, dat zij ontmoetten, 300 pond goud medebragt, aan de toen nog eenzame *Tafelbaai*, zeilde tusschen *Madagascar* en den vasten wal door, kwam in het goudrijke *Sofala*, door sommigen voor SALOMO's *Ophir* gehouden, alwaar de Koning hem zeer minzaam ontving, bij hem aan boord kwam, niet onkundig scheen in *Europische* beschaving, en er dadelijk handelsbetrekkingen werden aan-

Digitized by Google

geknoopt. Doch dit was flechts geveinsde vriendſchap; vijf man, naar land gevaren, werden, waarſchijnlijk als ſlaven, teruggehouden, en alle handel dadelijk afgebroken. De Admiraal, geene kans ziende, om zijn volk door geweld te verlosſen, verliet deze kust en ſtak over naar het eiland *Ceylon*.

Lotgevallen van Ceylon in de zestiende eeuw

Dit merkwaardige gewest, het vaderland der echte kaneel, der grootſte olifanten, op welks kusten de uitſtekendſte *Indische* paarlen worden gevangen, en hetwelk zoo rijk is in edelgeſteenten, zoo wel als in de keurigſte vruchten, was, zoo het ſchijnt, bij de Ouden reeds onder den naam van *Taprobane* bekend, waarvoor anderen nogtans *Sumatra* houden. In 1505 waren hier de *Portugeezen* eerst bij toeval aan land gekomen, en hadden dus het eiland voor *Europa* ontdekt. Het telde toen, volgens de *Portugeezen*, zeven Koningrijken, welke echter onder éénen Oppervorst ſtonden, die te *Colombo*, aan de zuidwestkust, zijn hof hield. Eerst werden de *Portugeezen* als vrienden ontvangen, doch weldra begonnen zij zich als meesters te vertoonen. Men had hun in 1518 onvoorzigtiglijk vergund eene vesting te bouwen; vergeefs was de intrekking van deze vergunning door den Keizer; hij werd voor den moord van eenige *Portugeezen*, die reeds aan het werk waren, bloedig geſtraft door eene nederlaag, en door een hem voorgeſchreven verbond, waarbij hij zich verpligtte, aan de *Portugeezen* het ſtichten eener vesting op *Colombo* te vergunnen, en hun daarenboven nog jaarlijks een zeker getal edelgeſteenten, zes olifanten en 120,000 ponden kaneel als ſchatting te leveren. Van hier tot volkomen afhanke-

Digitized by Google

lijkheid was de ſchrede gering. In 1536 ſtelde de Keizer van *Ceylon* zijnen kleinzoon onder beſcherming des Konings van *Portugal*, en zond dezen eene gouden kroon; de Prinſen en Prinſesſen van keizerlijken bloede werden in hunne kindsheid gedoopt en met *Portugeesche* namen genoemd (*Don* JUAN, *Don* PHELIPE, *Donna* CATHARINA. De laatſte was eene dochter des Konings van *Candy*.) Nu ſtond echter een ander Prins uit het vorſtelijk huis, RAJA SINGA, op, die waarſchijnlijk het voorwendſel, van de onafhankelijkheid des Rijks te handhaven, tot dekmantel zijner eerzucht zal hebben genomen. Hij veroverde het geheele eiland, behalve *Colombo* en *Punto Gale* aan de zuidkust. — Doch thans werd hij een ondragelijk dwingeland. De *Portugeezen*, door de inwoners van *Candi* in de binnenlanden, welke den druk van RAJA SINGA niet langer konden verduren, en denzelven beoorloogden, ingeroepen, zonden den reeds door ons vermelden ANDREAS HURTADO DE MENDOZA derwaarts, die het Rijk van *Jaffanapatnam* ten noorden des eilands veroverde, den reeds genoemden *Don* PHELIPE tot Koning van *Candi*, en *Don* JUAN tot zijnen veldheer aanſtelde, hopende door deze in de Roomſche Godsdienst opgevoede Prinſen gemakkelijk het eiland in zijne magt te behouden. Doch hij bedroog zich. *Don* JUAN, niet minder eerzuchtig dan RAJA SINGA, kon den *Portugeezen* de aanſtelling van den veel zwakkeren *Don* PHELIPE niet vergeven: hij bragt dezen door vergif om het leven, beoorloogde RAJA SINGA, overwon dezen, die 120 jaren oud, zich het leven benam, verzaakte toen het *Roomsche* geloof, en het gelukte hem, na langen ſtrijd, ook de *Portugeezen*, die reeds

Digitized by Google

de beste en kaneelrijkſte ſtreken des lands in bezit hadden, en die zich door geweld, roof, vrouwenkracht, ſluikmoord en brandſtichting bij de ingezetenen niet minder hatelijk hadden gemaakt, dan de *Spanjaarden* omtrent de *Nederlanders*, te overwinnen. De ſlag had plaats in 1590; de *Portugeezen* hadden veertig groote olifanten tot den ſtrijd afgerigt. De Veldheer PEDRO LOPES DE SOUZA ſneuvelde; alle de olifanten werden gevangen genomen. *Europeanen* bezigden dus deze oud-*Aziatische* wijze van oorlogvoeren! De geheele overwinning was aan het beleid van *Don* JUAN en zijne uitheemſche troepen te danken. *Donna* CATHARINA, een meisje van 10 of 12 jaren, onder wier naam als Keizerin de *Portugeezen* geregeerd hadden, nam hij gevangen en ſchonk haar zijne hand. Alle *Portugeezen* werden gedood; en te *Candi*, thans de hoofdſtad, werd een prachtig paleis gebouwd. — Het was onder de regéring van dezen Vorst, dat JORIS VAN SPILBERGEN *Ceylon* van alle *Nederlanders* het eerst bezocht (*).

Onderhandelingen van Spilbergen te Baticalo.

De ondergeſchikte Koning van *Baticalo* op de oostkust, waar men aan land kwam, ontving de *Hollanders* vriendelijk, doch hij had geen denkbeeld van eene andere *Europische* Natie dan van *Portugeezen*, en vertrouwde dus hunne betuigingen van vijandſchap tegen dezen geenszins. — Verſcheidene eiſchen, aan SPILBERGEN gedaan, zoo als, dat hij zijne geheele lading aan land brengen en zelfs zijn ſchip op den wal zou halen, gevoegd bij den geringen

(*) BALDAEUS, *Beschrijving van Ceylon*, *fol.* bl. 2–18. VALENTIJN, V. D. bl. 88–100. SPILBERGEN, in *Begin en voortgang der O. I. Compagnie*, I. D. bl. 35-37.

Digitized by Google

voorraad van goederen, die hij bespeurde, boezemden dezen achterdocht in, zoo dat hij de volgende krijgslist bedacht. Hij geliet zich, alle eischen gereedelijk toe te staan; doch verzocht slechts om eenen loods en eenige manschappen tot hulp. Deze werden hem toegestaan: hij gaf aan de elf met hem naar boord gegane *Cingalezen* (dit is de naam des landaards van *Ceylon*) eenig werk in het ruim, deed de luiken sluiten, en hield hen dus als gijzelaars voor de veiligheid der drie *Hollanders*, die hij aan land had gelaten. Tevens deed hij kostbare koopgoederen ten toon spreiden, en beloofde die aan de *Cingalezen*, wanneer men hem daarvoor peper en kaneel verschafte. Dit deed eene goede uitwerking. De *Hollanders* werden teruggezonden; men verzocht den Admiraal te blijven, beloofde hem eene goede markt en verontschuldigde zich wegens den gedanen eisch. Doch toen de Admiraal op het vervullen dier belofte aandrong, betuigde de Koning van *Baticalo* daartoe geene magt te hebben, máar de bevelen des grooten Keizers van *Candi* (*Don* JUAN) te moeten afwachten. Hij zou daartoe eenige van zijn volk afvaardigen, indien de *Hollanders* iemand der hunnen medezonden.

Spilbergen bij den Keizer van Candi.

De moedige SPILBERGEN was dadelijk gereed, zelf het spits af te bijten. Doch de Koning van *Baticalo* raadde hem zulks, wegens de lengte en moeijelijkheid van den weg, af, en daarom zond de Admiraal een' zijner kooplieden met geschenken naar *Candi*. Deze ruilde, voor weinig geld, vrij wat edelgesteenten in, en kwam met tegengeschenken des Konings, en eene plegtige uitnoodiging aan SPILBERGEN terug, om áan deszelfs hof te verschijnen.

Digitized by Google

Toen aarzelde deze niet langer. Hij had brieven van Prins MAURITS aan boord, die hij den Koning zelf vertoonen wilde. Met tien man, waaronder eenige muzijkanten, wier kunst dit volk zeer beminde, ging hij op weg. Niet alleen in het gebied van *Baticalo*, maar ook in dat des Opperkonings van *Candi* genoot hij de uitstekendste eerbewijzingen. Te *Vintana*, aan de rivier van *Trinconomale* (*), zagen zij schepen des Konings bouwen, die zijne zuid- en oostkust aan de *Portugeezen* verloren had. Met verwondering zagen hier de *Hollanders* de tempels, kloosters en de naar de *Roomsche* kerkzeden zoo veel gelijkende godsdienstige plegtigheden der *Cingalezen*, aanbidders van BOUDDHA, en groote voorstanders van den ongehuwden staat der Geestelijkheid. SPILBERGEN werd in 's Konings *palanquin* (†) afgehaald, en naar de stad geleid door eenen *Portugees* in dienst des Konings, EMMANUEL DIOS, verzeld van duizend soldaten, onder het geluid van allerlei speeltuigen. *Don* JUAN ontving hem zeer minzaam, en de door SPILBERGEN medegebragte geschenken voldeden hem zeer. Hij begon des anderen daags over den prijs

(*) Deze valt in de baai of haven van *Trinconomale*, een punt van het uiterste gewigt, daar het de eenige veilige ligplaats voor schepen gedurende den ongunstigen *Mousson* (van November tot April) niet alleen in *Ceylon*, maar ook op de geheele tegenoverliggende kust van *Coromandel* is. De *Engelschen* hebben daarom altijd het oog daarop gehad, en die reeds in 1781, en daarop voor goed in den oorlog van 1795 weggenomen, en bij den vrede van *Amiens* (1802) behouden. VAN HAREN riep uit: *Verzuimd Brazilië!* Wij mogen even goed uitroepen: *Verzuimd Ceylon!*

(†) De lezer kent dezen draagzetel ongetwijfeld uit de reizen van HAAFNER, die in aller handen zijn.

Digitized by Google

van peper en kaneel te ſpreken: dezelve was den Admiraal te hoog; doch deze begreep hier niet als koopman te moeten dingen, want de ſtaat van zaken bood hem wel andere voordeelen. Deze *Hollander*, van eene Natie, die de onkundige vreemdeling zoo gaarne voorſtelt als bij uitſluiting aan lage winst gehecht, en niet anders dan baatzucht te kennen, gaf ten antwoord, dat hij eigenlijk niet gekomen was om handel te drijven, maar om den Koning de vriendſchap en hulpe van *Holland* tegen zijne onverzoenlijke vijanden, de *Portugeezen*, te bieden.

Haat des Konings tegen Portugal en vriendſchap voor Spilbergen.

Don JUAN — of, gelijk wij hem thans als *Cingalees* liever zullen noemen, FIMALA DARMA (*) — was over deze aanbieding opgetogen van vreugde, want niets evenaarde den haat, dien hij de *Portugeezen* toedroeg. — Na hunne nederlaag hadden zij weder onder *Don* JERONIMO D'AZEVEDO (†) eene vergeefſche togt tegen *Candi* gedaan niet alleen, maar na die tweede nederlaag hun oogmerk door ſluikmoord zoeken te bereiken. Een dubbelde verrader, MANOEL DE DIAS, door den Keizer gevangen genomen, doch die nu den ſchijn aannam van weder tot zijne landslieden terug te keeren, overreedde *Don* JERONIMO, om vijf *Portugeezen* naar

(*) Eigenlijk is dit een *titel*, even als PHARAO bij de *Egyptenaren*, CESAR en AUGUSTUS in het latere *Romeinsche* Keizerrijk. RAJA SINGA had dien ook gedragen.

(†) BALDAEUS (bl. 17) noemt hem D'ONEDO, SPILBERGEN (bl. 37) OVEDO, alléén VALENTIJN (V. D. bl. 99) geeft te kennen, dat hij ook wel D'AZEVEDO kan geheeten hebben. Deze laatſte naam, die van een bekend *Portugeesch* geſlacht, waarvan een lid (de Heer D'ARAUJO D'AZEVEDO) in het begin dezer eeuw in *'s Hage* met ongemeen veel lof den gezantſchapspost bekleedde, is zekerlijk de regte.

Digitized by Google

Candi te zenden ter vermoording des Keizers, waarvoor DIAS tot belooning den troon zou beklimmen. Zij zwoeren op een kruisbeeld, den moord te zullen volbrengen; doch de eerlooze DIAS lokte ſlechts zijne landgenooten in den ſtrik, en ſtelde hun aan FIMALA DARMA, met wien hij alles had afgeſproken, in handen. Hij werd tot belooning daarvoor *eerste Minister*. De haat des Keizers tegen de *Portugeezen* werd hierdoor natuurlijk verſterkt, en door DIAS hoe langs zoo meer aangewakkerd, die nu als Renegaat van *Portugal* geene genade meer had te hopen. *Don* JUAN verhaalde dit alles zelf aan den Admiraal SPILBERGEN, die thans zijn volle vertrouwen gewonnen had. Hij ſchonk hem zelfs al den voorraad van peper en kaneel in zijn Rijk, die echter gering was; want hij had de kaneelboomen doèn uitroeijen, ten einde de *Portugeezen* daarvan geen voordeel zouden trekken.

Onder andere geſprekken kwam men ook over de Godsdienst te handelen. De Keizer vroeg SPILBERGEN, hoe hem het groote aantal zijner Afgodsbeelden behaagde (*)? De ronde *Hollander* verklaarde onbewimpeld, dat hij liever levende menſchen zag dan nuttelooze beelden, en hij vermaande den Koning, niet op zijne Afgoden, maar op den eenigen God te vertrouwen. In *Holland*, zeide hij, waren de kerken wit en naakt, zonder beelden; maar men droeg den Schepper des Hemels en der Aarde in 't hart (†). Deze

(*) SPILBERGEN beweert, dat er wel 4 of 5000 waren, ſommigen zoo groot als een ſcheepsmast, in opzettelijk daartoe vervaardigde torens gebouwd.

(†) Wij hebben deze bijzonderheid, die tot de zaak van het gezantſchap in geene onmiddellijke betrekking ſtaat, niet

Digitized by Google

opregte taal behaagde den Vorst zeer. SPILBERGEN gaf hem daarop de afbeelding van Prins MAURITS in volle wapenrusting te paard, met die van den flag bij *Nieuwpoort*, en verzelde die gift met het verhaal van den oorlog, dien de Staat tegen *Spanje's* Koning — thans ook heer van *Portugal* — voerde. FIMALA DARMA liet deze beeldtenis in zijne kamer hangen, en bragt den Gezant in de kamer der Keizerin (de bovengenoemde *Donna* CATHARINA), ja hij liet zich dus tot den Gezant uit: „Indien de Heeren Staten en de Prins hier in mijn land een kasteel willen bouwen, zal de keuze der plaats aan hen ſtaan, en *ik*, *mijne Keizerin*, *Prins en Prinses zullen op de schouders kalk en steen daartoe aanbrengen*." Hij gaf SPILBERGEN daarop brieven in handen, en benoemde hem tot zijnen Gezant bij Prins MAURITS en de Algemeene Staten, om over dit punt te onderhandelen. Op olifanten werd hij teruggezonden. Zoo veel vermag de tegenwoordigheid van geest van een' bekwaam man! Een gewoon onderhandelaar zou hier, door op de kaneel af te dingen, ſlechts verachting voor zijne Natie aan een' man als den Keizer van *Ceylon* hebben ingeboezemd.

Spilbergen te Atsjien. Edelmoedigheid van Heemskerk

In het gezigt van *Ceylon* nam men nog eene *Portugeesche* galei; de lading was van weinig waarde; doch de *Cingaleezen*, getuigen van dit gevecht, waren nu volkomen verzekerd van de vijandſchap tusſchen de *Hollanders* en *Portugeezen*. SPILBERGEN zeilde vervolgens naar *Atsjien*, waar hij insgelijks

willen voorbijgaan, om de zoo vaak herhaalde lastering onzer voorvaderen, als of zij in de *Indiën* de Godsdienst geheel ter zijde hadden geſchoven, ten minſte uit één voorbeeld te wederleggen.

Digitized by Google

door den Koning zeer vriendelijk ontvangen werd, naar de ſtraat van *Malacca*, naar *Bantam*, doorſneed in 't geheel vijfmaal den Evenaar, en keerde toen naar het vaderland weder met eene ſchatrijke lading. Hij had te *Bantam* den meermaal genoemden JACOB VAN HEEMSKERK ontmoet, die een rijk *Portugeesch* vaartuig, waarvan de kostbare lading op *zeven* millioenen gerekend werd, en 't welk van *Macao* in *China* kwam, genomen, doch de manſchap (zevenhonderd perſonen, waaronder ook vrouwen en kinderen) geſpaard had, hoewel de *Portugeezen* verſcheidene *Hollandsche* gevangenen te *Macao* een' ſmadelijken dood hadden aangedaan. De Koning van *Djohor* bij *Malacca* had de *Hollanders* zelve op dien rijken prijs opmerkzaam gemaakt (zoo gehaat waren de *Portugeezen* in alle deze oorden) (*).

HOOFDSTUK II.

Van de oprigting der Oostindische Maatschappij tot op de stichting van Batavia.

Overzigt der verrigtingen vóór de oprigting der Oostindische Maatſchappij.

Tot nu toe hadden de *Nederlanders* bijna niet dan voorſpoed gehad. In zeven jaren (ſedert 1595) hadden zij *vierenzestig* ſchepen naar de *Indiën* gezonden (behalve de genen, die dubbeld gevaren hadden); in dien tijd hadden mannen van beproefde kunde,

(*) GROT. *Annal.* L. XI. p. 428. De *Portugeesche* Gouverneur van *Malacca* erkende zelf de edelmoedigheid der *Hollanders*, door hun met een' vriendelijken brief ververſchingen toe te zenden, dank te zeggen voor hunne braafheid, en den moord op *Macao* te verontſchuldigen. *Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 6. 7.

Digitized by Google

moed, beleid en geestdrift voor het vaderland, zoo als een VAN NECK, een HEEMSKERK, een HERMANSZOON, een MAHU en DE CORDES, een SPILBERGEN, de *Hollandsche* vlag in den *Indischen Archipel* en in *Achter-Indië* doen wapperen, overal de zucht tot bevrijding van het *Portugeesche* juk opgewekt, en voordeelige verdragen gesloten met de Vorsten en volken van *Bantam*, *Amboina*, *Banda*, *Ternate*, *Patani*, *Ceylon* en zelfs eindelijk met den achterdochtigen en vijandigen Koning van *Atsjien*. Dit alles was het werk van zeven jaren; en in spijt van dit alles durft een *Engelschman* zeggen, dat niet een *enkelde uitmuntende naam*, behalve de hoofden der Regéring (de Gouverneurs-Generaal), *tot ons is overgekomen;* en hij noemt *geen* dezer groote mannen, terwijl hij alleen het min gunstige karakter van HOUTMAN ten sterkste doet uitkomen (*). Dit doet een landgenoot van CLIVE en HASTINGS, die millioenen *Indianen* door honger — wreeder dan het zwaard — uit de verachtelijkste hebzucht hebben doen sneven (†).

Nadeelen der onbeperkte vrijheid van handel. Oprigting der O. I. Maatschappij.

Dit waren de uitwerkselen van eenen *vrijen* handel, waarin onbepaalde mededinging plaats had. Ongetwijfeld ontwikkelde dezelve groote talenten, doch, uit een handelkundig oogpunt beschouwd, was dezelve niet zonder gewigtige nadeelen. De mededinging van zoo vele genootschappen deed de prijzen

(*) CRAWFURD, *Indische Archipel*, Ned. Vert. III. D. bl. 298. 407.

(†) Zie HAAFNER's *Reize van Madras naar Ceylon*, en over de Zendelingsgenootschappen. Hij overdrijft gewis; doch indien slechts het *tiende* deel zijner verhalen waarheid behelst, overtreft het getal van de slagtoffers der *Engelsche* hebzucht nog ver dat der *Hollanders*.

Digitized by Google

in *Indië* tot eene buitensporige hoogte rijzen, en drukte die in het Moederland bij den verkoop, hetwelk op den duur in de toekomst meer schade dan voordeel deed spellen. Somtijds moesten de schepen ledig terugkeeren, omdat andere landgenooten hun vóór geweest waren. Enkelde kooplieden, of zelfs kleine, op zich zelve werkende Maatschappijen konden die kracht niet ontwikkelen, welke tegen de groote magt van *Portugal* en *Spanje*, thans onder éénen Heer vereenigd, in de *Indiën* vermogt op te wegen. — Dit deed de Staten, en hunnen grooten raadsman OLDENBARNEVELD vooral, denken op de *vereeniging* dezer krachten, waarvan men, in een ander opzigt, het groote heil in het Moederland door de *Unie van Utrecht* bespeurd had. Dus werd den 20. Maart 1602 de *Algemeene, uitsluitende Oostindische Maatschappij* opgerigt, waarvan het octrooi eenentwintig jaren zou duren (*). Zij zou bestaan uit zes kamers, *Amsterdam* voor de helft, *Zeeland* voor een vierde, *Delft* en *Rotterdam* (de kamer op de *Maas* genoemd) te zamen een achtste, even als de beide kamers van het *Noorderkwartier*, *Hoorn* en *Enkhuizen*. De bewindhebbers der thans bestaande Maatschappijen zouden in 't bestuur blijven, doch tot op zestig personen uitsterven; maar het *algemeene* bestuur of de uitvoerende magt der Maatschappij zou uit *zeventien* personen bestaan, sedert algemeen bekend onder den naam der *kamer van zeventienen*, waarvan acht door *Amsterdam*, vier door *Zeeland*,

(*) Zie dit Octrooi bij LUZAC, *Hollands Rijkdom*, I. D. bijlage R, bl. 116–128. in 't kort bij WAGENAAR, IX. D. bl. 148 *en verv.*

Digitized by Google

twee door de *Maas*, en twee uit het *Noorderkwartier* zouden benoemd worden; de drie laatste zouden beurtelings den zeventienden daarbij voegen, om het staken der stemmen te beletten. De schepen moesten ter plaatse, van waar zij uitgezeild waren, weder t'huis komen. Alle *Nederlandsche* schepen, die buiten de Maatschappij hetzij de kaap *de Goede Hoop* om, hetzij de straat van *Magellaan* doorzeilden, zouden met de lading verbeurd verklaard worden. Alle *Nederlanders* mogten binnen zekeren tijd deel in de Maatschappij nemen. Deze mogt niet alleen handel drijven, maar ook verbonden sluiten, troepen werven, vestingen aanleggen, en oorlog voeren, *in naam van de Algemeene Staten of van de hooge Overheid der Nederlanden.* — Van de genomen prijzen moest een gedeelte aan de Admiraliteit afgestaan worden. De bevelhebbers, zoo van Staat als van oorlog, moesten den eed doen aan de Algemeene Staten. Voor het octrooi moesten de Staten eene uitkeering van 25,000 guldens genieten, die zij echter in het kapitaal der Maatschappij, op gelijke kans van voordeel als de andere deelgenooten, inleiden. Dit kapitaal bestond uit *zes en eene halve* millioen guldens (*).

Aanmerkingen over die Maatschappij.

Ziedaar dan een ligchaam gevestigd, hetwelk, in den geest en naar het vermogen dier tijden, volmaakt geschikt was om door groote en uitsluitende zamenwerking den vijand de spitse te bieden en onderling schadelijken naijver te voorkomen. Gewis

(*) Zie, behalve de genoemde bronnen, nog *Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 8. 9. VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oostindië*, I. D. bl. 185-191.

Digitized by Google

een ſtaatkundig meesterſtuk voor het begin der zeventiende eeuw, ſedert door *Engelschen*, *Franschen* en andere Natiën nagevolgd, en hetwelk door telkens klimmenden voorſpoed gedurende bijna anderhalve eeuw is geregtvaardigd. Of het de zaden zijner ontbinding niet in zich zelv' droeg, of eene Maatſchappij zonder gevaar voor zich zelve en hare onderhoorigen tevens *handeldrijvend* en *oorlogvoerend*, dat is: bij gelegenheid ook *veroverend*, zijn kan; of de ingezetenen der *Indiën* niet door dienzelfden alleenhandel, die de winſten der Maatſchappij natuurlijk vergrooten moest, bij het dalen *hunner* voortbrengſelen minder welgezind omtrent de *Nederlanders* moesten worden, en of, bij voorſpoed en toenemend landbezit, het beſtuur dier Maatſchappij niet drukkend moest worden voor den inboorling door den alleenhandel; of, bij den verren afſtand, geene verſpillingen, ontrouw, en oneerlijke handel der ambtenaren te vreezen was: — dit alles zijn bedenkingen, die men in de *negentiende eeuw* wel mag opwerpen, en zelfs bevestigend beantwoorden, zonder dat zulks eenigen blaam op de inſtellers der *Oostindische* Maatſchappij kan werpen. Immers, dit alles moest, en kon eerst, later door *de ondervinding* bevestigd worden. Men trad thans een geheel nieuw veld in, en geen menſchelijk vooruitzigt kon de hoogte voorzien, tot welke de Maatſchappij zich eenmaal, en wel ſpoedig, verheffen zou; of, zoo het ſchrandere brein van een' BARNEVELD zoo ver in de toekomst kon doordringen, zou dit althans, bij een' rijzenden, oorlogvoerenden Staat, geen beletſel *tegen* de oprigting geweest zijn. Om *mogelijke* latere misbruiken zulk een uitzigt te laten varen,

Digitized by Google

was van den jongen Staat, die zijne grootheid te gemoet ſnelde, en ſchatten tot zijne verdediging en bloei noodig had, niet te vergen. Of zouden de *Engelschen* in 1750, wanneer hun de ontelbare rampen, die hun beſtuur over *Indië* zou brengen, voor den geest gezweefd hadden, hebben nagelaten, zich van *Bengale*, als begin der heerſchappij over *Indostan*, meester te maken? Dit is althans zeker — en een onzijdig *Duitsch* Schrijver erkent het gereedelijk — dat deze Maatſchappij het was, „die over „alle pogingen der vereenigde *Spaansch-Portugeesche* „magt, om haar in de geboorte te ſmoren, geluk„kig zegepraalde, die tot in het midden der acht„tiende eeuw, tot op de geweldige rijzing van de „magt der *Engelsche Oostindische* Maatſchappij, de „eerſte *Europische* Mogendheid in *Indië* bleef, die „zich eene eeuw lang van alle ſchulden vrij hield, „en gedurende dien tijd, benevens een aanzienlijk „jaarlijksch *dividend*, dat zij aan de deelhebbers uit„keerde, een' kostbaren oorlog ter zee en verſchei„dene andere oorlogen doorſtond, en *Holland* tot „de voornaamſte en bijna eenige markt aller *Indische* „goederen maakte (*)."

(*) Zie SAALFELD, *Geschichte des holländischen Koloniahwesens in Ostindien*, I. Th. ſ. 36. 37. Ook RAYNAL erkent de *dadelijke* voordeelen der Maatſchappij, en het verderſelijke der mededinging in de *toenmalige* omſtandigheden; hij zegt, dat de kleinere Genootſchappen in gevaar waren van in duigen te vallen, toen de Regéring, *menigmaal verlichter dan Particulieren*, hun te hulp kwam. Slechts in eene verwijderde toekomst zag hij gevaar, door het bederf, 't welk overgroote rijkdommen en een Staat in den Staat aan de Republiek konden mededeelen. *Hist. polit. et philos. des Européens dans les deux Indes*, L. II. Ch. 21. 22. CRAWFURD –

Digitized by Google

Reis van Wijbrand van Waerwijck.

Het was dan ten gevolge dezer vereeniging, dat de *Algemeene Oostindische Maatschappij* in den jare 1602 eene vloot van niet minder dan veertien schepen onder WIJBRAND VAN WAERWIJCK, die reeds eenmaal vroeger in *Indië* geweest was, uitrustte. SEBALD DE WEERT was Vice-Admiraal, en moest drie maanden vroeger uitzeilen naar *Ceylon* en *Atsjien*, naar welke laatste stad ook nog drie andere schepen regtstreeks de reis moesten aannemen. Vier waren naar *Bantam*, twee naar de *Molukken*, twee naar *China* bestemd.

De Weert op Ceylon.

De drie schepen, naar *Atsjien* bestemd, ontmoetten aldaar JORIS VAN SPILBERGEN en ook den vooruitgestevenden SEBALD DE WEERT. Eene zeer voorspoedige reis had dezen naar *Ceylon* gevoerd, alwaar hij te *Baticalo* en aan het hof van *Candi*, even als SPILBERGEN, met open armen ontvangen werd. — De inhaling te *Candi* was koninklijk. In de gehoorzaal zag de Vice-Admiraal de afbeelding van Prins MAURITS, door SPILBERGEN aan den Keizer geschonken. De Keizer onderhield zich nu met den Admiraal over de groote daden des Prinsen, en verzocht hem om zijnen bijstand ter zee tegen de *Portugeezen*, wier hoofdsterkte *Colombo* hij te lande wilde belegeren. DE WEERT toonde in zijn

---

en dit is natuurlijk bij de tegenwoordige theorie van vrijen handel, en haat tegen de *Hollanders* – kan zich in die tijden niet verplaatsen, welke hij *tijden van ruwheid en onkunde in regering en koophandel* noemt, III. D. bl. 407. Zie daar den uitsluitenden, onverdraagzamen *Pseudo-Liberaal* der negentiende eeuw! Maar zie ook daartegen VAN ALPHEN, *Redevoering over de wet op de Geldleening*, Leyden 1826. bl. 19. 29 *en verv.*

Digitized by Google

antwoord, een veel bekrompener geest te bezitten dan SPILBERGEN. Hij was flechts koopman, voerde hij den Keizer te gemoet; ftrijden was zijne zaak niet, de togt zou te veel kosten; doch indien de Vorst er op ftond, zou hij hem bijftaan, mits tegen belooning. Doch FIMALA DARMA ftapte, uit gezworen' haat tegen de *Portugeezen*, over alles heen. Hij omhelsde den Vice-Admiraal zoo hartelijk, zegt deze in zijn' krachtigen zeemansftijl, dat *hem de ribben in 't lijf zeer deden* (*). Zijne geloofsbrieven werden met die van SPILBERGEN vergeleken, en, tot 's Konings groote vreugde, overeenftemmend bevonden. De *Cingaleesche* Vorst was zoo ingenomen met hetgeen hij van Prins MAURITS gehoord had, dat hij betuigde, zijn' zoon, indien hij meer in jaren gevorderd ware geweest, aan den Prins te hebben willen toezenden, om onderwijs in de krijgskunst te bekomen. DE WEERT, door zoo vele vriendfchapsblijken getroffen, betuigde naar *Atsjien* te zullen vertrekken, om meer fcheepsmagt te halen, hetwelk den Koning ongemeen verheugde, die hem niet zonder een rijk gefchenk van kaneel en peper, en rijkelijk van levensmiddelen verzorgd, liet vertrekken.

De Weert op Atsjien.

Te *Atsjien*, waarheen hij zich nu begaf, en waar hij de drie aldaar aangekomene fchepen onder zijne Admiraalsvlag vereenigde, was het onthaal weinig minder vriendfchappelijk. De Koning verlangde vurig naar hulp tegen de *Portugeezen*. Alle de verzoeken der *Hollanders* werden ingewilligd; zelfs het afbreken van fommige huizen nabij het *Hollandsche* magazijn, ten einde dit meer beveiligd zou zijn voor

(*) *Oostindische Reyze* van WIJBR. VAN WAERWIJCK, bl. 9.

Digitized by Google

brand, die te *Atsjien* veelvuldig plaats had. — DE WEERT vertrok voorts, vond een' Gezant des Konings van *Atsjien* aan dien van *Candi* aan boord, was zeer voldaan over het onthaal, tot nu toe alom genoten, en voornemens om zijne belofte aan den Koning van *Candi* gestand te doen; doch hij wist niet, welk noodlot hem dáár toefde!

Dood van de Weert.

SEBALD DE WEERT bezat op verre na de schranderheid en het beleid van SPILBERGEN niet, maar hij was een man van naauwgezette braafheid en eer, en getrouw aan zijn woord, ook indien het hem nadeelig mogt worden. Dit was de oorzaak van zijne ramp. Reeds bij hunne landing bij *Baticalo* hadden de *Nederlanders* de gramschap der inlanders opgewekt door het schieten van runderen, die, gelijk men weet, door alle Natiën van *Achter-Indië* zoo wel als van *Indostan*, als een heilig dier vereerd worden. Vervolgens door den Opperkoning uitgenoodigd, om met zijne schepen deel te nemen aan het beleg van *Punto-Gale* ter zee, terwijl de *Cingaleezen* het van de landzijde zouden berennen, was hij derwaarts gezeild, en had onderweg vier *Portugeesche* vaartuigen genomen, doch aan de manschap het leven beloofd. Nu eischte de Keizer, dat hij hen dooden of aan hem zou overgeven. Dit laatste wist DE WEERT, dat slechts eene ijsselijke doodstraf ten gevolge zou hebben, en dáárom stelde hij zich buiten de mogelijkheid, om aan 's Keizers verzoek te voldoen, door aan de gevangene *Portugeezen* de vrijheid te schenken, en hen met twee hunner schepen te laten vertrekken; welk onverwacht geluk zij met de levendigste dankbaarheid erkenden. De Despoot werd over deze teleurstelling ten hoogste ver-

Digitized by Google

gramd, en zijn toorn door een' oorblazer nog verdubbeld. De Gezant van *Atsjien*, verbitterd dat DE WEERT gedurende den overtogt de *Portugeesche* Officieren aan zijne tafel genood, en zelfs boven hem Gezant had geplaatst, hield niet op aan FIMALA DARMA voor te ſtellen, „dat de *Hollanders* het met „de *Portugeezen* volkomen eens waren, en dat hij „daarvan in de eerbewijzingen, aan hunne ſcheeps„bevelhebbers, zelfs boven hem betoond, het krach„tigſte bewijs had gezien. De zich noemende vijan„den der *Portugeezen* zochten den Keizer ſlechts in „'t net te lokken." Bij volken, die geen regt van oorlog, geene menſchelijke behandeling van krijgsgevangenen kennen, kon dit zekerlijk niet nalaten opzien te baren. Een verzoek van DE WEERT aan den Koning, om bij hem aan boord te komen, vermeerderde de achterdocht. De haat tegen de *Portugeezen* was in het gemoed van dezen alleenheerſcher zoo diep geworteld, dat alle denkbeeld van verſtandhouding met hen hem in woede bragt. — Er ontſtond eene woordenwisſeling; DE WEERT, eenigzins door den wijn verhit, en over 's Keizers afſlaan van zijn verzoek gebelgd, zeide, dat hij dan ook niet naar *Gale* tegen de *Portugeezen* zou gaan ſtrijden; hij voegde er zeer beleedigende taal tegen de Keizerin bij, naar welke de Keizer had gezegd te zullen heentrekken. Nu was de maat vol: de verdenking ſcheen ontwijfelbaar gegrond. *Bind mij dien hond!* brult de Renegaat zijne trawanten toe; DE WEERT trekt den degen, doch wordt overmand, ter aarde geworpen en van achter omgebragt. Zijne reisgenooten, die zich aan land bevonden, toefde hetzelfde lot, ten getale van drieënvijftig perſonen. De Keizer zond vervol-

Digitized by Google

gens een briefje aan boord, waarin hij meldde, dat de *Hollanders* naar verkiezing vrede of oorlog konden bekomen. — Men had geene magt, om het feit te wreken. Kort daarna overleed *Don* JUAN, wiens groote eigenſchappen zijn laatſte bedrijf zeer bezoedeld heeft.

Vertrek der manſchap van de Weert.

De moord van DE WEERT werd door de onzen niet gewroken. De ſtaatkunde gebood oogluiking, daar de Koning, zoo 't ſchijnt, dadelijk berouw over zijne buitenſporige drift gevoelde, en den *Hollanderen bij God*, *bij zijne ziel en bij zijne kinderen* verzekerde, dat, indien zij terugkwamen, hun geen leed zou wedervaren. Nogtans, na drie maanden vruchteloos geſleten, en weder een' hunner (JACOB CORNELISZ.) naar *Candi* gezonden te hebben, vertrouwden zij de beloften des Keizers niet, die hun groote toezeggingen van ſcheepsladingen kaneel en peper deed, *indien zij hunne voornaamste Opperhoofden tot hem zenden wilden.* Zij zeilden dus van *Ceylon* weder naar *Atsjien*, waar zij even vriendſchappelijk ontvangen werden als de vorige maal; doch zij vonden geene lading, en beſloten dus met drie ſchepen naar *Bantam* te zeilen, terwijl twee andere door de ſtraat van *Malacca* naar *Patani* zouden vertrekken. De eerstgemelden namen onderweg drie *Portugeesche* ſchepen van *Macassar* en *Negapatnam*, en kwamen den 4. October voor *Djohor* bij *Malacca*, een der vele kleine Staten, waarin het *Maleische* ſchiereiland verdeeld is.

Malacca. De Koning van Djohor.

Hier omſtreeks ligt een der toenmalige hoofdzetels der *Portugeesche* magt, *Malacca*. Gelijk de *Engelschen* thans het gewigt dier ſtraat, welke de doorgang is tusſchen *Ooster-* en *Wester-Indië*, tusſchen

Digitized by Google

de zeeën van *Indostan* en die van *China*, zeer wel beſeffen, en dus de *Hollandsche* bezitting *Malacca* door hunne vestiging op het *Prins van Wales*-eiland en *Sincapoure* geheel hebben doen vervallen, tot hun die bij verdrag is in handen geſteld: dus gevoelden ook reeds veel vroeger de *Portugeezen* het gewigt van dezen handelsweg, en hadden daarom *Malacca* niet alleen ingenomen, maar ook uitermate bevestigd. De Koning van *Djohor*, niet verre van *Malacca*, het hoofd der *Maleitsche* Vorſten in dien oord, was zwaar door de *Portugeezen* verdrukt, even als die van *Ternate* en *Ceylon*, en hij dorstte niet minder naar wraak. Reeds met HEEMSKERK, even vóór dat deze het rijkgeladene *Portugeesche* ſchip had genomen, had de Vorst onderhandelingen aangeknoopt, en hij haastte zich, door zekeren JACOB BUYSEN, dien HEEMSKERK daar gelaten had, de *Nederlanders* berigt te zenden van een *Portugeesch* ſmaldeel, hetwelk in de hoofdplaats van *Djohor* was aangekomen, om de *Portugeesche* ſchepen uit *Japan* en *Macassar* naar *Malacca* te geleiden, en voor de *Hollanders* te vrijwaren. Dit berigt veroorzaakte groote vreugde aan boord; men antwoordde den Koning, volkomen bereid te zijn om zijnen en hunnen vijand onmiddellijk ſlag te leveren.

De ſtraat van Sincapoure.

De reis door de ſtraat van *Malacca*, vooral ten zuiden dier ſtad, de ſtraat van *Sincapoure* genoemd, wordt belemmerd door eene menigte eilanden, die een der nieuwſte reizigers naar die ſtreken *misschien den grootsten* (dat is: talrijkſten) *zoo wel als schoonsten Archipel van geheel de wereld* noemt, die onderling zoo in gedaante als uitgeſtrektheid veel verſchillen, van vlakke, naauwelijks boven het water

Digitized by Google

uitſtekende eilanden tot hooge en kale rotſen, van enkelde klompen tot landen, die mijlen in lengte en breedte hebben (*). Het is dus niet te verwonderen, dat onze *Nederlandsche* ſchippers in dien doolhof verward raakten. Uit deze verlegenheid werden zij gered door eenige lieden, die de Koning van *Djohor* hun als wegwijzers te gemoet had gezonden. Dus kwamen zij de ſtraat *Sincapoure* door, en bij de *Portugeezen*, die zij aantastten en op de vlugt dreven. Doch geene andere wijk hebbende, zetteden zij het midden door de *Hollandsche* vloot. Deze, des anderen daags door veertig kleine en vier of vijf groote ſchepen des Konings van *Djohor* verſterkt, tastten den vijand op nieuws aan, die nu voor goed de ruimte moest kiezen. Groot was daarover de vreugde des Konings van *Djohor*, die zich echter niet bijzonder geſpoed had, om deel aan de eer der zegepraal te bekomen, en ook nu zijne dankbaarheid meer met woorden en beloften, dan met daden betoonde. — Vervolgens zeilden de *Hollanders* de zuidelijkſte punt van *Azië* om naar *Patani*, waar zij eene lading peper innamen, en het ſchip *Haarlem*, door VAN NECK daar gelaten, als thans nutteloos geworden, in brand ſtaken, van daar naar *Bantam*, en kwamen over de *kaap de Goede Hoop* en *St. Helena* in November 1604 te huis.

Reize van Waerwijck.

De ſchepen, onder het onmiddellijk bevel van den Admiraal WAERWIJCK, kwamen intusſchen den 29. April 1603 te *Bantam*, alwaar zij vergunning bekwamen, eene ſteenen loots te bouwen, waarvan de

(*) FINLAYSON, *Zending naar Siam en Hué*, Dordr. 1827. I. D. bl. 56. 57.

Digitized by Google

vastgeſtelde wetten in der daad merkwaardig zijn en de zeden dier tijden kenſchetſen (*). — Men wilde verder naar *Djohor* ſtevenen, doch werd door tegenwinden onder *Borneo* gedreven, alwaar men veel tegenſpoed doorſtond, terwijl men eindelijk te *Djohor* aankwam, en, na zonder aanmerkelijke voorvallen een' tijd lang op de kusten van *Achter-Indië*, in den *Indischen Archipel* en de *Chineesche* zee te hebben gekruist, huiswaarts keerde. — WAERWIJCK was de eerſte *Hollander*, die in *China* aan wal kwam; doch van deze wantrouwende Natie bekwam men geene vrijheid van handel. Wegens een lek ſchip moest de Admiraal het ongunſtige jaargetij (van April tot November) op het eiland *Mauritius* doorbrengen, en kwam niet voor den 4. Junij 1607 behouden aan de *Zeeuwsche* kust ten anker, hebbende dus vijf jaren met deze reis doorgebragt.

Reis van S. van der Hagen.

Nog vóór de terugkomst van WAERWIJCK was STEVEN VAN DER HAGEN met dertien ſchepen, bemand

(*) Wie vloekt of zweert betaalt tien ſtuivers; wie Godsdienſtwisten opwerpt eene maand ſoldij, en, zoo daaruit haat of twist oprijst, buitendien ſtraf naar verkiezing der bevelhebbers. Niemand zal kaart mogen ſpelen op boete van twintig ſtuivers (buiten *uitdrukkelijk* verlof van den Kapitein); het verlorene geld moet teruggegeven worden; niemand zal eenigen handel met levensbehoeften of kleederen mogen drijven, of bij dag of nacht, zonder uitdrukkelijk verlof van den Kapitein, buiten de ſterkte gaan. Wie beſchonken is, verbeurt eene maand ſoldij, buiten ſtraf naar bevind van zaken. Wie handgemeen wordt, gaat voor drie dagen op water en brood in de ijzers. Er worden vier regters over *burgerlijke* zaken aangeſteld; de lijfſtraffelijke zullen door den Admiraal nader worden bepaald. De manſchap ſtaat onder een' Kapitein, enz.

Digitized by Google

met 1200 koppen, voor de Maatſchappij uitgeloopen. De kosten dezer uitrusting bedroegen over de twee millioenen. Met deze ſcheepsmagt kon men iets van belang uitvoeren; en men deed thans twee der voornaamſte bezittingen der *Portugeezen* in *Afrika* en *Azië*, *Mosambique* en *Goa*, aan. Voor eerstgemelde plaats werden twee rijk met ivoor geladene *Portugeesche* ſchepen, benevens vijf *Indiaansche* vaartuigen met levensmiddelen, genomen. Voor *Goa* zeilde men de rivier op, doch vond den oever zoo wel door de *Portugeezen* bezet, dat men van dezen toeleg moest afzien (*). Van hier ging de togt naar *Cananor* en *Calicout*. Het laatſte was de zetel van eenen magtigen *Hindoeschen* Vorst, wiens voorzaat, ten tijde van de komst der *Portugeezen*, VASCO DE GAMA minzaam ontvangen had; doch ſedert had ook deze Vorſtenſtam veelvuldige bewijzen van de ondragelijke heerschzucht der *Portugeezen* ondervonden. Hij was dus zeer genegen, om zich met de *Nederlanders* te verbinden, en er werd een verdrag van vriendſchap en koophandel met hen geſloten. De welverſterkte ſtad *Cochin*, de aanzienlijkſte bezitting der *Portugeezen* in de *Indiën* na *Goa* en *Malacca*, durfden de *Hollanders* niet aandoen. Zij wendden, na de ſchepen, die voor *Mosambique* waren achtergebleven, te hebben opgenomen, den ſteven naar *Ceylon*, doch ver-

(*) Deze ſtad was *Oud-Goa*, die nog als een gedenkſtuk uit de zestiende eeuw met hare vele prachtige kerken en praalgebouwen beſtaat, en door de Geestelijkheid en ambtenaren wordt bewoond. Maar alle handelszaken geſchieden in het lager aan de rivier liggende *Nieuw-Goa*, waar de kooplieden wonen.

Digitized by Google

toefden ook daar niet, maar begaven zich naar *Bantam* en verder naar de *Molukken*.

Van der Hagen herneemt Amboina.

Wij hebben gezien, dat de *Portugeezen* onder HURTADO deze eilanden, gedeeltelijk althans, hadden hernomen. VAN DER HAGEN achtte zich fterk genoeg, om deze kostbare bezitting op nieuws aan het gebied der Maatfchappij te hechten; waartoe hij te meer genoopt werd, daar de ongelukkige, naar *Banda* gevlugte *Amboineezen*, die in 1600 met hem een verbond gefloten hadden, en daarvoor door de wraak der *Portugeezen* getroffen waren, thans fmeekend zijne hulp en beloofde terugkeering inriepen. Zij hadden hem zelfs eenen brief naar *Holland* gefchreven, en nu vond hij te *Bantam* hunne Gezanten. — VAN DER HAGEN liet zich niet lang wachten. Als een gelukkig voorteeken voor zijne onderneming mogt hij het nemen van een fchip aanzien, waarop zich de Landvoogd der *Molukken* bevond. De overgave van *Amboina* kostte hem, door de lafhartigheid des bevelhebbers, weinig moeite. Men kwam overeen, dat de ongehuwde *Portugeezen* met hunne wapenen zouden vertrekken, doch de gehuwden konden blijven, mits den eed doende aan de Staten en aan Prins MAURITS. Alle lands wapenen en krijgsbehoeften zouden op het eiland, en in bezit der *Hollanders* blijven. De bezetting was niet minder dan 600 man fterk; en onze landgenooten ftonden verfteld over deze gemakkelijke zege, die zij aan de vrees der *Portugeezen*, of althans des bevelhebbers, voor de wraak der inboorlingen toefchreven. Veertig *Portugeezen* traden in *Nederlandsche* dienst. Het ingenomene kasteel werd, ter gedachtenis aan deze

Digitized by Google

zege, *Victoria* genoemd, onder welken naam het nog de hoofdplaats der *Nederlandsche* magt op dit eiland is. Men deed door alle de inlandſche Vorſten den *eed van getrouwheid* aan de Staten, aan Prins MAURITS en aan de *Oostindische Maatschappij* afleggen, daar men *Amboina*, op de *Spanjaarden* en *Portugeezen* veroverd, thans als een wettig eigendom van *Nederland* beſchouwde. Het was de eerſte eigenlijke *bezitting* der *Oostindische* Maatſchappij. Zesenveertig achtergeblevene *Portugeesche* huisgezinnen leiden denzelfden eed af. FREDERIK HOUTMAN werd tot bevelhebber aangeſteld.

Deze onderwerping gold echter niet ten aanzien van het gedeelte des eilands, hetwelk, ſlechts door eene naauwe landengte met hetzelve vereenigd, den naam van *Hitou* draagt. De inwoners daarvan waren aan de *Hollanders*, in weêrwil van den aanval der *Portugeezen*, getrouw gebleven, en konden dus nu niet als onderdanen, maar moesten als bondgenooten worden beſchouwd. Nogtans deed men hen, als *zoodanig*, den eed van getrouwheid afleggen, en vernieuwde ook zorgvuldig de overeenkomst van alleenhandel in ſpecerijen. De Godsdienst zou van wederzijden volkomen vrij zijn: overloopers moesten worden uitgeleverd.

Sebastiaansz. verovert de ſterkte op Tidor.

Het eiland *Amboina* was omringd van andere, die ſedert met hetzelve onder ééne *Nederlandsche* landvoogdij vereenigd zijn, doch toen aan den Koning van *Ternate*, onzen bondgenoot, toebehoorden. — Naar dien Vorst zond VAN DER HAGEN nu vijf zijner ſchepen onder den Vice-Admiraal SEBASTIAANSZ.; hij zelf ging met een ſchip naar *Banda*, en liet een ander te *Amboina*. SEBASTIAANSZ. beſloot dadelijk,

Digitized by Google

zich meester te maken van *Tidor*, een zeer naburig eiland van *Ternate*, en welks *Portugeesche* bezetting voor den Koning een doren in 't oog was. Een *Engelsch* Admiraal, door de *Hollanders* gepraaid, berigtte hun, dat de *Portugeezen* op *Tidor* goed van krijgsbehoeften voorzien, en vol lust tot den ſtrijd waren. Dit ontmoedigde nogtans onze landgenooten geenszins. Zij namen twee groote en zwaar beladene vaartuigen (*caraccas*) onder het geſchut van het fort *Tidor*. Thans moest ook dit, na de overgave te hebben geweigerd, worden beſtormd. Doch om bloed te ſparen, deden de onzen den Koning van *Tidor*, bondgenoot van *Portugal*, onzijdigheid voorſlaan, mits die van *Ternate* dezelve van zijnen kant mede beloofde. Het werd aangenomen, en de beheerſchers van *Indië* traden met hunne krachtige mededingers, aan weêrszijde zonder helpers, in het ſtrijdperk. — De beide *Mohammedaansche* Vorſten, wettige beheerſchers des lands, zagen onbewegelijk, hoezeer niet onverſchillig, dat twee Christen-Volken van het andere einde der aarde elkander hier het gebied over *hun* land kwamen betwisten, en zonden waarſchijnlijk gebeden ten hemel voor de zegepraal *hunner* bondgenooten; terwijl zij, tegen beide vereenigd, waarſchijnlijk de onafhankelijkheid en hun land hadden kunnen veroveren. De dappere ſchipper JAN MOL beſtuurde den aanval. Vergeefs was zijne eerſte poging, ſchoon hij reeds in de vesting gedrongen was; hij ſtortte van den wal ter neder, en brak zijn been; dan nog hield hij niet op, de zijnen moed in te ſpreken: hij werd tegen zijn' wil uit het gevecht gevoerd. Een tweede aanval was niet gelukkiger. De derde werd begunſtigd door het

Digitized by Google

ſpringen van een' kruidtoren, met zestig of zeventig *Portugeezen:* nu gaven de anderen zich over; doch een andere ſteenen toren, vol kruidnagelen, werd door de *Ternatanen*, die *nu* begonnen werkzaam te worden, geplunderd. Vijfhonderd *Portugeezen* werden naar *Manilla* vervoerd. De vesting werd geſlecht, ten einde aan de *Ternatanen* zoo wel als *Tidorezen* te doen zien, dat de *Hollanders* hunne oude tirannen kwamen verdrijven en niet vervangen. Men liet ſlechts dertien perſonen als bemiddelaars te *Ternate* en *Tidor* (*).

De Nederlanders bij de inboorlingen bemind. Terugkeering van van der Hagen.

Dergelijk eene handelwijze was wel geſchikt, om de *Nederlanders* in *Indië* bemind te doen worden. De *Spaansche* Geſchiedſchrijver der *Molukken*, ARGENSOLA, erkent zulks op meer dan eene plaats uitdrukkelijk, en ſchrijft het aan hunne verdraagzaamheid op het punt van de Godsdienst toe. Een Bisſchop van *Malacca* ſchreef zelf aan den Koning van *Spanje*, dat de *Nederlanders* aan de onderdrukte *Indianen* de hand boden tot herkrijging hunner wettige regten, en om eene ondragelijke dwingelandij van hen te wéren.

Het ſchip *Gelderland* zeilde vervolgens, na het innemen eener rijke lading kruidnagelen, over *Bantam*

(*) *Reize van* STEVEN VAN DER HAGEN in *Begin en voortgang der O. I. Compagnie*, II. D. *Nederl. Reizen*, IV. D. bl. 97–197, VALENTIJN, I. D. 1. St. bl. 193. 2. St. bl. 213–215. II. D. 2. St. bl. 28–30. D'ARGENSOLA, *Hist. des Moluques*, Vol. II. L. IX. p. 303–313. (De laatſte zegt, dat de geheele vesting door eene onbekende oorzaak in de lucht vloog, en dus de overwinnende *Portugeezen* tot de overgave noodzaakte.) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, I. D. bl. 261. 262.

Digitized by Google

naar 't vaderland. VAN DER HAGEN daarentegen deed de kust van *Coromandèl* aan, even als te voren die van *Malabaar;* hij kwam te *St. Thomas*, zoo men zegt naar dien Apostel, welke daar het Christendom zou hebben gepredikt, doch waarſchijnlijk naar een' *Nestoriaanschen* Geestelijken van dien naam dus genoemd, te *Paliacatte*, *Pattapouli*, *Masulipatnam*, en zond van daar Gezanten naar binnenslands aan den *Hindouschen* Koning van *Bisnagar*, die aan de *Hollanders* vrijheid van koophandel en vermindering van tollen beloofde. Men deed vele katoenen lijwaten op, het hoofdvoortbrengſel dezer gewesten, en nam een rijk geladen *Portugeesch* ſchip, waarvan *Negers* voornamelijk de manſchap uitmaakten: uit medelijden met deze ongelukkigen, waarvan er dagelijks acht of tien van dorst omkwamen, gaf men het ſchip vrij, eene behandeling, die de *Portugeezen* geenszins verwacht hadden. VAN DER HAGEN keerde vervolgens nog eens naar *Amboina*, naar *Banda*, en naar *Celebes*, waar hij den Koning van *Tollok*, die gaarne onzijdig zou gebleven zijn, wist over te halen, om geen rijst naar *Malacca* aan de *Portugeezen* te zenden. Dit zelfde bewerkte hij bij den Vorst van *Sourabaya* of *Gressich* op *Java*. Men vond hier eene rijke lading, doch tevens het ongunſtige berigt, dat de *Hollandsche* vestigingen te *Banjermassing* en *Succadana* op *Borneo* (want ook op dit eiland hadden zich *Hollanders* gevestigd, om den handel in diamanten) groot gevaar liepen, hetwelk men echter thans niet kon afwéren (*). Men ging van *Bantam*

(*) Als eene bijzondere merkwaardigheid vinden wij aangeteekend, dat van het ſchip *de Eendragt* op dezen togt *al*

Digitized by Google

naar het vaderland onder zeil, en zag onderweg op *Mauritius* met genoegen, dat de bananen, oranjeboomen en andere vruchten, alsmede de huisdieren, door vroegere *Hollanders*, en nog onlangs door den Admiraal MATELIEF, derwaarts overgebragt, uitstekend geslaagd waren. Ook ander dierlijk voedsel, vooral gevogelte en schildpadden, leverde het eiland in ruime mate op; in eene der zeeschildpadden vond men 450 eijeren, zoo groot als kaatsballen; het vleesch der landschildpadden was daarentegen aangenamer. In het begin van 1608 kwamen de schepen in *Nederland* binnen.

De Nederlanders door de Spanjaarden (in naam) uit Indië geweerd.

Wij hebben tot hiertoe een aantal voortreffelijke zeelieden leeren kennen, zoo als BARENDSZ., HEEMSKERK, WAERWIJCK, SPILBERGEN en VAN DER HAGEN; doch van die allen komt de kroon toe aan CORNELIS MATELIEF *de Jonge*, door zijne stoutheid, zijn beleid en schranderheid in moeijelijke omstandigheden. De Koning van *Spanje* FILIPS III., de zwakke zoon van FILIPS II., door de gelukkige ondernemingen der *Nederlanders* diep getroffen, meende (gelijk bekrompene gemoederen doorgaans denken, veel met bedreigingen uit te werken) dit kwaad door een verbod te kunnen stuiten. In een gestreng

---

het volk dood of ziek was, zoo dat het op Gods genade moest drijven, en op de zuidkust van *Sumatra* aan wal kwam. Het scheepsvolk wist niet, waar men was. Door eenen inboorling eindelijk hiervan verwittigd, verzochten zij dezen, hunne landgenooten hunnen treurigen toestand te berigten, gelijk ook geschiedde; men haalde hen in eene praauw af, en het schip kwam te *Bantam*, maar zoo ontramponeerd, dat men de redding bijna voor een wonderwerk hield. *Nederlandsche Reizen*, IV. D. bl. 172. 173.

Digitized by Google

plakkaat verbood hij aan alle vreemdelingen, zelfs al hadden zij het burgerregt ontvangen, vooral echter aan de *muitelingen tegen God en hunnen wettigen Heer*, de *Nederlanders*, om zich naar eenige bezitting der *Portugeezen* in *Oost-* of *Westindiën* te begeven; die zich daar reeds bevonden, moesten binnen een' bepaalden tijd terugkeeren. Doch MATELIEF zou ſpoedig doen zien, dat deze bedreiging de *Hollanders* niet konde affchrikken.

Matelief's reize. Hij ſluit een nieuw verdrag met Djohor.

Hij was zelf een der bewindhebbers van de *Oostindische* Maatſchappij en een man vol ondernemingsgeest. Vijf ſchepen ſtonden onder zijn bevel, met welke hij dadelijk na zijne komst in de Oosterſche zeeën beſloot, *Malacca* aan te tasten. Doch hij had te worſtelen tegen den onwil van zijn ſcheepsvolk, hetwelk voorgaf, tot de zee- niet tot de landdienst aangenomen te zijn. Maar hij wist de Officieren door hoop op krijgsroem, het ſcheepsvolk door verwachting van rijken buit te winnen, deels in algemeene toeſpraken, deels in bijzondere aanmoedigingen aan enkelden, waar het pas gaf. Men nam eenige *Portugeesche* ſchepen, doch liet de inboorlingen, die zich onder de manſchap bevonden, vrij, om dus derzelver genegenheid te winnen. De Koning van *Djohor*, thans zeer door de *Portugeezen* benaauwd, die aan HURTADO, tot ſtedevoogd van *Malacca* benoemd, een bekwaam en werkzaam opperhoofd hadden, riep door dringende brieven de *Nederlanders* te hulp, en beloofde van zijnen kant allen mogelijken bijſtand, zoo men, door de inneming van *Malacca* (te voren het eigendom der Koningen van *Djohor*), den vijand, om zoo te ſpreken, de hartader affteken wilde. Doch in een mondgeſprek met dezen Vorst (of eigenlijk met eenen

Digitized by Google

der vier Koningen, onder welke het Rijk van *Djohor* thans verſnipperd was) bleek het duidelijk, dat dezelve niet gezind zou zijn, om aan de *Nederlanders* in *Malacca* meer dan eene faktorij en vrijdom van belastingen toe te ſtaan; terwijl deze daarentegen voor hunnen onderſtand *het bezit der stad* eischten. (Het ſchijnt, dat dit een punt in den lastbrief van MATELIEF was.) Men ſloot diensvolgens op den 17. Mei 1606 een verbond met den Koning van *Djohor*, waarbij de afſtand der ſtad aan de *Nederlanders*, en die van het omliggende land en ééne voorſtad aan den Koning, bedongen werd; het geſchut en de andere buit zou gelijkelijk worden verdeeld. Maar de Koning zou geenen handel met andere *Europische* Natiën of met *Hollanders*, buiten de Maatſchappij, in zijne Staten mogen dulden: waarlijk eene harde bepaling, die echter van nu af de grondſlag werd der verdragen met de inlandſche Vorſten, ten einde, zoo verre mogelijk, den *alleenhandel* der *Nederlanders*, of liever der Maatſchappij, in *Indië* te vestigen. Men zou wijders met gemeene krachten den oorlog tegen *Spanje* en *Portugal* voeren, en geenen vrede ſluiten dan met onderlinge bewilliging.

Zeeſlag voor Malacca. Vernieling van 's vijands vloot.

De ſtad *Malacca* telde op dien tijd omtrent 12,000 inwoners, waaronder 3000 bekwaam om de wapenen te voeren, doch gedeeltelijk inlanders, op welke men weinig vertrouwen kon. Zij was door de *Portugeezen* zeer verſterkt, en bezat in het midden een kasteel. De voorſtad, waarvan het bezit den Koning gewaarborgd was, lag aan de overzijde der rivier, die de ſtad beſpoelde. De *Hollandsche* vloot telde niet meer dan 1400 ſtrijdbare manſchappen, en de hulp van *Djohor* kon bijna voor niets gerekend

Digitized by Google

worden: zoo wel het beloofde getal der manſchappen, als krijgstucht, gehoorzaamheid, ijver en bekwaamheid — alles ſchoot bij deze benden te kort, die bij den minſten aanval de vlugt namen. De drasſige grond verbood het graven van belegeringswerken. In de ſtad maakte HURTADO ook van het minſte voordeel gebruik. Reeds vier maanden had het beleg geduurd, toen er eene vloot tot ontzet kwam opdagen. Nu moest noodzakelijk het beleg worden opgebroken, om deze uit *Goa* komende vloot, welke, onder *Don* MARTIN ALFONSO DE CASTRO, op 46 grootere en kleinere ſchepen 3000 *Europische* ſoldaten, bijna 800 zeelieden, en een veel grooter getal inboorlingen voerde, te gemoet te gaan. Deze krijgsmagt had niets minder ten doel, dan alle plaatſen, waar de *Nederlanders* handel dreven, te beoorlogen. Te *Atsjien* eischte zij van den Koning de overgave der *Nederlanders*, het regt tot aanleggen van een kasteel en vergoeding der oorlogskosten. Hij weigerde dit, ſier op de werken, waarmede hij de kust beveiligd had; en de tijding van het beleg van *Malacca* deed de *Portugeezen* daarheen ſpoeden. Tegen zulk eene overmagt de kans te wagen, was reeds heldenmoed; geſlagen te worden zou geene ſchande geweest zijn. Maar de *Nederlanders* ſtreden met gelijken uitſlag, en MATELIEF, hoezeer een nieuweling in den oorlog, volbragt, gelijk in de oudheid LUCULLUS, alle de pligten van een voortreffelijk opperhoofd. Hij deed het geſchut op de vloot inſchepen, en ging met de inboorlingen uit *Djohor* den vijand te gemoet, na eenen uitval der belegerden uit *Malacca* krachtdadig te hebben afgeweerd. — De *Nederlanders* verloren twee ſchepen,

Digitized by Google

Nassau en *Middelburg;* doch zij namen of verbrandden er ook twee van den vijand, gevoerd door CARVALHO en NORINA. De overwinning zou zich nogtans misschien voor de *Nederlanders* verklaard hebben, zoo niet gebrek aan buskruid en onwil der schepelingen tot den terugtogt naar *Djohor* hadden genoodzaakt. Maar toen de *Portugeesche* vloot, met uitzondering van tien groote schepen, van *Malacca* vertrokken was, nam MATELIEF zijne kans waar, en wist zijne manschap door bedreigingen en beloften tot nog ééne poging over te halen, om zulk eene gelegenheid niet te verzuimen. Om de vloot buiten te lokken, tast hij eerst het nabij den mond der haven gelegene schip *St. Nicolaas* aan, sleept het naar buiten, rigt eene groote slagting onder de manschap aan door weinige maar wisse schoten (want hij moest zijn kruid sparen), en reeds was het schip bemagtigd, toen het door de achteloosheid van een' der hoplieden met slechts acht man ontsnapte. Nu was de geheele vijandelijke vloot buiten gekomen tot hulp der hunnen; MATELIEF tast haar aan, verovert drie groote schepen, en drijft de overigen op de vlugt. De Admiraal der *Portugeezen* deed dezen, die deerlijk gehavend waren, in brand steken: hij had dus, van den 18. Augustus tot den 29. October, tien schepen verloren. Het verlies der *Hollanders* was naar evenredigheid onbeduidend. De gevangenen waren zoo talrijk, dat MATELIEF 200 *Portugeezen* tegen 9 *Hollanders* vrij gaf, mits men voor de aanzienlijken der eerstgemelden losgeld betaalde. — Met den Koning van *Djohor* werd, nu het innemen van *Malacca* mislukt was, een nieuw verbond gesloten, dat de Koning hetzij op het vas-

Digitized by Google

te land, hetzij op het eiland *Linga*, aan de *Hollanders* eene plaats voor eene volkplanting zou afstaan. Ook de Koning van *Queda*, meer noordwaarts op het *Maleitsche* schiereiland, scheen de vriendschap van MATELIEF te zoeken, doch vrees voor de *Portugeezen* weêrhield hem, zich te verklaren. De Admiraal kon niet langer in deze wateren toeven: hij werd door ongunstige berigten uit de *Molukken* derwaarts geroepen (*).

De Spaansche Landvoogd der Philippijnen gewaarschuwd.

Onder de gevangenen, die de *Hollanders* op hunnen laatsten togt in de *Molukken* gemaakt hadden, was ook de *Portugees* ANTONIO DE SILVA, wien VAN DER HAGEN (of liever SEBASTIAANSZOON), omdat hij een bekwame tolk bij de inlanders was, gaarne met zich naar *Holland* zou hebben medegenomen. Daar hij hiertoe niet ongenegen scheen, had men weinig argwaan op hem, en hij kon dus ongestoord opmerken, wat er omging. De *Hollandsche* vlootvoogd verhaalde hem zelfs zijn oogmerk, om naar *China* en *Patani* te gaan, en misschien ook wel in de nabijheid der *Philippijnsche* eilanden

(*) *Begin en voortgang der Nederlandsche O. I. Compagnie*, II. D. *Reize van* C. MATELIEF, bl. 1–50. VALENTIJN, V. D. 1. St. bl. 330–338. GROT. *Hist.* L. XVII. p. 554–558. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* IX. D. bl. 302–306. *Nederlandsche Reizen*, V. D. bl. 1–40. SAALFELD, *Geschichte des Kolonialwesens in Ostindien*, I. Th. f. 40–44. De laatste bewondert MATELIEF, en noemt hem *een' buitengewoon' man*; doch oordeelt te regt, dat de onderneming tegen *Malacca*, bij de toenmalige zwakheid der *Nederlandsche* magt in *Indië*, met de reeds sedert eene eeuw gevestigde *Portugeesche* vergeleken, te gewaagd was. Het schijnt, dat CRAWFURD, die van geene groote mannen onder de *Hollanders* in *Indië* iets wil weten, ook van de daden van MATELIEF wel onkundig zal zijn.

Digitized by Google

te kruiſen. Kapitein FILIPS BISSCHOP had uit *Borneo* den Koning van *Ternate* fijn *Hollandsch* linnen, aardewerk, muskus, rozewater en opium ten geſchenk overgebragt, in naam van een' anderen *Hollandschen* vlootvoogd; hem geluk gewenscht met de bevrijding van *Tidor*, en ſpoedige onderſteuning beloofd; doch tevens, terwijl hij hem, uit hoofde van de zwakke en verdeelde magt der vijanden, moed inſprak en beloofde de zee tot *China* en *Japan* te zullen ſchoonhouden, aangezet, om de vriendſchap met den Koning van het groote en magtige eiland *Mindanao*, tusſchen de *Molukken* en *Philippijnen* gelegen, aan te kweeken; waarop dan ook de Vorst van *Ternate* reeds toebereidſelen maakte tot eenen verwijderden zeetogt. DE SILVA, ontſnapt zijnde, had dit berigt aan den bevelhebber der *Philippijnen*, *Don* PEDRO D'ACUNHA, overgebragt. Hierdoor was de loome *Spanjaard* wakker geworden, en begreep, dat thans de *Philippijnen* zelve wel eens geene veilige ſchuilplaats konden opleveren, wanneer men den zegevierenden *Hollander*, die van eiland tot eiland als 't ware eene keten van vijanden tot in de nabijheid der *Spaansche* hoofdplaats *Manilla* ſchiep, niet krachtdadig te keer ging, en belette, zijn' laatſten ſchakel dáár vast te hechten (*).

De Spanjaarden herwinnen Tidor en Ternate. 1606.

D'ACUNHA verzamelde dus eene vloot van 32 vaartuigen, waaronder 14 groote ſchepen met de noodige transportvaartuigen en andere platbodemde tot de landing geſchikt, bemand met 3000 koppen, waaronder 1600 *Spanjaarden*, en voerde die zelf tegen

(*) ARGENSOLA, T. II. p. 313-318.

Digitized by Google

de *Nederlanders* naar de *Molukken;* doch hij had te voren het beding gemaakt, dat deze eilanden, eens veroverd zijnde, ook voor de *Spanjaarden* zouden open ſtaan. (Immers, hoezeer ook de *Portugeezen* door deze hunne meesters verdrukt werden, het denkbeeld van nationalen alléénhandel was zoo vast in de gemoederen geworteld, dat men het niet gewaagd had, dien ook aan de onderworpene Natie te ontnemen.) — Te *Ternate* lag het ſchip *Westfriesland*, van het ſmaldeel van VAN DER HAGEN, tegen 't welk de groote *Spaansche* vloot niets durfde ondernemen. Maar naauwelijks was de vloot in het gezigt van *Tidor* verſchenen, of de Koning van dat eiland ging haar onder het vreugdegeſchal der barbaarſche ſpeeltuigen, de vaartuigen met bloemen bekranst, te gemoet, en ſcheen zich zeer te verheugen over de bevrijding van het oppergezag des Konings van *Ternate*, waaraan, zeide hij, de *Hollanders* hem hadden onderworpen. Hij zelf was gereed, de *Spanjaarden* in hunne verdere togten te verzellen. Daar de Koning van *Ternate* tegen zulk eene magt zonder *Hollandsche* hulp niet beſtand was, vlood hij na een kort gevecht met de meeste zijner onderdanen naar het gebergte des eilands, doch ook hier zich niet veilig achtende, naar het naburige grootere eiland *Gilolo* (*Djilolo*), waar hij in zekerheid was. Den *Spanjaarden* was echter veel aan het bezit van zijn' perſoon gelegen. Nadat zij het fort *Gamma Lamma* hadden ingenomen, waarbij tevens alle de vaartuigen (*Caracara's*) door de *Tidorezen* werden genomen, en vreesſelijke wreedheden gepleegd, zoo dat men ſekſe noch kindſche jaren ver-

Digitized by Google

ſchoonde (*), deden zij den Koning, SAID, de ſchoonſte beloften, indien hij terugkeeren en hen als zijne bondgenooten wilde erkennen. Zijn op hem ontevredene neef, HAMZA, waarſchuwde hem voor de trouweloosheid der *Kastilianen;* doch zijne echtgenoote deed op hare beurt kwade vermoedens wegens de trouw van HAMZA bij hem oprijzen, zoo dat de ongelukkige Vorst, niet wetende op wien zich te verlaten, het prachtige ſtaatſievaartuig, hem door de *Spanjaarden* toegezonden, beklom. Naauwelijks was hij aan wal, of men ſcheepte hem met zijn' neef en vijf der voornaamſte Grooten in naar *Manilla!* Doch de jongſte zoon des Konings, MODAFAI, dien hij tot zijn' opvolger beſtemd had, was nog bij tijds in veiligheid gebragt. Eenige *Hollanders* nogtans, die de *Spanjaarden* gevangen namen, werden door den vijand wel behandeld en naar *Amboina* gezonden; anderen borgen zich op het ſchip *Westfriesland*, hetwelk echter ook op de thuisvaart bij *Mauritius* verongelukte (†).

Verbond van Matelief met Ternate's Koning.

MATELIEF vernam, nog voor *Malacca* liggende, deze treurige tijdingen door gevangene *Portugeezen.* Hij begreep echter, aan zijne bevelen omtrent *Ma-*

(*) ARGENSOLA verhaalt op eene wijze, zoo als men het van eenen *Spanjaard* der zeventiende eeuw kan verwachten, dat zijne landgenooten onder anderen twee kleine meisjes, het eene van drie, het andere van veertien jaren, met hunne zwaarden doorregen, maar het eerſte, dat nog leefde, zorgvuldig doopten; het tweede was dadelijk geſtorven, en dus *ter Helle gevaren!* De *vrome* moordenaars hadden een *Moedergodsbeeld* gevonden, en met teedere Godsvrucht vereerd: dit was zekerlijk genoeg, om alle hunne zonden uit te wisſchen. ARGENSOLA, p. 345–347.

(†) VALENTIJN, I. D. 2 St. bl. 215. 216.

Digitized by Google

lacca eerst te moeten voldoen; doch nadat hij met den Koning van *Queda* gehandeld had, begaf hij zich naar *Bantam*, naar *Jacatra*, en vervolgens naar *Amboina*. Hier vond hij *Ternataansche* gezanten, met dringende bede om onderſtand en bevrijding van het juk der *Spanjaarden* en *Portugeezen*. Hij beloofde dit, doch alleen op voorwaarde, dat 2000 *Ternatanen* tot zijne onderneming zouden medewerken.

Denkbeelden van een Gemeenebest bij de Indianen.

De verovering van *Ternate* had de vele onderhoorigen van dat kleine eiland wars gemaakt van langere gehoorzaamheid aan den jongen Koning (die, aan de *Portugeezen* ontſnapt, thans in naam het gezag voerde; doch die zijn eigen eiland niet kon herwinnen). De bewoners der andere, meestal veel grootere eilanden, wilden nu in een *Gemeenebest* leven, even als die van de *Banda*-eilanden, welke de *Hollanders* aldaar ſtraffeloos hadden gedood. Doch de Gouverneur FREDERIK HOUTMAN ſtilde dezen opſtand, en bragt de twee belhamels gevankelijk te *Amboina*.

Aanleg eener volkplanting op Amboina.

Eene zorg van anderen aard hield den Admiraal bezig. De *Hollanders*, op *Amboina* gelaten, beſchouwden zich daar als vreemdelingen, en leefden in dronkenſchap en ongebondenheid met inlandſche vrouwen voor den (zoo als zij hoopten) korten tijd hunner inwoning. Dit veroorzaakte klagten der inboorlingen, die in dit ſtuk de voorkeur gaven aan de *Portugeezen*, welke op de eilanden huwden, en dus de volken allengs deden zamenſmelten. „Hoe „zouden wij," was de *naïve* taal der *Amboinezen*, „liefde voor u krijgen? gij trouwt onder ons niet (*)."

(*) Reis van C. MATELIEF in de meergemelde verzameling der reizen voor de O. I. Maatſchappij, II. D. bl. 54. 55.

Digitized by Google

MATELIEF, die de vestiging der *Nederlanders* op deze eilanden door eigenlijke volkplanters wenschte, iets, waartoe ook de Bewindhebbers der Maatschappij reeds het ontwerp gemaakt hadden door het zenden van huisgezinnen uit *Nederland*, bewilligde gereedelijk aan dezulken, die aldaar blijven wilden, het huwelijk met inlandsche vrouwen. Vervolgens stelde de Admiraal de noodige orde op het eiland, zocht de inboorlingen in hunne goede gezindheid jegens de *Nederlanders* te versterken, en vestigde er eenig, hoewel dan ook gebrekkig, schoolonderwijs. MATELIEF had geenen leeraar aan boord, die de inwoners door den zachten band van de Godsdienst aan *Nederland* had kunnen verbinden, gelijk (zegt DE GROOT) de *Spanjaarden* en *Portugeezen* dit door de *Jezuïten* zoo wel verstaan. — Immers, *Amboina* was niet geheel *Mohammedaansch*, gelijk andere eilanden, maar telde verscheidene Christenen en zelfs nog Heidenen. Het schijnt, dat dit verschil in Godsdienst eenigen invloed had op de partijen, waarin de *Amboinezen* verdeeld waren. — Even gelijk de *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* vroeger in *Holland*, merkt MATELIEF aan, had men hier de partijen der *Olilimas*, zoo veel als *negen landen*, die alle *Mohammedanen* waren, en der *Oelisivas*, een mengsel van Heidenen, Christenen en *Mohammedanen*. Diezelfde verdeeldheid zou toen ook op de naburige eilanden hebben bestaan. Het is opmerkelijk, dat hedendaagsche reisbeschrijvers nog de veel grootere verkleefdheid der eilanders, waar de inwoners meest of toch voor een groot gedeelte Christenen zijn, boven die, waar de bevolking bijkans alleen *Moham-*

Digitized by Google

medaansch is, aan de *Nederlandsche* regéring hebben opgemerkt (*).

Vestiging eener sterkte op Ternate. Mislukte handel met China.

MATELIEF vertrok nu naar *Ternate;* doch de *Spanjaarden* en *Portugeezen* hadden zich aldaar zoodanig verschanst, dat hij geene kans zag de vesting in te nemen, te minder, daar hij, in plaats van 2000, slechts zeer weinige *Ternatanen* tot zijne hulp vond; hoezeer ook de jonge Koning en die van *Gilolo* zich bij hem vervoegden. Een aanslag, om *Tidor* in brand te steken, mislukte insgelijks, zoodat men besloot, eene andere sterkte op *Ternate* te bouwen, ten einde de inboorlingen en hunnen handel met *Holland* te beschermen. Dit werk vorderde echter tragelijk, door den weinigen ijver der inlanders en den muitzieken geest van het scheepsvolk, dien MATELIEF reeds meermalen had ondervonden. De sterkte werd intusschen eindelijk voltooid: zij heette *Maleyo*, en lag op de noordoostzijde des eilands in eene vlakte of voorland, want bijna geheel *Ternate* is een hooge uit zee oprijzende berg. Men sloot een verbond met de *Ternatanen*, en beloofde geenen vrede of bestand met de *Spanjaarden* te maken (waarvan toen veel gesproken werd) buiten hen. Van daar zeilde de Admiraal, na vier schepen ter verdediging van de nieuwe sterkte op *Ternate* te hebben gelaten, naar *China* (†); maar het was of de fortuin besloten had,

(*) Zie de merkwaardige reis van den Heer KOLFF naar den zuidoostelijken Archipel der *Molukken*.

(†) Vooraf had hij nog de *Engelschen*, die hier omstreeks kruisten, doen waarschuwen, den vijand niet te helpen (zoo als wel vroeger), daar hij hen anders zou aantasten. Dit deden wij *toen!!* VALENTIJN, II. D. 2. St. bl. 226. 227.

Digitized by Google

dezen waardigen man overal en in alles te dwarsboomen. Ook hier werd hij door de *Mandarijnen* langen tijd om den tuin geleid, die, zoo 't schijnt, meer heil vonden in den handel met *Portugal*, aan hetwelk men het kleine eiland *Macao* bij *Canton* had afgestaan. De *Portugeezen* kwamen nu met overmagt (zes groote en vele kleine schepen) op MATELIEF af: de zijnen hadden in de vele en verre togten zeer veel geleden; hij wilde de eer der *Nederlandsche* vlag niet in het gezigt der *Chinezen* aan eene ongelijke kans blootstellen, en week. Hij vernam nu, dat de *Hollanders* op *Ternate* de *Spanjaarden* dapper teruggeslagen hadden, maar ook, dat de Koning van *Djohor* voor de *Portugeezen* van *Malacca*, die zijne stad hadden in brand gestoken, naar de bosschen gevlugt was. Men zond, met een uit *Nederland* gekomen schip, hulp aan de *Ternatanen* en brieven aan den Koning van *Djohor*, met herinnering aan den gegevenen, maar verwaarloosden raad, om de stad te versterken, en belofte van hulp uit *Nederland*. Nadat MATELIEF op *Bantam* de vloot van PAULUS VAN CAARDEN nog ontmoet had, keerde hij met twee schepen naar huis; drie anderen, rijkelijk met specerijen beladen, volgden hem. Hij zelf bragt Gezanten en geschenken van den Koning van *Siam* aan Prins MAURITS, en brieven van andere Koningen over. Men mag zeggen, dat het heldhaftige gedrag van dezen vlootvoogd, hoezeer hij doorgaans buiten zijne schuld teleurstellingen ondervond, den *Nederlandschen* naam in *Indië* tot eer strekte, en de *Nederlanders* zoo wel deed achten als beminnen (*).

(*) VALENTIJN, I. D. 1. St. bl. 194. 2. St. bl. 217-221. GROT. *Hist.* p. 558-560.

Digitized by Google

Wetenschappelijke vrucht der reis van Matelief.

In *Nederland* had men daardoor (wat het wetenschappelijke betreft) niet alleen meerdere kennis van het groote *Maleische* schiereiland, maar ook van *China* bekomen, waaromtrent de reis van MATELIEF (*) zeer belangrijke berigten mededeelt, en het kenschetsende der *Chineezen* zeer goed opgevat heeft. — Hij heeft in zijn reisverhaal ook een vertoog over den staat en handel van *Indië* ingelascht, waarin hij onder anderen de noodzakelijkheid betoogt om een *vast punt* in *Indië* te hebben, waar de *Nederlanders* zich kunnen verversschen, en waar een geregeld bestuur aan hunne ondernemingen vastheid, klem en veiligheid kan geven; en voorts, om *Malacca* in te nemen, als het eenige middel, waardoor men de *Portugeezen* beletten zou uit *Goa* onderstand naar de *Molukken* te zenden en den *Chineeschen* handel te drijven, terwijl men door eene bezetting op *Mindanao*, of door de vriendschap met den Vorst van dat eiland, de *Philippijnsche* eilanden, vooral *Manilla*, zoo veel nadeel zou kunnen doen, dat zij aan de vero-

(*) Zie zijn oorspronkelijk Reis-*Journaal* in de verzameling der Reizen voor de O. I. Maatschappij, II. D. bl. 91-108. en *Nederl. Reizen*, V. D. bl. 73-130. Hij spreekt van het porcelein en de thee, dien sedert in *Europa* zoo algemeenen drank, met de volgende woorden: „de *Chineezen* „trekken eenig sap van een kruid genoemd *Chia*, 't welk zij „warm drinken, gelijk ook de *Japanneezen* doen. — Deze „drank bevrijdt hen van *Phlegma*, zwaarhoofdigheid, loo„pende oogen en zwak gezigt, en aldus leven zij langen tijd „zonder bijna eens ziek te worden (!!)." Ook gewaagt hij van den *grooten muur* en de gewoonte der *Chineezen*, om hun zeer talrijk kroost te verkoopen, van de overeenkomst hunner letters met de *Hieroglyphen*, van hunne kenschetsende gestalte, zeden en gewoonten enz. De Koning hield toen zijn verblijf in de stad *Taybin*.

Digitized by Google

vering der *Molukken* niet zouden kunnen denken. De handel op *Indië* beſtond destijds volgens dit vertoog: 1) In den peperhandel te *Bantam* op *Java* (grootendeels uit het aan *Bantam* toebehoorende zuidergedeelte van *Sumatra*, het ware peperland), te *Djohor* en *Queda* op het *Maleische* ſchiereiland, op *Patani* in *Achter-Indië*, en te *Atsjien* in noordelijk *Sumatra*. 2) In den kruidnagelhandel op *Amboina* en de *Molukken*. 3) In den handel met muskaat nooten en foelie op *Banda*. 4) In den handel op *Cambaya* in *Guzuratte*, hetwelk echter te nabij was aan *Goa*, om door de *Hollanders* nog te kunnen worden bezocht. 5) In den handel op de kust van *Coromandèl* met katoenen lijwaten, welke van veel belang is, want, zegt MATELIEF, *deze landen moeten die kleedjes hebben, wat zij ook kosten*. 6) In den handel op *China* en het naburige *Japan* (*).

Reis van Paulus van Caarden.

Ondertusſchen was in 1606 weder eene vloot van acht ſchepen onder PAULUS VAN CAARDEN (voor de tweede maal) naar *Indië* geſtevend, die in Maart 1607 het beleg der *Portugeesche* ſtad *Mozambique*, op een eiland van dien naam tegenover *Madagascar* gelegen, ondernam; doch door ziekten onder zijn volk, de ſterkte dier ſtad, en verſcheidene tegenſpoeden, onder anderen het verlies van zijn aan den grond geraakt ſchip *Zierikzee*, dat beleg moest opbreken. Hij keerde echter weder derwaarts en verloor bijna het geheele jaar 1607 in vergeefſche pogingen op die ſtad. Ook zijne andere verrigtingen voor *Goa*, te *Calicoet*, te *Punto Gale* op *Ceylon*, en op *Amboina* waren van weinig belang. Hij zeil-

(*) *Reize van* MATELIEF in de verzameling, bl. 72-76. (niet in de *Nederl. Reizen.*)

Digitized by Google

de vervolgens naar *Ternate*, op raad van MATELIEF, dien hij te *Bantam* gefproken had, en die bij hem aandrong, om in den hagchelijken ftaat, waarin zich zoo wel *Djohor* als *Ternate* bevond, het laatfte, als van meer belang, dadelijk ter hulpe te fnellen. Hier vond hij de vier door MATELIEF achtergelatene fchepen, en had dus nu elf bodems onder zijne vlag, met welke hij het vruchtbare, maar zeer bergachtige en klippige eiland *Matsjan* (*) met de fterkte *Taffasoh* veroverde, welke, boven op eene rots gebouwd, niet dan met de uiterfte moeite beklommen werd langs drie toegangen, welke de vijand alle met gefchut had bezet. Nogtans gelukte het 250 *Hollanders* eene plaats, door 800 *Tidorezen* bezet, die zekerlijk flechts twee *Portugeezen* en twee *Mestisen* (†) bij zich hadden, in te nemen. Naderhand werden nog de forten *Mauritius* en *Tabilolo* op *Matsjan* aangelegd. Eer de vloot deze ftreken verliet, ontftond er een geweldig onweder, hetwelk twee der fchepen, *Walcheren* en *China*, verbrijzelde, en tevens braakte de vuurberg van *Ternate* al bulderend vlammen. Welk een tooneel! Van hier keerden de fchepen huiswaarts, fchoon men algemeen dacht, dat eene zoo talrijke vloot meer had kunnen en behooren te doen. Doch VAN CAARDEN, die op de *Molukken* achterbleef, en eerlang door de *Spanjaarden* werd gevangen genomen, fchijnt een man van weinig beleid, en nogtans hoofdig en onhandelbaar geweest te zijn: althans VALENTIJN noemt hem een' *trotschen windbuidel* en een *haastig hoofd*.

(*) VAN CAARDEN noemt het in zijnen reistogt (bl. 46) het rijkfte van alle de *Molukische* eilanden aan (kruid-) nagelen.

(†) *Mestisen* zijn kinderen van *Europische* vaders en *Indiaansche* moeders.

Digitized by Google

Reis van P. Wz. Verhoeven.

Eerlang kwam eene nieuwe vloot in *Indië* van dertien ſchepen onder PIETER WILLEMSZ. VERHOEVEN, en den Vice-Admiraal FRANS WITTERT. Ook deze had vergeefs getracht *Mosambique*, met behulp der inlanders, te veroveren (*). Men ſtak, nadat het beleg van het kasteel was opgebroken, de benedenſtad in brand, en verwoestte deerlijk het eiland. Hier won men belangrijke berigten in nopens *Abyssinië*, waar destijds de *Portugeezen* ongemeen in gunst, en de *Jezuïten* ten Hove zeer gezien waren. Voorts nam VERHOEVEN bijna denzelfden koers als VAN CAARDEN; hij kruiste ook een tijd lang voor *Goa*, zeilde naar *Calicoet*, waar hij de vriendſchap met den Keizer of *Samorijn* vernieuwde (†), doch de hulp van zes ſchepen, die deze verzocht, niet konde leveren, daar *Ternate* zijne hulp vorderde. Ook met den Koning van *Atsjien* werd het verbond bevestigd. Te *Djohor* verleende VERHOEVEN eenige hulp aan den Koning tegen de *Portugeezen*, en nam voor *Malacca* twee rijke prijzen, doch vond de ſtad nog te ſterk voor eene belegering. Daarop WITTERT naar *Ternate* gezonden hebbende, en hij zelf naar *Banda* gezeild zijnde, vond hij daar drie ſche-

(*) Bij deze gelegenheid bedreven de onzen een wreed ſtuk. Er was een ſoldaat tot de *Portugeezen* overgeloopen. Men eischte dien op, en dreigde, in geval van weigering, 34 op een groot ſchip genomene *Portugeezen* te zullen doodſchieten. De belegerden weigerden den man, die vrijwillig tot hun de toevlugt genomen had, over te leveren, en — de *Hollanders* vervulden hunne bedreiging.

(†) „Zoo als onze handen en vingeren vereenigd zijn," zeide de Vorst, de zijnen tusſchen die van VERHOEVEN klemmende, „dus moeten het ook de volken van *Calicoet* en *Holland* wezen!"

Digitized by Google

pen van de vloot van VAN CAARDEN, en een *Engelsch*, om handel te drijven.

Verhoeven op Banda vermoord.

Wij hebben reeds gezien, dat de *Bandanezen*, terwijl de *Spaansche* vloot *Ternate* en *Tidor* hernam, dat oogenblik gebruikt hadden om de *Hollanders* te vermoorden, en eene Gemeenebestregéring, of liever eene Adel-regéring der opperhoofden, waarbij het volk ſlaaf bleef, in te ſtellen. Niet zonder argwaan zag men dus hier eene talrijke vloot van dienzelfden zoo zwaar beleedigden landaard aankomen, te meer, daar de *Nederlanders* dadelijk gereedheid maakten om eene ſterkte te bouwen. De *Bandanezen*, bewoners van drie zeer digt bij elkander gelegene eilanden, *Neira*, *Lonthor* en *Gounong-Api* (een vuurberg), veinsden toen een' tijd lang onderwerping, doch ſlechts zoo lang tot zij in vrij grooten getale uit die eilanden bij elkander waren op *Neira*, alwaar de ſterkte zou aangelegd worden. VERHOEVEN nam eene ſchaar gewapenden met zich naar de plaats der onderhandeling. — De Grooten (*Orang-Kays*) zonden hem een' afgevaardigde met de boodſchap, dat zij zeer bevreesd waren voor de *mannen met het schietgeweer*, en dus verzochten, dat de Admiraal (wien zij door belofte van uitſluitenden handel der *Hollanders* reeds ten hunnen voordeele hadden omgezet) een weinig nader bij hen mogt komen. Zonder kwaad vermoeden deed VERHOEVEN dien onvoorzigtigen ſtap, en moest dien met zijn leven en dat van meer dan dertig der zijnen bekoopen, die deerlijk vermoord werden. De bende, tot hunne beſcherming beſtemd, kwam daarop aan, maar te laat. De gruwel was reeds volbragt. Er bleef verder op de *Banda*-eilanden bijna geen der *Hollanders*,

Digitized by Google

die aldaar op de trouw der vorige verdragen handel kwamen drijven, in leven. De wraak over dezen moord beſtond ſlechts in de plundering en verwoesting van de ſtadjes der inboorlingen, waarvan een (*Selamé*) zich nogtans zoo dapper verweerde, dat de *Nederlanders* moesten aftrekken. De vrede werd in Mei 1609 weder geſloten, en de alleenhandel der *Hollanders* in muskaatnooten daarbij erkend.

Sterkten op onderſcheidene eilanden gebouwd.

De Vice-Admiraal HOEN, in afwezigheid van WITTERT benoemd om VERHOEVEN te vervangen, zeilde eerlang naar *Ternate*, bouwde daar de ſterkte *Willemstad*, en veroverde ook het eiland *Bachian*, waarop hij de vesting *Barneveld* ſtichtte. WITTERT had reeds vroeger het door MATELIEF met de *Ternatanen* geſlotene verbond vernieuwd, en de ſterkte *Malayo* in *Oranje* herdoopt; ook op het eiland *Molis* had hij de ſchans *Nassau* geſticht. Met *Amboina* werd het verdrag van onderwerping plegtig vernieuwd. Zoo waren dus alle de *Molukken* in den ruimſten zin, behalve *Gamma Lamma* op *Ternate*, met de *Hollanders* bevredigd of aan hun gezag onderworpen (*).

Onderhandeling over vrede met Spanje. Geſchil wegens den Indiſchen handel. Redenen daarvoor.

Dus was de ſtand van zaken in *Indië*, toen de handeling over vrede of beſtand met *Spanje* en de *Spaansche Nederlanden*, destijds onder het gezag der Aartshertogen ALBERTUS en ISABELLA, werd aangeknoopt. De vredehandeling leed ſchipbreuk op den eisch van *Spanje*, om af te zien van den handel op *Indië*, waarvoor men dien op *Spanje* en *Portugal*,

(*) VALENTIJN, I. D. 2 St. bl. 230–236. LUZAC, I. D. bl. 265. *Hist. des Moluques* (*par* D'ARGENSOLA), T. III. p. 110–122. *Reis van* VERHOEVEN in de meergenoemde verzameling van *Nederl. Reizen*, VI. D. bl. 1–93.

Digitized by Google

gelijk te voren, weder ongeſtoord zou genieten. — Men kan begrijpen, dat dit voorſtel aan lieden, die reeds zoo vele jaren de voordeelen van den *Indischen* handel hadden geſmaakt, geenszins behaagde. Voor-al de *Oostindische* Maatſchappij gaf daartegen een uitvoerig en krachtig vertoog in het licht, ten bewijze van het ongemeene belang, 't welk de Staat bij dien handel had, en van de onmetelijke ſchatten, die *Indië* aan de Republiek opleveren kon. Zij vertoonde de uitgebreidheid en rijkdom der *Indische* gewesten, van *Ormus* in *Perzië* tot *China*, zoo op het vaste land als de eilanden, de ongemeene en talrijke voortbrengſelen, het algemeen misnoegen aldaar tegen de *Portugeezen*, en de ontzettende hulpbronnen, die de bezittingen aldaar voor den *Spanjaard* opleverden. Nu reeds was, na zulk een' korten handel, de vaart der *Nederlanders* op andere werelddeelen alleraanmerkelijkst. Naar de *Kaapverdische* eilanden en de *Westindiën* voer men reeds met honderd ſchepen, en achttienhonderd man, om zout te halen, hetwelk niet meer dan de vracht kostte, en jaarlijks eene millioen opbragt. Naar de kust van *Guinea* voeren twintig ſchepen en vierhonderd man; in dien handel werden twaalf tonnen gouds omgezet; naar *Cuba* en *Hispaniola*, om huiden te halen (*), insgelijks twin-

(*) Even als thans in *Paraguay*, had zich destijds op *Hispaniola* (*Haïti*) het rundvee verbazend vermeerderd; het liep in 't wild, en werd door eene ſoort van lieden, die men *Boucaniers* noemde, geveld, de huiden daaraf geſtroopt en tot den handel bereid. — Deze menſchen, woest en wild van aard, met welke de *Hollanders* (die ook het vee ſlechts voor het ſchieten hadden) dezen tak van winst zochten te deelen, zijn het beginſel geweest der latere beruchte *Flibustiers* of *vrijbuiters* (*vliebooters?*).

Digitized by Google

tig ſchepen met vijfhonderd man, aldaar werden 800,000 guldens omgezet; eindelijk hield de handel op de *Indiën* veertig ſchepen met vijfduizend zeevaarders bezig, en men verwachtte van daar een kapitaal van *dertig Millioenen:* te zamen 180 ſchepen, 7700 man en 33 millioenen. En nu was *Guzuratte*, *Malabaar*, *Coromandèl*, *Ceylon* en *Queda* op het *Maleische* ſchiereiland, benevens *China*, nog niet, of naauwelijks voor den handel bezocht. Het zou eene ongehoorde zaak zijn, om, ten koste van de *erkentenis* van het Gemeenebest door den vijand, hem zonder ſlag of ſtoot zulk eenen handel en zulke voordeelen af te ſtaan, en daarenboven eene ſchreeuwende onbarmhartigheid zoo wel als ondankbaarheid, zoo vele duizende verdienſtelijke zeelieden op den dijk te zetten, hetwelk toch geſchieden moest bij het ſtaken van den handel op *Indië*. Men kreeg den handel op *Spanje!* Ja, voor thans, en tot dat de *Oostindische* Maatſchappij ontbonden, de *Oostindische* handel te niet was: dan, ja dan zou men geheel van de genade des vijands afhangen, die naar verkiezing den handel kon toelaten of verbieden. Wij bekwamen dus terug, wat ons altijd kon ontnomen worden; maar ons werd iets ontnomen, hetwelk, eenmaal verloren, nimmer weder zou kunnen tot ſtand komen: de betrekkingen met *Indië*. Dáár, in den *Indischen* handel, had men de winst alléén; hier, in den *Spaanschen*, moest men dien deelen. De ſchepen, voor den Oosterſchen handel geſchikt, konden terſtond als oorlogſchepen worden gebruikt, niet die voor den handel met *Spanje*. Het was ook eene ongehoorde tirannij, bij verdrag van de vrije zee, die aan alle volken gemeen behoorde te zijn, ge-

Digitized by Google

weerd te worden. Maar FILIPS ſtelde daar zoo veel belang in, dat hij juist *daarom* den vrede verlangde te ſluiten! Dit moest dus de *Nederlanders* omtrent het gewigt van dezen handel de oogen openen. — Eindelijk zou het een onedel gedrag zijn, zoo vele Vorſten en Koningen, die zich in de *Indiën* aan onze beſcherming hadden overgegeven, weder aan de wraak der *Spanjaarden* en *Portugeezen* ten prooije te laten. Vergeefs was de geheele veertigjarige oorlog, vergeefs de ſtrijd tegen ALVA om den tienden penning geweest, zoo men zich nu zulk een vernederend bevel en zulk eene onherſtelbare ſchade getroostte voor de *erkentenis* van iets, 't welk de *Spanjaard* buitendien maar al te zeer ondervond: onze zelfſtandigheid en onafhankelijkheid (*).

Redenen daartegen. Beſluit der Staten.

Anderen, doch in minder getal, beweerden hiertegen, dat zulks een handel van bijzondere perſonen was, die geenszins den *algemeenen* vrede behoorde tegen te houden. Het betrof alleen het belang der Zeeprovinciën: de rampen des oorlogs daalden neder op allen. Wanneer men eenmaal den korten en veiligen handel op *Spanje* gewoon was, zou die lange en aan zoo vele ziekten onderhevige vaart naar de *Indiën* wel van zelve vervallen. De meeste voordeelen dier vaart waren ook niet uit den handel, maar uit het maken van prijzen gekomen: dit moest met den vrede van zelve vervallen. — Doch gelukkig vonden zulke kortzigtige redenéringen toen nog geen of weinig gehoor in de ſtaatsvergaderingen der *Ne-*

(*) METEREN, *Nederl. Historien*, XXIX. B. fol. 549-552. GROT. *Hist.* L. XVII. p. 535. 536. WAGENAAR, IX. D. bl. 327-331.

Digitized by Google

derlanden, waar het belang van den handel, als de zenuw van den Staat, nog overwoog. — Men besloot, zonder erkentenis van den vrijen *Indischen* handel, geenen vrede te sluiten; te meer, daar men niet zonder reden vreesde, dat de *Franschen* slechts op de gelegenheid vlamden, om de *Oostindische* Maatschappij vernietigd of aan het kwijnen te zien, ten einde dien handel ten hunnent over te brengen. Van de *Engelschen* mag men wel hetzelfde denken, zonder onbillijk te zijn (*).

Geschriften nopens deze zaak. Denkbeelden eener Westindische Maatschappij. Togt van Van der Does in 1599.

Maar niet alleen de bevoorregte Maatschappij, ook andere Schrijvers beijverden zich, om der Regéring alle toegevendheid en inschikkelijkheid omtrent die punten af te raden, welke het levensbeginsel van den handel konden aantasten. Zij deden zien, dat men, wel verre van den *Oostindischen* handel op te geven, veeleer eene *Westindische* Maatschappij moest oprigten, ten einde den *Spanjaard* ook in dat gedeelte zijner Staten aan te tasten, van waar hij de onuitputtelijkste rijkdommen trok. Dit ontwerp eener *Westindische* Handelmaatschappij was reeds even vóór de vredehandeling op het tapijt geweest; eenige kooplieden hadden een octrooi of voorregt van alleenhandel voor zesendertig jaren verlangd, in de hoop van zes jaren lang twee tonnen gouds jaarlijks tot onderstand van de Staten te erlangen. Doch dit ontwerp vond zwarigheden bij dezulken, die den oorlog niet onverzoenlijk wenschten te voeren, of

(*) GROT. l. c. *Négociat. de* JEANNIN, T. II. p. 144. 145. I. p. 163. 229. 233. 289. WAGENAAR, IX. D. bl. 331. 332. 336. 337.

Digitized by Google

nieuwe hinderpalen tegen een' vredehandel in den weg te leggen. Onder dezen behoorde voornamelijk 's lands Advokaat OLDENBARNEVELD. Hij en zijne medeſtanders beriepen zich niet alleen op de moeijelijkheden, die men vooraf kon berekenen in een land, waar men niet, gelijk in *Azië*, beſchaafde Natiën tot hulp zou bekomen, neen! op zijn hoogst een aantal ruwe of zwakke, en door de *Spanjaarden* ontwapende of aan het juk reeds gewende inboorlingen; maar ook op de ondervinding, op den mislukten togt des Heeren VAN DER DOES. — In 1599 was namelijk, nadat de Koning van *Spanje*, FILIPS III., het beſtuur had aanvaard, het tot hiertoe ſlechts voor *Portugal* geldende verbod van handel met de *Nederlanders* ook tot alle de *Spaansche* bezittingen uitgeſtrekt, hetgeen onze moedige en ondernemende landgenooten eerst allen handel en vaart op *Spanje* verbieden, en daarna op middelen deed peinzen, om, even als ten aanzien van den *Portugeesch-Indischen* handel, dus den *Spaansch-Amerikaanschen* door eigene zeevaart tot zich te trekken. Onder PIETER VAN DER DOES, den zoon des verdedigers van *Leyden* en eerſten Curator der Hoogeſchole dier ſtad, werd eene aanzienlijke vloot van zeventig ſchepen uitgerust, die in de *Westindiën* de eene of andere bezitting moest zoeken te winnen. Doch eerst ging men af op de *Canarische* eilanden, waar het eiland *Groot-Canarië* bemagtigd en VAN DER DOES in een gevecht zelf gekwetst werd; dewijl echter de meeste inwoners de wijk in 't gebergte genomen hadden, werden de ſtad en het kasteel, even als die van het eiland *Gomera*, verbrand, en de helft der vloot met

Digitized by Google

de gemaakte buit huiswaarts gezonden (*). Men besloot met de andere helft op *Brazilië* los te gaan, maar in plaats van zulks onmiddellijk te bewerkstelligen, verloor men den tijd op de kusten van *Afrika*, waar noch voordeel noch roem te behalen was, en allerongelukkigst was het besluit, om zich op het eiland *St. Thomas*, digt bij de brandende kust van *Guinea* en genoegzaam onder den Evenaar, te ververschen, gelokt door het goede water en de schildpadden, die er gevonden worden. Hier werd wel de stad *Payoasa* spoedig ingenomen, doch de inwoners vloden weder in 't gebergte, kwamen terug, en staken de stad in brand. Het vernielende klimaat echter was des vijands werkzaamste bondgenoot; niet alleen de bevelhebber, maar het meerendeel des scheepsvolks stierf hier aan de pestkoortsen, die zelfs bij de verwijdering van daar nog bleven voortduren, en in twee weken wel duizend menschen in 't graf sleepten. Dus uitgeput en verzwakt, kon men natuurlijk tegen *Brazilië* weinig uitrigten (†), en kwam, nadat in de gematigde luchtstreek de scheurbuik de vorige kwaal had vervangen, in Februarij 1600 in *Nederland* terug; een schip moest onder weg door het volk verlaten worden, een ander, met geld en suiker geladen, viel den vijand in handen (§).

(*) De *Nederlanders* wilden echter niet vertrekken vóór dat zij in de hoofdkerk van *Canaria* eene leerrede, door den Hervormden Predikant LEFLEVE van *IJsselmonde*, tot dankzegging voor de overwinning, hadden gehoord.

(†) Zeven schepen, onder Kapitein HARTMAN, waren van *St. Thomas* derwaarts afgevaardigd, die eenige prijzen maakten van suiker-schepen.

(§) BOR, IV. D. bl. 565-569. VAN METEREN, fol. 407.

Digitized by Google

Raad, om zich in Brazillë te vestigen.

Het geheele verlies van zulk eene uitrusting moest natuurlijk tot nadenken brengen, eer men op nieuw ondernemingen naar *Westindiën* of *Amerika* waagde. Doch men moest bedacht hebben, dat niet het *zeilen derwaarts*, maar integendeel het *dralen op de Afrikaansche kust en de eilanden* den ondergang der vloot had naar zich gesleept. — Intusschen wist de vredelievende partij hiervan gebruik te maken, om de oprigting der *Westindische* Maatschappij, ook toen die onder de handeling over 't bestand op nieuw ter sprake kwam, te beletten. Zekere WILLEM IJSSELIUS nogtans, een zeer bekwaam koopman uit *Antwerpen*, drong andermaal sterk op het wagen van eene kans op *Spaansch-Amerika* aan. Hij vestigde bepaaldelijk de aandacht op *Brazilië*, van waar jaarlijks *veertig-* of *vijftigduizend* kisten suiker, ter waarde van vier millioenen 800,000 guldens, werden aangebragt, behalve nog het verwhout, de katoenen, enz. (Tabak zoo min als de rijke goud- en diamantmijnen van dat onwaardeerbare land waren toen nog aangekweekt of ontdekt.) Zoo dus de vrede of het bestand mogt doorgaan, wenschte de Schrijver daar eenige volkplantingen te vestigen, namelijk in de streken, die nog door geene *Spanjaarden* of *Portugeezen* bezet waren. Men moest meestal landbouwers zenden, om de kostbare voortbrengselen dier gewesten te verbouwen: men zou dit doen kunnen ook zonder slaven (*); aldaar moest men de volken, die eenige behoefte aan beschaving gevoelden, met de

408. GROT. *Hist.* L. XVIII. bl. 373-377. WAGENAAR, IX. D. bl. 57-63.

(*) *Want*, voegt er de Schrijver *naïf* bij, *met onwillige honden is het kwaad hazen vangen.*

Digitized by Google

Nederlandsche fabrijkgoederen gerijven, en de kennis aan die goederen zou juist de beschaving vermeerderen; de inboorlingen zouden zich met de stoffen, die de *Nederlanders* hun leverden, leeren kleeden; er zou lust tot arbeid ontstaan, en dus doende zouden de *Nederlanders* tevens deze menschen beschaven en hun eigen voordeel betrachten. Dus werd dit plan, dat men heden ten dage als een uitvloeisel van *Engelsche* genie en onbekrompenheid van denkwijze ten hemel verheft, reeds voor ruim twee eeuwen door een *Nederlandsch* koopman ontworpen. Diezelfde Schrijver gewaagt reeds van de verdeeldheid tusschen de geborene *Spanjaarden* en de *Kreolen*, of van *Europische* ouders geboren inwoners, die in onze dagen tot de afscheiding des geheelen vasten lands van *Zuid-Amerika* van *Spanje* heeft geleid. IJSSELIUS geloofde dan ook, dat het beter was, zich geheel over te geven, dan lafhartiglijk het regt op eenen zoo winstgevenden handel af te staan.

Vrees voor de herleving van Antwerpen bij den vrede.

Een ander beweerde, dat door den vrede, wanneer men dien doorzette, de handel zou verloopen. De inwoners van *Antwerpen*, om de Godsdienst uitgeweken, waren nog zoo niet aan dezen grond gehecht, of de vrede en eenige vrijheid van de *Spaansche* zijde zou hen weder derwaarts lokken. *Antwerpen*, weleer de grootste koopstad van *Europa*, had nog veel overgehouden, zoo als *Wissel-*, *Assurantie-* en *Commissie-handel*, en was nog eene rijke stad met vele kantoren, die op geheel *Europa* handel dreef, bijzondere bekwaamheid had in de behandeling der *Oostindische* specerijen, en bij den vrede zich noodzakelijk weder zou verheffen. Er werden nog meer fabrijkgoederen vervaardigd dan in de

Digitized by Google

vereenigde landen, en deze dreven nog een gedeelte van hunnen handel over *Antwerpen*, hetwelk de voortreffelijkste gelegenheid en gemakken daartoe bezat. Ook hierom hield de bovengemelde Schrijver den vrede in 't algemeen voor noodlottig (*).

Sluiting van het twaalfjarig bestand. Bepalingen wegens den handel.

Tusschen deze uiteenloopende gevoelens koos de meerderheid der Staten een' middelweg. Zij besloot, geene *Westindische* Maatschappij op te rigten, maar de vaart op *Oostindië* krachtdadig te handhaven. De *vredehandel* werd dus wel afgebroken, maar onder *Fransche* en *Engelsche* bemiddeling straks weder de handeling over een *bestand* aangeknoopt, hetwelk eindelijk voor twaalf jaren gesloten werd, en waarbij *Spanje* beloofde, den handel aan de *Nederlanders* binnen zijne *Europische* Staten en elders, waar men zulks aan bevriende Natiën toestond, te vergunnen, doch niet buiten dezelve; in die Rijken en landen echter, welke den *Nederlanderen* vrijwillig den handel zouden toestaan, beloofde de Koning *dien handel niet te zullen weren.* Hiermede waren klaarblijkelijk de *Indiën* bedoeld, en dus had de wijsheid, standvastigheid en voorzigtigheid van OLDENBARNEVELD de wapenrust tot stand gebragt, met behoud — hoewel blijkbaar met tegenzin van de *Spaansche* zijde — van den *Oostindischen* handel, en der verbonden met de Vorsten aldaar. Het was ontegenzeggelijk, dat het hardnekkig doorzetten der vaart op *Amerika* het bestand onmogelijk zou hebben gemaakt; want hier hadden de *Spanjaarden* hunne eigene goud- en zilverrijke bezittingen te verdedigen: in de *Oostindiën* verloren zij slechts den handel en de volk-

(*) METEREN, XXIX. B. fol. 555-557.

Digitized by Google

plantingen der *Portugeezen*, die de Koning niet dan als zijne ſtiefkinderen aanzag.

Togt van Henry Hudſon naar Amerika.

Geenszins was het intusſchen de bedoeling der ſtaatsleden, die de oprigting eener *Westindische* Maatſchappij nog voor onraadzaam gekeurd hadden, om den handel en de vaart op *Amerika* aan de ingezetenen te beletten, doch zij wilden zulks doen in ſtreken, door de *Spanjaarden* onbezet. Drie dagen vóór het ſluiten van 't beſtand hadden zij een ſchip uitgezonden, om nog eens noordoost- of liever noordwestwaarts om het noorden van *Amerika* heen, eenen doortogt voor *Nederlandsche* ſchepen naar *Indië* te zoeken. Over dit vaartuig ſtelden zij den *Engelschman* HENRY HUDSON, een uitſtekend kundig, wakker en ondernemend zeeman, wiens ijver en onvermoeide werkzaamheid in de dienst in dien tijd ſchaars hunne weêrgade vonden (*), die reeds in 1607 en 1608 voor *Engelsche* rekening twee reizen vlak noord- en noordoostwaarts gedaan, op de eerſte de oostkust van *Groenland* en *Spitsbergen* gezien, en op de tweede *Nova Zembla* langs gevaren was, doch vruchteloos voor eenige ontdekking (†). Hij trad hierop in dienst der *Nederland-*

(*) FORSTER, *Hist. des Découvertes dans le Nord*, T. II. p. 104.

(†) Het is onbegrijpelijk, hoe zelfs COOK's reisgenoot, de kundige FORSTER (l. c. p. 107–111), aan HUDSON in 1607 de ontdekking van *Spitsbergen* kon toeſchrijven, hetwelk volgens onwraakbare bewijzen reeds in 1596 door BARENTSZ. op zijn' derden togt was ontdekt. Doch ook onze *Duitsche* naburen en ſtamgenooten, die ſlechts bij de *Engelschen* zweren, verwaardigen zich niet ons de eere te geven, die ons toekomt, en het ſchijnt hun de moeite niet te verdienen, zulks te onderzoeken.

Digitized by Google

sche Regéring, en rigtte zijnen koers eerst naar het noordoosten, doch bij *Nova Zembla* de kusten weder te zeer met ijs bezet vindende, wendde hij den ſteven westwaarts, en ſtelde nu zijn ſcheepsvolk voor, om *of* eenen doortogt op eene gematigde breedte door het vaste land van *Noord-Amerika* te zoeken, zoo als hij meende, volgens kaarten hem door zekeren Kapitein SMITH uit de *Engelsche* volkplanting *Virginiē* toegezonden, te mogen veronderſtellen: — *of* de reeds ontdekte ſtraat *Davis* in te zeilen. Men beſloot tot dit laatſte, doch ſchijnt het niet te hebben volbragt, maar deze ſtraat te zijn langs gezeild; althans op den 40. Gr. 45. Min. ontdekte men eene groote en ſchoone rivier, welke men toen inzeilde. Zij werd dus met regt naar den ontdekker *Hudsons*-rivier genoemd, aan wier boorden kort daarop de volkplanting *Nieuw-Nederland*, gelijk bij haren mond de ſtad *Nieuw-Amsterdam* werd aangelegd, ſedert door de *Engelschen* overweldigd, en *Nieuw-York* genoemd. Doch wij moeten hierop terugkomen. Men voer de rivier vijftig mijlen ver op, en vond de inlanders (den rooden ſtam of de *Indianen*) aan de kusten meer tot ſtrijden gezind dan in de binnenlanden, alwaar dezelve zeer genegen waren tot het aanknoopen van handelsbetrekkingen in pelterijen; ook vond men er witte en blaauwe druiven. Doch de zeelieden waren niet zeer gewillig: er was gebrek aan levensmiddelen, en men begreep, dat deze rivier onmogelijk naar de *Zuidzee* kon geleiden. Na vele ontwerpen gemaakt en verworpen te hebben, keerde men huiswaarts, maar viel in *Engeland* binnen, alwaar de regéring HUDSON niet

Digitized by Google

naar *Holland* wilde laten vertrekken, zelfs niet tot het doen van verantwoording (*).

(*) METEREN, XXXI. B. fol. 590. Het zal den lezer niet onaangenaam zijn de verdere lotgevallen van HUDSON te vernemen. Na dus, in den eigenlijken zin, door zijne landgenooten *geprest* te zijn, en geenszins, zoo als FORSTER wil (p. 117), uit hoofde eener weigering der *Hollanders*, aan welke hij op nieuw zijn' dienst had aangeboden, deed hij zijnen vierden togt in 1610 voor *Engelsche* rekening. Hij ontdekte op denzelven de *Hudsons*-ſtraat en de groote en voor den handel in pelterijen zoo belangrijke *Hudsons*-baai, aan wier boorden ſedert eene *Engelsche* handelmaatſchappij tot dat oogmerk gevestigd werd. In het ijs vastgeraakt, moest men hier overwinteren. Doch HUDSON werd hier het ſlagtoffer zijner eigene goedhartigheid en weldadigheid. Zekere GREEN, een jongeling, door de zijnen verlaten, dien hij in zijn huis genomen had en tot vader verſtrekte, had de onbegrijpelijke boosheid, om te midden van het gebrek, dat zij op de barre kusten der *Hudsons*-baai verduurden, het ſcheepsvolk tegen den Kapitein op te ruijen, en daarop dezen met zijnen zoon, nog een kind, en zeven andere manſchappen in eene ſloep te zetten met één geweer en een' kleinen voorraad levensmiddelen, en ten prooije te laten aan honger, koude, Barbaren, of den zachteren dood in de golven. Men heeſt van die ongelukkigen ſedert niet meer gehoord. Doch ook de moordenaar ontkwam de Godsſtraf niet. Hij werd door de Wilden gedood, en de andere hoofden van den opſtand zoo gevaarlijk gekwetst, dat zij nog dien eigen' dag overleden. De overigen kwamen, na veel geleden te hebben, in *Engeland* aan, en men leest niet, dat zij geſtraft zijn! — FORSTER, T. II. p. 118–134. Zie voorts, omtrent de vraag of *Spitsbergen* door de *Hollanders* ontdekt zij, de uitmemende beantwoording der prijsvraag over de ontdekkingen der *Nederlanders*, en de van de kaarten afgeraakte namen dier ontdekkingen, bij het *Utrechtsch* Genootſchap, en de naauwkeurige daarbij behoorende kaarten. Is *Spitsbergen* niet een geheel *Hollandsche* naam? Zou HUDSON hetzelve (in 1608) dus genoemd hebben? of zou hij, die toen nog niet voor *Hol-*

Digitized by Google

Staat van zaken in Indië. 1610.

Ondertusſchen gingen de zaken in *Indië* niet achteruit. In het jaar 1610 was men genoegzaam meester van de *Molukken*, behalve van de vesting *Gamma Lamma* op *Ternate* en het eiland *Tidor*. Op *Java* was de Koning van *Bantam* den *Nederlanders* zeer genegen, en die ſtad eene ſtapelplaats voor hunnen handel. Ook met *Macassar* op *Celebes* had men reeds handelsbetrekkingen aangeknoopt, met *Borneo*, met de Koningen van *Djohor* en *Queda*, en de Koningin van *Patani* op het *Maleische* ſchiereiland, met *Atsjien* op *Sumatra*, met den *Samorijn* of Keizer van *Calicoet* op *Malabaar*, en op de kust van *Coromandèl* met den Koning van *Bisnagor*. Men had reeds in 1606 onder den opperkoopman PAULUS VAN SOLT te *Patapoeli* eene faktorij aangelegd; deze had zich namelijk, aldaar aan land gekomen, naar *Masulipatnam* en *Bisnagor* tot den Koning vervoegd, om handelsvrijheid voor de *Nederlanders* te bekomen, was aldaar minzaam ontvangen, en had een verdrag gefloten, op voorwaarde van ſlechts 4 pCt. inkomende en uitgaande regten te zullen betalen, met bevrijding van het drukkende zegelregt van 12 ten honderd, van vrij en onverlet de katoenwevers, ſchilders en andere ambachtslieden voor zich te mogen doen werken, zonder dat zelfs de Koning hen kon noodzaken, vooraf iets anders, dan het door de *Ne-*

---

landsche rekening reisde, de zeeëngte tusſchen *westelijk* en *oostelijk Spitsbergen* (want het beſtaat uit twee eilanden), het *Waaigat*, het oostelijk gedeelte *Nieuw-Friesland* en *Zuidoosterland*, en een ander daarbij gelegen eiland *Noordoosterland* genoemd hebben? Dit zijn toch allen *Hollandsche* namen, hoewel later dan BARENDSZ., maar door de vele *Hollanders*, die *Spitsbergen* bezochten, achtervolgens gegeven.

Digitized by Google

derlanders bedongene, af te maken, en dat zij die makelaars konden nemen, welke zij zelve verkozen. Gewigtige voorregten zeker! In 1608 kwam JACOB DE BITTER en sloot een verbond met den Koning van *Singia*, waarbij volkomene vrijheid van handel bedongen werd. MAARTEN MAARTENSZ. sloot overeenkomsten met de Vorsten van *Velloer*, *Singia* en *Carnatica*, meer of min magtige *Indische Raja's*, waarbij de *Hollanders* het regt bekwamen, om te *Paliacata* eene faktorij te stichten. Hij vernieuwde het verbond met den *Samorijn* van *Calicoet*, en haalde den band, die *Nederland* met denzelven vereenigde, nog naauwer toe. Men bekwam vrijheid, eene faktorij te *Calicoet* op te rigten; het kappen en vervoeren van timmerhout werd vergund; men beloofde den handel der *Portugeezen*, althans op dezelfde plaats als de *Hollanders*, te zullen wéren: ja de Koning ging zoo ver, van te vergunnen, *dat geen Europisch volk in zijne Staten zou mogen handelen, dan daartoe gemagtigd door den Prins van Oranje.*

Aanleiding tot den handel op Japan.

Tenzelfden tijde was de handel met *Japan* begonnen. Van de schipbreukelingen der mislukte onderneming van MAHU en DE CORDES waren eenigen ook in *Japan* aangeland. De Keizer zette hen aan het bouwen van schepen voor zijne zeemagt. De *Portugeezen*, die destijds veel handel op *Japan* dreven, en aldaar zeer gezien waren, hielden niet op, die ongelukkigen als zeeschuimers te betichten; zij hadden zelfs de tolken omgekocht, om de *Hollanders* als zoodanig voor te stellen. Doch de *Japanners* bespeurden juist uit de hartstogtelijkheid dier beschuldigingen, dat hier volkshaat in 't spel kwam; de Keizer nam de *Hollanders* in zijne bescherming, en

Digitized by Google

gaf hun in 1604 verlof, het land te verlaten (destijds was *Japan* nog geen gesloten Rijk, en men dreef er veel handel). In 1606 kwamen twee derzelven, QUAKERNAACK en SANTVOORT, te *Patani*, van waar de Agent MICHIELSZ. hen naar MATELIEF voor *Malacca* zond, in wiens dienst QUAKERNAACK voor het vaderland sneuvelde. Toevallig vernam MATELIEF uit eenige *Japanneesche* schippers, die hij ontmoette, het lot zijner nog vrijwillig achtergeblevene landgenooten in dit Rijk. — Waarschijnlijk gaf hij van een en ander kennis aan den Admiraal VERHOEVEN, die toen Kapitein VAN DEN BROEK belastte, om ook daar den naam en handel der *Hollanders* te doen kennen. — VALENTIJN meldt, dat SANTVOORT naar *Japan* vertrok, en den Keizer toen een groot verlangen bezielde, om *Hollanders* in zijn Rijk te zien. Eindelijk kwamen den 2. Julij 1609 twee schepen uit de vloot van VERHOEVEN, de *Roode Leeuw* en de *Griffioen*, onder REINIER DIRKSZ. voor *Firando*, een klein eiland bij *Nangasaki*, eene der voornaamste steden op het zuidelijke der drie groote *Japansche* eilanden, *Sikoko* genoemd.

Toestand van Japan in dien tijd.

Het zonderlinge volk der *Japanneezen*, aan *Azië's* uitersten hoek ten oosten gelegen, onderscheidde zich sedert eeuwen door gehoorzaamheid aan eenen Vorst, die de hoogste waardigheid in het kerkelijke met die in het wereldlijke vereenigde. Het waren de bekende *Dairis*, die echter, even als de *Khalifen* en andere geestelijke Vorsten, zich hunne magt door de hoofden hunner legerbenden zagen ontrukken. In zekere mate gebeurde dit reeds in 1185 en 1192, toen JORITOMO tot *Opperveldheer der kroon* (*Djogoun*) werd benoemd, om de verscheidene bijna onafhankelijke

Digitized by Google

Vorsten, waaronder *Japan* gedurende het slappe bestuur der *Dairi's* verdeeld was geraakt, weder tot gehoorzaamheid aan dien Keizer terug te brengen. JORITOMO slaagde hierin zeer gelukkig, maar behield het verkregene gezag voor zich zelv'. Nogtans ging alle wereldlijke magt voor den *Dairi* niet verloren, dan onder de regéring van FIDE-YOSI, in *Europa* meer bekend bij zijnen titel van TAIKO-SAMA of *Hoogmogend Heer*. Hij was een man van geringe afkomst, te voren in dienst geweest van NABOUNAGA, eenen *Djogoun* uit het tweede stamhuis sedert JORITOMO, en had zich bij gelegenheid der burgeroorlogen, die destijds *Japan* verscheurden, daar verscheidene afstammelingen der vorige *Djogouns* elkander het Rijk betwistten, door krijgsbeleid, moed, bedrog, list en moord aan het hoofd van den Staat weten te plaatsen, dien hij thans met meer klem dan eenig vroegere *Djogoun* beheerschte, daar hij zoowel de inkomsten des Rijks, als het geheele gezag aan zich trok. De onderscheidene Vorsten der 66 landschappen bleven in stand, maar moesten beven voor den oppergebieder en van zijne wenken vliegen. Onder deze Vorsten koos hij er een', den magtigsten, YEYE-YASOU, tot voogd over zijn' minderjarigen zoon FIDE-YOSI. Hij deed hem een' plegtigen eed zweren, met zijn eigen bloed onderteekend, dat hij den Prins, zoodra deze vijftien jaren zou hebben bereikt, als *Djogoun* zou erkennen; doch de onwaardige voogd en schoonvader des jongelings (wien hij zijne dochter had uitgehuwelijkt) sloeg dien eed in den wind, beleedigde, na 's Keizers dood (1599), den erfgenaam des troons, belegerde hem in de stad *Osakka*, en schoon de vrede voor een' korten tijd gesloten

werd, bezweek echter FIDE-YORI door verraad (hetzij door het onvoorzigtig dempen eener gracht als vredesvoorwaarde, hetzij door brandſtichting te *Osakka* door den vijand: hij verdween, zoo dat men naderhand nimmer weder van hem gehoord heeft). — YEYE-YASOU beklom den troon, en het is zijn geſlacht hetwelk nog heden regeert (*).

Onder dezen *Djogoun*, die den troon door overweldiging had bekomen, erlangden de *Nederlanders* de eerſte vrijheid tot handel. Immers, ABRAHAM VAN DEN BROEK en JACOB PUIK reisden van *Firando* de geheele lengte van *Japan* door naar de nieuwe hoofdſtad *Jedo*, aan het zuidoostereinde des grooten eilands *Nipon* gebouwd, welke ſtad de overwelddiger in plaats der oude hoofdſtad *Miaco* betrokken had. Zij werden zeer minzaam ontvangen, en bij de wederkomst te *Firando* werd JACOB SPECX als opperkoopman te *Nangasaki* gelaten. Maar de Keizer had zijne redenen met deze inſchikkelijkheid. De *Portugeezen* hadden reeds zestig jaren lang vrijen handel in *Japan* gedreven; de *Jezuïten*, en vooral de beroemde XAVERIUS, hadden er zeer vele bekeerlingen, ook onder de Vorſten, gemaakt. Daar het nu de ſtaatkunde van TAICO-SAMA zoo wel als van zijnen opvolger was, de afhankelijke Vorſten in bedwang te houden, kon hunne verkleefdheid aan eene

(*) TITSINGH, *Bijzonderheden over Japan*, II. D. bl. 1–12. (uit echte *Japanſche* bronnen.) VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 25. 26. 52. 53. Zie ook de burgeroorlogen van *Japan* zeer uitvoerig beſchreven in het werkje: *Relation des guerres civiles du Japon*, achter de *Ambassades de la Compagnie des Indes Hollandaises à l'Empereur du Japon*, T. II. p. 241–520.

Digitized by Google

Godsdienst, die een buitenlandsch Hoofd erkende, en aan eene Natie, welke van datzelfde gevoelen was, den *Djogoun* onmogelijk aangenaam zijn. Reeds TAICO-SAMA had dus begonnen, de Christenen te verdrukken, en onder YEYE-YASOU bereidde zich reeds de vreesselijke vervolging, die het *Roomsche* geloof — maar tevens het Christendom — in *Japan* zou vernietigen. Uit dien hoofde verheugde zich de Keizer, een ondernemend volk te ontmoeten, hetwelk, lijnregt tegen de *Portugeezen* gekant, van hen zoo wel in staatkunde als in Godsdienst verschilde. In *hoe ver* deze Natie Christenen waren, was den Keizer vrij onverschillig, indien zij het slechts niet waren op de wijze der *Portugeezen* en *Jezuïten*.

Aanstelling van den Gouverneur-Generaal Pieter Both.

Toen derhalve de zaken zoo voordeelig stonden, besloten de Bewindhebbers der Maatschappij, eenen *Gouverneur-Generaal* aan te stellen, die, volgens het door MATELIEF ingeleverde ontwerp, hunne belangen ter plaatse zelve behoorlijk kon waarnemen, en in alle voorkomende zaken dadelijk met volle magt voorzien. Zij verzochten daartoe PIETER BOTH, die reeds in 1599 met vier schepen in *Indië* geweest en in 1601 teruggekomen was. Hij vertrok in Januarij 1610 met acht schepen, doch was door storm genoodzaakt te *Mauritius* binnen te loopen, en kwam dus niet voor Januarij des volgenden jaars te *Bantam*. Met verwondering zagen de eilanders hier voor het eerst *Hollandsche* vrouwen, waarvan BOTH er zesendertig had medegebragt.

Faktorij te Jacatra.

Het eerste werk van dezen *Gouverneur-Generaal* was het oprigten eener faktorij te *Jacatra*, volgens een verdrag, met den Koning dier stad gesloten. Dit

was de eerste oorsprong der naderhand zoo beroemde vestiging te *Batavia* (*).

Vernieuwde vijandelijkheden met Spanje.

Hetgeen te vreezen was, gebeurde intusschen. De *Spanjaarden* weigerden, het geslotene bestand, in zoo verre het de *Indiën* betrof, gestand te doen, bewérende daartoe geenen last uit *Spanje* te hebben. De Onder-Koning der *Philippijnen*, *Don* JUAN DE SILVA, ontnam aan de *Nederlanders* zelfs twee sterkten op het eiland *Dsjilolo* bij *Ternate*, in verstandhouding met den Koning van dat eiland. Deze handelwijze, zoo lijnregt inloopende tegen het geslotene verdrag, bewimpelden de *Spanjaarden* door openlijk en met onbeschaamdheid hetzelve te ontkennen, zoo dikwerf zij berekenden voordeel te hebben met het bestand niet te houden. De Algemeene Staten bevestigden intusschen de waarheid der zaak door eenen uitvoerigen brief aan den Koning van *Ternate*. De Koning van *Tidor* wendde zich aan denzelfden Vorst, om te betoogen, dat hun onderlinge vrede niet duurzaam kon zijn, zoo lang de *Spanjaarden* en *Nederlanders* ook niet onderling waren bevredigd. De Gouverneur-Generaal BOTH, aan wien deze brief door den altijd getrouwen Koning van *Ternate* werd medegedeeld, beantwoordde dien door klagten op klagten over de wreedheid en trouweloosheid der *Spanjaarden*.

Verdrag met Bouton.

Intusschen werd de handelgemeenschap der Maatschappij hoe langs zoo meer uitgebreid. Men sloot

(*) *Vies des Gouverneurs-Généraux, avec l'Abregé de l'Histoire des Etablissemens Hollandais aux Indes Orientales, par* J. P. DU BOIS (*la Haye* 1763), 4to. p. 11. 12. VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 264. 265.

Digitized by Google

een verdrag van alléénhandel in kruidnagelen met de inwoners van *Matsjan*, als ook met den Koning van *Bouton*, digt bij en ten zuidoosten van *Celebes*, een vruchtbaar en boschrijk eiland, vijfentwintig mijlen lang en vier breed, waarvan de inwoners, van denzelfden ſtam en Godsdienst als die der overige *Molukken*, eenige nijverheid bezaten. De Commandeur SCHOT beloofde in dit verdrag aan die van *Bouton* gewapende beſcherming door eenige *Nederlanders*, die zich in een' met geſchut verſterkten post op het eiland bevonden, vriendelijke tusſchenkomst ten behoeve der eilanders bij de Koningen van *Macassar* en *Ternate*, en het bezorgen van koperen munt tot gemak in den handel. De Koning betuigde van zijnen kant, de vijanden der *Hollanders* en die des Konings van *Ternate* ook als de zijnen te zullen beſchouwen, aan eerstgemelden den uitſluitenden handel in zijne Staten zonder eenige uitgaande regten te gunnen, alsmede den landbouw, en de vestiging in zijn Rijk; hij zou geene zwarigheden tegen onderlinge huwelijken der *Hollanders* en der vrije dochters van *Bouton* in den weg leggen, zelfs niet verhinderen, dat de laatſten het Christendom aannamen; hij zou aan de *Hollanders* zelfs den ſlavenhandel vrij laten, en eindelijk die van *Banda* van dit verdrag verwittigen, en hen aanſporen, om dit voorbeeld te volgen.

Verbonden met Solor en Timor.

Vlak ten zuiden van *Bouton* ligt eene eilandgroep, waartoe onder anderen *Solor* behoort, en ten zuiden van hetzelve het groote en aanzienlijke *Timor*. Het eerſte (twintig vierkante mijlen groot) wordt door deels krijgshaftige, en deels zeevarende ſtammen bewoond; de zee is rijk aan eene ſoort van walvisſchen, met wier traan de *Engelschen* thans veel voor-

Digitized by Google

deel doen; de hoofdvoorwerpen van den handel derwaarts waren ſandelhout, een in *China* zeer gezocht artikel, en was; *Timor*, vijfenzeventig mijlen lang en zestien breed, het zuidelijkſte van den *Indischen Archipel*, is bovendien rijk aan goud, koper, en geneeskrachtige kruiden (*). — APOLLONIUS SCHOT, in Januarij 1613 naar *Solor* vertrokken, ſchoot de ſtad onder de ſterkte der *Portugeezen* in brand, en noodzaakte de laatſten, na een beleg van twee maanden, tot de overgave, doch zij behielden de helft der goederen, en vertrokken met wapenen en bagaadje. Meer dan duizend perſonen verlieten de ſchans, waaronder ſlechts dertig *Portugeezen* met zeven monniken, die naar *Malacca* vertrokken. Daarop begaf zich SCHOT naar *Timor*, waar hij, even als op *Solor*, met de inlandſche Vorſten handelde en verbonden ſloot, en den *Portugeezen* door het nemen van twee ſchepen afbreuk deed, waarop de *Timoreezen* de overige *Portugeezen* op het eiland uitplunderden. De Koning van *Coupang* op *Timor* bood zelfs aan, Christen te worden; doch beſeffende, uit welk beginſel zulks voortkwam, antwoordde men, dat men hem leeraars zou zenden, om hem te doen kennen, wat het Christendom was, dan kon hij het *in der daad* worden. Zijn later gedrag toonde, dat het aanbod ſlechts een lokaas was (†). In eenen brief van daar geſchreven meldde SCHOT den Gouverneur-Generaal de groote toerustingen der *Spanjaarden* en *Portugeezen* tegen de *Hollanders*, die echter eerst twee jaren daarna gereed waren.

(*) Zie over *Timor* de uitmuntende reis van OLIVIER, Amſterdam 1828. II. D. 16. Hoofdſt.

(†) *Hist. des Moluques*, p. 171-174.

Digitized by Google

Ondertusschen hadden de *Engelschen*, volgens hunne bestendige gewoonte tot op dezen tijd, niet opgehouden de inlanders tegen het *Hollandsche* bestuur op te ruijen. Zulks was hun op de *Banda*-eilanden, die sedert lang het meest vijandig tegen *Nederland* waren, volkomen gelukt; reeds sedert 1609 begonnen de *Bandanezen* op nieuw den oorlog tegen de bij hen achtergelatene *Nederlanders*, en verkochten al hunne muskaatnoten aan de *Engelschen*. PIETER BOTH begaf zich zelf derwaarts, doch naar het schijnt met weinig vrucht. Althans men vindt niets van dien togt dan in het voorbijgaan op het einde des verhaals van den Commandeur SCHOT.

Ook met *Ceylon* werd omtrent dezen tijd een gewigtig verdrag gesloten. De veroveraar, die zich en ten goede en ten kwade omtrent de *Hollanders* zoo zeer had onderscheiden, *Don* JUAN, was in 1604 overleden. Zijne klem en orde in 't bestuur, schrandere staatkunde en verbeteringen aan zijn land toegebragt, worden zelfs door onze Schrijvers, die hij anders geene bijzondere redenen tot prijzen gaf, zeer verheven. In zijne jeugd tot het Christengeloof opgeleid, had hij het naderhand uit staatkundige oogmerken weder verzaakt, en de Afgoderij, van wier bespottelijkheid hij anders overtuigd was, weder beleden; doch slechts in schijn, want hij dreef met alle Godsdienst den spot. Zijn dood bragt vele wanorde te weeg; want zijn halve broeder CENUWIERAAT, zijne echtgenoote *Donna* CATHARINA, en de magtige Vorst van *Oeva* dongen om de kroon, en de *Portugeezen*, bezitters der kustlanden, hoopten door ondersteuning van CATHARINA hunnen vorigen invloed op dit eiland terug te bekomen. Doch spoe-

Verdrag met Ceylon.

Digitized by Google

dig nam de verdeeldheid een einde. De Vorst van *Oeva* werd door CENUWIERAAT verraderlijk vermoord, en deze nam de Keizerin CATHARINA ten huwelijk, waarop hij den naam van CAMAPATI aannam. Hij zocht de vriendſchap der *Hollanders*, en het was uit dien hoofde, dat dadelijk na de ſluiting van 't beſtand de Algemeene Staten en Prins MAURITS hem brieven ſchreven met aanbod van hunne vriendſchap en beſcherming tegen zijne vijanden. Deze brieven werden overgebragt door eenen MARCELLUS DE BOSCHHOUWER, die den 8. Maart 1612 voor den Keizer van *Candi* verſcheen; CENUWIERAAT ontving de brieven met eerbied, leide die naast zich op eenen vergulden ſtoel, en overdekte ze met een wit kleed. Men kwam zeer ſpoedig tot een verbond, waarvan de volgende de hoofdpunten waren: „Alle daden van vijandſchap, te voren gepleegd, zouden vergeven en vergeten zijn. Men zou den Keizer met al het vermogen der Maatſchappij onderſteunen tegen de *Portugeezen;* daarentegen zou de Keizer niet alleen vrijheid aan de *Hollanders* geven tot het oprigten eener ſterkte, maar ook de noodige bouwſtoffen en arbeiders, in *Candi*, de hoofdſtad, zelve ſteenen pakhuizen doen aanleggen, en van zijnen kant den handel der *Nederlanders* tegen de *Portugeezen* waarborgen. Hij zou in oorlogszaken niets zonder de *Nederlanders* mogen doen, weshalve in zijnen krijgsraad twee *Nederlanders* mogten zitting hebben. Zij zouden geene tollen of inkomende regten betalen; men zou hun kosteloos de goederen naar ſtrand voeren, en even zoo de ingekochte waren naar het bovenland brengen. — De handel zou voor alle *Cingalezen* (*Ceylonners*) zonder onderſcheid vrij zijn.

Digitized by Google

De Keizer moest jaarlijks zoo veel kaneel als men bekomen kon, *uitsluitend* aan de *Hollanders* verkoopen, alsmede paarlen en edele gesteenten; de kostbaarheden, daarvoor in ruiling te geven, zouden ook door de *Nederlanders* alléén mogen aangebragt worden. De beide Mogendheden zouden het stuk der munt op eenen vasten voet met elkander beramen. Drie jaren lang zouden de *Indische* volken vrijen handel op *Ceylon* genieten; van de tollen, naderhand op dien handel te leggen, zouden de *Nederlanders* de helft trekken, alsmede van alle goederen, die omstreeks *Ceylon* op den vijand zouden worden veroverd (*)."

Zulk een voordeelig verbond had de Maatschappij nog met geene Mogendheid gesloten! Het is zelfs onbegrijpelijk, hoe een onafhankelijk Vorst daartoe kon overgaan, zonder den blakenden haat tegen de *Portugeezen*, die het volk van *Ceylon* bezielde, hetwelk met den bittersten wrevel bijkans alle de kusten in de magt dier vreemdelingen zag, welke zich zoo menigmaal te snood in de binnenlandsche twisten der eilanders gemengd, en zelfs een' inlandschen Vorst verraderlijk vermoord hadden (†).

Schipbreuk en dood van Both.

Na de zaken in *Indië* gedurende vijf jaren goed bestuurd te hebben, werd BOTH teruggeroepen, en stelde (20 September 1614) zijnen opvolger GERARD REYNST in 't bewind. Met vier rijk geladene schepen naar het vaderland teruggekeerd, leed hij op de kust van *Mauritius* schipbreuk; twee schepen ver-

(*) VALENTIJN, V. D. bl. 109–112. BALDAEUS, *Ceylon*, bl. 21–28.

(†) Zie BALDAEUS, *Ceylon*, bl. 12.

Digitized by Google

gingen met al de manſchap, en daaronder ook de Gouverneur-Generaal (*). De hooge berg, tegen welken het ſchip te berſten ſtiet, draagt nog den naam van *Pieter Both;* BERNARDIN DE ST. PIERRE kenſchetst hem, doordien hij de wolken rondom zijn' kruin vergadert (†).

P. Reynst, Gouverneur-Generaal. Zending van van den Broek naar Arabië. Verdrag met Jacatra.

REYNST, aan wien bij uitſtek voordeelige voorwaarden (naar de geldswaarde van dien tijd) waren toegeſtaan, had, bij zijne heenreis naar de *Indiën*, den Majoor VAN DEN BROEK op het ſchip *Nassau* afgevaardigd, om te beproeven of men ook op de *Roode Zee* handel zou kunnen drijven. Deze had de havens van *Aden* en anderen in *gelukkig Arabië* aangedaan, en de grondſlagen gelegd tot eenen handel, die naderhand vrij belangrijk werd (§).

REYNST ſloot een nader verdrag met den Koning van *Jacatra*, waar de handel der *Nederlanders*, wegens de gelegenheid der plaats nabij eene groote rivier, hoe langs zoo meer heentrok, hetwelk die van *Bantam*, voorheen als 't ware het hoofdkwartier der *Nederlanders*, en 't welk daarvan aanzienlijke voordeelen trok, met leede oogen zagen, waarom zij dan ook, zoo door beloften als bedreigingen, de *Hollanders* zochten te bewegen tot het verlaten van *Jacatra*. Doch zij bereikten hun oogmerk niet (**).

Onderneming naar de Banda-eilanden mislukt.

Het eerſte, 't welk de Gouverneur-Generaal in zijnen nieuwen post behartigde, was de onderwerping van *Banda*. Hij ondernam den togt met elf

(*) *Vies des Gouverneurs-Généraux*, *par* DU BOIS, p. 11–24.

(†) Zie *Paul et Virginie*.

(§) Wij zullen op VAN DEN BROEK, een' onzer waardigſte zeelieden, terugkomen.

(**) CAMPHUIS bij VALENTIJN, IV. D. bl. 419.

Digitized by Google

ſchepen, en dwong onder weg de *Engelschen*, die zich te *Amboina* ophielden, dat eiland te verlaten, volgens de overeenkomst met de inlanders gesloten, doch welke dezen thans drukkend begonnen te vinden. Even vóór dat hij op *Neira* aankwam, waar de kleine *Hollandsche* bezetting zich in zeer bekommerde omstandigheden bevond, en door de eilanders zeer in het naauw was gebragt, had er eene uitbarsting plaats van den *Gounong-Api*, een der ontzettendste natuurverschijnselen. Het kanon der *Hollandsche* vesting, geheel door de asch des vuurbergs bedekt, kon geene dienst meer doen (*). — De komst der vloot redde de bezetting, en REYNST zond nu zes schepen, eene sloep en tien kleinere vaartuigen met 900 man, waaronder ook eenige *Japannezen*, af om het eiland *Poulo-Ay*, ten westen van het vuurbergs-eiland gelegen, te bemagtigen. De landing had gelukkig plaats; men veroverde de gemaakte verschansingen der eilanders in een half uur (de *Japannezen* plantten er het eerst de *Hollandsche* vlag), en de *Bandanezen* namen de wijk in 't gebergte. Maar ongelukkig waren de onzen te gerust door de zegepraal: de eilanders kwamen terug, staken de magazijnen in brand, en verdreven dus de *Hollanders* uit de sterkte en naar de schepen. Deze

(*) Wanneer men zich eenig denkbeeld wil maken van de verwoestingen, door de *Indische* vuurbergen te weeg gebragt — waarbij die van den *Vesuvius*, ja van den *Ætna*, gering zijn — leze men OLIVIER's *Reize*, II. D. 15. Hoofdst. Het is zonderling, dat deze vuurberg juist ook bij de komst van den Gouverneur-Generaal VAN DE CAPELLEN eene uitbarsting had, waarmede hij het algemeene *salvo* van het geschut, ter eere van dien hoogen persoon afgevuurd, als 't ware vernietigde. Zie gemelde *Reize*, II. D. 7. Hoofdst. bl. 86. 87.

Digitized by Google

mislukte onderneming had hun 36 dooden en 185 gekwetsten gekost; twee overloopers hadden hun vooral veel nadeel gebrouwen. REYNST zag nu te laat, dat hij den raad van den wakkeren VAN DEN BROEK had moeten opvolgen, en zich *zelf* naar *Poulo-Ay* begeven. „Die u zulks afraden," zeide de ronde *Hollander*, „zijn uwe vrienden niet." Het gebrek aan krijgstucht, door de afwezigheid van het opperhoofd, getuigde maar al te zeer voor de waarheid van VAN DEN BROEK's gezegde (*).

Dood van Reynst. Laurens Reaal Gouverneur-Generaal.

De Opperlandvoogd REIJNST overleed te *Jacatra* den 27. December 1615 aan de roode loop. Zijn opvolger was LAURENS REAAL van *Amsterdam*, vermaard in de Geschiedenis onzer letterkunde gelijk in die zijner geboortestad, de vriend van HOOFT, HUYGENS en VONDEL, de bevallige minnedichter en later de aanlegger van het *Realen*-eiland te *Amsterdam*. Reeds vroeger was hij bevelhebber der *Molukken* geweest, en werd den 19. Junij 1616, na den dood van REYNST, te *Ternate* door de *Raden van Indië* (dus noemde men toen reeds de personen, die de algemeene Landvoogd in gewigtige zaken moest raadplegen) met *algemeene stemmen* tot Landvoogd verkozen.

Nieuwe ontdekkingsreizen der Hollanders naar de Zuidzee.

Ondertusschen hadden er twee zeer merkwaardige togten uit *Holland* naar *Indië* plaats langs den zuidwestelijken weg, een van welken voor de scheepvaart aller *Europische* Natiën door de ontdekking eener nieuwe doorvaart van het hoogste belang is geweest.

(*) DU BOIS, *Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 25-27. VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 80. 81. IV. D. 1. St. bl. 268. 269. 271.

Digitized by Google

Wij bedoelen hier de reizen van SPILBERGEN, en van SCHOUTEN en LE MAIRE.

Tweede reis van Joris van Spilbergen.

Niettegenſtaande de vele bezwaren en moeijelijkheden, die MAHU, DE CORDES en ook VAN NOORDT bij het doorzeilen der ſtraat van *Magellaan* hadden doorgeſtaan, wilden de Bewindhebbers der Maatſchappij nogtans beproeven, of de weg door die ſtraat in gelukkiger omſtandigheden de kostbare reis langs de *Kaap de goede Hoop* niet zou bekorten. In 1614 beſloot men hiervan nogmaals de proef te nemen, en wel onder eenen bevelhebber, wiens reeds beproefde talenten een' waarborg ſchenen te geven van eenen gelukkigen uitſlag. Het was JORIS VAN SPILBERGEN, dezelfde, die in 1608 den handel met *Ceylon* voor *Nederland* had geopend.

Verrigtingen in Brazilië.

Den 8. Augustus 1614 zeilde SPILBERGEN uit *Texel;* men voer de *Kanarische*, *Kaapverdische* eilanden en *Brazilië* zonder eenig toeval voorbij: — wijsſelijk koos men de nabijheid der *Amerikaansche* in plaats der *Afrikaansche* kust, daar men op de eerſte den noordoost-pasſaatwind vond, terwijl op de laatſte windſtilte of ſtroomingen zeer menigvuldig zijn. Voorbij de *Braziliſche* kust, bij *Islos Grandes*, werden door de *Portugeezen*, in vijf kano's, drie ſloepen van de ankers gedreven en al het volk vermoord. — Thans ging de reis voorbij de kust van *Patagonië* naar de ſtraat van *Magellaan.* Men had tot verzamelplaats aangewezen de baai, naar SIMON DE CORDES genoemd; nam de noodige maatregelen en beraamde herkenningsteekenen, wanneer de ſchepen van elkander af mogten dwalen. In de baai *St. Vincent* had men ontmoetingen met de *Portugeezen.* Deze baai namelijk, in het *Braziliſche* land-

Digitized by Google

ſchap *St. Paolo* op 24 Gr. Z. Br. gelegen, *moest* men wel aandoen; want de voorzigtige bevelhebber waagde het niet, met een groot aantal zieken den langen en bezwaarlijken togt door de bogtige ſtraat van *Magellaan* en naderhand over de groote *Zuidzee* te ondernemen, waarbij de dienst van al het volk wel te gelijk zou worden vereischt. Eerst echter kwam men te *Santos*, de haven van *St. Paolo*, zijnde eene zeeëngte, waaraan links het eiland *St. Vincent* ligt. *Santos* is eene der oudſte *Europische* ſteden in *Brazilië*, welke, benevens *St. Paolo*, haar beſtaan aan eene ſchipbreuk van *Portugeezen* bij het eiland *St. Vincent* te danken heeft (*). Men zag aan ſtrand veel volks; de onderſtuurman JAN HENDRIKSZ. zwom derwaarts, klom op eene rots, en hoorde nu, dat de inwoners wel genegen zouden zijn tot den ſmokkelhandel, zoo men hen te *St. Vincent* niet beklapte. Nogtans werden de begonnen onderhandelingen door de *Portugeezen* op de lange baan geſchoven. Men bekwam wel ter ſluik eenige levensmiddelen; doch van geregelden handel kwam niets. In deze omſtandigheden werd een *Portugeesch* ſchip, dat den wil had naar *Rio-Janeiro*, genomen. Achttien man waren op hetzelve, die men aanbood tegen tien te *Rio-Janeiro* gevangene *Hollanders*, en tegen vruchten uit te wisſelen. Dit werd verworpen; toen bood de menschlievende SPILBERGEN al de gevangene *Portugeezen*, benevens ſchip en lading voor de vrijheid der gevangene *Hollanders* aan. Doch ook dit werd afgeſlagen: „waaruit men," zegt de reiziger, „kon merken, dat zij liever hadden het

(*) MAWE, *Reis naar Brazilië*, N. V. I. D. bl. 122.

Digitized by Google

„ bloed en leven van een *Nederlandsch* matroos, dan „ goederen, dewelke zij anders zoo superstitieuselijk „ lief hebben." (Er waren namelijk vele *reliquiën*, kruisen, aflaatbrieven en dergelijk goed aan boord.) Na door de pijlen der Wilden vier man aan dooden en vele gekwetsten verloren te hebben, stak men den brand in het genomene schip en in eene kleine verschansing aan land, die men genomen had, en schonk aan vier gevangenen, die vrouw en kinderen hadden, de vrijheid met eenig geld.

Zwarigheden. Gemoed der schepelingen.

Toen men nu, na het doorstaan van een zeer hevigen storm, die de schepen verstrooide, de straat van *Magellaan* naderde, kwamen het scheepsvolk alle de moeijelijkheden en bezwaren, die zij van vroegere reizigers vernomen hadden, voor den geest. Op het schip *de Meeuw*, waar zich reeds vroeger teekenen van muiterij vertoond hadden, brak nu een volslagen oproer uit, hetwelk wel met groote moeite gestild werd, doch eerlang bekwamen de muitelingen de overhand; men zag het vaartuig niet meer, en hoogstwaarschijnlijk is het, daar men ook sedert niets meer daarvan heeft vernomen, door de muiters bemagtigd, maar in de golven vergaan. De tegenwind, die het inzeilen in de straat belette, deed ook andere schepelingen wenschen, om liever oostwaarts naar de *Kaap de goede Hoop* te zeilen, of ten minste, gelijk VAN NOORDT en de *Engelschman* CAVENDISH, in *Porto Desirado* te overwinteren. Een koopman, PIETER BAERS, trad stoutelijk bij den Admiraal binnen, en vroeg, waar men heen moest, als men de straat niet door kon? „Wij hebben," was SPILBERGEN's antwoord, „stelligen last om de straat van *Magellaan* door te varen: ik weet geenen

anderen weg: doet uw best en blijft bij ons." Dit hartige antwoord deed het gemompel ophouden, en elk deed zijn' pligt. Dat SPILBERGEN *geen' anderen weg wist*, zal de lezer niet vreemd vinden, die zich herinnert, dat men in HOUTMAN's tijden het nog voor mogelijk hield, dat zelfs *Java* met het zuideinde aan het *Vuurland* vast was. Dit *Vuurland* was namelijk dat gewaande *Zuidland* (*Australië*), hetwelk men in eenen kring om de zuidpool plaatste, en waarvan, zelfs na de ontdekking van straat *le Maire* en kaap *Hoorn*, slechts het *Vuurland* als een eiland werd afgezonderd, zonder daarom het andere in twijfel te trekken, zoo als blijkt uit de kaart, bij de reis van SCHOUTEN en LE MAIRE gevoegd. Het schijnt, dat eenige streken van *Nieuw-Holland*, door de *Portugeezen* gezien, daartoe aanleiding hadden gegeven, en thans is ook *Nieuw-Holland* het eenige, 't welk de aardrijkskunde van dat *Zuidland* heeft overgehouden.

Doortogt door de straat van Magellaan. Komst in de Zuidzee.

In de *Cordes*-baai kwamen alle schepen gelukkig bij elkander. De Admiraal was over deze hereeniging in een zoo lastig en gevaarlijk vaarwater zoo verheugd, dat hij de voornaamste Officieren op eene zeer goede tafel onthaalde, waartoe men den voorraad meestal te *St. Vincent* had opgedaan; doch men had ook *Spaansche* en *Fransche* wijn en *Hollandsch* bier, en — 't geen men in dien tijd, in dien oord, niet verwachten zou — muzijk van zang en snarenspel. Doch de *Hollanders* waren in de zeventiende eeuw een zeer zangerig volk, en *Nederland* is, nog vóór *Italië*, de wieg der muzijk geweest.

Men besloot, acht dagen alhier te vertoeven, en zich intusschen van versch water en brandhout te

Digitized by Google

voorzien. Men vond ook allerlei gezonde groenten, beziën en ſmakelijke ſchelpvisſchen. Zij zagen eenen doortogt naar de *Zuidzee*, vlak noord en zuid, die hunnen weg aanmerkelijk had kunnen bekorten: doch overdrevene gehechtheid aan zijnen lastbrief, die hem beval, de ſtraat te volgen, en niet eenen anderen doortogt te beproeven, weêrhield SPILBERGEN; hoewel hij ook uit *Spaansche* Schrijvers van dien korteren doortogt niet onbewust was. Eindelijk echter was men de ſtraat doorgeworſteld, en kwam thans in de *Zuidzee*, waarvoor zij God vuriglijk dankten. Eenige eilandjes bij den uitgang noemden zij de *Sorlings*-eilanden, wegens derzelver gelijkheid met de *Engelsche* eilanden van dien naam. Men kwam op een eiland, *la Moche* genoemd. Het behoort tot den *Archipel* van *Chiloë*, en tot de Provincie *Chili*, en is thans onbewoond: destijds bevonden zich inboorlingen op hetzelve, nog vrij van de *Spanjaarden*, en waarſchijnlijk van den edelen ſtam der *Araucanas*. Zij bouwden hun land met *Llamas*, welke de *Hollanders* hier voor de eerſte maal zagen, en *schapen* noemden. De zeden des volks kwamen den onzen, zoo wat den omgang als inborst betreft, zeer beleefd en vriendelijk voor, *den Christenen bijna gelijk zijnde.*

Vijandelijkheden met de Spanjaarden.

Daags daarna kwam men aan het eiland *St. Maria*, bij de invaart der baai van *Conception* in *Chili*, alwaar weder vijandelijkheden plaats hadden met de *Spanjaarden*, die door de onzen beſchuldigd werden, hen in de *Indianen* te hebben willen verraden; het ſtadje werd aan kolen gelegd; men vond hier levensmiddelen in overvloed.

Men ziet, dat, in weêrwil van het twaalfjarig be-

Digitized by Google

ſtand, de oorlog nogtans in andere werelddeelen voortgezet werd. Dit had ook vroeger tusſchen de *Engelschen* en *Spanjaarden* plaats gehad: het was een gevolg der uitſluitende vaart, die de *Spanjaarden* zich op de *Amerikaansche* zeeën wilden toeëigenen, waardoor de andere Natiën zich alle ververſchingen gewapenderhand moesten verſchaffen. Ook was men in het hoofdgewest van *Spanje* in *Zuid-Amerika*, in *Peru*, reeds bedacht geweest op het bijeenbrengen van een ſmaldeel van acht meestal groote ſchepen, te zamen bemand met bijna 1500 koppen. De groote Raad van *Peru* wilde de *Nederlanders* binnen *Callao*, de haven van *Lima*, afwachten, doch de vlootvoogd *Don* RODRIGO DE MENDOZA, neef des Onder-Konings, hield het voor lafhartig, zulke *hennen*, als de *Hollanders* waren, te ontzien, die immers ook door de lange reis verbazend moesten verzwakt zijn, en zekerlijk op het eerſte gezigt de vlugt nemen, of dadelijk in zijne handen zouden vallen; ja hij ging zoo ver in zijne *Spaansche* grootſpraak, van te bewéren, dat twee zijner ſchepen *geheel Engeland zouden kunnen bedwingen*. De Onder-Koning was zwak of trotsch genoeg, met zijnen neef in te ſtemmen; deze deed toen een' eed, en nam daarop den gewijden ouwel, dat hij nimmer weder zou komen, dan ten minſte met eenige gevangene ſchepen der *Nederlandsche kuikens*.

Schitterende overwinning der Hollanders op de kust van Peru.

Deze hadden ondertusſchen ſchrik en vernieling langs de *Spaansche* kusten verſpreid; terwijl men, volgens krijgsraads beſluit, bezig was met de *Spaansche* vloot op te zoeken. Men liep na de baai van *Conception* die van *Valparaiso* binnen, zijnde beide de voornaamſte koopſteden van *Chili*, en de laatſte

Digitized by Google

de haven van het binnenslands gelegene *St. Jago*, en ſtak overal eenige huizen in brand. Daarop bezocht men de ſchoone haven van *Quintero*, die van *Arica* of *Ariqua* (18 Gr. 40 Min. Z. B.) in *Peru*, waar toen nog het zilver van *Potosi* werd ingeſcheept, om naar *Panama* te worden verzonden, en ontmoette eindelijk de *Spanjaarden*, voorafgegaan door een groot koopvaardijſchip, hetwelk genomen werd, en waarop zich eene goede ſom gelds bevond. De gevangenen gaven berigt, dat de acht zeilen, die zij nu zagen, de verwachte oorlogsvloot waren. Haar Vice-Admiraal waarſchuwde zijnen onberadenen vlootvoogd, geen gevecht te wagen des nachts; doch deze liet zich niet weêrhouden. Het gevecht viel nogtans niet uit naar zijn' wensch; de ſchepen der *Spanjaarden* werden in den nacht en den volgenden morgen deerlijk gehavend; het Admiraalſchip moest zich eindelijk overgeven: doch de *Spaansche* trotschheid duldde niet, dat *Don* RODRIGO aan boord van een' *Hollander* overging: hij liet dus eenigen der overwinnaars zijn ſchip in bezit nemen, hetwelk zoo doornageld was, dat alles te zamen ſpoedig verging. SPILBERGEN deed al het mogelijke om de drenkelingen te redden, doch het gelukte hem ſlechts weinigen te behouden van de 60 of 70, die overgebleven waren van de 460, waarmede dit groote ſchip was bemand geweest. Nog twee ſchepen der *Spaansche* vloot vergingen geheel en al; het verlies der *Hollanders* zou gering geweest zijn, indien niet eenige matrozen zonder bevel op het doorboorde wrak waren overgegaan, om het te bezetten of liever te plunderen, en dus met hetzelve gezonken. Dit deed den bevelhebber volſtrekt verbieden, voortaan op 's

Digitized by Google

vijands ſchepen over te gaan. — Ook hadden zich eenige zijner matrozen, tegen zijn bevel, ſchuldig gemaakt aan het doodſlaan der zwemmende *Spanjaarden*. De ſnoevende Admiraal was verdronken.

Verbranding van Paita. Onderhandelingen met eene Spaanſche vrouw.

Vervolgens zeilden de *Hollanders* de kust verder noordwaarts op tot *Callao*, de haven van *Lima*, ook in de gebeurtenisſen der jonge *Zuid-Amerikaanſche* Republieken niet onvermaard, als de laatſte plaats, door de *Spanjaarden* na eene lange en dappere verdediging overgegeven. — De Onder-Koning van *Peru* was aldaar op dat oogenblik met 4000 man voetvolk en 3 *Compagniën* ruiterij, benevens een aantal gewapende ſchepen, hetwelk de *Hollanders* van alle pogingen weêrhield. Men begaf zich van daar naar de reede van *Guarme*, twee Gr. verder noordwaarts (op 10 Gr. Z. B.), welke door de ingezetenen verlaten was, en waar men eenige gevangenen zonder losgeld aan wal zette. Nog meer noordwaarts (5 Gr. Z. B.) ligt *Paita*, eene vrij aanzienlijke ſtad, met de beste haven (volgens SPILBERGEN) van het geheele land, alwaar de ſchepen uit *Panama* hunne manſchappen en ladingen losten, om, wegens de gedurige ſtroomingen langs de kust uit het zuiden, te lande naar *Callao* te trekken. — *Paita* was ook door de inwoners verlaten, en werd toen in kolen gelegd, eene wreedheid, waaraan zich 130 jaren later, in eene beſchaafdere eeuw, de *Engelsche* Admiraal ANSON insgelijks ſchuldig maakte. Doch merkwaardig is het beleefde antwoord der *Hollanders* aan de echtgenoote des bevelhebbers van *Paita*, *Donna* PAULINA, eene ſchoone en zeer beſchaafde vrouw, die aan de *Nederlanders* overvloed van ververſchingen zond, met verzoek om loslating der nog overige

Digitized by Google

gevangenen, althans van sommigen derzelve. SPILBERGEN meende dit verzoek niet te kunnen inwilligen: doch hij wees het in de wellevendste uitdrukkingen van de hand, zeggende, dat indien hij in 't begin hare beleefdheid en welwillendheid te hunwaarts gekend had, hij de stad gespaard zoude hebben. Zulke aangename vormen ontmoet men gaarne bij vijanden onderling, al zijn het dan ook slechts *vormen* (*).

Vriendschappelijk verblijf te Aquapulco.

Thans ging de reis door den Evenaar onder veel storm en onweder (die doorgaans in de *Zuidzee* op deze hoogte regéren), hetwelk het getal zieken zeer deed vermeerderen, naar de kust van *Nieuw-Spanje*, en wel naar de stad *Aquapulco*, eene haven aan de *Zuidzee*, bekend als de éénige handelplaats, waar jaarlijks het galjoen uit *Manilla* in de *Philippijnsche* eilanden aankwam met *Oostindische* goederen, om weder met *Westindische* waren en tevens gelden voor de bezetting dier eilanden te worden bevracht; het eenige punt van gemeenschap dus tusschen *Spanje's* bezittingen in *Azië* en *Amerika*. — Hier eindigden eensklaps alle vijandelijke betrekkingen, om voor vriendschappelijke plaats te maken. De *Spanjaarden* wenschten zeer het ontslag der gevangenen van de vloot van *Don* RODRIGO; en van den anderen kant hadden de *Nederlanders*, wegens hunne vele zieken en gebrek aan levensmiddelen, eene plaats van verversching hoog noodig. Wederzijdsche behoefte bragt

(*) *O. I. Navigatien* (in de Historie der O. I. C.), bl. 47. Wij begrijpen niet, waarom in de nieuwere uitgave der *Nederlandsche Reizen* deze trek, als onwaardig, is nagelaten. De Hoogleeraar MOLL dacht er in zijn uittreksel, hoe kort ook, anders over: *Zeetogten*, bl. 133.

Digitized by Google

dus toenadering voort; de *Spanjaarden* kochten de gevangenen vrij voor levensmiddelen, beſtaande in levend vee en vruchten, benevens water; en hier alleen heerschte het elders buiten *Europa* overal geſchondene twaalfjarige beſtand. — Eenige *Spanjaarden*, die in *Nederland* gediend hadden en dus de *Hollandsche* taal verſtonden, vermeerderden het genoegen en de onderlinge verſtandhouding. De *Nederlanders* gingen aan wal: de *Spanjaarden* kwamen op de ſchepen, en verwonderden zich over de ſchijnbare zwakheid van een ſmaldeel, hetwelk zulk eene Koningsvloot had kunnen verſlaan.

Komst aan de Ladrones of Marianen.

De *Nederlanders* ſtaken van *Aquapulco*, na nog eenigen tijd (doch niet meer in dezelfde vreedzame betrekking) de *Mexicaansche* kust gevolgd te zijn, de *Zuidzee* over, langs den weg, dien het rijkgeladene galjoen van *Manilla* doorgaans nam, hetwelk zij vergeefs hoopten te bemagtigen. Ziekte en ſterfte namen op de vloot de overhand, tot men de *Ladrones*- of *Dieven*-eilanden, in 1519 het eerst door MAGELLAAN op zijne reis rondom de wereld gezien, bereikte. Nieuwere reizigers noemen dezelve gewoonlijk de *Mariana's* (*). De bevolking dier eilanden was voortijds niet onaanzienlijk: zij hadden ſcheepvaart, en munten van ſchildpad: de naam van *dieven* kwam hun eigenlijk zoo min als eenige der eilanders in de *Zuidzee* toe, daar de regten van eigendom hun onbekend waren; of liever, daar nieuwsgierigheid hen als volwasſene kinderen prikkelde, niet

(*) Onder anderen Kapitein KOTZEBUE op deszelfs *Reize rondom de wereld*, uit welke wij het volgende (III. D. bl. 166-172) overnemen.

Digitized by Google

hebzucht. Deze inwoners, een goed en vreedzaam menſchengeſlacht, waren, ten tijde van SPILBERGEN, bondgenooten der *Spanjaarden*, en weigerden dus ſtandvastig, aan de *Nederlanders* levensmiddelen te verſchaffen. Wat is hun naderhand voor die trouw geworden? In 1661 ging een zoogenoemde Christen-Zendeling, LUIS DE ST. VITORES, derwaarts, om aan deze volken niet het Evangelie, maar de heiligendienst te verkondigen, en hen tevens onder het juk van *Spanje* te krommen. Dit konden deze vrijheidlievende volken niet dulden. Zij verſtikten hunne vrucht in de kiem of ſmoorden die na de geboorte, om geene ſlaven ter wereld te brengen; de overigen vergingen aan eene beſmettelijke kwaal, en in minder dan veertig jaren was de bevolking van 40 of 50,000 tot op 800 zielen geſmolten. Deze bevolking is thans wel weder tot op 5000 vermeerderd: doch hunne oude nijverheid en ſcheepvaart, kunst van zwemmen en duiken, waarin zij, volgens de *Hollanders*, hunne wedergade niet hadden (*), hebben zij onder het beheer der monniken verleerd, en moeten de onderlinge gemeenſchap onderhouden door vloten hunner vrije naburen, de bewoners der *Carolina*-eilanden! — Van daar ging de togt door de ſtraat tusſchen het groote eiland *Luçon* of *Manilla* en dat van *Mindora*. Hier vernam SPILBERGEN, dat eene aanzienlijke vloot, onder *Don* JUAN DE SILVA, naar de *Molukken* was uitgezeild, om die te heroveren.

(*) Men wierp ſtukken ijzer in het water: de *Indianen* haalden die — van den grond der zee — weder op!

Digitized by Google

Toerusting der Spanjaarden tegen de Molukken.

Reeds meer dan twee jaren hadden de *Spanjaarden* zich tot dat einde toegerust. In 1613 meldde APOLLONIUS SCHOT uit de *Molukken*, dat *Don* LUIS FAYARDO, onder voorwendsel van tegen de zeeroovers te kruisen, met dertien groote schepen uit *Spanje* naar de *Indiën* gezeild was; dat DE SILVA den *Portugeeschen* Onder-Koning van *Goa* de noodige gelden had toegezonden, om zeven zware schepen en twintig fregatten naar *Malacca* en vervolgens naar *Manilla* te zenden, en ook uit *Macao* zeven galjoenen had ontboden; terwijl men elders nog drie groote schepen voor deze onderneming bouwde, en te *Manilla* vier gereed maakte. De geheele vloot zou dus 5000 man geregelde troepen aan boord hebben.

Maatregelen van Reaal daartegen.

Het berigt dezer geduchte uitrusting ontrustte in het eerst de *Nederlanders* in *Indië* niet weinig; doch weldra nam men daartegen de noodige maatregelen. De landvoogd REAAL was berekend voor de omstandigheden. Met versterking, die hij uit het Moederland ontving, bevestigde hij de meest bedreigde punten; JAN DIRKSZ. LAM haastte zich, om het onlangs op de *Banda*-eilanden geledene verlies door de herwinning van *Poulo-Ay* te herstellen. Dezelfde manschappen, die in 1613 zich door wangedrag voor die plaats zoo nadeelig hadden doen kennen, wischten thans, onder hopman VAN DER DUSSEN, die *toen* ook hun aanvoerder was geweest, de schande door de bestorming der vesting op *Ay* weder uit, waarop het eiland op nieuw den alleenhandel der Maatschappij moest erkennen (*).

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 243. 244. III. D. 2.

Digitized by Google

Intusſchen kwam de vloot van *Goa* niet te voorſchijn. *Don* JUAN DE SILVA had dus ſlechts tien groote galjoenen, vier galeijen, en twee jachten, bemand met 2000 koppen, onder zich, die hij in de *Philippijnen* had bijeengebragt; hij was daarmede, zoo als SPILBERGEN uit verſcheidene door hem genomene vaartuigen vernam, even te voren naar de *Molukken* geſtevend. SPILBERGEN, wiens reis met deze groote uitrusting in verband ſtond, waarvan men toen reeds in *Holland* berigt had, haastte zich dus ter verdediging naar de *Molukken*. Het is waar, dat hij grooten buit had kunnen maken van de jaarlijkſche *Chineesche* koopvaardijvloot, die kort na dien tijd te *Manilla* verwacht werd (de *Chineezen* handelen ſterk op de naburige *Philippijnen*, alwaar zij, even als op *Java*, koloniën hebben), en reeds had hij eenige hunner *changangs* of vaartuigen genomen; maar de gedachte aan de dienst des vaderlands, en dat hij nog zes ſchepen had, met goede en thans gezonde ſoldaten bemand, woog tegen al het andere op. Nadat op zijne aanvraag, om de gevangene *Chinezen*, *Japannezen* en *Spanjaarden* tegen eenige *Hollanders* uit te wisſelen, niet was geantwoord, ſtelde hij de *Chinezen* en *Japannezen* in vrijheid, en zette den koers naar *Ternate*. Hier kwam REAAL aan zijn boord, om het noodige tot ontvangst der dreigende *Spaansche* vloot te overleggen. Doch deze voorzorg was nutteloos. Het geheele werk verdween in rook. *Don* JUAN zette den koers niet naar de *Molukken*, maar naar *Malacca*, zekerlijk om de vloot

Spilbergen zeilt naar de Molukken tot hulp. De Spaanſche onderneming gaat te niet. Spilbergen's t'huisreis.

St. bl. 81. ARGENSOLA (*Continuation d'*) T. III. p. 175-179. DU BOIS, p. 22. 28. 29.

van *Goa* daar te vinden; doch hij ſtierf er (vergiftigd naar men dacht), en van de geheele onderneming kwam na zijnen dood niets. — Vervolgens zeilde de Admiraal naar *Japara*, *Jacatra* en *Bantam*. Het was hier, alwaar twee groote zeereizigers zich bij SPILBERGEN inſcheepten, om weder naar 't vaderland te keeren. Het waren SCHOUTEN en LE MAIRE, van wier hoogstmerkwaardigen togt wij thans verſlag moeten geven (*).

Reis van Schouten en le Maire. Toebereidſelen.

JACOB LE MAIRE, een koopman van *Amsterdam*, doch thans wonende te *Egmond* (†), had zich met WILLEM CORNELISZ. SCHOUTEN, een vermaard zeeman, die *Indië* driemaal bezocht had, vereenigd tot eene poging, om langs een' anderen weg, dan die bij het oktrooi der *Oostindische* Maatſchappij uitſluitend was toegewezen, derwaarts te ſtevenen. — Eerst viel hun aandacht op den noordelijken doortogt, wel is waar door BARENDSZ. tot driemaal toe vergeefs ondernomen, doch dien zij niet voor onmogelijk hielden, vooral op het gezag van den meergenoemden Predikant PLANCIUS. Deze ſtelde — daar de zaak de krachten van twee bijzondere burgers te boven ging — de onderneming voor aan den beroemden Gezant van HENDRIK IV. in *'s Hage*, en onderhandelaar van het twaalfjarig beſtand, JEANNIN. De Koning was

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 248. 249. *Nederlandsche Reizen*, VII. D. bl. 164 (alwaar men voor *twee* moet lezen *tien* Gallioenen) —169. Men kan geen treffender voorbeeld zien van de toenmalige traagheid der *Spanjaarden*, in tegenoverſtelling met de *Hollandsche* werkzaamheid, dan deze groote uitrusting, die na *vier* jaren (meestal naar *Manilla*) terugkeert, zonder iets te hebben uitgevoerd.

(†) *Historie der O. I. C. Australische Navigatien* van LE MAIRE en SCHOUTEN, bl. 1.

Digitized by Google

daarvan niet afkeerig: hij zou de gelden hebben opgeſchoten, en de ontdekte doortogt zou naar zijnen naam zijn genoemd. Doch de moord, aan dezen edelen Vorst gepleegd, deed onder eene ſtormachtige minderjarigheid dit werk — gelijk zoo vele andere groote ontwerpen — te niet gaan (*). — Men beſloot toen, in plaats van een' *noordoostelijken*, een' *zuidwestelijken* doortogt te zoeken aan gene zijde der *Magellaansche* ſtraat, een ſtout waagſtuk bij de groote afgelegenheid der oorden, die men bevaren moest, en der algemeene vooroordeelen nopens een groot *vast land* in het zuiden. De vereischte gelden nogtans bekwamen de twee ondernemers van eenige gegoede burgers uit *Hoorn*, die den naam der *Australische Maatschappij* aannamen (†). Men rustte twee ſchepen uit, een groot, met name *de Eendragt*, en een jagt, *Hoorn* genoemd, te zamen bemand met 65 perſonen. Niemand van het ſcheepsvolk wist het doel van den togt, behalve SCHOUTEN en LE MAIRE zelve.

Den 14. Junij 1615 zeilden zij uit *Texel*. Eerst bij het doorzeilen door den Evenaar werd aan het ſcheepsvolk kennis van het oogmerk der reize gegeven. Men zeilde de *Kaapverdische* eilanden en de *Afrikaansche* kust bij *Sierra Leona* voorbij. Er gebeurde niets merkwaardigs bij hun overſteken van den *Atlantischen* Oceaan, tot zij aan de kusten van *Patagonië*, aan de *Pinguins*-eilanden en het *Konings-*

(*) *Négociat. de* JEANNIN, T. III. p. 294-368. IV. p. 27. 28. aangeh. bij MOLL, bl. 136.

(†) P. CLEMENSZ.; BROUWER, oud-Burgemeester; J. J. MOLENWERFF, Schepen; J. CLEMENSZ. KIES, Secretaris, en C. SEGERTSZ, Burger van *Hoorn*.

Digitized by Google

eiland van VAN NOORDT kwamen. Men vond hier een' overvloed van meeuweneijeren, *pinguins*, *duizende* van walvisſchen, zeeleeuwen, eene groote ſoort van robben met manen als leeuwen, die zeer lafhartig, maar bijzonder taai van leven waren, zoo dat men hen niet dan in den ſtrot of in de herſens doodelijk treffen kon; en graffteden van *Patagoniërs* onder ſteenhoopen op de bergen, waar de onzen bewéren, geraamten van elf voeten te hebben gezien. Hier trof hun een groot onheil; hun jagt geraakte in vlam, en brandde geheel af; men behield dus nog ſlechts één ſchip over. Hiermede voer men zuidwaarts het *Vuurland* langs, en ontdekte, tusſchen hoog en beſneeuwd gebergte aan weêrszijden, eenen doortogt, die naar het zuiden liep. Het gedeelte des *Vuurlands*, dat zij ten westen hadden, noemden zij *Mauritius van Nassau*, en het oostelijk gelegene *Staten*-eiland. De ſtraat zelve bekwam den naam naar den koopman LE MAIRE. Bij het uitzeilen daarvan ontdekte men eenige kleine eilanden, die naar 's lands Advocaat BARNEVELD werden genaamd; men vervolgde nu den koers zuidwestelijk langs het *Vuurland*, en kwam den 29. Januarij 1616 aan de zuidelijkſte landſpits der Nieuwe Wereld, die niet naar den braven SCHOUTEN (hoewel hij volle regt daarop had), maar naar de plaats, die de uitrusting had bekostigd, *Kaap Hoorn* of eigenlijk *van Hoorn* werd genoemd. Eene zonderlinge misrekening (eene drukfout kan het volgens de voorgaande opgave niet zijn) deed de reizigers dit voorgebergte, hetwelk latere ontdekkingen getoond hebben niet aan het *Vuurland* gehecht te zijn, bijna *twee* Graden te zuidelijk plaatſen, namelijk op 57 Gr. 48 Min., daar het toch

Digitized by Google

op 55 Gr. 58 Min. ligt (*). — Men was zoo verheugd, thans de ruime *Zuidzee* voor zich, en den gevaarlijken en lastigen doortogt der ſtraat van *Magellaan* ontweken te hebben, dat het ſcheepsvolk een driedubbeld rantſoen van wijn bekwam, tot een teken, zegt het *naïve* verhaal, *van hunne victorie, omdat zij de strate Magellane toen oost van zich* hadden. En in der daad was dit eene grootere zegepraal, op algemeene vooroordeelen behaald, dan eene bloedige, nuttelooze en altijd te duur gekochte overwinning op het ſlagveld.

Komst op Juan Fernandez.

Men was thans in den zomer van het zuidelijk halfrond, en kwam dus in ruim ééne maand aan de eilanden *Juan Fernandez*, bekend door het langdurige verblijf van ALEXANDER SELKIRK, het echt oorſpronkelijke van den *Engelschen* ROBINSON. Deze punten waren als onbewoonde en dus ongeſtoorde ververſchingsplaatſen voor onze reizigers van zeer veel gewigt, uit hoofde van den rijkdom aan varkens en geiten, en de vruchtbaarheid van het grootſte of oostelijke eiland. Doch ongelukkig misten zij de reede, die aan den oosthoek van het groote eiland ligt, en kwamen dus aan de ſteile en barre kusten van het kleinſte of westelijke eiland, waar zij door den wind telkens werden afgedreven, en geenen goeden ankergrond vinden konden. Men zag het heerlijke geboomte des grooten eilands, en verſche waterſtroomen vóór zich in zee ſtorten; eenig volk, aan wal gezonden, bragt wel water mede, doch kon in het digte geboomte het wild niet bereiken. Ongeloofelijk was nogtans de vischrijkheid der om-

(*) MOLL, bl. 146.

Digitized by Google

ringende zee; weshalve de *Spanjaarden* van het vaste land hier meermalen geheele ladingen visch kwamen opdoen. Maar wegens het afdrijven van het ſchip moest men zich verwijderen. Deze teleurſtelling was te grooter, omdat de ſcheurbuik vreesſelijk onder het volk heerschte, zijnde wel de helft daarvan aangetast. De broeder van SCHOUTEN, gewezen Kapitein van het jagt, bezweek ook den 9. April.

Ontdekkingen in de Zuidzee. Het Honden-eiland.

Daar men thans in dat gedeelte der *Zuidzee* (tusſchen den Evenaar en den Keerkring van den Steenbok) was, hetwelk even zoo rijk is aan eilanden, als de ſtreek tusſchen de Evennachtslijn en den Keerkring van de Kreeft daarvan in het oostelijk gedeelte ontbloot is, zoo is het niet vreemd, dat SCHOUTEN en LE MAIRE eenige nieuwe eilanden zagen. Eerst ontdekten zij een der lage koraal-eilanden, merkwaardige voortbrengſels van een kleinen polyp, wiens verharde ſchalen (*), bij duizenden opeengehoopt, een cirkelrond rif vormen, binnen hetwelk de ſtille ingeſlotene zee een bekken uitmaakt, hetwelk ſomtijds door zandbanken bijna geheel wordt opgevuld. Er blijſt echter altijd nog een klein binnenmeir over, *laguna* genoemd, en ingeſloten door het rif, de zandbanken en door allerlei toevalligheden aangebragte tuinaarde, boven welke meestal kokospalmen groeijen. Daar de koraalriffen zich doorgaans uit den grond der zee verheffen, en in den beginne ſlechts bij de ebbe zigtbaar zijn, zoo begrijpt men, dat deze eilanden met regt den naam van *laag* mogen

(*) Zie over dezelve FORSTER's *Waarnemingen over de Aardrijkskunde*, enz. IV. Hoofdſt. 4 Afd. bl. 177. *en verv.* en vooral ADELBERT VAN CHAMISSO's bijvoegſelen tot de eerſte reis van O. VAN KOTZEBÜE, III. D. bl. 61-65. 231-236.

Digitized by Google

dragen. Dit alles komt met de korte beſchrijving onzer reizigers volmaakt overeen: „Het eiland ſchijnt „met hoog water meest onder te vloeijen, had an„ders niet dan buiten om eene rand, als een dijk „met groene boomen, ſchoon om aan te zien, en „in 't midden van dien en elders lag veel zout wa„ter." Ook de hooge branding aan deze eilanden, het gevolg der diepe zee en van den lijnregt opgaanden diepen grond, beſpeurden de *Hollanders*. Men noemde dit eiland naar de *honden* (*), die er niet blaften, noch eenig geluid gaven, gelijk men weet, dat onder den Evenaar het geval is.

De eilanden zonder grond. Waterland en Vliegeneiland.

Een tweede laag eiland, door hen gezien, noemden zij om de zoo even aangevoerde reden *eiland zonder grond*. Dit was bewoond: zij riepen de inlanders in het *Spaansch*, *Maleitsch*, *Javaansch* en *Nederduitsch* toe, doch natuurlijk zonder vrucht. De inwoners wilden eerst geene gemeenſchap met hen hebben; hunne vlugheid, om eene door de zee omgeſtorte kano weder naar boven te keeren, was verwonderlijk; ook latere reizigers hebben die in de *Zuidzee*-eilanders met verbazing opgemerkt. Naderhand kwam er een aan boord, die ongemeen gretig was op het bezit van ijzer, in 't bijzonder van ſpijkers. Dit volk was met allerlei zonderlinge afbeeldingen *getatoueerd* of geprikt; die figuren ſchenen wel in de huid geboord. — De landing der onzen wilden zij niet gedogen, maar verzetteden zich daartegen met ſtokken en ſlingers; doch de vrouwen vielen al weenende de mannen om den hals,

(*) Het ligt op 14 Gr. 55 Min. Z. B. en 138 Gr. 40 Min. W. L. van *Greenwich*.

Digitized by Google

als 't ware om die van vijandelijkheden terug te houden. Op een derde eiland deden zij eenig water op, en noemden het daarom *Waterland*. Het was vol geboomte, doch geene kokospalmen; misschien was het de hier omstreeks zoo gewone *Pandanus*. Men vond hier zekere groente, als tuinkers, die voor het volk eene aangename verfrisching was. Een vierde eiland bekwam den naam naar de tallooze *vliegen*, die de aan land gegane schepelingen, zelfs hun gelaat, handen, ja de geheele boot en de riemen bedekten. Zij kwamen mede aan boord, zoo talrijk, dat men naauwelijks kon eten of drinken, en zich niet dan met de grootste moeite tegen dezelve beveiligen kon.

Op de breedte (naar hunne opgave) van 15 Gr. 20 Min. zagen zij een zeil der inboorlingen, hetwelk zij met moeite met de sloep inhaalden, na verscheidene malen geschoten te hebben, hetwelk sommigen kwetste, en anderen van schrik over boord deed springen, die meestal jammerlijk verdronken: de overgeblevenen werden door de onzen goed behandeld, en weder bij de hunnen gebragt. Deze manier van kennismaking kon de *Indianen* ongetwijfeld niet zeer voor de *Hollanders* innemen, hoewel dezen geschenken met hen wisselden. Fraai waren hunne vaartuigen, van twee lange en schoone kano's vervaardigd. Zij dronken *zeewater*, en gaven dit zelfs aan hunne kinderen: voorts leefden zij van kokosnoten. Nieuwe Aardrijkskundigen meenen uit hunnen koers, dat zij van de *Vrienden*-eilanden kwamen (*).

(*) BENNET en VAN WIJK, *Ned. Ontdekkingen*, bl. 87.

Digitized by Google

Thans bekwam men een eiland van een' anderen aard te zien. Het was hoog, en alle deze eilanden zijn, volgens de nieuwere reizigers, in de *Zuidzee* het voortbrengsel van vuurbergen (*). De menigte kokosboomen op het land deed aan hetzelve den naam van *Kokos*-eiland geven. De inwoners waren zeer kloeke zeelieden; zij kwamen ongemeen talrijk aan boord, en verruilden kokosnoten, bananen en kleine varkens voor koralen of spijkers. Dus werd het scheepsvolk overvloedig van versche levensmiddelen voorzien. De Koning (of het Opperhoofd) zond hun een zwart wild zwijn, zonder iets daarvoor te willen ontvangen; hij kwam daarop zelf met eene groote zeilpraauw, gevolgd door vijfendertig kano's. — Deze bevelhebber werd door zijn volk *Latou* genoemd; hij deed het scheepsvolk allerlei teekens van eerbied betoonen, en schonk hun onder anderen eene mat, zekerlijk een bekleedsel van den papiermoerbeziënboom, waarvan men weet, dat zich deze volken bedienen. Echter wilde hij niet aan boord komen, ook niet des anderen daags, toen hij met drieentwintig grootere vaartuigen, die elk vijfentwintig, en vijfentwintig kano's, die elk vier of vijf man aan boord hadden, terugkwam, hetwelk eenige achterdocht wekte, gelijk spoedig bleek door een' algemeenen aanval, op het sein van eene trommel, en een algemeen geroep, waarbij nogtans een der grootste vaartuigen te bersten stiet; de onzen bezigden daar-

Het Kokos- en Verraders-eiland. Aanmerkingen over het gedrag der Hollanders.

(*) Zie onder anderen FORSTER, bl. 180. KOTZEBÜE, III. D. bl. 61. Zeer wel erkenden dit onze zeelieden, zeggende, dat het eiland van satsoen bijna als een der *Molukken* was, die, gelijk men weet, alle van *vulkanicken* oorsprong zijn.

Digitized by Google

op terſtond het geweer en kleine veldſtukjes, hetwelk de eilanders dadelijk deed uiteenſtuiven, hoewel ſommigen nog met ſteenen wierpen. Men noemde nu een eiland, ſlechts eene mijl van het *Kokos*-eiland verwijderd, en waar de ſloep reeds daags te voren was langs gevaren, het *Verraders*-eiland, vermits de meeste der laatſte bezoekers van daar kwamen.

Hoezeer de ſchijn van onſchuld en goedhartigheid, die men na COOK's ontdekkingen doorgaans aan deze eilanders toeſchreef, ſedert de bittere herinneringen, die zich aan de namen van LANGLE en LA PÉROUSE hechten (*), en na KRUSENSTERN's afzigtige ſchildering van *Noukahiwa* en de *Marquesas* (niet ver van de *lage* eilanden) grootendeels is verdwenen, en een verraad van hunne zijde ons geheel niet behoeft te verwonderen, kan nogtans de ſchijn hier onze landgenooten hebben bedrogen. Het geluid der trommel en de aangehevene kreeten kunnen even zoo wel vreugde- als aanvalsteekenen geweest zijn. De oude reizigers, ook de *Nederlandsche*, waren gewis te ſnel met hunne zelfverdediging, en ſtaan in dit opzigt bij de nieuwere zeevaarders, vooral bij COOK en LA PÉROUSE, ver achter (†). Nogtans herinnere

(*) Men weet, dat de eerſte, even ten noorden van het *Verraders*-eiland, op de *Zeevaarders*-eilanden met vele *Franschen* verraderlijk door de ingezetenen, wier weldoener hij wilde worden, vermoord is.

(†) Zie ook Prof. MOLL, bl. 148. 149. Ik vind op de kaart van *Australië* door STIELER (1826) het *Honden*-eiland, *Waterland* en het *Vliegen*-eiland alle in den noordrand der *lage eilanden* ten Z. en Z. W. der *Marquesas*- en *Washington's*-eilanden. Veel westelijker liggen de *Kokos*- en *Verraders*-eilanden, op 14 Gr. 50 Min. Z. B. vlak ten noorden

Digitized by Google

men zich de zwakheid der uitrusting: de ontdekkers hadden ſlechts één ſchip; verlies van veel manſchap door een' verraderlijken trek kon hunnen ondergang hebben bewerkt, en de ſterke kan ligter grootmoedig zijn, dan eene tot de geſtrengſte voorzorgen genoodzaakte zwakheid. Het was ſlechts door zulk eene omzigtigheid, dat SCHOUTEN en LE MAIRE van *Hoorn* tot aan de *Javaanſche* kust, binnen anderhalf jaar, ſlechts *drie* man door den dood verloren hadden, en nog met vijfentachtig gezonde manſchappen in *Indië* kwamen. Doch keeren wij tot ons verhaal terug.

Het eiland, *de Hoop* genoemd, vijftig zeemijlen van de beide andere verwijderd, beantwoordde niet aan dien naam. De inwoners, in het eerst ſchijnbaar vriendelijk, begonnen eenen handel van vliegende visſchen tegen koralen; doch ſtraks zochten zij de ſloep te overrompelen, waarop de *Hollanders* vuur gaven en twee eilanders doodden. Hiermede nam de gemeenſchap een einde, en men zeilde verder. Het eiland behoorde tot de hooge, doch verhief zich niet zeer. Het eiland de Hoop.

Men was nu, volgens de rekening van SCHOUTEN, 1600 mijlen ten westen van *Peru* en *Chili* voortgezeild, en had nog altijd niets van het groote Zuidland (*Australië*), het voorwerp hunner onderzoekingen, beſpeurd. — Dit wekte bezorgdheid, dat men ten zuiden van het (door de *Portugeezen* Reis om de Noord naar Nieuw-Guinea. De Hoornſche eilanden.

der *Vrienden*-eilanden en wel van *Amsterdam* (*Tonga-Taboe*). WALLIS, de ontdekker van *O-Taïti*, heeft die beide eilanden *Boscawen* en *Keppels*-eilanden genoemd.

Digitized by Google

reeds ontdekte) *Nieuw-Guinea* zou vervallen, eene hoogst gevaarlijke zee vol riffen en klippen (*). — Het was, of SCHOUTEN een voorgevoel had van dit gevaar, althans hij vreesde, op de kusten van het *Zuidland geenen doorgang te zullen vinden*, in welk geval hij, uit hoofde van den Passaat-wind, niet zou hebben kunnen terugkeeren. (Hij zou, zijn tegenwoordigen koers volgende, aan de *nieuwe Hebriden*, *Carpentaria* of de *Torres*-straat zijn gekomen.) Thans wendde hij zich dus meer noordwaarts, ten einde, om de Noord van *Nieuw-Guinea* heen, de *Molukken* te bereiken. Men ontmoette volgens hem op 14 Gr. 56 Min. de *Hoornsche* eilanden (†), alwaar men met de inwoners, hoezeer dezen zich in 't eerst eenigzins vijandig betoonden en zes derzelven werden doodgeschoten, spoedig vriendschap sloot. Zij bragten kokosnoten, *uba*-wortelen, en gekookte (waarschijnlijk op hunne manier tusschen gloeijende steenen gebradene) varkens aan, waarvoor zij kleine messen, spijkers en koralen ontvingen. Zes eilanders gingen als gijzelaars aan boord. De Koning was tot kruipens toe eerbiedig. Een wit hemd, waartoe hij een' onbegrijpelijken lust betoonde, werd met vier varkens betaald. De diefstal van een' sabel werd door den Koning met stokslagen gestraft. —

(*) KOTZEBUE, III. D. bl. 64. COOK's schip op zijne eerste reis en FLINDERS waren op het punt, hier te vergaan, en LA PÉROUSE heeft er zekerlijk zijn einde gevonden.

(†) MOLL houdt het eiland, dat onze reizigers bezochten, (bl. 145) voor het *enfant perdu* van BOUGAINVILLE: op de gemelde kaart van STIELER ligt hetzelve op dezelfde breedte, maar een weinig verder ten westen.

Digitized by Google

Doch de schrik voor het geschut, hetwelk op verzoek der inlanders zelve gelost werd, deed de beide Opperhoofden, die de onzen *Koningen* noemen, in de bosschen vlugten. Het geluid der trompet was hun bijzonder aangenaam. LE MAIRE zelf bezocht met drie anderen het eiland, hetwelk zij zeer bergachtig vonden. De eilanders toonden hun vele holen, boschaadjen en kreupelhout, waaruit zij gewoon waren, hunne vijanden van een nabijgelegen eiland te verrassen, en zij hadden wel gewenscht, dat de onzen hun in dien oorlog met hun geschut hulp betoond hadden, waarin dezen echter geen voordeel zagen, en dus niet treden wilden. Er kwam ook een hoogbejaard Opperhoofd, dien de *Nederlanders Opper-Koning* noemden, aan boord, die vooral over de werking van het geschut ten hoogste verbaasd was. — De omgang met deze goede eilanders was voorts regt hartelijk, offchoon de *Hollanders* van hunne wijze, om den visch met huid en hair raauw op te eten, en hun kaauwen der *kawa*, welke vervolgens uitgespuwd, en, gegist hebbende, gedronken werd, natuurlijk een' walg hadden. Maar hun zorgeloos leven, hunne onkunde van koopen en verkoopen, van zaaijen of maaijen, daar de aarde hier alle levensbehoeften van zelve oplevert, deden de *Hollanders* aan de gouden eeuw der dichteren denken. Dat zij geene Godsdienst hoegenaamd zouden hebben, wordt wederlegd door het eigen berigt van SCHOUTEN, dat hij den Koning dikwerf had zien bidden. De bewoners dezer eilanden worden afgeschilderd als een kloek volk, doorgaans aanmerkelijk grooter dan de *Hollanders*, welgemaakt, en zeer vlug in 't loopen, zwemmen en

Digitized by Google

duiken. De *Eendragts*-baai, aldus naar hun ſchip genoemd, lag ten zuiden des grooten eilands.

Reis langs de kusten van Nieuw-Guinea. Verſcheidene eilanden ontdekt.

Men ging nu den laatſten Mei 1616 verder westwaarts op naar *Nieuw-Guinea* onder zeil, en ontdekte op 4 Gr. 50 Min. Z. B. eerst zes en daarna twaalf of dertien eilandjes, die zij de *Groene* noemden, vervolgens het eiland *St. Jan*, dus naar den dag der ontdekking genoemd. Men zag op de *groene eilanden* voor het eerst in de *Zuidzee* de eilanders boog en pijlen gebruiken. Sommige dezer lieden gingen geheel naakt, anderen bedekten hunne ſchamelheid met boombladeren. Men naderde nu al meer en meer de woonplaatſen van den kleinen zwarten of liever roetkleurigen menſchenſtam, door de nieuwere reizigers *Austraal-Negers* genoemd, en van eene voor- en achteruitſtekende, afzigtige gedaante, die hier zeer goed, en overeenkomſtig met de latere ontdekkingen, wordt beſchreven. Zij bewonen *Nieuw-Guinea* en de door COOK ontdekte *Nieuwe Hebriden* met *Nieuw-Caledonië* (*). De ſchildering der zeden van dit volk, met welke de *Nederlanders* bij het langs varen der noordkust van *Nieuw-Guinea* veel in betrekking kwamen, zou ons te ver afleiden. De Hoogleeraar MOLL vindt dezelve met de latere van TASMAN misſchien nog het beste, wat wij over dit zonderlinge volk hebben. — De betrekkingen waren meestal vijandig, gelijk men van dezen woesten land-

(*) Zie FORSTER's *Waarnemingen*, bl. 288. 289. 203-310. Zijne ſchildering der bewoners van het eiland *Mallicollo* (bl. 308-311), die hij ook bij apen vergelijkt, heeft eene treffende overeenkomst met die der *Papuas* op *Nieuw-Guinea* door SCHOUTEN en LE MAIRE, die ook de vrouwen het afzigtigst vonden.

Digitized by Google

aard verwachten kan, die veel ruwer is dan het *Maleische* ras, 't welk het grootste gedeelte zoo van den *Indischen Archipel* als van de *Australische* eilanden bewoont. SCHOUTEN was zoo geheel onkundig van het oord, waar hij zich bevond, dat hij meende bij *Banda's* vuurberg (*Goenong-Api*) te zijn. Eerlang ontdekten zij door de groote uitgestrektheid lands hunne dwaling, doch tevens in der daad een' vuurberg in zee, die vlammen en rook van zich gaf. Dit eiland was bewoond en vol kokosboomen. Men bespeurde, dat de inwoners niet onbekend waren met het ijzer, 't welk zij van de *Spanjaarden* en *Portugeezen* moesten hebben bekomen. Wanneer somtijds de Negers vredelievende gezindheden koesterden of veinsden, braken zij hunne *assagayen* of lange werpspiesen op hunne hoofden aan stukken. Zij poederden hunnen baard en hairen met kalk (*). Ook ontdekten zij op deze kust vele eilanden, door dezelfde soort van menschen bewoond, waarvan sommigen door hen met de namen der inboorlingen, *Moa*, *Infou* en *Arimoa*, anderen met die van *Schoutens*-eilanden aangeduid worden. Van den 1. Julij tot den 3. Augustus 1616 waren zij nu 280 zeemijlen ver de kust van *Nieuw-Guinea* langs gezeild, tot zij aan deszelfs westpunt kwamen, door hen *Kaap de goede Hoop* genoemd, waarvan SCHOUTEN echter de breedte verkeerdelijk op 30 Min. N. B. in plaats van 19 Min. opgeeft.

(*) Het gedeelte van *Nieuw-Guinea*, 't welk zij nu ontdekten, wordt door BENNET en OLIVIER gehouden voor die eilanden, welke door de *Engelschen* naderhand *Nieuw-Ierland* en *Nieuw-Hanover* genoemd zijn: doch deze liggen nog op een' grooten afstand van *Nieuw-Guinea*.

Digitized by Google

Vaart in de Molukken. Koen verklaart schip en lading verbeurd.

Thans kwam men in eene meer bekende zee, die der *Molukken*, en eerlang aan de oostkust van het eiland *Dsjilolo*. Het gezigt van menschen uit *Tidor*, vrienden der *Spanjaarden*, hunne erfvijanden, verheugde hen zeer, daar zij nu eindelijk eens bekende talen hoorden, namelijk het *Ternataansch*, het *Maleitsch*, en zelfs het *Spaansch*. Men zeilde de noordpunt van *Dsjilolo* om, en vernam, dat er wel twintig zoo *Hollandsche* als *Engelsche* schepen in deze wateren, en dertien *Hollandsche* alleen te *Ternate* waren. Bij de laatste vijandelijke houding, die zij op *Ternate* ontmoetten, hadden zij slechts in 't *Maleitsch* te roepen: *Orang Hollanda!* (*Hollanders!*) om dadelijk dien tegenstand in vriendschapsbetuigingen te zien overgaan. Te *Ternate* vonden zij den Admiraal STEVEN VAN DER HAGEN, behoorende tot SPILBERGEN's vloot, door wien zij, zoo wel als door den Gouverneur van *Amboina*, KASPER JANSZ. en den geheelen Raad van *Indië*, aldaar tegenwoordig, zeer minzaam ontvangen werden. Ook de Gouverneur-Generaal REAAL was juist te *Ternate*, en betoonde hun veel beleefdheid en vriendschap; hij geleidde hen zelf met vliegende vaandels naar boord. Wie zou, na zulk een onthaal van den eersten Vertegenwoordiger der *Nederlandsche Oostindische* Maatschappij en zijne medebestuurders, niet het gunstigste einde der reis verwacht hebben? Doch na het bereiken van *Jacatra* op *Java* leden zij als 't ware schipbreuk bij het bezeilen der haven. JAN PIETERSZ. KOEN (dien wij nader zullen leeren kennen) was hier President van den Raad in REAAL's afwezigheid. Hij deed terstond het schip der beide ontdekkers in beslag nemen (1 Nov. 1616), omdat zij het oktrooi

Digitized by Google

der O. I. Maatſchappij geſchonden, en zonder deelneming in dezelve in *Indië* gekomen waren. Vergeefs beweerden SCHOUTEN en LE MAIRE, dat dit oktrooi ſlechts luidde voor de komst in *Indië*, langs de *Kaap de goede Hoop* of *door* de ſtraat van *Magellaan*, welke laatſte zij niet hadden gemoeid; in allen gevalle ſtonden zij aan KOEN geen regt over hen maar aan de Bewindhebbers in het vaderland. Het toe, blijkbaarſte regt zwichtte hier voor geweld; men had de onbeſchaamdheid, hunne nieuwe ontdekking te loochenen, om hen te kunnen plunderen! LE MAIRE en SCHOUTEN, van hun eigendom beroofd, moesten met SPILBERGEN's ſchip naar huis keeren. KOEN's gedrag is hier niet te verontſchuldigen, en dit is de eenige vlek niet, die op dezen dapperen en ſtandvastigen, maar tot wreedheid toe geſtrengen man kleeft. Het is onbegrijpelijk, dat op hunne gegronde klagten in 't vaderland geen regt gedaan is. Doch LE MAIRE ſtierf onder weg, en de eerlijke zeeman SCHOUTEN was misſchien niet tegen de kuiperijen der Grooten beſtand. Daarenboven blaakte toen juist de tweedragt, die OLDENBARNEVELD op 't ſchavot bragt, welligt reeds te hevig, om aan hunne zaak de behoorlijke aandacht te ſchenken. Maar zij hebben, door de ontdekking van eenen nieuwen weg van wereldgemeenſchap in het zuidwesten, door de bekendmaking van verſcheidene eilanden der *Zuidzee* en de ſchildering van den *Polynesischen* volksſtam zoo wel als dien der *Papua's*, hunnen naam onder de ontdekkers onſterfelijk gemaakt. Hun lot heeft echter, helaas! de lust tot ontdekkingen bij de *Nederlanders* zeer doen bekoelen. Een jammerlijk gevolg van het

Digitized by Google

monopolie, althans van deszelfs misbruik (*). —

Ontdekking van Nieuw-Holland.

Omtrent dezen tijd, of misschien reeds vroeger, werd ook dat groote gewest ontdekt, hetwelk, hoezeer veel kleiner dan de zeelieden het toen in 't algemeen daarvoor hielden, nog altijd de grootte van *Europa* bezit, en daarom wel als een *derde vaste land* kan aangemerkt worden. Het is *Nieuw-Holland*, dat zonderlinge land, waar de natuur bijkans in alle hare voortbrengselen van andere landen verschilt; waar zij den zwarten zwaan, den harigen *Casuaris*, het vogelbekdier en den *Kangarou* voortbrengt, en achter de blaauwe bergen onmetelijke waterachtige vlakten bezit. Dit land werd *misschien* het eerst door de *Portugeezen* gezien, wanneer men al-

(*) Zie de *Australische Voyagie* in het II. Deel van de *Historie der O. I. Compagnie* en *Nederl. Reizen*, VIII. D. bl. 1-51. 70-118. VALENTIJN, I. D. 1. St. bl. 201-204. BENNET en VAN WIJK, bl. 72-80. 84-90. Uitnemend heeft de Hoogleeraar MOLL van deze reis verslag gedaan in zijne Verhandeling, bl. 134-157. Doch verontwaardiging bevangt ons, wanneer wij eenen DU BOIS, eenen *Franschman*, misschien uit lage pluimstrijkerij der O. I. Maatschappij of harer Bewindhebbers, hooren zeggen (*Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 30), nadat hij de daad van geweld van KOEN had verhaald: *On doit s'etonner avec raison, que la même pensée ne fût pas venue au Général* REAAL, *qui s'etait au contraire empressé de faire à ces Aventuriers l'accueil le plus favorable à Ternate.* Mannen, die op eigene rekening en met hun eigen gevaar de wetenschap uitbreiden, en aan alle volgende geslachten nuttig worden — gelukzoekers! De verwondering van DU BOIS zou hebben opgehouden, wanneer hij bedacht had, dat REAAL een man van beschaving, letteren en wetenschap was. — KOEN was nooit meer dan krijgsman of handelaar.

Digitized by Google

thans op oude kaarten, in het *Britsche Museum* te *Londen* voorhanden, mag afgaan. Doch nimmer hebben de *Portugeezen* dit land een' naam gegeven; men weet niets ſtelligs van hunne ontdekking; en zou dus niet de plaatſing van een *groot land ten zuiden van Java* (*) ſlechts eene gisſing kunnen zijn, in verband ſtaande met de algemeene denkwijze nopens het *groote Zuidland*, waaraan niemand twijfelde, doch 't welk de een iets verder, de ander iets nader bij den *Indischen Archipel* ſtelde? Ons komt dit hoogstwaarſchijnlijk voor, zoo lang men geene bewijzen gevonden heeft, dat *Portugeesche* ſchippers of reizigers dit land in der daad gezien, beſchreven en een' naam gegeven hebben. — Een jagt, de *Duifhen*, in 1605 van *Bantam* afgezonden, om het reeds door de *Portugeezen* ontdekte *Nieuw-Guinea* op te nemen, zag in 1606 de noordelijkſte punt van dat vaste land, tegenover *Nieuw-Guinea*, op 160 Gr. O. L. van *Teneriffe*, en 11 Gr. Z. B., welke door de *Engelschen* naderhand kaap *Tork* is genoemd. Doch men had nog geen denkbeeld van de ſtraat, die tusſchen *Nieuw-Holland* en *Nieuw-Guinea* in het midden ligt, en die, nog dat zelfde jaar door den *Spanjaard* TORRES ontdekt zijnde, met regt zijnen naam draagt (†). Nogtans ſchijnt die ontdekking destijds weinig bij de onzen bekend geworden te zijn, althans op de kaart bij de *Australische Navigatiën* van SCHOUTEN en LE MAIRE, die tien jaren later plaats hadden, vinden wij die landen nog aaneengehecht. De *Duifhen* zeilde ver-

(*) Zie MOLL, bl. 175.
(†) BENNET en VAN WIJK, bl. 124.

Digitized by Google

volgens verder langs de kust van *Nieuw-Holland*, alwaar een *hoek* haren naam draagt (*).

De westkust van *Nieuw-Holland*, niet verre van de door ons zeer sterk bezochte *Moluksche* eilanden, werd in 1609 door DIRK HARTOG aangedaan, die een eiland bij en eene reede op de vaste kust zijnen naam gaf, en de geheele door hem ontdekte streek naar zijn schip *Eendragtsland* noemde. Hier vond hij ook de *Willems-*, *Abrolho-* en *Houtmans*-rivieren, en bevestigde zijne ontdekking, door haar op eene tinnen plaat te griffen, die hij aan een' paal bevestigde, welke in 1697 door DE VLAMING, gelijk de plaats nog in 1803 door de *Franschen* van PÉRON gezien werd. Deze ontdekking werd in 1619 voortgezet door JAN DE EDEL, naar wien de zuidelijk van het *Eendragtsland* gelegene kust *Edelsland* genoemd werd tot 32 Gr. Z. B. Hij ontdekte hier de *gevaarlijke riffen*, het eiland *Rottennest* en de *Zwanen*-rivier (naar de zwarte zwanen, die men hier vond, genoemd). Latere ontdekkingen zullen wij naderhand boeken: genoeg, dat thans geheel de *westkust* van *Nieuw-Holland* van den 22. tot den 32. Gr. Z. B. ontdekt was. De zuid- en noordwestkust zouden ook door de *Hollanders* aan *Europa* worden bekend gemaakt, die alleen de *oostkust* voor de *Engelschen* overlieten (†).

Ontdekking van het Jan Mayen's-eiland.

Eer wij overgaan tot de gewigtige gebeurtenissen, die thans in *Indië* voorvielen, moeten wij de Geschiedenis der ontdekkingen van dit tijdperk voltooi-

(*) Zie de kaart van *Nieuw-Holland* bij BENNET en VAN WIJK.

(†) BENNET en VAN WIJK, bl. 127. Zie ook mijn *Magazijn*, II. D. 2. St. bl. 261. de *aanteekening*.

Digitized by Google

jen door het verslag eener min belangrijke ontdekking, die echter voor de walvischvangst hare voordeelen had. Het was die van het *Jan Mayen's*-eiland, op de poolshoogte van 71 Gr. N. B., gedaan door den zeeman van dien naam in het jaar 1611.

J. Pz. Koen Gouverneur-Generaal. Zijne vroegere loopbaan.

Verplaatsen wij ons thans weder naar den hoofdzetel onzes handels buiten *Europa*, naar het eiland *Java*. — Alhier was REAAL thans vervangen door KOEN, dien wij reeds van eene ongunstige zijde hebben leeren kennen, welke ons echter omtrent zijne ware verdiensten niet moet voorinnemen. Hij werd in 1587 te *Hoorn* geboren, destijds de doorluchtige kweekster van uitstekende zeelieden. Daar zijne ouders hem tot den handel bestemden, werd hij — 't geen zonderling schijnt — tot dat einde naar *Rome* gezonden. Men zou gezegd hebben, dat *Amsterdam*, destijds de *praktische* school van koophandel, de hoofdstad van den Paus ver overtrof; doch wij gelooven, dat het *Italiaansch* boekhouden, en misschien nog herinneringen uit den ouden bloeijenden tijd der Gemeenebesten van *Italië*, aan dat land zekeren roem, ook in den handel, bijzetteden. Hij oefende zich dus in het huis van den koopman PESCATORE, en vertrok, na zijne t'huiskomst, reeds met zijn twintigste jaar naar de *Indiën* (1607), van waar hij in 1611 terugkwam. Van Onderkoopman tot Opperkoopman opgeklommen, ging hij in 1613 andermaal naar de *Indiën*, en werd datzelfde jaar Directeur-Generaal van den koophandel (de eerste waardigheid na den Gouverneur-Generaal, en opzettelijk voor KOEN opgerigt) en President der faktorij te *Bantam*, alwaar hij de algemeene boeken der Maatschappij moest houden, en het *Italiaansch* boekhouden in-

Digitized by Google

voerde. Van meer dan gewone lengte, maar ſchraal en bleek, met diep in 't hoofd ſtaande oogen, verried zijn geheele voorkomen den denker (*). Ook ſprak hij weinig, en was afkeerig van alle weidſche tooi en praal, iets, 't geen hem door oppervlakkige wezens deed minachten; doch bewijzen gaf hij van eenen geest, die zich boven den dagelijkſchen ſleur wist te verheffen. Voorbeeldig was zijne matigheid, arbeidzaamheid en voortvarendheid. Geheel aan de belangen der Maatſchappij gewijd, kende hij geene anderen, en hierin moge zijn gedrag omtrent SCHOUTEN en LE MAIRE eenige verſchooning vinden. — Onverbiddelijke geſtrengheid, en weinig ſchroomvalligheid in de middelen, om hetgeen men voor nuttig en heilzaam houdt, uit te voeren, is eene eigenſchap, die doorgaans in zulke karakters valt, en die ook KOEN onderſcheidde (†).

De Engelſchen zetten de inlanders tegen de Nederlanders op.

Nadat REAAL zijnen post had nedergelegd, werd KOEN in 1617 door den Raad der zeventienen (de uitvoerende magt der *Oostindische* Maatſchappij) tot *Gouverneur-Generaal* aangeſteld, eene waardigheid, die hij door zijne kunde in handelszaken zoo wel als door zijn vast karakter, eene onwaardeerbare eigenſchap in die netelige omſtandigheden, allezins verdiende. Immers, behalve de *Spanjaarden* en *Portugeezen*, was nog een nieuwe vijand, maar te gevaarlijker, omdat hij meer bedekt handelde tegen de *Nederlanders*, in de *Indische* wateren verſchenen, de

(*) BRUTUS en CASSIUS (men weet, dat CESAR hunne *schrale* en *bleeke* aangezigten vreesde) en WALLENSTEIN waren in hetzelfde geval.

(†) Deze karakterſchets is volgens VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 286.

Digitized by Google

Engelschen. Deze Natie, reeds in 1603 door haren WALTER RALEIGH oplettend gemaakt op de ras toenemende magt der *Hollanders*, had niet zonder nijd hunnen snel aanwassenden voorspoed in de *Molukken* en op *Bantam* gezien, welke stad zij bijna slechts voor hunne faktorij hielden. Reeds in 1613 en 1615 had men vergeefsche pogingen gedaan, om de geschillen tusschen de *Nederlandsche* en *Engelsche* Maatschappijen in der minne te vinden; de *Britten* werkten in 't geheim ten nadeele hunner geloofs- en bondgenooten door geheel *Indië*. Zij lieten dus niet na, de inlandsche Koningen tegen de *Nederlanders* op te zetten. Het gelukte hun met dien van *Bantam*, of veel meer met den Regent (*Pangerang*) van dat Rijk bij 's Konings minderjarigheid, die met weêrzin en vrees de aangroeijende magt der *Hollanders* zag. Hij vergeleek hen bij de slang, die, eenmaal het hoofd in eenig verblijf gestoken hebbende, zich zoo lang in allerlei bogten wringt, tot zij ook het gansche ligchaam daarin heeft gestoken. Ook was er eene voorspelling in geheel *Indië* in omloop, dat eenmaal eene Natie van Blanken met kattenoogen en blond hair *Indië* zou overmeesteren (*). Reeds had men het er op het leven van KOEN toegelegd, wiens ongemeene ijver voor de belangen der Maatschappij, die een' gelukkigen uitslag op de uitbreiding harer handelsbetrekkingen had, zoowel de inlanders als de *Engelschen* in het oog liep. Hierom had hij den hoofdzetel der Maatschappij van *Bantam* naar *Jacatra* overgebragt, met welken Staat

(*) CAMPHUIS, *Jacatra veroverd*, bij VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 422 (een echt stuk). VALENTIJN (in datzelfde Deel), bl. 273.

Digitized by Google

wij gezien hebben, dat men hoe langs zoo meer handelsbetrekkingen aanging, en waar men ook reeds eene faktorij had gevestigd. Het voordeel, 't welk de Koning van *Jacatra* van de Maatschappij trok, zou hem belet hebben, de *Nederlanders* aan te randen; doch de veel magtiger Regent van *Bantam* dwong er hem toe, eensdeels door de reeds gezegde vrees, doch tevens ook uit nijd over den toenemenden bloei van *Jacatra* ten koste van *Bantam*.

Verraad tegen de Nederlanders ontworpen. Vóórgekomen.

Men beraamde dus een zeer ingewikkeld verraad. Hoezeer de *Bantammer* ook de *Engelschen* niet vertrouwde, en eigenlijk ten doel had, den geheelen *Europischen* invloed uit *Java* te verbannen, spande hij nogtans met hen te zamen, daar hij zich eerst van de veel magtiger *Hollanders* zocht te ontslaan, denkende alsdan weinig moeite met de *Engelschen*, die hij eerst als werktuigen wilde bezigen, te zullen hebben (*). De broeder des Regents verwijdert zich uit *Bantam*, onder voorwendsel eener afgelegene jagt; hij legt een bezoek af bij de *Hollanders* in hunne faktorij, 't welk KOEN (misschien voorbarig) voor eenen aanslag op zijn leven beschouwt. Hoe het zij: hij deed zijn volk onder de wapenen komen, zoo dat de *Bantammer* gedurende zijn bezoek geenen aanslag daarop durfde wagen. Vijfhonderd *Javanen* werden door vijftig welgewapende *Hollanders* in ontzag gehouden. De Koning van *Jacatra* trachtte alle verdenking van zich te wéren; doch KOEN was de man niet, om zich door fraaije

(*) CAMPHUIS bij VALENTIJN, bl. 422. CRAWFURD komt, hetgeen zelden gebeurt, hier met onze Schrijvers overeen (*Indische Archipel*, III. D. bl. 409).

Digitized by Google

woorden te laten in ſlaap wiegen. De zaak begon hoe langs zoo meer een donker aanzien te bekomen. Er kwam berigt, dat de *Soesoehoenang*, de magtige gebieder in 't oosten van *Java*, de woning der Maatſchappij te *Japara* had doen afloopen, alle de goederen, ter waarde van 20,000 rijksdaalders, had doen plunderen, dat drie *Hollanders* daarbij waren geſneuveld, drie gekwetst, en zeventien gevankelijk weggevoerd. Te *Jambi* op *Sumatra* ware bijna hetzelfde gebeurd; en te *Macassar* op *Celebes* waren de *Nederlanders* in der daad beroofd en vermoord. Er ſcheen eene algemeene zamenſpanning der *Indische* Vorſten en volken tegen de eerst zoo geachte *Hollanders* te ontſtaan. Doch KOEN houdt moed. Hij doet in ſtilte het bare geld en de kostbaarſte goederen aan boord der acht voor *Jacatra* liggende *Hollandsche* ſchepen brengen en de faktorij verſterken; te meer, daar de *Engelschen* ook een ſteenen huis tegenover het zijne bezaten, en hun omgang met de *Javanen* ten hoogſte verdacht was. Van zijnen kant begon de Koning van *Jacatra* nu ook verſchanſingen op te werpen, en verbood de *Chinezen* (die op *Java* zeer talrijk zijn) zoo wel als de *Javanen* voor de *Hollanders* te werken. Het wederzijdsch wantrouwen en de verwijdering worden van dag tot dag grooter, terwijl men intusſchen in vriendſchapsbetuigingen wedijvert. KOEN beſluit nu, ten einde ſchrik onder zijne bedekte vijanden te verſpreiden, de openbare te ſtraffen. Hij zendt den Commandeur MAARTENSZ. af, die eene landing doet, de ſtad *Japara* in de asch legt, en tien Jonken of *Chineesche* vaartuigen bemagtigt, behalve vele *Javaansche*, zonder éénen man te verliezen. Dit maak-

Digitized by Google

te grooten indruk; de bevelhebber van *Damak* onderwierp zich, en bood zijne bemiddeling en bewerking van schavergoeding bij den *Soesoehoenang* (of *Mataram*) aan. Doch de onzen wachtten dit niet af, maar zeilden verder naar *Macassar*, tot straffe der opstandelingen.

De Engelschen ontmaskeren zich als openbare vijanden.

De tijding van *Japara* deed de verbondene *Javanen* een' tijd lang aarzelen; doch de *Engelschen*, de ziel van dit verbond, wisten de vreesachtigen (wier angst nog door de verschijning eener groote komeet was vermeerderd) op nieuw te bemoedigen, om handen aan 't werk te slaan. Zij hadden thans vijftien schepen bij elkander, eene geduchte magt, welke die der *Nederlanders* ver overtrof. Den 15. December 1618 begonnen Christenen, Protestanten, Bondgenooten, uit handelsnijd, zonder eenig voorwendsel, de vijandelijkheden tegen hunne geloofsgenooten en vrienden, ter hulpe der *Mohammedanen* (*); zij maken zich verraderlijk meester van het schip de *zwarte Leeuw* van *Patani*, 't welk eene lading van 152,000 guldens en 100 lasten rijst aan boord had. Nadat zij het schip, onder belofte van het volk te zullen vrijstellen, in bezit hadden, schaamden zij zich niet, hun woord te breken, en de *Nederlanders* gevangen te houden; terwijl zij vergeefsche pogingen deden, om hen in hunne dienst aan te werven.

Te gelijker tijd loeren andere *Engelsche* schepen op het schip *den Engel*, 't welk onder den wakkeren VAN DEN BROEK met eene lading van twee ton-

(*) De *Engelschen* blijven zich zelve gelijk. Men denke aan MAITLAND's gedrag in 1821 omtrent de *Grieken*, en aan de teedere bezorgdheid van WELLINGTON en PEEL voor Sultan MAHMOUD.

Digitized by Google

nen gouds naar *Suratte* onder zeil is. Doch het raakt (gelukkig!) bij een naburig eiland van *Java* aan den grond; eer het vlot wordt, bekomen de *Nederlanders*, door eenen vlieger van *Bantam*, de tijding van den roof, aan den *zwarten Leeuw* gepleegd, waarop het schip dadelijk werd terug ontboden. Het gemis der manschap van dit vaartuig, doch vooral van deszelfs bevelhebber, zou voor de *Hollanders* op *Java* allernoodlottigst geweest zijn. Een ander, nog rijker schip, ter waarde van vijf en eene halve ton gouds, uit *Japan* gekomen, ontsnapte ook gelukkig de lagen der *Engelschen*, en kwam te *Jacatra* voor anker.

Natuurlijk liet KOEN bij den *Engelschen* vlootvoogd om de reden dezer handelwijze, en tevens om voldoening en herstelling van schade verzoeken. Het antwoord des Admiraals, THOMAS DEAL, was niets anders dan eene openbare verklaring van vijandelijkheden, en dat men de *Hollanders* uit *Jacatra* zou verdrijven, met bijvoeging, dat hij zou trachten den *Gouverneur-Generaal levend of dood in handen te bekomen.*

Zeeslag bij Onrust tusschen Koen en de Engelschen.

Dit stond gelijk met eene oorlogsverklaring. KOEN was dus volkomen geregtigd, om de *Engelsche* loots en getimmerten, die zijne vestingwerken belemmerden, te vernielen. Men deed die opeischen, en, bij weigering, werden de *Engelsche* werken gedeeltelijk ingenomen en verbrand, echter niet zonder verlies van de zijde der *Nederlanders*. De zaken stonden gevaarlijk. Men had geen buskruid meer, en er werd dagelijks eene *Engelsche* vloot van *Bantam* gewacht, die den ondergang der *Nederlanders* kon voltooijen. Men raadpleegde nu over de vraag,

Digitized by Google

of de verſchanste ſaktorij moest verlaten of verdedigd worden. Velen rieden tot het eerſte, met aanvoering van de weinige krijgsbehoeften en de vrees, dat de *Engelschen* door afleiding van het water alles zouden kunnen dwingen. KOEN echter kon hiertoe niet beſluiten. Hij laat de ſchepen komen, die aan het eiland *Onrust*, niet verre van *Jacatra* (*), liggen, en loopt nu met de geheele vloot uit, den *Engelschen* te gemoet; terwijl hij omtrent 400 perſonen, waaronder 30 of 40 vrouwen en 70 of 80 kinderen, in de verſterkte loots achterlaat. Doch zijne ſcheepsmagt beſtond ſlechts uit zeven ſchepen tegenover elf *Engelschen*, die ſpoedig tot veertien vermeerderden. De *Engelschen* eischten de *Nederlanders* op tot de overgave: dezen verlangden van hen de teruggave van het geroofde ſchip. Men raakte ſlaags; doch een gevecht van vier uren verſpilde veel van het weinige buskruid, dat men nog had, zoo dat men nu ernſtig overleide, wat te doen. Den ſtrijd tegen zulk eene overmagt voort te zetten, was hoogst gewaagd, en lang was het toch, bij gebrek aan voorraad, niet vol te houden. Men beſloot dus, met de voornaamſte ſchepen naar *Amboina* te zeilen, zich aldaar met de voorhandene ſcheepsmagt te verſterken, en alsdan de vesting te *Jacatra* (dien naam mogt zij reeds dragen) te komen ontzetten. Een fregat moest omtrent ſtraat *Sunda* kruiſen, ten einde de ſchepen, uit *Indië* of uit het vaderland komende, tegen de *Engelschen*, die zich zoo eensklaps ongetergd als vijanden hadden getoond, te waarſchuwen. Tevens werd de achtergelatene bevelhebber

(*) De gewone plaats, waar de ſchepen gekalfaterd worden.

Digitized by Google

door een' brief van KOEN verwittigd, om het zoo lang mogelijk uit te houden; doch, wanneer de nood daartoe drong, zich over te geven, liever echter aan de *Engelschen*, dan aan den Koning van *Jacatra*. Niettegenstaande den verraderlijken aanval der *Engelschen*, gaf echter KOEN met reden aan beschaafde *Europeërs* boven *Aziaten* en *Mohammedanen*, die van de trouw der verdragen met Christenen naauwelijks eenig begrip hebben, de voorkeur, en stevende naar de *Molukken*.

Doch wij moeten den bevelhebber leeren kennen, op wien zich een man als KOEN zoo verlaten durfde, en die in der daad een karakter vertoont, zoo groot als dat van REGULUS en CATO bij de *Romeinen*. Het is PIETER VAN DEN BROEK, wien wij nu ook in zijne vroegere loopbaan moeten beschouwen. P. van den Broeke.

Sedert 1605 had hij veel gezworven, eerst aan de *Kaapverdische* eilanden en de tegenoverliggende vaste kust van *Senegal*, waarover hij verscheidene, voor dien tijd niet onbelangrijke, berigten mededeelt; vervolgens naar de kust van *Guinea*, *Congo* en *Angola*, meer zuidelijk gelegene *Portugeesche* bezittingen in *Afrika*, alwaar hij met de Negers een' zeer voordeeligen handel van linnen en lakenen tegen goud en ivoor dreef; en waar hij onder anderen een' grijzen inboorling van 110 jaren ontmoette, die zich, als onderdaan van *Portugal*, *Don* MIGUEL noemde, en aan VAN DEN BROEK, hoezeer een' *Hollander*, de grootste vriendschap betoonde. Zijne berigten over *Congo* zijn belangrijk; hij beschrijft er de *Zebra*, die thans, zoo 't schijnt, niet meer zoo noordelijk voorkomt. Hij geeft ook berigt van de *Zaïre*, de Zijne reizen naar Afrika en Arabië.

Digitized by Google

zeden en gebruiken der inwoners, enz. In 1609 deed hij een' tweeden en in 1611 een' derden togt naar *Neder-Guinea*, bepaaldelijk naar *Angola* en *Loango*. Hij beweert op dien derden togt, dat er een wild mensch met een' langen ſtaart gedood werd; dit bewijst alleen, dat de Negers, gelijk de *Maleijers*, eene groote apenſoort *wilde menschen* (*Orang-Outangs* in 't *Maleitsch*) noemen. Na zoo veel ondervinding en kunde in den koophandel te hebben opgedaan, werd hij in 1613 door den Gouverneur-Generaal REYNST tot Opperkoopman benoemd, en verzelde dien gezaghebber naar *Indië*. Hij deed toen de reeds bovenvermelde reis naar *Arabië*, alwaar hij handelsbetrekkingen met het vaderland aanknoopte. Vervolgens woonde hij den togt van REYNST naar de *Banda*-eilanden, en de mislukte onderneming op *Poulo-Ay* bij, alwaar hij zich bij uitſtek dapper kweet. — Na eene reis naar *Ternate* werd hij van *Bantam* door KOEN, toen nog Preſident aldaar, andermaal naar de *Roode zee* gezonden. Hij deed onderweg *Ceylon* aan, en kwam den 15. Januarij 1616 te *Moka* in *gelukkig Arabië*, alwaar hij de inwoners, die zelden of nooit bezoek van *Europeërs* gehad hadden, over zijne komst zeer verbaasd vond (*). Immers deze ſtad, niet ver van den zuidwesthoek van *Arabië* gelegen, was toen nog niet vermaard om de koffij, die, in *gelukkig Arabië* ontdekt, ſedert eene behoefte voor alle *Europesche* en vele *Aziati-*

(*) VAN DEN BROEK zegt (*Voyagie naar Oostindië*, in de meergemelde Verzameling, bl. 28): *dat er nooit te voren iemand van onze Europische Natie geweest was.*

Digitized by Google

sche volken geworden is. Ondertusschen was het onthaal, 't welk VAN DEN BROEK genoot, allerminzaamst, en hij sloot een verdrag met den *Turkschen* Pacha, die alstoen *gelukkig Arabië* of *Temen* (door SOLIMAN II. veroverd) voor den *Sultan* van *Konstantinopel* bestuurde. — Bij deze overeenkomst werden de in- en uitgaande regten slechts op drie en een half ten honderd gesteld, en VAN DEN BROEK mogt de *Hollandsche* vlag van zijne woning doen wapperen, tot groot ongenoegen der andere hier gevestigde Natiën, die wel reden hadden, deze ondernemende mededingers te vreezen, daar zij nog 15 of 16 ten honderd aan inkomende regten moesten betalen. Er waren hier ook vele *Banianen* of *Indische* kooplieden, gelijk thans nog. Hij deed vervolgens van *Moka* eene reis naar de binnenlanden, om den Pacha in zijn verblijf te *Sana* een bezoek te geven. Wanneer men zijnen reistogt met den lateren van den beroemden NIEBUHR vergelijkt, zoo ontmoet men veelal dezelfde plaatsen, hoewel de eigen namen, door de onkunde onzes reizigers in het *Arabisch*, een weinig verminkt zijn. Dus trokken zij van *Mocha* naar *Mousa*, misschien dezelfde plaats, die ten tijde der *Grieksche* Aardrijksbeschrijvers nog aan de sedert teruggewekene *Roode zee* lag, naar *Taäs* (bij VAN DEN BROEKE *Tayesse*), eene aanzienlijke en welbevestigde koopstad met hooge torens en vele *Moskeën* (volgens beide reizigers), naar *Machadder*, *Jerim*, *Damer*, met een kasteel te midden der stad, *Serasia* en *Sana* (*Chenna*), thans het verblijf van een' onafhankelijken *Imam*, of geestelijken Vorst, toen van eenen Pacha des *Sultans* van *Konstantinopel*. Deze ontving de *Hollanders* ongemeen vriendelijk, en

Digitized by Google

zelfs met groote eerbewijzingen (*). De tuin des kasteels wordt wegens deszelfs vele vruchtboomen zoo wel door onzen als door den *Deenschen* reiziger geroemd. — De *Harem* des Pacha's was, verhaalden de inboorlingen, het werk van NOACH, van wiens ark hier, op de wijze der *Roomsche reliquiën*, een ſtuk werd vertoond; ook vertoonde men een' put van den Aartsvader JACOB. Het luſtte VAN DEN BROEK, op de muren van het kasteel den trompetter *Wilhelmus van Nassauwen* te doen blazen: doch dit ſtuitte de *Turken*. — Het verzoek van VAN DEN BROEK, om eenig volk te *Moka* te laten, werd geweigerd, daar de *Molleks* (*Mohammedaansche* Priesters) vreesden, dat de ondernemende *Nederlanders* zelfs nog eenmaal tot *Mekka* toe mogten doordringen. Immers, er was reeds een jagt der *Nederlanders* te *Hodeida* (bij VAN DEN BROEKE *Hideda*). Dus moest men zich tot *Moka* bepalen, en kon zeer te vreden zijn met de verkregene voordeelen; te meer, daar men veilig en met alle eere weder naar *Moka* terug reisde, en van den ſterken naijver der *Mohammedaansche* kooplieden over de groote handelsvoordeelen der *Hollanders* door 's Pacha's gunst niets te vreezen had (†). — Op de terugreis deed men de te voren reeds bezochte ſtad *Chihir*, de haven van de ſtad *Hadramaut* (*Hadermuid*)

(*) Het onthaal, dat NIEBUHR te *Sana* vond, overtrof ook zijne verwachting.

(†) De reiziger vlecht hier ter plaatſe in zijn reisverhaal (*Begin en voortgang der Nederl. O. I. Compagnie*, II. Deel. *Voyagie van* VAN DEN BROEK, bl. 33–66) eene ſchets van het *Turksche* Rijk, den landaard en de Godsdienst in, die van kennis van zaken getuigt.

Digitized by Google

aan, alwaar de Koning (of *Scheich*) ABDALLAH de *Hollanders* veel vriendſchap betoonde, en hen gaarne zou bij zich gehouden hebben, waartoe echter de bevelhebber, thans ook van weinig lading voorzien, geenen last had, en dus naar *Indië* terugkeerde.

Niet minder hartelijk dan in *Arabië* werd hij te *Suratte*, destijds eene ongemeen aanzienlijke handelſtad aan de golf van *Guzuratte*, ontvangen. Hij verzocht hier, om, even als de *Engelschen*, eene faktorij te mogen oprigten, hetwelk hem nogtans niet dadelijk toegeſtaan werd; men moest eerst den *Grooten Mogol*, beheerſcher des lands, daartoe verlof vragen. Intusſchen ſpanden de *Engelschen* alle hunne krachten in 't werk, om zulks te beletten; doch VAN DEN BROEK verkreeg zijnen wensch door het aannemen eener dreigende houding. Dadelijk bragten de *Nederlanders* hunne goederen aan wal, en lieten dezelve onder eenen koopman en drie bedienden, welke de ſtadhouder beloofde, *als den appel zijner oogen te zullen beschermen.* Hij ſchonk den bevelhebber eenig katoenen lijwaad uit *Guzuratte*, de grootſte eer, die een' vreemdeling hier kan te beurt vallen, tot groote ſpijt en verwondering der *Engelschen.* Te *Calicoet* was het onthaal mede gewenscht; de vrouw des afwezigen *Samorins* gaf onder anderen aan VAN DEN BROEK een' gouden ring met twee echte robijnen ten geſchenke, onder voorwaarde zijner wederkomst in het volgende jaar. In het midden van November 1616 kwam hij te *Bantam* terug. Wanneer men de ongemeen gunſtige en vriendſchappelijke wijze, waarop onze landgenoot door *alle* de inlandſche Vorſten, zoo wel op deze als op zijne vorige reize, zoo wel in *Indië* als

Van den Broek in Indostan en te Suratte.

Digitized by Google

in *Arabië*, werd ontvangen, en de groote handelsvoordeelen, die hij daarbij verkreeg, nagaat, zoo wordt men gedrongen, zulks grootendeels aan het perſoneel innemend en minzaam gedrag van dezen zeeman, die daarbij echter nimmer de waardigheid van den Staat uit het oog verloor, toe te ſchrijven. *Zoo veel* had nog nimmer een *Hollander* op ééne reis, zonder een' zweem van geweld, alleen van den goeden wil der *Mohammedaansche* en *Hindoesche* ſtadhouders en Vorſten, verkregen.

Tweede reis naar Indostan. Zijn avontuurlijke togt dwars door het ſchiereiland heen.

Minder gelukkig was de volgende reis in 1617, een kruistogt in de *Indische* zee naar *Mauritius*, *Madagascar*, de *Roode zee* en *Suratte*. Men werd door hevige ſtroomingen en holle zee geteisterd, en ſtrandde eindelijk niet verre van de *Portugeesche* ſtad *Daman*. Hier verſchanste VAN DEN BROEK zich des nachts, ſtak den volgenden dag het ſchip in brand, en trok naar het niet ver verwijderde *Suratte*. Hoe veel nijds ook de *Engelschen* tegen ons bezielde, de vrede beſtond nogtans tusſchen de beide Natiën, en dus verzocht de *Nederlandsche* bevelhebber aan de Kapiteins van zeven te *Suratte* voor anker liggende ſchepen, hem met de overige ſchipbreukelingen naar *Bantam* over te brengen, of hem een genomen *Portugeesch* ſchip te verkoopen: beide verzoeken werden onbarmhartig geweigerd. De *Britten* waren bijna nog bitterder vijanden dan de *Portugeezen*. Waar handelsnijd in het ſpel komt, kent dit volk geene menſchenliefde. Thans neemt VAN DEN BROEK een kloek beſluit. Dwars over het *Indische* ſchiereiland, door onbekende Natiën heen, zal hij zich met 103 *Hollanders* en 29 *Indianen* (waaronder eenige *Japannezen*) naar *Masulipatnam* op de oostkust (*Coroman-*

Digitized by Google

dèl) begeven. Hij moet daartoe eene tallooze bevolking, die de *Europeërs* niet genegen is, van zich afwéren; hij moet het hooge gebergte *Gates*, hetwelk de saizoenen van een scheidt, overtrekken. — Doch waartoe zijn *Hollandsche* moed en volharding niet in staat!

Toestand van Indostan in 1616.

Schoon toch de *groote Mogol*, in naam, over deze streken gebied voerde, was echter niet alleen zijne heerschappij aldaar door de inlandsche Koningen van *Golconda*, *Visapour* en *Ballegate* bepaald, die cijnsbaar, doch zeer weinig ondergeschikt waren (*), maar het gebergte was ook vol stoute roo-

(*) De toenmalige *groote Mogol*, of *Keizer van Indië*, was JEHANGER, zoon van den grooten AKBAR, den veroveraar van *Bengale* en *Guzuratte*, den wetgever zijns volks, wiens verhevene, verdraagzame geest zich aan de kluisters van het *Mohammedanismus* zoo zeer ontwrongen had, dat hij op het punt stond, het Christendom aan te nemen, ja plegtig den *Islam* in zijn Rijk vaarwel zeide, die echter onder zijn' zoon weder hersteld werd. Deze JEHANGER voerde eenigen tijd daarna (1620) eenen oorlog met de schatpligtige Koningen van *Decan*, die een leger van 60,000 man ruiterij hadden (een geliefkoosd wapen in *Indië*, men denke aan de ruiterij der *Maratten* en *Pindariens*) en daarmede reeds de *Nerbudda*, den grenspaal tusschen *Indostan* en *Decan*, waren overgetrokken. Deze Vorsten waren *Mohammedanen* en afstammelingen van een regérend stamhuis (der *Patanen* en *Afghans*), die sedert het jaar 1200, of eigenlijk reeds sedert 1000, het grootste gedeelte van *Indostan* en *Decan* beheerschten. In hetzelfde jaar toen VAN DEN BROEK zijnen moedigen togt deed (1617), hadden zich deze Vorsten aan *Schach* JEHAN, den zoon des *grooten Mogols*, onderworpen en tot schatting verpligt. Er was reeds sedert eenige jaren een *Engelsch* Gezant aan het Hof van dien Keizer, die wel door dezen met de grootste minzaamheid ontvangen werd, doch geenszins door zijnen zoon, *Schach* JEHAN. Het gelukte dezen Gezant

Digitized by Google

vers, die, eenigen aanhang verkregen hebbende, dadelijk een onafhankelijk gebied oprigtten, en dikwerf de oude heerſchappijen voor zich deden beven. (Heeft niet *Engeland* in onzen tijd dergelijke vijanden in de *Pindariens* gehad, die met hunne vlugge rosſen in ongeloofelijk korten tijd van het oosten des ſchiereilands tot nabij de westkust verſchenen?) Anderen waren de moedige *Rasbouten*, inlanders of *Hindous*, die hunne volkomene onafhankelijkheid tegen den *Grooten Mogol* en alle *Mohammedanen* verdedigden. Een van dezen, de *Kaja* van *Partabassa*, eischte zware tollen van de *Nederlanders*, waartoe zij, die hunne pasſen van den Keizer hadden, niet konden beſluiten; nu viel eene groote menigte op hen aan, onder 't geroep van: *Mahar Kotta!* (*sla die honden dood!*) doch de *Hollanders* baanden zich een' weg door deze menigte, en verſloegen toen eene bende van 300 ruiters, die onder hetzelfde geroep op hen afkwamen. De bevelhebber dier bende werd gedood, en zijn paard buit gemaakt; de anderen ſtoven uiteen. Twee andere troepen hadden hetzelfde lot; doch het voetvolk, ter zijde van den weg in de ruigte en achter de heuvels verſcholen, deed den *Nederlanders* veel afbreuk. Nogtans ſneuvelden ſlechts drie derzelven, maar achtentwintig waren deerlijk gekwetst, die in den nacht moesten verbonden worden. Gelukkig bereikte men nu weder het grondgebied van den *Mogol* in *Decan;* anders zou zekerlijk de overmagt der

---

nogtans, dien afkeer te overwinnen, en een voordeelig handelsverdrag te bedingen. A. DOW, *Geschichte von Hindostan, aus dem Persischen*, III. Th. ſ. 61. 64. 69.

Digitized by Google

Rasbouten de zwakke ſchare hebben verpletterd. Van deze *Rasbouten*, de krijgshaftigſten der *Hindous*, en ſtamgenooten der latere *Maratten*, waren 76 voetknechten, 9 ruiters en de *Raja* zelf geſneuveld, bij wiens lijk vijf zijner vrouwen levendig moesten verbrand worden, naar de afſchuwelijke gewoonte dier volken, die de *Engelsche* Regéring thans, na een meer dan zestigjarig bezit, ſchijnt te zullen verbieden.

De gelukzoeker Melik Ambar.

In *Decan* vond men verademing. Maar hier dreigde weder een ander gevaar. MELIK AMBAR (*), een *Abyssinische* ſlaaf, was door bekwaamheden en geluk aan het hoofd eener bende geraakt, die eerlang tot 5000 man vermeerderde, en, door hare kennis van de ſchuilhoeken in het gebergte, onoverwinnelijk zoowel als onbereikbaar ſcheen. De *Nizam*, Koning (of liever ſtadhouder) van *Decan*, zag zich genoodzaakt, op den ſtouten eisch dezes fortuinzoekers, deszelfs dochter te huwen, en hem tot Opperveldheer van alle zijne troepen te benoemen. Eerlang ſtierf deze Vorst, en MELIK bemagtigde ook het Regentſchap. Thans ſtond de gewezene ſlaaf aan het hoofd van een verbond, waartoe ook de Koningen van *Golconda*, *Visapour* en *Ballegate* behoorden, die te zamen bijna 80,000 ruiters, behalve het voetvolk, uitmaakten (†). — VAN DEN BROEK, die de groote ſtad

(*) Waarſchijnlijk *Malek-Amhar*, Koning of Vorst uit *Amhara*, een *Abyssinisch* landſchap.

(†) Hier verſchilt onze VAN DEN BROEK van DOW, die (uit *Oostersche* bronnen) 60,000 man opgeeft. Zie de vorige aanteekening. Hoogstwaarſchijnlijk toch ſpreken beiden van hetzelfde leger.

Digitized by Google

Dowlat-Abad zoo even was doorgetrokken (*), zag het leger des gewezen' roovers, die thans eene geſtrenge krijgstucht onderhield, en de openbare veiligheid ten krachtigſte handhaafde, aan den voet van het gebergte *Gates*. De bekwaamheid des *Hollanders*, om met allerlei menſchen om te gaan, kwam hem ook hier weder te ſtade. Hij ſchonk den *Abyssiniër* eene *Javaansche* kris (of dolk) en een *Japansch* zwaard; waarop hij van dezen twee eergewaden, en de toezegging bekwam, dat men voor zijne gekwetſten, die hij had moeten achterlaten, zorg zou dragen. Doch dit alles geſchiedde voornamelijk om VAN DEN BROEK, wiens dapperheid in het gevecht MELIK vernomen had, voor eene groote belooning tot zijne dienst over te halen, hetwelk deze beleefdelijk van de hand wees (†). MELIK was echter hierover niet

(*) *Dowlat-Abad*, voorheen *Tagara* en *Deoghir*, was, volgens HEEREN (*Ideën*, III. D. *Ned. Vert.* bl. 286), wel 2000 jaren lang eene der hoofdſteden van oud-*Indië*. De vesting ligt op den top van een' berg, en wordt voor onverwinnelijk gehouden. Door de nabuurſchap van *Aurung-Abad* (eene ſtichting van AURUNG-ZEB, meer dan eene halve eeuw na den tijd, waarover wij thans handelen) is zij diep in verval. In de nabijheid vindt men de beroemde grotten van *Elloer*. Zie VAN WIJK, *Aardrijkskundig Woordenboek*. — VAN DEN BROEK ſpreekt ook van de onwinbaarheid der vesting, die op eene loodregte hoogte ſtaat; hij werd daarin op zijn verzoek niet toegelaten.

(†) Door zulk eene dienst bij *Indische* Vorſten hebben vele *Europeërs* zich grootelijks bevoordeeld. De *Franschman* PÉRON heeft daardoor in het begin dezer eeuw een vrij aanzienlijk grondgebied, als *Souverein Vorst*, gewonnen, waaruit hij echter door de thans alvermogende *Engelschen* is verdrongen.

Digitized by Google

gebelgd. Toen de *Rasbouten*, aan welke men de paarden ontnomen had, dezelve terug kwamen eischen, zeide hij lagchend, op VAN DEN BROEK wijzende: *Daar is de man: waarom hebt gij ze u laten ontnemen?*

Vervolgens kwam men in het Koningrijk *Golconda*, en over de rivier *Godavery*, die de onzen verkeerdelijk voor een' arm van den *Ganges* hielden. Zij ontmoetten nog een' *Portugeeschen* Renegaat met 6000 ruiters (ook een' gelukzoeker, doch min voorspoedig dan de *Abyssiniër*). De Koning van dit diamantrijke land hield toen zijn zetel te *Bagganaga*. Hier schenen nu de schipbreukelingen veilig, en bereikten op kersavond 1617 de stad *Masulipatnam*. Doch hunne rampen waren nog niet ten einde. Eenige manschappen, door hen achtergelaten, werden door de landzaten aangehouden; zij keerden dadelijk terug, doch vonden de ingezetenen in de wapenen, en straks den weg naar *Masulipatnam* voor zich afgesneden. Alleen de zieken mogten daarheen; VAN DEN BROEK moest dus met zijne manschappen langs een' omweg naar de zee terugkeeren; levensmiddelen waren nergens voor geld van de vijandige inwoners te bekomen, zoo min als een vaartuig aan zee. Eindelijk verscheen op die hoogte een *Nederlandsch* schip, doch zonder boot; men moest met groot levensgevaar door de branding daarheen zwemmen. Dit vaartuig bragt de manschap naar *Paliacatte*, alwaar de *Hollanders* thans een fort, *Gelria*, hadden. Naderhand kruiste VAN DEN BROEK met den *Nederlandschen* bevelhebber te *Masulipatnam*, DE HAAS, op de *Portugeezen*, doch zonder gunstigen uitslag, en keerde dus naar *Masulipatnam* terug. Ook hier

Komst te Golconda, Masulipatnam en Jacatra.

betoonde de *Mohammedaansche* landvoogd zich in den handel ongemeen gunſtig voor VAN DEN BROEK, die van daar, over *Atsjien* en *Jambi* op *Sumatra*, naar *Jacatra* vertrok, en aldaar den 7. November 1618 aankwam.

Van den Broek plaatsbekleeder van Koen.

Dit was de man, dien de menschkundige KOEN achterliet, om op *Java* zijne plaats te bekleeden. Indien kennis aan de zeden en gewoonten der *Indiaansche* volken, minzaamheid, inſchikkelijkheid en bekwaamheid in den omgang met dezelve, gepaard aan groote handelkennis en onwrikbare ſtandvastigheid; indien moed en kracht, in éénen perſoon vereenigd, het veege fort te *Jacatra* redden konden, zoo was VAN DEN BROEK de man daartoe. En hij deed het.

Trouweloosheid der Jacatranen. Heldenmoed van van den Broek.

De *Engelsche* vloot, thans tot achttien zeilen vermeerderd, ſloeg ter zee, gelijk de *Javanen* te land, het beleg om *Jacatra*. Te midden dezer belegering moest men de begonnen vestingwerken voltooijen, waaraan echter de nood met allen ijver deed arbeiden. Weldra bevond de ſterkte zich in een' zoo geduchten ſtaat en met zoo veel geſchut beplant, dat de Koning van *Jacatra* onderhandelingen tot vrede zocht aan te knoopen. Doch daar de *Javanen* het afbreken der nieuwe werken eischten, en ook de *Engelschen* al het mogelijke deden, om de onderhandelingen te belemmeren, terwijl er dringend gebrek was aan buskruid en eerlang ook aan drinkwater, zoo duurde het eenige dagen eer men overeenkwam, den Koning, tot vergoeding der ſchade, die hij beweerde te hebben geleden, 6000 *Spaansche* realen of *Spaansche* matten te zullen betalen. De vestingwerken zouden daarentegen in ſtand blijven tot de wederkomst van den Gouverneur-Generaal. Men ſloot op dezen voet het verdrag, 't welk, door den Koning behoorlijk onderteekend,

Digitized by Google

zoo wel in als buiten het kasteel tot uitbundige blijken van vreugde aanleiding gaf. Het geld werd dadelijk voldaan, 5000 realen in klinkende munt en 1000 in lijwaten. De handelsverdragen, in 1611 en 1614 tusſchen den Admiraal L'HERMITE, de Gouverneurs-Generaal BOTH en REYNST met den Vorst van *Jacatra* geſloten, werden vernieuwd. De goede verſtandhouding ſcheen volkomen herſteld, en daarom aarzelde VAN DEN BROEK ook geenszins, aan het verzoek des Konings, om den herſtelden vrede door een bezoek in zijn paleis te bevestigen, en blijken van zijn vertrouwen te geven, te voldoen (*). De eerlijke bevelhebber, geen erg in 't hart koesterende, verwachtte zulks ook niet van deze barbaren. In weêrwil der waarſchuwingen van den Predikant, ADRIAAN JACOBSZ. HULSEBOSCH, begaf zich VAN DEN BROEK met den Geneesheer DE HAAN en vijf ſoldaten naar de ſtad en het paleis van den Koning. Naauwelijks had deze meineedige lafaard hem in zijne magt, of hij deed hem onder de ergſte mishandelingen knevelen, door het ſlijk ſleuren en zóó voor zich en zijnen waardigen bondgenoot, den *Engelschen* Generaal, brengen! Men dwingt den ongelukkigen bevelhebber, eenen brief naar de vesting te ſchrijven, met last tot onmiddellijke overgave. Een uit *Bantam* gekomen *Hollander*, HOUBRAKEN, moest den brief overbrengen. VAN DEN BROEK wist echter wel, en had dit aan de eerlooze trouwſchenders vooraf gezegd, dat men in het kasteel hieraan

(*) „Omdat," zegt de edele man zelf in zijn *naïf* verhaal, „ik geen perikel ten dienſte van de O. I. Compagnie ontzag, zoo het de vrienden geraden vonden."

Digitized by Google

niet gehoorzamen zou. Ook werd er dadelijk een andere bevelhebber, VAN RAY, benoemd, en de trouwelooshcid der *Javanen* verdubbelde de geestdrift der bezetting, even als ten tijde des *Spaanschen* oorlogs de gruweltooneelen van *Naarden* en *Haarlem*. Een tweede brief, dien de *Javanen* VAN DEN BROEK deden schrijven, met belofte van een *Engelsch* schip om te kunnen vertrekken, deed geene betere uitwerking. Bij alle deze verrigtingen waren de *Engelschen* tegenwoordig, en blijkbaar de raadgevers der *Javanen*. Ondertusschen had men VAN DEN BROEK met handen en voeten aan een blok gesloten; en toen de Koning de overgave van het kasteel niet kon verkrijgen, vroeg hij ten minste voor de vrijheid des bevelhebbers 10,000 realen. De onzen boden 2000; doch dit werd te weinig geacht. — Toen werd VAN DEN BROEK, tusschen twee *Engelschen* staande, onder het geschut der vesting gezonden, met last, om te beproeven, of zijn mondelinge raad beter dan zijn schriftelijke zou worden opgevolgd. Daar stond de edele man met den strop om den hals, in de verwachting van een' zekeren dood, indien hij niet beaamde, hetgeen de *Engelschen* (die de *Hollandsche* taal spraken) met weidschen ophef van de magt des Konings, en de dringende noodzakelijkheid der overgave beweerden. Doch hij deed het tegendeel; hij riep hun toe, dat zij moed zouden houden, en zich niet overgeven. Wij behoeven onze lezers de overeenkomst van deze daad met die van REGULUS wel niet aan te wijzen.

Zijne langdurige gevangenschap. Onderhandelingen tusschen de Hollanders en Jacatranen.

Gelukkig echter weerhield de zucht, om zich nog verder van den gevangene te bedienen, de ellendelingen, zich aan hem te vergrijpen. Hij werd ach-

Digitized by Google

Onbezweken moed en trouw van VAN DEN BROEK voor Jacatra.
1.p.bl. 246.

Digitized by Google

terover gesleurd en weder naar 't Hof gebragt. De *Engelschen*, zelfs de Generaal DEAL, wien geene middelen te verachtelijk waren, om de *Hollanders* van *Java* te verdrijven, zonden daarop brieven aan pijlen met de schoonste beloften, indien de onzen zich tot de overgave lieten bewegen. Doch dezen, door de standvastigheid van hun opperhoofd tot verdubbelden moed en geestdrift aangezet, beantwoordden niet eens deze arglistige taal.

Intusschen nam men thans den voorraad van het kruid op, en bevond met schrik, dat het nog slechts voor éénen dag strekken kon. Nu was er dus geene keuze meer, vooral ook daar het getal zieken, door den zwaren arbeid in deze heete luchtstreek, aanmerkelijk toenam, en men berekende, nog in geene maand hulp te kunnen bekomen. Men moest dus, volgens achtergelaten' last van KOEN, met de *Engelschen* handelen. Een schrikkelijk lot voor brave krijgslieden, ten aanzien van zulke verbrekers der goede trouw! Den eersten Februarij werd het verdrag tot stand gebragt, waarbij men de vesting, het geschut en den krijgsvoorraad aan de *Engelschen*, de koopmanschappen, gelden en levensmiddelen aan de *Javanen* zou afstaan; daarentegen zouden de *Engelschen* aan de *Nederlanders* een schip leveren, om daarmede naar de kust van *Coromandèl* te stevenen, mits deze zich verbonden, om in negen maanden niet tegen de *Engelschen* te dienen. VAN DEN BROEK en de zijnen zouden terstond hunne vrijheid erlangen, en door de *Engelschen* tegen het geweld der *Javanen* beschermd worden. Men zou van weêrszijden gijzelaars geven. Alles scheen nu de volstrekte verbanning der *Nederlanders* uit *Java* te voorspellen,

Digitized by Google

toen eene geheel onverwachte gebeurtenis aan de zaak eene andere wending gaf.

Jacatra door de Bantammers verrast.

De *Nederlander* HOUBRAKEN, die, gelijk wij zagen, door de *Javanen* genoodzaakt was, om den brief naar het kasteel over te brengen, had bij die gelegenheid een mondgesprek onder vier oogen met VAN DEN BROEK gehad, waarin deze hem belastte, dadelijk na het volbrengen van zijnen last naar *Bantam* te keeren, den Regent aldaar den staat van zaken bloot te leggen, en dringend te verzoeken, dat men hem, bevelhebber, mogt bevrijden, en tot de terugkomst van den Gouverneur-Generaal naar *Bantam* brengen; eene dienst, waarvoor de belooning niet zou achter blijven. Deze raad vond te meer ingang, daar men, zoo als wij boven gezien hebben, reeds lang naijverig was op den meerderen handel van *Jacatra*, en dezen bij zulk eene schoone gelegenheid weder in handen dacht te bekomen. VAN DEN BROEK werd verwittigd van de gunstige gezindheid der *Bantammers*, en waarschuwde de onzen.

De Voorzienigheid wilde zoo veel moed en volharding, als de onzen getoond hadden, niet onbeloond, zoo veel kwade trouw van de zijde der *Javanen* niet ongestraft laten. — Den 2. Februarij, de dag der overgave, brak aan, en de onzen zagen wel *Engelschen*, om de gijzelaars af te halen, maar geene gijzelaars der *Javanen*, noch hunnen bevelhebber te voorschijn komen. Te gelijker tijd wekt een vervaarlijk geschreeuw hunne aandacht. Het waren de hulptroepen van *Bantam*, die zich in het leger der *Javanen* van *Jacatra* bevonden, en nu onlangs met 2000 man waren versterkt geworden. In de laatste dagen hadden de opperhoofden dezer troepen zich

Digitized by Google

weinig met de zaken bemoeid, en de onderhandeling aan die van *Jacatra* overgelaten; doch op gemelden morgen was hun veldheer of *Temanggong* tot den Koning van *Jacatra*, die niets kwaads vermoedde, gekomen, en had hem, onder 't overhandigen van een' brief, onverwacht zijn *kris* of dolk op de borst gezet, en de keuze tusſchen een' oogenblikkelijken dood of afſtand van zijn gebied gegeven. Verpletterd liet de Vorst zijn rijksbewind in de ſteek, en trok, op bevel van zijnen verraderlijken bondgenoot, ſtraks met zijne vrouw en oudſten zoon landwaarts in, alwaar hij zich vervolgens met de vischvangst geneerde (*). Eene gewis welverdiende ſtraf

(*) Wij kunnen ons niet onthouden, hier weder de ſchreeuwende eenzijdigheid (gelijk overal, waar het de *Hollanders* betreft), oppervlakkigheid en onkunde van CRAWFURD op te merken. Hij zegt (*Indische Archipel*, III. D. bl. 411), geheel tegen de echte Geſchiedenis aan, dat de Koning van *Jacatra* zich door het verraad van den *Bantammer* wel *onderworpen* had, maar eerst bij de volgende bemagtiging der ſtad door de *Hollanders* de vlugt nam, en dat toen die *ongelukkige Vorst* (van wiens verraad omtrent VAN DEN BROEK hij met geen enkel woord rept) *zijne dagen in het nederige en armoedige gewaad van een' visscher ten einde bragt. Sterker voorbeeld van vervallene grootheid levert de Geschiedenis van geen volk in eenig tijdperk op* (voegt hij er bij), *hetzij wij het ontzettende van de standsverwisseling of de laagheid van het middel, waardoor zij te weeg gebragt werd, in aanmerking nemen.* Die goede, arme Vorst! die dierbare, maar ongelukkige bondgenoot der *Engelschen*, wiens val, volgens CRAWFURD, voor het minst gelijk ſtond met dien van NAPOLEON! Dat hij *viel* was hard, maar dat hij door zulke *lage* middelen viel, als *Hollanders*, als een VAN DEN BROEK, als een KOEN, dat was ondragelijk. In der daad, de Heer CRAWFURD heeft in de ſchool van Mr. RAFFLES zijne les uitmuntend geleerd, en verdient er een' prijs voor.

Digitized by Google

voor zijne euveldaden! De lafhartigheid of onverschilligheid zijner onderdanen blijkt hieruit, dat geen hunner de minste poging deed tot instandhouding van eenen Vorst, die zich althans niet bemind had weten te maken.

Hun dubbelzinnig gedrag. Nieuwe onderhandelingen.

De houding der *Bantammers*, na deze gemakkelijke zege, die hen door de dreigende houding van éénen man in bezit van geheel het Rijk van *Jacatra* stelde, was dubbelzinnig omtrent de *Hollanders*. Terwijl VAN DEN BROEK met zijne lotgenooten gevankelijk naar *Bantam* gevoerd werd, opende men eene vrije markt van levensmiddelen onder de muren van 't kasteel voor de bezetting, en deed de vredevaan wapperen, die ook van het kasteel dadelijk werd uitgestoken. De *Bantamsche* Veldheer verhaalde nu, dat deze overrompeling slechts tot straf voor de trouweloosheid der *Jacatranen* omtrent de *Hollanders* plaats had. De *Engelschen* van hunne zijde beklaagden zich over dezen hinderpaal in de uitvoering van 't verdrag bij de onzen, en beloofden, aan de *Bantammers* niet de minste hulp meer te zullen verleenen, tegen wier bedriegelijke beloften zij de bezetting waarschuwden. In der daad schenen zij door deze omwenteling onthutst, en geheel in hunne ontwerpen gedwarsboomd. — De *Nederlanders*, wier dringend belang het vereischte, hunne vijanden te verdeelen, namen derhalve het aanbod van vriendschap der *Engelschen* gereedelijk aan. Van zijnen kant deed de Koning van *Bantam* aan de *Hollanders* de grootste vriendschapsbetuigingen doen, en waarschuwde hen op zijne beurt tegen de *Britten;* hij had — was het zeggen — VAN DEN BROEK slechts naar zijne hoofdstad ontboden, om met hem over de be-

Digitized by Google

ſcherming, aan de *Nederlanders* te verleenen, in onderhandeling te kunnen treden.

De Engelſchen wantrouwen de Bantammers. De onderhandeling kwijnt. Het kasteel Batavia genoemd. Van den Broek's ongeduld.

Men moet erkennen, dat, hoezeer de bedoelingen der *Bantammers* omtrent de *Nederlanders* niet in het minst gunſtiger waren dan die der *Jacatranen* (gelijk naderhand bleek), nogtans hunne bemagtiging van dat Rijk op dit tijdſtip den onzen onberekenbare voordeelen aanbragt. Nog één dag uitſtel, en de *Engelschen* (in wier handen de *Jacatranen* blijkbaar ſlechts werktuigen waren) hadden zich meester gemaakt van de ſterkte; de *Nederlanders* hadden voor altijd (want waar de *Britten* zich eenmaal gevestigd hebben, weten zij wel meester te blijven) van *Java's* bezit, ja zelfs van eenigen invloed op dat heerlijke eiland moeten afzien. Thans waren hunne vijanden verdeeld; de *Engelschen* van hunne medehelpers verſtoken; de *Bantammers* moesten zich voor hen, gelijk voor de *Hollanders*, wachten: deze laatſten bleven onaangetast, en wonnen het kostbaarſte, wat zij in deze omſtandigheden winnen konden — *tijd*, tot de aankomst van den Gouverneur-Generaal KOEN. Ook maakten zij daarvan een voortreffelijk gebruik, door zich al meer en meer in ſtilte te verſterken, terwijl zij de onderhandeling op de lange baan ſchoven. De Koning deed hun door VAN DEN BROEK aanbieden, om alles uit het kasteel naar *Bantam* te brengen, waarvoor zij zijne *koninklijke bescherming* zouden genieten; hij voerde ook als grond van *wettigheid* aan, dat hij thans door het hoogvorſtelijk regt van verovering Koning van *Jacatra* was. Men verwierp dit aanbod; doch een ander kleinmoedig uiterſte, overgave aan de *Engelschen*, werd door derzelver eigene kleinmoedigheid,

Digitized by Google

tot ons geluk, onmogelijk. Zij durfden namelijk het toen zoo magtige, door *Jacatra's* bezit verdubbelde *Bantam* zoo openlijk niet trotséren, en verwierpen dus, hoezeer al wrokkend, den voorſlag. Nu knoopten de onzen de onderhandeling met *Bantam* weder aan; de voorwaarden, die men aanbood, waren al vernederend genoeg, doch hiermede werd te *Bantam* nog geen genoegen genomen. Dáár deed men thans, om de overgave te beſpoedigen, een ander voorſtel, dat namelijk de *Nederlanders* in het kasteel zouden blijven, en het geſchut naar *Bantam* doen brengen, wanneer zij geheel ter beſchikking van den Koning zouden ſtaan. VAN DEN BROEK zelf, de lange gevangenis moede, naar 't ſchijnt (want een groote geest kan door verlenging eener ramp, waaraan men geen einde ziet, wel aan 't kwijnen ſlaan), of door de andere *Hollanders* te *Bantam* overgehaald, drong nu bij zijne landgenooten in het fort op de overgave aan. Doch de *gemeenen*, voor lijſsbehoud in geval van een gelijkſoortig gedrag als dat der *Jacatranen* omtrent VAN DEN BROEK beducht, weigerden nu in alle onderhandeling toe te ſtemmen buiten de *waarborg der Engelschen*. Eindelijk ſloegen de *Bantammers*, om aan de zaak een einde te maken, voor, dat men de helft van 't geſchut, en een vierde der goederen, of 30,000 *Spaansche* matten zou overgeven, en alsdan het fort tot de komst der ſchepen inhouden; doch de Officieren zouden zich naar *Bantam* moeten begeven. De *Hollanders* hadden intusſchen door een paar binnengeloopene ſchepen eenen voorraad van buskruid ontvangen, zoo dat, volgens de uitdrukking van VALENTIJN, *de kinderen nu weder mannen geworden zijnde*, wel den afſtand van

Digitized by Google

de helft des geſchuts, en van een vierde der goederen, maar geenszins die van hunne Officieren aan het trouwelooze Hof van *Bantam* wilden gehengen. Wel beklaagde zich de Regent over dit bewijs van wantrouwen der *Nederlanders*, hetwelk hij meende niet verdiend te hebben, maar nogtans was men zoo verre van aan overgave te denken, dat de *Nederlanders* veeleer, op raad van VAN DEN BROEK, het ondertusſchen reeds tamelijk verſterkte kasteel *Batavia* (*) noemden (12 Maart 1619). Een berigt, dat de *Soesoehoenang*, of Keizer in het oosten van *Java*, zich gereed maakte, hen bij te ſpringen, verdubbelde hunnen moed. Doch het is niet zeker, of zulks geen kunstgreep was van den *Bantammer*, ten einde zijn ontwerp te bemantelen, om namelijk een bolwerk met eene batterij aan die zijde op te werpen, ſchijnbaar tot zelfverdediging tegen den *Soesoehoenang*. Maar de *Hollanders* begrepen zeer wel de bedoeling van hunnen min dapperen dan doorſlepenen vijand; zij vernamen, dat 4 of 5000 *Javanen*, onder het geleide van twee *Engelschen*, eenen aanval op de ſterkte voor hadden, terwijl intusſchen des nachts met alle magt aan de batterijen gewerkt werd. De *Nederlanders* moesten dus beſluiten, hunne vijanden vóór te komen. Zij deden met dertig man eenen

(*) Dus zegt VAN DEN BROEK zelf (*Voyagie*, bl. 95). CAMPHUIS vermeldt hiervan wel niets, en het beſluit was ook reeds in 1617 door de kamer der Bewindhebberen genomen, om de aanſtaande hoofdvestiging in *Indië*, hetzij op het eiland *Banca*, hetzij op eene plaats bij *Jacatra*, van den Koning aan te koopen, *Batavia* te noemen. Doch het is mogelijk en waarſchijnlijk, dat VAN DEN BROEK de bezetting zulks herinnerd, en *deze* plaats daartoe als de meest geſchikte heeft opgegeven. Zie CAMPHUIS bij VALENTIJN, bl. 489.

Digitized by Google

uitval, en vernielden de drie batterijen. Men kan begrijpen, dat deze teleurſtelling de *Bantammers* geweldig trof: zij ſtortte de wanhoop in het hart der arme gevangenen, die thans alle hoop op behoud verloren, en voor welke zulk eene verlengde doodsangst erger was dan de dood zelve. Van daar de ſcherpe toon, die in eenen brief, door hen aan de bezetting geſchreven, doorſtraalt, en welken men aan menſchen in den toeſtand van VAN DEN BROEK moet vergeven. *Wij hebben in langen tijd*, ſchreven zij in een' tweeden brief, *niet geweten of wij nog leven hadden of niet.* Uit hoofde van dezen treurigen toeſtand hunner broeders verzettede zich de brave bezetting niet tegen het opwerpen eener tweede batterij door de *Javanen*, die aan het kasteel niet dan nadeel kon doen. Maar hunne verlosſing genaakte.

Koen komt tot redding opdagen. Vernieling van Jacatra. Oorlog met Bantam.

Men had met de twee achtereenvolgens aan het kasteel gekomene ſchepen, *de Tijger* en *Ceylon*, welken het gelukt was, de *Engelschen* te ontſnappen, den Gouverneur-Generaal KOEN op *Amboina* berigt van den benaauwden toeſtand der bezetting gegeven, en tevens dringend verzocht om de ſpoedigſte hulp. Nu kwam de *Ceylon* terug, met twee Raden van *Indië*, PIETER CARPENTIER en ANDRIES SOURY, aan boord, met de verzekering, dat de Gouverneur zelf, doch eerst *binnen drie maanden*, zou volgen. Dit lange uitſtel verbitterde zeer de vreugd over die ſtellige belofte; nogtans was men van het denkbeeld van overgave thans verder verwijderd dan ooit; maar de tijding van de aanſtaande komst der vloot (daar de *kwade Mousson*, of de ſtorm- en regentijd, in deze gewesten thans voorbij was) drong naar *Bantam* door, en deed de gevangenen naauwer opſluiten en

Digitized by Google

ſcherper bewaken. — Hoe onuitſprekelijk was echter de vreugde der *Nederlanders* in het kasteel bij de komst van het jagt *Klein Hollandia*, met het berigt, dat KOEN naderde, en reeds te *Japara* was. Hij was naar *Amboina* gezeild, had van daar zijn' voorganger REAAL naar *Macassar* op *Celebes* gezonden, en was met de overige krijgsmagt, 17 ſchepen ſterk, op de weskust van *Madoura* gekomen, van waar hij naar *Japara* zeilde, in de hoop van de *Engelschen* aan te treffen, die echter voorzigtiglijk naar *Bantam* weken, en voorts de ſtraat *Sunda* uitzeilden. KOEN deed den Koning van *Bantam* nu aanzeggen, zich onzijdig te houden, daar hij ſlechts met die van *Jacatra* te doen had. — Eerst werd *Japara*, waar verſcheidene weêrlooze *Nederlanders* vermoord waren, afgeloopen en uitgeplunderd, en daarop verſcheen het ontzet, 1000 man in 17 ſchepen, aan de ſterkte te *Jacatra*, onder het losſen van het geſchut uit alle ſchepen, en bepaalde, dat *Jacatra voortaan de hoofdplaats der Nederlandsche Oostindische Maatschappije zou zijn*. Nu deed KOEN terſtond eenen uitval, waarin de *Javanen* (3000 *Bantammers* en 4 of 5000 *Jacatranen*) na korten tegenſtand de vlugt namen, en de ſtad in handen der *Nederlanders* lieten, die daarbij voor een groot gedeelte verbrand werd. Nog dien eigen' dag deed KOEN de gevangenen te *Bantam* opeiſchen, vertrok eerlang met de vloot derwaarts, en gelastte den Koning, hen binnen vierentwintig uren in vrijheid te ſtellen, zoo hij zich niet aan de gevolgen van een reeds genomen beſluit wilde blootſtellen. Toen verwachtten de gevangenen hunne laatſte ure; maar de Koning bedacht zich, ſlaakte VAN DEN BROEK en de

Digitized by Google

zijnen (*), en wierp alle ſchuld op de *Engelschen* en die van *Jacatra*. De Gouverneur vond best, dit punt niet aan te raken, maar zich met 's Konings verontſchuldiging te vrede te ſtellen, daar hij als bondgenoot voor de Maatſchappij van belang was. Doch de *Bantammer* hield niet op met den handel, en zelfs den toevoer van levensmiddelen, te belemmeren, zoo dat VAN DEN BROEK met eenige ſchepen werd afgezonden om ſtellig af te vragen, of men *oorlog* of *vrede* begeerde. Het antwoord was, *dat zulks den Koning onverschillig was*. De vijandelijkheden werden nu op den 2. Augustus met *Bantam* begonnen, verſcheidene ſchepen weggenomen, vele *Chineezen* van daar naar *Batavia* gelokt of van de genomene vaartuigen overgebragt, en dus de grondſlag gelegd tot de belangrijke volkplanting dier Natie in deze ſtad. Maar deze oorlog duurde tien jaren; want *Bantam* was geene ſtad, die men bij een' overval kon nemen, gelijk *Jacatra*.

(*) Hij bezigde bij die gelegenheid, naar de gewoonte der Oosterlingen, eene fabel. Eens was een vogeltje in eene gouden kooi, dat door een' Koning zorgvuldig bewaard werd, en de beste ſtukken van diens tafel bekwam. Maar het vogeltje zeide: Heer Koning, wat baat mij zulks? vergun mij uit te vliegen om mijne wieken eens te beproeven; daarna zal ik dadelijk in uwe kooi terugkeeren, waar mij zoo veel goeds is gedaan. De Koning liet zich overhalen, opende de kooi, en de vogel ontvloog; hij kwam *naderhand* wel terug, maar de kooi was voor hem gesloten. Toen naderhand VAN DEN BROEK, voor *Bantam* liggende, den Koning oorlog of vrede kwam aankondigen, zeide deze tot hem: „Wordt nu het verhaal van het vogeltje niet bewaarheid?" *Voyagie*, bl. 95. 96. Men ziet, dat de geest van BIDPAI en LOKMAN ook tot den *Indischen Archipel* is doorgedrongen.

Digitized by Google

KOEN beloonde VAN DEN BROEK niet naar verdienste. Gaarne had deze het bevel over de schepen voor *Bantam* behouden; doch KOEN zond hem naar zijn vorigen post te *Suratte* en *Moka* (*), en verving hem door FREDERIK HOUTMAN. Ook wilde KOEN volstrekt niet, dat de naam *Batavia*, aan de vesting gegeven, zou blijven. Hij deed zelfs dien naam, reeds boven de poorten gezet, wegnemen, en dulde niet, dat de stad, gedurende zijn bewind, aldus genaamd wierd. Men wil, dat hij, zeer met zijne geboortestad ingenomen, de nieuwe hoofdstad *Nieuw-Hoorn* had willen genoemd hebben. Zou niet ook eenige naijver op VAN DEN BROEK, door wiens bewerking het besluit van de Bewindhebbers der Maatschappij, reeds in 1617 genomen, was uitgevoerd, hiertoe iets hebben bijgedragen? Het duurde tot den 23. Augustus 1621, wanneer er te *Batavia* een uitdrukkelijk *bevel* dier Bewindhebbers kwam, om de stad, die reeds het jaar te voren door dat ligchaam

Van den Broek van zijn bevel verlaten. Koen wil Batavia Nieuw-Hoorn noemen.

(*) De brief, hem geschreven, is merkwaardig voor de kennis van KOEN's karakter: „Ik ben verwonderd, dat UEd. „zich over de komste van den Heer HOUTMAN aldaar zoo „zeer formaliseert, en u zelfs ten deele deporteert. UEd. „behoorde meer consideratie te gebruiken, en te denken, „dat het den minsten beter voegt te cedéren dan den meesten. Niettegenstaande de maan des nachts heerscht, nogtans, de zon komende, moet zij niet wijken? blijft zij niet „evenwel dezelfde? zij verliest van hare waardij niet, maar „verbeldt haren tijd, en zoekt de orde van de natuur niet „te confundéren. De gemeene man cedeert den Edelman, „een Edelman den Grave, een Graaf den Hertog, een Hertog den Koning, een Koning den Keizer, een Keizer Gode, en God [regeert] alles met eene zekere harmonie en „orde. 28 Nov. 1619 in het fort *Jacatra*."

Digitized by Google

verklaard was tot de algemeene verblijfplaats voor alle gelden, goederen en vloten uit *Nederland* naar *Indië* en terug, den naam van *Batavia* te geven; een naam, die deze ſtad ſedert meer dan anderhalve eeuw met roem heeft gedragen (*).

Vrede met de Engelſche O. I. Maatſchappij.

De *Nederlanders* waren thans meesters der zee in deze wateren, die zij van *Engelsche* ſchepen ſchoongeveegd, en waarin zij zeven koopvaarders van die Natie genomen hadden. Doch nu werd de vrede geſloten. De oorlog, tot nu toe gevoerd, beweerden de *Engelschen*, volgens eene hun ſlechts eigene ſtaatkunde, dat niet tusſchen de beide *landen*, maar tusſchen de beide *Maatschappijen* beſtond. Het kon de *Engelschen*, door RALEIGH reeds in 1603 op den verbazenden aanwas der *Hollanders* opmerkzaam gemaakt, niet van 't hart, dien aanwas althans in de *Indiën* langer te dulden. Maar VAN DEN BROEK en KOEN hadden hen van de ijdelheid hunner pogingen tegen een jeugdig, moedig, ondernemend en ſtandvastig volk overtuigd. Zij verzochten dus den Koning van *Engeland*, de Staten hun verlangen tot vrede te betuigen; en deze pogingen gelukten zoo wel, dat er niet ſlechts vrede, maar zelfs een bondgenootſchap tusſchen de beide Maatſchappijen geſloten werd (Julij 1619) ter beſtrijding der *Spanjaarden* en

(*) Zie over de ſtichting van *Batavia* het echt en omſtandig verhaal van CAMPHUIS bij VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 421–491. maar ook de *Voyagie* van VAN DEN BROEK, *Begin en Opkomst der Nederlandsche O. I. Compagnie*, II. D. bl. 90–97. wel is waar kort en onjuist in eenige dagteekeningen, maar toch blijkbaar waarheidlievend en hier en daar zeer *naif*. — Zie ook DU BOIS, *Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 39–68. LUZAC, *Hollands Rijkdom* (kort), I. D. bl. 301–303.

Digitized by Google

Portugeezen, met welke de oorlog der *Nederlanders* na den afloop van 't beftand (1621) nu weder openlijk zou beginnen. Men zou eenen *Raad van verdediging*, uit acht perfonen beftaande, voor de beide Natiën gezamenlijk te *Bantam* oprigten; de *Engelschen* zouden een derde van den fpecerijhandel der *Molukken* genieten, en de beide Maatfchappijen zouden op gemeene kosten acht oorlogfchepen in zee houden. Dit verdrag moest 20 jaren duren (*).

(*) DU BOIS, *Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 65-68.

Digitized by Google

HOOFDSTUK III.

Van de oprigting der Westindische Maatschappij in 1621 tot op den dood van VAN DIEMEN, *en het vertrek van Graaf* JOAN MAURITS *uit Brazilië in* 1645.

Oprigting der W. I. Maatschappij.

In het jaar 1621 liep het twaalfjarig beſtand ten einde. De omſtandigheden van den in *Duitschland* reeds uitgebrokenen dertigjarigen oorlog, waarin de *Nederlanders* voor de Protestanten, gelijk de *Spanjaarden* voor de Roomſchen partij kozen, en de magt van MAURITS, die na OLDENBARNEVELD's val grooter dan immer was, beletteden de onderhandelingen tot vernieuwing van deze wapenſchorſing. — Nu waren er dan ook geene beletſelen meer, die de oprigting der *Westindische* Maatſchappij, weleer door OLDENBARNEVELD's invloed, en uit zucht tot vrede met *Spanje* belet, konden weêrhouden. De Maatſchappij bekwam oktrooi of uitſluitende vrijheid van handel naar alle *Amerikaansche* gewesten voor den tijd van vierentwintig jaren, en was in vijf kamers verdeeld, waarvan die van de *Maas*, van *Noord-Holland* of het *Noorderkwartier*, en *Friesland* met *Groningen* elk een negende, te zamen met veertien Bewindhebbers; *Zeeland* twee negende met twaalf, en *Amsterdam* vier negende met twintig Bewindhebbers zou bezitten; eene kleinere vergadering van negentien perſonen (gelijk de kamer van zeventienen der *Oostindische* Maatſchappij) zou de algemeene belangen beſturen. Nogtans duurde het nog twee jaren eer de Maatſchappij iets uitrigtte. De geest-

Digitized by Google

drift, die de *Oostindische* togten zoo *nationaal* gemaakt en zoo ongemeen had begunstigd, was hier in het eerst aanmerkelijk flaauwer.

Eer wij de verdere verrigtingen ten behoeve der laatstgenoemde Maatschappij vermelden, roept ons de tijdorde tot het verhaal van twee gelijktijdige reizen naar *Oostindië* langs twee tegenovergestelde rigtingen, waarvan de eerste door de zonderlinge lotgevallen en rampen des bevelhebbers, en deszelfs kloekhartigheid en moed onder dezelve, tot de bijzonder merkwaardige reizen behoort. Wij bedoelen die van WILLEM IJSBRANTSZ. BONTEKOE.

Reize van Bontekoe.

Deze Kapitein vertrok in December 1618 met het schip *Nieuw-Hoorn* naar *Batavia*. Hoezeer het scheepsvolk bij de omzeiling van *Kaap de goede Hoop* nog zoo gezond was, dat men dit voorgebergte niet behoefde aan te doen, nam deze toestand echter weldra zulk een' ongunstigen keer, dat men de vele zieken op het eiland *Mascarenhas*, naderhand *Bourbon* (niet verre van *Mauritius* of *Ile de France* gelegen), moest aan land zetten. Dit eiland, voor 't overige rotsig en niet zeer vruchtbaar, is om deszelfs bij uitstek gezonde lucht vermaard. Er was eene menigte gevogelte op dat toen nog onbewoonde eiland, en wel zoo mak, dat het zich met de hand liet vangen of met stokken doodslaan. Doch weldra bespeurden deze onschuldige dieren hun gevaar in de nabijheid van het vernielendste aller dieren, den mensch; zij ontvloden dien vijand. Ook vond men er schildpadden, zoo groot, dat de Kapitein en de koopman ROL te zamen op den rug van een' derzelven plaats namen. Derzelver eijeren en vleesch, dat der vogelen, de vele palingen, die men in de rivier ving,

Digitized by Google

de palmwijn en het zoete water, dienden tot heerlijke ververſchingen voor de zieken. Na een verblijf van eenentwintig dagen verliet men dus het eiland; doch nieuwe ongeſteldheid van velen noodzaakte den Kapitein, het eiland *St. Maria* bij *Madagascar* aan te doen, alwaar de zieken volkomen herſtelden, iets, 't welk ons in de nabijheid der zoo ongezonde *kust* van *Madagascar* bevreemden moet.

Brand in zijn ſchip. Dobbering op zee. Komst op Sumatra.

Deze ramp dus te boven gekomen zijnde, trof hem weldra een andere, die veel zwaarder was. Door onvoorzigtigheid ontſtond er brand in zijn ſchip, die ras de ſteenkolen bereikte, en, nadat men ze reeds meester waande te zijn, met verdubbelde woede losbarstte. Men was toen op de breedte van ſtraat *Sunda*, maar ten westen nog ver van dezelve verwijderd. Een aantal der manſchap nogtans bemagtigde de ſloep en de boot, en ontvlood met dezelve, den Kapitein met de overigen in den ijsſelijkſten toeſtand achterlatende. Van voren bedreigde hen de vlam, van rondom de zee. Toen de vlam nu aan de olievaten kwam, ſcheen alle redding hopeloos. Men begon het buskruid over boord te werpen; maar toen men nog ſlechts het zesde gedeelte had gelost, ſprong het ſchip met 119 perſonen in de lucht. De Kapitein was onder dezelve; doch hij behield zijne volle bewustheid, en ſchepte na den val nieuwen moed, toen hij de mast en de raâ niet verre van zich zag dobberen. Zijne eerſte uitroep was: „o God, dit ſchoone ſchip is dan vergaan als *Sodom* en *Gomorrha!*" Weldra hoort hij de ſtem van een' mensch, van een' lotgenoot. Het is zekere *Holsteiner*, met name HARMEN VAN KNIPHUIZEN. Doch terwijl hij nu met dezen op de mast dobberde, gevoelde hij zich zoo

Digitized by Google

zwaar gekwetst, en zag elk oogenblik zoo zeer den dood voor oogen, dat hij dezen boven den onophoudelijk folterenden doodsangst de voorkeur gaf. Alleen godsdienstige gronden weêrhielden hem; hij beval zijn lot al biddend aan de Voorzienigheid, en zag op datzelfde oogenblik de sloep en de boot hem naderen. Welk eene onverwachte blijdschap! Beiden werden aan boord genomen. Doch men had eten noch drinken, kompas noch zeekaart, en verwijderde zich, tegen den raad des Kapiteins, van het wrak, waar men levensmiddelen genoeg had kunnen opdoen. De weinige beschuit, die men aan boord had, werd ten deele geweekt, om op de zware wonden van den Kapitein te leggen, wien men ook zijn linnen liet behouden. Van de hembden maakte men zeilen, van het scheepstouw naaigaren. Den koers regelde men naar de starren; ook vervaardigde men een graadboog, zonnewijzer en zeekaart van zeer slechte bouwstoffen. Men was nog 90 mijlen van land. De nood klom ten top, hoezeer men tweemaal, in de hoogste verlegenheid, door meeuwen en vliegende visschen, als door een wonder, gespijzigd werd. Men moest zeewater drinken, hetwelk den dorst nog vergrootte; sommigen kaauwden op kleine kogels, anderen sloegen hun eigen water te lijve. Met verwilderde blikken zag de een den ander reeds aan, gereed om elkander te verslinden. De godvruchtige Kapitein, wien dit een gruwel was, beproefde het onmogelijke, om de uitgehongerde en dus, zoo 't schijnt, voor rede onvatbare manschap van deze schenddaad te weêrhouden, en het gelukte hem eindelijk, een uitstel van *drie dagen* te verwerven. Dezen verschrikkelijken tijd bragt de brave BONTEKOE,

Digitized by Google

hoezeer op God vertrouwende, tusschen hoop en vrees door. De tijd verliep al vast: nog geen land. God werd des morgens gebeden, psalmen gezongen, en uit den bijbel voorgelezen. Misschien glimlacht de een of ander bij deze eenvoudige godsvrucht onzer vaderen; doch met de meerdere onverschilligheid onzer dagen hebben wij geene BONTEKOE's noch DE RUITER's gewonnen!

Eindelijk, den derden dag van het bestemde tijdsverloop, zag men land. Zóó gaf de Voorzienigheid uitkomst. BONTEKOE, aan wal gesprongen, kuste den herbergzamen grond; en het is waarlijk aandoenlijk, den braven zeeman zijnen dank aan God, *die de groote en beste stuurman is*, te hooren betuigen! Doch water was hier niet, weshalve men zich met kokosmelk moest behelpen, die, misschien te veel genuttigd, velen op ziekte te staan kwam. Het eiland lag 15 mijlen van *Sumatra*, naar 't welk men nu heen stevende. Hier had BONTEKOE weder allerlei ontmoetingen met de ingezetenen, wier genegenheid te hemwaarts zeer dubbelzinnig was: eens onder anderen bevond hij zich in eene sloep alleen ongewapend tusschen twee inboorlingen, die hij gedwongen had hem te roeijen. Hunne houding was onheilspellend; doch door luidkeels te zingen toonde hij een (schijnbaar) onbevreesd hart, en hield hen daardoor in toom. Zoo kwam hij ongedeerd bij de zijnen. Doch hij werd kort daarna aangevallen, verloor 16 der zijnen, en kon met de overigen niet dan met moeite de sloep vlot krijgen. Een sterke landwind, die nu opstak, was hun een nieuw bewijs van Gods vaderlijke zorg, waarvan zij ook met een waarlijk kinderlijk en bewonderenswaardig vertrouwen meer

Digitized by Google

ſporen opmerkten; zelfs tegenwind moest hun tot heil ſtrekken en beletten, in handen der vijandelijke inboorlingen te vallen. Menigmaal viel BONTEKOE op zijne knieën, en ſmeekte uit 's harten grond den goeden God, die hem onder de ſchaduw zijner vleugelen gedekt had, hem verder te beſchermen. In der daad, hoezeer de reis van BONTEKOE ſlechts die van een bijzonder perſoon is; zij is eene kostbare bijdrage tot de Geſchiedenis der *Nederlanders* buiten *Europa*, want zij kenſchetst derzelver geaardheid, althans die van een aantal der hunnen.

Komst te Batavia.

BONTEKOE was nimmer te voren in *Oostindië* geweest. Doch zijn goed geheugen herinnerde hem eene bijzonderheid, weleer van den grooten zeeman SCHOUTEN vernomen, welke hem den weg aanwees, dien hij had in te ſlaan. Zoo kwamen zij gelukkig bij eene vloot van twintig ſchepen onder FREDERIK HOUTMAN van *Alkmaar*, van welke zij in de *Spaansche* zee waren afgeraakt, en vermeden *Bantam*, toen met de *Nederlanders* in oorlog. Te *Batavia* werden zij door den Gouverneur-Generaal KOEN zeer minzaam ontvangen. BONTEKOE deed vervolgens nog verſcheidene reizen naar de *Molukſche* eilanden en naar *Patani*, welke van minder algemeen belang zijn. Maar zijn' togt naar *China* kunnen wij niet onvermeld laten.

Belegering van Macao. Bezetting der Piscadores.

KOEN, wiens vooruitziende geest altijd tuurde op groote ontwerpen, had het voornemen opgevat, om den handel op *China* door het bezetten van een verſterkt punt in de nabuurſchap zekere vastheid te geven. — Hij zond tot dat einde BONTEKOE met het ſmaldeel van CORNELIS REVERSZ., te zamen acht ſchepen, af, om zich hetzij van *Macao* (toen nog

het eigendom der *Portugeezen*) hetzij van een der eilanden *Piscadores* (tusſchen *China* en *Formosa*, en nog onbewoond) meester te maken. Den 10. April 1622 ging men van *Batavia* onder zeil. Onder weg voegden zich nog zeven zeilen, waaronder twee *Engelschen*, bij de vloot. Men tastte *Macao* aan, zoo wel van de land- als zeezijde, doch er ſprongen eenige vaten buskruid; de *Portugeezen* werden door een' *Japanneeschen* overlooper verwittigd, dat dit een gevoelig verlies voor de *Hollanders* was: zij vielen hen dus aan, en de onzen moesten, met een verlies van 130 dooden, en bijkans even zoo veel gekwetſten, afdeinzen. Deze gevoelige ſlag deed het beleg opbreken.

Nu ging men naar de reeds genoemde *Piscadores* onder zeil. Hier vond men echter noch hout noch goed water; het laatſte was brak. Men leide aldaar een fort aan, en kruiste met een gedeelte der vloot te midden der talrijke eilanden, die hier voor de kust van *China* liggen. De onderhandelingen met de *Chineezen*, om vrijheid van handel en vestiging op de *Piscadores*, hadden eenen ongunſtigen uitſlag, waarop de vijandelijkheden door het verbranden van vijftig *Chineesche* jonken (dus heeten hunne vaartuigen) begonnen. Doch deze lafhartige Natie nam overal de vlugt voor een kleiner getal. Ook ſtaken de *Hollanders* eene *Chineesche* ſtad in brand. Daarentegen leden twee vaartuigen met veertig der kundigſte zeelieden ſchipbreuk. Het verblijf aan dit oord was intusſchen door gedurige tegenwinden en ziekten zeer onaangenaam, en werd ſlechts eenigzins voor BONTEKOE vervrolijkt door de komst van zijn' broeder uit *Japan*. Men had wel honderd *Chineezen* aan

Digitized by Google

boord, wier bewaking met de weinige gezonde manschap niet gemakkelijk was.

Weldra deed zich hoop tot bevrediging op. Zekere *Chinees*, dien BONTEKOE CIPSUAN noemt, kwam onderhandelen, en verzekerde, dat een kluizenaar, die voor een Heilige of Profeet werd gehouden, den vrede begunstigde, en zijne landslieden, in geval van voortzetting des oorlogs, niet dan onheil voorspelde. Doch dit alles was slechts een lokäas, om de *Hollanders* gerust te stellen; men zond, te midden der onderhandelingen, die den besten uitslag deden voorzien, vijftig branders op hen af, en trachtte hen door vergiftigd bier te doen sterven. Beide deze aanslagen echter mislukten. Maar de bevelhebber, CHRISTIAAN FRANSEN, werd gevangen genomen, en daarop BONTEKOE in zijne plaats aangesteld. REYERTSZ. was ondertusschen te *Tayouan* met de *Chineezen* in onderhandeling getreden, waarvan de uitslag was, dat de *Hollanders* de *Piscadores* (als te digt aan *China* gelegen) zouden verlaten, doch daarentegen eene vesting op het groote en meer verwijderde *Tayouan* of *Formosa* mogten bouwen. Daarop werd hier de sterkte *Zelandia* gebouwd, en dit bewoonde en vruchtbare eiland was lang eene parel in de kroon der *Nederlandsche* Maatschappij (*).

Onderhandelingen met de Chineezen. Afstand van Formosa. Terugkomst van Bontekoe.

Eerlang keerde BONTEKOE (in Februarij 1624) naar *Batavia* en kort daarna naar het vaderland terug. Onderweg overviel hem een hevige storm, en hier toonde BONTEKOE weder zijne edele geaardheid. Het schip *Middelburg*, in welks gezelschap hij zeilde, was in het dringendste gevaar. Vrees voor zelfbehoud deed

(*) *Hollands Rijkdom*, I. D. bl. 75-278.

Digitized by Google

zijn ſcheepsvolk alle hulp weigeren. „Mannen," ſprak hierop de edele BONTEKOE, „indien wij hen laten drij-„ven, moeten zij volſtrekt vergaan. Zouden wij in „hunnen toeſtand niet van hen hetzelfde begeeren? „Wij moeten dus handelen, zoo als wij zouden wen-„ſchen behandeld te worden." Deze taal vond ingang: het ſchip *Middelburg* werd gered. Op *Madagascar* overleed de vlootvoogd REYERSZ. BONTEKOE, van de overige ſchepen afgeraakt, ſchoot nog bij het eiland *St. Helena* een groot *Spaansch* zeekasteel in den grond, hetwelk aldaar batterijen aan land had opgeworpen. Het overige der reize bevatte niets merkwaardigs, en BONTEKOE kwam in 1625, na eene afwezigheid van bijna zeven jaren, weder t'huis (*).

Reis van l'Hermite en Schapenham. Onheilen.

De andere reis was weder eene omzeiling van den Aardbol langs den nieuw ontdekten weg om kaap *Hoorn*. De O. I. Maatſchappij en de Admiraliteit rustten daartoe gezamenlijk eene vloot van zeven ſchepen uit onder den Admiraal JACOB L'HERMITE en den Vice-Admiraal HUYGEN SCHAPENHAM. Een der Kapiteinen was de naderhand zoo beroemde WITTE CORNELISZ. DE WITH. Het doel was, om den *Spanjaarden* en *Portugeezen* alle mogelijke afbreuk te doen, vooral ook in de *Zuidzee*. Doch eer men zoo verre gekomen was, bereikte de vloot een edeler doel: de verlosſing van een aantal Christen-ſlaven, meestal *Hollanders*, van zes *Algerijnsche* zeeroovers, volgens een verdrag, deswege tusſchen den Staat en de regéring van *Algiers* geſloten. Men

(*) Zie de trouwhartig en met innemende eenvoudigheid geſchrevene *Reize* van BONTEKOE, zoo wel afzonderlijk, als in de meergemelde verzameling van *Nederlandsche Reizen*, VIII. D. bl. 52-134.

Digitized by Google

vernam van de *Turken*, dat er wel dertig *Spaansche* oorlogſchepen in de *Atlantische* zee kruisten, hetwelk de onzen tot voorzigtigheid noodzaakte. Men vertoefde een' tijdlang aan de *Kaapverdische* eilanden, en daarna aan het eiland *Annobon*, op 1 Gr. 20 Min. Z. Br. Tusſchen deze twee eilanden ging men aan land te *Sierra Leona*, aan de noordwestzijde van *Guinea*, thans eene menschlievende inrigting der *Engelschen* tot bevrijding der Negers. Het was in deze zeeën, dat zich een zonderling voorbeeld van menſchelijke boosheid en dwaasheid tevens vertoonde. Het ſpoedig overlijden, kort op elkander, van eenige zieken deed argwaan opvatten tegen den te *Leuven* tot Geneesheer bevorderden ſcheepswondheeler JACOB VEEGER. Hij werd op *de pijnbank gespannen*, doch ſtond die hardvochtig door; daarna echter ſprong hij over boord, en vermeerderde dus de verdenking. Nu bekende hij, zeven ongelukkige zieken, om van den last der verzorging ontſlagen te zijn, te hebben vergiftigd: ditzelfde lot had hij den Admiraal, Vice-Admiraal en andere bevelhebbers toegedacht, indien men hem niet vergunde, aan de Kapiteinstafel te eten! Ook beleed hij, vergeefs een verbond met den duivel te hebben aangegaan, want dat deze hem op zijne aanroeping nimmer verſchenen was; en almede vergeefſche pogingen tot zelfmoord te hebben gedaan. De booswicht werd aan boord onthoofd. Te *Annobon* voorzag de *Portugeesche* Gouverneur niet alleen de ſchepelingen van water en oranjeappelen, maar ontſloeg ook den Vice-Admiraal, die in zijne magt was, omdat hij denzelven zijn woord van eer had verpand. Vervolgens ſtuurde men zuidwestwaarts aan, en ontdekte nu, na

Digitized by Google

negen maanden zeilens, en de ſtraat *le Maire* doorgevaren te zijn, dat kaap *Hoorn* niet aan het *Vuurland* vast, maar de zuidoostpunt is van een afzonderlijk eiland, door hen *l'Hermiten*-eiland genoemd. Zij ontdekten vervolgens en gaven namen aan de *Nassausche* vaart, aan de *Windhonds*- en *Schapenhams*-baai, alwaar zeventien van hun volk op eene onmenſchelijke wijze door de Wilden afgemaakt en misſchien verſlonden werden; men vond ſlechts vijf lijken dier ongelukkigen op het jammerlijkſte verminkt en verſcheurd; de overigen hadden aan deze Barbaren gewis tot voedſel gediend. Ook L'HERMITE vond, gelijk latere *Engelsche* reizigers, dat de bewoners van het *Vuurland* (de *Pescherais*) *meer den onredelijken beesten, dan den menschen gelijk waren.* Hunne onbeſchaamdheid en wreedheid vooral trof de *Hollanders.* Alleen in het bouwen hunner kano's toonden zij eenige nijverheid. Men zeilde tot op den 61. Gr. Z. B. en trof daar eenen zuidzuid-oostewind, die de ſchepen veilig naar de kust van *Chili* bragt. Men deed eerst de *Juan Fernandez*-eilanden aan, en ondernam van daar eenen aanſlag op *Callao* bij *Lima.* Doch de landing mislukte, en men kon ſlechts eenige *Spaansche* ſchepen verbranden. De hoop op eene muiterij der *Indianen* of zwarte ſlaven werd almede teleur geſteld, daar de Onder-Koning van *Peru* de noodige maatregelen daartegen beraamde. Over 't geheel beſpeurde men, dat de berigten wegens de gemakkelijkheid, om zich van *Peru* en *Potosi* en alle hare ſchatten meester te maken, zeer overdreven of liever geheel valsch waren: de *Hollandsche* magt was daartoe geheel niet berekend. In Julij 1624 overleed ook L'HERMITE bij

Digitized by Google

Callao, na van *Siërra Leona* af gesukkeld te hebben. Was het misschien wrevel over alle deze teleurstellingen, die de *Hollanders* tot het wreede besluit bragt, om al de gevangenen der gemaakte *Spaansche* prijzen, met uitzondering van drie grijsaards, aan de raâ op te hangen? Het is waar, dat de Onder-Koning van *Peru* het voorstel van loskooping dier menschen met onbescheidene en bitse taal had afgeslagen, ja zelfs met bedreiging, van den eersten, die met eene vredevlag zou aan land komen, op te hangen; doch dit regtvaardigde geenszins deze onmenschelijkheid ten aanzien van ongelukkigen, die daaraan volkomen onschuldig waren.

Krijgsbedrijven in Zuid-Amerika en in de Molukken.

Voorts deed men nog verscheidene vruchtelooze pogingen op steden in *Peru*, die alle te wel voorzien waren van manschap en krijgsbehoeften. JAN WILLEMSZ. VERSCHOOR, met twee schepen der vloot, *Maurits* en *de Hoop*, afgevaardigd, en in zijne afwezigheid, in plaats van SCHAPENHAM, die met het opperbevel bekleed was, tot Vice-Admiraal bevorderd, bemagtigde en verbrandde wel de stad *Guayaquil* (thans eene zeer aanmerkelijke zeehaven, genoegzaam onder den Evenaar gelegen, en als 't ware de haven van *Quito*), maar het luidt vreemd, dat de *Hollanders* eenigen tijd daarna diezelfde plaats (die toch bezwaarlijk herbouwd kon zijn) niet bemagtigen konden, maar door slecht beleid met schande moesten terugkeeren. Niet alleen door den vijand, maar ook door de scheurbuik, het gevolg van het gebrek aan versch water en goede levensmiddelen, leed de manschap, en dit was dan ook wel de reden van het anders bij de *Hollanders* zoo ongewone overloopen tot de *Spanjaarden*, onder anderen van

Digitized by Google

twee aan boord zijnde *Grieken* naar *Callao*, die vervolgens nog anderen tot zich lokten; zoo dit in tijds ontdekt werd, was de doodſtraf het onmiddellijk gevolg, en op een kaartje der haven van *Callao*, bij deze reize gevoegd, prijkt op de ankerplaats der *Hollanders* eene *galg*. Van de kusten van *Chili* en *Peru* naar die van *Mexico* gezeild, wachtte men te vergeefs het galjoen van *Manilla*, en beſloot eindelijk, genoegzaam onverrigter zake, de *Zuidzee* weder over te ſteken. Ook hier ontdekte men geene eilanden, en kwam den 25. Jan. 1625 aan de *Ladrones* en *Molukken*. Hier voegden zich bij de vloot (die intusſchen door ongemeene ſterfte verbazend verzwakt was) de Gouverneurs van *Amboina*, SPEULT en VAN GORCUM, ter verovering der vesting *Lachoe* op het groote eiland *Ceram*. De inwoners vloden naar het gebergte; men verbrandde hunne dorpen, en vernielde alle de kruidnagelboomen: gewis niet het middel, om de *Hollandsche* regéring in die gewesten te doen beminnen.

Terugkomst. Aard van dezen togt.

Hierop ſcheidde de vloot, en keerde of naar het vaderland, of werd tot verſchillende togten in de *Indiën* gebezigd. Deze geheele onderneming ſtrekt onze landslieden niet tot eer; zij werd door wreedheid of onverbiddelijke geſtrengheid bezoedeld, en geene voorbeelden van uitſtekenden moed kenſchetſen haar. Zij maakt, wat de zedelijke waarde betreft, bijna een *contrast* met de te voren geboekte reize van BONTEKOE. De wetenſchap heeft daarmede (zoo men de verbeterde kennis van het zuiden des *Vuurlands* uitzondert) weinig gewonnen, hoezeer men, boven andere togten, eenen *wiskunstenaar* (*Mathematicus*) aan boord had. Nogtans is het

Digitized by Google

waar, dat eene daarachter gevoegde korte *statistiek* van *Peru*, door een' gevangen *Spanjaard* opgegeven, en eenige berigten nopens *Chili*, alsmede zeker *Memoriaal*, door den *Spaanschen* ontdekker DE QUIROS, die, benevens LUIS VAEZ DE TORRES, eenige ontdekkingen in de *Zuidzee* gedaan had, den Koning van *Spanje* zijn aangeboden. Deze QUIROS, wiens naam nog op sommige kaarten aan eene kaap is gegeven van het door hem in 1606 ontdekte eiland *Espiritù Santo*, het noordwestelijkste der nieuwe *Hebriden*, op 15 Gr. Z. B. (gelijk TORRES de straat tusschen *Nieuw-Holland* en *Nieuw-Guinea* ontdekt had), spreekt met eene waarlijk bespottelijke en echt *Spaansche* overdrijving van zijne ontdekkingen. Hij beweert, dat het door hem geziene *Australië* zoo groot was als geheel *Europa*, *Klein-Azië* tot de *Middellandsche zee* toe en *Perzië*, met alle de daartoe behoorende eilanden; ja een *vierde* van den Aardkloot, met *tweemaal* zoo veel Koningrijken als alle, die *Spanje* toen, zoo in de nieuwe als oude wereld, bezat. Hij berigt, dat in die landen zilver en paarlen zijn, en volgens den anderen Kapitein (DE TORRES) ook goud. Minder snoevend en van waarheid ontbloot waren de berigten wegens de eilanders, hunne levenswijze en zeden. Ten slotte van dit *achtste* vertoog (een bewijs, dat op de vorigen weinig gelet is) smeekt QUIROS den Koning, deze ontdekking te doen ter uitbreiding van de Christelijke Godsdienst, en ten einde *de vijanden der Roomsche kerke* (de *Hollanders*) *daarheen niet zouden komen*, *om hunne valsche leeringen te verbreiden*, *zich Heeren van Indië te noemen*, *en die landen geheel*

te bederven; iets, dat millioenen gouds en vele duizend menſchen zou kosten (*). Wanneer men nu bedenkt, dat hier niet van *Nieuw-Holland* gewaagd wordt (hoewel zelfs daar van *Koningrijken* te ſpreken belagchelijk zijn zou), maar van het naar evenredigheid kleine eiland *Espiritù Santo*, zoo kan men de waarde der *Spaansche* ontdekkers (onder welke alléén MENDANA uitmunt) op prijs ſtellen.

Onderwerping der Banda-eilanden.

De terugkomst der reizigers door de *Zuidzee* naar *Oostindië* vestigt weder onzen blik op dat groote hoofdtooneel der *Nederlandsche* verrigtingen. Reeds ſedert verſcheidene jaren waren nu de *Banda*-eilanden of in openbaren opſtand, of in ſchijnbare, doch zeer kwalijk gehoudene onderwerping geweest. De algemeene Bewindhebber KOEN beſloot, die onderwerping, welke de eilanders op nieuw verzaakt hadden, volkomen te maken. Hij verzocht daartoe in 1620, volgens het onlangs geſlotene verdrag, den bijſtand der *Engelschen*. Deze hadden onder de hand de *Bandanezen* tot den opſtand aangezet, en daarvan tot bevordering van hunnen handel gebruik gemaakt; doch daarmede meest de *Portugeezen* bevoordeeld, waarvan er reeds 60 op *Groot-Banda* (*Lonthoir*) waren. Zij weigerden dus alle hulp, onder voorwendſel hunner onmagt (1 Januarij 1621), waarop KOEN beſloot, de voorgenomene taak alléén met zijne landgenooten op zich te nemen, maar dan ook *alléén* ten hunnen behoeve. — De *Engelschen*, *te*

(*) Zie dit *Memoriaal* achter de *Nassausche Voyagie* in het tweede Deel der verzameling: *Begin en opkomst der Nederl. O. I. Compagnie*, bl. 68-74.

Digitized by Google

zwak, in een oogenblik, dat het de beſcherming der *Hollanders* gold, die men niet te zwak was geweest, met eene groote vloot op den rand des ondergangs te brengen: — de *Engelschen* op het eiland (*Poelo-*) *Ron* zouden zich, volgens onze Schrijvers, niet ontzien hebben, de *Bandaneezen* op *Lonthoir* van alles, 't geen men tegen hen voor had, te verwittigen, en hen zelfs van geſchut en manſchappen te voorzien. In der daad belemmerde het geſchut onzer *Engelsche* bondgenooten de *Hollanders* op twee plaatſen in 't landen; het gelukte nogtans op de derde, en de ſtad *Lonthoir* werd genomen, hetwelk de overgave aller *Banda*-eilanden beſliste. De inwoners moesten alle hunne ſterkten afbreken, hun geſchut, wapenen en krijgsvoorraad overgeven, en zich voor onderdanen der Maatſchappij erkennen. Velen, welke dit te hard voorkwam, vloden naar het gebergte, alwaar zij nog drie *Nederlanders* ter dood bragten, doch eindelijk uit gebrek, in zoo ver zij de onderwerping weigerden, heimelijk te ſcheep moesten ontſnappen. Van toen af zijn de *Banda*-eilanden aan *Nederland* gehecht gebleven.

Handelingen van Koen te Amboina. Carpentier Gouverneur-Generaal.

Van *Banda* vertrok KOEN naar *Amboina*. De geestdrift voor de *Hollanders* was zeer verflaauwd, ſedert men het drukkende van het verdrag, om geene kruidnagelen te verkoopen dan aan de Maatſchappij, die dus den prijs naar willekeur kon bepalen, had ondervonden. Er was wel een openbare opſtand in een gedeelte des eilands, reeds in 1615, uitgebroken; doch de Gouverneur SPEULT had de opſtandelingen, die zich in éene bijkans onwinbare vesting hadden verſchanst, door honger tot de over-

Digitized by Google

gave gedwongen. In 1618 werd, bij eene rondvaart van den bevelhebber met eene vloot, door 60 *Europeërs* en 4000 eilanders bemand, overal de orde herfteld, en de fchandelijke menfchenroof, waaraan zich die eilanders fchuldig maakten, geftuit. Deze togt werd federt jaarlijks herhaald; doch toen KOEN in 1622 verfcheen, was het misnoegen weder tot eene bedenkelijke hoogte gerezen. Het gelukte den bewindhebber nogtans, den eed van onderwerping in dat jaar te doen vernieuwen. Naar *Batavia* teruggekeerd, en met zegekroonen bedekt, befloot hij zijn geluk niet weder aan eene onzekere kans te vertrouwen, maar zijnen post neder te leggen. Hij verzocht dus zijn ontflag, hetwelk hem met weêrzin, en aanbod van 200 guldens in de maand verhoogde bezoldiging, zoo hij blijven wilde, werd toegeftaan; in geval hij in zijn aanzoek volhardde, mogt hij, bij voorraad, zijnen opvolger kiezen. Hij deed dit, en benoemde PIETER CARPENTIER van *Amsterdam*, die in 1616 naar *Indië* gekomen, en thans *Directeur-Generaal* was, den tweeden post in rang onmiddellijk na den *Gouverneur-Generaal.*

Vernieuwing van het octrooi der O. I. Maatfchappij. Haar bloeijende ftaat.

De *Nederlandsche Oostindische* Maatfchappij had thans het eerfte, op 21 jaren bepaalde, tijdperk van haar beftaan ten einde gebragt. Haar voorfpoed had alle verwachtingen overtroffen. De voordeelen op hare uitrustingen waren ontzagchelijk. De peper, tegen $5\frac{5}{8}$ ftuiver het pond ingekocht, mogt meer dan 16, de kruidnagelen, tegen $6\frac{1}{4}$ ftuiver opgedaan, niet minder dan 3 gulden het pond gelden; de foelie kostte 8 ftuivers en was 6 guldens waardig. Van daar de verbazende uitdeelingen der Maatfchappij in

Digitized by Google

de eerſte jaren, welke tegen den toeſtand der Handelmaatſchappij in onzen tijd zoo gunſtig afſteken. Deze uitdeelingen waren als volgt:

In	ten honderd.
1605	15
1606	75
1607	40
1608	20
1609	25
1610	50
1612	57½
1615	42½
1616	62½
1620	37½

De waarde der aandeelen was wel zes kapitalen van den oorſpronkelijken inleg. Bij deze handelsmagt kwam nu ook een groot, doch kostbaar ſtaatkundig aanzien. In 1616 bezat zij in *Indiën* achtendertig ſchepen, alle van manſchap en oorlogsbehoeften behoorlijk voorzien; tot bezetting harer ſterkten had zij 3000 ſoldaten, behalve het zeevolk, 193 metalen en 320 ijzeren ſtukken, 360 ſteenſtukken en metalen draaibosſen (*). Zij was onbepaalde gebiedſter van verſcheidene *eilanden;* want tot het gebied over dezen, liever dan tot ſtreken van het vaste land, waar de *Portugeezen* al te wel gevestigd waren, bepaalde zij hare bezittingen, even als weleer de *Karthagers*, met wijsheid. Juist op de afgelegenſte en tevens voordeeligſte eilanden, de ſpecerijrijke *Moluk-*

(*) *Koophandel van Amsterdam*, II. D. bl. 38. 39. LUZAC, *Hollands Rijkdom*, I. D. bl. 293-300. 306.

Digitized by Google

ken, bragt haar het toeval het eerst; en zij vond hier zoo wel den bitterſten haat tegen *Portugal* en *Spanje*, als de beste gelegenheid, om die vijanden, de hoofdzetel van wier magt, *Goa*, zoo verre verwijderd was, groote afbreuk te doen. Zij bleef daardoor tevens buiten aanraking met den zoo magtigen *grooten Mogol*, die achtervolgens geheel *Indostan* bemagtigde, en den *Portugeezen*, nog in diezelfde eeuw, de wet voorſchreef. De overwinning op de Vorſten van *Jacatra* en *Bantam* had haar nu ook vasten voet op *Java*, het ſchoonſte eiland van *Indië* en misſchien der wereld, en tevens eene *hoofdstad*, een middelpunt van handel, bezorgd. Met dat alles begrepen ſommige deelnemers, dat de uitdeelingen te groot waren, en niet konden worden volgehouden: anderen daarentegen, dat het voordeeliger voor den Staat zou zijn, wanneer de handel voor alle *Nederlanders* vrij was (*). Alles pleitte nogtans voor de *vernieuwing* van het octrooi, die ook weder voor den tijd van eenentwintig jaren werd vastgeſteld. De Bewindhebbers moesten om de drie jaren naar den ouderdom van dienst aftreden. De deelhebbers (*Participanten*) zouden elk een aantal hoofddeelhebbers (*Hoofdparticipanten*) benoemen, die met de Bewindhebbers een drietal opmaken moesten, waaruit de Staten van het Gewest, waar de kamer gelegen was, alsdan de verkiezing van Bewindhebbers deden. Bloedverwanten en zwagers mogten niet tegelijk als Bewindhebbers in dezelfde kamer worden verkozen; doch, wanneer zij gedurende hun bewind vermaag-

(*) SAALFELD, *Geschichte des holl. Kolonialwesens in Ostindien*, I. Th. ſ. 97.

Digitized by Google

ſchapt werden, wel hunne posten behouden. Negen der hoofddeelhebbers mogten worden verkozen, om de *contrôle* of het oppertoezigt te houden; en na afloop der eerſte tien jaren, zoo wel als van het eenentwintigjarige tijdvak, moesten afgevaardigden uit de Bewindhebbers aan zulken uit de hoofddeelhebbers, ten overſtaan eener *Commissie* uit de Algemeene Staten, rekening doen (*).

Het tweede tijdvak der Maatſchappij begon met een treurig geval, hetwelk, ook op de zachtſte wijze uitgelegd, aan onze Natie geenszins tot eer ſtrekt. Wij bedoelen de teregtſtelling der *Engelschen* op *Amboina*, eene vruchtbare bron van geſchillen met dat hooghartige volk, en waarin zij bij ongeluk het regt, zoo al niet der wetboeken, toch dat der Natuur op hunne zijde hadden.

Teregtſtelling en dood der Engelſchen op Amboina.

Veertien *Engelschen* waren, volgens het laatſte verdrag, op *Amboina* gevestigd. Zij beſchouwden zich aldaar als deelgenooten van den handel der *Hollanders*, waarvan aan de *Engelschen* een derde was toegeſtaan, en geenszins als onderdanen van ons vaderland, of voor deszelfs regtbanken ſtrafbaar, daar de Koning van *Ternate* nog altijd *in naam* over *Amboina* regeerde. Er beſtond te *Batavia* een *Raad van Verdediging*, uit leden van beide Natiën beſtaande, waaraan, zoo men gemelden Koning niet erkende, de halsmisdaden van *Europeanen* hadden moeten worden medegedeeld, om die perſonen vervolgens naar het Moederland op te zenden. — Maar hier werden, met voorbeeldeloozen ſpoed, gehate mededingers in den handel *door handelaren* uit

(*) VALENTIJN, I. D. bl. 204-207.

Digitized by Google

den weg geruimd. Er beſtond namelijk eene geheime, maar vrij algemeene en gevaarlijke gisting in de *Molukken*, tot *Ternate* toe. Wij hebben reeds de gedeeltelijke uitbarſting daarvan op *Amboina* gezien. *Banda* was pas, en ſlechts door geweld, bevredigd. De Koning van *Ternate* zelf begon in zijne vriendſchap voor *Nederland* aamerkelijk te verkoelen. Men wist, dat de *Engelschen* ons over 't algemeen geen goed hart toedroegen, en indien men hunne beſchuldiging mag geloof geven, zocht men zich, althans op *Amboina*, onder den ſchijn van regt van deze lastige mededingers te ontſlaan. Hoe het zij: een *Japansch* ſoldaat (de *Japanners* maakten een gedeelte der bezetting uit) deed verſcheidene overnieuwsgierige vragen aan de ſchildwachten, die, door een' *Hollandsch*' Officier gehoord, dezen verdacht voorkwamen, waarop hij den *Japannees* deed vatten. Hij werd *scherpelijk onderzocht* (aldus noemde men de toenmalige helſche gewoonte der pijnbank), en bekende nu, dat de *Engelschen*, vooral de eerſte commies TOWRSON en de heelmeester PRICE, elf *Japanneezen* hadden overgehaald tot een vloekverwantſchap, om zich meester te maken van het *Nederlandsche* kasteel, den Gouverneur te vermoorden, en de overigen, die geenen weêrſtand zouden bieden, gevangen te nemen. Dadelijk werden alle de *Japanners* ontwapend, de *Engelschen* ontboden, en de heelmeester eerst op de pijnbank geſpannen. Deze beſchuldigde TOWRSON, en daar nu al de *Engelschen*, achtervolgens gepijnigd, hunne ſchuld beleden (welke bekentenis zij echter, volgens *Engelsche* berigten, zelfs bij het ter dood gaan met betuigingen aan den Predikant, plegtig herriepen) zoo wer-

Digitized by Google

den zij, met uitzondering van vier, die bewezen, dat zij op het bewuste tijdſtip elders geweest waren, en van twee die genade bekwamen, allen ter dood gebragt.

De *Hollandsche* Schrijvers, die dit geval vermelden, en de *Engelschen* voor ſchuldig houden, erkennen toch zelve, dat het *voorzigtiger* zou geweest zijn, hen met de ſtukken van het regtsgeding naar *Engeland* ter ſtraf op te zenden. *Wij* mogen zeggen, dat het, uit hoofde der pijnbank, die alles kon doen bekennen, wat men wilde, onmogelijk is over hunne ſchuld of onſchuld te oordeelen.

Gevolgen dezer daad.

De dood van zoo vele *Britsche* onderdanen werd in *Engeland* zeer hoog opgenomen. De zeven *Engelschen*, uit *Amboina* gekomen, beweerden hoogelijk de onſchuld hunner landgenooten. De Gezant van dat Rijk leverde daarover een ſcherp vertoog in, en hij eischte ſchâvergoeding in bittere en dreigende uitdrukkingen. De onzen beweerden, volgens den toen nog alom gebruikelijken vorm van regtspleging te hebben gehandeld, en zelfs in de pijniging zachter te werk gegaan te zijn, dan men in *Engeland* gewoon was. Hoewel KOEN, tijdens het regtsgeding, reeds in *Europa* was, hielden echter de *Engelschen*, die hem ſedert 1619 ſteeds met den bitterſten afkeer beſchouwden, dezen voor de belangen der Maatſchappij zoo werkzamen man, waarſchijnlijk zonder eenigen genoegzamen grond, voor den hoofdbeleider des werks, en eischten dus zijne ſtraf, zelfs na zijne terugkeering naar *Indië*, die wij ſtraks moeten vermelden. De regters van *Amboina* werden naar het vaderland ontboden en zelve voor eene bijzondere regtbank geſteld; doch het geding, waarin de

Digitized by Google

Engelschen vergeefs verlangden mederegters te ſtellen, of ten minſte hunne ontkomene landgenooten als getuigen te doen verſchijnen, bleef ſlepende, en de ſtukken van hetzelve zijn nimmer volkomen in 't licht gegeven, hetwelk een ſterk vermoeden tegen de onregelmatigheid althans van het vonnis doet ontſtaan. Eindelijk beweerde men na elf jaren, in 1634, dat de *Engelsche* Gezant van de regtvaardigheid der uitſpraak op *Amboina* overtuigd was; doch nog altijd durfden onze regters niet onbewimpeld voor de zaak uitkomen, hetwelk zij, met een vrij blaauw voorwendſel, aan de burgerlijke onlusten in *Engeland* toeſchreven, die zes jaren later eerst uitbraken. De *Engelschen* zagen dit alles door de vingeren, maar ſteeds gebruikten zij *den moord op Amboina* als een ſchrikbeeld of voorwendſel, wanneer zij iets van de *Nederlanders* wenschten te ontvangen, of verlangden, hun den oorlog aan te doen. Zoo diende dit geval in 1652, om de Natie tegen de *Hollanders* op te winden, onder de Republiek van CROMWELL, en even zeer in 1665 onder het Koningſchap van KAREL II. Bij den vrede van 1654 moesten de Staten belooven, regt te doen aan hen, die deel gehad hadden aan *den moord op Amboina*. De *Engelschen* beloofden, de zaak geheel te laten rusten, tegen betaling van 3615 P. St. aan de erfgenamen der gedooden, en den afſtand van *Poulo-Ron*, een der *Banda*-eilanden. Onder allerlei voorwendſels echter werd deze afſtand vertraagd, en dit was een der redenen of voorwendſels van den oorlog des jaars 1665. Zoo had deze onzalige gebeurtenis eene kiem van verdeeldheid geworpen tusſchen twee Natiën, waardig om elkander te waardéren en te beminnen:

Digitized by Google

en men mag vrijelijk ſtellen, dat deze gebeurtenis den afkeer der *Engelschen* van de *Nederlanders*, waarvan onze Geſchiedenis, helaas! zoo vele voorbeelden oplevert, grootendeels bevorderd, zoo niet voortgebragt heeft (*).

De Gouverneur-Generaal CARPENTIER maakte geene veroveringen; hij hield zich te vrede, den ſtaat der Maatſchappij in goede orde te houden, en den handel te doen bloeijen. Zijn naam is gegeven aan een gedeelte der noordkust van *Nieuw-Holland* ten westen van het later ontdekte *Nieuw-Zuid-Wales*, en langs de diep landwaarts in loopende, en mede naar CARPENTIER genoemde golf van *Carpentaria*, die in 1628 ontdekt werd. Men hield de kusten voor zeer waterrijk; doch latere ontdekkingen van FLINDERS hebben doen zien, dat het land daaraan zeer arm is. In 1627 werd door het ſchip *het gulden Zeepaard* van *Middelburg* de zuidkust ontdekt, die naar den Opperkoopman PIETER NUYTS genoemd werd. In 1628, hetzelfde jaar als de ontdekking van *Carpentaria*, was ook de noordwestkust van *Nieuw-Holland*, tusſchen den 13. en 23. Gr. Z. B., door Kapitein G. F. DE WIT ontdekt. Dus kwam het *ware Zuidland* allengs uit de golven te voorſchijn (†). Ontdekkingen in Nieuw-Holland.

Na den dood van CARPENTIER werd de bekwame JAN PIETERSZ. KOEN voor de tweedemaal als Gouverneur-Generaal naar *Indië* gezonden. Doch zijn Terugreis naar Indië van J. Pz. Koen.

(*) *Continuation* D'ARGENSOLA, p. 269–279. DU BOIS, *Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 72–78.. WAGENAAR, *Vaderl. Hiſtorie*, XI. D. bl. 21–25. XII. D. bl. 332–366.

(†) DU BOIS, p. 81. 82. TUCKEY, *Aardrijkskunde voor Zeevaart en Koophandel*, IV. D. bl. 101. BENNET en VAN WIJK, *Nederl. Ontdekkingen*, bl. 127. 128.

Digitized by Google

vertrek moest geheim gehouden worden, ten einde hij niet door de *Engelschen*, die hem algemeen als bewerker der ramp van *Amboina* beschouwden (hoezeer hij toen reeds sedert eene maand naar *Europa* vertrokken was) zou opgeligt worden (*). Reeds dadelijk na zijne terugkomst hadden de Bewindhebbers der Maatschappij, tot wier getal hij thans behoorde (hij woonde weder te *Hoorn*), hun verlangen betuigd, hem weder als Landvoogd naar *Indië* te zenden, hetwelk hij op zekere voorwaarden aannam; doch de *Engelschen* loerden op hem, en zoo duurde het tot 1627, wanneer hij besloot, in 't geheim te vertrekken. Daar de *Engelschen* last gegeven hadden, al de schepen te onderzoeken, vermomde zich KOEN als konstapelsmaat op eene naar *Batavia* bestemde vloot van negen schepen, waarop zich ook een *Perzisch* Gezant met zijn gevolg bevond. Op zekere hoogte verzocht KOEN den Kapitein, scheepsraad te beleggen. Deze verachtte het verzoek van zulk een gering persoon; doch daar de gewaande konstapel zulks met verdubbelden aandrang herhaalde, moest hij het inwilligen. Maar hoe groot was zijne verbazing, toen KOEN verzocht, den Admiraal der vloot aan boord te seinen! De scheepsraad kon echter ook dit verzoek niet weigeren, en de vlootvoogd verscheen: doch nu kwam KOEN in het gewaad en de houding van een' Vorst te voorschijn, maakte zich bekend en vertoonde zijne lastbrieven

(*) Het was minder deze ongegronde verdenking, dan wel de wrok der *Engelschen* over hunne teleurstelling te *Jacatra*, en de stichting van *Batavia*, die hen zoo zeer deed verlangen hem magtig te worden. Wat zou zijn lot bij onzen *Bondgenoot* wel geweest zijn?

Digitized by Google

als Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indiën*. Men kan zich de algemeene verbazing en de ontroering des barſchen ſchippers voorſtellen! KOEN aanvaardde hierop, thans veilig voor de *Engelschen*, het oppergezag over de vloot, en kwam te *Batavia* aan, alwaar hij terſtond voor de tweede maal in zijne hooge waardigheid trad.

VALENTIJN is wel het eenige gezag voor dit geval, hetwelk eene eeuw vóór hem moet zijn gebeurd; maar hij verklaart, zulks van perſonen gehoord te hebben, die het in oude papieren hadden gelezen. Hoe het daarmede zij: DAVID PIETERSZ. DE VRIES, die mede op deze vloot was, en hare reis heeft beſchreven, verhaalt mede, dat de Landvoogd zich eerst onbekend op de vloot bevond; doch zich eensklaps had te kennen gegeven. VALENTIJN ſchijnt nogtans, in weerwil van al het bijgebragte, aan de heimelijke reize van KOEN te twijfelen. Althans pleit de omſtandigheid, dat hij met zijne *vrouw* (hij was intusſchen gehuwd) naar *Indië* terugkeerde, zeer tegen het verhaal van den konſtapelsmaat (*).

Veroveringen van den Mataram op Java.

Ter goeder ure verſcheen zulk een uitſtekend bevelhebber in de kolonie. Hij moest het nog zwakke fort en eene ſtad, welke pas in 't ontluiken was, tegen den magtigſten Vorst van het eiland, den *Soesoehoenang* van *Mataram*, AGONG, verdedigen. Wij hebben boven gezien, hoe verraderlijk deze Vorst de *Hollanders*, toen zij in den ergſten nood waren, had zoeken te onderdrukken. Hij ſchijnt het ont-

(*) VALENTIJN, IV. D. bl. 277-284.

Digitized by Google

werp gekoesterd te hebben, om zich van geheel *Java* meester te maken; een denkbeeld, hetwelk hij in zijne drieëndertigjarige regéring bijna zou bereikt hebben; terwijl daarenboven de *Javaansche* koloniën op *Sumatra* en *Borneo* (*Palembang* en *Banjermassing*) hem hunne hulde betoonden, en zijn roem tot *Celebes* doordrong (*). In 1622 belegerde hij *Sourabaya*, en noodzaakte den Vorst tot onderwerping door een allerhatelijkst middel. Hij deed de rivier, welke die ſtad voorbijvloeit, afleiden, krengen en andere rottende zelfſtandigheden in de bedding werpen, en toen den ſtroom zijn' ouden loop hernemen, zoo dat het water vergiftigd werd. Het uitwerkſel hiervan was vernieling of vrees: zoo veel is zeker, dat de Vorst van *Sourabaya* zijn' zoon afzond, om den veroveraar als Opperheer te huldigen. Hij zelf werd leenman des Sultans, die hem in 1628 naar *Giri* in oostelijk *Java* zond, om het kerkelijk Opperhoofd dier plaats tot gehoorzaamheid te dwingen, waarin hij eindelijk ſlaagde, vooral door den moed zijner heldhaftige vrouw. Van nu af vereenigde de *Soesoehoenang* of *Mataram* het kerkelijke met het wereldlijk oppergezag van het eiland, en werd door de inwoners als hun Heer en als tolk der Godheid geëerbiedigd (†).

(*) CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. bl. 331.

(†) Wij zijn in het verhaal dezer gebeurtenisſen liever CRAWFURD (t. a. pl. bl. 332–336) gevolgd dan VALENTIJN (IV. D. 1. St. bl. 82), die beweert, dat de Sultan onverrigter zake, wegens gebrek aan levensmiddelen, van *Sourabaya* moest aftrekken, en dit Rijk door zijn' zoon eerst veroverd is. Ook geeft VALENTIJN den veroveraar, waarover

Digitized by Google

Terwijl dit in het Oosten gebeurde, had de *Mataram* zelf zijne blikken naar het westen gewend, om het Rijk van *Bantam*, het magtigste aan dien kant, te overweldigen. Doch eerst moest hij hiertoe de nieuwe *Hollandsche* magt op *Batavia* vernietigen, die als de steun van den *Bantammer* (hoezeer deze haar bij het gebeurde in 1619 groote reden tot klagten gegeven had) werd beschouwd. De *Mataram* had de *Nederlanders* reeds in 1620 om hulp tegen *Bantam* verzocht, en zulks meermalen herhaald, doch ontving telkens ontwijkende antwoorden. Maar zulk eene weigering, hoe beleefd ook, kon niet nalaten, de trotschheid van een *Oostersch* Despoot te kwetsen; eerst trachtte hij vergeefs, door verbod van toevoer, de stad tot zijnen wil te dwingen: doch vervolgens nam hij de toevlugt tot openbaren oorlog. Oorzaken van zijnen oorlog met de Hollanders.

De magt van dezen Vorst was verbazend. Het leger, waarmede hij op *Batavia* aanrukte, wordt op 90 of 100,000 man begroot, en zelfs de vijand der *Hollanders*, CRAWFURD, beaamt deze schatting (*). Doch eerst poogde hij door verraad zijn oogmerk te bereiken. Reeds kort na de aankomst van KOEN in Zijn verraderlijke aanslag op Batavia.

---

wij handelen, eene regéring van *eenentachtig* jaren (1564 tot 1645).

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 412. — Ook VALENTIJN vermeldt dit getal (IV. D. 1. St. bl. 87); maar uit zijne opgave der achtereenvolgende troepen, die voor *Batavia* in het eerste beleg verschenen, kunnen wij hetzelve niet opmaken. Misschien is het eene vergissing, door verwarring met het tweede beleg, waarbij de Sultan in persoon tegenwoordig was.

Digitized by Google

1628 ware hij bijna het ſlagtoffer van twee aanſlagen der *Javanen* geworden, die nog gelukkig in tijds door de kloekheid des bevelhebbers werden voorgekomen. De eerſte was het werk der *Bantammers*, die een dubbeld ſtel geweren onder den bodem van kleine met rijst en fruiten beladene vaartuigen hadden verborgen; doch de Gouverneur, die veelligt hun oogmerk verdacht hield, of, zoo anderen zeggen, door een' *Chinees* werd gewaarſchuwd, begaf zich nimmer naar de marktplaats, dan onder eene bedekking van 35 man. De verraders, hun doel gemist ziende, ontſnapten uit de vesting, na nog een' *Franschman* gedood en den bevelhebber van het kasteel doodelijk gekwetst te hebben. De dader van dit laatſte feit werd terſtond daarop doorſtoken; doch hij rukt den pijl uit zijn lijf, om daarmede nog een' *Europeaan* te doen vallen: een tweede, doodelijke ſteek belette hem zulks. Dus is de geaardheid dier anders zachtzinnige eilanders, wanneer zij eenmaal tot woede zijn opgewonden (*).

Een tweede verraad was het werk van den *Mataram*, die mede een aantal vee en andere levensmiddelen onder eene zoo ſterke bedekking van inlanders naar het kasteel zond, dat zulks, vooral na de vroegere ſtremming van dien handel, achterdocht baarde. — Men nam de noodige behoedmiddelen, ſcheidde de *Javanen* van elkander af, en noodzaakte daardoor deze geheime vijanden, zich als zoodanig

(*) Wij gelooven met DU BOIS (*Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 85), dat VALENTIJN ten onregte (IV. D. 1. St. bl. 284) van deze zamenzweering twee onderſcheidene gevallen maakt.

Digitized by Google

te vertoonen. Zij zochten nu met dolle woede het kasteel te beſtormen, hetwelk in der daad gevaar liep; en VALENTIJN erkent gereedelijk, dat hetzelve, wanneer alle de *Javanen* den moed der voorvechters hadden bezeten, zou hebben moeten bezwijken.

Nu kwam het leger van den Sultan, om hetgeen met list niet geſlaagd was, door geweld te verkrijgen. Wanneer deze anders wegens zijne krijgsdaden beroemde Vorst de geheele magt, waarover hij beſchikken kon, in eens had te velde gebragt, zou ongetwijfeld eene handvol *Nederlanders* in eene vesting, in haast opgeworpen, te kort zijn geſchoten; thans bedroeg hun eerſte leger ſlechts 9 of 10,000 man, waaronder nog 2000 lastdragers. Eer wij echter dit merkwaardige beleg verhalen, zal het noodig zijn, iets te zeggen van de ligging der belegerde ſtad. **Beleg van Batavia.**

Batavia is gebouwd op 6 Gr. 10 Min. Z. B. en 126 Gr. 54 Min. O. L., aan weêrszijden der rivier van *Jacatra*, die in het nabijgelegene *Pangeraansche* of blaauwe gebergte ontſpringt, en de ſtad van het zuiden naar het noorden doorſnijdt, om zich dan aan de noordzijde te ontlasten in eene reede, die door de kleine nabijgelegene eilanden *Onrust*, *Purmerend*, en anderen gevormd wordt, en eene vrij goede legplaats voor de ſchepen aanbiedt. Aan de noordzijde der ſtad, digt aan zee, ſtond het kasteel aan de oostkant der rivier, voor hetwelk zich een ongemeen groot plein, met tamarindeboomen beplant, uitſtrekte, en 't welk met vier bolwerken naar de vier hemelſtreken voorzien was. Van binnen waren de woningen van den Gouverneur-Gene- **Geſteldheid van Batavia.**

Digitized by Google

raal en andere aanzienlijke ambtenaren, die hier altijd hunne vergaderingen hielden, en eene Hervorm-de kerk. Nog had men verscheidene buitensterkten, zoo als *Anjol* ten oosten, *Ankée* ten westen, *Noordwijk*, *Rijswijk* en *Jacatra* ten zuiden. (Deze zijn echter van lateren tijd; in 1628 had men de schansen *Hollandia*, *Zelandia*, enz.) De stad zelve was zeer ondoelmatig op de *Hollandsche* wijze gebouwd; niet alleen met hooge huizen, van glasruiten en pannen daken voorzien, hetwelk de hier buitendien reeds ondragelijke hette nog ongemeen moest vermeerderen (*); maar ook werd er de rivier in onderscheidene grachten afgeleid, wier boorden met kokosboomen bezet waren, waaronder de *Tijgergracht* wel de voornaamste was. Dit nu veroorzaakte verzwakking van den loop der rivier, aanslibbing, nadeelige dampen, waardoor zich de lucht des morgens geheel beneveld vertoonde, en eene ongezondheid, die zeer vele *Europeërs* in 't graf sleepte (†). Aan de oostzijde waren de wallen met witten steen opgetrokken. De bezetting bestond in 1629 uit vijf

(*) VALENTIJN moet de zaak, ten koste der waarheid, van de gunstigste zijde hebben voorgesteld; of, 't geen waarschijnlijker is, de *Hollanders* moeten in vroegeren tijd, minder door warme dranken verslapt, hardvochtiger tegen het klimaat geweest zijn, dan hunne nazaten. Althans gemelde Schrijver zegt: *de lucht alhier is doorgaans zeer frisch en zuiver, en de hette niet ondragelijk, en ik heb het, in huis zijnde, nooit te warm gehad* (IV. D. 1. St. bl. 230). Thans is *Batavia* niet alleen om de geweldige ongezondheid wereldberucht, maar deswege ook door DAENDELS grootendeels afgebroken.

(†) OLIVIER, *Zee- en Landreizen*, I. D. bl. 19. 20. VALENTIJN erkent zelf den moerasdamp, t. a. pl. bl. 229.

Digitized by Google

of zes *Compagniën.* Reeds beliep het getal der *Chineezen* 5 of 6000, die schatting betaalden, en aan de regéring zeer gehecht waren. De uitgaande en inkomende regten bedroegen 10 ten honderd (*).

Dappere verdediging der Hollanders.

Ten tijde van KOEN had echter *Batavia* die uitgebreidheid en die paleizen nog niet, die haar als *Koningin van het Oosten* deden begroeten. Integendeel was het kasteel nog slechts aan de zuidzijde gesloten: *Batavia* zelve was eene rondom bijkans opene zeer beperkte stad, die naauwelijks een bestaan van negen jaren telde, en aan de zuidzijde van wier omtrek nog vele plekken onbebouwd lagen. Men besloot dus, dit gedeelte, benevens al wat ten westen der rivier lag, te verbranden, ten einde zich met de geringe bezetting in het overgeblevene kleinere gedeelte te beter te kunnen verdedigen. Het werd gedaan, en de *Engelschen*, die zich aan de westkant bevonden, moesten naar het midden terugtrekken, hetwelk men nu met grachten en wallen zoo goed mogelijk versterkte. De vijanden naderden thans tot op een pistoolschot van de vesting, en begroeven zich tusschen werken van ineengevlochten hout, aarde en bamboes; doch van hier werden zij verdreven, waarbij de *Chineezen*, te *Batavia* reeds gevestigd, bij het uitvallen dappere hulp betoonden. — Voornamelijk was de op zich zelve staande redout of schans *Hollandia* aan al het geweld des vijands blootgesteld; men besloot dus, die te ontzetten. Met 300 soldaten, 200 burgers en een evenredig getal *Chineezen* en *Mardijkers* (lieden van 1628. 22 Sept.

(*) ZEGER VAN RECHTEREN, *Oostindische Reize*, in *Begin en voortgang der O. I. Compagnie*, II. D. bl. 29.

gemengde afkomst) werd de vijand toen uit alle zijne werken verdreven, en, volgens opgave der onzen, zouden wel 1200 of zelfs 3000 vijanden tegen 12 *Nederlanders* gefneuveld zijn (*). Doch overdrijving na een gevecht is aan alle ſtrijdende partijen eigen, en te *Batavia* mogten de *Hollanders* wel een weinig *Oostersch* zijn.

Voortgang van het beleg. Het wordt opgebroken.

Deze overwinning was te heerlijker, daar de vijanden, van de zwakheid der vestingwerken bewust, op eene zeer gemakkelijke zegepraal hadden gehoopt, en de *Sultan* hun ſtellig geboden had, niet dan als meesters van *Batavia* weder te keeren, hetwelk zijn veldheer hem ook had beloofd. De vijand was nu tot 4000 man verminderd, en dus beſloot KOEN, hem in zijne legerplaats aan te tasten. Een troep van bijna 2900 man (waaronder ſlechts ruim 600 *Hollanders*, 200 burgers als ſoldaten) onder JACOB LE FEVRE, gewezen Gouverneur der *Molukken*, drong van alle kanten in 's vijands legerplaats, deed den veldheer ſneven, en dreef de overigen op eene verwarde vlugt. Tachtig vaartuigen der *Javanen* werden genomen of verbrand. De *Chineezen* betoonden hierbij de grootſte trouw en de gewigtigſte dienſten; doch toen echter de vijand zich weder herſtelde, moesten de *Nederlanders* met hunne onderhoorigen alléén het ſpits afbijten. Ook lieten zij hem geene rust, maar drongen hem uit eene nieuwe ſtelling; maar toen ontſtond er verwarring onder de *Nederlanders*, waarvan de *Javanen* gebruik maakten, om zich te herſtellen, weder met voordeel aan te vallen, en de bezetting naar de ſtad terug te drijven; met een wei-

(*) VALENTIJN, t. 2. pl. bl. 84.

Digitized by Google

nig meer moed hadden zij met de vlugtelingen kunnen naar binnen dringen, alwaar zich niet één gezond soldaat bevond. Een nieuw heir kwam de belegeraars te hulp, volgens sommigen wel van 15 of 20,000 man. Nu verdeelden zij zich in twee benden, de eene ten oosten, de andere ten zuidwesten der stad. Daar de bezetting zich thans binnen het kasteel hield, en de nieuwe veldheer DJAWANA, zoo 't schijnt, geen moed tot een' storm had, trachtte deze de rivier af te leiden; doch, schoon hij 1000 man eene maand lang daaraan te werk stelde, schijnen zich beletselen van den grond daartegen verzet te hebben. Althans het werk gelukte niet, terwijl vele *Jayanen* van honger en gebrek vergingen. Zij deden nog een' vruchteloozen aanval op het fort *Hollandia;* de twee *Jayaansche* Grooten, welke daarbij hun doel hadden zien misfen, werden toen *met hun volk* onthalsd of met spiesen doorregen, waarop de wreedaard, die zelf even min als die ongelukkige slagtoffers zijn doel kon bereiken, het beleg opbrak, maar daarvoor ook ten zijnent de doodstraf onderging. Men wil, dat er van de 100,000 man geene 10,000 teruggekomen zijn.

Toebereidselen tot een tweede beleg. Des Sultans voorraad vernield. 1629.

De *Mataram* was echter niet ontmoedigd, maar vernieuwde den aanval in het volgende jaar. In schijn ondertusschen werd door hem om vrede verzocht, ten einde in veiligheid toerustingen in de nabijheid van *Batavia* te kunnen maken. Doch zijn ontwerp werd ontdekt, en, om zeker te zijn, nam men zekeren WARGA, een' onderbevelhebber des *Sultans*, die met een' voorraad rijst te *Batavia* kwam, gevangen, die dan ook bekende, als bespieder gezonden te zijn, en dat te *Tagal* (niet verre van daar) een groote voorraad le-

Digitized by Google

vensmiddelen bijeen was, terwijl men het geschut mede reeds had afgezonden, en het leger binnen drie weken gewacht werd. Nu deed men in der ijl de stad en het kasteel versterken, en het leger des vijands zoo veel mogelijk alle toevoer afsnijden. Eene uitrusting ter zee, onder den bevelhebber BLOK, vernielde den verbazenden voorraad rijst (*), die te *Tagal* was bijeengebragt, gelijk een ander schip de magazijnen te *Sabang* bij *Cheribon*. Desniettemin trok de *Sultan* met zijne legermagt op, die thans vooral niet minder dan 100,000 man bedroeg. Den 22. Augustus kwam het leger voor de stad, en omsingelde haar aan drie zijden. Gedachtig aan den tegenstand, in het vorige jaar door de *Chineezen* geboden, en hen nu daarvan terug willende houden, mishandelden zij alle personen van deze Natie, die hun in handen vielen, op de afzigtigste wijze. Doch reeds dadelijk deed zich het gebrek aan voorraad, door de zorg van KOEN veroorzaakt, gevoelen. De werken des vijands, zijne batterijen, tegen de *Hollandsche* verschansingen opgeworpen, werden in eenen hevigen uitval gedeeltelijk verbrand, doch spoedig hersteld. Eenige granaten, waarmede men naderhand de batterijen in brand wilde schieten, sprongen te vroeg, waardoor sommige matrozen gedood, en anderen deerlijk verminkt werden.

Dood van Koen. Zijn karakter. Het tweede beleg opgebroken.

Te midden dezer hevige belegering overleed de dappere KOEN aan de roode loop, zonder opvolger na te laten. Men stelde zich den toestand der bezetting voor, door 100,000 of 120,000 *Javanen* belegerd,

(*) *Paddi*, d. i. rijst in den dop, zoo als die gemeenlijk verzonden wordt.

Digitized by Google

en zonder opperhoofd. Na drie dagen echter (23. September) kwam de Raad van *Indië* JACOB SPECX ter reede van *Batavia*, en werd met algemeene ſtemmen door den Raad tot *Landvoogd van Neêrlands Indië* benoemd. Intusſchen bleef het beleg nog voortduren, en den 20 werd een algemeene aanval op deſtad gedaan, doch dapper afgeſlagen. Maar nu had men bij de *Hollanders* gebrek aan krijgsbehoeften; het kruid en lood werd door ſteenen, pannen, ja door de walgelijkſte ſtoffen vervangen. Het ſchijnt, dat deze aanval der *Javanen* nog eene laatſte poging was, om hun doel te bereiken; want na het mislukken derzelve ſtaken zij den 1. November hunne legerplaats in brand, na alvorens, gelijk bij het eerſte beleg, hunnen wrok over die mislukking aan 7 of 800 ongelukkigen van hun eigen volk moorddadig te hebben gekoeld. Ongetwijfeld had vooral gebrek aan levensmiddelen voor zulk een talrijk leger, en daardoor ontſtane ziekten, na een beleg van tien weken, dezen ſnellen aftogt veroorzaakt, nadat de *Sultan* wel de helft van zijn leger verloren had (*).

Dus werd dan de magtigſte Vorst van *Java*, met een heir, zoo als het destijds in *getal* van troepen geen enkel *Europisch* Vorst evenaarde, door eene handvol volks overwonnen en tot den aftogt genoodzaakt. Met regt houdt CRAWFURD dezen uitſlag voor een ſchitterend bewijs van de meerderheid der *Europische* krijgskunst, en de onbekwaamheid der *Javanen* ten oorlog. Grooter leger is er waarſchijnlijk nimmer door *Javanen* op de been gebragt, en hunne Geſchiedenis kent geen grooter, bekwamer,

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 82-94.

Digitized by Google

of gelukkiger Vorst dan juist dezen AGONG. Doch men kan niet alles enkel aan de meerderheid van *Europeërs* toeſchrijven; men moet ook in een' man als KOEN de koelbloedige dapperheid, het vooruitziende beleid, hetwelk 's vijands onderhoud als in de kiem verſtikt, en de volharding bewonderen, die hem tot tweemaal toe zulk eene magt doet trotséren, en aan zijn volk zijnen moed mededeelt, zoo dat het overlijden des Landvoogds dien moed niet doet zakken!

Voor het overige was de nieuw aangeſtelde Landvoogd geen vriend van zijn' voorzaat, en kon het niet zijn. Deszelfs onechte dochter, SARA SPECX, een nog zeer jong meisje, had ongeoorloofde gemeenſchap gehad met zeker' jongeling, PIETER KORTENHOEF. KOEN nam dit geval ten hoogſte op, daar het meisje als ſtaatsjuffer in dienst zijner echtgenoote en bij dezelve in huis was; en ſchoon KORTENHOEF aanbood, het meisje te huwen, hetgeen ook zijne bloedverwanten toeſtemden, zoo veroordeelde hem nogtans eene wreede regtbank tot — het zwaard, met verbeurdverklaring van goederen, en het meisje (van 13 jaren!) tot *gestrenge geescling* bij opene deuren. KOEN deed dit bloedvonnis uitvoeren (*). — Ongetwijfeld zal de regtbank der Geſchiedenis, welke geene zegepralen kunnen omkoopen, bij het vermelden der ſtichting en van het ontzet van *Batavia* en der dubbelde overwinning op de *Javanen*, van hem zeggen: Maar hij beroofde SCHOUTEN en LE MAIRE, hij miskende VAN DEN BROEK, en hij keurde den moord van KORTENHOEF goed!

(*) VALENTIJN, IV. D. bl. 285. 289-292.

Digitized by Google

De overwinning op den *Mataram* had de gelukkigste gevolgen voor de *Nederlandsche* kolonie te *Batavia*. Zij werd daardoor voor eeuwen bevestigd; de magt der inlanders, om haar te vernielen, was voor altijd geknakt, en zij had vooral in het oog der laatsten eene zedelijke kracht gewonnen, die onberekenbaar was. Hetzelfde aanzien, dezelfde invloed, die de veroveraar in en buiten *Java* gewonnen had, viel nu, terstond of daarna, zijne overwinnaars ten deel. De inlanders begonnen zich de *Oostindische Compagnie*, waarvan men overal hoorde, wier teekenen men overal zag, als een' *persoon* voor te stellen, onder den naam van *Jan Compani*; de inwoners hechtten zich aan haar bestuur, en zoo het *monopolie*, vooral in de *Molukken*, nu en dan hevig misnoegen en opstand verwekte, de regéring der Maatschappij was voor 't overige zoo weinig drukkend, haar invloed zoo weldadig tot bevrediging der Vorsten (ongetwijfeld tot haar eigen belang), dat zij nog op vele plaatsen, waar hare magt en die van *Nederland* heeft opgehouden te bestaan, teruggewenscht wordt. Zekerlijk heeft men ook talrijke voorbeelden van het tegendeel; vele *Hollanders* hebben zich door misdaden bij de inlanders hatelijk gemaakt; maar verre overdreven en op volkshaat gegrond is het denkbeeld van afkeer, hetwelk, zoo als CRAWFURD ons diets wil maken, de *Indische* Natiën over 't algemeen tegen ons bestuur zouden hebben gekoesterd.

Gevolgen der overwinning.

Doch het wordt tijd, dat wij, na het gebeurde in *Oostindië* tot den dood van KOEN en de tweede redding der stad *Batavia* te hebben beschouwd, den

Digitized by Google

blik naar het westen wenden, alwaar de nieuw opgerigte Maatschappij niet minder belangrijke voordeelen won, en eerlang een land veroverde, welks voortdurend bezit voor *Nederland* waarschijnlijk eene nog rijkere bron van welvaart dan dat van *Java* zou geworden zijn: namelijk *Brazilië*.

Verrigtingen der Westindische Maatschappij. Togt naar Brazilië.

Bij het uitzenden der vloot onder L'HERMITE door de *Oostindische* Maatschappij hadden sommige leden der nieuw opgerigte *Westindische* begrepen, dat men ook eene kans op de landen aan de westkust van *Zuid-Amerika*, de goud- en zilverbron der *Spaansche* kroon, moest wagen. Anderen, die deze landen voor te afgelegen, en hulp, derwaarts te zenden, voor te moeijelijk hielden, deden het oog op *Brazilië* vestigen, destijds wel nog op verre na niet in zijne volle waarde gekend, maar toch reeds genoeg, om deszelfs bezit voor hoogst begeerlijk te houden. De ongemeene vruchtbaarheid van dit land, de rijkdom aan suiker, en verwhout, kon den koophandel overvloedig voedsel verschaffen. Daarenboven begreep men, dat deze kolonie, niet aan *Spanje*, maar aan het thans overheerde *Portugal* toebehoorende, door eerstgemelde Mogendheid onachtzamer zou worden bewaakt, dan hare eigene bezittingen. In der daad werd *Brazilië* toen slechts, gelijk thans *Nieuw-Holland* bij de *Engelschen*, als een oord van ballingschap beschouwd, waar jaarlijks een of twee schepen veroordeelde ballingen overbragten (*). Met dezen hoopten de *Nederlanders* weinig moeite te

(*) RAYNAL, *Hist. polit. et philos. des deux Indes*, L. IX. C. 44.

Digitized by Google

hebben, te meer, daar zij ſtaat maakten op de vriendſchap der verdrongene inboorlingen of *Indianen*. — Maar men beſloot dan ook, de kolonie dadelijk in het hart aan te tasten, en de hoofdſtad *St. Salvador* aan de *Allerheiligenbaai* (*Bahia de todos los Santos*, en daarom thans algemeen ſlechts *Bahia* genoemd) te bemagtigen.

De uitrusting beantwoordde aan de grootheid van het doel. Zesentwintig groote ſchepen en jagten onder bevel van den Admiraal JACOB WILLEKENS en den Vice-Admiraal PIETER PIETERSZ. HEIN, terwijl het krijgsvolk onder Jonkheer JOHAN VAN DORTH ſtond, liepen van 21 December 1623 tot 25 Januarij 1624 uit 's lands havens in zee, met geheimen last, die ſlechts op zekere hoogte mogt geopend worden. Hieruit nu bleek, dat *St. Salvador* het doel der onderneming was: derwaarts werd dan de koers gezet, en op den 8. Mei 1624 bereikte men de *Allerheiligenbaai*.

De Allerheiligenbaai en de ſtad St. Salvador.

Dit ſchoone binnenmeir, door het eiland *Taparica* of *Itaparica* van de zee afgeſcheiden, met welke het door twee doortogten ten oosten en westen gemeenſchap heeft, is van het noorden naar het zuiden zes en een half uur lang, en van het oosten naar het westen meer dan acht uren breed, en van alle kanten door bergen beſchut. Noordwaarts van de ſtad valt van de oostzijde de breede rivier *Pitanga* in dit binnenmeir. Heerlijk zijn deszelfs oevers, afgewisſeld door ſchilderachtige hoogten, kokosboschjes en bekoorlijke landhoeven der *Portugeezen*. Vroeger waren dezelve door menſcheneters bewoond; maar het was den *Jezuiten*, na onbegrijpe-

Digitized by Google

lijk vele gevaren en opofferingen, eindelijk gelukt, die wreede gewoonte af te ſchaffen, en de horden der *Tapuya's* en *Tupinamba's* eenigzins te beſchaven (*). De *Portugeezen* hadden de baai in 1516 ontdekt, zich vervolgens hier nedergezet, den landbouw beoefend, en in 1549 onder THOMAS DE SOUZA de ſtad *St. Salvador* geſticht, aan de oostzijde der golf aan de helling eener ſteile hoogte; de bovenſtad, thans het aanzienlijkſte gedeelte, beſtond toen nog alleen; doch aan het ſtrand, waar thans de kooplieden wonen, waren vele pakhuizen (†). Zij lag aan eenen inham der baai, aan welks beide einden zich de forten *St. Antonio* en *Tapagipe* verhieven, om haar te beſchermen; bovendien werd de ſtad nog door drie kleine kasteelen gedekt. Zij was de zetel van den Stadhouder, het Hooge Geregtshof, en den Aartsbisſchop van *Brazilië*, telde toen veertienhonderd huizen, en, behalve de gewone bezetting van 550 ſoldaten, nog 1000 aangeworven krijgslieden. De ſtad had twee kerken en verſcheidene kloosters; ook was er een ſchoon *Jezuiten*-Collegie, welke Geestelijken boven alle anderen

(*) „Aan de *Jezuïten* komt de eer toe, *Brazilië* voor „het Moederland wezenlijk nuttig te hebben gemaakt. De„ze moedige mannen, die SOUZA in 1549 verzelden, ver„ſpreidden zich onder de *Indianen*. De vermoorden werden „terſtond door anderen vervangen, die ſlechts van liefde en „vrede ſpraken. Dit ontwapende de Barbaren, die nooit verge„ving hadden gekend. Hun vertrouwen en hunne liefde voor „de zendelingen werd eene hartstogt." RAYNAL, L. IX. Ch. 46.

(†) *Reize van den Prins van* NEUWIED *naar Brazilië*, Ned. Vert. II. D. bl. 327-332.

Digitized by Google

in het bekeeren en beſchaven der wilde inboorlingen wisten te ſlagen.

Verovering van St. Salvador.

Men beſloot, dat vier groote ſchepen en een jagt zich aan wal zouden begeven bij het fort *St. Antonio*, ten zuiden van den inham, waaraan de ſtad ligt, terwijl de overige ſchepen, om 's vijands aandacht af te leiden, die baai zouden inzeilen en de ſtad zelve bedreigen. Dit laatſte werd ook, met verwonderlijken moed en beleid, door den Vice-Admiraal PIET HEIN verrigt; hij vermeesterde met drie *Nederlandsche* acht *Portugeesche* ſchepen (vier anderen werden door den vijand zelv' in brand geſtoken), en eene groote midden in het water op eene rots van arduin gebouwde batterij van elf ſtukken, negen voeten hoog en met 5 of 600 mannen voorzien. Doch daar men dezelve bezwaarlijk tegen de bezetting der ſtad houden kon, werd het geſchut dezer batterij vernageld, en de Vice-Admiraal keerde weder naar boord. Middelerwijl was het krijgsvolk, ſlechts 1200 man met 240 matrozen, geland en door een' engen weg naar de ſtad getrokken. Reeds dien eigen dag maakte men zich van de voorſtad meester. Des nachts vloden de *Portugeezen*, door de ſtoutheid der onzen geheel verbijsterd, naar de bosſchen, en lieten hun alles ten prooi; ſlechts de Gouverneur *Don* DIEGO MENDOZA DE FURTADO bleef hardnekkig, en zonder eenig voordeel voor zijnen Koning, achter, en werd, toen de *Hollanders* den volgenden dag de ſtad zonder ſlag of ſtoot binnentrokken, gevangen genomen. — Maar nu werd de overwinning door plundering bezoedeld; het krijgsvolk wierp zich op de kantoren en pakhuizen, en

Digitized by Google

roofde alles weg; veel werd daarbij verſlingerd en verſtrooid. Over 't geheel ſchijnt de man, die hier 't bevel voerde (ALLART SCHOUTEN), geene kracht tot handhaving der krijgstucht te hebben gehad. De Vice-Admiraal, daarop naar de ſtad komende opzeilen, vond geenen vijand, en de onzen meester der ſtad; zelfs de forten waren verlaten. Het eerſte werk van den wakkeren PIET HEIN was de herſtelling der orde, en het verzamelen der deerlijk verwaarloosde goederen, die zeer talrijk waren, vermits de in allen deele onbekwame Gouverneur het vervoeren derzelve naar binnen's lands op lijfſtraf verboden had, hopende daarmede het vlugten te zullen beletten. Het *Jezuïten*-Collegie, als een der beste gebouwen, was de bergplaats, waar men, behalve eene overgroote menigte wollen en zijden ſtoffen en linnens, nog wel 3900 kisten ſuiker, deels van de genomene ſchepen, deels uit de pakhuizen, tabak, walvischtraan, zout, brood en wijn van nog vier ſchepen, die den onzen in handen vielen, bijeen bragt. Ook vond men 23 metalen en 26 ijzeren ſtukken geſchut (*).

Opgebragte ſchepen. Grootebult. Dood van van Dorth. Wanorde.

Thans kwam ook de Overſte van het krijgsvolk, VAN DORTH, die een' anderen koers genomen had, bij de vloot. Men poogde de gevlugte inwoners, onder belofte van beſcherming en teruggave hunner woningen, indien zij den eed aan de Staten-Generaal deden, tot wederkomst over te halen; doch dit

(*) J. DE LAAT, *Historie of jaarlijks verhaal van de verrigtingen der Westindische Compagnie*, te Leyden bij ELZEVIER 1644 *fol.* I. B. bl. 6-17.

Digitized by Google

gelukte ſlechts bij weinigen; de meest gegoeden durfden niet uit vrees voor den Aartsbisſchop en voor de *ketters*, welke deze hun zekerlijk in het afzigtigſte licht zal hebben voorgeſteld. Deze wakkere man (MICHIEL TEXEIRA) ſtelde zich aan het hoofd van 1500 man, waarmede hij de *Hollanders*, die zich buiten waagden, onophoudelijk kwelde, en hen eindelijk in de plaats opſloot (*). Maar aan den anderen kant maakte men zich bijna dagelijks van vele ſchepen meester, die, onkundig van de inneming der ſtad, daar binnen liepen. Onder dezelve bevond zich een ſchip van 60 lasten van *Lisbon*, met goederen ter waarde van 30,000 dukaten, en een ander — hetwelk den onzen zekerlijk niet zoo aangenaam zal geweest zijn — met elf *Jezuïten* en vier andere monniken; maar 7000 piasters in klinkende munt en 40 kisten ſuiker verzoetten een weinig deze teleurſtelling. Doch onherſtelbaar was het verlies der bezetting door het ſneuvelen van den braven bevelhebber VAN DORTH, die bij eene verkenning even buiten de ſtad door de pijlen der wilde inboorlingen, bondgenooten der *Portugeezen*, gedood werd. Zijn kleine gevolg en zijn lijk werden door eenen uitval der *Negers* in de ſtad, die voor ons partij trokken, gered. De plaats van dezen veldheer werd nu vervuld door dienzelfden ALLART SCHOUTEN, die zoo weinig de krijgstucht had weten te handhaven, en in wiens plaats zijn broeder WILLEM SCHOUTEN Majoor werd. Na het vertrek van den Admiraal WILLEKENS en den Vice-Admiraal HEIN in den loop des zomers,

(*) RAYNAL, L. IX. Ch. 48.

Digitized by Google

klom de wanorde en de verſpilling tot eene bedroevende hoogte. Een *Spaansch* bevelhebber in *Chili*, die over *Rio Janeiro* en de *Bahia* naar zijn vaderland keerde, werd mede door de onzen opgebragt. Zijn ſchip bevatte ruim anderhalve ton gouds in gemunt en ongemunt zilver, behalve hetgeen door de bezetting ontvreemd werd, en 't geen, volgens de uitdrukkingen van den Geſchiedſchrijver der *Westindiën*, niet weinig zal geweest zijn (*); althans zekere TJERK SIBRANDSZ. en anderen liepen wegens het bezit van goud en juweelen zeer in het oog. De ſchat zelve werd niet naar *Nederland* gezonden, maar te *St. Salvador* bewaard, en ging daardoor verloren, gelijk wij nu zullen zien.

Uitrusting in Spanje en Portugal. Wangedrag der bezetting van St. Salvador.

In *Spanje* beſefte men de geheele waarde van het geledene verlies. Hoe zwak en zorgeloos dan ook: het Ministerie van FILIPS IV. (deze jonge Vorst had in 1621 den troon beklommen) beſteedde nogtans zijne krachten aan de uitrusting van eene wezenlijk geduchte vloot onder *Don* FREDERIK VAN TOLEDO, waarſchijnlijk een' bloedverwant van den beruchten Hertog van ALVA. Zij beſtond uit drie afdeelingen: de twee eerſten, in de havens van *Spanje* aan de *Middellandsche* zee en te *Cadix* uitgerust, en met het ſmaldeel van *Biscaye* (aan de bogt van *Frankrijk*) verſterkt, te zamen negenendertig, zoo groote als kleine ſchepen, en 7,500 man, zoo bootsvolk als ſoldaten, ſterk; de andere, zesendertig ſchepen (waaronder tweeëntwintig kleinere vaartuigen) met 4000 man, uit de *Portugeesche* havens ge-

(*) DE LAAT, t. a. pl. bl. 20.

Digitized by Google

zeild, onder BARREJO en *Don* FRANCISCO D'ALMEIDA, zoo dat de geheele vloot bijna 12,000 man aan boord van vijfenzeventig bodems telde. Zulk eene uitrusting had *Spanje* in langen tijd niet gedaan. Den 4. April kwamen zij bij *Bahia* aan land, alwaar de onzen, behalve de aangeworvene Negers en enkelde *Portugeezen*, niet boven de 2000 man sterk, en daarenboven door onderlinge verdeeldheid en ongeregeldheden krachteloos waren. ALLART SCHOUTEN, als of er nu niets meer te duchten was van den vijand, verwaarloosde de versterking der stad; en toen hij overleed, werden de zaken door zijn' broeder WILLEM SCHOUTEN nog veel slechter bestuurd. Deze gaf zich aan allerlei ongebondenheid over, en onthield aan de arbeiders hun loon. De overvloedige middelen, die men gevonden had, en door telkens opgebragte schepen gedurig vond, werden op de slordigste wijze verspild. SCHOUTEN was algemeen gehaat, zoo wegens zijne ongemeene nalatigheid in het bestuur der zaken en het bezoeken der werken, als wegens zijne ruwheid, onvriendelijkheid jegens de krijgslieden, en buitensporigheden van allerlei aard.

De Spanjaarden hernemen St. Salvador.

In deze omstandigheden deden de *Spanjaarden* en *Portugeezen* eene landing bij *St. Antonio* (ook het *Hollandsche* landingspunt), en lieten het bevel hunner schepen aan den Vice-Admiraal FAJARDO, ten einde de *Hollandsche* schepen het uitloopen te beletten. TOLEDO bemagtigde nu het versterkte klooster *St. Bento;* de *Nederlanders* deden hiertegen een' sterken uitval, waarbij de *Spaansche* Kolonel, *Don* PEDRO OSORIO, sneuvelde, en velen gekwetst werden; doch het klooster konden zij niet hernemen. Twee branders, onder de *Spanjaarden* gezonden,

waren even nutteloos. Nu ontſcheepte TOLEDO nog meer krijgsvolk en geſchut, ſchoot zes *Hollandsche* ſchepen in den grond, maakte de overige ſchier onbruikbaar, en beukte nu de ſtad van drie zijden met achtendertig ſtukken, terwijl de bevelhebbers daar binnen traag en zorgeloos bleven. Eenige der voorbarigſten, niet denkende, dat verdeeldheid van binnen, terwijl de vijand voor de poort ſtaat, doodelijk is, vermaten zich, WILLEM SCHOUTEN af- en zekeren HANS ERNST KIJF daarvoor in de plaats te zetten. Deze was echter nog ſlechter bevelhebber; want op de eerſte opeiſching van TOLEDO trad men in onderhandeling tot overgave, hoewel de ſtad nog wel voor drie of vier maanden levensmiddelen had, dat er nog geene bres was geſchoten, en dat men reeds vóór veertien dagen door het jagt *de Haas* berigt had, dat er eene groote toerusting in 't vaderland werd gemaakt, om de belegerden te hulp te komen. Desniettemin bood de bezetting de overgave aan, wanneer men haar drie weken tijd wilde laten om de beſchadigde ſchepen te herſtellen, en vier daarbij wilde geven; mits zij met wapenen, geſchut, bagaadje en alle krijgseer mogt uittrekken; de ſchepen allen voorraad zouden behouden; dat alle gevangene *Hollanders* in vrijheid geſteld werden, en men aan de uittrekkenden levensmiddelen voor vier en eene halve maand zou geven. Dat zulks *toegeſtaan* werd, is een bewijs van de ſchandelijkheid der overgave, zelfs al ware *die* buitendien niet bekend. Al het geſchut, hetwelk aan de ſtad behoorde, al het geld, goud, zilver, goederen, paarden, gevangenen en ſlaven moesten worden achtergelaten. De wanorde was zoo groot, dat de vijand reeds in de poort was,

Digitized by Google

eer men in een ander gedeelte der ſtad iets van de handeling wist (*).

Vergeefſche poging tot ontzet der ſtad. Puerto Rico genomen, doch weder verlaten. Stoute daad van Hendrikszoon te Margerita.

Voor ditmaal waren de *Nederlanders* door de *Spanjaarden* voorgekomen. Immers, op het berigt der groote toerustingen in de havens van *Spanje* en *Portugal* hadden ook de *Nederlanders* niet ſtil gezeten, maar eene vloot van drieëndertig ſchepen, onder de Admiralen BOUDEWIJN HENDRIKSZ. en LAM, uitgerust. Doch tegenwind hield deze vloot lang in de havens van het vaderland op; zij kon niet vóór den 1. Maart 1625 uitzeilen, en ook naderhand had zij veel met windſtilten, tegenwind en ziekten te worſtelen. Eerst den 24. Mei kwamen de *Hollanders* voor de baai, hoopten de ſtad nog behouden te zien, maar ontdekten, tot hun onuitſprekelijk leedwezen, de *Spaansche* vlag op de bolwerken.

Men beleide nu krijgsraad. Sommigen wilden de kans des gevechts beproeven; doch de vijanden liepen de baai in, waar de *Nederlanders* hen wegens de droogten niet konden aanvallen. Dus vertrokken zij, en kruisten nog eenigen tijd voor de *Brazilische* kust, op hoop van de inboorlingen te winnen, en hen tot vijandelijkheden tegen de *Portugeezen* aan te zetten, hetwelk bij *Pariba* althans met éénen ſtam gelukte, waarop de Admiraal HENDRIKSZ. naar het eiland *Puerto Rico*, een der vier groote *Antilles* ten oosten van *St. Domingo* (*Haïti*), verzeilde. De haven wordt door een kasteel beſtreken, en de invaart derzelve is ongemeen naauw en moeijelijk, zoo dat niemand vóór *Sir* FRANCIS DRAKE, den beroemden *Engelschen* zeereiziger, dezelve had durven in-

(*) DE LAAT, II. B. bl. 50-54.

Digitized by Google

zeilen. Dit ſtoute ſtuk waagde nogtans HENDRIKSZOON; hij zeilde het kasteel voorbij, en bemagtigde de ſtad, uit welke alle ingezetenen de vlugt genomen hadden. Zóó wrang werd destijds de oorlog, vooral in de andere werelddeelen, door Christen-Natiën onderling gevoerd! Maar ſektenhaat voegde zich hier ook bij volkshaat; de *Hollanders* verzuimden niet, om in de groote kerk alle beelden en kerkſieraden te vernielen; waarop zij de *Hollandsche* vlag op 's Gouverneurs huis plantten. Maar het kasteel was zoo gemakkelijk niet in te nemen; na herhaalde pogingen daartoe, en eene vergeefſche poging om van den Gouverneur brandſchatting te bekomen, trokken de *Hollanders* af, na *Puerto-Rico*, benevens de ſchepen des vijands, in brand te hebben geſtoken. Het uitloopen uit de naauwe haven was niet zonder moeite en gevaar, door het onophoudelijk ſchutgevaarte des vijands. Vervolgens kruiste HENDRIKSZOON nog eenigen tijd langs de *Karibische* eilanden, èn deed onder anderen een' ſtouten aanflag op het kasteel van het eiland *Margarita*, niet verre van *Zuid-America's* noordkust. Met een' aan vermetelheid grenzenden moed beklimt de bevelhebber, ſlechts door vijftien of zestien man verzeld, de zijde der ſterkte, waar die van kanon ontbloot was; doch nu liepen de *Spanjaarden* van alle kanten toe: van het kleine getal braven, die den bevelhebber verzelden, ſneuvelden er negen; velen werden gekwetst; doch twee Kapiteinen, STAPEL en ETIENNE, kwamen den Generaal ontzetten; toen weken de *Spanjaarden*, en HENDRIKSZOON plantte zelf de *Nederlandsche* vlag op het veroverde kasteel; de *Spanjaarden* ſprongen over de muren. Wie herinnert zich niet bij deze ſtout-

Digitized by Google

heid, die nimmer hare vijanden telt, een gelijkſoortig geval van ALEXANDER *den Grooten* in eene *Indische* ſtad? Echter was deze overwinning nutteloos; want men nam ſlechts het geſchut, en vernielde het kasteel met de huizen. Over 't algemeen zien wij, niet zonder leedwezen, de *Hollanders* in alle deze togten, bij den onkreukbaarſten moed, echter ook eene zucht tot vernieling voegen, die ſlechts aan wraakzucht en ingekankerden haat tegen *Spanje* kan worden toegeſchreven, zonder dat Rijk eenigermate *van belang* te benadeelen. HENDRIKSZOON overleed op dezen kruistogt; er ontſtond toen muiterij op de vloot, en men keerde weder naar 't vaderland, zonder belangrijke voordeelen te hebben behaald (*). 5 Julij 1626.

Op deze wijze ging dan *St. Salvador* verloren, ten gevolge der weinige zorg, welke de Maatſchappij voor de keuze harer bevelhebbers had gedragen. Wat baatte het vervolgens, dat de troepen, die uit *Bahia* terugkeerden, afgedankt en de Officieren niet weder gebruikt werden? Onherſtelbaar was het verlies dezer haven, die, nog nader dan de tegenwoordige hoofdſtad van *Brazilië*, *Rio Janeiro*, bij de kusten van *Afrika*, *Europa* en *Westindië* gelegen, voor den handel naar die gewesten het voordeeligſte punt aanbiedt, en een land beheerscht van de weligſte vruchtbaarheid! Nimmer hebben de *Hollanders* dit gewigtige punt kunnen herwinnen. Gewigt van het verlies van Bahia.

Ook elders waren de wapenen der *Westindische* Maatſchappij dit jaar niet gelukkig. De Vice-Admi- Zware ramp te St. George del Mina. Veron ſneuvelt. 1625.

(*) DE LAAT, II. B. bl. 54 *en verv.* 59-63. III. B. bl. 75-82.

raal VERON, die zich van de vloot van HENDRIKSZOON had gescheiden, voegde zich met twaalf schepen bij den Admiraal LAM te *Sierra Leona* op de kust van *Guinea*. Deze groote kust, door de *Portugeezen* naar de voortbrengselen in vier deelen, de slaven-, ivoor-, peper- en goudkust verdeeld, diende echter voornamelijk, om de hebzucht der inlandsche Koningen met *Europische* goederen en dranken te streelen, ten einde Negerslaven voor de volkplantingen te bekomen. Ter bescherming van dezen onmenschelijken handel waren door de *Portugeezen*, die deze kust reeds in 1481 ontdekt hadden, sterkten gebouwd, waarvan het kasteel *St. George del Mina* verreweg het grootste en aanzienlijkste was. Dit besloten dus LAM en VERON met vereenigde krachten aan te vallen. Twaalfhonderd *Nederlanders* en honderd vijftig Negers trokken op naar het kasteel: doch de weg was lang, de hette onder een' *Afrikaanschen* hemel, digt bij den Evenaar, ondragelijk; en terwijl de hoofden en de moedigste krijgslieden de ligging van het kasteel opnamen, vlijden de anderen zich afgemat op den grond neder, of zochten water voor hunn' onlijdelijken dorst (*); het gebrek aan krijgstucht was zelfs zoo groot, dat men de geweren verliet, en van dit noodlottig oogenblik bedienden zich tweehonderd Negers in dienst der *Portugeezen*, die in eene hinderlaag op de *Hollanders* loerden, en aan welke voor ieder hoofd, dat zij zouden aanbrengen, geld was beloofd. De schrik,

(*) Of *drinkende Tobak*, zegt DE LAAT, II. B. bl. 76. — Het rooken was dus met de daad reeds in zwang, maar men gaf het nog den zonderlingen naam van *drinken*.

Digitized by Google

de verwarring der *Hollanders*, die geenen vijand hoegenaamd buiten 't kasteel verwachtten, was ontzettend; de meesten werden afgemaakt, eer zij hun geweer hadden opgenomen; anderen konden door de ontsteltenis geen gebruik daarvan maken, of wierpen het van zich. Sommigen liepen in 't water, om een ijsselijker dood te ontgaan. De hebzucht der Negers, die de welgekleede *Hollanders* uitschuddeden en ontkleedden, redde nog aan velen het leven: nogtans sneuvelden of verdronken er driehonderd en vijftig soldaten en zesenzestig matrozen, benevens nog vijfentwintig man van den Generaal AREND JACOBSZ., te zamen vierhonderd eenenveertig, benevens den Admiraal VERON, den Kapitein SURMOND, alle de Kapiteinen en de meeste Officieren. Nooit heeft eene zesmaal sterkere magt van geregelde *Europische* troepen door Wilden zulk eene smadelijke neêrlaag geleden (*)!

Togt van den Admiraal P. Hein.

In het begin van 1626 rustte de Maatschappij eene nieuwe vloot uit, om die van HENDRIKSZOON, toen nog in de *Amerikaansche* wateren, te versterken met negen groote schepen en vijf jagten; maar onder een' man, die eene groote magt opwoog, onder PIET HEIN. Nogtans werd op dezen zeetogt eerst weinig uitgerigt. Men begaf zich op de hoogte van *Brazilië*, de *Antilles* en *Floridas;* doch vond de vloot van HENDRIKSZOON niet, kruiste daar, vrij vruchteloos, op *Spaansche* en *Portugeesche* schepen, en nam er slechts eenigen met huiden, meel, zout en visch; gelijk de schepen *de Dolphijn*, *de Bruinvisch*, *de Trouw* en *de Windhond*, onder Kapitein

(*) DE LAAT, II. B. bl. 76. 77.

Digitized by Google

SICKES, eenige ſchepen met ſuiker, wijn, olij enz. opbragten. Treurig is het, daarbij tevens te lezen (en wel iets, dat geene aandoeningen dan van blijdſchap over de zege verwekte), dat meer dan één ſchip met Zwarten in den grond werd geſchoten. Moesten dan die ongelukkigen met hun leven daarvoor boeten, dat 's lands vijanden hen als ſlaven hadden gekocht!

Oorzaken van de verſchillende houding der verrigtingen van de O. en W. I. Maatſchappijen.

Treffend is het onderſcheid der verrigtingen tusſchen de *Oost-* en *Westindische* Maatſchappijen in de eerſte jaren van derzelver beſtaan. Geen *handel*, maar *kaapvaart* is het doel der laatſte. De reden daarvoor is klaar. In *Oostindië* waren onafhankelijke Staten, waarmede men handelen kon: in *Amerika* was alles aan de kroonen van *Spanje* en *Portugal* onderworpen, of werd door Barbaren bewoond, te onbeſchaafd voor geregelden handel, die met den vijand onmogelijk was. Dezen moest men dus ſlechts zoo veel afbreuk doen als men kon. Van dáár, dat zich zoo vele ſtoute waaghalzen en ondernemende zeelieden in de dienst der *Westindische* Maatſchappij onderſcheidden; terwijl die der *Oostindische* meer bedaardheid, menſchen- en handelkennis vooronderſtelt. Hier werd meer beleid en ſtandvastigheid, dáár meer oogenblikkelijke moed en trotséring van gevaren vereischt. Een PIET HEIN was hier op zijne plaats.

Stoute daad van Hein te St. Salvador. Tweeëntwintig vijandelijke ſchepen genomen.

Deze groote zeeman was in 1578 te *Delfshaven* van geringe ouders geboren. Deze, althans zijne moeder, zouden hem, volgens de overlevering, ongaarne het ſcheepsleven hebben zien kiezen; doch dit was nu eenmaal zijne beſtemming. Nogtans lezen wij niets van hem vóór zijn zesenveertigſte jaar,

Digitized by Google

wanneer hij zich zoo ſchitterend bij de inneming van *Bahia* onderſcheidde. De gelegenheid miste hem daartoe in 1626: in 1627 diende het geluk hem beter. Het denkbeeld was hem ondragelijk, geheel onverrigter zake met de vloot t'huis te keeren. Daar nu het oogmerk, om HENDRIKSZOON van levensmiddelen en verſche manſchap te voorzien, gemist was, daar er zich zeer vele zieken op de vloot bevonden, en er ook gebrek was aan levensmiddelen, zoo ververschte men zich aan de kust van *Sierra Leona*, en waagde in het volgende jaar eenen nieuwen aanval op het zoo ſchandelijk verlorene *Bahia*. — Dertig ſchepen des vijands lagen in de baai; met drie der zijnen loopt PIET HEIN naar binnen, en laat het anker vallen tusſchen den *Portugeeschen* Admiraal en Vice-Admiraal; de laatſte zinkt, nadat hij om kwartier had verzocht, hetwelk door 't vreesſelijk ſchieten niet gehoord was. Eindelijk kwamen ook de vijf overige *Hollandsche* ſchepen en vier jagten opzeilen, en door dezelve werden alle booten uitgezet, die 's vijands ſchepen aan boord leiden, en, met den ſabel in de vuist de manſchap daar af dreven, die meest in 't water ſprong en al zwemmend ontkwam. In drie uren werd de overwinning onder het gebulder van het geſchut van alle de forten des vijands beſlist, en tweeëntwintig ſchepen van voor de ſtad weggehaald. Nu deed men zijn best, om buiten het bereik van 's vijands batterijen te komen; maar ongelukkig verviel het Admiraalſchip op eene droogte, en werd door het *Spaansche* geſchut deerlijk geteisterd. De andere ſchepen kwamen nu wel weder terug, maar alle pogingen, om den Admiraal vlot te krijgen, mislukten: hij zelf werd te midden

Digitized by Google

van het gevecht op twee plaatſen gekwetst; de Vice-Admiraal nog zwaarder; het ſchip *de Oranjeboom* vloog met 65 man in de lucht, en bovendien had men 40 of 50 dooden. De veroverde ſchepen werden nu ontladen, en de buit, beſtaande in wel 2700 kisten ſuiker, benevens veel tabak, katoen, huiden en verwhout, op twee der grootſte veroverde ſchepen naar 't vaderland gezonden. Door deze ſtoute daad van den Admiraal begon de *Westindische* Maatſchappij, door zoo vele rampen geknakt, weder adem te ſcheppen (*).

Tweede aanval op ſchepen in die baai.

Men dacht vervolgens aan eenen aanſlag op *Rio Janeiro*, doch vernam, dat die plaats, ſedert de jongſte poging der *Nederlanders*, welke de *Spanjaarden* en *Portugeezen* had wakker gemaakt, ten oorlog wel voorzien was, en de buit niet noemenswaardig zou zijn. Nog eenmaal zeilde de Admiraal de *Allerheiligen*-baai in, en ſtoutelijk voorbij de ſtad en de batterijen, de rivier *Pitange* op, waar zes geladene ſchepen lagen. De vijand weerde zich dapper, en men zou onverrigter zake teruggekeerd zijn, indien HEIN niet zijn volk met geweld had aangedreven, waardoor het ſchip des Vice-Admiraals bemagtigd, en al het volk na eenen vertwijfelden tegenſtand werd omgebragt, omdat de *Spanjaard* PADILLA, door wiens hand VAN DORTH was geſneuveld, hun bevelhebber was. De manſchap van twee andere ſchepen ontvlood; men vond op dezelve onder anderen 850 kisten ſuiker en vele huiden. De overige ſchepen kon men niet bemagtigen, doordien de rivier zoo eng was, dat de boomen der oevers een groen gewelf daar-

(*) DE LAAT, IV. B. bl. 103–105

Digitized by Google

over heen vormden. Dit maakte ook den terugtogt verbazend moeijelijk; nogtans volbragt men dien, in weêrwil van tegenwind, en eene naauwe en ondiepe rivier; de Admiraal, wien geen gevaar verschrikte, deed de schepen met de genomene huiden voorzien, en daardoor tegen de kogels beveiligen. Dus werd de hoop des Gouverneurs van *Bahia*, die de *Hollanders* meende in de val te hebben gelokt, volkomen teleurgesteld; zelfs de genomene schepen werden medegevoerd, met welke men eerlang den terugtogt naar 't vaderland aannam (*).

Nederlandsche volkplantingen bij de Amazonen-rivier. Rampen der eerste. Men beproeft eene tweede.

In hetzelfde jaar zeilde Kapitein HENDRIK JACOBSZ. LUCIFER, dien DE LAAT *een' kloeken zeeheld* noemt, maar met een weldadiger oogmerk dan zijne voorgangers, naar de *Westindiën*, om namelijk eene *volkplanting aan te leggen*. Het land, door de grootste rivier der wereld, den *Amazonen*-stroom of *Maragnon*, besproeid, was tot nu toe door *Europeërs* weinig of niet bezocht. Eene groote woudstreek beslaat het schiereiland of liever eiland, tusschen de rivieren der *Amazonen* en de *Orinoco;* maar wanneer dit bosch gekapt wordt, levert het overal den vruchtbaarsten grond. Reeds bij de eerste kennis aan *Amerika* hadden eenige *Duitschers* eene volkplanting aan den *Orinoco* aangelegd (†); hunne wreedheden omtrent de inboorlingen evenaarden ten minste die der

(*) DE LAAT, t. a. pl. bl. 108-110.

(†) ROBERTSON, *Hist. de l'Amerique*, T. IV. p. 116, 117. Eigenlijk vestigden zich de *Duitschers* niet in het *Delta* tusschen den *Orinoco*- en *Amazonen*-stroomen, maar ten noorden van eerstgemelden in *Venezuela*. Het waren afgedankte krijgslieden, afgezonden door het Huis WELSER te *Augsburg*, hetwelk van KAREL V. dit land voor schulden had bekomen.

Digitized by Google

Spanjaarden, en deze kolonie ging te niet door de ſchraapzucht der gelukzoekers, die de *Indianen* tot wanhoop dreven. Later had WALTER RALEIGH, een *Engelschman*, de ſchitterendſte tafereelen van dat land opgehangen; doch, derwaarts gezonden, bragt de ongelukkige geen *goud* terug, en dit kostte hem, bij den ellendigen Koning JACOB I., het leven. Thans wilden de *Nederlanders* beproeven, hier eene volkplanting aan te leggen, hetgeen hun in *Noord-Amerika*, aan de *Hudsons*-rivier in *Nieuw-Nederland*, zoo wel gelukt was. Het ſchijnt, dat reeds vóór de reis van LUCIFER door zekeren Kapitein OUDAAN eene volkplanting aan de *Amazonen*-rivier was aangelegd. Deze ſtroom liep namelijk door het gebied, waarop *Portugeezen* en *Spanjaarden* aanſpraak maakten, hoewel zij niet in ſtaat waren, het twintigſte deel daarvan te bezetten; en gelijk dan ook geene volkplanting van hen daaromſtreeks nog beſtond, zoo was nogtans het denkbeeld, dat de grond der nieuwe wereld door *ketters*, door *rebellen*, door hunne erfvijanden zou bezoedeld worden, hun ondragelijk. Een aantal hunner (waarſchijnlijk *Portugeezen*, want de *Spaansche* volkplantingen zijn te afgelegen) viel op de *Nederlandsche* volkplanters aan, die, na zich een' halven dag wanhopig geweerd te hebben, te ſcheep met elf of twaalf man de vlugt namen naar eene naburige volkplanting, door de *Engelschen* aangelegd; doch ook dezen werden door de *Portugeezen* overvallen en omgebragt. Zesenveertig volkplanters, die op eenigen afſtand van het moordtooneel woonden, vloden naar de rivier *Wiapoco* (*). —

(*) Wij hebben vergeefſche pogingen gedaan, den naam dier rivier op eenige kaart te vinden.

Digitized by Google

Doch onder dezen kleinen troep rees in de eerste maand reeds verdeeldheid; de sergeant MATRUYT doorschoot den luitenant, en het volk verdeelde zich op vier plaatsen. De inboorlingen, deze vreemdelingen niet vertrouwende, bedienden zich van list, om hen meester te worden. Onder schijn van vriendschap naderden zij hen: deze kennismaking was der kleine bende natuurlijk hoogst aangenaam, en zij lieten zich door eenen drank, dien de Wilden hun boden, bedwelmen, waarop alle vijfenveertig, slechts drie uitgezonderd, met bijlen en hakmessen in den slaap vermoord werden. Deze drie nu, waarvan er reeds een zijne taal had vergeten (*), werden door de *Nederlanders* van Kapitein LUCIFER, die door een' Neger van hun ongeluk verwittigd was, opgeëischt, en drie hen bezoekende Wilden, benevens ééne vrouw, als gijzelaars vastgehouden.

De drie ongelukkigen, het eenig overblijfsel der *Nederlandsche* volkplanting, kwamen terug, en nu besloot de voorzigtige Admiraal, zich over deze daad niet te wreken, maar de Wilden, die over het gebeurde om verschooning verzochten, en voortaan goede verstandhouding beloofden, te sparen. Men leide hier dus eene nieuwe volkplanting aan, op eenen minder boschrijken en hoogeren grond dan de vorige, en bouwde tevens eene kleine verschansing, om de kolonisten te verdedigen (†).

Twee schepen, onder de Kapiteinen SIMONSZ. en GYSEN, bragten dit jaar ook, na een hevig en lang-

(*) DE LAAT noemt hem een' *Duytschman*, maar, blijkens den zamenhang, in denzelfden zin als de *Engelschen*, dat is: een' *Hollander*.

(†) DE LAAT, IV. B. bl. 112. 113.

durig gevecht met twee *Spaansche* ſchepen uit *Honduras* (waarvan er een ontſnapte), eene buit ter waarde van twaalf tonnen gouds op; onder anderen 1404 kisten indigo uit *Guatimala*. GYSEN werd daarvoor met eene gouden keten, en zijn volk met dertien maanden gewone ſoldij beloond.

Togt van Ita. Hij neemt twee Spaanſche ſchepen.

In het jaar 1628 beſloot de Maatſchappij, door zoo veel buit verſterkt, tot nieuwe ondernemingen. De wakkere PIETER ADRIAANSZ. ITA werd aan het hoofd van twaalf ſchepen geſteld. Ook deze ontmoette weder, gelijk GYSEN in het vorige jaar, den *Spaanschen* Admiraal van *Honduras* met twee groote en ſterkbemande (*) ſchepen, op de hoogte van *Cayannes* op *Cuba*. De ſchepen poogden tusſchen den wal en het *Hollandsche* ſmaldeel de *Havana* binnen te loopen; de *Leeuwin*, de beste zeiler der *Hollandsche* vloot, belette hun zulks; doch nu geraakte dit ſchip in groot gevaar, en werd ter naauwernood door den vlootvoogd ontzet. Hij enterde den *Spaanschen* Vice-Admiraal; in 't hevigst van het gevecht wierpen de *Hollanders* vuurpotten in het ſchip; er ontſtaat een felle brand, die de onzen, welke reeds meester van het ſchip waren (driehonderd *Spanjaarden* waren geſneuveld of in zee geſprongen), ook van het ſchip drijft; doch de Admiraal ITA dreef hen met den degen in de vuist terug, en deed de boot afſteken, waardoor zij *genoodzaakt* werden te bluſſchen of te verbranden. Het eerſte gebeurde, en de prijs bleef behouden. Ook het *Spaansche* Admiraal-

(*) *Groot* namelijk en *sterk bemand* voor dien tijd, dat is: elk ſlechts met 20 ſtukken geſchut. Eerst later bouwde men de groote zeekasteelen. De *onverwinnelijke vloot* maakt echter eene uitzondering.

Digitized by Google

ſchip moest zich overgeven. Twee fregatten, uit de *Havana* ter hulpe der beide ſchepen gezonden, moesten ook afdeinzen. De *Hollanders* hadden dertien dooden en vijftig gekwetſten. Het *Spaansche* Admiraalſchip, door het gevecht zwaar gehavend, werd verbrand, nadat zijne kostbare lading indigo (met die van den Vice-Admiraal bijna 2200 kisten), huiden, *salsaparilla*, enz. gelost was (*). Er werden door den Admiraal UITGEEST nog verſcheidene andere ſchepen genomen, en in April 1629 kwam deze met eene zeer rijke lading t'huis (†).

Treurig einde der volkplanting in Zuid-Amerika.

Ondertusſchen beſloot men het ſtelſel van *Coloniſatie* in *Westindië* uit te breiden. Het ſchip *de Fortuin*, uit *Zeeland* gevaren, zette tweeënzestig volkplanters op het eiland *Tabago* aan wal, doch vond op *St. Vincent* twee man van het volk van Kapitein VAN RIJN, van de rivier *Wiapoco* bij den *Amazonen*ſtroom. De onophoudelijke vijandelijkheden der Wilden, die zijnen Luitenant gedood, en de woningen

(*) Om het bovenſtaande wel te begrijpen, herinnere zich de lezer, dat in dien tijd de geſtrengſte alleenhandel tusſchen *Spanje* en deszelfs volkplantingen eene ſtaatswet was. Er gingen jaarlijks *galjoenen* en *registerſchepen* uit *Spanje* naar de havens *Porto-Bello* op de landengte van *Panama*, en *Vera-Cruz* in *Mexico*, waarmede zij *Spaansche* of liever *Europische* goederen overbragten, en de voortbrengſelen dier landen, zoo als *cacão* (naderhand ook *cochenille*), doch vooral goud en zilver, huiden, enz. uit *Mexico* of *Nieuw-Spanje*; indigo uit *Guatimala*, zilver en goud uit *Peru* terugnamen. Deze ſchepen hadden alsdan derzelver algemeene verzamelplaats aan de *Havana* op het eiland *Cuba*, van waar zij gezamenlijk naar *Spanje* terugkeerden. De ſchepen, die naar *Honduras* gingen, en van daar terugkwamen, bragten de goederen van *Guatimala* mede.

(†) DE LAAT, bl. 128–137.

Digitized by Google

en veldvruchten hadden vernield, hadden hem genoodzaakt tot eene soort van *Capitulatie;* hij bekwam daarbij vrijheid om sloepen te bouwen, en zijn volk ongehinderd te vervoeren. Een dezer ranke vaartuigen, die den *Atlantischen* Oceaan moesten klieven, had slechts zeven mannen aan boord, die de grootste rampen moesten verduren. Twee bezweken onder weg door vermoeijenis; twee anderen, *Franschen* van geboorte, werden op het eiland *Trinidad* door de Wilden van *Granada*, geweldig op de *Franschen* gebeten, gedood; de drie overigen, *Nederlanders*, ontsnapten naar *St. Vincent* bij hunne landslieden. Van den Kapitein en de overige manschap hoorde men niets meer. Dus werd deze poging der *Nederlanders*, om zich aan de monden van den grootsten stroom der wereld neêr te zetten, te leur gesteld (*).

Piet Hein neemt de Spaansche zilvervloot.

Doch deze teleurstelling werd nog in ditzelfde jaar opgewogen door een schitterend voordeel der kaapvaart. De uitstekende PIET HEIN werd nogmaals uitgezonden aan het hoofd van eenendertig schepen, te zamen met zeshonderd tachtig stukken geschut (dus niet meer dan tweeëntwintig stukken ieder schip door elkander), en met 4000 koppen bemand, met oogmerk, om op de groote vloot te kruisen, die uit *Cuba*, met goud, zilver en *Amerikaansche* voortbrengselen geladen, naar *Spanje* terugkeeren moest. Onder weg trof deze vloot een groot onheil. Twee vooruitgezeilde schepen waren verwittigd, dat zich op het eiland *Granada* tweederlei inboorlingen ophielden: de eersten, minzaam en vriendelijk, die het bedoelde schip ook zeer wel hadden

(*) DE LAAT, V. B. bl. 131.

Digitized by Google

ontvangen (waarſchijnlijk nog afſtammelingen van het goedaardige menſchenras, hetwelk COLUMBUS op de *Antilles* reeds aantrof); de anderen zeer verbitterde en voor vreemdelingen gevaarlijke menſchen, zekerlijk de menſchenetende *Karaïben*. Deze lieden, afkomſtig hetzij uit *Florida*, hetzij (waarſchijnlijker) uit *Zuid-Amerika*, weerden zich dapperder dan het goedhartige menſchengeſlacht van *Haïti*, maar hunne zeden waren ook ruwer. De wreedheden der *Spanjaarden* hadden hun eenen ingekankerden haat tegen alle *Europeërs* ingeboezemd (*). De *Franschen* hadden zich juist kort te voren op het eiland *St. Christoffel* nedergezet; eene Maatſchappij was in 1626 in *Frankrijk* voor de vaart naar de eilanden opgerigt (†); het is te begrijpen, dat de *Karaïben* van *Granada*, reeds naar het gebergte verdrongen, ook door de *Franschen* zullen hebben geleden. Van dáár hunne verbittering tegen die Natie, waarvan wij ſtraks zulk een treffend voorbeeld zagen; maar die verbittering en argwaan ſtrekte zich tot alle vreemdelingen uit. De *Karaïben* vermoordden 34 *Hollanders* van de beide ſchepen, die bezig waren met water te halen, en vernielden dertig watervaten. Slechts vijf der aan land geganen ontſnapten (§). — Hierop zeilde men naar *Cuba*, en onderſchepte een vaartuig, door den Gouverneur van de *Havana* afgezonden, om de vloten van *Mexico* en *Tierra Firma* (de noordkust van *Zuid-Amerika*) te waarſchuwen om voor de *Hollan-*

(*) ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, II. D. bl. 82. 83.

(†) RAYNAL, L. XIII. Ch. 1. 2.

(§) DE LAAT, V. B. bl. 139.

ders op hunne hoede te zijn. Doch deze waarschuwing was nu belet; en een ander genomen vaartuig berigtte den onzen de nadering der vloot, waarop zij met zoo veel verlangen wachtten. In der daad zagen zij eerlang tien zeilen, een gedeelte der vloot van *Mexico*, en bemagtigden dezelve; zij waren geladen met huiden, meel, brood, en de kostbare verwstoffen, *Campêche*-hout, *Cochenille* en indigo. Dien eigen' dag zag men nog tien of elf schepen, en deze bleken nu de eigenlijke zilverschepen te zijn. Door den zuidewind waren zij van de *Havana* af en in de baai van *Matanzas* gedreven, alwaar zij aan den grond raakten, en zich door het voorzigtig en bedaard gedrag van PIET HEIN, die dadelijk aan de manschap lijfsgenade en dragelijke gevangenschap bood, zonder tegenstand overgaven. Hij stelde terstond de noodige orde, om het plunderen te beletten, verbrandde zevén koopvaardijschepen, die hij niet mede kon nemen, en bragt voorts den geheelen buit ongeschonden in 't vaderland. Dezelve bedroeg de zeer aanzienlijke som van ruim elf en eene halve millioen guldens, zoo wel in goud en zilver als koopgoederen, buiten de muskus, amber, bezoar, zijden waren en andere kostbaarheden, de lading van twee galjoenen en een' kleinen prijs (*).

Algemeene blijdschap over dit voordeel. Treurig ongeval bij hetzelve.

De indruk, welken deze verovering op de menigte maakte, is onbeschrijfelijk. Den zedigen man, maar die zijne eigene waarde kende, den Admiraal HEIN, behaagden de groote lof en toejuichingen, die hem van alle kanten toestroomden, geenszins. *Ziet*, zeide hij, *hoe het volk nu raast, omdat ik zoo groot een'*

(*) DE LAAT, V. B. bl. 139-147.

schat te huis breng, waarvoor ik weinig gedaan heb! Te voren, toen ik daarvoor gevochten, en vrij wat grooter daden gedaan heb dan deze, heeft men zich naauwelijks aan mij gestoord. — De togt was ook daarin gelukkig, dat, niettegenstaande de vele zieken, weinig verversching en water, op de geheele vloot toch slechts honderd vijftig menschen stierven. Vergeefs hadden de *Spanjaarden* alle mogelijke moeite aangewend, om op de *Nederlandsche* kust nog de vloot geheel of gedeeltelijk te hernemen, en daartoe alle hunne schepen bijeengebragt; ook werden in der daad eenige schepen van den Admiraal, die door storm verstrooid waren, aangevallen; maar zij weerden zich heldhaftig, en zes der schepen, hoewel tot zinkens toe geteisterd, kwamen (de laatsten van allen) in December binnen (*).

De tentoonstelling van den buit van deze vloot te *Amsterdam* had echter een noodlottig ongeluk ten gevolge. De toenmaals naar de *Nederlanden* gevlugte Koning van *Boheme*, Keurvorst van de *Paltz*, FREDERIK, was uit nieuwsgierigheid naar *Amsterdam* gereisd met zijn' oudsten zoon HENDRIK en drie Edellieden. De toenmalige geringe middelen van gemeenschap noodzaakten het koninklijke gezelschap te *Haarlem*, te midden van een' vliegenden storm, in eene veerschuit te gaan, die onderweg overzeild werd: allen verdronken, uitgezonderd de ongelukkige Koning (†).

De *Westindische* Maatschappij, sier op de vele be-

(*) V. D. CAPELLE, *Gedenkschriften*, I. D. bl. 490. *Bijvoegs. op* WAGENAAR, XI. D. bl. 41.

(†) WAGENAAR, XI. D. bl. 112.

Ruime uitdeeling der W. I. Maatschappij. Dood van P. Hein.

haalde voordeelen in één jaar (*), besloot tot eene uitdeeling van *vijftig* ten honderd, hetwelk haar door sommigen ten kwade geduid is, die niet bedachten, dat de *Oostindische* Maatschappij reeds vier jaren na hare stichting *vijfenzeventig* ten honderd had uitgedeeld, en dat de *Westindische* de rampen, die haar later (ook wel door eigene schuld) troffen, toen nog niet kon vooruitzien. Zij verloor in het jaar 1629 een' harer kundigste en dapperste vlootvoogden: PIET HEIN sneuvelde in een gevecht tegen de *Duinkerker* kapers.

De Nederlander Maartensz. maakt Mexico droog.

Wij moeten nog met een woord gewagen van het werk van eenen *Nederlander*, namelijk HENDRIK MAARTENSZOON (bij DE LAAT ten onregte een' *Franschman*, en door de *Spanjaarden* ERRIGO MARTINEZ genoemd), die in 1607 het reuzenwerk begon, om de groote hoofdstad *Mexico*, die toenmaals, even als *Venetië*, midden in het water stond, en zeer veel door overstroomingen leed, droog te maken. Men had eene vallei of kom, wel zeventig uren in den omtrek, op ééne plaats door te graven, ten einde het boezemwater te kunnen ontlasten. Dit deed MAARTENSZ., een werk, grootscher dan een der *Romeinen*. De waterloozing was 16,000 vademen lang, 8000 onder en 8000 boven den grond. Dit werk, in 1607 op last van den Onder-Koning VELASCO begonnen, werd door zijn' opvolger, als nutteloos, gestaakt; doch eene geweldige overstrooming in 1629 deed het hervatten. Sedert is die kolos-

(*) Men wil, dat er, behalve de elf en eene halve millioen, boven door ons opgegeven, nog wel voor vier millioenen aan oorlogs- en scheepsbehoeften zijn buit gemaakt. LUZAC, *Hollands Rijkdom*, I. D. bl. 320.

Digitized by Google

ſale arbeid telkens voortgezet, maar eerst in het jaar 1789 was het geheel voltooid; doch ook met dien uitſlag, dat *Mexico* geheel geen' last van het water meer heeft, maar na *Petersburg*, *Berlijn*, *Philadelphia* en West-*Londen* misſchien de ſchoonſte en regelmatigſte ſtad der wereld is. Zij heeft dit dus aan een' *Nederlander* te danken (*).

Togt van Pater. Verrigtingen van Toledo.

De togt van den Admiraal ADRIAAN JANSZ. PATER in 1629 leverde weinig belangrijks op; men voer den *Orinoco*-ſtroom op tot aan het ſtadje *St. Thomé* in *Spaansch-Guyana*, hetwelk door de *Spanjaarden* gedeeltelijk in brand was geſtoken. De onzen voltooiden die verwoesting; dit, en het nemen van eenige tabak, was alles, wat zij hier verrigtten. Doch een trek, door deze reizigers verhaald, geeft ons een ſtaaltje van de handelwijze der *Spanjaarden* met andere, ook bevriende Natiën, die het waagden, in *Amerika*, 't welk zij als *hun* eigendom beſchouwden, te komen. *Don* FREDERIK DE TOLEDO, de heroveraar van *Bahia*, had met zijne vloot, 38 ſchepen ſterk en bemand met 12,000 koppen (waarbij nog drie *Hamburger* voorraadſchepen kwamen), bij het eiland *St. Christoffel* negen *Engelsche* ſchepen, met welken Staat *Spanje* in vrede was, genomen, de verſchanſing der *Britten* vernield, en de ſchepelingen, na hen door eene laaghartige list (want tegen *ketters* was immers ook trouwbreuk en woordſchennis geoorloofd) van wel vijfmaalhonderdduizend ponden tabak beroofd te hebben, ledig naar huis gezonden; de *Roomschen*, zoo *Engelschen* als *Ieren*,

(*) Zie DE LAAT, VI. B. bl. 179–181. vergel. met HUMBOLDT, *Essai politique sur la nouvelle Espagne.*

Digitized by Google

nam TOLEDO in zijne dienst. Erger nog ging het de *Franschen*, die op datzelfde eiland een' anderen verſterkten post hadden. Ook zij werden te midden des vredes door de *Spanjaarden* aangetast; doch zij hadden hunne ſterkte ondermijnd, en lieten zich daarmede, en met velen der hen aanvallende vijanden in de lucht ſpringen. Dit had ten gevolge, dat de *Spanjaarden* nu ook niemand ſpaarden; al de *Franschen*, die zij bereiken konden, werden om 't leven gebragt (*).

Togt van Loncq naar Pernambuco.

In 1629 vond de Maatſchappij, na edelmoediglijk het door de *Spanjaarden* tot in de *Veluwe* en *Amersfoort* toe beſtookte vaderland te hebben bijgeſtaan, zich in ſtaat, om de onderneming op *Brazilië* weder te hervatten. Ditmaal, echter, begreep men, *St. Salvador*, waar de vijand op zijne hoede was, en de ſtad zeer verſterkt had, niet te moeten aantasten. Het meer zuidelijke *Rio Janeiro*, hoezeer ook een voortreffelijk punt van bezetting, was te ver afgelegen; men bepaalde zich dus tot het meer noordelijke *Pernambuco*, gemeenlijk bij verbastering *Fernambuc* genoemd. De dappere HENDRIK LONCQ, de ſtrijdmakker van HEIN, met wien hij de zilvervloot had veroverd, werd aan het hoofd eener vloot geplaatst, waarop zich ook de moedige ITA, JOOST VAN TRAPPEN, gezegd BANKERT, en CORNELIS JOL, bijgenaamd HOUTEBEEN, als bevelhebbers bevonden. Hoofd der troepen was DIRK VAN WAARDENBURG. De eerſte afdeeling der vloot was 27 zoo groote als kleine ſchepen ſterk. Doch dezelve zeilden niet met elkander, en dus verviel een gedeelte van acht ſchepen en jagten, onder

(*) DE LAAT, VI. B. bl. 164-166. 177.

Digitized by Google

LONCQ zelv', te midden der groote vloot van TOLEDO. Vergeefs was het, te willen ontſnappen; men moest dus dwars door 's vijands vijfmaal ſterkere magt heen. Den namiddag en den ganſchen nacht door deden de *Spaanschen* te vergeefs hunne uiterſte pogingen, om de acht ſchepen op zijde te komen; een der *Spanjaarden*, die LONCQ de loef zocht af te vangen, werd door eene volle laag begroet; des morgens was het getal der vervolgers tot op elf verminderd, terwijl de anderen waren achtergebleven, en dit kleine getal waagde zich niet aan de *Hollanders*, ſchoon deze drie zeilen zwakker waren. LONCQ zette vervolgens den koers naar de *Kaapverdische* eilanden, alwaar hij, ſchoon alle zijne ſchepen benevens twee veroverden bijeen hebbende, nogtans, om met te betere kans de onderneming te wagen, de verſterking wachtte, die hem beloofd was. Maar om de reeds gemelde reden — den hagchelijken toeſtand des vaderlands — zond de Maatſchappij het reeds geworvene en ter inſcheping gereede krijgsvolk tot deszelfs dienst naar de *Veluwe*, en beſteedde ook daartoe hare krijgsbehoeften, *gelijk* (zoo als de eerlijke DE LAAT wel te regt zegt) *alle eerlijke liefhebbers des vaderlands in zulk eenen toestand gehouden zijn te doen.* Doch eerlang klaarde de hemel op: de donkere wolken verdwenen door de inneming van *Wezel* en *'s Hertogenbosch.* — De Maatſchappij zond nu dadelijk eene aanzienlijke verſterking van ſchepen naar *St. Vincent* tot den Admiraal, die reeds, aan de komst der verſterking wanhopende, op het punt was van terug te keeren (*). Deze ver-

(*) DE LAAT, VI. B. bl. 166-173.

ſterking, die van den 10. October tot den 29. December uitliep, bedroeg niet minder dan vierendertig zoo groote als kleine ſchepen, zoo dat het geheel nu uit eenenzestig kielen beſtond, de ſterkſte uitrusting, die nog uit de *Nederlandsche* havens gedaan was. Na het houden van een' plegtigen vast- en bededag vertrok de vlootvoogd, die bijna vier maanden op *St. Vincent* had vertoefd, met 52 ſchepen en 13 ſloepen, waarop 3500 man landingstroepen en 3780 matrozen, naar de kust van *Brazilië*, een vaartuig achterlatende, om de nog achtergeblevene ſchepen hunnen koers aan te wijzen. In het begin van Februarij 1630 kwam men op de hoogte van *Pernambuco*.

Verovering van Pernambuco.

Dit *Brazilische* gewest ligt op 8 Gr. Z. B. en 36 Gr. W. L. van *Greenwich*. In hetzelve ſteekt kaap *St. Augustijn*, de oostelijkſte punt van *Zuid-Amerika*, vooruit. Veertienhonderd *Duitsche* vierkante mijlen beſlaat dit gewest, destijds zeer ſlecht bevolkt, maar ongemeen vruchtbaar in ſuiker, katoen, cacäo en verſhout. De hoofdſtad *Olinda* ligt eenigzins ten noorden van kaap *St. Augustijn* op een' hoogen en ſteilen heuvel aan zee, doch zonder gereede gemeenſchap met dezelve, hoewel zij zich hier zeer ſchoon voordoet. Op den top des heuvels lag een ſchoon en zeer rijk *Jezuïten*-klooster: voorts nog vier kloosters met 113 Geestelijken en zeven kerken op 2000 inwoners! Van den voet des heuvels ſtrekt zich eene zandbank tot digt bij eene reeks blinde klippen uit, die langs de kust van *Brazilië* loopt, dezelve tot beſcherming dient, en door de inwoners *Recife* of het *rif* wordt genoemd. Op deze zandbank ſtond destijds het kasteel *St. George*,

Digitized by Google

of het landkasteel, en daar tegenover, op het klippenrif, het zeekasteel. Hier was, achter twee openingen in het klippenrif, de haven *Poço*. Digter nog bij het vaste land was eene tweede zandbank, door den mond der rivier *Capibaripe* van hetzelve gefcheiden, en bekend onder den naam van *het eiland van Antonio Vaas*. Op het rif lag ook nog een dorp, waar de goederen der kooplieden (*Olinda* bezat 200 welgeftelde en daaronder eenige rijke handelaars) werden ontladen. De ftad behoorde, volgens het in *Portugal* aangenomene ftelfel, dat de ontdekkers of bezitnemers van een gedeelte des lands onder het opperbewind der kroon daarvan eigenaars waren, aan den Hertog van ALBUQUERQUE, wiens broeder kort te voren als Gouverneur aldaar was aangekomen (*).

Terwijl de fchepen nu eenen aanval op de beide kasteelen deden, landden de troepen en gingen regtftreeks op *Olinda* los, alwaar zij bijna geene tegenweer vonden, behalve in het klooster der *Jezuïten*. Echter werd de ftad fpoedig ingenomen; maar de meeste inwoners hadden hunne goederen in de binnenlanden geborgen; het geringe overfchot werd de buit der foldaten. Daarop deed de Gouverneur ALBUQUERQUE, geene kans ziende om de kasteelen op en bij het *Recif* langer te houden, de pakhuizen, die de kooplieden aldaar om de betere gelegenheid dan in de bovenftad hadden gebouwd, in brand fteken; men wil, dat daarbij wel 17,000 kisten fuiker, en een aanzienlijke voorraad verfhout verbrand zijn,

(*) DE LAAT, bl. 190. 191. Over *Recife de Pernambuco* in mijn *Magazijn*.

Digitized by Google

benevens 20 ſchepen en kleinere vaartuigen; de ſchade werd op twee millioenen dukaten (*crusados*) geſchat. Ondertusſchen bleven de kasteelen zich verdedigen. Eene eerſte poging om die te beſtormen, mislukte, doordien de ſtormladders te kort waren. Eerst nadat zij eenigen tijd door grof geſchut geteisterd waren, gaven de beide ſterkten, het land- en zeekasteel, zich over (2 Maart), en kort daarop het eiland van *Antonio Vaas*. De manſchap mogt zich naar de binnenlanden begeven, alwaar ALBUQUERQUE nu 2000 man en 2 ſtukken geſchut, behalve nog 300 inboorlingen met boog en pijlen gewapend, bijeenbragt, en betuigde, noch van onderhandeling, noch van vrijkooping der gevangenen te willen hooren. Zelfs deed hij den bevelhebber van het landfort in de gevangenis plaatſen, wegens zijne zwakke verdediging (*).

Nieuw-Nederland.

Dus had dan de *Westindische* Maatſchappij vasten voet in *Amerika*, en kon nu gerekend worden met de *Oostindische* te zullen wedijveren. Doch zij had niet alleen met het zwaard eene bezitting in *Brazilië* verkregen, een land, welks weêrgalooze vruchtbaarheid misſchien alleen door *Java* wordt geëvenaard, maar ook in het noorden der nieuwe wereld eene vreedzame en minder geruchtmakende aanwinst erlangd, die eenmaal, door haar aangelegd, maar in andere handen overgegaan, de kern zou worden van een der bloeijendſte en welvarendſte Staten der wereld. Het was *Nieuw-Nederland* aan de *Hudsons*-rivier.

Wij hebben vroeger gezien, dat deze ſtroom voor

(*) DE LAAT, t. a. pl.

Digitized by Google

Hollandsche reeders door den *Engelschen* zeeman HUDSON ontdekt werd. In 1610 werd daarop door de Algemeene Staten aan een Genootschap van kooplieden, volgens het toen heerschende beginsel van alleenhandel, vrijheid geschonken, om uitsluitend die nieuw ontdekte gewesten te bezoeken. — HENDRIK CHRISTIAANSE en JACOB HELKENS waren de eersten, die diensvolgens de vaart naar het land ondernamen, hetwelk reeds den naam van *Nieuw-Nederland* had ontvangen, en door zijnen vruchtbaren grond (zoodra dezelve van de alles bedekkende bosschen ontbloot was), door zijn gunstig, genoegzaam *Nederlandsch* klimaat, en ongemeenen rijkdom aan pelterijen, aan zee- en riviervisch, onze landgenooten bijzonder toelachte. In 1614 werd door deze kleine Maatschappij eene vesting gebouwd op een eiland aan de westzijde der *Hudsons*- of, zoo als men toen zeide, der *Noord*-rivier. Nogtans bleef, waarschijnlijk bij gebrek aan genoegzaam kapitaal der bezitters, de nieuwe volkplanting kwijnen, tot dat in 1621 de *Westindische* Maatschappij opgerigt werd. Zij nam de volkplanting over, en leide zich nu toe, om dezelve bloeijend te maken. Reeds dadelijk sloeg zij den eenig geoorloofden weg in, om hier eigendom te verkrijgen: een weg, sedert ook door PENN ingeslagen, die daarover ten hemel toe geprezen wordt; terwijl niemand van de *Hollanders* spreekt, die zestig jaren vroeger hetzelfde deden. Zij kochten namelijk van de inboorlingen de nabij den mond der *Noord*-rivier gelegene punten, het *Staten*-eiland, *Pavorica*, het eiland *Manhattan* en *Hoboken*, gelijk iets later aan de *Zuid*-rivier (thans de *Delaware*), nabij kaap *Hinlopen*, eene streek lands, *het Zwanen-*

Vroegere lotgevallen. Aankoop van land. Stichting van Nieuw-Amsterdam.

Digitized by Google

dal genoemd, en ſtichtten noordelijker aan dienzelfden ſtroom het fort *Nassau*. Op het gemelde eiland *Manhattan*, door twee armen der *Noord*-rivier niet verre van haren mond omgeven, leide men eerst eene ſterkte, en kort daarop eene kleine ſtad aan, aan welke men den naam van *Nieuw-Amsterdam* gaf. Honderd zeventig mijlen meer landwaarts in, bij de 43 Gr. N. B., werd van de inboorlingen (hun naam was *Mahibans*) (*) de plaats voor eene ſterkte gekocht, welke men het fort *Oranje* noemde, alsmede daarna de kolonie *Renselaarswijk*. De oorzaak dezer noordelijke vestigting was de handel in pelterijen. Even gelijk het noordelijke *Rusland*, dus is het vaste land van *Noord-Amerika* boven de 40 Gr. N. B. zeer rijk aan allerlei pelsdieren, wier vangst nog in onzen tijd eene bron van winst voor de *Engelsche Hudsons*-baai- en Noordwest-Maatſchappijen geweest is. Dat de laatſten zoo veel noordelijker die dieren zoeken, is alleen aan de ſterke bevolking der meer zuidelijke kustlanden toe te ſchrijven, waar de mensch tot aan en over het *Apalachische* gebergte is doorgedrongen, de bosſchen gekapt, en zoo wel menſchelijke als dierlijke bewoners derzelve verdrongen heeft. Het vooruitzigt, om met *Rusland* dien voordeeligen handel te deelen, daar het wild gedierte, door den inboorling ſlechts nu en dan vervolgd, hier ongemeen talrijk was: dit vooruitzigt deed de *Hollanders* zoo ver in het land doordringen. Destijds lag het fort *Oranje* nog te midden der eeuwige, zwijgende wouden, wier plegtig duister, vol-

(*) *Verbaal van* BEVERNINGK c. s. achter de brieven van DE WIT, bl. 606. Waren dit misſchien de *Mohicans*, die wij uit COOPER kennen?

Digitized by Google

gens ooggetuigen, zulk eenen diepen indruk op de ziel maakt; ſlechts nu en dan door den op wild loerenden *Rooden Indiaan* bezocht, in wiens nabijheid de ſtoutmoedige *Hollander* zich vestigde; thans is *Albany*, 't welk *Oranje* verdrongen heeft, de hoofdſtad van eenen grooten *Europischen* Staat, in een welbebouwd en ſterk bezocht landſchap, waar postkoetſen en ſtoombooten in ſnelheid wedijveren.

Ondertusſchen werd echter voornamelijk de zeekant door de *Nederlanders* bebouwd. In de nabijheid van *Nieuw-Amsterdam* vestigden zich de *Hollanders* op het *Lange Eiland*, ten oosten van den mond der *Noord*-rivier (tusſchen den 72. en 74. Gr. W. L. van *Londen*), alwaar zij op de westzijde *Vlissingen*, *Breukelen*, *Nieuw-Utrecht*, *Amersfoort*, *Heemstede* en *'s Gravezande* bouwden, en dus in deze eenzame ſtreken den naam der ſchoone *Hollandſche* dorpen en ſteden vernieuwden. Onderſcheidene vestigingen der Hollanders.

Ten oosten der *Noord*-rivier loopt een andere kleinere, maar nog altijd zeer belangrijke, ſtroom door het land, dien de onzen de *Verſche Rivier* noemden. Aan de westzijde derzelve ſtrekt zich het landſchap *Connecticut* uit, aldus in de taal der inlanders genoemd. Dit werd almede door de onzen van de inboorlingen (destijds de *Pequato's*) in 1633 aangekocht. Onlangs waren deze eerst bezitters des lands geworden. Zij woonden ten oosten der rivier; doch over het bezit van dien ſtroom ontſtond verſchil met den *Sachem* of bevelhebber SECUEN of SEQUEN, van eenen volksſtam, die niet genoemd wordt. De eerſten bekwamen in eenen veldſlag de nederlaag, en moesten zich toen verder westwaarts onder beſcherming der *Nederlanders* begeven, aan Aankoop van Connecticut.

Digitized by Google

welke de *Pequato's* daarop het land, hetwelk zij niet behoefden, verkochten. Het land was ſchoon en vruchtbaar, en werd jaarlijks in de lente, even als *Egypte* door den *Nyl*, tot aan 't gebergte toe overſtroomd (*).

Wij kunnen niet nalaten, deze wijze van handelen met de inboorlingen goed te keuren; ſlechts ware het te wenſchen geweest, dat men meer kieschheid had betoond in de middelen van betaling. — Geld, het gewone middel van omzetting in beſchaafde gewesten, kwam hier natuurlijk niet in aanmerking; doch wanneer men deze ruwe natuurmenſchen kunstbehoeften moest leeren kennen, konden die toch onſchuldiger geweest zijn dan die, waarvan men zich thans bediende: buskruid en vuurwapenen tot onderlinge, brandewijn tot eigene vernieling. Het eerſte moest tevens aan de *Irokeezen*, vijanden der *Franschen*, tegen dezen, destijds vrienden en bondgenooten der *Hollanders*, dienen. Het is waar: andere *Europische* Natiën dachten en handelden op dit punt even zoo; maar hoe gaarne zouden wij onze Natie van dien ſmet vrijſpreken!

De Zweden in Nieuw-Jerſey. Zij vereenigen zich met de Hollanders.

Iets later dan de *Hollanders* hadden ook de *Zweden* eene volkplanting ten oosten der *Zuid*-rivier, in het tegenwoordige *Nieuw-Jersey* aangelegd. Volgens de waarſchijnlijkſte opgave had deze vestiging in 1626 onder den grooten GUSTAAF ADOLF, onder wiens regéring *Zweden* het toppunt zijner magt bereikte, plaats; de Koning verleende oktrooi aan eene Maatſchappij, en het land werd *Nieuw-Zweden* genaamd. — Doch na den dood des grooten Ko-

(*) BEVERNINGK, bl. 607.

Digitized by Google

nings (1632), terwijl *Zweden* onder eene minderjarige Koningin alle zijne krachten tot den dertigjarigen oorlog in *Duitschland* besteden moest, bleven de volkplanters zonder eenige bescherming, en verkozen dus, zich met de *Hollanders* te verbroederen, zich onder hunne bescherming te plaatsen, en den handel in pelterijen met dezelve te deelen. Men won daardoor eene kust van anderhalven graad in de breedte, en den mond der heerlijke *Zuid-* of *Delaware*-rivier, met de sterkten *Kasimir*, *Helsingborg*, *Nieuw-Wasa*, *Gripsholm* en *Nieuw-Gothenburg*. Bij laatstgemelde verliest zich de *Schuilkil* (blijkbaar door de *Hollanders* dus genoemd) in den *Delaware*, en hier is de plaats, waar later de stad der *broederliefde* (*Philadelphia*) door PENN werd opgerigt.

Uitgestrektheid en belangrijkheid van Nieuw-Nederland. Twisten met de Engelschen.

Nieuw-Nederland strekte zich dus in 1633 uit van de *Versche-* of *Connecticut*-rivier op 72½ Gr. W. L. van *Londen* tot op den 75½. Gr., en in de breedte van den 39. tot den 42½. Gr. Het omvatte de tegenwoordige Vereenigde Staten *Nieuw-York*, *Connecticut*, *Nieuw-Jersey*, een gedeelte van *Delaware* en van *Pensylvanië*. Men bezat daarin alle grondstoffen van een' uitstekenden voorspoed, zoo wel tot den landbouw als handel. Niet verre van daar ten noorden kon aan de *Hollandsche* visschers een gedeelte der zoo hoogstvoordeelige kabeljaauwvangst, op en omstreeks *Newfoundland*, bijna niet ontgaan. Men kon van daar ook de walvischvangst drijven. De verbazende bosschen leverden voor woningen, voor scheepstimmerhout, teer, pek en andere scheepsbehoeften een' onuitputtelijken voorraad op. De handel in pelterijen was allervoordeeligst, alsmede de jagt op het hier zoo talrijke wild en gevogelte; de

Digitized by Google

veeteelt kon veel opleveren; de vruchtbare grond kon *mais* (*Turksch* koren of *Indiaansche* tarwe), moeskruiden, boomvruchten, en druiven voortbrengen. Doch men had aan weêrskanten naburen, die ons dit, even zeer als den handel op *Java*, misgunden. Het waren de *Engelschen*, die reeds sedert 1584 *Virginiē* ten zuidwesten van *Nieuw-Nederland* ontdekt, en daarvan in 1607 bezit genomen hadden, en de volkplanters van *Nieuw-Engeland* ten noordoosten, die, door naauwgezette, misschien overdrevene godsdienstigheid, eerst de kerketucht der heerschende Bisschoppelijke kerk naar *Holland*, en toen men hun ook hier niet naauwgezet genoeg was, naar *Amerika* waren ontweken, waar Koning JACOBUS I. beloofde, hen *oogluikend* te zullen dulden. Hun oogmerk was eerst geweest, zich bij de *Hollanders* aan de *Noordrivier* neder te zetten; doch een toeval, 't welk over het lot van *Noord-Amerika* beschikte, dreef hen meer oostwaarts naar kaap *Codd*, alwaar zij dus eene *eigene* volkplanting stichtten, dezelve *Nieuw-Engeland* noemden, en eene stad, *New-Plymouth*, bouwden, in de landstreek door hen *New-Hampshire* geheeten. — Eene andere bezending kwam in 1629, en vestigde zich meer zuidelijk in *Massachusetts*. Men zal weldra zien, dat deze vrome lieden de herbergzaamheid, hun in *Holland* betoond, hier slecht vergolden, en veroverende indringers werden. Doch in 1633 was dit nog niet te vreezen. De *Westindische* Maatschappij stond met den eenen voet in *Nieuw-Nederland*, met den ander' in *Braziliē* gevestigd, en hield zich reeds sedert 1628 met eenige schikkingen voor de telkens aangroeijende volkplanting bezig. De Maatschappij behield het eiland *Manhattan*, waarop de

Digitized by Google

hoofdſtad gebouwd was, voor zich; men mogt zich anders vrijelijk langs de rivieren nederzetten, *mits de inboorlingen voor hunnen grond voldoende.* Van *Florida* tot *Newfoundland* was voor ieder *Nederlander* de vaart vrij; doch men moest de goederen met 5 pCt. inkomende regten te *Nieuw-Amsterdam* binnenbrengen. Ook de kabeljaauwvangst werd tegen zes guldens het last uitgaande regten (doch alleen naar *Italië*) vrijgeſteld. Er werd een Raad voor *Nieuw-Nederland* onder eenen *Commandeur* ingeſteld; de laatſte werd door de Maatſchappij, de Raadsleden door de planters benoemd; elke rivier zond daartoe eenen Afgevaardigde (*).

J. Specx, Gouverneur-Generaal van Oostindië. Nieuw verbond met Ternate.

Doch wij moeten thans weder naar *Oostindië* keeren, alwaar de nieuwe hoofdſtad *Batavia*, van eene dubbelde belegering, door den magtigſten vijand op *Java*, verlost, met jeugdige kracht en het zelfvertrouwen der overwinning het hoofd verheft, en naar de heerſchappij over den *Indischen* Archipel dingt, terwijl in het westen *Pernambuco* en *Nieuw-Amsterdam* veelbeloovende hoofdzetels van het *Nederlandsche* gebied in *Zuid-* en *Noord-Amerika* worden. — JACOB SPECX was, gelijk wij gezien hebben, als

(*) Voor de kennis der vestiging en lotgevallen onzer landgenooten in *Nieuw-Nederland*, waarover de bronnen zoo ſchaars zijn, hebben wij de grootſte verpligting aan wijlen den Heer LAMBRECHTSEN VAN RITTHEM, een onzer bekwaamſte oudheidkundigen, in leven Voorzitter van het *Zeeuwsche* Genootſchap der Wetenſchappen. Zijne *Korte beschrijving van de ontdekking en lotgevallen van Nieuw-Nederland* heeft eene wezenlijke fakkel voor die zoo weinig bekende Geſchiedenis ontſtoken, en ons in het bovenſtaande overal ten gids gediend. Zie aldaar bl: 15-42.

Digitized by Google

Gouverneur-Generaal bij voorraad in de plaats van KOEN opgetreden. Onder het beſtuur van dezen Opperlandvoogd werd de handel vreedzaam voortgezet, en de ſchraalheid der Geſchiedenis gedurende dat beſtuur is een bewijs voor den voorſpoed van hetzelve. Er werd een verdrag met *Ternate* geſloten, waarmede de vriendſchap ſedert verſcheidene jaren bekoeld was. De Sultan had vrede met de *Spanjaarden* zoo wel als met het naburige *Tidor* gemaakt, zekerlijk om den alléénhandel der *Hollanders* te ontduiken. Er vielen zelfs kleine geſchillen voor; de bewoners van *Bachian* (de *Labores*) wilden het fort *Barneveld* aan *Spanje* verraden; doch de daders werden gevat. De oude Koning van *Ternate* overleed in 1627, en in zijne plaats kwam zijn neef IHHAMZA op den troon, die 21 jaren bij de *Spanjaarden* was gevangen geweest, en onder den naam van PEDRO D'ACUNHA het *Roomsche* geloof had aangenomen. Hij was buiten kennis der *Hollanders*, tegen de beſtaande verdragen, vier maanden na zijne terugkomst uit *Manilla* tot Koning aangeſteld. Men begrijpt ligtelijk, dat deze keuze de *Nederlanders* niet aangenaam zijn kon. Nogtans gaf hij hun geene reden van klagten; want hij vreesde, dat zij zijnen mededinger ALI op den troon mogten plaatſen, en wilde zich niet blindelings aan de *Spanjaarden* overgeven, om niet geheel onder hun bedwang te ſtaan. Eene ſoort van evenwigt tusſchen de beide Mogendheden in die ſtreken kwam hem dus wenſchelijk voor; doch de *Hollanders* klaagden gedurig over de inbreuken op het verbond, waarbij hun de *uitsluitende* handel in ſpecerijen werd toegeſtaan. IHHAMZA liet zich dus vinden tot een vernieuwd ver-

Digitized by Google

bond, hoofdzakelijk van den volgenden inhoud: „de Koning beloofde de wapenschorsing met *Spanje* en *Tidor* te breken, voortaan alle kruidnagelen uitsluitend aan de *Oostindische* Maatschappij te verkoopen, de 625 pond tegen vijftig *Spaansche* piasters (125 guldens); voorts zorg te dragen, dat er geene boomen uitgeroeid of verwaarloosd en in plaats daarvan tuinen voor andere vruchten wierden aangelegd. (De geringe prijs der kruidnagelen, volgens het *Monopolie*, had de inwoners zoo verre gebragt, en het was eene schandelijke inbreuk op het natuurlijk regt, hen tot het kweeken van een gewas, tot hunne schade, of althans tegen hunne neiging, te dwingen). De Christenen, die op den vijand mogten worden gevangen gemaakt, zouden aan de *Nederlanders* worden overgeleverd. *Mohammedanen* en *Heidenen*, die zich onder het oppergezag der *Nederlanders* begeven, of het Christendom aannemen wilden, zouden zulks vrijelijk doen mogen. Omtrent de uitwisseling der gevangenen bij den vijand maakte men eenige schikkingen. Men zou zorgen, tot die uitwisseling en vóór andere benoodigdheden het eiland van *Spaansche* piasters te voorzien, in plaats van het thans uitsluitend in zwang zijnde *Hollandsche* geld." Te *Amboina* was reeds in 1628 door Prins ALI, wien HHAMZA van *Ternate* als zijnen stadhouder derwaarts gezonden had, eene gelijksoortige overeenkomst gesloten met den Gouverneur LUCASZOON, waarbij men ook stellig beloofde, *geene handels- of andere betrekkingen met eenige Natie, buiten de Nederlandsche, te zullen aangaan.* Men sloot voorts een naauw verdedigend verbond, vooral tegen *Macassar* op *Celebes*. De prijs der kruidnagelen werd hier hooger

Digitized by Google

dan op *Ternate*, namelijk op 60 piasters (150 guldens) de *bhaar* van 625 pond gesteld (*).

Bestuur van Brouwer. Gezantschap naar Bali.

In 1632 werd SPECX vervangen door HENDRIK BROUWER, die reeds in 1613 in *Japan* geweest, daarop naar het vaderland teruggekeerd was, en van 1617 tot 1632 den post had bekleed van Medebestuurder der Maatschappij te *Amsterdam*. Ook zijn vierjarig bestuur was vreedzaam, en de inwoners van den *Archipel* gewenden zich al meer en meer aan de *Hollandsche* regéring. BROUWER was met loffelijken ijver bezield voor de uitbreiding van de belangen der Maatschappij. Hij vaardigde gezantschappen af naar *Bali*, een eiland vlak ten oosten van *Java* gelegen, waar nog de Godsdienst der *Hindous* heerscht, en zoo wel de vrouwen bij den dood harer mannen, als slaven en slavinnen bij dien hunner heeren en vrouwen worden ter dood gebragt: echter niet dan vrijwillig, en niet met de wreedheid, die nog op het *Indische* schiereiland plaats heeft, waar de vrouwen *levend* in den brandstapel worden geworpen. In *Bali* worden zij vooraf doorstoken. De *Nederlandsche* Gezanten zagen *tweeëntwintig* slavinnen der Koningin Moeder bij zulk eene gelegenheid (hare begrafenis) slagten, en het vermogen des bijgeloofs of der schaamte is zoo groot, dat alle deze ongelukkigen zich aanbieden. Bij de begrafenis van twee zonen des Konings had het getal der slagtoffers te zamen *zesenzeventig* bedragen. De Prinsessen van den bloede alléén hebben de treu-

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 255-257. 262. 263. II. D. 2. St. bl. 75-78. *Hist. des Moluques*, T. III. p. 290-293. 298-302.

Digitized by Google

rige eer van *zelve in het vuur te springen*, ten einde door niemands handen te ſneven. — De uitſlag des gezantſchaps was niet voordeelig. Men werd niet eens ten gehoor bij den Koning toegelaten, en verwierf ſlechts de vrijheid, om de medegebragte goederen tegen rijst, die ook genoeg op *Java* groeit, te verhandelen.

Zaken van Sumatra en Siam.

Op *Sumatra*, met hetwelk thans de handel zeer levendig was, uit hoofde van de ongewoon ſterke vraag naar peper in *Europa*, had eene omwenteling plaats, niet ongewoon in die gewesten. De Vorst van *Indrapoura*, op de oostkust des eilands, was met zijne meeste troepen en een gedeelte der ſtedelingen door de wapenen van *Atsjien* geſneuveld, de overigen waren op de vlugt geſlagen, en dus de handel volkomen geſtoord. Te *Judia*, de hoofdplaats van het Rijk *Siam* in *Achter-Indië*, werd in 1634 de eerſte ſteenen loots voor den *Nederlandschen* handel gevestigd. BROUWER had op zijne vroegere reis naar *Japan* in 1613 reeds den handel op *Siam* gevestigd (*).

Verrigtingen van Gijſels in de Molukken.

Op *Amboina* en in de omſtreken hadden nog gedurig kleine onlusten plaats, ten gevolge van den ſmokkelhandel van kruidnagelen, die door de lage prijzen, welke het *monopolie* gaf, en de ligging der talrijke eilanden, volſtrekt niet te beletten was; doch in 1631 het aantal op niet meer dan 1400 *bharen* (elk van 625 pond) bragt, hetwelk men in vergelijking van den geheelen oogst zeer gering vond. De Gouverneur GIJSELS begon zijne verrigtingen in 1631 met de verovering van het ſchiereiland *Tobo*,

(*) DU BOIS, *Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 104-114.

Digitized by Google

op eene vooruitſtekende rots van het eiland *Ceram-Laut*, een roofnest, zeer lastig voor het thans bevredigde *Banda*. Het onderwierp zich volkomen als *eigendom* aan de *Oostindische* Maatſchappij. De *Mohammedaansche* zeeroovers op het eiland *Onuniona*, ten oosten van *Amboina*, deden ook veel overlast aan de Christenen aldaar, die zij tot afval dwongen. De *Hollanders* hadden namelijk niet verzuimd, ook voor het onderwijs in de Godsdienst dezer eilanders zorg te dragen. Alle kantoren in de *Molukken* waren van inlandſche ſchoolonderwijzers voorzien, die zich voornamelijk met godsdienſtig onderwijs bezig hielden, en dagelijks gebeden voorlazen. Op het fort *Maleya* was ook een Proponent, die alle zondagen predikte. Maar even zulke getrouwe onderdanen der Maatſchappij, als deze Christenen waren, even ontembaar waren de *Mohammedanen*. Van daar, dat ook veelal een opſtand tegen de regéring met eene poging verzeld ging, om de Christen-bewoners der eilanden weder tot het geloof aan den *Koran* over te halen. De afvalligen moesten, als bewijs hunner getrouwheid, dadelijk een' Christen doodſlaan, en zijn hoofd bij den bevelhebber brengen. Daarentegen na-
1633. men de onzen 300 woeste en ontmenschte *Alfoerezen* of bewoners der binnenlanden van de *Molukken* in dienst, een menſchenras, hetwelk geen huwelijk mag aangaan, vóór dat de bruidegom het hoofd van een' mensch kan aanbrengen, waartoe zij den eerſten den besten vreemdeling verraderlijk vermoorden (*)! Het is niet te verwonderen, dat deze we-

(*) OLIVIER (*Zee- en Landreizen*, II. D. bl. 102-108) doet zich voor als lofredenaar der *Alfoerezen*, doch loochent

Digitized by Google

zens aan de vijanden meer ſchade deden, dan duizend onzer ſoldaten, en dat zij het geheele land verwoestten; doch het is tevens eene door alle gronden van Christendom en menſchelijkheid beſliste zaak, dat het in dienst nemen van zulke tijgers — gelijk weleer ook de *Franschen* en *Engelschen* de Wilden van *Noord-Amerika* deden — volſtrekt ongeoorloofd en ſchandelijk is voor eene beſchaafde Natie. Ook vernielde GIJSELS, met eene barbaarschheid, die geene verſchooning verdient, op alle plaatſen, waar de opſtand was uitgebroken, of waar hij ſmokkelhandel meende te ontdekken, de nagelboomen der ingezetenen. Op *Erang* alléén werden wel 5000 nagelboomen, 100 muskaatboomen, en 500 kokospalmen vernield.

Hij wordt door van den Heuvel vervangen.

Ondertusſchen kwam de Commisſaris VAN DEN HEUVEL, afgevaardigd om de *Moluksche* eilanden te bereizen, en onderzoek naar den ſtaat van zaken te doen, te *Amboina* aan. Hij berispte geſtrengelijk de handelwijze van GIJSELS, beſchuldigde hem van verſcheidene bedriegerijen in zijn beſtuur en misbruik van den alléénhandel ten zijnen behoeve, en maakte daardoor zoo veel indruk, dat men beſloot, GIJSELS terug te roepen, en VAN DEN HEUVEL in zijne plaats te zenden. Deze nogtans volgde dezelfde ſtaatkunde als zijn voorganger, die namelijk, van door branden en inroepen van moordbenden de volken te temmen. (Wij lezen echter niet van hem, dat hij vruchtboomen heeft doen kappen). De on-

zoo min deze afgrijsſelijke gewoonte als hun erger dan dierlijk voorkomen. Waar zulk eene gewoonte beſtaat, en zoo lang zij beſtaat, is het volk *wild*, in den eigenlijkſten zin des woords.

Digitized by Google

lusten werden dan ook telkens heviger, vooral door de ophitsing van zekeren inlander KAKIALI, en namen meer en meer het voorkomen aan van een' hardnekkigen kleinen oorlog.

Van den Heuvel veroordeeld.

Middelerwijl had GIJSELS zich, hetzij te regt, hetzij te onregt, zoodanig weten te verontschuldigen, dat men *hem* nu op zijne beurt als Commis-
1635. saris-Generaal naar de *Molukken* zond, met last, om zekeren *korporaal*, met name JOCHEM VAN DEUTEKOM, tot Gouverneur van *Amboina* aan te stellen. VAN DEN HEUVEL, misschien van de waarheid zijner beschuldiging (die men niet geheel ontkende, maar *van weinig gewigt* oordeelde) overtuigd, en dus zijne terugroeping als het werk eener kuiperij beschouwende, die niet gaarne, ook in het belang der Heeren Raden van *Indië*, de zaak der *bijzondere voordeelen* wilde onderzocht hebben, keerde naar *Batavia* terug, en durfde onbewimpeld zijn gevoelen (*eenige vuile woorden en lasteringen*, zegt VALENTIJN) uiten tegen de *hooge Regéring*, den Heer Opperlandvoogd en Raden van *Indië*. Deze deden hem regterlijk vervolgen, en het vonnis droeg alle sporen eener lage bijzondere wraak. Men noodzaakte hem, *openlijk op het schavot zijne schandtaal te herroepen* (die daardoor waarlijk niet werd gelogenstraft) *en tevens gegeeseld en met een' zilveren priem door de tong gestoken te worden.* Deze beide laatste wreedheden schaamde men zich echter te plegen.
1636. VAN DEN HEUVEL vertrok naar *Europa*.

Wreed bestuur van van Deutekom.

De korporaal van DEUTEKOM regeerde (zegt VALENTIJN) *slecht* en *straf*. Niet slechts behandelde hij de *Amboineezen*, zelfs die hem geschenken bragten, barsch en onvriendelijk, maar ontzag zich ook niet,

Digitized by Google

om den Koning van *Soya* te *slaan*, welke daarop, door het zingen van zeker lied, alle de *Ambonsche* zeevaarders van de *Nederlanders* aftroonde, en het volk slechts naar gelegenheid deed uitzien, om van *Nederland* af te vallen. KAKIALI was naar *Batavia* vervoerd, en dit had de verbittering nog vermeerderd. Het vertrouwen was weg, en eerlang barstte de opstand van alle zijden in lichtelaaije vlam uit (*).

Vertrek van Brouwer. Antoni van Diemen Gouverneur-Generaal.

Na een driejarig verblijf vertrok BROUWER in 1636 aan boord van het schip *Nieuw-Amsterdam*. Zijne verdere lotgevallen, tot op den togt naar *Chili*, waarvan wij later moeten gewagen, behooren niet tot onze taak. Hij had eenen opvolger, onder wien de Maatschappij bijkans het toppunt van hare magt en haren roem bereikte: ANTONI VAN DIEMEN.

Deze was de zoon van een' burgemeester van *Kuilenburg*; doch eene losse levenswijze in zijne jeugd had hem zoo diep in schulden gestoken, dat hij zich nog gelukkig mogt rekenen, als Adelborst naar *Indië* te komen. Hier bezorgden zijne bekwaamheden hem zeer spoedig bevordering. Hij schreef eene zeer vlugge hand, en had een' uitnemenden stijl, gelijk bleek uit het schrijven van verzoekschriften voor vele soldaten. Dit trok de aandacht, en de Opperlandvoogd nam hem als klerk in zijne dienst. Kort

(*) VALENTIJN, II. D. bl. 87–89. 90. 91. 95. 104–106. DU BOIS, p. 114. 115. Ik moet echter bekennen, dat mijne vermoedens niet van VALENTIJN zijn. Hij zou niet zoo vrijpostig noch oneerbiedig geweest zijn, de *hooge Regéring* van onregtvaardigheid te verdenken. Over 't geheel is ons bestuur in de *Molukken* omtrent dezen tijd gansch niet het schitterendste gedeelte onzer Geschiedenis in de *Indiën*.

Digitized by Google

daarna was men zoo verlegen om een' algemeen' boekhouder, dat men, bij gebrek aan bekwame voorwerpen, de trom moest laten roeren, om te zien, of niemand der *soldaten* of andere perſonen zich in ſtaat keurde, om dit gewigtige ambt te bekleeden. Er was niemand, dan VAN DIEMEN alléén. Dezen werd daarop die post toevertrouwd, en hij vervulde dien met zoo veel lof, dat hij eerlang tot de waardigheid van Opperkoopman, en in 1625 tot die van Raad van *Indië* opklom, in welke hoedanigheid hij in 1630 eene reis naar het vaderland deed. Na zijne terugkomst werd hij (1632) Directeur-Generaal, en in Januarij 1636, bij het vertrek van BROUWER, tot Gouverneur-Generaal voorgeſteld en benoemd (*).

Van Diemen dempt den opſtand op Amboina door klem en toegevendheid.

VAN DIEMEN's eerſte werk moest de herſtelling van orde en rust in de *Moluksche* eilanden, bepaaldelijk op *Amboina*, zijn. Hij begaf zich dus met 17 ſchepen en 2000 man naar dat eiland, alwaar de *Ternataansche* ſtadhouders (*Kimelahas*) den oorlog vooral met hardnekkigheid voortzetteden. Jaarlijks kwamen er welgewapende vaartuigen uit *Macassar*, *Java* en andere gewesten van *Indië*, om den oogst der kruidnagelen weg te halen, verdedigd en onderſteund door de gezegde *Ternatanen*. VAN DIEMEN beſloot *Luciëla*, het hoofdverblijf der vijanden, op een' berg gelegen, te beſtormen. Vier verſchanſingen boven elkander waren op dezen berg aangelegd; doch allen werden door de *Hollanders* ſtormenderhand ingenomen. Men hoopte nu, dat de hoofden of *Orang-Keys*, althans der *Amboineezen*,

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 293. 294. DU BOIS, p. 116.

Digitized by Google

om den vrede zouden verzocht hebben; doch men bedroog zich: de wrok tegen den barſchen VAN DEUTEKOM zat te diep in het hart dezer lieden. Doch toen men in VAN DIEMEN een' geheel ander' man vond, haastten zij zich om vergiſſenis te verzoeken, zoo wel van *Amboina* als van het bijgelegene eiland *Honimoa* en *Ley Timor*, een aan *Amboina* gehecht ſchiereiland. Daarop werd *Hatoeaha* op het groote eiland *Ceram* aangetast, aldaar weder eene driedubbelde verſchanſing vermeesterd, en de vijand naar beneden geworpen. Door toegevendheid won daarop VAN DIEMEN de gemoederen: de algemeen gehate VAN DEUTEKOM werd afgezet, en door den Raad van *Indië*, OTTENS, vervangen. KAKIALI, wien men van *Batavia* had medegebragt, erlangde vergeving, en zelfs herſtelling in zijne waardigheid als Opperhoofd van *Hitoe*, het noorderdeel van *Amboina*. VAN DIEMEN wilde „van geene begane overtreding meer geſproken hebben, want dat men nu „om niets anders denken moest, dan om vrede." Er werd een landdag gehouden, en op denzelven geſchenken aan de Opperhoofden gegeven. VAN DIEMEN nam daarop de terugreis aan, en ſloot onder weg den vrede met den *Sultan* van *Macassar*, op voorwaarde, dat zijne onderdanen, ondernemende en onvertzaagde zeelieden, de vijanden der *Nederlanders* niet zouden bijſtaan.

Tweede togt van van Diemen. Nieuw verdrag.

Na het vertrek des Opperlandvoogds kon nogtans KAKIALI niet rusten. Hij ontbood hulp van het pas bevredigde *Macassar*, en van het naburige *Boeri*. Doch de wakkere VAN DIEMEN verſcheen op nieuw (1638) op *Amboina*. Ditmaal kwam hier ook de Koning van *Ternate*, IHIAMZA, benevens die van

Djilolo, en de verdrevene Koning van *Tidor*. Het gezag van HHAMZA, die in naam althans Souverein van *Amboina* was, en wien men alle de landen, hem door de *Portugeezen* onthouden, op eenen algemeenen landdag der Grooten toezeide, en verscheidene landstreken wedergaf, die de Maatschappij onmiddellijk beheerschte (*), deed de misnoegdheid eindigen, en eene overeenkomst sluiten, zeer ten voordeele van den *Hollandschen* handel. Immers, VAN DIEMEN begreep te regt, „dat het ons niet om een „groot bewind over de landen, maar alléén om den „handel te doen was." Geheel *Ceram*, benevens de kust van *Hitoe* en vele andere landen en dorpen werden hem dus afgestaan, en zelfs een jaarlijks geschenk van 4000 rijksdaalders (piasters) beloofd, maar daarvoor nam de Koning alle de zoo onrustige *Ternatanen* met vrouwen en kinderen met zich: hij beloofde, *dat niemand*, het zij uit *Indiën* of uit *Europa*, op de eilanden van *Amboina* zou mogen aan land komen, dan met passen van den Gouverneur Generaal van *Batavia* voorzien, en wel slechts op vier plaatsen; dat het vervoer der kruidnagelen volstrekt zou verboden worden, en tot dat einde elk, die het eiland verlaten wilde, door de *Nederlandsche* Hoofden zou mogen onderzocht worden, dat de *Nederlanders overal in 's Konings landen vestingen zouden mogen aanleggen*, en de overtreders

(*) Sedert de verovering der sterkte van *Amboina* op de *Portugeezen* had de Maatschappij zich namelijk vele landstreken toegeëigend, waarop de Koningen van *Ternate*, vroegere bezitters derzelven, zich steeds hun regt voorbehielden. VAN DIEMEN dacht te regt, dat het beter was dezen, dan hunne landen te winnen.

Digitized by Google

dezer overeenkomst door den *Nederlandschen* Gouverneur en den Stadhouder des Konings gezamenlijk zouden geſtraft worden, waartoe de eerstgenoemde ook de inlanders zou kunnen bezigen. De nagelen zouden op den duur tegen 60 piasters de *bhaar*.(*) aan de *Nederlanders* alléén worden afgeleverd. Nogtans werd de rust niet volkomen herſteld. — Men moet erkennen, dat dit verdrag de natuurlijke vrijheid der ingezetenen te zeer beperkte, en hen als 't ware geheel van andere Natiën aſſneed. Er bleef daarover ſteeds misnoegen heerſchen; want de verzoeking, om uit eilanden, waartoe de toegang niet kon geſloten worden, kruidnagelen tot hoogere prijzen uit te voeren, was onweêrſtaanbaar, en ſtuitte altijd af op de *Hollandsche* waakzaamheid.

Lotgevallen der Hollanders op Japan. Verplaatſing van Firando naar Desima.

Omtrent dezen tijd had de ſchrikkelijke vervolging der Christenen in *Japan* plaats, waarvan wij met een woord moeten ſpreken, omdat dezelve door de ſnoodſte lastering aan den raad der *Hollanders* te last is gelegd. Het was onder de regéring van den kroonsoverweldiger YEYE YESSO, dat de *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij vrijheid tot handel in *Japan* verkreeg, door den voormaligen Onderkoopman (naderhand Gouverneur-Generaal) SPECX. Doch zij vond nog geduchte mededingers in de *Portugeezen*, die door hun lang verblijf in *Portugal*, en door hunnen belangrijken handel, ten Hove zeer grooten invloed genooten. Deze lieten niet na, volgens hunne gewoonte, de *Hollanders* nog altijd als zeeroovers af te ſchilderen, en als menſchen zonder

(*) Hier vind ik bij VALENTIJN de *bhaar* op 550 pond begroot, elders op 625.

Digitized by Google

eenige Godsdienst. Doch zoodra zij merkten, dat de groote vermeerdering der Christenen in *Japan* bij dit wantrouwige Hof argwaan begon te verwekken, maakten zij bekend, dat de *Hollanders* ook Christenen waren, zoekende hen dus in hetzelfde bederf met zich mede te slepen. Want langzamerhand begon men de *Portugeezen* te plagen; men plaatste hen op een klein eiland bij *Nangasaki* (*Desima*) en stond hun den handel niet dan onder zeer naauwe bepalingen toe. Tevens rezen de *Hollanders* bij de *Japanneezen* in achting. In de eerste jaren van hunnen handel, toen nog de oude veete met *Spanje* fel aan 't blaken was, hadden zij hunnen buit op die Natie ook ter verkoop naar *Japan* gebragt, hetwelk bij die trotsche Natie het denkbeeld, dat de *Hollanders* zeeschuimers waren, niet zeer kon verzwakken. Naderhand echter, toen in de latere jaren van het Bestand veel meer handel dan wel kaapvaart gedreven werd, kwam men ook met zilver en zijde (eene waar, die in *Japan* sterk vertier vindt) op de *Japansche* markten, hetwelk dat fiere volk, voor welks aanmatigingen en eischen men alle mogelijke inschikkelijkheid betoonde, niet weinig behaagde. Dit deed dan den Keizer besluiten, om de *Portugeezen* uit zijn gebied te verwijderen, de *Roomsche* Christenen uit te roeijen, en slechts met de *Hollanders*, die niet ontkenden, dat zij Christenen waren, maar geenszins op de wijze der *Portugeezen*, den handel, hoewel even zoo beperkt als met dezen, te laten bestaan. Nogtans deed het den *Hollanderen* zeer veel nadeel, dat zij Christenen waren. Twee Gouverneurs van *Nangasaki* vooral lieten niet na, hen ten Hove in het ongunstigste daglicht te plaatsen, en

Digitized by Google

alle de oude afgefletenen lasteringen der *Portugeezen* daartoe te herhalen. Eerst ftelde men voor, om de *Hollanders* in het algemeene verbanningsoordeel over alle Christenen te doen deelen. Doch eindelijk werd de genoemde bepaling genomen, dat namelijk de *Nederlanders* van hnnne faktorij op *Firando* verwijderd, en naar *Desima* bij *Nangasaki* zouden worden verplaatst, alwaar bijzondere Opperhoofden zorg zouden dragen, dat *zij geene gelegenheid bekwamen om hun geloof uit te breiden.* In het jaar 1641 werd deze overbrenging voltooid.

Voordeelige handel met dat Rijk befnoeid. François Caron.

Dertig jaren had dus (van 1611 af) dit eerfte en bloeijendfte tijdvak van den *Hollandschen* handel geduurd. Men had den handel in zijde, dien de *Portugeezen* te voren alleen dreven, volkomen gewonnen; en de jaarlijkfche uitvoer van deze en andere goederen naar *Japan*, bedroeg 6 millioenen guldens, van zilver 1200 tot 1400 kisten, ter waarde van bijna 5 millioenen. Dit, zegt KÄMPFER, was de gouden Eeuw van onzen koophandel. In het laatfte jaar des handels te *Firando* maakten de *Hollanders* van hunne goederen nog *acht* millioenen, behalven de 1400 kisten zilver. De oorzaak der verhuizing naar *Desima*, waardoor de handel aanmerkelijk befnoeid werd, was vooreerst: de belijdenis van het Christendom, welke de *Hollanders* niet wilde ontkennen, en ten anderen, zoo wij KÄMPFER mogen gelooven, het trotfche gedrag van den Bevelhebber der *Hollanders* op *Japan*, FRANÇOIS CARON. Deze allezins merkwaardige man diende eerst als koksmaat op een *Oostindisch* fchip. Door zijne bekwaamheid om de pen te voeren verhief hij zich van het eene ambt tot het andere, en werd einde-

Digitized by Google

lijk *Nederlandsch* Opperhoofd in *Japan.* Vlugheid van begrip, ſchranderheid van oordeel, rijkdom aan verkregene kundigheden, en onvermoeide navorſching van alles 't geen het belang der Maatſchappij betrof, kenſchetſten dezen bevelhebber, maar hij gevoelde zich zelv' te veel, en eene trotschheid, die vooral de *Japanneezen* in eenen koopman niet kunnen dulden, maakte hem bij hen gehaat. Daarbij kwam het bouwen van een ſteenen pakhuis, 't welk hij te *Firando* had opgerigt, iets, waardoor de regéring in haren argwaan zeer ligt het denkbeeld van dergelijke *faktorijen* kon opvatten, als welke den oorſprong aan *Batavia* gegeven hadden. Bovendien had men het jaartal na CHRISTUS geboorte daarop geplaatst, hetwelk deze gezworene vijanden van CHRISTUS en Christendom verbazend geërgerd had. CARON zelf geraakte daardoor in het uiterſte levensgevaar. De Keizer gelastte namelijk (*), terſtond het gebouw, en alle anderen, waardoor aan

(*) De inleiding (*considerans*) van dit ſtuk moge als proeve van het zonderlinge van ſtijl en denkwijze der *Japanneezen*, en ten bewijze, hoe wel zij onderrigt waren, hier eene plaats vinden. Het is aan de *Hollanders* gerigt. *De Keizerlijke Majesteit is in het zekere onderrigt, dat gij allen, even als de Portugeezen, Christenen zijt. Gij onderhoudt den Zondag. Gij schrijft de dagteekening van Christus geboorte boven op den top en gevels uwer huizen, in 't gezigt en voor de oogen van ons geheele Volk. Gij hebt de Tien Geboden, het Onze Vader, het Geloof, den Doop, de deeling van het Brood, Bijbel, Testament, Mozes, Profeten en Apostelen. Kortom één werk. Het hoofdzakelijke blijkt daaruit. De verschillen tusschen beiden achten wij klein. Dat gij Christenen zijt, is reeds voor lang geweten; doch wij hebben gemeend, dat het een andere* CHRISTUS *was, weshalve voorgemelde Z. M. u door mij gelast* enz.

Digitized by Google

de geboorte des Zaligmakers zou kunnen gedacht worden, af te breken, den Zondag niet meer te vieren, *opdat de gedachtenis van dien naam te niet ga*, en zich van alle uitwendige Godsdienstoefening, overluid bidden, psalmzingen enz., te onthouden. Voorts moesten de Opperhoofden jaarlijks verwisselen, opdat de (Christen-) leere niet mogt worden uitgebreid. — CARON antwoordde hierop met veel eerbied: „Al wat zijne Majesteit gelieft te gebieden, „zullen wij stiptelijk nakomen." Dit had men niet verwacht; en, bij de minste bedenking of ongehoorzaamheid, hadden terstond twintig *Japanneezen* gereed gestaan, om den Heer CARON in stukken te houwen, en alle de zijnen in hechtenis te nemen. Thans ontkwam hij dit gevaar, en begaf zich zelfs (volgens de jaarlijksche gewoonte der *Nederlanderen*,) in Gezantschap tot den Keizer naar *Jedo*.

Vernederingen der Hollanders op Desima.

Onuitsprekelijk waren intusschen de kwellingen, die de *Hollanders* op *Desima* van den achterdocht der *Japanneezen* moesten verduren. Alles, tot de minste kleinigheid toe, wordt opgeteekend en onder het oog der *Banjoos* (zoo veel als opzieners) bewaard. De *Hollanders* zijn op dit eilandje gevangen, en mogen niet in de stad komen. Alle brieven worden geopend, alle personen betast, alle daden, bijkans alle woorden bespied, het *begraven* der dooden verboden; men moest die in zee werpen. Andere diepe vernederingen gaan wij voorbij — deze zijn reeds meer dan genoeg (*).

Maar zoo de *Nederlanders* als Christenen (en in-

(*) Zie VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 32. 77. 84. 98. 100. 101. KÄMPFER, *Besch. van Japan fol.* bl. 251-255.

Japan voor buitenlandſchen handel en ſcheepvaart gefloten.

dien zij dit hadden willen ontkennen, zouden zij zich al dien last en vernedering hebben beſpaard) aan eene ſoort van gevangenis bloot ſtonden, andere Natiën werden met *den dood* bedreigd, zoodra zij eenen voet in *Japan* zetteden, hetwelk, van nu af, *een voor den handel gesloten Rijk werd, waaruit geen inboorling zich op straffe des doods mogt verwijderen.* Dit werd zoo wreedelijk gehandhaafd, dat toen in het jaar 1640 een Gezantſchap uit de *Indisch-Portugeesche* ſtad *Macao* kwam, om hernieuwing des handels te verzoeken, *alle* deze perſonen des doods ſchuldig verklaard, en teregt geſteld werden; ſlechts 13 ſlaven, geene Christenen zijnde, werden naar *Macao* teruggezonden (*).

Vervolging der Christenen.

Nog veel erger ging het den inlandſchen Christenen. Ook hun ſchrikkelijk lot was, althans gedeeltelijk, toe te ſchrijven aan gekrenkten trots der *Japanneeſche* Grooten. De *Portugeeſche* Bisſchop in *Japan* had in 1597, den eerſten Minister des Rijks tegenkomende, in plaats van zijnen draagſtoel te verlaten, zoo als het gebruik medebragt, dien niet eens doen ſtil houden. De beleedigde Minister zette den Keizer (toen nog TAIKO-SAMA) tot ſtraffe van dezen hoon aan; dezelve kwam op alle geestelijke kinderen van den Kerkvoogd neder, en dus begon in 1597 de eerſte vervolging.

De burgeroorlogen na TAIKO's dood deden de hette dier vervolging wel zeer verſlappen; doch na de verheffing van het nieuwe Stamhuis begon zij met verdubbelde kracht. Met het jaar 1622 rees de onmenſchelijkheid ten top. In 1622 en 1623 werden 130

(*) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 82.

Digitized by Google

perſonen, mannen, vrouwen en kinderen, onthoofd of verbrand, of liever met uitgezochte wreedheid levend gebraden. In 1624 werden te *Jedo* weder 128 lieden verbrand, omdat men aldaar een *Roomschen* Priester gehuisvest had. Een afvallig Christen had den perſoon, die dezen Priester had geherbergd, verraden; tot loon bekwam hij diens huis en bezittingen, met geſtrengen last, dat hem nimmer deze ſchanddaad zoude verweten worden. Te *Firando*, toen nog het verblijf der *Hollanders*, werden in dat zelfde jaar 36 of 37 menſchen, waaronder een knaapje van zes jaren, verdronken. In 1626 werden weder dertien perſonen, waaronder acht *Portugeezen* of *Spanjaarden*, te *Nangasaki* verbrand; in 1628 348 menſchen op het verſchrikkelijkst gepijnigd. Men zag kinderen van tien of twaalf jaren om den dood vragen, ten einde *in een beter land aantekomen*, en zich in de vlammen ſtorten. De ergſte pijniging was de kruiſiging met het hoofd omlaag (*). Doch waartoe deze reeks van gruwelen opgeſomd! Haasten wij ons tot het laatſte, bloedigſte bedrijf van dit treurſpel.

Opſtand en vervolging der Christenen. Hunne uitroeijing.

Het was dezen wreedaards, die de *Spaanſche* Inquiſitie zoo mogelijk nog overtroffen, minder te

(*) Zie deze en nog ontelbaar vele blijken van 's menſchen vindingrijkheid in het martelen van zijnen evenmensch, bij deze vervolging gebleken, in de *Historie der Martelaren van Japan*, door REIJER GIJSBERTZ, achter de reis van HAGENAAR, *Begin en Opkomst der Ned. O. I. C*, II. D. bl. 176–188. De zegsman van dit verhaal was de *Hollander* SANTVOORT, toen in *Japan* woonachtig, en die, als Protestant, niet van zucht tot vergrooting in dit geval kan verdacht worden. Zie ook *Relation du Japon*, *par* FRANCOIS CARON, in de *Recueil des Voyages au Nord*. p. 118—120.

Digitized by Google

doen om te vernielen, dan om de Christenen te doen afvallen, en hun de eer van *martelaars*, waarop de *Roomsche* Kerk zoo gezet is, te misgunnen, ten einde tevens de eer des Keizers, door een' tegenſtand tot den dood toe, niet gekwetst werd. Eindelijk gaven deze folteringen, die ook de ſtandvastigſten deden afvallen, tot eenen opſtand aanleiding, welke, zoo immer, den naam van *heilig* mag dragen. Het was die der Christenen van *Arima*, waarbij zich, om ſtaatkundige redenen, ook andere perſonen voegden; zij bemagtigden een
1637. ſterk kasteel, en groeiden ſpoedig tot 10,000 man aan. Deze vernielden de *Japansche* tempels, werden door de misnoegden van het naburige gewest *Amata* verſterkt, en het geheele getal, vereenigd in de vesting *Simabara*, bedroeg weldra 35,000. De Vorſten dezer landſchappen bekwamen in last, om den opſtand te dempen; een *Hollandsch* ſchip begaf zich derwaarts tot onderſtand met geſchut. Dus werden die ongelukkigen door *Nederlanders*, die zelve voor de vrijheid van Godsdienst zoo geleden en geſtreden hadden, mede ten behoeve eener andere, Heidenſche *Inquisitie*, doorſchoten! Het feit is niet te loochenen, en verdient onze ſterkſte afkeuring; nogtans bedenke men, dat bijna gelijktijdig in 't Vaderland onze Regéring ook ſchepen tegen hare geloofsgenooten te *Rochelle*, ten behoeve des Konings van *Frankrijk*, uitrustte, en dat de Koningen van dit Rijk menigmalen de Proteſtanten van *Duitschland* tegen hunne eigene geloofsgenooten, en de *Turken* tegen de Christenen onderſteund hebben, gelijk dit laatſte immers nog vóór niet langen tijd door de *Oostenrijkers* en *Engelschen* is geſchied.

De uitſlag was verſchrikkelijk. Het kasteel werd

Digitized by Google

door de Keizerlijkgezinde *Japanneezen* beſtormd, 5712 man verſlagen, de uitgetrokkenen ingehaald, gedood, en *zeventienduizend* hoofden op ſtaken gezet. Die niet door de vlugt ontkwam, werd tot den brandſtapel gedoemd.

Vreesſelijke maatregelen tegen de Christenen.

Om nu het Christendom met wortel en tak uit te roeijen, werd bepaald, dat vijf naburen voor elkander moesten inſtaan, zoodat, indien ergens een Christen gevonden werd, behalve de huisgenooten nog twee huisgezinnen aan weêrszijde ſterven moesten. Doch daar dit nog niet baatte, voegde men er bij, dat ieder, die tot jaren van onderſcheid gekomen was, *twee borgen moest stellen; dat hij geen Christen was.* — Op zulk eene wijze gelukte het dan hier *grootendeels*, het Christendom te verdelgen, ſchoon er nog altijd enkelde ſporen van overbleven. In deze zelfde Eeuw echter werd de wreedheid in zoo verre verzacht, dat de doodſtraf in eeuwige gevangenis veranderd werd. De Inquiſitie in *Spanje* kwam eerst bijna eene Eeuw later zoo verre (*).

Verplaatſen wij ons nu van dit tooneel van vernedering, of ten minſte van roemlooze daden der *Nederlanders*, naar een ander gewest, waar hunne dapperheid gedurende dit tijdvak vooral uitblonk: naar *Ceylon*. Wij moeten echter de zaak van wat hooger ophalen.

Verrigtingen van M. de Boschhouwer. Voordeelen der Portugeezen op Ceylon.

MARCELLUS DE BOSCHHOUWER, na het verbond met den Keizer te hebben gefloten, was bij denzelven in hooge gunst geraakt, en vermogt alles ten Hove. In 1615 had de Keizer hem dus, met onbepaalde volmagt, naar de tegenoverliggende kust van

(*) VALENTIJN, t. a. p. bl. 79. 100. KÄMPFER, bl. 252.

Indië gezonden, ten einde ook daar de *Portugeezen* alle mogelijke afbreuk te doen, en alle verbonden, die hij raadzaam mogt achten, te dien einde te sluiten. BOSCHHOUWER vond aldaar een' *Nederlandschen* Bewindhebber, DE HAZE, die op zijn vertrek naar *Bantam* stond, en hem derwaarts mede nam. Doch in dien toenmaligen hoofdzetel der *Nederlandsche* magt in *Indië* was men, door den oorlog in de *Molukken* en den dood van den Generaal REIJNST, niet in staat, de gevraagde hulp te verleenen, en verzond BOSCHHOUWER daartoe naar het Vaderland. Ook hier echter was het onthaal beneden zijne verwachting, en wel niet geheel zonder zijne schuld. De gunsteling des Konings, of zoo als men toen zeide, des *Keizers* van *Candy*, was door diens *Oosterschen* luister verblind, en meende op een zeer luisterrijk onthaal te mogen staat maken. Doch in *Holland* was men nog van alle die staatsie afkeerig, en de naam van *Prinses*, dien BOSCHHOUWERS gade voerde, klonk onze Republikeinen zeer vreemd in de ooren, weshalve de Bewindhebber zich in zijne eere gekrenkt hield, en den Koning van *Deenemarken* zijne dienst ging aanbieden. Deze was CHRISTIAAN IV., een der ondernemendste Koningen, welke immer dien troon hebben bekleed, en die gaarne met den *Hollandschen* gunsteling des Konings van *Candy* zijn geluk beproeven wilde. Hier sloot deze dus een verdrag tusschen die Noordsche Kroon en den Koning van *Candy;* doch op de terugreis kwam hij te sterven: zoodat het reeds aangenomene volk (tot versterking van de magt zijns Heeren bestemd,) verliep, en deze geheele weidsche onderneming in rook verdween.

Digitized by Google

Immers de zeven *Deensche* ſchepen, met troepen aan boord, door BOSCHHOUWER te *Kopenhagen* uitgerust, en die men den Koning van *Candy* zeer duur wilde doen betalen, weigerde de Vorst voor zijne rekening te nemen, en ontkende, *daartoe* last te hebben gegeven. De *Deenen* ſtelden zich zoo veel mogelijk uit de aan boord zijnde goederen van BOSCHHOUWER ſchadeloos, en ontſcheepten diens weduwe, van bijna alles ontbloot, op *Ceylon;* de *Deensche* vlootvoogd keerde daarop met een gedeelte der ſchepen (anderen werden door het volk afgeloopen) onverrigter zake weder naar huis. De *Portugeezen* verheugden zich zeer over dien afloop, hoewel de togt der *Deenen* ook voor hunne mededingers, de *Hollanders*, ten hoogſte nadeelig had kunnen worden. Doch vooreerst bezielde de zekerheid, die zij nu waanden te hebben, dat de inlanders geene hulp van buiten konden bekomen, de *Portugeesche* bezitters der kusten met nieuwen moed en zelfvertrouwen. Zij bouwden de nieuwe ſterkte van *Trinconomale* op de Noordoostkust des eilands, aan de voortreffelijkſte baai, die eene des te kostbaarder legplaats voor de ſchepen oplevert, daar de geheele Kust van *Coromandel* er geene bezit; voorts ſloegen zij een inlandsch leger bij *Jaffanapatnam*, en bouwden aldaar (van 1624 tot 1632) een uitmuntend kasteel. Om niet geheel van de zee afgeſneden te worden, ſloot de Koning den vrede met de *Portugeezen*, en erkende alle hunne jongſte aanmatigingen, onder voorwaarde, dat zij geene nieuwe ſterkten meer in zijne Staten zouden bouwen. In weêrwil hiervan verſterkten zij reeds in 1627 een punt aan den mond der ri-

Digitized by Google

vier van *Baticalo*, waardoor nu alle de havens aan de kust in hunne handen waren. In 1630 werden zij, wel is waar, door list naar de binnenlanden (het gebied van den Vorst van *Oevas*) gelokt, waarbij zij den Generaal CONSTANTIJN DE SAA met zeer veel manſchap verloren, maar dit belette hen niet, de kusten bezet te houden.

Raja Singa vernieuwt de betrekkingen met de Nederlanders tegen de Portugeezen.

In 1632 overleed de Koning van *Candy*, CENUWIERAAT, en werd door zijn jongſten zoon, MAHASTANA, doorgaans onder den naam van RAJA SINGA bekend, in het bezit der ſtad *Candy* opgevolgd, die de erfdeelen zijner twee oudere broeders belaagde, en inderdaad *Oevas* ſpoedig onder zijn gebied trok. De *Portugeezen* maakten hiervan gebruik tot vijandelijkheden; doch de Koning dwong hen ſpoedig tot een' vrede, waarvan zij echter de voorwaarden, even weinig als die van den vorigen, nakwamen.

Thans beſloot RAJA SINGA (1636), door de herſtelling der lang afgebrokene betrekkingen met de *Hollanders*, eens vooral een einde te maken aan dezen kanker, die aan zijne bezittingen knaagde. Doch hoe kon men in gemeenſchap met de onzen komen, daar de kusten in handen des vijands waren? Een *Bramin*, moest zich zes maanden lang met levensgevaar te *Jaffanapatnam* ophouden, en kwam van daar in een klein vaartuig naar *Paliacatta* in *Coromandel*, om den *Nederlandschen* bevelhebber aldaar om hulp te verzoeken. Ondertusſchen had de ijverige Gouverneur-Generaal VAN DIEMEN dien bevelhebber, KAREL REINIERSZ., reeds geraadpleegd over de mogelijkheid, om vasten voet op *Ceylon* te bekomen, en daar men de gelegenheid gunſtig be-

Digitized by Google

vond, werden er *Hollandsche* Afgevaardigden van wege KAREL REINIERSZ. tot den Koning gezonden, die daarop ook Gezanten naar de voor *Goa* liggende *Hollandsche* vloot zond.

De *Portugeezen*, over deze onderhandelingen niet weinig onthutst, besloten de vereeniging hunner vijanden door een' stouten togt naar de hoofdstad *Candy* voor te komen. Inderdaad bereikten zij dezelve, daar de Vorst haar ontruimd had, en zich met zijn geheele leger in de bergkloven had verscholen, die de *Portugeezen* op hunnen terugtogt niet konden vermijden. Na met plunderen en blaken hunnen lust te hebben geboet, keerden zij overladen met buit terug; zij werden verslagen, en van hun leger, uit 2300 *Portugeezen* en *Mestizen*, en 9000 inboorlingen bestaande, bleven slechts 70 man over. Men stapelde, tot vermaak der oogen van den Despoot, de menschenhoofden als eene piramide opeen. Nederlaag der Portugeezen.

Deze nederlaag werd spoedig door twee nieuwe rampen der *Portugeezen* vermeerderd. Hunne vloot, sterk zes zware gallioenen, werd bij het uitloopen van *Goa* door eene *Hollandsche* onder WESTERWOLDT, van zeven kleinere schepen, een jagt en een fregat, zoodanig geslagen, dat één schip verbrandde; doch ook twee *Hollandsche*, die het aan boord geklampt hadden; de overige *Portugeesche* schepen weken naar *Goa*. Hunne pas gebouwde sterkte *Baticalo* op *Ceylon* bezweek voor eenen aanval der zegevierende vloot van de *Hollanders* onder WESTERWOLDT (*). Daarop ging de bevelhebber Overwinning ter zee bij Goa. De Nederlanders nemen Baticalo. Hun voordeelig verdrag met Raja Singa. 1638.

(*) Het was eene wreede handelwijze, waaraan zich hier onze landgenooten schuldig maakten, door de *Cingaleezen* in de

1638 23 Mei. COSTER aan land, en men sloot met RAJA SINGA een verdrag, waarbij het Bondgenootschap op een' vasten voet werd geregeld. De veroverde plaatsen zouden gelijkelijk tusschen beiden gedeeld worden; de *Hollanders* zouden die van bezetting, geschut en oorlogsbehoeften voorzien, en de Koning moest de vervallene vestingwerken herstellen, de troepen der bezetting onderhouden, en overal, waar nog geene steenen faktorij voor de *Nederlanders* bestond, die voor zijne rekening laten bouwen. Voorts moest hij met de voornaamste *Hollandsche* bevelhebbers omtrent alle ondernemingen tegen de *Portugeezen* raadplegen, en eenige oorlogsvaartuigen doen bouwen, die de *Nederlanders* zouden uitrusten en bemannen, doch waarvoor zij in kaneel, kardamom, peper, indigo, was of andere voortbrengselen des lands moesten betaald worden. De *alleenhandel* in deze waren werd aan de *Hollanders* ook verzekerd, doch niet die in olifantstanden; echter moest, indien Z. M. die aan de *Europeërs* of andere vreemdelingen verkocht, een gelijk aantal goederen aan de *Nederlanders* ten zelfden prijze afgestaan worden. De *Hollanders* zouden vrijen handel door het geheele eiland, *zonder eenige regten*, genieten; zelfs moesten de inlanders daartoe de noodige lastdieren leveren. Beide partijen waarborgden elkander tegen alle gemeenschap met de *Portugeezen*, hunne gemeenschappelijke vijanden, en tegen het toelaten van alle *Roomsche* Geestelijken op het eiland. Zelfs genomene prijzen

---

veroverde plaats aan den vergramden *Raja Singa*, zonder eenige voorwaarde, over te geven. Hij deed vijftig hunner spietsen, dat is: aan puntige staken rijgen. BALDEUS, *Beschrijving van Ceylon*, bl. 55.

Digitized by Google

door 's Konings ſchepen mogten alleen aan de *Nederlanders* worden verkocht (*).

Nimmer nog had de Maatſchappij een voordeeliger verdrag met eenige *Indische* Mogendheid geſloten, dan dit. Wij mogen verſteld ſtaan over de gereedheid, waarmede een onafhankelijk Koning, of zelfs, gelijk de onzen doorgaans (wegens de vele Koningen) zeiden, *Keizer*, zijne gewigtigſte regten van Opperbewind en vrijheid van handel aan een vreemd volk afſtond, geheel buiten ſtaat, om hem daartoe te dwingen. Maar de *wraak* is een verblindende, alles vermogende hartstogt. De *Portugeezen* hadden de Keizers van *Ceylon* nu reeds jaren achtereen belemmerd; voor en na door trouwbreuk, ſluikmoord en verraad hunne Vorſten vermoord of uit het eiland getroond, en vervreemd teruggezonden; hunne havens en kusten bemagtigd, en hen eindelijk bijkans in hunne bergen en eeuwige wouden teruggedrongen. Dit eischte in hun oog vergelding, en daar *zij* alléén hiertoe niet in ſtaat waren, meenden zij de hulp van anderen, vooral van een magtig volk, hetwelk de *Portugeezen* tot hiertoe ſteeds als muiters hadden beſchouwd, niet te duur te kunnen koopen. Het gedrag onzer landgenooten was daartoe zeer bevorderlijk. Gelijk in het gemeene leven opgedrongen of aangeboden dienst zelden zoo aangenaam is, als de zulke, waartoe men aangezocht moet worden, dus hadden de *Hollanders*, meer dan twintig jaren lang, zich om de *Ceylonsche* zaken weinig of niet bekommerd, en

Oorzaken van dit Verbond.

(*) BALDEUS, *Ceylon*, bl. 44-59. VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 115-119. DU BOIS, p. 117-125.

Digitized by Google

daardoor bewijs gegeven van zekere onafhankelijkheid en zelfgenoegzaamheid, die bij hun nederig gedrag (om het zachtste woord te gebruiken) in *Japan* verbazend afstak. Daarenboven had hun heldenmoed in den zeeslag bij *Goa*, waarvan de *Ceylonsche* Gezanten ooggetuigen waren geweest, hen zeer in de schatting dier Natie doen rijzen, en de snelheid, waarmede zij het fort *Baticalo* veroverden, had dien goeden indruk versterkt. Eene *Europische* regéring, die het welzijn harer onderdanen in 't oog houdt, zou ongetwijfeld zulke voorwaarden tot derzelver nadeel niet hebben aangegaan; maar in *Indië* komt dit minder in aanmerking, dan de roem des Gebieders; en de eilanders bekwamen, volgens dit verdrag, althans de helft der op de *Portugeezen* vermeesterde sterkten en havens, en de gemeenschap met de zee terug. Eindelijk schijnt het volgende gedrag van RAJA SINGA te hebben bewezen, dat hij niet ter goeder trouw was in zijne beloften, en veel toezeide, zonder het doel om het na te komen.

Verovering van Trinconomale, Negombo en Punto Gale. Moord van Coster.

De *Nederlanders* vervolgden den loop hunner overwinningen. Terwijl de hoofdstad *Colombo* aan de Zuidwestzijde des eilands door RAJA SINGA zelven belegerd werd, sloegen zij het beleg om *Trinconomale*, veroverden dit den 1sten Mei 1633, wendden zich van daar naar het Westen, en namen nu *Negombo* in. Hierop lag de beurt aan het sterke, bij de zuidspits des eilands gelegene *Punto Gale;* den 8sten Maart 1640 kwam men voor de stad, en reeds den 13den werd zij stormenderhand veroverd.

Van deze veroveringen behielden de *Nederlanders Negombo* en *Punto Gale* (*Negombo* werd echter dat eigen jaar nog op den 8sten November herno-

Digitized by Google

men), en gaven, volgens het verdrag, de uitmuntende haven van *Trinconomale*, en het eiland, waarop *Baticalo* gebouwd was, aan den Keizer terug. COSTER intusschen, overtuigd van de goede trouw, waarmede hij aan het verbond voldeed, en dit zeker ook van den Keizer verwachtende, deed eenen keer naar de hoofdstad *Candy*, alwaar hij zich met *Hollandsche* rondheid, even als vroeger SEBALD DE WEERT, naar den trotschen zin van den *grooten Keizer*, te veel deed gelden. Het zelfde lot viel hem dan ook, hoewel nog meer verraderlijk, ten deel. Hij werd op den terugtogt naar *Baticalo* van uit eene hinderlaag vermoord. In zijne plaats kwam als bevelhebber (President) van *Punto Gale*, JAN THIJSZOON PAIJART. Beide deze bevelhebbers waren van geringe geboorte: door eigene verdiensten klommen zij van den ondersten trap tot die hoogte (*).

Beftand met Portugal flecht gehouden. Herovering van Negombo. 1641.

Intusschen was eene nieuwe *Portugeesche* vloot, onder *Don* ANTONIO DE MASCARENHAS, op het eiland gekomen, hernam *Negombo*, sloeg het leger des Keizers, en berende de *Hollanders* te *Punto Gale* (†). Doch alstoen kwam (1642) de tijding der groote omwenteling in *Portugal*, welke Staat zijne vrijheid hernomen, en een' eigenen Koning uit het huis van *Braganza* had aangesteld, gelijk wij zulks, over *Brazilië* handelende, nader zullen beschouwen. Het gevolg was een tienjarig bestand met de

1642. 8 Oct.

(*) „Deze twee pikbroeken," zegt VALENTIJN, „die 't „van den grond af ophaalden, hebben de eerste gronden „van onze Mogendheid op *Ceylon* gelegd, en dus den Adel „in zich zelve met veel roem begonnen." V. D. *Ceylon* bl. 120.

(†) RIBEYRA, *Hist. de l'île de Ceylon*, L. II. C. 5.

Digitized by Google

Republiek, zoo wel voor de *Oost-* als *Westindiën*, en alles bleef dus in denzelfden toestand als op het oogenblik der sluiting van het verdrag. Daar echter de *Portugeezen*, volgens de letter van het verdrag, aan de *Hollandsche* bezetting van *Gale* slechts een klein gedeelte van den omtrek der vesting vergunden, te gering om daaruit de vereischte levensmiddelen te vinden, en dezen daarentegen haar geheele *gebied* begeerden, zoo rezen er nieuwe verschillen. FRANÇOIS CARON, dezelfde, die in *Japan* zoo werkzaam voor *Nederland* was geweest, werd dus herwaarts gezonden, en na vele onderhandelingen werd in Januarij 1644 de vesting *Negombo* door de *Nederlanders* stormenderhand heroverd. Hierop bleef het elf jaren wapenrust, tot dat op nieuw verzamelde brandstof andermaal den oorlog in lichte laaije vlam deed ontbranden. De onzen waren van alle de kusten en zeesteden meester, met uitzondering van de hoofdstad *Colombo*, en van *Jaffanapatnam* ten Noorden.

Midlerwijl hadden de *Nederlanders* eene andere, hoogstbelangrijke verovering tot stand gebragt. Het lang begeerde, sterke *Malacca*, de tweede hoofdstad van *Portugeesch-Indië*, was hun in handen gevallen.

Inneming van Malacca.

Reeds sedert jaren hadden de *Nederlanders*, meesters der zee, den handel van *Malacca* aanmerkelijk afbreuk gedaan, en zelfs haar het levensonderhoud moeijelijk gemaakt. VAN DIEMEN besloot, zijn bewind door de bemagtiging dezer belangrijke plaats te verheerlijken. In Mei 1640 zond hij tot dat einde, onder den ervaren' krijgsman ADRIAAN ANTONISZOON, drie schepen, om het smaldeel, 't welk onder den Commandeur JACOB KOPER voor de stad lag, overtenemen, en dus met 18 grootere en klei-

Digitized by Google

nere vaartuigen, en met behulp der Koningen van *Djohor* en *Astjien*, het werk te volbrengen. Deze laatste Vorst nu voldeed wel niet aan de verwachting, maar die van *Djohor* zond 40 vaartuigen en 1500 man (*); de *Nederlandsche* troepen, gedeeltelijk *Duitschers*, maakten een gelijk getal uit. Den 2den Augustus werd de landing bewerkstelligd en de voorstad ingenomen. Men begon de stad te beschieten, doch zij was zeer sterk; de *Portugeezen* verdedigden zich met heldenmoed, en wezen alle, zelfs voordeelige voorwaarden van de hand. Het beleg begon te kwijnen, gedeeltelijk ook door het verkeerde beleid der bevelhebbers. In de stad zoowel als in het vereenigde leger braken hongersnood en diensvolgens eene pestziekte uit, hetwelk zeer veel volk kostte, in weêrwil van den gedurigen toevoer van manschappen en levensmiddelen uit *Batavia*. De *Portugeezen*, die besloten hadden, zich niet over te geven, dreven vele vrouwen en kinderen uit de stad; van de overgeblevenen zou eene moeder haar eigen kind uit het graf gehaald en verslonden hebben! Eindelijk bedroeg het getal der verdedigers, volgens de overloopers, niet meer dan 200 *Europeanen* en 4 of 500 *Mestiezen*. Maar ook van onze zijde sleepten de ziekten velen in 't graf, onder anderen de twee bevelhebbers ANTONISZOON en KOPER,

(*) Dus zegt VALENTIJN, V. D. *Malacca* bl. 340. HAMILTON daarentegen (*Account of the East Indies*, Vol. II. p. 78.) beweert, dat de magt des Konings wel 20,000 man bedroeg. Het is mogelijk, dat de ongeordende hoop, die doorgaans de *Indische* legers belemmert, door VALENTIJN niet medegerekend, en alleen de geregelde, werkelijk dienstdoende magt is geteld.

Digitized by Google

en den edelen PIETER VAN DEN BROEK, voor tweeentwintig jaren verdediger van *Batavia*. MINNE WILLEMSZ. CAARTEKOE bekwam daarop het opperbevel, en deze waagde den 14den Januarij 1641 een' ſtorm. Wanneer men HAMILTON gelooven mogt, zou de *Portugeesche* bevelhebber de plaats voor 80,000 *Spaansche* matten verkocht hebben, doch door de overwinnaars terſtond na de overgave vermoord zijn, ten einde den prijs des verraads uit te winnen. In deze hatelijke aantijging herkent men den *Engelschman*, wiens berigt door de hardnekkige verdediging van de handvol *Portugeezen*, zelfs gedurende den ſtorm, wederlegd wordt. Maar dit is waar, dat de Gouverneur het niet tot het uiterſte liet komen, maar voor het overſchot der bezetting, eer men van alle punten meester was, lijfsgenade en vrijen aftogt bedong, de inwilliging van welke voorwaarde de *Predikant* VALENTIJN *onzen* bevelhebber ten hoogſten euvel duidt (*). Wilde men echter alle bevelhebbers, die in zulke omſtandigheden voor het leven der hunnen zorgen, *verraders* noemen, zoo zou dit woord ophouden een titel der ſchande te zijn. Daarenboven vervalt de gruwelijke lastering, dat de *Nederlanders* den bevelhebber zouden vermoord hebben, daar VALENTIJN berigt, dat hij twee dagen daarna aan eene ziekte is overleden.

Dus viel deze ſtad in handen der *Nederlanders*, die de inwoners niet perſoonlijk beleedigden, maar gelastten, hunne ſchatten in de *St. Paulus*-kerk

(*) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 342. Hij beloofde hun, zegt hij, benevens alle de ingezetenen der ſtad *zeer ligtvaardig levenszekerheid.*

Digitized by Google

bij elkander te brengen. Het getal der inwoners was van 20,000 op 3000 gesmolten, waarvan echter velen de vlugt hadden genomen. Het geringe overschot der *Europische* bevolking werd nog, deels naar *Batavia*, deels naar *Negapatnam* gevoerd, en de stad bleef bijna alleen door *Mulatten* en *Negers* bewoond (*). Honderd twintig jaren lang was *Malacca* in het bezit der *Portugeezen* geweest.

De blokkéring van *Goa*, waar in 1629 weder drie groote galjoenen, zonder verlies van één schip van onze zijde, door CORNELIS SIMONSZ. VAN DE VEER verbrand werden, duurde mede nog voort, en zoo men niet begrepen had, dat deze stad, te ver van den hoofdzetel onzer *Indische* bezittingen gelegen, der Maatschappij meer tot last dan tot voordeel zou zijn, had zij bezwaarlijk lang aan de *Nederlanders* tegenstand kunnen bieden. Thans werd de belegering door het tienjarig Bestand opgeheven (†). Blokkéring van Goa.

Ook elders in *Indiën* werden belangrijke betrekkingen aangeknoopt. VAN DIEMEN vestigde den handel der Maatschappij, in 1637, in het Koningrijk *Tonkin* of *Tunquin*, ten Zuidwesten van *China*, en met het naburige *Cochin-China* doorgaans onder ééne regéring verbonden (§). KAREL HARTSINK, door den Gouverneur-Generaal uit *Japan* over *Formosa* derwaarts gezonden, kwam bij den Koning in drie achtereenvolgende reizen zoodanig in gunst, dat deze hem tot zoon aannam. Zijn voorname doel was, Handel met Tonkin gevestigd.

(*) DU BOIS, p. 126–128.

(†) DU BOIS, p. 128. 129.

(§) Zie over den rijkdom van voortbrengselen, en in 't geheel over de belangrijkheid van *Tonkin*, in ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, XIII. Deel, uitvoerig gehandeld.

Digitized by Google

hulpe van drie schepen, voor de ten onderbrenging van het opgestane *Cochin-China* te erlangen. De handel met dit Rijk, voornamelijk in zijde, bekwam weldra eenig gewigt. Doch wij zullen zien, dat dezelve nog voor het einde der Eeuw te niet liep (*).

Gezantschappen naar Cambodia en Laös.

Op hetzelfde schiereiland (*Achter-Indië*) zonden de *Nederlanders* onder VAN DIEMEN nog Gezantschappen aan de Koningen van *Cambodia* en *Laös*. *Cambodia* ligt tusschen *Cochin-China* en *Siam* aan den uitloop eener groote rivier, (het behoort thans tot eerstgenoemde Rijk) op 11 Gr. N. B. en 128 Gr. O. L. Schoon menigmaal door *Siam* belaagd en verwonnen, was het echter, in 1635, toen de *Nederlanders* daarheen de eerste uitrusting deden, een onafhankelijk Rijk, verdeeld onder drie Koningen, die het zonderlinge verdrag gemaakt hadden, dat de langstlevende het geheele Rijk erven zou. In 1635 werd JAN DIRKSZ. VAN GALEN als Opperkoopman derwaarts gezonden. Ook deze was bij den Koning en de Koningin zeer gezien, die hem zelfs *tot haren zoon* (een' blooten eeretitel, gelijk in *Tonkin*) aannam. In 1637 kwam HENDRIK HAGENAAR aldaar als Gezant. Deze had reeds in 1631 eenen togt naar *Perzië* bijgewoond, waar de Maatschappij, door bewerking van den onvermoeiden PIETER VAN DEN BROEK, sedert 1620 eenen handel dreef, die wegens de uitstekende zijde van dat Rijk (†) van ongemeen veel

(*) Zie de onderhandelingen van HARTSINK, zeer uitvoerig in de oorspronkelijke stukken medegedeeld bij VALENTIJN, III. D. 2. St. 2. Afdeeling bl. 7-33.

(†) *Perzië* was sedert 1520 door de *Sophi's* of ijverige aanhangers der sekte van ALI, den schoonzoon van MOHAM-

belang was, weshalve men dan ook alle pogingen aanwendde, om de goede verstandhouding (door geschenken) aan te kweeken met den *Sophi*, die de *Portugeezen* sedert den val van *Ormus* tot vijanden had. Van dezen hadden de *Nederlanders* dus niets te vreezen, maar des te meer van den naijver der *Engelschen*, die genen den voet geligt hadden.

Moord der Nederlanders te Cambodia.

HAGENAAR begaf zich uit *Perzië* naar het eiland *Socotora* aan den mond der *Roode Zee*; naar *Cananoor* in *Malabaar*, naar *Goa*, naar *Japan*, waar hij den optogt naar *Jedo* tot den Keizer bijwoonde, en eindelijk in 1637 als Gezant naar *Cambodia*. Hier ontstond nu eenig geschil met den Opperkoopman VAN GALEN en den ouden Koning, hetwelk echter na het vertrek van dien ambtenaar, welken de Koning zeide, „nooit weder onder zijne oogen te willen zien," spoedig bijgelegd werd. Doch eene andere jammervolle gebeurtenis was doodelijk voor den han-

MED, in bezit genomen, die daarin twee Eeuwen geregeerd hebben. Doch aan de kust der *Perzische* golf regeerde, vóór 1507, een schatpligtig Koning te *Ormus*, welke stad destijds, gelijk naderhand achtervolgens *Suratte* en *Calcutta*, de stapelplaats was van den *Indischen* handel. De beroemde *Portugees* ALFONSO D'ALBUQUERQUE bemagtigde haar in 1507 voor *Portugal*; nog eene Eeuw was zij toen een pronkjuweel van het Oosten; doch viel in 1622, met behulp der *Engelschen*, in handen van den grooten Koning of *Schâch* van *Perzië*, ABBAS, die geene vreemde Natie op zijne kusten dulden wilde. Van dien tijd af verviel zij geheel, en werd *Gamron* of *Bender-Abassi* (naar ABBAS genoemd) in hare nabijheid gebouwd, 't welk echter nimmer de hoogte van *Ormus* bereikte. Het was hier, dat de *Nederlanders* hunne faktorij vestigden. VAN DEN BROEK vertoefde er tiendehalf jaar, en kwam er daarna andermaal; hij genoot van de *Perziaansche* Grooten schitterende eerbewijzen.

del der *Nederlanders.* Een heerschzuchtige Prins van den bloede, neef des ouden Konings, dien het verdroot nog de kroon niet te dragen, beraamde een vloekverwantschap met deszelfs geheimschrijver en zekeren zwarten slaaf. Op eenen avond, dat de Vorst argloos bij het spel ter nederzat, werd hij van achter door zijnen schrijver, die tevens zijn gunsteling was, doorstoken, daarop de lichten uitgedoofd, in de verwarring de tegenwoordige Rijksgrooten mede omgebragt, hunne huizen op een gegeven sein in brand gestoken, 's Konings zoon op de jagt vermoord, de Rijksraden op de wreedaardigste wijze, met al de vindingrijkheid der Oosterlingen in 't martelen, ter dood gebragt, door anderen vervangen, en eindelijk ook alles, wat van 's ouden Konings bloed nog overig was, met uitzondering van een kind van zeven jaren, vermoord. Om zich bij de naburige *Maleische* Natiën vrienden te winnen, nam de troonsverweldiger toen de *Mohammedaansche* Godsdienst aan, en hechtte zich tevens aan de *Portugeezen*, die ongestraft twee *Nederlanders* vermoordden, waarvoor de onzen het aangebodene bloedgeld niet aannemen wilden, en — hoewel te vergeefs — op de straf der moordenaars aandrongen. Dit was echter slechts het voorspel van nog ergere rampen. De Zaakbezorger REGEMOSTES, ziende, dat de Koning ten hoogste vergramd was over het nemen van twee voor *Portugeesche* rekening geladene vaartuigen op zijne kust door Schipper ABEL TASMAN, vertrok naar *Batavia* om nieuwe bevelen, en werd in 1643 als bevolmagtigd Gezant teruggezonden. Doch, reeds bij zijnen optogt naar 't Hof om gehoor te erlangen, werd hij op last van het gekroonde Monster,

Digitized by Google

't welk hij hoopte dat althans de regten der volken ontzien zou, met alle de zijnen vermoord, waarop hetzelfde lot aan alle de *Hollanders* in de faktorij te beurt viel. Deze werd geplunderd, en daarna twee ter reede liggende schepen, pas uit *Japan* gekomen, afgeloopen en al het volk vermoord, met uitzondering van 60, die, naar de bosschen gevlugt, zich naderhand door honger moesten overgeven, en als slaven onder de Grooten van den dwingeland werden verdeeld. Drie jaren bleven zij in dezen ellendigen toestand, waarop de overgeblevenen verlof bekwamen, om met een der genomene schepen naar *Batavia* te vertrekken, hetwelk, door de slechte gesteldheid des vaartuigs, niet zonder levensgevaar geschiedde.

Verdere handel met Cambodia.

Dus droevig eindigden onze betrekkingen met *Cambodia.* Wij zullen van de verkeering met dit Rijk niet verder gewagen, dan alleen om aan te merken, dat de ondernemingsgeest der *Hollanders* zelfs door dit treurig geval niet werd afgeschrikt, nog herhaalde malen (in 1659 en 1665), pogingen aan te wenden om handelsbetrekkingen met *Cambodia* aan te knoopen, doch beide keeren werden de aangekomenen geplunderd. In 1672 hadden er weder eenige onderhandelingen tusschen den Koning en den toenmaligen Gouverneur-Generaal MAATSUIKER plaats, die echter geen' bijzonder gunstigen uitslag hadden, alzoo de handel naderhand geheel is te niet gegaan. Men had dien handel nog een' tijd lang voornamelijk aangehouden wegens den muskus en *benzoïn* uit het Koningrijk *Laös.*

Gezantschap naar Laös.

Met dit gewest, zijnde een binnenland van *Achter-Indiën*, werden om dezen tijd ook onderhande-

lingen aangeknoopt (*). VAN DIEMEN zond in 1641 den onderkoopman GERARD VAN WUSTHOF derwaarts. Hij deed de reis te water stroom op, en had veel moeite, om bij de sterke watervallen de waren te ontschepen en over te dragen. Na eene reis van twee maanden en drie weken bereikte hij de hoofdstad *Winkjan*, alwaar men bij den Koning een zeer gunstig onthaal vond. De *Hollanders* waren vooral getroffen op het gezigt van 's Konings gemalinnen, op zestien olifanten gezeten, die nieuwsgierig waren, de eerste *Europeanen* te zien, welke immer dit Koningrijk hadden bezocht. De Gezant werd met geschenken en beloften van verderen handel terug gezonden. Doch de gebeurtenissen in *Cambodia*, door hetwelk men noodzakelijk naar *Laös* moest reizen, vernietigden alle verdere gemeenschap, die buitendien door den verren afstand kostbaar en moeijelijk zou geworden zijn. Het is ondertusschen een blijk van den ondernemenden geest onzer landgenooten, dat zij zich ook tot dit Koningrijk eenen weg openden, hetwelk de *Engelschen*, Heeren van *Voor-Indiën* en overwinnaars van *Ava*, nog nimmer bezocht hebben (†).

(*) *Laös* ligt op de hoogte van *Tonkin*, en is door bosschen en wildernissen van de naburige Staten afgescheiden. De reis derwaarts te lande is zeer moeijelijk door de hooge gebergten, en te water door de klippen en watervallen der rivier, dezelfde als die van *Cambodia*, of daarmede althans gemeenschap hebbende. Beste rijst, benzoïn, gomlak, muskus, goud en edele gesteenten zijn de hoofdvoortbrengselen. KÄMPFER, *Beschr. van Japan*, *fol.* bl. 18. 19.

(†) VALENTIJN, III. D. 2. St. 2. Afdeeling bl 36-54.

Digitized by Google

Minder loffelijk was ons gedrag op de *Molukken*, bepaaldelijk op *Amboina*, alwaar omtrent zekeren KIMALAHA LOEHOE eene schandelijke ontrouw gepleegd werd. Deze man was bij HHAMZA, den Koning van *Ternate*, in 't oog geloopen, die van den Gouverneur van *Amboina* begeerde, dat men dit Opperhoofd met zijne moeder, zuster, broeder en zoon, wegens hunne misdaden, zoo tegen den Koning als de Maatschappij gepleegd, *zou ter dood brengen en hunne goederen verbeurd verklaren.* Dit werd nu als een *vonnis* beschouwd, welks uitvoering echter zou uitgesteld worden, om dat men hem nog van nooden had ter belegering van *Wawani*, eenen zeer sterken bergpost op *Amboina*, door *Macassaren* en den muiteling KAKIALI bezet. Inderdaad deed de Landvoogd DAMME dezen post bestormen, waarvan ook eindelijk, hoewel niet zonder veel bloedverlies, het benedenste gedeelte voor de dapperheid der onzen bezweek; doch de bovenvesting, op den top des bergs, stelde alle hunne pogingen te leur, zoo dat men ook het benedengedeelte der werken vernielde en verliet.

Onregtvaardigheden te Amboina.

Nadat men tot hiertoe KIMALAHA LOEHOE zelfs met meer vriendelijkheid dan te voren behandeld had, werd hij eensklaps met al de zijnen gegrepen; eene dochter, te voren bijzit van den Koning van *Ternate*, werd op deszelfs verzoek derwaarts gezonden, doch de andere leden van dit geslacht werden *zonder regtsgeding*, op last van een' vreemden, barbaarschen Vorst, door de *Hollandsche* Regering ter dood verwezen, en openlijk voor de poort van het kasteel onthalsd. Woorden ontbreken ons om deze daad te kenschetsen, waardoor zich *Hollanders*

Digitized by Google

tot beulsknechten van eenen Despoot vernederden, en een' geregtelijken moord van de ergste soort begingen, daar een geheel geslacht, op de Oostersche wijze, om de schuld (die niet eens regterlijk bewezen was) van éénen werd ter dood gebragt. Zoo was *Amboina* dan andermaal het tooneel onzer schande! Want dit voorval, en deszelfs afzigtelijke omstandigheden, doen ons de regtvaardigheid van het vonnis, over de *Engelschen* uitgesproken, ook zeer sterk in twijfel trekken.

Eenigen tijd daarna werd dit zelfde treurtooneel, op last uit *Ternate*, aan eenige andere personen, *door den Sultan veroordeeld*, herhaald. Waarlijk! de alleenhandel in nagelen kostte ons hier meer dan schatten; hij kostte ons onze eer. *Wawani* werd nu wel ingenomen, maar niet door de wapenen; een *Spanjaard*, vertrouweling van KAKIALI, werd voor 200 rijksdaalders omgekocht, om dezen in zijnen slaap te vermoorden. Daarop werd het kasteel, van zijn Opperhoofd beroofd, stormenderhand ingenomen; men vond daarin eenige uitgehongerde lieden, die allen van kant gemaakt werden (*).

Doch wenden wij onze oogen van deze schandvlekken onzer Natie tot verhevener gezigt, de ontdekking eens nieuwen werelddeels.

Nederlandsche Ontdekkingen.

Niet alleen door uitbreiding der handelsbetrekkingen en der magt van de *Nederlandsch-Oostindische* Maatschappij, maar ook door hoogstgewigtige *ontdekkingen*, zoo vele veroveringen ten behoeve der Aardrijkskunde, heeft zich VAN DIEMEN's bestuur voordeelig gekenmerkt. Het was een man, wien de

(*) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 137-141.

Digitized by Google

wetenſchap als den voorlooper en ijsbreker van COOK beſchouwt, dien VAN DIEMEN tot dat einde naar de nog onbekende ſtreken ten Zuidoosten van *Nederlands* Rijk in den *Indischen Archipel* uitzond.

De *Bandaneezen* handelden ſedert lang ter bekoming van ſlaven, paradijsvogels, paarlen, en den geurigen bast *massey*, op de niet ver van daar (ſlechts 84 mijlen) gelegene kusten van het groote eiland *Nieuw-Guinea*. De *Hollanders* werden daardoor ook tot onderzoeking van hetzelve opgewekt. Reeds in 1605 had het jagt de *Duifhen* eenen togt derwaarts gedaan, en bij die gelegenheid het aan *Nieuw-Holland* gehechte *Carpentaria* ontdekt, hetwelk men meende, dat aan *Nieuw-Guinea* vast was; doch de *Spanjaard* TORRES zeilde tusſchen de beide landen heen, door de naar hem genoemde *Torres*-ſtraat. In 1623 zond CARPENTIER twee jagten derwaarts onder JAN CARSTENS, die echter met acht der zijnen door de verraderlijke, roetkleurde *Papuas*, bewoners van *Nieuw-Guinea*, vermoord werd. Men zag toen de Oostkust der golf van *Carpentaria*, (naar den Gouverneur-Generaal dus genoemd) en ten Westen derzelve *Arnhems*-land, hetwelk den naam van het jagt ontving, 't welk de ontdekking deed (*). In 1636 bekwam de bevelhebber GERARD THOMASZ. POOL, met den boekhouder ANDRIES SCHILLER, een' *Duitscher* uit *Neurenberg*, last om met de twee jagten *Amsterdam* en *Wezel* de ontdekking voort te zetten. Hij deed eenen togt naar de meer westwaarts, en dus naderbij gelegene landſtreek, die hij naar den Gouverneur-Generaal VAN DIEMEN (†) noem-

In Nieuw-Zeeland.

(*) BENNET en VAN WIJK, *Nederl. Ontdekkingen*, bl. 124.

(†) Ald. bl. 124. Dit Noordelijke *van Diemen's* land

de. Doch ook deze beide mannen vielen als slagtoffers der valschheid van de bijna dierlijke bewoners van *Nieuw-Holland*, die de *Engelschen* mede als een onteembaar ras hebben leeren kennen. Eerst veinsden zij vriendelijkheid, doch weldra omsingelden en vermoordden zij POOL, SCHILLER, en waarschijnlijk nog twee matrozen, die men miste. De ontvlodenen beschreven dit volk als zeer zwart, slank van gestalte en met sluik en zwart haar, waaruit blijkt, dat zij niet tot het ras der *Papuas* behoorden. Zij waren moedernaakt, en hadden slechts vellen (waarschijnlijk van *kangourous*) om den hals geslagen, lange werpspiesen, pijlen en boogen (*).

Reis van A. Tasman. Ontdekking van Diemensland.

Ter verdere ontdekking zond nu VAN DIEMEN in 1642 den Commandeur ABEL TASMAN van *Hoorn* (†), die zich reeds op den togt naar *Cambodia* onderscheiden had, zuidwaarts. Hij voerde het schip *Heemskerk* en de fluit *Zeehaan*. Zijn koers was niet oostwaarts, gelijk die zijner voorgangers, maar vlak zuidwaarts tot het eiland *Mauritius* (*Ile de France*). Zijn oogmerk was waarschijnlijk om te ontdekken, hoeverre zich het land, achtervolgens door HARTOG en NUITS ontdekt, en hetwelk men voor het groote *Zuidland* van PTOLEMÆUS hield, naar het zuiden uitstrekte, en of het, volgens het gewone gevoelen, tot op de hoogte van het *Statenland* ten zuiden van het *Vuurland* reikte. Den 24sten Novem-

---

moet men wel van het ten Zuiden van *Nieuw-Holland* gelegene *eiland* van dien naam onderscheiden.

(*) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 47. Prof. MOLL (*Zeetogten der Nederlanders*, bl. 178.) meent dat dit voorval op de Zuidkust van *Nieuw-Guinea* gebeurd is.

(†) Zijn geslacht bestaat nog in die stad.

Digitized by Google

ber ontdekte TASMAN den zuidelijken uithoek van een land, aan 't welk hij mede den naam van VAN DIEMEN gaf, en 't welk sedert dien naam, zelfs bij de trotsche *Britten*, behouden heeft; die aldaar thans eene bloeijende volkplanting met twee steden hebben, en te vergeefs den naam van *Nieuw-Britannië* daaraan hebben trachten te geven. Hij dacht toen, dat dit de *zuidelijkste punt* van het *groote Zuidland* was, en het was dus eene groote zaak, de grenzen van hetzelve gevonden te hebben. Eerst honderd zes en veertig jaren later is door den *Engelschman* BASS de straat tusschen dat land en *Nieuw-Holland* ontdekt. TASMAN, die hier veel met slecht weder moest worstelen, zeilde de Oostkust langs, gaf *Hollandsche* namen aan de *Maatsuikers-* de *Boreels-eilanden*, *Tasman's-eiland*, de *Frederik Hendrik's*-baai, *Marta-*, *Schouten-*, *Heemskerk-*, *Zeehaan-* en de *van der Lijn's-eilanden*. Men vond hier veel timmerhout, en boomen van 60 voet hoog en 10 dik; van menschen vond men slechts sporen. Tot bewijs der eerste komst der *Nederlanders* alhier deed TASMAN op eenen paal, nevens het merk der Maatschappij, de *Hollandsche* vlag waaijen.

Ontdekking van Nieuw-Zeeland.

Nu zeilde TASMAN de wijde *Stille* of *Zuidzee*, ten Oosten van *Nieuw-Holland*, in, die nog nimmer eene *Europische* kiel had gekliefd, en bereikte op 42 Gr. 10 Min. het zuidelijke eiland van *Nieuw-Zeeland*, door hem *Statenland* genoemd. Hij hield hetzelve voor de kust van het *Zuidland*, en zeilde langs de Westkust. Men weet thans, dat *Nieuw-Zeeland* uit twee eilanden bestaat. TASMAN was aan het zuidelijke aangekomen; hij zag eerlang de straat, die de beide eilanden scheidt, zeilde dien

Digitized by Google

doortogt in, maar niet geheel door, en noemde haar naar zijnen naam. Vervolgens keerde hij weder naar de Westkust van het Noordelijke eiland, en zeilde dit langs tot aan de Noordoostkust, die hij kaap *Maria van Diemen* noemde, naar de gemalin van den Gouverneur-Generaal VAN DIEMEN (*). Op *Nieuw-Zeeland* ontdekte TASMAN weder een' bruingelen menſchenſtam, die zekerlijk, althans meer dan de *Papouas* en *Austraal-Negers*, met de *Maleische* volken van den *Indischen Archipel* vgrwant is. Zij hadden zwart en ſluik hair, op de kruin zamengebonden, met eene groote witte veder daarop. Hunne kleeding was van matten of katoen (het *Nieuw-Zeelandsche* vlas). Zij kwamen in hunne kano's nabij het ſchip, en ſchenen gemeenſchap met de *Nederlanders* te willen aanknoopen. Deze, die niets liever begeerden, zetteden de praauw (eene ſoort van ſloep) uit. Doch naauwelijks waren zij een der vaartuigen van dit volk genaderd, of deze ſtieten met een lange ſtompe piek den kwartiermeester, CORNELIS JOPPEN, over boord, waarop de anderen met knodſen en riemen de overige *Nederlanders* afmaakten, en er een' doodelijk kwetſten (†). De Wil-

(*) Dit zegt VALENTIJN uitdrukkelijk, van die naamgeving ſprekende (III. D. 2. St. bl. 54. Lett. G.), en elders, (IV. D. 2. St. bl. 295.) dat VAN DIEMEN's weduwe naderhand in 't vaderland hertrouwd is. Dus is de naam *Maria van Diemen* niet van eene dochter, maar van de vrouw des Gouverneur-Generaals ontleend.

(†) De lans der *Nieuw-Zeelanders* is veertien of vijftien voet lang, en aan beide einden ſtomp. De *patou-patou* of ſtrijdbijl, van been gemaakt, hangt met een' ſterken riem aan hunnen gordel, en is van hunne kleeding onafſcheidelijk. De riemen zijn klein, ligt en net, aan het einde ſpits, in

den hadden hunne maatregelen zoo wel genomen, of liever zij waren zoo zeer door het toeval begunstigd, dat zij, toen de schepelingen den moord zagen, reeds buiten 't bereik van 't geschut waren. TASMAN noemde daarom deze bogt de *Moordenaarsbaai.* Naderhand kwamen nog 22 vaartuigen tegen hem aan, doch bleven ook buiten zijn bereik.

De verraderlijke aard van dit barbaarsche Volk, hetwelk men naderhand bevonden heeft uit menscheneters te bestaan, (zij sleepten ook éénen der gesneuvelde *Hollanders*, zekerlijk tot dat einde, in hunne boot,) is ook door den even trouweloozen moord van tien *Engelschen* van het schip des Heeren FURNEAUX, reisgenoot van COOK, op zijne tweede reize gebleken. Nogtans geven die zelfde *Engelschen*, togtgenooten der vermoorden, getuigenis van vele goede eigenschappen dezer eilanders, moed, hulpvaardigheid en herbergzaamheid. Inderdaad schijnen zij in het dooden en verslinden van vreemdelingen, wanneer de gelegenheid hun daartoe gunstig is, geene misdaad te zien. Alle vreemdelingen beschouwen zij als vijanden, zoo lang zij zelve de sterkste zijn (*).

De *Steilehoek*, de *Abel-Tasmans-reede*, de *Zeehaansbogt*, de *Kaap Pieter Boreel*, waren zoo vele punten, door TASMAN op beide eilanden van het Zuiden naar het Noorden tot aan de reeds genoemde Noordwestpunt ontdekt.

Van Kaap *Maria van Diemen* wendde TASMAN den

---

het midden breed, en zes voeten lang, volgens COOK's *Reizen.* Het schijnt, dat zich de *Nieuw-Zeelanders*, ten tijde van TASMAN nog niet van strijdbijlen, maar van dikke houten of knodsen bedienden. (*) *ald.*

Ontdekking der Vrienden-Eilanden.

ſteven Noordoostwaarts, ontdekte op den 6den Januarij 1643 een eiland, door hem naar den dag het *Driekoningen*-eiland genoemd, en zette den koers in die zelfde rigting voort, om het *Kokos*- en *Hoornsche*-eiland van SCHOUTEN en LE MAIRE aan te doen, tot hij de *Vrienden-Eilanden* bereikte. Het eerſte derzelven, *Pijlstaart*, kon hij door den hoogen wind niet aandoen; hij gaf het den naam naar de vele vogelen van dien naam. Daarop zag hij twee nabij gelegene eilanden, door hem *Amsterdam* en *Rotterdam* genoemd (*Tonga-taboe* en *Anamoka* van COOK). Op *Amsterdam* vond TASMAN varkens, hoenders, en velerlei fruiten, die de inwoners, *welke zeer vriendelijk waren*, hem toebragten. Deze vielen, zegt VALENTIJN volgens het dagboek der reizigers, wat diefachtig, doch ſchenen anders geen kwaad in den zin te hebben. Alle deze kenſchetſende trekken zijn door COOK, die deze eilanden 130 jaren later voor het eerst weder bezocht heeft, volkomen bevestigd, en men weet, dat deze eilanden nog den naam van *Vriendelijke* dragen. Ook de zeden der inboorlingen, hunne voorkomenheid, door de *Europeërs* ten hunnent te noodigen, de voortbrengſelen des eilands, alles komt met de opgave van COOK bijzonder overeen. Het onthaal te lande was allerminzaamst, en men deed een' goeden ruilhandel met varkens, hoenders en vruchten, voor ſpijkers en zeildoek. Men vond er geen geweer, terwijl COOK beweert, dat zij binnenslands wapenen hebben. Doch dit kan aan een' toeſtand van voorbijgaanden oorlog met hunne naburen zijn toe te ſchrijven. De baai, waar de Koning zijn verblijf hield, werd door TASMAN naar VAN DIEMEN's gade weder

Digitized by Google

Maria's-baai geheeten. Van hier ging men verder naar het naburige eiland, door de inboorlingen *Anamoka* (welken naam COOK aldaar wedervond) en door TASMAN *Rotterdam* genoemd. Dit eiland had de grootste overeenkomst met het vorige, als mede het naburige *Middelburg*. Men vond nu verder de uitgestrekte groep der *Prins Willems*-eilanden, (dus naar den toen nog jeugdigen WILLEM II. genoemd) die, benevens de naburige *Heemskerk*-droogten, eene verzameling van koraaleilanden, thans door de *Engelschen* in *Fidjie*-eilanden herdoopt zijn, 't welk toch een algemeene naam is, door de inlanders aan *alle* deze eilanden, met uitzondering der vriendelijke, gegeven. Vervolgens zeilde TASMAN oostwaarts en vond eerst de 15 eilanden, die LE MAIRE ontdekt en *Marken* genoemd had, waarvan de genoegzaam naakte bewoners door hunne woestheid zeer van de vorige verschilden, en meer naar de *Nieuw-Zeelanders* geleken; hun hair was kort geschoren en opgebonden. Van hier zette hij zijnen koers in dezelfde rigting voort, en bevestigde weder verscheidene ontdekkingen van SCHOUTEN en LE MAIRE, op de kusten van *Nieuw-Guinea*, *Ontong-Java*, den door SCHOUTEN gezienen vuurberg, de groene *St. Jans*-eilanden, *Jamma*, *Moa* enz. — Den 15den Junij 1643 kwam hij te *Batavia* terug (*).

Tweede togt van Tasman.

Een tweede togt van TASMAN is ons niet door onze landgenooten, maar door vreemden, door *Engelschen*, medegedeeld. De beroemde Aardrijkskun-

(*) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 47-58. MOLL, bl. 179-187. BENNET en VAN WIJK, bl. 117-123. 125. 126.

Digitized by Google

dige DALRYMPLE heeft daarvan, volgens de papieren van den grooten *Sir* JOSEPH BANKS, eenig, hoewel zeer onvolledig berigt gegeven. Het blijkt daaruit, dat TASMAN het noordelijke *van Diemensland* nader onderzocht en misschien benoemd heeft. Ook hier gaf hij toch niet alleen naar den Gouverneur-Generaal, maar ook naar deszelfs echtgenoote, weder den naam aan twee voorgebergten; voorts noemde hij, in het diepste dezer golf de *Nassaus-*, *Carons-* en *Maatsuikers*-rivieren, naar het Huis waarmede *Nederlands* geluk onafscheidelijk vereenigd is, en naar twee voorname ambtenaren in *Indië;* twee andere naar VAN DIEMEN's en zijnen naam. Van zijne ontmoetingen, ontdekkingen omtrent voortbrengselen of zeden der volken op dezen togt, weten wij niets. Misschien was dezelve, aangezien de woestheid en onbewoondheid van dit gedeelte van *Nieuw-Holland*, daarin wel geheel onvruchtbaar (*).

Togt van de Vries en Schaap. Lot van Schaap en zijn volk.

VAN DIEMEN, wiens naam dus in het nieuwe, door *Hollanders* ontdekte, en door TASMAN vooral opgespoorde werelddeel *Australië* werd vereeuwigd, deed ook loffelijke pogingen, om de zee tusschen *Japan* en *Tartaryë* te doen kennen. Men had iets vernomen van een land *Jesso*, ten Noorden van *Japan;* men hoopte welligt van daar naar *Amerika* door te dringen, en de *Goud-* en *Zilver*-eilanden, waarvan het gerucht sprak, te vinden; ten minste MONTANUS geeft iets van dien aard te kennen. Hoe het zij: twee schepen onder MARTEN GERRITSZ. DE

(*) Zie MOLL, bl. 185–187. VAN WIJK, bl. 125. 126, en vooral de uitmuntende kaarten der *Zuidzee*, van *Nieuw-Zeeland* en *Nieuw-Holland*, bij dat werk gevoegd.

Digitized by Google

VRIES werden tot dat einde beſtemd, de *Castricum*, waarvan PIETER WILLEMSZ. KNECHTJENS, en de *Breskens*, waarvan HENDRIK CORNELISZOON SCHAAP Kapitein was. Zij hadden bevel om zich eerst naar de Noordpunt van *Japan* te begeven, en van daar tot den 56. Graad N. B. doortedringen. De zeeën van *Japan* zijn ongemeen ſtormachtig en met een aantal klippen bezaaid; daarenboven had men van dit thans zoo achterdochtige, en alle Christenen vijandige volk niet de minſte onderſteuning te hopen, maar wel alles te vreezen. Nogtans wilden de moedige *Hollanders* alle die gevaren tarten. Den 30ſten Februarij 1643 van *Ternate* vertrokken, zetteden zij het vlak noordwaarts aan, doch werden eerst in de golf van *Jedo* door hevigen ſtorm overvallen, waarbij zij ankers en touwen verloren, bij een eiland, door hen het *Ongelukkige* genoemd. Daarop geraakten de ſchepen van elkander verwijderd; de *Breskens* verviel op de *Japansche* kust, op 40 Gr. N. B. Hier gingen de ſchepelingen, zekerlijk onkundig van de ſcherpe maatregelen der *Japansche* Regéring tegen alle vreemdelingen, zonder erg aan land, en werden door eenen edelman, daaromſtreeks wonende, minzaam ontvangen, doch meer landwaarts in gelokt, en toen gevangen genomen. Het was Kapitein SCHAAP, met zijnen Onderkoopman BIJLEVELD en eenige andere Officieren, die aldus ten ſpeelbal dienden aan het verraad der *Japanneezen*. Zij trachten te ontſnappen, werden teruggehouden, gebonden, doch niet mishandeld. Dus bragt men hen naar *Jedo*, en vervolgens, op ſterke voorſpraak der in *Japan* aanwezige *Hollanders*, naar *Nangasaki*, waar zij zich weder op *Desima* onder de hunnen bevonden.

Digitized by Google

Onder weg toonde men hun verſcheiden houten kruiſen, en zoodrá de *Japanneezen* beſpeurden, dat zij daaraan geene vereering betoonden, werden zij beter behandeld. De vrees namelijk, dat de *Hollanders* of zelve vermomde *Portugeezen* waren, of die toch bij zich voerden, voornamelijk Priesters, en dat zij het Rijk wilden beſpieden, had hen doen vatten; doch, toen zij, alle ſchijnbare aanzoeken om de *Roomsche* kerkgebaren, het aanbidden van Mariabeelden, enz. te volgen, van de hand wezen, begon men te gelooven, dat zij leden van het eenige Christenvolk waren, hetwelk de Keizer in zijne Staten toeliet. Nogtans nam het ondervragen, zoo te *Jedo* als elders, geen einde; men wilde weten, waarom de *Hollanders* thans vrede en zelfs een verbond van vriendſchap met *Portugal* gemaakt hadden; iets, hetwelk met reden de achterdocht der *Japanneezen* moest opwekken. Men had berigt uit *Batavia* van het afzeilen der beide ſchepen bekomen, hetwelk den argwaan vermeerderde. Eindelijk nogtans bleef het Opperhoofd der faktorij te *Nangasaki* borg voor hen, en moest belooven, dat, indien er naderhand eene beſchuldiging ten hunnen laste mogt komen, hij des noods uit *Holland* weder naar *Japan* ter verantwoording zou terugkomen (*)!

Terwijl de *Breskens*, na eene poos op de gevan-

(*) Zie MONTANUS, *Gezantschappen naar de Keizers van Japan*, bl. 290. en verv. Hij verhaalt onder anderen ook nog de heldhaftige ſtandvastigheid van twee *Jezuïten*, die voor de belijdenis van het Christengeloof de ſchrikkelijkſte vervolgingen verſmaadden, en eene heerlijke getuigenis van hunne hope op God en den Verlosſer afleiden, hetwelk men niet zonder aandoening lezen kan.

Digitized by Google

genen gewacht te hebben, terugkeerde, zette de *Castricum*, van deszelfs lot onkundig, onder den Commandeur DE VRIES, zijne reis voort. Men bereikte weldra de Noordpunt van *Japan*, en zeilde nu de Oostkust van het ten Noorden daarvan gelegene *Jesso* langs, waarvan de onzen den Zuidhoek *Kaap Euroen* noemden. Meer noordoostwaarts was eene nog grootere bogt, *de Goede Hoop* genaamd, welks Noordkust *Kaap Maatsuiker* uitmaakte. Op 44 Gr. vonden zij zeer hooge gebergten, waarvan zij het hoogste den *St. Antonis*-berg noemden, gedeeltelijk met zeer goed timmerhout bedekt; men wilde er ook van zilvermijnen gehoord hebben. Vervolgens kwam men noordoostwaarts van *Jesso* aan een lang en smal eiland, het zuidelijkste der *Kurilen*, hetwelk DE VRIES *Statenland* noemde, door het kanaal *der Piek* van *Jesso* gescheiden. Het was mede met zeer hooge en kale bergen bedekt; maar naar de kust daarentegen was het land zeer boschrijk, en scheen, hoewel onbebouwd, vruchtbaar. De *Russen* noemen dit eiland thans *Atorko*.

Ontdekkingen van de Vries en Knechtjens op Jesso.

Men ging nog verder, en vond op 44½ Gr. een derde eiland, *Compagnie's*-land genoemd (thans *Urup*, hoewel de beroemde reiziger LA PEROUSE den *Hollandschen* naam wilde behouden hebben). Eindelijk zeilden de *Hollanders* door de straat, die het *Staten*- van het *Compagnie's*-land scheidt, en die den naam van *Straat van de Vries* bekwam, westwaarts, tot zij het groote eiland *Sachaliën* bereikten, hetwelk zich zuidwaarts tot bij *Jesso* uitstrekt, van welk eiland het door de straat, naderhand naar den ontdekker *la Pérouse* genoemd, is gescheiden. Zij volgden de Oostkust van *Sachaliën* tot aan de

groote bogt van *Patientie*, aan wier oostelijke punt, kaap *Patientie* of *keerweer*, zij het geduld ſchijnen verloren te hebben, om langer eene kust te volgen, die zij waarſchijnlijk voor zamenhangend met de kust van *Tartarije* hielden. Althans zij keerden langs denzelfden weg terug. Een ſlechts eenigszins meer westelijke koers had hen de ſtraat van *la Perouse* tusſchen *Sachaliën* of, zoo als de inwoners het noemen, *Tchoka*, en *Jesso* of *Chica* doen vinden; nu ontdekten zij, door de mist belet, ſlechts de zeer wijde baai ten zuiden van *Sachaliën*, door hen de *Zalmbaai* of *Aniwa* genoemd.

Het ſchitterendſte regt is door den *Franschman* LA PEROUSE, eenen ontdekker als COOK, wiens treurig lot nog alle beminnaars der wetenſchap grieft, aan DE VRIES en zijne togtgenooten gedaan. De *Fransche* zeereiziger heeft de opgaven volkomen juist bevonden, die zij omtrent de ligging der ontdekte plaatſen gaven, en dat in eene Eeuw, toen de thans zoo overvloedige hulpmiddelen tot vinding der lengte zoo ongemeen gebrekkig waren. Hij geeft zelf den naam van kaap *Castricum* aan de noordpunt hunner ontdekkingen op het *Compagnie's-land*. Zeldzaam voorbeeld van regtvaardigheid der buitenlanders omtrent eene Natie, die de meesten hunner niet ophouden telkens op de onregtvaardigſte wijze van de eer hunner ontdekkingen, door de verandering der *Hollandsche* namen, te berooven!

Inwoners van Jesso.

Wat de inwoners der ontdekte landen betreft, deze bepalen zich tot *Jesso*, daar men het overige onbewoond vond. Men vond hen kort en dik, met lange hairen, en eenen baard, die bijna hun gezigt bedekte. Ook op het ligchaam waren zij zeer ruig.

Digitized by Google

Hunne gelaatskleur was geel, bij de mannen donkerder dan bij de vrouwen. Men vond bij hen noch teekenen van Godsdienst noch van Regéringsform; nogtans waren hunne zeden zeer zacht, minzaam en beleefd; iets, hetwelk ook later LA PEROUSE en KRUSENSTERN opgemerkt hebben. Zij zongen, maar met eene bevende ſtem, gelijk de *Japanneezen*. Zij zijn een volk van *Ichthyophagen* of vischeters, daar zij zich met visſchen en zelfs met walvischſpek en traan voeden; de overvloed van visch is in deze zeeën zekerlijk ongemeen groot; in zekere baai op *Jesso* vischte de *Castricum* in vier dagen meer dan duizend pond zalm. Men bedient zich tot de walvischvangst van een beenen harpoen, tot de vogelvangst van eene ſoort van val, tot de jagt van pijlen. Doch uit het plantenrijk gebruiken de inlanders ook veel zekere roode rozenknoppen. Mannen en vrouwen beminnen den drank. De eerſten zijn zeer minnenijdig; elk inwoner heeft twee vrouwen, die den mannen voedſel en kleederen op de *Japansche* wijze bereiden. De meisjes loopen dikwerf moedernaakt, maar gevoelen daarover toch ſchaamte. De huizen zijn op de helling der bergen gebouwd, van planken of ſtammen en boomſchors, met lage deuren. Buiten de vischvangst is dit volk ongemeen traag. Zij ſpinnen echter het vlas, dat ongebouwd in de bosſchen voortkomt. De handel, dien zij met de *Japanneezen* drijven, beſtaat in walvischtraan, gerookte walvischtongen, (die de *Japanneezen*, gelijk alle visch, ongemeen beminnen) pelterijen en vogelpluimen, waarvoor dezen hun rijst, ſuiker, zijden kleederen, tabak, pijpen en ſnuisterijen, of, voor de bewoners der noordelijkſte ſtre-

Digitized by Google

ken, ijzer aanbrengen. De *Japanneezen* hebben hier ook in het zuiden des lands eene vestiging te *Matsmaï*, die de hoofdstad, of liever de eenige goede stad des eilands mag heeten; naderhand vond LA PEROUSE *Jesso* of *Chica* grootendeels onder de regéring van *Japan*. Jaarlijks gaat de bevelhebber van *Matsmaï*, even als de overige *Japansche* Vorsten of Stadhouders, naar 's Keizers Hof om hem een geschenk in zilvergeld, vederen voor zijne pijlen, en pelterijen te brengen. Het is zonderling, dat de handel in dit laatste artikel de aandacht der *Nederlanders* niet trok; hetzelve is sedert een zeer belangrijk handelsartikel der oostkust van *Aziën*, en der westelijke van *Amerika*, alsmede der eilanden tusschen beiden, geworden.

Aanmerkingen over dezen togt.

Deze berigten omtrent een nog *geheel* onbekend land, door de *Castricum* medegedeeld, verdienden hier wel eene plaats, te meer, daar zij met die van de latere *Fransche* en *Russische* zeevaarders zoo juist overeenstemmen. De reis van dit schip is zonder nut voor den koophandel, (weshalve zij ook waarschijnlijk niet in het groote werk van VALENTIJN is te vinden) maar voor de Aardrijkskunde ongemeen voordeelig geweest. LA PEROUSE is daarop te werk gegaan, en op dezen heeft later KRUSENSTERN weder gebouwd. Een misslag, die de lengte van *Batavia* vijf graden te oostelijk plaatste, en door de *Nederlanders* in de *Oost* algemeen werd aangenomen, heeft ook op de bepalingen dezer reis, die, wanneer men dit in het oog houdt, zoo naauwkeurig zijn, invloed gehad, even als op die van den grooten ontdekker TASMAN (*).

(*) WITSEN, *Oost- en Noord-Tartarije*, II. D. bl. 52. en

Digitized by Google

VAN DIEMEN, onder wien zoo veel groots voor de Maatschappij tot stand gebragt was, die haar zoo naar magt als voordeel en roem tot eene hoogte had opgevoerd, welke zij nog nimmer bereikt had, en naderhand schaars immer bereikte; VAN DIEMEN maakte zich ook voor de inwendige belangen van het onder hem geplaatste Rijk zeer verdienstelijk. Hij stichtte te *Batavia* twee Hervormde Kerken, eene in de stad en eene in 't kasteel, en liet bij zijnen dood 40,000 rijksdaalders voor nog eene nieuwe Kerk na; hij regelde de betrekkingen der Geestelijkheid; hij rigtte eene *Latijnsche* school op, en begon eene verzameling van wetten tot rigtsnoer voor de regtsbehandeling, onder den naam van *Statuten van Batavia*, welke, door zijnen opvolger MAATSUIKER voortgezet, tot het wetboek van *Nederlandsch Indiën* zijn geworden. Nuttige inrigtingen van van Diemen.

Door zoo veel zorgen afgesloofd, verzocht VAN DIEMEN ernstig om eenen opvolger. Het Bestuur der Maatschappij, 's mans talenten op prijs stellende, aarzelde lang, maar eindelijk bekwam hij verlof zijn' opvolger te benoemen en huiswaarts te keeren. Doch eer dit te *Batavia* bekend werd, was hij reeds (den 19den April 1645) overleden (*) Zijne weduwe, wier naam TASMAN in de Aardrijkskunde had vereeuwigd, keerde in dat zelfde jaar naar *Holland* terug, werd door de Bewindhebbers der *Oostindische* Maatschappij edelmoedig begiftigd, en hertrouwde hier te lande. Zijn dood.

verv. *Relation de la découverte de Jesso*, in de *Recueil de Voyages au Nord*, Amst. 1715, T. III. p. 44-56. MOLL, bl. 202-214. BENNET en VAN WIJK, bl. 131-142.

(†) DU BOIS, *Vies des Gouv. Généraux*, p. 133. 134.

Thans hebben wij dan de *Oostindische* Maatschappij tot op een rustpunt gevoerd, van waar wij ons naar de Nieuwe Wereld kunnen wenden, om daar eenen niet minder luisterrijken voorspoed te aanschouwen.

De Westindische Maatschappij raadt den vrede met Spanje af. 1632.

De *Westindische* Maatschappij, thans door de verovering en versterking van *Olinda* en het *Recief* eene groote loopbaan van overwinningen voor zich geopend ziende, raadde den Staten ten ernstigste den vredehandel af, dien *Spanje* en de Aartshertogin ISABELLA, door den krijg geheel uitgeput en van alle kanten bedreigd, met aandrang zochten te openen, biedende zij het oude Bestand met opening der *Schelde*, of, zoo dit niet zijn kon, ook zonder dit laatste aan. De wensch der Maatschappij was te zeer die des volks in het algemeen, dan dat zelfs de gematigde voorstellen des vijands ingang zouden hebben kunnen vinden. Hoe veel ook de oorlog kostte (en hij kostte niet weinig), zoo waren toch de voordeelen, die men daaruit reeds behaalde, of nog hoopte te behalen, te aanlokkelijk, om daarvan af te zien. De herhaalde pogingen van de *Spaansche* zijde bleven dus, vooral ook door toedoen van *Frankrijk*, hetwelk medewerking beloofde, zonder vrucht; en de *Westindische* Maatschappij zette hare ondernemingen voort, om den Koning in *Amerika* afbreuk te doen, en vooral om het schoone *Brazilië* verder te winnen.

Togt van Pater.

De dappere ADRIAAN JANSZ. PATER, met eene vloot van 16 grootere en verscheidene kleinere schepen uit het vaderland afgezonden, kruiste eerst een' tijd lang in de *Antilles*, waar hij echter weinig opdeed, en stevende toen naar *Tierra Firma*, om zich meester te maken van *Santa Martha*. Deze belang-

Digitized by Google

rijke ſtad ligt op 11½ Graad N. B. en 57 Gr W. L. tusſchen *Carthagena* en *Rio de la Hacha*. De aandacht der Maatſchappij was op deze plaats gevallen, door een' reeds in 1626 onderſchepten brief des bevelhebbers, waarin de toeſtand der plaats zeer duidelijk blootgelegd werd. Hij beſchreef daarin de veilige haven, door een eiland beſchut; het belang der plaats voor den handel met de groote, ſlechts tien mijlen van daar gelegene *Magdalena*-rivier, op welke alle goederen uit de binnenlanden, zoo uit *Nieuw-Granada* als *Quito*, naar zee vervoerd werden, van waar men dus den *Spanjaard* zeer veel nadeel zou kunnen doen. En dit was te meer te vreezen, doordien de inwoners zeer verarmd waren, en er daar te lande geene gelegenheid was om krijgsvoorraad, waaraan groot gebrek heerschte, te bekomen. Hiervan nu maakte PATER gebruik, en overmeesterde zonder ſlag of ſtoot de ſtad, waaruit alle inwoners gevlugt waren, en het kasteel, waarin zich ſlechts vijftien man bevonden. De buit was niet aanzienlijk. De gevlugte inwoners kwamen daarop overeen, hunne ſtad voor eene kleine ſom (5500 piasters) vrij te koopen; welke dan ook door eenige kerkelijke perſonen werd opgebragt. Het ſchijnt, dat PATER zich te zwak bevond, om dit zoo voordeelige punt in te houden; misſchien was het naburig *Carthagena* (eene plaats, later door de *Engelschen* onder VERNON, en door de *Spanjaarden* onder MORILLO tegen de opſtandelingen, zoo lang belegerd) te zeer verſterkt, om dit te gedoogen. PATER keerde, zonder iets meer uitterigten, huiswaarts. Doch in het volgende jaar kwam hij met vijf ſchepen naar *Pernambuco* terug, alwaar de krijgsbouwmees-

1630.

Digitized by Google

ters thans naauwkeurig de gelegenheid van *Olinda* opgenomen hebbende, de ſtad *onhoubaar* hadden gekeurd. Nogtans was het bijgelegene *Recief* eene te ſchoone gelegenheid, om dezelve te verlaten. Men bleef dus dezen post inhouden, en van daar zelfs het gebied der Maatſchappij nog verder uitbreiden. Eerst ging de togt naar het ten noorden gelegene eiland *Tamarica*. Hetzelve wordt door den mond van onderſcheidene rivieren gevormd, en heeft, volgens DE LAAT, in ſchoonheid van voorkomen veel van *Engeland*; het heeft zeven mijlen in den omtrek, en is ſlechts vijf mijlen van *Pernambuco* verwijderd. Doch men vond de bezetting der *Portugeezen* te ſterk, en hield zich dus te vrede met ſlechts een fort tegen dezelve te bouwen, *Oranje* genaamd (*).

Zeeſlag tegen d'Oquendo. 1631 5 Mei.

Ondertusſchen verſcheen *Don* ANTONIO D'OQUENDO met eene vloot van 53 zeilen, waaronder 19 oorlog- en de overigen koopvaardijſchepen, met 4000 man, voor een derde oude, beproefde *Spaansche* ſoldaten, eerst aan de *Bahia*, en daarna voor het *Recief*. De moedige PATER zeilde hem te gemoet, doch daar hij zeer ſlecht van het getal der ſchepen onderrigt was, 't welk hij meende dat ſlechts 8 gallioenen of groote ſchepen bedroeg (met kleinere naar evenredigheid), nam hij niet meer dan ſlechts zestien ſchepen met zich; en toen hij zag, dat het te laat was, terug te keeren, vermaande hij de zijnen zeer ernſtig, zich mannelijk te kwijten, alzoo het behoud der Maatſchappij en de eer van het bootsvolk van dezen ſlag afhing. De ongelijke kans deed niet min-

(*) DE LAAT, VII. B. bl. 118-120. VIII. B. bl. 136. 137.

Digitized by Google

der dan tien van de zestien Scheepskapiteinen achter blijven, doch de overigen verdedigden zich ook met eenen des te verhevener heldenmoed. PATER dringt in 's vijands slagorde vooruit, en klampt den Admiraal zelv' aan boord, door het schip *Walcheren* onder JAN MAST moedig bijgestaan. Doch er ontstond brand in zijn schip; het volk, door de overigen niet afgehaald, moest zich naar de voorplecht begeven; de Admiraal liet zich met een touw afzakken, maar, eindelijk afgemat, viel hij in zee, en verdronk. De meesten van zijn volk vergingen met hem; weinigen werden door den vijand gered. Een dergelijk lot trof een tweede schip, *de Provincie van Utrecht*. MARTEN THIJSZ. nu Admiraal geworden, was gelukkiger; hij schoot twee *Spaansche* schepen, onder anderen dat van den Vice-Admiraal, in den grond, en nam een derde. De nacht scheidde het gevecht; maar des morgens waren de *Spaansche* schepen niet meer te zien. Met zulk eene ongelijke kans hadden dus de onzen de zege behaald; want het afdeinzen der vijanden geeft den *Nederlanderen* daarop het volkomenste regt. Maar men had twee der beste schepen verloren, en boven alles den uitstekenden PATER, benevens den Kapitein SICKES, en andere bekwame Officieren. Van de *Spaansche* zijde waren daarentegen 240 man gevangen, en een galjoen met veel sulker, tabak en verfhout geladen, buit gemaakt (*).

Olinda verlaten en grootendeels verwoest. Het Recief behouden.

De bedenkelijke toestand van *Olinda* deed intusschen de *Hollanders* ernstig over de te nemen maatregelen raadplegen. De stad werd nog gedurig door

(*) DE LAAT, VIII. B. bl. 240-242. 243. 245.

D'ALBUQUERQUE geblokkeerd, en hoewel de onzen meer dan éénen gelukkigen uitval deden, waarbij zij onder anderen eens de *Affogados* namen, en 200 *Portugeezen* doodden, zonder meer dan 18 of 20 der hunnen te verliezen, was nogtans *Olinda* niet te houden. Men beleide krijgsraad, en hier ſtelde de Kapitein ARTICHOFSKY, een *Poolsch* Edelman, wegens zijne verkleefdheid aan de *Sociniaansche* gezindheid uit zijn vaderland verdreven, voor, om zich op *Tamarica* te vestigen. Doch men trachtte nog eene poos *Olinda* te behouden, tot dat, zulks onmogelijk gekeurd zijnde, de ſtad geheel ontruimd, vernield en verbrand werd. Drieduizend achthonderd negentien gezonde ſoldaten, 180 zieken, en 2240 zeelieden begaven zich naar het *Recief*, hetwelk thans tot vesting werd aangelegd. Maar men zocht nu een ander bevestigd punt op het vaste land. *Paraïba*, ten noorden van *Olinda*, vereenigde daartoe de meeste ſtemmen; doch eerst wilde men zich alhier gedeeltelijk van de hulp der *Braziliaansche* inboorlingen verzekeren. Er woonde destijds in die ſtreken de ſtam der *Tapujas* (thans uitgeroeid), die een' ingekankerden haat tegen de onder *Portugeesch* gezag ſtaande *Tupinambos* koesterden; deze toonden zich niet ongenegen, de *Nederlanders* te onderſteunen. Men poogde met hen te onderhandelen; doch intusſchen won men vlijtig berigten in over *Paraïba* (*).

Inneming van Garaſú.

In 1632 deden de *Nederlanders* eenen welberaamden en door geheimhouding welgelukten aanval op de ſtad *Garasú* (†), eene ſtad, vijf mijlen ten noor-

(*) DE LAAT, VIII. B. bl. 247-249.
(†) *Villa de Sto. Cosmo di Garasù.*

Digitized by Google

den van *Olinda*, doch door het opkomen dier plaats zeer afgenomen; thans hadden zich de vlugtelingen van dáár meest derwaarts begeven. De weg liep door diepe wateren; het was in den regentijd, en, wanneer het, zoo als gewoonlijk, geregend had, zou men de ſtroomen niet hebben kunnen overtrekken; doch gelukkig was de regen in geen twee dagen gevallen, zoo dat dezelve doorwaadbaar waren. Ook moest men hooge rotſen over, en naauwe bergpasſen van wel twee uren lang door, waar ſlechts één man te gelijk ruimte had, en de boomen een zoo digt gewelf vormden, dat men zijnen voorman op geene twee treden afſtands onderſcheiden kon. Dus verdwaalde men ſomtijds; maar vond toch altijd den 1 Mei 1632.
regten weg weder. Alle *Portugeezen*, die men ontmoette, werden gedood of gevangen. Dus werd met het krieken van den morgen de ſtad, terwijl het volk in de Mis was, geheel onvoorziens overvallen, en in de eerſte drift wel een honderdtal inwoners van het leven beroofd. De overigen vielen den onzen in handen. Om wanorde te beletten, werden de 200 pijpen wijns, die aldaar waren, den bodem ingeſlagen, zoo dat alles weg liep, en de vrouwen, onder bewaring van eenen Luitenant en een paar man, in de kerk bij elkander gebragt. Dus werd dronkenſchap en vrouwenſchennis voorgekomen, en de buit geregeld vergaderd. Deze was zeer aanzienlijk, omdat de meeste rijke bewoners van *Olinda* hunne bezittingen herwaarts hadden geborgen. Men trok van daar naar het fort *Oranje* op *Tamarica* (*). Ook andere voorſpoedige ſtrooptogten van dien aard

(*) DE LAAT, IX. B. bl. 290. 291.

werden in den omtrek gedaan, hetwelk de *Portugeesche* inwoners zeer ontmoedigde, te meer, daar zij geringe hoop op ontzet uit *Portugal* hadden. Zij traden dus, door zekeren PEDRO ALVAREZ, die te voren bij de *Nederlanders* was gevangen geweest, in onderhandeling, om voor eenige duizend kisten suiker derzelver aftogt te koopen. Het antwoord, daarop na rijpe overweging gegeven, was zonderling. Men zeide, zich door geen' suiker te zullen laten omkoopen, maar bood ALBUQUERQUE groote voordeelen aan, wanneer hij het land aan de onzen wilde ruimen (*). Dit werd natuurlijk afgewezen.

Oproeping aan de Portugeezen.

Andere kleine togten, die meer of minder gelukten, gaan wij voorbij. De bevelhebbers besloten hoe langs zoo meer zich staande te houden, en zonden ten dien einde eene oproeping aan de ingezetenen des lands, om liever, dan gedurig in hunne eigendommen ontrust te worden, zich vreedzaam onder het Bestuur der Maatschappij te begeven, met behoud van hunne bezittingen, regten en Godsdienst, voorts met aanbod van vrijen handel op de *Nederlanden*, en vermindering der thans aan *Spanje* betaalde belastingen tot op de helft. Men waarschuwde hen tevens, dat zij uit *Spanje* geen hulp te verwachten hadden, daar hetzelve alle krachten moest inspannen, om niet alleen de *Nederlanders*, maar ook den grooten GUSTAAF ADOLF van *Zweden*, die het Huis van *Oostenrijk* in *Duitschland* reeds bijna verpletterd had, het hoofd te bieden. Deze af-

(*) Zoo geheel bespottelijk of onteerend was dit niet, als het in den eersten oogopslag schijnt. D'ALBUQUERQUE was meer dan Landvoogd, hij was *eigenaar* van *Pernambuco*, zoo als wij boven zagen.

Digitized by Google

kondiging deed echter toen weinig uitwerking. ALBUQUERQUE en zijn krijgsvolk wilden het uiterste wagen (*).

De oorlog was tot hiertoe met zoo veel verbitteringe gevoerd, dat de gevangenen van beide zijden meermalen ter dood gebragt, en de *Roomsche* kerken van de beelden beroofd of zelfs in brand gestoken werden. Hiertegen nu werd in Mei 1633 door een verdrag gezorgd, waarin het vernielen der beelden en kerken verboden werd, (ten zij de *Portugeezen* die als vestingen tegen de *Hollanders* mogten bezigen), en den gevangenen kwartier werd beloofd; terwijl echter alles, wat hen toebehoorde, voor goeden prijs zou verklaard worden; voorts werd de vaste losprijs bepaald. (Men zag zich van de *Portugeesche* zijde wel degelijk verpligt, het leven en de goede behandeling der Geestelijken, vooral monniken en nonnen, te bedingen). Men zou met geene vergiftigde, noch kettingkogels, of andere verraderlijke wapenen mogen schieten. Zelfs werden de talrijke gevangenen, door de *Hollanders* gemaakt, die hun slechts tot last waren, geheel vrij gegeven, hetwelk niet kon nalaten, een' goeden indruk op de ingezetenen te maken.

Verlichting van het wreede oorlogsregt.

In het zelfde jaar 1633 besloot men, volgens herhaalden last der Bewindhebbers, het eiland *Tamarica* aan te vallen. Zulks gelukte met weinig moeite aan den Oversten MATTHIAS VAN HOUTEN, die elf schepen onder zich had. Het stadje *Nossa Sennora de Conceiçao* was zeer slecht van alles voorzien, en gaf zich dus spoedig over. Den vijand werd vrije

Inneming van Tamarica.

(*) DE LAAT, IX. B. bl. 396-98.

aftogt met geweer en wapenen, heiligebeelden en kerkfieraden vergund; doch elk, die zulks verkoos, bekwam vergunning, te blijven. *Tamarica* was zeven mijlen in den omtrek, en gedeeltelijk zeer vruchtbaar in fuiker, druiven en meloenen; gedeeltelijk door de verwoestingen der witte mieren geteisterd, die aldaar zeer talrijk waren. De haven had aan de zuidzijde des eilands zeer diepen grond, doch ftrekte zich niet verre landwaarts uit (*).

Bemagtiging van Truxillo en Campêche.

Ondertusfchen zeilde de Commandeur JAN JANSZ. VAN HOORN naar de kust van *Honduras* ten zuiden van *Nieuw-Spanje*, en bemagtigde de ftad *Truxillo* (†), op een' berg aan de baai van dien naam gelegen. Doch er ontftond bij toeval brand, die twee derden der plaats in de asch leide; voor het overige bedong men eenige brandfchatting, maar de buit was anders gering. Vervolgens zeilde men op het groote fchiereiland *Yucatan* aan, naar de groote ftad *St. Francisco en Campêche*, op 20 Gr. 20 Min. op de Westkust van gemelde fchiereiland en aan de *Campêche*-baai gelegen, die wegens het kostbare *campêche*-hout beroemd is, in welks bezit zich de *Engelschen* naderhand uitfluitend hebben weten te handhaven. Thans was *St. Francisco* de ftapelplaats van dit verfhout, en eene aanzienlijke koopftad. De *Hollanders* dreven met het zwaard in de vuist den vijand, die tegen hen uittrok, uit zijne liniën, en al vechtend door de ftad heen tot op de markt; niet-

(*) DE LAAT, bl. 334. 335. BARLÆUS, *Brasilia sub Mauritio*, p. 122. 123.

(†) Gelegen op 65 Gr. 25 Min. N. B.; wel te onderfcheiden van twee andere fteden van dien naam, de eerfte in *Peru*, de andere in *Columbia* (*Nieuw-Granada*).

Digitized by Google

tegenſtaande hij van de platte daken der huizen op hen ſchoot. Daar echter de manſchap, met uitſluiting der matrozen, niet meer dan vierhonderd man bedroeg, was het onmogelijk de ſtad in te houden. De Gouverneur, in het verſterkte klooster *St. Francisco* buiten de ſtad gehuisvest, weigerde eenige brandſchatting te voldoen, zoo dat de *Hollanders* zich met den gemaakten buit inſcheepten, zonder de ingezetenen of de ſtad te beſchadigen. Van de eerſten werden de gevangenen kort daarop losgelaten. DE LAAT meent, dat zoo de *Spanjaarden* zich ſlechts op de kerk begeven, en van daar de *Nederlanders* met ſteenen geworpen hadden, deze zouden hebben moeten bezwijken; maar het verlies hunner Hoofden had hen ontmoedigd. Zelfs Geestelijken ſtreden hier mede. Nog een kasteel in *Brazilië*, *Tres Reyes* (*drie Koningen*) in de Provincie *Rio Grande* gelegen, moest zich aan VAN KEULEN aan 't hoofd van tien ſchepen overgeven, en werd met 150 man bezet. Het kasteel bekwam naar den bevelhebber den naam van *Keulen* (*).

Zoo vele voordeelen bemoedigden het Beſtuur, om in het volgende jaar een kans op *Paraïba* te wagen. Deze ſtad is onmiddelijk ten Noorden van *Tamarica* bij *Pernambuco* gelegen, en maakt eene

Verovering van Kaap St. Auguſtijn.

(*) DE LAAT, bl. 352-357. 365-370. Het *Brazilische* Stadhouderſchap *Rio Grande*, 't welk hier bedoeld wordt, ligt ten *Noorden* des Lands op 5 Gr. N. B. Er is nog een ander landſchap van dien naam ten Z. van *Brazilië* op de grenzen van *Buenos-Ayres* gelegen. Buitendien zijn er nog verſcheidene plaatſen en rivieren van dien naam, want *Rio Grande* beteekent in 't *Portugeesch: Groote Rivier.*

Digitized by Google

afzonderlijke Provincie uit. Voorheen was deze ſtreek door de *Franschen* ingenomen, doch weder verlaten, en daarna met geheel *Brazilië*, den *Portugeezen* in handen gevallen. Aan de zuidzijde der aanzienlijke rivier, welke dit landſchap beſproeit (*), lag de ſtad van gelijken naam, ook wel *Philippæa* naar den *Spaanschen* Koning genoemd. Het landſchap, thans volgens *Portugeesche* berigten te droog voor de ſuikerteelt, was destijds aan ſuiker zeer vruchtbaar, en bragt ook veel *maniok* (het gewone voedſel der *Brazilianen*), *Turksch* koren, pataten of zoete aardappelen en edele vruchten voort (†). Eene eerſte poging mislukte, hoezeer men daartoe twintig ſchepen gebezigd had, doch eene tweede, dat zelfde jaar (1634) hervat, was voorbereid door de inneming van de hooge, ten zuiden van *Olinda* gelegene, Kaap *St. Augustijn*. LICHTHART, dezelfde, wiens magt voor *Paraïba* te kort geſchoten was, begaf zich van daar naar die Kaap, welke, even als bij *Olinda*, eene groote zandbank aan den mond der rivier *Poyuca* en een ſteenen rif voor zich heeft. De *Hollandsche* vlootvoogd drong in weêrwil van het hevigſte vuur tusſchen de bank en het land door, en zette zijne manſchap bij de ſterkte *Puntal* aan land, overrompelde die, en

(*) Ook deze rivier moet men niet met eene andere in de Provincie *Rio Janeiro* verwarren, op 21 Gr. Z. B. in zee vallende, en waarvan men onder anderen in de door mij vertaalde Reis van den Prins van NEUWIED, I. D. bl. 150. 151. eene beſchrijving aantreft. Over 't algemeen is de naamverwarring vooral in *Brazilië* zeer hinderlijk.

(†) BARLÆUS, *Brasilia sub Mauritio*, p. 80.

Digitized by Google

maakte goeden buit, onder anderen 1300 kisten suiker; verscheidene pakhuizen stak de vijand zelf in brand. Doch terwijl dit met de voorhoede geschiedde, kon de achterhoede onder den Bewindhebber GIJZELING, door den steilen wal, niet landen; hij beproefde het elders, maar de zee stond ook hier met eene holle branding, en de *Portugeezen* waren zoo vol geestdrift, dat zij tot aan den middel in het water liepen en vele manschappen dood schoten. Eindelijk waagt hij het, op 't gevaar af van zijn schip te bersten te stooten, om door eene smalle opening van het klippenrif heen te dringen. Dit gelukte, en hier verschanste men zich in haast, doch werd door 1500 *Portugeezen* van twee zijden aangevallen. Geweldig was hier het gevecht en het gevaar der *Nederlanders*; nogtans bleven zij meester, en deden den vijand met verlies van honderd man afdeinzen. Eene andere stelling werd ook door de *Nederlanders* bemagtigd, en fort *Gijzeling* genaamd, waardoor men nu van de Kaap volkomen meester was. — Middelerwijl was een aanslag op het *Recief* zelve, 't welk de *Portugeezen* voor ontbloot van volk hielden, ondernomen, doch dapper afgeslagen.

De tweede aanslag op *Paraïba* stond onder den Oversten SIGISMOND SCHUPPEN, een' der werkzaamste en bekwaamste *Nederlandsche* bevelhebbers in *Brazilië*, en den gevlugten *Poolschen Sociniaan* ARTICHOFSKY, die gewetensvrijheid in *Nederland* was komen zoeken, en thans aan het andere uiterste der Aarde de *Portugeezen*, die hem nimmer beleedigd hadden, bestreed. Nog waren er twee Bewindhebbers als toeziende Raden, op de vloot, CARPENTIER en STACHOUWER. De uitrusting was zeer aan- Van Paraïba.

zienlijk; 29 groote en kleine ſchepen onder LICHTHART, met 2454 ſoldaten. In het laatst des jaars kwam zij aan den mond der rivier, en de hevigheid des aanvals van SCHUPPEN, die het eerst aan land ſprong, deed de *Portugeezen* deinzen. De vrij naauwe mond der rivier werd gedekt door twee kasteelen, *St. Antonius* en *St. Catharina* (*); tusſchen dezelve ligt een eiland, hetwelk, in 's vijands handen zijnde, de werkzaamheid der dubbelde belegering zeer moest belemmeren. Het werd daarom ook door de vlootelingen onder LICHTHART ſtormenderhand ingenomen, en daarop gingen de beide kasteelen, zoo ten zuiden als noorden, in een geregeld beleg aan SCHUPPEN en ARTISCHOFSKY over; het eerſte hield zich lang; het tweede bezweek na de overgave der zuiderſchans, en nu werd de ſtad *Paraïba* of *Philippæa* ook ontruimd. — Zij lag achter een groot bosch, en bekwam, naar Prins FREDERIK HENDRIK, den naam van *Frederiksstad*.

Inneming van Curaçao.

In dit zelſde jaar was het kleine, maar gewigtige eiland *Curaçao* bemagtigd, tegen over de kust van *Spaansch Tierra Firma* en *Caraccas* gelegen, en dus voor den ſluikhandel met dat rijke, vooral door zijn' tabak beroemde gewest van groot belang. (Het verbod van handel met anderen, behalve met de *Spanjaarden*, *moest* de ingezetenen wel tot den ſluikhandel aanzetten). Men kon aldaar ook zelve koloniale goederen winnen, hoewel de ondervinding geleerd heeft, dat de grond van het eiland

(*) Dus noemt DE LAAT het in den Tekst van zijn werk; doch op zijne *kaart*, zoowel als op die van BARLÆUS, wordt het zuiderfort *Margaretha* genaamd.

Digitized by Google

daartoe minder geschikt is, dan die van vele andere in de *Mexicaansche* golf. Zekere JAN JANSZ. OTTEN, die op zijne koopvaardijvaart naar *Westindië* door de *Spanjaarden* genomen, en op *Curaçao* was opgebragt, had dat eiland wel opgenomen, en bood zich bij Bewindhebberen als gids aan. De verovering ging gemakkelijk; de *Spaansche* Bevelhebber verzocht slechts, met de zijnen en alle verdere *Spanjaarden*, naar het vaste land te worden overgevoerd; twintig huisgezinnen zouden mogen blijven. De uittrekkenden waren slechts 33 *Spanjaarden*, benevens een' priester en 12 kinderen, en 340 *Indianen*. *Curaçao*, met de naburige eilanden *Aruba* en *Bonaire*, is de eenige bezitting, die ons van de veroveringen der *Westindische* Maatschappij is overgebleven!

Andere veroveringen.

In 1635 ging ARTISCHOFSKY voort, den *Portugeezen* de naburige posten van *Pernambuco* te ontweldigen, onder andere de schans *Arrayal* (*Rayal*) bij de *Afogodas*-rivier, waaruit zij de onzen dikwerf bestookten, gelijk ook het fort *Nazareta* bij Kaap *St. Augustijn*. Men kan zeggen, dat daardoor de geheele Provincie *Pernambuco*, benevens die van *Paraïba* en een gedeelte van *Rio Grande del Norte* in handen der *Nederlanders* waren; maar over verre weg het grootste en zuidelijkste gedeelte van *Brazilië* strekte hunne magt zich niet uit. Het was, om ook deze te bemagtigen, dat de *Westindische* Maatschappij naar een' man van naam en kloeke daden omzag. Zij vond dien in Grave JOAN MAURITS van *Nassau*.

De strijd in *Brazilië* was namelijk, een tijd lang

Digitized by Google

Regeling van het Beſtuur omtrent de onderworpene Portugeezen. Staat van Nederlandsch Brazilië.

na de verovering van *Olinda* en het *Recief*, even als te voren, niet veel meer dan een ſtrijd van vrijbuiters en partijgangers geweest, die alles wat zij innamen vernielden, om ſlechts buit te halen en den vijand ſchade te doen. De overeenkomst, in 1633 omtrent de gevangenen gemaakt, ſchijnt hierin eenige verbetering gebragt te hebben, en na 1634 was men bedacht, om al het veroverde, even als het *Recief*, te behouden. *Nu* eerst kon men van *Brazilië* behoorlijk partij trekken, doch nu moest ook, niet de eene of andere dappere gelukzoeker, maar een man van hoofd en hart, de verdere ondernemingen leiden. Men had dien man in Grave JOAN MAURITS gevonden. Afkomſtig uit het aan groote mannen zoo rijke *Nassausche* huis, had hij zich onder den uitmuntenden krijgsheld FREDERIK HENDRIK in de belegeringen onder anderen van *'s Hertogenbosch* en *Maastricht* onderſcheiden; nu onlangs (in 1636) had hij nog *Schenkenschans*, door de *Spanjaarden* bemagtigd, helpen herwinnen. Alle deze daden, gevoegd bij al de kracht van den beginnenden mannelijken leeftijd (hij was 32 jaren oud), levendige werkzaamheid van geest, uitſtekende ſchranderheid en bekwaamheid, hadden de Maatſchappij het oog op JOAN MAURITS doen werpen. Hij begaf zich dus in October 1636 naar *Brazilië*, waar intusſchen ARTISCHOFSKY groote voordeelen had behaald. Verſcheidene *Brazilianen*, zelfs Geestelijken, zelfs *Jezuïten*, hadden zich onderworpen aan het *Nederlandsche* Beſtuur. Men ſtond aan alle de inwoners, zoo van *Paraïba*, als van andere *Brazilische* plaatſen, onder den naam van *Capitulatie*, de volgende voorwaarden toe:

Digitized by Google

1) volkomene vrijheid van Godsdienst, en eerbiediging der *Roomsche* kerkgebruiken, 2) beſcherming tegen hunne vijanden en goed regt, 3) mits betalende de tiende eener tiende, of een honderdſte gedeelte hunner veldgewasſen, en, van hetgeen zij in *Holland* zouden overbrengen, ſlechts de gewone tollen en regten, zonder vermeerdering, 4) volkomen veiligheid van eigendom, en het leveren der ſlaven, die zij noodig hebben, 5) vrijheid van vertrek naar elders, mits over *Nederland*, 6) ſcheepsgelegenheid te verleenen, om bij de onverhoopte bemagtiging des lands door den vijand (die hen voor deze onderwerping zekerlijk ſtraffen zou) het land te verlaten, 7) eed van trouw aan den Staat, 8) vrijheid van gedwongen' krijgsdienst, 9) regtſpraak volgens hunne *eigene* wetten, 10) gelijkſtelling der inwoners voor het Regt met geborene *Nederlanders*, 11) verzekering, dat de *Portugeesche* ingezetenen alléén regters van hunne eigene Natie zullen hebben (*). De tijding der onderwerping van *Paraïba* verſpreidde zich terſtond bij hare naburen, zoo dat ook de *Capitanerie* (het Stadhouderſchap) *Rio Grande* denzelfden eed van getrouwheid afleide (†). Thans erkenden vier Stadhouderſchappen *Hollands* oppergezag, namelijk: van het zuiden naar het noorden gerekend: *Pernambuco*, ten zuiden door de groote rivier *Francisco* bepaald, *Tamarica*, *Paraïba* en *Rio Grande*, makende te zamen den vooruitſpringenden hoek

(*) Deze voorſlagen, een gevolg van het nieuwe ſtelſel, waren den 26ſten December 1634 onmiddelijk na de verovering van *Philippæa* in *Paraïba*, uitgevaardigd.

(†) DE LAAT, bl. 455. 456.

Digitized by Google

van *Brazilië*, die naar evenredigheid des lands niet groot, maar ſterk bevolkt was. Ten westen daar van waren de ſtadhouderſchappen *Seara*, *Maranham* (*Maranjan*) en *Para* nog in handen der *Portugeezen*. In de binnenlanden waren *Goyaz*, *Matto Grosso* en *Minas Geraës* nog niet of naauwelijks ontgonnen. Ten zuiden langs de kust gehoorzaamden *Alagoas*, *Seregipe del Rey*, *Bahia*, *Espiritù Santo*, *Rio Janeiro*, *St. Paulo* en *Rio Grande*, nog de vereenigde Kroon van *Spanje* en *Portugal*, die in de fiere en krachtige, doch voor de Geestelijkheid geenszins gedweëe volkplanters van *St. Paulo* uitnemende ontdekkers van nieuwe landſtreken en hulpmiddelen vond. Het is dus alszins onnaauwkeurig, wanneer WAGENAAR zegt (*), dat in 1636 *het grootste deel van Brazil* overmeesterd was; dit is zelfs nimmer het geval geweest. Maar de ſchrik des *Hollandschen* naams vervulde alle *Spaansche* eilanden en kusten tot aan de golf van *Mexico*, de *Middellandsche Zee* van *America*, en waar het gebied der Maatſchappij zich niet in *Brazilië* uitſtrekte, daar heerschte toch de vrees harer wapenen.

Staatkundige en burgerlijke toeſtand des lands.

De ſtaatkundige inrigting der Maatſchappij aldaar was de volgende: een Hooge Raad hield zitting te *Pernambuco*, die niet alleen over de ſtaatsbelangen, maar ook over den oorlog en handelszaken beſchikte. Het burgerlijk en lijfſtraffelijk Regt ſtond onder bijzondere Geregtshoven. Doch het Regt werd ſlecht bediend; afgelegenheid van het middelpunt der verantwoording en de ondeugden van het klimaat had-

(*) *Vaderl. Hist.*, XI. D. bl. 246. Zie BARLÆUS, *Brasilia sub Mauritio.*

Digitized by Google

den de zeden der eerlijke *Hollanders* reeds bedorven. Het krijgsbeleid ſtond aan de reeds gemelde Overſten SCHUPPEN en ARTICHOFSKY; LICHTHART, door moed en beleid, meer dan door blind geluk uitſtekend, was met het opperbevel over de zeemagt belast. Men gevoelde echter nog ſmartelijk het verlies van PATER. JOL, een ruw, maar onverzaagd zeeman, was de ſchrik der *Spanjaarden*. De magt der Maatſchappij beſtond in meer dan *achthonderd* 200 oorlog- als koopvaardijſchepen, wier bouw, uitrusting, bemanning en onderhoud 45 Millioenen guldens kostte. Den vijand waren, ſedert de oprigting der Maatſchappij tot in 1635, vijf honderd zeven en veertig ſchepen ontnomen, welke voor *hem* op eene ſchade van zes Millioenen gerekend werden, gelijk die, welke den *Spanjaard* te land werd aangedaan, op zeven, en de belemmering in zijne inkomſten, alsmede zijne noodzakelijke uitgaven tegen de *Nederlanders*, op 28 Millioenen. Buitendien was het voordeel, door de Maatſchappij aan het vaderland opgebragt, niet minder dan dertig Millioenen geweest. De uitvoer naar *Nieuw-Nederland*, *Senegambia* en de kust van *Guinea* was 6,900,000, de invoer van daar in goud, elpenbeen, amber en huiden 14,600,000 guldens. (Naar *Brazilië* was nog geen geregelde handel, maar ſlechts kaapvaart geweest (*)).

(*) Wij volgen hier de opgave van BARLÆUS, *Brasilia sub Mauritio*, p. 27. 28. (die ook voor het onmiddellijk voorgaande onze bron was, te meer, alzoo hem zekerlijk door zijnen held echte beſcheiden daartoe geleverd zijn). RAYNAL, *Hist. des Européens dans les deux Indes*, (L. IX. Ch. 48.) heeft eene deels naauwkeurige, deels zeer onnaauwkeurige opgave.

Digitized by Google

Geldelijke toestand.

Doch al deze uiterlijke voorspoed putte de Maatschappij uit, want de Geschiedschrijver, wien wij volgen, die de *onmetelijke* kosten der vestiging in *Brazilië* en elders, benevens het onderhoud van ruim *zeven en zestig duizend* man zoo land- als zeevolk (*) vermeldt, geeft die wel niet op, maar erkent toch, dat de Maatschappij met al dezen toestel zich meer geducht voor hare vijanden vertoonde, dan zij in der daad vooruitgaande was. Reeds bij het uitzenden van JOAN MAURITS was zij eene som van achttien Millioenen ten achter, om welke te dekken men van de deelnemers eene gelijke som tegen zes ten honderd opnam. Maar men hoopte, dat de komst des nieuwen Stadhouders deze verachtering der geldmiddelen spoedig ten goede zou wenden. Hij werd dus voor *die* tijden ruim bezoldigd, met 1500 gulden 's maands, vrije tafel voor zich en zijn gevolg, en twee ten honderd van den buit op den vijand.

Graaf Joan Maurits van Nassau in Brazilië. Verovering van Porto Calvo.

JOAN MAURITS begon zijne loopbaan in *Brazilië*, waar hij in Februarij 1637 aankwam, en krijgstucht bij de soldaten, ondervinding bij de Opperhoofden, en goeden wil bij allen vond (†), tegen *Porto Calvo*, in de Provincie *Alagoas* ten zuiden van *Pernambuco* gelegen. Zij werd verdedigd door den Grave BAGNOLA, een' krijgshaftigen *Spanjaard*, die menigen veldtogt in de *Nederlanden* onder SPINOLA met lof bijgewoond, en ruim 4000 krijgslieden, zoo *Portugeezen* als Negers, onder zich had, behalve de

(*) DE LAAT, *kort Verhaal* achter het *jaarlijksche Verhaal*. bl. 8.

(†) Volgens RAYNAL, t. a. p.

Digitized by Google

inboorlingen, die hen te dienste stonden. De *Nederlanders* daarentegen tot deze onderneming waren slechts 1100 zoo land- als zeetroepen en ruiterbenden, alle *Hollanders*, benevens 600 *Indianen* sterk. Een doortogt, met 2000 *Portugeezen* bezet, werd eerst overweldigd, en de vijand, niettegenstaande zijne overmagt in getal en stelling, op de vlugt gedreven, met verlies van 3 of 400 man; de *Nederlanders* zouden slechts zes dooden en vijf en veertig gekwetsten hebben verloren. Hierop sloeg JOAN MAURITS het beleg om *Pavaçoa*, de hoofdstad van *Porto Calvo*, en vermeesterde die plaats den 13den Maart. De bezetting, van 500 man behalve de zieken en gekwetsten, werd naar *Terceira*, een der *Azorische* eilanden, gezonden; men maakte 27 stukken geschut, vier bomketels en een' grooten voorraad krijgsbehoeften buit.

Inrigtingen onder Joan Maurits.

Met allen ijver zette, na zulk een gelukkig begin, de nieuwe Landvoogd de veroveringen voort. De Graaf zelf, ARTICHOFSKY en SCHUPPEN trokken naar de *Alagoas*, twee inhammen der zee, die aan een gewest den naam geven, en vervolgden BAGNOLA tot de groote rivier *St. Francisco* (*), welken stroom hij overtrok. Hier stichtte de Graaf twee schansen, aan eene van welke hij zijnen naam gaf, en sloot eene overeenkomst met een' zeer ruwen en wilden stam der *Tapuyas*, die zich van menschenvleesch

(*) De vloed *St. Francisco* is, volgens BARLÆUS (p. 42) aan zijnen mond omtrent 200 breed als de *Maas* te *Delfshaven*, en zeer snel van loop. Men heeft, volgens dien zelfden Schrijver, opgemerkt, dat hij niet in den regentijd overstroomt, gelijk andere rivieren, maar des zomers, wanneer het ijs en de sneeuw op de hooge gebergten smelten; een bewijs van zijnen hoogen en verren oorsprong.

Digitized by Google

voedden, en om hulp en wapenen tegen de *Portugeezen* ſmeekten. Hunne taal was onverſtaanbaar, zelfs voor de andere *Tapuyas*. Dus had men geheel *Pernambuco* van vijanden gezuiverd. Aan het *Recief* teruggekeerd, hield de Graaf zich met de zorgen des beſtuurs van het thans zoo aanzienlijke *Nederlandsch Brazilië* bezig. Reeds in zijne afwezigheid had de Raad vele goede en nuttige beſluiten genomen. De ernſtige en godsdienſtige geaardheid der *Hollanders*, onder een' NASSAU over geheel verwaarloosde menſchen geplaatst, trachtte hen eenigszins te beſchaven, en dus de geledene ſchade door zedelijke en verſtandelijke opvoeding te vergoeden. De ongebondenheid, die bijna geene huwelijken meer ſloot, of althans geene graden van bloedverwantſchap ontzag, werd beteugeld door de invoering der *Nederlandsche* huwelijkswetten. Ook andere verbasteringen, die van een diep zedebederf getuigden, werden beteugeld. Men beval, den Zondag met Protestantſche naauwgezetheid te vieren. De zeer algemeene, verderfelijke ſpeelzucht werd door verbod van hazardſpel ingetoomd. Er werden verſcheidene Predikanten uit *Holland* ontboden. Men trachtte de inboorlingen tot het Christendom te bekeeren, en leide daartoe, als het beste en veiligſte middel, ook thans bij de *Britsche* Zendelingen in *Indië* gebezigd, ſcholen aan, waarin het opkomende geſlacht met de gronden der beſchaving bekend werd gemaakt. Ook werden kleine leerboeken en onderwijzers tot dit einde ingevoerd. Men rigtte wees- en ziekenhuizen op. Er werden Regters en Overheden, ook voor de *Indianen*, ingeſteld. Aan de krijgslieden werd eene bepaalde hoeveelheid levensmiddelen toegedeeld, uit

Digitized by Google

hoofde der heerſchende duurte. De *Joden* bekwamen verlof, om den *Sabbath* te vieren, hetgeen hun onder de *Portugeezen* niet vergund was geworden. Men gaf vrijheid, om de huizen van het verwoeste *Olinda* te herſtellen; daar de vijand, die het te voren bedreigde, thans veraf was. De *Brazilische* inboorlingen, door de *Portugeezen* zoo mishandeld, en van wier haat tegen dezen en hulpvaardigheid, aan de onzen betoond, men reeds zoo vele blijken had ondervonden, werden met de grootſte menſchelijkheid behandeld, om hen nog meer aan *Nederland* te verbinden. De *Portugeezen* bekwamen ook verzekering, dat men hunne godsdienstbegrippen en gebruiken eerbiedigen zou. Doch men vergunde hun niet, nieuwe Geestelijken uit het *Portugeesche* gedeelte van *Brazilië* te laten overkomen, of nieuwe monniken aan te werven; de betaling der tiende aan de Geestelijkheid werd tot gunſtiger tijden uitgeſteld. Men nam voor, de *Hollandsche* in plaats van de *Portugeesche* wetgeving in te voeren. Voor maten en gewigten werd het *Amsterdamsche* gebruik vastgeſteld.

Te midden dezer bemoeijingen trok de vraag over den *zetel des bewinds* de aandacht des Graven. Velen dachten aan het eiland *Tamarica*, alwaar overvloed van goed water en hout, en de lucht zeer gezond was; doch men begreep, dat deze voordeelen ook aan het *Recief* niet geheel ontbraken, alwaar daarenboven eene goede haven, meer vruchtbaarheid, en eene grootere bevolking was.

De voorſpoed der *Nederlanders* en het zoo gelukkig geſlaagde ontwerp, om zich in *Brazilië* te vesti-

Digitized by Google

Geſchil over den vrijen handel op en van Brazilië. Dezelve meteenige bepalingen aangenomen.

gen, deed eenige verlichte lieden in het vaderland verder gaan, en op ontwerpen peinzen, om deze heerlijke Volkplanting op den duur, en door onwrikbare banden, met *Nederland* te vereenigen. Dit middel beſtond in *vrijen handel* der ingezetenen met de *Nederlanders*, en van alle *Nederlanders* naar *Brazilië*. Het verdrag of de *Capitulatie* had het eerſte beloofd; doch bijzondere belangen verzetteden zich daar tegen. De *Westindische* Maatſchappij deed haren alleenhandel gelden, en merkte alle pogingen der echt onbekrompenen (*liberalen*) als eene *kuiperij* aan, om hare voordeelen te doen verdwijnen, en de winſten, die haar toelachten, in het niet te doen wegzinken. Zij voerde hare ſchuld aan, die zij zonder alleenhandel bij geene mogelijkheid zou kunnen voldoen. *Amsterdam*, de hartader van den Staat, en die bij de ſcheepvaart naar de Kolonien het meeste belang had, gelijk zij daarvan de voornaamſte ſteun was, pleitte voor den vrijen handel; de nieuwe onderdanen van den Staat in *Brazilië* deden hunne verkregene regten bij 's lands Vergadering gelden; het welbegrepen eigenbelang ſprak zelfs voor den maatregel, om deze lieden door ééne penneſtreek voor altijd aan *Holland* te verbinden, en van het *Spaansch-Portugeesche* Monopolie (van de ſtaatkunde van *Spanje* en *Portugal* onafſcheidelijk) voor altijd afkeerig te maken; men deed het onmetelijke voordeel zien, 't welk eene bevolking van *Brazilië* door *Nederlanders*, door vrijheid van handel derwaarts gelokt, *en* voor die volkplanting, *en* voor het Moederland zou te weeg brengen. *Zeeland*, hetwelk veel aandeel had in de Maat-

Digitized by Google

ſchappij, en de andere gewesten, minder dan *Amsterdam* op de hoogte der ware en vrije beginſelen van welvaart des volks en welbegrepen belang van den Staat, beweerden daarentegen, dat dit eene *Spaansche* uitvinding en eene list der *Portugeezen* was, om de Maatſchappij in den grond te helpen; even als de vijanden van ware vrijheid, regt en verlichting, ook nog in onze dagen, in de dagen der *Fransche* volksdwingelandij, gedurig de pogingen van ware volksvrienden voor inblazingen van den buitenlander ten verderve van het juk, dat men verkiest vrijheid te noemen, verklaren en aan buitenlandſchen invloed toeſchrijven. Zelfs Graaf JOAN MAURITS en de Raden van *Brazilië* huldigden de bekrompene beginſelen van hunnen tijd, boven welke de *Amsterdammers* zich wisten te verheffen. Maar deze laatſten hadden nogtans invloed genoeg om te bewerken, dat het aan de ingezetenen der *Vereenigde Nederlanden* zou vrijſtaan, hout, tabak, katoen en andere goederen uittevoeren naar een bepaald *gedeelte* der landen, door de Maatſchappij veroverd, die verder in de hier niet genoemde landen den alleenhandel voor zich behield. Doch in het volgende jaar werd de vrijheid 1638.
van handel nog verder uitgeſtrekt, en alléén de aanvoer van ſlaven, krijgsbehoeften en verſhout, die aan de Maatſchappij zou blijven, daarvan uitgezonderd; terwijl nogtans de bijzondere kooplieden *jaarlijks slechte éene lading* goederen derwaarts zouden mogen zenden. Ook de *Portugeesche* inwoners van *Nederlandsch Brazilië* bekwamen vrijheid, om hunne voortbrengſelen onbelemmerd naar *Nederland* uit te voeren. Dus was men in der daad op den weg, dien *Engeland* in onze Eeuw, ten aanzien zij-

Digitized by Google

ner *Oostindische* bezittingen, heeft ingeslagen, en waarbij het zich zoo wel heeft bevonden. Dadelijk reeds begon de maatregel de heilzaamste werking te doen. De schaarsheid van goederen, zoo krijgs- als levensbehoeften, nam een einde; de krijgslieden, die reeds door de duurte aller benoodigdheden, het gevolg van den alleenhandel, leden en morden, werden terstond, nu alles door den vrijen aanvoer overvloediger werd, handelbaar en geschikt. De voorstanders van het *Monopolie* echter rustten niet, voor dat hunne vertoogen, dat de handel bedorven was en geene winst maar verlies gaf, ingang gevonden hadden. De *Zeeuwen* vooral klaagden ten sterkste. Dit gaf verdeeldheid, belemmerde de eenheid van bestuur, en werd nadeelig voor de belangen der Maatschappij (*).

Verovering van Ilheos.

Ondertusschen gingen de krijgsverrigtingen voort. De dappere LICHTHART veroverde met 150 man de stad *Ilheos*, doch vond aldaar geen buit, daar de inwoners met hunne goederen landwaarts in gevlugt waren. Echter onthield zich LICHTHART van het wreede gebruik dier tijden, van den brand in het stadje te steken. Hij trok de rivier *St. Francisco* over, en men meent, dat de schrik onder de *Portugeezen* zoo groot was, dat de *Nederlanders* toen *Bahia* zouden hebben kunnen veroveren, indien zij meer volk gehad hadden. Doch JOAN MAURITS had andere bedoelingen (†).

(*) BARLÆUS, p. 87-91. *Lev. v.* FREDRIK HENDRIK (1737), II. D. bl. 129-132. LUZAC, *Hollands Rijkd.*, I. D. bl. 326-328.

(†) *Leven van* FREDRIK HENDRIK, II. D. bl. 135. BARLÆUS, p. 52. 53.

Digitized by Google

De ſlavenhandel op de kust van *Afrika* was volgens de begrippen van dien tijd (en zelfs nog gedeeltelijk van den onzen), voor den landbouw van *Braziliën* onmisbaar. Het was dus voor de *Nederlanders* van belang, hier eene ſterkte te hebben. Niets was daartoe geſchikter, dan het kasteel *St. George del Mina* op de Goudkust, op eene ſteile rots gebouwd, digt aan zee, en op een ſchierelland aanzienlijk verſterkt, aan welks voet het Negerdorp ligt. Wij hebben vroeger gezien, dat de *Nederlanders* hier eene geduchte nederlaag hadden geleden. Deze ſchande poogde men nu te wreken. De Graaf, die gedurende de regenmaanden zijne manſchappen in *Brazilië* niet kon gebruiken, zond dus, op aanzoek van den bevelhebber der *Nederlanders* in *Afrika*, NICOLAAS VAN YPEREN, in den zomer van 1637 negen ſchepen met 1200 man onder den Overſten KIN derwaarts. De Negers, in *Portugeesche* dienst, vielen dadelijk met een verſchrikkelijk krijgsgeſchrei, nog akeliger door het grijnzen der ſneeuwwitte tanden bij het zwarte gelaat, op de *Nederlanders* aan, van welken in den eerſten aanloop een veertigtal ſneuvelden: doch de Negers waren tegen het *Europische* geſchut niet beſtand. Thans plantten de *Nederlanders* eene batterij op den berg *St. Jago*, ten westen der vesting, en welke dezelve beſtreek. Onder het ſpelen van *Wilhelmus van Nassouwen* (*) werd de aanval met geſchut op het

Verovering van St. George del Mina.

(*) *Jussi quoque tubicines, quotquot aderant, insonare classicis suis auspicatum et familiarem Fœderatis Belgis cantum, Gulielmi Arausionensium Principis laudibus dicatus, quo segnis aliàs et remissior miles ad bellum acriùs excitatus.* BARLÆUS, *Res Brasiliæ* p. 58.

fort gedaan, 't welk zich den 29ſten Augustus overgaf. De bezetting mogt zich met vrouwen en kinderen, te zamen 180 menſchen, naar het *Portugeesche* eiland *St. Thomas* begeven. Vijfhonderd Negers, die in het kasteel waren, bekwamen ook vrijen aftogt. Men vond in de vesting 30 ſtukken geſchut en 9000 pond buskruid, en nog vele andere krijgsbehoeften.

Verovering van Seregipe en Siara.

Kort daarna bemagtigde de Overſte SCHUPPEN, op last des Graven, die zelf door de koorts werd teruggehouden, de ſtad *Seregipe del Rey*, ten zuiden der rivier *St. Francisco*. Daar men zich te zwak gevoelde, om dezen post in te houden, werd dezelve, volgens het vorige wreede ſtelſel van oorlog, met alle omliggende ſuikermolens en vruchtboomen, vernield, en het horenvee (drieduizend ſtuks) weggedreven. Nog eene ſchans en eene zoutpan werden op den weg van *Seregipe* bemagtigd (*).

In het volgende jaar werd de Landvoogd door de *Brazilische* inboorlingen verzocht, de *Portugeezen* uit hunne zwakke bezetting van *Siara* te verdrijven. Dit gewest, een afzonderlijk Stadhouderſchap, ligt ten noorden van *Pernambuco* en *Tamarica*, en is het kleinſte Kapiteinſchap van *Brazilië*, zijnde ſlechts van tien of twaalf mijlen in den omtrek, en door weinig *Portugeezen* bewoond. Ook was deze post van geen groot belang, hebbende geene bevaarbare rivier en eene haven, die voor groote ſchepen niet toe-

(*) Dit land was zoo vruchtbaar in vee, dat de *Nederlanders*, behalve de medegenomene, nog 3000 ſtuks aldaar ſlachtten; de *Portugees* BAGNOLA, die het even te voren verlaten had, ſlachtte 5000 ſtuks en nam over de 8000 voor het gebruik van zijn leger met zich. BARLÆUS, p. 63. 64.

Digitized by Google

gankelijk is. Men had hier geen ſuikermolens, hoewel er ſuiker in den omtrek groeide. Het ſchijnt ook, dat JOAN MAURITS, meer om de *Brazilianen* te believen en hunne genegenheid te winnen, dan wegens uitzigt op voordeel van deze afgelegene en weinig belangrijke bezitting, eenige manſchap onder den Overſten GASTMAN derwaarts afzond. Deze voegde zich bij tweehonderd *Brazilianen*, en veroverde de kleine vesting gemakkelijk. BARLÆUS teekent bij de beſchrijving dezer nieuwe bondgenooten van *Nederland* eene bijzonderheid aan, die in onzen tijd door de beſchrijving en zelfs door het gezigt der uit *Braziliën* naar *Weenen* overgezondene *Botocoudos* (een' meer zuidelijken volksſtam) bevestigd is, dat zij namelijk de onderlip en den neus als ſieraad met beentjes of houtjes doorboren (*).

Toerustingen in de Spaanſche havens.

Ook ter zee was men gelukkig. De dappere Vlootvoogd SCHAAP leverde een gevecht aan drie groote *Spaansche* ſchepen, waarvan er een ontſnapte, een ander op ſtrand gedreven, en het derde genomen werd. SCHAAP zelf werd zwaar gekwetst, en bleef daarvan de bewijzen dragen. Men vond in dit ſchip brieven, die niet weinig licht gaven over de onderlinge betrekkingen van *Spanje* en het overheerde *Portugal*. Er werden zware toebereidſelen gemaakt in de *Spaansche* en *Portugeesche* havens, zoo 't heette ter herwinning van *Portugals* oude kolonie *Brazilië*; doch onder dit voorwendſel, 't welk aan het volk behagen moest, zocht men hetzelve twintig ten honderd op deszelfs bezittingen af te perſen, een ongehoorde last, die op verſcheidene

(*) BARLÆUS, t. a. pl. p. 66. 67.

Digitized by Google

plaatſen opſtand en den moord der Koninklijke ontvangers ten gevolge had; iets, hetwelk de *Spanjaarden* niet weinig verheugde, vermits zij daaruit gelegenheid hoopten te vinden, om tot ſtraf van dien opſtand hun juk nog zwaarder op *Portugal* te doen drukken. Die dwazen! zij begrepen niet, dat deze dus geſpannen toeſtand de reeds lang misnoegde *Portugeezen* eindelijk tot uitbarſting en afwerping van het gehate vreemde juk brengen zou! Doch dit ſcheen de *Nederlandsche* Landvoogd niet vooruit te zien, hoezeer het op *Brazilië* den onmiddelijkſten invloed zou hebben; ook de komst der vloot baarde hem, bij 's Konings zorgeloozen aard (die ſlechts aan de jagt, en niet aan ſtaatszaken dacht) en bij *Spanjes* diepvervallen ſtaat, weinig zorg.

Mislukte belegering van Bahia.

Met 1638 ondernam JOAN MAURITS, door zoo veel vooraſgaanden voorſpoed bemoedigd, en door Bewindhebberen der Maatſchappij onder beloften van aanzienlijke hulp daartoe vermaand, eene onderneming op *St. Salvador* in de *Allerheiligenbaai*. Hiertoe werden niet minder dan 3500 *Nederlanders* en eene hulpbende van 1000 *Brazilianen* beſtemd, die echter nog te zwak waren, om de ſedert 1625 aanzienlijk verſterkte hoofdſtad te bemagtigen. Hoop op roem, op buit, op kneuzing der *Spaansch Portugeesche* magt, die zich na zulk eenen ſlag niet meer zou kunnen verheffen: alles deed de *Nederlanders* in *Brazilië* met geestdrift dit ontwerp beamen. Onderlinge verdeeldheid, zeide men, knaagde aan de verdedigingsmiddelen der *Portugeezen*, op welke 's Graven menschlievendheid en goedwilligheid jegens zijne *Portugeesche* onderhoorigen eenen diepen

Digitized by Google

indruk gemaakt had. JOAN MAURITS liet dus eene behoorlijke bezetting in het *Recief*, *Tamarica* en *Paraïba*, en begaf zich in April 1638 op den togt naar *Bahia*. Dezelve liep echter, door 's vijands aldaar op één punt verzamelde magt, minder gelukkig af. De bevelhebber had onder zich 2000 man geregeld voetvolk, deels *Spanjaarden*, deels *Portugeezen*, behalve nog 1400 *Europeanen* en 800 inboorlingen, die hem de bevelhebber BAGNOLA had aangebragt, en 3000 gewapende burgers der ſtad; want ook de Geestelijken hadden zich hier, waar het zoo zeer hunne belangen gold, zoo wel als hunne leerlingen gewapend. Bovendien waren er nog twee ruiterbenden en een groot aantal gewapende Negers en Mulatten-ſlaven, zoo dat de magt in de belegerde vesting die der belegeraars overtrof. Men had niet eens magt genoeg, de ſtad geheel te omringen. Vele aanvallen op de buitenwerken werden door de met geestdrift bezielde bezetting en bevolking afgeſlagen, met groot verlies aan de *Hollandsche* zijde, zelfs van mannen van naam. De belegerden deden weldra uitvallen, en het ſtond geſchapen, dat de belegeraars op hunne beurt zouden worden ingeſloten. Aan belemmering van invoer was niet te denken. JOAN MAURITS moest dus zijns ondanks, toen hij niet meer dan 2400 *Europeanen* en 900 inboorlingen ter zijner beſchikking had, en de vernielende regentijd op handen was, het beleg opbreken, hetwelk met orde geſchiedde. Het bleek nu, dat men door valſche berigten van tweedragt onder de vijandelijke bevelhebbers misleid was, terwijl integendeel de ſtedelijke bevelhebber, alleen op het algemeen belang ziende, het bewind geheel aan BAGNOLA had afgeſtaan, en

Digitized by Google

de Bisschop uit zijne bezittingen voorschotten deed tot betaling der krijgslieden. Het verlies aan geldswaarde was door gemaakten buit vergoed, maar dat aan dierbare menschenlevens, en daaronder vele brave bevelhebbers, was niet te herstellen, en beschuldigde luid de traagheid der Maatschappij in het zenden van bijstand, waarover ook de Landvoogd zich in een brief aan de Algemeene Staten beklaagde (*).

Mislukte poging op de Spaansche zilervvloot.

Een andere tegenspoed trof de *Nederlanders* op zee. JOL, bijgenaamd HOUTEBEEN, een der bekwaamste en dapperste *Nederlandsche* zeelieden, voor wiens naam, even als weleer voor dien van PIET HEIN, *Spanje* sidderde, was met twaalf schepen uitgezonden om op de zilervvloot te passen, die, ten getale van acht groote en zes kleine schepen, met negen, of, volgens anderen, met twintig Millioenen aan zilver en andere kostbaarheden bevracht was. Bij *Cuba* kwamen de twee vloten aan elkander; doch de *Spanjaarden* verdedigden zich boven verwachting dapper; JOL werd door de zijnen, hetzij uit vrees, hetzij uit nijd op zijnen roem, tot driemaal toe verlaten. Vergeefs beschuldigde de dappere Vlootvoogd deze lafaards; zij reddeden zich door hem op hunne beurt te betichten, zoodat slechts de roem zijner vorige daden hem van veroordeeling redde. De Zeekapiteinen, die hem verlaten hadden, kwamen, één uitgezonderd, met eene ligte boete vrij (†).

Verdeeldheid tusschen Joan Maurits en Artichofsky. 1639.

Een derde, grootere ramp, de bron van alle lateren, was de verdeeldheid der *Nederlanders* onder elkander. Wij hebben vroeger reeds van den be-

(*) BARLÆUS, p. 75-87. (†) BARLÆUS, p. 90-98.

Digitized by Google

kwamen *Poolschen* krijgsman ARTICHOFSKY gewaagd. Hij was, na tweemaal in *Brazilië* te zijn geweest, wegens zijne verrigtingen met een' gedenkpenning vereerd, en voor de derdemaal derwaarts terug gezonden met grootere magt, als Opperbevelhebber (*Generalissimus*). De lang verwachte versterking van eene groote vloot en zeven vaandelen voetvolk kon tegen deze vernedering van den Landvoogd (dus begreep men het) niet opwegen, als die daardoor als 't ware eenen anderen gezaghebber met bijna gelijke magt naast zich bekwam. Een brief, door ARTICHOFSKY aan eenen van de Bewindhebbers der Maatschappij in 't vaderland geschreven, en JOAN MAURITS in handen gevallen, werd door dezen, in eene aanspraak aan den Raad van *Brazilië*, als grond van terugzending des *Poolschen* Veldheers gebezigd. Hij beklaagde zich in die aanspraak, dat sommige krijgslieden hem gehoorzaamheid weigerden, die zij zeiden alléén aan ARTICHOFSKY verschuldigd te zijn. Het was nu zoo ver gekomen, dat een van beiden moest wijken, en natuurlijk kon een inboorling van *Nederland*, een NASSAU, dit niet voor een' vreemdeling, wiens diensten dan toch de zijne niet evenaarden. Maar deze terugzending gaf tot verbittering en luide klagten van den *Poolschen* Edelman aanleiding. Deze verdeeldheid droeg wrange vruchten; zij deed den ijver tot deelneming in de Maatschappij verflaauwen, verlamde hare verrigtingen, en leide den grond tot die koelheid der Bewindhebberen ten aanzien des Graven, welke naderhand diens terugroeping, en daarmede den langzamen ondergang der schoonste ver-

Digitized by Google

overing van *Nederland* in *Westindië* bewerkte (*).

Bloeijende staat van Nederlandsch Brazilië. De Indianen. Cameron. De Portugeezen en slaven.

Uitwendig was de toestand dier verovering thans, in weêrwil der mislukte poging op *Bahia*, zeer bloeijend. Van de veertien Kapiteinschappen van *Brazilië* waren er zeven veroverd, wel de kleinste, maar in een klein bestek bij elkander gelegen, *Seregipe del Rey*, *Pernambuco*, *Tamarica*, *Paraïba*, *Rio Grande* en *Siara*. De eerste was door de inwoners verlaten en de laatste van weinig beteekenis; zij werd slechts door veertig man bezet, en meer als eene voorpost voor de *Brazilianen*, dan als eene voordeel gevende bezitting beschouwd. Maar *Pernambuco*, tusschen de rivier *St. Francisco* en het eiland *Tamarica*, was heerlijk bebouwd, even als de drie andere landvoogdijen voor een groot gedeelte. Hier waren drie klassen van vrije menschen, *Nederlanders*, *Portugeezen* en inboorlingen of *Brazilianen*. De eersten, door winst herwaarts gelokt, waren echter meer handelaars dan landbouwers, en dus minder aan den grond gehecht dan de *Portugeezen*. Ook waren daaronder allerlei handwerkers, herbergiers enz., die al meer en meer naar het *Recief* en het eiland *St. Antonio Vaaz* toevloeiden, zoo dat de woningen aldaar zeer gezocht werden. De oorspronkelijke *Amerikanen* van verschillende stammen waren en bleven een jagervolk, hetwelk, niet minder dan de inboorlingen in *Oostindiën*, in den beginne de *Nederlanders* als beschermers tegen de verdrukking der *Portugeezen* beschouwde. Maar weldra verflaauwde de genegenheid, toen men hen geregeld

(*) BARLÆUS, p. 103-120. LUZAC, I. D. bl. 329. 330.

onder *Nederlandsche* Opperhoofden voor ieder dorp tot den arbeid verpligtte, waarvoor zij echter ook door hunne Heeren, zelfs vooraf (op hunnen eisch) werden betaald (*). Als krijgslieden was minder hun moed, dan hunne woeste wreedheid, die niemand spaarde, geducht.

De *Indiaan* CAMERON, zeer gehecht aan de *Portugeezen*, en de afgod der zijnen, een zoowel moedig als listig Opperhoofd, toonde wel in 1639 eenige genegenheid, om met de *Portugeezen* te breken, en zich met de onzen te vereenigen; ook waren 800 man van den magtigen stam der *Tapuyas* (menschenéters, gelijk velen der *Brazilianen* nog heden zijn) naar de binnenlanden geweken, en schenen de *Nederlanders* gelegenheid te geven, om den vijand veel afbreuk te doen. Maar weldra bleek het, dat CAMERON weder door BAGNOLA gewonnen en tot de dienst van *Portugal* was wedergekeerd; een verlies van groot belang voor de Maatschappij, die in hem een' werkzamen en gevaarlijken vijand behield (†). De *Portugeezen* in *Pernambuco* en *Paraïba* en sommige vrouwen aldaar, wier echtgenooten onder 's Konings vanen dienden, maakten, zoo als men beweerde, eene zamenzweering tegen het *Nederlandsche* bestuur; echter bleek bij een regterlijk onderzoek der gevangenen, waaronder een grijsaard van vijfentachtig jaren, DUARTE GOMES DE SILVA, daarvan niets. Nogtans werden zij niet volkomen in vrijheid, noch voor eene harde gevangenschap eenigermate schade-

(*) BARLÆUS, p. 121-123. 124. 125.

(†) RAYNAL, *Hist. polit. et Philos. des deux Indes*, L. IX, Ch. 48. (Ed. Maastr. 1777).

Digitized by Google

loos gesteld; eenigen bleven zelfs gevangen, anderen werden gebannen, hetwelk niet kon nalaten, op de gemoederen eene zeer schadelijke werking te doen. Voorts kwamen er nog vele *Portugeesche Joden* uit het vaderland, die hier volkomen vrijheid genoten, en vele verlatene suikermolens aankochten, iets, hetwelk de regtzinnige Christenen, hier oorspronkelijk gevestigd, verbazend hinderen moest (*).

Behalve deze vrije lieden waren er nog twee klassen van slaven; de eene van het zwarte menschenras, aangevoerde Negers uit *Afrika*, waarvan zich de *Portugeezen* voor den landbouw bedienden, de andere van het reeds genoemde roode geslacht der inboorlingen of zoogenoemde *Indianen* (†). De inkomsten van de suikerplantaadjen, het hoofdvoortbrengsel destijds van *Brazilië*, namelijk een tiende belasting, bragten 280,900 guldens op, waaruit men de oorlogskosten voor een goed gedeelte kon dekken (§).

Stichting van Mauritsstad. Aanleg van het Vrijburg. De natuurkundigen Piso en Marcgraf.

De betoonde gestrengheid of liever hardheid omtrent de *Portugeezen* was grootendeels door de vrees eener *Spaansche* vlote veroorzaakt, van wier uitrusting reeds boven gesproken is, doch die het geheele jaar 1638 vereischte, en eerst in het begin van 1639 op de *Brazilische* kusten verscheen. JOAN MAURITS stelde zich daartegen in behoorlijken staat van tegenweer, doch verzuimde intusschen niet, om het *Recief*, behalve de noodige versterking, ook te

(*) BARLÆUS, p. 98–101. 126. (†) id. p. 123.

(§) BARLÆUS, p. 102. Dit alles is grootendeels door BARLÆUS ontleend uit het *officiële* verslag van den Raadsheer VAN DER DUSSEN.

Digitized by Google

verfraaijen en tot eene geheel nieuwe ſtad te herbouwen, die de Graaf naar zijnen naam *Mauritsstad* noemde. Van de bouwſtoffen van het verwoeste *Olinda* werd zij opgerigt. *Recife* werd door eene brug, die 140,000 guldens kostte, met het eiland *Antonio Vaaz*, en dit weder door eene andere met het vaste land vereenigd, waarheen ook een lange dam geleidde. *Mauritsstad*, op het genoemde eiland aangelegd, was door drie ſchanſen, *Ernestus*, *Frederik Hendrik* en *Wardenburg*, bevestigd. Haar ſtichter, naar een geregeld plan, was de vermaarde bouwkundige POST. Aan eene punt des eilands was een groote tuin, het *Vrijburg* genaamd, een ſieraad der volkplanting, met 700 kokospalmen, 250 oranjeboomen en eene menigte andere *Brazilische* planten verrijkt (*). Toen de Graaf naar *Brazilië* ging, had hij den vermaarden Natuurkundigen PISO uit *Leijden* als lijfarts medegenomen. De Bewindhebber der *Westindische* Maatſchappij, JOAN DE LAET, een groot vriend der wetenſchappen, gaf hem buitendien den *Duitschen* Natuurkenner MARCGRAF mede, wiens *Historia Naturalis Brasiliæ* een voortreffelijk werk, en zelfs na de reizen van SPIX, MARTIUS en den Vorst van *Neuwied* nog onmisbaar is, uit hoofde der naauwkeurige beſchrijvingen niet alleen, maar ook der *Brazilische* namen. MARCGRAF ging, na de voltooijing van dien arbeid, ook naar *Guinea;* daar ſtierf hij, maar DE LAET bekwam zijne papieren, en hieruit maakte hij het genoemde werk op. De verzamelingen van MARCGRAF vervielen, na door

(*) *Over Recife de Pernambuco*, *voorheen Mauritsstad*, zie men mijn *Magazijn*, IX. D. 3. St. bl. 380. 381.

Digitized by Google

DE LAET gebruikt te zijn, aan JOAN MAURITS, die dezelve met zich naar *Kleef* nam; zij kwamen na zijnen dood aan den Koning van *Pruissen*, en bevinden zich nog in het *Berlijnsche Museum* (*).

's Graven paleis Boa Vista.

Voor den fraaijen Hof, die aldus zoo wel tot vermaak als voor de wetenschap diende, bouwde POST 's Graven paleis, voor hetwelk bij zijn vertrek de *Portugeesche Joden* van *Pernambuco* te vergeefs zes tonnen gouds boden. Aan de overzijde der brug, die het eiland *St. Antonio* met het vaste land vereenigde, stond 's Graven prachtig landhuis *Boa Vista* of *Schoonzigt*, alwaar hij zich menigmaal, te midden der welige natuur van *Brazilië*, van zijne zorgen verpoosde (†). Thans is dit lusthuis in eene stad veranderd, die te zamen met de *Mauritsstad* (tegenwoordig *St. Antonio*) en de stad op de zandbank den gemeenschappelijken naam van *Recife de Pernambuco* draagt, eene der eerste handelsteden van

(*) PISO gaf in 1668, onder zijn' naam alleen, eene nieuwe veranderde uitgave van dit werk, met het zijne zamengesmolten, uit, maar waarin de dieren en planten meer naar het geneeskundige gebruik gerangschikt zijn, en over 't geheel alles aan de Geneeskunde ondergeschikt is; in de voorrede geeft hij nogtans aan MARCGRAF de eer, die hem toekomt. Het werk van MARCGRAF en PISO is het eerste van belang over de Natuurlijke Historie, na de herleving der Letteren. Zekerlijk konden de geslachtsdeelen der planten, en de verdeeling der visschen naar de vinnen enz. daarin nog geene plaats vinden, maar omtrent de natuurlijke verdeeling en rangschikking laat dit werk weinig te wenschen over. Zie alle deze voor *Nederlanders* zoo vereerende bijzonderheden in het laatst uitgekomene werk van den beroemden CUVIER: *Histoire des Sciences Naturelles*.

(†) BARLÆUS, p. 151.

Digitized by Google

Brazilië is, en hare opkomst aan *Nederlanders* te danken heeft (*).

Ondertusschen was de *Spaansche* vloot eindelijk te *Bahia* aangekomen, en met de aldaar voorhanden schepen 86 zeilen sterk, waaronder zes en twintig gallioenen van eene verbazende grootte, te zamen bemand met niet minder dan twaalf duizend krijgslieden, behalve de *Brazilianen* en binnenlanders; (op sommige schepen waren 800, op anderen 5 of 600 man, zoo soldaten als zeelieden). Op deze vloot bevond zich, behalve de bloem des *Spaanschen* Adels, Graven, Baronnen en Ridders, die van verlangen brandden om *Ketters* en *Rebellen* te straffen, een aantal matrozen van allerlei volken, zoowel *Engelschen* en zelfs *Hollanders*, als *Biscaajers* en *Portugeezen*. De laatste ure scheen voor *Neêrlands* magt in *Brazilië* geslagen te zijn, daar onze krijgsmagt niet boven de helft bedroeg, en men door gebrek aan toevoer uit het vaderland (en waarschijnlijk een' mislukten oogst) mangel aan levensmiddelen had, om een lang beleg uit te houden. Doch door de loomheid, in latere jaren der *Spaansche* Natie zoo eigen, vertoefde de vloot bijna *een geheel jaar* in de *Bahia*, alwaar ook de levensmiddelen niet ruim aankwamen, zoo dat zij nutteloos slechts tot vermeerdering van dat gebrek diende (†). In November

Nederlaag der groote Spaansch-Portugeesche vloot.

(*) Zie mijne boven aangehaalde Verhandeling over *Recife*, bl. 382–385. en verv.

(†) Dit schijnt zoo: nogtans moeten wij opmerken, dat de vloot in deze negen maanden, indien wij althans op de opgave van BARLÆUS mogen vertrouwen, bijna verdubbeld is, hetwelk alleen door toerustingen te *Bahia* kan geschied zijn. Hij zegt namelijk, dat volgens een' onderschepten

zeilden zij eerst uit, en verzwakten zich nog door tien schepen, waaronder acht gallioenen met suiker, naar *Portugal* te zenden. De *Nederlandsche* scheepsmagt, in deze streken te voren onbeduidend, was spoedig tot een en veertig schepen vermeerderd, met welke onze zeelieden niet schroomden, den strijd met eene dubbelde overmagt aan te binden. WILLEM CORNELISZ. LOOS was het Opperhoofd der *Hollandsche*, de Graaf DE LA TORRE dat der *Spaansche* vloot. Vier dagen duurde de slag, waarin de groote *Spaansche* zeekasteelen de *Hollandsche* ligtere en kleinere schepen telkens poogden te enteren, in welk geval deze verloren geweest zouden zijn; doch zij hadden van den Graaf stelligen last, zich daaraan zoo veel mogelijk te onttrekken, en in der daad was hunne meerdere vlugheid hun hierin van dienst. Reeds dadelijk op den eersten dag sneuvelde de brave Admiraal LOOS, in wiens plaats de Vice-Admiraal JACOB HUIGENS het bevel aanvaardde. Een geluk voor de *Hollanders* was het, dat de zuidewind

1640. 12 Januarij.

---

brief van den Vlootvoogd DE LA TORRE, de geheele uit *Spanje* naar *Brazilië* gezeilde vloot niet meer dan 46 schepen, waaronder 26 gallioenen, en 5000 strijders bevatte, onder welken er 3000 onderweg door de lucht der Keerkringen reeds waren gestorven, en de overigen verkwijnden en stierven. Al vatten wij dit laatste nu ook niet letterlijk op, en stellen het getal der te *Bahia* aan land gekomene manschap op 5000, dan moeten er aldaar nog 40 schepen en ten minste 7000 man bijgekomen zijn, om het opgegevene getal vol te maken. Tot deze uitrusting werden toch zekerlijk eenige maanden vereischt. Verg. BARLÆUS, p. 159 met 161. De gemelde vloot voer gelijktijdig uit de *Portugeesche* havens met die van OQUENDO, welke naderhand door TROMP vernield werd.

Digitized by Google

hen begunſtigde, en de vijanden gedurig van *Pernambuco* verwijderde, zoo dat ook de vier zeeſlagen telkens meer noordelijk werden geleverd, en eindelijk de *Spanjaarden* in de *golfstroom* geraakten, die hen noordoostwaarts met zich voerde, en uit het gezigt der *Hollanders* bragt. Velen van dezen hadden in dien herhaalden ſtrijd wonderen van dapperheid verrigt, waarvan het ons lust een enkel voorbeeld te verhalen. Op den derden dag, toen men op de hoogte van *Paraïba* ſtreed, werd van een *Hollandsch* ſchip, *de Zwaan*, de groote mast afgeſchoten, waardoor het genoodzaakt was, het anker uittewerpen. Op dit gezigt wenden zich dadelijk twaalf ſchepen derwaarts, om den *Hollander* te enteren. De Kapitein, ALDERIK, ſeint om hulp; eenige ſchepen komen toeſchieten, waarop zich zes *Spanjaarden* van hem afwenden, maar vier anderen houden vol, en enteren de *Zwaan*, waarop dadelijk 200 of 300 vijanden op zijn boord overſpringen. De bodem ſchijnt verloren, maar ALDERIK kapt de kabels, en laat het ſchip op Gods genade naar het naburige hoogstgevaarlijke klippenrif drijven. De aangeklampte *Spanjaarden*, voor den ondergang vreezende, houden weder af, zoodat nu de aan boord geſprongenen zonder hulp zijn. Zonder op hun groot getal te letten, laten zij den moed zinken, en worden door de *Hollanders* omgebragt, of ſpringen vertwijfeld in zee. Een vijfde ſchip, niet ziende, dat de *Zwaan* reeds op eene droogte vastzit, klampt hem onvoorzigtig aan boord, doch deze begroet hem zoo dapper met zijn grof geſchut, dat ook hier de *Spanjaarden* bezwijken, hunne zwaarden in zee werpen, en om genade ſmeeken. Der-

Digitized by Google

tig *Spanjaarden*, die in zee gesprongen waren, en aan het *Hollandsche* boord om hun leven smeekten, werden in de drift afgewezen, en kwamen om in de golven; doch nadat de manschap der *Zwaan* zelve met booten was aan land gekomen, werden ook de 230 *Spanjaarden* van het schip, dat zich overgegeven had, afgehaald, onder welken zich ook ANTONIO DE CUNHA D'ANDRADA, bevelhebber der in *Brazilië* verzamelde hulpvloot, bevond. Dus had één *Hollandsch* schip vijf grootere *Spaansche* verdreven, een daarvan doen zinken, en de manschap genomen (*)!

Neêrlaag der vijanden te landen.

Het uitloopen der groote vloot uit *Bahia* ging verzeld van eene poging om *Pernambuco* ook te lande te bestoken. Tweeduizend *Portugeezen* en *Brazilianen*, waaronder vele der menschenetende *Tapuyers*, doch in kleine troepen verdeeld, moesten op zekere hoogte de komst der vloot afwachten, en alsdan de landing bevorderen. De inboorling CAMERON, van wien wij reeds boven spraken, een man onder de zijne zoowel als bij de *Portugeezen* om beleid en moed vermaard, stond aan 't hoofd. Doch terstond na de nederlaag en verspreiding der vloot zond Graaf MAURITS duizend man onder den Oversten KIN, den veroveraar van *Del Mina*, tegen hen uit. CAMERON nam de wijk in de bosschen. Hopman TAK en de Majoor MANSFELD dreef onder

(*) BARLÆUS, p. 157-171. Hij geeft vervolgens (p. 174.) insgelijks een uittrekksel uit het *Spaansche* verhaal, 't welk de vloot nog hooger steft dan het *Hollandsche*, namelijk op *drieënnegentig* zeilen, waaronder 24 galioenen; de onze daarentegen slechts op 35. Zulk eene opregtheid vindt men zelden in *officiële Bulletins*.

Digitized by Google

anderen een hoop *Portugeezen* onder LOPEZ BARBALIO op eene ſchandelijke vlugt, die daarbij een aantal papieren verloren, waaruit hun opzet bleek, om, indien zij overwonnen hadden, niemand der *Nederlanders* noch *Brazilianen*, maar alleen de *Portugeezen* te ſparen. BARBALIO bereikte met 1500 man *St. Salvador*, doch bragt op zijnen terugtogt door de binnenlanden alle zieken en zwakken, die hem niet volgen konden, om hals, ten einde zij aan de *Hollanders* den genomen' weg niet mogten verraden.

Vertrouwen der inboorlingen op de Nederlanders.

De Landvoogd dempte tevens een opſtand, door eenige *Portugeezen* in *Paraïba* geſtookt. Alles duidde aan, dat de komst dezer vloot het ſein was om de *Nederlanders* in *Brazilië* van alle zijden te gelijk aan te vallen en geheel te verdelgen; en dat de onbezweken moed der ſchepelingen hunne landgenooten in het *Recief* van het dringendſte gevaar had verlost. Maar deze overwinning droeg ook ſtellige vruchten. Zij bevestigde het vertrouwen der landzaten op de vastheid van het *Nederlandsche* beſtuur. Reeds twee maanden vóór de overwinning was eene volkplanting van drieduizend *Tapuyers* met vrouwen en kinderen uit de binnenlanden naar *Rio Grande* gekomen, uit haat tegen de *Portugeezen*, en om vereenigd met de *Nederlanders* te ſtrijden. Een vreemd ſchouwſpel was dit voor de onzen, daar men tot nu toe niet meer dan twintig of dertig van dit volk te gelijk had gezien. JOAN MAURITS beſchouwde deze komst als eene onverwachte gunst des Hemels, daar juist eenige ſchepen der *Spaansche* vloot, herwaarts verdreven, bij *Rio Grande* eene landing gedaan, en vee weggeroofd hadden. Het Opperhoofd der Wilden, door zestig der onzen verſterkt, was dadelijk

gereed tot de dienst der *Nederlanders*, en dus zag men de krijgsmagt der onzen met tweeduizend ſtrijders vermeerderd, wier woestheid echter meermalen, hoezeer onze Schrijvers dit niet vermelden, de menschheid zal hebben beleedigd (*).

Kleine oorlog.

Vruchtelooze ſtrooppartijen der *Portugeezen* naar de omſtreken van *Olinda* en het *Recief*, der *Nederlanders* naar de *Allerheiligenbaai*, alwaar zij ſlechts vernieling der ſuikermolens, zonder eenig voordeel voor zich zelve, bewerkten, gaan wij voorbij. De Overſte KIN waagde nog eene kans op de ſtad *St. Salvador*, doch vruchteloos. De Graaf hoopte door deze verwoestingen aan die van den vijand paal en perk te ſtellen; doch hij rekende niet op den volkshaat, dien hij daardoor, en door het wegzenden van zestig monniken naar *Tamarica*, als aanſtokers van onlusten en geheime beſpieders des vijands, bij de *Portugeezen* opwekte. Zekerlijk ſtonden de ingezetenen, vooral de *Portugeezen*, die zich aan het *Nederlandsche* gezag onderwierpen, aan gedurige brandſchatting en plundering van hunne landgenooten bloot, hetwelk men door de verwoesting bij *Bahia* had meenen te voorkomen.

Omwenteling in Portugal. Hare onmiddellijke gevolgen. 1640.

Te midden dezer niets afdoende vijandelijkheden kwam de geheel onverwachte tijding, dat de *Portugeezen* het *Spaansche* juk hadden afgeſchud, en eenen Vorst uit hun midden, den Hertog van *Braganza*, de Koningskroon hadden opgedragen. Deze Hertog was, (gelijk alle zijne opvolgers geweest zijn) een man van zeer dagelijkſche en bekrompene verſtandsvermogens, doch hij had eenen rentmeester, met

(*) BARLÆUS, p. 178-183.

Digitized by Google

name PINTO, die niet minder met ſtoutmoedigheid tot het ontwerpen, als met ſchranderheid tot het uitvoeren van groote ſtaatkundige plannen bedeeld was. Door *zijn* toedoen gelukte, meer of min tegen den wil van den ſchroomvalligen Hertog, de omwenteling in *Portugal*, die FILIPS IV. op ééns van die kroon beroofde. Alle de buitenlandſche bezittingen van *Portugal* haastten zich, de onafhankelijkheid van den Staat, en, den nieuwen Vorst te erkennen, ook *Brazilië*. Een *Portugeesche* Gezant in den *Hage*, TRISTAN DE MENDOZA FURTADO, verzocht om een Beſtand. De Oost- en Westindiſche Maatſchappijen, hoewel meer voordeel in den oorlog vindende, hadden nogtans liever *vrede* dan *wapenstilstand* gezien, van welken laatſten men niets goeds verwachtte. Ook daalden de aandeelen der *Oostindische* Maatſchappij terſtond van 500 op 440, die der *Westindische* van 120 tot 114 ten honderd. Doch de *Portugeesche* Gezant had, hoezeer de *Indische* Maatſchappijen vertoogen aan de Staatsvergadering inleverden, geenen last om over een' bepaalden vrede te handelen. Het ſchijnt, dat hij toen reeds op geheime kuiperijen bij zijne landgenooten in *Brazilië* ten nadeele der *Hollanders* rekende. Ook verzocht hij de teruggave der *Hollandsche* veroveringen in *Brazilië*, tegen eene driedubbelde vergoeding, doch, daar zulks niet toegeſtaan werd, zou elk gedurende het Beſtand in bezit blijven van hetgeen hij dadelijk inhad (*).

Joan Maurits ontvangt bevel om den oorlog met kracht door te zetten.

Terwijl nu de Staten den Graaf, die wegens de vele moeijelijkheden om zijn ontſlag had gevraagd,

(*) WAGENAAR, XI. D. bl. 311-313.

Digitized by Google

zulks op de verpligtendſte wijze ontzeiden, ontving hij eenen brief van de Bewindhebbers der *Westindische* Maatſchappij, waarin hem gemeld werd, „dat *Portugal* „thans door omwenteling en afval van *Spanje* deerlijk „verzwakt was. Thans moest men zijn' ſlag ſlaan, „en veroveringen maken, eer de vrede getroffen, en „daardoor een einde aan alle voordeelige ondernemin„gen zou worden gemaakt. *Nog* ſtond alles voor den „overwinnaar open. Men wilde den bekwamen Be„velhebber hoegenaamd geene wetten voorſchrijven, „maar gaf toch in bedenking, of eene vernieuwde „poging op *Brazilië's* hoofdſtad *St. Salvador* niet „doenlijk zou zijn? Daardoor toch zouden onze „veroveringen bevestigd en beſchermd worden, be„halve dat men eene heerlijke haven en vele gelegen„heid tot den ſcheepsbouw zou winnen (*)." In hoeverre de zedelijkheid, in den ſtaat der onderhandelingen, waarin men met het onſchuldige, zelf lang verdrukte *Portugal* ſtond, zulk eenen aanval tegen eenen medevijand van *Spanje* gedoogde, moge de Lezer zelf beſlisſen.

Herovering van Seregipe.

Tegen het beginſel zelf had de Landvoogd niets, doch een aanval op *Bahia* ſcheen hem, na zoo vele herhaalde proeven, ondoenlijk. Hij beſloot dus liever het vroeger verlatene *Seregipe del Rey*, tusſchen *Pernambuco* en de *St. Francisco*-rivier, weder in bezit te nemen, en tevens eenen togt naar *Africa* door den moedigen JOL te doen ondernemen. Het oogmerk was om den Negerhandel magtig te worden, die voor allen kolonialen arbeid in *Brazilië* onmisbaar gerekend werd. Met twintig ſchepen,

(*) BARLÆUS, p. 202.

Digitized by Google

waarop zich 900 zeelieden, 2000 *Nederlandsche* en 200 *Braziliische* krijgslieden bevonden, ſtak hij in zee. Gelijk, nu reeds bijkans anderhalve Eeuw, de zwarte volkſtammen tot den arbeid uit *Afrika* naar *Amerika* waren overgebragt, dus bragt men nu, waarſchijnlijk voor 't eerst, den rooden ſtam van *Brazilië* naar *Afrika* over, tot beſtrijding der *Portugeezen* en Zwarten. De ſtad *St. Paul de Loanda* werd na korten tegenſtand door JOL, en den aanvoerder der landmagt, HINDERSON, bemagtigd; behalve enkelde grijsaards en achterblijvers nam alles de vlugt naar de binnenlanden. De *Hollanders* maakten hier 80 ſtukken geſchut, vele wapenen en levensmiddelen buit.

1641. 30 Mei.

Inneming van St. Paul de Loanda en St. Thomas. Dood van Jol.

St. Paul de Loanda is de hoofdſtad van het Koningrijk *Angola*, op 18 Gr. Z. B., 13 Gr. 24 Min. W. L. deels op, deels onder een' berg, doch onbevestigd, aan zee. Niet ver van daar ligt in dezelve het eiland *Loanda*, 't welk de hoofdſtad van water voorziet. Er is een tijd geweest, toen die ſtad volgens de opgaven 20,000 inwoners, waaronder 3000 blanken, bezat. De goede ligging der ſtad, de ſterke hier gedrevene ſlavenhandel, (men rekende die op 25,000 Negers, welke jaarlijks een onzuiver inkomen van een Millioen, en zuiver van 660,000 guldens opbragten) deden de Bevelhebbers, volgens den last van Graaf MAURITS, beſluiten, deze ſtad niet te verlaten, gelijk de *Portugeesche* Stadvoogd bij zijne vlugt naar binnenslands had vermoed. Hij zond dus eene boodſchap, om zich over de vijandelijkheden te beklagen, daar reeds de beste verſtandhouding tusſchen de *Nederlandsche* en nieuwe *Portugeesche* Regéringen beſtond. Het antwoord der

Digitized by Google

Nederlanders was: „dat zij daarvan geene echte be-„rigten hadden ontvangen, en ook niet wisten, of „de bevelhebber de partij des nieuwen Konings, of „die van *Spanje* aankleefde. Terstond bij den aan-„val had men die verklaring moeten doen: thans, „nu er bloed was gestort, nu de *Nederlanders* ten „koste van het leven der hunnen de stad bemagtigd „hadden, was het te laat." Toen verzocht de *Portugees* om eene wapenschorsing van acht dagen, ten einde in dien tijd of tot de *Nederlanders* te kunnen overgaan, of naar de binnenlanden te wijken. Men gelastte hem daarop, *zestien mijlen ver van de stad aftetrekken.* Hierop werden de vijandelijkheden met bittere wreedheid hervat; nogtans kwamen vele Negers tot de *Hollanders* over, en men wist zelfs vele *Portugeezen* te lokken.

JOAN MAURITS verzocht, dat deze nieuwe veroovering aan zijn Stadhouderschap zou gehecht worden, doch de Bewindhebbers der Maatschappij, die hem reeds begonnen te wantrouwen, stelden daarvoor een afzonderlijk bestuur in. Hetzelve werd spoedig vergroot door het eiland *St. Thomas*, vlak onder den Evenaar, waar, veertig jaren te voren, VAN DER DOES voor het moorddadige klimaat was bezweken. Ook hier werd de stad *Payaōsa* door de onzen verlaten gevonden. Men vond in dezelve en het kasteel 36 stukken geschut, doch slechts levensmiddelen voor ééne maand. De dappere JOL, meer bij zijne makkers bekend onder den naam van HOUTEBEEN, een gebrek, 't welk zijne vlugheid en kracht in geenen deele belette, bezweek hier voor de vernielende luchtstreek, die den *Nederlanders* van deze onderneming moest hebben afgeschrikt. Hij was

1641. 11 Octob.

Digitized by Google

een ſtoute zeeheld, ruw en forsch in het voorkomen, zeer eenvoudig van levenswijze en van alle weelde geheel afkeerig, van haat tegen *Spanje* en eerzucht doorgloeid. Daar hij alle gevaren en moeijelijkheden met de matroozen niet alleen deelde, maar zelfs hen daarin voorging, en niets anders dan de gewone ſcheepskost met hen gebruikte, werd hij door dezen met geestdrift bemind. Zijn opvolger was MATTHIJS JANSZ., een man van een zachteren aard, die de *Portugeezen* weder naar de ſtad zocht te lokken, en de zijnen (bij welken de landziekte de ſchroomelijkſte verwoestingen aanrigtte, zoodat deze anders zoo voorſpoedige togt daardoor vernielend dreigde te worden) door vaderlijke hulp en aandrang om verkwikking en onderſteuning bij de *Brazilische* Regéring te gemoet kwam. Hij nam ook het bijgelegen eiland *Annobon* in bezit. Het ſchijnt, dat de *Nederlanders* op *St. Thomas* niet op het denkbeeld kwamen, de vernielende werking der loodlijnige zon aan het lage ſtrand te ontwijken, door toevlugt op den hoogen en boschrijken berg te zoeken, die zich in 't midden des eilands boven de linie van eeuwige ſneeuw verheft (*).

Verovering van Maranham.

Men trachtte zich ook nog vóór de wapenſchorſing op de Noordkust van *Brazilië* te vestigen, en ſloeg daartoe het oog op de uitgeſtrekte Provincie *Maranham* (ſpr. uit *Maranjao*) op 2 Gr. Z. B., 26

(*) BARLÆUS, p. 207–213. WAGENAAR vergist zich, met deze onderneming in 1640, vóór de omwenteling in *Portugal*, te ſtellen. De verkeerde nommering der jaargetallen op den kant bij BARLÆUS kan daartoe aanleiding hebben gegeven. Deze aanmerking is van belang, ter beoordeeling van het *billijke* der verovering.

Digitized by Google

Gr. W. L., een land, rijk in ſuiker, mahonij- en *Brazilie*-hout, katoen, ſafraan, tabak, *Spaansche* peper, en aan eene zeer vischrijke zee, terwijl de ligging zeer geſchikt was om van hier de *Spaansche Westindiën* te beſtoken. De hoofdſtad *St. Luis de Maranham* is op een eiland gebouwd. Deze werd onder de beproefde bevelhebbers LICHTHART en KIN, met 14 ſchepen, die den 30ſten October 1641 de *Maranham*-rivier inzeilden, vreedzaam bezet, daar de inwoners, zelfs de Geestelijken, zich terſtond onderwierpen. Men vond hier 55 ſtukken geſchut. De bevelhebbers wonnen dadelijk de gemoederen der inboorlingen, door dezelve, volgens vroegere voorbeelden, voor *vrije menschen*, even als de *Nederlanders*, te verklaren (*).

Ontdekkingstogt van Heerckmans. 1641. Sept.

Omtrent dezen tijd ondernam in *Brazilië* de dappere ELIAS HEERCKMANS eenen ontdekkingstogt in de binnenlanden van *Brazilië*. Van het *Recief* naar *Paraïba* getrokken, nam hij aldaar de onderrigtingen van een' ouden *Portugees*, den *Alcaide* EMANUEL RODERIGO, in, die in 1625 eene reis van vijf maanden door de eeuwige wouden en over de bergen, die zich op eenigen affland van de kust verheffen, gedaan, en, nadat zijne levensmiddelen reeds in de eerſte drie maanden waren verteerd, zich den overigen tijd van ſlangen, ratten en wilden honig gevoed had. HEERCKMANS ſchijnt vooral den togt gedaan te hebben met oogmerk om goudmijnen te ontdekken, die toen nog niet gevonden waren, doch waaraan men weet, dat *Brazilië* zeer rijk is. In der daad vond hij iets, dat naar dit ſchitterend

(*) BARLÆUS, p. 223-226.

Digitized by Google

metaal geleek, doch het bleek niet meer dan *Moskovisch* glas of talkſteen te zijn. Spoedig verlieten hem 37 van zijne 113 geleiders. Daar men in het drooge jaargetij was, vonden zij vele ſtroombeddingen ledig. Weldra bevond men zich te midden der ook van elders bekende ondoordringbare wouden (*Urwälder* noemen dezelve de *Duitschers*) van *Brazilië*, waar men zich met het ſtaal een pad moet banen. Zij zagen hier eenen boom, die hunne bewondering wekte, zijnde boven en beneden dunner dan in het midden, in de gedaante eener ton. Met groote moeite bereikte men op die wijze het gebergte. Dit gebergte zoomt, gelijk in *Brazilië* op de Oostkust het geval is, eene minder boschrijke bergvlakte, aan wier westeinde zich weder hoogere bergen verheffen, die van *Copaöba* genaamd. Zij trokken door eene bergkloof, die in *Brazilië* doorgaans met digt geboomte omgeven is (*). Aan de rivier *Schiyaubuch* werd men door de liefelijkſte geuren verkwikt. Men zag eenen ſterken brand der heiplanten, welke deze vlakten bedekken. In lagere

(*) De Prins van NEUWIED vond, zuidelijk meer landwaarts in trekkende, eene dergelijke natuur. De kustbosſchen, die zich op een' kleinen afſtand van het ſtrand verheffen, zijn de hoogſten en bijkans ondoordringbaar; alsdan volgt het lagere, doch ook nog altijd betrekkelijk hooge houtgewas (*catinga*) vol bloemen van de ſchoonſte geuren en kleuren; men ontmoet van tijd tot tijd opene voor weiden geſchikte plekken, meiren (*lagoas*), met biezen en watervogels bezet, en ſteenen of rotsblokken. Nog hooger opklimmende, vindt men kreupelhout of *carasco*; eindelijk komt men aan de *Campos-Geraes*, hooge bergvlakten met een grastapijt en lage ſtruiken bedekt. De nachten zijn er ſoms zeer koud. In de dalen of kloven is het geboomte hoog en digt. Zie *Reize van den Prins van Neuwied*, II. D. 5. en 6. Hoofdſtuk.

Digitized by Google

ſtreken vond men ook nog hoog geboomte met *lianen* of ſlingerplanten, die, na zich om den boom te hebben gewonden, weder afdalen en beneden denzelven in den grond wortel ſchieten. Hun vocht hielden de *Barbaren* bij ondervinding voor geneeskrachtig. Aan den voet des bergs *Copaõba* liet men de zwakken en vermoeiden terug, en bereikte met groote inſpanning den top, waar HEERCKMANS een gedenkteeken van dezen togt ſtelde. Hij vernam, dat deze bij de inboorlingen den naam droeg van *Juspaio-bakan*, of *terugtogt des Duivels*, als of hier de booze geest, na het beklimmen des bergs, verbaasd over zijne eigene ſtoutheid, zou hebben omgezien. Van hier regtſtreeks verder te gaan, werd door de moeijelijke bergwegen ondoenlijk bevonden. HEERCKMANS wendde zich dus zuidwaarts naar de bergvlakte, die op *Rio Grande* uitloopt. Men ontmoette hier twee opeengeſtapelde ſteenen of rotsblokken, van zestien voet middellijns. De reden, waarom dit *Amerikaansche Hunebed* hier door de vroegere bewoners geplaatst was, konden de *Hollanders* niet begrijpen. De inboorlingen hadden er een dorp, te midden van een waterrijk oord; de *Indiaansche* togtgenooten van HEERCKMANS wenschten hier, waar zij zeiden dat hun geboorteland was, te vertoeven; doch het belang der reize gedoogde zulks niet. Na nog eenen ſteilen bergrug met veel moeite beklommen te hebben, vonden zij op nieuw opeengeſtapelde rotsblokken in den vorm van altaren, en kwamen aan twee klippen, even als ronde torens, waarvan de een aan de *Hollandsche* reizigers naar den *Leijdschen* burg ſcheen te gelijken. De grond was hier met gras en kruiden bedekt. Daarop be-

Digitized by Google

reikte men eenen berg, den hoogste, dien men tot daartoe ontmoet had. Hier zou weleer eene groote *Indiaansche* plaats geweest, doch door de *Portugeezen* vernield zijn, die de inwoners naar de zeekust hadden vervoerd, en den Koning of het Opperhoofd naar *Spanje* gezonden, alwaar hij overleden was. Twee zijner zonen bevonden zich onder de togtgenooten van HEERCKMANS. Van hier verder te gaan, vonden de *Indianen*, uit vrees voor gebrek aan water en levensmiddelen, gevaarlijk. Deze vrees bekroop nu ook de *Hollanders*; men begon luid te morren, en den terugtogt te eischen. Doch de bevelhebber beweerde: „nog eerst tot op den „drempel zijner ontdekkingen gevorderd te zijn; de „togt had tot hiertoe nog niets voor het vaderland „van belang opgeleverd. Zij moesten wel beden„ken, dat zij *Nederlanders* waren, die den lof van „onbezweken volharding bezaten, en dien roem hier „niet moesten verzaken. Men moest het land en „deszelfs voortbrengselen opnemen, en zich niet „door den wensch der *Indianen*, om in hun eigen „land te blijven, laten omzetten. Voor den weg „had men het kompas; voor dorst behoefde men, „zoo lang er lommerrijke, en dus besproeide val„leijen tusschen de bergen waren, geenszins te vree„zen. Anderen hadden den dood wel om geringe„re redenen durven tarten. De Veldheer zou hun „in alles voorgaan; maar eischte dan ook gehoor„zaamheid." Deze hartige taal bemoedigde allen; vrolijk zetteden zij nu den togt voort, niet weêrhouden door het moeijelijke werk, om zich telkens met de bijl door de struiken een' weg te banen. De nachten waren hier zeer koud. Men moest berg-

Digitized by Google

ſtroomen over, en ontmoette bij afwisſeling bosſchen, velden, meiren of moerasſen met biezen begroeid, en ſteenblokken van zonderlingen vorm, even als door menſchenhanden gewrocht, of rotſen zoo ſteil, dat men niet zonder duizeling naar beneden kon zien, of, in de laagten, de wouden zoo digt, dat men als in de duisternis voorttrok. Op deze wijze kwam men niet meer dan twee of drie mijlen daags voort. In het land der *Tapujas* gekomen, ontdekte men eenige ſlechte, enkel met loof bedekte, verlatene hutten, met visſchersgereedſchap, bijl, boog en eenig ander huisraad van weinig belang. Men kwam aan troebel en zoutachtig water. Thans was echter het verlangen der krijgslieden naar de terugkeering niet meer te beteugelen. Het dreigde tot oproer over te ſlaan, zoo dat de moedige Veldheer genoodzaakt was toe te geven. De hoogte, tot welke men gevorderd was, werd de *berg der terugkeering* genoemd. Men ging echter, meer naar het noorden gewend, gedeeltelijk langs een' anderen weg, huiswaarts, waar HEERCKMANS hoopte zilvermijnen aan te treffen, doch te vergeefs. De wildernis, tot welke men gekomen was, droeg den naam van *Sertam* of *het bergland;* onder welken naam dezelve nog bekend, doch thans niet meer zoo eenzaam, maar door groote troepen rundvee en hunne half verwilderde *Europische* herders verlevendigd is (*).

Wij hebben het niet ongepast geoordeeld, van deze min bekende ontdekkingsreis der *Nederlan-*

(*) *Reize van den Prins van Neuwied*, II. D. bl. 210-213. Ned. Vert.

Digitized by Google

ders in de binnenlanden van *Brazilië*, die eerst voor weinige jaren aan *Europa* bekend geworden is, eenig verflag te geven, hoewel men erkennen moet, dat zij niet zoo zeer met oogmerk van uitbreiding der aardrijkskundige wetenfchap, als ter ontdekking van fchatten werd ondernomen (*). De ontdekking van dezen had echter eerst ruim eene halve Eeuw later, en in een meer zuidelijk gedeelte des lands, plaats.

Beftand met Portugal.

Eerst in het begin van 1642 bekwam men de tijding der bekrachtiging van het Beftand, waarmede de Koning van *Portugal* tot zijne fchade zoo lang gewacht had. JOAN MAURITS deed dezelve dadelijk te *St. Salvador*, zoowel als in de *Nederlandsche* bezittingen in *Afrika* en *Amerika*, bekend maken. Men beklaagde zich van de *Portugeesche* zijde over de bezitnemingen en aanwinsten der *Hollanders*, terwijl de vijandelijkheden reeds opgefchort en beide partijen tot den vrede gezind waren; doch men hield zich van de *Nederlandsche* zijde aan het ftriktfte regt, meer dan aan de billijkheid, en ontruimde de jongfte veroveringen niet (†).

Afval van Maranham en St. Thomas.

Spoedig echter bleek het, dat door de jongfte *Portugeesche* omwenteling de geest der Natie ontwaakt was, zoowel in het Moederland, als in *Afrika* en *Amerika*. Terwijl JOAN MAURITS zich toeleide, om het lot der *Portugeesche* inwoners van zijn Stadhouderfchap te verbeteren, en in zijn fchrij-

(*) BARLÆUS, p. 213-223. Vergeefs heb ik den naam van het gebergte *Capaöba* in nieuwere Aardrijkskundige werken of kaarten gezocht.

(†) BARLÆUS, p. 228. 229.

Digitized by Google

ven aan de Bewindhebbers den raad gaf, dezelve overal met zachtheid en gematigdheid te behandelen, ja hunne hooghartigheid door ſtatige titels te vleijen, en tot dat einde liever vaste, dan jaarlijkſche beſtuurders aan te ſtellen; terwijl hij de Bewindhebbers der Maatſchappij waarſchuwde voor den reeds ontluikenden volksgeest, die eenen *Koning uit hunne Natie* grootelijks aanhing, begon die geest zich reeds te vertoonen, door een ſchandelijk misbruik van magt der *Nederlanders* getergd. Te *Maranham* was een Opperhoofd, berucht door wreedheid en onmenſchelijkheid, zoowel als door andere ondeugden, aangeſteld. Een bloedverwant en gunſteling van hem had vierentwintig geheel onſchuldige *Portugeezen*, men weet niet om welke reden of onder welk voorwendſel, op eene woeste kust aan land gezet, waar zij ſpoedig door de *Tapuyas* verſcheurd en waarſchijnlijk verſlonden werden. Dit had de inwoners met reden ten hoogſten verontwaardigd, en op afval van hunne verdrukkers doen denken. *Portugeezen* en *Brazilianen* vereenigden zich; de *Hollanders* werden onverhoeds overvallen en omgebragt, en, na de overrompeling der vesting *Calvaria* aan de rivier *Tapicueren*, belegerde men *St. Luis*. Terſtond werd HINDERSON met 500 man van het *Recief* afgevaardigd, die, wel is waar het eiland ontzette; doch de opſtandelingen, 700 *Portugeezen* en *Kreolen*, en 3000 *Brazilianen* ſterk, hielden het vaste land bezet, waaruit alle toevoer moest komen, en verwachtten nog meer verſterking uit *Para*, de noordwestelijkſte bezitting der *Europeanen* in *Brazilië*. Dus ſchreven de *Hollanders* om ſpoedige hulp, zonder welke de handhaving van dezen post hun niet

Digitized by Google

doenlijk was. Omtrent denzelfden tijd ſtonden, bij de komst van twee *Portugeesche* ſchepen, de inwoners van het eiland *St. Thomas* in *Africa* op, verdreven de *Hollanders* uit de ſtad, en belegerden het kasteel, alwaar gebrek aan water was.

Ontwerpen tegen Buenos Ayres en Chili. Togt van Brouwer derwaarts. De onderneming mislukt.

Niettegenſtaande deze verliezen, die nog grootere deden voorzien, beraamde Graaf MAURITS een groot ontwerp, de verovering van *Buenos-Ayres*. Deze beroemde ſtad, naar de *goede* of *gezonde lucht*, die haar onderſcheidt, dus genaamd, ligt op eenigen afſtand van zee aan de rivier *de la Plata*, een van de breedſte ſtroomen der wereld, die aan zijnen mond 40 uren van den een' tot den anderen oever telt. Niet alleen is de vlakke omtrek dezer ſtad, aan de *Spanjaarden* toebehoorende, zeer rijk in vee en dus in huiden, maar van daar geleidt ook een weg naar het goud- en zilverrijke *Peru*, hetwelk van hier ook met Negerſlaven voorzien werd. De beproefde krijgsman LICHTHART werd tot dezen togt beſtemd, verzeld door de Raden NANNING OLFERD en BALTHAZAR VOORD en 800 krijgslieden. Doch zoowel de afval van *St. Thomas*, als een andere togt van den gewezen' Gouverneur-Generaal van *Indië*, HENDRIK BROUWER, naar *Chili*, verijdelde deze onderneming. Hij was in December 1642 uit *Holland* gekomen, en verlangde thans eene kans te wagen op een land, het zuidelijkſte der *Spaansche* bezittingen in *Amerika*, reeds vroeger door VAN NOORDT bezocht, en welks rijkdom aan edele metalen, zoowel als goede havens aan de *Zuidzee* en bij uitſtek gezonde lucht, de *Hollanders* tot zich lokte. BROUWER had in last, door de ſtraat van LE MAIRE te zeilen, zich zoo veel mogelijk te wachten van door de westewinden naar

Digitized by Google

de *Straat van Magellaan* te worden gedreven; voorts naar het eiland *Chiloë* en de tegenoverliggende kust te zeilen, de inwoners (de *Araucanas*) tot opstand tegen *Spanje* aan te moedigen, en eene naauwkeurige kennis van hunne zeden en nijverheid te bekomen. Hij verliet dan het *Recief* en zeilde zuidwaarts, het *Staten-eiland* ten oosten om, naar Kaap *Hoorn*. Deze zee, de eerste weg, dien de *Nederlanders* naar de *Zuidzee* niet door engten gevonden hadden, werd door de zeelieden de *Brouwers-Zee* genaamd. Van dáár kwam men aan het eiland *Chiloë*. Doch elke poging, om met de inboorlingen in vriendschappelijke aanraking te komen, was vruchteloos. Toen gaf BROUWER, volgens zijnen gestrengen en barschen aard, die slechts noode den weg der bevrediging insloeg, en doorgaans het onverbiddelijkste regt volgde, — hier scheen het zoogenaamde oorlogsregt hem te wettigen — last om, na de verovering der sterkte *Karelmappa*, de geheele *Spaansche* bezetting, zestig man sterk, over de kling te jagen; eene nuttelooze wreedheid, zelfs niet eens geschikt om vrees in te boezemen, daar nu niemand overbleef om het lot der bezetting te melden. Van dáár een onverdelgbare haat der ingezetenen, die hen de stad *Castro* met eigen handen deed in brand steken. BROUWER, in plaats van te blusschen, voltooide het werk der vernieling. Alles vlood nu naar de binnenlanden; nogtans gelukte het eindelijk eenige *Spanjaarden*, zoowel als *Chiloëzen* op te vangen, door welke men eenige narigten over het land opdeed. Een dier Wilden, wiens haat tegen de verdrukkers van zijn vaderland men poogde op te wekken, gaf door de vertooning van een reeds

Digitized by Google

half vergaan hoofd eens *Spanjaards* te kennen, dat hij nimmer met eene zoo gehate Natie vriendſchap zou ſluiten, maar bijſtand aan hare vijanden zou verleenen. Deze inboorlingen waren van een' ſtam, verwant met de beroemde en dappere *Araucanas*, die ſedert FILIPS II. tot op dezen dag hunne vrijheid hebben weten te handhaven. Men hoopte dus op den bijſtand van een aantal dier inboorlingen, om zich den weg naar *Valdivia*, in het zuiden van *Chili*, te banen, toen BROUWER onverwacht aan ziekte bezweek. Zijn opvolger was diezelfde ELIAS HEERCKMANS, wiens ſtouten togt door de binnenlanden van *Brazilië* wij boven beſchreven hebben. Hij ging met 400 *Chilezen* naar *Valdivia*, welke ſtad in 1599 door de *Araucanas* geheel verwoest, doch ſedert herbouwd was. Herwaarts riep hij eene algemeene Vergadering van dezen landaard op; er verſchenen meer dan 1200 zoo te voet als te paard. HEERCKMANS ſprak hen aan, verhaalde den langdurigen ſtrijd der *Nederlanders* voor de vrijheid tegen *Spanje*, benevens de verovering van *Brazilië*, en toonde dus het vermogen der Maatſchappij, om ook hen in hunnen even zoo langdurigen worſtelſtrijd tegen *Spanje* te beſchermen. Men toonde eenen brief van Prins FREDERIK HENDRIK, die met blijdſchap ontvangen en gekust werd. Dadelijk werd een verdrag geſloten: men vergunde het bouwen eener ſterkte; doch deze natuurmenſchen wilden niet, dat het verbond zou op ſchrift geſteld worden, vreezende daaruit misſchien eenig onheil. Ongelukkig liet zich de bevelhebber nu, te vroeg, de vraag naar goud ontvallen. Naar goud!

Digitized by Google

deze bron aller rampen, die zij geleden, aller oorlogen, die zij doorgeſtaan hadden? dns waren dan deze vreemdelingen, deze Blanken, met hunne ſchoone beloften, niet beter dan de *Spanjaarden?* Goud! was het antwoord, neen! dat hadden zij niet; men had zulks aan hunne vaderen onder allerlei martelingen ontrukt. Doch de *Hollanders* zouden onverhinderd in hun land daarnaar mogen graven. Men ontdekte echter terſtond na de vermelding van dat noodlottige metaal argwaan bij de *Indianen.* Zij verwezen de *Hollanders* naar de meer noordelijke ſtreken van het vaste land, naar *la Plata*, *Potosi* en *Peru*, wier onnoemelijke ſchatten zij hun met de ſchoonſte kleuren ſchilderden, waarſchijnlijk om hen te lozen. Eerlang zagen zij het misnoegen des volks in den tragen aanvoer van levensmiddelen, die gemor, ſtraks ontvlugting der ſoldaten, en dus vrees deed ontſtaan, dat men met eene geringe magt den *Spanjaarden* geen' tegenſtand zou kunnen bieden. HEERCKMANS keerde dus met de vloot onverrigter zake terug, en deze veelbelovende onderneming was in rook verdwenen (*).

(*) BARLÆUS, p. 258-261. 273-281. Het merkwaardige volk der *Araucanas* had reeds vóór de komst der *Europeërs* een geregelden Regéringsvorm. Het land was verdeeld in vier *butal-mapoes* of landſtreken, namelijk: 1) zeeland of kust, 2) vlak land, 3) voet der bergen, 4) bergland. Elk dezer landſtreken werd door eenen *Toqui* geregeerd, die 5 *Apo-Ulmenas* over de mindere landſchappen, gelijk deze weder 9 *Ulmenas* over de onderſcheidene distrikten, onder zich had. De onderdanen of leenmannen waren buiten oorlog tot geene dienst verpligt, en bragten ook geene

Digitized by Google

Thans verlangde JOAN MAURITS, na de volkplanting acht jaren lang met uitstekend beleid zoowel als voorspoed te hebben bestuurd, naar zijne terugroeping, die hem dan ook eindelijk verleend werd. Joan Maurits verzoekt zijn ontslag.

---

schattingen op, daar de overheden van hunne eigene goederen leefden. Ook daarin kwamen (en komen nog) deze *Indianen* met de *Europeërs* der Middeleeuwen en de halfbeschaafde *Arabieren* overeen, dat zij *erfelijke twisten* of *veeten* hadden. In oorlogstijden werd een Opperheer of *algemeen Toqui* als *Dictator* gekozen, en stipt gehoorzaamd. Zij hadden reeds in 1568, zeventien jaren na de komst der *Spanjaarden*, voetvolk en ruiterij, waarvan de laatste op de beide vleugels, het voetvolk in 't midden geplaatst werd. Elk soldaat moest zijne levensmiddelen medebrengen, gelijk de *Nederlanders* in 1641 bij hunne komst ondervonden, hetwelk hun den togt naar *Valdivia* zeer verligtte; zij hadden dus geene eigenlijke bagaadje. De soldaten waren zeer waakzaam. Zij hadden menschenoffers aan de schimmen der gesneuvelden, doch ten uiterste zeldzaam. Bij het begin van een' oorlog zonden zij geheime zendelingen, om de *Indianen*, onderdanen van *Spanje*, op te ruijen, en konden dit dus aan de *Nederlanders* niet ten kwade duiden. De *Spanjaarden* moesten hun bij elken vrede geschenken geven. Hun godsdienst is naar hunnen Regéringsvorm ingerigt. Zij gelooven aan een' eeuwigen, almagtigen, oneindigen geest, het *Groote Wezen* of den *Hemelschen Opper-Toqui*, die weder Goden van den tweeden rang (waaronder ook de geesten des goeds en des kwaads) en van den derden rang of *Geniussen* onder zich heeft. Deze zijn allen goed, en mannelijke of vrouwelijke, maar de laatsten blijven allen maagd, *want in de wereld daar boven*, zeggen zij, *heeft de voortteling geene plaats.* Elk mensch heeft zulk eene hemelmaagd tot zijne dienst. De *Araucanas* hebben echter tempels, priesters noch offeranden, de laatste althans slechts in enkelde gevallen. Zij gelooven aan de onsterfelijkheid der ziel, die na den dood over zee *naar het land in het Westen* vertrekt,

Digitized by Google

Nogtans zou hoogstwaarschijnlijk de Maatschappij op zijn langer verblijf hebben aangedrongen, zoo niet eene kleingeestige reden, besparing van kosten, haar tot zijne terugkomst had doen overhellen (*). Van 's Graven zijde gevoelde men de nakende stormen, die de gehechtheid der *Portugeezen* aan hunnen *eigen*' Vorst zou veroorzaken, en die eenen algemeenen opstand, waarvan *Maranham* en *St. Thomas* reeds het voorspel vertoonden, en waarbij zich nu ook nog *Siara* voegde, deden vooruit zien.

Zwarigheden in het Bestuur.

De Graaf vertrok echter niet, dan na vele wijze beschikkingen ten behoeve der Volkplanting te hebben gemaakt, en een uitvoerig vertoog over de middelen tot vestiging en uitbreiding harer welvaart naar *Europa* te hebben overgezonden. Hij vertoonde daarin, met welk eene kleine magt men zulk een uitgestrekt gebied in toom zocht te houden, hetwelk, wel is waar, op dit oogenblik door eenen wapenstilstand in schijnbare rust, doch door de misnoegdheid der inwoners ondermijnd was, daar de *Portugeezen* thans schijnbaar onderworpen en zelfs vleijend waren, doch slechts tijd zochten te winnen, om te wisser hunnen slag te slaan. Zij had-

---

van waar zij soms in storm en onweêr terugkeert, om hare landgenooten in den slag bij te staan. Over de vraag van belooning of straf na dit leven verschillen zij. Vele hunner gebruiken zijn zeer bijgeloovig. Zij verdeelen het jaar in 12 maanden, elk van 30 dagen, en beoefenen poëzij, welsprekendheid en geneeskunde. De veelwijverij is onder hen in gebruik. *Annales des Voyages*, T. XVI. p. 67-145.

(*) AITZEMA, II. D. bl. 901.

Digitized by Google

den voor gekochte suikermolens aan de Maatschappij eene schuld van 5,900,000 guldens, waarvan zij zich door een' opstand in eens konden ontslaan. Daarenboven was het verschil in Godsdienst, landaard, taal en zeden te groot, om hen geen' haat tegen het *Nederlandsche* Bestuur te doen opvatten. Hij wanhoopte, dat er immer eene hechte vereeniging tusschen beide Volken, wanneer *Holland* de magt in handen behield, zou kunnen plaats hebben. Reeds hadden zij in 't geheim brieven naar *Portugal* afgezonden, om zich over inbreuk op hunne godsdienstige vrijheid te beklagen, (daar de Graaf verscheidene Geestelijken, vooral *Dominicanen* en *Jezuïten*, gebannen had); een stap, dien JOAN MAURITS natuurlijk als eene straffschuldige misdaad beschouwde. Hij raadde dus, gestrengheid met minzaamheid te paren; doch hij durfde den grond van het kwaad niet peilen, de inkrimping der volkomene en onbelemmerde vrijheid van Godsdienst, die de *Portugeesche* ingezetenen met reden, als hun beloofd zijnde, eischten. Nog verbitterde het de *Portugeezen*, dat men, nevens deze partijdigheid tegen de *Roomschen*, den *Joden*, met blijkbare eenzijdigheid, de ruimste vrijheid van eeredienst schonk. Ook liet de Graaf een gedenkschrift aan de terugblijvende Bestuurders achter, waarin hij de geheele inrigting der Regéring doorliep, en bovenal daarop aandrong, dat men de *Portugeesche* inwoners niet moest kwellen, noch hen door de krijgslieden doen mishandelen, of ligtvaardig het getuigenis van dezen tegen hen aannemen, iets 't welk de schroomelijkste gevolgen voor de openbare

Digitized by Google

rust kon hebben. Ook vermaande hij tot onpartijdige regtspleging, tot een zeer zeldzaam gebruik der pijnbank, als een onveilig middel ter ontdekking der waarheid, tot eene zachte behandeling der ſchuldeiſchers van den Staat, bezitters van ſuikermolens, welke men niet door al te driftige uitwinning tot het uiterſte moest drijven. Vooral raadde hij tot verdraagzaamheid in de Godsdienst aan, als het eenige middel, om eene geheel Roomschgezinde bevolking in bedwang te houden. Men moest vooral niet te veel letten op de klagten tegen de Roomſchen door *Hollanders* van eene andere gezindte, daar Godsdiensthaat tegen de onderliggenden hier al zeer ligt in het ſpel kwam. Gelukkig, zoo de Stadhouder, die met deze raadgevingen zijnen waarlijk verlichten geest en helder ſtaatkundig inzigt deed kennen, aan het roer des bewinds gebleven was, om die beginſelen zelf ten uitvoer te brengen! Maar zijne opvolgers huldigden andere grondſtellingen, en verloren daardoor *Brazilië* (*).

Terugkomst van Joan Maurits.

Graaf JOAN MAURITS vertrok in Mei 1644 uit *Brazilië*, en kwam in Augustus in den *Hage*. Met de vloot, die hem overbragt, kwamen twee Millioen en zes maal honderd duizend guldens voor rekening zoo der Maatſchappij als van bijzondere perſonen, aan welke nog een vrije handel vergund was, naar het Moederland (†).

Thans had de *Nederlandsche* Natie eene hoog-

(*) BARLÆUS, p. 291-301.
(†) WAGENAAR, XI. D. bl. 371. 372.

Digitized by Google

te van scheepvaart en koloniale magt bereikt, die haar sedert nimmer weder is ten deel gevallen. In het Oosten had zij minder landbezit dan later, maar uitgebreider handelsbetrekkingen. Behalve hare bezitting *Batavia* op *Java* en verbintenissen met *Bantam*, bezat zij den alleenhandel met kruidnagelen en muskaatnooten in de *Molukken*, en had *Amboina* genoegzaam in eigendom, doch kocht het duur door de dubbelde vlek, die de teregtstelling der *Engelschen* en der *Ternataansche* hoofden aldaar op den *Hollandschen* naam had doen kleven. Ook de *Banda*-eilanden gehoorzaamden weder, en de band met *Ternate* was zoo naauw, dat men zeggen kon, dat die Koning, uit het gezigtpunt van den handel beschouwd, een afhangeling der *Hollanders* geworden was. Iets dergelijks was het geval ten aanzien van *Ceylon*, waar men, bij het voordeeligst mogelijke handelsverdrag, alle de kusten bezette, behalve *Colombo*, de Hoofdstad. Het eiland *Formosa* was mede eene *Nederlandsche* bezitting, en beschermde den handel op *China*. Op *Japan* dreven de *Hollanders* nog uitsluitend handel, hoewel de voordeelen, sedert de verwisseling van *Firando* tegen *Desima*, verminderd waren. *Malacca*, de tweede *Portugeesche* hoofdstad in *Indië*, was eene *Nederlandsche* bezitting geworden. Men dreef handel op *Siam*; die op *Cambodia* was door verraad en moord afgebroken. Met *Coromandèl*, *Malabaar*, *Suratte*, *Perzië* en *Arabië* waren voordeelige betrekkingen aangeknoopt. De mededinging met onze naderhand zoo geduchte mededingers, de *Engelschen*, was nog zeer ten voordeele van *Nederland*. De

Overzigt van den toestand der Nederlandsche bezittingen in drie Werelddeelen.

Digitized by Google

roem van onzen landaard was vermeerderd door de ontdekking van *Nieuw-Holland*, *Nieuw-Zeeland* en vele andere eilanden des vijfden Werelddeels, alsmede door die van *Jesso* en bijgelegene landen. In *Afrika* had *Nederland St. George d'Elmina*, op de kust van *Guinea*, en *St. Thomas* veroverd. Belangrijker waren hare aanwinsten in *Amerika*. Men bezat hier, in de noordelijke helft des werelddeels, *Nieuw-Nederland*; *Nieuw-Zweden* had zich onder onze bescherming geplaatst. *Connecticut* was aangekocht, en de schoone, vruchtbare wildernissen der Noord- en Oostrivieren, der Zuidrivier en der *Schuilkil* beloofden eene aanzienlijke uitbreiding en nog belangrijker aanbouw. In het Zuiden was *Brazilië* voor bijna de helft bemagtigd, en hoezeer men eenige buitenposten verloren had, de hoofdbezitting *Pernambuco* met de daaraan grenzende, vruchtbare streken was nog in het bezit der *Nederlanders*, wier vlag ook voor *Bahia*, *Buenos-Ayres*, en, aan de overzijde der *Zuidzee*, in *Chili* gewapperd had. Alle deze voordeelen waren grootendeels verkregen onder het bestuur van twee Opperhoofden van beproefde bekwaamheid: ANTONI VAN DIEMEN in 't Oosten, en JOAN MAURITS van *Nassau* in 't Westen; met behulp van uitstekende krijgslieden ter zee en te land, als SCHUPPEN, ARTICHOFSKY, JOL en LICHTHART *hier*; KOSTER, WESTERWOLD en ANTONISZOON *dáár*; boven welke zich als ontdekker de *Nederlandsche* COOK, TASMAN, een' onsterfelijken naam verwierf, en DE VRIES en SCHAAP dien verdienden. Een landje van naauwelijks twee Millioenen inwoners had alle deze gewesten, in drie

Digitized by Google

Werelddeelen buiten het zijne, aangewonnen of ontdekt, terwijl het te huis nog altijd den oorlog tegen het magtige *Spanje* voortzette.

Grootewinsten der Oostindische Maatschappij zonder geevenredigde voordeelen voor de Natie.

Uitwendig schenen de zaken, zoowel in het Westen als in het Oosten, op een' goeden en stevigen voet gevestigd te zijn. Doch groot was het onderscheid tusschen beiden. Het opvolgen van een vast handelsstelsel, door bekwame mannen ingevoerd, had in het Oosten groote winsten met klein verlies aangebragt, doch men moet erkennen, dat dit stelsel, hoe schrander ook uitgedacht om aan de deelhebbers zware voordeelen te verschaffen, tot aanmoediging en bevordering der Nationale welvaart, naar evenredigheid van 't geen had *kunnen* geschieden, zeer weinig bijdroeg. Het was niet door *uitgebreiden handel* en *kleine winsten*, waardoor vele handen werden bezig gehouden, maar door *groote winsten op een' kleineren omslag*, dat de Maatschappij voordeel behaalde. Zij maakte zich, toevallig of door beleid, een' tijd lang meester van den peperhandel, en bediende zich van denzelven, om den prijs tot vier gulden het pond, d. i. honderd perCt. hooger, dan de *Portugeezen*, te doen rijzen. Zij moet in eenige jaren 3800 perCt. daarop gewonnen hebben. Maar daarentegen waren van de *tienduizend* koopvaardijschepen, die *Holland* ten tijde van DE WITT, en dus zekerlijk niet minder in de laatste jaren des *Spaanschen* oorlogs, vóór de *Engelsche* zeevaartäcte, in zee had, niet meer dan *veertien* Oostindievaarders, de eenige, die de Maatschappij noodig had, en dus ook de eenige, die de koophandel mogt in zee brengen. Welk eene verhouding! de

Digitized by Google

Amerikanen gebruiken thans even zoo veel, zoo niet meer, ſchepen op *hunne* vaart naar *Java*. Maar één voordeel gaf toch het octrooi der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij boven 't geen thans de *Engelsche* op *China* bezit. Zij had wel het uitſluitend regt, om alléén uit *Indië* koloniale goederen te doen komen, maar elk *Hollandsch* koopman mogt die ook vrij uit *Engeland*, *Frankrijk*, of van waar ook elders, ontbieden. Thans daarentegen mag geen *Engelsch* koopman thee, buiten de Maatſchappij, van elders in *Engeland* invoeren. Evenwel was dit regt van vrijen handel voor den *Hollandschen* koopman in zekeren zin niet meer dan ſchijnbaar, en kon de Maatſchappij weinig benadeelen, daar de *Hollanders* destijds vrachtvaarders van geheel *Europa* waren, en dus de koloniale goederen zelve eerst naar vreemde landen moesten overbrengen (*).

Nadeelen der Westindiſche Maatſchappij. Vruchtelooze pogingen tot vereeniging met de Oostindiſche.

In 1644 was het tweede octrooi der Maatſchappij (ſedert 1622) voor 21 jaren verlengd, en de groote door haar behaalde voordeelen deden de *Westindische* Maatſchappij verlangen, met haar vereenigd te worden. Wanneer men toch ſlechts op *onmiddellijk* voordeel ziet, had de vrije handel op ſommige artikelen naar *Brazilië* de *Westindische* Maatſchappij doen verachteren. Hetzij gebrek aan werkzaamheid, hetzij eene al te ſlaafſche involging van oude gewoonten, althans zij kon de mededinging niet dan bezwaarlijk doorſtaan. Zij betaalde dus het krijgsvolk ſlechts gebrekkig. JOAN MAURITS moest telkens over mangel aan verſterking en toe-

(*) *Edinburgh Review*, May 1830.

Digitized by Google

voer klagen; de zware lasten, die men aan de kolonie opleide om de onkosten goed te maken, deden de goederen en de levensmiddelen in prijs ſtijgen, hetwelk de ellende der krijgslieden nog vermeerderde. Wanneer men bij dit alles nog het algemeene, reeds hier en daar uitgebrokene, misnoegen der *Portugeezen* voegt, zoo is het niet te verwonderen, dat de Maatſchappij, om zich uit dezen moeijelijken toeſtand te redden, eene vereeniging met de *Oostindische* wenschte, bij gelegenheid der vernieuwing van het octrooi dezer laatſte. Zij bood tot dat einde 3,600,000 guldens, boven en behalve alle hare bezittingen in ſchepen, landen, ſterkten, en geſchut aan. Doch de *Oostindische* kon hiertoe niet verſtaan. Zij beweerde, dat de *Westindische*, reeds vijf Millioenen beneden nul zijnde, niets kon aanbrengen; dat zij, het geld opnemende, gelijk men zich van die zijde had laten verluiden, zulks alléén zou kunnen doen op het krediet der *Oostindische* Maatſchappij, ten nadeel van deze. Het ging zoo verre, dat de Staten, om de zinkende *Westindische* Maatſchappij ſtaande te houden, de *Oostindische* zochten over te halen; maar deze verklaarde, dat zij zich zelve kon redden, dat hare bezittingen in *Oostindië* in landen, ſchepen en ſterkten haar bijzonder eigendom, niet dat van den Staat, waren, en dat zij die, daartoe gedwongen zijnde, zou kunnen verkoopen, al ware 't ook aan den Koning van *Spanje*. Eene zelfzuchtige en weinig vaderlandlievende taal! Doch ook in dezen tijd, anders de ſchoonſte van onzen roem, vond men ſommige kooplieden, die *Antwerpen*, door den Prins van

Digitized by Google

Oranje belegerd, van krijgsbehoeften voorzagen, op dat het niet weder de mededingſter van *Amsterdam* zou worden, en daarbij voegden: *dat zij om winst door de Hel zouden varen, en er hunne zeilen aan wagen* (*).

Hoe het zij: de vereeniging bleef achter, en daarmede was het doodvonnis der *Westindische* Maatſchappij onderteekend, hetwelk wij in 't volgende tijdvak zullen zien uitvoeren.

(*) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, I. D. bl. 335. 336.

Digitized by Google

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN
EUROPA.

Digitized by Google

Digitized by Google

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN EUROPA,

OF VERHAAL

VAN DE TOGTEN, ONTDEKKINGEN, OORLOGEN,
VEROVERINGEN EN INRIGTINGEN
DER NEDERLANDERS
IN
AZIËN, AFRIKA, AMERIKA
en AUSTRALIË.
VAN HET LAATSTE DER ZESTIENDE
EEUW TOT OP DEZEN TIJD.

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

TWEEDE DEEL.

Te HAARLEM, bij
DE ERVEN FRANÇOIS BOHN.
MDCCCXXXI.

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

TWEEDE DEEL.

TWEEDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Van de hoogste magt der Nederlanders *in beide* Indiën *tot op den vrede met* Portugal.

Toestand der *Nederlandsche* Koloniën in 1634 . Blz. 1
CORNELIS VAN DER LIJN, Gouverneur-Generaal van *Nederlands-Indië*. Vrede met den *Mataram* van *Java* . 2
Betrekkingen op *Ceylon*. Bemagtiging van *Negombo* . 4
JOAN MAATSUIKER te *Goa* op *Ceylon* . . 5
Handelingen met RAJA SINGA. Dood van VAN DER STEL. Vrede 6
Gewelddadigheden en wreedheden van DEMMER op *Amboina*. 8
Inneming van *Capaha*. Teregtstellingen, 1644 . 11
Opstand te *Ternate* 13
Vertrek van VAN DER LIJN naar *Europa* . . 14
FRANÇOIS CARON 15
KAREL REINIERSZOON, Gouverneur-Generaal, 1650 . 16
VLAMING naar de *Molukken* gezonden, 1651 . 17
Nieuwe opstand te *Amboina* onder MADJIRA. VLAMING's onverbiddelijke gestrengheid, 1652 . . 18

1651789

Digitized by Google

Verbod van nagelen elders dan op *Amboina* te telen. 21
Opſtand van 's Konings broeder . . Blz. 24
Vrede met *Spanje*. Betrekkingen met *Tidor* . 24
VLAMING verbiedt de huwelijksverbindtenis der Koningen van *Tidor* en *Ternate*. Oorlog . . 26
Vrede tusſchen de twee eilanden . . . 26
Dood van REINIERSZOON . . . 27
MAATSUIKER, Gouverneur-Generaal . . 28
Geſteldheid der *Kaap de Goede Hoop* . . . 29
De *Kaap* door RIEBEEK met *Hollandsche* Kolonisten bevolkt 31
De oorlog in de *Molukken* voortgezet . . 33
Verovering van *Laali*. Oorlog met de *Macassaren*. Heldendaden der *Nederlanders* . . . 33
Afval van CALAMATTA. Nagelboomen op *Machian* uitgeroeid. VLAMING's geſtrengheid . . . 35
Inneming van *Assahoedi*. SAIDI's dood. VLAMING's wreedheid 37
Dood van VERHEIDEN en BUITENDIJK . . 39
Vrede met *Macassar*. Dood des Konings van *Dsjilolo*. 39
Overzigt van VLAMING's beſtuur . . . 40
Betrekkingen met *Portugal*. Misnoegen der *Portugeezen* in *Brazilië* 40
Opſtand der *Portugeezen* 42
VIERA, Hoofd der opſtandelingen . . . 43
Uitrusting naar *Brazilië* onder SCHUPPEN en SCHOONENBERG. 44
Dubbelzinnig gedrag des Konings van *Portugal* . 45
Opſtand in *Afrika* 47
Aankomst van SCHUPPEN. De opſtand breidt zich uit, 1646. 47
Verſchillen over de nieuwe uitrusting. W. CZ. DE WITH. 49
DE WITH's gedwongene werkeloosheid, 1649 . 50
Hij wordt tegengewerkt en keert terug . . 51
Belemmeringen eener krachtige toerusting naar *Brazilië*. 52
Afbreking der onderhandelingen met *Portugal* . 53
De *Engelsche* oorlog belet de pogingen tegen hetzelve. 55
Verovering van het *Recief* door de *Portugeezen* . 56
Hervatte oorlog op *Ceylon*. Veldtogten van 1653 en 1654. 57

Digitized by Google

GERARD HULFT door MAATSUIKER naar *Ceylon* gezonden. Blz. 58
Staat van zaken op *Ceylon* 60
Beleg van *Caliture* 60
Ligging van *Colombo*. Nederlaag en schrik der *Portugeezen*. 61
Hulp van RAJA SINGA aan de *Nederlanders* verleend. Hunne bestorming afgeslagen . . . 62
IJsselijke hongersnood in *Colombo*. Dood van HULFT . 63
Karakter van HULFT. Zonderlinge voorspellingen nopens hem 64
Inneming van *Colombo* 66
Verovering van *Tutocorijn* . . . 67
RIJKLOF VAN GOENS. Zijne vroegere lotgevallen en karakter 67
Hij verovert *Manaar* 68
Inneming van *Jaffanapatnam* . . . 69
En van *Negapatnam* 70
Verraad der *Portugeezen* gestraft . . . 71
Tweespalt met RAJA SINGA . . . 71
Verschil tusschen VAN DER MEIJDEN en VAN GOENS . 72
De kust van *Malabaar*. Bezittingen der *Portugeezen* aldaar 73
Togt van VAN GOENS naar *Malabaar*. Beleg van *Coulang*. 73
De *Naïros* ondersteunen de *Portugeezen* . . 75
Inneming van *Coulang* 76
Nederlaag der *Naïros*. Hevige storm . . 77
Beleg van *Cranganoor* 78
Inneming der stad 79
Inneming van het eiland *Vaypyn* . . . 81
Beleg van *Cochin*. Nederlaag der inboorlingen . 81
Het beleg opgebroken 82
Het wordt hervat. Betrekkingen van den Staat tot *Portugal*. Vrede met hetzelve . . . 83
De bekrachtiging van dat verdrag uitgesteld . 86
Inneming van *Cochin* 87
Vernieling van de kostbare boekerij der *Jezuïten* te *Cochin*. 88
Heilzame gestrengheid van VAN GOENS . . 89
VAN GOENS kroont den Koning van *Cochin* . . 90

Digitized by Google

Inneming van *Cananoor*. Schikkingen met de inlandſche Vorsten . . . . Blz. 90
Bekrachtiging van den vrede met *Portugal*. *Cochin* en *Cananoor* blijven in onze handen . . 93
Veêrkracht door de *Portugeezen* zoowel als *Nederlanders* in dezen oorlog aan den dag gelegd . . 93
Aanmerking over den oorlog met *Portugal* . 94
Het eiland *Formosa*, eene *Nederlandsche* volkplanting. Zeden en gewoonten der inwoners . . 95
Betrekkingen tusſchen *Japan* en *Formosa* . . 98
Aanſlag der *Chineezen* op *Formosa* . . 101
Omwenteling in *China*. De *Mantchoux* veroveren het Rijk. De zeeroover IQUANG en zijn zoon COXINGA. 101
Kerkelijke toeſtand van *Formosa*. De inwoners tot het Christendom gebragt . . . 104
Verkeerde maatregelen omtrent *Formosa*. Het eiland verwaarloosd, 1654 105
Landing van COXINGA, Februarij 1661 . . 107
CLENK vlugt naar *Formosa* . . . 107
Heldendood van ANTONI HAMBROEK . . 108
CAUW komt te *Formosa*. Zijne lage vlugt . . 110
COYET's heldhaftige verdediging. Hij wordt tot de overgave genoodzaakt 111
Schandelijke behandeling van COYET . . 112
Ellende der gevangene *Hollanders*. Vergeeſſche pogingen tot herwinning van *Formosa* . . 113
Gezantſchap der *Hollanders* naar den *Mantchoux*-Keizer van *China*. Belangrijkheid van hetzelve voor de Aardrijks- en Volkenkunde 115
Schipbreuk van HAMEL op het eiland *Quelpaart* bij *Corea*. Hij wordt met de zijnen gevangen genomen . 121
Lotgevallen der *Hollanders* op *Corea* dertien jaren lang. 122
Hunne berigten nopens *Corea* . . . 124
De *Lioe-Kioe*-eilanden door de *Hollanders* niet ontdekt. 127
Oorlog met *Bantam* 127
Oorlog met *Macassar* 128
Togt van VAN DAM 131

Digitized by Google

Macassar tot vrede gedwongen . . Blz. 132
Betrekkingen met *Perzië* 134
Tot *Arracan* 136
Reis van W. SCHOUTEN. Rampen van het ſchip *Coromandel*. 137
Gehoor bij den Koning . . . 140
Zeden en gewoonten der *Arracaners* . . 140
Bedreiging van *Arracan* door den Grooten *Mogol*. *Nederlandsche* betrekkingen tot *Hindostan* en *Bengale* . 141
Terugreis van SCHOUTEN . . . 144

HOOFDSTUK II.

Verlies van Nieuw-Nederland. *Oorlog in* Guinea. *Aanwinst van* Suriname. *Gebeurtenissen in* Oostindië *tot op het verdrag met den Keizer van* Java *en den dood van* MAATSUIKER *in* 1678.

Oorzaken van de vijandelijkheden der *Engelschen* . 145
Begin der vijandelijkheden. Verovering der ſterkten in *Guinea* 146
Toeſtand van *Nieuw-Nederland* . . . 148
Voorwendſels van *Engeland* . . . 151
Handeling van de RUITER met de *Barbarijsche* Staten. 152
Schrandere geheimhouding van DE RUITER's afzending naar *Guinea* 156
Moeijelijkheden van dien togt . . . 157
Herneming van *Goeree* bij *Cabo Verde* . . 158
Ontmoeting van DE RUITER met een' Neger, medgezel zijner jeugd 160
Verdere lotgevallen op *Goeree* . . . 161
Bezetting van *Sierra Leona* . . . 161
Inneming van het fort *Witsen* of *Tacorary* . 162
Nadere last aan DE RUITER . . . 163
Inneming van *Cormantijn* . . . 164
Vertrek van DE RUITER uit *Guinea* . . 166
Zijne komst in de *Antilles* en bedrijven aldaar . 167
KRYNSSEN zeilt naar *Suriname*. Toeſtand der *Engelsche* volkplanting 170

Digitized by Google

Verovering van *Suriname* . . . Blz. 174
Toeſtand van *Tabago*. KRYNSSEN herneemt het. Zijne verdere daden. De oevers van den bijgelegenen *Boumaron* door eenige *Hollanders* bezet . . 175
Herovering van *Suriname* door HERMANS. Het blijft door den *Bredaschen* vrede aan de Republiek. Verhuizing der *Engelschen* 177
Bebouwing van *Suriname* 179
St. Eustathius, *Saba* en *St. Martin Hollandsche* volkplantingen 180
Afſtand van *Poulo Rhun* bij *Banda* aan *Nederland* . 182
Vernieuwde oorlog met *Macassar*. *Raja* PALACCA bondgenoot der *Nederlanders* 185
Groote uitrusting der *Macassaren*, 1666 . . 185
C. SPEELMAN. Zijne overwinning op *Bouton* . 186
Overwinning te *Macassar*. De Koning tot vrede genoodzaakt. Inhoud van dien vrede . . 188
De vrede geſchonden. *Macassar* geheel onderworpen. Zegepraal van SPEELMAN 191
Betrekkingen met *Sumatra*. Tot *Atsjien* . 193
De *Hollanders* bemagtigen de Westkust des eilands . 196
Handel op *Borneo* 198
Verbazende voordeelen des handels op *Indië* in 1671. 199
Aanſlagen van LODEWIJK XIV. tegen den Staat . 200
Hij zendt LA HAYE naar *Ceylon* 201
RIJKLOF VAN GOENS ſtelt hem te leur . . 202
CORNELIS EVERTSEN herneemt *Nieuw-Nederland* . 203
Herneming van *St. Eustathius*. Teruggave van *Nieuw-Nederland* bij den vrede 205
Cayenne genomen en hernomen. Heldendaad van VLAK. *Tabago* verloren 205
De O. I. Maatſchappij begint naar landbezit te ſtaan. 206
De *Soesoehoenang* van *Java* roept de *Nederlanders* te hulp. 207
Begin des opſtands van TAROENA DJAJA. SPEELMAN dempt het oproer. Voordeelig verdrag met den Keizer . 208
Afſtand van een uitgeſtrekt grondgebied aan de Maatſchappij 210
Dood van MAATSUIKER. Zijn Karakter . . 211

Digitized by Google

HOOFDSTUK. III.

Gebeurtenissen op Java *en elders tot op het einde des oorlogs op dit eiland. Veranderingen in* Suriname.

RIJKLOF VAN GOENS, Gouverneur-Generaal . Blz. 214
Voortgang des oorlogs op *Java* onder HURDT . 215
Schets van *Java* uit een aardrijkskundig oogpunt beschouwd 215
Wijze van oorlog voeren der *Javanen* . . 217
Inneming van *Cadiri* 219
POLEMAN bevelhebber. Hij komt ongelukkig om . 220
Voorspoedige togt van COEPER . . . 221
Gevangeneming van TAROUNA DJAJA . . 222
Hij wordt door eene schandelijke list van COEPER vermoord. 224
De *Panombahan* van *Giri* onderdrukt en gedood, 1680. 225
Geheel *Java* aan den Keizer en de *Hollanders* onderworpen 227
Cheribon onder bescherming der Maatschappij, 1681 . 227
Troonsafstand van Sultan AGONG van *Bantam* aan zijn' zoon. 228
Oorlog tusschen vader en zoon . . . 229
Vertrek van den algemeenen Landvoogd VAN GOENS. Hij wordt door SPEELMAN vervangen . . 230
De *Nederlanders* nemen deel in den twist van *Bantam*. De *Engelschen* vandaar verdreven . . 231
Sultan AGONG moet zich onderwerpen. Wreedheid van zijn' zoon 233
Staatkunde der O. I. Maatschappij . . 236
Koning AMSTERDAM op *Ternate*. Zijne trouweloosheid. 236
Mislukt verraad op *Ternate* . . . 240
Oorlog op *Bouro* 242
Onderwerping des Konings van *Ternate* . . 244
Het Rijk van *Ternate* geheel onder de O. I. Maatschappij. 245
Karakter van den Gouverneur PADBRUGGE . 246
De *Banda-eilanders* door eene andere bevolking vervangen. 248
Karakter van den Gouverneur VAN ZIJLL . 249
Toestand van *Ceylon*. Nieuwe twisten met RAJA SINGA. 250

Digitized by Google

De *Nederlanders* verwekken hem een' mededinger. Bedenkingen tegen de ſtaatkunde van VAN GOENS. Einde des oorlogs . . . Blz. 253
Dood van SPEELMAN. CAMPHUIS wordt Gouverneur-Generaal. Zijn karakter . . . 256
Oorlog op *Java* door SOURAPATI verwekt. Deszelfs afſtomst 258
Nieuwe onlusten in *Bantam*. SOURAPATI mishandeld, wreekt zich en vlugt 259
Moord van den Gezant TAK te *Kartasoura*, 1686 . 261
De *Engelschen* op *Benkoelen* in *Sumatra* . 265
De Koning van *Succadana* onderworpen . . 266
Gezantſchap naar *Perzië* . . . 267
Gunſtig onthaal der *Hollanders* ten Hove . 268
Komst te *Ispahan*. Schildering dier ſtad . . 270
Terugreis door *Perzië*. Afdoening der geſchillen . 271
Gezantſchap aan den grooten *Mogol* AURENG ZEB . 273
Veroveringsontwerpen van AURENG ZEB . . 275
Betrekkingen tot *Golconda*. AURENG ZEB bemagtigt hetzelve 275
VAN RHEEDE vestigt den hoofdzetel der Maatſchappij op *Coromandel* en *Negapatnam* . . . 278
Verval van den handel op *Coromandel* . . 279
Nieuwe oorlog met *Frankrijk*. Verovering van *Pondichéry*. 279
Vernietiging der oude en vestiging eener nieuwe *Westindische* Maatſchappij. Veranderingen in *Suriname* . 281
AARSSENS VAN SOMMELSDIJK, Landvoogd van *Suriname*. 283
Ontwerpen van SOMMELSDIJK . . . 286
Moord van SOMMELSDIJK. Zijne verdienſten . 288
De muitelingen geſtraft. SCHERPENHUIZEN wordt Landvoogd 289
Mislukte onderneming der *Franschen* op *Suriname* . 290
Binnenlandſche geſchillen. CAMPHUIS regeert zonder den Raad van *Indië* te kennen . . . 291
Karakter van CAMPHUIS 292
Tweede komst van den *Abyssinischen* Gezant op *Batavia*. 293
De Gouverneur-Generaal van OUTHOORN . . 295
ENGELBERT KÄMPFER 295

Digitized by Google

Zijne vroegere reizen en lotgevallen . Blz. 296
Zijne kruidkundige naſporingen op *Java* . . 297
Vertrek naar *Japan*. Komst in *Siam* . . 298
Berigten wegens *Siam* . . . 298
Reis van KÄMPFER van *Nangasaki* naar *Jedo* in *Japan* met het *Nederlandsche* Gezantſchap. 1. Wijze van reizen. 300
2. Plaatsbeſchrijving. Ontvangst bij den Keizer . 302
Diepe vernedering der *Hollanders* op *Desima*. Vermindering van den handel . . . 304
Berigten wegens *Abyssinië* en den handel aldaar . 307
Dreigende houding van *Raja* PALACCA op *Celebes*. Zijn dood 311
Onlusten door AROE TEKO verwekt. Hij wordt naar *Ceylon* vervoerd 312
Zaken van *Java* 315
Geſchillen over de erfopvolging in het Rijk . 316
OUTHOORN ontſlagen. VAN HOORN zijn' ſchoonzoon en opvolger 317
De *Nederlanders* beoorlogen Keizer DAPATI ANAM. Zijn oom PONGAR erkend. Nederlaag der *Hollanders* . . 318
DE BEVERE neemt *Bangel*. Dood van SOURAPATI . 322
Veldtogt van 1707. Inneming van den pas bij *Kakappar*. Slag bij *Singirie* 323
Onderwerping van DAPATI ANAM. Trouweloosheid ten zijnen aanzien gepleegd . . . 325
Moord van den Vorst van *Sourabaya* . . 327
Terugroeping van VAN HOORN. Einde des oorlogs . 328
Veranderingen aan de *Kaap de Goede Hoop*. Inrigtingen van RIEBEEK. Zamenzwering der vreemde troepen. 328
Verſchillen met de inlanders. Ontdekking der *Namaaquas*. 330
Straf van ongetrouwe ambtenaren. Wijs beſtuur van SIMON VAN DER STEL 331
Beſtuur van W. A. VAN DER STEL. Klagten . 333
De maatregelen tegen de klagers vermeerderen het misnoegen 333
Eenige misnoegden, naar 't vaderland gezonden, doen VAN DER STEL terugroepen . . . 336

Digitized by Google

HOOFDSTUK VI.

Tot op het einde des tweeden grooten Javaanschen *oorlogs in* 1722.

A. RIEBEEK, Gouverneur-Generaal. Zijn karakter. Blz. 338
Zijne verrigtingen en dood 340
Gebeurtenisſen in de *Molukken* op *Sumbawa* en *Celebes*. 341
Schaden in *Perzië* geleden . . . 342
Gezantſchap naar den grooten *Mogol*. Omwentelingen aan dat Hof 343
Nieuwe onlusten op *Java*. Woeste daad van den Kapitein BOREEL tegen de *Baliërs* . . . 346
CHRISTOFFEL VAN ZWOL, Gouverneur-Generaal 1713 tot 1718 347
Maatregel die de *Chineesche* theehandelaars van *Batavia* verwijdert 349
Oorlog in *Malabaar* 350
Oorlog op *Java*. Vertwijfelde woede van drie *Madureesche* Prinſen 351
Verovering van *Souraboya* . . . 352
Dood des *Sousouhounangs*. Zijne wreedheid . 352
Dood van VAN ZWOL. ZWAARDEKROON, Gouverneur-Generaal 352
Zamenzwering van ERBERFELD . . . 354
Ontdekking van het eedgeſpan. Straf der ſchuldigen. 355
Einde des oorlogs op *Java* . . . 356
De koffijboon uit *Arabië* naar *Java* overgebragt . 358
J. ROGGEVEEN. Zijne reis rondom de wereld. Oogmerken derzelve 360
Het eiland *Ferro*. *Brazilië* . . . 362
Reis rondom de Zuidpunt van *America*. De eilanden *Mocha* en *Juan Fernandez* . . . 363
Het *Paasch*-eiland ontdekt . . . 364
Zeden en gewoonten der inlanders . . 365

Digitized by Google

Steenen beelden op het *Paasch*-eiland. Verdere bijzonderheden . . . Blz. 367
Ontdekking van onderſcheidene eilanden. Schipbreuk. 369
Het *schadelijke* eiland. De eilanden *Aurora* en *Avondstond* 370
Het *Doolhof* 372
De *Ververſchings*-eilanden . . . 373
De *Bouwmans*-eilanden 373
De eilanden *Groningen* en *Tienhoven* . . 375
Vaart langs de kust van *Nieuw-Guinea*. De *duizend* eilanden 376
Het ſchip van ROGGEVEEN op *Java* in beſlag genomen. Zijne klagten 378
Willekeurige handelwijze der O. I. Maatſchappij omtrent ROGGEVEEN 379
Ontdekkingen op de kust van *Nieuw-Holland* in het laatst der zeventiende Eeuw. 1. VINK . . 380
2. REYTS 380
3. DE VLAMING 382
Eerſte reis van CORNELIS DE BRUIN . . 384
Tweede reis van DE BRUIN. Verdienſten van dien reiziger 386
Reizen van DE ROY. Zijne komst op *Borneo* . 390
Vreesſelijke toeſtand van dien reiziger. Zijne herhaalde zonderlinge redding . . . 391
Verdere lotgevallen van DE ROY op *Borneo* . 394
DE ROY Staatsdienaar te *Banjermassing* en *Atsjien*. Oordeel over deze reis 395
Reizen van F. VALENTIJN. Eerſte reis . . 398
Moeijelijkheden wegens VALENTIJN's Bijbelvertaling . 401
Toeſtand van de Godsdienst en het volksonderwijs in de *Molukken*, vooral op *Amboina* . . 402
VALENTIJN's Oud- en Nieuw-*Oostindië* . . 404
Reis van E. IJ. IDES naar *China* door *Rusland* . 405
W. BOSMAN 407
Staat der kust van *Guinea* . . . 407
Verblijf van BOSMAN aldaar. Zijne berigten over dezelve. De binnenlanden 408

Digitized by Google

De kust. Haar burgerlijke en natuurlijke toeſtand. Blz. 410
Staat der *Westindische* Maatſchappij . . 412
Oorlog met *Frankrijk* van 1702 tot 1713 . 412
Staat der verdediging van *Suriname* . . 413
Mislukte poging der *Franschen* op *Suriname*, 8. Junij 1712. 414
Hervatte poging in October. De Kolonie onder brandſchatting gelegd 415
Geſchillen tusſchen het Beſtuur en de Burgerij. Door de Staten ten voordeele van het eerſte beſlist . 418
Ontvlugte Negers of *Marrons* . . . 420
Hunne vijandelijkheden en maatregelen tegen dezelve . 422
Landbouw en invoering der koffijteelt in *Suriname* . 423
Opſporing van andere bronnen van welvaart . 424
De Kolonie *Berbice*. Hare oprigting . . 424
Berbice door de *Franschen* gebrandſchat . . 425
Berbice in *Fransche* magt gelaten en door hen bij den vrede weder verkocht 426
De windhandel des jaars 1720 . . . 427
Deszelfs invloed op de bebouwing van *Berbice* . 428
Vrije handel op *Berbice* vergund . . . 430
De Kolonie *Essequebo* 430
Bloei der *Oostindische* Maatſchappij in 1720 tot 1723. 431
Bijvoegſel I. 433
Bijvoegſel II. 445
Bijvoegſel III. 447

Digitized by Google

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN
EUROPA.

TWEEDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Van de hoogste magt der Nederlanders in beide Indiën tot op den vrede met Portugal.

Toeſtand der Nederlandſche Koloniën in 1645.

Wij hebben dus de *Nederlandsche* heerſchappij in andere werelddeelen tot het toppunt van grootheid zien rijzen. Zelden echter blijſt een volk lang op dit punt. Veranderlijkheid is te veel den loop der aardſche zaken eigen, en hetzij door eigen ſchuld, hetzij door den onweêrſtaanbaren drang der omſtandigheden, daalt eene Natie ſpoedig, na de hoogſte magt over anderen verkregen te hebben. *Nederland* echter kon zich over eene ſnelle vermindering dier magt niet beklagen. Het is waar, dat hare *Amerikaansche* bezittingen weldra genoegzaam te niet gingen, en dat dit verlies eerst jaren daarna door *Suriname* niet dan zeer gebrekkig vergoed werd; doch in *Oostindië* bleef het gezag der Maatſchappij niet alleen ſtaande, maar vermeerderde zelfs op *Ceylon* en

Digitized by Google

op de kust van het westelijke schiereiland, waardoor het verlies van *Formosa* zeer rijkelijk werd opgewogen.

Cornelis van der Lijn Gouverneur-Generaal van Neêrlands Indië. Vrede met den Mataram van Java.

De opvolger van VAN DIEMEN was CORNELIS VAN DER LIJN uit *Alkmaar*. Hij voerde het bewind in het eerst onder den naam van *President-Raad van Indië*, doch werd spoedig uit het vaderland als Opperbewindhebber bevestigd. Een der eerste verrigtingen van zijn Bestuur was de herstelling van vrede en vriendschap met den Keizer van *Java*. In 1645 was de oude Vorst, die tweemalen *Batavia* belegerd had, overleden. Zijn zoon was, volgens VALENTIJN, een groot veroveraar, die *Damak*, *Padjang*, *Samarang*, en in één woord geheel oostelijk *Java* tot *Cheribon* toe onder zijn gebied vereenigde (de Koning van laatstgenoemd Rijk was zijn schoonvader). CRAWFURD kent deze veroveringen aan zijnen voorganger toe, maar beiden komen daarin overeen, dat *hij* een monster van wellust en wreedheid was. Met dezelfde schaamteloosheid als LODEWIJK XV. in *Frankrijk*, roofde hij de eer van alle schoone maagden en vrouwen in zijn Rijk, doch hij voegde daarbij de snoodheid van ook de mannen, en zelfs de vrouwen, wanneer zij betuigden hare mannen boven hem te beminnen, te doen ombrengen. Had eenig inlandsch Vorst den moed, hem zijne vrouw te weigeren, dan werd diens huis in brand gestoken, en de vrouw in de verwarring geschaakt. Hij vereenigde ook buitendien (gelijk dit zoo dikwerf het geval is) bloeddorst met dierlijke teeldrift, vermoordde zijn' eersten Minister, zijn' broeder, daarop alle priesters met vrouwen en kinderen, ten getale van wel 6000, zijn' schoonvader, den Koning van

Digitized by Google

Sourabaya, en vele anderen (*). En toch — zou men het gelooven! zoo diep is de *Javaansche* Natie gezonken, dat deze tiran niet flechts 33 jaren geregeerd heeft, maar dat zijne nagedachtenis nog bij haar in eere is, dat zijne grafplaats als die van een' Heiligen wordt vereerd, en de vrouwen offeranden op dezelve brengen.

Deze *Nero* begreep, dat het van zijne ſtaatkunde was, met de *Nederlanders* in goede verſtandhouding te leven. Sedert de belegering van *Batavia* had er eigenlijk meer ſchorſing van vijandelijkheden, dan vrede plaats gehad. Thans bood de magtige Despoot dien aan, op voorwaarde van medewerking in eenen oorlog tegen *Bantam*, welk Rijk de Keizer aan het zijne wilde hechten, om daardoor de verovering van *Java* te voltooijen. Hij wist zeer goed (want bij alle zijne gruwelen ontbrak het hem niet aan ſchranderheid), dat de *Hollandsche* krijgstucht, zeemagt en voorraad van krijgsbehoeften hem tot deze onderneming voortreffelijk zouden te ſtade komen. Maar even zeer wisten de *Hollanders*, dat het bezit van *Java* door ééne Mogendheid voor hunne belangen zeer ſchadelijk zijn zou, terwijl buitendien de ſedert lang herſtelde goede verſtandhouding met hunnen ouden Bondgenoot, *Bantam*, zelfs geen voorwendſel liet tot den oorlog. Deze voorwaarde werd dus door de Gezanten, die ten dien einde naar het Hof van den *Mataram* gingen, ſtellig geweigerd, en daar de Kei-

(*) Verhaal van den *Javaan* SOERA WICRAMA, bij VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 99-102. CRAWFURD, *Ind. Archipel*, (in ſommige bijzonderheden afwijkend, in anderen zeer juist overeenkomende) III. D. bl. 336-340.

Digitized by Google

zer ook buitendien belang had in een verbond met de *Nederlanders*, zoo werd hetzelve, na lange onderhandelingen, op den 24ſten September 1646 geſloten. Men zou den Keizer eene lijst van de kleedingsſtoffen en zeldzaamheden, jaarlijks te *Batavia* aangebragt, mededeelen, en tevens een gezantſchap naar hem afvaardigen. De genen, die door den *Mataram* naar buitenslands gezonden werden, zouden op de ſchepen der Maatſchappij mogen vertrekken. De te *Batavia* gevangen zittende *Javanen* uit 's Keizers gebied zouden moeten losgelaten worden. Alle overloopers, hetzij om ſchulden of eenige andere redenen, zou men van weerszijde moeten uitleveren. Men zou elkander in alle oorlogen bijſtaan, uitgezonderd tegen degenen, met welke men vredesverdragen geſloten had. Alle *Javaansche* kooplieden van het gebied des *Matarams* zouden vrij overal heen mogen varen, gelijk ook de *Maleijers* naar *Java;* doch aan de eerſten werd de vaart en handel naar de *Molukken*, en voorbij *Malacca*, zonder een pas der Maatſchappij, ontzegd (*).

Betrekkingen op Ceylon. Bemagtiging van Negombo.

Ondertusſchen waren de betrekkingen op *Ceylon* zeer ingewikkeld. Men had aldaar als 't ware een' ſtaat tusſchen vrede en oorlog. Met *Portugal* was wel ſedert de omwenteling in dat land mede een Beſtand geſloten, doch wij zagen reeds in het vorige Deel, dat hetzelve door de *Portugeezen*, zoo als de onzen beweerden, niet ter goeder trouwe werd uitgevoerd, terwijl deze zich weder over de *Nederlanders* beklaagden. In dezen ſtaat van zaken beſloot

(*) VALENTIJN, t. a. pl., bl. 98. 99. DU BOIS, *Gouv. Généraux*, p. 155-157.

Digitized by Google

de Maatſchappij, den knoop met het zwaard door te hakken. De Directeur-Generaal van *Indië*, FRANÇOIS CARON, van wien wij bij gelegenheid van *Japan* geſproken hebben, werd naar het eiland gezonden, en bemagtigde *Negombo*, te voren door de *Portugeezen* hernomen, ſtormenderhand. Hij voorzag de plaats van nieuwe vestingwerken, en leide daarin vijfhonderd man ter bezetting. De *Portugeesche* Veldheer MASCARENHAS poogde de plaats wel andermaal te hernemen, doch te vergeefs; hij werd met zwaar verlies naar *Colombo* teruggedreven..

Omtrent dezen tijd verſcheen een man in *Indië*, die aldaar door zijne verrigtingen te veel naam heeft verworven, dan dat wij niet een' blik op zijne vroegere loopbaan zouden werpen.

Joan Maatſuiker te Goa op Ceylon.

JOAN MAATSUIKER werd, zoo men meent, te *Amsterdam* van *Roomsche* ouders in 1606 geboren, en beoefende in zijne jeugd de Regtsgeleerdheid te *Leuven*; men wil zelfs, dat hij een *Jezuït* geweest zij, hoewel dit gezegde van VALENTIJN ons voorkomt, niet letterlijk te moeten worden opgevat. In zijn vaderland teruggekomen, gaf hij zoo vele blijken van ſchranderheid en bekwaamheid, dat de Bewindhebbers der Maatſchappij hem in 1636, op zijn dertigſte jaar, onder den titel van Penſionaris bij het Hooge Geregtshof te *Batavia*, uitzonden, om dat Hof in netelige regtszaken met zijnen raad voor te lichten. Hij ſchijnt zich van toen af bij de kerkgebruiken der Hervormden gehouden te hebben, (een onmisbaar vereischte destijds tot elken hoogen post) hoewel van zijnen eigenlijken overgang tot die Kerk niets bekend is. In 1638 werd hij Baljuw van *Batavia*, in 1640 buitengewoon, en in 1644 gewoon

Digitized by Google

Raad van Indië. Het was in dit jaar, dat MAATSUIKER naar *Goa* werd gezonden, om de geschillen met de *Portugeezen*, na de omwenteling aldaar, door eenen gunstigen vrede bij te leggen. Dit gelukte: de twisten over de grenscheiding werden door de bekwaamheid, buigzaamheid en behendigheid van MAATSUIKER tot een goed einde gebragt; en deze ging toen als Gouverneur naar de zuidpunt des eilands *Ceylon*, *Punto Gale*, destijds de hoofdpost der *Nederlanders* aldaar. *Negombo* bleef in onze magt.

Handelingen met Raja Singa. Dood van van der Stel. Vrede.

De betrekkingen met de *Cingaleezen* waren niet minder gespannen. Allerlei kleine twisten met den vorigen bevelhebber PAYART THIJSZOON, en het weghalen van 's Keizers tamme olifanten (eene zware beleediging voor eenen *Indischen* Vorst) door het Opperhoofd van *Negombo*, NICOLAAS OVERSCHIE, hadden den inlandschen Vorst zoodanig verbitterd, dat het moordtooneel met DE WEERT en COSTER nu voor de derde maal werd herhaald. De Commandeur ADRIAAN VAN DER STEL werd verraderlijk omsingeld, gedood, en zijn hoofd in een' zijden doek aan de *Hollanders* gezonden; 688 *Nederlanders* werden gevankelijk naar *Candy* gevoerd. Het is te begrijpen, dat de *Portugeezen* in *Colombo* hier onder dapper roeiden, en het twistvuur zochten aan te blazen. Doch de komst van MAATSUIKER stuitte de vijandelijkheden, door vereeniging van een' vasten en waardigen toon met toegevendheid en erkentenis der schuld van zijne voorgangers. De brieven, hierover door hem aan RAJA SINGA geschreven, zijn ware meesterstukken in de gegevene omstandigheden. De Keizer eischte *Negombo* volgens het verdrag, vroeger met WESTERWOLD gesloten, en beklaagde

Digitized by Google

zich over het bezetten zijner landen door de *Hollanders*. Dit laatste ontkende MAATSUIKER niet, en beloofde het te verhelpen; doch hij van zijnen kant klaagde sterk over de gevangenneming der *Nederlanders*, en vorderde, eer men den Keizer *Negombo* in handen stelde, schavergoeding voor de kosten der herovering, of, bij gebrek daarvan, bezit voor ten minste één jaar. RAJA SINGA, door de *Portugeezen* om vrede aangezocht, meende daarvan aan de *Hollanders* kennis te moeten geven, niet twijfelende aan hunne verlegenheid en de inwilliging van alle zijne eischen. Doch MAATSUIKER schreef zeer onverschillig, dat het den Keizer volkomen vrij stond, in dezen naar welgevallen te handelen; maar dat alsdan de *Nederlanders* voor hunne eigene rekening den oorlog voortzetten, en, wanneer zij de hoofdstad bemagtigden, die aan den *Raja* niet inruimen zouden. Dus bleven de zaken slepende. MAATSUIKER wist intusschen door tijdige geschenken, waarbij hij alle laagheid vermeed, de gunst van den Despoot te herwinnen, zoodat eindelijk in 1649 de vrede gesloten werd. Deze liet de *Nederlanders* in het volle bezit van 't geen zij thans inhadden, ook van *Negombo*, terwijl de gevangenen hunne vrijheid herkregen. Zóó was door taai geduld, volharding en beleid een dreigende oorlog afgewend, de eer en waardigheid der Maatschappij gehandhaafd (*). MAATSUIKER werd kort daarna door JACOB VAN KITTENSTEYN vervangen. Te *Batavia* teruggekeerd, werd hij Directeur-Generaal van den koophandel in plaats van CARON,

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. II. Hoofdst. bl. 125-128. BALDEUS, *Ceylon*, bl. 142. 143. DU BOIS, p. 137. 138.

Digitized by Google

die door de Bewindhebbers naar *Europa* was teruggeroepen.

Gewelddadigheden en wreedheden van Demmer op Amboina.

Wij moeten thans weder den blik wenden naar de *Molukken*, waar wij niet dan met diepe weemoedigheid ſtaren kunnen op het misbruik van magt, door de onzen maar al te willekeurig ten toon geſpreid. Het was hier de gedurige worsteling tusſchen zwakheid en geweld, tusſchen aanval en verdediging van de onafhankelijkheid eener Natie, die gewis daartoe het regt had. De Gouverneur van *Amboina*, DEMMER, ſchafte geheel willekeurig den Kapitein en de vier inlandſche bevelhebbers van het ſchiereiland *Hitoe* af. Het eerſte baarde minder ontevredenheid, daar deze waardigheid door de *Portugeezen* was ingeſteld, maar de vier Opperhoofden behoorden tot de aloude ſtaatsgeſteldheid, en derzelver affchaffing tastte dus hunne oude regten in 't hart aan. Nog grooter werd de verbittering, toen een der Opperhoofden belet werd eenen grooten maaltijd in zijn eigen huis te geven, omdat men vreesde, dat hij zich tot *Kapitein van Hitoe* wilde doen verklaren. De Landvoogd deed hem, met eene onbeſchaamdheid, die wij niet moeten verbloemen, omdat zij door landgenooten tegen onbeſchaafde *Indianen* gepleegd is, gevoelen, dat zulke groote vergaderingen bij particulieren der Ed. Maatſchappij niet aangenaam, en (zekerlijk om die reden) dat zij ook niet *behoorlijk* waren. Zoo hij over algemeene zaken des lands had te ſpreken, behoorde zulks met *hem*, den Landvoogd, en aan het kasteel te geſchieden. Voorts moest hij weten, dat het land *Hitoe* thans aan de Maatſchappij behoorde, en geene inlandſche Hoofden daar meer geduld zouden worden.

Digitized by Google

Al mogten ook deze Hoofden voor de ware vrijheid en welvaart des volks nadeelig zijn, zoo was toch *zulk* eene behandeling ſtuitend en moest opſtand verwekken. VALENTIJN drukt dit krachtig uit; „het was eene „hagchelijke zaak, dat groote lid van den *Ambonschen* „Staat zoo ſchielijk af te zetten, en de afgeknotte ader „van de Regéring zoo gevoelig toe te ſchroeijen." Het Opperhoofd TOELOECABESI ſtond dus openlijk op, voegde zich bij de misnoegden, die de ſterke ſtelling van *Capaha* hadden bezet, en had de eerlijkheid (DU BOIS zegt de vermetelheid) zulks aan den Gouverneur te doen weten, als iets, waartoe hem zijne wet en Godsdienst verpligtte. DEMMER deed daarop met de vloot der zoogenaamde *Coracoras* eenen togt, die van zijne werkzaamheid en ijver (ſchoon reeds 60 jaren oud) getuigde. Hij onderwierp vele vaste punten langs de kusten van *Amboina* en *Ceram*, verwoestte vele woningen op de bergen, en noodzaakte de inwoners zich op de kust neer te zetten, waar zij meer onder het bereik van het *Hollandsche* beſtuur waren. Hij drong zelfs op plaatſen door, die men tot hiertoe voor de *Europeërs* ongenaakbaar beſchouwd had, en deed in éene maand meer, dan alle zijne voorzaten; ook vond hij daarin weinig of geene navolgers. Nogtans kon hij de hoofdvesting *Capaha* niet bemagtigen, waar zich de kern van de magt der opſtandelingen had vereenigd. Het was eene onwinbare ſterkte op den top van een' ſteilen berg, langs enkelde bijkans ontoegankelijke en zeer wel verſterkte paden genaakbaar. DEMMER zag wel, dat hier geen beſtormen aan was, en trachtte dus door list te bereiken, hetgeen hem door geweld onmogelijk was. Hij zocht TOELOECABESI

Digitized by Google

door onderhandelingen van de zaak der vroegere misnoegden af te trekken; doch het zal dezen niet onbekend geweest zijn, dat drie zijner landgenooten, *om de misdaad van opstand*, te *Batavia* en op *Ternate*, zoo 't heette *tot schrik voor anderen*, onthoofd waren. Zulks bragt echter bij dat moedige Opperhoofd eene geheel andere uitwerking voort. Hij eischte herstelling der oude, wettige, willekeurig verkrachte Regéring; zoo niet, wilde hij tot zijn' laatsten ademtogt strijden. Er schoot dus niets over, dan uithongering en vernieling hunner nagelboomen. Dit eerste doel werd echter door de blokkéring niet bereikt, daar er een geheime, den *Hollanders* verborgene, toegang was, langs welken de belegerden van alles voorzien werden, naar men denken kon, door de welwillendheid der overige eilanders, die slechts door geweld weêrhouden werden, zich vóór hen te verklaren. Nu had DEMMER waarschijnlijk berouw van zijne onbuigzame gestrengheid, die hem de voorspraak van eenen inlander, zekeren CAJOAN, voor deze lieden had doen verfmaden, met het norsche gezegde: „dat zij de vaak verfmade vergiffenis „niet verdienden; zij moesten zich op genade of „ongenade overgeven, of zien, hoe zij konden ont„snappen; maar ook dan zouden zij hunne straf niet „ontgaan." Zulk eene taal moest iedere mannelijke borst tot eenen strijd op leven en dood nopen.

Eene verschrikkelijke, herhaalde aardbeving, met onweder verzeld, zoo als men bij menschengeheugen op *Amboina* niet had ondervonden, veroorzaakte intusschen zware verwoestingen aan het *Hollandsche* kasteel *Victoria*, en noodzaakte den Gouverneur, van voor *Capaha* derwaarts terug te keeren.

Digitized by Google

DEMMER liet intusschen niets na van zijne onbuigzame gestrengheid. Hij deed weder zeven Opperhoofden in het gezigt van vier anderen (zoo 't heette, om zich daaraan te spiegelen) onthoofden. Zulks bragt echter de gewenschte uitwerking niet voort. De togt naar *Capaha* werd hervat, doch mislukte andermaal. Het is waar, dat de voornaamste held der opstandelingen, PATIWANI, zijn dood vond in eene schermutseling, doch waarin ook van onze zijde de vaandrig SWAGERS sneuvelde. Eene derde poging op *Capaha* was niet voorspoediger dan de overigen; de *Amboineezen* streden als helden voor hunne onafhankelijkheid. De Koning van *Ternate*, onder wien *Amboina* naar regten behoorde, beklaagde zich mede bij DEMMER over zijne gewelddadigheden, als zoo vele inbreuken op het verdrag; doch de Landvoogd bleef onwrikbaar. Eene vredehandeling mislukte, doordien TOELOECABESI, eer hij zich naar 't kasteel *Victoria* zou begeven, waartoe hij bereid was, gijzelaars vroeg, welken billijken eisch men hem afsloeg. De belegerden verzochten bij hunne geloofs- en stamgenooten te *Macassar*, *Tidor* en zelfs op het afgelegene *Atsjien* om hulp. Zij werden allengs stouter, en durfden zelfs rooftogten ter zee ondernemen. Hun vertrouwen op de sterkte van *Capaha* ging zoo ver, dat zij zeiden: „Het „ware den *Hollanderen* onmogelijk, de vesting te „nemen, indien zij geene vleugelen hadden." Doch zij bedrogen zich.

Inneming van Capaha. Teregtstellingen. 1644.

Zeker *Hollandsch* Kapitein, JACOB VERHEIDEN, was uit hoofde van eenig verlies van manschappen bij den onverbiddelijken DEMMER in ongenade gevallen, en als 't ware gebannen naar het leger voor

Digitized by Google

Capaha, of hij daar door eenige dappere daad zijne gunst mogt herwinnen. Hij besloot, de sterkte te veroveren, of daarvoor om te komen. Des nachts bij maneschijn beklimt hij den berg langs een onbewaakt pad, niet zonder de grootste moeijelijkheid wegens de boomen, waarmede hier en daar de weg was afgesloten, terwijl slechts één man te gelijk zich door het naauwe pad kon heenwinden. Men kwam echter ongestoord boven, overviel de bewoners in hunnen slaap, en veroverde de vesting dus zonder moeite. Eenige van de opstandelingen sprongen van de klippen te bersten, anderen werden gevangen; velen, waaronder de meeste Hoofden, ontsnapten. Dit laatste gelukte ook TOELOECABESI, door den heldenmoed van eene zijner vrouwen, die, op het oogenblik dat men een geweer op hem ging lossen, tusschen beide sprong, het doodelijke schot opving, en hem dus gelegenheid liet tot ontvlugten. Wie zou, bij veelwijverij, zulk een bewijs van huwelijkstrouw verwachten! Men vond vrij veel geschut, krijgsbehoeften, kostbare gouden sieraden, en kleinodiën op de vesting. De hoofden van *Hitoe*, door de broeders van het gevlugte Opperhoofd van geheime verstandhouding met de belegerden beschuldigd, ontvingen van den Landvoogd eene scherpe berisping, met bijvoeging, dat zij op doodstraf niet meer naar herstelling van hunnen ouden regéringsvorm moesten trachten. Velen hunner nam hij in hechtenis. Toen de edele TOELOECABESI dat hoorde, kwam hij zich zelf, om dezen te redden, op het kasteel aan zijne onverbiddelijke vijanden in handen geven, betuigende, dat hij den oorlog niet gewild, maar door de algemeene stem van *Hitoe* daartoe als 't ware ge-

Digitized by Google

dwongen was. Dit mogt hem niet baten; de man, die ten minste als krijgsgevangen had moeten worden behandeld, werd door den wreedaard DEMMER ten zwaarde veroordeeld. Hij verlangde vóór zijnen dood Christen te worden. Ook dit werd geweigerd, uit vrees, dat men hem alsdan, welstaanshalve, genade had moeten schenken. Hij werd voor het plein van 't kasteel onthoofd. Het zijn geene vreemdelingen, die ons deze snoodheden aantijgen. Het is een landgenoot, een Godsdienstleeraar, die ze verhaalt, en zonder teeken van afkeuring (*)!

Vervolgens werden elf Opperhoofden met hunne huisgezinnen als ballingen naar *Batavia* gezonden, en eenigen tijd daarna geheele noten- en nagelbosschen op de omliggende eilanden uitgeroeid. Alle de inwoners dezer kust werden ontwapend.

Opstand te Ternate.

Natuurlijk moesten zulke maatregelen de inboorlingen ten hoogste verbitteren. Het misnoegen bepaalde zich niet tot *Amboina*, maar deed zich ook te *Ternate* gevoelen. In 1648 overleed Koning HHAMZA, na eenentwintig jaren geregeerd te hebben. Zijn zoon MANDARSJA werd door een uit *Amboina* gekomen Opperhoofd, MADJIRA, eerst tegen de *Hollanders* ingenomen; men beschuldigde hen, van de landen des Konings aan zich te trekken, en de onderdanen tot het Christendom te dwingen of over te halen. (Dit laatste zal, in den geest zoo als thans *Amboina* bestuurd werd, wel het geval niet geweest zijn). MADJIRA was reeds door HHAMZA als Stadhouder van *Amboina* afgezet, en die post

(*) VALENTIJN, II. D. 2. St. bl. 142-153. Korter bij DU BOIS, p. 138-142.

Digitized by Google

aan den *Nederlandschen* Gouverneur VLAMING, opvolger van DEMMER, gegeven. Deze liet niets onbeproefd, om zich van de gedane beſchuldigingen te zuiveren. Dit gelukte zoo wel, dat de nieuwe Koning een beſluit nam, geheel ten behoeve der *Hollanders*, aan welke hij 12000 Rijksdaalders deed uitkeeren, terwijl hij alle *Ternatanen* uit *Amboina* terugriep; hij ſtond ook alle zijne bezittingen op het groote eiland *Ceram*, door Christenen bewoond, aan de *Hollanders* af. Dit baarde geweldig misnoegen bij de *Ternatanen*, die zich ſedert lang het lot hunner broeders op *Amboina* aantrokken. Het was hun vooral tegen de borst, dat de Koning eenen *Ongeloovigen*, den Landvoogd VLAMING, als zijnen Stadhouder op *Amboina* bevestigde. Het oproer barstte los in 1650. De halve broeder des Konings, MANILJA, een bijna krankzinnig perſoon, werd op den troon verheven; MANDARSJA nam de vlugt naar de vesting *Oranje* op *Ternate*, waarvan terſtond aan VLAMING op *Amboina* werd kennis gegeven. Men had geene troepen te misſen, om den gevlugten Koning te onderſteunen; doch men gaf goeden moed, en beloofde zoo ſpoedig mogelijk hulp (*).

Vertrek van van der Lijn naar Europa.

Intusſchen was de Directeur-Generaal van den koophandel, CARON, door de *Oostindische* Maatſchappij, wegens eenig opgevat misnoegen, teruggeroepen, hetwelk VAN DER LIJN zoodanig tegen de borst was, dat hij zijnen vriend CARON verzellen wilde, om hem in het vaderland te verdedigen. Volgens anderen zou de kamer der zeventienen, ontevreden

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 281–286. DU BOIS, p. 142.

Digitized by Google

over het beſtuur van VAN DER LIJN, (men meldt niet waarom) hem teruggeroepen hebben, na het bevel, om zijn beſtuur aan den Heer KAREL REINIERSZOON over te geven. Men betaalde hem in *Holland* wel zijne bezoldiging, doch niet het gewone geſchenk, 't welk zijne voorgangers altijd hadden genoten. Sedert bekleedde hij vele jaren den post van Burgemeester in zijne geboorteſtad *Alkmaar* (*).

François Caron.

CARON, wiens vriendſchap, zoo VALENTIJN wil, bij VAN DER LIJN tegen het verlies van den post eens *Indischen* Onderkonings kon opwegen, was als koksmaat met een O. I. ſchip naar *Japan* gevaren, en verſchool zich aldaar in een der huizen van de Maatſchappij, om de mishandelingen van zijnen Kapitein op de terugreize te ontgaan. Hij bleef dus in *Japan*, leerde aldaar lezen en ſchrijven, het *Japansch*, en klom weldra tot een onmisbaar kantoorbediende, en opvolger van den toenmaligen Preſident KOUCKEBACKER op. Zijne bedrijven in *Japan*, de voorzigheid, waardoor hij zijn leven en de belangen der Maatſchappij aldaar voor den ondergang heeft bewaard, hebben wij boven gezien. In 1641 vertrok hij na een twintigjarig verblijf in *Japan* naar *Batavia*, werd aldaar *Raad van Indiën*, en in 1647 Directeur-Generaal van den Koophandel. Het ware te wenſchen geweest, dat zijne terugroeping en die van VAN DER LIJN het gevolg der wreedheden waren, van welke de *Franschman* TAVERNIER gewaagt (indien dezelve waar zijn). De eerſte zou namelijk, onder anderen, eenen jongman van goeden huize uit *Holland*, die ten gevolgen van bekomen verlof om zich in de

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 296. DU BOIS, p. 143.

Digitized by Google

ſtad te goed te doen, ziek was geworden, den geheelen dag, te midden der grootſte hette, met eene zware wapenrusting op ſchildwacht hebben laten ſtaan, en op de gedane voorſtellingen hebben geantwoord: *Laat dezen hond sterven*, hetgeen dan ook gebeurd was. VAN DER LIJN van zijnen kant zou, om aan zekere gracht buiten *Batavia* te doen arbeiden, een aantal onſchuldige menſchen uit de *Prinseneilanden* hebben laten opligten, doch van dezen menſchenroof geen voordeel hebben gehad, daar de ongelukkigen zich liever doodhongerden, dan in ſlavernij te leven. De overigen zou men toen, daar zij te weinig in getal waren om van nut te zijn, naar hun land teruggevoerd hebben. Doch TAVERNIER is door ONNO ZWIER VAN HAREN, en reeds vroeger door QUELLENBURG, om zijne onwaarheden en partijdigheid zoodanig ten toon geſteld, dat wij ook dit niet als ſtellige waarheid kunnen aannemen, hoezeer hij aan den anderen kant aan de bekwaamheden en braafheid van VAN DEN BROEK, dien hij op deszelfs laatſte reis te *Surate* gezien, en van wien hij veel vriendſchap ontvangen had, en aan VAN DIEMEN volkomen regt doet (*).

Karel Reinierszoon Gouverneur-Generaal. 1650.

KAREL REINIERSZOON, de opvolger van VAN DER LIJN in de Opperlandvoogdij over *Indië*, was ſedert 1634 eerst Gouverneur van *Coromandèl*, daarna ſints 1639 Raad van *Indiën* en Voorzitter der ſchepens-

(*) TAVERNIER *Reizen*, Ned. Vert. III. D. bl. 224–225. 228–230. HALBERTSMA, *Fragmenten over de van Harens*, bl. 263–266. O. Z. VAN HAREN, *van Japan* (geheel). QUELLENBURG, *Refutatie van Tavernier*. CARON is vervolgens in *Fransche* dienst overgegaan, en eindigde zijn leven op eene droevige wijze.

Digitized by Google

bank te *Batavia* geweest. Hij bekwam den voorrang boven MAATSUIKER in het bekleeden der hoogste waardigheid, *omdat deze te voren de Roomsche Godsdienst had beleden.* Zijn eerste werk was het afzenden van eene aanzienlijke vloot naar *Ternate*, tot demping van den opstand aldaar, onder den bekwamen en werkzamen ARNOLD DE VLAMING VAN OUDSHOORN, uit een aanzienlijk, regérend *Amsterdamsch* geslacht (*), die kort te voren Gouverneur van *Amboina* geweest was, en wien ook de Koning van *Ternate* de Landvoogdij van zijnentwege aldaar had opgedragen. Hij was eene maand te voren te *Batavia* getrouwd, en poogde zich dus te verontschuldigen; doch de Raad stelde te veel vertrouwen in hem, om deze verontschuldiging aan te nemen. Hij zeilde dus met de vloot, eerst naar *Bouton*, welks Koning hem zeer statelijk in zijnen rijkszetel ontving, waarheen hij zich aan het hoofd van 500 krijgslieden begaf. Deze Vorst was den *Hollanders* zeer genegen, en had in 1650 de manschap van vijf *Hollandsche* schepen, die zijne Grooten hadden willen vermoorden, het leven gered (†). Op het eiland *Machian* vernam hij, dat de muiters reeds van *Ternate* naar het groote naburige eiland *Dsjilolo* waren gevlugt. Zelfs deed het gerucht der nadering van VLAMING hen terstond op onderwerping denken. Slechts één der Grooten, de vlootvoogd SAÏDI,

Vlaming naar de Molukken gezonden. 1651.

(*) Zie KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*, *op het* Woord.

(†) Dus verhaalt DU BOIS (p. 144.), die schriftelijke bescheiden der Maatschappij voor zich gehad heeft. VALENTIJN daarentegen (I. D. 2. St. bl. 287.) beweert, dat de moord werkelijk gepleegd, en de pas op den troon geklommen Koning daaraan slechts onschuldig was.

Digitized by Google

vertrouwde de opregtheid der *Nederlanders* niet, en was tot geene verzoening hoegenaamd te bewegen; hij verschanste zich in eene sterke stelling op *Dsjilolo*. VLAMING durfde hem *hier* niet aantasten, en keerde nu naar *Machian* terug, om ook daar de opstandelingen, die zich op sterke hoogten hadden verschanst, tot onderwerping te brengen. Deze had plaats, doch VLAMING zou zich hiermede, schoon de oude bevelhebber des eilands in een wit gewaad (dat der smeekelingen bij deze volken) voor hem verscheen, niet hebben te vrede gesteld, zoo niet de onverwachte tijding van eenen opstand op *Amboina* hem gedwongen had, ijlings derwaarts terug te keeren.

Nieuwe opstand te Amboina onder Madjira. Vlaming's onverbiddelijke gestrengheid.

1651.

MADJIRA, altijd de *Nederlanders* ongenegen, te meer, om dat zij hem vroeger van zijn bewind over het eiland ten behoeve van VLAMING hadden ontzet, was aan het hoofd van den opstand. Het was hem gelukt, den Landvoogd cos te verschalken; doch zeker pas blind geworden koopman, BAREND ZEEUW, had met de oogen des geestes scherper gezien dan zijn Opperhoofd, en waarschuwde cos, maar vergeefs. MADJIRA wist zoo wel te veinzen, dat men niet dan met den slag, den moord van honderd tachtig *Hollandsche* dienaren der Maatschappij, werd gewaarschuwd. Dadelijk keerde VLAMING nu derwaarts terug, en nam maatregelen om het oproer te stuiten; dit belette echter niet, dat bij eenen nieuwen strooptogt weder negentien *Nederlanders* of hun getrouwe onderdanen gedood, en negenendertig gevangen genomen werden, iets, hetwelk de bevolking van het schiereiland *Hitoe* vol schrik van de kust naar het gebergte dreef. Kort daarna werden de ze-

Digitized by Google

ven telkens hooger opklimmende verſterkte posten van MADJIRA en SAIDI, (die ook op *Amboina* eene ſchuilplaats gezocht had) door de *Hollanders* ſtormenderhand ingenomen, waarbij hunne kloekmoedigheid treffend uitblonk. Het was toen, dat VLAMING, meenende door geſtrengheid het oproer best te kunnen dempen, tot die wreedheid overſloeg, welke ons CRAWFURD verhaalt, en die men wel niet verontſchuldigen, maar toch kan begrijpen, wanneer men de vreesſelijke terging, door den verraderlijken moord van zoo vele *Hollanders*, in aanmerking neemt. Ook DU BOIS gewaagt van deze teregtſtelling. Twintig Edelen of *Orang-Kaya's* werden als moordenaars der *Hollanders* (hetwelk CRAWFURD voorzigtig verzwijgt) ter dood veroordeeld, eenigen gewurgd, anderen geradbraakt, weder anderen in zee geworpen, of met ſtokken dood geſlagen. Een *Mohammedaansch* Priester ſprong van een bolwerk, en brak daarbij zijn' arm; VLAMING deed hem den ſprong hervatten, die den man het leven kostte. Na vervolgens de *Soulo*-eilanden onderworpen, en zich zestien *Ternatanen* van SAÏDI's aanhang, derwaarts gevlugt, te hebben doen overleveren; na de bergkasteelen van *Manipa* en *Bonoa* te hebben bemagtigd, liet hij veertien perſonen ter dood brengen, onder anderen een' der voornaamſte opſtandelingen, TERBILE, wiens kloekmoedigheid in het ſterven VALENTIJN zelfs bewondert. Een *Mohammedaansch* Priester werd levend geradbraakt. Daarna leverde VLAMING een gevecht aan eene vloot van 40 ſchepen uit *Macassar*, die door den gevlugten MADJIRA tot hulp was geroepen, en welker manſchap eene kleine ſchans op *Bouro* had ingenomen, waaruit zij ver-

Digitized by Google

dreven werd. Nu werd een ander treurtooneel geopend. JAN PAYS, de dapperste en bekwaamste Christen uit *Amboina*, een man, wiens talenten in de voordragt des Christendoms onder zijne landslieden bewonderd werden, en die meermalen blijken van ongemeene schranderheid gegeven, maar zich nu, door VLAMING eens op eene onwaardige wijze met den voet geschopt, met zijne landgenooten ter verkrijging van onafhankelijkheid had vereenigd (in hoe verre hij aan den verraderlijken moord der *Hollanders* schuldig was, is bij gebrek aan regtsgeding niet gebleken), werd met eenige andere Hoofden *des nachts* onthoofd (PAYS nog terwijl hij aan 't bidden was). Des anderen daags toonde VLAMING hunne bloedige rompen aan de eilanders, om *schrik te verwekken!* Wij vinden deze handelwijze hard; doch CRAWFURD's gezegde, dat PAYS, *slechts uit vrees van oproer te zullen verwekken*, werd omgebragt, is blijkbaar onnaauwkeurig, daar hij reeds wegens oproerige daden naar *Batavia*, en van daar weder naar *Amboina* teruggezonden was, om aldaar te regt te staan. Nog was echter de opstand niet gedempt; de hardnekkigheid of standvastigheid dezer eilanders in hun eenmaal opgevat voornemen, die hen met onverschilligheid ten dood doet gaan, wanneer zij meenen beleedigingen of verachting te moeten wreken, deed hen, in spijt aller doodstraffen van VLAMING, in hun opzet volharden (*). Maar zij hadden daarvoor thans ook eene andere reden, die hun

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 286-301. II. D. 2. St. bl. 168-174. 178. 179. 187. DU BOIS, p. 144-148. CRAWFURD, *Ind. Archipel*: Ned. Vert. III. D. bl. 430-432.

Digitized by Google

geheel beftaan onmiddellijk aanging, en welke men als eene zeer gewigtige aanleiding tot den verraderlijken moord mag befchouwen.

Reeds in 1650 had VLAMING te *Amboina* aan MADJIRA en zijne Grooten het voorftel gedaan, om geene *nagelen meer aan te kweeken, dan de bekende wereld verbruiken kon.* Door het *Monopolie* der nagelen was natuurlijk het verbruik verminderd, en de woekerwinften, die men vroeger had, kon men niet meer behalen. De vruchtbaarheid der *Molukken* is zoo groot, dat er veel meer nagelen voortkwamen, dan de Maatfchappij met *zoo veel* voordeel als zij wenschte, kon afzetten; vooral kon men den fluikhandel van andere volken, bij de talrijke groote en kleine eilanden, welke dat voortbrengfel opleveren, niet wel beletten. VLAMING viel dus op het denkbeeld, de nagelboomen uit te roeijen, in zoo verre die meer bedroegen, dan de verlangde winften kon opleveren. VALENTIJN, anders zoo gereed om alle de daden der Maatfchappij en hare hooge ambtenaren goed te keuren, laakt echter deze ten fterkfte. Hij merkt te regt aan, dat deze voorflag van VLAMING *verre beneden zijn verstand*, en in *zich zelven zeer onregtvaardig was.* Immers, dit toonde wel aan, dat de Maatfchappij nu met de kruidnagelen, die *zij* alleen mogt koopen, reeds overkropt was; maar het ftreed tevens lijnregt tegen de gemaakte overeenkomften, die wel aan den eenen kant verboden aan *anderen* dan aan de Maatfchappij te verkoopen, doch aan den anderen kant dan ook deze verpligtte, om *alles* wat haar daarvan werd aangeboden, tegen een' gezetten, en waarlijk zeer lagen prijs, aan te nemen. Dus brak de Maatfchappij van hare zijde

Verbod van nagelen elders dan op Amboina te telen.

Digitized by Google

het verdrag, door te weigeren, alle de kruidnagelen, die geteeld werden, te nemen, en kon dus ook over schending der overeenkomst niet klagen, wanneer de inboorlingen, hetgeen zij niet wilde of niet kon gebruiken, aan anderen, die daarvoor zelfs een' hoogeren prijs boden, verkochten. Dit was het gevolg der valsche stelling, waarin men zich door den alleenhandel gebragt had. Dit gevoelden ook de inlanders zeer wel; zij zeiden, dat het hun zeer vreemd voorkwam, dat de *Hollanders* juist zouden weten, hoeveel nagelen de wereld verbruikte; en dat, zoo de *Maatschappij* hun voorraad niet bergen kon, zij dan slechts verzochten, het overschot vrij te mogen verkoopen, waaruit dan wel blijken zou, dat dit in de wereld nog zeer goed vertier zou vinden. Dit was de redenering der meer kundige Christen-Opperhoofden (*Orang-Kaja's*), die stellig *of* het overnemen hunner nagelen, *of* ontslag van het verdrag eischten. VLAMING kon hierop niets antwoorden; maar al wrokkend gaf hij zijn plan op; hetwelk de eilanders echter niet vergaten, maar wel degelijk in hun geheugen prentten. Veel droeg zulks gewisselijk tot het uitbarsten van den opstand bij, te meer, daar VLAMING de gelden, die de *Orang-Kaja's* van de geleverde nagelen trokken, tot bezuiniging wilde afschaffen. Schoon dit ontwerp niet werd goedgekeurd, vermeerderde het echter den argwaan der Opperhoofden, die nu het *volk*, door de vrees voor de uitroeijing der boomen, die hun bestaan uitmaakten, tot oproer aanzetteden (*). De uitgebarsten opstand gaf dan, als ter straffe, gelegenheid om de ge-

(*) VALENTIJN, II. D. 2. St. bl. 162.

dreigde uitroeijing in het werk te ſtellen. Tot dat einde werd in 1652 niet alleen door Kapitein VERHEIDEN op *Manipa* alles vernield (waar hij de mishandeling zijner zuster door de opſtandelingen op hunne bezittingen wreekte, en alle hunne vrucht- en nagelboomen verwoestte), maar ook de onttroonde en nu herſtelde Vorst van *Ternate*, MANDARSJA, werd naar *Amboina* en vervolgens naar *Batavia* gelokt, alwaar de Maatſchappij hem in hare magt had, en het volgende verdrag met hem ſloot: 1) dat alle nagelboomen in landen, thans in opſtand tegen den Koning en de Maatſchappij, zouden uitgeroeid worden; 2) dat men daarvoor den Koning 12,000, zijn broeder CALAMATTA 500, en de andere Grooten 1500 *Spaansche* matten zou voldoen; terwijl voorts de Koning geenen inlandſchen Stadhouder meer op *Amboina* zou plaatſen, maar dit eiland aan de *Nederlanderen* overlaten, ſtellende echter iemand van waardigheid aldaar aan, om de ambtenaren der Maatſchappij behulpzaam te zijn in de kennis der gewoonten en regten van dezen landaard (*). Zonderling luidde de redengeving van de uitroeijing der nagelboomen in het verdrag. „Naardien zijne Hoogheid de Koning „zeer blijkbaar beſpeurt, hoe de moedwil zijner on„derdanen nergens uit voortſpruit, dan uit hunne „*trotschheid* op het bezit der nagelboomen, en de „Maatſchappij, uit *Amboina* en de nabijgelegen ei„landen genoegzaam van nagelen kunnende wor„den gediend, die van *Ternate* zeer wel kan „misſen, terwijl zij daar jaarlijks zware kosten „heeft, die, zoo lang aldaar de nagelen blijven ge-

31 Jan. 1652.

(*) VALENTIJN, I. D. bl. 293. 294. 306. II. D. bl. 177.

„teeld worden, bezwaarlijk kunnen worden vermin-„derd, zoo ſtaat de Koning die vernieling toe." Deze reden, die volſtrekt niet het belang des Konings of zijner onderdanen, of eenige wederzijdſche voordeelen, maar alléén de mindere of meerdere winſten der Maatſchappij betrof, kon zich ſlechts een ellendige lafaard als MANDARSJA laten welgevallen. Daarop werd ook, reeds dadelijk bij de terugbrenging des Konings, het vonnis op het eiland *Bouro* ten uitvoer gebragt. Ook elders, op *Batsjan*, *Motir* enz., had deze verwoesting achtervolgens plaats, zoo dat de kweeking op *Amboina* alleen, waar men den ſluikhandel overzien kon, geoorloofd bleef (*).

Opſtand van 's Konings broeder.

Zulk een verdrag ergerde den broeder des Konings, CALAMATTA, hoewel ook voor hem jaarlijks een gedeelte van den prijs voor de verarming der onderdanen bepaald was, geweldig; misſchien wegens de geringheid van dit aandeel, misſchien ook wel om edeler oorzaken, om verontwaardiging over den ſmaad, aan zijne kroon, en de ſchade, aan zijn volk toegebragt. Althans hij ſpande met de opſtandelingen zamen, en verbond zich met die van *Tidor* en met de *Spanjaarden*.

Vrede met Spanje. Betrekkingen met Tidor.

Wij hebben boven meermalen gezien, dat de kleine naburige eilanden *Ternate* en *Tidor* geſtadig met elkander in twist leefden, terwijl het eerſte zich aan *Nederland*, het tweede aan *Spanje* hechtte, en dat zij in beider werkkring, als zoo vele wachters van groote

(*) Reeds in 1650 hadden zich verſcheidene gedeelten van *Amboina*, zoo als *Rarakit*, *Coram* en anderen, aan de Maatſchappij, als hunnen *Souverein*, onderworpen. VALENTIJN, II. D. bl. 162–167.

Digitized by Google

Planeten, werden medegesleept. Thans scheen die vijandschap te zullen ophouden, want er was tusschen *Spanje* en *Nederland* de beroemde *eeuwige vrede* gesloten, die naderhand eigenlijk nooit weder, dan ten behoeve van *Frankrijk* (*), gebroken is. Ongelukkig echter verging het *Spaansche* schip, waarop de vredetijding werd overgebragt; zoodat de *Tidoreezen* daarvan geen echt berigt ontvingen, en de vijandelijkheden tegen *Ternate* bleven voortzetten. Deze vrede was voor de *Spanjaards* en derzelver bondgenooten, wier zaken reeds lang aan 't verachteren waren, veel nadeeliger dan voor de *Nederlanders*, wier magt in deze streken dagelijks aangroeide. De koophandel in de *Spaansche* bezittingen was geheel verloopen; de meeste *Europeanen*, aldaar gezeten, verwijderden zich naar de *Philippijnsche* eilanden of naar *Mexico;* de vestingwerken vervielen; de weinige achtergeblevene soldaten waren in de diepste ellende gedompeld, en beschouwden zich als ballingen. *Tidor* kon dus geene hulp van daar ontvangen, en was te zwak op zich zelve. Van daar dat CALAMATTA juist niet veel onderstand te wachten had. Hij begaf zich dus naar *Dsjilolo*, het brandpunt van den opstand, alwaar die van *Tidor* en de *Spanjaarden* hem van oorlogsbehoeften voorzagen (†).

De reden van den oorlog tusschen *Tidor* en *Ter-*

(*) 1702 en 1808.

(†) VALENTIJN, I. D. 2. St. 298. II. D. 263. *Histoire de la Conquête des Moluques*, T. III. p. 319. CALAMATTA was moediger van aard dan zijn broeder, die door de *Hollanders* aangesteld, en daarna bij de Rijksgrooten weinig geacht was.

Digitized by Google

Vlaming verbiedt de huwelijks-verbindtenis der Koningen van Tidor en Ternate. Oorlog.

nate was thans eene bemoeijing der *Hollanders*, niet alléén met de handelsbetrekkingen en den landbouw, maar zelfs met de huisselijke zaken des Konings van *Ternate*. MANDARSJA was namelijk met de dochter des Konings van *Tidor* verloofd. Deze verbindtenis had eenen duurzamen vrede tusschen de twee zoo naburige Staten kunnen te weeg brengen, maar dit zocht de Edele Maatschappij, of althans hare plaatsbekleeders, in geenen deele. Het waren, zegt VALENTIJN, de oude en nog hedendaags (1721) gebruikelijke gronden omtrent die twee Koningen, eene al te naauwe verwantschap tusschen twee voor de Maatschappij *zoo gevaarlijke* Vorsten te beletten, en integendeel altijd verwijdering, en zoo veel mogelijk oorlog tusschen die beide Staten te zoeken. Men hoopte dan tevens, in geval van oorlog, eenmaal meester van *Tidor*, en dan ook van de teelt aller kruidnagelen te zullen worden. Het was met zulk eene heillooze staatkunde, dat VLAMING den Koning van *Ternate* geraden had, zijne reeds geslotene verbindtenis met dien van *Tidor* te breken.

Vrede tusschen de twee eilanden.

Nogtans werd deze oorlog slaauwelijk gevoerd. Bij zekere gelegenheid werden drie *Hollanders* door de *Tidoreezen* gevangen, en drie gedood. De *Spaansche* bevelhebber op *Tidor* evenwel, te zwak om de *Hollanders* aan te tasten, zond de gevangenen terug, en zette zelfs den Koning in de vesting *Gamma Lamma* in hechtenis. Ook verzocht die bevelhebber om het staken van alle vijandelijkheden, waartoe hij den Koning van *Tidor* ook, zelfs met overlevering der opstandelingen, die bij hem de toevlugt genomen hadden, dwingen zou. Hoezeer VLAMING dit nu, volgens den nog bij de *Nederlanders*

Digitized by Google

ingewortelden argwaan op *Spanje*, voor list en bedrog hield om tijd te winnen, noodzaakten echter de zaken van *Amboina* hem, om het getal der vijanden van de Maatschappij althans niet te vermeerderen. Dus zond hij den Resident der regtbank, cos, en den Schout bij Nacht, GERARD ROOS, naar *Ternate*, die aldaar een vredesverdrag tusschen *Ternate*, onder toezigt van *Nederland*, en *Tidor*, onder voogdijschap van *Spanje*, tot stand bragten (*). Reeds vroeger had CALAMATTA van *Ternate* zich weder met zijn' broeder verzoend.

Dood van Reiniers-zoon.

De oorlog duurde intusschen voort met onverpoosde woede. Het einde daarvan zag de Gouverneur-Generaal REINIERSZOON niet. Daar hij noch de vereischte veerkracht, noch de noodige kunde had tot een' zoo gewigtigen post, en daarenboven door een' aanval van beroerte tot het waarnemen daarvan buiten staat was gesteld, riep hem de kamer van *zeventienen* terug; doch reeds had de dood hem, den 18den Mei 1653, in zijn vijftigste jaar weggesleept (†). Onder zijn bewind merkt men twee bepalingen op, die van zijnen, wel eens onverstandigen, Godsdienstijver getuigen. Niet alleen maande hij de Predikanten ernstig aan, om zich met de bekeering der *Chineezen*, zoo talrijk te *Batavia*, bezig te houden, maar hij gaf ook last, om zoowel de tempels der *Chineezen*, als de Moskeën der *Mohammedanen* te *Batavia* afbreken, een maatregel juist geschikt, om zich de geheele bevolking tot vijand te maken. Ook schijnt dit zoo vele zwarigheden

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 306. 310. 311.
(†) DU BOIS, p. 152.

Digitized by Google

te hebben gevonden, dat het besluit een half jaar daarna weder werd ingetrokken; maar nog geene twee maanden later (27 November 1651) werd het op nieuw bepaald. Slechts de kortheid der regering van REINIERSZOON kon den opstand hebben voorgekomen, die hieruit noodzakelijk moest ontstaan. Na zijnen dood moet het geheele besluit in het vergeetboek geraakt zijn. Dergelijke maatregelen, zoo strijdig met de *Hollandsche* verdraagzaamheid, den grondslag onzer staatkunde, schijnen de Bewindhebbers tot de terugroeping van REINIERSZOON te hebben bewogen.

Maatsuiker Gouverneur-Generaal.

Thans kon men MAATSUIKER en zijne gewigtige diensten, welke ook 's mans vroegere geloofsbelijdenis mogt geweest zijn, niet langer op den achtergrond stellen. Hij had, als Directeur-Generaal van den koophandel, een vertoog over den geheelen toestand en wenschelijke inrigting der *Nederlandsche* volkplanting in *Indiën* bij den Raad ingeleverd, waarvan de kennis ons ten uiterste belangrijk zou zijn, daar VALENTIJN hetzelve zeer heerlijk noemt; doch schoon deze Schrijver het blijkbaar onder zijn oog heeft gehad, heeft toch de achterhoudende staatkunde der Maatschappij hem zekerlijk de uitgave daarvan verboden; een verlies, hetwelk wij te meer moeten betreuren, daar VALENTIJN's uitdrukkingen, wegens *eene volkplanting* van *Hollanders*, ons bijna zou doen denken, dat hij eigenlijke *Colonisatie*, of *landbouwende* Kolonien bedoelde, een onderwerp, hetwelk in onze tijden zoo dikwerf is te berde gebragt. Het zou gewis belangrijk zijn, daarover de denkbeelden te kennen van eenen MAATSUIKER. Na den dood van REINIERSZOON werd hij

Digitized by Google

Gouverneur-Generaal (*). Eer wij zijne verrigtingen, en de belangrijke gebeurtenisſen onder zijn bewind beſchouwen, moeten wij eenen blik naar de Zuidpunt van *Afrika* wenden, waar thans eene volkplanting oprees, die misſchien MAATSUIKERS denkbeelden eenigermate verwezenlijkt heeft.

Geſteldheid der Kaap de Goede Hoop. (1651.)

De zuidelijkſte, op het westen ziende punt van *Afrika*, buiten alle tegenſpraak reeds door de *Pheniciers* omgezeild, door BARTHOLOMEUS DIAZ op nieuw ontdekt en de *Stormkaap* genoemd (welke naam echter zijn Koning in *Kaap de Goede Hoop* veranderde), en ſedert GAMA telkens door *Portugeesche* vloten omgevaren, lag nog altijd als een door *Europeërs* ongeacht landſchap daar, en werd ſlechts door een toen nog talrijk herdersvolk, de *Hottentotten*, bewoond. Het is een ſchiereiland, ten zuidwesten uitſtekende, en door drie bergen, den *Tafelberg*, *Leeuwenkop* (beiden naar de gedaanten genoemd) en den *Duivelsberg*, bezet. De *Tafelbaai*, dus genoemd naar den berg, wiens voet zij ten noorden beſpoeld, en de *Baai-Fals* ſcheiden hetzelve ten noorden en oosten van het vaste land. Verder gaande wordt het land door telkens hooger opklimmende gebergten bekoeld, die echter tevens met de hette der luchtſtreek de ongezondheid wegnemen, zoodat dit gedeelte van *Afrika* een der aangenaamſten en gezondſten is, en daarin aan *Middel-Europa* niets toegeeft. Doch eene vreesſelijke plaag bezoekt maar al te dikwijls deze oorden: gebrek aan regen. Dus zijn de *Karroes*, de tusſchen de gebergten liggende vlakten, meest altijd zandwoestijnen, en luiken ſlechts

(*) VALENTIJN. IV. D. 1. St. bl. 298. 299.

Digitized by Google

bij den regentijd op, even als de *llanos* van *Zuid-Amerika*. Alsdan zijn zij vruchtbare weiden. Het schiereiland zelf, en de onmiddelijk daaraan grenzende streek, is ongemeen vruchtbaar, doch lijdt ook maar al te dikwijls door eene droogte, die nog in de laatste jaren, bij alle mogelijke hulpmiddelen, de nieuwe *Engelsche* hoogbegunstigde volkplanting heeft doen mislukken (*). Ten noorden van het schiereiland dringt de *Saldanha-baai* diep in het land; zij ontving haren naam van den *Portugees* SALDANHA, die hier in 1503 aan wal ging. Hier landde ook in 1509 de *Portugeesche* Onderkoning FRANCESCO D'ALMEIDA, bij zijne terugkomst uit *Indië*; doch werd met 65 der zijnen door de *Hottentotten* verslagen. Dit, en het treurige lot van een' anderen uit dien landaard, MANUEL DE SOUSA DE SEPULVEDA, die, na eene schipbreuk, met zijne echtgenoote, twee kinderen en 600 der zijnen in de omstreek der Kaap verviel, en waarvan slechts 28 menschen ontkwamen (de overige vergingen door gebrek en ellende); en eindelijk het ongeluk der manschap van een *Fransch* schip, 't welk hier D'ALMEIDA's lot onderging; dit alles bragt de zoo onherbergzame kust in zulk een' slechten naam, dat geene *Europische* Natie het denkbeeld opvatte, zich daar te vestigen. Het is waar, dat HOUTMAN (1595), VAN CAARDEN (1601 en 1609), en SPILBERGEN (1601) hier aan land gingen (de laatste gaf aan den *Tafelberg* en de *Tafelbaai* hunnen naam); alsmede dat MA-

(*) Zie mijn *Vervolg op* ZIMMERMAN, *Afrika*. I. D. de *Kaap-Colonie*, bl. 1-46. en THOMSON's *Reizen door Zuid-Afrika*, II. D. bl. 147.

Digitized by Google

TELIEF (1608), VAN DEN BROEK (1633), GIJSELS, en HAGENAAR (1638), hier kwamen om zich van versch water te voorzien, en eenigen handel met de *Hottentotten* dreven, met welke zij al meer en meer bevriend werden, zoodat zij hun de brieven, voor volgende schepen bestemd, toevertrouwden; doch aan eene blijvende vestiging werd niet gedacht (*). Het scheen echter, als of een duister voorgevoel daarvan eenigen van die bevelhebbers voor den geest zweefde; althans zij zetteden van tijd tot tijd een aantal schapen aan land; zekerlijk ten behoeve van toekomstige reizigers, doch niet uit gebrek aan inlandsche schapen, want deze zijn er zeer talrijk, van de soort met een' *vetstaart*, maar op dat ook onze gewone, voor den *Europeër* meer smakelijke soort, in dit gunstige klimaat zou voortteelen (†).

De Kaap door Riebeek met Hollandsche Kolonisten bevolkt.

Eerst in 1648 kwam een wondheeler, ANTONI VAN RIEBEEK, op de uit *Indië* terugkeerende vloot op het denkbeeld, dat land eens naauwkeurig op te nemen, om de meerdere of mindere geschiktheid daarvan voor eene volkplanting te onderzoeken. Hij bewonderde de vruchtbaarheid en schoonheid van gemelde schiereiland, en vond de ligging uitnemend tot het bedoelde einde geschikt. Dadelijk bij zijne

(*) VALENTIJN; V. D. 2. St. bl. 118–123.

(†) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 123. Diensvolgens moet men het in mijn *Vervolg op* ZIMMERMAN. I. D. bl. 72. gezegde, dat de eerste schapen door MATELIEF in 1608 hier aan land gezet werden, van *Europische* schapen verstaan; want reeds vroeger hadden de *Hollanders*, en thans MATELIEF zelf, de soort met den vetstaart aldaar ingeruild, *maar vonden het vleesch zoo vet, dat zij het niet eten konden.*

Digitized by Google

thuiskomst gaf hij daarvan aan de kamer van *zeventienen* berigt. Hij zal hier zekerlijk wel hebben aangetoond, dat de lange weg naar de *Indiën* noodzakelijk eene ververſchingsplaats eischte, dat men die nergens zoo goed bijna ten halven wege kon vinden dan juist hier, waar de gezonde lucht, de welige vruchtbaarheid, en de gemaakte vriendſchap met de inboorlingen daartoe uitnoodigde. Van de laatſten hadden zich ſommigen reeds aan de *Hollandsche* kleeding gewend, en den Heer HAGENAAR in de *Engelsche* tale verwelkomd. Laatstgemelde bijzonderheid vooral verdiende de aandacht der Maatſchappij. *Engeland* begon juist toen, na de burgeroorlogen en de onthoofding des Konings, met *revolutionnaire* kracht en veroveringszucht te herrijzen; het begon den *Nederlanderen* reeds moeijelijkheden in den weg te leggen, en zoo *dat* land eenmaal eene volkplanting aan de *Kaap* had gevestigd, ware het verblijf aldaar (dit kon men na het gebeurde te *Batavia* in 1619 wel voorzien) aan de *Nederlanders* voor altijd ontzegd geweest. Met wijsheid beſloot men dus, reeds dadelijk eene uitrusting met den wakkeren ontwerper van het plan naar de *Kaap* te zenden. Den 6den April 1651 kwam hij met vier ſchepen en veel voorraad hier aan, en nam het land in naam der *Oostindische* Maatſchappij in bezit, bouwde, bij de zoogenaamde *zoute rivier*, eene ſchans van aarde en hout, die ſpoedig in een ſteenen kasteel werd veranderd, leide een ziekenhuis voor de vlotelingen aan, en, een half uur verder, eenen ruiterſtal voor 150 man, die wel van goede *Perzische* paarden voorzien waren, en voor het vee der nieuwe volkplanters tegen de rooverijen der

Digitized by Google

Hottentotten (die men te voet nooit op hunne vlugt zou hebben kunnen inhalen) moesten zorg dragen. RIEBEEK handelde met de Opperhoofden der *Hottentotten* over het aankoopen van ſchapen, runderen, en een ſtuk land, waarvoor hij hun *Europische* goederen en ſnuisterijen in ruiling gaf. Vervolgens deelde hij aan elk der medegenomene volkplanters 60 morgen lands uit, en gaf hun vee en werktuigen tot den landbouw, op voorwaarde van die na drie of vier jaren in zekere termijnen te betalen. Voor zich zelv', en om de landbouwers door een voorbeeld aan te moedigen, leide hij een ſtuk lands tot moesland en tot eenen *wijnberg* aan. Op dezen voet werd de aanbouwing voortgezet, en alles ging wel, doch er was gebrek aan vrouwen. Dus werden uit het weeshuis te *Amsterdam* een aantal meisjes ontboden, en daarna kocht men in *Hottentotsch Holland* een ander ſtuk gronds daarbij aan (*).

De oorlog in de *Molukken* werd nog ſteeds met wederzijdſche onverzoenlijke verbittering voortgezet. Wij zullen den lezer niet vermoeijen of bedroeven met het omſtandige verhaal van onbeſlisſende wreedheden, moorden en teregtſtellingen aan beide zijden. Slechts enkelde trekken van moed, of het einde van belangrijke perſonen zullen wij hem mededeelen.

De oorlog in de Molukken voortgezet.

De vesting *Laali* op *Amboina* verdedigde zich dapper tegen den Gouverneur VLAMING, en de bezetting verklaarde, *naar geen verdrag te zullen luisteren, maar zich liever aan 't einde te willen vechten.*

Verovering van Laali. Oorlog met de Macasſaren. Heldendaden der Nederlanders.

(*) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 124. 125.

Er waren namelijk eenige hulptroepen uit *Macassar* aangekomen, onbuigzame bewoners van dat eiland *Celebes*, hetwelk zich, door den *aristokratischen* vorm zijner woelige Adelregéring en door den heldenmoed zijner bewoners, onder de *Indische* gewesten zoo bijzonder als het *Polen* van den Archipel kenmerkt. Na een beleg van vijf dagen werd de sterkte bestormd, maar de *Macassaren* riepen onder 't vechten, *dat zij geene genade begeerden.* Er had zich namelijk bij hunne aangeborene dapperheid nog eene omstandigheid gevoegd, die hen tot wanhoop dreef. Een troep *Amboineezen*, met een wit vaandel ten teeken van overgave bij den Luitenant KELLER gekomen, was eerst aangenomen, doch daarna door de schandelijkste trouweloosheid om 't leven gebragt, zoo 't heette om den vijand te leeren, dat men *met de zoo dikwerf aangebodene genade niet spotten moest* (hiervan waren *nu* althans nog geene blijken). De *Macassaren*, die thans hun leven ten duurste wilden verkoopen, liepen tot over den middel in zee, tusschen en tegen de trompen van 't geweer in; ook ontkwamen er slechts zestig den dood. Zevenhonderd *Amboineezen* waren gesneuveld, vierhonderd werden gevangen genomen, en in slavernij weggeschonken. (Ook elders werden de gevangene vrouwen en kinderen als slaven en slavinnen verkocht.) *Laali* werd dus veroverd, maar aan den anderen kant werd door de opstandelingen de Koning van *Boeton* (*), AALI, die den *Nederlanderen* zeer genegen, en steeds tot hunne

(*) Aan de zuidoostpunt van *Celebes*, een vruchtbaar en boschrijk eiland.

Digitized by Google

hulpe gereed, maar wegens zijne geweldige buitensporigheden gehaat was, van zijne waardigheden, goederen, en sieraden ontbloot, naar een ellendig hutje verdreven, en daar met dolksteken omgebragt. VALENTIJN zelf erkent, dat hij zich dezen dood door het verkrachten van de vrouwen zijner Grooten en andere geweldenarijen had op den hals gehaald. Daarop belegerden de *Macassaren*, met 700 vaartuigen en 20,000 man, de vesting *Djangan Kata* op *Boeton*. Doch toen de *Nederlanders* zeven stormen hadden afgeslagen, en op het punt van bezwijken waren, openden zij zelve de poort voor den belegeraar, en deden zich met 200 naar binnen dringende vijanden in de lucht vliegen.

Ook in een ander gevecht toonden eenige *Nederlanders* hunnen heldenaard, en verzoenden de menschheid weder een weinig met ons volkskarakter, hetwelk gevaar liep, om door snoodaards eene onuitwischbare vlek te bekomen. De Luitenant FRANS TINNEKENS en de Serjant LAMBERT OTTENSZ. verdedigden zich, in een gevecht tegen de *Macassaren*, met hun geweer, zoo lang zij staan konden, zoo verwoed, dat zij langen tijd niet zonder het uiterste gevaar te genaken waren; eindelijk vielen zij als helden, na de manschap van zes vaartuigen lang en moedig te hebben weêrstaan (*).

Afval van Calamatta. Nagelboomen op Machian uitgeroeid. Vlamings gestrengheid.

Een nieuwe afval van CALAMATTA, die zich met de kroon van *Boeton* gevleid had, maar daarin teleurgesteld was, en zulks aan zijn' broeder wilde betaald zetten, belemmerde de *Nederlanders* grootelijks. De

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. 309. 311. 313. 321. II. D. 2. St. bl. 196.

Digitized by Google

oorlog, dien men als ſpoedig geeindigd beſchouwde, moest nu als van voren hervat worden, en CALAMATTA nestelde zich ook op *Amboina*. De Koning van *Ternate* daarentegen vlood in alle haast van het eiland *Boero* bij *Amboina* (*), op een klein vaartuig naar de *Hollandsche* vesting. Doch hij werd door VLAMING op *Ternate* herſteld, die tevens alle nagelboomen op *Machian* uitroeide, tegen eene ſchâvergoeding van 5000 Rijksdaalders in eens, indien de muiters op *Boero* binnen anderhalf jaar onder Koning MANDARSJA en de Maatſchappij wederkeerden; zoo niet, zouden zij ſlechts de helft genieten. Het was ongetwijfeld hard, dat de bewoners van *Machian* voor *Boero* moesten boeten, doch hierover bekommerde zich VLAMING niet; hij berekende ſlechts de mindere onkosten voor de Maatſchappij aan bezittingen en aankoop van nagelen. Immers het thans zoo veel *minder* aangekweekte getal mogt daarom in *Indië* geene hoogere prijzen gelden, maar moest die wel (daar men den alleenhandel had) in *Europa* opbrengen. Voorts werden acht of negen opſtandelingen te *Ternate*, op last van VLAMING, doorſtoken, en hunne goederen verbeurd verklaard. Bij een bezoek op de *Spaansche* vesting *Gamma Lamma* vond VLAMING die tot zijne verbazing in een' veel beteren ſtaat dan de

(*) *Boero* of *Boeroe* is na *Ceram* het grootſte der tot *Amboina* behoorende eilanden, (25 uren lang en 20 breed) bekoorlijk door bergen en bosſchen, door een groot meir, en rijk in allerlei voortbrengſelen, vooral *sago*; doch ſlecht bevolkt, en het is waarlijk te beklagen, dat de *Nederlanders* van dit heerlijke gewest, door den Heer VAN DEN BOSCH een *Eden* genoemd, niet beter partij getrokken hebben. De nagelboomen zijn er uitgeroeid.

Digitized by Google

ſterkte *Oranje*, de *Nederlandsche* hoofdplaats op *Ternate*.

Inneming van Asſahoedi. Saldi's dood. Vlaming's wreedheid.

Het fort *Assahoedi* op *Bonoa* had reeds een' geruimen tijd tot hoofdſterkte der opſtandelingen gediend. Meermalen had men vergeefſche pogingen gedaan, om dezelve te winnen. Nu gelastte VLAMING een' ſtorm. De vaandrig BUITENDIJK met eenige andere waaghalzen zou van achteren eene klip, tegen welke het fort leunt, beklimmen; terwijl 400 ſoldaten met 40 matrozen hetzelve van voren moesten trachten te overweldigen. BUITENDIJK en de zijnen volbragten hunne taak des nachts met het uiterſte levensgevaar, daar zij zich aan wortels van boomen moesten vasthouden; des morgens vroeg waren zij boven de ſterkte, en nu blies de Trompetter het vaderlandſche *Wilhelmus van Nassauwen;* het kanon der ſchepen gaf het ſein tot den ſtorm; en den 29ſten Julij, met het aanbreken van den dag, viel VLAMING op 't ſtrand op de knieën, deed een ijverig gebed, en ſprak den zijnen moed in. Zonderlinge mengeling van godsdienſtigheid en wreedaardigheid in hetzelfde karakter! Zoodra de eilanders zich van achter beſtookt zagen, verlieten zij in allerijl de verſchanſingen (negen hoog boven elkander), en vloden naar het gebergte *Kalika*. Hier meende KAITSJILI SAIDI, het hoofd van den opſtand aan deze zijde, veilig te zijn, doch hij werd door een' *Mohammedaanschen* Priester verraden. Deze ellendeling, die zijne handen menigmaal met het bloed der *Nederlanders* bezoedeld had, het zwerven in 't gebergte moede, beſloot, zich bij zijne vorige vijanden door het verraad zijner vrienden veiligheid en misſchien belooning te verſchaffen. Hij beloofde den *Nederland-*

Digitized by Google

schen bevelhebber de overlevering van dien zelfden SAIDI, wien hij daags te voren op den *Koran* trouw gezworen had. Met diepe verachting bediende zich VLAMING van den booswicht, die hem zijn' zoon als gijzelaar liet, en zich zelv' als gids aanbood. Zoo beklom men de anders ontoegankelijke schuilplaats van het Opperhoofd in 't gebergte. De verrader zelf ging vooraf, en greep het Opperhoofd onverhoeds aan, doch deze worstelde met hem, en zou hem misschien het verdiende loon zijner trouweloosheid hebben gegeven, zonder de *Nederlandsche* soldaten, die SAIDI eene diepe wond in het been toebragten. Dus behield de priester zijn leven, en SAIDI werd voor VLAMING gebragt. Uitgeput door bloedverlies, half stervend, lag hij daar voor den beschaafden *Europeër*, den man, gekweekt in eene der regerende huizen van eene stad in het menschlievende *Nederland*, het weldadige *Amsterdam*, en deze! — wij verhalen het met een bloedend hart — deze stiet hem driemaal zijne lans in den mond, onder de spottende vraag: *Slaapt gij nu, Heer Admiraal? Hoe is het, ontwaak toch!* De edele *Maleijer* opent een weinig de oogen, doch fluit die ras weder met verachting voor den snooden Christen, die *hier* de Barbaar was. Daarop werd hij aan het volk overgegeven, die hem van onder af radbraakten, van lid tot lid in stukken, en toen het hoofd afkapten. De Evangeliedienaar FRANÇOIS VALENTIJN vindt dit einde *te zacht!! Hij had*, zegt hij, *verdiend nog langer te leven, om een' schrikkelijker dood te sterven* (*).

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. 315-320. II. D. 2. St. bl. 198-200.

Digitized by Google

De zoon werd naar *Batavia*, de vrouw, eene inboorlinge van *Boeton*, derwaarts gezonden.

Deze voorſpoed (indien eene zege, met zoo veel wreedheid bezoedeld, voorſpoed mag heeten) werd door twee onheilen opgewogen. De Majoor VERHEIDEN werd omſtreeks het groote eiland *Timor* door de *Portugeezen* overvallen en met zijn meeste volk gedood. De dappere CASPAR BUITENDIJK, wien eigenlijk de zege van *Assahoedi* te danken was, werd in eene ranke boot onverwacht door *dertig Macassarsche* vaartuigen aangetast, en bezweek eerst, na twee derzelven reddeloos geſchoten te hebben. Er kwam (hetzij toevallig, hetzij door een beſluit des braven bevelhebbers) brand in het buskruid, waardoor hij en 24 der zijnen, maar ook gewis velen der vijanden, in de lucht ſprongen (*).

Dood van Verheiden en Buitendijk.

Met *Macassar* werd kort daarna een ſchadelijke vrede geſloten. De gevangenen zouden aan weêrszijden worden vrijgegeven; de Koning mogt zoo vele opſtandelingen uit *Amboina*, als hij ſlechts wilde, opnemen; en de *Macassaren* mogten vrij, ter invordering hunner ſchulden, op *Amboina* komen. Sommige vijandelijke Opperhoofden onderwierpen zich; van anderen bragten de ingezetenen de hoofden aan VLAMING, even als aan een' *Turkschen* of *Tartaarschen* Gebieder. CALAMATTA, uit *Boero* ontſnapt, zwierf nog van het eene eiland naar het an-

Vrede met Macasſar. Dood des Koningsvan Dsjiloloo.

(*) VALENTIJN, II. D. 2. St. bl. 201. 202. CRAWFURD (*Hist. van den Indischen Archipel*, Ned. Vert. III. D. bl. 432.) verhaalt de ſnoodheid van VLAMING, en te regt. Maar waarom verzwijgt hij de daden van VAN DEN BROEK, van BUITENDIJK, van TINNEKENS, OTTENSZ., en de mannen op *Boeton!*

Digitized by Google

dere, en vlood eindelijk met MADJIRA naar *Macassar*. De Koning van *Dsjilolo* werd op zee met dertig der zijnen, benevens vrouwen en kinderen, gevangen genomen. VLAMING vond niet goed, hen naar *Ternate* te zenden; dit mogt een middel zijn, om hen door 's Konings goedheid in 't leven te houden; openbare teregtstelling op *Victoria* van een' *Indischen* Koning zou onfeilbaar het volk tot wanhopigen opstand hebben gebragt; dus koos men het laagste, verachtelijkste middel, den sluipmoord. De Koning werd, met 25 der zijnen, in *stilte* in zee verdronken (*)!

Overzigt van Vlamings bestuur.

Dit was het laatste bedrijf van den bloeddorstigen VLAMING. In het oog van elken menschenvriend heeft hij zich naast de VERRESSEN, LOUVOIS, JEFFREYS en DE CELLES eene schandzuil gesticht, hoezeer men hem geen krachtig en werkzaam karakter ontzeggen kan. De rust, die thans in de *Molukken* heerschte, was geene bevrediging: het was een gesmoorde, verkropte, maar niet minder hevige haat, die slechts naar gelegenheid tot wraak dorstte, of door krachtige en tevens menschelijke vertegenwoordigers van *Nederland* kon worden verzoend. De Oostkust van *Ceram* bleef nog in openbaren opstand, waarvan VLAMING het dempen aan zijnen opvolger HUSTAART moest overlaten.

Betrekkingen met Portugal. Misnoegen der Portugeezen in Brazilië.

Tot grootere eer voor *Nederland* verstrekt de verovering van *Ceylon*, die omtrent dezen tijd werd voltooid. Doch deze gebeurtenis hangt zamen met onze betrekkingen tot *Portugal*, tot wier nadere beschouwing wij naar *Europa* en zelfs naar *Brazilië*

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 320–323. CRAWFURD, t. a. pl. bl. 433.

Digitized by Google

moeten terugkeeren. *Portugal* had met veel weêr- 1645.
zin de vijandelijkheden op *Ceylon*, de ſterke kaneel-
teelt bij het kasteel *Punto Gale*, en de herwinning
van *Negombo* gezien; en het ſtond geſchapen, dat
de nieuwe Staat eene vloot naar *Indië* zenden zou,
om dit te beletten. Doch *Frankrijks* eerſte Staats-
dienaar, de geſlepene Kardinaal MAZARIN, die met
veel tegenzin zag, dat twee vijanden van *Spanje*,
waarmede *Frankrijk* ook nog in oorlog was, elkan-
der op die wijze zouden buiten ſtaat ſtellen, om dat
Rijk te benadeelen, trachtte de zaak te bemiddelen,
en het was dan ook door de toeſpraak van den
Franschen Gezant, Grave D'ESTRADES, dat men zich
in *Nederland* omtrent het punt van *Gale* handel-
baar toonde. Wij zagen dan ook, dat MAATSUIKER
een verdrag tot ſtand bragt. Maar *Portugal* kon
daarom het verlies van *Negombo* en zoo vele belang-
rijke punten op het rijke *Ceylon* niet verkroppen.
Men moet erkennen, dat de zaakwaarnemers der Maat-
ſchappij in *Brazilië* na het vertrek van JOAN MAU-
RITS hetzelve zeer in de hand werkten. Een koop-
man van *Amsterdam*, een goudſmid uit *Haarlem*, een
timmerman uit *Middelburg*, waren, indien wij RAY-
NAL mogen gelooven, aan het hoofd van den Raad,
die te *Recife* over de belangrijkſte zaken beſliste (*).
Wij hebben reeds de zaden van bederf, de misbrui-
ken in het godsdienſtige, regterlijke en ſtaatkundige
gezien, waartegen JOAN MAURITS de Maatſchappij
zoo welmeenend gewaarſchuwd had. Vooral was de
Godsdienst een onoverkomelijke hinderpaal tot inni-
ge vereeniging der *Portugeezen* en *Hollanders*. Wij

(*) RAYNAL, L. IX. Ch. 48.

Digitized by Google

hebben in onze dagen gezien, wat Godsdiensthaat, zelfs thans nog, in dit opzigt vermag, ook zonder wettige aanleiding, onder de regtvaardigste en onzijdigste Regéring; wat moest het dan in de zeventiende Eeuw niet zijn, in een land als *Brazilië*, door *Portugeezen* bewoond, waarin de *Hollanders* verre waren van gelijke regten aan de Roomschgezinden als aan de Protestanten te vergunnen, en waarin zij aan de zoo gehate *Joden* eene blijkbare bescherming verleenden! De belastingen werden geweldig hoog opgedreven; dit hing zamen met een ontwerp, om de inkomsten met de uitgaven, door hoogere regten en bezuinigingen, gelijk te stellen. Ten einde het laatste doel te bereiken, verzuimde men de onmisbaarste vereischten tot het bestaan der volkplanting. Men liet de vestingwerken vervallen, *verkocht* de wapenen en krijgsbehoeften aan de *Portugeezen* van *Bahia* (thans in naam voor het oogenblik bevredigd), welke die zeer duur inkochten, en men gaf aan de krijgslieden zeer ruim verlof naar *Europa*, ten einde soldij uit te winnen (*).

Opstand der Portugeezen.

De maat werd eindelijk vol, en de onderdrukte *Portugeesche* ingezetenen verlangden slechts naar eene gelegenheid, om de banier des opstands te ontrollen. Daar deze zich niet opdeed, nam men tot een middel, in de Zuidlanden maar al te gemeen, tot verraad, zijne toevlugt. Een aanzienlijk *Portugees* op *Mauritsstad* wilde de voornaamste *Hollandsche* ambtenaren op de bruiloft zijner dochter nooden, hen aldaar allen, te midden van de heilige regten der gastvrijheid en de genoegens der tafel, van kant ma-

(*) RAYNAL *l. c.*

Digitized by Google

ken, als dan de ingezetenen zijner Natie tegen de *Nederlanders* te hulp roepen, en op die wijs meester van het *Recief* worden. Doch een der zamenzweerders gevoelde diep de laagheid van het ſchelmſtuk; de *mensch* zegevierde over den *vaderlander*, en hij openbaarde het voorgenomene ſtuk aan de *Hollandsche* gezagvoerders. Maar zijne landslieden bekwamen hiervan de lucht; zij ontvloden, en ſtaken de vaan des opſtands terſtond in het binnenland uit (*).

Nu bleek de heillooze ſpaarzaamheid wel, die om gewin de veiligheid van den Staat had op het ſpel gezet. Er lag ſlechts één *Hollandsch* ſchip op het *Recief*, en er was bijna geen voorraad van krijgsbehoeften. Men kon niet meer dan 300 *Nederlanders* en 200 inboorlingen bijeenbrengen. In het open veld nogtans waagden de *Portugeezen* het niet, geregelde troepen te ſtaan; maar zij verwekten eenen vernielenden *Guerilla*-oorlog, die voor de nijvere, handeldrijvende en landbouwende *Hollandsche* inwoners vooral noodlottig was. Het ontbrak den opſtandelingen bij dit ontwerp niet aan een Hoofd, geſchikt om hetzelve uit te voeren.

Viera, Hoofd der opſtandelingen.

JUAN FERNANDEZ DE VIERA was van bediende commisſiehandelaar, en naderhand koopman voor eigen rekening geworden. Bij groote kundigheden in den handel voegde hij eerlijkheid en geluk, dus rijkdom, en daarbij eene onbekrompene mildheid, die hem zeer door zijne medeburgers deed beminnen. Hij kon den oorlog niet in naam des Konings van *Portugal*, destijds met *Nederland*, zoo het ſcheen,

(*) *Leven van Frederik Hendrik*, (1737) II. D. bl. 557.

Digitized by Google

in goede verſtandhouding, voeren. Hij moest *zelf*, op eigene verantwoordelijkheid, op het gevaar af, van door JUAN IV. verloochend en zelfs aan de *Nederlanders* overgeleverd te worden, voor de onafhankelijkheid van zijn volk ſtrijden. Weldra ſchaarden zich eene menigte *Portugeesche* ſoldaten en volkplanters om hem heen. Dapper roeide daaronder de Geestelijkheid, door ruime aflaatbrieven aan de ſtrijders van VIERA den Hemel belovende. Geene *Nederlanders* waren meer veilig op hunne plantaadjen; de ſuiker werd geroofd, de ſlaven weggehaald, en het vee geſlacht; de eigenaar mogt van geluk ſpreken, wanneer hij zelf het onheil in eene ſterkte ontſnapt was (*).

Uitrusting naar Brazilië onder Schuppen en Schoonenberg.

De Maatſchappij, haren achterſtand nog niet te boven zijnde, wendde zich om hulp tot de Algemeene Staten. Zij bekwam eene halve Millioen, waarmede zij volk wierf, en den dapperen Overſte SCHUPPEN, die het land kende, benevens HINDERSON met 4000 man naar *Brazilië* zond. WOUTER SCHOONENBERG, een man van wien men veel verwachtte, werd tot Opperbevelhebber aangeſteld. Intusſchen had zich VIERA in zijne zegepraal niet laten ſtuiten. De ſterkten *St. Antonio* en *Serinham* gingen over, en daardoor werd het *Recief* zoodanig benaauwd, dat men zich in de droevige noodzakelijkheid bevond, de heerlijke, pas gebouwde *Mauritsstad*, benevens het ſchoone paleis van JOAN MAURITS te ſloopen. Bij alle deze rampen voegde zich verraad; men ver-

(*) RAYNAL, *l. c. Leven van Frederik Hendrik*, II. D. bl. 558. LUZAC, I. D. bl. 336.

Digitized by Google

haalt, dat de Majoor HOOGSTRATEN de ſterkte het *Puntal* aan kaap *St. Augustijn* voor 18,000 guldens en den eigendom van een Regiment verkocht heeft (*).

Dubbelzinnig gedrag des Konings van Portugal.

Terwijl dit alles in *Nederlandsch Brazilië* voorviel, geliet zich de *Portugeesche* Regéring, zoowel als hare bewindhebbers in *Brazilië*, als of zij aan alle deze woelingen geheel vreemd waren. De Raden van *Brazilië*, naar *Bahia* gezonden, hoorden, dat men aldaar het gebeurde voor het eerst *door hen* had vernomen. Ook zoo deed zich de Koning van *Portugal* voor. Doch een toeval leide zijne dubbelhartigheid bloot.

Een *Portugeesch* vaartuig, met krijgsvoorraad naar *Bahia* beſtemd, viel den *Barbarijschen* zeerooveren in handen. Aan boord van hetzelve waren brieven, door den Koning onderteekend, waaruit zijne kennis van den aanſlag zijner gewezene onderdanen zonneklaar bleek. Een *Jood*, door aankoop van het ſchip of het volk, meester van die papieren geworden, zond dezelve, om *Portugal* nadeel te doen, aan een' zijner ſtamgenooten in *Holland*, die zich haastte, de *Westindische* Maatſchappij daarvan te verwittigen. Men vatte dadelijk daarop eenen *Portugees*, die, zoo 't ſchijnt, in dien handel gewikkeld was, zekeren GASPAR DIAZ FEREIRA. Hij was een gunſteling van Graaf JOAN MAURITS, en met hem uit *Brazilië* gekomen. Doch echte of overdrevene vaderlandsliefde of volksgeest had bij dezen zoon van *Portugal* alle andere bedenkingen, ook die der trouw en der dankbaarheid, overwogen. Het gemeen wilde in den

(*) *Leven van Frederik Hendrik*, II. D. bl. 558–562.

Digitized by Google

Hage het huis van den *Portugeeschen* Gezant plunderen, en werd flechts door de wacht des Stadhouders terug gehouden. Ook begreep de *Nederlandschen* Regéring in *Brazilië*, dat zij op die gewaande onkunde niet te letten, maar alle *Portugeezen* van nu af als vijanden te beschouwen had. Althans de Admiraal LICHTHART vernielde met acht zijner schepen dertien *Portugeesche*, en maakte zich van hunnen Vlootvoogd meester (*). Intusschen verklaarde de Gezant van *Portugal* in *'s Hage*, DE SOUSA COUTINHO, ten plegtigste, dat de Koning zoo onschuldig was aan de onberadene drift zijner voormalige onderdanen, dat hij gaarne de gewonnen plaatsen weder aan de Staten zou ter hand stellen, en zelfs de muitelingen straffen. Doch toen men hiervoor verzekering eischte, door den afstand, bij voorraad, van *Bahia* of het *Azorische* eiland *Terceira*, maakte Koning JUAN, die flechts tijd zocht te winnen, zwarigheden, ten einde den opstand gelegenheid te geven, zich verder uit te breiden, en de Staten van het uitrusten eener vloot, waartoe zij thans, na den vrede met *Spanje*, de handen ruim hadden, te weêrhouden. Indedaad lieten de Staten zich een' tijd lang, door hunne goede trouwe verschalkt, in slaap wiegen (†), terwijl *Portugal* misschien dacht, tot zijne handelwijze geregtigd te zijn door het mede zeer dubbelzinnige gedrag der *Westindische* Maatschappij, even vóór de

(*) *Leven van Frederik Hendrik*, II. D. bl. 559. 563. 564. WAGENAAR, XII. D. bl. 12. 13.

(†) RAYNAL, *l. c.* De Koning van *Portugal* speelde in 1646 eene even dubbelzinnige rol omtrent de opstandelingen van *Brazilië*, als die van *Frankrijk* in 1831 omtrent de *Belgische* muiters.

Digitized by Google

ſluiting en bekrachtiging van het als zeker bekend ſtaande Beſtand met *Portugal*. Zoo gevaarlijk is het, ook ſlechts éénmaal van de lijnregte baan der goede trouw af te wijken, en zoo ſtraft elke zonde daartegen zich zelve in de gevolgen!

Opſtand in Afrika.

Inderdaad ontving men in *Nederland* ſpoedig berigt, dat ook *St. Paul de Loanda* in *Afrika* zich met geheel *Angola* aan het *Nederlandsche* gezag had onttrokken. De *Portugeesche* Gezant ontzag zich nu niet meer, van dit voorval en zelfs van de verdragspunten in den *Hage* kennis te geven. De Staten beſchouwden dit als eene beleediging, en zonden het ſtuk ongelezen aan den Gezant terug.

Aankomst van Schuppen. De opſtand breidt zich uit. 1646.

Intusſchen was SCHUPPEN met zijne vloot, na lang door ſtorm en onweêr geſlingerd te zijn, en ruim zoo veel door twist der Hoofden en muiterij te hebben geleden, aan het *Recief* gekomen, hetwelk eene verſterking in krijgsvolk en levensmiddelen dringend behoefde. Vijf meer bekwame mannen, dan de winkeliers, die JOAN MAURITS vervangen hadden, plaatſten zich nu aan het hoofd. Daar zachte middelen, die men in den aanvang te werk ſtelde, geen gevolg hadden; (het was nu eenmaal te verre gekomen, en zoo men eene omwenteling vergunt te werken, is, zij evenmin als een afgeſchoten pijl, te weêrhouden; (*)) daar zelfs SCHUPPEN

(*) VIERA liet zich door de gemaakte vermaningen zijns Konings, om de wapenen neder te leggen, geenszins weêrhouden, daar hij zeker was van de geheime bedoelingen van het *Lisbonsche* Kabinet. „De Koning," riep hij uit, „kent onze „zelfopofferingen en ijver voor zijne zaak niet! anders zou „hij veeleer onze zaak uit alle magt begunſtigen." Hij wist zijnen geest aan alle de zijnen, waaronder zekere BARETO,

Digitized by Google

meermalen de nederlaag kreeg, ging men weder tot het andere uiterſte, tot middelen van de uiterſte geſtrengheid of liever wreedheid, over (*). Het land rondom het *Recief* en op *Tapariba* werd, in zoo verre het door den vijand verſchoond was, nu door onze eigene troepen deerlijk verwoest, en men wil, dat wel tweeduizend *Portugeezen* en andere inwoners om het leven gebragt werden. Dit ſcheen aan te duiden, dat men het land nu verloren achtte, en hetzelve, vóór het afſcheid, ſlechts zoo veel mogelijk trachtte te vernielen. Een *Portugeesch* koopman, die te *Paraïba* gekomen was, om wegens de overgave dier vesting te onderhandelen, werd opgehangen, en zijn lijk op een rad gezet (†). Nu was het niet mogelijk, aan verdere onderwerping der ingezetenen te denken. De *Nederlanders* waren voortaan niet meer enkel *ketters* of oude gebieders, die men trachtte te lozen; het waren onverzoenlijke vijanden, die men trachtte uit te roeijen. Om den geheelen ondergang der kostbare volkplanting voor te komen, werd eene nieuwe vloot van 50 groote ſchepen met 6000 man, onder bedekking van 12 oorlogſchepen, in gereedheid gebragt. De *Portugeesche* Gezant deed nog eene laatſte poging, om
1647. die afzending te beletten. Hij beloofde hulp aan de Maatſchappij, en het zenden van eenen nieuwen Onderkoning, tevens echter aanmerkende, dat de Maatſchappij, geheel buiten toedoen van *Portugal*, door

---

en VIDAL uitmuntten, mede te deelen. RAYNAL, L. IX. Ch. 47.

(*) LUZAC, I. D. bl. 338.

(†) *Leven van Frederik Hendrik*, II. D. bl. 561. 562.

Digitized by Google

ondragelijke belastingen en knevelarijen zich zelve dit onheil berokkend had. De Staten vonden deze aanmerkingen van een' vreemden Gezant zeer ongepast, en zonden de vloot af.

Verfchillen over de nieuwe uitrusting. W. Cz. de With.

Vergeefs had men JOAN MAURITS, wiens uitnemend beleid thans te laat ingezien werd, trachten over te halen om op nieuw de Landvoogdij te aanvaarden. Hij bedong thans voorwaarden, die men niet kon of niet wilde aannemen. De ingefcheepte krijgslieden morden, zoowel over het voedfel als over de behandeling. Daarbij kwam verfchil over het regtsgebied (*). De *Westindische* Maatfchappij beweerde, dat de gezondene troepen moesten befchouwd worden als geheel aan haar afgeftaan. Doch Prins WILLEM II., in dit jaar zijnen vader FREDERIK HENDRIK in de ftadhouderlijke waardigheid opgevolgd, een jongman van een' vurigen, onbuigzamen en krijgshaftigen aard, beweerde, dat het flechts eene *hulp* was aan die Maatfchappij verleend, en dat de aanftelling, althans van fommige Officieren, aan hem ftond. Daarbij was hij geleid door het befef der volkomene ongefchiktheid van den Prefident en Raden in *Brazilië*. Zoo was onder anderen zekere HAEX, die flechts in den Raad gedrongen was, om fchulden voor zijne meesters in te vorderen, naar het vaderland gekomen, om hulp te verzoeken. Ondervraagd zijnde naar den ftaat van zaken in *Brazilië*, gaf hij blijken van diepe onkunde en verkeerde maatregelen in het beftuur der volkplanting. Verfcheidene pogingen tegen *Bahia* waren door gebrek aan beleid geheel en al mislukt, en fchoon men het eiland

(*) LUZAC, I. D. bl. 339.

Digitized by Google

Taparica tegen over *Bahia* bezet had, en SCHUPPEN eenen aanval der *Portugeezen* aldaar met een groot verlies had afgeslagen, waren evenwel de maatregelen zoo geheel verkeerd, dat het onmogelijk scheen, aldaar te kunnen stand houden. Nogtans zegevierde de kwalijk gewijzigde handelgeest, gevoegd misschien bij rijzend wantrouwen op den jeugdigen en doortastenden Stadhouder. Het bewind in *Brazilië* bekwam de beschikking over de vloot en het leger. De eerste stond onder den beroemden zeeheld WITTE CORNELISZ. DE WITH, een' man van onbuigzame gestrengheid, en die zich zelv' te veel gevoelde, om iets toe te geven. De Overste SCHUPPEN, thans in *Brazilië*, werd Opperbevelhebber onder den titel van Luitenant-Generaal, wien het beleid des oorlogs naar bevind van zaken, zonder vast plan, toevertrouwd was (*).

De WITH beklaagde zich intusschen, dat zijne twaalf oorlogschepen te zwak waren, om eene verbazende uitrusting, die in de *Portugeesche* havens gereed gemaakt werd, genoegzaam het hoofd te bieden. Men vroeg hem, of hij *vrees* daarvoor koesterde. *Ik heb nooit mijn' vijand den rug toegekeerd*, was het antwoord des zeehelds, en hij drong niet verder op versterking aan, even min als later DE RUITER in een dergelijk geval.

De With's gedwongene werkeloosheid. 1649.

In *Brazilië* gekomen, waar thans niet meer dan drie plaatsen, het *Recief*, *Paraïba* en *Rio Grande*, de Maatschappij gehoorzaamden, voelde de WITH zijnen moed dadelijk door de schikking, die hem aan

(*) Jonkh. VAN DE CAPELLE VAN AARTSBERGEN, *Gedenkschriften* II. D. bl. 222-228.

Digitized by Google

de onervarene Bewindhebbers onderwierp, aan banden gelegd. Hij wilde terſtond, zoo te land als ter zee, den vijand aanvallen, doch hij werd meer dan eene maand werkeloos gehouden aan het *Recief*. Naderhand mislukte een voorgenomene togt tegen *Bahia*, door de onvoorzigtigheid van een' zijner onderbevelhebbers, en hij keerde vruchteloos terug.

Hij wordt tegengewerkt en keert terug.

Even min gelukten zijne andere ondernemingen. Jagt makende op twee *Portugeesche* oorlogſchepen, nam hij een derzelve; de manſchap van het andere, geene kans tot ontſnappen ziende, beſtond een moedig ſtuk. Zij ſtak het vuur in 't buskruid, en deed zich zelve met twee *Nederlandsche* ſchepen in de lucht vliegen; naauwelijks ontſnapte dat van DE WITH. Hij beſchermde vervolgens eene landing op *Taparica* bij *Bahia;* doch moest, terwijl aldaar niets uitgevoerd werd, met zijn ſmaldeel werkeloos eene maand lang tegen ſtorm en hooge zee worstelen. Hoogst verdrietig over deze teleurſtellingen, verbitterd door het — ware of valſche — denkbeeld van verwaarloozing en verachting, dat in zijne ziel wortel geſchoten had; vooral misnoegd, om dat men zijne aanzoeken om het noodige voor de vele zieken en gekwetſten op de vloot met een verachtelijk ſtilzwijgen had beantwoord, ſchreef hij een' brief aan de Algemeene Staten, waarin het gevoel van een' vrijen *Hollandschen* zeeman uit de doorluchtige zeventiende Eeuw uitnemend, hoezeer dan ook in eenen ruwen vorm, doorſchittert. „Zoo de „minſte ſlaaf, ja een hond, op 't *Recief* ziek was, „zou meer zorg daarvoor gedragen worden tot *fou-* „*lagement* voor denzelven, als wel voor een' Admi- „raal alhier met zijn volk gedaan wordt; waaruit

Digitized by Google

„(Gij) de genegenheid te onswaarts wel kunt be-„merken." Hij waagde dus eene grove overtreding der krijgstucht, en hoewel die ſtap door den reddeloozen ſtaat zijner manſchap en ſchepen, waarvoor op het *Recief* niets voorhanden was, zich eenigermate mag laten verontſchuldigen; te regtvaardigen is die niet in een' krijgsman, waar met het verlies der ondergeſchiktheid, ook van den hoogeren, alles in duigen ſpat. Een verlof, aan hem tot terugkeering naar het vaderland verleend, werd herroepen; hij beſloot de „*Compagnie op den Hongerberg*" gelijk hij het *Recief*, door het gebrek reeds aangegrimd, noemde, te verlaten, en ſtevende indedaad, nu men aan zijne herhaalde vertoogen het oor niet leende, met twee zijner ſchepen huiswaarts (*). Hier werd hij op 's Prinſen last van wege de Algemeene Staten in hechtenis genomen, doch door de Staten van *Holland* beſchermd, hetwelk de reeds zwevende geſchillen tusſchen die ſtaatsligchamen niet weinig verzwaarde. Hij bleef in hechtenis tot na 's Prinſen dood, wanneer hij weder de vrijheid erlangde.

Belemmeringen eener krachtige toerusting naar Brazilië. 1649.

De Staten, eindelijk het opzettelijk dralen en weifelen van *Portugal* moede, namen het beſluit, zoowel de *Oost*- als *Westindische* Maatſchappijen te magtigen, om bij wijze van ſchâverhaling de *Portugeesche* ſchepen te doen opbrengen, tot dat het verlies, in *Brazilië* en elders geleden, volkomen geboet zou zijn. De *Oostindische* Maatſchappij had hierin te meer belang, daar zij door tusſchenkomst der Staten

(*) Mr. J. C. DE JONGE, *Verhandelingen en onuitgegeven stukken betrekkelijk de Geschiedenis der Nederlanden*, (*uit* DE WITH, *dagboek en brieven*) I. D. bl. 160-169.

Digitized by Google

de *Westindische* met anderhalve Millioen was te gemoet gekomen. Men beraamde middelen om 3500 man naar *Brazilië* te zenden (een geringe onderſtand, wanneer men de belangrijkheid van het voorwerp in aanmerking neemt), en eindelijk verlangde men van de deelgenooten der W. I. Maatſchappij eene nieuwe bijdrage van twaalf ten honderd. Maar *Friesland*, hetwelk zeer euvel opnam, dat men die Provincie bij de vernieuwing van het octrooi der *Oostindische* Maatſchappij had voorbij gegaan, wilde niets tot de kosten bijdragen (*). Dus verliepen de jaren 1649 en 1650 werkeloos, waarin men, door geenen uitheemſchen oorlog belemmerd, terwijl koophandel en zeevaart in den hoogſten bloei ſtonden, met gemak, zoo 't ſcheen, het door tachtig jaren ſlavernij verzwakte *Portugal* had kunnen tot reden brengen. Maar de binnenlandſche onlusten tusſchen WILLEM II. en de meerderheid der Staten van *Holland* hielden aller gemoederen bezig, en deden de heerlijkſte onzer volkplantingen uit het oog verliezen.

Afbreking der onderhandelingen met Portugal.

De Koning van *Portugal* was nogtans niet zonder bekommering. Nog altijd was zijne vloot niet uitgezeild. Hij ſcheen alles van de onderhandelingen te willen afwachten. Zijn Gezant, DE SOUSA MACEDO, kwam in September 1650 in *'s Hage*, doch werd eerst in Maart 1651 in de *Groote* Vergadering der Algemeene Staten, die na den dood van WILLEM II. in den *Hage* zat, ten gehoore toegelaten. Zijne voorſlagen kwamen uit op *vergoeding in geld* voor

(*) AITZEMA, *Zaken van Staat en Oorlog*, XXIX. B. *Leven van* WILLEM II., II. D. bl. 398. 399.

Digitized by Google

Brazilië, daar de Koning de *Portugeezen* niet dwingen kon, om onder het *Nederlandsche* gezag terug te keeren. Hij beloofde daartoe 8 Millioenen, en 800,000 gulden bepaaldelijk voor *Zeeland*, waar de meeste schade geleden werd, doordien men uit die Provincie vooral naar *Amerika* voer. Ook zou de Maatschappij met een bepaald aantal schepen in *Brazilië* mogen handel drijven, en daarenboven den zouthandel te *St. Ubes* in *Portugal* hebben. Doch de Staten wisten of verbeeldden zich, dat de Gezant in last had, om te handelen over de *teruggave* van *Brazilië*, en dus verwierpen zij alle deze voorstellen. De Gezant bekwam een' wenk om zich te verwijderen, en de vijandelijkheden zouden een' aanvang nemen (*).

Het geval was thans, gelijk zestig jaren later, toen *Nederland* en *Engeland* den Koning van *Frankrijk* noodzaken wilden, zijn' eigenen kleinzoon te onttroonen, op straffe van oorlog; een harde eisch, die niet dan tegenspoeden voor de eischers ten gevolge had. Dus wilde men ook nu *Portugals* regéring tot beoorloging harer eigene onderdanen dwingen; en, daar zij hiertoe natuurlijk niet kon overgaan, verzuimde de Staat nogtans de uitrusting eener zeer aanzienlijke vloot, het eenige, maar ook waarschijnlijk vermogende middel, om de verlorene gewesten te herwinnen. Nogtans was misschien de volkshaat reeds te fel geworden, om de herstelling der *Nederlandsche* regering in *Brazilië* mogelijk te maken. Hoe het zij: de poging daartoe werd van eene andere zijde verhinderd.

(*) WAGENAAR, XII. D. bl. 200-202.

Digitized by Google

Met klimmende bezorgdheid zagen onze overzeesche naburen, de *Engelschen*, de voortgangen der *Nederlanders* in koophandel, fabrieken en scheepvaart. Hun handel overtrof dien der *Engelschen* ruim vijf malen. Hunne oorlogsvloten bedekten alle zeeën. Zelfs in eene *Engelsche* haven, in *Duins*, had TROMP eene groote *Spaansche* vloot vernietigd. Zoo lang echter de wettige regéring van KAREL I. (hoe genegen ook voor *Spanje*, en hoe ijverig bezig aan de schepping eener zeemagt) bestond, had *Nederland* van de *Engelschen* niets te vreezen. Ook de burgeroorlogen tusschen den Koning en het Parlement hadden dezen wel andere bezigheden gegeven. Doch toen de omwenteling in *Engeland* zegevierde, toen de *Independenten* (de *Jakobijnen* van dien tijd) door het leger en den Generaal CROMWELL ondersteund, de gematigde partij onderdrukt, het Parlement overheerscht, en den Koning op 't schavot gebragt hadden, toen ontwikkelde zich, gelijk altijd, de onweêrstaanbare zucht der *Revolutionairen* tot oorlog. Met *wien* zou men dien echter beginnen? Natuurlijk met den vijand, van wien de meeste buit te halen was, en die de Natie het best zou bezig houden; namelijk de scheep- en kooprijke *Vereenigde Nederlanden*. Men verlangde dus, regt naar den aard der latere *Fransche* navolgers van de *Engelsche* omwenteling, eene *inlijving* van het Gemeenebest der *Vereenigde Nederlanden* met de Republiek der Koningsmoorders, en toen onze Staat met huivering hiervan terugdeinsde, zocht men een voorwendsel, om tot de oorlogsverklaring te komen. Deze oorlog was voor ons zeer noodlottig. Hij kostte ons het leven van den ouderen TROMP en van VAN GALEN,

De Engelsche oorlog belet de pogingen tegen hetzelve.

1652.

Digitized by Google

die, ſchoon met roem bedekt, daarin ſneuvelden; de koophandel en zeevaart werden geheel geſtremd; al de zeeſchade, te voren in den oorlog tegen *Spanje* bekomen, had met elkander den handel nooit zulke zware ſlagen toegebragt, als deze oorlog alleen. Daar dus de geheele zeemagt van den Staat, daarin gebezigd, naauwelijks genoegzaam was tot afwéring van den vijand, is het zeer natuurlijk, dat er aan eenen togt naar *Brazilië* niet kon gedacht worden. Het daarop gevolgde verlies dier onwaardeerbare volkplanting is dus, even als later dat van *Nieuw-Nederland*, *Ceylon*, de *Kaap* en de beste volkplantingen in *Guyana*, het werk der *Engelschen*, die alle onze buitenlandſche bezittingen met een naijverig oog betrachten.

Verovering van het Recief door de Portugeezen.

Onder beſcherming dan van dezen oorlog, die *Portugal* de handen ruim liet, en de *Nederlanders* belette, de volkplanters in *Brazilië* met mond- en krijgsbehoeften te onderſteunen, (waarvoor Koning JUAN den overweldiger CROMWELL ook dankbaar een voordeelig handelsverdrag toeſtond,) zeilde eindelijk de *Portugeesche* vloot in 1653 uit, en belegerde terſtond het *Recief* (*). *Portugal* had den voorſlag der Staten niet aangenomen, om hen in het bezit dier vesting, van *Paraïba*, *Rio Grande* en *Siara* te laten, en vrijheid van koophandel en Godsdienst in geheel *Pernambuco* te gunnen, tegen de vrijſtelling van het *Recief*, ook voor *Portugeesche* ſchepen. Het gebrek aan levensmiddelen was knellend, en toen nu de *Portugeesche* vloot in het begin van 1654 verſcheen, was de geringe *Nederlandsche* magt tegen haar niet meer beſtand. De laatſte ſterkte op het

(*) WAGENAAR, XII. D. bl. 382-384. 385.

Digitized by Google

Recief moest zich, benevens alles wat nog in *Brazilië* in ons bezit was, overgeven, tegen vrijen aftogt naar 't vaderland. SCHUPPEN en SCHOONENBERG werden aldaar in hechtenis genomen, en over verkeerd beleid aangeklaagd, doch vrijgesproken Dus verloor *Nederland* tevens ook *Paraïba* en *Rio Grande*, met nog wel 300 mijlen kustland. Na vierentwintig jaren bezits moest het schoone *Brazilië* door *Nederland* worden verlaten, eene gebeurtenis, die den dichter der *Geuzen* ruim eene Eeuw later de smartelijke uitboezeming ontlokte: *Verzuimd Brazil! Toen* maakten de *Engelschen* vrede, doch niet, zonder *Holland* de schandelijke belofte te hebben afgeperst, dat het, ten gevalle van een' schijnheiligen overweldiger, nimmer den eenigen afstammeling zijner verdedigers die verdediging zou toebetrouwen (*).

Hervatte oorlog op Ceylon. Veldtogten van 1653 en 1654.

Maar nu kon men zich ook op het trouwelooze *Portugal* wreken, en men deed dit met verdubbelde kracht. De onderhandelingen, die de zaken niet alleen in *Brazilië*, maar ook in *Oostindië* hadden slepende gehouden, waren nu afgebroken, en de oorlog hervat, ook in *Ceylon*. In October 1652, toen er geene hoop meer op vrede met *Portugal* was, deed de Gouverneur van *Punto Gale* den vrede opzeggen, ten gevolge waarvan de *Portugeezen*, hoewel eerst zeer verlegen, zich weldra in een' geduchten staat van tegenweer stelden. Alléén langs de min vruchtbare en woeste Oostkust en in het Zuiden hadden de *Nederlanders* bezittingen; de veel

(*) AITZEMA, III. D. bl. 1116-1125. WAGENAAR, XII. D. bl. 381-384.

Digitized by Google

ſchooner en rijkere West- en Noordkusten met de kaneelbosſchen en parelvisſcherijen waren nog in het bezit der *Portugeezen*.

De veldtogten van 1653 en 1654 nogtans waren voor de *Nederlandsche* wapenen, niettegenſtaande hunne vereeniging met RAJA SINGA, die nu de verdrijving der *Portugeezen* van de kusten hoopte door te zetten, niet zeer gelukkig. De *Portugeesche* Kapitein-Generaal, *Don* MANÖEL DE MASCARENHAS, werd door zijne eigene ſoldaten gevangen genomen, en door CASPAR FIGUEIRA vervangen, die meer vertrouwen bezat. Van dit oogenblik af herleefde de moed bij de *Portugeezen*, en de *Nederlanders* ſchoten in verſcheidene gevechten te kort. Bij *Angoratote* werd een *Hollandsche* post overweldigd; eene aanzienlijke *Portugeesche* verſterking onder DE MELO DE CASTRO kwam op *Ceylon;* doch de *Portugeezen* werden bij *Manaar* door den Keizer van *Candy* geſlagen. Andere gedeeltelijke gevechten gaan wij voorbij. In Januarij 1655 behaalden de *Portugeezen* onder FIGUEIRA eene ſchitterende overwinning op RAJA SINGA, de grootſte die zij immer op dien Vorst hadden bevochten. Weldra namen echter de zaken een' anderen keer door de komst van GERARD HULFT (*).

Gerard Hulft door Maatſuiker naar Ceylon gezonden.

Deze wakkere en onverſaagde krijgsman, die zich in den *Engelschen* oorlog ongemeen had onderſcheiden, was door het Bewind der Maatſchappij, eigenlijk om andere redenen, naar de *Indiën* gezonden. Hij zou aldaar het beſtuur van MAATSUIKER, wien

(*) VALENTIJN V. D. I. St. (*Ceylon*) bl. 137. RIBEYRO, *Hist. de l'Ile de Ceylon*, L. II. Ch. 17-20. p. 315-329.

Digitized by Google

men ſcheen te wantrouwen (*), van nabij in het oog houden als Directeur-Generaal van den Koophandel. (Verſcheidene beroemde mannen in 't Oosten waren niet minder als krijgslieden, dan als handelaars uitſtekend). Den doorſchranderen MAATSUIKER was zulk een beſpieder zijner daden ten hoogſten onaangenaam. Hij zocht hem van de hand te zenden, en bedacht daartoe een zonderling middel. In den Raad van *Indië* ſtelde hij voor, dat de zaken van *Ceylon* niet vooruit gingen, en dat dit hoogstbelangrijke eiland de tegenwoordigheid van iemand vereischte, wiens perſoonlijk aanzien de krijgsverrigtingen een' beteren keer kon doen nemen. Hij zelf bood zich daartoe aan, zoo niet de Raad iemand van grooter bekwaamheid wilde verkiezen. Dit aanbod ſcheen te minder vreemd of gezocht, daar MAATSUIKER vroeger, zoo als wij boven zagen, met onderſcheiding op *Ceylon* had gediend. Doch de doorſlepene Landvoogd had zijne berekening gemaakt op het karakter van HULFT, hetwelk door hem reeds doorgrond was. Moed, rondborstigheid, edelaardigheid, misſchien met zekere voorbarigheid vereenigd, maakten daarvan de hoofdtrekken uit. Terſtond rees hij (de eerſte na den Landvoogd in rang) op, en zeide, niet te zullen dulden, dat de Algemeene Stadhouder *Batavia*, waar zijne tegenwoordigheid onmisbaar was, verliet, dat zulks dan veeleer *zijn* pligt zou wezen. MAATSUIKER, verheugd van den grootmoedigen HULFT zoo

(*) Zou ook de *Roomschgezinde* afkomst, en het gerucht, hetwelk MAATSUIKER tot eenen geheimen *Jezuït* maakte, hiervan de oorzaak kunnen geweest zijn?

Digitized by Google

ſpoedig in den ſtrik te zien vallen, verhief deszelfs deugd hemelhoog, en deszelfs bekwaamheden verre boven de zijne. Misſchien had HULFT gedacht, dat ook nog wel andere ſtemmen zich zouden hebben verheven, doch hiertoe gaf MAATSUIKER geen' tijd; hij ſtelde terſtond den Generaal HULFT aan de anrede Raden als Bevelhebber des legers op *Ceylon* voor, hetwelk dadelijk beaamd werd. Dus wordt ten minſte het geval bij onze Geſchiedſchrijvers voorgeſteld; doch of de moedige HULFT zich wel zoo bedrogen gezien heeft in zijne hoop, dat anderen *na hem dat zelfde aanbod zouden doen*, hetgeen hij ſlechts welſtaanshalve gedaan had, komt ons in een karakter als het zijne even zoo twijfelachtig voor, als wij de list van MAATSUIKER daarentegen met diens geaardheid overeenkomſtig vinden (*).

Staat van zaken op Ceylon.

In 1655 kwam dan HULFT op *Ceylon*, alwaar de *Hollanders* ter zee wel eene overwinning hadden bevochten, in welke twee *Portugeesche* fregatten veroverd, twee aan ſtrand, en drie of vier andere op de vlugt gedreven werden; doch te lande waren de *Portugeezen*, zoo niet de ſterkſten, dan toch op gelijken voet met de vereenigde *Nederlanders* en *Cingaleezen*. Zij hadden pas een dapper en kundig Opperhoofd in ANTONIO DE SOUSA COUTINHO bekomen (†).

Beleg van Caliture.

Terſtond na de komst van HULFT werd beſloten tot het beleg van het ſterke *Caliture*, (*Kalitoer*) aan

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 298. 300. 301.

(†) VALENTIJN, V. D. 1. St. (*Ceylon*) bl. 139-146. BALDEUS, *Ceylon*, bl. 146.

Digitized by Google

eene ſchoone rivier, eene dagreis van *Gale* ten noordwesten gelegen. Na eene belegering van vijftien dagen onderwierp zich de vesting, door honger geprangd; de Officieren moesten naar het tegenoverliggende *Indische* ſchiereiland, de manſchappen over *Batavia* naar *Portugal* worden vervoerd. De *Portugeezen* zelve erkennen, dat 250 man, die men hier verloor, tot hunne beste troepen behoorden. Men vond in deze ſterkte veel krijgsbehoeften. Zij opende den weg naar *Colombo*, de hoofdſtad der *Portugeezen* op *Ceylon*, door welke men, na de *Portugeezen* in de twee hevige gevechten van *Panatoure* (waarbij zij 150 dooden achterlieten) en *Montuel* te hebben teruggedreven, post vatte, om de belegering derzelve te ondernemen.

Ligging van Colombo. Nederlaag en ſchrik der Portugeezen.

Colombo, volgens ſommigen naar eenen lommerrijken boom des eilands *Colambo*, volgens anderen naar COLUMBUS genoemd (hetwelk in de *Portugeezen* minder waarſchijnlijk is), ligt ten zuidwesten van *Ceylon* in eene ongemeen bekoorlijke landſtreek, rijk aan kokos- en andere boomen, welke dit eiland zoo overvloedig voortbrengt. De rivier, die voorbij de ſtad zich in eene zeebogt verliest, ontſpringt uit den hoogen *Adams piek* (op wiens kruin het ingedrukte merk van een' *kolossalen* voet volgens de *Mohammedanen* dat van ADAM is), en is rijk aan visſchen, doch ook aan *kaymans* (krokodillen). Tusſchen *Colombo* en het meer noordwaarts gelegene *Negombo* is het land rijk aan de ſchoonſte kaneelboomen van *Ceylon*, en dus der wereld. De haven is goed voor kleine en middelmatige ſchepen; de grooteren vertoeven op de reede of baai. De bemagtiging dezer ſtad had den *Portugeezen* zeer veel bloed

Digitized by Google

gekost, maar zij was thans door hen in een' geduchten ſtaat van verdediging gebragt, en met ſterke wallen, bolwerken en breede grachten bijna ontoegankelijk gemaakt (*). Nogtans verſpreidde de tijding der twee gevechten, waarin de kern der *Portugeesche* magt (volgens hun eigen getuigenis) verſtrooid of gedood was, zulk eenen ſchrik in *Colombo*, dat vrouwen en kinderen een deerlijk jammergeſchrei aanhieven. De poorten werden geſloten; niemand mogt, zonder wel gewapend te zijn, uit zijn huis gaan; men zou den Onderkoning van *Goa* van den ſtaat van zaken kennis geven. Doch de daartoe afgevaardigde zendeling ontdook dezen last. De *Portugeezen* verhalen, dat de Majoor VAN DER LAAN, een dapper krijgsman, maar gezworen vijand der *Portugeezen*, de talrijke verdwaalden, die men in de bosſchen gevangen nam, bij twintig tot dertig liet doodſchieten; waaronder zich ook een uitſtekend beſpieder der bijna ontoegankelijke bosſchen van het eiland bevond. Doch de meer menſchelijke HULFT maakte aan deze ſlagting een einde; aan zestig gevangenen, die hij nog vond, werd het leven geſchonken.

9 Novemb. 1655.

Hulp van Raja Sniga aan de Nederlanders verleend. Hunne beſtorming afgeſlagen.

Intusſchen kwam ook de Keizer van *Ceylon*, met een heir van 20,000 tot 30,000 man (†), ter hulpe der *Nederlanders* optrekken. HULFT deed de ſtad dadelijk hevig beſchieten, en weldra te land en ter zee beſtormen, doch aan de zeezijde viel het ſchip *de Maagd van Enkhuizen*, geweldig door de *Portu-*

(*) BOGAERTS, *Historische Reizen door Azia*, bl. 327. 328. WOUTER SCHOUTEN'S *Reizen*, N. Druk, I. D. bl. 182. 298. HAAFNER'S, *Reis door Ceylon*, bl. 135. 152. (N. Druk.)

(†) Deze opgave is van den *Portugeeschen* kant, en dus

Digitized by Google

geezen beſchoten, hun in handen, nadat bijna al het volk was geſneuveld. Ook aan de landzijde moesten VAN DER LAAN en HULFT zelf, die hier bevel voerde, op twee verſchillende punten afdeinzen. De *Portugeezen* begrootten het verlies der *Hollanders* op duizend man, tegen ſlechts dertig der hunnen; het naburige meir zou rood geworden zijn van bloed, en met lijken, wapenen, vaandels en trommels bedekt; de *Hollanders* zelve berekenden hun verlies aan dooden en gekwetſten op 550.

IJsſelijke hongersnood in Colombo. Dood van Hulft.

Naderhand werd het beleg ſlaauwer voortgezet; van tijd tot tijd nogtans werd de ſtad zoowel met bommen boven, als met mijnen onder den grond geteisterd; doch het ergſte voor de ſtedelingen, die zich tegen geweld moedig verdedigden, was het gebrek. De menſchen vielen dood op de ſtraat neder: de rijst, het gewone voedſel in die gewesten, was niet te bekomen; ook water ontbrak door het uitblijven van den gewonen regen. Honden, katten en ratten werden ten duren prijze opgekocht. Dit alles veroorzaakte rooden loop en pest; de ellende groeide zoo aan, dat velen poogden te ontſnappen, of ook, met de berigten wegens de ontſteltenis in de ſtad, bij drie- of vijfhonderd te gelijk naar buiten gedreven, doch door de belegeraars weder naar binnen gejaagd werden. Nu rees de nood tot eene ſchrikbarende hoogte. In het ziekenhuis ſtierven er zeventig op éénen dag. Twee moeders wer-

---

wel overdreven. Zie dezelve in het *Portugeesche* verhaal der belegering van *Colombo* door de *Portugeezen*, bij BALDEUS, *Ceylon fol.* bl. 108. Hieronder waren in allen gevalle ook niet enkel krijgs- maar tevens werklieden en lastdragers (*koelis*) begrepen.

Digitized by Google

den ter dood verwezen, om dat zij hare kinderen hadden verſlonden. De *Portugeesche* burgers van *Colombo* deden nu eene poging, om RAJA SINGA tot een verbond over te halen, doch te vergeefs. Integendeel verzocht hij met de grootſte belangſtelling den *Hollandschen* Opperbevelhebber, zich zoo niet aan perſoonlijk gevaar bloot te ſtellen, zeggende, *dat bij zijn verlies de parel van 's Konings oog zou verloren gaan.* Ook ontving de Keizer den *Hollandschen* Veldheer met uitſtekende eerbewijzen, en over 't algemeen was de verſtandhouding tusſchen de *Nederlanders* en *Cingaleezen* nimmer hartelijker dan gedurende dit beleg. De *Nederlanders* ontvingen van tijd tot tijd ſchepen met krijgsbehoeften en leeftogt; voor de belegerden kwam in de zes maanden, die het beleg duurde, geen bootje binnen. Maar de *Nederlanders* leden een zwaar verlies in hunnen Veldheer, die, pas uit de legerplaats van den *Raja* teruggekeerd, bij het bezigtigen der werken, waarin hij zich te onvoorzigtig waagde, en terwijl hij het vuur in eene mijn trachtte te blusſchen, doodelijk gekwetst werd, en eenige oogenblikken daarna overleed.

10 April. 1656.

Karakter van Hulft. Zonderlinge voorſpellingen nopens hem.

HULFT ſtrekte onzer Natie in de *Indiën* allezins tot eere. Hij was, volgens het getuigenis van BALDEUS, (den veldprediker in het leger, en naderhand Predikant te *Colombo*), minzaam en lieftalig, ſpraakzaam en welſprekend, van onvermoeiden ijver bezield, bedreven in krijgshandel, in de regten en zelfs in de Godgeleerdheid. Met deze zielshoedanigheden ſtonden de natuurlijke ſchoonheid en door oefening verkregene vaardigheid van zijn ligchaam in het ſchooniſte verband, zoodat, volgens BALDEUS, de natuur in hem

Digitized by Google

zulk eene ſchoone harmonie van geest en ligchaam vertoonde, als ſlechts aan weinigen mag te beurt vallen (*). Het is als iets bijzonders aangeteekend, dat de dood van HULFT, door twee zeer verſchillende perſonen, als 't ware voorzegd is. De dichter VONDEL, die met den Generaal, zoo 't ſcheen, bevriend was, zond hem naar *Indië* zijne afbeelding, met een uitmuntend vers, waarin hij den held in eenen waarſchuwenden droom verhaalt, dat hem bij het vervolgen eener *duif* een zwaar ongeluk dreigde (†).

(*) Zie over het beleg van *Colombo* het dagverhaal zoowel der *Nederlanders* als *Portugeezen* uitvoerig bij BALDEUS, *Ceylon*, bl. 97. en *verv.* en bl. 205. en *verv.* (verkeerdelijk 105. genommerd.)

(†) De duistre nacht bedekte met haar vlogelen
De kamer, daar ik eenzaam lag en ſliep,
Als HULFT, belust op vangst van 't puik der vogelen,
(Zoo 't ſcheen) door 't rijk kaneelbosch jagen liep.
Hij volgde in 't end een duif, wier pennen blonken
En flikkerden van zilver, en fijn goud
En purperverw', en ſcheen van min 't ontvonken,
Om zoo veel ſchoons als hare pluim ontvouwt.
De boschduif ſtreek op een kaneelboom weder,
De *Hollander*, gedoken onder 't loof,
Viel op een knie met zijne jagtbus neder,
Gelijk hij plag, en mikte op dezen roof.
Mijn geest verſchrikte, en, om hem in te toomen,
Sprak dus bedacht den jongen ſchutter aan:
Verſtoor geen vlugt van ſpreeuwen noch van duiven:
Hoe mak zij zijn, die vogels dreigen u.
Dus ſprak ik naauw, of 't vogelroer, geſprongen,
Gaf met zijn ſlot den ſchutter eenen ſlag
Op zijne heup, dat hem, van pijn gedrongen,
Het hart ontzonk, daar hij ter aarde lag.

VONDELS *Poëzij*, II. D. bl. 132.

Dadelijk paste men, na den dood van HULFT, dit op *Colombo* toe, 't welk in onderscheidene talen *duif* beteekent. Eene andere waarschuwing was van zekeren Advokaat PITTAVIJN te *Batavia*, die den toenmaligen Directeur-Generaal in rouwgewaad te gemoet kwam, met betuiging, dat hij over *hem* den rouw droeg, daar hij hem reeds als dood beschouwde; vermits hij eerlang naar *Ceylon* gezonden zou worden, en niet weder terugkeeren. (Het was vóór HULFT's aanstelling). Onderstellen wij nu, dat PITTAVIJN in het geheim van MAATSUIKER was, zoo blijft toch de bijvoeging, dat HULFT nimmer zou keeren, altijd raadselachtig; want de hatelijke gissing van VALENTIJN, als of zijn sneuvelen aan den Gouverneur-Generaal zou moeten geweten worden, heeft geenen grond, en wordt door het verhaal van zijnen dood bij BALDEUS volkomen weêrlegd. Nog vreemder is de voorspelling bij VONDEL, ten zij men deze, zoowel als de vorige, aan ongemeene bezorgdheid voor den geliefden held, of aan kennis van zijn onverfaagd karakter toeschrijve.

Inneming van Colombo.

Na den dood van HULFT werd het beleg met ijver doorgezet, onder het bestuur des Gouverneurs van *Ceylon*, ADRIAAN VAN DER MEIJDEN. VAN DER LAAN muntte daarbij uit door persoonlijke dapperheid; hij zette zelf de stormladders aan, werd zwaar gekwetst, doch ontsnapte den heelmeester, om de zijnen aan te moedigen. Er werd nog wel een storm afgeslagen, maar de nood begon in de stad zóó te knellen, dat men eindelijk wel tot verdrag komen moest. De bezetting verliet de stad met alle krijgseer, en leide buiten dezelve de wapenen neder. Alle Geestelijken vertrokken mede; de hoofdkerk werd

Digitized by Google

na den intogt terſtond voor de Hervormde eeredienst ingerigt, en de dankrede daarin gehouden.

Dus bezweek *Colombo*, na gedurende 150 jaren de hoofdzetel der *Portugeesche* magt op *Ceylon* geweest te zijn. De *Portugeezen* op andere plaatſen in *Indië* hadden zich dien uitſlag niet kunnen voorſtellen; en dezelve maakte op hen en op de *Indische* Vorsten een' zeer diepen indruk (*). Er waren thans nog ſlechts weinige pogingen te doen, om *Ceylon* geheel van *Portugeezen* te zuiveren, en de kusten aan de *Hollanders* in handen te ſtellen. VAN DER LAAN veroverde *Tutocorijn*, en een ander man, die in *Indië* den roem van *Holland* nog boven HULFT moest dragen, en in zijnen perſoon de KOEN's en VAN DEN BROEK's doen herleven, RIJKLOF VAN GOENS, verſcheen thans ook op het oorlogstooneel in *Ceylon*. Verovering van Tutocorijn.

Hij was in 1619 te *Rees* in *Kleefsland* geboren, en ging met zijne ouders naar *Indië*, doch werd ſpoedig een dubbelde wees. Door eigen moed nogtans overwon hij den tegenſpoed, of liever — hij verliet zich op Gods goedertierenheid, als op de beste erfenis. ANTONI VAN DIEMEN, die ſchrandere kenner van verdienſten, bragt hem eerst in de loopbaan, waarin hij ſpoedig tot Opperhoofd van *Palembang* en *Sumatra*, en vredegezant aan het Hof van den grimmigen tiran van *Java* opklom, wiens onbeſuisde gramſchap te trotſéren weinigen durſden wagen, daar men in zulk een dolzinnig gemoed geen' eerbied voor het volkenregt verwachtte. Naderhand werd hij Gezant in *Perzië*, buitenge- Rijklof van Goens. Zijne vroegere lotgevallen en karakter.

(*) BALDEUS *Ceylon*, bl. 141.

Digitized by Google

woon Raad van *Indië*, bevelhebber op *Guzurate*,
1654. en behaalde in ééne week twee belangrijke overwinningen op de *Portugeezen*, waarin hij veertig gallioenen en vijf zware schepen nam of in den grond boorde. Daarop verlangde hij toch eens *Europa*, na 27 jaren verblijf in *Indië*, weder te zien, doch zijne tegenwoordigheid werd zoo onmisbaar gekeurd, dat hij reeds in 1656 terugkeerde. Hij bedacht namelijk, *dat God hem alles in en door de dienst der Maatschappij had verleend*, welke hij dus zijne wederdiensten verschuldigd was.

Hij verovert Manaar.

Hij kwam dus in 1657 met eene vloot op *Ceylon*, en nadat VAN DER LAAN *Tutocorijn* had ingenomen, veroverde VAN GOENS in 1658 het eiland *Manaar* op *Ceylons* Noordwestkust, niet verre van de bank, welke, volgens de *Indische* Fabelkunde, hun God RAMA weleer met een talloos leger van apen als eene brug opwierp, om het eiland op de reuzen te veroveren. Dit eiland is beroemd door zijne parelvisscherij. Het was door duizend *Portugeezen* met twaalf fregatten versterkt. De bevelhebber ANTONIO DE MENEZAS sneuvelde in het gevecht, en VAN DER LAAN betoonde zich ook hier, door voorbeeldige kloekmoedigheid, den naam, dien hij droeg, van *schrik der Portugeezen* ten volle waardig. BALDEUS kan zich over deze zegepraal niet genoeg verwonderen, te meer daar de *Nederlanders* zwakker waren, daar 800 man den vijand uit voordeelige stellingen moesten verdrijven, en toch zoo spoedig overwonnen, dat gemelde Schrijver dit feit voor het grootste heldenstuk verklaart in dezen oorlog, ja, dat in zijnen tijd in geheel *Indië* verrigt is. De inwoners van *Manaar* waren alle het Christendom toegedaan,

Digitized by Google

waar zij door de *Portugeezen* toe bekeerd waren, en veel vervolging voor hadden moeten lijden van den *Heidenschen* Koning van *Jaffanapatnam*.

Inneming van Jaffanapatnam.

Naar deze laatste plaats wendden zich thans de zegevierende *Hollandsche* wapenen. Het is een allerbekoorlijkst schiereiland (*) ten Noorden van *Ceylon*, door eene zeer naauwe landengte met het groote eiland verbonden, en voorzien van een sterk kasteel. Eerst werd het fort *Cays*, naderhand om de gedaante des lands door de *Hollanders Hammenhiel* genoemd, door gebrek aan water tot de overgave genoodzaakt, en toen het kasteel zelf belegerd. Dit was zeer hoog en met driedubbelde muren voorzien, zoo dat het kanon van dat kaliber, 't welk de *Nederlanders* bezaten, daarin geene bres kon schieten; ook waren zij schaars van buskruid voorzien. Voor mijnen was de grond ook te rotsig. Men moest zich dus meest tot eene blokkade bepalen; en eene poging der *Portugeezen*, om zich over zee van levensmiddelen te voorzien, werd gestuit door de *Hollandsche* vloot. Alle hoop werd den *Portugees* afgesneden op de tijding, dat de bevelhebber ADRIAAN ROOTHAAS eene vloot, die te *Goa* tot ontzet van *Jaffanapatnam* was uitgerust, geslagen, vele schepen reddeloos naar binnen gedreven, en een groot gallioen in brand had gestoken. Het verlies aan de *Hollandsche* zijde was onbeduidend. Dus moest het kasteel van *Jaffanapatnam* zich overgeven; de manschap leide de wapenen neder, en werd naar *Europa* vervoerd.

Maar ook bij *Ceylon* bepaalden zich de veroverin-

(*) Zie de bijna dichterlijke beschrijving in HAAFNER's *Reis naar Ceylon*, bl. 7–9. (Nieuwe druk.)

Digitized by Google

En van Negapatnam.

gen der *Nederlanders* niet. Aan de overzijde ligt de kust van *Coromandèl*, beroemd door hare voortreffelijke *Indische* katoenen lijnwaten. De *Nederlanders* hadden hier reeds sedert langen tijd faktorijen te *Mazulipatnam*, *Paticol*, *Bimilipatnam* en *Pallacatte*, de hoofdplaats, met het kasteel *Gelria*, welke stad reeds in eigendom aan de Maatschappij toebehoorde, en alwaar de handel groote winsten gaf, terwijl daarentegen de algemeene uitgaven der kust jaarlijksche toelagen vereischten. In 1650 en 1654 kwamen *Tegenapatnam* en *Sedrangapatnam* daarbij (*). Aldaar hadden de *Portugeezen*, vlak over *Ceylon*, de stad *Negapatnam* in bezit, welke zonder eenige moeite in handen der *Nederlanders* verviel. De inwoners, door de spoedige verovering van *Manaar* en *Jaffanapatnam* verschrikt, wilden geene belegering afwachten, maar gaven de stad aan den Majoor VAN DER LAAN over, op voorwaarde, dat men hun vaartuigen tot hun vertrek zou verschaffen, gelijk geschiedde. Het is eene aangenaam gelegene en belangrijke stad, vooral wegens den handel in lijnwaten, doch zij heeft met alle zeeplaatsen dier kust het gebrek aan eene goede haven gemeen, iets, hetwelk de groote baai van *Trinconomale* op *Ceylon*, (eigenlijk de eenige goede haven voor dat eiland en voor *Coromandèl*) van zoo veel belang maakte (†).

De aanwinst van *Negapatnam* voltooide de ver-

(*) VALENTIJN, V. D. 2. St. (*Coromandèl*) bl. 13. 14. LUZAC, *Holl. Rijkdom*, II. D. bl. 96. 97.

(†) BALDEUS (ooggetuige van alles als veldprediker), *Ceylon*, bl. 147–149. 150. 155–158. *Coromandèl*, bl. 155.

Digitized by Google

overingen der Maatſchappij in dezen oord. Men ſcheen daardoor niet ſlechts in het bezit des kaneel- en ivoorrijken eilands geſteld, maar ook door eenen voorpost daarin beveiligd te zijn. Maar men had zoowel geheime als openbare vijanden. De eerſten waren de *Portugeezen*, die in ſtilte tegen de Maatſchappij zamenzwoeren, te *Jaffanapatnam*, alwaar een uitgebreid eedgeſpan der achtergelatene en in dienst der Maatſchappij getredene met de gevangene *Portugeezen* op het punt was, hun de vesting in handen te ſtellen, toen het vloekverwantſchap door een' gemeenen *Indischen* ſoldaat werd uitgebragt. De ſtraffen waren wreed. De gemeenen werden met den ſtrop, doch de hoofden met uitgezochte martelingen ter dood gebragt; men doorſneed hun den ſtrot, rukte hun het hart uit het lijf, en wierp hun dit in 't gezigt. Een ongelukkig priester, een *Jezuït*, ziek achtergelaten, wien men in eenen brief het geheim der zamenzwering had medegedeeld, kon niet van zich verkrijgen, zijne land- en geloofsgenooten te verraden, en moest dit ſtilzwijgen zonder barmhartigheid met den dood bekoopen (*). Verraad der Portugeezengeſtraft.

Colombo thans gewonnen zijnde, eischte RAJA SINGA zulks, volgens het gesloten verdrag en eene overeenkomst met HULFT, welke aan de *Nederlanders* den buit, aan hem den grond der ingenomene landen toekende. Doch men was niet gezind, zulk een heerlijk punt in het midden der kaneellanden, met eene vrij goede haven, en voor welks bezit een man als HULFT zijn leven had gelaten, aan den Vorst der *Cingaleezen* af te ſtaan. Zelfs had men zich Tweeſpalt met Raja Singa.

(*) Ald. *Ceylon*, bl. 159. 160.

Digitized by Google

daarom met het verdrag van ontruiming gehaast, zonder den *Raja* daarvan kennis te geven. Onder allerlei voorwendſels werd de overgave geweigerd. Men beriep zich vooreerst op de geweldige oorlogskosten, waarvoor men vergoeding hebben, en tot zoo lang *Colombo* in pand houden wilde. Vervolgens bood men den Keizer *Negombo* aan, met beloſte van de vestingwerken van *Colombo* grootendeels te ſlechten; doch, vermits hij hierin geen genoegen nam, behielden de *Hollanders* alles. Dit verbitterde wel den inlandſchen Koning geweldig; door terughouding van den aanvoer van levensmiddelen, door ſtrooppartijen, verraad en dreigende brieven poogde hij wel meester van *Colombo* te worden; doch weldra konde hij zich overtuigen, dat hij ſlechts van Heer was verwisſeld. Ziende, dat hij door kracht van wapenen niets kon uitrigten, leefde hij naderhand in een' gedwongenen vrede met *Nederland*.

Verſchil tusſchen van der Meijden en van Goens.

Dus was dan de kust van *Ceylon* geheel onderworpen. Er ſchijnt tusſchen VAN DER MEIJDEN en VAN GOENS, waarſchijnlijk door verſchil over regtsgebied, eenige verwijdering ontſtaan te zijn; en toen kort daarna de laatſte tot Gouverneur van *Ceylon* was verheven, zond hij den eerſten naar *Batavia*, die echter, na het overleveren van een *statistisch historisch* verſlag van *Ceylon*, ſpoedig teruggezonden werd, en weder de Landvoogdij bekwam, terwijl men VAN GOENS de roemrijke taak opdroeg, om *de kust van Malabaar* voor de Maatſchappij op *Portugal* te veroveren (*).

(*) BALDEUS *Ceylon*, bl. 132-140. VALENTIJN V. D. I. St. (*Ceylon*) bl. 141. DU BOIS, p. 187. SAALFELD, *Gesch. des Holl. Colon. Wesens*, I. ſ. 128. Zie ook over VAN GOENS

Digitized by Google

Het was deze kust, de westelijke van het groote schiereiland van *Voor-Indië*, die in den ouden tijd de hoofdzetel was van den *Oostindischen* handel met *Europa*. Derwaarts werden de specerijen uit de *Molukken* gebragt, derwaarts kwamen de *Egyptische* en *Romeinsche* vloten, door de *Moussons* aangevoerd en t'huis gebragt. Ook was deze kust (in hare ruimste uitgestrektheid genomen) de hoofdzetel der *Portugeesche* magt. Dáár had men de schitterende hoofdstad *Goa*, dien zetel van trotschheid, rijkdom, geestelijke pracht, *Inquisitie*, en vroeger van koophandel; in de nabijheid *Diu*, het schouwtooneel van onsterfelijke heldendaden, zoowel in de verovering als verdediging betoond (*); dáár, meer zuidwaarts, in het eigenlijke *Malabaar*, *Calicoet*, de plaats, waar VASCO DE GAMA aan land kwam, en hetwelk toen door den aanzienlijksten Vorst van geheel het schiereiland (den *Zamoryn*) beheerscht werd; dáár eindelijk *Cochin*, na *Goa* de grootste stad der *Portugeezen* in *Indië*, met *Batavia* te vergelijken (†).

De kust van Malabaar. Bezittingen der Portugeezen aldaar.

RIJKLOF VAN GOENS begon dus de onderneming met het zuiden van *Malabaar*. Wij hebben van dezen togt de berigten van drie ooggetuigen, den koopman NIEUWHOF, den Predikant BALDEUS, Veldprediker van VAN GOENS (§), en den *Haarlemschen* wondheeler WOUTER SCHOUTEN, wiens kunsteloos verhaal,

Togt van van Goens naar Malabaar. Beleg van Coulang.

---

mijne *Vaderl. Karakterkunde*, II. D. 1. St. bl. 318–320, (uit 's mans eigene aanteekeningen).

(*) Zie dezelve onder anderen bij BALDEUS (*Malabaar* en *Coromandel*) bl, 55. 56. (†) bl. 115.

(§) *Beschrijving van Malabaar en Coromandel*, bl. 143. *en verv.* W. SCHOUTEN *Reistogt naar en door Oostindië*, II. B. 8. Hoofdst. bl. 181. *en verv.* (Nieuwe Druk)

Digitized by Google

't welk alle teekenen van echtheid draagt, wij voornamelijk volgen zullen. Eene vloot van 25 aanzienlijke ſchepen en verſcheidene kleinere vaartuigen, ruim voorzien van oorlogsbehoeften zoo tot aanval als verdediging, werd bemand met 27 Compagnien *Nederlanders*, en eenige Compagnien matrozen en inlandſche ſoldaten (*Lascars*), te zamen 4000 krijgslieden uit verſchillende vestingen uit *Ceylon*, waar thans geen vijand meer te beſtrijden was. Een algemeene dank- vast- en bededag, zoo in de ſtad *Colombo* als op de vloot gevierd, diende om 's Hemels zegen over dezen togt af te ſmeeken. Te *Tutocorijn* nam men leeftogt in, te *Kalipatnam* voorzag de vloot zich van platboomde vaartuigen tot eene landing, en zeilde dus, van alles behoorlijk verzorgd, Kaap *Comorijn*, de Zuidpunt des *Indischen* ſchiereilands om, en voor de ſtad *Coulang*. Deze was weleer door de *Portugeezen* op eene uitſtekende punt gebouwd, doch met zeven kerken, en eene ſterkte voorzien. In de ſtad zoo wel als aan het ſtrand ſtonden duizende kokosboomen (die men weet, dat zoowel drank als voedſel opleveren); er is overvloed van goed water, en de lucht werd, niettegenſtaande de ligging op ſlechts negen graden ten Noorden des Evenaars, voor de gezondſte van *Malabaar* gehouden. De inwoners des lands waren den *Europeanen* zeer ongenegen; de *Portugeezen* hadden zij eens gezamenlijk aangevallen en vermoord, hetwelk naderhand door dezen gewroken was; en toen naderhand de *Nederlanders* het ſtadje voor de eerſte maal hadden veroverd, hadden zij den Kapitein HENDRIK GLUMINK met zijne Officieren buiten hetzelve omgebragt, en de bezetting daar binnen zoo

Digitized by Google

benaauwd, dat men raadzaam achtte de plaats te verlaten (*).

De Naïros ondersteunen de Portugeezen.

Thans waren deze inwoners met de *Portugeezen* tegen de *Nederlanders* vereenigd. Men weet, dat de *Malabaren*, gelijk alle *Hindoes*, in vier hoofd-*kasten* of ſtammen verdeeld zijn, die der *Braminen*, der Vorsten en krijgslieden, der handwerkers en kooplieden, en der landbouwers. De leden van den tweeden ſtam, de Adel (gelijk de *Braminen* de Geestelijkheid) van *Indië*, werden in *Malabaar Naïros* genoemd. Offchoon deze *kaste* door vroegere oorlogen met de *Braminen*, door latere met de *Mohammedanen*, grootelijks uitgeroeid was, had zij zich echter gedeeltelijk in de noordelijke gebergten van *Hindostan*, en, zoo het ſchijnt, in de zuidelijke van *Decan* (de bekende *Gates* in *Malabaar*), ſtaande gehouden, gelijk bergen altijd de ſchuilplaats van onderdrukte volksſtammen zijn (†). Van hun zevende jaar af werden zij in den wapenhandel geoefend, alsmede in de vlugheid en buigzaamheid der leden, waartoe zij zich, op de wijze der oude *Grieken*, met olie beſtreken; ook ſtreden zij doorgaans naakt, alleen de ſchamelheid bedekkende. Zij wisten niet alleen met pijl en boog, zwaard en dolken, maar ook met ſchietgeweer behendig om te gaan, ja, zelfs

(*) Dit geeft BALDEUS te kennen, t. a. pl., bl. 144. Doch VALENTIJN, die mede deze onderneming beſchrijft (V. D. 2. St. bl. 31. en *verv.*), ſchrijft den moord van GLUMINK aan de *Portugeezen* toe, die den *Nederlanderen* ook de ſtad naderhand zouden hebben ontnomen.

(†) HEEREN's *Ideën*, (Vert. van DORNSEIFFEN) III. D. bl. 296. 297.

Digitized by Google

kanonnen te gebruiken. (In het ſchieten zouden zij volgens BALDEUS de *Europeërs* van zijnen tijd hebben geëvenaard). Het veelvuldig gebruik van *opium* ontvlamde hen in den ſtrijd tot eene dolzinnige woede. Even als de oude *Parthers* wisten zij met ongemeene ſnelheid hunnen vijand eerst te ontſpringen, en dan weder onverhoeds te overvallen. Hunne verbazend groote ſchilden bedekten het ganſche ligchaam. Hun aanval was hevig, en, wanneer de Koning gedood werd, zouden zij door vuur en zwaarden ſtreven, om denzelven te wreeken. Hunne gehechtheid aan de veelwijverij, of liever aan de gemeenſchap der vrouwen, maakte hen tot gezworene vijanden der Christenen, en van daar waarſchijnlijk de moordtooneelen te *Coulang*, zoo tegen de *Portugeezen* als *Nederlanders*.

VAN GOENS, intusſchen geland en door een' overlooper gewaarſchuwd, omging het kanon, doch werd door de *Naïros*, 7000 of 8000 man, en dus het dubbelde der *Hollandsche* magt ſterk, met voorbeeldelooze woede aangevallen. De *Nederlanders* ſtonden als een muur, doch de vijand wierp zich, zijn leven niet achtende, in het midden der rijen. Het grof geſchut deed echter onder die naakte ſtrijders eene verwoestende uitwerking. Zij namen de vlugt, en al de batterijen in de buitenſtad, als mede alle krijgsbehoeften vielen in handen der *Nederlanders*, die ſlechts 13 dooden en 30 gekwetſten hadden.

Inneming van Coulang.

De *Portugeezen*, hunne hulptroepen indiervoege verſlagen ziende, boden de ontruiming der ſtad aan, doch op voorwaarden, die men onaannemelijk keurde. Dus verlieten zij de plaats met vrouwen en kinderen,

Digitized by Google

zonden die met de ſlaven en ſlavinnen naar *Cochin*, en voegden zich in het kokosbosch bij de *Naïros*. Men trok de ſtad binnen, en hijschte de *Nederlandsche* vlag op den toren, maar behalve de kerken lag *Coulang* meest in een' puinhoop, met doornen en distelen begroeid. In de hoop op buit zag men zich teleurgeſteld.

Nederlaag der Naïros. Hevige ſtorm.

Nu trok VAN GOENS op, om den vijand te vernestelen. Hier weerden de *Naïros* zich weder met eene nog grootere veêrkracht dan in het eerſte gevecht. Eene Koningin, die onder het oppergezag der *Portugeezen* het land beſtuurde, ſtreed hier met eenen waarlijk bewonderenswaardigen moed. In twee aanvallen bekwamen zij echter de nederlaag, en moesten veertien ſtukken geſchut achterlaten; doch de *Nederlanders* hadden ook 30 dooden en 34 gekwetſten. Op Kersavond 1661 werd te *Coulang* een algemeenen dankdag voor de overwinning gehouden; doch terwijl de overwinnaars zich eenigzins met het herſtel der ſtad bezig hielden, ſtak een dier verſchrikkelijke orkanen op, zoo menigvuldig in de *Indische* zeeën, en waartegen het land zoo weinig ſchuilplaatſen biedt (*). Onverwacht kwam hij op te midden des zomers, die in deze gewesten en op *Malabaar* gedurende onzen winter plaats heeft (op de kust van *Coromandèl*, door het gebergte *Gates* van *Malabaar* geſcheiden, is het omgekeerd). Drie dagen duurde de ſtorm met onverpoosde woede. Op het ſchip het *Zeepaard* brak gelijktijdig brand uit. De ſchepelingen verwachtten hunnen on-

(*) Zie eene beſchrijving van zulk eenen ſtorm in HAAFNER's *Reize van Madras naar Ceylon*, bl. 67-70.

Digitized by Google

dergang, doch onverwacht kwam er uitkomst, die zij met een dankbaar hart aan de zorg der Voorzienigheid toeſchreven. De vernieling der vloot zou het leger zonder hulp aan de wraak der alsdan zekerlijk algemeen zamengeſchoolde inwoners hebben blootgeſteld.

Door deze ondervinding geleerd, ſcheepten zich de manſchappen dadelijk in, om nog vóór den winter of den regentijd het hoofddoel der onderneming, de verovering van *Cochin*, te bereiken. Doch hiertoe meende VAN GOENS eerst het noordwaarts gelegene *Cranganoor* te moeten bemagtigen, ten einde allen toevoer van dáár naar *Cochin* (die reeds uit het zuiden, uit *Coulang*, afgeſneden was), zoowel als alle hulp uit *Goa* te beletten (*).

Beleg van Cranganoor.

Cranganoor was, even als *Coulang*, een inlandsch Koningrijk, door *Hindoes* bewoond, doch bezat ook vele zoogenaamde *St. Thomas*-Christenen, waarſchijnlijk een overblijſſel der vroeger in het Oosten zoo algemeen verſpreide, ijverige en vreedzame *Nestorianen*. *Portugal* leide er zich met alle kracht toe, om dezelve tot de *Roomsche* Kerk over te halen. Uit dien hoofde was te *Cranganoor* een *Aartsbisdom* opgerigt; er was ook een aanzienlijk *Jezuïten*-Collegie met eene ſchoone boekerij. De hoofdkerk was een prachtig gebouw, en prijkte met de graffteden der Aartsbisſchoppen. Behalve deze waren er nog zes Kerken. Buiten de ſtad was eertijds eene inrigting voor de Priesters der *St. Thomas*-Christenen,

(*) W. SCHOUTEN, t. a. pl., bl. 188–197. BALDEUS, bl. 144–146. VALENTIJN, t. a. pl., 10. bl. 32. BOGAART's *Reizen*, bl. 363, 364.

Digitized by Google

waar het onderwijs in de *Syrische* taal werd gegeven. Bij deze *Portugeesche* ſtad lag ook de *Malabaarsche*, door den Koning en de *Hindoes* bewoond; eene plaats verre van eenigen luister, ſlechts met houten hutten, doch in eene aangename landſtreek. Men vond daarin ook eene ſchoone *pagode* of tempel der *Hindoes*, en een paleis des Konings. Deze laatſte verſcheen terſtond met zijnen Opperheer, den *Zamorijn* of Keizer van *Calicoet*, en meer andere inlandſche Vorsten, die allen den Veldheer hun bondgenootſchap tegen de *Portugeezen* kwamen aanbieden; zij beloofden levensmiddelen, hulptroepen en wegwijzers. — Meer kon men niet verlangen, en VAN GOENS nam dus ook die aanbiedingen met dankzegging aan. Waarſchijnlijk had de onverdraagzaamheid der *Portugeezen*, die reeds in de vorige Eeuw de *Hindoesche* tempels overal deden vernielen (*), de gemoederen dezer aan hunne godsdienstoefening zeer gehechte menſchen verbitterd, en beſpiedden zij ſlechts de gelegenheid, om zich van dit juk te ontſlaan, welke zich thans aanbood, nu eene vreemde tegen *Portugal* vijandige *Europische* krijgsmagt voor het eerst op de kusten van *Malabaar* landde.

Cranganoor was niet, gelijk men gehoopt had, door eenen rasſen aanval te nemen. Men moest zwaar geſchut losſen, en dit deed de belegering veertien dagen duren. Het gebrek begon in 't *Hollandsche* leger te nijpen, daar de inlandſche Vorsten hunne beloften niet geſtand deden. Sedert het begin van Januarij 1662 was de plaats reeds beſchoten, Inneming der ſtad.

(*) Zie BALDEUS, bl. 147.

toen men, vreezende anders met *Cochin* niet vóór het regenſaizoen gereed te komen, eenen ſtorm beproefde. De *Portugeezen* werden opgeëischt, doch de brave Bevelhebber, Majoor (*) URBANO FIELHO FERREIRA, antwoordde, *dat er nog te veel bloed in hunne aderen stroomde, om het niet vóór het plegen eener zulke lafhartigheid te vergieten.* De Predikant BALDEUS deed een gebed in de loopgraven, en het geſchut gaf het teeken ten aanval, terwijl de klokken der ſtad tot de mis luidden. Hevig was de ſtorm zoo wel als de tegenweer; twee der voornaamſte Hoplieden en 158 man werden van de *Nederlandsche* zijde gedood of zwaar gekwetst (†); maar de *Portugeezen* verloren, na eenen tegenſtand, dien zelfs hunne vijanden bewonderden, den edelen Bevelhebber FERREIRA, die doodelijk gekwetst den onzen in handen viel, benevens 200 *Europeanen* en een groot aantal *Naïros*, die hunnen dood in de golven vonden. De *Portugeezen*, tot de *Jezuïten*-kerk toe teruggedreven, onderwierpen zich. De ſoldaten zouden naar *Europa* worden vervoerd. FERREIRA ſtierf in 't hospitaal, en werd met de aan eenen held verſchuldigde eere begraven. Den inlandſchen Vorsten, die de veroverde ſtad kwamen bezoeken, deed VAN GOENS geen ander verzoek dan om hulp voor de gekwetſten (§).

(*) *Capitam Mor.*

(†) Alle de heelmeesters der vloot hadden drie dagen en drie nachten werk aan het verbinden, zonder een oogenblik te kunnen rusten. W. SCHOUTEN was een derzelven; zie zijn I. D. bl. 203. Van de *Nederlandsche* zijde muntten de Kapiteins POLEMAN en SCHUILENBURG uit.

(§) BALDEUS, bl. 111–113. SCHOUTEN, bl. 196–205.

Digitized by Google

Thans begreep men, dat *Cochin*, van twee zijden afgesneden, genoegzaam belegerd kon worden. Deze aanzienlijke stad was de hoofdplaats der *Portugeezen* op *Malabaar*; zij strekte zich een half uur in de lengte langs eene rivier uit, aan wier overkant het riviereiland *Vaypyn* (ten noorden door den stroom van *Cranganoor* bepaald) lag, hetwelk door de *Hollanders* werd in bezit genomen; men leide aan den overkant van *Cochin* het fort *Nieuw-Oranje* aan, 't welk de stad onophoudelijk bestookte.

Inneming van het eiland Vaypyn.

Cochin was oudtijds een zeer aanzienlijk Koningrijk. Gelijk vele der *Indische* Vorsten, hadden ook die van *Cochin* een bondgenootschap met *Portugal* aangegaan; de *Portugeezen* hadden zich toen hunne prachtige stad — een tweede *Goa* — toegeëigend, wier *Portugeesche* inwoners den Koning tol zouden betalen en hem bijstaan in zijne Staten, doch voor het overige volkomene vrijheid genieten. Allengs hadden zij de inboorlingen uit de stad verdrongen, en de *Inquisitie* ingevoerd. Er waren ook *zwarte Joden* en eene stad voor de *Hindoes*. De Koning nu werd in de stad *Cochin gekroond*, en dus bekwamen de *Portugeezen* zijdelings den invloed, dien de Pauzen van *Rome* weleer op de verkiezing der Keizers oefenden, aan welken *zij* ook alleen de kroon mogten opzetten. Dit liep zoo hoog, dat een der wettige Vorsten van *Cochin* uit het bewind gedrongen, en deszelfs moei, eene oude Vorstin, met welke men minder moeite dacht te zullen hebben, op den troon gezet werd. De wettige Vorst nu kwam VAN GOENS weder zijne vriendschap en hulp aanbieden, alsmede levensmiddelen, mits men de eigendommen zijner onderdanen verschoonde; hetwelk

Beleg van Cochin. Nederlaag der inboorlingen.

Digitized by Google

plegtig toegezegd werd. Hij was om zijne lieftaligheid door zijne meeste onderdanen bemind, die het gezag der vreemde indringers, vijanden van hunne Godsdienst, verfoeiden; doch de Adel (de *Naïros*) hield zich meest aan de zijde der *Portugeezen*. De Koning raadde den *Nederlanders*, vooreerst deze *Naïros*, die hun bij de belegering zeer hinderlijk konden zijn, uit de *Malabaarsche* ſtad te verdrijven. Deze raad werd gevolgd, en daarop aan de krijgslieden, die, zich even als die van *Coulang*, door *opium* tot eene razende doodsverachting hadden opgewonden, een bloedige ſlag geleverd. Zij moesten eindelijk voor den bedaarden moed der *Hollanders* wijken, en namen de vlugt in het naburige paleis en den daaraan palenden Afgodstempel; beide gebouwen werden ſtormenderhand ingenomen, met hunne verminkte lijken opgevuld, en geverwd met hun bloed. Vierhonderd hunner ſneuvelden. De *Nederlanders*, door den tegenſtand verbitterd, ſpaarden niemand; doch alle ongewapende *Hindoes* werden verſchoond. De buit was vrij aanzienlijk. Ook de oude Koningin, door de *Portugeezen* aangeſteld, werd gevangen genomen.

Het beleg opgebroken.

Deze overwinning gaf moed, om eenen ſtorm op de ſtad te beproeven, hetwelk te meer raadzaam werd, daar de regentijd begon te naderen. Men wilde de bezetting door een loos alarm misleiden. Doch de *Portugeezen* waren op hunne hoede, en wachtten de beſpringers zoo dapper af, dat zij ſpoedig tot den aftogt beſloten. Kapitein PIETER WAS, die den ſtorm aanvoerde, werd doodelijk gekwetst; de Opperveldheer VAN GOENS en de Bevelhebber ROOTHAAS kwamen in levensgevaar; vele dapperen

Digitized by Google

ſneuvelden. Daar nu het getal der zieken en gekwetſten, te *Coulang* achtergelaten, driehonderd bedroeg, terwijl men zoowel die plaats als *Cranganoor* en *Nieuw-Oranje* op *Vaypyn* behoorlijk bezet moest houden, de zieken in het leger zag toenemen, en ook een inlandsch Vorst (van *Porca*) met 6000 man de *Hollanders* van achter bedreigde, gevoelde men zich te zwak, om *Cochin* nog in dit jaargetijde met geweld te nemen. Eene poging, om het bij verdrag te bekomen, ſtuitte af op de vastberadenheid van den Bevelhebber, IGNATIO DE SERMENTO. Ook werd de ſtad uit *Goa* met een konvooi van allerlei krijgs- en monddehoeften voorzien. Dit alles deed den moedigen, maar voorzigtigen Veldheer beſluiten, het beleg optebreken, hetwelk met een zoo meesterlijk beleid plaats had, dat de vijand het vertrek der *Nederlanders* eerst merkte, toen zij reeds met volle zeilen in zee waren. Niemand werd vermist dan één zwarte ſlaaf. Men leide echter 700 man met al het noodige in het fort *Nieuw-Oranje*, met het ſtellige voornemen, om de belegering in het volgende jaargetij te hervatten.

2 Maart 1662.

Dit geſchiedde dan ook reeds in November, door den Generaal HUTSAART, voorheen Bevelhebber op *Amboina*, die thans het leger aanvoerde gedurende de ziekte van VAN GOENS. De landing ging moeijelijker dan de eerſte maal, want de *Portugeezen* hadden zich op alles voorbereid. Men had er nogtans het hoogſte belang bij, de ſtad ſpoedig te winnen, uit hoofde van onderhandelingen met *Portugal*, waarbij waarſchijnlijk de voet der *bestaande bezitting* tot grondſlag des vredes zou worden gelegd. Sedert 1657 waren namelijk de onderhandelingen we-

Het wordt hervat. Betrekkingen van den Staat tot Portugal. Vrede met hetzelve.

Digitized by Google

der aangeknoopt; doch de onverwachte overgang van den *Portugeeschen* Gezant in *'s Hage* tot de zijde des Konings van *Spanje* deed den handel voor eene poos ſtaken. Dewijl echter de Graaf van MIRANDA als nieuwe Gezant in den *Hage* verſcheen, werd dezelve hervat, en wel met te meer levendigheid, daar, na den val der onhoûbare *Engelsche* Republiek, (die na den dood des tirans CROMWELL weder een kortſtondig beſtaan had genoten), de Koning met algemeen gejuich was herſteld. Deze nu had eene dochter des Konings van *Portugal* ten huwelijk gevraagd, waardoor, bij langeren oorlog, de vijandſchap met *Engeland* wel eens had kunnen hervat worden. Indedaad deed KAREL II. den Staten bedreigingen, die hen zeer bekommerden. De *Engelschen* hadden er te veel belang bij, *ons* in *Brazilië* uit te ſluiten, en *zich* daar te vestigen. Hoezeer dan ook *Utrecht* en *Gelderland* het voortduren des oorlogs, wanneer *Brazilië* niet werd terug gegeven, wenſchelijk keurden, waartoe *Gelderland* door belang in de W. I. Maatſchappij werd gedreven, waren *Holland* en *Friesland* even zeer daartegen gekant, en wisten *Groningen* en *Overijssel* ook tot hun gevoelen over te halen. *Zeeland*, hetwelk wegens vele aandeelen in de *Westindische* Maatſchappij insgelijks tegen den vrede was, werd met groote moeite door *Holland* overgehaald, om de onderhandelingen, mits alleen in den *Hage* gevoerd, goed te keuren. Maar de ſchrandere JOAN DE WITT had gewigtige redenen voor deze toegevendheid. In het door hem, reeds in 1659 beraamde, verdrag was aan de *Nederlanders* de vrije en onbelemmerde vaart op alle *Portugeesche* bezittingen, zelfs in *Brazilië* en *Afrika*, ja zelfs van *Por-*

Digitized by Google

tugal naar *Braziliën*, en omgekeerd, met uitzondering van het *Brazilie*-hout, verzekerd. In alle *Portugeesche* bezittingen zouden de *Hollanders* vrijheid tot huisgodsdienst hebben. De *Portugeezen* zouden zelfs den invoer van oorlogsbehoeften bij *Portugals* vijanden uit *Nederlandsche* havens niet mogen beletten. Alle de ſtukken geſchut, in het *Recief* genomen, moesten terug gegeven worden, waarbij nog acht Millioenen, tot ſchâvergoeding voor het verlies van dat land, gevoegd werden. Alle de vaste goederen in de *Nederlandsche* bezittingen moesten weder aan den regten eigenaar komen, met vergunning, om daarover naar welgevallen te beſchikken. Voorts moest de handel op *Portugal* dezelfde voordeelen genieten, die in 1654 aan de *Engelschen* waren toegeſtaan; de *Nederlanders* zouden den alléénhandel van het zout hebben, *indien zij zulks, na eene proefneming van tien jaren, verkozen* (*). Doch *Zeeland* en *Gelderland* bleven tegen den vrede, en wilden in allen gevalle ſlechts een beſtand ſluiten. *Portugal* werd vooral door de zorg voor zijne *Oostindische* bezittingen tot vrede gedreven. *Ceylon* en *Negapatnam* waren reeds verloren; men voorzag wel, dat de beurt nu aan *Malabaar* komen zou. De *Portugeesche* Gezant ſloeg dus het ſtaken der vijandelijkheden, ook in *Oostindië*, voor. Maar de *Oostindische* Maatſchappij leverde hiertegen een krachtig vertoog in. Zij beweerde, den oorlog ſlechts op verzoek

(*) *Secr. Resolutien der Staten van Holland onder* J. DE WITT, II. D. bl. 143-170. *Brieven van de Witt*, I. D. bl. 393. 394. WAGENAAR, XIII. D. bl. 14. 15. VAN WIJN, *Bijvoegselen op* WAGENAAR, XIII. D. bl. 23. 24.

Digitized by Google

der Staten te hebben begonnen, en kon nu niet, daar haar de kans zoo schoon stond om ook den uitsluitenden peperhandel te winnen, tot vrede worden gedwongen. *Spanje*, 't welk nog altijd wegens zijne gewaande regten met *Portugal* oorlog voerde, beloofde van zijnen kant den volledigen afstand van alles, wat de Staat in 1641 bezeten had (dus ook van *Brazilië*, *St. Thomas* en *Loanda*), wanneer het weder in het bezit van dat Rijk mogt komen, indien men thans den oorlog met hetzelve bleef voortzetten. Niettegenstaande deze zwarigheden zette DE WITT, overtuigd van de heilzaamheid des vredes, en gerugsteund door het aanbod van *Engelsche* bemiddeling, denzelven door, schoon *Gelderland* en *Zeeland* weigerachtig bleven daartoe mede te werken. Maar vijf Gewesten tegen twee besloten, dat hier *overstemming kon gelden*, en dus werd de vrede gesloten, voornamelijk op de reeds gemelde voorwaarden. Men zou *twee maanden* na de teekening van dit verdrag de vijandelijkheden in *Europa* staken, en twee maanden na de *afkondiging* in andere werelddeelen. Wanneer de Koning van *Portugal* dezen vrede onmiddellijk bekrachtigd had, zou hij zich een groot voordeel hebben gedaan; het verzuim daarvan kostte hem *Cochin* en *Cananoor*.

1661. 6 Augustus.

De bekrachtiging van dat verdrag uitgesteld.

Na bijkans een jaar vertraging, ontving de *Portugeesche* Gezant in Julij 1662 eerst de bekrachtiging des vredeverdrags uit *Lisbon*. Doch nu had er weder meer tegenstand in de Republiek plaats; met te meer regt, daar in het laatste Artikel bepaald was, dat, wanneer de Koning *na* de zes maanden het verdrag eerst bekrachtigde, de Staten dit even zoo lang konden uitstellen. Bij *Zeeland* en *Gelderland*

Digitized by Google

voegde zich *Groningen*. Dus werd de uitwisseling der bekrachtigingen tot in November 1662 vertraagd; toen liet *Zeeland* zich eindelijk overhalen, en de bekrachtiging van den vrede geschiedde in December, niettegenstaande de afkeuring van *Gelderland* en *Groningen* (*). 1662.

Inneming van Cochin.

De *Oostindische* Maatschappij, had zoowel van den geslotenen vrede, als van de vertraagde bekrachtiging, natuurlijk kennis aan de *Indische* Hooge Regéring gegeven, en MAATSUIKER verzuimde dus niets, om het beleg van *Cochin* zoo spoedig mogelijk te doen hervatten, ten einde die vesting nog onder de zulken behooren zou, welke *Nederland* mogt behouden. Juist in die zelfde Slagtmaand, waarin men het eindelijk in het vaderland over den vrede genoegzaam eens werd, begon het tweede beleg van *Cochin*, hetwelk een aanbod van vrije godsdiensoefening bij spoedige overgave had van de hand gewezen. Andermaal werden er loopgraven gedolven, batterijen opgeworpen, en de stad hevig beschoten. Het peperpakhuis op een eilandje in de rivier werd tweemaal bestormd, en de tweede maal ingenomen. Niet min dapperen tegenstand boden de *Portugeezen* aan de landzijde, waar men de gracht met aarde in zakken trachtte te vullen, doch terug geslagen werd. Dan de *Nederlanders* lieten daarom niet af; de dappere Kapitein DU PON deed aan den rivierkant een' nieuwen storm, en verschanste zich zoodanig in de huizen, dat de *Portugeezen*'t ongeraden achtten, het uiterste af te wachten, en tot verdrag kwamen. *Co-*

(*) *Secr. Resolut.* t. a. pl. bl. 309–319. WAGENAAR, XIII. D. bl. 17. 18. 71. 72.

Digitized by Google

chin werd dus overgegeven, op voorwaarde, dat de krijgslieden met alle eere zouden uittrekken, de Officieren naar *Goa*, de gemeenen naar *Portugal*; dat de Geestelijken met alle hunne gewijde vaten, beelden en andere godsdienstgereedschappen en bezittingen almede de stad zouden mogen verlaten; de *Franciscanen* zouden aldaar, met belofte van vrije en openlijke godsdienstoefening, mogen vertoeven.

6 Jan. 1663. De inwoners, die zich onder de gehoorzaamheid der Maatschappij wilden voegen, zouden insgelijks mogen blijven.

Vernieling van de kostbare boekerij der Jezuïten te Cochin.

Als zegepralend Veldheer op een moedig ros gezeten, deed RIJKLOF VAN GOENS zijnen intogt te *Cochin*. Zijn eerste togt was naar de prachtige kerk der *Jezuïten*, om den Allerhoogsten voor de verleende zege te danken. Hierop werd raadzaam geoordeeld, tot meerder gemak der verdediging een goed gedeelte der stad, met de overtollige huizen en vooral kerken, aftebreken, en de vesting dus beknopter te maken (*). Het schijnt, dat bij de inneming van *Cochin* eene kostbare boekerij der *Jezuïten* vernield is geworden, die een groot aantal *Hebreeuwsche*, *Arabische*, *Chaldeeuwsche*, *Perzische*, *Indische* en *Chineesche* handschriften bezat, welke door den onbesuisden soldaat bij de plundering van het *Jezuïten*-Collegie te zoek zijn geraakt. De *Franschen* reiziger TAVERNIER verhaalt, dat hij naderhand vele dier kostbare geschriften, doch gescheurd en misvormd, in de handen van soldaten en bootsgezellen gezien heeft. Deze daad, die in eene met storm veroverde stad niet wel te vermijden was,

(*) BALDEUS, bl. 120-122. SCHOUTEN, II. D. bl. 15. 16.

Digitized by Google

RIJKLOF VAN GOENS doet in zegepraal zijnen intogt te Cochin.
H.D. bl. 88.

Digitized by Google

wijt de partijdige en hatelijke *Franschman* aan den voortreffelijken bevelhebber, eenen der edelste mannen, die *Holland* in *Indië* immer tot eer strekten. Maar dit was hem niet genoeg. Nog twee andere verstandige daden des Veldheers, die van zijne menschenkennis en regtvaardigheid getuigen, stelt TAVERNIER op het hatelijkst voor. Wij zullen die, volgens QUELLENBURG, in het behoorlijke licht plaatsen.

Gedurende of na het beleg hadden twee soldaten, die zich aan palmwijn (*) hadden te buiten gegaan, eene koe geslagt uit de talrijke kudden, die, gerust op de goede trouw en het volksgeloof, de velden bedekten. Het is algemeen bekend, dat dit dier in *Indië* niet minder heilig geacht wordt dan in *Egypte*, alwaar de dood van den stier APIS, door de hand des *Perzischen* veroveraars, eenen wrok bij het volk aankweekte, die gedurende twee Eeuwen onverzoenlijk bleef. Hiervan bewust, had de *Nederlandsche* Veldheer meermalen, doch altijd te vergeefs, het dooden van een dezer als heilig beschouwde dieren verboden, en eindelijk de doodstraf daarop gesteld, die dan ook aan een' der twee soldaten bij loting werd ten uitvoer gebragt. Het was toevallig een *Franschman*, en dit maakte de straf in het oog des reizigers vooral tot eene onvergefelijke misdaad. Heilzame gestrengheid van van Goens.

Het tweede geval strookte nog meer met de regt-

(*) De palmwijn wordt gemaakt door insnijdingen in den bast van den kokos- of andere palmen, onder welke men potten zet. Wanneer deze most een tijd lang gegist heeft, en met grove suiker gemengd is, geeft zij een' wijn, die ook tot brandewijn kan overgehaald worden.

Digitized by Google

Van Goens kroont den Koning van Cochin.

vaardigheid. Wij zagen boven, dat de *Portugeezen* zich het regt der krooning der Koningen van *Cochin* aangematigd, en daarvan misbruik gemaakt hadden door de afzetting des regtmatigen Konings, wiens moei zij als hun werktuig, in naam, hadden aangesteld. Het eerste werk van VAN GOENS na de herstelling der rust, was de krooning van den jongman, die, als wettig Vorst, de *Nederlanders* gedurende de twee belegeringen ijverig van levensmiddelen had voorzien. TAVERNIER tracht zijnen lezeren diets te maken, dat deze Koning niet anders, dan een der kleine omliggende *Raja's* of Vorsten was, die geen regt had tot den troon, doch wien VAN GOENS, uit loutere trotschheid, eene gouden kroon op het hoofd zette. Maar dat de *Nederlandsche* bevelhebber daarbij den wettigen Vorst in zekeren zin tot eenen leenman der Maatschappij maakte, stelde dezen slechts in dezelfde betrekking tot ons vaderland, als waarin zijne voorzaten tot de *Portugeezen* hadden gestaan (*).

Inneming van Cananoor. Schikkingen met de inlandsche Vorsten.

Omtrent 40 mijlen ten noorden van *Cochin* ligt de stad en vesting *Cananoor*, aan den zeekant genoegzaam onwinbaar, en ook te lande zeer sterk, en met

(*) TAVERNIER, *Reizen*, Ned. Vert. III. D. bl. 230–233. QUELLENBURG *Refutatie van Tavernier*, bl. 215 *en verv.* TAVERNIER weerlegt zich zelf in het verhaal der krooning, door het hooge belang te doen gevoelen, hetwelk de *Indianen* in de koe stellen. De Koning leide de hand bij den eed op den kop van dit dier, knielde daarop neder, vouwde de handen, hief die op naar het hoofd der koe, en zwoer *dus* trouw aan de Maatschappij. Kan men nu denken, dat een Volk, hetwelk aan den vertegenwoordiger van hunnen God (CIRWA) zooveel heiligheid toeschrijft, deszelfs nutteloos ombrengen koelbloedig zou hebben aangezien?

Digitized by Google

eene goede en ruime haven, in een gewest, vruchtbaar aan peper, gember, wilde kaneel en kardamom. De *Portugeesche* vesting was weleer door den beroemden D'ALMEIDA gebouwd, en door LAURENS DE BRITO tegen eene magt van 50,000 inboorlingen, aangevoerd door den Keizer van *Calicoet*, met een' zoo gelukkigen uitslag verdedigd, dat de vijand tot de vlugt werd genoodzaakt. VAN GOENS oordeelde de inneming dezer plaats van belang, ten einde de *Portugeezen* uit geheel *Malabaar* te verdrijven, doch zijne tegenwoordigheid daarbij minder noodzakelijk. Hij zond dus den Gouverneur HUTSAART met den dapperen DU PON derwaarts, die zeer spoedig, daar den vijand alle hoop op ontzet was benomen, de sterkte bij verdrag meester werden. Zij was ruim 160 jaren in handen der *Portugeezen* geweest. Men liet er 200 man in bezetting (*). Met den Koning van *Cananoor* werd een handelsverdrag gesloten, doch de Commies VAN DE WEERDEN, daarmede belast, onderging eene scherpe berisping, omdat hij den alléénhandel in peper, kardamom en opium niet bedongen had. Men moest dit vervolgens, zoo goed men kon, zien te herstellen, door een verdrag met een' *Mohammedaanschen* koopman, die sedert jaren in bezit van dien alleenhandel was. Hij zag daarvan af, doch ontving daarvoor ook alléén uit de eerste hand de goederen der Maatschappij. De Koning van *Calicoulang* beloofde van zijnen kant de aankweeking der wilde kaneel, die overvloedig op

(*) De *Portugeesche* Bevelhebber, ANTONIO CARDOSA, werd te *Goa*, wegens deze spoedige overgave, in 't openbaar onthalsd.

Digitized by Google

deze kust groeit, te beletten, ten einde de kaneel van *Ceylon* geenen afbreuk te doen. Hij ontving voor dit verbod *zes en veertig* dukaten! Het ſtelſel van *Monopolie* werd dus ook hier ingevoerd. Met den Keizer of *Zamoryn* van *Calicoet* was reeds den 7den Maart te voren, na de inneming van *Cranganoor* en het eiland *Vaypyn*, een verdrag geſloten, om alle peper aan de Maatſchappij over te laten, terwijl deze vrijelijk de kardamom, hout voor masten en was zou mogen uitvoeren. De Koningen van *Cranganoor*, *Palictter* en andere omliggende *Malabaarsche* Vorsten voegden zich bij dit verdrag, waarbij ook hulp aan de *Nederlanders* werd toegezegd. Daarentegen zou men *Cranganoor* en *Vaypyn* voor de belanghebbende Vorsten bewaren tot November (den tijd der voorgenomene en ook werkelijk volbragte tweede landing op *Cochin*), om dan nader te handelen. Doch toen de *Nederlanders* eenmaal meester waren van *Cochin*, werden de aanſpraken des *Zamoryns* op die ſtad en op het eiland *Vaypyn* in den wind geſlagen; en indedaad was de hulp der inlanders bij de belegeringen van zoo weinig belang geweest (*), dat de *Nederlanders* zich van het regt van verovering op *Portugal* hier wel ten volle konden bedienen (†).

Na dus de geheele zoo belangrijke en vruchtbare

(*) Dit erkent TAVERNIER, anders zoo geweldig tegen *Nederland* ingenomen, zelf, wanneer hij zegt, dat de naderhand gekroonde Vorst van *Cochin* de eenige *Raja* was, die levensmiddelen aan het leger verſchafte. *Reizen* III. D. bl. 232.

(†) BALDEUS, *Malabaar*, bl. 101–104. DU BOIS, p. 204. VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 32–34.

Digitized by Google

Kust van *Malabaar* te hebben onderworpen, waarvan *Cananoor* alleen 200 lasten peper jaarlijks kon opleveren, ontving men de tijding van den bekrachtigden vrede met *Portugal*. Nu was er een nieuwe twistappel tusschen de pas bevredigde landen ontstaan. De Koning van *Portugal* eischte de teruggave van *Cochin* en *Cananoor*, als welke niet binnen de twee maanden na de afkondiging van het vredeverdrag, zoo als bepaald was, maar later waren ingenomen; immers wanneer men, zoo als *Portugal* beweerde dat geschieden moest, die bekrachtiging rekende van den tijd, dat de Gezant in *'s Hage* zich daartoe bereid had verklaard (Julij 1662). De *Oostindische* Maatschappij daarentegen hield staande, dat men den tijd der afkondiging eerst van de uitwisseling der bekrachtigingen, in December, kon dagteekenen, en alsdan vielen de beide bedoelde steden nog binnen den vastgestelden termijn. *Portugal* bleef zijn regt bewéren; doch de magt was bij de Staten, en deze behielden de kust.

Bekrachtiging van den vrede met Portugal. Cochin en Cananoor blijven in onze handen.

Eene aanmerking dringt zich hier aan ons op. Wij hebben vroeger de belangrijkste plaatsen door de *Portugeezen* met weinig tegenstand zien verliezen, *Malacca* alléén uitgezonderd; thans daarentegen, nadat zij aan het *Spaansche* juk zijn ontworsteld, toont zich, met de herrijzing van een eigen volksbestaan, weder een goed gedeelte der oude veêrkracht. Met hoe veel kracht werden niet *Brazilië* door VIEIRA heroverd, *Colombo*, *Coulang*, *Cranganoor* en *Cochin* verdedigd! Met hoe veel glans schitteren niet in die belegeringen de namen van FIGUEIRA, DE SOUSA COTINHO, FIELHO

Veêrkracht door de Portugeezen zoowel als Nederlanders in dezen oorlog aan den dag gelegd.

Digitized by Google

FERREIRA (*), en SERMENTO! Zoo veel vermag het gevoel, dat men weder een eigen vaderland heeft, en niet is vastgeklonken aan eene andere, wel naburige, maar door verſchillende belangen en volksvooroordeelen van de onze afkeerige Natie! (Dus was het geval met *Portugal* omtrent *Spanje*). Doch ook *Nederland* ontwikkelde nog dezelfde kracht, die het in den tachtigjarigen *Spaanschen* oorlog had ten toon geſpreid, en naast de namen dier *Portugeezen* prijken die van HULFT, VAN GOENS, VAN DER LAAN, ROOTHAAS, POLEMAN, SCHUILENBURG, DU PON, WAS, BAX en VAN REEDEN met gelijken, ſommigen hunner misſchien met nog hoogeren glans. Ware ſlechts die luister niet ſomtijds, gelijk bij VAN DER LAAN, door wreedheid bezoedeld geworden! Maar misſchien zijn de *Portugeezen* hier wel uit volkshaat overdreven, zoo niet volſlagen ongetrouw aan de waarheid geweest.

Aanmerking over den oorlog met Portugal.

Dus eindigde de tienjarige oorlog tegen *Portugal*, vooraf gegaan door eene even zoo lange, doch grootendeels bedriegelijke en vijandelijke wapenſchorſing. Het is waar, dat *Nederland* daarbij het onwaardeerbare *Brazilië* had verloren, maar de handel op hetzelve was toch behouden gebleven, en, in plaats van het bezit der verlorene ſtreken in *Afrika*, had de *Westindische* Maatſchappij het eiland *Annobon* niet verre van de kust van *Guinea* (wel is waar van minder belang) aangewonnen. Doch vooral in *Azië*

(*) SCHOUTEN roemt hoogelijk de heldhaftige verdediging en dood van FERREIRA, zoowel als dien van WAS, *Reize*, I. D. bl. 205. 214.

Digitized by Google

had de *Oostindische* Maatschappij hare bezittingen zeer aanmerkelijk uitgebreid. Thans was de *geheele* kust van het heerlijke *Ceylon*, en daardoor de geheele kaneelhandel, de tegenoverliggende kust van *Coromandèl*, en dus de parelbanken van *Manaar* en *Tutocoryn*, met den lijnwaadhandel van *Negapatnam*, eindelijk de kust van *Malabaar* met den uitsluitenden peperhandel en zoo vele aanzienlijke steden en sterkten, dus het geheele zuiden des *Indischen* schiereilands, in bezit der Maatschappij. Maar deze voorspoed werd aanmerkelijk verbitterd door het verlies van het eiland *Formosa*, hetwelk reeds tot eene bloeijende *Hollandsche* kolonie was opgeklommen.

Het eiland Formosa, eene Nederlandsche volkplanting. Zeden en gewoonten der inwoners.

Wij hebben boven in het verhaal der reizen van BONTEKOE (*) gezien, dat de *Nederlanders* zich eerst op de *Piscadores*, en naderhand in 1624 op het eiland *Tayouan* vestigden, om den handel met *China* te drijven. Het land werd hun in eigendom afgestaan, opdat de ergdenkende *Chineezen* de onzen van de nader bij hun land gelegene *Piscadores* zouden verwijderen. Het was zoo schoon en vruchtbaar, dat de *Nederlanders* het weldra *Formosa* (*het schoone*) noemden. Het is van het noorden naar het zuiden drie graden lang, aan beide de einden loopt het spits toe, doch breidt zich in het midden wel tot 18 of 19 mijlen breedte uit. In de geheele lengte wordt het door hooge en boschrijke gebergten doorsneden, en geniet daardoor eene gezonde luchtstreek. Het land brengt rijst, suikerriet, gember en eene menigte andere keerkringsgewassen voort. Vele eetbare wortels verstrekken tot brood. De ge-

(*) I. D. bl. 265-267.

bergten leveren goud- en zilveraderen en zwavel op; het is echter de vraag, of de eerſten voordeel zouden geven. Uit het dierenrijk was het wild zoo overvloedig, dat men herten- en elandsvellen bij ſcheepsladingen naar *Japan* voerde. Schadelijk of verſlindend gedierte daarentegen was er ten uiterſte ſchaars. Door de ligging des eilands tusſchen *China* ten westen, *Japan* ten noorden, en de *Philippijnen* ten zuiden, was het voor den handel in die Oosterſche Zeeën meer dan eenig ander geſchikt. Doch tegen zoo vele voordeelen ſtonden de aardbevingen over, waaraan dit eiland, even gelijk de geheele reeks, die zich tusſchen *Java* ten zuiden en *Kamschatka* ten noorden uitſtrekt, onderhevig is. Het land was volkrijk, en door een bijzonder ſlag van menſchen bewoond. De mannen waren zeer lang en ſterk, vooral in 't gebergte, de vrouwen daarentegen kort en dik, doch ook ſterk en met den zwaarſten arbeid belast. Gelijk bij de meeste wilde volken was de jagt en de oorlog hunne geliefkoosde bezigheid. Van deze jagt beſpaarden zij eene menigte vleesch, om het in de zon te droogen en daarna aan de *Chineezen* of *Japanners* te verkoopen. Over hunne eigenſchappen van verſtand en hart oordeelen onze ſchrijvers zeer gunſtig. Hun geheugen, leergierigheid en oordeel waren goed; in de vriendſchap, eens aangegaan, waren zij getrouw, en daarbij vriendelijk, goedaardig en ſpraakzaam. Zij hadden dus wel iets van de meer noordelijk wonende *Liou-Kiou*-eilanders; doch deze kenden geenen oorlog, dien de *Formozanen* dikwerf onderling voerden. Hunne voornaamſte ſpijze beſtond in rijst, eenige aardwortels, oesters, krabben en garnalen; met ver-

Digitized by Google

ſcheidene, zelfs *Americaanſche* volken hadden zij het walgelijke gebruik gemeen, van rijst, door oude vrouwen gekaauwd en weder van zich gegeven, met andere gemengd te doen gisten, en dan naderhand met water als een' bedwelmenden drank te gebruiken. Zij droegen bijna geene kleederen, en hadden zeer eenvoudige huizen van bamboes. De Regéringsvorm was het beſtuur van eenen Raad; de wetten waren zeer zacht; doodſtraf en gevangenis onbekend, behalve wegens moord. Voor den ouderdom had men een' onbepaalden eerbied, en in zoo verre was de Regéring aartsvaderlijk. De zamenkomsten der gehuwden, die afzonderlijk woonden, hadden even zeer ter ſluik plaats als bij de *Lacedemoniërs;* eerst op het vijftigſte jaar van den man mogt de zamenwoning plaats hebben. Zonderling was bij dit zachte en in hunne bijzondere zaken vreedzame volk de wreede wijze van oorlogvoeren, zelfs het afſlaan en bewaren van menſchenhoofden, die zij, onder een of ander voorwendſel, als eene groote kostbaarheid wisten te bekomen; iets, hetwelk hun met de meer zuidelijke *Alfoereezen* der *Molukken* gemeen was. Hun Godsdienst was het veelgodendom; doch zij geloofden aan de onſterfelijkheid der ziel, aan belooning en ſtraf na dit leven. De vromen kwamen dan over eene vuile gracht, waarin de boozen zich altijd wentelden. Doch deze belooning en ſtraf had minder plaats voor *zedelijke* vergrijpen dan voor *willekeurige*, door hunne gewoonten voorgeſchreven. Hunne bijgeloovige plegtigheden, meest door de vrouwen verrigt, waren talrijk. Bij het raadplegen der Godheid gebaardden zij zich omtrent

Digitized by Google

even zoo als de *Bacchanten* of de priesteresſen van APOLLO te *Delphi* (*).

Betrekkingen tusſchen Japan en Formoſa.

Reeds in 1624 bouwden de *Nederlanders* op *Formoſa* de vesting *Zeelandia*. Van tijd tot tijd zetten zich hier wel 25,000 *Chineesche* huisgezinnen neder, die zich op den landbouw en handel toeleiden, en eerstgemelden (naar de bedrijven en aard van dit volk) weldra zóó deden toenemen, dat men geheele ſcheepsladingen rijst en ſuiker uitvoerde, en dus de uit- en ingaande regten der Maatſchappij daardoor zeer werden bevoordeeld. De *Japanneezen* wilden die regten niet betalen, zeggende, dat zij, wel zes jaren vroeger dan de *Hollanders*, ter ſluik handel op *Formosa* gedreven hadden. Men vergunde hun weldra vrijen handel, doch geenszins bevrijding van tollen. Dit had gevolgen van belang bij deze wantrouwige Natie, die, *ons* den alleenhandel bij zich zonder tollen vergunnende, niet dulden kon, dat zij in eene onzer bezittingen geene voorregten genoot, maar veeleer hare vroegere winsten moest derven. De teleurgeſtelde perſonen maakten dus eenige *Formosanen* op, die, naar *Japan* overgevoerd, zich aldaar vóór Gezanten hunner Natie uitgaven, om den Keizer de

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. (*Formosa*) bl. 37–41. Zie hier nog eenige bijzonderheden nopens dit volk. Eene vrouw vóór de 36 jaren *mogt* niet bevallen, maar de priesters moesten door het drukken van den buik de vrucht afdrijven. Zij hadden 22 voorname Goden, behalve vele andere. De voornaamſte goede woonde ten Zuiden, en zijne vrouw ten Oosten, de kwade ten Noorden. De vrouwen, te gelijk waarzegſters, verrigtten de Godsdienstplegtigheden. Deze oude inwoners zijn thans door de *Chineezen* naar de Oostzijde van het eiland teruggedrongen.

Digitized by Google

oppermagt over hun eiland aan te bieden, het welk door de *Hollanders* onwettig bezeten en onderdrukt wierd. Doch de Keizer van *Japan* wees hen met verachting af, en zond hen terug naar hun land. Niettemin gaf dit gedrag der *Hollanders* zoo veel misnoegen, dat de Gouverneur van *Formosa*, PIETER NUYTS, (dezelfde die een gedeelte der zuidoostkust van *Nieuw-Holland* ontdekt had) niet alleen als Gezant in *Japan* geen gehoor bij den Keizer erlangde, maar ook door eenige *Japanneezen*, aan welke men het vertrek uit het eiland weigerde, met eene bijkans ongeloofelijke ſtoutheid in zijn eigen huis op *Formosa* werd opgeligt, terwijl men de wacht op de vlugt dreef, en aan de geheele bezetting door deze onverlaten, die nu het leven des Gouverneurs in hunne magt hadden, de wet geſteld werd. Men moest hun niet alleen het vertrekken toeſtaan, maar bovendien ook gijzelaars en een' aanmerkelijken voorraad zijde, waarop zij regt beweerden te hebben. De bewilliging in deze eiſchen was te noodzakelijker, omdat zij, in geval van weigering, dreigden, den Gouverneur en vervolgens zich zelven van kant te maken, door, volgens de gewoonte van hun land, zich den buik open te ſnijden. NUYTS, door hunne onbuigzame hardnekkigheid getroffen, raadde der Maatſchappij (in een belangrijk vertoog over den toeſtand van *Formosa*), den vrijen handel ook aan deze lieden te vergunnen. Hij had vervolgens nog vele moeijelijkheden met den Gouverneur-Generaal KOEN, die hem ſmadelijk terugriep, en met de *Japanneezen*, bij welke hij, hoezeer onſchendbaar als Gezant, vier volle jaren bij zijne tweede zending werd gevangen gehouden (van 1632 tot 1636). Van dezen bekwamen

Digitized by Google

beſtuurder beſtaat nog een verſlag over den toeſtand van *Formosa*, waarin hij de hulpbronnen en zwarigheden van den handel aldaar met kennis van zaken uiteen zet. Men bekwam vele goederen uit *China*, en verſcheepte die verder naar *Japan* en *Batavia*. In 1627 bedroeg de uitvoer, voornamelijk van *Chineesche* zijde, uit *Formosa* naar *Japan* niet minder dan *f* 621,855, en naar *Batavia* voor 't vaderland *f* 559,493, te zamen *f* 1,181,348. In 1628 was echter deze ſom, door een' opſtand in *China* als anderzins, niet meer dan *f* 410,863 uitvoer naar *Japan*, en *f* 277,572 naar het vaderland, te zamen *f* 688,435. Nemen wij tusſchen deze beide jaren een middelgetal, zoo zal de jaarlijkſche uitvoer van *Formosa* toch *f* 975,000 hebben uitgemaakt, waartegen de onkosten ſlechts *f* 175,000 bedroegen. Wanneer de lading naar *Japan* *f* 700,000 bedroeg, gaf die eene terugvracht van *f* 400,000 voor *Nederland* en *f* 100,000 voor *Batavia*, die elk genoegzaam een kapitaal winst opleverde.

Het geheele eiland was echter niet in de magt der *Hollanders*. Ten Noorden bezaten de *Spanjaarden* de ſterkte *Kelang*. NUYTS koesterde het ſtoute ontwerp, om, na de verdrijving des vijands van dit vaste punt, den *Portugeezen* en *Spanjaarden* den handel van *China* uit *Macao* en van *Manilla* naar *Japan* (destijds nog niet geſloten), te beletten, en daardoor ook hunnen handel op *China* te vernielen. Door de daarop volgende gebeurtenisſen in *Japan*, die wij in het vorige deel hebben geboekt, werd dit doel zonder *Hollandsche* tusſchenkomst bereikt (*).

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 49-71.

Digitized by Google

Ondertusschen smeedden de op *Formosa* gevestigde *Chineezen* (*) eenen moorddadigen aanslag tegen de *Hollanders*, die zij, bij gelegenheid van eenen grooten maaltijd, van hunne Opperhoofden meenden te berooven, waarna zij dan gemakkelijk van de vesting hoopten meester te worden. Dit werd door zekeren PAUW, eenen *Chinees* en broeder van FAYET, hoofdbeleider des aanslags, uitgebragt; de reeds opgestane *Chineezen* werden ten getale van 16,000, door 120 *Nederlanders* en 2000 Christen-*Formosanen* geslagen, waarbij FAYET met 1800 der zijnen sneuvelde; terwijl men de gevangene Opperhoofden op eene huivering wekkende wijze ter dood bragt. Bovendien lieten hier over de 9000 *Chineezen* het leven of werden gevangen gezet (†). Hiermede eindigde toen deze onrust, doch eerlang herleefde zij door eene gebeurtenis, welke uit het Oosten van *Azië* nieuwe veroveraars naar het zuiden deed stroomen.

Aanslag der Chineezen op Formosa.

1652.

De burgeroorlogen, die *China* sedert eenigen tijd verdeeld hielden, waren geeindigd met de zegepraal van eenen overweldiger, LY, en den dood des wettigen Konings ZUNG-CHIN, die zich, benevens zijne echtgenoote, aan eenen boom had verhangen! De *Khan* der *Mantchoux*, een ten noordwesten van *China* gelegen volk van den hoofdstam der *Tungusen* (§),

Omwenteling in China. De Mantchoux veroveren het Rijk. De zeeroover Iquang en zijn zoon Coxinga.

(*) Hun aantal was zoo toegenomen, dat het hoofdgeld, in 1651, 200,000 guldens (één gulden hoofd voor hoofd) bedroeg. VALENTIJN. t. a. pl., bl. 74.

(†) VALENTIJN, IV. D. 2. St. (*Formosa*) bl. 73. 74.

(§) Ten onregte wordt deze Natie, thans nog in het bezit van *China*, *Tartaren* genoemd; zij zijn dit in geenerlei opzigt, hetzij men dien naam met PALLAS aan de *Turksche*, of met KLAPROTH aan de *Mongoolsche* Natiën geeft.

Digitized by Google

die het aanzoek des muitelings, om hem bij te ſtaan, eerst had van de hand gewezen, hield zich thans van alle vroegere verdragen met *China* ontſlagen, nu het in handen eens geweldenaars was gevallen, en hoe berispelijk ook een veroveringskrijg moge zijn, de ſtaatkunde nogtans van dezen *Mantchoux* was rondborstiger en edelaardiger, dan die van menige *Europische* Regéring, welke zich den naam van *liberaal* toeëigent. Thans viel hij, door eenen Veldheer des vermoorden Keizers daartoe uitgenoodigd, over den beroemden grooten muur in het land, en veroverde weldra het noordelijke gedeelte (*). In het zuiden daarentegen, of liever in de drie zuidoostelijkſte Provinciën, *Fokien*, *Quangtong* en *Quangsi*, weêrſtond hem een dier buitengewone mannen, die zich ſomtijds verheffen, om de inſtortende Rijken of Staten nog voor eene poos te ſchragen. Zijn naam was IQUANG. Hij was in de *Chineesche* Provincie *Fokien* van arme ouders geboren, maar had zich door reizen naar *Macao*, *Japan* en *Camboya*, tot eenen ſtouten zeeman en zeeroover gevormd. Hij zou onder de *Portugeezen* te *Macao* en vervolgens onder de *Hollanders* op *Formosa* gediend, en door den handel, die van daar op *Japan* gedreven werd, verbazende ſchatten verzameld hebben, welke hem tot het uitrusten eener vloot tot zeeroof in ſtaat ſtelden; tevens wil men, dat hij zijnen handel voortzette, dien hij met de *Spanjaarden* te *Manilla*, de *Portugeezen* op *Macao*, en de *Hollanders* op

(*) *Histoire de la Conquête de la Chine par les Tartares*, *dans le Recueil des Voyages au Nord.*, Amſt. 1729, T. VI. p. 126. 127. 140-143.

Digitized by Google

Formosa en op *Japan* dreef (*). Weldra schaarde zich eene bende gelukzoekers onder zijne bevelen; hij werd voor alle de zeeën rondom *China* geducht, en de Keizer, wien hij op eenen anderen zeeschuimer de overwinning verschafte, verhief hem tot bevelhebber over alle zijne vloten. In deze hoedanigheid was hij geducht voor de *Hollanders* op *Formosa*, welke hij noodzaakte, van hem den vrijen handel op *China* voor dertigduizend Rijksdaalders te koopen. Van toen af was hij der *Nederlandsche* Natie zoo genegen, dat hij haar zijnen zoon COXINGA toezond, om eene *Europische* opvoeding te genieten. De vriendschap der *Hollanders* voor IQUANG nam gedurig toe, en men wil zelfs, dat zij hem een schepter en kroon zouden toegezonden hebben (†). Bij den inval der *Mantchoux* bleef IQUANG het regérende Huis getrouw, en deed zelfs eene spruit van

(*) *Nederl. Reizen*, XI. D. bl. 97.

(†) *Hist. de la Conquête etc.*, p. 206–209. Ik wil niet ontveinzen, dat verscheidene verhalen in deze geschiedenis mij wat *romanesk* voorkomen, en ik die alleen bij gebrek aan betere mededeel. Althans VALENTIJN meldt niets van die zonderlinge lotgevallen van COXINGA's vader, noch van deszelfs opvoeding onder de *Hollanders*, noch van de gouden kroon en schepter. Hij noemt hem eenen *tolk* bij den Landvoogd DE WITH, en zijn' zoon een' *kleêrmaker* op *Formosa*. Dit schijnt echter slechts uit volkshaat terneergesteld, en komt met de daden van den vader zoo min als met die van den zoon overeen. SAALFELD (*Geschichte des Holl. Kolonialwesens*, I. B. s. 136.) heeft, uit de *Hoogduitsche Algemeene Geschiedenis*, een nog eenigzins afwijkend verhaal, volgens 't welk IQUANG, zoowel als COXINGA, enkel uit vaderlandsliefde tegen de *Mantchoux* zich tot den zeeroof zouden hebben begeven. QUELLENBURG (*Refutatie van* TAVERNIER) schijnt ook minder laag over COXINGA's afkomst

Digitized by Google

1645. hetzelve in *Fokiën* kroonen. Men beweert, dat hij 3000 vaartuigen onder zijn bewind zou gehad hebben. Naderhand verdedigde hij zich nog wel een jaar lang moedig tegen de vijanden van zijn vaderland, doch viel eindelijk, hetzij door verraad, hetzij door list of geweld, in handen der *Mantchou*-veroveraars, die hem een tijd lang spaarden, en daarna, zoo men denkt, met vergif van kant maakten (*). Hierop nam zijn zoon COXINGA, die een'
1646—1661. tijd lang onder de *Hollanders* verkeerd had, het bewind op zich, en bestookte de *Mantchoux* nog lang van en op de kusten des Rijks. Hij was de laatste *Chinees*, die tegenstand bood. Eindelijk van het vaste land verdreven, begaf hij zich met zijne gansche vloot naar *Formosa*.

Kerkelijke toestand van Formosa. De inwoners tot het Christendom gebragt.

Gedurende den oorlog met de *Mantchoux* hadden zich vele *Chineezen* op het eiland nedergezet, die schijnbaar deszelfs welvaart vermeerderden, doch indedaad gevaarlijke binnenlandsche vijanden werden. Althans men begrijpt, dat, toen de ontelbare vloot van COXINGA voor *Formosa* verscheen, de *Chineezen* hem geen' tegenstand boden. Meerdere hulp hadden de *Hollanders* van de ingeborene *Formosanen* te wachten. Met een' loffelijken ijver hadden zij aldaar het Christendom beginnen in te voeren, en de goedhartige, bijgeloovige inlanders bekend gemaakt met den troost van het Evangelie. Ieder dorp had

---

en vroegere lotgevallen te denken. WOUTER SCHOUTEN, (I. D. bl. 160.) kent hem niet eens als *zoon*, maar slechts als *opvolger* van IQUANG.

(*) W. SCHOUTEN, I. bl. 160. Volgens de *Nederl. Reizen*, t. a. pl., zou hij zijnen Vorst aan de *Tartaren* verraden hebben.

Digitized by Google

niet alleen een' schoolmeester, maar velen ook een' predikant, en de inwoners moesten, op boete van een hertevel, ten behoorlijken tijde te kerk komen; zij werden in de gronden der Godsdienst, in het lezen en schrijven en in de *Nederlandsche* taal onderwezen. De 12 artikelen des Geloofs, de tien Geboden, het gebed des Heeren, en een kleine Catechismus der Hervormden, waren ook door die Predikanten in de *Formosaansche* taal overgezet, en aan meer dan 15,000 nieuwe Christenen uitgedeeld, waarvan velen ook tot het Avondmaal werden toegelaten. Dertig Predikanten bedienden in 1660 de Gemeenten van dit bloeijende eiland. Men leide voorts ter bescherming in ieder dorp een' korporaal of serjant met zeker getal soldaten onder een' inlandschen Overste (*).

Verkeerde maatregelen omtrent Formosa. Het eiland verwaarloosd. 1654.

De Regering op *Formosa* had tijd genoeg gehad, om zich in staat van verdediging te stellen. Reeds onder den Gouverneur CESAR brak COXINGA de gemeenschap met *China* af, en toonde vijandelijke oogmerken. De opvolger van CESAR, FREDERIK COYET, een man van hoofd en hart, herstelde nogtans weder eenigzins de betrekkingen, doch ontdekte spoedig de bedoelingen des zeeroovers, en gaf daarvan te *Batavia* kennis, met dringend verzoek om spoedige hulp. De zoogenaamde stad, bij het fort *Zeelandia* gebouwd, was slechts een open vlek, de vesting zelve in eenen droevigen staat. Al dreigender en dreigender werden de toebereidselen van COXINGA, vooral toen hij door de *Mantchoux* geslagen en van het vaste land verdreven was, waarop

(*) QUELLENBURG; *Refutatie van* TAVERNIER.

Digitized by Google

hij nog ſlechts eenige vaste plaatſen in bezit had. Maar perſoonlijke haat offerde de ſchoone volkplanting op. De gewezen bevelhebber op *Formosa*, VERBURG, thans Raad van *Indië*, was een gezworen vijand van COYET, en deed zijne uiterſte pogingen, om alle zijne berigten als ongegrond en het gevolg van lafhartige vrees te doen voorkomen. Hoezeer dan ook de waarſchuwing, door VERBURG zelven na den aanſlag der *Chineezen* in 1652 gegeven, hiermede ſtrijdig was, zoo liet zich toch de Raad door eene verkeerde ſpaarzaamheid, die niet gaarne kostbare uitrustingen deed, misleiden; men berispte zelfs den braven COYET, omdat hij op eigen gezag eenige middelen tot verdediging bij de hand had genomen. Eindelijk echter werden COYET's waarſchuwingen zoo dringend, dat men eene *vloot uitrustte*, die, wanneer op *Formosa* geene zwarigheid was, dan toch *Macão* aan de *Chineezen* kon ontnemen, hetwelk ten minſte de kosten zou dekken. Eene zoo kleingeestige berekeningszucht heeft onze Natie bij den vreemdeling veel nadeel gedaan, en de onbillijke vooroordeelen tegen haar verſterkt. Wij hebben gezien, dat daardoor gedeeltelijk ook *Brazilliën* is verloren gegaan. Doch de bevelhebber van het ontzet, JAN VAN DER LAAN, die op 12 ſchepen 600 man aanbragt, ſchijnt geheel in de belangen van VERBURG te zijn geweest. Hij beweerde de dwaasheid der vrees voor een' aanſlag der *Chineezen*, in weerwil veler berigten uit *Japan* en *Siam*, en noemde COYET en zijnen raad *lafaards* (hem zelv' noemde men *Jan dwars in den weg*). Eindelijk ziende, dat het ontwerp op *Macão*, 't welk hij geweldig dreef, op *Formosa* werd afgekeurd, vertrok hij uit wraakzucht

1660.

Digitized by Google

met alle de Officieren, waaraan men op *Formosa* groot gebrek had, en liet slechts drie schepen benevens de gemeene soldaten, door dezelve medegebragt, achter.

Landing van Coxinga. Febr. 1661.

Naauwelijks was VAN DER LAAN vertrokken, toen COXINGA, die dit vertrek had afgewacht, met 25,000 man en verscheidene honderd *jonken* de landing deed. Gebrek aan vaartuigen belette het verhinderen dier landing. Daarenboven sprong een der vier voorhandene *Hollandsche* schepen door zijn eigen buskruid in de lucht, na een dapper gevecht. Honderd menschen verloren hierbij het leven. De overigen moesten zich onder 't geschut van het fort *Zeelandia* bergen. De *Chineezen* voegden zich bij COXINGA; de *Formosanen*, zelfs de nieuwe Christenen, boden weinig of geenen tegenstand; die zulks deden, werden zonder genade om hals gebragt. Dit laatste lot trof ook 400 man der bezetting, zoodat binnen kort het geheele eiland door COXINGA's benden overstroomd, het fort *Provincia* of *Sykam* met al het volk genomen werd, en de geheele magt der *Chineezen* naar *Zeelandia* rukte, waar men de stad ontruimde, en zich in de verschansing terugtrok.

Clenk vlugt van Formosa.

VAN DER LAAN had, bij zijne terugkomst te *Batavia*, een zoo ongunstig verslag van COYET en zijne Raden gegeven, dat men tot derzelver afzetting besloot, en den Heer CLENK VAN ODESSA als Landvoogd in zijne plaats zond. Doch toen de tijding van den aanval in de Hoofdstad aankwam, en de vijanden van COYET beschaamde, werd terstond last gegeven, om CLENK te herroepen, en eene vloot van tien schepen met omstreeks 700 man uitgerust, om met de meestmogelijke haast het kasteel te gaan ontzetten. Men had echter groote moeite,

Digitized by Google

om in deze hagchelijke omstandigheden eenen bevelhebber te bekomen. Eindelijk liet zich Mr. JACOB CAUW, Raad in het Geregtshof van *Batavia*, met moeite hiertoe overhalen. Hij vertrok den 5den Julij, doch werd nog door CLENK vóórgekomen, dien men niet had kunnen inhalen, en die dus met de grootste verbazing *Formosa*, waarover hij in diepen vrede meende te komen regéren, belegerd zag. COYET wilde hem gaarne het bestuur overlaten, doch CLENK ging, als een lafaard, onder zeil naar *Japan*, en liet de dappere bezetting aan haar lot over.

Heldendood van Antoni Hambroek.

Middelerwijl vierden COXINGA en zijne roofbenden hunne woede bot, vooral tegen de *Hollanders*, hetzij predikanten, schoolmeesters, soldaten of anderen, die niet in tijds de wijk naar het kasteel konden nemen. Een dier predikanten, ANTONI HAMBROEK, werd met zijne vrouw, een' zoon en dochter, en zes zijner ambtgenooten, gevangen genomen. Hem vaardigde COXINGA naar *Zeelandia* af, ten einde den Landvoogd en den Raad, om der gevangenen willen, die anders het uiterste te vreezen hadden, tot de overgave te bewegen, met bedreiging tevens, dat hij bij langer verwijl zelfs den zuigeling niet sparen zou. Doch de grootmoedige *Nederlander*, de Evangeliedienaar, wien geenerlei deugd vreemd behoort te zijn, bewaarheidde hier de zeer twijfelachtige daad van ATTILIUS REGULUS, misschien slechts door *Romeinschen* volkstrots verzierd (*).

(*) Het verhaal is algemeen bekend, doch wordt door de vroegere Schrijvers, zoo als POLYBIUS, die anders de daden en gevangenneming van REGULUS uitvoerig verhaalt, niet vermeld.

Digitized by Google

Wel overtuigd, dat een raad tot ſtandvastigheid voor hem, de zijnen en zijne ambtgenooten noodlottig zou zijn, vermaande hij nogtans den kloeken bevelhebber om te volharden in zijne manhaftige verdediging, tot dat er ontzet kwam, vermits anders het geheele eiland en de ganſche Christenbevolking verloren was. De edele COYET behoefde wel deze aanſporing niet, maar het moet hem toch geſtreeld hebben, van eenen dienaar des vredes zulke mannentaal (hier was zij gepast) te vernemen. De gevolgen der terugkomst voorziende, bood hij HAMBROEK eene ſchuilplaats in het kasteel. Wij lezen van geene beloſte, door dezen aan den zeeroover afgelegd, van terug te komen: doch dit lag in den aard der zake, en er waren dierbare panden bij denzelven achtergebleven; eene echtgenoote en twee kinderen, die bij 's mans achterblijven *zeker* verloren waren. Dezen mogt hij niet blootſtellen. Hij beſluit te vertrekken, maar eerst wacht hem nog een hartbrekend tooneel. Er zijn twee dochters van hem in de veſting; zij klemmen zich aan zijnen hals, en ſmeeken hem onder ſnikken en tranen, haar niet te verlaten en zijn dierbaar leven aan geenen zekeren dood prijs te geven. Doch hij antwoordt met heldenmoed, en wijst haar op zijn' pligt, op hunne moeder, broeder, en zuster. Eene der dochters valt hierop in zwijm, de andere knelt hem nog vaster in de armen; maar de groote man windt zich los, ontvlugt en komt bij COXINGA, brengt hem het weigerend antwoord over, en ontvangt den dood! Hij werd met zijnen zoon en nog vier andere predikanten onthoofd, zoo 't heette als ophitſers der *Formosa-*

Digitized by Google

nen, die kort te voren eenen troep *Chineezen* overvallen en gedood hadden.

Waarom zwijgen toch de Schrijvers van andere volken, die zoo mild zijn in het ophalen der edelmoedige feiten zelfs van Barbaren, waarom zwijgen zij van deze grootsche daad van een' *Hollander?* Waarom bekleedt deze eenvoudige predikant, die op een dorp aan het einde der wereld den luister van zoo vele wijdberoemde verwoesters van menschengeluk heeft doen tanen, geene plaats in *eenige* Geschiedenis buiten die van een paar onzer eigene Schrijvers (*).

Cauw komt te Formosa. Zijne lage vlugt. 1661. 12 August.

Den 12den Augustus 1661 kwam eindelijk CAUW met zijn smaldeeel op de reede van *Zeelandia*; doch een opkomende storm noodzaakte hem, de ankers te kappen, en hij verdween *uit het gezigt*; zelfs geraakte het fluitschip *Urk* op het drooge en in handen der vijanden, die hierdoor van den geheelen toestand der vloot verwittigd werden. Eindelijk echter

10 Septem.

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. (*Formosa*) bl. 90. 91. (Op eene plaats, waar men het niet zoeken zou; waar hij namelijk over de Godsdienst op *Formosa* handelt, niet in het verhaal der belegering). W. SCHOUTEN, I. D. bl. 162. 163. (die echter 's mans kloekmoedige aansporing tot verdediging niet vermeldt). SAALFELD, *Gesch. des Hollandischen Kolonialwesens in Ostindien*, I. Band, die anders het beleg van *Formosa* met bijzondere uitvoerigheid en naauwkeurigheid verhaalt, en VALENTIJN gedurig aanhaalt, dus gelezen heeft, spreekt geen woord van deze onsterfelijke daad. RAYNAL, alléén van alle vreemden, vermeldt dezelve, L. Ch. 24. Zouden de vreemdelingen zich wezenlijk verbeelden, dat hier de rijkdom (dien zij ons zoo mildelijk toeschrijven) alle edele gevoelens en kracht tot zelfopoffering had verstikt? En toch zijn weinige geschiedenissen zoo rijk in zelfopofferingen als de onze.

Digitized by Google

kwamen de ſchepen weder opzeilen, en bragten manſchap, krijgs- en mondbehoeften aan.

Hierdoor begonnen de omſtandigheden ten voordeele der bezetting te veranderen. COXINGA had tot October nog geene voordeelen van belang op die bezetting behaald, maar wel 8000 zijner beste ſoldaten verloren, terwijl vele *jonken* hem ontſnapten. De *Mantchoux*, die gaarne eene ſterkte, welke COXINGA nog in *China* inhad, wenschten te bezitten, boden hulp aan; men zou ſlechts eenige ſchepen zenden om die af te halen, en tevens het overſchot van COXINGA's magt in *China* te verdelgen. Dezelfde CAUW, die uit *Batavia* tot hulp der bezetting gekomen was, bood zich daarop aan, om die hulp met vijf ſchepen over te brengen, doch de trouwelooze bevelhebber kwam niet verder dan de *Piscadores*, en keerde toen met de beste twee ſchepen over *Siam* naar *Batavia*. De belegerden werden hierdoor ontzettend teleurgeſteld; de drie teruggekeerde ſchepen meldden de lafheid des bevelhebbers, en de hoop eener afwending tegen COXINGA in *China* verdween in rook.

De onwrikbare COYET hield echter nog vol. Dan in December liep een *Duitsche* ſerjant der bezetting, STOCKAART geheeten, tot den vijand over, en verried hem de zwakke plaatſen der vesting, waarop COXINGA zelf in Januarij 1662 van *Formosa* naar een naburig zandeiland overſtak, en de blokkéring in eene beſtorming veranderde. Hij nam de ſchans *Utrecht* in, doch de belegerden vernagelden het geſchut, en leiden eene brandende lont in die ſchans, waardoor de beſtormers waarſchijnlijk in de lucht zouden gevlogen zijn, indien de verraderlijke ſerjant,

Coyet's heldhaftige verdediging. Hij wordt tot de overgave genoodzaakt.

Digitized by Google

hiervan vermoeden bekomende, hen niet terug gehouden had. Zoo scheen alles tegen de volharding der wakkere bezetting zamen te zweren; de nood rees op het hoogst; men had over de zestienhonderd man in de gevechten verloren; kerken en pakhuizen lagen vol zieken, het zwakke horenwerk werd bedreigd en daarmede het kasteel. Nog wilde COYET een' algemeenen storm van COXINGA afwachten, doch de Raad meende te regt, dat men thans rijkelijk aan de wetten der eer had voldaan, en op zelfbehoud denken mogt. Nadat het zwakke, en aanvankelijk slecht voorziene, kasteel zich *negen maanden lang* tegen eene magt van (in den beginne) 25,000 man, met grof geschut voorzien, had verdedigd, bedong de bezetting nog vrijen aftogt met allen scheeps- en anderen voorraad *naar Batavia*. Het geld en de koopmansgoederen, ten bedrage van bijna vijf tonnen gouds, moesten worden achtergelaten (*).

Schandelijke behandeling van Coyet.

Het beleg van *Formosa* strekt den *Hollanderen* tot de grootste eer, maar tevens tot geene geringe schande. Helden der menschheid als HAMBROEK, krijgslieden als COYET, zijn boven allen lof verheven; doch wat zal men zeggen van menschen als VERBURG en VAN DER LAAN, die niet schroomen aan persoonlijke veete, door logen en lastertaal, eene geheele dappere bezetting en eene parel aan de kroon der Maatschappij op te offeren, en van lafaards als CLENK en CAUW! Het was de beide eersten niet genoeg, de heldhaftige verdediging van COYET te ver-

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. (*Formosa*) 75-82. W. SCHOUTEN, I. D. bl. 160-168.

Digitized by Google

lammen; zij wilden dien braven ook ſtellig vernederen. Hij werd in hechtenis genomen; en wegens *lafhartigheid* en verkeerde maatregelen (waarvan de Hooge Regéring *zich zelve* zuiveren wilde), op het ſchavot gebragt, met *het zwaard over 't hoofd geſtraft*, en, na eene gevangenis van drie jaren, *voor zijn leven* naar het afgelegene *Banda* gebannen. VALENTIJN, die met warmte de eer van dezen mishandelden held ophoudt, zag aldaar met eerbied het huisje, waarin zich de wakkere man negen jaren ophield. Het was toen, dat hij door de voorſpraak zijner bloedverwanten en vrienden bij Prins WILLEM III. verlof bekwam, om naar 't vaderland terug te keeren, en op den grond te mogen ſterven, wiens eer hij ten ſpijt van eenige verachtelijke wezens had opgehouden. Maar zijn vonnis werd niet vernietigd, noch zijne magtige vervolgers geſtraft (*), en dit vonnis, hetwelk MAATSUIKER gewis door zijnen invloed had kunnen beletten, is eene vlek op diens roem.

Ellende der gevangene Hollanders. Vergeefſche pogingen tot herwinning van Formosa.

De ongelukkige vrouwen der omgebragte Predikanten en andere gevangenen op *Formosa* werden door de zeeroovers aan eenigen hunner toegewezen. De zulken, die aan ongehuwde *Chineezen* ten deel vielen, waren het minst ongelukkig; die in handen van gehuwden kwamen, hadden onbedenkelijk veel door den minnenijd van derzelver vrouwen te lijden; velen werden als de verachtelijkſte ſlavinnen tot harden arbeid genoodzaakt, waaronder zij, na zware mishandelingen, bezweken. Om deze niet alleen, maar ook de andere gevangenen, te zamen wel bij de

(*) VALENTIJN, t. a. pl., bl. 82.

Digitized by Google

honderd perſonen uitmakende, en misſchien het kostbare *Formosa* zelf terug te bekomen, was ook na de overgave wel eene uitrusting waardig. Men kon te meer op een' goeden uitſlag hopen, daar de
1662. *Mantchoux*, thans meesters van *China*, onze natuurlijke bondgenooten tegen COXINGA en de zijnen waren, en reeds vroeger, gelijk wij gezien hebben, den *Hollanderen* hulp hadden aangeboden. In 1662 zeilde er dus eene vloot onder den Admiraal BORT, den Vice-Admiraal JAN VAN CAMPEN, en den Schout bij Nacht CONSTANTIJN NOBEL als Gezant naar *China*, doch deze voerden, door de *Mantchoux* met ijdele beloften gepaaid, niets uit. Men vernam, dat COXINGA overleden was. Niet afgeſchrikt door deze misluk-
1663. king, werd de togt in het volgende jaar onder denzelfden Vlootvoogd hervat; *een zijner Hoplieden* was de dappere CHRISTIAAN POLEMAN, die zich ook op *Malabaar* zóó zeer had onderſcheiden, en die, zegt VALENTIJN, *bijna overal geweest is, daar wat te doen viel, en zich daar verwonderlijk kloekmoedig gedragen heeft.* Deze laatſte nam de ſtad *Quemuy* in *China* met ſtorm in, waarop de zoon van COXINGA aan de *Hollanders* liet weten, dat, wanneer zij hem verder met rust lieten, hij hun alle de gevangenen, zoo mannen als vrouwen, teruggeven en den vrijen handel op *Formosa* zou afſtaan, iets waarop hij de duurſte eeden deed, en de *Nederlanders* waarſchuwde, zich niet op de trouw der *Mantchoux* te verlaten. Deze ſloegen dit voorſtel in den wind, en namen ook verder het eiland *Aymuy* en *Goutsoe* in; doch zij ondervonden eerlang de trouweloosheid hunner bondgenooten, die weigerden, hen in het bezit te laten. Zij wendden zich

Digitized by Google

dus alléén naar *Formosa;* in 't voorbijgaan nam POLEMAN de *Piscadores* (*Hollands* oude bezitting) in, en men onderhandelde toen met de *Chineezen* te *Tayouan.* Doch de eiſchen der onzen waren zoo onmatig hoog (vergoeding aller oorlogskosten, die wel 6 Millioenen bedroegen, boven en behalve het bezit van *Formosa*), dat de *Chineezen* daarmede den ſpot dreven, en de *Nederlanders* naar de *Visscherseilanden* verwezen. Daar men zich nu tot eenen aanval op *Formosa* te zwak keurde en de oude bezitting (de *Piscadores*) verſmaadde, keerde de vloot onverrigter zake terug, en men mogt de kosten dezer vloot bij de andere verliezen rekenen, die ons de omwenteling in *China* berokkend had (*).

Gezantſchap der Hollanders naar den Mantchoux-Keizer van China. Belangrijkheid van hetzelve voor de Aardrijks- en Volkenkunde.

Dit viel te meer tegen alle verwachting uit, daar men zich in den beginne van deze regéringsverandering veel goeds had voorſpeld, vermits de *Mantchoux*, na de verovering van *Canton* in 1650, den handel voor alle vreemde volken hadden open gezet. De *Hollanders* maakten daarvan terſtond gebruik, om een Gezantſchap naar *China* te zenden, onder de Opperkooplieden PIETER DE GOIJER en JACOB DE KEIZER (†), met een gevolg van veertien perſonen en aanzienlijke geſchenken, meestal *Europische* fabrijkgoederen. Zij vertrokken in Junij 1655 van *Batavia*, en moesten vier maanden te *Canton*, de eenige *Chineesche* ſtad, waar vreemdelingen worden toegelaten, vertoeven, eer men hun

(*) Zie een uitvoerig verſlag van alle deze Gezantſchappen in de *Nederl. Reizen*, XI. D. bl. 96-123.

(†) Hoezeer dit gezantſchap vroeger was dan de overgave van *Formosa*, meenden wij echter de lotgevallen van dat eiland niet te moeten afbreken.

Digitized by Google

den togt naar *Peking* vergunde. Ondertusschen werden zij door den Onderkoning, die volgens hen zevenentwintig kinderen had, op een' prachtigen maaltijd genoodigd, die met de vertooning van een *Chineesch* blijspel eindigde. Zij zetteden daarop hunne reize naar *Peking* te water voort, lieten van hun vaartuig de *Hollandsche* vlag wapperen, die dus doende in het binnenste van *China* gezien werd, en gingen scheep onder het spelen van het vaderlandsche *Wilhelmus* (*). In Maart 1656 werd de reis ondernomen. Zij ging langs verschillende rivieren en kanalen (door *Chineesche* vlijt aangelegd, en die ongemeen tot bevordering der gemeenschap van alle deelen diens grooten Rijks dienen) door de Provinciën *Quang-tong*, *Kiang-si*, *Kiang-nan*, *Chan-tong* en *Pe-tcheli* naar *Peking*. Deze reis, door den vermaarden NIEUWHOF, beschreven, en in verscheide *Europische* talen, alsmede door den *Leydschen* Hoogleeraar HORNIUS in 't *Latijn* overgebragt, is daarom zoo belangrijk, omdat slechts zeer weinige reizigers, of zelfs gezanten, uit *Canton* door het binnenste des *Chineeschen* Rijks naar *Peking* gekomen zijn; een togt, dien men zelfs in onzen tijd den *Britschen* Gezant AMHERST genoodzaakt heeft, *ter zee* af te leggen. De overgroote bevolking en rijke bebouwing, de pracht en welvaart in dit zonderlinge Rijk vertoonen zich hier even zoo voordeelig, als in de daarna verschenen berigten der

(*) Wij teekenen dit aan, omdat het een bewijs oplevert, dat dit volkslied in den toenmaligen eersten Stadhouderloozen tijd, onder JOAN DE WITT, nog geene verbodene waar was, gelijk na 1795.

Digitized by Google

Jezuïten. Wij leeren door deze reis derhalve vele *Chineesche*, anders onbekende, ſteden kennen. Het reisgezelſchap bezocht de zeer aanzienlijke ſtad *Chang-Tscheu*, bij welke het ſmaldeel door een zwaar onweder groote ſchade bekwam, en verſcheidene menſchen verdronken; iets verder moest het in eene ſteile ſtrooming tusſchen hooge gebergten heen worſtelen, en kwam dus door een zeer ſchilderachtig oord te *Nam-hung*, in de nabijheid der voornaamſte porcelein-fabrieken, alwaar het, door den Gouverneur weder feestelijk onthaald, aan wal ſtapte en de reis over hooge gebergten vervolgde. (Deze gebergten zijn de waterſcheiding tusſchen de ſtroomen der middelſte en noordelijke en der zuidergewesten). Het omliggende land der ſtad *Nan-gan* droeg den naam van *berg des vermaaks*, om de bekoorlijke ligging en vruchtbaarheid. Verſcheidene ſteden waren door de *Mantchoux* verwoest; onder andere kunstwerken bewonderden de reizigers klippen, met kunst gehouwen en door trappen toegankelijk. Te *Kan-tscheu* vonden zij een' heerlijken tempel met beelden, dien zij voor den ſchoonſten van *China* hielden. De Onderkoning wees hunne geſchenken van de hand, als zijnde het de gewoonte niet, iemand iets te geven vóór den Keizer. Te *Nang-tchang* aan het meir *Po-yang*, de hoofdſtad van *Kiang-si*, werden de Gezanten zeer ſtatelijk ontvangen. *Lieden*, zeide de Onderkoning, *van zoo verre gekomen, om zijne Majesteit met zijne overwinningen geluk te wenschen, moeten niet te voet, maar te paard worden ontvangen.* *Nang-tchang* had veel in den oorlog geleden; de voornaamſte verdedigers hadden zich met het zwaard in de

Digitized by Google

vuist door den vijand heen geslagen; 40,000 anderen, die gebleven waren, kwamen ellendig om. Men zag hier eenen grooten tempel en een put, gedenkteekenen der Afgodsdienst van de *Chineezen*. Eene menigte zeer belangrijke bijzonderheden in deze ook nog lezenswaardige reis gaan wij voorbij, om de Gezanten te *Nan-king* te zien binnentreden. Deze stad, de tweede des Rijks, en de hoofdstad van *Kiang-nang* en geheel zuidelijk *China*, waar tot 1638 de Keizer zijn verblijf hield, had drie Stadhouders, die zich beijverden, de *Hollanders* met de grootste eerbewijzingen en vriendschapsbetuigingen te ontvangen. *Nan-king* ligt aan de groote rivier *Ten-tse-kiang*, die uit *Hoog-Azičn* ontspringt, en geheel *China* in de breedte doorstroomt. De *Hollanders* bewonderden (en zij moesten kiesch op dat punt zijn) de groote rust en veiligheid, die men in deze groote stad van eene Millioen inwoners genoot. De huizen waren slechts van ééne verdieping, de winkels rijkelijk met allerlei kostbaarheden voorzien. De levensmiddelen waren zeer goedkoop. Men bewonderde de beschaafdheid en het oordeel der inwoners. De stad was gedurende de oorlogen met de *Mantchoux* bijzonder gespaard geworden. Bezienswaardig was de beroemde *porseleinen toren* (die echter niet geheel van porselein, maar slechts van buiten verglaasd is). Te *Tang-tcheu-fou*, eene der voornaamste steden van *China*, werd een groote handel, vooral in zout, gedreven; hier werd belasting van alle koopgoederen geheven, en de vrouwen, welke men tot de schoonste van *China* achtte te behooren, werden er, gelijk elders in het Oosten, verkocht. Te *Whayn-gan*, aan het groote

Digitized by Google

keizerlijke kanaal, was des Onderkonings verblijf. Een *Jezuït*, GASCONET, ontving hier de *Nederlanders* met achting, en voorſpelde hun veel verdriet van de *Portugeezen* uit *Macao*, wanneer zij om *vrijen handel* kwamen verzoeken. Reeds deze Gezantſchapsreis vermeldt de talrijke *drijvende woningen* der *Chineezen*, en hunne zonderlinge visſcherij door middel eener ſoort van gans. – Men trok nu over de beroemde *Gele Rivier* (*Hoang-ho*), die het noorden van *China* beſpoelt, even als de *Kiang* het midden, door de ſteden *Tong-tchang*, wegens prachtige gebouwen, vooral het gedenkſtuk van een' voor zeven Eeuwen geſneuvelden verdediger des vaderlands, en overvloedige zijdeteelt merkwaardig, benevens het groote *Ling-tching*, door bruggen, een' prachtigen porſeleinen toren en andere praalgebouwen, alsmede door menigte en welvaart van bewoners, uitſtekend. Door *Tong-quam*, eene ſtad, die het voorregt had, alléén door *Chineezen*, niet door *Mantchoux*, te worden bewaakt, kwamen de Gezanten te *Peking*. Hier nu toonde zich de argwaan der *Chineezen*; zij verbeeldden zich, volgens de aantijgingen der *Portugeezen*, dat de *Hollanders* ſlechts op de zee rondzwierven, even als eene talrijke klasſe der armſte *Chineezen* op hunne rivieren. Om zulks te weten, eischten zij van de *Nederlandsche* Gezanten eene kaart van hun land. Deze toonden die met genoegen. Maar nu rees er eene andere zwarigheid. De *Chineezen* konden zich geen denkbeeld van den *Hollandschen* Regéringsvorm maken. Eene *Republiek* was hun onbekend en onbegrijpelijk. De Gezanten moesten zich dus wel van den naam des Prinſen van *Oranje*, een vijfjarig kind, bedienen, die een jaar te voren, op

Digitized by Google

den eisch van CROMWELL, van alle hooge waardigheden in *Holland was uitgesloten geworden.* Nu was het weder de vraag, of dan de Gezanten (gelijk altijd bij mindere Natiën omtrent *China* plaats had) van 's Prinsen geslacht of maagschap waren. Dit konden de Kooplieden-Gezanten niet wel erkennen; zij zeiden, dat hieromtrent de gebruiken van hun land met de *Chineesche* verschilden. Gedurig kwamen echter de hovelingen op het belemmerende punt van de *titels* en de *waardigheden* der Gezanten terug. Men behielp zich met de vermelding van den Gouverneur-Generaal van *Neêrlands-Indië*, dien men met den Onderkoning van *Canton* vergeleek. Ten Hove toegelaten, zagen zij onder de *Mandarijnen* eenen *Keulschen Jezuït*, SCALIGER, zitten, die als tolk diende, en uiterlijk zeer minzaam was. Op nieuw werd er hier over den Regéringsvorm gesproken, waarbij de *Jezuït* de oude (doch reeds afgestane) regten van *Spanje* deed gelden.

De geschenken waren den Keizer zeer welgevallig; de *Hollandsche* Gezanten werden bij denzelven ten gehoor toegelaten, en onderwierpen zich aan de vernederende plegtigheid, de nederwerping met het hoofd op den grond. Vervolgens werden tegengeschenken uitgedeeld, maar de handelsvergunning was bij uitstek beperkt; slechts eenmaal om de acht jaren zou men een schip met goederen naar *China* mogen zenden, en met 100 koppen bemand, waarvan 20 als Afgevaardigden, moesten ten Hove verschijnen (doch zonder aan moeijelijkheden te *Canton* onderhevig te zijn). Tegenbedenkingen waren niet te maken, want, terstond na de ontvangst van den Keizerlijken brief, dreef men de Gezanten tot hun vertrek aan.

Digitized by Google

Dus kwamen zij langs denzelfden weg te *Canton*, en beklaagden zich bitter over de bij dit Gezantſchap nutteloos verkwiste ton gouds (met de geſchenken gerekend). Vergeefs had men zich met de genegenheid der *Mantchoux*, en hun gemeenſchappelijk belang tegen de *Chineezen* van COXINGA gevleid (*).

Schipbreuk van Hamel op het eiland Quelpaart bij Corea. Hij wordt met de zijnen gevangen genomen.

Het bezit van *Formosa* gaf ook aanleiding tot eene voor de Aardrijkskunde niet onbelangrijke ontdekking; namelijk van een eiland ten zuiden van *Corea*, en van dit groote ſchiereiland zelf, waarvan men althans naauwkeuriger berigten inwon. Het was HENDRIK HAMEL van *Gorkum*, die in 1653 den Gouverneur CORNELIS LESSEN, opvolger van VERBURG, naar *Formosa* verzelde. Zij zetteden vervolgens hunnen togt naar *Japan* voort, doch ſtrandden ten zuiden van *Corea* op een eiland, hetwelk zij *Quelpaart*

(*) JOAN NIEUHOF is een onzer vermaardſte reizigers van de zeventiende Eeuw. In 1640 ging hij als koopman in dienst der *Westindische* Maatſchappij naar *Brazilië*, bleef daar tot 1649, en gaf ons eene belangrijke Beſchrijving en Geſchiedenis van dat land; daarop trok hij, na eene korte rust in zijn vaderland *Bentheim*, naar *Oostindië*, en nam den post van Hofmeester bij het Gezantſchap van DE GOIJER en DE KEIZER waar. Daarna keerde hij naar 't vaderland, doch andermaal naar *Indiën* (1658); bezocht *Amboina*, *Bouro*, de *Visscherseilanden* (*Piscadores*), *Malacca*, *Palembang* op *Sumatra*, *Gamron*, de plaatsvervangſter van *Ormus* in *Perzië*, en met de *Nederlandsche* krijgslieden de kusten van *Coromandel* en *Malabaar*, ſloot op laatstgemelde verſcheidene handelsverdragen met inlandſche Vorsten, ging naar *Tutocoryn* op *Ceylon*, en vertrok in 1670 van *Batavia* naar het vaderland. Men vindt een uittrekſel van zijne drie reisbeſchrijvingen in de *Nederlandsche Reizen*, X. D. bl. 123-165. XI. D. bl. 52-96. XIV. D. bl. 86-104.

Digitized by Google

noemden (op 33 Gr. 32 Min. N. B.). Zij werden hier door tweeduizend *Chineezen* gevangen genomen, en naar de ſtad *Moysou* of *Mokso* gevoerd, alwaar nog 3000 man onder de wapenen waren. De wijze, waarop de Landvoogd zich jegens hen gedroeg, ſtrekte dezen tot de grootſte eere; de zieken genoten, zegt HAMEL, eene behandeling, die hun in menig Christenland niet zou te beurt gevallen zijn. Ook vonden zij in dit ver afgelegene land eenen *Nederlander*, JAN WELTEVREE, geboren aan de *Rijp* in *Noord-Holland*, en reeds in 1626 naar *Japan* gezeild; hij was door gebrek aan water op *Corea* aan land gegaan, doch toen mede gevangen genomen met twee zijner makkers, die bij eenen inval der *Mantchoux* in *Corea* waren geſneuveld. Na dus *zevenentwintig* jaren op het ſchiereiland doorgebragt, en vergeefs om den overtogt naar *Japan* te hebben geſmeekt, werd hij thans uit de hoofdſtad van *Corea* naar *Quelpaart* gezonden, om als tolk bij de ondervraging der *Nederlanders* te dienen. Zijn gezegde, dat men hier nooit vrijheid aan gevangen yreemdelingen verleende, maar hen nogtans wel behandelde, gaf den ſchipbreukelingen weinig troost.

Lotgevallen der Hollanders op Corea dertien jaren lang.

Drie maanden lang nogtans genoten zij den liefderijken omgang van den menschlievenden Landvoogd, die alle hunne behoeften voorkwam, en bij zijn vertrek beloofde, ten Hove voor hunne bevrijding werkzaam te zullen zijn. Doch zijn opvolger was hun veel minder genegen. Eene roekelooze poging, om met eene aan ſtrand liggende ſloep te ontſnappen, deed hen nog harder behandelen, en zelfs zware ligchamelijke ſtraffen ondergaan. Zij werden

Digitized by Google

vervolgens geboeid naar het hof van den Koning van *Corea* geleid, door de ſteden *Heynam*, *Jeham* (alwaar een van hun volk, een kanonnier, bezweek), en vele andere, naar de hoofdſtad *Sior*. Eerst moesten zij eene rivier overzetten, zoo breed als de *Merwe* te *Dordrecht*, hetgeen in een zoo ſmal ſchiereiland als *Corea* opmerking verdient. Zij hadden thans in dat ſchiereiland 65 uren in de rigting N. N. W. afgelegd. Hier ontvingen zij de bedroevende tijding, dat het in *Corea* de gewoonte niet was, vreemdelingen te laten vertrekken; dat zij zich dus moesten toeleggen op 't geen ieder het best verſtond. De Koning plaatſte hen vervolgens in zijne lijfwacht, en deed hun krijgsvoorraad en ſchietgeweer uitdeelen; zij ſtonden onder WELTEVREÊ en zekeren *Chinees*. De vrouwen verlangden zeer, deze vreemde wezens te zien, waarvan men op *Quelpaart* had uitgeſtrooid, dat zij hunne geweldige neuzen bij het drinken achter de ooren moesten omſlaan en vast maken. Hoe groot was dus de verbazing der mannen en vrouwen van *Sior*, geheel welgemaakte perſonen, ja ſchooner dan de ſchiereilanders, die tot het *Mongoolsche* ras behooren, te zien!

Bij de komst van een' gezant der *Mantchoux* om de gewone ſchatting, zond de Koning de *Hollanders*, die hij niet wilde overleveren, naar eene bergvesting, doch riep hen na deszelfs vertrek naar de Hoofdſtad terug, waar de koude in November zeer nijpend was, en de bevrozene rivier voorbij de vesting door paarden en wagens kon worden overgetrokken (*). Men had medelijden met de

(*) Hoezeer het ſchiereiland *Corea* op eene lage breedte

Hollanders, die hierdoor veel leden, en bezorgde hun warmer kleeding. Doch hun verblijf wilde men zorgvuldig voor de *Mantchoux* verbergen (misschien om dat zij de *Hollanders* voor bespieders van den Keizer hielden), en toen een paar der gevangenen, in weêrwil van het verbod, den Afgezant des Keizers in *Corea* hunnen nood geklaagd hadden, kostte hun zulks misschien het leven; althans zij werden naauw opgesloten, en stierven spoedig daarna.

De overigen liepen groot gevaar van hun leven, daar velen in den Raad des Konings zich van hen, als gevaarlijke menschen, voor goed wilden ontslaan door geheimen moord, anderen door een ongelijk tweegevecht; doch de voorspraak van 's Konings broeder behield hun het leven. Zij werden in 1657 naar een afgelegen landschap gebannen, alwaar zij, onder afwisseling van een' goeden en verscheidene harde Landvoogden, tot in 1666 leefden, wanneer zij op een visschersvaartuig naar *Japan* ontsnapten, alwaar zij de *Hollandsche* vlag heeschen, en als toen dadelijk door de *Japanneezen* naar *Nangasaki* werden gebragt. In 1668 vertrokken zij naar *Batavia*, en in het volgende jaar naar *Holland*. Hunne gevangenschap had dus *dertien jaren* geduurd.

Hunne berigten nopens Corea. Bij dit reisverhaal is eene beschrijving van *Corea* gevoegd, welke uit eene dertienjarige en (wanneer men daarbij die van WELTEVREÊ mag voegen) uit

ligt, schijnt echter, even als in noordelijk *China*, de nabijheid der verbazende bergketen van *Middel-Aziën*, en de vele salpeterdeelen, waarmede de lucht bezwangerd is, de vorst gestrenger te maken dan elders op die zelfde poolshoogte. Te *Peking*, op 41 Gr. N. B., bevriest ook de rivier somtijds even zoo sterk als in *Corea*.

Digitized by Google

eene meer dan achttienjarige ondervinding is opgemaakt, en dus nog als hoofdbron kan gelden. *Corea* ſtrekt zich van den 34 tot den 44 Gr. N. B. uit, en maakt een zeer langwerpig vierkant. Het was ten tijde van HAMEL in acht gewesten verdeeld, welke 360 ſteden bevatteden, behalve de bergvestingen. De kusten zijn met banken en riffen bezet, en bijna ongenaakbaar. HAMEL dacht, dat tusſchen de Zuidoostpunt en *Japan* ſlechts een afſtand van 25 of 26 uren zou zijn; doch hierin vergist hij zich. De *Gele zee* ſcheidt *Corea* ten westen van *China*, een hoog gebergte ten noorden van het land der *Mantchoux*. Ten noordoosten is de wijde *Zuidzee*, rijk aan walvisſchen, die door de *Franschen* en *Hollanders* gevangen werden; ook ving men er in de wintermaanden veel haring. De ſneeuw valt in *Corea* dikwijls zoo dik, dat men van het eene tot het andere huis niet kan komen, dan door wegen door den ſneeuw te maken. Ten noorden kan dus ook ſlechts gerst groeijen. Doch men vindt er de kostbare plant *gensing*, die in *China* tegen goud wordt opgewogen; hiermede betaalt de Koning zijne ſchatting. In het zuiden des lands groeit rijst, katoen en hennip. Voorts heeft het zilver- en loodmijnen. De krokodillen of *kaymans* zijn talrijk in de rivieren.

De Regéring was volkomen onbepaald; echter erkende de Koning het oppergezag des Keizers van *China*, ook als Opper-*Khan* der *Mantchoux*. Het geheele leger beſtond uit lijfwachten des Konings. Om de zeven jaren moesten de gewesten alle vrije ingezetenen, gedurende twee maanden, aan het Hof op de wacht zenden. (Boven de zestig jaren was

Digitized by Google

men vrij.) Daarenboven moest elke ſtad (die doorgaans niet ver van de zee zijn) een volkomen toegerust oorlogſchip onderhouden. Op nalatigheid, vooral in de zeedienst, ſtond ballingſchap of zelfs de dood. Overigens waren de doodſtraffen wreed. Oproer werd met den dood van den ſchuldigen en zijn geheele geſlacht, met het ſloopen van zijn huis en verbeurd verklaring van zijn vermogen geſtraft. Eene vrouw, de ſchoonzuster des Konings, die dezen perſoonlijk beleedigd had, moest eene vindingrijke marteling ondergaan; men ſloot haar in eene kamer met een' koperen vloer op, en ſtookte dien gloeijend, zoo dat zij in de ijsſelijkſte ſmarten moest ſterven. Moordenaars moesten het bedorvene lijk van hun ſlagtoffer verzwelgen; dieven werden *doodgetrapt*. De Godsdienst beſtond in niets *dan eenige afgodiſche* plegtigheden. De *Bonzen* of monniken hebben, gelijk in *China*, hunne kloosters op de bergen; derzelver getal is zeer groot, doch weinig geächt, en de tucht — veeleer het tegendeel van dat woord. De opvoeding der kinderen was toen vrij zorgvuldig. Zij leerden vroeg lezen en ſchrijven; het onderwijs had met de grootſte zachtheid plaats, en droeg zeer goede vruchten. Tot meerderen affchrik werd de teregtſtelling van groote misdadigers ook aan de jeugd voorgelezen. De vaders beminden hunne kinderen zeer, en werden wederkeerig zeer geacht. De vader moest voor zijn kind, de zoon voor zijn' vader inſtaan. Valschheid, bedriegelijkheid, dieverij (in weêrwil der zware ſtraffen) en overdaad waren de hoofdondeugden der *Coreërs*, in welker eerſte zij met de *Chineezen*, (de *Joden* van het Oosten zoowel ten goede als ten kwa-

Digitized by Google

de) overeenkomen; doch hunne weelde was kort te voren door de *Japanneezen* en *Mantchoux*, beide geduchte vijanden, aanmerkelijk gefnuikt. Thans waren de laatſten Oppergebieders over *Corea* (*).

De Lioe-Kioe-eilanden door de Hollanders niet ontdekt.

Daar dus alle de zeeën tusſchen *Formosa*, *China*, *Japan*, *Corea* en het oostelijke vaste land van *Azië* (want wij hebben gezien, dat vroeger ook *Jesso* en *Sachalien* door de *Hollanders* ontdekt waren), hetzij met opzet, hetzij bij toeval, door onze zeelieden werden bezocht; zoo is het vreemd, dat de ontdekking der *Lioe-Kioe*-eilanden in de *Chineesch-Japansche Zee* hun vreemd gebleven is. Eerst later heeft men dezelve aan de *Jezuitsche* Zendelingen te danken gehad (†); en in onze dagen heeft Kapt. BAZIL HALL die eilanders nader leeren kennen, waar, tot verbazing van den *Engelschen* Kanſelier der ſchatkamer, geen geld, en, tot verſtomming van NAPOLEON, geen wapentuig of oorlog bekend is.

Oorlog met Bantam.

Wenden wij ons thans naar *Java*, en zien wij de gebeurtenisſen aldaar in de eerſte jaren van MAATSUIKERS bewind, die echter van weinig belang waren. De Koning van *Bantam*, ABOUL TOLACHI, bij de *Hollanders* meer bekend onder den naam van Sultan AGONG, was in 1631, 17 jaren oud, tot de kroon gekomen, en ſteeds een gezworen vijand der *Hollanders*. Het gelukte nogtans den Opperkoop-

(*) *Recueil de Voyages au Nord*, T. IV. p. 1-82. *Nederl. Reizen*, XI. D. bl. 21-51. (Doch zonder de beſchrijving van *Corea*, het gewigtigſte des verhaals, 't welk men alleen in eerstgenoemde verzameling vindt.)

(†) Zie de *Lettres Edifiantes*, of het uittrekſel in de *Berigten over Azië, Afrika en America*, I. D. bl. 282-329.

Digitized by Google

man HENDRIK HAGENAAR, een' vrede met hem te treffen, die in 1645 vernieuwd werd. Hoezeer ook destijds de *Nederlanders*, gelijk wij vroeger zagen, weigerden, ten gevalle van den *Mataram* van *Java* dien vrede te breken, overtrad echter AGONG gedurig daarvan de bepalingen, en bragt eindelijk in 1652 een leger van 60,000 man tegen *Batavia* te velde. Doch deze manschap had zoo weinig te beduiden, dat men niet eens eenen ernstigen aanslag op de stad waagde, maar slechts de suikermolens en de landhuizen in den omtrek verbrandde, de velden verwoestte, en een aantal misnoegde slaven tot overloopen bewoog; hetwelk zekerlijk groote, doch spoedig voorbijgaande, schade deed. In 1659 werd de vrede door ARNOLD DE VLAMING weder getroffen, met vernieuwing der *oude bepalingen* (*).

Met den *Mataram* bekwam men in 1656 ook weder geschil, en hij sloot zijne havens voor de *Hollanders*. JOAN VAN ZIJL, daarop tot hem gezonden, wist zich zoo in zijne gunst te dringen, dat hem op de vijf reizen, die hij naar het Hof deed, telkens grooter eere betoond werd. Hij mogt eerst ongewapend, daarna gewapend, vervolgens met zijn gansche gevolg in de wapenen voor den Keizer verschijnen; bekwam de vierde maal eene *Javaansche* eerewacht van 400 man, en de vijfde maal *vrijheid*, om met dezelve het geheele land door te trekken. Ook werden de geschillen bijgelegd. Maar in 1659 ontstond er een nieuwe oorlog door 's Vorsten verbond met *Macassar* (†).

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 270.
(†) VALENTIJN, t. a. pl., bl. 103. 104.

Digitized by Google

Macassar, op de zuidwestkust van het groote eiland *Celebes*, was het magtigste der vele Koningrijken op hetzelve. De vruchtbaarheid van dit eiland is niet bijzonder groot; de inwoners, die, gelijk wij vroeger zagen, eene Adelregéring, niet zeer verschillend van die der *Rajpoeten* in *Hindostan*, huldigden, zijn woest en krijgshaftig, aan oude gebruiken en zeden bij uitstek verkleefd, en de Godsdienst van *Brama* bleef aldaar langer dan eene Eeuw na de andere eilanden van den *Archipel* in stand. Eerst in 1605 werd de *Islam* voor het eerst op *Celebes* omhelsd, waarvan de Koning van *Ternate* den Noordoosthoek (*Menado*) had ingenomen. Bij de invoering (gedeeltelijk door dwang) van het *Mohammedaansche* geloof waren de *Macassaren* den ijverigsten, hetgeen hun op *Celebes* het overwigt verschafte. De *Portugeezen* waren in 1512 aangekomen, en men beweert, dat de *Macassaren* van dien tijd eerst de opteekening hunner merkwaardigste voorvallen, de kennis aan buskruid en geschut, aan maten, gewigten en gemunt geld, en zelfs de kunst van het steenbakken dagteekenen; een bewijs der vroegere ruwheid. In 1615 verschenen de *Engelschen*, in 1632 de *Deenen* op *Macassar* (*). De *Hollanders* waren beide die Natiën vóór geweest; de beroemde MATELIEF had zich reeds in 1607 te *Macassar* vertoond, en er *toen* reeds eenen *Hollandschen* koopman gevonden. Sedert werd, volgens den aard van dit verraderlijke volk, de *Hollandsche*, hier aangelegde faktorij afgeloopen, en al het volk vermoord; in 1623 werd het overschot derzelve opge-

Oorlog met Macassar.

1618.

(*) CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. bl. 381. 382.

broken. In 1620, 1625 en 1632 werden er nogtans door de Heeren REAEL, SPEULT en CAAN weder onderhandelingen met *Macassar* aangeknoopt, doch dit volk kon geen' vrede houden. In 1635 of 1636 werd de koopman VAN VLIET hier met vier of vijf *Nederlanders* doorstoken en in stukken gehouwen, gelijk STEVEN BARENDSZOON op *Boeton*. Sedert werden de onlusten in de *Molukken*, waartoe zekerlijk de wreedheden en de alleenhandel der *Hollanders* hadden aanleiding gegeven, door de onophoudelijke aanhitsingen der *Macassaren* gevoed, die op hunne beurt door de *Portugeezen* daartoe opgezet werden. Hunne onbezwekene dapperheid nogtans, gepaard aan volstrekte trouweloosheid, die elken vrede slechts zoo lang sloot, tot dat zich eene goede kans opdeed, om dien te breken, had de *Nederlanders*, met den opstand der *Molukken* belemmerd, tot den nadeeligen vrede genoodzaakt, dien wij reeds vermeld hebben (1656). Alstoen had de magt van *Macassar* het toppunt bereikt. De voornaamste Staten van *Celebes* waren dien Koning schatpligtig; hij had ook plaatsen op den Koning van *Ternate* heroverd; en breidde zijn gezag zelfs over het meer westelijk gelegene eiland *Sumbawa*, over de *Soulo*-eilanden ten noorden, en *Boeton* ten Oosten uit. Met den magtigen Keizer van *Java* sloot hij een verbond. De *Nederlandsche* magt werd dus op twee punten, zoowel ten oosten als westen, bedreigd, en *Macassar* was het middelpunt dier vijandschap. Het was onmogelijk, langer in zulk eenen toestand te blijven, zonder de kostbaarste bezittingen der Maatschappij aan gedurige aanvallen bloot te stellen, die onder den dekmantel van den, bij

Digitized by Google

den vrede bepaalden, vrijen handel op de *Molukken* van *Macassar* veiliglijk konden schuil gaan (*).

Er werd dus eene magtige uitrusting gedaan, en naar *Amboina* gezonden, in schijn alléén om de *Portugeezen* uit *Solor* en *Timor* te verdrijven. De vloot, 33 zeilen sterk, met 1200 *Hollandsche*, 400 inlandsche krijgslieden, en in 't geheel met 2700 koppen bemand, onder bevel van JOAN VAN DAM en JOAN TRUYTMAN, vertrok in Mei 1660 uit *Amboina*, onder het losfen van 't geschut van het kasteel *Victoria*, beantwoord door het Admiraalschip, het trompetgeschal der *Hollanders*, en het roeren der trommen. De koers ging naar het Z. W., 't welk de schepelingen, onkundig van het doel der onderneming, nog meer deed vermoeden, dat de wil naar *Timor* was. Na echter op de eilanden *Solor* en *Serbiette* onder 't voorbijvaren zich eene poos verversch te hebben, wendde men het noordwaarts naar *Celebes;* de vuurberg van *Lambatte* braakte, als vreesselijk voorspel van het naderende gevecht, rook en vlammen uit. Er lagen zes *Portugeesche* schepen, pas met eene rijke lading uit *Macao* gekomen; zij werden in het gezigt der weigewapende Koningsstad *Macassar*, van het Hof en leger des vijands, door twee *Hollandsche* schepen aangevallen, om den verwaanden *Portugees*, „die ons bij den Koning der „*Macassaren* steeds als bloode lasaards beschreef, „een staaltje van der *Hollanderen* dapperheid te ge„ven." De stad en het kasteel *Samboupo* dreunden van het gedonder der kanonnen; want ook de *Portugeezen* weerden zich dapper, tot dat het Admi-

Togt van Van Dam.

(*) VALENTIJN, III. D. 1. St. bl. 143-147.

Digitized by Google

raalſchip in de lucht vloog, twee andere, tot op het water afgebrand, mede, doch nadat het volk zich gered had, hetzelfde lot ondergingen, twee aan ſtrand liepen, en dus ſlechts één door de *Hollanders* genomen werd. De onzen hadden niet meer dan vier dooden en acht gekwetſten. De gevangene *Portugeezen* werden vrij aan land gezonden. De oever had gedurende dit gevecht van het krijgsrumoer der *Macassaren* weêrgalmd.

Macassar tot vrede gedwongen.

Men beſloot nu van de opgewekte geestdrift der *Nederlanders* gebruik te maken, en, zonder verder tijdverzuim, *Macassar* aan te tasten. Een vaartuig met eene vredevlag naderde, en vroeg: waartoe deze uitrusting diende, en of zij op *Macassar* gemunt was? Het antwoord was krachtig, en gaf te kennen, dat men voor de vele verbondsſchendingen en meineeden thans voor goed voldoening kwam zoeken. De 12de Junij 1660 was de dag, tot den aanval beſtemd. *Macassar* werd door twee kasteelen, *Samboupo*, het aanzienlijkſte en 's Konings gewone verblijf, en *Panakoke*, op een meer verwijderd punt der haven, beſchermd. Terwijl de geheele magt der vijanden zich in het eerſte vereenigd had, deden de *Hollanders*, geland zijnde, eenen onverwachten aanval op het tweede, hetwelk ſpoedig werd ingenomen. Daarop kwamen de *Macassaren* in de uiterſte verbittering met pijlen, vergiftigde werpſpietſen, gewéren en ſtukken geſchut op de *Hollanders* aan, om denzelven hunnen buit te ontwringen; doch zij werden met ſchrootvuur en handgranaten beantwoord en tot de vlugt gedrongen. De vijand werd vervolgd, een gedeelte der ſtad in brand geſchoten, en het kasteel *Samboupo* gebombardeerd. Het *Portu-*

Digitized by Google

geesche kwartier werd ook hevig beſchoten; hier geraakte een ſchip vast aan een ankertouw van het wrak des *Portugeeschen* Admiraalſchips, doch een kogel, door de *Portugeezen* zelve geſchoten, nam die belemmering weg. Hierop verzocht de *Sultan* een' wapenſtilſtand, die met groote moeite voor 48 uren werd ingewilligd, mits men Gezanten naar *Batavia* zond, om de beſlisſing van *Indië's* Raad te vernemen. Dit werd toegeſtaan, en met eenige aanzienlijken, die zich op de vloot naar *Batavia* begaven, werd eerlang de vrede geſloten. Men behield het kasteel *Pan koke.*

Waarom moest deze luisterrijke zege door wreedheid ontluisterd worden? Een onzer ſoldaten ontmoet in de hette des gevechts eene inlandſche vrouw met een kind op den arm, ontrukt haar hetzelve, en doorboort het. De wanhopige moeder grijpt een' dolk en doorſteekt met mannenmoed den laffen moordenaar, doch zij wordt ſpoedig door de andere ſoldaten afgemaakt. WOUTER SCHOUTEN, ooggetuige dezer wapendaad, verhaalt dit geval met beminnelijke opregtheid en welverdiende verfoeijing (*).

(*) WOUTER SCHOUTEN, I. D. bl. 73-75. 77-93. „Men moet bekennen, dat de wijs, om met nut zijne reizen gemeen te maken, eerst in deze Eeuw begonnen is; maar ik twijfel, of men in de drie Eeuwen vóór deze eene eenige reisbeſchrijving zal vinden, welke die van WOUTER SCHOUTEN overtreft, zoo ten aanzien van vele voor dien tijd zeer nutte aanmerkingen, als vooral van de waarheid, die in alle zijne verhalen doorſtraalt. Men leest met vermaak het gebeurde in de twee groote dagen, welke hij heeft bijgewoond, welker eene is, de glorierijke overwinning van den Generaal VAN DAM, op den 12den Junij 1660, voor *Samboupo* behaald op de *Macassaren*, bijgeſtaan door de *Portugeezen*, en de tweede, de bijna wanhopige beſcher-

Digitized by Google

Betrekkingen tot Perzië.

De handel op *Perzië*, door VAN DEN BROEK met zoo veel genegenheid der inboorlingen begonnen, was sedert zijn vertrek met afwisselenden voor- en tegenspoed voortgezet. *Gamrou* of *Bender Abassi*, aan den mond der *Perzische* golf gelegen, was het hoofdkantoor der *Hollanders*. Hier is de hette zoo groot, dat de balen, waarin de muskaatnoten gepakt zijn, van tijd tot tijd in *de zee* moeten gebragt worden, waarin men dezelve vierentwintig uren moet laten liggen; anders zou men weldra niets dan stof vinden. Evenwel verliezen zij binnen kort door de droogte tien of twaalf ten honderd aan gewigt. Wanneer men de kamfer (die uit *Borneo* wordt aangevoerd, in een bijzonder soort van schepen) niet zorgvuldig voor de opene lucht bewaart, wasemt zij in korten tijd voor de helft uit. De suiker doet men in groote houten kasten, die wel zeer digt moeten zijn, zoo men niet de kas in korten tijd half ledig wil zien, door insekten, welke de hette hier in tallooze menigte uitbroeit. Uit dien hoofde deed de President der faktorij, WOLLEBRAND GELEIJNSZOON, in 1645 eene meer hechte en digte *loge* bouwen (*). Voor de in *Perziën* ingevoerde specerijen en suiker voerde men vooral zijde uit. Men steet tegen die zijde jaarlijks wel 1,600,000 pond specerijen, die grootendeels uit *Perzië* door karavanen naar *Turksch-Azië*, *Syriën* enz. werden overgebragt. De Koning van *Perzië*, *Schach* SEPHI,

ming en behouding van onze O. I. C. vloot, onder bevel van den Admiraal DE BITTER, 12. Augustus 1665, in de haven van *Bergen* in *Noorwegen*." VAN HAREN, *de Geuzen*, II. D. *Aanteekeningen*, bl. 79. Nieuwe Druk bij IMMERZEEL.

(*) TAVERNIER, III. D. bl. 235. (Ned. Vert.)

Digitized by Google

ziende, hoe voordeelig deze handel voor de *Hollanders* was, ſloeg de kameelsdragt zijde van zeventig tot honderd *tomans* (elk tegen veertig guldens) op. Er was namelijk een reisgezelſchap uit *Holstein* naar *Perzië* gekomen, om deel aan den voordeeligen handel in zijde te bekomen; en hierdoor begreep de *Schach*, den alleenhandel der *Hollanders* te kunnen misſen. Het was de Preſident OVERSCHIE, die zich deze vermeerdering van den prijs der zijde had la- 1643.
ten welgevallen, dan zijn opvolger CONSTANT kon daartoe niet verſtaan. Deze begeerde van *Schach* ABBAS II., opvolger van SEPHI, de oude voorwaarden 1644.
weder; dit niet verwervende, vertrok hij in ſtilte uit *Ispahan*, de hoofdſtad des Rijks, weder naar *Gamron*, doch werd met geweld teruggehaald en tot onderteekening genoodzaakt. In 1645 beſloot men dus te *Batavia*, *Perzië* den oorlog aan te doen. Indedaad werd het eiland *Kismis* reeds ingenomen. Zeker *Arabisch Emir*, die *Mascate*, aan de overzijde der *Perzische* golf aan de *Portugeezen* ontnomen had, bood toen der Maatſchappij aan, om voor hare goederen in die ſtad eene ſtapelplaats te geven, waardoor *Perzië* zou voorbij gegaan zijn. Toen deed echter de *Schach* weten, dat, indien men dus zijn land liet liggen, hij zeer goed de ſpecerijen der *Hollanders* kon ontbéren, daar er eene plant in zijn Rijk groeide, zoo heet als peper of kruidnagelen immer zijn konden. Doch ſchijnt de vrees voor deze verlegging des handels en het verlies van den geheelen uitvoer van zijde bij het Hof van *Ispahan* te hebben gewerkt; althans reeds in 1645 werd door den Heer NICOLAAS BLOK met *Perzië* een nieuw verdrag op den voet van *volkomen vrijen handel* geſlo-

Digitized by Google

ten. BLOK overleed nog dat zelfde jaar door de zware hette te *Ispahan*. Van dien tijd af bleef de handel onbelemmerd in ſtand (*).

Tot Arracan.

Eer wij dit Hoofdſtuk beſluiten, moeten wij nog met een woord van de merkwaardige lotgevallen van eenige *Nederlanders* in het Rijk van *Arracan* gewagen, te meer, daar dit Rijk, thans bij het groote Rijk der *Engelschen* onder *Bengale* behoorende (het is hun in den jongſten vrede met de *Birmans* afgeſtaan), bijna onbekend is. WOUTER SCHOUTEN, dezelfde belangrijke reiziger, die ons reeds meermalen zulke naauwkeurige berigten heeft medegedeeld, zal ook hier weder onze bron zijn. Op *Arracan*, het noordelijkſte Rijk van *Achter-Indië*, was men in 1640 begonnen handel te drijven, ten koste der vernedering van onze *Gezanten*, die in dezelfde ſlaafſche houding als voor den Keizer van *China* moesten verſchijnen. In 1653 werd na vele moeijelijkheden een handelsverdrag geſloten, waarbij volkomene vrijheid van in- en uitgaande regten bedongen werd, alsmede dat men eene genoegzame ruimte tot het bouwen eener faktorij zou afſtaan. De eerbiedsbetuigingen der Gezanten voor den Koning zouden vrijwillig plaats hebben, zonder dat zij door den Minister voor den troon *gesleept* werden. De kinderen, door *Nederlanders* bij inlandſche vrouwen geteeld, zouden hun worden overgegeven (†). Van tijd tot tijd zond men ſchepen derwaarts om rijst en ſlaven te halen.

Op een koopvaardijſchip derwaarts gezeild, on-

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. bl. 245-247.
(†) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 103-106.

Digitized by Google

derging SCHOUTEN eenen geweldigen ſtorm, dien hij eene *olifant* noemt, waarſchijnlijk eene uitdrukking der inwoners om deszelfs hevige kracht aan te duiden. Het is de noordoost-*Mousson* in alle zijne hevigheid. Zij zeilden de rivier van *Arracan* op (de noordwestelijkſte van *Achter-Indië*, of het ſchiereiland beoosten de *Ganges*, en volgens SCHOUTEN omtrent zoo breed als het *Buiten-Sparen* te *Haarlem*). Heerlijk aangebouwd was het land, en in het verſchiet door hooge bergen gezoomd. De reizigers werden door den Heer VAN VOORBURG, Opperhoofd der *Nederlandsche* faktorij in *Arracan*, begroet. De *Sikkas* (dus werden de Rijksgrooten genaamd), die aan boord kwamen, toonden zich van eene *Japansche* fierheid. Sommigen wilden niet, dat de *Nederlanders* de plaats zouden betreden, die *hen* eenige oogenblikken later moest dragen. Eer de onzen ten gehoor werden toegelaten, bekwamen zij de droevige tijding, dat vele hunner landgenooten hier geſtrand waren. Het ſchip *Coromandèl* was van *Paliacata* op die kust naar *Pegu* vertrokken, alwaar de *Hollanders* mede handel dreven. De wind was gunſtig, het weder ſchoon, doch de vreesſelijke *mousson* ſtak op; het ſchip, door de holle baren geſlingerd, viel op zijde, en eene ſtortzee deed velen der manſchap, die grootendeels uit *Indianen*, *Perzen* en *Peguanen* beſtond, verſmoren; de overblijvenden hechtten zich aan de zeilen, masten en ſprieten; het gelukte hun, de twee booten vlot te krijgen, ſchoon dezelve zeer lek waren en met ſtukken van de zeilen moesten geſtopt worden; de kruisſteng diende voor mast in de groote, de vlaggeſtok in de kleinere boot. Maar vreesſelijk was

Reis van W. Schouten. Rampen van het ſchip Coromandel.

Digitized by Google

het handenwringen en kermen der genen, die het geluk niet hadden, in deze ranke vaartuigen, die ſpoedig overkropt werden, opgenomen te worden. De achtergeblevenen waren nog van hunne vrouwen en kinderen geſcheiden, en deden eene laatſte, veeltijds vruchtelooze poging, om die in de armen te knellen; ſommigen zag men arm in arm op de golven dobberen en weldra verzinken, moeders met hare zuigelingen in den arm ondergaan; en de menſchen in de booten *moesten* bij zulk een hartbrekend ſchouwſpel de wreedheid hebben, de ongelukkigen, die ſmeekend aan hun boord kwamen, van zich af te ſtooten, en de handen los te breken, welke zich aan de vaartuigen vast klemden. Van de geheele manſchap konden ſlechts vijſendertig menſchen in de beide *vaartuigen; de overigen* vergingen deerlijk voor hunne oogen.

De ſchepelingen, dus met twee ſchuiten op den Oceaan dobberende, rigtten hunnen koers oostwaarts; de groote boot nam de kleine op het ſleeptouw; doch daar de eerſte zeer lek was, moest men ſcheiden, om niet met beide te gelijk te vergaan. Zes dagen en nachten zwierf nu de manſchap der kleine boot zonder eten of drinken op zee, toen zij de kust van *Arracan*, en tevens een vaartuig dier Natie ontdekte, hetwelk hen vriendelijk opnam, van het hoognoodige voedſel verzorgde, en, volgens de wetten des lands omtrent ſchipbreukelingen, naar den Koning bragt. Daar zij de taal van *Pegu* verſtonden, verhaalden zij hunne rampen den Koning zoo levendig, dat deze hen niet alleen in vrijheid ſtelde, maar ook met geſchenken naar hunne landgenooten — het reisgezelſchap van WOUTER SCHOUTEN — zond.

Digitized by Google

De manſchap der groote boot had veel meer te lijden. Zeven dagen en zeven nachten hadden zij in het lekke vaartuig rondgezwalkt; hun eigen water was hunne eenige drank, aan voedſel ontbrak het geheel. Eindelijk zagen zij land, maar helaas! het was onvruchtbaar, en bragt niets voort dan de zure vrucht van den tamarindenboom, waarmede zij zich dertien dagen moesten genéren, hetwelk hun ondragelijke buikpijnen en buikloop veroorzaakte. Zij moesten dus weder zee kiezen en ontdekten nu ſpoedig de kust van *Arracan*. Eenige landlieden en visſchers gerijſden hen daarop met het noodige. Zij wilden hier door de branding, die de kust zoomt, heen varen, doch hunne boot werd verbrijzeld, en zij behielden, aan land geworpen, naauwelijks het leven. Aan de eerſte inboorlingen, die zij ontdekten, klaagden zij hunnen nood, maar lieten zich ontvallen, dat hunne reis naar *Pegu* beſtemd was. Men begreep nu, dat deze *Europeanen* den Koning van *Pegu* met krijgsbehoeften hadden willen onderſteunen, vatte hen daarop, en verklaarde hen doodſchuldig. Met den ſtrop om den hals, onder de groſſte mishandelingen, en, na zoo veel ontberingen, naauwelijks met eenig voedſel voorzien, werden zij van ſtad tot ſtad geſleurd, en overal toefde hun het ongunſtigſte onthaal. Eindelijk kwamen zij bij eenen der Rijksgrooten, alwaar verſcheidene vrouwen tegenwoordig waren, wier voorſpraak de ongelukkigen in vrijheid ſtelde, en van eten, drinken en kleeding deed voorzien. Voorbij het ſchip komende, dat hier voor anker lag, wekte hunne ſtem de deernis hunner landgenooten, die hen uit de handen der *Arracaners* verlosten, en beloofden, dadelijk den Koning

Digitized by Google

kennis te geven van het geval; zoo als gebeurde. De Vorst ſtelde hen, op de voorſpraak der *Nederlanders*, in vrijheid.

Gehoor bij den Koning.

Het behaagde hem ook eindelijk, den *Nederlanderen*, die van *Batavia* geſchenken voor hem hadden medegebragt, gehoor te verleenen. Deze geſchenken beſtonden in *Japansch* verlakt, ſpiegels, rood laken, ſpecerijen en andere zaken. Zij werden den Koning in eenen plegtigen optogt, waarin de Gezant VERBURG, op een' grooten olifant gezeten, den brief des Gouverneur-Generaals aan den Koning boven zijn hoofd hield, en door twee Rijksgrooten, mede op olifanten, verzeld werd, overgebragt, doch deze Vorst beantwoordde dezelve zeer ſpaarzaam met eenige ſtukjes lijnwaad, daar te lande bereid, en van geringe waarde. Men hoopte, hier te lande rijst en ſlaven op te doen; doch de eerſte was nog in den groei, zoo dat het ſchip zich vrij lang moest ophouden. In dien tijd had de weetgierige reiziger gelegenheid, berigten omtrent de zeden en gewoonten des lands in te winnen.

Zeden en gewoonten der Arracaners.

De *Arracaners* zijn van den volksſtam, dien men thans algemeen onder den naam van *Indo-Chineezen* begrijpt, daar zij zoo wel als hun land in zekeren zin den overgang tusſchen *Hindostan* en *China* maken. Zij omhelzen de Godsdienst van BUDDHA, van welken alouden hervormer van het geloof der *Braminen* hier vele groote tempels en beelden waren; een onder anderen, hetwelk den *Nederlanderen* door zijne grootte, zwarte kleur (die van BUDDHA), neêrhangende oorlellen, rijke ſierſels en vergulden boezem in 't oog viel. De priesters droegen den naam van *Talapoins*. De tempels waren

Digitized by Google

meestal op hoogten gebouwd. De Koning, een volstrekt willekeurig Gebieder, vertoonde zich, slechts eenmaal in de vijf jaren, op eenen witten olifant (het teeken der Koninklijke waardigheid in het oostelijke schiereiland) buiten zijn paleis, maar als dan moest ook het geheele volk opkomen om hem te zien, op straffe eener geringe geldboete voor elk, die, uit hoofde der zeer talrijke overtreders, verbazend veel moest opbrengen. Want het land was zeer volkrijk en wel bebouwd, doorsneden met *tanken* of vierkante vijvers, boomgaarden, lusthoven, en de schoonste akkervelden en weiden. Het was vruchtbaar aan allerbeste, zeer blanke rijst en andere graansoorten, aan kokosnoten, citroenen, aan rundvee en ander tam gedierte en gevogelte. Van daar de rijkdom des Konings, wiens gewaad zoowel als zijn olifant met edelgesteenten geheel bezet waren. De hoofdstad *Arracan* was, volgens SCHOUTEN, omtrent zoo groot als *Amsterdam*.

Bedreiging van Arracan door den Grooten Mogol. Nederlandsche betrekkingen tot Hindostan en Bengale.

Gedurende SCHOUTENS verblijf alhier had niet alleen de vijfjarige optogt, maar ook eene gebeurtenis van veel meer gewigt plaats. De beruchte ORANG of AURENG ZEB, zoon van den *Grooten Mogol Schach* JEHAN, had door eene lange reeks van verraderijen op alle zijne broeders, waarvan hij de derde was, de zege behaald (*), en den twee-

(*) Hij had ook in 1653 door zijnen grooten Veldheer, *Emir* JUMLA, het Rijk *Visapour* in het midden des westelijken *Indischen* schiereilands veroverd, en daarmede gingen alle de voordeelen te niet, welke de Maatschappij aldaar door vergunning der Koningen genoot; zij brak zelfs haar kantoor te *Suratte* op. Wij zullen later zien, dat dit met *Golconda*, door de heerschzucht van dezen ver-

Digitized by Google

den derzelven, SOUSJA, in *Bengale* beſtookt. Deze werd echter door de *Nederlanders*, die aldaar gevestigd waren (*), en ook door de *Portugeezen* met grof geſchut voorzien; doch hij was tegen de troepen zijns broeders onder *Emir* JUMLA niet beſtand, maar moest, door vreesſelijke woestijnen, ondoordringbare bosſchen of over hemelhooge gebergten, de vlugt nemen naar *Arracan*, alwaar hij door den Koning vriendelijk opgenomen, doch

---

overaar, hetzelfde geval was. Onder ANTONI VAN DIEMEN had de toen nog wel ſchatpligtige, maar anders onafhankelijke Koning van *Visapour* aan dien Gouverneur-Generaal eenen brief geſchreven, waarin hij hem noemde *den magtigen Heer van de zee, voor den welken een ieder bevreesd is, gelijk voor een' kaaiman (krokodil)*, hem voor twee toegezondene metalen ſtukken bedankte, en volkomen vrijen handel in alle zijne Staten vergunde. Zie VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 235. 269.

(*) De *Nederlanders* hadden alstoen in *Bengalen* de hoofdſaktorij te *Ougly*, aan een' grooten arm van den *Ganges*, een aanzienlijk, prachtig gebouw met geſchut voorzien, en meer naar een kasteel, dan naar eene handels-*loge* gelijkende; rondom dezelve liep eene gracht, en zij bevatte de woningen van den Directeur des handels, diens Raden, en dienaren, alsmede verſcheidene rijkelijk voorziene pakhuizen. Ook werd in 1660 te *Pipely*, mede aan den *Ganges*, eene nieuwe ſaktorij gebouwd, doordien de oude door den telkens van loop veranderenden vloed ten deele weggeſpoeld was. Meer zuidwaarts in *Oryssa*, te *Jagernaut* (de zetel van den beruchten tempel der *Hindous*, waar jaarlijks duizende ſlagtoffers aan het bijgeloof vallen), bouwden de *Hollanders* omtrent dezen tijd mede eene nieuwe *loge*. WOUTER SCHOUTEN, II. D. bl. 13. 63-65. Men had ook een hoofdkantoor te *Casimbazaar*, en mindere te *Dacca*, *Patna*, *Ballasoer*, enz. Zie LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 95.

Digitized by Google

ras om zijne medegebragte ſchatten met een oog van begeerlijkheid werd beſchouwd. Nu verſcheen ook JUMLA op de grenzen van *Arracan*, en dreigde het land te vuur en te zwaard te zullen verwoesten, zoo men hem den vlugteling niet in handen ſtelde. De landlieden vloden reeds met have en goed naar de hoofdſtad, en de *Nederlanders* ſtonden in beraad, de geheele faktorij veiligheidshalve optebreken; anderen waren voor uitſtel. Tot het laatſte beſloot men eindelijk, en indedaad verdween het gevaar, maar ten koste der goede trouw. De ongelukkige Prins werd op de vlugt ontdekt, gevangen genomen en ter dood gebragt, waarop de *Emir* JUMLA aſtrok. Om SOESJA het ontſnappen ter zee te beletten, werd ook voor een' korten tijd aan de *Hollandsche* ſchepen het uitloopen belet.

Het was deze ſtaatsomwenteling in *Hindostan*, die den doorſlepenen en bekwamen ORANG ZEB op den troon plaatſte, en de magt van den *Grooten Mogol* over gansch *Hindostan* uitbreidde (*). Hij regeerde als Despoot, maar hij deed orde, rust en zelfs eene zekere mate van welvaart heerſchen. Gedurende de twisten, die over de opvolging onder zijn nageſlacht zijn uitgebarsten, is het den *Engel-*

(*) Zie over deze voorvallen in *Arracan* en *Hindostan*, W. SCHOUTEN, *Reize*, I. D. bl. 101–156. Het verdient opmerking, dat het verhaal van dezen *Haarlemschen* wondheeler met dat van *Perzische* Schrijvers, gebruikt door den *Engelschman* DOW (*Geschichte von Hindostan*, III. B.), vooral omtrent het ongeluk van SOESJA, dien SCHOUTEN CHO SAUSA noemt, zoo juist overeenkomt, DOW, bl. 378–385. Hij voegt er echter bij, dat de wreede *Arracaan* het geheele geſlacht van den ongelukkigen SOUSJA liet uitroeijen.

Digitized by Google

schen gelukt, zich meester eerst van *Bengale*, en daarna van gansch *Hindostan* te maken, en den *Grooten Mogol* in zijn eigen paleis te *Delhi* gevangen te houden. De handel der *Nederlanders* is daarentegen ſedert de uitbreiding dier magt aldaar vervallen.

Terugreis van Schouten.

Nadat het ſchip, aan boord waarvan zich SCHOUTEN bevond, zijne lading had ingenomen, waaronder zich *tweehonderd* ſlaven bevonden (door die van *Arracan* in hunne oorlogen met *Bengale* geroofd, en dus, op de wijze der Koningen aan de kusten van *Afrika*, aan de *Europeërs* verkocht), keerde het, zonder andere merkwaardige voorvallen, naar *Batavia* terug. SCHOUTEN begaf zich, na verſcheidene reizen door de *Indische* gewesten, in December 1664 weder naar 't vaderland, en woonde dien merkwaardigen zeeſlag bij, waarin de *Oostindische* retourvloot met heldenmoed eene *Engelsche* oorlogsvloot in de haven van *Bergen* in *Noorwegen* deed afdeinzen (*).

Arracan kwam hoe langs zoo meer onder den *Grooten Mogol*, en riep om zich daartegen te verweren, de *Portugeezen* te hulp. Desniettemin werd het Rijk in 1665 geheel door den *Mogol* veroverd, en onze faktorij aldaar opgebroken (†).

(*) Zie WAGENAAR, XIII. D. bl. 157. 158.
(†) VALENTIJN, V. D. 1. St, bl. 144. 145.

Digitized by Google

HOOFDSTUK II.

Verlies van Nieuw-Nederland. *Oorlog in* Guinea. *Aanwinst van* Suriname. *Gebeurtenissen in* Oostindië *tot op het verdrag met den Keizer van* Java *en den dood van* MAATSUIKER *in* 1678.

De ongemeene voorspoed der *Nederlanders*, vooral in *Oostindië*, werd door hunne *Britsche* naburen niet zonder nijd aangezien. De verovering van *Ceylon*, *Coromandèl* en *Malabaar*, de onderwerping van *Macassar*, het stillen der onlusten in de *Molukken*, dit alles was hun een doren in 't oog. Daarbij kwam nu nog, dat *Brazilië* wel afgestaan, maar de handel op hetzelve behouden was, en dat op de kust van *Guinea* het sterke en schoone *Del Mina*, benevens verscheidene andere vestingen den slavenhandel (dien het algemeen gevoelen toen nog voor geoorloofd hield) beschermden. Daarbij bloeide *Nieuw-Nederland* zeer. Dit alles gaf Koning KAREL II. aanleiding, om, even als de *Republiek van Engeland* zulks te voren gedaan had, ook nu de Natie te vreden te stellen door rooftogten tegen de *Nederlanders*, die, ongewroken blijvende, buit zouden opleveren, en de achting van den Staat in het oog van *Europa* doen dalen; daarentegen, gewroken wordende, eenen oorlog moesten verwekken, waarin de meeste kans van verrijking voor *Engeland* was, door het wegnemen der rijkgeladene *Hollandsche* koopvaardijschepen, die alle zeeën bedekten. Want de wenken van hunnen verdienstelijken landgenoot WALTER RALEIGH, die

Oorzaken van de vijandelijkheden der Engelschen.

reeds in het begin der zeventiende Eeuw *Engeland* op *Nederlands* ſteeds aanwasſende handelsgrootheid oplettend maakte, waren niet verloren gegaan; men had wel *getracht*, de *Nederlanders* door nijverheid en werkzaamheid te evenaren, en van *Europa's* markten te verdrijven; maar dit was niet gelukt, en men had nu tot het verbodsſtelſel, tot de vermaarde *Acte der scheepvaart*, de toevlugt genomen. Doch de ſpaarzame levenswijze en onvermoeide werkzaamheid der *Nederlanders* vergunde hun nog ſteeds, hunne goederen ten minderen prijze dan de *Britten* te leveren. De uitgeſtrekte zeevaart en zeemagt der Republiek wekten de verontwaardiging dezer nijdige naburen op. Men had gezien, hoe de *Hollandsche* handel door den eerſten *Engelschen* oorlog geleden had. Men beſloot *andermaal*, *dit zelfde* middel te beproeven. Daarbij kwam de haat, dien de Koning perſoonlijk aan de leden der thans aan het roer zijnde Stadhouderlooze regéring, vooral aan DE WITT, toedroeg, en zoo wij een' *Engelschen* Koningsgezinden Schrijver mogen gelooven, de hoop om van de oorlogsbelasting, die het Parlement zou moeten toeſtemmen, wel iets ſteelsgewijs ten behoeve zijner ſchandelijke vermaken te onttrekken, welke hij in gewone tijden zoo goed niet voldoen kon (*).

Begin der vijandelijkheden. Veroovering der ſterkten in Guinea.

Dus werd eerst in 1664 aan de Staten eene lange lijst van zoogenaamde *grieven* overhandigd, die de *Engelschen* tegen de *Hollanders* inbragten. Doch men merkte op, dat alle die bezwaren bij het ver-

(*) HUME, *Hist. d'Angleterre*, (*Maison de Stuart*), Vol. V. p. 89-92.

Digitized by Google

bond, dat in 1662 tusſchen de beide volken gefloten was, in aanmerking genomen, maar van te weinig belang geoordeeld waren, om er zelfs van te ſpreken; ſlechts over *twee* ſchepen was de zaak nog hangende voor de regtbanken; maar om twist te zoeken, wilde de *Engelsche* Gezant DOWRING niet, dat de eigenaars de aangebodene ſchavergoeding aannamen, zeggende, dat het eene ſtaatszaak was tusſchen de beide Regeringen. De broeder des Konings, de Hertog van *Tork*, toen nog *in 't geheim* Roomschgezind, en die de *Hollanders* niet ſlechts als mededingers in den handel, maar ook als Protestanten, haatte, ſtond aan het hoofd eener zekere *Afrikaansche* Handelmaatſchappij, die veel tegenſtand in de *Hollandsche* bezittingen vond tegen hare aanſpraak op de *geheele* Westkust van *Afrika*, eene aanſpraak, die ons in *Engelschen* niet verwonderen moet, hoewel zij die waarſchijnlijk afleidden van 's Konings huwelijk met eene *Portugeesche* Prinſes, en den afſtand, dien ten gevolge, der *Afrikaansche* ſtad *Tanger* (*). Hoe het zij: hij zond den Ridder ROBERT HOLMES naar de *Afrikaansche* kust, die in 1664, bij eene *Hollandsche* ſterkte op het eiland *Goereede* aan den mond van den *Senegal*, twee *Hollandsche* ſchepen had genomen, en daarop die ſterkte zelve bemagtigde, waarop hem nog twee ſcheepjes in handen vielen. Met deze openbare vijandelijkheid te midden des vredes nog niet voldaan, veroverde hij op de kust van *Guinea* de ſterkte *Tacorary* ſtormenderhand, bemagtigde al wat daar in was, en nam het volk, op vijandelijkheden van 1664. 21 April.

(*) BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 291.

Digitized by Google

dien kant geheel niet verdacht, gevangen. Te *St. George del Mina*, waar men op zijne hoede was, ſtiet hij het hoofd, doch maakte zich, na een hevig ſchutgevaarte, van het naburige *Cabo Cors* meester, alsmede van den kleineren post van *Adja* en het belangrijke *Annamaboe*, naderhand een der beste en meest handeldrijvende *Britsche* forten op deze kust (*).

De *Westindische* Maatſchappij beklaagde zich daarop bij de Staten met een vertoog, „dat de geheele „Goudkust, dat kostbare juweel voor den Staat, „gevaar liep van verloren te gaan." Men klaagde daarover in *Engeland*, en bekwam goede beloften, doch intusſchen ging de rooftogt nog verder (†).

Toeſtand van Nieuw-Nederland.

De Maatſchappij was door haren verachterden toeſtand genoodzaakt geweest, in *Nieuw-Nederland* ſlechts vier hoofdſterkten en eenige kleinere verſchanſingen in wezen te laten. De eerſten waren *Nieuw-Amsterdam* aan den mond der *Noord-* of *Hudsons-rivier*, *Nassau* aan de *Zuidrivier* (*Delaware*), *Oranje* (naderhand *Albany*) hooger op aan de *Noordrivier*, in de zoogenoemde *Ronselaarswijk*, en *Goede Hoop* aan de *Versche Rivier*. Aan dezen kant hadden met de *Engelschen* vooral van *Connecticut*, *Massachusetts*, *Newhampshire* en *Rhode-Island* over de grensſcheiding gedurige twisten plaats (§).

(*) DE MARRE, *over de Goudkust van Guinea* (1817), I. D. bl. 151. Reeds in het begin der vorige Eeuw, ten tijde van BOSMAN, hadden de *Engelschen* door het bezit van *Annamaboe* den *Hollandschen* handel zeer benadeeld. BOSMAN, *Reis naar Guinea*, 3. Hoofdſtuk.

(†) BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 290–292.

(§) LAMBRECHTSEN VAN RITTHEM, *over Nieuw-Nederland*, bl. 54–56.

Digitized by Google

Men vreesde voor openbare vijandelijkheden. De verdienſtelijke Bewindhebber der Kolonie, PIETER STUIJVESAND, poogde dus reeds in 1650 de zaak door eene *grensscheiding bij voorraad* (tot nadere bepalingen uit *Europa*) bij te leggen; hij begaf zich naar de Algemeene Vergadering der *Engelsche* Koloniën te *Hartfort;* er werd eene tweede bijeenkomst te *Nieuw-Amsterdam* bepaald, en daarop eindelijk de grensſcheiding, hoewel ten nadeele der *Nederlanders*, geregeld. De beide oevers der *Connecticut* of *Versche Rivier* bleven aan de *Engelschen.* Deze overeenkomst zou worden bevestigd door beide Regéringen, doch zulks bleef ſteken door den intusſchen uitgebrokenen oorlog met *Engeland* in 1652, gedurende welken in *Amerika* geene vijandelijkheden ſchijnen gepleegd te zijn. Naderhand bleven de vredegezanten in *Engeland*, om ook over dit punt te handelen; terwijl intusſchen de *Engelschen*, volgens eene uitdrukking van den Gezant BEVERNINGK, *voort kropen, tot op acht mijlen van de Noord-rivier* (*). De *Nederlanders* gaven het den *Engelschen* in hunne keuze, om de zaak *of* in *Europa*, *of* in *Amerika* zelf (onder bekrachtiging der beide Regéringen), af te doen. De *Engelschen* hielden zich geheel onkundig van eenig bezit der *Nederlanders* of vroegere overeenkomst van grensſcheiding. De vastſtelling der grenzen werd eindelijk in 1656 van deze zijde bepaald. De kamer *Amsterdam* der *Westindische* Maatſchappij, die het beleid dezer zaak had, vond zich intusſchen door gebrek aan middelen genoodzaakt, om aan die ſtad een gedeelte der Ko-

(*) *Verbaal van* BEVERNINGK, bl. 691.

Digitized by Google

lonie af te ſtaan, en werkelijk bekwam dus *Amsterdam* in 1656 het eigendom over het land tusſchen de *Zuid-* en *Noord-rivieren*, dat is: over het tegenwoordige *Nieuw-Jersey* en *Nieuw-York* ten westen der *Hudsons-rivier*. Het denkbeeld, eerst in onze dagen door de *Engelschen* in werking gebragt om zich, in plaats van uit de *Oostzee*, uit de bosſchen van *Noord-Amerika* van ſcheepstimmerhout te voorzien, beſtond toen reeds bij de verlichte *Amsterdamsche* regéring. Men had hier van tijd tot tijd verſchillen, die zelfs op ſtrijd uitliepen, met de *Zweden* aan de *Zuidrivier* en de *Virginische Engelschen* aan de zuidwestzijde van dien ſtroom. (De *Britsche* volkplantingen *Pensylvanië* en *Delaware* zijn eerst van latere dagteekening.) De *Zweedsche* kolonisten moesten bukken, en werden bij *Nieuw-Nederland* ingelijfd, zoodat de *Zweedsche* forten, vooral *Christiania*, na een beleg van 14 dagen, werden ingenomen en de bevelhebbers en voornaamſte
1656. ingezetenen naar *Holland* opgezonden. Een aanval van 500 Wilden (denkelijk der *Delaware Indianen*) op het meer zuidwaarts gelegene fort *Casimir* werd moedig afgeſlagen, dat fort herſteld en *Nieuwer-Amstel* genoemd. De *Engelschen* wilden echter volſtrekt geene *Hollandsche* volkplanting *Nieuw-Nederland* in hunne nabuurſchap erkennen; en wel om de klemmende reden, dat dezelve geen *patent* had van den Koning van *Engeland!* Die van *Connecticut* vooral waren echt *revolutionnair* in hunne eiſchen en daden; zij gaven hun voornemen te kennen, om geheel *Nieuw-Nederland* met geweld te nemen, zoo men het waagde, zich tegen hen te verzetten. Gedurende de onderhandeling hitſten zij

Digitized by Google

eenige *Hollandsche* dorpen tot oproer aan, en indedaad erkenden reeds twee dorpen op het *Lange Eiland*, *'s Gravezande* en *Heemstede*, de heerschappij des Konings van *Engeland*. (Het dorp *Vlissingen*, hoewel meest door *Engelschen* bewoond, weigerde zulks.) Waar overreding niet hielp, nam men tot geweld zijne toevlugt. De afgrijselijke Wilden vielen de vreedzame *Nederlanders* aan, en ontrukten hun het vreeselijke zegeteeken der schedelhuid (*).

Het was in zulke omstandigheden, dat *Nieuw-Nederland*, waarvan de Bewindhebbers der *Westindische* Maatschappij in 1653 aan de Staten Generaal schreven, dat deszelfs belang voor het Moederland de schatten van *Oostindië* evenaarde (†), plotseling door HOLMES overvallen, en genoegzaam zonder slag of stoot werd genomen. Het eiland *Tabago* of *Nieuw-Walcheren*, een eigendom der *Zeeuwsche* kooplieden LAMPSENS, in de *Antilles*, werd mede ingenomen.

Zulk eene baldadige schending van het volkenregt, zulk een plunder- en rooftogt te midden des vredes, deed noodzakelijk, van de zijde der Algemeene Staten, de krachtigste vertoogen aan de *Engelsche* regéring doen. Zij had de onbeschaamdheid, zich van alles onkundig te houden, zeggende tevens, dat het niet haar, maar de *Afrikaansche Maatschappij* aanging. Zij wilde hiermede aanduiden, dat elke Maatschappij *zich zelve verdedigen moest*, en dat de Staat, waartoe zij behoort, geen regt had tusschen beide te komen; eene uitbreiding van het beginsel van *non-interventie*, die *Engeland* ook nader- Voorwendsels van Engeland.

(*) LAMBRECHTSEN, bl. 56-74.
(†) BEVERNINGK, *Verbaal*, bl. 606.

Digitized by Google

hand aan 't *Fransche Hof* deed gelden. In *Holland* besloot men nogtans, twaalf *kloeke* schepen van oorlog uitterusten (waaronder men *toen* nog fregatten van 32 tot 48 stukken verstond), om het genomene aan de kust van *Guinea* te herstellen; men had destijds nog geen berigt van *Nieuw-Nederland*. Dit nu rekenden de *Engelschen*, volgens het bovengenoemde beginsel, als gelijkstaande met vijandelijkheden, eene genoegzame reden tot oorlog (*).

Handeling van de Ruiter met de Barbarijsche Staten.

DE WITT nogtans begreep, dat toegevendheid, bij zulke schandelijke verkrachting van alle regt en billijkheid, eene zwakheid zou wezen, die doodelijke gevolgen kon hebben. Het kwam hem voor, dat met de uitrusting der twaalf oorlogschepen te veel tijd zou verloopen, en dat men beter zou doen, zich van de genen, die reeds *in zee* waren, te bedienen. De onsterfelijke zeeheld DE RUITER bevond zich op dat oogenblik juist met een gelijk getal in de *Middellandsche Zee*, om de roovers van *Algiers*, *Tunis* en *Tripoli* tot reden te brengen. Reeds in een' vroegeren togt (1662) had DE RUITER aldaar gewapenderhand onderhandeld. De *Engelschen* hadden onlangs met dien Staat van vrijbuiters vrede gemaakt, op voorwaarde, dat het den *Algerijnen* zou vrij staan, bij hen aan boord te komen en onderzoek te doen naar vijandelijke personen en goederen, mits het scheepsvolk *niet met stokslagen of bedreigingen noodzakende zulks te zeggen*. De *Nederlanders* dachten te groot, om zich aan zulke vernederende voorwaarden te onderwerpen; zij ver-

(*) *Secr. Resolutien van Holland* onder DE WITT, II. D. bl. 426. *Brieven* van en aan DE WITT, IV. D. bl. 343.

Digitized by Google

langden het beginſel: *vrij schip vrij goed.* Het volk te *Algiers* was, zelfs op dien voet, niet ongenegen tot vrede. Op het geeischte beginſel werd een wapenſtilſtand geſloten. Te *Tripoli* was men tot vrede, anders dan met onderzoek der ſchepen, ongenegen, doch voorzag DE RUITER niettemin, uit achting voor deszelfs naam, rijkelijk met levensmiddelen, en gaf aan de *Hollandsche* ſlaven, tegen een redelijk losgeld, de vrijheid. Met *Tunis* werd de vrede, volgens den eisch der Staten, geſloten. Daarop kwam DE RUITER nog in dat zelfde jaar voor *Algiers*, en bewerkte, door zijne ſtandvastigheid in het volhouden van den ſtelregel *vrij schip vrij goed*, dat ook de *Algerijnen* op dit punt toegaven, en dus vrede ſloten. Honderd dertig *Hollandsche* ſlaven werden vrijgekocht. Er bleven echter nog meer anderen over, voor welken het geld uit *Holland* moest komen (*). Dit, en het langdurig uitblijven der bekrachtiging van het verdrag, deed de *Algerijnen*, een volk, 't welk zonder roof bezwaarlijk kan leven, tot gemor en weldra weder tot vijandelijkheid overſlaan. DE RUITER, de ſchrik der zeeroovers van alle kleur en belijdenis, was uit hun oog! CORNELIS TROMP echter, zijn waardige mededinger in roem, veroverde in 't begin van 1664 twee *Algiersche* roofſchepen, en ontnam hun twee prijzen, waarop bij de driehon-

(*) BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 236–260. De *Algerijnen* hadden toen vijftien ſchepen in zee; drie liepen er van de helling, en nog vier ſtonden er op ſtapel; voorts hadden zij drie galeijen, en zij meenden nog zes fregatten te bouwen. Er waren omtrent duizend Christenſlaven onder *Hollandsche* vlag (destijds zeer gewild en ontzien) varende, waaronder 200 *Nederlanders*, bl. 238.

Digitized by Google

derd *Turken* genomen, en 25 Christenflaven verlost werden. Nu fmeekten de *Algerijnen* om vrede, maar de Staten, over hunne trouwbreuk verontwaardigd, zochten een groot verbond der *Europische* Zeemogendheden, *Engeland*, *Frankrijk* en *Spanje*, te bewerken, om de *Afrikaansche* roovers uit de *Middellandsche Zee* te jagen, hen overal te vervolgen, *hunne baaijen en havens te bezetten*, en niet dan gezamenlijk vrede met hen te maken, omdat deze Barbaren alléén door de tweefpalt der Christenen beftaan. Dus doende ware de verovering van *Algiers*, waarop zich onze tijden (bij zoo veel fnoods) mogen beroemen, honderdzeventig jaren vroeger waarfchijnlijk tot ftand gekomen. Doch geen dezer drie Monarchen wilde zich daarmede inlaten. *Engeland*, zoo kitteloorig tegen den vreedzamen nabuur en geloofsgenoot, was gelaten als een lam jegens den *Muzelmanschen* zeefchuimer. Er fcheen tusfchen die beide Staten zekere overeenkomst van gevoelens te beftaan, die hen belette, elkander nadeel te doen. Immers *geliet zich* de Koning wel, als of hij eene vloot tegen *Algiers* wilde uitrusten, maar het was juist die, waarmede HOLMES *Guinea* en *Nieuw-Nederland* ging wegnemen. *Frankrijk* prees den toeleg der Staten, en ruimde hun eene ftapelplaats te *Marseille* of *Toulon* in; ook de Koning van *Spanje* liet zijne havens aanbieden. De Staten, ziende dus, dat zij alléén op eigene hulp moesten vertrouwen, zonden DE RUITER op nieuw met twaalf fchepen, waaronder twee linieschepen van 68 en 58 ftukken, twee vijftigers, en acht fregatten, benevens eene fluit voor allerlei behoeften, naar de *Middellandsche Zee*. Voor *Algiers* gekomen, be-

Digitized by Google

gon DE RUITER de onderhandeling. De roovers eischten weder het onderzoek der schepen in zee. Zij hadden zelfs de laagheid, den *Nederlandschen Consul* als gijzelaar te willen houden, tot dat men dit punt zou hebben toegestaan, en deze smeekte den Vlootvoogd, hem toch niet onder deze Barbaren te laten. (Hij had het voorbeeld van den *Engelschen Consul* voor oogen, dien men als een paard voor eene kar gespannen en zoodanig mishandeld had, dat hij in onmagt gevallen was; waarop hij met slagen weder opgejaagd, en in eene boei van vijftig pond was geklonken.) Men had de zwakheid, den *Consul* te losfen tegen de bevrijding eerst van achtentwintig, en daarna nog van zeven *Turksche* gevangenen. Toen de Barbaren deze toegevendheid zagen, klommen hunne trouweloosheid en hunne onredelijke eischen al hooger en hooger, zoo dat DE RUITER genoodzaakt was, hun den oorlog te verklaren. Dan hij vond zich nu niet sterk genoeg, om eenen aanval te doen op *Algiers*, waartoe hij ook geene bevelen had; hij zeilde dus naar *Alicante* in *Spanje*, om aldaar, na gegeven berigt, nadere aanschrijving der Staten af te wachten (*). Na een poos tijd langs de *Spaansche* kusten te hebben gekruist, vermits de *Spanjaarden* hem, als uit een met de pest besmet land komende, niet wilden aan wal laten (†), ontving hij berigten uit het vaderland wegens de geschillen met *Engeland*, en weldra een geheim bevel om naar de kust van *Guinea* te zeilen, en aldaar de ons ontnomene sterkten op de *Engelschen* te hernemen.

1664. 5 Julij.

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 269-285. (†) bl. 287.

Digitized by Google

Schrandere geheimhouding van de Ruiter's afzending naar Guinea.

Dit besluit was niet zonder moeite genomen. DE WITT bezigde daartoe de hem eigene schranderheid. Den 7den Augustus 1664 werd door de Staten *van Holland* besloten, het *in alle stilte en geheimhouding* daarheen te leiden, dat DE RUITER met zijne onderhebbende magt naar *Afrika* zou vertrekken, om eerst *Cabo Verde* of *Goeree*, daarna de steden en sterkten in *Guinea*, op de *Engelschen* te hernemen, voorts alle zulke schepen, die door hen mogten genomen zijn, te bevrijden, en dezulken, die de ingezetenen van den Staat kwamen benadeelen, te veroveren of te vernielen, zonder verder aan *Engelsche* schepen of sterkten eenig nadeel te doen (*). Het waren dus volstrekt niets meer dan maatregelen tot herneming van hetgeen ons wettig toekomt, waar wij zulks ook mogen vinden; een regel *in regten geoorloofd*. De zwarigheid was nogtans, dezen maatregel bij de Staten Generaal, alwaar zich ook vele begunstigers der *Engelsche* belangen (uit genegenheid voor den oom van den Prins van *Oranje*) bevonden, te doen aannemen. Er werd dus in eene vergadering (*Comité*) van zeven personen, die over den inhoud van den brief, door DE RUITER wegens de zaak van *Algiers* geschreven, moesten raadplegen, en die het met DE WITT eens waren, een besluit opgesteld, en daarop in de volle Vergadering (doch terwijl men slechts over de twaalf schepen, *uit het Vaderland* naar *Guinea* te zenden, scheen te spreken) op die wijze voorgelezen, dat eenige leden, op welke men de ongunstigste vermoedens had, onder allerlei voor-

(*) *Secr. Resol. van Holland* onder DE WITT, II. D. bl. 246. 247.

Digitized by Google

wendſels buiten de kamer gehouden, anderen aan het venſter in een geſprek gewikkeld werden, en tevens de voorlezing zoo ſnel geſchiedde, dat de Voorzitter die niet eens verſtond. Deze kunstgreep gelukte boven verwachting, en geeft juist geen groot denkbeeld van de ſchranderheid der Prinsgezinde leden van Hun Hoogmogenden. Niet alleen het beſluit, maar ook de lastbrief aan de Admiraliteit te *Amsterdam* en een brief aan den Heer VALKENBURG, Opperbewindhebber in *Guinea*, werd op die wijze uitgevaardigd, dat het voor den *Engelschen* Reſident DOWNING en deszelfs beſpieders in de Algemeene Staten onbekend bleef (*).

Moeijelijkheden van dien togt.

Het geheim kon ondertusſchen zoo niet verborgen blijven, of een los gerucht daarvan verſpreidde zich naar *Spanje*, alwaar destijds ook eene *Engelsche* vloot lag. Men moest, eer men zulk een' verren togt ondernam, noodzakelijk leeftogt innemen, en andere toebereidſelen maken. Dit baarde vermoeden. Men ſtrooide dus uit, dat de onderneming naar *Brazilië* (wegens nieuwe geſchillen met *Portugal*) gerigt was. Anderen, om de *Engelschen* nog meer van den weg af te brengen, ſpraken van *Nieuw-Nederland* (van welks verovering men toen

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 295–299. Men moet dezen zeer waarheidlievenden Schrijver gelooven, doch het is onbegrijpelijk, hoe op de boven verhaalde wijze een beſluit, *twee volle zijden druks in folio* groot, benevens de daarbij behoorende opene brief enz., kon worden gelezen, zonder dat iemand der belanghebbenden, buiten de deelgenooten aan het geheim, zulks merkte. Ook bij de Admiraliteit moet men wel zeker van zijne zaak geweest zijn. Immers een *afschrijver* had de ganſche zaak kunnen ontdekken.

Digitized by Google

nog onkundig was); een derde van de *Kaap de Goede Hoop*, om de *Oostindische* schepen te geleiden. DE RUITER had noch boeken, noch zeekaarten, van de afgelegene kust van *Guinea*, en hij zelf was daar nooit geweest; ook durfde hij, daar hem de stiptste geheimhouding was aanbevolen, bij zijne eigene manschap niets vragen. Op 35 Gr. N. B. openbaarde hij eerst zijnen last aan de Officieren. *Nu* kon men eerst vragen, of iemand de gelegenheid van *Cabo Verde* en het bijgelegene eiland *Goeree* kende. Doch er was slechts één kwartiermeester, die daarvan iets wist, geen stuurman onder zoo vele zeelieden. Men moest dus, even als de eerste *Portugeezen*, de kust van *Guinea* als 't ware *ontdekken*, en telkens het dieplood uitwerpen. Na eenen zeer voorspoedigen togt, van slechts *zeventien* dagen uit de baai van *Cadix*, bereikte nogtans de *Hollandsche* vloot het eiland *Goeree*, niet verre van den mond der rivier *Senegal*.

Herneming van Goeree bij Cabo Verde.

De naam duidt aan, dat op deze *goede reede* eene *Hollandsche* faktorij was gevestigd, en wel, helaas! uitsluitend voor den inkoop van slaven. Het eiland van dien naam ligt slechts een kanonschot van de *Groene Kaap* (*Cabo Verde*). Aldaar zag hij negen *Engelsche* schepen, waaronder één oorlogsschip, en de *Britsche* Compagnie's vlag van de sterkte waaijende. De *Engelschen* hielden zich zeer verwonderd over de komst der *Hollanders*, zonden eene boodschap bij DE RUITER aan boord, en lieten vragen: *wat zulk eene gewapende komst beteekende? of Holland dan niet in vrede met Engeland was?* Het welverdiende antwoord luidde: *Ja, maar niet met zulk volk, dat de schepen en forten der Westindische*

Digitized by Google

Maatschappij zoo onregtvaardig en bedriegelijk heeft weggenomen. Wij zijn gekomen om alles te hernemen. Maar het bleef niet bij deze taal. De *Hollanders* der zeventiende Eeuw verspilden niet, gelijk zekere Groote Mogendheden der negentiende, ijdele bedreigingen, zonder moed om die te handhaven. Men maakte toebereidselen ten aanval, waarop de acht koopvaardijschepen, ziende dat hier geene kans van gevecht was, beloofden, de goederen, tot wier overvoering zij door de *Afrikaansche* Maatschappij waren bevracht, over te leveren, mits voldoening der vracht en vrije thuisreis. Toen wilde ook de bevelhebber der sterkte op *Goeree* in onderhandeling treden, doch zijn eisch om vrije beschikking over de goederen en slaven der *Afrikaansche* Maatschappij, en tien dagen uitstel, om ontzet uit *Engeland* af te wachten, werd afgeslagen. Men schonk hem een etmaal bedenktijd, ter aanneming van verdragpunten, die de Admiraal in 't *Hollandsch* deed stellen. (De *Engelschen* konden zien, hoe zij die verstonden. Gelukkig was een der acht schippers in het geval van *Hollandsch* te kennen.) Daarin werd bepaald, dat, den 25sten, de vesting op de hoogte gelegen, en vijf dagen later het benedenkasteel, door de *Engelschen* ontruimd, en door DE RUITER in bezit genomen zou worden; de bezetting zou vrijen uittogt met wapenen, bagaadje en twee stukken geschut hebben; alle de overige krijgs- en mondbehoeften en koopgoederen zouden aan de *Hollanders* blijven, die reeds den 25sten de poort, ook van het benedenkasteel, zouden bezetten. Een *Engelsch* koopman bestierf deze overgave van schrik (*).

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 300-311.

Digitized by Google

Ontmoeting van de Ruiter met een' Neger, den medgezel zijner jeugd.

Thans had de Vlootvoogd eene ontmoeting, wel van geen belang voor de ſtaatkunde, doch des te meer voor het hart, dat te midden zoo veler tooneelen van twist en vijandſchap naar verpoozing, naar ontmoetingen van liefde en genegenheid haakt. De Schout bij Nacht VAN DER ZAAN vond een' ouden Neger, die *Nederduitsch* verſtond, en hem vroeg, wie de vloot aanvoerde. Den naam van DE RUITER ſcheen hij zich te herinneren, doch ſlechts als die van een' bootsmansjongen, dien hij voor 46 jaren te *Vlissingen* had gekend, en het was hem onbegrijpelijk, dat deze zijn oude ſpeelmakker thans over twaalf oorlogſchepen gebied zou voeren. Doch de oogenſchijn overtuigde hem. De brave en hartelijke Admiraal verheugde zich regt in het gezigt van iemand, die hem de onbezorgde dagen zijner kindsheid te binnen bragt, en hem, als 't ware door een' tooverſlag, bijkans eene halve Eeuw van zijn leven terugvoerde. De vrome bevelhebber vroeg vooral ook naar het Christelijk geloof zijns ouden vriends, dien hij wist dat gedoopt was. Het antwoord was niet zeer voldoende; bij den Neger waren de meeste indrukken daarvan verdwenen, en bij zijne kinderen had hij die niet kunnen voortplanten. Na een minzaam onthaal deed DE RUITER hem onder eereſchoten naar wal geleiden, alwaar hij alles met den naam van *Hollands* grooten Admiraal vervulde. Over 't geheel betoonden de inboorlingen veel meer vriendſchap en genegenheid voor de *Hollanders* dan voor de *Engelschen*. JAN COMPAGNIE (dus noemde zich de Neger, thans ook een Opperhoofd bij de zijnen) onthaalde vervolgens DE RUITER ook op zijne wijze aan land.

Digitized by Google

Ondertusschen werden, ten bepaalden tijde, de beide sterkten aan de *Hollanders* ingeruimd, en de goederen in bezit genomen, waarop men het oorlogschip vrij liet vertrekken. Eenen twist tusschen de *Engelschen* onderling stilden de *Hollanders*, doch vernamen nu tot hunne verbazing, dat de Voorzienigheid hen zigtbaar beschermd had. Wanneer toch de *Engelschen* tegenweer hadden geboden, zouden de onzen, door valsche berigten misleid, op eene plaats geland zijn, waar de branding, het gevolg van den steilen en rotsigen oever, waarschijnlijk alle manschap der sloepen zou hebben in den afgrond gesleept. De overwinnaars wisten zich ook zeer veel ontzag bij de Negers van het vaste land te verwerven, daar deze hun, tegen eenige geschenken in brandewijn, elfhonderd dertig stuks huiden, die zij in deze verwarring hoopten buit te maken, ter hand stelden (*). Verdere aanvallen op Goerée.

Men zette van daar, de Westkust van *Afrika* langs, den koers naar *Siërra Leona* ten Noorden van *Guinea*. Aan de rivier van dien naam ging DE RUITER aan land, om water en brandhout op te doen. Alhier was eene *Engelsche* vestiging, doch niet, gelijk in onzen tijd, met een menschlievend oogmerk tot verzachting, of, zoo mogelijk, tot afschaffing der slavernij aangelegd, maar integendeel om openbaren roof tegen de *Hollanders* te plegen, wier faktorij aldaar zij verbrand en de goederen geplunderd hadden, gelijk mede een *Hollandsch* schip, waarvan men eenige der manschap gevangen hield. Het was een vader met zijne vrouw en twee doch- Bezetting van Sierra Leona.

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 312-315.

ters. DE RUITER eischte hen op; zij waren reeds tot de *Negers* naar de binnenlanden vervoerd; doch werden teruggehaald, en verhaalden toen zoo veel van de rooverijen, op de *Westindische* Maatschappij gepleegd, dat men besloot, tot schâvergoeding de pakhuizen der *Engelsche Afrikaansche* Maatschappij aan te spreken. Dit geschiedde, en men vond onder anderen 1500 ijzerstaven, een groot aantal olifantstanden en andere goederen. De Negers namen de partij der *Britten*, en schoten op de *Hollanders*; doch DE RUITER dreigde, zoo men éénen *Hollander* kwetste, aan alle Negers den dood. Toen liet de menschlievende Vlootvoogd aan de teruggeblevene *Engelschen* nog vele goederen achter, niet enkel tot levensonderhoud, maar ook tot den handel noodzakelijk.

Inneming van het fort Witsen of Tacorary.

Thans Kaap *Palma* omgezeild, kwam men aan de *Goudkust*, alwaar het fort *Witsen* of *Tacorary*, door de *Engelschen* aan de Maatschappij ontnomen, werd opgeëischt. Doch de Negers der *Engelsche* partij schoten op de hun toegezondene vredevlag, waarop de vijandelijkheden dadelijk begonnen, en het kasteel niet alleen veroverd, maar ook de Negers, wel duizend in getal, op de vlugt geslagen werden. Het kasteel werd geslecht. Men kwam daarop aan de hoofdvesting der *Hollanders* in *Guinea*, het sterke en schoone kasteel *St. George del Mina*. Het ligt op een' uitstekenden hoek of op een rotsig voorgebergte in zee, en heeft boven de bescherming dier rots nog dubbelde muren, vesten en bolwerken. Tot hetzelve behoorden ook de Negers, die tot op een' ruimen afstand aan den voet des kasteels wonen, even als zulks ook bij de *En-*

Digitized by Google

gelsche en andere *Europische* sterkten op deze kust het geval is. Deze beschouwen namelijk het Christenvolk, 't welk zijne woning onder hen opslaat, met zekeren eerbied als hunne meerderen, want het overwigt der *Europeërs* in een staatkundig, zedelijk en verstandelijk opzigt ontgaat hunne opmerking niet. Het voorkomen dezer lieden, die tot de *Engelsche* sterkten behoorden, en ook die der bewoners van *del Mina*, was afzigtig, doordien zij zich met allerlei kleuren beschilderden. Deze hadden ijverig voor hunne *Hollandsche* beschermers tegen de *Engelsche* Negers van *Tacorary* gestreden, niettegenstaande het kasteel zich reeds had overgegeven.

Nadere last aan de Ruiter.

Thans ontving DE RUITER een' brief van de Admiraliteit, met berigt, dat de twaalf oorlogschepen, onder den Commandeur JAN VAN KAMPEN tot zijne hulpe naar *Guinea* bestemd, door tegenwind en storm weder hadden moeten binnenloopen, en dat daarentegen de *Engelschen* eene vloot van achttien schepen, onder hunnen bekwamen Admiraal Prins ROBERT, gereed maakten, ten einde de *Nederlanders* in *Guinea* te overvallen. DE RUITER bekwam dus last, om de *Engelschen* niet meer te ontzien, maar zoowel hunne oorlogs- als koopvaardijschepen op de kust van *Guinea* te nemen of te vernielen, als wel verzekerd zijnde, dat geene uitgeruste schepen derwaarts zouden gaan, dan om den handel en de ingezetenen der Vereenigde Gewesten te beschadigen. (Hiervan werden nogtans onbeleedigende koopvaardij- en ook zelfs oorlogschepen uitgezonderd, die DE RUITER op zijn' terugtogt mogt ontmoeten, en die blijkbaar niet den wil naar *Guinea* hadden.) Tevens werd de Vlootvoogd gewaarschuwd, zich tegen eene ont-

Digitized by Google

moeting, die men verwachtte, niet te zeer te verzwakken, en den Commandeur VAN KAMPEN behoorlijk van alles berigt te zenden.

Inneming van Cormantijn.

VALKENBURG sloeg thans voor, om de *vesting Cormantijn*, eene oude *Engelsche* bezitting, in te nemen, daar de verovering van *Cabo Cors* moeijelijk zijn zou. De *Engelschen* en Negers van *Cormantijn* hadden zich ook openlijk tegen de *Nederlanders* verklaard, door de inneming der sterkte *Adja* en het vermoorden van acht *Hollanders*, sommigen met uitgezochte wreedheid (*). Nadat men dan eenigen tijd, vol moed, de vloot van Prins ROBERT te vergeefs had afgewacht, en met de *Fantijnsche* Negers (den hoofdstam op deze kust) niet zonder moeite een verbond gesloten had, besloot men tot den aanval op *Cormantijn*. Het was de hoofdplaats der *Engelschen*, vrij groot, en met vier batterijen, te zamen met twintig stukken, bezet. Het nabijgelegene Negerdorp *Klein-Cormantijn* beteekende niets; maar slechts een kanonschot van daar lag het veel grootere en welbevolkte *Groot-Cormantijn*, door visschers

(*) Onder anderen hadden deze Barbaren eenen *Hollander* met een *verroest bootsmansmes den hals afgezaagd*, en anderen, vóór de onthoofding, aan neus en ooren verminkt, om hen toch vooral een' *pijnlijken* dood te doen sterven. BRANDT, *de Ruiter*, bl. 340. Dit gruwelstuk wordt nog erger, wanneer men bedenkt, dat het te midden van den *vrede* geschiedde. De regtvaardigheid gebiedt echter te zeggen, dat het eigenlijk de bloeddorstige *Negers* onder zekeren JAN CABESSE waren, die zulke ijsselijkheden pleegden. Doch waarom bedienden de *Engelschen* zich van zulke bondgenooten? De doorluchtige Lord CHATHAM (WILLIAM PITT de oude) liet zich in 1777 ten krachtigste tegen het gebruik van dergelijke woestaards door zijne landgenooten uit-

Digitized by Google

en ſommige kooplieden bewoond. Het was iets lager dan de vesting, wier hooge ligging op een' berg haar tot beſcherming ſtrekte (*).

Negenhonderd of duizend onzer zee- en krijgslieden kwamen den 7den Februarij 1665 bij *Cormantijn*, onderſteund door een groot aantal kano's met twaalfhonderd gewapende *Fantijnen*. Toen lieten de *Engelschen* het naburige fort *Annamabo* ſpringen, om zich geheel tot de verdediging der hoofdſterkte te bepalen. Tweeduizend Negers, onkundig van het met DE RUITER geſlotene verdrag, verweerden zich hier zoo dapper, dat de landing den onzen belet werd. Dezelve werd nogtans met eenen beteren uitſlag hervat; men vondt echter geweldigen tegenſtand, vooral van den Neger JAN CABESSE, denzelfden, die de *Hollanders* in het naburige *Adja* zoo wreedaardig mishandeld had. Hij moest eindelijk wijken; het Negerdorp werd in brand geſtoken, en de *Hollanders*, wier moed, in de beklimming van het hooggelegen fort onder eene hagelbui van kogels, zelfs de bewondering hunner vijanden wegdroeg, ſtonden op het punt, de vesting te beſtormen, toen zij de witte vlag opſtak. JAN CABESSE, op geene genade durvende hopen, wilde den brand in 't kruid ſteken, en dus zijne vijanden, zich en zijne bondgenooten in eenen gemeenſchappelijken ondergang wikkelen. Maar de *Engelsche* Bevelhebber SOLWYN, na zijne pligten als krijgsman te hebben voldaan, hield hem van deze daad der wanhoop terug. De Neger, met dolle woede bezield, wilde evenwel ſterven, en de reeds zegevierende *Nederlanders*

(*) BOSMAN, *Guinea*, IV. Brief.

Digitized by Google

waren getuigen van een ijsselijk tooneel. Na zich vergeefs aan de kogels der *Hollanders* ten doel gesteld te hebben, sneed hij zijn' zoon, twee slaven en daarna zich zelven den hals af, en stortte van de batterij af, nog levend, doch kort daarna gaf hij in het grootere dorp der Negers den geest. Een forsche en standvastige geest, maar die eene valsche rigting tot onheil der menschen genomen had! Toen kon DE RUITER zijne manschap niet van de plundering terughouden; de *Engelschen* (58 in getal) werden, zegt BRANDT, in 't hemd gezet. Kort daarna werd ook de sterkte *Adja* door de *Britten* ontruimd.

Vertrek van de Ruiter uit Guinea.

DE RUITER bekwam thans belangrijke berigten uit *Europa*. De staatkundige gezigteinder werd hoe langer zoo meer bewolkt; de *Engelschen*, ten hoogste over de stoutheid der Staten verbolgen, van hunne bezittingen te hebben willen heroveren, namen ook in *Europa* alle *Hollandsche* schepen weg, die zij bereiken konden (*honderd dertig* uit ééne vloot met wijn uit *Bordeaux* komende), en leiden op alle *Hollandsche* vaartuigen in *Engelsche* havens beslag; zoodat men raadzaam achtte, van de schepen onder VAN KAMPEN slechts twee achter de *Britsche* eilanden om naar *Guinea* te zenden, en de overigen in *Europa* te houden, te meer, daar Prins ROBERT met zijne achttien schepen ook in de *Britsche* Zeeën bleef, en eene dreigende houding tegen ons aannam. Men smaalde in *Engeland* openlijk op de pogingen der Staten tot vrede, en verklaarde, dat de gepleegde vijandelijkheden buiten *Europa* op 's Konings last hadden plaats gehad, dat de verwijdering groot geworden was, en het tot een' openbaren oorlog moest

Digitized by Google

komen. Met regt dus mogten de Staten aan DE RUITER gelasten, om de *Engelschen* overal buiten *Europa* zoo veel mogelijk afbreuk te doen, hetzij op het eiland *Barbados*, *Nieuw-Nederland* of *Terre Neuve*; en dat men in *Guinea* moest trachten *Cabo Cors* en *Cormantijn* te bemagtigen. Het laatste nu was in handen der *Nederlanders*; het eerste kon zeer bezwaarlijk genomen worden, zonder medewerking of zelfs met tegenstand der *Fetisch*-Negers, welke den *Engelschen* zeer genegen waren. In eenen krijgsraad werd dit overwogen, en de voorzigtige Vlootvoogd wilde 's lands krijgsmagt niet aan eene onberadene onderneming blootstellen. Hij liet dus 42 man aan de kust van *Guinea*, tot bezetting der veroverde sterkten, achter, laadde de waarde van den gemaakten buit in goud in de schepen, en nam, na het noodige daaraan hersteld te hebben, de reize naar de *Westindiën* aan. Als eene groote bijzonderheid werd opgemerkt, dat de vloot zich twee maanden lang op deze zoo hoogst ongezonde kust had opgehouden, en de manschap zware vermoeijenissen had doorgestaan, zonder genoegzaam éénen zieken te hebben. De vrome Bevelhebber, die van zijnen kant gezorgd had, de manschap zoo min mogelijk aan land te laten gaan, zag dit als eene bijzondere bescherming des Hemels aan (*).

Zijne komst in de Antilles en bedrijven aldaar.

In de *Antilles*, die uitgebreide groep eilanden, welke de *Mexicaansche* golf als 't ware sluiten, was *Barbados*, na het in 1655 aangewonnen *Jamaïca*, thans de voornaamste bezitting der *Engelschen*. Doch hier kon men hen, terwijl zij met grof geschut

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 320-361.

de *Nederlanders* geweldig beſtookten, niet genoegzaam naderen en moest afdeinzen. Vervolgens bezocht men verſcheidene andere eilanden, nam in het *Fransche Martinique* water in, zette aldaar de *Engelsche* gevangenen aan land, en veroverde, bij de onderſcheidene eilanden *Montserrat*, *Nevis* en *St. Christoffel*, veertig koopvaardijſchepen, waarvan zes onder het geſchut van het kasteel op 't *Engelsche* eiland *Nevis*. Deze alle werden nogtans *of* aan de *Franschen* voor ſuiker verruild, *of* verkocht *of*, verlaten, behalve vijf, waarmede men naar *Terre Neuve* zeilde. Ook deed men het eiland *St. Eustathius* aan, ſedert 1639 door *Nederlanders* bezet, en waar eene volkplanting van *Zeeuwen* en *Hollanders* onder de kooplieden VAN REE te *Vlissingen*, die het eigendom des eilands van de Staten verkregen hadden, beſtond. DE RUITER voorzag het land van buskruid, waaraan groot gebrek was. Wegens mangel aan leeftogt durfde men het niet wagen, met eenen togt naar *Nieuw-Nederland*, die misſchien mislukken kon, te ver buiten den koers te gaan. Dit is zeer te bejammeren, want die parel aan *Neêrlands* kroon is daardoor verloren gebleven. Hoe hangen toch ſoms van kleinigheden de grootſte gebeurtenisſen af! Een weinig meer mondbehoeften op de vloot van DE RUITER, en het trotſche *Nieuw-York* was thans eene *Nederlandsche* ſtad; de driekleurde ſtatenvlag wapperde aan de boorden der *Hudsons-rivier* en der *Delaware*, die hare rijke voortbrengſelen naar *Hollandsche* havens opzonden, en waar geen verwatene *Anglo-Americaan* (*) thans de

(*) De Romanſchrijver WASHINGTON IRVING in zijn *Schet-*

Digitized by Google

ontdekkers en hun nakroost beſchimpen zou, omdat zij *Hollandsche* namen en zeden hebben! Het zou de grootſte vermetelheid zijn, eenen man als DE RUITER te willen bedillen; maar wat waren de genomene *Engelsche* ſchepen in de *Antilles*, bij de goudmijn van *Nieuw-Nederland*, van welks verovering door de *Britten* hij ongetwijfeld mede narigt had, en welks herovering hem, naar het ſchijnt althans, niet zeer moeijelijk kon vallen (*)! Doch eerbiedigen wij een beſluit, hetwelk wij op zulk eenen afſtand van tijd en plaats bezwaarlijk kunnen beoordeelen.

Op *Terre Neuve*, beroemd wegens deszelfs groote kabeljaauwvangst op de naburige banken, en hetwelk geheel *Frankrijk*, *Spanje*, *Italië*, en nog meer landen van ſtokvisch en zoutenvisch voorziet, nam men weder verſcheidene *Engelsche* ſchepen, ſommigen met levensmiddelen; men had overvloed van visch en ook vond men goed water aan land. De driehonderd *Engelsche* gevangenen, die men thans had, werden genoegzaam van voorraad voorzien, om, hetzij naar 't moederland, hetzij naar het naburige *Nieuw-Engeland* te vertrekken, en men gaf hun

---

senboek (RIP VAN WINKLE) en *Geschiedenis van Nieuw York*. Hij beſpot onder anderen den achtingswaardigen STUYVESANT, enkel omdat hij den naam belagchelijk vindt, en omdat de man een *Hollander* is.

(†) Het is zonderling, hoe kort en afgebroken BRANDT daarvan ſpreekt, die anders alles zoo uitvoerig verhaalt. *Daarna werd besloten, dat men Nieuw-Nederland, door de schaarsheid der lijftocht, niet zou aandoen, maar den koers zetten naar Terra Nova, gemeenlijk Terre Neuf genoemt, om daar de Engelsche schepen op te zoeken, te veroveren of te vernielen*, bl. 369.

Digitized by Google

daartoe drie der genomene ſchepen. Aldus vertrok DE RUITER uit de *Americaansche* wateren, zeilde tusſchen *Shetland* en *Noorwegen* door, en liep, om de veel grootere *Engelsche* vloot, die in zee was, te ontſnappen, de *Eems* in, waar hij voor *Delfzijl* ten anker kwam. Het werd al weder door onze godvruchtige vaderen voor eene bijzondere beſcherming der Goddelijke Voorzienigheid gehouden, dat DE RUITER de *Engelsche* vloot, zestig of zeventig zeilen ſterk, die door den ongelukkigen zeeslag bij *Lestaffe* meesteresſe der zee was, en dadelijk op hem kruiste, door mist en duisternis en gedurige verandering van winden ontſnapte (*). Zijne komst verwekte in *Holland* de uitbundigſte vreugde.

Krynssen zeilt naar Suriname. Toeſtand dier Engelſche volkplanting.

Het verlies van *Nieuw-Nederland* werd echter eenigzins voor onzen Staat vergoed. De wakkere Commandeur ABRAHAM KRYNSSEN, een *Zeeuw*, en dus een land-, en ook ſtadgenoot van DE RUITER, die even als hij voor de Heeren LAMPSENS gevaren had, die in 't jaar 1665 Kapitein geworden was, en zich toen zoo onderſcheiden had, dat men hem hooger bevel waardig keurde, werd in December 1666 met vijf groote en eenige kleinere oorlogſchepen, met 300 man uitgelezene troepen bemand, naar *America* gezonden, om de geledene ſchade der *Nederlanders* aldaar te boeten. In Februarij 1667 kwam hij op de rivier van *Suriname*, in *Zuid-America*, welke zich op 5 Gr. 49 Min. N. B. in zee ſtort.

De naam van deze rivier en van dit gewest is misſchien naar een inlandsch volk, de *Surina's*, gevormd, en het maakt een deel uit van het groote

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 362-374. 388. 389.

Digitized by Google

landſchap *Guyana*, 't welk zich tusſchen de *Orinoco*- en *Amazonen*-ſtroomen langs de kust der *Atlantische Zee* uitſtrekt (*). Het was niet voor het eerst, dat de *Hollanders* aan deze kusten verſchenen. Reeds in 1599 hadden de *Zeeuwen* zich aan den *Amazonen*-ſtroom neêrgelaten; zij zouden zich reeds in 1596 op *Essequebo* gevestigd hebben; althans in 1613 had JOOST TER HOOGE aldaar eene ſterkte gebouwd, die, naar zijnen naam genoemd, ſedert in ons bezit bleef. Van 1634 tot 1636 hadden wij ook eene volkplanting in *Cayenne*, aangelegd door Kapitein DE VRIES (†). Wij hebben reeds vroeger gezien, dat er zich eene *Nederlandsche* volkplanting gevestigd had aan de boorden des *Amazonen*-ſtrooms (§), welke echter weder te niet was gegaan. Naderhand bepaalden zich alle uitzigten dien weg uit bij *Brazilië*, waar, zoo als wij zagen, ook eene menigte *Joden* zich vestigde, of openlijk (reeds te voren aldaar woonachtig) voor hun geloof uitkwam. Vele dezer lieden voorzagen bij het vertrek van JOAN MAURITS wel het verlies der Kolonie, en vertrokken dus met hem naar *Holland*, onder anderen Rabbi ISAÄK ABOAB, de MEZAS, de PEREIRA'S, en DAVID NASSY. Deze laatſte, gewoon aan het warme klimaat,

(*) Van *Guyana* is blijkbaar de naam *Cayenne* gevormd, een gedeelte van hetzelve, thans door de *Franschen* bezet, en ten oosten aan *Suriname* grenzende. Ten zuidoosten bezitten de *Brazilianen Guyana*, ten noordwesten van *Suriname* de *Engelschen*, en nog verder op hadden vroeger de *Spanjaarden* het land in bezit. Dit laatſte gedeelte van *Guyana* behoort thans tot de Republiek *Venezuela*.

(†) HARTSINCK, *Beschr. van Guiana*, I. D. bl. 206-210.

(§) Zie I. D. bl. 315-320.

Digitized by Google

besloot, zich op nieuw in *Zuid-America* neder te zetten. Van 1624 tot 1635 en naderhand andermaal van 1642 tot 1653 had er eene *Fransche* volkplanting bestaan, en was er eene stad gesticht in *Cayenne*, ten oosten van *Suriname;* doch onderlinge twisten en de wapenen der *Indianen* vernietigden dezelve, zoodat daarvan in 1653 geen spoor meer te vinden was. De *Nederlanders*, hier dus een onbezet land vindende, lieten zich aldaar in 1656 onder GERRIT SPRANGER neder; en dit land behoorde onder de *Westindische* Maatschappij. Zij gaf in 1659 op zijn verzoek aan DAVID NASSY en deszelfs *Joodsche* deelgenooten de vrijheid tot het oprigten eener volkplanting in *Cayenne*, mits aan andere *Nederlandsche* ingezetenen aldaar niet hinderlijk zijnde, welke Kolonie zij binnen vier jaren behoorlijk moesten aanbouwen, op straffe van haar regt te verbeuren. Voorts bleven deze *Joden* in volle eigen regt en gebied, mits erkennende het Oppergezag der Staten Generaal en dat van de *Westindische* Maatschappij. Deze Kolonie zou tien jaren vrijdom, zelfs voor ontdekte goudmijnen, genieten, benevens meer andere belangrijke voordeelen. Dit lokte in 1660 wel 152 *Joden* uit *Livorno*, om zich bij hunne broeders in *Cayenne* te vestigen. *Joodsche* Schrijvers merken aan, dat dit dus eigenlijk het beginsel was eener *uitsluitend* en op zich zelve bestaande *Joodsche* Maatschappij in nieuwere tijden (*). Men plantte aldaar

(*) HARTSINCK, *Beschrijving van Guyana*, Amst. 1770, I. D. 158–161. *Geschiedenis der Colonie Suriname, door een gezelschap van gekeerde Joodsche mannen aldaar*, Amst. 1791. bl. 42.

Digitized by Google

katoen, indigo en ſuiker, en leefde in goede verſtandhouding met de *Indianen*. Doch de *Franschen* verdreven in 1664 de *Nederlanders* zoo wel als de *Joden* uit *Cayenne* onder den Luitenant DE LA BARRE, die ook een aantal *Fransche Joden* aan boord had; eigenlijk met het zelfde regt als de *Engelschen* dat jaar in *Nieuw-Nederland* te werk gingen, maar zekerlijk uit kracht van vroeger bezit. De vlugtelingen, welke de onverdraagzaamheid der *Franschen* als *ongeloovigen* of *ketters* niet dulden kon, begaven zich westwaarts naar *Suriname*. Dit gewest had de aandacht der *Engelschen* tot zich getrokken, die hier reeds in 1604, 1608 en 1630 zich ſchenen te willen vestigen, doch telkens weder opbraken, waarſchijnlijk wegens de ongezondheid en moerasſigheid van het oord. Evenmin gelukkig waren de *Franschen*, die hier in 1640 eene volkplanting kwamen ſtichten, en weder plaats maakten voor de *Britten*, welke destijds door hunne omwenteling over 't algemeen met eenen ondernemenden geest bezield waren. Lord WILLIAM WILLOUGHBY landde het eerst in 1650 aan de genoemde rivier, doch de ziekten, aan de landſtreek eigen, en die ook vroeger reeds de *Franschen* van daar verdreven hadden, ſchenen weder de onderneming te zullen doen mislukken. Twee jaren later werd dezelve nogtans hervat, en begon toen vrij wel te ſlagen, ook door de komst der in 1653 uit *Cayenne* verdrevene *Franschen*, zoo dat Lord WILLOUGHBY in 1662 van KAREL II. het *Charter* of den vrijbrief bekwam, waarbij aan de nieuwe Kolonie het geheele land tusſchen de *Copename*- en *Marony*-rivier (waarop de Koning niet het minſte regt had) geſchonken werd. In 1664 be-

Digitized by Google

kwam deze volkplanting door de gevlugte *Nederlanders* en *Joden* uit *Cayenne* eene belangrijke aanwinst. Zij had zich, uit hoofde van den al te lagen en ongezonden bodem der kust, iets hooger op aan de rivier *Para* begeven, die in de *Suriname* valt, aldaar de digte bosschen gekapt, en suikerplantaadjen en molens aangelegd. (Men begon ook proeven met den tabak te nemen, die echter ongelukkig geslaagd zijn.) Met genoegen zagen de *Engelschen* deze vermeerdering, en gaven dus aan de nieuwe aankomelingen aanzienlijke voorregten. Zij werden volkomen met de *Engelschen* gelijk gesteld, en in hunne godsdienstige en burgerlijke regten gehandhaafd. Doch de nieuwheid der vestiging had nog het aanleggen van sterkten aan zee verhinderd; de inwoners leefden nog verspreid of in de kleine, eenigzins bevestigde plaats *Teorarica*. Het getal der ingezetenen bedroeg wel 4000; men bestond meest van tabaksteelt en het kappen van hout; ook had men reeds 40 of 50 suikerplantaadjen. De Regéringsvorm bestond, volgens de *Engelsche* wijze, in eenen Gouverneur, Raad en Gemeente. De bevelhebber WILLOUGHBY was afwezig, en de kleine bezetting in handen van den Gouverneur BIAM (*).

Verovering van Suriname.

In zoodanig eenen toestand vond KRYNSSEN *Suriname*. Hij deed terstond de sterkte aantasten, nadat hij, onder de misleidende *Engelsche* vlag, de rivier tot zoo ver was opgevaren. Toen ontrolde hij dadelijk de *Hollandsche* vlag, en deed zijne stukken

(*) HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 582. *Geschiedenis van Suriname* (boven aangehaald), bl. 41–51. 93–103. LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 191.

Digitized by Google

ſpelen op het kasteel, 't welk hij, met zijne intusſchen aan wal gekomene troepen, ook van de niet bevestigde landzijde aantastte. Spoedig gaf het zich over. Alstoen liet KRYNSSEN door de inwoners den eed afleggen aan de Staten van *Zeeland* (ten gevolge der meer en meer veldwinnende denkbeelden van de *volstrekte* Souvereiniteit der Gewesten), en nam de *Engelsche* ſoldaten gevangen; de overige *Engelsche* bewoners der Kolonie moesten hun geweer op 't kasteel brengen. De gevangenen moesten dadelijk eene ſchans op een eiland vóór in de rivier opwerpen. Alle de bewoners werden in de regten, hun door de *Engelsche* regéring toegekend, bevestigd, met name de *Joden*, die gerekend zouden worden als *geborene Hollanders*. De goederen van zulken daarentegen, die niet in *Suriname* woonachtig waren (*Engelschen* ongetwijfeld alléén), zouden ten behoeve van *Zeeland* verbeurd verklaard worden. De volkplanting moest eene belasting van 100,000 pond ſuiker opbrengen. KRYNSSEN ſtelde den *Jood* NASSY aan tot bevelhebber der rivier *Eracubo* en *Canamana*. De buit, op 400,000 guldens gerekend, werd naar *Zeeland* gezonden (*).

Toeſtand van Tabago. Krynssen herneemt het. Zijne verdere daden. De oevers van den bijgelegenen Boumaron door eenige Hollanders bezet.

Na 125 man in de genomene en herſtelde ſterkte te hebben gelegd, ging KRYNSSEN verder westwaarts naar de Kolonie *Essequebo*, die eerst door de *Engelschen* genomen en naderhand door de *Franschen* geplunderd was. Hij herſtelde hier het *Hollandsche* gezag, en leide eene tamelijke bezetting in de plaats. Vervolgens zeilde hij naar *Tabago*, alwaar reeds in

(*) LUZAC, *Holl. Rijkdom*, II. D. 156-160. *Geschied. van Suriname*, bl. 52. DE LA RUE, bl. 19.

Digitized by Google

1628 door de onzen een klein beginsel eener volkplanting was aangelegd (*), in 1632 door 200 *Vlissingers* gevolgd. *Tabago* is 30 uren in den omtrek, effen en met glooijende heuvels bedekt, en zeer vruchtbaar. De naburige *Indianen* van het vaste land, de wilde, menschenetende *Karaïben*, die reeds vroeger den zachteren *Haïtischen* menschenstam van het eiland verdreven hadden, voegden zich toen bij de *Spanjaarden* van het eiland *Trinidad*, om alle de *Nederlanders*, die voor hen zeer ver in getal moesten onderdoen, te vermoorden of naar de bosschen te drijven, van waar zij spoedig het eiland verlieten (†).

Twintig jaren lang bleef dus het eiland door de onzen onbezet; doch in 1654 begaven zich op nieuw eenige *Nederlanders* derwaarts, die in 1666 door de *Engelschen* verdreven werden; maar nu nam KRYNSSEN op nieuw het eiland voor *Nederland* in bezit, vereenigd met de *Franschen*, onder denzelfden DE LA BARRE, die drie jaren te voren de *Hollanders* uit *Cayenne* verdreven had (§). De beide vereenigde vloten (want *Frankrijk* was thans de bondgenoot van *Nederland*) behaalden veel voordeel

(*) Zie I. D. bl. 319.

(†) RAYNAL, *Hist. philos. et polit.*, L. XIV. Ch. 54.

(§) DE LA RUE, t. a. pl. Hij zegt, dat KRYNSSEN het eiland *Tabago* weder in bezit nam; RAYNAL daarentegen, dat dit eiland door de *Franschen* hernomen en aan de *Nederlanders* weder ingeruimd is. Misschien berust dit op de *vereeniging* van KRYNSSEN en DE LA BARRE. Ook D'ESTRADES zegt, L. V. p. 258. 259. dat, *St. Eustathius* en *Tabago* beide door de *Engelschen* genomen zijnde, de *Franschen* ons tot herneming van het eerste waren *te hulp* gekomen, en slechts *eershalve* het eerst daarin wilden trekken. Dit zal met *Tabago* ook wel zoo geweest zijn.

Digitized by Google

op de *Engelsche* magt bij het eiland *Nevis;* en men zou die, zonder het slechte gedrag der *Franschen* (waaraan zij zich gelijktijdig ook in *Europa* schuldig maakten, door zich bijkans aan alle gevechten te onttrekken), waarschijnlijk geheel vernield hebben. Een *Engelsch* schip vloog in de lucht; een ander werd op strand gedreven. KRYNSSEN ging toen ter kaapvaart naar de kusten van de *Engelsche* volkplanting *Virginië*, ten zuiden van *Nieuw-Nederland*, alwaar hij negentien schepen, en daaronder een oorlogschip van 46 stukken nam, van welke hij acht vernielde, en elf, na eenen luisterrijken zeetogt, in de *Hollandsche* havens opbragt (*).

Herovering van Suriname door Hermans. Het blijft door den Bredaschen vrede aan de Republiek. Verhuizing der Engelschen.

Op de tijding der verovering van *Suriname* zond de *Engelsche* bevelhebber van *Jamaica* den Kapitein HERMANS met zeven oorlogschepen en 1200 man naar *Guyana*. Deze veroverde eerst *Cayenne*, en toen, na eenigen tegenstand, ook *Suriname*. Het is te vermoeden, dat de *Engelsche* volkplanters, die de meerderheid uitmaakten, hunne landgenooten tegen de nieuwe gebieders zullen hebben bijstand verleend, hoewel ook de *Nederlanders* eenige hulp vonden in 200 *Franschen* onder den Ridder DE LEZY, uit *Cayenne* derwaarts gevlugt. De *Engelschen* gedroegen zich nogtans geheel anders dan kort geleden de *Hollanders*. De soldaten plunderden alles. Meer dan dertig suikermolens werden vernield, en wel 500 menschen daardoor van hun bestaan beroofd. Daarop keerde HERMANS naar de *Barbados*, en zette aldaar de gevangene *Nederlanders* aan wal.

Oct. 1667.

Doch middelerwijl waren de vredesonderhandelin-

(*) DE LA RUE, bl. 191. 192.

gen te *Breda* geopend, en door den onſterfelijken togt van DE RUITER en DE WITT naar de *Theems* — alwaar zij een aanzienlijk gedeelte der *Britsche* zeemagt vernielden — beſpoedigd geworden. Bij den vrede was vastgeſteld, dat elk zou behouden hetgeen hij op *dat* tijdſtip bezat, te rekenen van den 20ſten Mei. Nu was *Suriname* wel vóór dit tijdſtip door de *Hollanders* veroverd, maar de togt van HERMANS had eerst later plaats gehad. WILLOUGHBY, toen Gouverneur van *Barbados*, wien het verlies der Kolonie eene grievende ſpijt had verwekt, hoopte daarvan ten minſte nog zoo veel mogelijk partij te trekken. Hij zond zijn' zoon met zes ſchepen naar de volkplanting, om de *Engelschen* te vermanen, met al het hunne naar de eilanden *Antigoa* en *Montserrat* te vertrekken, hunne ſlaven en gereedſchappen medenemende, ten einde toch niets, dan den blooten grond, aan de *Nederlanders* over te laten. Elk een', die zulks weigerde, zou de *Engelsche* regéring als *muiteling* beſchouwen! Twaalfhonderd menſchen verlieten dus de volkplanting, en daaronder vele der met WILLOUGHBY uit *Engeland* gekomene *Joden*, die ſedert niet weinig tot den landbouw op *Jamaica* hebben bijgedragen. Alle vertoogen der Staten, dat *zulk* eene ontruiming niet bij den vrede bedoeld was, de ſchijnbare bevelen zelfs des Konings, werden door WILLOUGHBY in den wind geſlagen, die nog door zijn' zoon 168 ſlaven, 126 ſtuks rundvee, 120,000 pond ſuiker, en 8 molens deed wegnemen, en naar *Barbados* overbrengen. De Staten behielden dus eene vernielde, tot eene wildernis gemaakte landſtreek, in ruiling voor het ſchoone *Nieuw-Nederland*, hetwelk zij, in weêrwil der

31 Julij. 1667.

Digitized by Google

zegepraal op de *Theems*, nu voor goed afstonden!

Doch deze ruiling mogt nadeelig zijn voor het *belang* der Republiek; zij diende om op eene schitterende wijze de standvastigheid van haren volksaard te staven. Immers, aan hoe talloos vele wederwaardigheden en hinderpalen stond de nieuwe volkplanting, reeds van den beginne af, bloot! Zij was grootendeels ontvolkt door het vertrek van *twaalfhonderd* Blanken, waaronder vele kapitalisten; daarenboven een twistappel tusschen *Zeeland*, hetwelk dit gewest beweerde alléén te moeten bezitten, en de Staten Generaal, die zulk eene aanspraak éénér Provincie te minder erkenden, daar ook de andere Gewesten de vloot van KRYNSSEN hadden helpen uitrusten; terwijl de *Westindische* Maatschappij ook nog aanspraak op eene vergoeding (hoe gering dan ook) voor *Nieuw-Nederland* maakte, waartoe *Suriname* kon dienen. Het land was bewoond door eene geringe bevolking, die nog grootendeels aan de *Engelsche* regéring gehecht was; ten prooi aan de invallen der oorspronkelijke bewoners van den rooden volksstam, die mede beweerden, dat zij slechts de *Engelschen* als naburen wilden erkennen, de woningen vernielden, en de Blanken om 't leven bragten, zoodat de tweede Gouverneur, dien *Zeeland* daarheen zond, HEINSIUS, opvolger van JULIUS LICHTENBERG, het overzenden van 150 man krijgsvolk uit *Holland* verwierf, 't welk echter weinig nut deed (*). Dit alles zou genoegzaam geweest zijn, om menig volk afteschrikken van de verdere bebouwing eener moerasige, ongezonde landstreek, die bij elk wasfend getij somtijds vier of vijf voet

Bebouwing van Suriname.

(*) *Geschied. van Suriname*, I. D. bl. 56–59.

Digitized by Google

diep onder water ſtond. Ook hebben wij gezien, dat de *Engelschen* dit land tweemaal, en de *Franschen* het ook eens verlieten. Doch de moed en volharding der *Hollanders* en *Zeeuwen* kwam alles te boven. Zij groeven, als in hun vaderland, kanalen en grachten, en beteugelden (zegt RAYNAL) den Oceaan in de nieuwe wereld, gelijk in de oude. Tevens verſchafte de gemakkelijkheid, waarmede hun vaderland, toen het middelpunt van den waren- en geldhandel, hun de vereischte penningen ter ontginning verſchafte, daartoe de beste gelegenheid (*). Nogtans moet men erkennen, dat deze voordeelen zich eerst langzamerhand, en geenszins in de eerſte jaren van het *Hollandsche* bezit der Kolonie, ontwikkelden. Maar die Natie, welke door hare tallooze rampen met een taai geduld is uitgerust — de *Joden* — volhardde in het verblijf op *Suriname*, en bleef den landbouw voortzetten. Van tijd tot tijd kwamen meer *Hollanders* en *Zeeuwen* de nieuwe bezittingen, wier waarde zij in den beginne niet genoeg waardeerden, bevolken, bebouwen en haren handel opbeuren.

St. Eustathius, Saba en St. Martin Hollandſche volkplantingen.

St. Eustathius en *Tabago*, beide door de *Engelschen* ingenomen, door ons en de *Franschen* hernomen, bleven ons ook bij den vrede. Niet verre van *St. Eustathius*, tusſchen de 16. en 17. Gr. N. B., ligt *Saba*, ſlechts eene hooge rots, gelijk het eerst-

(*) RAYNAL, L. XII. Ch. 42. *Heureux et sages Hollandais*, zegt hij in eene *Noot* een weinig verder: *l'esprit d'économie vous a mieux éclairés que toutes les autres nations de l'Europe. Votre ambition s'est arrêtée, où votre puissance a trouvé de sûres barrières contre celle de vos voisins. Ne les combattez désormais que par l'exemple de votre industrie.*

Digitized by Google

genoemde, maar ſteiler en van minder uitgebreidheid (*). Op dezen bergtop leefden in de achttiende Eeuw, ten tijde van RAYNAL, ſlechts vijftig *Europische* huisgezinnen, weleer uit *St. Eustathius* derwaarts gezonden, die in deze hooge gezonde ligging katoen bouwden, ſponnen en tot kouſen verwerkten. De zuivere en heilzame lucht ſchenkt aan de *Europische* bevolking eene grootere mate van gezondheid en ſchoonheid, dan anders in *Westindië* het geval is; de vrouwen vooral zijn frisch van kleur. Men leeft er van de zelf gekweekte groenten, en op dit kleine, onopgemerkte of verſmade punt in den Oceaan is de ſtille bewoner van alle omwentelingen en beroeringen der Rijken bevrijd gebleven. — *St. Martin*, meer ten noorden gelegen, is grooter, heeft omtrent 16 uren in den omtrek (†), en bevat vele ſteenachtige en onvruchtbare bergen, heiden en zandvlakten. De ſchaarschheid aan water wordt eenigermate vergoed door eene gezonde lucht, eene ſtille, vischrijke zee, en een' veiligen ankergrond. Ook vindt men er een moeras (*laguna*), waaruit zout gehaald wordt, ter waarde van wel 50,000 *Fransche* kroonen. De *Hollanders* en *Franschen* lieten zich hier omtrent gelijktijdig (in 1638) neder. Beide Natiën waren toen verbonden tegen de *Spanjaards*, die

(*) *St. Eustathius* beſtaat eigenlijk uit twee bergen, te zamen vijf uren in den omtrek; het heeft weinig plantaadjen, brengt ſlechts tabak en wat ſuiker voort, doch bloeide (voorheen althans) door den ſluikhandel, even als *Curaçao*.

(†) Volgens RAYNAL, L. XII. Ch. 41. VAN DEN BOSCH, (*Nederl. Bezittingen in Azië*n, *America en Afrika*, II. D. bl. 232.), geeft aan hetzelve ſlechts 4 of 5 uren in den omtrek. Maar zou het dan lang *vreedzaam* aan twee verſchillende Mogendheden tegelijk hebben kunnen toebehooren?

Digitized by Google

ook beiden op dit eiland gelijktijdig overvielen, en door overmagt gevangen namen. Doch de overwinnaars hadden het geduld niet, op dit waterlooze eiland de kosten te doen, die het beſtaan op hetzelve alléén mogelijk maakten. Zij verlieten het in 1648, na alles, wat niet medegenomen kon worden, te hebben vernield. Terſtond daarna kwamen de oude bezitters, de *Franschen* en *Hollanders*, weder, en troffen eene overeenkomst, wier ſluiting en getrouwe nakoming, gedurende zes menſchengeſlachten, bewondering verdient. Zij beloofden elkander, *altijd*, wat er ook in *Europa* tusſchen hunne wederzijdſche Regeringen mogt gebeuren, in vrede te leven, en geen deel aan de beroerten of onderlinge twisten der beide Moederſtaten te nemen. Zij en *hunne nakomelingen* hebben die belofte gehouden. De berg, die den ſchoonen naam van *Eendragt* (*Concordia*) draagt, en welke het land in het Noorden en Zuiden verdeelt, laat aan de *Franschen*, die ook het talrijkſte zijn, de meeste *ruimte*, maar aan de *Hollanders* de éénige *haven* des eilands en het zoutmeir. Daarenboven zijn dezen de eenigen, die ſuiker aankweeken (*).

Afſtand van Poulo Rhun bij Banda aan Nederland.

Onder de voorwerpen van geſchil bij de vredesonderhandelingen met *Engeland* bevond zich ook het eiland (*Poulo*) *Rhun*, niet verre van *Banda*, in de *Molukken*, en tot die groep behoorende. Het was een twistappel tusſchen de *Engelsche* en *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappijen, en nu onlangs door de tweede bemagtigd. Bij het verdrag des jaars 1662 met *Groot-Brittannië* hadden de onzen de teruggave beloofd, doch dezelve was gedurig uitgeſteld; thans be-

(*) RAYNAL, *l. c.* VAN DEN BOSCH, bl. 232. 233.

Digitized by Google

hielden zij het eiland, volgens het verdrag van *Breda*. Van veel belang was dit kleine eiland niet op zich zelve, te minder omdat daarop geene muskaatnooten groeiden; maar deszelfs ligging, vlak bij die eilanden, wier alleenhandel *Nederland* eischte, maakte het tot zulk eenen lastigen nabuur, en het bezit daarvan zoo gewigtig, dat VALENTIJN niet aarzelt, van de ruiling van *Nieuw-Nederland* tegen *Poulo Rhun* te ſpreken; iets dat anders ongerijmd zou klinken (*).

(*) Het eilandje *Poulo-Rhun* heeft geen of zeer weinig versch water, en geene voortbrengſelen van belang, dan eene vischrijke zee; nogtans ſtonden de *Engelschen* met alle geweld op het bezit van dit armzalige plekje gronds vol groote ſlangen, hetwelk zij eens ontruimd hadden, en 't welk naderhand door de onzen bezet was. Doch zij klaagden gedurig, dat de *Hollanders* hun de bezitneming zoo door geweld als door list beletteden, terwijl dezen zeiden, dat het ſlechts aan de *Engelschen* ſtond, dit eiland op nieuw te bezetten. Zoo hielden zij er dan eene zwakke bezetting, die een ellendig leven leidde, en der *Engelsche* O. I. Maatſchappij enkel tot last, in plaats van tot voordeel was; maar *dat* voordeel genoten zij, van den *Hollanderen* een doren in 't vleesch te zijn, met de eilanders ſluikhandel te drijven, dezen tegen de *Hollanders* op te zetten, en dan nog de levensmiddelen en andere behoeften, waaraan men gebrek had, van de *Hollanders* te vragen, die dezelve niet durfden weigeren, om niet overal voor wreed, voor *Barbaren* uitgekreten te worden, en misſchien bij gelegenheid een voorwendſel tot oorlog te geven. Ook wisten zij de *Nederlandsche* manſchappen te verleiden, en tot overloopen te bewegen. Zij onderhielden verſtandhouding met den vijand der *Nederlandsche* Maatſchappij, CALLAMATTA, met wien zij overeenkomſten hadden beraamd ter overrompeling van *Ceram* en de omliggende eilanden. De bezetting van *Banda* moest dus met honderd man verſterkt worden. Toen knoopten de *Engelschen*

Digitized by Google

Vernieuwde oorlog met Macassar. Raja Palacca, bondgenoot der Nederlanders.

Doch het was niet genoeg, den *Engelschman* uit de nabijheid der *Molukken* te verwijderen; men had ook weder een' anderen vijand te beteugelen, die, pas overwonnen, op nieuw met al de kracht der wraakzucht het hoofd opſtak. Het was den diep vernederden Koning van *Macassar*, volgens den aard van dat volk, onmogelijk dien ſmaad te verkroppen. Niet alleen tastte hij twee aan de kust van
1665. *Celebes* verongelukte *Hollandsche* ſchepen, de *Walvisch* en de *Leeuwin*, aan, en vermoordde de manſchap; niet alleen had een der Prinſen van zijn Hof de ſtoutheid, om het *Nederlandsche* Opperhoofd, wegens zijne klagten over dat misdrijf, eene perſoonlijke beleediging aan te doen, die volgens de zeden der Middeleeuwen niet dan in bloed kon worden afgewasſchen, en die nog de ſpil uitmaakt van een der eerſte *klassieke* treurſpelen der nieuwere tijden (*); maar hij zond ook eene aanzienlijke magt van wel 10,000 man naar het eiland *Bouton*, om de *Nederlandsche* vestingen aan te tasten. Doch nu hij zijne magt ten top geklommen waande, werd die ondermijnd door een' perſoon uit dat zelfde Rijk van *Boni*, hetwelk hij in 1640 en 1643 geheel aan zich had onderworpen. Het was

weder onderhandelingen aan met de inboorlingen van het verder ten zuidoosten gelegene *Demmer*, waarheen men ook manſchap moest zenden. Zoodra dus de oorlog met *Engeland* verklaard was, haastte men zich, de *Engelschen* uit *Poulo Rhun* te doen verhuizen. Men gevoelt, hoe bevorderlijk dus deze bezitneming en eindelijke afſtand voor de rust der *Molukken* was. Zie *Histoire de la Conquête des Moluques, suite d'Argensola*, T. III. p. 274–279. en over de voortbrengſelen: VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 30–32.

(*) Den *Cid* van CORNEILLE.

Digitized by Google

Raja PALACCA, wiens vader, een Staatsdienaar, door den Koning van *Macassar* wegens eene zamenzwering doorstoken, gelijk zijn grootvader in een rijstblok te pletter gestampt was. Hij ontvlood met den zwaarbeleedigden *Hollander Macassar* naar de *Nederlanders* te *Batavia*, die hem, met belofte van spoedig eene groote vloot tot hulp te zullen doen volgen, naar *Celebes* vooraf zonden, ten einde de gemoederen tegen de heerschappij der *Macassaren* voorin te nemen. Doch hij was hier zoo ongelukkig, of, zoo als de onzen willen, onhandig, dat hij in aller ijl naar *Bouton* moest vlugten; alwaar de *Macassaar* hem deed opeischen. Doch deze bekwam een weigerend antwoord.

Groote uitrusting der Macassaren. 1666.

Het was toen, dat de Koning van *Macassar* die uitrusting deed, welke CRAWFURD niet aarzelt, den stoutsten zeetogt te noemen, die hem in eenig tijdperk van de Geschiedenis des *Indischen Archipels* bekend is geworden. Eene aanzienlijke vloot van grootere en kleinere vaartuigen, ten getale van zevenhonderd, bevatte eene magt van *twintig-* of, zoo als VALENTIJN wil, zelfs *vijfentwintigduizend* man. De Koning van *Bouton*, door PALACCA's raad bemoedigd, durfde echter volharden, daar hij dagelijks de *Nederlandsche* vloot onder den dapperen SPEELMAN verwachtte. Maar de groote *Macassaarsche* uitrusting was er vroeger. De Koning van *Bouton* werd naar het gebergte gedreven, doch ook daar wist *Raja* PALACCA zijnen moed op te houden. Hij werd door zijn' vijand tot de overgave opgeeischt, dan verzocht slechts eene week uitstel, om zijn *volk* daartoe te kunnen bewegen. De Koning

Digitized by Google

wachtte op de beloofde hulp der *Nederlanders*, en hij wachtte niet te vergeefs.

C Speelman. Zijne overwinning op Bouton.

CORNELIS SPEELMAN, een man, die de eer van *Holland* zoo zeer heeft opgehouden, dat zelfs een Schrijver, die aan *Holland* naauwlijks een' enkelen grooten man wil toekennen, zich niet weêrhouden kan van hem hoogelijk te verheffen (*); CORNELIS SPEELMAN, in het aan groote mannen zoo rijke *Rotterdam* in 1628 geboren, voer in zijne jeugd als Asfistent naar *Indië*. Eene edele gestalte, een gelaat, hetwelk men niet kon zien, zonder eene groote ziel te herkennen, waren aanbevelingsbrieven, die door 's mans verdere bedrijven niet gelogenstraft werden. Zijne ongemeene gaven verhieven hem weldra tot boekhouder en bewindhebber der kust van *Coromandèl*. Zijne vlugheid was zoo groot, dat hij wel een boek papier in een etmaal kon afschrijven, en dan nog anderen tusschen beide iets in de pen geven en met eenen derden over andere dingen spreken; iets hetwelk ons CESAR herinnert. Gelijk deze kon hij zich ook even goed van de kling als van de pen bedienen. Toen in 1666

(*) „SPEELMAN moet, alles in aanmerking genomen, voor „den uitmuntendsten van alle personen gehouden worden, „welke in dienst der *Hollanders* geweest zijn. Hij bezat „een zeer verlicht oordeel, en eene krachtige onderne„mingszucht; hij is als een man te achten, begaafd met „hooge bekwaamheden, zoowel voor het burgerlijke be„stuur, als aan het hoofd der krijgsmagt. Deze hoedanig„heden hadden in een' ongemeenen graad uitgeblonken, in „eenen langdurigen voortgang van ondergeschikte dienstpos„ten." CRAWFURD, *Indische Archipel*, Ned. Vert. III. D. bl. 298.

Digitized by Google

de groote uitrusting te *Macassar* een kloekmoedig Opperhoofd vereischte, vond de *Indische* Regéring niemand tot het voeren van dezen oorlog geschikter, dan SPEELMAN. Hoewel nimmer gelegenheid gehad hebbende, het krijgshandwerk bij ondervinding te leeren, aarzelde hij echter, even min als zoo vele andere *Hollandsche* kooplieden, om den trotschen vijand moedig onder de oogen te zien (*). Hij kwam met *dertien* schepen, bemand met *vijfhonderd Hollanders* en *drichonderd* inboorlingen, behalve de matrozen, eerst voor *Macassar*, doch daar de vredesvoorwaarden, die de Koning bood, niet aannemelijk waren, op den 31sten December 1666 voor *Bouton*. Deze komst was zoo onverwacht, dat de *Macassaren* zich spoedig van hunne beste troepen en hoogsten Adel ontbloot zagen, die onder de slagen der *Hollanders* vielen. Vijfduizend vijfhonderd gevangenen werden op een onbewoond eiland aan land gezet (†), vermits men dezelve niet kon onderhouden, en niet wilde loslaten. Vierhonderd man werden tot slaven gemaakt. Vijfduizend inwoners van *Boni* of *Bouginezen*, eene der ondernemendste Natiën van den *Archipel*, die gaarne de gelegenheid aangrepen, om zich onafhankelijk te maken, erkenden *Raja* PALACCA voor hunnen Heer; zij hadden 86 vaartuigen met zich;

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 310. 311.

(†) *Om daar van honger te sterven*, zegt VALENTIJN, en lastert daarmede zijne eigene landslieden. Zulk eene wreedheid lag niet in het karakter van SPEELMAN, en de eilanden van den *Indischen Archipel* leveren bijna altijd kokos- en andere palm- of sagoboomen op, die althans beletten kunnen, van honger te sterven.

Digitized by Google

driehonderd anderen, den Koning van *Bouton* ontnomen, gaf men hem terug. Dus had deze niet zeer bloedige dag den *Hollanderen* meer dan elfduizend gevangenen, driehonderd vaartuigen die men liet zinken, en veertig anderen, die men den Koning en deszelfs Grooten ſchonk, behalve nog twee oorlogsjonken, die de Admiraal ten dienste der vloot bij zich hield, bij de tweehonderd vaandels en ſtandaarden, en eene menigte wapenen en goud, zoowel gemunt als in ſtaven, verſchaft.

Overwinning te Macassar. De Koning tot vrede genoodzaakt. Inhoud van dien vrede.

Vervolgens zeilde SPEELMAN naar *Amboina* en verdere oostelijke eilanden, ten einde ook daar orde te ſtellen, en kwam in Julij weder op *Celebes*. *Raja* PALACCA zou op dezen overtogt bijna verdronken zijn, hetwelk voor de ontwerpen der *Hollanders* een onherſtelbaar verlies geweest ware, want door *hem* wilden zij *Macassar's* magt krenken, en de hunne oprigten. De *Bouginezen* kwamen te lande, door hun Koningrijk *Boni*, aan de beſtemde vergaderplaats *Bonthain*, in het *Macassaarsche*, alwaar SPEELMAN hen eerlang met de vloot volgde. *Bonthain* was door zesduizend *Macassaren* verdedigd; doch werd ſpoedig ingenomen en verbrand, waarop men onder zeil ging naar de ſtad *Macassar*. Het Koninklijke kasteel maakte een hevig vuur op SPEELMAN's Admiraalſchip *Tertolen*, doch werd door het geſchut der ganſche vloot beantwoord. Voor het fort *Panekoke*, hetwelk men nog altijd bezet hield, voegde zich de vloot van *Boni* (24 ſchepen met 1000 man) bij de *Hollandsche*. De Admiraal landde bij *Glisson*, doch nu ſcheen het geluk hem verlaten te hebben. Vele zijner ſoldaten werden gekwetst, hoezeer dan ook met een geweldig verlies van den vijand.

Digitized by Google

Men hoorde van talrijke overloopers en afvalligen; de *Nuyssemburg*, een *Hollandsch* jagt, ware bijna door de inboorlingen afgeloopen, die de wacht met puntige bamboesrieten ombragten, doch zij werden nog gelukkig met schroot geveld. Maar nu kwamen de *Bouginezen* onder *Raja* PALACCA opdagen; 6000 man, die bij *Turate* een aanzienlijk voordeel hadden behaald. Men had nog duizend *Bouginezen*, drieduizend *Ternatanen* en 1300 *Hollanders* tegen 20,000 *Macassaren* over te stellen. De *Raja* nam het kasteel van *Glisson* in, en sloeg twee woedende aanvallen des vijands af, die nogtans des anderen daags herhaald werden. De *Macassaren* wilden *Glisson* herwinnen of sterven, doch ook nu werden zij op de vlugt gedreven, en zoo naderde men het paleis des Konings. Doch hier werd elke voetstap verdedigd; de Bondgenooten konden niet naderen zonder stroomen bloeds. Eindelijk echter, toen de *Macassaren* daarvan de nutteloosheid ontdekten, toen zij zagen, dat al hunne strijdwoede slechts op hun eigen verderf, op den ondergang van hun land en eenen toenemenden afval hunner bondgenooten en onderhoorigen uitliep, toen zelfs Prins CALAMATTA van *Ternate*, de oude vijand der Maatschappij, die thans onder de *Macassaren* diende, naar verzoening met zijn' broeder verlangde, en de rook der afgebrande dorpen van alle zijden ten Hemel rees, toen moest men wel om vrede denken. Dezelve werd den 18den October 1667 gesloten, op zeer voordeelige voorwaarden voor de Maatschappij. Alle hare onderhoorigen en goederen moesten teruggegeven, de moordenaars gestraft, de *Portugeezen* en *Engelschen* uit *Macassar* verbannen worden. „De Maatschappij

Digitized by Google

zal den *uitsluitenden* en *onbelemmerden* handel zonder in- of uitgaande regten in geheel *Macassar* hebben, waartoe zelfs geene *Indische* Natie zal worden toegelaten. De *Macassaren* zelve mogen voortaan niet varen dan op *Bali*, eenige plaatſen van *Java*, *Sumatra*, het *Maleische* ſchiereiland en *Borneo*, doch op paspoorten der Maatſchappij. Geene vaart *oostwaarts* (naar de *Molukken*) wordt meer geduld. Alle ſterkten langs de kust, behalve alleen die van *Samboupo*, worden geſlecht het noorderfort *Joupandan* wordt aan de Maatſchappij ingeruimd, (het werd in *Rotterdam* herdoopt). Het *Hollandsche* geld is in *Macassar* gangbaar tot denzelfden koers als te *Batavia;* wil het volk zich daaraan niet onderwerpen, zoo worde het er toe gedwongen. Als vergoeding voor de kosten des oorlogs betaalt de Koning aan de Maatſchappij *duizend slaven* van beide ſekſe, of de waarde in geſchut, goud of zilver, en 25,000 rijksdaalders. De *Raja* van *Bima*, als ſchuldig aan den moord der *Hollanders*, moet benevens 24 zijner medepligtigen aan de Maatſchappij worden overgeleverd. Aan den Koning van *Bouton* moeten alle gevangenen, aan dien van *Ternate* de *Soulo*-eilanden en de Oostkust van *Celebes* weder afgeſtaan worden aan de Koningen van *Boni* en andere inlandſche Vorsten wordt hunne oude onafhankelijkheid weder verzekerd. Het veroverde grondgebied wordt ter *beschikking* van de Maatſchappij geſteld. Bijaldien men het ondoenlijk mogt vinden, dit verdrag na te komen, *moet men de hulp der Maatschappij inroepen.* De bondgenooten der *Hollanders*, de Koningen der *Moluksche*-eilanden, worden in dit vredeverdrag mede begrepen; men mag van weêrs-

Digitized by Google

zijde geene toevlugt tot de wapenen nemen, eer men den *Hollandschen* bevelhebber daarvan verwittigd, en deszelfs uitspraak vernomen heeft. De Gouverneur-Generaal mag twee zonen der Koningen van *Celebes* als gijzelaars van dit verdrag eischen, die jaarlijks kunnen afgewisseld worden."

De vrede geschonden. Macassar geheel onderworpen. Zegepraal van Speelman.

Zulk een vrede werd er met *Macassar* gesloten na eenen oorlog, die gelijktijdig met de *Engelschen* gevoerd en met nog meer roem geëindigd was. SPEELMAN had in het oosten de rol van DE RUITER in 't Moederland vervuld, en dit vredeverdrag was volkomen in den geest der zulke, welke de *Romeinen* weleer met de overwonnen volken (b. v. met *Karthago*, PHILIPPUS en ANTIOCHUS) sloten. Men bedong *schijnbaar* het meest voor zijne bondgenooten, doch *indedaad* voor zich zelve. *Nederland*, gelijk *Rome*, werd tot *verpligten* scheidsman verheven, en men nam den schijn van edelmoedigheid aan, door aan lang verdrukte volken en Koningen eenen zweem van onafhankelijkheid weder te geven (*).

Deze vrede werd door de inlanders reeds in April des volgenden jaars geschonden, door den moord van acht *Hollanders* en zes *Bouginezen*, en het afloopen van twee sloepen; hoewel de Koning van *Macassar* zich verontschuldigde, en de ramp aan SPEELMAN weet. Deze was nog niet vertrokken; vijfhonderd *Bouginezen* voegden zich bij hem (eene noodzakelijke aanvulling van hun door ziekte zeer gesmolten getal), en nadat men een jaar geoor-

(*) DU BOIS, p. 167–178. VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 152–170. (Hij onderscheidt niet genoeg dit vredeverdrag van de bijgekomene Artikelen in 1669.)

Digitized by Google

loogd, en met ongeloofelijke moeite den 24ſten Junij 1669 de vesting *Samboupo* had ingenomen, onderwierp zich eindelijk *Macassar* volkomen, en leide zich aan de voeten der Maatſchappij; het geſlotene vredeverdrag werd vernieuwd en met nog hardere voorwaarden verſterkt. Al het geſchut moest overgeleverd, alle de ſterkten moesten geſlecht worden. De Koning of iemand zijner Grooten, ter keuze der overwinnaars, moest, zoo lang deze verkozen, onder hen komen wonen. Indedaad nam SPEELMAN de twee Koningen van *Tello* en *Lingues* met hunne vrouwen en een gevolg van drie of vierhonderd perſonen, den zoon van den Koning van *Macassar*, vijf andere Vorsten van *Celebes* met een gevolg van honderdveertig, en den meergemelden *Ternataan* CALAMATTA met honderdvijftig perſonen met zich naar *Batavia*, waarbij nog als bondgenooten *Raja* PALACCA, de Prins van *Boni* en verſcheidene gemagtigden van Vorsten op *Celebes* kwamen, gevolgd door bij de achthonderd menſchen, zoodat men verlegen werd, alle die perſonen te herbergen. Het oude *Rome*, zegt LUZAC, zou gewis SPEELMAN de zegepraal toegewezen hebben. Ook vernieuwde zich hier werkelijk de oorlog en vrede met *Karthago* en ANTIOCHUS in den perſoon des veroveraars van *Macassar*. SPEELMAN kon voor SCIPIO, en *Raja* PALACCA voor den beweldadigden Bondgenoot, MASINISSA of EUMENES, gelden. De laatſte werd in het Rijk *Palacca* (naar 't welk hij, op de wijze van *Celebes*, den naam droeg) in *Boni* en *Lopping* als Koning aangeſteld, en daarenboven met eene prachtige gouden keten en eene lijfrente van tweehonderd Rijksdaalders beloond. Van dit oogenblik af had de Staat van *Boni* dien

Digitized by Google

van *Macassar*, die voor altijd gedaald was, in den overwegenden invloed op *Celebes* vervangen. Maar de nieuwe vriend zou in latere tijden een gevaarlijke vijand zijner weldoeners worden (*). Niettemin bleef *Nederland* voortaan een' onbetwisten invloed op *Celebes* oefenen, en *Macassar* werd genoegzaam een aan *Holland* onderworpene Staat.

Omtrent dezen tijd werden de *Nederlanders* ook meesters der Westkust van *Sumatra*. Dit land was in verscheidene Rijken verdeeld, waarvan de *Mohammedaansche* Koning van *Atsjien* ten noorden de magtigste was. Ten zuiden van dezen woonden de *Heidensche*, menschenetende *Battas;* alsdan volgden in de binnenlanden weder de *Muzelmansche* Rijken van *Menang-Kaboe* en *Indrapoura*, de Vorst van welk eerste zulk eene bespottelijke reeks van titels aanneemt, dat men zonder het welbevestigde gezag van MARSDEN daaraan geen geloof zou kunnen slaan (†). De-

Betrekkingen met Sumatra. Tot Atsjien.

(*) DU BOIS, p. 175-181. LUZAC, II. D. bl. 45. (Het is waarschijnlijk een schrijf- of drukfout, wanneer men in dien kundigen Schrijver van het fort *Panakoke* op *Borneo* leest.) CRAWFURD, III. D. bl. 386. 387. Deze betreurt het zeer, dat de *Macassaren* toen hunne plans van verovering niet hebben kunnen volvoeren.

(†) *Beschreibung von Sumatra*, *Sammlung der besten Reisebeschreibungen*, XXVIII. B. s. 481-485. Onder anderen: „*Koning der Koningen*, bezitter van een zwaard, dat overwinnaar was in een gevecht tegen eenen Aartsduivel, van een' dolk die door een geluid zijn' tegenzin te kennen geeft, als hij in de schede gestoken wordt, eener dadel zoo oud als de schepping, en van een' brandenden berg: een Koning, die nooit misdoet, wanneer hij zelf of door anderen doodslaat, Stadhouder des Hemels, *Sultan* der goudrivier, Heer der lucht en der wolken, enz." En zoo gaat het gedurende vier digt in een gedrukte bladzij-

ze laatstgenoemde plaats is het vaderland der *Maleijers*, die zich van hier over de eilanden ten oosten van *Sumatra*, en over het schiereiland *Malacca* hebben verspreid. Deze Koning of Keizer nu had veelvuldige geschillen met den Koning van *Atsjien*, die omstreeks 1621 reeds de steden *Padang*, *Sinkel* en meer anderen in bezit nam. De magt van *Atsjien* schijnt toen op haar toppunt te zijn geweest; men wil, dat de Koning, *Sultan* DARON SALAM, zoo als VALENTIJN, of PEDACCA SIRI, zoo als MARSDEN hem noemt, bij zijnen dood in 1641 vele honderd olifanten, wel 2000 metalen kanonnen, en klein geweer naar evenredigheid zou hebben bezeten, terwijl hij wel 300 goudsmeden in zijn paleis aan het werk had, maar ook zijne onderdanen volkomen arm maakte. Het paleis werd, zegt men, van binnen door 3000 vrouwen *bewaakt*. Na den dood des gemelden Konings kwam zijne echtgenoote aan 't bewind, doch niet zonder eene sterke verdeeldheid onder de Grooten, die onder deze vrouwenregéring het land zoo verdeelden en verzwakten, dat de Keizer der binnenlanden of van *Menang-Kaboe*, lust bekwam, om de zeekust te herwinnen, die hem door de *Atsjieners* ontweldigd was. Doch, zijne ei-

---

den voort. De *Maleijers* in de nabuurschap van zijn Rijk gelooven aan al dien onzin, en zelfs dat hij in een paleis zonder dak woont, en toch van het weêr niets te lijden heeft. Zie wegens de dwaze titels, ook van den Koning van *Atsjien*, VALENTIJN, V. D. I. St. (*Sumatra*) bl. 7. „Die glinstert als de zon, volmaakt als de noordstar, kleinzoon van ALEXANDER, zoo verstandig als een kloot, zoo gelukkig als de zee; die God ziet, die alle misdaden vergeven kan, enz."

Digitized by Google

gene krachten daartoe niet vertrouwende, riep hij de *Hollanders* te hulp, die reeds een' tijd lang op de kusten van *Sumatra* handel gedreven, en zelfs meermalen, zoo als wij vroeger zagen, met den Koning van *Atsjien* onderhandeld hadden, van wien in 1602 Gezanten naar het hoofdkwartier van Prins MAURITS voor *Grave* waren vertrokken. De *Nederlanders* namen deze gelegenheid te gretiger bij de hand, daar zij verfcheidene mishandelingen van de gezaghebbers der kust, of de zoogenaamde *Pang-limaas*, ondergingen. Zij hadden wel overeenkomften met *Atsjien*, doch werden door de roofzucht der regéring bijkans van alle voordeelen beroofd, terwijl de kustbewoners niets meer dan vrijen handel met de *Europeanen* verlangden. Zelfs had de Koning hen uit de handelplaatfen *Priaman* en *Padang* doen verdrijven. In deze omftandigheid zond de Maatfchappij in 1664 den Heer PIETER DE BITTER, die een groot gedeelte der Westkust veroverde. Hij nam alle de fterkten der Koningin van *Atsjien*, en in het volgende jaar befloot de Maatfchappij, te *Padang* eene nieuwe faktorij opterigten. Tot daartoe hadden de onzen nog geene enkelde fterkte aan den wal van *Sumatra* gehad, als wanneer de Keizer van *Menang-Kaboe* hun daartoe nu de volkomene toeftemming gaf. Het verdrag behelsde, dat de kusten in het Rijk van *Indrapoura* ten noorden tot *Sinkel* of *Chinkol* geheel aan de *Hollanders* zouden worden overgelaten, om zich daar te vestigen, en te handelen, waar zij wilden. Na eenigen tijd onderwierp zich de Koning van *Indrapoura*, ten zuiden van *Menang-Kaboe*, geheel aan de *Hollanders*.

Digitized by Google

De Hollanders bemagtigen de Westkust des eilands.

Onder de andere veelvuldige eilanden (*) langs de Westkust van *Sumatra* was ook het eiland *Chico*, niet verre van *Padang*, alwaar DE BITTER in 1664 eene vesting aanleide. In 1665 was de Commisfaris GRUIS aldaar, die zich aan eene onvoorzigtigheid fchuldig maakte, (waarvan ons VALENTIJN de bijzonderheden niet verhaalt), doch die hem zelv', benevens den Onderbevelhebber VAN IPEREN, twee kooplieden, twee Kapiteinen, twee Luitenants en 130 foldaten het leven kostte. Zij werden door de inwoners van het dorp *Pauno* vermoord. Dit werd echter in het volgende jaar door den Commisfaris ABRAHAM VERSPREET gewroken. Met 300 *Europeërs*, 200 *Amboineezen* en eenige *Bougineezen* (†) uit *Celebes*, onder bevel van den meermaals genoemden dapperen POLEMAN, die den roem des *Hollandschen* naams door geheel *Indië* voerde, aan het eiland geland, verdreef hij de moordenaars, die zich daarop, zoo het fchijnt, naar *Atsjien* begaven. Van toen af lieten de aanhangers van *Atsjien* de Westkust aan de *Hollanders* vrij, die aldaar *Padang*, het eiland *Chinco*, *Priaman*, *Ticoe*, *Passaman*, *Ayer-Bangies*, enz. tot aan *Baros* bezetteden. *Ayer-Bangies* was rijk in peper, goud, kamfer en casfia; te *Baros* groeide de beste kamfer en *benzoin*. Voorts levert *Sumatra* goud, zoowel uit mijnen als uit rivieren, (in het midden der achttiende Eeuw bedroeg dit *duizend*

(*) Deze eilanden dragen op verfcheidene kaarten nog *Hollandsche* namen, als het *Varkenseiland*, *Groot Fortuin*, *Nassau*, met de *Cocos* en *Hoornsche*-baaijen, *Nieuw-Zeeland*, *Willems-eiland*, *Laag-eiland*.

(†) Bewoners van het Koningrijk *Boni*.

Digitized by Google

mark, elk tegen 375 guldens, waarvoor men lijnwaad op *Coromandèl* kocht); peper in groote hoeveelheid, die naar *Europa*, *Japan*, *China*, *Perzië*, *Suratte* en *Bengale* verzonden werd; zout, waarop men *vijftienhonderd* pCt. won, kokosolie, ſapan-hout enz. Tot hoofdkantoor werd eerst het eiland *Chico* en deszelfs ſterkte bepaald, doch wegens de verbazende ongezondheid, die eene groote ſterfte veroorzaakte, verplaatſte men het ſpoedig naar *Padang* op *Sumatra* zelve. Men hield er echter nog een kantoor van minderen rang, alsmede te *Cotalenga* en *Sillida*. In 1669 en 1670 werden ook ten zuiden van *Padang* de faktorijen van *Priaman*, eene der voornaamſte handelplaatſen in goud, aangelegd, alwaar de inwoners, ziende, dat hunne uitzigten op *Atsjien* bedriegelijk waren, zich onder het gebied der Maatſchappij begaven; in 1670 onderwierp zich *Passaman*, en eindelijk ook het meest noordelijk gelegene *Baros*, welks inwoners, na eerst een' ſchandelijken moord tegen de *Hollanders* gepleegd te hebben, zich onder hunne gehoorzaamheid vlijden. Wij zullen naderhand zien, hoe deze voordeelige handel en uitgebreide bezittingen ook alhier, door onderkruiping der *Engelschen* verbazend, in waarde verminderden (*).

Aan de Oostkust van *Sumatra* vond men *Jambo*

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. (*Sumatra*) bl. 34-37. (over *Sumatra* is VALENTIJN zeer kort en onvolledig). ESCHELSKROON, *Beschreibung von Sumatra* in EBELING's *Bibliothek der Reisebeschreibungen*, III. Th. ſ. 28. 29. 54-60. (ESCHELSKROON was hier zelf handelsbeambte der Maatſchappij en gedurende eene reeks van jaren te *Ayer-Bangies* Reſident). MARSDEN, t. a. pl., ſ. 602-604.

Digitized by Google

of *Djambo*, insgelijks een bijzonder, niet van *Atsjien* afhankelijk Rijk, waarmede de Maatschappij niet vele zaken schijnt te hebben gedaan. Meer zuidwaarts ligt *Palembang* aan eene schoone en breede rivier, van waar men (ook uit het hooge gebergte in het binnenland) goud, drakenbloed, was en rottingen trok, die jaarlijks vijf of zes schepen bezig hielden, welke herwaarts katoenen kleeden en zilver (*Spaansche* matten) bragten, waaruit de Koning spoedig een' verbazenden schat verzamelde. Het schijnt, dat niet alleen destijds, maar zelfs ruim eene halve Eeuw later, toen VALENTIJN zijne beschrijving in 't licht gaf, de naderhand zoo hoogstbelangrijke handel in tin van het eiland *Banca*, 't welk over *Palembang* werd uitgevoerd, nog geene plaats had, althans VALENTIJN gewaagt niet daarvan. De inwoners waren eigenlijk *Javanen*, en ook een' tijd lang onderworpen geweest aan den tegenoverliggenden Koning van *Bantam;* doch zij hadden zich, bij het verval van diens magt, onafhankelijk van hem gemaakt (*). De onderwerping van dezen *Sultan* aan *Hollands* magt was voor latere tijden bespaard.

Handel op Borneo.

Op het groote eiland *Borneo* werd sedert 1609, toen hier een verdrag tusschen den bevelhebber SAMUEL BLOMMART en den Koning van *Sambas* gesloten was, weinig handel gedaan. In 1623 werd het kantoor van *Succadana*, op *Borneo's* Westkust, opgebroken. In 1664 knoopte men eenige betrekkingen aan met den Koning van *Banjermassing* op de zuidoostkust des eilands, van waar peper, goud, diamanten (schooner dan die van *Golconda* op het

(*) VALENTIJN, *Sumatra*, bl. 14.

Digitized by Google

Indische ſchiereiland) en eenige paarlen gebragt werden. Doch het volk werd voor te ſlecht en verraderlijk gehouden, en de Maatſchappij ſchatte het leven harer dienaren te hoog, om hier eene blijvende faktorij aan te leggen, wier leden elk oogenblik aan de roofzucht en dolle woede van een volk (de *Dayakkers*) zou blootgeſteld zijn, waarvan geen jongeling in 't huwelijk mag treden, zonder aan zijne bruid een *menschenhoofd* (hetzelfde van wien) als geſchenk aan te bieden. Nogtans hebben de onvermoeide *Chineezen* op de Westkust zeer aanzienlijke volkplantingen op dat rijke eiland, hetwelk vooral door zijne kamfer zoo beroemd is, aangelegd (*).

Verbazende voordeelen des bandels op Indië in 1671.

De bloeijende toeſtand der Maatſchappij wekte den nijd der andere *Europische* Natien in eene hooge mate. De retourvloot, die in 1661 in 't vaderland kwam met de tijding der eerſte verovering van *Macassar*, had goederen ter waarde van *zes* Millioenen, in inkoopsprijs nog geene *twee* Millioenen, medegebragt, en leverde dus een zuiver voordeel van twee kapitalen. De aandeelen rezen nu tot 450, en in 1663 tot 470 ten honderd. (In 1656 waren zij nog ſlechts 380 geweest.) De *Nederlandsche Mercurius* meldde in 1664, dat *God de Heer* den ſtand der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij van jaar tot jaar zoodanig gezegend had, dat zelfs gekroonde Hoofden lust betoonden, om dergelijke genootſchappen in hunne Rijken op te rigten (†). In 1660 was de uitdeeling 40 ten honderd, in 1670 even zoo veel, in 1671 klom die tot *zestig* op. In dat jaar kwa-

(*) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 246.
(†) *Holl. Mercurius*, 1663, bl. 93. 122. 1664, bl. 133.

Digitized by Google

men elf *Oostindische* ſchepen met den beroemden SPEELMAN in 't vaderland, en gaven berigt van den voordeeligen ſtaat van zaken. Men vernam, dat de *Nederlanders* dagelijks in magt toenamen, terwijl de andere *Europische* Natiën met wangunst dien klimmenden voorſpoed beſchouwden; achttien ſchepen waren in dat jaar in *Nederland* uit *Oostindië* binnengekomen. De goederen, daarmede ingevoerd, vooral kaneel, notenmuskaat en foelie, waren zeer gewild, en gingen gereedelijk af. In dat zelfde jaar zeilden dertig zoo oorlogsvaartuigen als jagten uit het vaderland naar *Indië*, ter beſcherming van de uitgebreide bezittingen der Maatſchappij (*).

Aanſlagen van Lodewijk XIV. tegen den Staat.

Immers, te midden van dien voorſpoed, bij dien helderen Hemel en verkwikkenden zonneſchijn des geluks, rees aan de kimmen een onweer, hetwelk zonder Gods bijzondere tusſchenkomst (†) geſchapen ſtond, *Nederland* geheel in den afgrond te ſtorten. Juist die zonderlinge voorſpoed, gevoegd bij de kracht, waarmede de Raadpenſionaris DE WITT zich in *Europa* deed gelden, had de naburen tot nijd opgewekt, en *Frankrijk* en *Engeland* een verbond doen ſluiten, om, zoo het heette, *Karthago te verdelgen*. Ongetwijfeld voorzag DE WITT dezen ſtorm, blijkens onder anderen het afvaardigen dier ſchepen, maar hij voorzag niet, dat LODEWIJK XIV., tegen de gewoonte der toenmalige krijgskunst aan, legers van meer dan honderdduizend man zou op de been brengen, en hij verwachtte denkelijk den hoofdſchok ter zee. Doch LODEWIJK kwam met zijn vreesſelijk

(*) LUZAC, *Holl. Rijkdom*, II. D. bl. 113. 114.
(†) Men denke ſlechts aan de buitengewone ebbe.

Digitized by Google

leger te lande, nam drie Gewesten weg, en bragt den Staat op den oever der ondergangs.

Hij zendt la Haye naar Ceylon.

Hij verloor intusschen de goudmijn der *Hollanders*, de rijke *Indische* bezittingen, niet uit het oog. In den vollen vrede, ruim een jaar vóór den beraamden inval in *Holland*, zond hij reeds eene vloot van 12 of 14 schepen onder bevel van den Heer LA HAYE naar de *Indiën*, met bevel om de vijandelijkheden te beginnen, zoo ras hij tijding zou hebben ontvangen, dat de oorlog in *Europa* begonnen was. Op deze vloot bevond zich FRANÇOIS CARON, de gewezen Directeur van den handel, die thans in *Fransche* dienst zijn vaderland kwam verraden. In Maart verscheen de vloot op de *Ceylonsche* kust, en liet, nog geen berigt ontvangen hebbende, een smaldeel van dertien koopvaardijschepen onder den Commandeur ROOTHAAS vreedzaam deszelfs reis uit *Batavia* naar *Colombo* voortzetten. LA HAYE kwam in de ruime baai van *Trinconomale* ten anker, en trachtte dadelijk met den Keizer van *Candi* in betrekking te komen. RAJA SINGA, wiens vriendschap jegens de *Hollanders*, die tegen zijne bedoeling de kustlanden inhielden, reeds aanmerkelijk bekoeld was, ontving de *Fransche* gezanten met de uiterste vreugde, en gaf aan elk hunner een gouden keten, een zwaard met zilver ingelegd, en een geweer ten geschenke. Een nieuw nog talrijker gezantschap van den *Franschen* vlootvoogd bekwam verlof, om eene schans te bouwen; men zond hem levensmiddelen, doch niet genoegzaam voor zijne manschap; waarop LA HAYE eenig volk in de onvoltooide schans liet, en met zijne schepen naar *Coromandèl* zeilde.

Digitized by Google

Rijklof van Goens ſtelt hem te leur.

RIJKLOF VAN GOENS, de veroveraar van *Jaffanapatnam* en *Malabaar*, was nog bevelhebber op *Ceylon*. Verwittigd van de komst der *Franschen*, gaat hij met zijnen moed en de omſtandigheden te rade. Het is — ten minſte het heet — nog vrede, maar reeds zijn de vijandelijke gezindheden van LODEWIJK, ſedert 1670 kwalijk omſluijerd, niet twijfelachtig meer. Zijne vloot tracht binnen de bezittingen der Maatſchappij te ſluipen, en daar hare bondgenooten tegen haar op te zetten. Zij zoekt dus ſlechts naar middelen, om met den tijd de *Hollanders*, gelijk dezen de *Portugeezen* gedaan hebben, uit *Ceylon* te verdrijven. Moet men haar dien tijd laten? De *Hollander* van dien tijd bezat nog zelfſtandigheid genoeg, om des noods zonder bevelen te handelen, waar de veiligheid van den ſtaat op het ſpel ſtond; hij liet zich door geene *diplomatische* bedenkelijkheden in zulk een geval terughouden, en durfde, des noods, met *Frankrijk* zelve, den ſtrijd aanbinden. Zonder last uit het vaderland ziet VAN GOENS alleen het gevaar, dat de hem toevertrouwde volkplanting dreigt; hij wapent de aangekomene koopvaardijvloot in aller ijl ten oorlog, voegt nog drie ſchepen daarbij, en gaat nu den *Franschman* te *Trinconomale* opzoeken. Hij bereikte het ſmaldeel van LA HAYE, hetwelk niet in geregelde linie, maar onachtzaam, als geenen vijand verwachtende, daarheen zeilde; viel telkens op de achterſte ſchepen aan, nam van tijd tot tijd vier van dezelve, en dreef de anderen op de vlugt, die de afgelegene haven van *Suratte* opzochten; veroverde het begonnen kasteel op *Trinconomale*, reeds met 112 ſtukken geſchut en 400 man, waaronder 250 *Europeanen*, bezet, en verſtikte dus deze onderneming des vijands,

Digitized by Google

om zich in het rijkste eiland van *Indië* te vestigen, in de geboorte. Het tweede schip der vloot van LA HAYE werd genomen, daags nadat in *Europa* LODEWIJK aan het Tolhuis over den *Rhijn* ging; eene onderneming, door 's Konings vleijer BOILEAU ten hemel toe verheven, hoewel dezelve met vierdubbelde overmagt plaats had. „Men kan zich „voorstellen," zegt ONNO ZWIER VAN HAREN, „hoe „groot zijne verwondering zou geweest zijn, zoo „iemand op dat tijdstip hem had kunnen zeggen, dat „een *koopman* van den Staat, welken hij meende „verpletterd te hebben, hem op eigen gezag in de „*Indië* beoorloogde, en op dien zelfden dag, dat „hij de gelukwenschingen van zijn overwinnend le„ger ontving, reeds het tweede schip van zijne *Ko„ninklijke* vloot nam!"

Cornelis Evertsen herneemt Nieuw-Nederland. 8. April 1672.

Behalve *Frankrijk* was nu ook de overzeesche nabuur bij deze gelegenheid ten derdenmale met ons in het strijdperk getreden. Het trotsche *Engeland* verklaarde, gelijkelijk met *Frankrijk*, den oorlog. De *Nederlanders*, die met onbezweken' heldenmoed en onder hunnen DE RUITER en TROMP den vijand van hunne kusten weerden, besloten hem bovendien in andere werelddeelen afbreuk te doen. CORNELIS EVERTSEN, zoon van den Admiraal van denzelfden naam, die in den vierdaagschen zeeslag van 1666 gesneuveld was, werd nog in 1672 door de Staten en de Admiraliteit van *Zeeland* naar de *Westindiën* (altijd het doelwit der *Zeeuwen*) gezonden. In de *En-*

(*) O. Z. VAN HAREN, *de Geuzen*, uitgave van BILDERDIJK N. Druk, II. D. bl. 133. 134. Zie ook VALENTIJN, V. D. I. St. (*Coromandel*) bl. 64. en (*Ceylon*) bl. 201. 202.

Digitized by Google

gelsche volkplanting *Virginië* (destijds nog het geheele zuidelijke gedeelte der tegenwoordige *Vereenigde Staten*) nam of verbrandde hij een aantal schepen, voegde zich vóór *Martinique* bij vier oorlogsschepen, onder JACOB BINKES van *Amsterdam* afgezeild, en voelde zich nu sterk genoeg, niet alleen om vele schepen der vijanden in de *Americaansche* Zeeën te nemen, maar om eene kans op *Nieuw-Nederland* te wagen. Het gelukte boven verwachting. *Nieuw-York* was slechts met 40 stukken geschut verdedigd, zoo dat zich die stad niet alleen, maar de geheele Kolonie spoedig overgaf, tot onbeschrijfelijke vreugde der *Nederlandsche* bewoners, die zekerlijk nog de groote meerderheid uitmaakten. De *Zeeuw* EVERTSEN gaf aan de herwonnen stad niet meer den naam van *Nieuw-Amsterdam*, maar van *Nieuw-Oranje* op 't eiland *Manhattans*. Er waren toen drie steden en dertig dorpen in de Kolonie. De nieuw aangestelde *Nederlandsche* regéring gaf aan de Algemeene Staten kennis van deze gebeurtenis, en bragt haar tevens het belang der volkplanting onder het oog, als voor vele door den oorlog verarmde ingezetenen eene veilige wijkplaats en broodwinning opleverende, terwijl zij tevens eene korenschuur voor het vaderland kon worden, en hetzelve door den handel in pelterijen, bevergeil enz. veel voordeel beloofde. Doch daarvoor eischte men dan ook onmiddellijke hulp tegen de vijanden uit *Nieuw-Engeland* en *Virginië*, die de Kolonie ten noordoosten en zuidwesten bedreigden, en tegen de *Franschen* uit de *Westindiën*. De gewapende manschappen, die het Gewest kon opbrengen, bestonden uit niet meer dan 6000 of 7000 man.

9. August. 1673.

Digitized by Google

Op zijnen hertogt nam EVERTSEN nog *St. Eustathius* in, hetwelk de *Franschen* aan *Nederland* nog niet weder ingeruimd hadden. Doch zijne heldendaad in *Nieuw-Nederland* was voor het vaderland vruchteloos, ten minste voor zoo verre de volkplanting, zonder eenige vergoeding, bij den vrede met *Engeland* te *Westminster* in 1674 werd teruggegeven. Echter die vrede zelf werd daardoor bevorderd, althans bespoedigd, en in de toenmalige hagchelijke oogenblikken was zulks voor *Nederland* een onberekenbaar voordeel. Dus werd een gedeelte aan het geheel opgeofferd; *Nieuw-Nederland* voor altijd afgestaan, en deszelfs getrouwe bevolking aan de genade der *Engelschen* overgelaten. *Nog* is de *Nederduitsche* taal in dien thans zoo bloeijenden onafhankelijken Staat niet uit den mond der landbewoners verdwenen; nog altijd ziet men, in de steden zelfs, menschen die zich hunne edele afkomst herinneren, en met geestdrift de blijde gebeurtenissen voor het oude vaderland vieren (*).

Herneming van St. Eustathius. Teruggave van Nieuw-Nederland bij den vrede.

Bij denzelfden vrede werd bedongen, dat de *Engelschen* naar verkiezing *Suriname* mogten verlaten, hetgeen tot daartoe, ten einde de Kolonie voor verloop te behoeden, eenigermate was tegengegaan.

Cayenne genomen en hernomen. Heldendaad van Vlak. Tabago verloren.

De oorlog met *Frankrijk* duurde intusschen, ook in andere werelddeelen, nog voort. DE RUITER, in 1675 weder naar *Westindië* tegen de *Fransche* volkplantingen uitgezonden, stiet het hoofd tegen de vesting *Cul de sac* op *Martinique*, met verlies van 500 dooden en gekwetsten, en keerde vervolgens terug,

(*) LAMBRECHTSEN VAN RITTHEM, *Nieuw-Nederland*. bl. 81-88.

Digitized by Google

zonder de andere eilanden aan te doen. De dappere BINKES, met 7 ſchepen en 1100 man naar de *Weſtindiën* gezonden, veroverde in 1676 het *Fransche* eiland *Cayenne* in *Guyana*. Terſtond daarop rustte de Koning eene vloot uit onder den Grave D'ESTRÉES, om dit gewest te hernemen; hetwelk even gemakkelijk als de inneming plaats had. Daarop zeilde D'ESTRÉES naar *Tabago*, alwaar zich BINKES toen ophield. Hier werd een hevig zeegevecht geleverd, waarin Kapitein ROEMER VLAK, door twee *Fransche*
Maart 1677. ſchepen, waaronder dat van den Commandeur zelv', aangetast, eene ton buskruid op het dek deed brengen, en in den brand ſteken, waardoor de beide *Fransche* ſchepen, maar ook zijn eigen, *Kruiningen*, in de lucht vloog. Hij zelf ontkwam, als door een wonder, den dood en verſcheidene matrozen bleven insgelijks in leven. De ſchepen waren van masten en tuigaadje ontbloot, en nog werd de ſtrijd voortgezet. Twaalf ſchepen werden van weêrszijde verbrand of in den grond geboord; D'ESTRÉES werd afgeſlagen. Hij keerde in November terug, en veroverde toen de ſterkte op *Tabago* en het geheele eiland, door het ſpringen van een kruidmagazijn; de edele BINKES zelf ſneuvelde (*).

De O. I. Maatſchappij begint naar landbezit te ſtaan.

Intusſchen werd in *Indië* de grond gelegd tot eene geheele verandering in de betrekkingen der Maatſchappij. Zij was tot nu toe bepaaldelijk aan den *handel* toegewijd, en had ſlechts faktorijen, of zulke bezittingen verkregen, die haar den alleenhandel

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 897-906. *Lettres et Mémoires de* D'ESTRADES, T. VIII. p. 320. 321. WAGENAAR, XIV. D. bl. 401. 443. HARTSINCK, *Beschrijving van Guyana*, I. D. bl. 165-167. RAYNAL, L. XIV. Ch. 54.

Digitized by Google

van geheele gewesten verzekerden. Thans zou zij het eerst in de verzoeking komen, om naar *landbezit* te ſtreven, zij zou dit erlangen, en daardoor de bevordering van den landbouw eene harer vereischten worden (*). In hoe verre dit mogelijk was met behoud van, en met de noodige zorg voor den alleenhandel, zal uit het vervolg dezer Geſchiedenis moeten blijken.

De Soesoehoenang van Java roept de Nederlanders te hulp.

De wreedaard, die *Java* zoo lang tot het tooneel zijner gruwelen gemaakt had, was in 1670 overleden. ARIA MATARAM, zijn opvolger was, wat wellust en daarmede in verband ſtaande ſchandelijkheden betrof, niet veel beter, en werd daardoor gehaat. Hij had in 1674 moeijelijkheden met eenen Prins van *Macassar*, dien de onzen MONTEMORIANO noemen; deze, uit zijn land gevlugt, en door een groot aantal misnoegden en landloopers verſterkt, verwoestte de Noordoostkust van *Java*. De *Soesoehoenang*, wiens magt zeer gedaald was, zich buiten ſtaat ziende, het land te verdedigen, riep de *Nederlanders* te hulp, en de Gouverneur-Generaal MAATSUIKER zond hem eerst den Kapitein HOLSTEIN, maar, toen deze te lang draalde, den treffelijken POLEMAN, dien wij reeds in *Malabaar*, in *China*, op *Macassar* en *Sumatra* ontmoet hebben. Deze had reeds dringend verzocht, om eindelijk naar het vaderland te mogen keeren, doch men keurde hem te onmisbaar. Hij landde dan met zijne 1676.
troepen en die des *Soesoehoenangs*, onder voorgeven van ſlechts water te willen innemen, en dan te zullen vertrekken. Men geloofde hem, maar nu bediende hij zich van zijne watervaten om achter dezelve,

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 413.

Digitized by Google

als eene batterij, zijn geschut te planten. Hij maakte zich dus van eenige versterkte punten meester; maar de vertwijfelde tegenstand der *Macassaren* kostte den onzen zoo veel bloed, dat POLEMAN om versterking moest schrijven. De nijd, die alle uitstekende verdiensten vervolgt, die vroeger ook COYET had in 't verderf gestort, vond niet goed, den reeds zoo zeer met roem bedekten POLEMAN nog meer gelegenheid te geven, om dien roem te verhoogen.

Begin des opstands van Taroena Djaja. Speelman dempt het oproer. Voordeelig verdrag met den Keizer.

Ondertusschen had een nieuwe opstand plaats in het Rijk des tirans. Zekere TAROENA of TROENA DJAJA, zoo men zeide een bastaard des Keizers, die deszelfs moeder verstooten had, verbond zich met zekeren *Mohammedaanschen* Priester, en bragt eerlang een zoo geducht leger op de been, dat alle de havens tot *Cheribon* toe in zijne magt vielen. Bij alle deze verwarringen kwam nu nog een zonderlinge toevloed van vreemden, die wel van de magt der Maatschappij getuigde. Wij hebben gezien, dat *Raja* PALACCA, als bondgenoot der *Nederlanders*, met groote magt op *Macassar*, teruggekeerd was. Deze hield nu niet op, zijnen ouden vijand, den Koning van *Macassar* te kwellen, te meer, daar hij van de geheime wenschen en bedoelingen van den Bewindhebber der Maatschappij zeker was. De Koning van *Macassar* of *Goa* en die van *Palacca* (of *Boni*) werden dus naar *Batavia* ontboden, om zich te verantwoorden. Zoo riep weleer de *Romeinsche* Raad de Koningen naar *Rome*, om hunne zaak te bepleiten! *Raja* PALACCA verscheen, doch met wel 4000 man, daar hij niet van dezelfde oogluiking en toegevendheid van de *Nederlandsche* Hooge Regéring, als van den Gouverneur van *Ma-*

Digitized by Google

cassar verzekerd was. Hij wilde dus zijne veiligheid door zulk een talrijk gevolg verzekeren. Doch deze troepen begingen in *Batavia* de grootste buitensporigheden, en hun onderhoud kostte bovendien zoo veel aan de Maatschappij, dat men naar een middel zocht, om hen te lozen. Men verzocht *Raja* PALACCA, als 't ware eershalve, zijne bondgenooten in den oorlog tegen de opstandelingen te ondersteunen. Dit werd gereedelijk aangenomen, en zoo werd *Batavia* van deze lastige gasten bevrijd, en het leger met 4000 uitstekende krijgslieden (de *Bouginezen* zijn niet minder dapper dan de *Macassaren*) versterkt. SPEELMAN vertrok den 29sten December 1676, en het gelukte hem in korten tijd, het oproer te dempen, en den *Soesoehoenang* in het bezit zijner Staten te herstellen. (*Cheribon* nogtans scheurde zich af, en onderwierp zich aan den Koning van *Bantam*). De Maatschappij bekwam voor deze gewigtige dienst een aantal belangrijke voorregten (*), zoo als: vrijheid van alle regten van doorvoer in 's Keizers geheele gebied, vrijheid om faktorijen in het gansche Rijk, zoowel aan de kust als in de binnenlanden, te stichten, en scheepstimmerwerven te *Rembang* of elders, tegen eene nietige schatting, aan te leggen; de Keizer nam aan, jaarlijks tegen marktprijs 4000 lasten rijst naar *Batavia* te zenden, en de *Hollanders* zouden altijd de voorkeur boven andere vreemdelingen hebben, mits drie ten honderd in- en uitgaande regten, en *éene Spaansche* mat voor ieder last rijst betalende.

(*) Het verdrag daarover werd den 28sten Februarij 1677 te *Jupara* geteekend.

Digitized by Google

Voorts beloofde de Keizer geene *Macassaren*, *Maleijers* of *Mooren* in zijn Rijk te zullen dulden. In alle havens van het Rijk des Keizers zou het den *Nederlanderen* vrij ſtaan, hunne vijanden te vervolgen; voor de kosten des oorlogs zou hij 250,000 *Spaansche* matten betalen, de helft dadelijk in gereed geld, en de wederhelft in 1678 en 1679, beloovende hij daarenboven jaarlijks 3000 lasten rijst. De *Hollanders* zouden de ſterkte *Japara*, maar ten koste des *Soesoehoenangs*, bezetten.

Afſtand van een uitgeſtrekt grondgebied aan de Maatſchappij.

Ondertusſchen waren de opſtandelingen nog meester van den Oosthoek van *Java*, van *Rembang* tot *Passaroewan*. Het denkbeeld van onafhankelijkheid, van ſchending der volkseer door ongeloovigen, en van haat vooral tegen de *Hollanders*, die eenen gevloekten tiran hadden bijgeſtaan, ontvlamde een groot aantal *Javanen* tot hardnekkigen tegenſtand. Men had de westelijke deelen ſlechts zonder ſlag of ſtoot ontruimd, om zich vaster te zetten in de oostelijke. De *Mataram* verliet de Hoofdſtad van dien naam, uit vrees van door de talrijke misnoegden aldaar te worden ingeſloten; en onderweg naar *Tagalo* ſtierf hij, zoo ſommigen denken aan vergif, en verdeelde (gelijk men wil) zijn Rijk tusſchen zijne vier zonen. De oudſte, AMANG-KOERAT, maakte hierop alléén aanſpraak, en riep de *Nederlanders* andermaal te hulp. Want de dood van den Keizer had de opſtandelingen onder TAROUNA DJAJA weder zeer bemoedigd en verſterkt. Doch SPEELMAN kwam in allerijl toeſchieten, en, op het (ware of valſche) berigt, dat de overledene dezen Prins tot zijnen opvolger had benoemd, nam hij deszelfs beſcherming op zich. AMANG-KOERAT beloofde van zijnen kant, *niets dan met den raad*

25 Jurij. 1677.

Digitized by Google

en het voorweten des veldheers te zullen doen. Voorts ſtond hij aan de Maatſchappij, boven en behalve het door zijn' vader goedgekeurde verdrag, nog het Koningrijk *Jakatra* in allen eigendom af, met eene vergrooting tot aan de rivier *Pamanoekan*, waarbij hij in het volgende jaar nog de landvoogdij *Samarang* voegde. Voorts zouden de inkomſten der zeeplaatſen tot korting der ſchuld mogen dienen, iets, 't welk aan de Maatſchappij reeds aanvankelijk eenige aanſpraak op alle die plaatſen verleende. De Maatſchappij zou voorts den alleenhandel van de ſuiker bezitten (*).

Dood van Maatsuiker. Zijn karakter.

Zoo vele ſchitterende voordeelen voor de Maatſchappij kenmerkten het bewind van MAATSUIKER. Het is echter waar, dat hij door eene vereeniging van talenten werd onderſteund, die *Indië* ſchaars voor of na hem zóó bij elkander gezien heeft. KOEN, zelf een groot man, had den niet minder grooten VAN DEN BROEK, maar anders geene uitſtekende mannen onder zich. MAATSUIKER had HULFT, VAN GOENS, VAN DAM, SPEELMAN en POLEMAN onder zijne bevelen, die voor hem *Ceylon*, *Coromandèl*, *Malabaar*, *Macassar* en *Java* veroverden, en de *Portugeezen* en *Franschen* ter zee deden zwichten. De magt der *Nederlanders* was zoo groot, dat vele Oosterſche Vorsten hunne *Oostindische* Maatſchappij huldigden, ook door gezantſchappen; doch het merkwaardigſte van dien aard was de zending des Christen-Keizers van *Abyssiniën* in het hart van *Afrika*, door zekeren CHODJA MORAAD, eenen *Armeniër*.

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 105-110. DU BOIS, p. 181-186.

Digitized by Google

Die Vorst noemde zich daarin „den *pilaar* des ge„loofs, uit den ſtamme *Juda*, den zoon *Davids* „en *Salomons*, een zoon des pilaars van *Juda* en „van PETRUS en PAULUS." Den Generaal-Gouverneur betitelde hij „de heerlijkheid van de Christen„Godsdienst, derzelver zuil, ſchild en wapenrok, „die in de plaats van AARONS rok gekomen is, die „zich eeniglijk houdt aan de klare en ongetwijfelde „bewijzen der *Evangelisten*, rijk aan eer en heerlijk„heid, zonder veel titels te behoeven, *aan den* „*Kapitein van Batavia!*" De grootheid der faam van MAATSUIKER, de roem zijner geregtigheid, en de onderlinge genegenheid tusſchen hem en 's Keizers vader, had diens opvolger opgewekt, om die vriendſchap en dat verbond te vernieuwen, ſchoon, Gode zij dank, door geene noodzakelijkheid daartoe gedrongen. Hij zond den Gouverneur-Generaal vier paarden en vier *zebra's* ten geſchenke (*). Er kwamen gedurende MAATSUIKER's beſtuur ook, gelijk wij gezien hebben, verſcheidene Koningen te *Batavia*; doch hetgeen eenige reizigers gemeld hebben, als of hij zich zelven den titel van Koning zou hebben gegeven, is onwaar. Integendeel was hij in den omgang zeer gemeenzaam, nederig in zijn gewaad, en ijverig in de dienst der Maatſchappij, aan welke hij ook zoo veel genoegen gaf, dat zij hem gedurende *vijfentwintig* jaren in het bewind liet, niettegenſtaande zijne herhaalde aanzoeken om

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 305. De dagteekening van dien brief volgens de *Hedjra* (MOHAMMEDS vlugt) is zonderling, en misſchien ſlechts aan den vertaler in de *Arabische* taal te wijten.

Digitized by Google

rust. Eindelijk echter begonnen de zaken door zijnen hoogen ouderdom te lijden, en eenige Raden van *Indië*, aan welke men de toeneming van den verboden' bijzonderen handel der ambtenaren (naderhand zulk een kanker aan de welvaart der Maatſchappij) begon toeteſchrijven, werden verwijderd, waarſchijnlijk op berigten van den toenmaligen Directeur van den koophandel, RIJKLOF VAN GOENS. Voorts waren de werkzaamheid, ſtipte naauwkeurigheid en het naauwe toezigt van MAATSUIKER over zijne onderhoorigen zeer opmerkelijk, maar tevens zijne grillige willekeur, zelfs omtrent zijne naaſte betrekkingen. In de vriendſchap was hij niet zeer getrouw. VAN DAM, Gouverneur van *Banda*, en naderhand van *Amboina* (de overwinnaar van *Macassar*), vertrouwde in zijn afwezen zijne verloofde aan MAATSUIKER's beſcherming; deze wist haar, door de ſchittering zijner waardigheid, tot een huwelijk te bekoren; doch zij had naderhand veel van zijne luimen te dulden. — Hij liet als erfgenaam eene eenige zuster na, die niet alleen bij het ouderlijke *Roomsche* geloof bleef, maar zelfs den geestelijken ſtand aannam, en eenen neef, een tooneelſpeler, dien hij meermalen naar *Indië* noodigde, hetwelk deze nogtans ſtandvastig weigerde, met de aanmerking, dat hij liever allerlei vorstelijke rollen vervullen, en daarna als vrijman leven, dan altijd een ſlaaf in *Indië* zijn wilde (*).

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 302–306. DU BOIS, p. 217–219. De laatſte ontkent de bijzonderheid, bij VALENTIJN opgegeven, als of MAATSUIKER door zijnen invloed bij de Bewindhebbers in *Europa* de verwijdering der vier Raden van *Indië* had bewerkt, en vrijheid zou bekomen hebben, om onbepaald maandelijks zoo veel ſoldij uit de ingekomene

Digitized by Google

Batavia heeft aan MAATSUIKER de voltooijing der groote verzameling van deszels *Statuten* of wetsbepalingen te danken, die in geheel *Neêrlands-Indiën* in kracht zijn gebleven.

HOOFDSTUK III.

Gebeurtenissen op Java *en elders tot op het einde des oorlogs op dit eiland. Veranderingen in* Suriname.

Rijklof van Goens Gouverneur-Generaal.

MAATSUIKER werd onmiddellijk opgevolgd door den Directeur van den koophandel (gelijk dit de doorgaande gewoonte was), door RIJKLOF VAN GOENS, wien de Bewindhebbers, reeds bij zijn leven, daartoe beftemd hadden. De vroegere loopbaan van dezen hebben wij beschouwd. In 1675 was hij, van

---

gelden te nemen als hij verkoos. DU BOIS had berigten van de Bewindhebbers der Maatschappij zelve. Eene vreemde bijzonderheid, twee in *Indië* zeer bekende mannen betreffende, deelt VALENTIJN ons nog mede. In Februarij 1662 droomde MAATSUIKER, dat hij den Raad van *Indiën*, ARNOLD DE VLAMING, wiens geftrenge handelwijze in de *Molukken* ons vroeger is voorgekomen, in zwaren nood hem te hulp hoorde roepen. Andermaal in flaap gevallen, werd hij door een' tweeden gelijkfoortigen droom gewekt. Hij zag toen echter duidelijk VLAMING vergaan. De levendigheid van dien droom noopte hem, denzelven bij 't ontwaken benevens de dagteekening, op te fchrijven in een briefje, 't welk hij verzegeld aan den Raad van *Indiën* overgaf. Men ontving naderhand berigt, dat VLAMING op dien eigen' dag met het fchip *het Hof van Holland* (en nog eenige anderen) vergaan was.

Digitized by Google

Ceylon teruggekomen, Directeur geworden. Men wil, dat hij een algemeen bekend vers van VOLTAIRE op nieuw heeft bewaarheid (*). Hij had echter ook het vuur der jeugd niet meer, om de groote daden te verrigten, waardoor hij zich vroeger onderscheidde; immers hij was reeds in zijn zevenenvijftigste jaar.

Voortgang des oorlogs op Java onder Hurdt.

Nog altijd duurde de oorlog in *Java* voort. TAROENA DJAJA maakte van SPEELMANS vertrek, die Directeur-Generaal was geworden, gebruik, om op nieuw voorwaarts te rukken. ANTONI HURDT, voorheen Landvoogd van *Amboina*, werd tot *Superintendent, veldheer en vlootvoogd van Java's Oostkust* benoemd, met drie vaandels inwoners van *Amboina* onder zijne bevelen, te zamen bijna 150 man. Doch eer wij verder dezen oorlog beschouwen, zal het noodig zijn, een denkbeeld van de inwendige gesteldheid des eilands *Java* te geven, hetwelk nu het tooneel van den krijg werd.

Schets van Java uit een aardrijkskundig oogpunt beschouwd.

Even zoo vlak en ongezond het aan de kusten is, zoo bergachtig en gezond is *Java* in de binnendeelen. Reeds bijna van het strand af verrijzen de bergen. Deze bergketen doorsnijdt het eiland in de lengte van het W. naar het O., doch nadert veel meer de Zuid- dan de Noordkust, aan welke de meeste vlakten, inhammen en baaijen gelegen zijn, terwijl de Zuidkust daarentegen havenloos en meest rotsig en steil in zee uitloopt. Deze bergen zijn gedeeltelijk zeer hoog (van 5000 tot 12,000 voet), en van oorsprong vuurbergen; *nog* branden er drie grooten; doch verreweg de meesten zijn uitgedoofd. Reusachtig is

(*) *Tel brille au second rang, qui s'éclipse au premier.*

Digitized by Google

hier de natuur: een dier uitgedoofde vuurbergen heeft eenen mond of *krater* van 150 voet diep, een half uur in den omtrek, en een eirond, melkwit, zwavelachtig meir in het midden, en is bezaaid met *basalten* (*), die over 't geheel de voorname zelfſtandigheid van het gebergte uitmaken, aan wier voet ſlechts de kalkſteen rust, zijnde veel lager en ook van lateren oorſprong. Veel verwoesten natuurlijk de nog in werking zijnde vulkanen bij geweldige uitbarſtingen, zoowel van heete *lava* en ſteenen, als van water, met zwavel bezwangerd, hetwelk vele dier melkwitte zonderlinge meiren vormt, en ſoms aanzienlijke, alles vernielende rivieren (†); doch zij leveren daarvoor, wanneer zij uitgedoofd zijn, rijke vergoeding. De inwendige warmte dier bergen (wier kegelvormige gedaante hen dadelijk kenſchetst,) gevoegd bij de zon der Keerkringen, en eene rijke beſproeijing door wel vijftig van de bergen afſtroomende rivieren en onnoemelijk vele beken, geeft eene ongemeene vruchtbaarheid aan den grond; en ditzelfde is op de verder noord- en oostwaarts gelegene eilanden tot *Japan* toe, die ook grootendeels van *vulkanischen* oorſprong zijn, het geval. Deze bergen zijn meest allen tot op eene verbazende hoogte met een groen tapijt overdekt, en leveren de heerlijkſte en meest verſchillende voortbrengſelen, wier opnoeming, zelfs van de voornaamſten, ons te lang bezig zou houden. De rijst komt hier inzonderheid in

(*) Zie mijne *Aarde in haren natuurlijken toestand*, *Tweede Druk*, II. D. bl. 141.

(†) Zie de Verh. van Prof. REINWARDT in mijn *Magazijn*, V. D. 1. St. bl. 76. 91.

Digitized by Google

aanmerking; en overal, waar men het bergwater tot bevochtiging van rijstlanden heeft weten heen te leiden, is de oogst bij uitstek overvloedig.

Wijze van oorlog voeren der Javanen.

Maar behalve de vruchtbaarheid is *Java* ook door zijne verrukkelijke en schilderachtige gezigten merkwaardig, door de bekoorlijke, bolronde en golvende bergen en dalen gevormd. Die zelfde bergen leveren uitstekende punten tot verdediging voor een' vijand, die het land kent, gelijk de inboorlingen, en hetzelve is voor vreemden, vooral *Europeërs*, zoowel noodlottig door de mindere kennis der tallooze kloven en schuilhoeken, die een *vulkanieke* grond altijd biedt, als door de brandende luchtstreek, wanneer men niet tot op eene aanmerkelijke hoogte geklommen is. Van dáár dat de oorlogen met de inlanders altijd, ook bij de veel betere krijgstucht en meerdere zoowel als regelmatiger dapperheid der *Europeanen*, dezen toch altijd op veel volks zijn komen te staan, en dat een krijg in *Java* altijd veel heeft van den *Guerilla*-oorlog in *Spanje*, hetwelk mede zeer bergachtig is. In het opene veld zijn de *Javanen* nooit of nergens, dan met onmetelijke overmagt, tegen de *Nederlanders* bestand; doch in hunne rotsen en bergkloven wachten zij hen af, vallen eensklaps op hen aan, en vernielen den argloos voorbijtrekkenden troep. Daarbij bezigen zij allerlei krijgslisten; het afbreken van bruggen, verhakkingen en hinderlagen, om den vijand te vernielen, spitse bamboesrieten in de ondiepe rivieren, voetangels, kuilen, vergiftiging van beken en rivieren. Zelfs bedienen zij zich van danseressen, die, als nieuwe DELILA'S, onder den schijn van minnekozerijen, den

Digitized by Google

krijgsman in hare armen lokken, om hem aan den vijand over te leveren.

Hunne verſchanſingen (*bentings*) beſtaan in gekapte boomen, puntig naast elkander geplaatst in eene dubbelde rij, waarvan zij de tusſchenruimte met aarde of ſteenen vullen, zoodat zij wel tegen tweeëndertigponders beſtand zijn; of kuilen, met ſpitſe palen bezet, en los met aarde bedekt. De priesters plaatſen zich doorgaans aan het hoofd der benden, vooral wanneer de ſtrijd tegen *Ongeloovigen* plaats heeft. Zij gaan onder zonneſchermen van zilver- en goudpapier. Voorts hebben zij eene ſoort van voorvechters (aan meer minbeſchaafde Natiën eigen), die den vijand ten ſtrijde uitdagen. Het is op dezen en op de priesters vooral, dat de *Europeanen*, volgens eenen Hoofdofficier, die zelf dezen oorlog heeft bijgewoond, moeten ſchieten, dewijl hun val eene bijgeloovige vreeze wekt, en ſoms den geheelen troep doet verſtuiven. Anders is mis te ſchieten allernoodlottigst voor de *Europeanen*, en boezemt aan de eilanders buitengemeene ſtoutmoedigheid in. Hunne krijgsgevangenen worden met de onmenſchelijkſte martelingen ter dood gebragt. Dit ſcherpt de dapperheid der *Europeërs*, maar zet hen ook meermalen tot die wraakoefening aan, welke wij zoo dikwijls moeten afkeuren (*).

(*) Zie het lezenswaardige werkje: *Oostindische oorlogen, of listen, hinderlagen en verdedigingswijze der inlandsche volkeren*, door den Majoor VERMEULEN KRIEGER, voorheen Gouverneur van *Malacca*, en die zelf op de *Molukken* en *Java* van 1815 tot 1818 heeft mede geſtreden. De zeden dezer volkeren veranderen zoo ligt niet, weshalve wij gerustelijk

Digitized by Google

HURDT besloot TAROUNA DJAJA in de vesting *Cadiri* aan te tasten. Hij verdeelde zijn leger in drie hoopen, onder hem zelven, de Kapiteins TAK en RENESSE, met welke hij over de rivier trok, en de vesting na vijf dagen belegering innam. Hier sneuvelde, bij het intrekken der stadspoort, de Prins van *Sourabaya*, een der onderdanen des Keizers, na zoo bij het overtrekken der rivier onder het vijandelijk vuur, als bij het beleg zelf wonderen van dapperheid te hebben verrigt. TAROUNA DJAJA, die op het punt was van gevangen te worden, bergde zich door eene krijgslist, die men ook in de oudheid van MITHRIDATES verhaalt. Hij strooide namelijk twee karren met geld onder zijne vervolgers, en ontsnapte te paard, terwijl dezen dit lokaas niet konden weêrstaan. De buit, alhier gevonden, was verbazend. De geheele schat, uit de opbrengsten aller *Javanen* van hun jaarlijks hoofdgeld ééner *Spaansche* mat verzameld, was hier bijeen. Er waren vierkante kisten vol zilvergeld, goud- en zilverstaven in zulk eene menigte, dat de soldaten die elkander met hoeden vol toematen; want de geheele buit viel in deze, met *storm* veroverde vesting, in *hunne* handen, en was even spoedig doorgebragt als gewonnen. De *Soesoehoenang* verlangde slechts de kostbaarheden der Kroon, die mede hier bewaard werden, vooral de Rijkskroon, van zuiver goud in de gedaante van twee dooreen geslingerde draken, met vele paarlen en diamanten bezet. Zij werd gevonden en hem ter hand gesteld, doch zonder den voornaamsten steen,

Inneming van Cadiri.

---

deze bron van een' werkzamen deelgenoot in die oorlogen, ook voor oudere tijden, durfden gebruiken.

Digitized by Google

over welks gemis de Keizer zeer verbolgen was, den Kapitein TAK voor den man hield, die denzelven ontvreemd had, en ook naderhand de gelegenheid niet verzuimde, zich daarover te wreken. Het was dan deze kroon, die den jongen Keizer door de *Hollanders* te *Cadiri* eenige dagen daarna plegtig werd op het hoofd gezet (*).

Poleman bevelhebber. Hij komt ongelukkig om.

In weêrwil van dezen schitterenden uitslag begreep de Raad van *Indië*, dat de Heer HURDT geen krijgsman was, in staat om TAROUNA DJAJA in zijne verdere ondernemingen of vlugt in de minbekende Oosterlanden te vervolgen, en den oorlog door zijne gevangenneming te eindigen. De brave, te voren miskende POLEMAN (die tot buitengewoon Raad van *Indië* verheven werd) en de bekwame JOAN CAMPHUIS werden dus in het bevel gesteld. Zonder deze beschikking zou HURDT, de inlanders en hunne listen niet kennende, hun eenen vrede geschonken hebben, dien zij waarschijnlijk slechts zochten, om *tijd* te winnen en zich van den geleden' slag te herstellen. HURDT vertrok naar *Batavia*, en POLEMAN, die

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 111. 112. Wij kunnen ons niet onthouden, eene enkelde plaats daarvan over te nemen. „Eene daad, die weder een overtuigend bewijs „van 't vermogen der *Hollanders* in *Indiën*, en eene kleine „proeve is, hoe een gering volk, door Gods zonderlinge „genade, door zijne gevreesde dapperheid, en 't geweld van „zijne wapenen, daar zoo hoog in vermogen gerezen is, „dat het niet alleen Koningen, maar zelfs ook Keizers ma„ken, en die de kroon op hun hoofd zoodanig zetten kan, „dat zij, met volle genegenheid van 't gezag hunner Edel„lieden als hunne Beschermheeren als afhangen, omdat zij „zonder hunne hulp ook niet een oogenblik vast op den „troon zitten zouden."

Digitized by Google

terſtond de vijandelijkheden hervatte, tastte de ſterkte van het *Macassaarsche* Opperhoofd (*Crain*) GLISSON bij *Sipandji* niet verre van *Sourabaya* aan; hij veroverde die, doch hier vond hij ongelukkig het einde zijner loopbaan. Te paard in de voorbijvloeijende rivier, die zeer hooge oevers had, ſpringende, ſteigerde het dier, en wierp den ruiter af, die wel niet door den ſnellen ſtroom medegevoerd werd, maar toch, naar *Sourabaya* gebragt, een paar dagen daarna overleed. De Maatſchappij verloor in hem eenen harer wakkerſte dienaren. Na zijnen dood kwam zijne aanſtelling tot *Raad van Indiën* uit het vaderland aan.

Voorſpoedige togt van Coeper.

POLEMAN werd door JACOB COEPER opgevolgd. Deze ging te ſcheep naar *Samarang* en *Sourabaya*, en zond den Kapitein SLOOT van daar zuidwaarts om *Wanne Karta* (thans *Kartasoura* of *Sourakarta*, de latere verblijfplaats van den Keizer) aan te vallen. De ſchoonvader des hoofdmuitelings, CADJORAN, bevond zich aldaar. COEPER zelf viel de vesting *Kakappar* aan; de meer genoemde Vorst van *Palacca* en *Boni* onderſteunde hier weder de *Hollanders*, en gedroeg zich met uitſtekenden moed. Hij zwom over de rivier met eene plank op het hoofd, om zich voor de ſlagen des vijands te waarborgen. Eene wond bekomen hebbende, zwoer hij de plaats in drie dagen te dwingen, en hield zijn woord. GLISSON ontkwam, zwaar gekwetst, uit de vesting, doch ſtierf kort daarna aan die wond. Even voor zijnen dood trachtte hij echter nog vredesonderhandelingen aan te knoopen, doch het bleek, dat de *Macassaren* ſlechts tijd hadden zoeken te winnen. Men had te *Kakappar* en in het nabu-

Digitized by Google

rig *Solo* 300 gevangenen en zeer veel buit gemaakt (*).

Terwijl dit gebeurde, was Kapitein SLOOT niet minder gelukkig geweest; hij had de vesting van CADJORAN veroverd, deszelfs twee zonen, vele Rijksgrooten en CADJORAN zelv' gevangen bekomen. De laatste werd, op bevel van den *Hollandschen* bevelhebber, doorstoken! Men begrijpt niet, welke redenen dezen kunnen hebben bewogen, om op eigen gezag den schoonvader van eenen inlandschen Vorst, tegen wien hij wel, als bondgenoot des Keizers, oorlog kon voeren, doch die *hem* niet eens beleedigd had, tegen alle krijgswetten aan, na hem ontwapend te hebben, te dooden. Onze Geschiedschrijvers spreken daarvan, als van iets onverschilligs, slechts in 't voorbijgaan (†).

1679. Gevangenneming van Tarouna Djaja.

De oorlog met TAROUNA DJAJA was van nu af slechts eene vervolging, waarin de opstandeling niet ontsnapte dan door de snelheid zijner vlugt, en zijne kennis der wegen en schuilhoeken. Het was eene vroegere vertooning der laatste tijden van DIEPO NEGORO, anderhalve Eeuw later. TAROUNA, uitgenoodigd om zich aan de regtvaardigheid der *Hollanders* toe te vertrouwen, gaf daarop (niet ongegrond, indien hij reeds het lot van zijn' schoonvader wist) ten antwoord: *dat hij die niet kende.* COEPER schreef hem daarop terug, dat zijne regtvaardigheid in het nakomen der geslotene verbonden met den *Soesoehoe-*

(*) VALENTIJN (t. a. pl., bl. 114. 115.) is hier zoo verward, dat men naar den zin moet raden. Hij spreekt tweemaal van de verovering van *Kakappar*, met verschillende omstandigheden. DU BOIS heeft het raadsel vrij goed opgelost.

(†) VALENTIJN, bl. 116. DU BOIS, p. 223.

Digitized by Google

nang beſtond, om dezen tegen zijne vijanden bij te ſtaan, en hem als muiteling aan te tasten, doch indien hij zich vernederen wilde, zou men zijn verderf niet zoeken. Hierop werd geen antwoord ontvangen. Intusſchen gaven eerst 1000, toen 600, daarna 2000 *Macassaren*, door gebrek geprangd, zich over, zoodat de vlugteling nu van zijne meeste en getrouwſte volgers ontbloot was. Door eeuwige bosſchen, over ſchier ontoegankelijke bergen, vlood hij thans, bijna alleen. COEPER gelastte den Kapitein JONKER (eenen inlander), niet met de vervolging voort te gaan, maar op zekere hoogte post te vatten, alwaar hem echter van wege den Keizer, die eindelijk de ſchuilplaats des muitelings had ontdekt, werd voorgeſteld, denzelven dáár te overvallen. Eerst maakte JONKER zwarigheid, doch de *Soesoehoenang* nam alle verantwoordelijkheid op zich. Toen ondernam gene het ſtuk, en bezette den berg, de laatſte toevlugt van TAROUNA, zoodanig, dat deze van het water, eene eerſte behoefte in deze brandende luchtſtreek, was afgeſneden. Nogtans hield zijn zwak gevolg zich trotsch en zelfs beleedigend tegen de Afgevaardigden des *Hollandschen* Kapiteins; doch TAROUNA haastte zich, daarover verſchooning te doen vragen, en gaf zich, op JONKER's verzekering, dat zijn leven zou worden geſpaard, (eene verzekering, die, zoo CRAWFURD beweert, door 's mans oom, vergezeld van een' *Hollandsch*' Officier, werd bevestigd,) met het laatſte overſchot zijner magt, 681 zoo mannen als vrouwen en kinderen, over. Hij gaf JONKER zijn' dolk met een goud gevest en met edelgeſteenten omzet, en een' boog van zuiver goud over. Deze, die het wel met den gevangen' meende, had

Digitized by Google

echter de onvoorzigtigheid, hem aan zijn' gezworenen vijand, den *Soesoehoenang*, over te leveren.

Hij wordt door eene schandelijke list van Coeper vermoord

Ondertusschen werd COEPER van nijd verteerd, dat de ondergeschikte JONKER aldus den oorlog geëindigd had door het nemen van den eenigen man, die denzelven nog deed voortduren. Het was, op eene kleinere schaal, MARIUS, naijverig op SYLLA, na de overlevering van JUGURTHA. Hij was het eigenlijk, die eerst JONKER gelast had, van den berg alwaar hij den opstandeling geblokkeerd hield, af te trekken, en, toen deze dit weigerde, althans besloot deszelfs gegeven woord te doen verbreken, en *hem* dus te schandvlekken; die dus tot dat einde JONKER *gelast* had, TAROUNA aan den Keizer over te leveren. Hij deed tevens in de goederen, welke den gevangen' werden nagedragen, eenen dolk verbergen, ten einde den schijn van een moordontwerp tegen den Keizer te geven. En nu volgde een gruwelijk tooneel. De gevangene, met touwen gekneveld, verscheen met zijne vrouwen, eigene zusters des Keizers, en zijne overige familie voor den vertoornden Vorst. Zij wierpen zich alle voor deszelfs voeten en smeekten om genade, die hun toegezegd werd, met bijvoeging zelfs, dat TAROUNA voor die onderwerping bevordering mogt hopen; hij moest zich dus in een feestgewaad vertoonen. Naauwelijks was hij, daarmede versierd, weder binnen gekomen, of de *Soesoehoenang* overlaadde hem met scheldwoorden, en zeide eindelijk: „Ik deed eene gelofte, dat deze dolk (hij had er zich een' door zijne vrouwen doen brengen) in uwe borst de eerste scheede zou hebben." Daarop doorboorde hij het eerst den ongelukkigen, ongewapenden man, en zijne laffe ho-

Digitized by Google

velingen, zoo vele beulen, voltooiden den moord. Daarop gelastte de gekroonde tijger, het hart der omgebragten te *verslinden:* ook hierin werd hij gehoorzaamd, en het hoofd aan de voeten des troons nedergelegd (*).

Deze misdaad geschiedde op aanrading van den verachtelijken COEPER, en wel, volgens VALENTIJN, „opdat zijne geweldenarijen en vuile bedrijven, die „TAROUNA DJAJA wist, en waarover hij voorne„mens was te klagen, zouden verborgen blijven." Doch JONKER was over deze trouwbreuk ten hoogste verbolgen. Hij dreigde den Keizer en al deszelfs Grooten met eene bloedige wraak, die hij alleen uit ontzag voor de Maatschappij zou uitstellen. Maar zijne magt was te gering; het monster bleef ongestraft, zoowel als deszelfs medestanders (†).

De Panombahan van Girl onderdrukt en gedood. 1680.

Thans scheen de vrede hersteld, doch er was nog een gevaarlijke vijand achtergebleven, die onder schijn van Godsvrucht en afgetrokkenheid van de wereld, zoowel als van zwakte en ouderdom, zich ontsloeg van den pligt om ten Hove te komen, en dus zekere onafhankelijkheid zocht. Weleer had hij een heilloos ontwerp gesmeed tegen den *Pangerang* of Prins van *Sourabaya*, die onder de vorige regéring met zijne drie zonen onder voorwendsel eener zamenzwering was omgebragt. Naderhand had hij onder 's hands TAROUNA DJAJA ondersteund, en thans werd hij door de *Javanen* als een Heilig geëerd.

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 351. 352. Hij breidt het korte verhaal van VALENTIJN (bl. 118) slechts volgens *Javaansche* Schrijvers uit. VALENTIJN roemt zelfs TAROUNA DJAJA's *groot en edel gemoed.*

(†) VALENTIJN, t. a. pl. DU BOIS, p. 225. 226.

Digitized by Google

De bijna ongeloofelijke gehoorzaamheid der *Javanen* aan hunne geestelijke Opperhoofden (*) kon zulk eenen Rijksgrooten voor den Keizer ten hoogste gevaarlijk maken. Hij was onder den titel van *Panombahan* bestuurder van *Giri*, eene stad van 2000 huizen, omtrent twee of drie uren ten westen van *Sourabaya*. De *Hollandsche* Opperkoopman in die stad (welke daar reeds een groot gezag oefende) WILLEM BASTING, werd tot den *Panombahan* gezonden, om hem overtehalen ten Hove te verschijnen. Doch de reeds gemelde uitvlugten, en tevens de verzekering, dat de overledene *Mataram* hem eens vooral daarvan ontslagen had, deden wel zien, dat de oude vos niet vrijwillig in den strik zou loopen, die voor hem gespannen werd; immers de Keizer had voorgenomen, zich van hem te ontslaan, en dus tevens den onschuldigen *Pangerang* van *Sourabaya* te wreken, en zijne toekomstige veiligheid te behartigen. AMANG KOERAT kwam nu zelf te *Sourabaya*, en daagde den ouden *heiligen* onbeschroomd voor zijnen regterstoel, daar hij door *Nederlandsche* hulp geruggesteund was. Doch deze verschanste zich weder binnen godsdienstpligten; hij kon het graf van zekeren Heiligen, te *Giri* begraven, onmogelijk verlaten. Nu moest er gehandeld worden. Met *Nederlandsche* hulp tastte de Vorst *Giri* aan; zestien onzer landgenooten lieten aldaar het leven, onder anderen Kapitein ALTMEIJER, doch ook de oude *heilige* werd gedood met alle zijne zonen. De laatsten hadden zich overgegeven, maar mogten geene genade erlangen.

(*) CRAWFURD verhaalt daarvan zonderlinge staaltjes.

Digitized by Google

Ondertusschen was nog de *Pangerang* POEGAR, broeder des Keizers, overgebleven, die het gebied over de stad *Mataram* voerde. Op zijne weigering, om zich over te geven, werd hij uit de stad gejaagd, en onderwierp zich een jaar daarna onvoorwaardelijk aan COEPER, die hem genade bij zijn' broeder bezorgde. Thans was nog slechts één muiteling te bestrijden, die zich NIMROD noemde, en een gevlugte slaaf uit *Macassar* was, naar *Batavia* verkocht, doch van dáár gevlugt, en die zich vóór den opstand van TAROUNA DJAJA in het gebergte van *Bangaleen* had verscholen, doch naderhand mede in dien opstand gedeeld had. Hij verloor eindelijk het leven, zijne aanhangers verstrooiden zich; en daarmede werd de rust in *Java* voor het oogenblik volkomen hersteld. Men bevond het aantal der landvoogdijen van het Rijk des *Soesoehounangs* 41, namelijk 19 aan de kusten, en 22 in de binnenlanden. Op de eersten hadden de *Nederlanders* blijkbaar reeds het oog (*).

Geheel Java aan den Keizer en de Hollanders onderworpen. 17 Novemb. 1680.

17 Novemb. 1681.

Behalve den afstand van bezitting, dien de Keizer AMANG KOERAT zich ten behoeve zijner magtige beschermheeren, de *Nederlanders*, had moeten getroosten (de zoogenaamde *Preanger* Regentschappen), stelde zich omtrent dezen tijd ook het landschap *Cheribon* onder bescherming der *Oostindische* Maatschappij. De reden was, dat de Vorst van dit landschap, *Sultan* SAPOH, in zijne huiselijke betrekkingen door den *Soesoehoenang*, toen hij nog Erfprins was, zwaar beleedigd was geworden. Hij had hem eene zijner vrouwen ontroofd, en die na-

Cheribon onder bescherming der Maatschappij. 1681.

(*) VALENTIJN, t. a. pl., bl. 118–121. DU BOIS, p. 226. 227.

Digitized by Google

derhand niet aan den Sultan, maar aan diens broeder teruggegeven. Nu betuigde SAPOH, nimmer in eenig geval de onderdaan van dien wellusteling te zullen worden. Hij had zich dus, nog bij het leven van den vorigen Keizer, eerst onder de beſcherming van den Koning van *Bantam* geplaatst, en koos nu die der *Nederlanders*, daar *Bantam* door burgeroorlog verſcheurd werd (*).

Troonsafſtand van Sultan Agong van Bantam aan zijn' zoon.

Sedert 1634 regeerde in *Bantam* Sultan ABOU IL FATTA ABDUL PATACHI, gemeenlijk bekend onder den naam van AGONG, een Vorst van geene geringe bekwaamheden. Met zijn zeventiende jaar hernam hij het vaderlijke Rijk, 't welk hem door eene omwenteling, in het Oosten zoo algemeen, was ontnomen (†). Omtrent vijftig jaren regeerde hij niet zonder roem; de aanwasſende magt der *Hollanders*, die nu van *beschermelingen* in *beschermers* waren veranderd, ſtuitte hem zeer, en hij verzuimde geene gelegenheid om hun nadeel te doen, gelijk *wij* ook vroeger zijnen inval met 60,000 man in het gebied van *Batavia* hebben gezien. Bijna zeventig jaren oud zijnde (§), gaf hij, om het overige zijns levens in rust door te brengen, de Regéring over
1680. aan zijnen oudſten zoon ABOU IL NASAAR ABDUL KAHÂR, gewoonlijk *Sultan* HHADJI, of de *pelgrim naar Mekka* (**) genoemd. Het overige zijns levens wil-

(*) VALENTIJN, IV. I. St. bl. 121. 122.

(†) VAN HAREN, Voorrede van het Treurſpel *Sultan* AGONG.

(§) Volgens VAN HAREN, t. a. pl. Misſchien neemt hij ſlechts een rond getal. VALENTIJN zegt 63, en dit komt ook met zijnen zeventienjarigen ouderdom in 1634 overeen.

(**) *Hhadji* is de eeretitel, aan dezen togt verbonden; dezelve is zekerlijk uit *Java* geene kleinigheid.

Digitized by Google

de de oude Vorst te *Tirtajassa*, zes mijlen van *Bantam*, doorbrengen, en had tot dat einde een aanzienlijk jaargeld bedongen. Naauwelijks was de jonge Vorst ten troon geklommen, of hij zond gezanten aan de vertegenwoordigers der Maatschappij naar *Batavia*, met een gevolg van *driehonderd* man, om de oude verdragen te hernieuwen. Doch VAN GOENS had zich over zoo vele verbondschendingen, het terughouden van slaven en bedienden der Maatschappij, ja zelfs over het vermoorden van eenige derzelven, aan het kantoor te *Andragiri*, te beklagen, dat hij eerst schavergoeding eischte, eer men aan eenige herstelling der oude vriendschap kon denken. De gezanten verontschuldigden zich met gebrek aan last, en de Koning zelf met onwetendheid en onschuld nopens alles, wat er vóór zijnen tijd was gebeurd, doch hij beloofde alle de slaven, die hij nog zou mogen vinden aan de Maatschappij te behooren, te zullen teruggeven, en voortaan goede vriendschap en nabuurschap te zullen onderhouden. Het verdrag werd op dien voet gesloten; de Raadsheer van *Indië*, VAN HOORN, ging den nieuwen Vorst als Koning van *Bantam* begroeten, en in 1681 erkende ook de *Engelsche Oostindische* Maatschappij, die mede te *Bantam* eene faktorij had, HHADJI als Koning.

Deze ondertusschen hechtte zich minder aan de oude raadslieden zijns vaders, dan aan eenige jongelingen van zijne jaren, hetwelk de eersten, en ook den ouden Koning, zoo belgde, dat deze (waarschijnlijk op raad der gekrenkte Ministers) besloot, de Regéring weder te aanvaarden. Het was dus hier hetzelfde geval, als hetgene, volgens een' bekwaam

Oorlog tusschen vader en zoon.

Digitized by Google

Geſchiedkundigen, in *Holland* weleer de partijſchap der *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* had doen ontſtaan (*). De oorlog brak uit; AGONG hernam de teugels van 't bewind, en won vele inwoners, misnoegd over de zware lasten, die nogtans de door hem aan zich zelve voorbehoudene zware ſommen vereischten. Met een leger, 't welk wel op 50,000 man wordt begroot, belegerde hij zijnen zoon in eene vesting, die deze door den *Hollandschen* Renegaat HENDRIK LUCASZ. CARDEEL van *Steenwijk*, of WIRAGORINA, had doen aanleggen. Hier werd hij zoo hevig door het vuur der batterijen beſtookt, welke niet alleen de opgeſtane *Bantammers*, maar ook de *Engelschen* en *Deenen* (zekerlijk misnoegd over het verdrag met de *Hollanders*), tegen hem deden ſpelen, dat hij, in weêrwil der dapperheid van zijnen veldoverſte, JACOB DE ROY, tot het uiterſte gebragt werd, en CARDEEL naar *Batavia* zond, die naderhand het Christengeloof en zijnen *Hollandschen* naam weder aannam. Doch de Gouverneur-Generaal beſloot ſlechts tusſchen beide te komen.

Vertrek van den algemeenen Landvoogd van Goens. Hij wordt door Speelman vervangen.

Dit gezag bekleedde VAN GOENS niet meer. Hij was den 25ſten November 1681 naar 't vaderland vertrokken; daar de ſtaat zijner gezondheid zijn vertrek uit *Indië* raadzaam maakte. Hij overleed kort na zijne aankomst hier te lande; een man, onſterfelijk door de groote dienſten, aan het vaderland bewezen. Onder zijne nakomelingen heeft de geleerde RIJKLOF MICHAËL VAN GOENS uitgemunt, lid der Regéring van *Utrecht*, doch die ten gevolge der onlusten van

(*) Mr. J. C. DE JONGE, *over den oorsprong der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten.*

Digitized by Google

1785 die ſtad verlaten, en in *Duitschland* een tweede vaderland gevonden heeft. De opvolger van VAN GOENS was de wakkere SPEELMAN, benevens hem zekerlijk de grootſte in *Indië* na KOEN en VAN DEN BROEK. Doch men wil, dat ook bij hem de komst tot het oppergebied de klip zijner grootheid was. Zijne al te groote gehechtheid aan de genoegens der tafel en andere zinvermaken gaven algemeene ergernis; zijne echtgenoote had zich reeds vroeger van hem laten ſcheiden, en als Gouverneur-Generaal verzuimde hij zelfs de belangen der Maatſchappij, om zijne lusten te volgen, hetwelk hem menige onaangename vermaning der Bewindhebbers op den hals haalde. Een tijdgenoot echter zegt, dat hij zeer bemind was bij inwoners zoowel als bij vreemden (*).

De Nederlanders nemen deel in den twist van Bantam. De Engelſchen vandaar verdreven.

Men had nu beſloten, de zaak tusſchen vader en zoon te *Bantam* te bemiddelen. De Majoor ST. MARTIN werd met 200 man gezonden om die bemiddeling voor te ſtaan, voorafgegaan door drie welvoorziene ſchepen. De oude Vorst, door de *Engelschen*, die hem van kruid en lood voorzagen, opgeruid, verwaardigde zich niet te antwoorden, en bedreigde zelfs de veiligheid der Gezanten. Toen beſloot men te *Batavia*, hiervan verwittigd zijnde, om den jongen Koning bij te ſtaan. Doch ST. MARTIN was zeer langzaam in zijne verrigtingen; reeds drie maanden had de ſcheepsmagt onverrigter zake voor de ſtad gelegen; en op geheim berigt, hiervan aan den Raad van *Indië* gegeven door denzelfden JONKER, die TAROUNA DJAJA had gevangen geno-

(*) P. TACHARD. Zie *Samenlung der besten Reisebeschreibungen*, XV. B. ſ. 51.

Digitized by Google

men, werd de Heer TAK gezonden, die den derden dag na zijne komst (7. April 1682) de troepen deed landen, den vijand verfloeg, en dus Koning HHADJI verloste. Kapitein HARTSING maakte zich daarop van *Tangerang* meester, en dreef met een handvol volk de 50,000 halfnaakte gewapende ſlaven van AGONG op de vlugt. Al het geſchut viel in handen der *Hollanders;* en zij bezetteden de monden der kleine rivieren, die op de groote rivier van *Bantam* uitloopen, zoodat de vaartuigen des ouden Konings geene aanvallen doen konden. De jonge Vorst deed de vlag van *Bantam* naast de *Nederlandsche* planten; daarentegen was hij ten uiterſten verſtoord op de *Engelschen* en *Deenen*, die hem ongetergd in zulk een groot gevaar gebragt hadden van alles te verliezen. Hij wilde hen allen doen ombrengen; en zij werden ſlechts gered door de voorſpraak der *Hollanders*. Hunne dankbaarheid was, dat, toen de Koning alle de vreemdelingen, met name de *Engelschen*, *Franschen* en *Deenen*, uit zijne Staten verbande, zulks aan de *Nederlanders* geweten werd. Dat zij bij deze omwenteling voordeel hadden is zeker; maar wanneer hunne *Europeaansche* mededingers hadden gezegevierd, zouden dezen niet minder de verdrijving der *Hollanders* uit *Bantam* hebben bedongen. De Koning deed de *Engelsche* faktorij ſluiten en toeſpijkeren, hunne vlag wegnemen en verſcheuren, en de ſtukken tot ſjerpen onder zijn volk uitdeelen. De *Engelschen*, over zoo veel ſmaad verontwaardigd, verlieten *Bantam*, en begaven zich naar *Batavia*. Van toen af is in de eerstgenoemde ſtad geene *Engelsche* faktorij meer geduld, maar er werd een innig verbond geſloten tusſchen *Bantam* en de O. I.

Digitized by Google

Maatſchappij. *Java* was voortaan geheel onder den onmiddellijken invloed en beſcherming der *Nederlanders*; de *Engelschen* waren daarover hevig verbolgen (*).

Ondertusſchen duurde de oorlog met den ouden Koning in de binnenlanden voort. Na een bloedig gevecht nam TAK het dorp *Markesari* in, en achtte zich nu ſterk genoeg, om de ſterkte *Tirtajassa* aan- 1683.
te vallen. Drie dagen duurde de ſtorm; toen verliet de bezetting, na te vergeefs een verdrag te hebben voorgeſlagen, de vesting, die in brand werd geſtoken, en trok over de rivier. De *Nederlanders* vervolgden den vijand, doch over de rivier gekomen, vielen zij in eene hinderlaag; TAK ontſnapte met eenigen der zijnen in ſchuitjes over den vloed, maar moest de meesten voor zijne oogen zien ombrengen.

Sultan Agong moet zich onderwerpen. Wreedheid van zijn' zoon.

Deze kleine overwinning was echter niet in ſtaat, de zaken van den ouden Vorst te herſtellen. Wel is waar: TAK keerde, na *Tirtajassa* verder in brand te hebben geſtoken, naar *Bantam* terug, en betrok eene verſchanste legerplaats, doch de Kapitein DE RUITER veroverde de ſtad *Anir*, waardoor de vijand geheel van de zee werd afgeſneden, zoo dat de Grooten des Rijks allengs terugkwamen, en zich aan den jongen Vorst onderwierpen. Ook de oude AGONG, een voorbeeld van de wisſelvalligheid der fortuin, vernederde zich eindelijk voor zijn' zoon, en ſmeekte bij hem en bij de *Hollanders* om genade.

Door een edel en waardig gedrag, door menschlievende behandeling van die genen zijner onderdanen,

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 221–225. 309. 311. DU BOIS, p. 233. 237–239.

Digitized by Google

welke eene Vorst, onder wien zij waren opgevoed, bleven huldigen, door een eervol onthaal, zijnen vader betoond, had de nieuwe Sultan zich de achting van alle zijne onderhoorigen kunnen verwerven en zijne Regéring bevestigen. Doch ongelukkig begreep HHADJI het anders. Niet alleen volgde hij de wreede grondstellingen der *Oostersche* Despoten, die slechts door *vrees* en wreedaardige gestrengheid ontzag, meenen te kunnen inboezemen, maar hij overtrad ook op het snoodst den eerbied voor den ouderdom en de vaderlijke magt, die juist dáár te lande het meest voor heilig geacht wordt. Zijne Rijksgrooten, die hunne onderwerping kwamen aanbieden, werden met uitgezochte straffen ter dood gebragt. Sommigen wierp de tiran voor de wilde dieren, anderen deed hij met rottingen slaan, tot zij bezwijmden, als dan met spijs en drank verkwikken, en vervolgens weder met rietslagen teisteren, tot zij eindelijk alle gevoel verloren en stierven. De *Nederlanders*, die eerst besloten hadden, zich met de zaak niet te bemoeijen, waren eindelijk *genoodzaakt*, tusschen beide te komen. Onze Schrijvers voegen als eene beweegreden daarbij: *omdat het land genoeg ontvolkt was.* Dus had deze dwingelandij reeds ontvolking te weeg gebragt. Het gedrag omtrent den ouden AGONG strookte met die barbaarschheid maar al te wel. VALENTIJN heeft van een' ooggetuige de bijzonderheid vernomen, dat de grijsaard, die vijftig jaren lang onbepaald Heerscher geweest was, thans, terwijl zijn zoon met de *Hollanders* aan tafel zat, in een' hoek van 't vertrek, als een hond langs den grond kroop, om van tijd tot tijd de schil van eene vrucht, die hem verachtelijk

Digitized by Google

werd toegeworpen, op te rapen, terwijl de onnatuurlijke zoon oogen vol vlammenden toorn op den ouden, weerloozen man wierp! Hij wilde hem zelfs in aller tegenwoordigheid doorsteken, doch zulks werd door den Heer TAK voorgekomen. Daarop gaf hij last, hem in een hok te midden der wilde dieren op te sluiten, maar ook dit belette onze Gezant. Drie jaren moest de grijsaard in dezen doodsangst doorbrengen, tot hem eindelijk de *Nederlanders*, eensdeels beducht voor de wreedheid van HHADJI, en anderdeels voor de pogingen zijner onderdanen om hem te verlossen, hetwelk den burgeroorlog op nieuw zou hebben kunnen ontsteken, in November 1686 met zijne vrouwen en slaven naar *Batavia* voerden, en in het kasteel huisvestten, met een vast inkomen en de vrijheid om met twee bewakers uit te gaan. Hier leefde hij nog negen jaren, en overleed in 1695, 78 jaren oud. Met den zoon werd nu een verbond gesloten, waarbij deze aan de Maatschappij den alleenhandel van al de peper in zijne landen toekende, waartegen de kosten, op de onderneming tot zijne herstelling gevallen, en 600,000 Rijksdaalders bedragende, hem werden kwijtgescholden, doch alléén zoo lang het voorregt van den peperhandel zou duren, met welks ontneming de *Nederlanders* terstond weder in hunne aanspraken zouden worden hersteld (*). Buiten twijfel zijn ook de regten, die eene vroegere vrijwillige overgave van *Cheribon* aan *Bantam* ge-

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 225. 226. DU BOIS, p. 239. 240. BOGAART, *Historische Reizen door Asia* (Rott. 1731), bl. 141-164.

Digitized by Google

geven had, thans op de *Nederlanders* overgegaan.

Staatkunde der O. I. Maatschappij.

Dus volgden de *Nederlanders* de vaste staatkunde, om de inlandsche Vorsten tegen hunne onderdanen of mededingers te ondersteunen, en daarvoor handelsvoordeelen of landbezit te bedingen; of die Vorsten zelve, wanneer zij tegen hen opstonden, gevankelijk naar *Batavia* te voeren. Zoo had men, in het eerste geval, omtrent *Raja* PALACCA, den Keizer van *Java*, en (minder eervol) omtrent den jongen Koning van *Bantam* gehandeld; in het tweede omtrent den Koning van *Macassar*, den ouden AGONG van *Bantam*, en thans ook den ouden Koning van *Ternate*. Reeds vroeger moesten wij van den oorlog met dat eiland, die onder VAN GOENS eenen aanvang nam, hebben gesproken, doch wij wilden de zaken van *Java* daardoor niet afbreken.

Koning Amsterdam op Ternate. Zijne trouweloosheid.

In 1675 was Koning MANDARSJA, de zwakke en goedaardige vriend der Maatschappij, na eene zesentwintigjarige Regéring overleden. De nog overige krachten van zijn Rijk waren in de laatste jaren (sedert 1671) door besmettelijke ziekten, uitbarstingen van vulkanen en aardbevingen, gebroken (*).

(*) Over de besmettelijke ziekten, zie CRAWFURD, III. D. bl. 433. In het jaar 1673, het tweede jaar vóór MANDARSJA's dood, had er op *Dsjilolo* bij *Ternate* eene geweldige uitbarsting van den vuurberg *Gammanacorre* plaats, waarvan de Landvoogd CORNELIS FRANK aan dien in *Banda* schreef, dat de berg *meerendeels is in de lucht gesprongen*. De grond was, daar en in de omliggende eilanden, wel *honderd mijlen ver* met asche bedekt; men kon op den dag bijna geen' mensch onderscheiden; zelfs in zee werd een *Hollandsch* schip door de asch opgehouden en belet zijne reis te vervolgen. Daarop volgde eene aardbeving op *Ternate*, en de vuurberg aldaar, die zoo 't schijnt met dien van *Dsjilolo* en

Digitized by Google

De uitroeijing der nagelen op de meeste eilanden buiten *Amboina* had het verblijf der *Spanjaarden* op *Gamma Lamma* (in *Ternate*) overtollig gemaakt; zij waren van zelve vertrokken, en de vesting was door de *Nederlanders* gesloopt. Die op *Tidor* was, op verzoek des Konings, in stand gebleven. Een nieuw bewijs der zwakheid des Konings van *Ternate*, die geheel een leenman der *Hollanders* was geworden, welke hem beheerschten, maar tevens tegen de *Papousche* zeeroovers beschermden (*). Zijn oudste zoon KAITSJILO SIBORI, doch in de wandeling AMSTERDAM genaamd, werd zijn opvolger. De berigten, ons wegens het karakter van dezen Vorst door onze schrijvers gegeven, moeten wij met voorzigtigheid en eenig wantrouwen aannemen, daar hij als een vijand der Maatschappij en van onzen landaard het vooroordeel tegen zich had. Wanneer zij hem dus verstand, oordeel, en meêwarigheid toeschrijven, en erkennen, dat hij een' afkeer had van het spel, mag men zulks wel gelooven; op de ondeugden van ligtzinnigheid, veranderlijkheid, grilligheid, zucht tot bedwelming door *opium* (eene nog gevaarlijker gewoonte dan sterke drank, die door MOHAMMED'S wet verboden is, welke daardoor indedaad meer

---

Makjan één onderaardsch brandpunt heeft, scheurde aan de zuidzijde van boven tot beneden; huizen werden omvergeworpen, rotsblokken verreweg in zee geslingerd, de schepen ter reede alle met vernieling bedreigd, en visschen met andere zeevoortbrengselen in menigte op strand geworpen. VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 331. 332.

(*) *Hist. de la Conquête des Moluques*, T. III. p. 352. 353. De Koning was met eene *Hollandsche* lijfwacht omstuwd, en droeg de *Hollandsche* kleeding, p. 321.

Digitized by Google

kwaad dan goed gesticht heeft), van wuftheid zoowel als wreedaardigheid in zijne minnarijen, van trotschheid en opgeblazenheid, zou misschien wel iets zijn af te dingen, hoewel zijne daden van eenige dier ondeugden zekerlijk getuigenis dragen. In 1677 verscheen ROBERT PADBRUGGE als bevelhebber der *Hollandsche* bezittingen op *Ternate*. Koning AMSTERDAM, in weêrwil van zijnen *Hollandschen* naam geenszins zoo geduldig omtrent ons volk als zijn vader, zag met verkropte spijt de *Molukken*, in plaats van door de *Hollanders*, zoo als de landzaten gehoopt hadden, van het *Portugeesche* juk bevrijd te worden, slechts in nieuwe banden gekneld. Vooral ging het hem ter harte, dat het belangrijke *Amboina* door zijnen vader aan de *Hollanders* was afgestaan, en hij daarop nog slechts eene slaauwe schaduw van gezag had overgehouden. Hij deed dus pogingen, om de bevolking van dat eiland tegen de *Hollandsche* Bewindhebbers op te ruijen. Zekere PATI LIMA uit *Ceram*, een beginselloos man, die eerst het Christendom, en daarop weder belangshalve de leer van MOHAMMED had aangenomen, werd door hem tot dat einde naar *Amboina* en de omliggende eilanden afgevaardigd. Het eerst vervoegde deze zich bij zekeren voormaligen priester op *Amboina's* noordelijk schiereiland *Hitoe*, HASSAN SOULEYMAN, een' man ongetwijfeld van groote bekwaamheden, daar hij onbepaalden invloed oefende niet alleen op de inlandsche bevolking, maar ook op de *Hollanders*, en zelfs op het Opperhoofd van *Hila* op *Amboina*, den Heer ISAAK VAN THYE. Deze priester, verrukt (zoo als de aard van sommigen is, vooral wanneer zij door kuipen om hoog zijn gerezen) van gelegen-

Digitized by Google

heid te hebben tot ontwikkeling zijner talenten in het ſmeden van geheime aanſlagen, beloofde den Renegaat zijn' onbepaalden en onvoorwaardelijken bijſtand, die te belangrijker was, daar hij vele middelen had. De brief des Konings werd op een' zilveren ſchotel, met een' gelen neusdoek bedekt, onder een geel zonneſcherm ingehaald, en in hunne Moskée gebragt. Aldaar werd in eene vergadering der *Ambonsche* Grooten van dat gedeelte des eilands beſloten, aan 's Konings verlangen door den moord der *Hollanders* te voldoen. Het vloekverwantſchap werd op den *Koran* bezworen, want het was al zoo zeer een godsdienstkrijg tegen *ongeloovigen*, als een volksopſtand tegen vreemdelingen. Slechts één der *Orang-Kaja's* of Vorsten des lands begreep, dat zulk een eed geene verpligting kon medebrengen, en beſloot de zaak aan den bevelhebber VAN THYE te openbaren. Deze ontſtelde daarover hevig, eensdeels om het geval, waarin hij zelf niet weinig gevaar liep, anderdeels om de medepligtigheid van HASSAN SOULEYMAN. Hij was niet alleen met dien *Mohammedaan* in eene naauwe vriendſchapsverbindtenis getreden, maar had ook, op zijne borgtogt, aanzienlijke ſommen aan minvermogende ingezetenen ter leen verſtrekt. Bij het ſchuldig verklaren van SOULEYMAN werd zekerlijk deszelfs vermogen verbeurd verklaard, en dus verloor ook VAN THYE een groot gedeelte van het zijne. Dus beſtreed hebzucht niet alleen pligt en vaderlandsliefde, maar zelfs eigene veiligheid, en zij won den ſtrijd. Hij gaf aan den *Amboinees* een uitſtellend antwoord, doch deze verklaarde nu, de zaak aan den Landvoogd op het kasteel *Victoria* te zullen openbaren. Daardoor zag zich

Digitized by Google

VAN THYE genoodzaakt, ten minſte naar den zendeling des Konings, PATI LIMA, onderzoek te doen, die dan ook op een naburig eiland (*Hominoa*) gevat werd. Men vond bij hem eenen brief, die het door den *Amboinees* verhaalde ten volle bevestigde. De zendeling werd, volgens de gewoonte van dien tijd, op het rad ter dood gebragt, doch naar zijne medepligtigen werd geen onderzoek gedaan. Misſchien was de lage winzucht, die VALENTIJN als de bron dezer toegevendheid opgeeft, de ware reden niet, maar eene veel hoogere ſtaatkunde. Men had gezien, hoe veel onheilen van burgerkrijg en verwoesting de geſtrengheid van VLAMING over *Amboina* en alle de *Molukken* gebragt had; men wilde thans misſchien eensdeels door den val des hoofdaanleggers toonen, dat men met den aanſlag bekend was, maar anderdeels de zoo talrijke medepligtigen ſparen, nogtans met het zwaard van DAMOKLES aan een' dunnen draad over 't hoofd — met de zekerheid, die ook *zij* konden hebben, dat men van hunne aanſlagen kennis droeg, en, bij de minſte poging, om die te verwezenlijken, hen zou weten te vinden en te ſtraffen.

Mislukt verraad op Ternate.

Terwijl dit op *Amboina* gebeurde, werd een nog meer verfoeijelijke aanſlag op *Ternate* zelve beraamd. Het paleis van den Koning ligt onder het geſchut van het fort *Oranje*, de vesting der *Hollanders*. Dit was eertijds noodzakelijk tot beveiliging van 's Vorſten perſoon tegen de aanvallen der *Portugeezen;* de tegenwoordige Koning gevoelde daarin eene drukkende vernedering. Hij zou dus, beweren onze Schrijvers, het ontwerp geſmeed hebben, om den Landvoogd en alle de voornaamſte *Hollanders* in het pa-

Digitized by Google

leis te vermoorden, en zich alsdan waarſchijnlijk, in de verwarring, van het kasteel meester te maken. Er werd daartoe eene groote maaltijd aangerigt, waarop niet alleen de aanzienlijke *Nederlanders*, maar ook hunne vrouwen gevraagd waren. Deze werden door 's Konings zuster ontvangen, wier gelaat daarbij zoo veel angst en ontſteltenis teekende (daar zij, naar men wil, door haren broeder van de geheele toeleg van zaken verwittigd was), dat de vrouwen reeds dadelijk eenig vermoeden opvatteden, waarvan zij, zoo veel de gelegenheid toeliet, hare mannen kennis gaven, hetzij door woorden of wenken. De maaltijd begon, maar wederzijdsch wantrouwen of vrees voor den uitſlag verbande alle genoegens. Bij het uitbrengen eener gezondheid voor den Prins van *Oranje* (WILLEM III.) verlangde de Koning, dat de wacht, die den Landvoogd te *Ternate* overal verzelde, eens naar buiten mogt gaan, om ter eere van zijne Hoogheid een eereſchot te doen. Dit voorſtel vermeerderde den argwaan; het werd van de hand gewezen; de Koning hield aan, en het ſcheen tot eene woordenwisſeling te zullen komen, toen de Gouverneur een middel bedacht om te vertrekken. Hij gaf zijner dochter een' wenk (die bij de ſcherpe oplettendheid in gevaar gereedelijk verſtaan werd); deze veinsde zich eensklaps ongeſteld, waarop de Landvoogd dadelijk afſcheid nam, en terſtond (als 't ware uit beleefdheid) door al de *Hollandsche* gasten, zoo mannen als vrouwen, gevolgd werd. Maar AMSTERDAM volgde ook met alle Rijksgrooten, en verlangde, aan de poort van 't kasteel gekomen, dringend om ingelaten te worden. Men maakte zwarigheid, om ook het talrijke gevolg bin-

Digitized by Google

nen te laten, maar verklaarde zich daartoe, wat den Koning zelv' aanging, terſtond bereid; doch zulks weigerde hij, blijkbaar gebelgd over dit wantrouwen.

Wanneer hierop niets van de zijde der *Ternatanen* gevolgd ware, zou men de geheele zamenzwering kunnen beſchouwen als eene verdichting der *Hollanders*, om onder ſchijn van zelfverdediging eenig vijandelijk oogmerk te bereiken; doch daarop gevolgde daden zetteden aan het plan groote waarſchijnlijkheid bij. Niet alleen werden verſcheidene ſoldaten, die water gingen halen, vermoord, maar ook vlugtte de Koning eerlang met zijne Grooten en meeste onderzaten landwaarts in; drie *Ternataansche* Grooten vervoegden zich ongewapend bij den Landvoogd, verhaalden 's Konings booze oogmerken, en verzochten als gijzelaars, hetzij op *Ternate*, hetzij op *Batavia* te worden gehouden. Men prees hen ten hoogſte, en zond hen op naar *Batavia*. 's Konings eigene zuster ontvlood hem naar *Tidor*, en zette der zaak dus nog te meer geloofwaardigheid bij (*).

Oorlog op Bouro.

Ten gevolge dezer gebeurtenisſen ontſtond er een opſtand te *Bouro*, niet verre van *Amboina*, een eiland, hetwelk nog altijd *in naam* het oppergezag des Konings van *Ternate* erkende. Op het ontvangen van brieven uit dat eiland ſchoolden de *Mohammedaansche* priesters bijeen, vermoordden de *Hollanders*, die zij konden magtig worden, en welke zich niet binnen de vesting konden bergen, en verbrandden al de vaartuigen, zoodat de *Nederlanders* niet eens

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 333-343. DU BOIS, p. 228-229.

Digitized by Google

van het gebeurde te *Amboina* konden berigt geven (het was eene beſtendige gewoonte der inlanders, om, wanneer zij wilden opſtaan, zulks op afgelegene punten te beginnen, waar de *Nederlanders* het zwakst waren). Eene *Hollandsche* ſloep, naar *Bouro* gezonden, zag er meer vaartuigen dan gewoonlijk bijeen, hoorde ſchieten, en keerde dus onmiddellijk terug. Ongelukkig was echter juist het laatſte ſchip naar *Batavia* vertrokken, en daarmede de gelegenheid tot het bekomen van hulp langs den gewonen weg afgeſneden. Men zond dus buitengewone tijding naar de hoofdplaats, en ontving al dadelijk in het begin van 1681 eene aanzienlijke verſterking van 1400 of 1500 man, die ſpoedig een einde aan den oorlog maakten. Maar de wraak des overwinnaars was bloedig, en hij gaf, zoo als wij maar al te zeer vreezen, meer gehoor aan zijne hartstogten, dan aan de ſtem der regtvaardigheid. Behalve de geſneuvelden door den oorlog werden er velen door beulshanden omgebragt, en wel deels met de onmenschte ſtraf van het rad of op andere wijzen. Velen werden gebannen, en anderen tot ſlavernij veroordeeld, waaronder (zegt VALENTIJN zelf) vele onſchuldigen. Geen wonder! de Officieren en ſoldaten, die ongelukkigen gevangen namen, waarvan de meesten zekerlijk verleid waren, hadden het regt, hen tot ſlaven te maken. VALENTIJN beroemt zich, naderhand zelf, aan *de meesten* (waaraan wij toch twijfelen) de vrijheid weder te hebben bezorgd (*).

Het mislukken dezer afleiding (terwijl tevens eene

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 342. II. D. 2. St. bl. 244.

Digitized by Google

Onderwerping des Konings van Ternate.

poging, om de volken van *Mindanão* door godsdienstijver op te ruijen, vruchteloos bleef) bragt den Koning van *Ternate* in eenen zeer moeijelijken toeſtand. Hij kon den oorlog op *Dsjilolo* alléén uit hinderlagen voeren, waardoor zekerlijk eens de Landvoogd zelf met eenige vrouwen bijna opgeligt was geworden, doch dit was een voorbijgaand toeval. AMSTERDAM moest van plaats tot plaats zwerven, en hield dit twee of drie jaren uit. De ellende des lands, hetwelk zoo door zijne troepen als door de vervolgers verwoest werd, deed de aanhangers des Konings weldra aan alles gebrek lijden, en dus beſluiten, hem levend of dood over te leveren. Eerst wilde men den Koning de keel afſteken, en het bloed (te waardig om op de aarde te vallen, volgens den onzinnigen eerbied dezer Koningsmoorders) in een bekken opvangen, doch toen deze aanſlag den Landvoogd bekend gemaakt werd, keurde hij dien hoogelijk af, maar beloofde zijne goedkeuring aan elk, die hem den Vorst levend zou brengen, te zullen betoonen. Daarop begaf zich de Luitenant CROMHUIZEN met eenige manſchap naar eene kleine ligte woning met palmbladen bedekt, alwaar de Vorst, in eene gemakkelijke houding uitgeſtrekt, door de *Hollanders* verrast en ontwapend werd, en zich nu gereedelijk overgaf. Hij werd eerst op het kasteel te *Ternate* gehuisvest, en vervolgens naar *Batavia* gezonden, alwaar hij met den eerbied, aan zijnen rang verſchuldigd, behandeld werd. Doch de Maatſchappij beſchouwde nu zijne landen als verbeurd en van regtswege aan haar vervallen. Reeds dadelijk werd er door den Landvoogd eene uitrusting naar de Noordoostkust van *Celebes*, *Manado*, gezon-

Digitized by Google

den, hetwelk tot het Rijk van *Ternate* behoorde, en waarvan men de ingezetenen thans den eed aan de Maatſchappij deed afleggen. Sommigen echter ſtelden zich te weer; doch de Landvoogd gaf het voorbeeld van moed, door zelf eene verſchanſing te beklimmen, waarop de vijand verſchrikt de vlugt nam. De kleine Rijkjes (niet veel grooter dan *Nederlandsche* Gemeenten) *Goroutalo* en *Limbotte*, gaven zich over, en de hoofden der opſtandelingen vielen nu ook den *Nederlanders* in handen. Zekere Koning BEA verſcheen met wel duizend man en eenige trompetters vrij trotsch voor den *Nederlandschen* bevelhebber, die hem, ten teeken van heerſchappij over een' onderworpene, zijn zonneſcherm voor de voeten deed aan ſtukken breken. Hij ontſnapte echter, en werd niet zonder hevige tegenſtribbeling en een met wanhopigen moed volgehouden gevecht weder gevat, en mede naar *Batavia* gevoerd. Men leide aan *Goroutalo* en *Limbotte* eene ſchatting van timmerhout en ſlaven op. Vervolgens werd bepaald, dat ieder *dorp* eenen eigenen Koning of *Raja* zou hebben. De eilanden *Bangay* en *Gape* waren geheel van bewoners ontbloot; hun Koning was op last uit *Ternate* om 't leven gebragt, en zij waren daarop, volgens hun eigen verzoek, door *Raja* PALACCA naar elders verplaatst.

Dit was de afloop van den oorlog tegen den Koning van *Ternate*, die daardoor volkomen afhankelijk werd van de *Nederlanders*. Hij zelf bleef nog een' geruimen tijd te *Batavia* gevangen. Het regt van leven en dood over zijne onderdanen werd hem ontnomen; men onttrok hem de jaarlijkſche ſchâvergoeding van 12,000 rijksdaalders voor het kappen

Het Rijk van Ternate geheel onder de O. I. Maatſchappij.

Digitized by Google

der nagelboomen; men zou echter den Koning en zijne Grooten trapsgewijs van hunne ſchulden ontſlaan, en hun, *naar dat zij zich zulks waardig maakten*, van tijd tot tijd eenige geſchenken geven. (Deze werden in 1684 op 9150 rijkdaalders voor den Koning en zijne Grooten *te zamen bepaald.*) Uiterlijk liet men het niet aan eerbewijzingen ontbreken, zoo als bij de geboorte en het kort daarop gevolgde ſterfgeval van eenen zoon des Konings. Maar inderdaad oefende men magt uit zelfs over des Konings huisſelijke belangen; men raadde of liever gebood hem ten ernſtigſte, de Koningin (die mede gevangen was) niet te mishandelen, en nam deze zelfs, ook na zijne wederkomst op *Ternate*, in de beſcherming der *Nederlanders*. Immers, in 1683 werd hem de terugtogt naar zijn eiland vergund, waar hij echter voortaan ſlechts als een ſchaduw-koning regeerde.

Aldus was genoegzaam geheel *Celebes* (want door de verovering van *Macassar* had men het zuidelijke gedeelte tot onderwerping gedwongen), benevens *Dsjilolo* en meer andere van *Ternate* afhankelijke landen, wingewesten der *Oostindische* Maatſchappij geworden. Het was bijna gelijktijdig met de toepaſſing van dit nieuwe ſtelſel van landbezitting op *Java* (*).

Karakter van den Gouverneur Padbrugge.

PADBRUGGE werd van *Ternate* naar *Amboina* verplaatst. VALENTIJN, die hem perſoonlijk gekend heeft, verhaalt eenige niet onbelangrijke bijzonderheden van dezen veroveraar des *Ternataanschen* Rijks. In vroegeren tijd was hij met VAN GOENS op *Ceylon*

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 342–352.

Digitized by Google

geweest, en in 1672 naar *Maskate* in *Arabië* gezonden, om aldaar een nieuw verbond met de inlanders te sluiten; naderhand bekleedde hij posten in de *Molukken*, (op *Banda*, *Ternate* en *Amboina*). Hij was niet onbekwaam in de geneeskunde, beminnelijk in den omgang, doch tevens gezet op orde en werkzaamheid, gestreng regtvaardig, en (in de *Oostindiën* voor *Europische* ambtenaars eene dubbelde verdienste) onomkoopbaar. Een *Chinees*, die in eene regtszaak zijne gunstige beslissing zocht, had hem eens door eenig goud, op eene behendige wijze in varkensvleesch verborgen, willen omkoopen; hij weigerde dit standvastig, en even zeer het aanbod eener *Chineesche* weduwe van eene zware som gelds voor het leven van haren ter dood verwezenen zoon. Hij voorzag de hoofdplaats op *Amboina* gedeeltelijk van wallen, poorten en grachten, en bevorderde nog vele andere nuttige inrigtingen, zoo als het aanleggen van dijken, water- en kruidmolens, schutsluizen, steenbakkerijen, een arm- en weeshuis, waterleidingen en beplantingen, terwijl hij, door het graven van kanalen, de gezondheid zoo wel als de gemeenschap bevorderde; iets, 't welk alles onder zijnen opvolger door onverklaarbaren nijd weder vervallen is. Hierbij bezat PADBRUGGE eenen zeldzamen moed, die zich niet enkel op het oorlogsveld toonde. Hij woonde buiten het kasteel, maar toen zich, den 19den Januarij 1687 op *Amboina* eene zeer sterke aardbeving deed gevoelen, nam hij op de vesting, den gevaarlijksten post door de hooge muren, die ook reeds zeer gescheurd waren, zijnen intrek, om dadelijk op alles orde te kunnen stellen, verachtende dus het dringendste levensgevaar, waar het op voldoening van zijnen pligt aan-

Digitized by Google

kwam. Éene feil van hem teekent VALENTIJN op; en dit is opvliegendheid (*hij was*, zegt hij, *aan de haastige kant*) en hij gebruikte ook wel 30, foms 60 flaven, die op *Amboina* voor de Maatfchappij werkten, voor zich, iets, hetwelk zijn opvolger volftrekt niet deed. Maar deze was zeer bemiddeld, PADBRUGGE daarentegen van een gering eigen vermogen, waardoor zijn onbaatzuchtigheid en eerlijkheid in de regtsbediening zoo veel te verdienftelijker wordt (*).

Wat de ftaat van de Godsdienst op *Amboina* betrof, zoo beklaagde men zich omtrent dezen tijd over de laauwheid der Predikanten, aan welke de Maatfchappij toch groote fommen befteedde. Doch deze klaagden juist over fchrale belooning, 't geen den lust tot deze afgelegene posten uitdoofde. Indedaad kwamen weinige of geene bekwame of onbaatzuchtige lieden tot dat einde uit *Holland* over; HAMBROEK, BALDEUS en VALENTIJN zijn uitzonderingen (†).

De Bandaeilanders door eene andere bevolking vervangen.

Het zal den lezer misfchien bevreemden, te midden dezer herhaalde opftanden en oorlogen niets van de *Banda*-eilanden te vernemen, die van den geheelen *Archipel* zich het eerst en het hardnekkigst tegen de *Nederlanders* verzetteden, en in de eerfte jaren der zeventiende Eeuw hun zoo vele moeite brouwden. De reden is, dat deze inlanders bijna niet meer beftonden. De zeer beperkte uitgebreidheid hunner eilanden had zekerlijk velen, naar evenredigheid der geringe bevolking, welke zij flechts voeden

(*) VALENTIJN, II. D. 2. St. bl. 245-249.

(†) *Histoire de la Conquête des Iles Moluques*, T III. p. 350. 351.

Digitized by Google

konden, door het zwaard doen vergaan. De overigen waren, wegens hunnen ontembaren aard, naar elders verplaatst, en door anderen, hetzij *Hollanders*, hetzij *Mestizen* (een gemengd ras van *Hollanders* en inlandsche vrouwen) vervangen. Deze eilanden brengen de beste muskaatnoten voort. De boomen groeijen namelijk uit de pitten, welke een vogel van de grootte eener tortelduif, *de noteneter* genoemd, verslindt en weder uitwerpt; en men meent, dat deze boomen de besten en krachtigsten zijn, en veel spoediger vrucht geven. Van dáár ook, dat later dezelfde maatregel, als op *Amboina* omtrent de kruidnagelen, te *Banda* omtrent de muskaatnoten genomen is, dat die boomen namelijk overal elders zijn uitgeroeid, en dat het verboden is, die ergens te planten dan op het zeer kleine *Banda*. Dit eiland werd daarop van veel belang voor den vreemdeling, die er sluikhandel in muskaatnoten, foelie, heerlijke grijze amber en vederen van den paradijsvogel zocht te drijven. Daar men nu van de bevolking van *Banda* zeker was, werd de bezetting van daar weggenomen, en daarentegen kruisers in de oostelijke zeeën van den *Archipel*, tusschen het eiland *Demmer* en *Nieuw-Guinea* uitgezonden, die op alle vreemde, vooral *Europische* schepen moesten passen, en geene gemeenschap derzelve met de eilanden dulden (*).

Karakter van den Gouverneur van Zijll.

Omtrent gelijktijdig als *Amboina* in het bestuur van PADBRUGGE, mogt *Banda* zich in dat van VAN ZIJLL verheugen. Omdat hij onverbiddelijk was tegen de snood- en luijaards, werd hij door de

(*) *Histoire de la Conquête des Moluques*, T. III. p. 354. 355.

Digitized by Google

zich noemende *burgers* van *Banda* met den nek aangezien; doch hij regeerde met kracht ten voordeele der goeden, en tot ſtraffe der kwaden. Elk, wie naarſtig was, hielp hij voort; anderen wist hij te vinden en te kastijden, ſomtijds min edel met eigene hand door rottingſlagen. Eene vreesſelijke ramp trof hem in 1674; in eene der in deze gewesten zoo vreesſelijke aardbevingen verloor hij zijne vrouw en kinderen, welke de buiten hare oevers getredene wateren wegſpoelden, benevens zijn geheele huis en alle zijne bezittingen, die niet boven in het kasteel waren. Gedurende de *twintig* jaren van zijn bewind op *Banda* als Opperkoopman of Landvoogd, liet hij zijne jaarwedde *geheel* aan zijne zusters kinderen in 't vaderland over, te zamen 12,000 guldens wegens zijne eerſte, en 21,600 wegens zijne tweede bediening. Ook omtrent anderen was zijne mildadigheid ſchier onuitputtelijk. Zelfs zijne geringe oppasſers verzuimde hij nimmer na een' vermoeijenden togt te laven. Daarbij beminde hij vrede, eendragt en goedwilligheid omtrent zijns gelijken (*).

In 1678 vreesde men ook voor eenen oorlog van de zijde van *Raja* SINGA op *Ceylon*. Reeds vroeger hadden er redenen tot misnoegen beſtaan, die wij hier moeten vermelden.

Toeſtand van Ceylon. Nieuwe twisten met Raja Singa.

In 1677 klaagde de Heer HENDRIK ADRIAAN VAN RHEEDE, in een betoog tegen de voortreffelijke *statistische* beſchrijving van *Ceylon*, door VAN GOENS in 1675 aan den Raad van *Indiën* overgeleverd (en waarop wij zullen terugkomen), dat men het eiland, bij oorlog met den Keizer van *Candy*, niet op den

(*) VALENTIJN, III. D. 1. St. bl. 92.

Digitized by Google

duur zou kunnen in bezit houden. Hij beweerde, dat *Raja* SINGA, door zich van 1658 tot 1664, terwijl de *Nederlanders* in *Malabaar* bezig waren, ſtil te houden, een groot bewijs van vredelievendheid had afgelegd. In 1665 ſtonden hem zijne onderdanen naar 't leven, waarop hij de Maatſchappij verzocht, voor hem eenige landen te bewaren. Van deze gelegenheid bedienden zich de *Hollanders*, om vele landſchappen in de zoogenaamde *Benedenlanden* in bezit te nemen. De inwoners werden onder de gehoorzaamheid der Maatſchappij gebragt, doch zonder dat men wilde erkennen, den Keizer van zijn regt op deze landſtreken te berooven. Het *Nederlandsche* gebied werd niet alleen aan de west- maar ook aan de oostzijde des eilands uitgebreid, en de zeehavens *Trinconomale* (*), *Cotjaar*, *Baticalo*, en

(*) „*Trinconomale* (zegt VAN GOENS in zijn voortreffelijk berigt aan den Raad van *Indië* over *Ceylon*, bij VALENTIJN, V. D. 1. St. bl. 219. *en verv.*) mag wel de beste *situatie* van geheel *Ceylon* genaamd worden. Zij is heerlijk en overwenſchelijk: vooreerst omdat de berg, waarmede de baai geſloten wordt, en waarop het *fort* gebouwd is, ongenaakbaar is voor elken vijand, en genoegzaam rondom in zee ligt en de geheele ſtelling beſtrijkt. Op dien berg waren reeds 2000 kokosboomen geplant, en konden er nog wel 8 à 10,000 groeijen, ook kon men er wel 200 koeijen en 5 à 600 ſchapen en bokken weiden; de berg bedekt ook de visſcherij in de ruime baai, die voor alle vijanden geſloten is. De omtrek van *Trinconomale* is de vruchtbaarſte van geheel *Ceylon*, en heeft eene ſchoone rivier, aan welke heerlijk timmerhout valt, en men vindt er ook ſchoone zaailanden, met eene talrijke bevolking." Deze rivier loopt uit in de groote buitenbaai, die voor groote ſchepen toen te ondiep was, doch goed voor mindere vaartuigen. Dit heerlijk oord was reeds vroeger door de onzen op de

Digitized by Google

verſcheidene andere plaatſen, zoo langs de zee als in de binnenlanden, genoodzaakt tot onderwerping. Het eiland was dus rondom als 't ware geſloten, en de Koning in het gebergte genoegzaan gevangen. Men lette zorgvuldig op de boden, die de hoogst misnoegde *Kaja* uitzond, om hulp buitens lands te bekomen; want VAN GOENS had het plan gevormd en genoegzaam uitgevoerd, om de Maatſchappij, door de bezetting eener ſtrook lands rondom de kusten van 12 tot 20 uren gaans breed, meester van het

---

Portugeezen bemagtigd, doch toen aan den Keizer van *Candy*, volgens overeenkomst, ingeruimd. Het land van *Cotjaar*, ten O. aan de overzijde der groote baai van *Trinconomale* gelegen, is vol menſchen, vee en levensmiddelen, en dreef ſterken handel met *Coromandèl;* er werd wel voor 100,000 *pagoden* (dukaten) aan katoenen lijwaten op één jaar ingevoerd, behalve de geſlokene, die nog wel eens zoo veel bedroegen. Ook bragt dit land jaarlijks wel 200 of 300 lasten rijst voor *Coromandèl* en *Jaffanapatnam* voort. Het werd als een ſchiereiland door eene rivier en de zee omſpoeld. Meer zuidwaarts ligt *Baticalo*, reeds in de eerſte togten der *Nederlanders* naar *Ceylon* vermaard, een vlak en vruchtbaar kleiland, behalve de zandige, maar toch ook rijkelijk met kokospalmen en andere nuttige boomen beplantte zeekust. Voorts is het landſchap door verſcheidene riviertjes beſproeid, die zich alle in een groot zeer vischrijk binnenmeir van wel twaalf *Duitsche* mijlen lengte, maar zeer ſmal, vereenigen. Nergens op *Ceylon* is meer wild en gevogelte, dan hier; ook groeit er de rijst en kaneel overvloedig; en op geheel *Ceylon* vindt men nergens meer peper, gember, kardamom en andere geurige vruchten, noch timmerhout voor den ſcheepsbouw. De menſchen vallen hier ook kloek en ſterk. Dus heeft men (zegt VAN GOENS in zijn bovengenoemd berigt bij VALENTIJN, t. a, pl. bl, 223.) hier alles wat op geheel *Ceylon* elders verdeeld is, in een kort beſtek bij elkander.

Digitized by Google

beste en voordeeligste gedeelte te maken, latende het midden en de hoogen schrikverwekkende gebergten en ondoordringbare bosschen aan den Keizer van *Candy* en aan de ruwe, doch vreedzame *Veddah's* (*). Doch men was onstaatkundig genoeg, om de nieuwe onderdanen met ondragelijke lasten en heerendiensten, zwaarder dan die onder den *Raja*, te drukken, zoo dat er reeds in 1668 een opstand rees, echter van weinig belang. Echter het gerucht had deze beweging zoo vergroot, dat er last gegeven werd, om de veroverde landen weder te verlaten, en aan den Keizer over te geven, na dezelve verwoest te hebben. Dit onbedacht en overhaast besluit werd echter spoedig, toen men het onbeduidende des opstands vernam, weder ingetrokken.

De Nederlanders verwekken hem een' mededinger. Bedenkingen tegen de Staatkunde van van Goens. Einde des oorlogs.

Het is natuurlijk, dat *Raja* SINGA, over deze teleurstelling vergramd, de wapenen opvatte. Hierbij kwam eene andere gebeurtenis. De Keizer was oud en kinderloos; men hoopte bij zijn overlijden meester van het gansche land te zullen worden. Tot dat einde werd door zekeren *Cingalees*, die den *Portugeeschen* naam van *Don* JUAN DA COSTA droeg, iemand te voorschijn gebragt, die voor den Prins van *Mandra* moest doorgaan, volgens het gerucht door *Raja* SINGA in zijne kindsheid vermoord, doch (zoo men zeide) door de menschlievendheid van deszelfs zuster behouden, onder de *Veddah's* opgevoed, en op de kust van *Indiën* als pelgrim rondzwervende. Dit *romaneske* verhaal ten minste moest

(*) Zie over deze *Veddah's* VAN GOENS bij VALENTIJN, bl. 208–210. en HAAFNER, *Reize door Ceylon*, bl. VII–X. die, op bijna anderhalve Eeuw afstands, wel overeenkomen.

Digitized by Google

dienen, om de *Hollanders*, bij welken hij eene toevlugt gezocht had (gelijk de *Russische* valſche DEMETRIUS weleer bij de *Polen*), tot Heeren van *Candy*, (zoo als de *Polen* voor eenen tijd lang van *Moskau*), te maken. In 1670 barstte de oorlog uit, doch leverde weinig gebeurtenisſen van belang op. Het was gedurende dezen twist, en misſchien in verwachting van krachtdadige hulp, dat de *Franschen* hier onder LA HAYE verſchenen, doch, gelijk wij gezien hebben, met nadruk terug geſlagen werden. De in geſchil zijnde landen op *Ceylon* werden meermalen genomen en hernomen. In *1679* verliet de wakkere VAN GOENS, die zich misſchien in zijne laatſte jaren wat te veel door eerzucht had laten wegſlepen, het eiland, na een meer dan twaalfjarig beſtuur, en werd (eene zeldzame gunst en een bewijs der hooge achting, waarin hij bij de bewindhebbers ſtond) door zijnen zoon van gelijken naam vervangen. Ook in diens tijd werd de oorlog kruipend voortgezet. VAN RHEEDE, van wien wij dit geheele verſlag, doch zeer verkort en met verzwijging van vele hatelijke aanmerkingen tegen VAN GOENS, wiens gezworene vijand hij was, hebben overgenomen, verklaart zich in zijne *Memorie* zeer ſterk tegen de nieuwe, veroverende ſtaatkunde der Maatſchappij, aan welke hij daardoor het verlies, althans van *Ceylon*, voorſpelt (*). Veel waars ligt ongetwijfeld in deze aanmerking; zonder de uitbreiding van landbezit zou de Maatſchappij die zwermen van dienaren en beambten hebben kunnen misſen, wier winzucht en

(*) VAN RHEEDE bij VALENTIJN, V. D. I. St. bl. 247–273. 283.

Digitized by Google

oneerlijkheid haar eindelijk ten val heeft gebragt. Hij ijverde dus ten ſterkſte voor den vrede. Doch waarſchijnlijk heeft deze wijze van zien hem eenigermate verblind, en onregtvaardig doen worden tegen VAN GOENS. Immers het lijdt geen' twijfel, dat *Raja* SINGA een der ſnoodſte tirannen was, die zijne onderdanen tot wanhoop en opſtand dreef, en zijn eigen' zoon vergiftigde; die de Gezanten, zoo *Hollanders* als *Engelschen*, die naar zijn Hof gezonden werden, niet wilde laten vertrekken, maar gevangen hield. In 1670 toonde een dier *Hollandsche* Afgezanten eene zeldzame kloekmoedigheid. Na een' tijd lang gevangen te zijn geweest, gordt hij zijn zwaard op zijde, groet den Keizer, en trekt, door twee ſlaven vergezeld, rustig voort naar de zijnen. Zulk een moed verbaasde en — behaagde den Despoot. Hij liet hem ongehinderd vertrekken, en zelfs uitgeleide doen. Jammer, dat 's mans naam ons niet gemeld wordt! — Men zal erkennen, dat iemand, die het volkenregt zoo weinig erkent, niet verdient, dat men het omtrent hem in acht neme. Van daar de langdurigheid van dezen ſlependen krijg. Doch in 1678 ſcheen het oorlogsvuur ſterker te zullen ontbranden. De Keizer zond een heir van 30,000 man om *Malvare*, een paar uren ſlechts van *Colombo* gelegen, te bemagtigen; doch zijn' Veldheer, TENNEKOL, liep met 300 zijner beste ſoldaten en eene zware ſom gelds tot de *Hollanders* over, waarop de *Raja* het geheele geſlacht des Veldheers wreedaardig deed ombrengen, maar tevens het beleg opbreken. Kort daarna ontvlugtte de *Cingaleesche* Prins, dien de *Nederlanders* tegen *Raja* SINGA hadden willen opwerpen, en dit ſchijnt de reden geweest te zijn

Digitized by Google

hunner gedurige pogingen tot vernieuwing van den vrede. Herhaalde gezantſchappen werden tot dat einde naar *Candy* gezonden. In 1679 werd nog een aanval op het geleide der aftrekkende gezanten gedaan, bij hunnen overtogt der rivier *Runnel* (die volgens VALENTIJN wel zoo breed is als de *Rhijn*), doch zij werden met verlies teruggeſlagen. In 1680 zond de nieuwe Landvoogd, LAURENS PIJL, die den jongen VAN GOENS kwam vervangen, op nieuw een gezantſchap aan den *Raja*, hetwelk ditmaal, even als twee latere in 1684, ongemoeid terug gezonden werd; ſedert welken tijd de oude Vorst zich ſtil hield, en in 1687, ruim 87 jaren oud, overleed. Hij had zijnen opvolger den vrede met de *Hollanders* aanbevolen, en deze gehoorzaamde dien last ſtiptelijk (*). De geheele kust bleef aan de *Hollanders*, die hierdoor in *Gale*, *Colombo*, *Negombo*, *Jaffanapatnam*, *Trinconomale* en *Baticalo* onwaardeerbare punten tot den handel en zeehavens vonden.

Dood van Speelman. Camphuis wordt Gouverneur-Generaal. Zijn karakter.

Drie jaren vóór *Raja* SINGA was de Gouverneur-Generaal SPEELMAN overleden, in den ouderdom van 56 jaren; een groot man, zoo hij zich zelv' even zeer als den vijand had weten te overwinnen! In zijne plaats werd de Raad van *Indië*, CAMPHUIS, op eene zonderlinge wijze tot Opperlandvoogd benoemd. Hij was een *Haarlemmer*, en in zijne jeugd goudſmids leerling; doch daar dit ambacht zijnen vurigen geest niet bevredigde, ging hij in 1654, 20 jaren oud, als Asſiſtent naar *Indië*, alwaar hij ſpoedig de aandacht van MAATSUIKER trok, die hem

(*) VALENTIJN, t. 2. pl. bl. 198-201. 301-303. DU BOIS, p. 189. 190. 232. 233.

Digitized by Google

die hem achtervolgens tot onder-, opperkoopman en eerſten klerk zijner ſekretarij benoemde. Daarop werd hij lid van het Geregtshof (den Raad van *Indiën*) driemaal achter een Gezant naar *Japan*, en klom in 1677 tot Secretaris van den Raad van *Indiën* op. Als zoodanig verzamelde hij in de Archiven de bouwſtoffen tot zijne Geſchiedenis der ſtichting van *Batavia*, waarvan wij ons vroeger bediend hebben. Toen zich kort na den dood van MAATSUIKER vijf leden van *Indië* tevens moesten verwijderen, bekwam hij een, der openvallende plaatſen als buitengewoon Raad, en werd, bij het vertrek van VAN GOENS, gewoon Raad van *Indië*. Zijne ambtgenooten beminden hem niet, waartoe zijne geringe afkomst, gevoegd bij zeldzame verdienſten en door eigene inſpanning verkregene beſchaving, wel het meest zal toegebragt hebben. Alle de Raden van *Indië* benoemden, na den dood van SPEELMAN, CAMPHUIS, om dat zij dachten, dat niemand der anderen het doen zou, en dus veelligt wel de ſtemgever zelf, wanneer hij zijne ſtem (zoo als zij meende) weg wierp, en niet aan een' gevaarlijken mededinger gaf, te meer kans had op de benoeming. Hoe zonderling vonden zij zich, bij het openen der ſtembriefjes, in die verwachting bedrogen! Het karakter van CAMPHUIS verdient reeds daardoor opmerking, dat de onſterfelijke ONNO ZWIER VAN HAREN, een van *Nederlands* groote ſtaatslieden en puikdichters, hem eene bijzondere levensbeſchrijving waardig gekeurd heeft. Nederigheid, — hij ſchaamde zich zijnen vroegeren ſtaat zoo weinig, dat hij den ſmidshamer tot zijn wapen verkoos, en nog als Opperlandvoogd zijn' ouden meester door eene aanzien-

Digitized by Google

lijke beſtelling beloonde — ſpraakzaamheid, aan deftigheid gepaard, nadrukkelijke handhaving van zijn regt in beſchaafde vormen en zonder opvliegendheid, onbeſprokene reinheid van wandel, — waarin hij vooral bij zijn' voorganger zeer gunſtig afſtak — godsdienſtigheid, zedigheid en opregtheid, waren eenige hoofdtrekken zijner beminnelijke geaardheid.

Oorlog op Java door Sourapati verwekt. Deszelfs afkomst.

Reeds dadelijk na de aanvaarding van zijnen hoogen post werd hij in de onlusten gewikkeld, die een ſlaaf, SOURAPATI genaamd, op nieuw over *Java* bragt. Deze ondernemende man was uit het oostwaarts van *Java* gelegene eiland *Bali* geboortig; zeven jaren oud werd hij, volgens den in zwang zijnden, verfoeijelijken menſchenhandel op *Java* verkocht aan een' *Hollander*, wiens goed vertrouwen, in hem geſteld, hij misbruikte door deszelfs dochter te verleiden. De misdadiger werd in de boeijen geſloten, doch ontſnapte met zestig der zijnen door het vermoorden der wachten. Aan het hoofd dezer lieden doorkruiste hij het land als een roover, doch vestigde eerlang een dorp, alwaar hij zich zoo geducht wist te maken, dat de Regéring hem vergiffenis ſchonk, op voorwaarde, van de Maatſchappij in eene nieuwe *onderneming* te dienen (*).

Onder de broeders van den tegenwoordigen Koning van *Bantam*, die zich door zijne wreedheden

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 123. noemt hem een' weggeloopen ſlaaf van den Opperkoopman KNOL; de ſchrijver van de *Hist. de la Conquête des Moluques*, T. III. p. 367. dien van eenen *Chinees*, wiens harde behandeling hij ontvlugt was. Wij zijn hier CRAWFURD (*Ind. Archipel*, III. D. bl. 348.) gevolgd.

Digitized by Google

zoo gehaat had gemaakt, had er een, POURABAYA, met zijn gevolg, omtrent 3000 man ſterk, onder zekeren *Scheich* JOUSSEF (zoo 't ſchijnt eenen priester of wetgeleerden) de wapenen opgevat. De *Bantammer* Sultan verzocht de *Nederlanders* om hulp, welke hem die volgens het verbond toeſtonden. De *Scheich* werd door den Luitenant VAN HAPPEL, die de *Maleitsche* taal, het *Arabische* ſchrift en de zeden der inboorlingen zeer goed kende, nadat hij eerst door den Luitenant VAN EIGEL geſlagen was, met list gevangen. VAN HAPPEL gaf zich namelijk voor eenen *Arabier* uit, door de *Hollanders* gevangen en weder losgelaten, en ſpeelde die rol zoo natuurlijk, dat de *Scheich* in den ſtrik viel, zich aan de edelmoedigheid der *Hollanders*, die zijnen geloofsgenoot zoo wel behandeld hadden, overliet, en door hen naar de *Kaap de Goede Hoop* werd verbannen, om dat de *Javanen* hem te *Batavia* als eenen heiligen vereerden. De broeder des *Sultans* van *Bantam* verzocht daarop om in onderwerping te worden aangenomen; SOURAPATI, die zich in de *Hollandsche* dienst uitnemend kweet, het land en de volkszeden kende, had hem daartoe overgehaald. Men zond daarop den vaandrig WILLEM KUFFELER met eenen vergiffenisbrief. Indedaad was POURABAYA, die den titel van *Pangarang* of Prins droeg, gereed zich over te geven, en had daartoe, naar 's lands wijze, alle zijne wapenen en die der zijnen reeds bijeen gebonden. Doch de woeste en in alles, wat dezen landaard kenſchetſte, geheel onkundige KUFFELER eischte, dat hij ook zijne *kris* of dolk, iets, 't geen de *Javaansche* Grooten bijkans nooit afleggen, en als een eereteeken beſchouwen, waarvan zij zich ſlechts bij den dood

Nieuwe onlusten in Bantam. Sourapati mishandeld, wreekt zich en vlugt.

Digitized by Google

mogen ſcheiden, mede aan hem zou ter hand ſtellen. De Prins verzet zich: SOURAPATI komt tusſchen beiden, en ſmeekt den vaandrig, door hardnekkig beſtaan op zijnen eisch, de zaak, die zoo gunſtig ſtond, niet te bederven; doch KUFFELER toonde de onverzettelijkheid, doorgaans aan onkundigen eigen, wanneer men hen wil teregt brengen. Hij verlaagde zich tot ſcheldwoorden tegen SOURAPATI. De gevangene zweeg, beloofde gehoorzaamheid, doch wist de zaak ſlepend te houden, en ontvlugtte des nachts met tien of twaalf zijner ruiters. Natuurlijk vloog KUFFELER nu in gramſchap op tegen den *Baliër*, en gelaste hem den prins te vervolgen; doch deze toonde zeer bedaard de onredelijkheid dezer begeerte, en gehoorzaamde niet, daar hij, Luitenant zijnde, den rang boven KUFFELER had. Dit maakte den toorn van dezen nog meer gaande, zoodat hij van ſcheldwoorden tot dadelijkheden kwam, en den door hem verachten inboorling een' ſlag in het aangezigt gaf. Luid riepen nu de troepen van dezen, dat zij niet langer onder eenen Officier wilden ſtaan, die zich aldus liet behandelen. (Want het gevoel van eer omtrent zulke beleedigingen heerscht bij de *Javanen* vooral niet minder dan onder de *Europeërs*.) SOURAPATI, waarſchijnlijk even ziedend van wraakzucht, hield zich op dat oogenblik in; doch, na de zijnen verzameld te hebben, viel hij onverhoeds op de *Hollanders* aan, en doodde volgens VALENTIJN 20, volgens anderen ſlechts vier of vijf man; doch KUFFELER en een aantal der zijnen ontſnapte. Wel beſeffende, dat de *Hollandsche* dienst na deze daad voor hem geſloten was, vlugtte SOURAPATI naar den *Soesoc-*

Digitized by Google

hoenang of Keizer van *Java*, in wiens hij gunst zich door zijne bekwaamheden wist te dringen. Niettemin verzuimde hij geenszins, zich bij zijne vorige Meesters te regtvaardigen. Hij zond een naauwkeurig verhaal van het gebeurde en de aanleiding daartoe aan den Raad van *Indië*, doch dit vond geen' ingang. Het ſcheen te zeer beneden de waardigheid van dezen *Senaat*, eenen weggeloopenen ſlaaf, die zoo vele *Hollanders* van het leven beroofd had, gehoor te verleenen; en in die denkwijze werd men door KUFFELERS invloed op zekeren Raad van *Indië*, BEKEM, op den Directeur-Generaal HURDT, op den Heer TAK, en door dezen ook op den Gouverneur-Generaal verſterkt. Men verdonkerde zelfs het verweerſchrift des mans. CAMPHUIS, toen reeds Opperlandvoogd, had bij zijne overige goede eigenſchappen, het zwak van toegevendheid voor zijne landgenooten tegen over inboorlingen, en in dit geval kostte het der Maatſchappij onnoemelijke ſommen en menſchenlevens, door eenen vierentwintigjarigen oorlog. 1684.

Moord van den Gezant Tak te Kartaſoura. 1686.

De vijand van SOURAPATI, TAK, werd nu als Gezant naar het hof van *Kartasoura* gezonden, om den vlugteling op te eiſchen. Juist deze Heer was het, op wien de Keizer nog van ouds eenen wrok had, wegens eenen kostbaren ſteen, uit zijne kroon vermist, en van wiens ontvreemding men dien bevelhebber niet zonder reden verdacht hield (*). Hij was van een' anderen Gevolmagtigden der *Hollandsche* regéring, JEREMIAS VAN VLIET, vergezeld. Men eischte op hoogen toon het hoofd en den aanhang van SOURAPATI. Doch door de geheime toelating

(*) Zie hier boven, bl. 219. 220.

Digitized by Google

van den Keizer vielen de *Baliërs* ('s mans lotgenooten in zijne ballingschap en in *Hollandsche* dienst), onder SOURAPATI met de wanhopige woede, aan dit volk eigen als het bedwelmd is door *opium*, en onder het moordgeschei van *amok! amok!* op de *Hollanders* aan. Dezen, dus onverwacht aangevallen, verloren alle tegenwoordigheid van geest, en sloegen op de vlugt, doch tot hun ongeluk. De Gezant TAK, de Opperkoopman VAN VLIET, de eerste Luitenant GREVING, nog drie andere Officieren en 67 gemeenen, werden hier omgebragt; sommigen met tien, vijftien, ja twintig wonden door de woedende inboorlingen gegriefd. Twee andere Kapiteins, een Luitenant, en drie Vaandrigs, met bij de 250 man, het overige geleide der Gezanten uitmakende, zagen hier ontroerd van schrik hunne landgenooten, ja de Vertegenwoordigers van den Staat door een aantal van negentig waaghalzen ombrengen! VAN VLIET had TAK geraden om lanciers onder zijne soldaten te mengen, ten einde den vijand in de tusschenpoozen van het laden bezig te houden. Maar TAK verwierp dit voorstel met diepe verachting; hij verfmaadde zijn' vijand (*). Men beweerde, dat SOURAPATI reeds voornemens geweest was zich over te geven, en zijne wapenen zelfs volgens de bovenvermelde gewoonte reeds had zamengebonden, doch door den eersten Minister des Keizers daarvan was teruggehouden, met voorstelling dat hij alsdan een man des doods was, maar daarentegen op een' goeden uitslag kon hopen, wanneer hij zich met de hulp, die de Vorst hem zou geven, te weer stelde.

(*) *Hist. de la Conq. des Moluques*, p. 373.

Digitized by Google

Deze moord, die, in weêrwil der geveinsde bevelen des *Soesoehounangs* aan de *Baliërs*, om de wapenen neder te leggen, deszelfs kwaden wil maar al te zeer toonde, daar de moordenaars, verre van gestraft te worden, aan 't Hof bleven, baarde te *Batavia* groote smart en ontsteltenis. Men was vooral verlegen voor de *Hollanders*, die zich nog in 's Konings hoofdstad bevonden, en die men niet dadelijk durfde terug ontbieden, om niet ook *hun* leven in gevaar te stellen.

Het gelukte hun terug te keeren, maar de *Soesoehounang* werd spoedig gestraft voor zijn deelgenootschap in den moord (die van onzen kant straffeloos bleef, daar men besloot, zijne regtvaardiging te gelooven, en zelfs het oog te luiken voor zijne verzoeken om hulp aan den Keizer van *Menang-Kabou* op *Sumatra*, en aan den Koning van *Siam*). Die zelfde SOURAPATI, die zich zoo diep in zijne gunst had weten in te dringen, beroofde hem van een aantal paarden en kostbaarheden, en vlood naar het oostelijk uiteinde des eilands, naar *Passarouang*, alwaar hij eene onafhankelijke heerschappij vestigde, en den *Soesoehoenang*, naar de verzekering van VALENTIJN, wel eenentwintig zijner beste landvoogdijen hetzij ontnam, hetzij te onbruik maakte. Jaarlijks deed hij eens of tweemaal zware invallen in het land van den Keizer, zelfs tot de hoofdstad *Kartasoura* toe, en sleepte dan wel 2000 vrouwen en kinderen, behalve het vele vee en de granen, met zich, terwijl hij het overige, 't welk onder zijn bereik viel, roofde of verbrandde. De *Soesoehoenang* bragt wel een leger van 100,000 man tegen den opstandeling bijeen, hetwelk hij acht jaren bijeen hield, doch

Digitized by Google

hetzelve kwam in 1696, na SOURAPATI te vergeefs beſtookt te hebben, terug. De *Nederlanders* onderſteunden den Keizer, zoo 't ſchijnt, niet of ſlaauw in dezen oorlog, offchoon dezelve tegen hunnen bitterſten vijand gevoerd werd; want de deelneming des *Matarams* in het gepleegde verraad was hun thans maar al te duidelijk gebleken, en het was hun misſchien niet ongevallig, dat de beide partijen der inboorlingen elkander aldus verzwakten, waardoor zij naderhand te beter tegen de overblijvenden zoude kunnen opwegen (*).

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 123-145. CRAWFURD (III. D. bl. 348. 349) doet de zaak eenigszins in een ander licht voorkomen. Volgens hem zou de *Soesoehoenang op den duur* het met den opſtandeling eens geweest zijn. De Minister, die zekerlijk ook bij VALENTIJN den moord aanraadt, zou eigenlijk SOURAPATI's ſchoonvader zijn geweest, niet de Keizer zelf, op wiens *stellig bevel* hij nogtans bij dien moord te werk ging, terwijl de *geheele bevolking* der ſtad *Kartasoura* de *Hollanders* op het lijf viel. Vervolgens zou de *Baliër* op *raad van den Soesoehoenang* naar het oosten geweken zijn, en aldaar *Banget*, *Probolingo*, *Japan* en *Wirofoulo* benevens *Passourouang* hebben bemagtigd. Hij zou (bl. 415.) de *geheele magt der Hollanders* het hoofd geboden, en zijn nieuwe gebied, *ten spijt van hen*, en *laatstelijk* van den Keizer, twintig jaren hebben in bezit gehouden. Maar waarom zou deze zich dan jaarlijks geregeld hebben laten uitplunderen, en 100,000 man tegen SOURAPATI op de been gebragt hebben? Enkel voor de leus? Dit is toch zeer onwaarſchijnlijk, te meer daar de onzen beweren, dat de regéring van *Batavia* zich gedurende deze onlusten genoegzaam onzijdig hield. En zou ook de *Soesoehoenang* het bezetten van zulk een aanzienlijk gedeelte zijns Rijks gedurende twintig jaren door een' gewezen' ſlaaf, enkel uit haat tegen de *Hollanders*, hebben geduld? Doch ook in het verhaal van VALENTIJN is gene duisterheid, die wij niet hebben kunnen verkla-

Digitized by Google

Het Koningrijk *Bantam* had ook bezittingen op het groote, ten noorden van *Java* gelegene eiland *Borneo* en op *Sumatra*. Dit bragt de Maatschappij (die den Koning van *Bantam* thans zoo goed als leenman beschouwen kon) in nieuwe betrekkingen tot beide die eilanden. De *Bantammer*, nog altijd gebelgd op de *Engelschen*, die zijnen vader bijgestaan en hem belegerd hadden, verdreef hen niet alleen uit zijne hoofdstad, maar ook uit *Sillebar* op de kust van *Sumatra*, alwaar zijn vader hun eene faktorij had ingeruimd. Sedert vestigden zij zich op *Benkoelen*, op de westkust des eilands, een zeer ongezond oord, en niet bijzonder ge-

De Engelschen op Benkoelen in Sumatra.

---

ren. SOURAPATI komt, bij alle zijne woestheid, als een groot man in zijne soort, als de SPARTACUS van het Oosten voor. Hoe zou deze, die in meer dan een geval grootheid van ziel toonde, nu zoo laag hebben kunnen zijn, om zijnen weldoener, zijnen schoonvader, bij wien hij in den grootsten nood eene schuilplaats gevonden had, laaghartig te bestelen, en daarop met eene voorbeeldelooze verbittering twintig jaren lang door vernielende aanvallen zijn Rijk te teisteren, zonder eene oorzaak, die ons niet gemeld wordt? Dit geheele geval vereischt dus nog opheldering. Zoo veel schijnt te blijken, dat de Keizer van *Java*, zijne verpligtingen aan de *Hollanders* hartelijk moede, de snoodste en verraderlijkste middelen niet ontzag, om hen, ook met verkrachting van het volkenregt, te benadeelen, doch den moed niet bezat, om zulks openlijk en op den duur vol te houden, en dat hij daardoor tusschen den krachtigen en zich zelv' gelijk blijvenden slaaf uit *Bali*, die in de nabijheid van zijn vaderland een nieuw Rijk oprigtte, en de Maatschappij, wier ijzeren vuisten hij niet ontsnappen kon, in de klem geraakte, en dat zijne ongelukkige onderdanen, weder zoo als gewoonlijk, voor die halve, weifelende staatkunde moesten boeten.

Digitized by Google

ſchikt voor den handel gelegen, maar vruchtbaar, alwaar het hun in de jongſte tijden gelukt is, muskaatnoten- en nagelplantingen aan te leggen. Doch de *Hollanders* begrepen, dat zij, volgens het regt van verovering niet alleen, maar ook volgens overeenkomſten, nog in 1686 met de inlanders aangegaan, wettige gebieders van de geheele Westkust tusſchen *Sillebar* en *Baros* waren. De vestiging der *Engelschen* te *Benkoelen* en *Bating Kapas* wekte dus de klagten der onzen. Doch daar Koning WILLEM III. (die in 1689 den troon beklom) tevens onze Stadhouder — met een genoegzaam koninklijk gezag — was, zoo had deze zaak geene gevolgen, en de *Engelschen* bleven, meer dan eene Eeuw lang, in het bezit van *Benkoelen*. Burgerlijke onlusten te *Jambi*, op het zelfde eiland, beletteden den handel; een der mededingers was naar *Menang-Kaboe* gevlugt, en had aldus door den Keizer van dat Rijk, die hem zijne dochter ten huwelijk gaf, allen toevoer uit de binnenlanden verhinderd. Het gelukte nogtans eenige jaren later der Maatſchappij, dien mededinger gevangen te nemen, waarop hij naar *Poulo-Ay* bij *Banda* in ballingſchap werd gezonden (*).

De Koning van Succadana onderworpen.

In *Borneo* bezat de Koning van *Bantam Succadana* op de Westkust; een inlandsch Vorst maakte zich daarvan meester, waarop JACHIA (ABOU IL FALAD MOHAMMED) van *Bantam* de hulp der Maatſchappij tegen hem inriep. De *Indische* regéring zond den Heer ROELOF

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. bl. 40. 41. Dat de Keizer van *Menang-Kaboe* den *Hollanderen* niet zeer genegen was, blijkt ook daaruit, dat hij den *Engelschen* het verblijf op *Benkoelen* (niettegenſtaande vroegere overeenkomſten met de onzen) vergunde.

Digitized by Google

GOENS met vier ſchepen derwaarts, die benevens 83 gewapende vaartuigen der *Bantammers* het gezag des Konings op de kust des grooten eilands herſtelde; hoezeer ook een *Engelschman* insgelijks op *Borneo* tegenwoordig was, die echter dadelijk mede naar het gebergte vlugtte. GOENS had zich door een ongeluk den duim afgeſchoten, 't welk hem noopte, het bewind aan den Heer KLAASZOON te laten. De Koning van *Bantam* zond aan de Maatſchappij twee ſchepen met peper ten geſchenke, en erkende, door het aanbieden van aarde op een zilveren ſchotel, dat hij zijn land van de Maatſchappij terug had bekomen. Ook betaalde hij de onkosten, op deze kortſtondige onderneming gevallen (*).

Wij zijn, om de betrekkingen met *Bantam* in eens te vermelden, de tijdorde vooruitgeloopen. Keeren wij thans tot dezelve terug.

Gezantſchap naar Perzië.

Wij hebben gezien, dat de Maatſchappij in vroegeren tijd wegens den prijs der zijde met *Perzië* verſchil had gehad. Deze oneenigheid was gedempt, maar men was toch niet volkomen bevredigd. Men klaagde, dat de *Engelschen* de zijde, goedkooper dan de onzen ontvingen. Er werd dus beſloten, zonder veel dralens, den Heer CAZEMBROOD met drie ten oorloge gewapende koopvaardijſchepen naar *Gamron* te zenden, en nadat deze aldaar nog vijf andere ſchepen, benevens de aldaar zijnde *Hollanders* aan zich getrokken had, nam hij dertien ſchepen der *Indische Mohammedanen* (*Mooren*), en veroverde het eiland 1684.
met de vesting *Kismis*. Men zond tevens een Gezantſchap naar de hoofdſtad *Ispahan*, om de zaak

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 227. DU BOIS, p. 245.

in der minne bij te leggen; doch de *Schach* wilde naar geene voorwaarden hooren, voor dat de genomene ſchepen teruggegeven waren, en het eiland ontruimd zou zijn, hetgeen dan ook gebeurde. CAZEMBROOD overleed hier, alsmede de Gezant VAN DEN HEUVEL; het gelukte den Heer HERBERT DE JAGER, die de talen van het Oosten magtig was, de zaken weder eenigermate te ſchikken, waarop de buitengewone Raad van *Indië*, JOHAN VAN LEENEN, en de Directeur JOANNES KEYTS naar *Perzië* werden gezonden, om in een plegtig gezantſchap de vriendſchapsbetrekkingen met den *Sophi* te vernieuwen. Deze reis biedt, zoo wel ten aanzien onzer betrekkingen tot *Perzië*, als van de kennis der zeden en gewoonten van dat Rijk, eenige belangrijke bijzonderheden aan.

Gunſtig onthaal der Hollanders ten Hove.

Den 5den October 1689 van *Batavia* vertrokken, kwam het Gezantſchap den 31ſten Januarij 1690 met twee ſchepen te *Gamron* ten anker. Het onthaal aldaar van den *Perzischen* Landvoogd met eereſchoten uit klein geweer en geſchut, geſchenken, vuurwerken enz. was koninklijk. Daarop werd de reize te land naar de hoofdſtad *Ispahan* begonnen. Wegens de hitte moest men des nachts reizen; desniettegenſtaande bezweken er vele perſonen, tot het Gezantſchap behoorende, onder deze drukkende luchtſtreek, en de bezwaren van het overtrekken der bergen. VAN HOORN, Geheimſchrijver van het Gezantſchap, de Directeur KEYTS en zekere ARNOLD VAN DEN HORST ſtierven onderweg, en meer anderen te *Ispahan*, alwaar men, na eene luisterrijke ontvangst in de ſtad *Laar*, op den 13den Julij binnen trok. De intogt in *Perzië's* hoofdſtad was weder geſchikt, om van

Digitized by Google

de *Nederlandsche* magt bij deze prachtlievende volken een groot denkbeeld te geven. Vooruit gingen vier olifanten met hunne geleiders (*Karnaks*) op dezelve, en gedekt met roode ſcharlaken dekkleeden, met gouden kanten omzoomd. Daarna volgden zes handpaarden met gouden toomen en kostbare zadels, geborduurd en met goudkanten belegd; twee trompetters met zilveren trompetten en prachtig gekleed, even als de ſerjant van de lijfwacht, twee tolken, vierentwintig loopers; de Gezant in 't rood goudlaken en op een zwaar met goud opgetuigd paard gezeten, en gevolgd door de perſonen tot het gezantſchap behoorende, wier paarden mede groote pracht vertoonden. Deze ſtaatſie miste bij de *Perzianen* hare uitwerking niet. Bij het gehoor der Gezanten gaf de Koning hun den voorrang boven alle andere, zoo *Fransche* als *Turksche*, *Arabische*, *Turkomansche*, *Tartaarsche* en *Mongoolsche* (*), en dus van alle naburen. De Heer VAN LEENEN werd het eerst van die allen bij den *Sophi* toegelaten, hoezeer de Afgezant eener *Christen*-Mogendheid, en bleef, terwijl de brieven der Maatſchappij in een' zilveren ſchotel bij den *Schach* werden binnen gebragt, eene geruime poos bij denzelven alléén. De geſchenken beſtonden deels in ſpecerijen uit de *Molukken*, waarvan de Maatſchappij het uitſluitend eigendom had, deels uit *Japansch* verlakt werk, *Chineesch* porcelein, en *Europische* fabrijkgoederen, zoo als ſpiegels met vergulde lijsten. De pracht, aan den kant des *Perzischen Sophi's* bij den

(*) VALENTIJN noemt ook nog *Gordiaansche* en *Babylonische*. Ik beken niet te begrijpen, wie deze geweest zijn.

Digitized by Google

maaltijd ten toon gefpreid, gaat alle befchrijving te boven. Nog vier malen had de Gezant gehoor. Bij eene dezer plegtigheden zagen zij de fchrikkelijke uitwerkfelen van het Oosterfche *Despotismus*. De Koning, niet weinig befchonken zijnde, eischte in zijne bedwelming het hoofd van een' der Grooten des Rijks op een fchotel. Hij werd gehoorzaamd. Op een' anderen tijd deed hij een' zijner zonen onthoofden, omdat de *starren*, zoo hij meende, hem onheil van dezen voorfpelden. Omtrent de *Nederlanders* was de *Schach* nogtans zeer wel gezind; hij deed op lijfftraf verbieden, dat iemand hun eenige reden tot misnoegen geven zou. Onder vele kostbare tegengefchenken, die zij ontvingen, was een rijk *Perzisch* gewaad, een fabel met goud en edelgefteenten bezet, en een *Arabisch* paard met een' gouden toom voor den Gezant.

Komst te Ispahan. Schildering dier ftad.

De befchrijving, die de Gezanten van *Ispahan* (bij VALENTIJN en DE BRUIN gedurig *Spahan* genoemd) geven, is minder fchitterend, dan die bij vele andere Schrijvers der zeventiende Eeuw. De huizen, door de geheele ftad heen, waren ellendig, alle van klei opgehaald, en ook met daken van dezelfde ftof. Er was zelfs geen hout aan, dan de deuren en venfters. De ftraten waren ongeplaveid en vol kuilen, gevaarlijk voor menfchen en paarden, zoodat zij des nachts niet te berijden of te begaan waren. Door de hooge ligging kon het er, niettegenftaande de zware zonnehitte, des winters ongemeen koud zijn, zoo dat er zelfs verhaald wordt van even felle nachtvorst als in ons vaderland, en van eenen fneeuw die vele der ellendige huizen van *Ispahan* deed inftorten (Januarij 1691), waarbij 400 menfchen het

Digitized by Google

leven zouden hebben verloren; ook de *Nederlanders* ontſnapten te naauwernood dit gevaar. Aan den anderen kant erkende het Gezantſchap, dat *Ispahan* allerlei goederen, hand- en kunstwerken in overvloed en de rijkſte verſcheidenheid opleverde, dat de vruchten er rijkelijk waren, en men er uitmuntend vee had.

Na een verblijf van vijftien maanden te *Ispahan*, vertrok het Gezantſchap den 18den October 1691, na vijf dagen te voren eenen brief des *Sophi's* aan den Gouverneur-Generaal CAMPHUIS te hebben ontvangen, waarin deze genoemd werd: „Opperbe„velhebber van de hooge en magtige *Hollandsche* „Natie, en Beſtuurder van de Koninklijke regéring „der landen van *Batavia*, *Japara*, *Macassar*, *Suma„tra*, *Paliacatte*, *Ceylon*, *Bouton*, *Amboina*, *Ban„da*, *Ternate*, *Solor*, *Timor*, *Malacca* en andere ei„landen beneden den wind." Hij zeide daarin met *Oosterschen* ophef; „dat die magtige bevelhebber 's „Konings vermogen erkende, als wel geneigd en ge„ſchikt tot den voortgang van alle zijne voornemens „en begeerten," en ſchold voorts den *Hollanders* de aan tollen verſchuldigde ſom van 14,400 *tomans* zijde kwijt. „De Gezant," dus luidde de brief verder, „heeft de eer gehad en is verhoogd geworden „met zijn hoofd te genaken aan ons Koninklijk pa„leis, en te buigen voor onzer Majesteits troon, en „te zitten in onze verheerlijkte vergaderzaal." Deze zelfverbeelding kon de Gezant den *Sophi* voor het vrijſchenken der uitgaande regten ligtelijk gunnen.

De terugreize vinden wij uitvoeriger dan de heenreis beſchreven. Het Gezantſchap moest ook nu weder hooge, ſteile en nu en dan zelfs gevaarlijke ber- Terugreis door Perzië. Afdoening der geſchillen.

Digitized by Google

gen over, waarop het met vele moeijelijkheden te wörſtelen had, en die, volgens hetzelve, door een moorddadig en wederſpannig volk bewoond werden (reeds ALEXANDER vond hier bij den overtogt van 't gebergte tusſchen *Perzië* en *Medië*, hevigen tegenſtand van de ruwe, doch dappere bewoners). Voorts was het land zeer boschrijk en tamelijk bevolkt; althans men vindt dikwerf van fraaije en digtbelommerde plaatſen gewaagd, terwijl volgens de nieuwere reizigers het land ſchrikkelijk kaal, open en woest is. Dit zijn de gevolgen der burgeroorlogen en der regéringloosheid, die gedurende meer dan vijftig jaren na den val der *Sophi's* — wier *Despotismus* geſtreng, maar over 't algemeen voor het land niet ongunſtig was — zijn gevolgd. De bouwvallen van *Persépolis* moest men aan de linkerhand laten liggen; de ſpoed der *Nederlanders* vergunde hun tot hun leedwezen het onderzoek daarvan niet, maar zij kwamen aan het beroemde *Chiras*, 't welk zij verkeerdelijk voor het oude *Susan* hielden, hetgeen veel meer westelijk ligt. De wijn dezer plaats is vermaard; ook de vrouwen, die, (in *Perzië*) den naam *der schoonste van den Aardbodem* hebben, doch de Gezant kon, doordien zij van het hoofd tot de voeten geſluijerd waren, de waarheid daarvan niet ontdekken; *ook was*, zeide hij, *zijne nieuwsgierigheid zoo groot niet, om dit te onderzoeken.* Onder de bijzonderheden, die ik niet weet dat bij andere reizigers vermeld zijn, behoort het verhaal van eene ſteenen gemetſelde kolom, 30 voet hoog, en geſchikt om kinderen, die hunne ouders ongehoorzaam waren en met een touw naar boven gehaald werden, van daar te pletter te werpen, en

Digitized by Google

waarvan de ſtichter het eerſte voorbeeld zou hebben gegeven aan zijnen eigenen zoon. Na eene reis van zes weken (van 18. November tot 30. December) kwam men weder te *Gamron*. Door een' geheel onbegrijpelijken misſlag noemt de Schrijver van het gezantſchapsberigt een' naburigen berg den *Ararat*, waarop de Arke van NOACH is neergedaald, een berg, die vele honderd uren van daar in *Armenië* (thans in het *Russische* gebied) ligt. Bij *Gamron* wordt een merkwaardige banaanboom vermeld, die zijne neêrhangende takken weder wortel in den grond deed ſchieten, en dus een bosch had gevormd, onder welks digte lommer zich wel vierhonderd menſchen voor den regen hadden kunnen bergen.

Eerst in 1694 werd het verdrag wegens de zijde tot wederzijdsch genoegen geſloten, en daarmede deze langgerekte en verdrietige zaak afgedaan (*).

Gezantſchap aan den grooten Mogol Aureng Zeb.

Gelijk de *Nederlanders* in *Perzië* dus wel ontvangen werden, was dit ook, hoewel in minderen graad, het geval met AURENG ZEB reeds vroeger geweest. Daar de invloed van dezen veroveraar op de zaken van het *Indische* ſchiereiland thans eerst begint, zullen wij bij deze gelegenheid ook van het gezantſchap gewagen, aan den Koning afgevaardigd, onder den Heer DIRK VAN ADRICHEM, beſtuurder der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij te *Suratte*, een regtſchapen en verſtandig man, en die in deze zending wel ſlaagde, namelijk om zich onmiddellijk aan den *Mogol* te doen kennen, en daardoor deszelfs Stadhouders te beletten, den handel zwarigheden in den weg te leggen. De geſchenken beſtonden in kostbaar ſcharlaken, *Venetiaansche* ſpiegels

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. bl. 249-268.

Digitized by Google

(destijds voor de besten gehouden), *Chineesche* en *Japansche* kostbaarheden, waaronder een palankijn en een troon, om in het veld op te slaan. Niettegenstaande 's Konings trotschheid, en schoon hij VAN ADRICHEM, volgens de gewoonte der *Mogols*, om hunne grootheid te toonen, zoo laat als mogelijk gehoor gaf, bekwam deze echter nog vóór AUREUNG ZEBS geloofs- en misschien stamgenooten, de *Tartaarsche* Vorsten van *Samarkhand* en der *Usbeks*, gehoor. Men bekleedde den Gezant met plegtgewaden, en hij ontving zulk een eerekleed en eenen dolk met juweelen omzet voor den Gouverneur-Generaal als tegengeschenk. De bijgevoegde brief, van den *Stadhouder Gods*, *den Beschermer des Mohammedaanschen Geloofs en Omringer der wereld*, uitgevaardigd aan de Stadhouders van *Bahâr*, *Bengale* en *Orixa* (ten noorden van *Coromandèl*) bevatte den last, om den *Hollanderen*, *die voor zijner Majesteits troon*, *welke de volkeren in rust overschaduwt*, *verschenen waren*, bij hunnen handel geene zwarigheden in den weg te leggen, nadat zij de bepaalde tolregten zouden voldaan hebben. Men zou hun den uitvoer van katoenen lijwaten, suiker, salpeter, was, zijde en andere goederen, vrijelijk toelaten; men zou hunne goederen niet mogen aanslaan, noch met de betaling der schulden vertoeven. Zij zouden voorts vrijelijk door 's Konings Staten mogen reizen (*). (De invoer der onzen bestond in koper, lood, specerijen uit *Ceylon* en de *Molukken*, peper, aloëhout, ivoor enz.)

(*) *Voyages de* BERNIER, Amst. 1724, T. I. p. 170-176. VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 260-262. 265.

Digitized by Google

Toen AURENG ZEB dit bevelſchrift gaf, was hij nog ſlechts van het noorden des *Indischen* ſchiereilands meester, en bepaalden zich zijne bezittingen aan de kust tot *Bengale* en *Orixa* (waar hij den *Nederlanderen* vrijheid verleende) ten oosten en *Guzurate* ten westen. Zijne groote magt kon zelfs niet beletten, dat een zijner hofbedienden de magtige koopſtad *Suratte* (1664) plunderde en verbrandde, waarbij de *Engelsche* en *Nederlandsche* faktorijen ontzien werden, ſchoon de laatſte ſlechts 120 man in dienst had tegen 12,000 inlanders. In de binnenlanden van het ſchiereiland waren nog de twee magtige Rijken *Golconda* en *Visapour*, en het was de inneming van dezen en daardoor de vereeniging van geheel *Indostan* onder de kroon der Mogols, waarmede zich AURENG ZEB voortaan bezig hield, en waartoe hij zulk een groot leger onderhield, dat, wanneer hij opbrak, 120 olifanten en 1400 kameelen vereischt werden, om de tenten en bagaadje te vervoeren.

Verovering sontwerpen van Aureng Zeb.

Omtrent dezen tijd verloor dus de Maatſchappij genoegzaam den handel, althans de meeste voordeelen, van *Golconda*. Wij hebben gezien, dat alhier reeds in 1661 handel beſtond, in welk jaar de eerſte faktorij of het eerſte kantoor is opgerigt. Reeds veel vroeger, omſtreeks 1606, beſtond in dit Rijk, te *Mazulipatnam*, een kantoor, niet opgerigt maar bevestigd door PAULUS VAN SOLT, die geene mindere regten dan $3\frac{1}{2}$ ten honderd voor de inkomende en 16 voor de uitgaande goederen kon erlangen. Aan dit kantoor bleven ſedert altijd *Nederlanders* verbonden, gelijk wij bij het verhaal der daden van VAN DEN BROEK hebben gezien, hoezeer onder allerlei moeijelijkheden; want ſchoon de Koning van *Gol-*

Betrekkingen tot Golconda. Aureng Zeb bemagtigt hetzelve.

Digitized by Google

conda in 1619 den gunstbrief, die aan de *Nederlanders* voor 25,000 guldens vrijheid van handel verleende, vernieuwde, zoo moesten zij toch voor eenen tijd de ſtad ruimen; in 1624 werd zelfs het Opperhoofd ABRAHAM VAN UFFELEN met ſtokken doodgeſlagen, en in 1629 de *Hollanders* gedwongen, op hunne ſchepen te vlugten. Doch het taaije geduld onzer landgenooten ſtond alle die bezwaren door, en in 1676 ſcheen hetzelve met eenen gelukkigen uitſlag te zullen worden bekroond. De Koning van *Golconda* kwam met een' grooten ſtoet zelf te *Mazulipatnam;* de geſchenken, die men hem en zijne echtgenoote deed, waren inderdaad koninklijk, en bedroegen 66,000 guldens. Hij ſchonk toen de jaarlijkſche ſchatting van 25,000 guldens, den tol van *Sadraspatnam*, die jaarlijks 4000, en de tollen van *Palial* en *Bimilipatnam* (alle kantoren der Maatſchappij) die te zamen 5500 guldens bedroegen, geheel kwijt. Alle *Nederlandsche* ambtenaars en vrouwen werden zoo door den Koning als door de Koningin zeer vriendelijk ontvangen en begiftigd. De Koning had namelijk begeerd, eens eenige *Hollandsche* vrouwen te zien, die hier eenige jaren te voren nog zulk eene zeldzaamheid waren, dat de Maatſchappij 50 rijksdaalders *premie* voor de perſoon gaf. In 1678 kwam de Koning weder te *Mazulipatnam.* De Vorst was tot de voeten toe in 't goudlaken gekleed; zijn kleed, zijn tulband en gordel, zijne armen, duimen en vingers waren alle zeer digt bezet met paarlen, verbazend groote diamanten, robijnen, ſmaragden, turkozen, ſafieren en andere edelgeſteenten; immers, aan alle deze geſteenten, vooral aan diamanten, is *Golconda* zeer rijk. Men begroot-

Digitized by Google

te zijne ſchatten op 190 Millioenen guldens *in geld*. Doch deze heerlijkheid zoo wel als die vriendſchap was kort van duur. De *Nederlanders* kwamen aan eenen zaakbezorger des Konings, die door deszelfs knevelarijen in het naauw gebragt was, een Millioen aan opgeſchoten gelden te kort; de Koning van *Golconda* had hun den afſtand van *Paliacatte* en vele andere plaatſen tegen eene jaarlijkſche gift van 3000 dukaten beloofd; doch op aanzoek der *Braminen* trok hij die belofte in, en weigerde de ſchade, door zijnen zaakbezorger geleden, te boeten. De *Hollanders* ondernamen daarop een gewaagd ſtuk; met 400 der hunnen, en 60 *Cingaleezen* (*Ceylonners*) verzamelt het Opperhoofd PIT alle de kooplieden onzer 1686.
Natie te *Mazulipatnam*, drijft alle de *Mohammedanen* en *Hindoes* (de geheele bevolking) uit dezelve, verſterkt de ſtad, bemagtigt eene waterplaats buiten de muren, en geeft haar niet over, dan tegen eene belofte van 120,000 dukaten jaarlijks uit hare inkomſten voor de geledene ſchade. Doch de val des Konings, die op zijne vernedering volgde, vernietigde deze overeenkomst.

De Koning van *Golconda* werd voor 1,800,000 1687.
pagoden (omtrent zoo vele dukaten) ſchatpligtig aan den onweêrſtaanbaren AURENG ZEB, die ook *Visapour* reeds overwonnen had. Deze last (het dubbelde van 't geen zijn' vader opgelegd was) drukte hem zoo zwaar, dat hij eenigen tijd de voldoening achterliet, waarop in 1687 *Golconda* met het kasteel werd ingenomen; de rijke Vorst, te voren in goud en edelgeſteenten gekleed, moest nu voor dien geweldenaar als een worm in het ſtof kruipen, en werd in eene vesting geplaatst, waar men hem door langzaam vergif van kant maakte.

Digitized by Google

Van Rheede vestigt den hoofdzetel der Maatschappij op Coromandèl te Negapatnam.

Deze gebeurtenissen stremden den handel aanmerkelijk; de *Mongoolsche* soldaten beroofden eene *Nederlandsche loge* (eene kleinere soort van faktorij) te *Nagelwanse*, en dit alles deed op middelen tot herstel denken. De Heer VAN RHEEDE werd van wegen Bewindhebberen naar de kust van *Coromandèl* gezonden, om de vervallene zaken te herstellen. Hij was reeds in 1684 door de kamer der Zeventienen aangesteld, om op *Ceylon*, *Bengale*, *Coromandèl* en te *Suratte* den staat van zaken op te nemen. Het nieuwe stelsel van landbezit en verovering begon reeds vruchten te dragen. Het groot aantal ambtenaren, die hetzelve vereischte, kostte niet alleen veel aan bezoldingen, maar nog meer aan ongeoorloofde winsten ten koste der Maatschappij. Dit begon de aandacht van het Bestuur in 't vaderland te wekken. VAN RHEEDE kwam dus in 1687 op *Coromandèl*, om de ongetrouwe bedienden (die welligt door verwijdering van den hoofdzetel des Bewinds hier het talrijkst waren) te straffen of te verplaatsen. Hij hield eenige jaren op deze kust zijn verblijf, om er de noodige verbeteringen aan te brengen, en daar het hem bijzonder te *Negapatnam* behaagde, deed hij aldaar een kostbaar kasteel bouwen, en verplaatste den hoofdzetel der Maatschappij op die kust van *Paliacatte* (te voren de hoofdplaats, ten noorden van *Madras*) derwaarts. *Negapatnam* heet eigenlijk de *slangenstad*, en is van veel belang door hare ligging bij den mond der rivier *Cavery*, die eene der aanzienlijksten is van het westelijke schiereiland, en den handel tot in *Maissour* toe bevorderen kon; ook was de nabijheid van belang, terwijl *Paliacatte* veel verder af lag. Het bouwen eener sterkte was hier dus geene vergeefsche uitgave,

Digitized by Google

hoewel HAAFNER beweert, dat dit kasteel, midden in de ſtad gelegen, van geen het minſte nut ter verdediging is, en nogtans over de *zestien tonnen gouds* had gekost. Het werd voor de ſterkſte *Hollandsche* vesting in *Indië* gehouden, had vijf punten of bolwerken naar de vijf zinnen genaamd, en was dus een geregelde vijfhoek, even als het kasteel van *Antwerpen*.

Verval van den handel op Coromandèl.

Maar al deze ſchitterende luister kon den ſlag niet herſtellen, dien de beroerten en oorlogen onder AURENG ZEB den handel toegebragt hadden. Hij verviel op *Coromandèl* langs zoo meer, en was in 1709 zoo diep gezonken, dat men de goederen, van daar te *Batavia* komende, met twintig ten honderd verlies aanbood. Immers, na den dood van AURENG ZEB, die in 1708, na eene bijkans vijftigjarige Regéring, overleed, hielden zijne zonen niet op, zich onderling, en tevens het land te verſcheuren (*).

Nieuwe oorlog met Frankrijk. Verovering van Pondichéry.

Ondertusſchen was, na den te *Nymegen* in 1678 geſlotenen vrede met *Frankrijk*, en na het twintigjarige Beſtand van 1684, door de onverzadelijke heerschzucht van LODEWIJK XIV. in 1688 een nieuwe oorlog met dat Rijk uitgebroken. Dezelve bepaalde zich niet tot *Europa*. Zes *Fransche* ſchepen onder DU QUESNE (den waardigen mededinger van DE RUITER in deszelfs laatſten zeetogt), verſchenen in de wateren van *Ceylon*, en namen de ſcheepjes *Montfoort* en *Mijdrecht* weg, doch werden door LAURENS PIT, den veroveraar van *Mazulipatnam*, zoodanig geſlagen, dat zij in alle haast hunne ankers kappen, en de ruimte moesten kiezen. Dit bemoe-

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 268. V. D. 1. St. bl. 5. 61. 63-69. 70. HAAFNER, *Reize van Madras naar Ceylon*, bl. 2.

Digitized by Google

digde de *Hollanders* tot eenen aanval op de hoofdplaats der *Franschen* op de kust van *Coromandèl*, *Pondichéry*. Nadat namelijk de *Franschen* onder LA HAYE door VAN GOENS geslagen waren, en nu, van *Trinconomale* verdreven, geene veilige haven meer op de kust hadden, hadden zij in wanhoop de *Portugeesche* stad *St. Thomé* aangetast, die in 1662 door den Ko-
1672. ning van *Golconda* was ingenomen. Het gelukte hun, deze vesting stormenderhand in te nemen, doch de inlanders riepen de bezitters van *Ceylon*, de *Nederlanders* te hulp, die, met hen vereenigd, in 1674 de stad hernamen. De moedige *Franschman* MARTIN herzamelde het overschot dezer volkplanting en der voormalige *Fransche* bezettelingen van *Trinconomale*, en bevolkte daarmede het plaatsje *Pondichéry*, hetwelk hij van de inboorlingen kocht, en allengs tot een stadje van eenig belang verhief. Nog geene twintig jaren had het bestaan, toen de *Hollanders*, nu weder met de *Franschen* in oorlog, het kwamen aantasten. Eerst had men de *Indianen* daartoe willen nopen; doch dezen weigerden zulks, omdat zij het ter goeder trouw aan de *Franschen* verkocht hadden. De *Ne-*
1693. *derlanders* namen dus zelve, na een kort beleg, deze bezitting in, en hoopten daardoor de *Franschen* geheel uit *Indië* te verdrijven, doch dit mislukte. Bij den *Rijswijkschen* vrede in 1697 werd *Pondichéry* teruggegeven, en verhief zich omtrent de helft der achttiende Eeuw tot eene grootheid en luister, die zelfs het *Engelsche Madras* deed tanen, en deze bezitting voor de wapenen van *Frankrijk* deed bukken. Thans echter is de plaats weder tot een nietsbeduidend stadje vervallen (*).

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. bl. 69. RAYNAL, T. II. L.

Digitized by Google

Terwijl dit in *Oostindië* gebeurde, tastte LODEWIJK XIV. van zijnen kant onze *Westindische* volkplanting *Suriname* aan. Hier waren echter zeer belangrijke veranderingen voorgevallen, tot wier verhaal wij thans moeten overgaan.

Vernietiging der oude en vestiging eener nieuwe Westindische Maatschappij. Veranderingen in Suriname.

De *Westindische* Maatschappij was nu zoo diep in verval geraakt, dat zij, wel verre van uitdeelingen te kunnen doen, zelfs geene interessen kon betalen van hare opgenomene kapitalen. Reeds in 1667 wilde men de goederen en het octrooi der Maatschappije verkoopen. Vergeefs. De Staten moesten voor haar zelfs borg blijven, om niet aan de *Zweedsche Afrikaansche* Maatschappij, aan welke zij eene ton gouds schuldig was, te schande te worden. De vrije handel op *Brazilië* ging te niet, daar de *Portugeesche* inwoners natuurlijk liefst van hunne stamgenooten in het Moederland kochten. Men had wel, tegen den volkomenen afstand van *Cochin* en *Cananoor*, en om de *Westindische* Maatschappij door den zouthandel te *St. Ubes*, waaromtrent men een zeer voordeelig verdrag sloot, om hoog te helpen (*), drie Millioenen guldens aan *Portugal* kwijtgescholden; doch ook dit baatte niet; de verachtering was te groot. De schuld der Maatschappij bedroeg zes Millioenen; en daar zij niet eens dertig ten honderd waarde daarvoor bezat, werd het gevaarlijke en in onze Eeuw in 't groot herhaalde voorbeeld gegeven,

---

IV. Ch. 5. 7. SAALFELD, *Geschichte des Holländischen Kolonialwesens in Ostindiën*, I. B. f 159.

(*) Zie dit verdrag hoofdzakelijk bij WAGENAAR, XIII. D. bl. 378. 379. Het was eene soort van alleenhandel in zout voor *twintig* jaren, niet alleen ten aanzien van de andere Natien, maar zelfs van *Nederlanders* buiten de Maatschappij.

Digitized by Google

van de renten der ſchuld te *tiercéren*. Met groote moeite werd een kapitaal van 630,000 guldens, waaronder ſlechts 120,000 guldens aan baar geld, bijeengebragt, en daarmede in 1674 eene *nieuwe Westindische Maatschappij* op eene veel kleinere ſchaal opgerigt, die ſlechts den uitſluitenden handel op de Westkust van *Afrika*, op *Essequebo* en *Curaçao* in *America* zou bezitten. De vaart op alle andere plaatſen, die onder het octrooi der oude Maatſchappij behoorden, werd voor alle de ingezetenen der Republiek opengeſteld. Hiertoe behoorde dus ook *Suriname*. In 1682 werd nogtans deze Kolonie door *Zeeland* aan de nieuwe *Westindische* Maatſchappij verkocht voor de ſom van 260,000 guldens. In het deswegens uitgevaardigde octrooi worden belangrijke beginſelen van Staatshuishoûkunde ontwikkeld. Men ſtelde daarin vast, „dat *Suriname* binnen eenige ja„ren tot eene belangrijke volkplanting zou kunnen „worden gemaakt, doch niet, dan wanneer de on„dernemer zich in den beginne groote kosten ge„trooſtte; dat eene Kolonie noodzakelijk in de ge„boorte moest ſmoren, indien men de volkplan„ters in den beginne te zwaar belastte, in plaats „van hen te onderſteunen, en door ſtellige voor„regten tegen toekomende bezwaren te waarborgen, „zonder hetwelk de aanwezige kolonisten onder„drukt, en allen, die anders lust zouden gevoe„len daarin deel te nemen, afgeſchrikt werden." Daar nu de *Westindische* Maatſchappij zich genegen getoond had, op zulk eenen voet de Kolonie *Suname* te ontginnen, en dewijl men de groote voordeelen in aanmerking nam, die dezelve door bevordering van handel, zeevaart en ſcheepsbouw aan het va-

Digitized by Google

derland kon toebrengen, zoo werd, behouden de regten der bezitters, de Kolonie aan de W. I. Maatschappij afgestaan. Doch reeds in het volgende jaar begrepen de Bewindhebbers, zekerlijk wat laat, dat de toepassing der beginselen, door de Staten in de inleiding tot hun octrooi opengelegd, hun te zwaar zou vallen bij hunne zeer bekrompene geldmiddelen. Dus werd een derde van *Suriname* aan de stad *Amsterdam*, en een ander derde aan CORNELIS AARSSENS, Heer van *Sommelsdijk* (beide volgens den koopprijs des vorigen jaars) afgestaan; het overige derde behield de Maatschappij, en het geheel der drie bezitters droeg den naam der *Societeit van Suriname*, doch alles onder de opperheerschappij van den Staat (*).

Aarssens van Sommelsdijk, Landvoogd van Suriname.

De *Zeeuwen* waren zoo beducht, dat immer iemand van de *Roomsche* Godsdienst aan het Bestuur der Kolonie zou komen, dat zij hunne toestemming tot het verdrag niet gaven, dan op voorwaarde, dat niemand van die gezindte ooit deel in de genoemde *Societeit* zou bekomen. In het zesde Artikel der overeenkomst werd bepaald, dat de Heer VAN SOMMELSDIJK, volgens zijn aanbod, Landvoogd van *Suriname* zou zijn, doch zonder eenige jaarwedde; die post zou ook bij voorkeur op zijne erfgenamen overgaan. Hij nam driehonderd man krijgsvolk derwaarts mede, kwam er in 't begin van 1684 aan, en maakte terstond vele verordeningen tot algemeen genoegen. Immers, de volkplanting was bij zijne

(*) WAGENAAR, t. a. pl. en bl. 380-382. *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 131-133. 160-164. HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 623-645. (het geheele octrooi).

Digitized by Google

komst nog in een' jammerlijken ſtaat. Het vlek *Paramaribo* beſtond uit ſlechts zeven- of achtentwintig huizen, meest herbergen, waar ſluikhandel gedreven werd. De plantaadjen werden meerendeels niet door eigenaars, maar door vreemde, grootendeels *Engelsche* Directeurs, beſtuurd. De planters waren zoo verwilderd, dat zelfs (zoo men verhaalt) de namen van regt en geregtigheid niet meer onder hen werden gehoord. De ſoldaten waren zonder krijgstucht en aan losbandigheid gewoon. AARSSENS ſtelde dus ſpoedig na zijne komst eenen Raad van regtspleging en *Politie* in (hoewel het hem zeer moeijelijk viel, daartoe de noodige voorwerpen in de Kolonie te vinden). Hij rigtte een weeshuis en eene *desolate boedelkamer* op. Hij deed twee ſterkten aanleggen, onder anderen de geregelde vesting *Sommelsdijk*, dreef de *Indianen*, die de Kolonie beſtookten, weder landwaarts in, en ſloot een vrede met hen en met de gevlugte of bosch-negers (*Marrons*). Hij verbood de huwelijken met de zwarte ſlaven aan den eenen, doch tevens de wreedheden, waaraan velen zich jegens die menſchen ſchuldig maakten, aan den anderen kant, gelastte ten ſtelligſte, de ſlaven niet te verminken of met den dood te ſtraffen; de zulken, die ſtraf verdiend hadden, moesten aan den Raad worden overgeleverd, om naar behooren vonnis te vellen. Over 't algemeen was hij iemand van onkreukbare regtvaardigheid zonder aanzien der perſonen; eene zoo uitmuntende eigenſchap, vooral in eene opkomende, uit zoo verſchillende beſtanddeelen zamengeſtelde Kolonie. Hij was een godsdienſtig man, ijverig in de oefening van de Hervormde Godsdienst, zoodanig zelfs, dat hij, tot groot mis-

Digitized by Google

noegen der *Joden*, het werken op Zondag verbood. Hoe minzaam en weldadig jegens een ieder, was hij toch een groot vijand van ongebondenheid, waardoor hij zich de ſoldaten tot vijanden maakte. In één woord, hij koesterde de beste, de edelſte voornemens, maar was (indien men kleine zaken met groote mag vergelijken) welligt even als Keizer JOSEPH II. kort vóór onzen tijd, een weinig te driſtig in zijne verbeteringen. Zoo veel is zeker, dat hij de voorſtanders der misbruiken (en daaruit beſtond ſchier de geheele Kolonie) tegen zich in het harnas joeg. De een beſchuldigde hem, *dat hij de Raden van Justitie niet vroeg genoeg had aangesteld, noch behoorlijk gekend*, iets hetwelk wij reeds zagen, dat bij de diepe onkunde der volkplanters allermoeijelijkst was; een ander, *dat de ingezetenen te zwaar belast waren*, hoewel hij ſlechts een regt van 2½ ten honderd van de goederen bij den verkoop eischte, volgens Art. 4 van het octrooi des Genootſchaps van *Suriname*; een derde, *dat hij, tegen 't oogmerk der Staten, twee Roomsche Geestelijken had overgezonden.* Hij had namelijk, voor zijn aandeel in den koop, eenige gelden van een' *Roomschen* koopman VAN HULTEN opgenomen, dien hij deswege tot zijnen gemagtigde aanſtelde, en die buiten zijn weten de beide priesters in wereldlijk gewaad naar *Suriname* zond, alwaar zij echter weldra overleden. Geweldig was het geſchreeuw der onverdraagzamen ook in *Nederland* over dit *misdrijf*, en op aandrang der *Zeeuwen* bekwam SOMMELSDIJK van de Staten Generaal ſtelligen last, *de priesters terug te zenden.* Toen deed de met regt verontwaardigde man hunne lijken opgraven, en het kille ge-

Digitized by Google

beente overzenden naar *Zeeland*, met eenen brief, die zijne geheele gramschap uitdrukte. Dit veroorzaakte hevige klagten der Staten van *Zeeland;* in plaats van die menschen in 't vaderland te begraven, werd hun gebeente op nieuw over den *Atlantischen* Oceaan naar *Suriname* gezonden (*). Omtrent de *Joden* was men verdraagzamer; het werken op Zondag in hunne plantaadjen werd hun, volgens beslissing in 't vaderland, toegestaan (†).

Ontwerpen van Sommelsdijk.

Onder andere groote ontwerpen van SOMMELSDIJK behoorde ook een voorstel aan de Staten van *Holland*, om de misdadigers, in plaats van die in de tuchthuizen optesluiten, tot den arbeid naar *Suriname* te verzenden. Dit plan, naderhand door de *Engelschen* in *Nieuw-Holland* met zulk eenen schitterenden uitslag tot stand gebragt, zou de misdadigers door nutten arbeid in de vrije lucht aan 's lands werken misschien allengs tot verbetering hebben kunnen strekken; doch de bezetting, die hen bewaken moest, was te gering; zij ontsnapten te water, en vloden naar de groote *Orinoco*-rivier, de grenspaal van *Guyana*. De Heer DE CHATILLON, een zoon van den Gouverneur, zette hen met eenige gewapende manschap na, en bragt de meesten terug. Van dezen togt genoot de volkplanting een blijvend nut, doordien de Heer de CHATILLON uit de binnenlanden den cacaoboom naar *Suriname* bragt, die aldaar sedert gekweekt is, en wiens vruchten, naar *Zeeland* overge-

(*) HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 644–648. en de overeenkomst zelve, bl. 616–622. *Geschiedenis van Suriname* (door een gezelschap geleerde Joden), bl. 63—65.

(†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 66.

Digitized by Google

bragt, in de aldaar bereide chocolade geenen onaanzienlijken handelstak hebben doen ontſtaan. Voorts maakte SOMMELSDIJK werk, om vele moerasſige landen door handen- en waterwerk op te droogen, hetwelk hem bij eenige landen gelukte, die naderhand de beste geworden zijn. Eindelijk wilde hij het meir van *Parima* ontdekken, waarvan de *Spanjaarden* zoo vele fabelen verhalen. Op hetzelve zou een eiland en eene ſtad hebben gelegen, het befaamde *El Dorado*, wier ſtraten, met goud — dus zeide men — geplaveid waren (*). Men hoopte dit meir in de nabijheid der grenzen van de Kolonie te ontdekken. SOMMELSDIJK zond eenen Officier met vijf man derwaarts, die eerst na zijnen dood terugkwamen, en berigt ga-

(*) De fabel van het meir *Parima* en *El Dorado* heeft lang ſtand gehouden, en men vindt het eerſte zelfs nog op de kaarten van ARROWSMITH als een binnenmeir van 20 *Duitsche* mijlen lang. De zilverbergen bij dit meir (want men vond er niet enkel goud) zouden zelfs in het uitſpanſel, in de nevelvlekken van het *schip Argos* en in de *Magellaansche wolken*, volgens de verbeelding der *Indianen*, hunnen weêrglans vinden. Volgens HUMBOLDT zou het misſchien eene rots van *mica*-leiſteen (*Glimmerschiefer*) op het eiland *Pumacena* in een meir, 5 Gr. ten W. der *Orinoco*-bronnen, kunnen zijn, welke tot de geheele, ver verſpreide verdichting heeft aanleiding gegeven. Over 't algemeen is dit gedeelte van *America*, van de ontdekking af, het land der wonderverhalen geweest. COLUMBUS meende aan den rijken en vruchtbaren mond van den *Orinoco*, te midden van een heerlijk klimaat, het aardſche Paradijs, en eene van deszelfs vier rivieren, te erkennen. Men vond hieromtrent den zilverberg *Parima*, het goudeiland *El Dorado*, en eene natie van vrouwen, die zelfs langen tijd den naam aan het land en nog aan den ſtroom hebben gegeven, en die de verbeelding zich volkomen naar de *Amazonen* der Oudheid vormde.

Digitized by Google

ven, dat zij flechts wildernisfen en Barbaren gezien, en wel eene rivier, doch geen meir *Parima* gevonden hadden. Zij waren nog flechts twee dagreizen van de groote rivier *Akanika*, die hen in den *Amazonen*-ftroom zou hebben gebragt.

Eindelijk leide de onvermoeide Landvoogd den grond tot de ftad *Paramaribo* bij het fort *Zeelandia*, naar een regelmatig plan ontworpen, en die federt eene der fchoonfte fteden van *America* is geworden.

Moord van Sommelsdijk. Zijne verdienften.

Ziedaar hetgeen AARSSENS VAN SOMMELSDIJK in *vier* jaren tot ftand bragt. Zijne doortastende maatregelen kwetften te vele belangen, om hem het volkomen welgelukken daarvan te voorfpellen; doch bezwaarlijk kon hij daarbij een lot voorzien, zoo als hem te beurt viel. Naar zijnen geftrengen aard had hij in dit heete klimaat misfchien wat zwaren arbeid van het krijgsvolk gevergd; deze lieden, het uitfchot der *Hollandsche* legers, waren daarbij ongelukkiglijk, bij gebrek aan toevoer uit het vaderland, flecht van levensmiddelen voorzien. De booswichten fmeden dus eene zamenzwering tegen den harden Landvoogd, die — zoo waanden zij — flechts tot hunne plaag en hun ongeluk derwaarts gekomen is, daar zij te voren eene zoo benijdenswaardige vrijheid genoten. Den 18den *Julij* 1688 op de paradeplaats heen en weder wandelende, werd SOMMELSDIJK door elf der zamengezworenen, die half befchonken waren, op eene onbefchofte wijze om hun rantfoen aangefproken. Gebelgd over deze vermetelheid ligt hij den ftok op; dit is het, zeker vooruitgeziene, fein der moordenaars; zij losfen gelijkelijk hun geweer op den edelen man, die met

Digitized by Google

wonden doorboord aanſtonds dood nedervalt. De Commandeur VERBOOM, van een' meer toegevenden aard en anders bemind bij het krijgsvolk, werd op hetzelfde oogenblik met een kogel in den buik getroffen, en overleed na een lijden van negen dagen.

Dit was het einde van een' man, die onder de merkwaardigſte *Nederlanders*, wier werkkring buiten *Europa* lag, verdient geteld te worden. Hij mag de *schepper der Kolonie Suriname* heeten, die vóór hem niets dan een moeras, bijna zonder inwoners, althans zonder orde en regelmaat bij dezelve, geweest was. Hij werd, gelijk alle hervormers van verouderde misbruiken, gelasterd en vervolgd; het ſtaat aan de nakomelingſchap, om hem regt te doen (*).

De muitelingen geſtraft. Scherpenhuizen wordt Landvoogd.

Na den moord maakten de 200 muitelingen zich van het fort en de krijgsbehoeften meester, en namen den Kapitein VREDENBURG, die met hen onderhandelen wilde, gevangen. Doch de inwoners, die zich volgens gewoonte meer binnenslands op hunne plantaadjen bevonden, kwamen nu op, en eischten de muiters, die zeer in het naauw werden gebragt, onder belofte van kwijtſchelding op, om de moordenaars aan het geregt over te leveren. Na lange en moeijelijke onderhandelingen, waarbij de doodelijk gekwetſte Commandeur VERBOOM de zaak der rebellen bepleitte, omdat hij een verdrag met hen had aangegaan, kwam men tot dadelijkheden. De *Joodsche* Kapitein NASSY en de Raadsheer BAGMAN namen den aanval op zich, en het gelukte hun indedaad, vijftig der ſchuldigſten, die zich van een ſchip hadden meester gemaakt, te vatten; elf hunner werden deels door den ſtrop,

(*) HARTSINCK, bl. 646-658.

Digitized by Google

deels op het rad, met den dood geſtraft. Het beſtuur der Kolonie, op de tijding van den moord aan den Heer DE CHATILLON aangeboden, werd door dezen, wegens het droevig einde zijns vaders, niet aangenomen, en daarop de Heer VAN SCHERPENHUIZEN tot Gouverneur aangeſteld. Het berigt, door den uitvoerigſten Schrijver over *Suriname* medegedeeld (*), van den jammerlijken ſtaat en de verdeeldheden in de volkplanting bij de aankomst des nieuwen Gouverneurs, wordt door den *Joodschen* Geſchiedſchrijver (†) derzelve volkomen gelogenſtraft; nogtans is het geheel niet onmogelijk, dat de ſchrikkelijke dood des eenigen mans, in ſtaat om orde te handhaven, en de daarop gevolgde opſtand, verwarring zal hebben veroorzaakt.

Mislukte onderneming der Franſchen op Suriname.

Het was dan onder dezen bewindhebber, terwijl in allen gevalle, even als op zee na eenen ſtorm, zich nog wel ſporen van misnoegen zullen hebben vertoond, dat DU CASSE, bevelhebber van een *Fransch* ſmaldeel van negen oorlogſchepen, een bombardeergaljoot en vele andere vaartuigen, benevens een aantal vrijwilligers uit *Cayenne*, de volkplanting aanviel. Den Heer DE CHATILLON, aldaar tegenwoordig, zocht hij door het lokaas der vleijerij tot zijne belangen over te halen, doch te vergeefs: hij ſtelde zich zoo veel mogelijk met 250 ſoldaten en 230 burgers, waaronder 84 *Joden* onder NASSY, te weer, met dat gevolg, dat de *Franschen*, hoewel zij 2000 ſchoten op het kasteel deden, en 137 bommen daarin wierpen, nogtans moesten afdeinzen. CHATILLON zelf, met behulp van zijn' kamerdienaar een kanon ladende,

(*) HARTSINCK, bl. 672. (†) *Gesch. van Surin.*, bl. 72. 73.

Digitized by Google

werd allerdeerlijkst, door het ſpringen daarvan, aan gelaat en handen gekwetst, doch herſtelde gelukkig, en leefde nog in het jaar 1740. De bewoners eener jeugdige, nog pas aan oproer en burgeroorlog ontſnapte Kolonie hadden dus de eer, eene vloot van LODEWIJK XIV. die destijds op het toppunt zijner magt ſtond, te hebben afgeſlagen (*).

Binnenlandſche geſchillen. Camphuis regeert zonder den Raad van Indië te kennen.

Ondertusſchen bleven onze *Oostersche* bezittingen in rust. De Gouverneur-Generaal CAMPHUIS regeerde nog tot 1691, wanneer hij zijn ambt nederleide, en in 1695 overleed. Zijn beſtuur was over 't geheel vreedzaam; nogtans moeten wij eenen trek uit de binnenlandſche lotgevallen gedurende hetzelve mededeelen, die ons van de bedaardheid en vastheid van zijn karakter een ſterk bewijs levert. Het betrof eene kleinigheid, de aanſtelling van eenen Baljuw of Opperregter te *Batavia*, waartoe CAMPHUIS zekeren Notaris DISPONTIJN, maar alle overige Raden van *Indiën* eenen Heer BOLLAN begeerden. In dergelijke verſchillen had de Opperlandvoogd het regt van beſlisſing, mits de verantwoordelijkheid bij het Beſtuur in *Europa* op zich nemende. Daar CAMPHUIS uit de eenparigheid der Raden van *Indië* zag, dat men hem dwingen wilde, ſtond hij te ſterker op zijn ſtuk, waarop een der Raden hem in de drift van den redetwist toevoegde: „dat de genen, die „hem tot dezen post verheven hadden, hem daar„van ook wel eens zouden kunnen ontzetten." CAMPHUIS antwoordde, dat hij in dit geval in de vergaderzaal niets meer te doen had, en zich wel

(*) HARTSINCK, bl. 676-679. *Geschied. van Suriname*, bl. 75-77.

Digitized by Google

verwijderen kon, gelijk hij ook onmiddellijk deed. Thans verſcheen hij in geene twee jaren meer in de Vergadering, maar handelde ook in alles naar eigen welgevallen, en keurde de beſluiten des Raads dan alleen goed, wanneer zij *hem* aanſtonden. Over alle posten beſchikte hij, zonder de Raden te kennen, ten behoeve zijner begunſtigden. Alle klagten der Raden, die den Landvoogd zwaar bij de Kamer van Zeventienen beſchuldigden, bleven zonder vrucht. Zijn gedrag werd in *Europa* volkomen goedgekeurd, en men zag nu eerst, hoe aanzienlijk de regten waren, in het oog van de Bewindhebbers der Maatſchappij aan het ambt van Gouverneur-Generaal toegekend. Immers, CAMPHUIS beſchikte thans volſtrekt *onbepaald* over de belangen van *Neêrlands-Indiën*, en wist zelfs door zijnen invloed de verwijdering van den Directeur-Generaal HURDT, zijnen voornaamſten tegenſtander, te bewerken, die het van de Bewindhebbers in zijne keuze bekwam, om als *vrijburger* in *Indië* te blijven leven, of terug te keeren naar *Holland*. Hij verkoos het laatſte, doch overleed nog dat zelfde jaar (1689), gelijk mede de Heer PIT, een ander tegenſtander des Landvoogds, waarop de zaken weder den gewonen loop hernamen (*).

Karakter van Camphuis.

Het was echter niet uit hoogmoed of zucht tot verheffing boven anderen, dat CAMPHUIS hier in een geval, hetwelk ſommigen een bewijs van ſtandvastigheid, anderen van hardnekkigheid zullen noemen, zijne regten, of liever die van zijn ambt, deed gelden. Even gelijk men van AGATHOKLES ver-

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 317. 318.

Digitized by Google

haalt, dat hij zich het bedrijf van pottebakker, te voren door hem uitgeoefend, niet schaamde, toen hij den troon van *Syrakuse* (zekerlijk door duizend misdaden) beklom, zoo was het ook hier met CAMPHUIS, wien wij anders in geenen deele met dien bloeddorstigen tiran willen vergelijken. Hij gaf eenen *Amsterdamschen* Predikant in last, een zilver tafelgereedschap, tegen eene aanzienlijke belooning, voor hem bij zijnen ouden Meester te bestellen, met uitdrukkelijke bijvoeging, dat het voor zijnen gewezen' knecht, nu Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië*, was. De goede ambachtsman had groote moeite zich dien JAN uit *Haarlem*, die bij hem gediend had, te herinneren, doch zeide, *dat het ver gebragt was*, en maakte voorts de schrandere aanmerking, *dat men toch veel verder kon komen door de pen dan door den hamer.* Voorts bezorgde hij het bestelde naauwkeurig. Toen CAMPHUIS hiervan kennis bekwam, verheugde hij zich zeer, zegt VALENTIJN uit den mond van gezegden Predikant, *dat zijn oude baas nog leefde, welken hij bij dit tafelservies nog lang hoopte te gedenken.*

Tweede komst van den Abijssinischen Gezant op Batavia.

Dezelfde *Abyssinische* Gezant, die reeds in 1675 ten tijde van MAATSUIKER te *Batavia* geweest was, bezocht deze Hoofdstad op nieuw ten tijde van CAMPHUIS. Hij bragt weder een' brief des Keizers mede, waarvan het onzen lezeren misschien niet onaangenaam zijn zal, een gedeelte hieronder te vinden, als bewijs, dat de hoogdravende *Oostersche* stijl geenszins alleen bij de *Mohammedanen* te huis is (*).

(*) „Deze brief komt van den heerscher, Keizer en grooten *Sultan*, Keizer over den nek der volkeren, de schadu-

Het was gedurende het verblijf diens Afgevaardigden, dat CAMPHUIS, de zorgen en zwarigheden der Regéring moede, zijnen post aan den oudsten na hem in rang, den Directeur-Generaal WILLEM VAN OUTHOORN, opdroeg (onder voorbehoud der bekrachtiging uit *Europa*). De plegtigheden dezer overdragt hadden zeer vreedzaam plaats, tot groote verwondering van den *Abyssinischen* Gezant, die beweerde, dat zulk eene verandering in zijn land duizende hoofden zou kosten. Na eene deftige aanspraak van CAMPHUIS aan zijnen opvolger over het gewigt van dien post, gaf hij hem de sleutels der stad en van het kasteel over, met de veel beteekenende uitdrukking „dat zij wat zwaar waren." Het antwoord van OUTHOORN was niet minder rijk in zin: „Ja, zijne Edelheid! naar mate men daaraan tilt."

---

we Gods, uitgebreid over de wereld, de heerlijkste der groote Vorsten der wet van den *Messias*, de voornaamste der Christenkoningen en hoogste Monarch in het land van *Abyssiniën*, beschermer van de grensplaatsen der Christenen, navolger van de wet des Evangeliums, bekleed met het harnas van DAVID, ingedompeld in het water des Doops, verschrikkelijk, heerlijk, goed, roemruchtig, gesproten van DAVID en SALOMON. God make zijn' voorspoed bestendig, en sterke zijne helperen, *Amen!* Ten anderen male zend ik eene groetenis, schooner dan eenen bloeijenden lusthof, en edeler dan het licht van de Zon en de volle Maan, wiens aangename reuk geurig, en wiens opgang aangenaam is, tot den genen, die is de glorie, de edelste *Sultan* van de *Sultans* der *Hollanderen*, en de grootste Koning der Koningen van 't land *Batavia*, den Generaal JAN. God make zijn geluk bestendig! Hij verheerlijke zijnen zin! Hij verheffe zijn licht! Hij make bestendig de uit en ingangen zijner weldadigheden en uitnemendheden enz! VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 311.

Digitized by Google

De drie laatste jaren zijns levens bragt CAMPHUIS, wiens leven door ONNO ZWIER VAN HAREN beschreven is, in wijsgeerige rust door. Zijn door hem zelven vervaardigd grafschrift draagt blijken van zijnen godsdienstigen zin (*).

De Gouverneur-Generaal van Outhoorn.

VAN OUTHOORN is een voorbeeld van de mogelijkheid, om in dit klimaat een' zelfs ongemeen hoogen ouderdom te bereiken, mits men daar echter geboren zij. In 1635 zag hij op het eiland *Amboina*, alwaar zijn vader Gouverneur was, het eerste levenslicht. In zijne vroege jeugd naar *Holland* gezonden, oefende hij zich daar vooral in de regten, en kwam in 1659 in *Indië* terug. Sedert werd hij onderkoopman, Raad van *Justitie*, buitengewoon en gewoon Raad van *Indië*, en sedert 1689 Directeur-Generaal van den koophandel. Hij was dus reeds 56 jaren oud, toen hij den hoogen post van Opperlandvoogd aanvaarde.

Engelbert Kämpfer.

Een jaar daarna kwam een man op *Batavia* terug, die, hoewel een vreemdeling, nogtans als onze nabuur, en als dienaar der O. I. Maatschappij, tot *Nederland* in naauwe betrekking staat. Het is de beroemde KÄMPFER, die aan *Europa* verreweg de beste en naauwkeurigste berigten over *Japan* heeft gegeven, welke die van CARON en alle vroegeren geheel in de schaduw stellen. Door *hem* eigenlijk kent *Europa* ten minste gedeeltelijk dat geheimzinnige, hoogst merkwaardige Rijk, en het zal dus niet overtollig zijn, hier eenig berigt van zijn leven en reizen te geven.

ENGELBERT KÄMPFER werd in 1651 in de *West-*

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl, 320-323.

Digitized by Google

Zijne vroegere reizen en lotgevallen.

faalsche ſtad *Lemgo* geboren, onder het gebied van den Graaf van *der Lippe*. Zijn vader, een Predikant, deed hem tot geneesheer opvoeden. De beoefening der natuurkennis en die van den mensch in onderſcheidene oorden, zoo naauw aan dat vak van wetenſchappen verwant, bleef ſteeds zijne geliefkoosde uitſpanning, en dreef hem tot menigvuldige reizen; daar hij zijne kennis niet uit *boeken*, maar uit *eigene beschouwing* wenschte te putten. Dus bezocht hij niet alleen het Noorden van *Duitschland*, maar ook *Pruissen*, *Polen*, *Zweden*, en van daar, als Gezantſchapsſecretaris, *Rusland* en *Perzië*. Twee jaren onthield zich dit Gezantſchap te *Ispahan*, en in dien tijd verzamelde KÄMPFER de belangrijkſte bouwſtoffen voor de uitmuntende natuurlijke en burgerlijke Geſchiedenis en beſchrijving van *Perzië*, die men in zijn later uitgekomen werk: *Amoenitates Exoticae* (*) vindt. Doch zijn dorst naar kennis was onleschbaar. Hij wilde verder, dan *Perzië*, in het Oosten doordringen, en wees daarom de voordeeligſte aanbiedingen van de hand, die hem naar *Europa* hadden kunnen terugbrengen, en aldaar eervol vestigen. Maar hoe zou hij nu zijne reis naar het verdere Oosten inrigten? Op eigene kosten te reizen, gedoogden zijne beperkte geldmiddelen niet, en daarom beſloot hij, van brieven van voorſchrijving van den Gezant FABRICIUS, zijnen beſchermer, voorzien, en op raad van een' kundigen *Franschen* geestelijken te *Ispahan*, die zekerlijk van de betrekkingen tusſchen *Nederland* en *Perzië* onderrigt was, als heelmeester in dienst der *Nederlandsche Oostindische* Maat-

(*) *Uitheemsche vermakelijkheden.*

ſchappij te treden. Reeds bij zijne komst te *Gamron* (over *Schiras* en *Persépolis*, alwaar hij de vermaarde overblijſſelen bezocht) verviel hij in eene zware ziekte; doch, naauwelijks herſteld, maakte hij van zijne uitſtapjes in de binnenlanden van *Perzië*, tot herſtelling zijner gezondheid ondernomen, gebruik tot uitbreiding der wetenſchap. De *Nederlandsche* vloot, die hem uit *Perzië* medebragt, deed *Gelukkig Arabië*, het westelijke *Indische* ſchiereiland, *Ceylon*, *Bengalen* en *Sumatra* aan (destijds *Hollandsche* bezittingen, of waar althans kantoren waren); overal onderzocht hij de natuur en de menſchen, en in 1689 kwam onze weetgierige reiziger te *Batavia* aan.

Zijne kruidkundige naſporingen op Java.

Hij zou thans, met het bezoeken van het oostelijke *Indische* ſchiereiland en van *Japan*, zijne reis door de geheele breedte van het oude halfrond ſluiten. Doch eerst beſchouwde hij nog met verrukking het vruchtbare *Java*. Tot beoefening der natuurlijke Historie van dat land, zoo rijk aan alle de ſchatten der Keerkringen, dienden hem vooral de rijk voorziene tuin van VAN OUTHOORN, toen nog Directeur-Generaal van den handel, die van zekeren MOLLER, en het ſlechts weinige uren van *Batavia* verwijderde eiland *Edam*, waar, behalve de *Javaansche*, ook nog vele gewaſſen uit vreemde gewesten aangekweekt werden; een bewijs (even als de vroeger vermelde beroemde plantentuin te *Mauritsstad* in *Brazilië*) dat de *Nederlanders* in de beide *Indiën* niet enkel het rapen van ſchatten beoogden. KÄMPFER heeft zeer vele dier planten beſchreven en afgeteekend, die zich, benevens zijne overige rijke verzamelingen,

Digitized by Google

naderhand in *Engeland* in de verzameling van den beroemden Natuurkundigen HANS SLOANE bevonden (*).

Vertrek naar Japan. Komst in Siam.

In Mei 1690 vertrok hij aan boord van een schip, 't welk op de reis naar *Japan* tevens *Siam* moest aandoen, om ook dat belangrijke land te bezigtigen. De *Hollanders* hadden aldaar toen eene factorij, twee uren van den mond der rivier *Menam*, die zich, even als de *Nijl*, in verscheidene takken in zee werpt, en tusschen de twee hoofdtakken door zijn slib een vruchtbaar eiland gevormd heeft. De *Nederlandsche* vestiging was niet verre van de beroemde hoofdstad *Judia*. De toenmalige Directeur der faktorij was de Heer VAN HOORN, en deze leverde aan den *Berklam*, of Minister van buitenlandsche zaken, de brieven en geschenken over, die de Gezanten voor den Koning hadden medegebragt.

Berigten wegens Siam.

De berigten van KÄMPFER over *Siam* zijn kort, maar naauwkeurig, en geven een minder schitterend denkbeeld van dit Rijk, dan die der *Franschen*, welke onder de Regering van LODEWIJK XIV. een' aanzienlijken invloed aldaar bekwamen. Zekere *Griek*, CONSTANTIJN FAULCON, die zich door *Franschen* invloed tot eersten Staatsdienaar had weten te verheffen, en de *Franschen* in 't bezit van *Bankok* aan den mond der hoofdrivier, de sleutel des Koningrijks, stelde, werd van eene zamenzwering tegen den Koning en de zijnen beschuldigd; hij viel, en het reeds vrij bloeijende Christendom werd daarop uitgeroeid. De *Fransche* Generaal wilde zich

(*) ENGELBERT KÄMPFERS *Leven vóór zijne Beschrijving van Japan*, fol. bl. 7-12.

Digitized by Google

te *Bankok* verdedigen; hij werd door de *Siammers* belegerd, en zou zekerlijk den hongerdood of de vernieling door de verbitterde *Siammers* niet ontgaan zijn; doch de *Hollandsche* Resident PLAATSHOUWER bewerkte hem vrijen aftogt met alle de zijnen; FAULCON verloor het leven. Zekere PETRACHIA, die de omwenteling bestuurde, en den troon beklom, deed den *Franschen* Bisschop der nieuwe Christenen, LOUIS, wiens paleis door het volk geplunderd was, in hechtenis nemen, met zeven of acht *Jezuïten*, eene orde, die zich ook hier met de bekeering der inlanders bezig hield; drie anderen namen de vlugt. De nieuwe Koning deed de *Hollanders* daarentegen van zijne gunst en bescherming verzekeren, en naar *Bankok* bevelen uitvaardigen, om hunne schepen en goederen te ontzien. Dus waren zij hier, gelijk op *Japan*, weder de begunstigde Natie, terwijl de *Franschen* er hetzelfde lot, hoewel op eene kleinere schaal en met minder wreedheid ondergingen, als de *Portugeezen* in *Japan*. De reden hiervan ligt zekerlijk daarin, dat de onzen zich voorzigtiglijk in geene staatkundige kuiperijen ergens inlieten, voor dat zij magt genoeg hadden, die door te zetten (*).

(*) Dat de *Hollanders* alsdan zich van de gelegenheid maar al te goed wisten te bedienen, is ons meermalen gebleken, inzonderheid in het geval te *Bantam*. Sedert bleven alle vreemdelingen, vooral *Franschen* en *Engelschen*, daar uitgesloten; en zelfs de *Fransche* Gezant, *Abt* DE CHOISY, die in 1685 naar *Siam* voer, om zes *Jezuïten* derwaarts over te brengen, werd te *Bantam* zeer onvriendelijk behandeld; men stond hem geene levensmiddelen toe, en gelastte hem, zich zoo

Digitized by Google

Reis van Kämpfer van Nangasaki naar Jedo in Japan met het Nederlandsche Gezantschap. 1. Wijze van reizen.

Van *Siam* vertrok KÄMPFER naar *Japan*. Wij kunnen hem in de uitvoerige beschrijving van dit Rijk niet volgen, waaruit wij ook elders eenige hoofdtrekken hebben opgegeven, doch wij zullen hem op den weg vergezellen, dien hij met den *Nederlandschen* Gezant tweemaal uit *Nangasaki* naar *Jedo*, de hoofdstad des Rijks, deed.

Het geheele Rijk van *Japan* is in zeven groote landstreken verdeeld, die door zeer breede straatwegen van elkander zijn afgescheiden, met mijlpalen afgeperkt. Daar de *Japanneezen* veel reizen en gedeeltelijk reizen moeten, vermits ieder Vorst van de vele landschappen, waarin het land verdeeld is, jaarlijks ten Hove verschijnen moet, daar ook de pelgrimaadjen naar de onderscheidene gewijde plaatsen van hunne Godsdienst zeer talrijk zijn, zoo kan men zich naauwelijks een denkbeeld van de drukte op die wegen maken. Het is op dezé zoo veel bezochte groote wegen, dat ook het *Nederlandsche* Gezantschap jaarlijks zijne hulde aan den Keizer (*Djogoun*) gaat brengen. De *Nederlandsche*

---

spoedig mogelijk te verwijderen. De *Jezuït* TACHARD, die deze reis beschreven heeft, schrijft die behandeling aan de *Hollanders* toe, welke *Bantam* volkomen beheerschten. De *Franschen* moesten dus (toen met *Holland* in vrede zijnde) naar *Batavia* zeilen, alwaar de Gezant door SPEELMAN op het allervriendelijkst behandeld werd. Er bevond zich toen een *Jezuït*, met name FUCILY, te *Batavia*. Zie het uittrekſel van TACHARD in de *Sammlung der besten Reisebeschreibungen*, Berl. 1776, XV. B. s. 38-51. TACHARD is er niet weinig fier op, *dat hij en zijne medebroeders zekerlijk de eerste Jezuïten waren, die in de staatsiekoets van den Generaal van Batavia door de straten der stad reden.*

Digitized by Google

Gezanten en hun gevolg werden met de grootſte eerbewijzingen, ſchier even als *Japansche* Vorsten, ontvangen; de Edellieden dier Vorsten kwamen hen verwellekomen, maar — mogten hen niet aanſpreken; dit moest aan de *Bugjo's* of geleiders geſchieden, welke het achterdochtige *Japansche* Hof, eigenlijk als opzieners, meer dan als eerewachten, aan het Gezantſchap medegaf. Reizigers, die hun te gemoet kwamen, moesten uit den weg gaan, en zich diep in het ſtof buigen, tot de geheele *Hollandsche* trein voorbij was. Niet alleen de noodige menſchen en lastdieren voor den vervoer van hen en hunne bagaadje, niet alleen fraaije jachten voor den overtogt te water, maar ook levensmiddelen in overvloed werden den Afgevaardigden om niet geleverd (nogtans moesten zij daarom niet te minder betalen: de tolken zetteden alles op hunne rekening). Doch met alle deze eer en ſchijnbare voordeelen, waren de *Nederlanders* toch niets meer dan gevangenen, den geheelen weg over. Niemand durfde, zelfs om dringende noodzakelijkheid, van zijn paard ſtappen, zonder dat de geheele trein ſtil hield, terwijl de bewakende *Japanneezen* den vermetelen *Europeêr* met den grootſten argwaan bijbleven. Men mogt in geene andere, dan de eenmaal gebruikelijke herbergen ſtilhouden, in weêrwil van het ergſte weêr en zelfs van levensgevaar; maar deze herbergen waren dan ook de beste; het waren die der jaarlijks ten Hove reizende Vorsten. (Men herkent in deze gehechtheid aan vaste gebruiken den Oosterling, en den nabuur van den *Chinees*). Des avonds in de bepaalde plaatſen aangekomen, werden zij zoo goed als opgeſloten, terwijl alle toegangen naar buiten

Digitized by Google

zorgvuldig werden afgesloten en niemand bij de vreemdelingen toegelaten (*).

2. Plaatsbeschrijving. Ontvangst bij den Keizer.

Op zulk eene wijze doorreisden de *Nederlanders* *Japan*, in de geheele lengte van *Nangasaki* tot *Jedo*, eenen afstand van driehonderd twintig uren, die doorgaans heen en weder in drie maanden werd afgelegd. Eerst staken zij het noordwestelijke gedeelte van het eiland *Kiusio*, waarop de stad *Nangasaki* ligt, dwars over naar de stad *Kokura*, aan de noordpunt van hetzelve, voeren alsdan in kleine schuiten een eng en ondiep vaarwater over, naar *Simonosaki*, op den uitersten westhoek van het groote eiland *Nipon*. Van hier reisden zij te water langs de Zuidkust van dat eiland (in vaartuigen, die zoo gemaakt waren, dat zij zich niet van de kust verwijderen, en dus de *Japanneezen* buiten het bereik hunner Regéring konden overbrengen) naar de groote handelstad *Osakka*, aan de rivier *Jedogawa*, over welke in de stad tien bruggen geleidden; eene stad waarvan de *Japanneezen* bij grootspraak zeggen, dat zij 80,000 man te veld zou kunnen brengen, en waar de grootst mogelijke losbandigheid heerscht. Van hier ging de reis weder te land, eerst oostelijk tot *Miaco*, de eerste fabrijkstad des Rijks, het verblijf van den Naam-Keizer uit het oude geslacht of *Dairi*, eene stad met bijna 140,000 huizen, 6000 tempels, een kasteel, 87 bruggen, en van 530,000 inwoners (dus zoo veel als *Konstantinopel*), waarvan een *tiende* gedeelte uit geestelijken bestond (†). De reis ging van hier

(*) KÄMPFER, *Beschrijving van Japan*, (fol.) bl. 10. 11. 286. 287. 305. 307–314. 315.

(†) Volgens eene echte telling van Regéringswege, aan KÄMPFER medegedeeld.

Digitized by Google

voorbij het groote meir *Oits*, in welks nabijheid de zoogenoemde *heilige berg* wel 3000 tempels bevatten zou, vervolgens naar de kust, en deze langs tot aan *Jedo*, de hoofdſtad des Rijks, volgens de *Japanneezen* op twintig mijlen in den omtrek geſchat, eene onregelmatig gebouwde, maar zeer bevolkte plaats, van wier inwoners KÄMPFER het getal niet opgeeft, doch hetwelk men gerustelijk op meer dan een Millioen kan berekenen. Hier was een toevloed van menſchen uit alle oorden des Rijks, en hier had de *Nederlandsche* Gezant gehoor bij den Keizer; ſlechts ambtenaren en Staatsraden zaten zigtbaar tegen hem over op matten, maar achter ſchutten en rieten traliën de Keizer, de Keizerin en andere aanzienlijke vrouwen van 't Hof. Kluchtig was dit gehoor. De Keizer liet den deftigen arts KÄMPFER *gelasten*, eens te danſen. Daarop moest ieder zijnen naam en ouderdom opſchrijven. Er werd gevraagd, hoe ver *Holland* van *Batavia*, en dit laatſte van *Nangasaki* was? Of de *Directeur Generaal* van den koophandel niet magtiger was dan de Stadhouder? Welke kwaal Dr. KÄMPFER voor de gevaarlijkſte hield? Of hij geene kans zag, de menſchen door drankjes onſterfelijk te maken, of ten minſte hun leven tot een' zeer hoogen ouderdom te brengen? Toen de Geneesheer zoo iets noemde (volgens den roep, die er van uitging), werd dit middel (zeker olieachtig vlugzout) dadelijk opgeteekend. Daarop kwam de Keizer zelf naderbij, en gelastte, dat de *Hollanders* hunne mantels zouden afleggen, opdat hij hen van boven tot beneden kon bezien, dat zij zouden gaan, ſtilſtaan, elkander groeten, danſen, ſpringen, gebroken *Japansch*, en dan weder

Digitized by Google

Hollandsch met elkander ſpreken, den dronkaard ſpelen, ſchilderen en zingen. KÄMPFER zong een *Hoogduitsch* minneliedje. Zóó diep moesten zich, om eenige handelsvoordeelen, deftige *Nederlanders* voor eenen Despoot, aan het andere einde der oude wereld, vernederen! Alléén het Opperhoofd bleef van dezen verachtelijken last, dien de Ouden alléén aan hunne ſlaven zouden hebben durven opleggen, en die KÄMPFER te regt *apenspel* noemt, verſchoond. Hierop werden ververſchingen rondgediend, en toen moest men nog eenige bezoeken bij de Staatsraden en hooge ambtenaren der Kroon afleggen. Overal waren de kamers opgepropt met nieuwsgierigen, vooral vrouwen, en het gevolg van den Gezant werd overal genoopt te zingen en te danſen, ten vermake van het *Japansche* gehoor, even zoo als men op onze kermisſen aan zoogenaamde Wilden in de ſpellen hunne kunsten doet vertoonen. Bij het afſcheidsgehoor had deze vernedering geene plaats (*). Op de terugreis, die langs denzelfden weg plaats had, gebeurde niets merkwaardigs.

Diepe vernedering der Hollanders te Desima. Vermindering van den handel.

De vernedering, die de *Hollanders* op hunne verblijfplaats *Desima* ondergaan moesten, hoewel van een' anderen aard en niet *zoo* ſlaafsch, was echter nog drukkender, dan die door dit trotſche Volk aan de Gezanten werd aangedaan. De ſtaaltjes, daarvan door KÄMPFER verhaald, zijn te menigvuldig om hier mede te deelen. Zie hier ſlechts weinigen uit velen. Het ontladen en weder laden van de ſchepen mogt

(*) Wij meenen uit echte berigten te kunnen verzekeren, dat in onzen tijd deze vernedering der *Hollanders* ten Hove geene plaats meer vindt.

Digitized by Google

niet door de *Nederlanders* zelve, maar moest door de *Japanneezen* geſchieden, die daarvoor rijkelijk beloond dienden te worden, terwijl het ſcheepsvolk ledig daarbij ſtond; daarenboven nam men dubbeld zoo veel volk als noodig was, en werkte ſlechts één uur op een' dag, ten einde de ſom te hooger te maken. De *Nederlanders* werden ten allerſtrengſte bewaakt; nadat alles op het ſchip door en door onderzocht was, mogt het ſcheepsvolk aan land komen, en zich gedurende het verblijf der ſchepen (twee of drie maanden) ververſchen, doch alléén binnen den omtrek van het kleine en dorre eiland *Desima*, zijnde de toegang tot het naburige *Nangasaki* door een' zwerm van wachters afgeſloten, hoezeer het getal der achterblijvende *Nederlanders*, 't welk in voordeelige tijden meer dan twintig bedroeg, in KÄMPFER's dagen niet meer dan zeven beliep. Alle de goederen werden intusſchen door de *Japanneezen* achter 't ſlot gelegd, zelfs de lakens tot eigen gebruik der ſchepelingen en achtergeblevenen, waarvan *hunne* kleedermakers, des vereischt, het noodige voor een gewaad mogten afſnijden. Het werd aan de *Hollanders* niet vergund, hunne Godsdienst te vieren, in het openbaar te bidden of pſalmen te zingen, CHRISTUS aan te roepen, of eenige teekenen van Christendom te vertoonen, hoewel zij, volgens getuigenis van een' *Japanschen* tolk aan KÄMPFER, ſtandvastig en grootelijks tot hun eigen nadeel beweerden *Christenen* te zijn, doch niet van de ſekte der *Portugeezen;* iets, hetwelk den argwaan der *Japanneezen* zekerlijk nog verſterkte. Allen, die achting of vriendſchap aan de *Nederlanders* betoonden, werden in KÄMPFERS tijd niet voor eerlijke lieden,

Digitized by Google

althans niet voor vrienden van hun vaderland, en bijkans voor verraders gehouden; van waar dan ook de tallooze knevelarijen der *Japansche* wachters ongeſtraft bleven (*). Alle deze onwaardigheden en nog vele andere getroostte men zich voor eenen handel, die intusſchen dezelfde waarde niet meer had als voorheen. Een ongelukkig toeval had deze voormalige goudmijn aanmerkelijk verminderd. Zeker Staatsdienaar MINO, zeer in gunst bij den Keizer zijnde, had aan de *Nederlanders* eene groote *Europische* kerklamp of kroon ten geſchenke verzocht, om die naderhand den Keizer te vereeren, en zich dus zoo veel te meer in zijne gunst in te dringen. Doch door een toeval geraakte de lamp onder de voor den Vorst *zelve* beſtemde geſchenken, en kwam dus onmiddellijk in handen des Keizers, zonder tusſchenkomst van den Minister. Dit verwekte bij dezen eenen onverzoenlijken haat tegen de *Nederlanders*, dien hij door de benoeming van een zijner bloedverwanten tot Gouverneur van *Nangasaki* voldoening gaf. Deze verkocht in 1672 de aangebragte goederen, waarvan hij ſtalen aan zijn paleis deed komen, *zelf* aan eenige *Japansche* kooplieden voor een' veel minderen prijs, dan de *Hollanders* daar voor gewoonlijk maakten, en ſtelde het toen in hunne keus, om die voor dezen prijs te laten of weder uit te voeren. Men wilde dezelve nog liever voor eene kleinere winst over doen, dan met verlies der geheele uit- en thuisvracht terugbrengen. Tevens werd de muntſpecie, waarmede betaald werd, in waarde verhoogd. De *Nederlanders* wendden zich

(*) KÄMPFER, bl. 231-242. 248. 346. 347. 349. 372. 380-383.

Digitized by Google

hierover aan den Keizer, doch tot hun groot nadeel. Wel is waar, dat de knevelarijen van den Gouverneur van *Nangasaki* in het eerst afgekeurd werden, en men den vrijen handel herſtelde, doch deze Stadsvoogd, hierover ten hoogſte gebelgd, wist door invloed van den Minister MINO in 1685 een *maximum* te bewerken (1,050,000 guldens), boven 't welk geene goederen mogten verkocht worden; de meer ingevoerde moest men te *Desima* opſlaan tot het volgende jaar. De verhooging der waarde van het geld bleef, tot nadeel der onzen, in ſtand; doch het hiervan komende voordeel werd door de *Japansche* Regéring aan de *Nederlandsche* bewindslieden en ambtenaren op *Desima*, ter vergoeding voor hunne moeite, uitgekeerd. Een Directeur, of, zoo als de *Japanneezen* hem noemen, *Kapitein der Hollanders*, was het Opperhoofd der faktorij, en deed ook gewoonlijk de jaarlijkſche reizen naar 't Hof.

De gewone goederen, naar *Japan* ingevoerd, waren ruwe zijde, wollen, zijden katoenen en andere fabriekgoederen uit *Europa* en *Indië*, verfhout, huiden, buffelhorens, was, ſpeceriſen (muskaatnoten, foelie, kruidnagelen en peper, geen kaneel), ſuiker, ſandelhout, muskus, gom, *benzoïn*, *antimonie* of ſpiesglas, ſpiegels en andere glazen. In den beginne werden jaarlijks meestal zeven, na 1685 ſlechts twee of drie ſchepen uitgerust. De vroegere voordeelen waren voor altijd voorbij (*).

Berigten wegens Abyssinië en den handel aldaar.

Het ſchijnt, dat OUTHOORN ook ten oogmerk had, om veraf in het hart van *Afrika*, in *Abyssinië*, handelswegen voor de Maatſchappij te openen, en

(*) KÄMPFER, bl. 248-250. 255-258.

Digitized by Google

zich daartoe van het nog altijd aanhoudende verblijf des Gezants te *Batavia* te bedienen. De berigten, tot dat einde ingewonnen, zijn niet zonder belang, daar zij doen zien, dat de *Nederlanders* de *statistische* kundigheden, die zij voor hunne betrekkingen nuttig vonden, met ijver opzamelden, en (blijkens de bekendmaking door VALENTIJN) niet altijd verborgen hielden. In een berigt van den Heer TEN RHIJNE, wegens eene bijeenkomst met den *Abyssinischen* Gezant, leest men iets over den handel der bewoners van de binnenlanden van *Afrika*, de *Gallas* en anderen, met de haven *Zeila*, die reeds in de tiende Eeuw door den *Arabischen* landbeschrijver IBN HAUKAL als stapelplaats der binnenlanden van *Afrika* wordt vermeld (*). Aldaar wordt door de *Kafflah's* of karavanen aangebragt; slaven, grijze amber, myrrhe, boter, hetzij van het talrijke rundvee, hetzij van den *chi* of boterboom, olifants- en zelfs *walrustanden*, die volgens den berigtgever in een groot *binnenmeir* zouden gevonden worden. Nog viel hier koper, tin, en peper. Men zou deze waren kunnen verruilen tegen grove *Suratsche* katoenen doeken, en de *Nederlanders* zouden dien handel door den *Imam* van *Moka* in *Gelukkig Arabië* kunnen drijven. *Socotora*, een eiland aan den mond der straat van *Bab el Mandab*, leverde de beste aloë.

(*) Zie mijn *Afrika*, *ten vervolge op* ZIMMERMAN, I. D. bl. 232–234. De plaats van VALENTIJN kwam mij toen niet voor den geest, terwijl ik zeide, dat wij van *Zeila* geene latere berigten hadden dan die van IBN HAUKAL. Het is opmerkelijk, dat te *Zeila* niet, gelijk meer westwaarts in het land der *Samaliërs*, goud en paarden uit de binnenlanden schijnen te worden aangevoerd.

Digitized by Google

Te *Baykul* kon men ſlagtvee tegen lijnwaat inruilen. Te *Masoea* (zoo bekend door de latere reizen van BRUCE en VALENTIA), bragten de *Abyssiniërs* goud, was, olifantstanden, osſenhuiden en muskus, tegen *baftas* of mantels, tulbanden, en andere kleedingsſtoffen, peper, tin, koper enz. (Het is merkwaardig, dat de invoer honderd jaren later, ten tijde van BRUCE, nog altijd uit katoenen doeken en andere ſtoffen, de uitvoer daarentegen bijna alléén uit ſlaven beſtond). TEN RHIJNE drong volgens den Gezant er op aan, dat men den *Turkschen Pacha* van *Masoua* zou zoeken te winnen, om den handel der *Nederlanders* met *Abyssinië* over deze eenige haven des Rijks te doen plaats hebben. De Gezant dacht verder, dat de Maatſchappij te *Djidda* in *Arabië* wel voor eene Millioen rijksdaalders aan goederen, met groot voordeel voor de *Indostansche* markt, zou kunnen overzetten. Volgens de vragen, door den beroemden JOB LUDOLPH aan den *Abyssinischen* Gezant voorgelegd, en door dezen beantwoord, had de Keizer zijn verblijf op den *berg Gondar*, en wel in eene onbemuurde ſtad. Wanneer de Keizer niet te velde was, moest hij aldaar dagelijks, volgens een onveranderlijk gebruik, gehoor geven, en ook des zondags, onder het geluid van een aantal ſpeeltuigen, te kerk gaan. De Prinſen van het Koninklijke huis werden op eenen berg in de Provincie *Amhara* in bewaring gehouden. De Keizer voerde meestal tegen de zuidelijke volken, bewoners der grenzen van zijn Rijk, oorlog, en had vele derzelven reeds ten onder gebragt. Uit deze en andere onderhoorige landſchappen trok hij jaarlijks een' on-

Digitized by Google

geloofelijken ſchat aan goud, terwijl hij bovendien uitſluitend eigenaar was van alle de akkers zijns Rijks. Dit wordt door de berigten van latere reizigers, gelijk de meeste der opgaven van den Gezant, bevestigd. Hij verhaalde tevens, dat de *Portugeezen* uit dit Rijk, gelijk uit *Japan*, en omtrent gelijktijdig, verdreven waren. De Patriarch of *Abouna* (van de *Grieksch-Koptische* kerk) werd uit *Egypte* ontboden, en had het onbepaalde gebied (doch onder den Keizer) over de Geestelijkheid. De tegenwoordige Patriarch woonde in eene ſtad, tien dagreizen van *Egypte*, en kwam zelden ten Hove. Het Opperhoofd der monniken, *Issege* (*Itchega*) was bijna zoo magtig als de *Abouna*, en woonde met wel duizend Geestelijken op het gebergte *Dibra Libanos*. De *Arabische* taal is in *Abyssinië* meer algemeen dan de *Ethiopische*. De *Changalla's* zijn wilde volken zonder Godsdienst, en door de *Abyssiniërs* niet veel beter dan de dieren geacht. *Adel* is een vruchtbaar Rijk in de binnenlanden, en heeft eene hoofdſtad van denzelfden naam, alwaar een *Mohammedaansche Imâm* zijn verblijf houdt (*). De *Nederlanders* hebben nogtans, men weet niet om welke reden, geene pogingen gedaan om met een gewest, dat door een Christenvolk, tegen de *Koomsche* leer aangekant, werd bewoond, en blijkbaar de vriendſchap der *Hollanders* zocht, handelsbetrekkingen aan te knoopen. Misſchien weer-

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 324–333. Men vergelijke hiermede mijn boven aangehaald werk over *Abyssinië's* tegenwoordigen toeſtand, III. D. bl. 361. 362–372. 386.

Digitized by Google

hield hen de moeijelijkheid, om zich met de *Arabieren*, zoo in het schiereiland zelf, als te *Masoua*, te verstaan.

Op *Celebes* braken omtrent dezen tijd, na den dood van *Raja* PALACCA, Koning van *Boni*, den ouden vriend der *Hollanders*, onlusten uit, wier omstandig verhaal ons te ver af zou leiden, en ook met de Geschiedenis onzer landgenooten daartoe niet genoeg in een onmiddellijk verband staat. Het zij genoeg te melden, dat reeds voor zijn overlijden een onaangenaam geval had plaats gehad met den Koning van *Bima*, dien men van den moord des Konings van *Dampo* beschuldigde. De Grooten des eilands spanden in tegenwoordigheid van den Gouverneur van *Macassar*, PRINS, eene regtbank, en veroordeelden den Koning van *Bima*, als schuldig, ter dood. PRINS veranderde dit vonnis in ballingschap naar *Batavia*, doch op nadere inlichtingen begon hij aan de onschuld van den vooroordeelden te gelooven, en wilde het vonnis niet uitvoeren, waarop de Vorst van *Palacca* eene dreigende houding aannam. Men wilde, dat hij wel 60,000 man bijeenbragt. De *Nederlanders*, die zijnen bijstand niet missen konden, vervingen PRINS als Landvoogd door HARTSING, die, om aan de wetten des lands te voldoen, den Koning van *Bima* naar *Batavia* zond, alwaar hij van hartzeer stierf. De handelwijze van HARTSING omtrent den *Raja* behaagde nogtans de Maatschappij niet, die hem door VAN THYE deed vervangen.

Dreigende houding van Raja Palacca op Celebes. Zijn dood.

Na den dood van *Raja* PALACCA ontstonden er allerlei geschillen tusschen de Koningen van *Boni*, *Soping* en *Goa*, en onderscheidene Grooten hunner

Digitized by Google

Onlusten door Aroe Teko verwekt. Hij wordt naar Ceylon vervoerd.

Staten, die zich onder de beſcherming der Maatſchappij begaven. Deze nam hunne zaak op zich, en bewerkte bij de onderſcheidene Vorsten de vergiffenis der opſtandelingen, die in alle hunne goederen en eerambten herſteld werden; tevens leide VAN THYE hunne onderlinge twisten bij. Doch er ontſtond eene nieuwe oneenigheid door de minnarij van zekere SAÊNA, echtgenoote van AROE TEKO, erfgenaam der kroon van *Boni*, met DAIN MABANI, een' der aanzienlijkſten van het Hof van *Soping*. Nu zijn de bewoners van *Celebes*, gelijk alle Oosterlingen, op dit punt zeer geſtreng — de eer des echtgenoots vereischte den dood der overſpeelſter en des overſpelers. Tweemaal ontliep SAÊNA haren man, die hoegenaamd niets van haren misſtap wist, doch wien zij dezelve met tranen en ſmeekingen om vergeving beleed. Hij beloofde zulks, en veinsde zelfs eene verzoening met den echtbreker, tot op eene bijeenkomst tot een hanengevecht te *Boni*. Op deze vermakelijkheid is geen volk, zelfs niet de *Engelschen*, zoo hartstogtelijk geſteld als deze eilanders (*); men ſtelt het grootſte belang in den haan, voor wien men partij trekt, en wiens ſporen met

(*) ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, XIX. D. 40. 41. Zonderling is de onbegrijpelijke zucht bij vele volken voor bloedige ſchouwſpelen, der *Romeinen* voor die van ſchermers, van Christenen, die voor de wilde dieren geworpen werden, en van gevechten der dieren onderling, der *Spanjaarden* voor de ſtiergevechten, der *Archipel-Indianen* voor de hanengevechten, der *Engelschen* voor dezelfde vertooning en voor het bokſen, van onze voorouderen voor het gevecht op het mes in de herbergen, enz. Is de mensch dan inderdaad wreed van inborst?

Digitized by Google

ijzeren haken verwisfeld worden, om bloedige wonden te maken. Zoodra nu, volgens affpraak, de Koning van *Boni*, voorzitter bij dat roemlooze gevecht, den grooten kemphaan van AROE TEKO eischte, gaf deze dadelijk last, om DAIN MABANI behendig bij 't naar huis gaan om hals te helpen, gelijk ook gefchiedde. Dit veroorzaakte op *Celebes* eene geweldige opfchudding. VAN THYE verbood den moordenaar, binnen het *Nederlandsche* kasteel of de ftad *Vlaardingen* (zoo als thans *Macassar* werd genoemd) te verfchijnen; doch men wil, dat deze maatregel niet fterk genoeg was, daar hij den moordenaar volgens de wetten des lands (die echter in dit geval door de geoorloofde bloedwraak voor eerroof werden opgewogen) had moeten doen ombrengen. Door zulk een uiterfte vreesde VAN THYE misfchien, alle Grooten des eilands tegen zich in het harnas te jagen. Het fcheen wel, dat AROE TEKO niet veel invloed had, doch de weifeling des opvolgers van VAN THYE, die in 1700 overleden was, BEERNINK, die zich ook verpligt vond, den moordenaar te fparen, regtvaardigde wel zijnen voorganger. Het was over 't geheel eene zeer moeijelijke taak, deze woelzieke en veelal van elkander onafhankelijke Opperhoofden te befturen, en in de behoorlijke ondergefchiktheid aan de Maatfchappij te doen blijven. Men floeg daartoe thans bij uitfluiting den zachten weg in: aan den Koning van *Goa* (voorheen van *Macassar*) werden aanzienlijke landftreken teruggegeven, en groote fchulden kwijtgefcholden. Deze ftaatkunde was in twee opzigten verftandig. Zij wierp een' dam op tegen de overgroote magt van *Boni*, hetwelk, onder *Raja* PALAC-

Digitized by Google

CA, door SPEELMAN's begunſtiging thans zoo aanzienlijk geworden was, dat het voor de Maatſchappij, zonder tegenwigt, gevaarlijk zou hebben kunnen worden; en tevens belette men daardoor nieuwe vijandelijkheden der twee Staten, die in 1677 de vlugt van zeer vele *Macassaren* hadden ten gevolge gehad, welke zich thans uit wanhoop op den zeeroof toeleiden, en daardoor de bezittingen der Maatſchappij zeer onveilig maakten. Daar nu AROE TEKO bij den Koning van *Boni* zeer gehaat was, terwijl die van *Goa* daarentegen geacht werd hem gunſtiger te zijn, beſloot men te zien, om de zaak op de volgende wijze te ſchikken. AROE TEKO kwam
1700. vrijwillig in 't kasteel van *Macassar*, met verzoek, om eens eindelijk zijne regtszaak, waaromtrent hij zich op de regtvaardigheid der Maatſchappij verliet, af te doen, en zijn vonnis uit te ſpreken, hetzij tot vrijverklaring, hetzij tot den dood. Men nam hem bij zijn woord, doch hield hem, onder den glimp der overtreding van het verbod, om nimmer in het kasteel te verſchijnen, gevangen. Tevens werden de Grooten van *Celebes* uitgenoodigd, om over zijn lot te beſlisſen. Dit trof den Prins als een donderſlag, en hij bekende den moord gereedelijk. Men beſloot bij meerderheid van ſtemmen, hem naar de *Kaap de Goede Hoop* in ballingſchap te zenden. Onder de hand echter deed men de Koningen, vooral die van *Boni* en *Goa*, verzoeken, om zijne vrijheid te vragen; doch hier waren de anders zoo vijandige Vorsten het eens, om AROE aan zijne ſtraf over te laten. Thans durfde de ſtoute man, hoezeer gevangen, nog een ontwerp ſmeden, om zich bij de *Engelschen* te *Banjer-Massing* in het

Digitized by Google

Zuidoosten van het naburige eiland *Borneo* te voegen, en de inwoners van *Celebes* onder hunne vanen te ſcharen, hetwelk voor de *Hollanders* op *Macassar* niet dan hoogst noodlottig zou hebben kunnen zijn. Men ſcheepte dus den veroordeelden in, met last om hem, in geval van ſchipbreuk of eenig ander gevaar, niet te laten ontſnappen, maar ter dood te brengen. Hij werd naar *Batavia*, en van daar — niet naar de *Kaap*, maar naar *Ceylon* gevoerd. Voorts werden de muren van *Goa*, volgens het vroegere verdrag, geſlecht. Men brak de vriendſchap met het magtige *Boni* niet af; integendeel werden er rijke geſchenken aan de regérende Koningin, weduwe van *Raja* PALACCA, gezonden. Doch men beſloot den Koningen van *Boni* en *Goa* nooit meer gelijktijdig gehoor te verleenen, als hetwelk *of* openbare vijandſchap, *of* eene vermaagſchapping en naauwere vriendſchap ten gevolge had, welke laatſte voor de belangen der Maatſchappij nog al zoo nadeelig was als de eerſte (*).

Zaken van Java.

Keeren wij thans naar *Java* terug, alwaar zich nog altijd SOURAPATI in zijn overweldigd gezag handhaafde. Eene bijzondere veete en beleediging van ST. MARTIN had almede den dapperen JONKER, den overwinnaar van TAROUNA DJAJA, tot opſtand gedreven, waarin hij met verſcheidene der zijnen om het leven kwam. Doch eene gebeurtenis van meer belang deed weder eenen algemeenen oorlog op *Java* ontſtaan.

AMANG-KOERAT, de Keizer van *Java*, die als

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 172–212. (met vermoeijende uitvoerigheid). DU BOIS, p. 254–261.

Digitized by Google

Geschillen over de erfopvolging in het Rijk.

bloeddorstig wreedaard, zoo bij de onzen als bij CRAWFURD, te boek staat, overleed in 1703, en werd door zijnen zoon DAPATI ANOM, dien CRAWFURD MANGKORAT MAS noemt, opgevolgd. De wreedheid des zoons ging nog die van den vader te boven. Midden in een zijner voorhoven deed hij duizend naakte vrouwen tegen eenige tijgers vechten. Geen *Javaan* durfde hem zijne schoone vrouwen, of iets anders van waarde vertoonen, zoo hij dit niet, met het leven daarbij, wilde verliezen. Dit bragt eindelijk het Volk, hoe gewoon ook aan tirannij, tot het uiterste. PONGAR, zijn oom, stelde zich aan het hoofd der misnoegden. Reeds bij het leven zijns broeders had hij den jongen geweldenaar leeren haten; want deze, met PONGARS dochter gehuwd, had haar schandelijk verwaarloosd; de ongelukkige vrouw had daarop hare liefde aan den zoon eens hovelings geschonken; dit was ontdekt, en de deerniswaardige vader, om het verderf van zijn huis af te wenden, was genoodzaakt de dochter, door de handen harer zeven broederen te doen verworgen! PONGAR werd geacht, den *Nederlanderen* gunstiger te zijn dan zijn neef, die, reeds gedurende het leven zijns vaders, den naam van vijand der *Hollanders* had, en gedreigd zou hebben, na de aanvaarding der Regéring zich op hen te zullen wreeken. Hij werd dus niet door de *Indische* Regéring erkend, maar zijn oom. Beide hadden namelijk Gezanten naar *Batavia* gezonden, om zich door hunne magtige naburen — reeds eenigermate beschermheeren — te doen erkennen. De Gezanten van PONGAR ontvingen eenen brief voor hem in een *geel* satijn zakje (de *Keizerlijke* en Vorstelijke kleur in geheel *Oostindiën* en *China*),

Digitized by Google

terwijl die voor zijnen mededinger in een zakje van dezelfde ſtof, maar van eene witte, bij de *Indianen* verachte kleur, werd overhandigd, hetwelk zij dan ook met groote blijken van minachting aannamen en van zich wierpen. Vergeefs was eene poging van DAPATI ANAM, om den Heer KNOL en andere hoofden der reeds tegen hem optrekkende benden om te koopen; iets, hetwelk men nogtans niet zoo zeer aan onbaatzuchtigheid der bevelhebbers moet toeſchrijven. *Het geld*, zegt VALENTIJN, *geraakte in verkeerde handen; ware dit wel besteld geworden, mogelijk zouden vele zaken wel eenen anderen keer hebben genomen.* Den 19den Junij 1704 erkende de *Indische* Regéring ſtellig PONGAR als Keizer van *Java*, *gaf hem het Rijkszegel*, even als zij zulks reeds aan AMANGKOERAT gedaan had, en verwittigde de Koningen van *Bantam*, *Goa*, *Boni* en verdere leenroerige Vorsten op *Macassar*, als hare Bondgenooten, van dezen oorlog, met uitnoodiging tot het zenden van hulptroepen, waarvan zij zich echter alle met de meeste beleefdheid verſchoonden.

Eer deze oorlog in volle werking kwam, werd OUTHOORN van zijnen post als Opperlandvoogd ontſlagen. Het wekte bij de Kamer van Zeventienen niet weinig opzien, dat zijne eenige dochter en kind aan den Directeur-Generaal VAN HOORN was uitgehuwelijkt, hetgeen eene familie-regéring in *Indië* (die de Heeren zich uitſluitend in het vaderland voorbehielden) ſcheen te zullen bewerken. Daarom werd VAN HOORN tot Gouverneur-Generaal benoemd, en aan zijn' ſchoonvader de keuze gegeven, om naar het vaderland te vertrekken, of met behoud van zijnen rang in *Indië* te blijven. Doch VAN HOORN,

Outhoorn ontſlagen. Van Hoorn zijn' ſchoonzoon en opvolger.

Digitized by Google

die de oorzaak gereedelijk bevroedde, ſtelde dit ontwerp te leur, door zich onbevoegd te verklaren voor zulk eenen zwaarwigtigen post. Drie jaren lang duurde zijne weigering, en het aanhouden zoo der Raden van *Indiën* als van de Kamer van Zeventienen; eindelijk liet hij het zich welgevallen, onder voorwaarde nogtans der aanſtelling van drie zijner vrienden tot Raden van *Indiën*, en een' tot Geheimſchrijver. OUTHOORN bleef vervolgens in *Indië*, en bereikte den zeer hoogen, en in dit klimaat hoogst zeldzamen ouderdom van ruim 85 jaren. ABRAHAM VAN RIEBEEK aanvaardde den post van Directeur-Generaal; VAN HOORN trad in 1706, na den dood zijner eerſte gade, met deszelfs dochter in 't huwelijk, en vernieuwde dus het geval, 't welk den argwaan des beſtuurs in *Nederland* vroeger had opgewekt (*).

De Nederlanders beoorlogen Keizer Dapati Anam. Zijn oom Pongar erkerd. Nederlaag der Hollanders.

De oorlog met den Vorst DAPATI ANAM was intusſchen begonnen. In het jaar 1704 werd ſlechts het bevestigde *Daman* door de *Hollanders* ingenomen. In den veldtogt van 1705 was het *Nederlandsche* leger onder den Heer HERMAN DE WILDE 700 of 800 man ſterk, en trok op met den nieuwen Keizer PONGAR, den Prins van *Madura*, en een leger van 6000 of 7000 *Javanen*, behalve de *Madureezen*. Ook de veldheer van DAPATI ANAM, DJAJA NINGRAT, kwam tot de bondgenooten over, en bewerkte de overgave van verſcheidene kleine plaatſen. Daarentegen was het leger des jongen Keizers wel 30,000 man ſterk. Bijna zonder ſlag of ſtoot nam het ech-

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 146-148. 333. 334. DU BOIS, p. 249. 250. 263.

Digitized by Google

ter voor zulk eene veel kleinere magt de vlugt, en daarop trokken de bondgenooten de hoofdſtad *Kartasoura* binnen, waar zij wel 500 ſtukken geſchut (echter zonder affuiten) en vele andere krijgsbehoeften vonden. Daar de jonge Keizer de kroon had mede genomen, kon de plegtſtatige krooning van PONGAR niet plaats hebben; echter werd hij plegtig in naam der Maatſchappij tot Keizer van *Java* uitgeroepen. Deze togt had ſlechts éénen gekwetſten (en kort daarna overledenen), matroos gekost, behalve drie perſonen, die de vermoeijenisſen niet konden weerſtaan; zij bezorgde echter aan de Maatſchappij zeer wezenlijke voordeelen. De reeds vroeger gedane afſtand van *Samarang* werd nu bevestigd, met bijvoeging der twee ſteden, *Torrabaya* en *Gawoula*, en eene aanzienlijke landſtreek in het Oosten des Rijks. Ook erkende PONGAR de vrijheid der Vorsten van *Cheribon* (die zich onder beſcherming der Maatſchappij geſteld hadden), en tevens de afhankelijkheid van *Sammanap* en *Pamacassan*, op het eiland *Madura*, van de Maatſchappij. Daarentegen ſchold deze hem eene zeer aanzienlijke ſchuld (zekerlijk de kosten zijner plaatſing op den troon) kwijt.

De woede van PONGAR tegen zijnen neef was zoo groot, dat hij eenen zijner zeven zonen, die onder deszelfs vanen gediend had, *met eigen hand* om het leven bragt. Maar aan den anderen kant nam de jonge Vorst thans de toevlugt tot den bekwamen muiteling SOURAPATI (*) die eenmaal bij

(*) Op deze vlugt maakte de tiran zich weder aan eene gruweldaad ſchuldig, die ſchier ongeloofelijk is. Zeker Opperhoofd gaf hem, op zijnen eisch, een jagtvermaak, doch

Digitized by Google

zijnen vader eene ſchuilplaats gevonden had, en hierdoor werd de oorlog nog vele jaren gerekt. De aard des lands en de moeijelijkheden, die hetzelve een leger in den weg leide, hebben wij boven trachten te ſchetſen. De veldtogt van 1706 werd van onzen kant wel met 30,000 man geopend, doch die ſlechts ten halve tot den oorlog uitgerust waren. De gevlugte Vorst begon met onderhandelingen; doch eischte voor alles herſtelling op den troon zijnes vaders. Hierin kon men niet treden, en dus trok men op 's vijands bodem, onder bevel van den Commandeur KNOL. In eene zeer belangrijke ſchermutſeling, waarin de behendige SOURAPATI zelf bevel voerde, werd de bevelhebber DE BEVERE met vier *Hollandsche* compagnien en vijftien van de inlandſche troepen, door zijne drift weggeſleept, zoodat hij tegen ſtellig bevel in een gevecht met den vijand geraakte, op de vlugt gedreven werd, en wel 138 man van zijne beste *Hollanders*, waaronder drie vaandrigs en zes onderofficieren, verloor. Aan de geſneuvelden werden de ooren afgeſneden, en deze als zegeteekenen bij SOURAPATI gebragt. Dit gevecht ſtelde het behoud des legers op het ſpel, doch de tegenwoordigheid van geest en verſtandige beſchikkingen van den Generaal KNOL herſtelden de zaken. De Predikant VALENTIJN, die als veldprediker zelf dezen togt bijgewoond, en zeer wijdloopig beſchreven heeft, was op dit oogenblik nog zwak van eene doorgeſtane ziekte, en bedroefde zich daarover zeer, als nu niet in ſtaat

---

bij zeker beuzelachtig verzuim der hofgebruiken deed hij hem terſtond ontmannen. CRAWFURD, III. D. bl. 316.

Digitized by Google

„zijnde, om zijn leven zoo duur aan den vijand te „verkoopen, als hij anders wel met zeer weinig „vrees zou gedaan hebben (*)." Bij deze kleine nederlaag gebeurde ook een merkwaardig geval, 't welk van de dapperheid der inlanders getuigt. Zekere NIREBOELET uit *Banda* was Luitenant en zijn zoon vaandrig onder onze troepen. De eerste, die zijnen tot nu toe onbezwalkten goeden naam niet door de vlugt wilde schandvlekken, besloot, hier roemrijk te sterven; doch zijnen jeugdigen zoon raadde hij, zich niet nutteloos aan eenen zekeren dood over te geven. „Red u," sprak hij tot dien zoon, „bewaar u voor betere tijden, het is toch onmogelijk, mij te behouden, en onzer beider dood zou der Maatschappij weinig dienst doen. Verwijder u dus, zoo gij wilt, dat ik hier met meer tevredenheid en roem zal sterven." Doch de zoon weigerde standvastig, zijnen vader in dit uiterste te verlaten; beiden wachtten den vijand af, en vielen met leeuwenmoed op hem aan. De zoon stortte zich in het dikst der drommen van den vijand, en sneuvelde op stapels door hem geslagte *Javanen;* de vader deed zes of zeven, en in het sneven nog twee lijken vallen. VALENTIJN, die hen eenige dagen daarna zag liggen, telde veertien lijken rondom den zoon, en tien bij den vader uitgestrekt (†). Welk eene *Romeinsche* daad! Het is dus niet waar, dat de inlanders den *Hollanderen* (voor welke zij zich toch indedaad opofferden) zulk eenen haat toedroegen, als de *Engelsche* Schrijvers onzer dagen beweren.

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 180.
(†) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 181.

Digitized by Google

De Bevere neemt Bangel in. Dood van Sourapati.

Daar SOURAPATI van zijne kant ook 150 dooden en 50 gekwetſten in dit gevecht had verloren, kon hij niet beletten, dat de bondgenooten dadelijk naar de vesting *Bangel* trokken, die ook, door de dapperheid van Kapitein DE BEVERE, die zijnen vorigen misſlag weder herſtellen wilde, en dus tot tweemaal toe aan het hoofd der troepen ſtorm liep, werd ingenomen. Maar zeer duur kwam den *Nederlanderen* deze inneming te ſtaan; zij verloren wel vijfhonderd dooden en gekwetſten. Kapitein VAN DER HORST had zich daarbij ook heldhaftig gedragen, dreigende met de ſabel in de vuist elk, die vlugten zou, te doorſteken. Het grootſte verlies der *Javanen* beſtond in den dapperen SOURAPATI, die, door eene geſprongene handgranaat gekwetst, naar *Passarouwan* gevoerd werd, en dáár na drie weken overleed; een man, die, wanneer hij in *Europa* geleefd had, onder de beroemde helden zou prijken. Wanneer men zich van den ſchrik der verovering van *Bangel* bediend had, zou het naburige *Passarouwan* ongetwijfeld hebben moeten bezwijken; doch men verliet zelfs de reeds ingenomene plaatſen, en leide het leger te *Sourabaya* in de winter- (of regentijds-) kwartieren. Dit deed den moed des vijands zoo rijzen, dat hij de *Nederlanders* tot onder de wallen van *Sourabaya* durfde bravéren, en, om den vijand den voorraad af te ſnijden, het fraaije en handeldrijvende dorp *Calianjer*, van wel 3000 huizen, met nog zestien andere dorpen en de ſtad *Gressik* in brand ſtak.

Na den dood van SOURAPATI zwierf DEPATI ANAM, die zijne beste juweelen verkocht had, door de meeste zijner aanhangers verlaten, met een

Digitized by Google

klein gevolg rond, hebbende zelfs uit gebrek reeds eenige zijner bijzitten weggezonden. Kapitein DE ROODE had de ſtad *Cadiri* ingenomen. Nogtans was de opſtand niet gedempt. Met het begin van 1707 nam de Generaal DE WILDE het bevel op zich van een zeer aanzienlijk leger, hetwelk, uit de troepen van de Maatſchappij, met den Vorst van *Sourabaya* en den *Panambahou* van *Madura* zamengeſteld, niet minder dan zestigduizend man bedroeg. De vijand had intusſchen van den dwazen ſtap des vorigen jaars gebruik gemaakt, de met zoo vele moeite veroverde, doch verlatene landen weder bezet, en met een' ſterken muur, die eenen naauwen bergpas (van *Kakappar*) affloot, verſterkt. Hier konden, zeggen onze Schrijvers, wel 10,000 door 50 man worden tegengehouden. De dappere KNOL wilde nogtans den aanval doen, om met een zoo ſterk leger niet werkeloos te zijn, en de ſchoone vlakten aan gene zijde van het gebergte te bereiken. De vijandelijke bevelhebbers (*Ingabey*) LOOR en KIDOL gedroegen zich bij uitſtek moedig; nogtans gelukte het de *Nederlandsche* dapperheid, die vooral door de *Madureezen* getrouw werd bijgeſtaan, dien pas te veroveren. Thans kwam men in de ſchoone en heerlijke landen van *Panangongang*, *Derma* en *Bangel*, het jaar te voren uit vrees voor den regen verlaten. Doch de vijand was niet gezind, den onzen dit rijke gewest zonder ſtrijd af te ſtaan. Er werd een hoofdſlag geleverd bij *Singirie*, alwaar DEPATI ANAM met de zonen van SOURAPATI op den regtervleugel der hunnen bevel voerden, en den Kapitein BINTANG, die den linker der *Hollanders* aanvoerde, met de grootſte woede aanvielen. Slechts de Vorst van *Sourabaya*,

Veldtogt van 1707. Inneming van den pas bij Kakappar. Slag bij Singirie.

Digitized by Google

JAYENG RONO, door de *Hollanders* te voren meermalen van verraad verdacht gehouden, gedroeg zich toen met de grootste dapperheid; nogtans werd de vijand het veld aan dien kant meester, de laffe *Javanen* sloegen op de vlugt; doch eenige *Hollandsche* matrozen herstelden de bijna verlorene zaken. Zij bestuurden het geschut, bij gebrek aan gewone *Artelleristen*, doch hadden geen' last tot vuren, toen zij het op zich namen, den naderenden vijand ook zonder last te bestoken. Hun wel onderhouden vuur doet den vervolgenden vijand, die geen kanonvuur schijnt verwacht te hebben, stilhouden — aarzelen — deinzen, en eindelijk vlugten. Het nu weder omkeerende en zegevierende heir bezette den volgenden dag alle vijandelijke sterkten, en onder anderen de belangrijke stad *Passarouwan*, die nu meer dan twintig jaren lang in de magt van SOURAPATI, en laatstelijk van zijne zonen geweest was. De vijand werd naar het gebergte van *Malang* verjaagd. DE WILDE trok de stad binnen, alwaar hem de *hoofden* van twee vijandelijke bevelhebbers en twaalf andere Grooten gebragt werden. De *Hollanders* hadden, helaas! reeds zoo veel van *Oostersche* zeden aangenomen, dat zij daarvoor een *geschenk* gaven!

Eene groote menigte afgehouwene *ooren* bewees het verlies der aanhangers van den jongen Vorst, terwijl dagelijks anderen van dezelve genade kwamen afsmeeken. De wraakzucht spaarde zelfs het gebeente van SOURAPATI niet; het werd opgegraven, met dat van verscheidene andere Opperhoofden verbrand, en de asch in alle vier winden gestrooid. De Vorst van *Sammanap* op *Madura*, dien zelfs de Keizer PONGAR *zijn regterhand* noemde, werd doorstoken of *gekritst*

Digitized by Google

(de gewone doodſtraf hier te lande). Zulks geſchiedde na de komst van den bevelhebber VAN DER HORST, in den vollen Raad der *Madureesche* Grooten, door 's mans eigen' Geheimſchrijver. Een getrouwe ſlaaf wreekte zijn' Heer op het oogenblik, door den dood van den beul; VAN DER HORST had hem gaarne geſpaard, doch de bloedverwanten van den geſneuvelden waren niet dan door bloedwraak te vreden te ſtellen, en de *Hollanders* geraakten wegens hunne beſcherming zelfs in levensgevaar.

1708. Onderwerping van Depati Anam. Trouweloosheid ten zijnen aanzien gepleegd.

DE WILDE overleed kort na zijne terugkeering te *Batavia*. Men oogstte eindelijk de vrucht van zoo veel bloedſtorting door de overlevering van DEPATI ANAM, die in het gebergte van *Malang* rondzwierf, en nu, op voorwaarde van in het leven geſpaard te worden, onderwerping beloofde. De ſtemmen waren verdeeld; nogtans beſloot de meerderheid, de onderwerping aan te nemen. DEPATI ANAM begaf zich dus naar *Landean*, een klein plaatsje, alwaar hij den Opper-Commisſaris KNOL, die reeds lang in 't geheim met hem onderhandeld, en zeer voor het verleenen van genade geſproken had, ontmoette. Hij betuigde reeds lang, dit voornemen bewerkſtelligd te zullen hebben, indien hij lijfsgenade had durven hopen; doch de man, die zoo vele moorden gepleegd had, kon naauwelijks denken, dat men *hem* (ſchoon dan ook niet perſoonlijk door hem beleedigd) zou willen verſchoonen. Van *Sourabaya* werd hij met zijne maagſchap naar *Batavia* gezonden; doch toen hem van de reede geene eereſchoten, gelijk hij gewacht had, begroetten, begon hij het ergſte te vreezen. Zijne ſchoonmoeder, eene heldhaſtige vrouw, voerde hem te gemoet: *Hoe veel beter*,

mijn zoon, zoudt gij gedaan hebben, met als een dapper Keizer door het regt, dat u van Gods- en uwe vaders wege toekomt, tot aan uw einde te strijden, dan hier als een verachte slaaf te leven! Het scheen of deze taal eener vrouw hem zijnen moed en zijne veêrkracht terug gaf. Hij weigerde nu standvastig zijnen dolk (dien de *Javaansche* Grooten nimmer afleggen) aan VAN DER HORST, zijnen bijzonderen vijand, over te geven. In de vergaderzaal der Raden van *Indië*, waar de Gouverneur-Generaal voorzat, getreden, leide hij de kroon van zijn hoofd, zijnen schepter en dolk aan de voeten van VAN HOORN, en hield toen eene waarlijk treffende aanspraak, waarin hij zijne onbetwistbare regten tot den troon zijner vaderen blootleide, de Regéring herinnerde, haar nimmer beleedigd te hebben, en toch van de harde vervolging gewaagde, waarmede zij hem van alles beroofd had. Thans eischte hij slechts, volgens den vrijbrief (dien hij vertoonde) zijne vrijheid en eene landstreek, die hij, afhankelijk van de *Nederlanders* en niet van zijn' oom, zou kunnen besturen en daarvan naar zijne waardigheid leven. Doch men moet zeggen, dat onze *Indische* Regéring zich hier met minder waardigheid gedroeg, dan deze dwingeland. Zij verloochende den vrijbrief, hield den Vorst gevangen, in weerwil der vertoogen en voorspraak van den Koning van *Bantam*, diens bloedverwant; en zond hem eindelijk als Staatsgevangen' naar *Ceylon*, waar hij, op het kasteel te *Gale* geplaatst, met zijn geheele gevolg van 75 personen een zeer bekrompen jaargeld ontving. VALENTIJN zelf weet voor deze trouwelooze daad geene andere verontschuldiging, dan „dat, de Heeren niet

„gehouden zijn van hun doen en laten aan iemand „anders rekenschap te geven, dan aan de Heeren en „Meesters in 't vaderland, hetwelk dan nog maar „eene zaak is, die tusschen die Heeren blijft, en gee„nen anderen raakt." Hij schijnt de algemeene afkeuring en verachting voor weinig te hebben geteld. Of zou men zich daartoe niet hebben durven verstouten? Men wil, dat de haat van VAN DER HORST (voor wien hij wederkeerig den diepsten afkeer had) den ongelukkigen Vorst deze onwaardige behandeling op den hals laadde. Nog ten minste zestien jaren daarna bevond hij zich in die zelfde gevangenis, na vergeefsche pogingen te hebben gedaan, om de ware toedragt der zaak in *Europa* bekend te maken.

Moord van den Vorst van Sourabaya.

Ondertusschen had zekere vrouw, wier oom de Vorst van *Sourabaya* had doen ter dood brengen, dezen bij KNOL te *Samarang* van verraad en verstandhouding met SOURAPATI beschuldigd. Reeds vroeger had deze inlandsche Vorst meermalen in 't oog geloopen, doch zijn dapper gedrag in den beslissenden slag te *Singirie* scheen over zijne vroegere houding eenen sluijer te werpen. Maar de vrees der *Indische* Regéring overwoog alle bedenkingen, en zij noodzaakte haren afhangeling, Keizer PONGAR, den ongelukkigen DEPATI (dus was zijn titel), dien hij eerst onlangs tot Opperbestuurder der kustlanden had aangesteld, op eene verraderlijke wijze, onder het voorwendsel eener tijgerjagt, *van achter te doorsteken!* Men wil, dat hij magt genoeg had, om 60,000 man binnen één etmaal in de wapenen te brengen. Zou deze magt ook zijne hoofdmisdaad in het oog van den Heer VAN HOORN en dat zijner Mederaden geweest zijn? Het gezag over *Sourabaya*

Digitized by Google

werd, doch in een' minderen rang, en zonder gezag *buiten* hetzelve, aan een' zijner broeders gelaten.

Terugroeping van van Hoorn. Einde des oorlogs.

De Kamer der Zeventienen in *Europa* schijnt dezen geheelen oorlog geenszins te hebben goedgekeurd; althans zij repte daarvan niets in hare aanschrijvingen, en VAN HOORN werd terug geroepen. Het is waar, dat VALENTIJN dit niet aan deze oorzaak, maar aan zijn boven vermeld huwelijk met de dochter des Directeur-Generaals VAN RIEBEEK, die zijn opvolger werd, toeschrijft. Doch ter eere van het Bewind der O. I. Maatschappij gelooven wij, dat zij ook verdere gewelddadigheden van dien kant tegen de inlanders wilde voorkomen. VAN HOORN gehoorzaamde met blijkbaren tegenzin, en ging naar *Amsterdam*, alwaar hij buiten zijne regte luchtstreek (zegt VALENTIJN) in 1711 overleed.

Dus eindigde deze oorlog, met de onderwerping van *geheel Java* aan de Maatschappij, of aan haren nederigen afhangeling, den Keizer PONGAR (*).

Veranderingen aan de Kaap de Goede Hoop. Inrigtingen van Riebeek. Zamenzwering der vreemde troepen.

Gedurende dezen oorlog op *Java* hadden er ook gevaarlijke onlusten in de Kolonie der *Kaap de Goede Hoop* plaats. Deze jeugdige volkplanting, gelijk wij boven zagen, was door RIEBEEK aangelegd, en het land, daartoe aanvankelijk benoodigd, van de inboorlingen gekocht voor eene som, die men wel aan geld of liever geldswaarde op 45,000 guldens schat (†).

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 186–205. 338. DU BOIS, p. 273–278. CRAWFURD, bl. 355–356. Deze beweert, dat de Vorst van *Sourabaya* grootmoedig zijn leven voor zijne vrienden opofferde, en zijn doodvonnis zou te gemoet gegaan zijn.

(†) G. K. VAN HOGENDORP, *Verhandelingen over den O. I. Handel*, Amst. 1802, II. St. bl. 62.

Digitized by Google

Ook hier was dus de later zoo beroemde handelwijze van PENN omtrent de oorſpronkelijke inwoners gevolgd, en indien de latere volkplanters dit loffelijk voorbeeld hebben in den wind geſlagen, en het land meer overheerd dan wettig aangekocht, is zulks bij de *Noordamericanen* althans niet minder het geval geweest. Van dit land ſtond RIEBEEK 60 morgen aan elken huisvader in eigendom af, onder beding, van dezelve binnen drie jaren tot bebouwd land te maken, ten einde de aankomende ſchepen der Maatſchappij van voorraad te voorzien. Dit werd hun tot eenen vastgeſtelden en billijken prijs betaald. Op de voortbrengſelen der Kolonie werd hoegenaamd geene belasting gelegd, en ook de handel vrijgeſteld, om de Kolonie te doen bloeijen. Dit oogmerk werd dan ook bereikt; velen kwamen als handwerkslieden, als winkeliers, doch de meesten als landbouwers uit het vaderland naar dezen uithoek van *Afrika* (*). Doch te midden dezer ontkiemende welvaart werd de Kolonie met volſlagene vernietiging bedreigd, door eenen aanſlag der vreemdelingen, meest *Engelschen*, *Schotten* en *Ieren*, aan welken men onvoorzigtiglijk de bezetting van het kasteel had toevertrouwd. Hun oogmerk was, eerst het O. I. ſchip *Erasmus*, in een' ſlechten ſtaat ter reede gekomen, af te loopen, het kasteel te overrompelen, den Gouverneur RIEBEEK en alle verdere *Hollanders* van kant te maken, alleen de vrouwen in leven te laten, om dezen te overweldigen, en eindelijk, met het genomene ſchip naar de

(*) *Nederlandsch Afrika* bij VAN HOGENDORP, t. a. pl. bl. 350-353.

Digitized by Google

Portugeesche Kolonie *Angola*, of misschien wel naar *Portugal*, destijds met ons in oorlog, te vertrekken. Door een' barbier werd het geheim dezer zamenzweering aan RIEBEEK ontdekt, die de hoofden van het vloekverwantschap dadelijk in hechtenis nam, en in de boeijen bewaarde tot de komst van den Heer STERTHENIUS met eene retourvloot uit *Indië*. De misdadigers werden toen verhoord; zij bekenden de misdaad, doch verdedigden zich met de ondragelijk zware dienst, daar zij over dag hout kappen en des nachts wachten moesten waarnemen, waardoor zij tot wanhoop waren gebragt, en de misdaad boven zulk een leven hadden verkozen. De schuldigen werden ter straffe naar *Batavia* opgezonden (RIEBEEK zou hen liever aan de *Kaap* hunne straf hebben doen ondergaan).

Verschillen met de inlanders. Ontdekking der Namaaquas.

In dit zelfde jaar reeds weken de *Nederlanders* van hun aanvankelijk stelsel van regtvaardigheid omtrent de inlanders af. Tot op 50 of 60 mijlen van het kasteel begonnen zij reeds in de binnenlanden te dringen (*). RIEBEEK deelde verscheidene weilanden, aan *Hottentotten* behoorende, onder zijne volkplanters uit. Dezen maakten aan de *Hollanders* bekend, dat dit sedert eeuwen hunne bezitting was; en zekere gevangen EYKAMMA, die de vijandelijkheden reeds begonnen had en daarover gevat was, vraagde stoutweg, „wat de *Nederlanders* wel zouden zeggen, indien *zij* aldus eens in *ons* land vielen, en in onze weilanden met geweld de ploegschaar dreven?" Spoedig echter, in Januarij 1660, werd de vrede gesloten, en daarbij een

(*) HOGENDORP, t. a. pl. bl. 352.

Digitized by Google

omtrek van *drie* mijlen aan de *Nederlanders* ten gebruike afgeftaan. Men bepaalde zich echter niet bij deze bezitting. De zucht, om goud te vinden, hetwelk men zeide, dat bij de *Namaaquas* ten noorden der Kolonie zou vallen, deed in 1661 eenige gelukzoekers derwaarts trekken, die wel hun doel niet bereikten, maar toch door dat volk zeer wel ontvangen werden.

Straf van ongetrouwe ambtenaren. Wijs beftuur van Simon van der Stel.

De Maatfchappij was met hare dienaren omtrent dezen tijd aan de *Kaap* niet gelukkig. De bevelhebber CORNELIS VAN QUAALBERG werd wegens wangedrag in 1668 afgezet en naar *Batavia* gezonden. Eene nog zwaardere ftraf onderging de onderkoopman HENDRIK LACUS, die, wegens ontrouw in het beftuur der hem aanvertrouwde goederen, niet alleen afgezet, maar als *gemeen soldaat* naar *Indië* gezonden werd. Zoo geftreng was toen nog het opzigt over de beambten der Maatfchappij! De Kolonie bekwam eerst groote waarde onder den Commandeur SIMON VAN DER STEL, die hier in 1679 het Beftuur aanvaardde. Aan zijne onvermoeide zorgen was de uitbreiding der Kolonie ten Noorden, buiten het *Kaapfche* fchiereiland, in het vruchtbare *Hottentotsch-Holland*, te danken; hij leide de naderhand zoo bloeijende plaatfen *Stellenbosch* en *Drakestein* aan (*). Het was onder hem, dat eenige *Fransche* Hervormden, aan de dwingelandij van LO-

(*) VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 125–127. 134. De nieuwe volkplanting werd in 1682 aangelegd, oorfpronkelijk voor 82 huisgezinnen. In korten tijd groeiden *Stellenbosch* en *Drakestein* door den ijver der *Hollanders* ongelooflijk fterk aan, en de Maatfchappij eigende zich nu de *tiende* der wijnen en granen toe. BOGAARDT, *Historische Rei-*

Digitized by Google

DEWIJK XIV. ontſnapt, nabij laatstgemelde plaats in den zoogenaamden *Franschen hoek*, eene kloof tusſchen hooge en rotſige bergen, eene veilige ſchuilplaats vonden voor de ſtormen, die *Europa* beroerden, en vrijheid om God naar hun geweten te dienen. Zij leiden zich op den koren-, ooft- en wijnbouw toe, welke beide laatſte takken van beſtaan hier door den Gouverneur zeer werden aangemoedigd, aan wien ook het beroemde *Constantia*, zijn landgoed en een der meest vermaarde wijnbergen der wereld, zijn beſtaan verſchuldigd is. Uit alle oorden der bekende wereld deed hij vruchtboomen en zaden van allerlei aard bijeen brengen, onder anderen den kamferboom (*). Ook deed VAN DER STEL paarden uit *Perzië* komen, om hier een edel ras te telen; hij vergrootte en vermeerderde den tuin der Maatſchappij uitnemend. Hij trachtte ook een kanaal tot beveiliging der ſchepen uit de *Tafelbaai* naar de *Baai Fals* te doen graven, doch dit ontwerp mislukte. De groote verdienſten van VAN DER STEL werden door de Maatſchappij erkend. Hij bekwam het eerst den titel van *Gouverneur*, met eene jaarwedde van vierentwintighonderd guldens, en werd daarenboven tot buitengewoon *Raad van Indië* verheven. Na een twintigjarig Beſtuur leidde de wakkere man in 1699 zijnen post neder, en werd, ten blijke der achting en van het vertrouwen zijner Meesters, door zijnen zoon WILLEM ADRIAAN VAN DER

---

zen, bl. 201. De naam *Drakenstein* is gegeven naar den Commisſaris-Generaal VAN RHEDE tot *Drakenstein*.

(*) LICHTENSTEIN, *Reizen in Zuid-Afrika*, I. D. bl. 50. III. D. bl. 286.

STEL opgevolgd. Hij zelf begaf zich op zijn buitengoed *Constantia*, en leefde aldaar nog tot 1712.

Bestuur van W. A. van der Stel. Klagten.

De nijd, die groote verdienſten verzelt, had reeds ten tijde des vaders begonnen, bij de kleingeestige zoogenaamde *vrijburgers* of onafhankelijke bebouwers der nieuwe Kolonie te werken. De jonge VAN DER STEL ging nu geheel in den geest zijns vaders voort; hij moedigde den landbouw, vooral de koren- en wijnteelt, ten ſterkſten aan, en om het voorbeeld te geven, leide hij het heerlijke landgoed *Vergelegen* in *Hottentotsch-Holland* aan. Dit bezit van landerijen door den bevelhebber was geene nieuwigheid. RIEBEEK, WAGENAAR, en de oude VAN DER STEL hadden die bezeten, en daarop groote goederen aangelegd. Doch den zoon vervolgde de afgunst wegens het bezit van zijn *Vergelegen*. Een aantal vrijburgers beklaagde zich daarbij over allerlei knevelarijen en afperſingen, die men den Gouverneur te last leide, zoo als: het verpachten van den wijn aan zijne gunſtelingen, het aanſtellen van bevoorregte vleeschhouwers, enz. Doch boven alles klaagden zij over de ſchending van eene bepaling, bij de oprigting der *Kaap-Kolonie* gemaakt, *dat geen dienaar der Maatschappij, zonder uitzondering, zich op den landbouw of op de veeteelt zou mogen toeleggen, om daarmede handel te drijven; dat hij, bij overtreding, terstond zijne dienst zou moeten neêrleggen.* Deze bepaling was wijsſelijk genomen om de volkplanters aan te moedigen, en den alleenhandel te beletten; doch de maatregelen van den ouden VAN DER STEL, die juist dienden om den landbouw en de bevolking der Kolonie regtſtreeks te bevorderen, konden daaronder niet begre-

Digitized by Google

pen zijn, en de geest des verbods ſprak duidelijk de opvatting tegen, dat ook de *Gouverneurs* onder dit verbod zouden gelegen hebben. Nu klaagden de trage of nijdige landbouwers en veeboeren, dat de Gouverneur *zich niet ontzag*, de vruchtbaarſte landerijen (in een gewest, waar men vruchtbaar land ſlechts voor 't nemen had) te bebouwen, *wijngaarden in onnoemelijken getale te planten, tarwe, rogge en gerst te zaaijen, dit alles tot in eene verbazende menigte toe in te oogsten;* en zich de visſcherijen aan te matigen. Hierbij de andere gronden tot bezwaar gevoegd zijnde, deed men den jongen VAN DER STEL, wiens uitwendig voorkomen misſchien minder gunſtig was dan dat van zijn' vader, voorkomen als eenen SARDANAPALUS en *geesel der volkplanting*, die geene achting voor eerlijke lieden had, maar de grondſtelling koesterde, *dat eene berooide Gemeente het gemakkelijkst te regéren is*. Nogtans waren deze klagten verre van algemeen; een aantal vrijlieden, welke de klagers *ontaard* noemden, gingen naar 't kasteel, en onderteekenden aldaar een geſchrift ten behoeve des Gouverneurs, blijkbaar tegen een ander gerigt, 't welk de klagers voornamen naar de Kamer van Zeventienen in *Europa* te zenden (*).

(*) Men klaagde onder anderen, dat het landgoed *Constantia*, van den ouden VAN DER STEL, zoo groot was als *Amsterdam*, dat *Vergelegen*, het buitengoed van den jongeren, een' wijngaard had van over de viermaal honderdduizend wijnſtokken; dat hij in één jaar over de elfhonderd mudden tarwe oogstte, en nooit minder aan tarwe, rogge en garst, dan honderd mudden, zaaide, enz. BOGAART, bl. 466-475.

Digitized by Google

De maatregelen tegen de klagers vermeerderen het misnoegen.

VAN DER STEL, driftig welligt van aard, ging nu tot eenen ſtap over, die hem naderhand veel leeds heeft gebrouwen. Hij deed ADAM TAS, een' aanzienlijken vrijburger van *Stellenbosch*, door den Landdrost en gewapende dienaars met geweld uit zijn huis halen, met berooving zijner papieren, en op het kasteel gevangen zetten. Nu deden de klagten zich nog luider hooren: „dat de bevelhebber de „vrijburgers als zijne ſlaven beſchouwde, en hun „allerlei heerendienſten afvergde; dat men geen ſtuk „lands van de wildernis in eigendom kon bekomen, „of eenige levering van vleesch enz. voor de Maat„ſchappij, zonder hem de handen te vullen; en „dat, wanneer men hem, na zulk eene bekomene „gunst, de betaling voor eenige geleverde goede„ren vroeg, men zich aan ſlecht beſcheid blootſtel„de (*)." Iets zal wel in deze beſchuldigingen waarheid geweest zijn. De familieregéring, die met den aanvang der achttiende Eeuw in *Holland* begon, ſcheen zich ook, door den overgang des Bewinds van vader op zoon, aan de *Kaap* te zullen vestigen; misſchien werd WILLEM ADRIAAN VAN DER STEL te veel door hoogmoed bezield, en zag hij te laag op de onbeſchaafde en trage volkplanters neder; doch het is zeker, dat eene landhuishouding in 't groot, zoo als te *Constantia* en op *Vergelegen*, benevens de vele nuttige inrigtingen, die men aan de VAN DER STELS had te danken, van onwaardeerbaar nut voor de Kolonie geweest zijn.

Het verzoekſchrift, over de ware of gewaande mishandelingen en regtsverkrachtingen der vrijbur-

(*) BOGAART, bl. 476-480.

Eenige misnoegden, naar 't vaderland gezonden, doen van der Stel terugroepen.

gers aan de *Kaap*, werd door de misnoegden op dezelfde wijze, als later de welbekende *Petitiën* in *België*, in de wereld gebragt. Men reed met hetzelve rond, en zocht de ingezetenen, hetzij door geweld, hetzij door overreding, tot onderteekening te bewegen. VAN DER STEL gaf eene ſcherpe waarſchuwing tegen alle zamenſpanningen en onderteekeningen van verzoekſchriften uit, en onderzocht met eene naar wreedheid zweemende geſtrengheid naar de onderteekenaars van het zoo even genoemde. Eenige vrijburgers, die men voor bijzonder oproerig hield, werden uit de Kolonie met de O. I. retourvloot naar 't vaderland gezonden, een geheel verkeerde maatregel, daar juist dezen de *Kamer van Zeventienen* in hun belang wisten over te halen. Niettegenſtaande meer dan één vertoog des Gouverneurs met zijnen Raad aan de *Indische* Regéring, waarin zij aantoonden, dat juist de *Kaapsche* boeren het *Monopolie*, waarover zij klaagden, wilden daarſtellen, viel het beſluit van de Kamer ten hunnen nadeele uit. Bij eenen brief van den 28ſten October 1706 werden de Gouverneur WILLEM ADRIAAN VAN DER STEL, de tweede in 't Bewind SAMUEL ELZEVIER, de Predikant PIETER KALDEN en de Landdrost JAN VAN STARRENBURG (allen ijverige aanhangers van den Gouverneur), behoudens eer en jaarwedde, naar het vaderland opontboden, en *ook* aan FRANS VAN DER STEL, broeder des bewindhebbers, (hoewel hij aldaar geenerlei gezag oefende) het langere verblijf in de Kolonie ontzegd. De reeds gevangene onderteekenaars van het beruchte verzoekſchrift werden losgelaten, en de beſchuldigden naar het vaderland opgezonden, van alle misdaad vrij ge-

Digitized by Google

ſchouwen. *Vergelegen* moest, als een onwettig bezit des Gouverneurs, weder aan de Maatſchappij komen, in twee of drie perceelen verkocht worden; de opſtal en gebouwen zouden gewaardeerd, door de Maatſchappij overgenomen, en door deze, of, wanneer men niet kon overeenkomen, door VAN DER STEL zelv' worden afgebroken, vooral het groote woonhuis, *als zijnde een voorbeeld van weidsche pracht, die de Maatschappij in hare dienaars zeer afkeurde.* Men zou voorts ook onderzoek doen naar het regt der bezitting van den ouden SIMON VAN DER STEL. Geen dienaar der Maatſchappij zou voortaan meer eenig land mogen bezitten, en die het had, zou zich daarvan moeten ontdoen. De wijnpacht en de levering van vleesch werd op den ouden voet terug gebragt, en aan de klagers dus ook daarin genoegen gegeven. *Aan niemand zou voortaan te veel land te gelijk worden uitgegeven, althans niet zoo, dat men zou kunnen uitrekenen, dat drie of meer volkplanters daarvan zouden kunnen bestaan* (*).

Men ziet duidelijk in dit vonnis den *Aristokratischen* naijver op invloed hebbende en ondernemende mannen buiten het vaderland, en de vrees voor een *erfelijk gezag* en *landbezit*, hetwelk zich de zoon van SIMON VAN DER STEL, en na hem en op zijn voorbeeld andere Gouverneurs, zouden hebben kunnen aanmatigen. Dus had men ook OUTHOORN in *Indië* van het gezag verwijderd, op dat niet vader en ſchoonzoon te gelijk in 't Bewind zouden zijn.

(*) BOGAART, bl. 520-538. 546-604. VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 136.

Digitized by Google

Maar de geſtrengheid, waarmede hier tegen VAN DER STEL en zijne vrienden gehandeld werd, teekende eenen geheel *Venetiaanschen* argwaan. De *Kaapsche* boeren thans in 't gelijk geſteld zijnde, bleef het land een' geruimen tijd op dezelfde hoogte van beſchaving en vorderingen in landbouw, boven welke de VAN DER STEL's het hadden zoeken te verheffen. Het afbreken *der al te prachtige woning* van den Gouverneur moest, als waarſchuwing voor zijne opvolgers, allen voortgang althans in de bouwkunst bij de kolonisten beletten. Het ſtelſel, dat aan de dienaren der Maatſchappij alle landbezit verbood, moest wel het misbruik voorkomen, dat zij zich den alleenhandel in de behoeften, aan de ſchepen der Maatſchappij te leveren, toeëigenden, maar het maakte deze dienaars vreemd aan de Kolonie, en deed hen op meerdere winſten, hetzij uit hunne post, hetzij uit den handel, bedacht zijn. Hierdoor werden zij vijandig aan de volkplanters en inzonderheid aan de bewoners der *Kaapstad*, de eenige handelaars (*).

HOOFDSTUK IV.

Tot op het einde des tweeden grooten Javaanſchen *oorlogs in* 1722.

A. Riebeek Gouverneur-Generaal. Zijn karakter.

In den jare 1709 aanvaardde ABRAHAM VAN RIEBEEK den post van Opperlandvoogd van *Indië*. Hij was een zoon van den bovengemelden JOHAN VAN RIEBEEK, eerst heelmeester, daarna aanlegger, en

(*) VAN HOGENDORP, *over den O. I. handel*, II. St. bl. 78.

Digitized by Google

tien jaren lang beſtuurder van de volkplanting aan de *Kaap de Goede Hoop*. In zijne jeugd oefende de zoon zich in 't vaderland met ongemeen veel vlijt en een goed gevolg in de Regtsgeleerdheid, en klom dus, toen hij in 1677 naar *Batavia* kwam, niet zoo als vele anderen door den weg des koophandels, maar door dien van regterlijke bedieningen tot den post van Raad van *Indiën*, en naderhand van Directeur-Generaal op, in welke hoedanigheid hij, gelijk wij zagen, zijne dochter aan den Gouverneur VAN HOORN uithuwelijkte, en vervolgens diens ambt erlangde. Geſtrengheid, hooghartige ernst, die den mond nimmer tot lagchen vertrok, en onbaatzuchtigheid kenmerkten dezen Landvoogd, die ſlechts in ééne zaak misſchien meer aan gunst, dan aan het regt, gehoor gaf, in de bevordering zijner vrienden. Zijne geaardheid bragt afkeer van alle overdaad en pracht, doch tevens zekere ſcherpte in den omgang, niet alleen met zijnen minderen, maar ook met de Raden van *Indië* mede, die zich in ſommige opzigten als zijns gelijken beſchouwden. Den Directeur-Generaal DOUGLAS, een' zwakken man, ontzag hij zich niet, in den vollen Raad met woorden zoodanig te mishandelen, dat het denzelven eene ziekte kostte, en de Raad van *Indië* VAN ZWOL hetzelve, in dien Raad het woord opnemende, een *schandelijk gedrag* durfde noemen. De verzoening tusſchen RIEBEEK en DOUGLAS kwam door bemiddeling hunner wederzijdſche vrienden, doch enkel in ſchijn, tot ſtand. Ook omtrent zijne magen deed RIEBEEK zich even zeer gelden. Zijn ſchoonzoon VAN HOORN ontzag hem, en voegde zich zoodanig naar zijnen wil, dat hij meermalen zijn reeds gegeven woord

Digitized by Google

introk, om een' opengevallenen post aan eenen begunſtigden van RIEBEEK te ſchenken. RIEBEEK was vlug ter taal en met de pen, doch de ſtaat van zaken in *Indie* gaf hem weinig gelegenheid, zich in de vier jaren van zijn beſtuur (1709—1713) te onderſcheiden.

Zijne verrigtingen en dood.

Had VAN RIEBEEK eenige overeenkomst in karakter met zijnen lateren opvolger DAENDELS, hij onderſcheidde zich even als deze door het maken van algemeene werken, die het toenmalige geſlacht ondragelijk vond, ſchoon zij het volgende van nut waren: het aanleggen van eenen grooten weg naar het zuiden des eilands, over het hooge gebergte (een te voren bijna ontoegangbaar pad), waardoor men nu binnen weinige dagen te *Batavia* berigt kon hebben, in gevalle er een ſchip op de Zuidkust vervallen mogt, terwijl tevens, door het verkrijgbaar ſtellen van overvloed van zwavel uit de zuidelijke bergen, deze belangrijke waar voor de Maatſchappij zeer in prijs verminderde, en men nu eerst de zuidergedeelten des eilands leerde kennen. Deze togten naar het zuiden en naar de andere grenzen van het gebied der Maatſchappij kostten het leven aan vele *Javanen*, die in de brandende hette den Gouverneur en de zijnen, terwijl zij te paard reden, te voet moesten volgen. Men duidde het RIEBEEK ook ten kwade, dat hij zich door die togten te verre van *Batavia* verwijderde. Maar hij was een ongemeen beminnaar van het paard rijden, hetwelk hem meermalen in gevaar bragt. Waarſchijnlijk was ook eene dier reizen naar het zuiden de oorzaak van zijnen dood. In 1713, reeds zestig jaren oud zijnde, moest hij verſcheidene rookende vuurbergen overtrekken,

Digitized by Google

waaraan zelfs sommigen van zijn gevolg de schoenen verbrandden. Bijna verstikt door den zwaveldamp, lijdend aan koorts en rooden loop, kon hij niet meer rijden, maar moest tot de terugkeering besluiten, en werd door de *Javanen* gedragen. Vervolgens in een klein open voertuig geplaatst, bragt hij 28 uren in hetzelve, te midden van koude nachten (op deze hoogte boven de zee geplaatst) en in vrees voor roovers en roofdieren in deze eenzame streken door. Te *Batavia* gekomen, was zijn gestel ondermijnd, en hij overleed eene maand daarna (*).

Gebeurtenisfen in de Molukken; op Sumbawa en Celebes.

Het zou den lezer weinig nut en vermaak verschaffen, omstandiglijk te hooren gewagen van alle de min belangrijke gebeurtenisfen in de onderscheidene deelen van *Indië*, gedurende RIEBEEKS bestuur. In de *Molukken* betwistten de Koningen van *Ternate* en *Tidor* elkander eenen kleinen gemeenen weg, met even veel hardnekkigheid, als de twee dwaze pleiters in GELLERT's *fabelen*, die ten slotte hun vermogen in handen der Advokaten verspeelden. De Maatschappij voorkwam dit, door de rol van den *Romeinschen* Senaat op zich te nemen, die, tot scheidsman over een betwist punt tusschen twee *Latijnsche* steden geroepen, dat punt aan zich zelv' toekende. Met het zenden van eenige troepen naar *Ternate*, met het bedreigen van onttrekking der 6,400 rijksdaalders, die de Koning jaarlijks van de Maatschappij trok, met het zenden van 's Konings Staatsdienaar in ballingschap naar *Banda*, en door klemmende bedreigingen, werd Koning TOLUCCO overgehaald, om den gemelden weg aan de *Nederland-*

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 339-341. 344.

Digitized by Google

sche Regéring af te ſtaan, die er eene ſterkte deed bouwen, verdedigd door 12 ſtukken geſchut. Op het eiland *Sumbawa* zocht de Koning van *Tombora*, wegens den moord der Koningin van *Bima* naar de *Kaap de Goede Hoop* verbannen, doch door VAN HOORN naar *Batavia* terug ontboden, nieuwe onlusten te verwekken, die op nieuw zijne ballingſchap naar de *Kaap* ten gevolge hadden. Nog had er op *Celebes*, en wel te *Boni*, een moord van eenige *Europeërs* door een' vertwijfelden *Amok*- of *moordroeper* plaats, die met geweerkolven werd doodgeſlagen. Een oorlog tusſchen *Boni* en *Macassar* of *Goa*, waarin de *Hollanders* de partij van eerstgemelden Koning trokken, en aan het bondgenootſchap van *Celebes* deel namen (hun gezamenlijke heir bedroeg 6000 man), eindigde, na eene nederlaag der *Boniërs*, met die der *Macassaren* en de onderwerping dezer laatſten, waar de Prins AROE PALAKKA, een uit *Boni* gevlugte Koningszoon, die te *Goa* eene ſchuilplaats had gevonden, zich met 1600 man in het fort *Rotterdam* ter genade der Maatſchappij ſtelde (*).

Schaden in Perzië geleden.

De handel op het vaste land van *Indië* leed onder RIEBEEK eene ſchade van bijna twee Millioenen, door onaangename voorvallen in *Perzien* en het Rijk van den grooten *Mogol*. Die van *Perzië* misſen de behoorlijke opheldering, door dien VALENTIJN den Directeur PIETER MACART, die daarin de hoofdrol ſpeelde, wegens achting voor deszelfs ſchoonvader CASTELEIN wilde ſparen. Het blijkt nogtans uit DU

(*) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 217-223. DU BOIS, p. 281. 282.

Digitized by Google

BOIS, dat deze beſtuurder van den handel, door onvoorzigtigheid, aldaar aan de Maatſchappij een verlies van vijf tonnen gouds berokkende, hetwelk hem naar *Batavia* ter verantwoording deed ontbieden; dat hij nogtans, wel verre van daaraan te gehoorzamen, de toevlugt nam tot de beſcherming van den Koning of *Sophi*, wien hij die ſom had ter leen verſtrekt. Het duurde tot in 1716, eer de Maatſchappij door den Heer KETELAAR, daartoe uitdrukkelijk naar *Perzië*n afgevaardigd, dien ambtenaar van den Vorst in handen bekwam, waarop hij naar *Batavia* vervoerd en aldaar in de boeijen gezet werd. De Kamer van Zeventienen gelastte ten ſtrengſte, zijn regtsgeding op te maken, waarvan ons echter de bijzonderheden niet bekend zijn. Men ziet, dat eene halve Millioen destijds niet voor zulk eene kleinigheid geacht werd, als in onze dagen, en aan deze achting onzer vaderen voor ſommen, die men thans minder acht, hebben wij het overſchot onzer welvaart te danken. 1713.

Gezantſchap naar den grooten Mogol. Omwentelingen aan dat Hof.

Dezelfde KETELAAR, die bij den *Sophi* zoo gelukkig was, bekleedde ook een Gezantſchap bij den grooten *Mogol Schach* ALAM BADUR, den zoon van AURENG ZEB. Deze was in het leger (*) bij *Lahor*, in het noordwesten van *Hindostan*, werwaarts de Gezant hem van zijne hoofdſtad *Agra* nareisde. *Lahor* ligt in het landſchap *Pundsjab*, of het land der 1711.

(*) Dit leger beſtond, volgens een echt ſtuk uit het *Perzisch* in 't *Engelsch* vertaald, en aan VALENTIJN medegedeeld (IV. D. 2. St. bl. 276.), uit niet minder dan *honderdvijfennegentigduizend* voetknechten en *honderdzeventigduizend* ruiters. De groote *Mogol* zou in 't geheel *vier Millioenen* krijgsvolk in 't veld hebben kunnen brengen.

Digitized by Google

vier rivieren, weleer vermaard door ALEXANDERS *Indischen* togt. Daar hetzelve reeds zeer hoog ligt, verwekte de geſtrenge koude den Gezant eene hevige kolijk. Hij vond hier, in ſtede van zuidvruchten, ook het vaderlandſche ooft van appelen en peren, hem toegeſchikt door zekere Christenvrouw, *Donna* JULIANA DA COSTA, de dochter van eenen uit *Cochin* gevlugten *Portugees*, en het Orakel des Keizers, wien zij door haren heldenmoed en ſchranderheid groote dienſten betoond had (*). Zij was den *Hollanderen* zeer genegen. Aan haar had de *Groote Mogol* de geheele zaak van dit Gezantſchap opgedragen; en men hield haar dus ook zeer in eere. Het onthaal ten Hove bij den grooten Mogol was allerluisterrijkst. Op 's Keizers last werd den Gezant een gouden tafeltje met keurige ſpijzen, zoo als die voor den Keizer zelv' werden toebereid, ten geſchenke gezonden. ALAM BADUR was met de geſchenken van de *Nederlandsche* zijde (onder anderen negen olifanten en negen paarden) behalve meer zaken van minder belang, zeer ingenomen, en alles beloofde een' gunſtigen afloop van het Gezantſchap, toen de oude, reeds achtenzestigjarige Vorst, na

(*) Hij vlugtte eens voor zijn' broeder, toen zij, bij hem op zijnen olifant gezeten, hem aanmoedigde om ſtand te houden, met de verzekering dat zij en alle Christenen voor hem gebeden hadden, en hij gewis de overwinning zou behalen. De *Mogol* geloofde haar, en behaalde eene volkomene zegepraal. Ook was zij iedereen ten Hove behulpzaam, zonder geſchenken te nemen. VALENTIJN vergelijkt haar met hare tijdgenoote, Mevrouw DE MAINTENON, doch zij ſchijnt in adel der ziel boven deze valſche, listige en ſchijnheilige bijzit verre verheven geweest te zijn. Zie VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 297.

Digitized by Google

eene Regéring van vijf jaren, door een' zijner veldoverſten vermoord werd. Dadelijk volgden hierop (zoo als gewoonlijk na het overlijden eens grooten *Mogols*) een oorlog tusſchen zijne zonen. De *Hollandsche* Gezant deed de muren van zijnen tuin toemetſelen, en voorzag zich van eene wacht, uit 200 inlanders beſtaande. Doch zijne verlegenheid werd niet weinig vergroot door den eisch van den oudſten der Prinſen, om zich tegen zijn' broeder bij hem te voegen. Onder eenig voorwendſel wist zich KETELAAR hiervan te ontſlaan, waarop men hem raadde, zich veiligheidshalve binnen *Lahor* te begeven. Na een hevig gevecht van zes dagen, waarin men elkander uit *twaalfhonderd* ſtukken beſchoot, behield de oudſte zoon, DJEHAN DAR of MOSODDIN, de kroon, die het Gezantſchap met dezelfde minzaamheid als zijn vader ontving, daar ook JULIANA bij hem in gunst bleef. De Gezant en zijn gevolg werden met eerekleeden, naar de *Oostersche* wijze, beſchonken, en genoegzaam alle zijne verzoeken, handelszaken ten onderwerp hebbende, werden hem toegeſtaan. Dus eindigde dit Gezantſchap, hetwelk met de kostbare geſchenken voor den magtigſten Vorst van *Indië* over de dertien tonnen gouds gekost had, ſchijnbaar voordeelig, doch reeds in het volgende jaar wierp eene nieuwe omwenteling den Keizer MOSODDIN van den zetel, dien zijn neef en overwinnaar FAROCHSCHÊR beklom, welke zijn' oom kort daarna het leven ontnam. Volgens de gebruiken van het Oosten waren daardoor alle de onkosten van dat Gezantſchap verloren, en men kon niets van den nieuwen *grooten Mogol* verwerven, dan door een nieuw Gezantſchap, waartoe men echter zoo ſpoedig

Digitized by Google

niet kon beſluiten (*). De handel in het *Mogolsche* Rijk is ſedert aanmerkelijk verloopen, en na eenigen tijd geheel in handen der *Engelschen* gevallen, die zich zelfs van den perſoon des *Mogols*, na hem tot den afſtand van *Bengale* gedwongen te hebben, wisten meester te maken.

Nieuwe onlusten op Java. Woeste daad van den Kapitein Boreel tegen de Baliërs.

Onder de Regéring van RIEBEEK begonnen reeds de kiemen van nieuwe onlusten op *Java* te ontluiken, die eenen tweeden, hevigen oorlog ten gevolge hadden. Terwijl de oude, zestigjarige *Sousouhounang* een Gezantſchap naar *Batavia* zond, hetwelk zeer ſtatig ontvangen werd, en ten doel had, de Maatſchappij te *verzoeken*, den Erſprins in de kroon te laten opvolgen, en daartoe haren bijſtand af te ſmeeken, vormde zich in het Oosten des eilands een bondgenootſchap des broeders van den gedooden Vorst van *Sourabaya* met de zonen van SOURAPATI, den Vorst van *Passarouan*, dien van *Balamboang* en de *Baliërs* met de *Madureezen*. Hiervan gaf de *Sousouhounang* te *Batavia* kennis. De opſtand der

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 282–302. (Uit het dagregister der Gezantſchapsreize van den klerk E. C. GRAAF). Dit niet onbelangrijke berigt, bevat ook de beſchrijving van den kostbaren *paauwentroon* des grooten Mogols te *Delhi*, van louter goud met twee paauwen, wier ſtaarten, gelijk de geheele troon, met edelgeſteenten van allerlei kleuren verſierd waren. De troon, uit drie boogen en twee portalen beſtaande, op vier trappen rustende, met een gouden hek omgeven, en nog twee kleinere gouden troonen achter zich hebbende, zou over de *honderd zesendertig* Millioenen *Hollandsch* geld gekost hebben. Dit pronkſtuk van *Oostersche* pracht werd ruim 20 jaren daarna door den vermaarden *Perzischen* Koning *Schah* NADIR, toen hij *Delhi* verwoestte, weggeroofd en vernietigd.

Digitized by Google

Baliërs had gewigtige redenen. Een troep van dit volk, welke onder SOURAPATI en zijne zonen gediend had, was door Kapitein BOREEL opgeroepen, zich te onderwerpen. Zij hadden dit gereedelijk, met aflegging hunner wapenen, gedaan, en waren daarop op het verraderlijkst behandeld; het geheele dorp was omsingeld, en die ongewapende menschen vermoord, op dat BOREEL zich meester van hun buit zou maken. Daar de Maatschappij dit gruwelstuk nu ongestraft liet, stonden de *Baliërs* op. De oorlogsvlam smeulde echter nog eenige jaren onder de asch, hoewel er reeds in 1712 eene schermutseling tusschen de inwoners van *Sourabaya*, de zonen van SOURAPATI en eenige *Madureezen*, met eenen Landvoogd des Keizers van *Java* plaats had. Nogtans bemagtigde dit leger nog slechts eenige plaatsen in 't gebergte; men zag dit over 't hoofd, en eerst in 1718 brak de oorlog uit onder den Gouverneur-Generaal CHRISTOFFEL VAN ZWOL.

Christoffel van Zwol Gouverneur-Generaal 1713-1718.

Deze wakkere man had in 1713 den Gouverneur VAN RIEBEEK vervangen. Hij was een *Amsterdammer*, in 1683 naar *Batavia* gekomen, en klom door ijver, vlijt en naauwkeurigheid langs de gewone trappen van schrijver en geheimschrijver tot de waardigheid van Raad van *Indië* op (1702). Schoon in bekwaamheid en klem van bestuur verre boven den Heer DOUGLAS verheven, moest hij echter voor dezen wijken in de waardigheid van Directeur-Generaal; doch verre van zich daarover op dien zwakken man te wreeken, verdedigde hij hem, zoo als wij boven zagen, meermalen tegen het onbescheid van den Gouverneur RIEBEEK. De onafhankelijkheid en

Digitized by Google

rondborſtigheid zijner denkwijze bleek ook daaruit, dat hij van alle Raden van *Indië* alleen tegen de afzetting van DEPATI ANAM ſtemde. Schoon hij geen koopman was, wist hij nogtans door voorbeeldigen ijver, gelijk door geſtrenge regtvaardigheid, naauwkeurig toezigt en onvermoeide werkzaamheid, de belangen der Maatſchappij zoodanig te behartigen, dat de aandeelen derzelve in zijnen tijd wel tien ten honderd rezen, en hij ook, naar men giste, wel tien Millioenen meer in de ſchatkist bezorgde dan zijn voorganger. Hij weerde namelijk het reeds aanmerkelijk ingeſlopene kwaad: den ongeoorloofden handel van de dienaren der Maatſchappij en anderen, die van ſommige Artikelen, nog boven het algemeene, een bijzonder *Monopolie* maakten. Hoezeer VAN ZWOL dezen doorzag en wist te beteugelen, blijkt uit het volgende geval. Zes perſonen te *Batavia* wisten zich meester te maken van den handel in *opium*. Dit was een Artikel, 't welk de Maatſchappij zich had voorbehouden, doch de ſchippers uit *Bengale* bragten die doorgaans in 't geheim mede. De zes opkoopers dreigden dezelve nu te verraden, indien zij hun den *opium* niet tegen den door hen zelve geſtelden (zeer lagen) prijs lieten. Op deze wijze maakten zij zich van dit in 't Oosten zoo gewilde heulſap volkomen meester, en verkochten het tegen den prijs, dien zij wilden. Nadat VAN ZWOL zijnen post had aanvaard, kwam een dier woekeraars hem begroeten. De Landvoogd ziet den opkooper met eenen doordringenden blik aan, en vraagt hem naar zijn' naam. Op het hooren van denzelven toonde hij hem genoegzaam te kennen, en waarſchuwde

Digitized by Google

hem, zich in 't vervolg niet meer aan dergelijken woeker ten nadeele van den algemeenen handel ſchuldig te maken, en tevens de *Engelschen* en andere vreemdelingen niet meer zoo druk te bezoeken, waardoor hij zich aan verdenking van ongeoorloofden handel met dezen bloot ſtelde. Deze krachtige maatregel werkte; indien er nog geſloken werd, geſchiedde zulks ten minſte niet meer zoo onbeſchaamd, noch zoo uitſluitend ten voordeele van enkelde weinigen, als ten tijde van RIEBEEK.

Maatregel die de Chineeſche theehandelaars van Batavia verwijdert.

Maar in één geval verleidde zijn ijver voor de belangen der Maatſchappij, gepaard aan mindere handelkennis, hem tot eenen ſtap, die noodlottige gevolgen had voor de Maatſchappij. Tot nu toe was er te *Batavia* een zeer aanzienlijke handel met thee gedreven door de *Chineezen*, welke die onmiddellijk uit hun Rijk aanbragten. Men vond den prijs, dien zij eischten (60 rijksdaalders het *pikol*) te hoog, en bood hun ſlechts 40, gevende hun anders geen verlof om te losſen. Om niet met de vracht weder huiswaarts te keeren, lieten zij tot hunne ſchade de thee, doch beſloten niet weder te komen. De Keizer van *China* riep ook alle zijne onderdanen van *Batavia* terug, in zoo verre zij er geene vaste woonplaatſen hadden. Dit bragt den algemeenen handel van *Batavia* een' zeer zwaren ſlag toe. De *Chineezen* bragten, behalve thee, nog vele goederen ten redelijken prijze uit hun vaderland, en haalden anderen daarvoor af, zoo als peper, waarvan de uitgaande regten eene aanzienlijke ſom bedroegen. Het verlies van dezen handel was zoo drukkend, dat VALENTIJN, een tijdgenoot, en die kort daarna

Digitized by Google

uit *Indië* terugkeerde, betuigt, dat *schoon de ingezetenen van* Batavia *al geld hadden, zij daarmede niets konden uitvoeren* (*).

Oorlog in Malabaar.

Gedurende VAN ZWOLS beſtuur werd een oorlog in *Malabaar*, en die op *Java* gevoerd. Eerstgemelde was weder het gevolg dier wetteloosheid en trotschheid van de dienaren der Maatſchappij, waarvan wij, na de invoering des ſtelſels van *landbezit*, zoo vele bewijzen gezien hebben. Zekere onderbevelhebber, BAREND KETEL, verſtoutte zich, om buiten last der Maatſchappij, en tegen den inhoud der verdragen, de houten faktorij, die men in de ſtad *Calicoet* had, met een ſteenen gebouw te verwisſelen. De *Samorin* of (gelijk de onzen, die met dien titel vrij mild zijn, hem noemen) Keizer van *Calicoet*, een der weinige onafhankelijke Vorsten, die AURENGZEB nog in het ſchiereiland had overgelaten, verlangde van de *Nederlanders*, dat zij die zouden afbreken. Op de weigering van KETEL trok de Vorst met een leger naar de nieuwe vesting, die ſpoedig overging. Aldaar en in het veld verloren de *Nederlanders* zeventig man; ook het houten fort moest zich overgeven. De onvoorzigtige bevelhebber werd naar *Batavia* ontboden, doch 's lands eer gedoogde niet te wijken. Er werden 1500 man naar *Malabaar* gezonden, en dus de *Nederlandsche* magt aldaar op 3000 man, zoo *Europeërs* als inlanders gebragt, waarbij onze Bondgenoot, de Koning van *Cochin*, nog 15,000 man voegde. Deze vereenigde magt was in ſtaat, den *Samorin*, die naar geene vre-

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 347. 348.

Digitized by Google

desvoorwaarden wilde hooren, daartoe te dwingen. Hij werd op de vlugt gedreven, en in 1718 werd de vrede gesloten (*).

Oorlog op Java. Vertwijfelde woede van drie Madureesche Prinsen.

Dit jaar had de uitbarsting van den oorlog op *Java* plaats, die te *Batavia* groote vrees voor gebrek deed ontstaan, daar men dacht geenen toevoer van rijst te zullen bekomen. De bondgenooten waren de broeders van den Vorst van *Sourabaya*, die in het bezit dezer aanzienlijke stad waren, de Koning van *Bali*, die de zeden en gewoonten van dat volk onderhield, en dus ook in deszelfs belangen deelde, de zonen van SOURAPATI en de Vorst van *Madura*, welke laatste zich van twee kleine Prinsen op dat eiland, die de Maatschappij bleven huldigen, trachtte te ontslaan. De *Madurees* begon het eerst den oorlog, doch werd door de twee bondgenooten der Maatschappij zoo deerlijk geslagen, dat hij, in visschersvaartuigen ontvlugt, geene redding wist dan in de bescherming der *Hollanders*, tot welke hij met zijn geheele gezin de toevlugt nam. Hij meende namelijk, dat zij den eigenlijken aard des opstands niet zouden begrijpen. Indedaad ontving de Kapitein DE CHAVONNES den vlugteling met de uiterste vriendelijkheid, in het denkbeeld, dat hij slechts eene dier in het Oosten zoo talrijke twisten met zijne onderdanen of Edelen had gehad. Maar toen nu de beide bondgenooten van den Staat hunne overwinning aan den Kapitein kwamen verkondigen, hield de vlugteling zich voor verloren. Met de woede, die alle *Javanen* en *Maleijers* in beslissende oogenblikken bezielt, roept eerst zijn broeder, daarop zijn zoon,

(*) VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 42. DU BOIS, p. 289.

Digitized by Google

vervolgens hij; *amok! sla dood!* valt „als een woedende tijger" zegt VALENTIJN, op den Heer DE CHAVONNES aan, die hem zoo minzaam ontvangen had, en geen kwaad bedoelde, en kwetst hem doodelijk, doch wordt op zijne beurt door hem terneêrgehouwen. De zoon sneuvelde ook bij dien aanval; de broeder werd gevat en teregt gesteld.

Verovering van Sourabaya.

In het veld verdreef de Generaal GOBIUS de bondgenooten insgelijks uit *Sourabaya*, en de oorlog scheen zoo goed als geëindigd, toen eene onverwachte omstandigheid denzelven feller dan ooit deed ontbranden.

Dood des Sousouhounangs. Zijne wreedheid.

De *Sousouhounang* PONGAR overleed in 1719. Van zijne wreedheid (als 't ware de erfelijke hoedanigheid van dit Vorstengeslacht) verhaalt CRAWFURD een treffend staal. Zekere MAS DONO, een opstandeling, die misschien tot het groote, zoo even genoemde verbond behoorde, werd, na langen tijd het land te hebben verwoest, levendig gevangen, en, volgens eene door den Keizer gedane gelofte, *tot vermaak des volks* op het plein voor het Vorstelijk paleis te *Kartasoura met naalden doodgeprikt* (*). Zijn oudste zoon AMANG KOERAT II. volgde hem op, doch zijne twee jongere broeders verwekten een' opstand, die het geheele eiland weder in beweging bragt, daar zij zich met de opstandelingen tegen de Maatschappij, beschermster van hunnen broeder, vereenigden.

Dood van van Zwol. Hendrik Zwaardekroon Gouverneur-Generaal.

Ondertusschen was VAN ZWOL, door onophoudelijke werkzaamheid in deze afmattende luchtstreek uitgeput, in 1718 bezweken. Hij werd opgevolgd door den zeer bekwamen Raad van *Indië*, HENDRIK

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 360. 361.

ZWAARDEKROON, een' man, die zich niet minder door eene fraaije geſtalte en beſchaafde zeden, dan door groote geestvermogens onderſcheidde. Men verhaalt, dat hij, wien het geenszins aan bevallige manieren in den omgang met de ſekſe ontbrak, op de *Bataviasche* ſchoonen zulk eenen indruk maakte, dat eene derzelve het niet beneden hare waardigheid achtte, den jeugdigen Opperkoopman, toen hij haar voor een lid der hooge Regéring ten huwelijk kwam vragen, hare voorkeur voor *hem* onbewimpeld te kennen te geven. ZWAARDEKROON klom langs de trappen van Schrijver des Heeren VAN RHEEDE, van Commisſaris in *Coromandèl*, Opperkoopman, Bevelhebber van *Jaffanapatnam* op *Ceylon* en Directeur van *Suratte*, Geheimſchrijver des Heeren VAN OUTHOORN, en van buitengewoon en gewoon Raad van *Indië* tot de hoogſte waardigheid op, doch had toen reeds zijn zevenenvijftigſte jaar bereikt. Men bood die waardigheid eerst aan den Directeur-Generaal CHASTELEIN, daarna aan den Raad van *Indië* DE HAAN aan, die beide daarvoor bedankten; ook ZWAARDEKROON maakte tot driemaal toe zwarigheid in het aanvaarden van dien gewigtigen post, welken hij zich echter eindelijk liet welgevallen. Schoon hij het loffelijke voorbeeld van RIEBEEK, in het aanleggen van wegen en middelen tot gemeenſchap tusſchen de onderſcheidene deelen van *Java*, niet volgde, maar daarentegen (even als VAN ZWOL) de reeds aangelegde geheel liet vervallen, waartoe de welige wasdom in dit *tropische* eiland binnen weinige jaren in ſtaat is, zoo herſtelde hij aan den anderen kant den misſlag van VAN ZWOL, die, uit verkeerde ſpaarzaamheid, den hoogstvoordeeligen handel der *Chi-*

neezen naar *Batavia* had laten vervallen. ZWAARDEKROON wist dezen weder derwaarts te lokken, en dus den handel met *China*, die eerst door *Portugeesche* ſchepen van *Macao* was aan den gang gehouden, eenigzins te herſtellen.

Zamenzwering van Erberveld.

Intusſchen ontſnapte *Batavia* zelve te naauwernood aan het grootſte gevaar, ontſtaan uit dat vermengde geſlacht van *Mestizen*, of zonen van *Europische* vaders en inlandſche moeders, die een gedeelte van de beſchaving der eerſte met de gehechtheid der laatſten aan hun geboorteland vereenigen, en voor welke dus zelfs de *Engelschen* in hun uitgebreid *Indisch* Rijk niet zonder vrees zijn. PIETER ERBERVELD voegde bij een aanzienlijk vermogen, hem door zijn' vader achtergelaten, de noodige ſtoutheid tot een' zamenzweerder. In zijn negenenvijftigſte jaar werd hij de hoofdbeleider (men weet niet door welke aanleiding, en of het louter een gevolg was van zijne heerschzucht, misſchien door den nog blakenden oorlog op *Java*, en hoop op de zwakheid der *Nederlandsche* Regéring geprikkeld) van het vermetel ontwerp, om alle *Hollanders* en Christen-inlanders te vermoorden, en zich vervolgens aan het hoofd der *Mohammedanen* en *Chineezen* te plaatſen, onder den titel van *Twang-Gussi* of *de Heer*. Een zijner vloekverwanten, die alleen uit *Javanen* beſtonden, zou den naam van *Radur* of *Edele* aannemen. Zijn naam was (volgens CRAWFURD) CANTADIA, uit *Kartasoura*, en hij zou het eerſte ontwerp aan ERBERVELD hebben aan de hand gegeven, 't welk door dezen ſlechts meer zou uitgewerkt zijn. Vele *Mohammedaansche* priesters waren mede in 't geheim, en het ſtond geſchapen, dat de Hoofdſtad, en diensvolgens

Digitized by Google

de geheele hoofdbezitting van *Neêrlands Indiën* eerlang, van hare Christenbevolking beroofd, tot het geloof aan den Profeet van *Mekka* zou gebragt zijn. In eenen tuin van ERBERVELD, even buiten de poort van *Batavia*, werd het ontwerp met de overige zamenzweerders beraamd. Men hield van daar briefwisseling niet alleen op *Java*, maar ook in andere *Mohammedaansche* gewesten. Sommigen waren door *Talismans* of toovermiddelen in den waan gebragt, dat zij onkwetsbaar waren, en daardoor tot het wagen der vermetelste stukken aangespoord. De stad met het kasteel zou aan den hoofdbeleider, gelijk haar gebied aan den voornaamsten *Javaan* van het eedverwantschap, behooren. Het getal der geringeren, die zich tot de daad verbonden hadden, schijnt vrij groot geweest te zijn. CRAWFURD berekent althans de magt der eedgenooten op 17,000 man.

Ontdekking van het eedgespan. Straf der schuldigen.

Er moesten nu nog drie dagen (tot Nieuwejaarsdag 1722, in den morgen bij de opening van de poort des kasteels,) verloopen, wanneer de mijn stond te ontploffen, die tot in *Europa* toe een' fellen schok zou hebben voortgebragt, toen dezelve, men weet niet door welke middelen, ontdekt werd. Sommigen denken, dat de Sultan van *Bantam*, die zich eenigzins met de zamenzweerders had ingelaten, voor zijne eigene veiligheid bij het welslagen der onderneming had beginnen te duchten, en de zaak dus had uitgebragt. Doch bij zoo vele medewerkers, als *zulk* een aanslag moet hebben, is de afval van een' of meer derzelven immers geheel natuurlijk, en deze, die het ontwerp uitbragt, kon daarbij geheimhouding hebben bedongen, om zich voor de bloedverwanten der aangebragte schuldigen in vei-

ligheid te ſtellen. Genoeg: de zamenzweerders werden nog even in tijds voorgekomen, negentien hunner hoofdbeleiders gevat, door pijniging tot bekentenis gedwongen, en den 22ſten April op de vreesſelijkſte wijze ter dood gebragt. ERBERVELD en vier anderen werden met gloeijende tangen genepen, het hart werd hun uit het lijf gerukt *en in 't aangezigt geslagen;* daarna werden zij gevierendeeld, en (naar het Oosterſche gebruik, dat men echter niet bij *Europeanen* in de achttiende Eeuw moest wedervinden) de ſtukken en hoofden buiten de ſtad tot affchrik voor anderen opgehangen. Tien anderen werden geradbraakt; men liet hen den geheelen dag zonder den genadeſlag liggen. Drie vrouwen, bijzitten der ſchuldigen, werden geworgd, omdat zij de zaak geweten en niet uitgebragt hadden. Naderhand werden nog dertig dezer misdadigers gevat en ter dood gebragt. Het huis van ERBERVELD werd geheel geſlecht, en daarop eene ſchandzuil met een doodshoofd geſteld, waarop in vijf talen (*) te lezen ſtond: *Ter verfoeijelijke gedachtenis van den gestraften landverrader*, PIETER ERBERVELD, *zal niemand vermogen, te dezer plaatſe te bouwen, timmeren, metselen, of planten, nu of ten eeuwigen dage. Batavia* 1722 (†).

Einde des oorlogs op Java.

Aldus werd een werk, hetwelk reeds de gevaarlijkſte takken in *Neêrlands Indië* verſpreid had, nog in tijds bij den wortel uitgeroeid. Een jaar

(*) Dus zegt DU BOIS, p. 225. VALENTIJN (IV. D. bl. 210.) ſpreekt van twee, *Nederduitsch* en *Javaansch*. Waarſchijnlijk was er echter ook de *Maleitsche* bij.

(†) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 210. 211. DU BOIS, p. 293. 294. CRAWFURD, III. D. bl. 416-418.

Digitized by Google

later had het einde des oorlogs met de oostelijke opstandelingen plaats. In 1721 hadden zich negen hunner, en wel twee bloedverwanten des Keizers van *Java*, aan hem onderworpen. De tiran deed, met de gewone wreedheid van zijn geslacht, hen in zeker steekspel te voorschijn brengen, en gelastte na afloop van hetzelve, „dat elk, die eenige liefde voor zijnen Vorst had, zulks door het „straffen dezer booswichten moest betoonen!" waarop de geboeide menschen door de rijksgrooten, thans in zoo vele beulen herschapen, spoedig werden afgemaakt, daar zij in den ijver voor de zaak van hunnen Heer met ongewone drift op deze ongelukkigen aanvielen. In het volgende jaar overleed een van de Opperhoofden der muitelingen, (zoo als de *Hollanders* hem noemden) dat is, een der Vorsten, die op de Kroon aanspraak maakten, BLITAR, waarop de twee anderen, benevens de aanhangers des Prinsen van *Sourabaya* naar *Balamboang*, aan de uiterste oostpunt des eilands, de vlugt namen. Doch daar zij zich hier tegen de *Nederlandsche* magt en die des *Sousouhounangs* niet veilig rekenden, zoo had hunne onderwerping op den 26sten Mei 1723 plaats. De opgestane Vorsten, met vrouwen en kinderen vierenveertig personen sterk, werden voegzaam naar hunnen stand gehuisvest. Behalve den Vorst van *Sourabaya* en den zoon van SOURAPATI, was daarbij de broeder en twee zonen des Keizers (*). Aldus werd

(*) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 211. 212. En hier verlaat ons deze goede en getrouwe, schoon wel eens wat al te praatzieke, gids, aan wien wij omtrent de kennis onzer *Indische* zaken de grootste verpligtingen hebben. VALENTIJN keerde in 1713, na een bijna veertigjarig verblijf als Predi-

Digitized by Google

de magt van *Nederland* op nieuw bevestigd, en de inlandſche Vorsten geheel tot onderwerping genoodzaakt. Men mag zeggen, dat de Maatſchappij thans meesteresſe van *Java* was, hoezeer zij zich beijverde, om den *Sousouhounang* en deszelfs Grooten door uiterlijke praal en teekenen van eerbied derwijze te mompen, dat zij zich voor onafhankelijk hielden. Dus eerde weleer de *Frankische* Groothofmeester zijne nietsdoende Koningen.

De koffijboon uit Arabië naar Java overgebragt.

Onder de Regéring van ZWAARDEKROON hadden nog twee zeer merkwaardige voorvallen plaats: de invoer der koffijteelt op *Java* en de reis van ROGGEVEEN rondom de wereld.

De koffijboon, oorſpronkelijk uit *Arabië*, zou eerst door *Mohammedaansche* Geestelijken gebruikt zijn, om zich des nachts in hunne godsdienſtige overdenkingen aan de behoefte van den ſlaap te onttrekken. Reeds vroeger zou die boon, als eene ſoort van geroost koren, door karavanen op reis tot voedſel, doch eerst omtrent 1550 van onze jaartelling in *Arabië* als *drank* gebezigd zijn. Omſtreeks het begin der zeventiende Eeuw werd deze drank in *Europa* bekend, eerst door den *Engelschen* Generaal MIDDLETON, daarna door onzen vroeger met zoo veel lof vermelden VAN DEN BROEK, die in 1616 meldt, dat de *Indische* pelgrims bij hunne terugkomst naar *Suratte eene soort van boonen, kahuwas (café, koffij) genaamd, in kokend water deden, hetgeen daardoor zwart, en vervolgens door hen gedronken werd.*

---

kant in *Indië*, vooral op *Amboina*, met de retourvloot naar 't vaderland, doch ontving naderhand nog berigten tot 1723. Wij zullen beneden van hem als verdienſtelijk Reiziger moeten ſpreken.

Digitized by Google

Een *Spaansch* Gezant vond dien drank ook in 1620 in *Perzië*, en noemt hem *cahua*, *zwart en bitter water*. (De *Arabieren* gebruiken ook thans zoo min suiker als melk bij de koffij). Men denkt, dat de beroemde reiziger PIETRO DELLA VALLE de koffij naar *Italië* overbragt, ten minste was dit zijn voornemen. Ondertusschen bragten de *Turksche* kooplieden te *Marseille* de koffij omtrent 1650 naar *Frankrijk* over; een *Turksch* Gezant voerde dien in 1669 te *Parijs* in. Dezelve was toen zeer duur, doch werd spoedig een geliefkoosde drank. De beroemde NICOLAAS WITSEN, die de koffij ook hier te lande had leeren kennen en waarderen, bevroedde terstond het onschatbare nut, hetwelk onze volkplantingen daarvan zouden kunnen trekken. Hij zond dus eenige loten van dien boom, uit *Arabiën* ontboden, naar *Java*, waar destijds VAN HOORN nog regeerde. Deze begreep, dat boomen, regtstreeks uit *Arabiën* ontboden, meer nut zouden doen dan loten, reeds ontaard door den overtogt naar *Europa*; het gelukte hem ook, uitspruitsels van die boomen te erlangen, die hij aan WITSEN toezond. Deze deed dezelve met de uiterste zorg in den kruidtuin te *Amsterdam* aankweeken, en zond de planten in bakken naar *Suriname*, alwaar de koffijteelt sedert van zoo onberekenbaar veel belang is geweest (*).

Minder gelukkig schijnt men destijds, misschien door verkeerde behandeling, daarin op *Java* geslaagd te zijn. Althans het wordt algemeen erkend, dat de Gouverneur ZWAARDEKROON het eerst, omstreeks

(*) O. Z. VAN HAREN, *Noten op de Geuzen*, II. D. (uitgave van BILDERDIJK) bl. 165–188. SCHELTEMA, *Mengelwerk*, IV. D. 2. St. bl. 220–223.

Digitized by Google

1719, koffijboomen deed planten op zijn heerlijk buitengoed *Cadouwang*, vier uren van *Batavia*, waarvan hij in eenige jaren vruchten zag. Dit deed de inwoners weldra die teelt beginnen, en nu sloot de Maatschappij overeenkomsten met hen, om dezen nieuwen handelstak (dit werd hij reeds gedurende het bewind van ZWAARDEKROON) voor vijftien rijksdaalders de *pikol* (omtrent 125 pond) te leveren. Dit is het begin geweest der kweeking van *Java's* hoofdvoortbrengsel, zoo men de rijst niet mederekent (*).

J. Roggeveen. Zijne reis rondom de wereld. Oogmerken derzelve.

In een minder voordeelig licht doet zich de Gouverneur ZWAARDEKROON voor in zijn gedrag omtrent den reiziger rondom de wereld, JACOB ROGGEVEEN. Deszelfs togt is te merkwaardig, om daarbij niet eenigen tijd stil te staan.

De lust tot ondernemingen naar de *Zuidzee* was door onderscheidene redenen zeer verminderd. Vooreerst was het noodeloos geworden, langs dezen weg, in plaats van den korteren langs de *Kaap de Goede Hoop*, naar *Indië* te stevenen; ten anderen benam de vrede met *Spanje* het lokaas der goudlanden *Mexico*, *Peru* en *Chili*, en de hoop op de rijkbeladene gallioenen. Doch de voornaamste reden lag in de behandeling, die LE MAIRE en SCHOUTEN ondergaan hadden, en die elken reiziger rondom de wereld, die in het bereik der *Nederlandsche Oostindische* Maatschappij kwam, scheen te bedreigen (†). Nogtans gevoelde zich, na verloop van ruim eene Eeuw, JACOB ROGGEVEEN, voorheen Raad van Justitie te *Batavia*, opgewekt, om voor rekening der

(*) DU BOIS, p. 297. (†) Zie I. D. bl. 220–222.

Digitized by Google

Westindische Maatſchappij, in wier dienst hij was overgegaan, eenige eilanden, *rijk aan goud*, en gelegen op den 36. Gr. Z. B. te ontdekken. Hoe hij aan dit denkbeeld gekomen zij, is onzeker (*); dit alleen weet men, dat ROGGEVEEN de *Westindische* Maatſchappij, die zeer veel behoefte aan zulk eene buitengewone ſtijving harer kas had, dit ontwerp wist ſmakelijk te maken. Zij rustte dus drie ſchepen uit, genaamd *Tienhoven*, *de Afrikaansche galei* en *de Arend*, te zamen met 600 koppen bemand, en voor twee jaren met levensmiddelen voorzien (†). Men ziet het, geene edeler drijfvêer dan die der *Spanjaarden*, ontdekkers der Nieuwe Wereld, bezielde deze gelukzoekers; zij wenschten ſlechts goud tegen ſpie-

(*) Waarſchijnlijk wel door zijn' vader, een man van niet minder kunde, vooral in zeevaart- en aardrijkskennis, dan vermogen, die reeds eenen reistogt tot ontdekking van het *groote Zuidland*, waaraan men toen in *Europa* algemeen, zelfs op natuurkundige gronden, geloofde, zou hebben ontworpen. De O. I. Maatſchappij beloofde hem bijſtand, doch hij overleed en liet het plan voor zijn' zoon achter, die, na zijne terugkomst (mis'chien wel uit misnoegen over de traagheid der O. I. Maatſchappij) uit *Batavia*, zich dadelijk bij de W. I. Maatſchappij vervoegde.

(†) Van deze reis zijn twee uitgaven: de eene, de oorſpronkelijk *Hollandsche*, in 1728 te *Dordrecht* gedrukt en in 1758 herdrukt, van een' ongenoemden Schrijver; de tweede van den *Mecklenburger* KAREL FREDERIK BEHRENS, bevelhebber der manſchappen op ROGGEVEENS ſmaldeel, in het *Hoogduitsch*, doch ook in 't *Fransch* vertaald, en buitenslands meest bekend. (COOK heeft nogtans den oorſpronkelijken *Hollandschen* druk onder de oogen gehad). In den *Hoogduitschen* druk moeten vele fabelen ſtaan, zoo als van reuzen enz. Zie den ongemeen oordeelkundigen DALRYMPLE, *Voyages dans la mer du Sud*, Par. 1774, p. 366-368.

Digitized by Google

geltjes, koralen en andere snuisterijen bij de ingezenen op te doen. Togten, *louter* tot vermeerdering van de kennis des Aardbols ondernomen, zijn eerst van latere dagteekening.

Het eiland Ferro. Brazilië.

De reizigers deden eerst de *Kanarische* eilanden aan, en beschrijven eenen merkwaardigen boom op het eiland *Ferro*, datgene der *Kanarische*-eilanden, waardoor men vroeger gewoonlijk de middaglijn trok. Men noemt denzelven, volgens ROGGEVEEN, den *wonderboom*; hij is twaalf voet dik en veertien hoog (eene soort van *Adansonia*). De takken en bladeren beslaan eenen omtrek van 120 voeten. Deze boom wordt als door eene wolk van dampen bedekt, die slechts op het heetst van den dag door de zon wordt weggevaagd, en die anders gedurig eenen dauw van zoet en helder water op den boom doet nederdruipen, hetwelk, in twee daartoe vervaardigde bakken opgevangen, dagelijks 20 tonnen zeer drinkbaar water geeft, eene onschatbare weldaad der Voorzienigheid ten behoeve der inwoners van dit waterarme en zelfs van regen ontbloote eiland, waar zich nu de schepen van water kunnen voorzien (*).

Den Evenaar doorsneden hebbende, begonnen zij gebrek aan water te bekomen, toen zij *Braziliën* ontdekten, alwaar zij zich, op een onbewoond eiland, van water voorzagen, vermits het landen aan den vasten wal hun *belet werd*. Zoodanig was het reeds met den bij verdrag beloofden *vrijen handel* der *Nederlanders* op *Brazilië* verloopen! Twee aanzienlijke jongelingen, die uit weetlust de reize hadden willen bijwonen, vonden zich door deze aanvankelij-

(*) *Nederl. Reizen*, XIII. D. bl. 79. 80.

ke kleine tegenſpoeden afgeſchrikt en traden aan land.

Reis rondom de Zuidpunt van America. De eilanden Mocha en Juan Fernandez.

Het ſchip *Tienhoven* dwaalde daarop in eenen hevigen orkaan van hen af, waarop de beide overige de reis voortzetteden. ROGGEVEEN zag een land, waarſchijnlijk de *Falklands*-eilanden van HAWKINS in 1594 ontdekt, en noemde het *Belgium Australe* of *Zuid-Nederland*. Vervolgens zeilden twee zijner ſchepen door de ſtraat *le Maire* om *Kaap Hoorn*, en een (zekerlijk het afgedwaalde ſchip *Tienhoven*) door de *Magellaanſche* ſtraat in *twaalf dagen*, en dus ongemeen voorſpoedig in vergelijking der vroegere reizigers (*). Daarop deden de zeelieden de eilanden *Mocha* (op de kust van *Chili*) en *Juan Fernandez* aan. Op het eerstgemelde vonden zij de bekende *llamas* of *kameelſchapen*. Zie hier derzelver beſchrijving door ROGGEVEEN. „Deze dieren zijn hier te lande van zoo veel nut als bij ons de paarden, terwijl daarenboven hun vleesch tot ſpijze dient. Het dier is op den rug ruim vier voet hoog, heeft den mond van een' haas, ooren als een ezel, eene vooruitſtekende borst, een' langen hals op den rug een bult als een kameel, en eindelijk, twee duimen boven de ſpleet van elke poot, een klaauw, zoo groot als een vinger, en zoo ſcherp als die van een' hond. De *Spanjaarden* gebruiken deze ſchapen, om het zilver uit de mijnen van *Potosi*, wel zeventig mijlen ver landwaarts in gelegen, naar de zeekust te brengen. Eenige weinige menſchen

(*) DU BOIS, die het oorſpronkelijke dagboek gezien heeft (p. 295. 296.) Hierdoor worden de Heeren MOLL en BENNET en VAN WIJK overeengebragt, waarvan gene ROGGEVEEN *Kaap Hoorn* om, en deze hem door de *Magellaanſche* ſtraat laten zeilen.

Digitized by Google

zijn in ſtaat, om 400 dier beladene ſchapen te beſturen, met welke zij dagelijks niet meer dan vier mijlen afleggen, want verder zullen ze niet gaan, en geen' voet verzetten, hoewel met ſlagen gedwongen. Op zekere plaats, ongenaakbaar voor menſchen, leggen zij 16 mijlen af, terwijl hunne geleiders een' omweg van 60 mijlen moeten nemen. Zij kunnen die ontoegankelijke ſteilten door hunne klauwen op en afkomen (*)". Op *Juan Fernandez* vonden de onzen tot hunne groote blijdſchap het ſchip *Tienhoven* weder. Vele matrozen van het ſcheepsvolk maakten, op de bergen van dit eiland, *jagt op* de wilde geiten, niet minder vlug dan de *gemsen* in *Zwitserland;* een matroos verloor bij dat halsbrekend vermaak het leven. De zee was ongemeen vischrijk en krielde van zeeleeuwen, waarvan zij er eenen vonden, *dertien* voeten lang, en zoo groot als een' volwasſen ſtier.

Het Paaschciland ontdekt.

Van hier westwaarts zeilende, ontdekte men eerst het *Prinseneiland*, naderhand door de *Spanjaarden* en KOTZEBUE wedergevonden (†), en daarna het *Paascheiland* op 27 Gr. Z. B. en 268 Gr. lengte van de piek van *Teneriffe* (§). De naam werd naar den

(*) *Nederl. Reizen*, XIII. D. bl. 85. 86.

(†) BENNET en VAN WIJK, bl. 93. 94.

(§) Prof. MOLL moet in zijne *Zeetogten der Nederlanders* eene andere uitgave van ROGGEVEEN gevolgd zijn, daar hij, als eene grove vergisſing van dien reiziger, de opgave van denzelven voor het *Paascheiland* als van 28½ Z. B. en 239 Gr. lengte van de Piek van *Teneriffe* vermeldt. Volgens het in den tekst aangevoerde is het verſchil met COOK ſlechts 5 M. in breedte en ruim een Gr. in de lengte, iets, 't welk bij de toenmalige gebrekkige middelen, om de lengte te vinden, geene bevreeniding kan baren. COOK zelf laat, in

Digitized by Google

tijd der ontdekking gegeven. De inwoners kwamen met de nieuwsgierigheid en gemeenzaamheid, aan alle *Zuidzeeëilanders* eigen, terstond aan boord, en toonden ook dadelijk hunne brandende zucht naar de bezittingen der *Nederlanders*, door spijkers en oud ijzer, waar zij slechts konden, weg te halen. Daarop gingen de onzen aan wal; het strand was breed gezoomd met de digt opeengepakte inboorlingen, die wel niet de minste teekenen van vijandschap gaven, maar welke de *Nederlanders* nogtans voorbariglijk daarvan verdachten. Er werd dus, en wel met scherp, onder den digten hoop geschoten, waardoor velen, zelfs een man, die de reizigers reeds aan boord bezocht en vriendelijk had verwelkomd, het leven lieten. Met regt berispen de *Engelsche* voortzetters der *Algemeene Historie* (*) deze daad als barbaarsch, ten minsten als eene overdrevene zorg voor de veiligheid der onzen; en, wat meer is, men moet aan de *Engelschen* de eere toekennen, dat zij, in de eerste togten na den zevenjarigen oorlog, het eerst de *menschelijkheid* als hoofdpligt der ontdekkers hebben voorgeschreven, een voorbeeld, hetwelk sedert door alle Natiën van *Europa*, blijkens onder anderen den ongelukkigen LANGLE, reisgenoot van LA PEROUSE, gevolgd is.

Zedenen gewoonten der inlanders.

Dit onheil nogtans was niet in staat, om de goedhartige inlanders met wraakzucht tegen de *Hollan-*

zijn verslag van het *Paascheiland*, aan ROGGEVEEN regt wedervaren.

(*) XI. D. 2. St. bl. 498. Deze Geschiedenis, wat de vertaling betreft in 1780 uitgekomen, houdt nog een *zuidelijk vast land* van *acht of tien Millioenen vierkante mijlen* voor zeker!

Digitized by Google

ders te bezielen, en het vervolg deed ook wel zien, dat geene opzettelijke zucht tot benadeeling dezen bezield had. Nadat de *Hollanders* de eerste stappen gedreven gedaan, werd ras de vriendschap hersteld. Men bragt den Kapitein wel 500 vogels, waarvan er eene verbazende verscheidenheid der schoonste soorten op het eiland was (doch geene viervoetige dieren), roode wortels en *pataten* (zoete aardappelen) waarvan zij zich als brood bedienden, verscheidene honderd suikerrieten, en zakken vol *pisangs* of *bananen*, die voedzame vrucht der Keerkringslanden. ROGGEVEEN beschrijft deze eilanders tamelijk uitvoerig, en COOK erkent gereedelijk, dat *zijne* opmerkingen met die des *Hollandschen* reizigers overeenkomen. De inboorlingen waren rijzig, welgemaakt, zeer vlug, behendig en tevens zachtaardig. ROGGEVEEN, of de schrijver zijner reis, onderscheidt twee stammen, den eenen olijf- of koperkleurig, den anderen meer rood. Hunne ooren hingen door zware ringen tot op hunne schouders neder. Hunne ligchamen waren met allerlei zonderlinge figuren beprikt of *getatoueerd*, zelfs van zulke viervoetige dieren, die men op het eiland niet vond. De vrouwen waren roodgeblanket op eene wijze, die de toenmalige kunst der *Engelsche* Dames (naar den hierin misschien min bedrevenen Schrijver) te boven ging. Sommigen gingen wel naakt, maar anderen waren met eene fijne stof gekleed, die de *Hollanders* voor zijde of katoen hielden, doch die waarschijnlijk van de bast van den papiermoerbezieboom gemaakt was, zoo als in het naderhand ontdekte *O-Taiti*. COOK vond hen naakt. De vrouwen, althans de meisjes, waren vervreemd van alle zedigheid, en dezelve werden aan

Digitized by Google

de *Hollanders* gereedelijk aangeboden, even als zulks ook omtrent de *Zuidzee-eilanders*, door de *Engelschen*, en andere volken, op de eilanden, in de vorige Eeuw ontdekt, plaats vond. Wapenen vond men er niet. De Regéring was, naar 't ſcheen, zuiver aartsvaderlijk, zonder Opperhoofd. Iedere ſtam ſcheen een bijzonder gehucht te bewonen. Hunne hutten waren 40 of 60 voet lang, en 6 of 8 breed, van paalwerk met leem gevuld, en met een dak van palm of vijgebladen. De beplantingen waren omheind en het eiland had, daar alle vruchten bijna rijp waren, een zeer bekoorlijk voorkomen (*).

Steenen beelden op het Paasch-eiland. Verdere bijzonderheden.

Maar het belangrijkſte waren eenige groote *steenen beelden*, die de *Nederlanders* voor Afgodsbeelden hielden. Men noemde dezelve, volgens hen, TAURICO en DAGO, en vereerde hen met danſen, ſpringen en handgeklap. Het waren twee zeer groote ſteenen beelden (omtrent twintig voet hoog en vijf dik, volgens COOK), van eene menſchelijke gedaante, *met eene kroon op het hoofd* (liever, volgens COOK, een cilindervormige wrong, eenigszins gelijkende naar het hoofddekſel der oude *Egyptische* Godheden). De *Hollanders* waren getroffen over de groote ooren dezer beelden (uitgerekt naar de wijze der eilanders), doch bewonderden voor het overige derzelver evenredigheid en goede bewerking, iets, hetwelk voor den goeden ſmaak onzer reizigers niet bijzonder pleit, daar de veel naauwkeuriger beſchrijving en afbeelding bij COOK ons daarin de eerſte kindsheid der beeldhouwkunst doet herkennen. Het hoofd met het hoofddekſel maakte b. v. de *helft*

(*) *Algem. Historie*, XI. D. bl. 499—502.

Digitized by Google

van het geheele ſtandbeeld uit. FORSTER, COOK's beroemde reisgenoot, hield echter de toenmalige bewoners van het *Paasch-eiland*, die hij niet talrijker ſchatte dan op zevenhonderd perſonen, nog te onbeſchaafd en te zwak tot het oprigten van *zulke* gedenkſtukken, daar zij destijds een armoedig, rotſig land bewoonden, en door ellende en gebrek vervolgd werden. ROGGEVEEN daarentegen vond het eiland zeer wel bewoond en bebouwd. Nogtans zijn de twee berigten zeer wel overeen te brengen. FORSTER zelf beweert, dat er ſporen van oude plantaadjen aanwezig zijn, en gelijk het eiland blijkbaar door eenen vulkaan uit den boezem der zee is opgeworpen, zoo kan het even zoo door eenen vuurberg verwoest zijn; het is ook niet ongerijmd, die verwoesting, waarbij toch de oude ſtandbeelden verſchoond bleven, tusſchen den tijd van ROGGEVEEN en dien van COOK, dus omtrent het midden der vorige Eeuw, te plaatſen. Vele planten en dieren, en een groot deel der menſchen, werden hierbij dan waarſchijnlijk vernield, en misſchien eenige der beelden omgeworpen. Voorts beſpeurden de *Engelschen* niets van die godsdienſtige vereering, welke volgens ROGGEVEEN's reisverhaal aan deze beelden werd toegebragt, terwijl de *Hollanders* zelfs eene ſoort van priesters met kaalgeſchoren hoofden, groote witte ballen in de ooren, en eene muts met witte en zwarte vederen er aan, meenen ontdekt te hebben. Misſchien had die geweldige natuurſchok, waarvan zoo even geſproken is, met de vernieling der meeste en aanzienlijkſte bewoners des eilands, ook wel den ondergang hunner beſchaving en zelfs godsdienſtige gebruiken ten gevolge. De

Digitized by Google

Engelschen ontmoetten ook een onevenredig getal vrouwen (niet meer dan veertien op de zevenhonderd inwoners), waarvan ROGGEVEEN geenszins gewaagt, hoewel hij van hare verregaande losbandigheid ſpreekt, even als COOK. Zou deze ontvolking ook aan de verwoesting des eilands zijn toeteſchrijven? Stelliger pleit daarvoor het geheel dorre voorkomen, en het verlies van kunstvlijt, die ROGGEVEEN nog onder hen aantrof, bij de tegenwoordige eilanders. Later heeft een gewetenlooze *Americaan* door eenen menſchenroof van twaalf mannen en tien vrouwen de eilanders, die ROGGEVEEN, COOK en LA PEYROUSE zoo wel ontvangen hadden, geheel van de *Engelschen* verwijderd. De ſtandbeelden zijn in een' ſteenhoop veranderd (*).

Ontdekking van onderſcheidene eilanden. Schipbreuk.

Van het *Paasch-eiland* zeilde ROGGEVEEN westwaarts, wel 200 mijlen zonder land te ontdekken. De manſchap leed veel door de ſcheurbuik, het gevolg van bedorvene ſcheepskost, en tegen welke kwaal der zeelieden eerst ſedert de reizen van COOK krachtdadige maatregelen zijn in het werk geſteld. Hij zag onder anderen het *Water-* en *Vliegen-eiland* van SCHOUTEN weder (†); en hoopte nu het *onbekende Zuidland*, toen het oogwit aller reizigers in de *Zuidzee*, te ontdekken; doch hij zag ſlechts een eiland, door hem *Karelshof* genoemd (op 15 Gr.

(*) KOTZEBUE's *eerste Reis rondom de Wereld*, I. D. bl. 285. 288–290. De mannen ſprongen bij dien roof in 't water, en verkozen alle den dood boven de ſlavernij.

(†) Zie over de hervinding van dit eiland door KOTZEBUE (een der *Kruſenstern's*-eilanden), BENNET en VAN WIJK, bl. 97.

Digitized by Google

45 Min. Z. B. 208 L. (*)). Het was een der koraal-eilanden, welke, oorſpronkelijk niet meer dan rifſen of klippen, allengs tot eilanden aangegroeid zijn, en de zee in haar midden tot een klein zoutmeir hebben vernaauwd. Deze klippen zijn ongemeen gevaarlijk voor de ſchepen, en gelijk COOK er bijna vergaan zou zijn, dus verloor ROGGEVEEN er ook een zijner ſchepen, *de Afrikaansche galei*. De inwoners der omliggende kleine eilanden, door het gerucht van deze ſchipbreuk met nieuwsgierigheid geprikkeld, verzamelden zich op den oever en ontſtaken vuren, hetwelk de *Nederlanders* weder met argwaan vervulde, en, zonder opheldering en waarſchuwing, met ſchroot in 't honderd deed ſchieten, waardoor verſcheidene eilanders ſneuvelden. (Wij hebben op het *Paasch-eiland* eene dergelijke voorbarige handelwijze gezien, die voor de kennis der eilanders, en voor de bedoelingen der reizigers niet dan verderfelijk zijn kon). De manſchap der galei werd behouden; zij ontkwam op een naburig eiland, en werd weder aan boord gebragt, met uitzondering van enkelden, die in de verwarring tegen hunne Officieren waren opgeſtaan, en nu liever onder de inboorlingen leven, dan voor hun vergrijp wilden boeten.

Het ſchadelijke eiland. De eilanden Aurora en Avondſtond.

ROGGEVEEN was thans te midden dier talrijke lage *koraaleilanden*, welke, achtervolgens door *Nederlanders*, *Engelschen*, *Franschen* en *Russen* ontdekt, zich tusſchen den Keerkring van den Steenbok en

(*) Volgens DALRYMPLE, (p. 376.) 280 Gr. (Dit is echter een ſchrijf- of drukfout).

Digitized by Google

den 13den Gr. Z. B. uitſtrekken, en in de lengte tot bijna aan de zoo bekende *Sociëteits-* of *gezellige-eilanden*. Latere Aardrijkskundigen hebben, wegens de veelvuldige ontdekkingen onzer landslieden in dezen Archipel, aan denzelven den naam van ROGGEVEEN bijgelegd (*). Men gaf aan het eiland, waarop de galei geſtrand was, den naam van het *schadelijke;* drie bijgelegene werden de *twee broeders* en *de zuster* genoemd. Deze eilanden waren groen, met kokosboomen en heilzame kruiden voor de ſcheurbuik bedekt. Men vond er ook zeer vele ſchelpdieren in de naburige zee. Ook hier ſpreekt de *Duitsche* reisverhaler weder van de reusachtige lengte der inwoners, misſchien met even weinig grond als op het *Paasch-eiland*, waar zij volgens COOK nog geen zes voet konden halen. Zij waren *getatoueerd* en beſchilderd, droegen gitzwart lang hair, en hunne trekken waren forsch. Het noodlottige ſchieten had alle nadere kennismaking en gemeenzaamheid met deze eilanders onmogelijk gemaakt. Men ſtevende van daar, en ontdekte acht mijlen ten W. het door ROGGEVEEN dus genoemde eiland *Aurora*, omdat het bij den dageraad werd ontdekt, en het eiland *Avondstond*, weder naar den tijd der ontdekking (†). Het laatſte was omtrent twaalf mijlen in

(*) FLEURIEU en LAPIE. Zie BENNET en VAN WIJK, bl. 97. COOK heeft aan dit noordelijk gedeelte des *Archipels* den naam van *Pallisers*-eilanden bijgelegd. De *schadelijke eilanden* zijn naderhand naar den *Engelschen* Koning *Georges-eilanden* genoemd. Het *watereiland* is misſchien het *Spiridof* van KOTZEBUE. BENNET en VAN WIJK, bl. 113. *Noot.*

(†) Beide deze eilanden zijn door latere zeevaarders niet weder gevonden.

Digitized by Google

den omtrek, en van een bekoorlijk uitzigt. Hier ſtiet ook het ſchip *Tienhoven*, en ontſnapte naauwelijks het lot der *Galei*. Dit verwekte misnoegen onder de zeelieden, die hier voor den ondergang, of althans voor verlies van het ſchip vreesden. Zij eischten, dat de Kapitein dadelijk uit deze gevaarlijke zee terugkeeren, of althans dat *hij* voor het hun verſchuldigde zou inſtaan, hetzij het ſchip vergaan mogt of niet. De brave bevelhebber, de redelijkheid van dien eisch inziende, beloofde zulks ſtellig bij eede, en heeft naderhand, toen ſchip en lading verbeurd verklaard werden, als man van eer dien eed geſtand gedaan.

Het Doolhof.

Vijfentwintig mijlen ten W. van het *schadelijke* eiland, kwamen de reizigers aan eene zoo groote menigte eilanden, dat zij die het *doolhof* noemden, en moeite hadden zich met het ſchip er door heen te winden. Daar de ſcheurbuik weder begon te heerſchen, moest men aan land gaan, hetwelk altijd het beste geneesmiddel is voor de zieken. De inwoners boden eenigen tegenſtand, doch, door de *Hollandsche* vuurwapenen uiteengedreven, kwamen zij, gelijk op het *Paasch-eiland*, ſpoedig terug, en begonnen met de onzen eenen ruilhandel, of liever: tegen eenige geſchenken van ſnuisterijen ſtonden zij den *Hollanderen* de vrijheid toe, om de noodige geneeskruiden te verzamelen, waarbij zij hun zelfs de behulpzame hand boden. Doch toen de *Hollanders* den volgenden dag in het binnenland doordrongen, ontſtond er twist, men weet niet waardoor, welke echter, door het aantal der inlanders, nadeelig voor de *Europeërs* uitviel, die met verlies van verſcheiden doodelijk gekwetſten naar de ſchepen moesten terugkee-

Digitized by Google

ren. Het *verraad*, waarvan de onzen ſpreken, is onbewezen, en dit denkbeeld zijn zij misſchien enkel aan onkunde in de taal der inboorlingen verſchuldigd. Onmogelijk is echter dit verraad geenszins, wanneer men let op de geaardheid der bewoners van *Noukahiwa* volgens KRUSENSTERN, op de *Zeevaarders-eilanden* en *Nieuw-Zeelanders*, en op het lot van LANGLE.

De *Nederlanders* noemden nogtans dit eiland, uit hoofde der verligting, die er hunne zieken door de gezonde kruiden ontvingen, het *Ververſchings*-eiland. Vooral was de weldadige kokosboom aldaar menigvuldig. De inwoners hadden de gewone gedaante der *Zuidzee*-eilanders; de vrouwen waren met fijne ſtoffen, voortbrengſels van hun eiland en eigen maakſel, bekleed, voorts met paarlen of andere blinkende voortbrengſels dier zeeën verſierd; terwijl de mannen ſlechts den middel met eene ſoort van netwerk bedekten. Het hair was met kokosnoten-olie ingewreven, de huid beprikt en beſchilderd. Hunne wapenen waren lange pieken. Er ſcheen een Koning over dit eiland te zijn, ten minste een perſoon, wien men meer eerbied dan aan de overigen betoonde. Men was nu verlost uit de *gevaarlijke zee*, zoo als haar ROGGEVEEN noemde, en ſtevende in een ruim en veilig vaarwater westwaarts. De Ververſchings-eilanden.

Thans wilde ROGGEVEEN, daar de tot hiertoe gemaakte ontdekkingen weinig voordeel beloofden, op zijne ſchreden terugkeeren; doch de ſcheepsraad was algemeen voor de voortzetting der reize oostwaarts, en niet zonder reden, aangemerkt de pasſaatwind tegen de terugkeering bijkans onoverkomelijke zwarigheden zou in den weg gelegd hebben. Men heeft De Bouwmans-eilanden.

Digitized by Google

zelfs moeite den voorſlag van ROGGEVEEN te begrijpen, daar hij thans, langs den eenen zoowel als anderen weg, bijkans even verre van huis was; ten zij het een voorgevoel was van het lot, dat zijne ſchepen van den kant der *Oostindische* Maatſchappij toefde. Na nog omtrent 20 Gr. westwaarts voortgezeild te hebben, zonder iets te ontdekken, kwam men aan eene eiland groep, die ROGGEVEEN naar den ſchipper *Bouwmans-eilanden* noemde (volgens hem 15 Gr. 16. Min. Z. B. en 206 O. L. van *Teneriffe*). Door de ſchrijvers der *Nederlandsche Ontdekkingen* is op het voetſpoor van KRUSENSTERN en KOTZEBUE aangetoond, dat deze eilanden, hoezeer de lengte, volgens de toenmalige gebrekkige manier, wel vier graden te ver westelijk bepaald is, nogtans zekerlijk de *Zeevaarders-eilanden* (*Iles des Navigateurs*) van BOUGAINVILLE zijn; waar naderhand de beroemde LA PEROUSE door het verraad der inboorlingen zulk een zwaar verlies leed. Fraai was het voorkomen des lands, in jeugdig groen gedost; men zag er niet alleen de vruchtboomen der Keerkringen, maar ook plantaadjen, die blijken gaven van landbouw. De kano's, waarmede de inlanders de ſchepen naderden, waren zeer fraai en kunſtig; de reizigers getuigen, dat geen *Hollandsch* beeldhouwer zich het werk had behoeven te ſchamen, dat tot verſiering derzelve was aangebragt. De twee eilanden, die ROGGEVEEN het eerst zag, waren ſterk bevolkt, en de inwoners minzaam, goedaardig, en meer beſchaafd, dan de *Hollanders* nog ergens derzelver ſtamgenooten hadden aangetroffen. Van den middel af naar beneden waren zij gekleed; het bovendeel des ligchaams was naakt, doch niet (althans niet zoo

Digitized by Google

ſterk als bij andere dezer volken) *getatoueerd* of beſchilderd. Op het hoofd droegen zij groote hoeden tegen de zon. Zij ſchenen in ſtammen verdeeld, en eene meer of min geregelde Regéring te kennen. Een man, wien de *Nederlanders* voor den Koning aanzagen, en die door een aantal booten als ter bewaking en vereering omringd was, ſtapte, van eene jonge vrouw vergezeld, bij hen aan boord. De andere kano's voorzagen de ſchepelingen van kokosnoten, bananen, visch en anderen voorraad. Men toonde hun de hartelijkſte genegenheid, en ſcheen hun vertrek met droefheid te zien. Dit was ook met velen der onzen het geval, welke niet alleen de goedhartigheid en gulheid der inwòners, maar ook het bekoorlijke der eilanden zelve, door heuvels, dalen en bosſchaadjen afgewisſeld, derzelver gezondheid, vruchtbaarheid en de zeer goede ankerplaats, aan dit heerlijke oord boeide.

De eilanden Groningen en Tienhoven.

Van hier noordwestwaarts varende, meende men de *Kokos-* en *Verraders-eilanden* van SCHOUTEN te zien, en kwam eenigen tijd daarna aan twee nog onbekende eilanden, die men *Groningen* en *Tienhoven* noemde. Het eerſte, langs hetwelk men eene dagreis voortzeilde, kwam ſommigen der reizigers voor, geen eiland, maar een gedeelte der vaste kust te zijn. Anderen dachten, dat het eiland *Tienhoven*, 't welk een zeer ſchoon voorkomen had, en zich als eene halve maan tegen over *Groningen* uitſtrekte, mede eene landpunt was, met het *groote Zuidland* (ſteeds in de gedachten der zeelieden aanwezig) zamenhangende. Beide landen lagen volgens onzen reiziger, op 10 Gr. Zuiderbreedte en 200 Oosterlengte. Zij zijn ſedert niet weder gevonden, zelfs

Digitized by Google

niet door den Heer WILLINK, die in de jongste tijden opzettelijk daar naar gezocht heeft. De tijd verbood het scheepsvolk, om hier te landen; de heerschende ziekten sleepten velen in 't graf, en men moest zich naar de *Oostindiën* haasten, om niet geheel en al door verzwakking tot de dienst aan boord onbekwaam te worden.

Vaart langs de kust van Nieuw-Guinea. De duizend eilanden.

Men deed vervolgens *Nieuw-Brittannië* aan, over welks schoonheid alle reizigers zeer getroffen waren; doch het geluk van eenen vreedzamen omgang en ruilhandel met de inboorlingen mogt hun geenszins ten deel vallen. Deze vertoonden zich integendeel met spietsen, boog en pijl, en slingers, en schoten onder vreesselijke gebaarden hunne schichten en steenen op de *Hollanders* af, die hen echter door hunne vuurwapenen spoedig op de vlugt dreven. Doch toen zij nu het land naderden, stieten vele hunner kano's op de verborgene klippen, die den oever zoomden, te pletter, hetwelk de vrees der *Hollanders* vermeerderde, daar nu ook de natuur eene hinderpaal tegen hunne landing scheen op te werpen. Een storm, die de schepen in de ruime zee, en de sloep op eene bank dreef, voltooide hunne rampen, doch de laatste geraakte bij geluk vlot, en kwam door de onvermoeide inspanning der manschap aan land. Men beschermde zich hier zoo goed mogelijk tegen eenen gevreesden aanval des vijands, wiens hutten men ledig vond. Geene bijlen medegenomen hebbende, zag het volk met vergeefschen lust de onbereikbare, honger zoo wel als dorst bevredigende kokosnoten, aan de boomen boven hun hoofd. Het land was over 't algemeen zeer vruchtbaar, maar de inwoners wantrouwig en zeer krijgshaftig. De naam *Slingerbaai*,

Digitized by Google

reeds door DAMPIER, den beroemden *Engelschen* zeeman, eenige jaren te voren waarschijnlijk aan dezelfde plaats gegeven, waar ROGGEVEEN thans aan land kwam, bewijst de vijandelijkheden, waarmede men ook *hem* bestookte. Hier, en misschien op het *Ververschings-eiland*, had dus de aanval niet van de zijde der *Hollanders* plaats, en zijn zij voor de gevolgen niet verantwoordelijk. Men noemde deze Zuidkust van *Nieuw-Brittannië Stormland.* Thans hoopten de schepelingen, de straat van DAMPIER tusschen *Nieuw-Nederland* en *Nieuw-Guinea* doorgezeild, eenige verkwikking op het door SCHOUTEN ontdekte eiland *Arimoa* op de Noordkust van *Nieuw-Guinea* te ontvangen, en zij bedrogen zich niet. De inwoners kwamen hun met kokosnoten, bananen en andere eetbare wortels (misschien de *taroe*, zoo gemeen in de *Sandwich-eilanden*) te gemoet, en wilden, ('t geen men nog niet had aangetroffen), daarvoor zelfs niets dan kleine geschenken aannemen, waarvoor zij zich bij uitstek dankbaar betoonden. Men vroeg om eenige varkens, doch bekwam slechts honden. Daar de Kapitein, niettegenstaande alle de uitnoodigingen der inlanders, het niet wagen durfde aan land te gaan, zoo kon men het bestaan van viervoetige dieren buiten den hond en andere voortbrengsels van het dierenrijk niet opsporen. Op de eilanden, in zoo grooten getale op deze kusten verspreid, dat hij ze de *duizend eilanden* noemt, zag men het zwarte of roetkleurige ras der *Papouas*, een stout, kwaadaardig en onhandelbaar geslacht van Wilden.

Vervolgens kwam men voorbij *Ternate*, *Amboina*, *Ceram*, *Boero* en *Celebes* naar *Java*, alwaar zij, na zoo vele doorgestane moeijelijkheden, eindelijk rust

Digitized by Google

Het ſchip van Roggeveen op Java in beſlag genomen. Zijne klagten.

en verkwikking verwachtten. Doch zij vonden zich deerlijk te leur geſteld. Dezelfde bekrompene geest, die SCHOUTEN en LE MAIRE had doen vasthouden, en hunne ſchepen en ladingen verbeurd verklaarde, beſtond, ruim eene Eeuw later, nog. Naauwlijks waren zij ter reede gekomen, of de Heeren DUBBELDEKOP, WESTPHALEN en ABELEVEN begaven zich naar het ſchip *de Arend*, en leiden beſlag op de perſonen, ſchepen en lading, eiſchende tevens de zeebrieven, commisſien, dagboeken en andere papieren op. Doch ROGGEVEEN nam het woord op. „Hij wilde wel de papieren aan den Gouverneur-Generaal ZWAARDEKROON *zely*' vertoonen, indien men hem daartoe, benevens zijne ſchippers, toeſtond aan wal te komen. Ook wilde hij wel eigenhandig *kopiën* zijner geſchriften afgeven, doch niet de oorſpronkelijke ſtukken, daar hij anders bij de vervordering zijner reis, ligt voor een zeeroover zou kunnen aangezien worden. Voor 't overige, ſprak hij, was deze geheele handelwijze hoogst onregtvaardig. De *Oostindische* Maatſchappij plagt van de *Westindische* allen bijſtand te ontvangen, blijkens nog onlangs een O. I. ſchip te *Curaçao* aan wal gekomen. Men zou nu van dien kant ook andere maatregelen nemen, in gevolge het voorbeeld van vijandelijkheden, hier door medeburgers gegeven. Hij had *Java* moeten opzoeken, indien hij al zijn volk niet had willen verliezen, door tot *Europa* door te zeilen; en een ſchipper op *Japara* had hem in zekeren brief verlof daartoe vertoond."

De taal der waarheid, door eenen vrijman geuit, kwam den *Edelen Heeren*, geene tegenſpraak gewoon, vreemd voor. Zij vonden, dat Mr. ROGGE-

Digitized by Google

VEEN zich met eene *zonderlinge magnificentie en ernst* had geuit; echter vonden zij goed, *geene* gronden voor hun willekeurig gedrag bij te brengen (die zij trouwens niet hadden), maar hem aan te zeggen, *dat hij met goedwilligheid geliefde te ondergaan het geordineerd Arrest, ter voorkoming van verdere ongemakken*, en, uit hoofde der weigering van zijne papieren, werd aan de geheele, naar lafenis en verkwikking aan land ſmachtende manſchap, verboden aan wal te gaan, *hetwelk anders zou zijn toegelaten geworden* (*).

Willekeurige handelwijze der O. I. Maatſchappij omtrent Roggeveen.

Na twee maanden op *Batavia* vertoefd te hebben, bekwam het geringe overſchot der manſchap met eene retourvloot gelegenheid tot terugkeering naar het vaderland. Van ruim zeshonderd man keerden er niet meer dan drieenvijftig terug (†).

De *Oostindische* Maatſchappij had te minder reden, om de ſtoute wereldomzeilers zoo hard te behandelen, daar van hare zijde ſedert TASMAN weinig ontdekkingen waren gedaan. Deze bepaalden zich meestal

(*) Zie het Bijvoegſel van den Vertaler op TUCKEY's *Aardrijkskunde voor Zeevaart en Koophandel*, V. D. bl. 478–481. Zijnde het *officieel Rapport* der drie in den Tekst genoemde Heeren aan ZWAARDEKROON.

(†) Over de reis van ROGGEVEEN zie men, behalve de twee reeds genoemde reisverhalen, nog *Tweejarige reize rondom de wereld*, Amſterdam bij A. CORNELISZ. 1774, (volgens BENNET en VAN WIJK het eigenlijke *Journaal* van ROGGEVEEN). DALRYMPLE, *Voyages dans la mer du Sud*, p. 366–389. 455–463. *Hedendaagsche of Vervolg op de Algemeene Historie*, XI. D. 2. St. bl. 493–522. *Nederlandsche Reizen*, XIII. D. bl. 78–104. MOLL, *Zeetogten der Nederlanders*, bl. 164–173. BENNET en VAN WIJK, bl. 91–117. DU BOIS, p. 293–296.

Digitized by Google

Ontdekkingen op de kust van Nieuw-Holland in het laatst der zeventiende Eeuw.

1. Vink.

tot *Nieuw-Guinea*. In 1663 deden de sloep *Walingen* en de *Gaarnal* van *Banda*, onder Kapitein VINK, meest om handel in slaven, eenen togt naar de noordkust van het land der *Papouas*, wier gedurige vijandelijke houding de *Nederlanders* in allen hunne pogingen te leur stelde. Op sommige plaatsen was het land ongemeen bevolkt; de *Papouas* waren moedernaakt, doch welgewapend, en leiden het verraderlijk op de vrijheid en het leven der *Hollanders* toe. Van dáár, dat deze togt niet dan een bedroevend verhaal van vijandelijkheden is, waarin onder anderen de stuurman VAN DER STAF met een' soldaat en een' schutter het leven lieten, en het dorp der inlanders in brand werd geschoten. Van sommige meer vreedzame inlanders vernam men, dat het land van binnen zeer bergachtig was; dat van daar geschilderde potten met allerlei afbeeldingen verzonden werden; dat er eene zeer diepe bogt, en aan het einde daarvan een moerasſig land, en daarop de groote zee (de *Zuidzee* langs de Zuidkust van *Nieuw-Guinea*) was, alwaar men weder *groote vaartuigen met witte zeilen* en *blanke menschen* zag. Deze vernaauwing van *Nieuw-Guinea* in twee eigenlijke schiereilanden heeft zich naderhand bevestigd.

2. Keyts.

In 1678 zeilde JOANNES KEYTS mede uit *Banda* naar *Nieuw-Guinea*. Hij meende, dat het noordwestelijk gedeelte van hetzelve, *Wonies* of *Onies* genaamd, door de genoemde bogt van het zuidoostelijke grootendeels afgescheiden, een eiland en geen schiereiland was. Hij vond onder anderen eene soort van wilde muskaatboomen, of ten minste daar naar zweemende, waarvan de noot langer van korrel, dik-

Digitized by Google

ker van bast, en veel grooter van bladen was. De ſchors was ruiger, de bladen veel minder geurig; ook verſchilde de foelie, doch minder de ſmaak der noot van de *Bandasche*. Er was ook een zoogenaamde *massay*-boom, en een *canari* of *Indische* amandelboom, voorts de ijzerboom (*tek*). Het geboomte was met vele vogelen vervuld; drinkwater was overvloedig bij eene dampige en min gezonde luchtſtreek. Van godsdienſtige vereering zag de reiziger niets dan eenige gekleurde ſteentjes, zekerlijk zinnebeelden of wel *fetichen*. De inwoners ſtelden op ſommige plaatſen veel vertrouwen in de *Hollanders*; op anderen had het tegendeel plaats. Op deze wijze alléén kan men het nu en dan ſchijnſtrijdige verhaal van KEYTS redden. Hij ontdekte er de *Kijklof van Goens-baai*, waarin wel duizend ſchepen zouden kunnen liggen, en de *Speelmans-baai*, waarin zich een prachtige waterval ſtort, die wel twee mijlen ver in zee kan gezien worden. Hierbij was ook eene zonderlinge begraafplaats der *Papouas*, die hunne dooden niet ter aarde beſtellen, maar op eene klip in regen en zonneſchijn laten vergaan. Men vond nog het *Wezel-eiland* en de *Moordenaars-rivier*, dus genaamd naar eenen moord van acht *Hollanders* door de inboorlingen. De togt van KEYTS liep voorts zeer ongelukkig af; van een der beide ſchepen, daartoe gebruikt, *de Rog*, keerden ſlechts vier van de 26 man weder, na veel van gebrek te hebben geleden (*).

Merkwaardiger was de togt van DE VLAMING. Van

(*) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 58–67. WITSEN, *Noord en Oost Tartarye*, bl. 251. MOLL, *Zeetogten der Nederlanders*, bl. 193–195.

Digitized by Google

3. De Vlaming.

den Heer COEPER, in 1684 met het schip de *Ridderschap* naar *Indië* vertrokken, hoorde men na zijn vertrek van de *Kaap de Goede Hoop* niets meer. Schipper WILLEM DE VLAMING uit *Vlieland*, een doorkundig zeeman, en ontdekker van *Witsens-eiland* in de *IJszee*, ten westen van *Nova Zembla* (in 1680), ondernam het, naar het lot van dat schip onderzoek te doen. Hij vertrok in 1696 met het schip *de Geelvink*, den hoeker de *Nijptang* en het galjoot *de Wezel* (*), uit het vaderland naar *Batavia*, en deed onder weg de eilanden *St. Paul* en *Amsterdam* en *Nieuw-Holland* aan. Hij bezocht eerst het eiland *Rottenest*, op 31 Gr. 58 Min. Z. Br. en 134 Gr. 25 Min. lengte van *Teneriffe* (†), en daarna de Westkust des derden vasten lands, waar men bij de *Dirk Hartogs-reede* in het *Eendragtsland* (op 25 Gr. 24 Min. N. B.) eene tinnen schotel vond met het verhaal der ontdekking door DIRK HARTOG, tachtig jaren te voren (in 1616). DE VLAMING deed een gelijk opschrift hier plaatsen; beide zijn door den *Franschman* HAMELIN gevonden en weder opgerigt (§). De *Hollanders* ontdekten eene rivier of liever baai, de *Wil-*

(*) Het loopt in 't oog, dat de oude namen der *Hollandsche* schepen veelal zeer plat en *prozaïsch* waren. Zoo had KEYTS twee jagten, met name de *Rog* en de *Spiering* onder zich; een der schepen van VINK heette de *Garnaal*. Men zal erkennen, dat ten minste de *namen* onzer hedendaagsche vaartuigen, die zelfs wel eens den naam van *Indische* Goden dragen (de *Doerga*), meer verheven en dichterlijk zijn.

(†) Volgens nieuwere waarnemingen op 31 Gr. 58 Min. en 115 Gr. 29 Min. Lengte (van *Greenwich*).

(§) De *Franschman* heeft den naam van JAN STINS in JANSTEUS, PIETER DOORUS VAN BIEL in FIETER ECCOORES VAN BU misvormd.

Digitized by Google

lems-rivier, op 21 Gr. 8 Min. Daar het land hier eene aanmerkelijk inſpringende bogt naar het Oosten maakt, beſloten zij hetzelve niet meer te volgen, maar naar *Batavia* te keeren, alwaar zij den 12den of 13den Maart 1697 aankwamen. Zes inlanders en twee of drie vrouwen waren uit *Nieuw-Holland* met geweld weggevoerd. Hier en daar zaaide men erwten, gerst en mosterdzaad in den grond, doch vond anders weinig natuurlijke zeldzaamheden, dan boomen, waaruit gomlak droop, en eenige vogels uit het papegaaijegeſlacht. Men ontdekte ook dien zeldzamen *Nieuw-Hollandschen* vogel, den *zwarten zwaan* met witte ſlagvederen, van welken de manſchap er twee levend naar *Batavia* bragt. Men heeft dezelve naderhand ook in *Europa* voortgeteeld, en vindt ze nog hier en daar op de buitengoederen onzer aanzienlijken (*). De plaats der ontdekking werd door den ſchipper de *Zwanenrivier* genoemd. Van viervoetige dieren zagen zij (volgens VALENTIJN) *eenige boschrotten en pilandoks, doch langer van pooten dan de gewone, en zwart zijnde* (†). Het is waarſchijnlijk dat VALENTIJN hiermede de *Kangaroe*, dit bekende zeldzame

(*) De Schrijver dezes herinnert zich, dezelve op de plaats van Z. Exc. den gewezen' Gouverneur-Generaal van *Neêrlands-Indië*, Baron VAN DER CAPELLE, bij *Utrecht*, te hebben gezien.

(†) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 68-71. MOLL, bl. 195-200. Op de kaart van *Australië* door STIELER, van het jaar 1816, wordt de boven bij VINK's reis vermelde diepe bogt welke *Nieuw-Guinea* bijna in twee ongelijke deelen ſplitst, mede aangeduid onder den naam der *Geelvinks-baai*. Zou het ſchip de *Geelvink* (met VLAMING waarſchijnlijk aan 't hoofd), op eene latere reis ook *Nieuw-Guinea* aangedaan hebben. Bij VALENTIJN vind ik daarvan niets.

Digitized by Google

dier van *Nieuw-Holland*, wil aanduiden, 't geen hij elders *Philander* noemt; het is althans zeker, dat hetzelve ſlechts eenige jaren vroeger door eenen *Nederlander* bekend gemaakt is; namelijk door den beroemden reiziger CORNELIS DE BRUIN, van wien wij den lezer eenig verſlag verſchuldigd zijn.

Eerſte reis van Cornelis de Bruin.

Hij was uit den *Hage*, een kunstſchilder van beroep, en van jongs af door onverzadelijk verlangen gedreven, om vreemde landen te zien, waaraan hij zijn talent als ſchilder dienstbaar maakte. Hij beſloot het *Oosten* te beſchouwen, en deed daartoe twee zeer merkwaardige reizen. De eerſte ging over *Duitschland* naar *Rome*, waar hij, onder de *Nederlandsche* kunstbroeders derdehalf jaren beſteedde, om zich in zijne kunst te volmaken, en den naam van *Adonis* verkreeg. Vervolgens ging hij naar *Napels*, keerde over *Rome* terug naar *Livorno*, en ging aldaar, na een jaar vertoevens, op de *Hollandsche Smyrna's* vloot naar de *Levant* ſcheep. Hij zeilde *Siciliën* en de eilanden van den *Archipel* voorbij, en kwam te *Smyrna*. Hij bezag en beſchreef die beroemde ſtad en den omtrek, benevens *Ephesus*, en ging te lande met eene karavaan naar *Konstantinopel*, 't welk hij, even als de andere genoemde plaatſen, uitvoerig beſchrijft en naauwkeurig afbeeldt. Hij keerde daarop weder naar *Smyrna* terug, en nam nu het beſluit naar *Jeruzalem* te reizen. Hij bezocht het eiland *Scio* het (oude *Chios*), *Rhodus*, en kwam te *Tyrus* aan land. Doch een toeval deed hem naar *Damiate* ſtevenen, alwaar hij de treffende overeenkomst der landſtreek met *Holland* opmerkte. Hij voer den *Nijl* op, zag *Kairo*, de *Pyramiden* en *Alexandrië*, en ging toen ſcheep naar *Palestina*. Nu

Digitized by Google

bezag hij naauwkeurig het Heilige Land, vooral *Jeruzalem*, maar ook het noordelijke gedeelte des lands, den berg *Tabor*, *Galilea* enz.; grootendeels met oogmerk om vele Bijbelplaatsen op te helderen; ging over *Tripoli* naar *Aleppo*, de hoofdstad van *Syrië*, en was een der eersten, die aan *Europa* de prachtige puinhoopen van *Palmyra* bekend maakten. Deze overblijfselen, uit den tijd des *Romeinschen* Keizerrijks, waren, in de woestijn liggende, geheel in vergetelheid geraakt, tot eenige *Engelsche* kooplieden te *Aleppo* het ondernamen, die op te sporen. Hunne eerste reis in 1678 was vergeefs, doordien een *Arabisch Emir* zich met list van twee hunner wist meester te maken, en, onder bedreiging van den dood, hun drieduizend *Spaansche* matten af te persen. Doch deze rooversvorst door de *Turken* gevangen zijnde, bezocht de Heer HALIFAX, mede een *Engelschman* te *Aleppo*, de stad nogmaals, wiens beschrijving in het beroemde tijdschrift, *Philosophical Transactions* (1695) medegedeeld en door DE BRUIN vertaald is. Op den terugtogt bezocht hij *Cyprus*, *Sattalia* (*Attalia*) in *klein-Azië*n, en kwam weder te *Smyrna*. Hier had hij een zonderling en zeer onaangenaam geval. In 1672 was de Raadpensionaris DE WITT in den *Hage* door eenige onverlaten, waaronder zich de zoon van den Raadsheer VAN DER GRAAFF en zekere CORNELIS DE BRUIN bevonden, moorddadig aangetast. De overeenkomst van geboorteplaats, van voor- en toenaam, en zijne driftige voorspraak van de partij des Prinsen van *Oranje* in de toenmalige staatsgeschillen, deed onzen reiziger in de plaatsen, waar hij doortrok, voor denzelfden persoon houden; doch hij ontdekte dit het eerst te *Smyrna* bij een' *Eu-*

Digitized by Google

ropischen koopman, bij wien hij gehuisvest was. Met de billijke verontwaardiging, die elk een', wien men ten onregte voor een' moordenaar houdt, moet bezielen, beklaagde hij zich ten hoogste, dat men dit vermoeden niet vroeger geopperd en hem rondborstig had te kennen gegeven, alzoo hij wel een warm voorstander des Prinsen was, maar toch den sluikmoord verfoeide. Tot zijne regtvaardiging voerde hij zijnen ouderdom aan, welke met dien van den bedrijver van het schelmstuk gansch niet overeenkwam. Men schertste met de zaak, en vond de misdaad zoo bijzonder groot niet, tot dat DE BRUIN ronduit verklaarde, dat hij elk', die hem tot zulk een feit in staat achtte, niet langer als eerlijk man beschouwde, en zulks met daden zou toonen. Men was hierover onthutst, doch liet zich het geloof niet ontnemen; want ook bij zijne komst te *Venetië* werd hij voor den sluipmoordenaar gehouden, 't welk hij eindelijk, door het ontbieden van een getuigschrift uit zijne geboorteplaats, zoowel te *Venetiën* als in de *Levant*, logenstrafte. Na een verblijf van acht jaren te *Venetië*, begaf hij zich naar 't vaderland (*), alwaar hij in 't begin van 1693 aankwam.

Tweede reis van de Bruin. Verdiensten van dien reiziger.

Nog belangrijker is de tweede reis van DE BRUIN, in het begin der achttiende Eeuw ondernomen, omdat hij destijds nog minder bezochte landen aandeed, namelijk *Rusland* en *Perzië*. Het eerste doorreisde hij in de geheele lengte, van *Archangel* tot

(*) C. DE BRUIN, *Reizen door Klein-Azië*, de eilanden *Scio* enz. *Egypte*, *Syriën* en *Palestina*, met meer dan 200 platen, Delft 1698 *fol.* (Het geval, in den tekst verhaald, staat op bl. 388-390.

Digitized by Google

Astrakan; hij bezocht de *Samojeden*, van wier vreemde zeden hij een merkwaardig berigt geeft, en zag de *Russen*, nog even vóór hunne hervorming door PETER *den Grooten.* Deze beroemde Vorst, die toen reeds in *Holland* geweest was en onze Natie had lief gekregen, ontving den reiziger uitnemend vriendelijk, en deed zich en drie zijner Prinsessen schilderen. Het trof den eerlijken DE BRUIN, dat PETER hem op zijne kamer kwam overvallen, en zich gemeenzaam in 't *Hollandsch* met hem onderhield, voornamelijk over zijne eerste reis. Ook *Perzië* doorreisde hij daarop in de geheele lengte, van de *Kaspische* zee tot de *Perzische* golf, bezag onder weg *Ispahan*, in deszelfs toenmalige grootheid als zetel des *Perzischen* Monarchs, en de overblijffelen van *Persepolis* bij *Chiras*, welke hij zeer naauwkeurig afteekende, en in wier beschrijving hij in vele opzigten verschilt van den beroemden CHARDIN. Van *Perzië*, waar onze reiziger den Koning afbeeldde, stak hij naar de *Malabaarsche* kust, en van daar naar *Ceylon*, *Bantam* en *Batavia* over. Het was hier, dat DE BRUIN, na den Oud-Gouverneur-Generaal OUTHOORN (toen een' bloeijenden zeventigjarigen grijsaard, en wel, hetgeen veel zegt, te *Batavia*) te hebben bezocht, de vier *Nieuw-Hollanders* zag en afbeeldde, die nog van de zes, door het schip de *Geelvink* onder VLAMING medegevoerd, waren overgebleven. Twee derzelven ontvlugtten, waarschijnlijk naar de *Javaansche* binnenlanden en bergen; de vier anderen werden op de schepen en elders gebezigd, om hun de *Hollandsche* taal te doen leeren. De kleeding of liever de geringe bedekking

Digitized by Google

en sieraden dezer menschen, hunne wapenen, groote maar ligte boogen en pijlen, worden ook beschreven en afgebeeld. Vervolgens zag DE BRUIN *in den lusthof des Generaals* OUTHOORN (dien KÄMPFER ook wegens zijne zeldzame gewassen geprezen had) een *kangoeroe* uit *Nieuw-Holland*, welk dier toen voor het eerst aan *Europa* bekend werd. Men mag gelooven, dat VLAMING, te gelijk met de zwarte zwanen en de *Nieuw-Hollanders*, hetzelve heeft overgebragt. Volgens VALENTIJN werd dit dier echter (althans in zijnen tijd) ook wild op de eilanden van *Aroe*, ten Oosten der *Molukken*, en op *Solor* gevonden; hij noemt het ook, even als DE BRUIN, een' *philander*. De *Maleitsche* naam *pilandok* beteekent *konijn*. De inwoners van *Aroe* vingen hetzelve met honden, en de jongen met de hand voor wildbraad. De ouden weren zich zeer sterk. Blijkbaar is dit dier dus niet, gelijk men doorgaans denkt, tot *Nieuw-Holland* bepaald, zoo het op die andere eilanden niet uitgeroeid is (*).

DE BRUIN keerde over *Perzië* en *Rusland* naar *Europa* terug, volgende den weg, dien hij gekomen was, zelfs over *Archangel*. In 1708 kwam hij te huis, wijdde het overige zijns levens aan zijne kunst, en overleed omstreeks 1719. Hij is een der merkwaardigste reisbeschrijvers, omdat hij de meeste door hem beschrevene voorwerpen, met groote vlijt en naauwkeurigheid, heeft afgeteekend. Hij zelf zegt in

(*) DE BRUIN, *Reize over Moskovië door Perzië en Indië*, met 300 kunstplaten, Amst. 1714 *fol.* (over den *kangoeroe*, bl. 374). VALENTIJN, III. D. 1. St. bl. 275. 276.

Digitized by Google

de voorrede tot zijne eerste reis: „dat het grootste „doel, 't welk hij met zijn werk op het oog gehad „heeft, is geweest, het geven van naauwkeurige af„teekeningen der steden, plaatsen en gebouwen, die „hij ontmoet heeft, en in welke (dus gaat hij voort), „ik zonder vermetelheid mag zeggen, iets gedaan „te hebben, dat van niemand ondernomen is. Wat „de getrouwheid van mijne teekeningen belangt, „dewijl zij alle op de plaatsen zelve, dikwijls met „groot gevaar van mijn leven, ontworpen zijn, en „met alle vereischte naauwkeurigheid gemaakt, durf „ik verzekeren, dat zij van niemand tegengesproken „kunnen worden. Daar integendeel de afbeeldingen „in de meeste reisboeken, wanneer ik dezelve met „de gedaante en hoedanigheden der zaken wilde „overeenbrengen, dikwerf zoo verre daarvan ver„schilden, als of men *Rome* door *Konstantinopolen* „wilde verbeelden. 't Welk daar van daan komt, „dat de afbeeldingen der plaatsen meestentijds opge„maakt worden uit de beschrijvingen, die de Auteu„ren daarvan geven na hunne wederkomst, wanneer „de teekenaars en plaatsnijders het verhaal naast „getroffen hebbende, de Schrijvers, die niet anders „dan een ruw denkbeeld van de plaatsen kunnen „hebben, zich eindelijk verbeelden dezelve weder te „zien, of, zoo ze hier of daar een gebrek gewaar „worden, hetzelve zoodanig niet kunnen beduiden „aan den schilder, dat die magtig wordt om het te „herstellen. Het zal dan ten minste hierin zijn, dat „ik den letteroefenaren en beminnaren van uitheem„sche zaken meer genoegen zal gegeven hebben in „dit mijn werk, dan eenig ander, en waaruit ik „eene toejuiching verwacht, die mij nog aanmoedi-

Digitized by Google

„ge, om hezelfde te doen in eene andere, grootere „reize (*)." En ook in deze heeft hij alle voorwerpen op de plaats zelve afgeteekend. De Schrijver omvat genoegzaam alles, wat den beschaafden lezer belang kan inboezemen, aardrijks- en volkenkunde, natuurlijke geschiedenis, plaatsbeschrijving, oudheden, lotgevallen enz. Hij laat niet na, de bekoorlijke natuurtooneelen, gelijk de ligging van *Konstantinopel*, te schilderen, en het volkskarakter der *Gricken*, zeer juist en onpartijdig, zoo als de nieuwste tijd het heeft doen kennen, voor te stellen. In de schildering der overblijfselen van *Persepolis* heeft hij echter zich zelv' overtroffen. Eenige der steenen daarvan, nam hij zelf mede, en leide die neder, deels in het kabinet van zijnen begunstiger, den Hertog van *Brunswijk-Wolfenbuttel*, deels in dat van den voortreffelijken beschermheer aller aardrijkskundige nasporingen, NICOLAAS WITSEN; andere bewaarde hij voor zich zelv'.

Reizen van de Roy. Zijne komst op Borneo.

Vermelden wij thans nog eenige belangrijke reizen, waaraan het laatst der zeventiende en het begin der achttiende Eeuw bijzonder rijk was. De eerste is meer merkwaardig door de zonderlinge lotgevallen des reizigers, dan door groote aanwinst voor de aardrijkskunde. Het was die van JACOB JANSZ. DE ROY van *Batavia*, die in 1691, op last van den Gouverneur-Generaal OUTHOORN, eene reis om de Oost ondernam. Na veel sukkelens door tegenwind kwam hij op het eilandje *Triamatta*, bijna vlak onder de linie, en tusschen *Sumatra* en *Borneo*, ten anker. In den beginne ging de handel

(*) Voorrede voor de eerste reize, bl. II.

Digitized by Google

met de inboorlingen zeer goed, doch eenige *Celebers*, die vroeger te *Batavia* geweest waren, ontdekten aan de schepelingen een gesmeed verraad van eenige ter reede liggende zeeroovers met vier *Javanen* der manschap van het schip, die niet minder dan den moord aller aanwezige *Nederlanders* bedoelden. Men verwijderde zich dus ijlings, en zeilde naar *Borneo*. Aan de rivier *Pamboang* had DE ROY weder, volgens zijn verhaal, met verraad der inboorlingen te worstelen, die hem onder schijn van goedwilligheid lagen leiden, en indedaad zijn schip aanvielen met zeven groote vaartuigen, welke hij nogtans gelukkiglijk afsloeg. Op de Z. O. kust van *Borneo*, onder het gebied van *Banjermassing*, werd het schip door eenige aan boord zijnde *Chineezen* afgeloopen, die twee *Nederlanders* doodden of kwetsten, terwijl de anderen aan land waren om te jagen. Aldus in een woest land ter genade der inboorlingen gesteld, bij welken het zoogenaamde *koppensnellen* of afhouwen van menschenhoofden eene soort van verpligting is, ontbloot van levensmiddelen en alle andere noodwendigheden, zagen zij zich in den treurigsten toestand, en spraken reeds van door zelfmoord hunne rampen te gelijk met hun leven te eindigen. Doch de Kapitein wist hen van dit wanhopige besluit door godsdienstige gronden af te brengen.

Vreesselijke toestand van dien reiziger. Zijne herhaalde zonderlinge redding.

De plaats, waar zij zich bevonden, was onvruchtbaar, en, wanneer men verder optrok, moerasig. De honger begon te nijpen, en de manschap stelde voor, om een der drie inlandsche kinderen, die zich benevens drie moeders in 't gezelschap bevonden, ter stilling daarvan te slagten en te verslinden. Met groote moeite weerhield de brave DE ROY hen van

dien vertwijfelden toeleg. Zeven dagen en nachten zwierven zij intusſchen rond, zonder andere verkwikking dan eene teug waters. Terwijl zij nu eene waadbare plaats door eene rivier zochten, en de Kapitein daartoe vooruit was, deed het ſcherpe zwaard des hongers reeds het lot werpen, welk der drie kinderen het eerst zou worden geſlagt. Reeds was de misdaad op het punt van begaan te worden, toen DE ROY met eene geladene piſtool den eerſten, den besten, die het feit zou durven plegen, met den kogel dreigde. Dit werkte: liefde tot het leven voegde zich bij het natuurlijke gevoel der menſchelijkheid. Nu had de Voorzienigheid hen, en vooral hun edel Opperhoofd, wiens ſtandvastigheid boven allen lof verheven is, genoeg beproefd; men vond eerst eenen visch, daarna eenige roode vruchten, en eindelijk een ongemeen groot wild zwijn, waaraan men bij voorraad genoeg had. Vervolgens geneerden zij zich van de ruggegraten van doode ſchildpadden en eenige wilde vruchten. Van eenig houtwerk maakten zij een ſchuitje, doch hetwelk, naauwlijks de rivier uit en in zee gevaren, zoodanig geteisterd werd, dat men landwaarts moest keeren. Hier ontwaarde men een inlandsch vaartuig met menſchen, en roeide daarheen, om het leven of toch een' ſpoedigen dood te erlangen. Deze lieden, op hunne beurt met angst bevangen, vloden naar ſtrand, en kwamen eerst naar het ſchuitje, toen zij daarin vrouwen ontwaarden. Het waren *Macassaren* en inlanders van *Banjermassing*, die de kusten langs volk moesten werven, wegens een' oorlog tusſchen hunnen Sultan en *Portugal*. Nu bekwamen de *Nederlanders* weder eenig voedſel (rijst met gedroogden visch), doch DE ROY ontdekte door

Digitized by Google

zijne bedrevenheid in de *Macassaarsche* taal, die zijne redders onvoorzigtiglijk bezigden, dat hun eenige en ware doel de ſluikmoord der *Europeanen* was, waarna men de inlanders tot ſlaven zou maken. Nu achtte zich DE ROY een bedrog geoorloofd om zijn leven te redden, en indedaad, zoo immer, was het in dergelijke gevallen, waarbij niemand benadeeld werd (zoo had ook eenmaal de groote COLUMBUS op *Jamaica* aan de inlanders door eene maansverduistering ſchrik ingeboezemd). De Kapitein zeide dus, ſchijnbaar uit den ſlaap ontwakende, dat de Koning van *Bantam* hen ter hulp van dien van *Banjermassing* gezonden had, om dezen, door het bereiden van oorlogsbehoeften op de *Europische* wijze, tegen de magt van *Portugal* te onderſteunen (dit ſcheen te geloofwaardiger, daar men de oude oorlogen der *Nederlanders* tegen de *Portugeezen* nog niet vergeten kon zijn). Zij werden dus nu met alle eer door de ſchepelingen en door alle verdere inlanders behandeld, en naar de hoofdſtad geleid, ten gehoor bij den *Sultan*. Hier ontdekte de Kapitein de oorzaak zijner list — levensbehoud — aan den Koning, en zeide, regt in den toon, waarmede men zulk een' kleinen, maar verwaanden Despoot kan winnen, „dat, zoo hij den dood verdiend had, hij het zich tot eere zou rekenen, van de handen eens zoo doorluchtigen Konings te ſterven; dat hij zich anders gaarn in deszelfs dienst zou begeven, om den vijand afbreuk te doen." Dit trof den Sultan, en van nu af bleef DE ROY in deszelfs dienst. Dadelijk ontving hij levensmiddelen van eenen *Chinees*, die hem te *Batavia* gekend had (de manſchap had nu weder in vier dagen niets genuttigd). Een welda-

Digitized by Google

dige *Maleijer* voorzag hem en de zijnen van kleederen.

Verdere lotgevallen van de Roy op Borneo.

De Kapitein ontving intusschen niets van het Hof, en moest dus naar eenig middel van bestaan zoeken. Niet geheel onbedreven in de heelkunde zijnde, gaf hij zich voor een' wondheeler uit; zijne makkers namen het ambacht van kleedermakers bij de hand. Doch nu had het moedige Opperhoofd eene nieuwe, zware proef door te staan. De kleine meisjes, wier *leven* hij met eigen dringend gevaar uit de kaken der zijnen gered had, werden nu door den wellustigen Despoot belaagd in hare *eer*. DE ROY gaf toen de drie vrouwen en de kinderen voor de zijnen uit; hij trachtte eerst door voorstellingen, en, toen dit niet baten mogt, zelfs door bedreigingen de arme meisjes te redden, doch ééne althans kon hij niet aan de klaauwen des *Sultans* onttrekken; de overigen gelukte het hem, te behouden. De gelukkige genezingen, door den Kapitein tot stand gebragt, onder anderen van eenen Prins van *Succadana* op de Westkust des eilands, baarden groot opzien.

Een *Portugeesche* Kapitein bedroog hem thans met de belofte, om hem naar *Macassar* te brengen; doch het was slechts te doen, om hem van eenig geld te berooven. Ook een gezant uit *Djohor* op de kust van *Malacca* misleidde hem met ijdele beloften. Door zoo vele teleurstellingen verbitterd, die hij aan den eersten Staatsdienaar des Konings toeschreef, besloot hij, dezen van kant te maken. Doch zijn oude vriend en weldoener, de *Chinees*, die intusschen eenen post aan 't Hof had bekomen, belette dit voornemen, en verschafte onzen *Nederlander* een gehoor bij den Koning, die in deszelfs rondborstig-

Digitized by Google

heid en vrijmoedige taal zeer veel behagen vond. Hij erkende namelijk onbewimpeld zijn voornemen; doch vroeg, of iemand wel in koelen bloede zou verdragen, dat men hem vrouwen, kinderen, slaven en slavinnen ontnam en die verkocht, zoo als zijn geval was, die, met tien personen in 's Konings gebied gekomen, thans niet meer dan één persoon bij zich had! „Zijn alle *Hollanders* zoo moedig?" vroeg de Koning. „Ik," hernam DE ROY, „ben een „der minsten, maar bereid, om, met welke wapenen „men verkiest, mijnen vijand onder de oogen te „zien." — „Gij zijt zeer stout, dat zie ik," zeide de Koning; „uwe natie overtreft zelfs de onze „in verstand en kloekmoedigheid; maar dit strookt „weinig met uwlieder zachtzinnigheid, waarvan ik „dikwerf hoor spreken." — „Het is waar," zou hierop DE ROY hervat hebben, „onze landgenoo„ten hebben overal den naam van *barmhartige Hol„landers, doch, gedrukt en getrapt, strijden zij als „tijgers en leeuwen voor hunne eigendommen en „regten* (*)."

De Roy Staatsdienaar te Banjermassing en Atsjien. Oordeel over deze reis.

De stoutmoedigheid van DE ROY, die zelfs weigerde vrede te maken, ten zij men hem alles teruggaf, wat hem ontnomen was, behaagde dezen *Indiaanschen* Monarch ongemeen, zoo dat hij ook daarin bewilligde. Het, in overleg met den *Portugees*, afgeknevelde geld werd hem in stofgoud, en voor het andere schâvergoeding in peper betaald; daarenboven zond men hem zijne gewaande vrouwen en kinderen, en zelfs, als geschenk, bovendien eene van 's Konings vrouwen toe. Van dat oogenblik af werd hij,

(*) *Nederlandsche Reizen*, XII. D. bl. 64.

in plaats van zijn' vijand, de gunsteling des Konings, tot groote spijt der Rijksgrooten, die in dezelfde evenredigheid hunnen invloed zagen verminderen. DE ROY wist verscheidene nieuwe goudaderen te vinden, en den staat van 's Konings inkomsten te verbeteren; toen desniettemin de Grooten, door hunne betichtingen en aandrang bij den Koning, het zoo ver wisten te brengen, dat deze hem tot aanneming van het *Mohammedaansche* geloof en tot de besnijdenis wilde dwingen, ontweek DE ROY het onweder naar *Succadana*, destijds nog een magtig Rijk op de Westkust des eilands. Op de reize derwaarts had hij eene menigte zeer zeldzame ontmoetingen, wier opeenstapeling, in zulk een kort tijdsbestek, de waarheid van zijn verhaal eenigermate verdacht maakt (*), en die wij daarom niet zullen vermelden. Genoeg, hij zou, door verlies van zijn vaartuig op een woest eiland, door verraderlijke makkers, door de wreedheid van een' *Inlandschen Vorst*, die de zijnen deed vermoorden, en door vergiftiging, meer dan eens in levensgevaar zijn geweest. Met een *Engelsch* schip vertrok hij vervolgens naar *Succada-*

(*) Inderdaad draagt dit verhaal, even als dat van den lateren HAAFNER (hoewel de stijl veel minder wegslepend is), verscheidene innerlijke bewijzen van (op zijn zachtst gesproken) overdrijving. *Tweemaal* wordt hij, onder bijna gelijke omstandigheden, door zijn volk verlaten. De Koning van *Banjermassing* wordt van de *Portugeezen* met eenen oorlog op *hun* eiland *Macão* (bij *China*) bedreigd. Doch dit zij eene vergissing; maar hoe komt er dan in dien oorlogstoestand een *Portugeesch* koopvaardijschip op de reede van *Banjermassing*? De *Mohammedanen* zijn ook zoo onverdraagzaam niet, van iemand, die hun geloof niet wil aannemen (ten zij een afvallige) met den dood te bedreigen.

Digitized by Google

nà, alwaar hij den door hem behandelden Prins ontmoette, die, hoewel sedert blind geworden, zijn' ouden heelmeester zeer hartelijk ontving. Hij had intusschen niet verzuimd, zich in het goudrijke *Banjermassing* van dat kostbare metaal en van de munten, die er mede overvloedig zijn, rijkelijk te voorzien, zoodat hij, van *Succadana* naar *Malacca*, en van daar naar *Atsjien* gereisd zijnde, goede zaken deed. De Koningin bood hem den post van opziener der vestingwerken en van het geschut aan (*). *Atsjien* was destijds zeer in bloei, door handel en mijnwerken. Van hier begaf zich DE ROY naar het Rijk van *Siam*, alwaar hij voorgeeft, door den Koning tot Admiraal zijner vloot te zijn aangesteld, en in betrekking tot het *Fransche* Gezantschap van vader TACHARD te hebben gestaan. Wij gelooven deze berigten niet dan met veel behoedzaamheid te moeten aannemen. Namen van plaatsen en tijdorde komen weinig met hetgeen men van elders weet overeen (†).

Een ander man, aan wiens geloofwaardigheid wij

(*) DE ROY beweert, dat hij dit voornamelijk aannam, omdat er *tusschen de Maatschappij en hem eenige onmin ontstaan was*. Doch hoe kan die onmin ontstaan zijn, terwijl hij zoo ver af in *Borneo* zwierf, vreemd aan de Maatschappij en in dienst van een' vreemden Koning? Ook wordt ons het doel van zijnen togt niet gemeld.

(†) Dus spreekt DE ROY van zekere stad *Margin*, die men in geene Aardrijksbeschrijving noch Woordenboek vindt. De tijd van het gezantschap van TACHARD naar de hoofdstad van *Siam* strookt ook kwalijk met het verhaal. Het doet mij leed, dit tot nadeel van eenen ondernemenden, en, in vele gevallen, moedigen en braven *Nederlander* te moeten opmerken.

Digitized by Google

Reizen van F. Valentijn. Eerste reis.

geene de minste reden hebben te twijfelen, die bijna dertig jaren in *Indië* vertoefde, en die de hoofdbron is waaruit wij de vroegere geschiedenis moeten putten, mag in de vermelding der merkwaardige reizigers door ons niet voorbij gegaan worden. Het is de Predikant FRANÇOIS VALENTIJN. Met zijn zeventiende jaar tot Proponent bevorderd, vertrok hij met zijn negentiende, door reislust gedreven, met genoegen als leeraar naar *Oostindië* (Mei 1685). Zijne reis derwaarts beschrijft hij op een' vrolijken, losen en gemeenzamen toon, gelijk hij over 't algemeen zeer vrolijk van aard moet geweest zijn. De ontmoeting, die hij en zijne reisgenooten op het eiland *St. Jago* (een der *Kaapverdische eilanden*) bij *Porto Prayo* hadden, wordt aardig beschreven, en wij herkennen in dezen armoedigen Gouverneur volkomen zijne nazaten ten tijde van Lord MACARTNEY en den Kapitein TUCKEY (*). Na eenig verblijf aan de *Kaap de Goede Hoop* kwam VALENTIJN te *Batavia* aan. Door zijn innemend gedrag en gepaste vrijmoedigheid, geraakte hij spoedig in kennis met den Gouverneur-Generaal CAMPHUIS, die hem naar *Amboina* beloofde te zenden, hetwelk in het volgende jaar (1686) gebeurde. Inderdaad was deze zending voor de kennis van dat eiland zeer nuttig. De ijverige VALENTIJN, aldaar onder den Gouverneur PADBRUGGE (van wien boven gesproken is) aangekomen, leide zich met ongemeenen ijver toe, op de *Maleische* taal, waarin hij ook prediken moest, onder den vermaarden RUMPHIUS, van wien hij mede zekerlijk niet weinig opleiding tot de Natuurlij-

(*) Zie STAUNTON's en TUCKEY's *Reizen*.

Digitized by Google

ke Historie bekomen heeft. Immers, gelijk RUMPHIUS de voortbrengſelen van *Amboina* en den omtrek voor den *Natuurkundigen* beſchreven heeft, zoo heeft VALENTIJN zulks voor den gewonen lezer en liefhebber gedaan, en maakt daarom ook geene aanſpraak op bijzondere *botanische* of *zoölogische* kunde of rangſchikking, maar ſlechts op de gave van goede en naauwkeurige waarnemingen. Wezenlijk is zijne beſchrijving, vooral der gewasſen en visſchen van *Amboina*, met ongemeen veel vlijt en zorgvuldigheid bewerkt, en hoezeer de zoogdieren en vogelen eene mindere plaats beſlaan, zoo is toch ook hier de gave van opmerking des Schrijvers, zoowel in de gedaante als levenswijze en het onderſcheiden karakter der dieren, onmiskenbaar (*). Aan de kennis van het land, de plaatſen en de menſchelijke bewoners des eilands, hunne zeden, gewoonten en lotgevallen, heeft hij geene mindere moeite beſteed, en hoezeer dan ook deze beſchrijving en geſchiedenis, vooral der kerkelijke zaken, met vele beuzelingen en onbeduidende bijzonderheden zijn opgevuld, die derzelver gezette lezing bij uitſtek moeijelijk maken (*Amboina* alleen beſlaat niet minder dan *twee* der acht folio deelen van VALENTIJN over *Indië* (†)); zoo behelzen toch VALENTIJN's berigten zoo veel wetenswaardigs, dat men hem een weinig overdrevene ſpraakzaamheid daarvoor gaarne vergeeft. Hij werd daarop, zeer tegen zijn' zin, daar het verblijf te *Amboina* hem wel beviel, tot Predikant te *Banda* aange-

(*) Men zie b. v. de beſchrijving der *Civetkat*, III. D. 1. St. bl. 270–272., van den *Casuaris*, bl. 298–300. enz.

(†) Het tweede Deel en het eerſte Stuk des derden Deels.

Digitized by Google

ſteld, alwaar hij echter ſlechts tien maanden bleef (binnen welke hij vele bouwſtoffen tot kennis dezer eilanden opdeed, en door den toenmaligen Gouverneur VAN ZIJL wel ontvangen werd), en daarop naar *Amboina* terugkeerde, alwaar hij in 't huwelijk trad. In 1692 beſloot hij tot de terugreis naar 't vaderland, die echter eerst in 1694 kon worden volbragt. Op zijne reis naar *Batavia* was men in groot gevaar. Het ſchip ſtiet tegen eene rots; doch door de vermaningen en beloften van den Predikant deed de manſchap haar uiterſte best, en wond het vaartuig gelukkig los. Te *Batavia*, en in 1695 in 't vaderland gekomen, deed hij de reize andermaal in 1705 met het ſchip *'t Hof van Ilpendam.*

Thans ging de reis over *Madera*, de *Kanarische*- en kort daarna over de *Kaapverdische* eilanden. Aan de *Kaap de Goede Hoop* gekomen, belette VALENTIJN, dat men het land, hetgeen door den ſchipper voor de *Saldanha*-baai werd aangezien, voorbij voer. Aan de *Kaapstad* werd hij door den oud-Gouverneur VAN DER STEL op *Constantia*, en door zijn' zoon, den Gouverneur, op *Welteyreden* prachtig onthaald. Op den overtogt naar *Batavia* had VALENTIJN ſchrikkelijk weder met hagel en ſneeuw; het hield zoo lang aan, dat men begreep het ſchip te moeten wenden, om niet door de holle zee van achter overweldigd te worden. Doch dit wenden was gansch niet zonder gevaar; VALENTIJN, die veel gave van opmerking had, raadde den Schipper, een middel, op zijne vroegere reize naar *Indië* gebezigd, aan te wenden, om namelijk twee zeilen achter voor de kajuit te ſpannen. Dit werd bewerkſtelligd, en redde ſchip en manſchap, waarvoor de Predikant niet

Digitized by Google

weinig dankzegging ontving. Bij de komst te *Batavia* ontwaarde men een gevaarlijk lek, 't welk het ganſche ſchip had kunnen doen zinken.

Moeijelijkheden wegens Valentijns Bijbelvertaling.

VALENTIJN werd nu (onder VAN HOORN) in die noodlottige onderneming des jaars 1706 gebezigd, waarover wij boven geſproken hebben. Hij keerde vervolgens naar *Amboina* terug, doch door een regtsgeding met den Gouverneur-Generaal VAN RIEBEEK werd het verblijf hem verbitterd. De Schrijver verhaalt, dat deze Gouverneur hem aldaar, om zijne overzetting des Bijbels in het lagere *Maleitsch* zoo bijzonder vijandig was. Men had namelijk de noodzakelijkheid eener Bijbelvertaling in de meer algemeene taal van den *Indischen Archipel*, de *Maleitsche*, noodig geacht. Nu is deze taal tweevoudig: het *hooge Maleitsch*, meer deftig en met een aantal vreemde en zwierige woorden gemengd, dient voor de *hoogere* ſtanden; de lagere verſtaan die taal weinig, daar zij onder elkander het meer eenvoudige *lage Maleitsch* ſpreken. In *deze* laatſte nu begon VALENTIJN, die daarin door langdurige oefening zeer bedreven was, de gewijde Schriften over te brengen, eer hij nog in 1694 naar 't vaderland keerde. Doch Do. LEIJDEKKER had eene vertaling des Bijbels bezorgd, na zijnen dood door den Predikant VAN DER VORM voltooid, in het *hooge Maleitsch*, welke taal, als meer vatbaar voor taalkundige beoefening, en meer in de hoogere ſtanden vallende, genoegzaam alléén door de Predikanten, die zich niet met het *volk* inlieten, verſtaan werd. De Kamer van Zeventienen gaf dus, op voorſtel van den Gouverneur RIEBEEK, die zijns zwagers LEIJDEKKER's vertaling zeer begunſtigde, aan deze de voorkeur, hetwelk

Digitized by Google

den eerlijken VALENTIJN niet weinig griefde, en tot terugkeering naar het vaderland deed befluiten. Ten flotte werd geene der vertalingen gedrukt, en bleven beide liggen. Die van LEIJDEKKER werd in eene kas in de kerkenkamer gefloten, ten prooi aan 't ongedierte en witte mieren. Naderhand, in 1722, werd tot derzelver uitgave befloten. Het is mij onbekend, of dit werk tot ftand gebragt is. Eerst in onzen tijd heeft het *Nederlandsche* Bijbelgenootfchap de taak der vertaling van de Heilige Schrift weder op zich genomen, doch aanvankelijk ook den misflag begaan, van het *hoog-Maleitsch* te bezigen, iets, 't welk men door eene aandachtige lezing van VALENTIJN had kunnen voorkomen. Naderhand is echter ook bij de vertaling acht op de volkstaal gegeven.

Toeftand van de Godsdienst en het volksonderwijs in de Molukken, vooral op Amboina.

Bij gelegenheid, dat wij van de bemoeijingen dezes leeraars gewagen, zullen wij, volgens VALENTIJN's getuigenis, nog de moeijelijke taak van eenen predikant in het *Maleitsch* befchouwen. Er waren namelijk in de eilanden van *Amboina* en *Banda*, gelijk in de eigenlijk gezegde *Molukken*, een vrij groot aantal Christenen, destijds wel 33,550 onder *Amboina* alléén, die, als de getrouwfte onderdanen der Regéring, zeer door deze begunftigd werden, te meer, daar zij Protestanten waren. De taak, om alle deze gemeenten te bezoeken, was zwaar. Uit *Ternate* moest men die reis naar de naburige eilanden, tot *Mindanaö* en *Celebes* toe, door diepe moerasfen en geweldige bosfchen, en van *Banda* naar de zuidoostelijke en zuidwestelijke eilanden met groote ongemakken doen. Het werk was op *Amboina* onder *twee* predikanten verdeeld, waarvan de een te land over de gebergten van *Ley-Timor* en het ei-

Digitized by Google

land *Oma* niet minder dan *zesentwintig* dorpen moest bereizen. Dit werd in de eerste tijden *te voet* gedaan; daarna begreep men, dat deze vermoeijenissen toch te zwaar waren, uithoofde der veelal ontoegankelijke wegen in het gebergte, en men vergunde aan de predikanten een paard, hetwelk echter door een' derzelven uit overgroote zuinigheid werd verkocht. Sedert bezigde men draagstoelen over de steilste wegen, of moest zich van een paard ten zijnen koste voorzien. Deze draagstoel werd om beurten door tien of twaalf inlanders gedragen; men ging verzeld van een' inlandschen ouderling te voet, en het goed werd nagedragen. Op deze wijs reisde VALENTIJN. — De tweede predikant bezocht ter zee de eilanden *Boero*, *Manipa*, *Bonoa*, *Honimoa*, het groote *Ceram* en *Noussa Laut*, te zamen met negenentwintig Christendorpen. Deze reis was, volgens VALENTIJN, nog veel zwaarder en ongemakkelijker, daar het vaartuig doorgaans vrij slecht was. Zij was tevens een kerkelijk en een schoolbezoek (gelijk destijds de scholen alle met de kerk in het naauwste verband stonden). Dezelve duurde voor iederen predikant omtrent twee maanden. Voor alle deze moeite bekwamen de twee *Maleitsche* predikanten niet meer dan twee lasten rijst, boven de twee of drie *Hollandsch* predikenden vooruit. In de afwezigheid der predikanten namen de schoolmeesters doorgaans een gedeelte van hunne taak op zich, door des Zondags met voorlezen eener gedrukte leerrede, bidden, en zingen de Godsdienstoefening te leiden. In de 55 Christendorpen waren dus de schoolmeesters lieden van aanbelang, daar, als er iets te schrijven of aan de Regéring te berigten viel, zulks hun werd op-

Digitized by Google

gedragen. Deze schoolonderwijzers moesten alle maanden ééns op het kasteel komen, om onderwezen en onderzocht te worden.

VALENTIJN gaf zich tot opleiding en godsdienstig onderwijs der inlanders veel moeite. Hij maakte de Psalmen voor den zang in 't *Maleitsch* geschikt; vertaalde in die spraak den *Heidelbergschen* Catechismus, de Formulieren, de *Apokryphe* boeken, en den inhoud der Bijbelsche schriften; vervaardigde een *Bijbelsch* spreukboek, naar de Oostersche wijze ingekleed, eene vergelijking der *Maleitsche* en *Hebreeuwsche* talen, en vertalingen van twee oorspronkelijke *Maleitsche* werken, de Geschiedenissen van NABI YOUSSEF en NABI MOUSA (der Profeten JOSEPH en MOZES). Eindelijk stelde de onvermoeide man een groot *Maleitsch Nederduitsch* woordenboek op. Alle deze werken hield hij onder zich, en het is nog onbekend, of dezelve gedrukt zijn, hoewel het tegendeel mij het waarschijnlijkst voorkomt (*).

Valentijns Oud- en Nieuw-Oostindië.

Wanneer men nu nagaat, dat VALENTIJN, behalve deze belangrijke en tot zijn ambt betrekkelijke bezigheden, nog eene uitvoerige beschrijving en geschiedenis van geheel *Oostindië* (de beide schiereilanden), *Perzië*, *China*, *Japan* en de *Kaap de Goede Hoop* in acht groote folianten vervaardigde, en daarbij zijne beschrijvingen door naauwkeurige kaarten en platen heeft opgehelderd; dat hij daarin een gedenkstuk van de grootheid en den roem zijner Natie gesticht heeft, zoo zal men gewisselijk erkennen, dat hij zijnen tijd niet in ledigheid heeft door-

(*) VALENTIJN, III. D. bl. 105-118. 131. IV. D. 2. St. bl. 96-153.

Digitized by Google

gebragt. Jammer flechts, dat hij geen denkbeeld had van een groot of algemeen overzigt. Zijn werk, waaraan wij voor het overige de grootste verpligtingen hebben, is geheel versnipperd in kleine gedeelten (*); in ieder eiland beschouwt hij de geschiedenis *afzonderlijk*, en zonder betrekking tot het geheel des *Nederlandschen* Rijks in *Indië*. Men vindt flechts in het eerste Deel, bij wijze van inleiding, een verhaal van de oudste togten naar *Indië*, van die der *Portugeezen* en eerste *Hollandsche* reizigers; maar anders zijn de togten, b. v. van RIJKLOF VAN GOENS, door een aantal verschillende boekdeelen zoodanig verdeeld, dat men die niet dan met veel moeite kan vinden. Groote geleerdheid, betrekkelijk tot de bezochte landen, kan men VALENTIJN niet ontzeggen, doch zijn stijl is vermoeijend door langwijligheid en op meer dan ééne plaats hinderlijk plat.

VALENTIJN keerde in 1714 in het vaderland terug.

Reis van E. IJ. Ides naar China door Rusland.

Van eenig belang voor de aardrijkskunde is ook de reis van EVERT IJSBRANTSZ. IDES, uit *Glückstadt* in *Holstein*, door *Siberiën* en *Mongolye* naar *China*, voor PETER *den Grooten* ondernomen. Deze reiziger, die in bijzondere betrekking stond tot den beroemden *Amsterdamschen* Burgemeester WITSEN, en daarom hier ook als *Nederlandsch* reiziger wordt opgenoemd, was Gezant des *Russischen Czaars* in *China* van 1691 tot 1695. De kaart van Noordelijk *Rusland* (*Noord- en Oost-Tartarye*), door den geleerden WITSEN vervaardigd, strekte hem tot een' veiligen gids, waarvoor hij openlijk zijnen dank betuigt. De reis

(*) Daarbij komt, dat de orde geheel willekeurig dooreen geworpen, en noch *geographisch*, noch *alphabetisch* is.

Digitized by Google

werd van 1692 tot 1695 gedaan, doch kwam eerst in 1704 in het licht. Dezelve had meestal te water plaats. De aanmerkingen van den reiziger zijn ſoms zeer gegrond en belangrijk. Over het westelijke *Siberië* zijn zijne berigten zeer kort, hoezeer hij van de *Samojeden* eene vrij goede beſchrijving geeft (*), maar des te belangrijker omtrent het oostelijke of *Daurië*, omtrent de zeden der *Tungusen* en andere Natiën, die het *Schamanismus* of eene met tooverij ten naauwſte zamenhangende Godsdienst huldigen. Ten aanzien der, vooral in onzen tijd, door de *Geologen* met zoo veel ophef vermelde *Mammouths*-beenderen niet alleen, maar geheele ligchamen met huid en hair onder 't ijs gevonden, geeft deze oude reiziger reeds berigten, die alle aandacht verdienen (†). Het is zonderling, het gevoelen van CUVIER reeds door IJSBRANTSZ. IDES vermeld te vinden, als dat der *Russen* vóór PETER *den Grooten*. „De oude *Siberische Russen*" — ſchrijft hij — „zeggen en gelooven, dat de *Mammouth* even zoo een dier is als de olifant, en meenen, dat de olifanten vóór den Zondvloed zich in deze landen opgehouden hebben, alwaar toen eene warmere lucht moet zijn geweest, en dat met den Zondvloed hunne verdronkene ligchamen, met door en over het water te zwemmen, onder de aarde geſpoeld en geweld zijn; maar na den Zondvloed was de luchtſtreek, die van te voren warm was geweest, in eene koude veranderd, zoodat zij van dien tijd af in de aarde zouden bevroren gelegen hebben, en

(*) Ook DE BRUIN geeft in zijne tweede Reis een belangrijk verſlag en afbeelding van dit volk.

(†) bl. 31. 32.

Digitized by Google

deswege voor de verrotting zijn bewaard, tot dat zij ontdooijen en voor den dag komen; dat geene onverſtandige meening is, om er eenig geloof aan te ſlaan." De overeenkomst met CUVIER is volkomen, zoo men ſlechts door *Zondvloed* een vroeger tijdperk verſtaat.

Ook omtrent *China's* noordelijk gedeelte, den grooten muur, de ſtad *Peking*, het gehoor des Gezantſchaps bij den Keizer, of (zoo als IJSBRANTSZ. hem noemt) *Koning* van *China*, zijn de medegedeelde bijzonderheden niet te verſmaden. De reis is met afbeeldingen opgehelderd.

W. Bosman.

Nog ééne merkwaardige *Nederlandsche* reis van denzelfden tijd vereischt onze aandacht. Het is die van WILLEM BOSMAN, naar de Goudkust van *Guinea*, een tot nu toe zeer weinig bekend land, hetwelk door dezen reiziger, wiens werk in verſcheidene talen is overgezet, eerst regt bekend is geworden.

Staat der kust van Guinea.

Na de verovering van *d'Elmina* en *St. Thomas*, alsmede van *Axim* in 1643, hoopten de onzen den alleenhandel, voornamelijk in ſlaven, dien de *Portugeezen* vroeger gedreven hadden, ook te zullen erlangen. Doch hierin bedrogen zij zich. Wij zagen reeds, hoezeer de *Engelschen* hen hier in 1664 beſtookten; en van hunne veroveringen behielden deze bij den vrede het ſterke *Cabo Cors*, thans nog onder den naam van *Cape Coast* hunne hoofdplaats. De onze was *St. George d'Elmina*; een fort, hetwelk tot de beste en ſterkſte behoort, die de *Europeanen* in *Afrika* bezitten. Deze vestiging werd voor ongelijk veel belangrijker gehouden dan *Kaap Cors*. Doch niet alleen zulk eene geduchte Mogendheid als

Digitized by Google

Groot-Brittanniën, ook *Deenemarken* leide in 1657, en *Brandenburg* (naderhand *Pruissen*) in 1685 hier volkplantingen, of althans bezittingen aan. De Negers hechtten zich over 't algemeen (nogtans met eenige uitzonderingen, gelijk wij bij het verhaal van DE RUITERS togt hebben gezien) aan de *Hollanders*. Derzelver handel werd hier door de *Westindische* Maatschappij gedreven, die echter zeer door den sluikhandel leed, van vele *Engelsche* en ook *Nederlandsche* schepen, die aan de inboorlingen hunne goederen tegen een *derde of vierde* goedkooper leverden dan de Maatschappij. Ook werden deze schepen dadelijk, wanneer zij door die der Maatschappij genomen waren, voor goeden prijs verklaard; en, wanneer zij tegenstand boden, moest de manschap met den dood gestraft worden. Deze bepaling werd echter zelden ten uitvoer gebragt; en door de (misschien niet onbaatzuchtige) slofheid van de bedienden der Maatschappij werden slechts weinige dier smokkelvaartuigen genomen; ten minste betuigt BOSMAN, dat zulks in zijnen tijd zelden gebeurde.

Verblijf van Bosman aldaar. Zijne berigten over dezelve. De binnenlanden.

De reiziger, van wien wij spreken, was Opperkoopman en Raad van het kasteel *St. George d'Elmina*, en tweede persoon op de kust (na den Directeur-Generaal). Hij was bij zijn vertrek, zoo 't schijnt, nog jong; althans zijn stijl is vrij luchtig en vrolijk, tot op de grenzen van het dartele, waarover hij zich zelfs in de voorrede meent te moeten verontschuldigen. Hij kon zich daartoe ook beroepen op de omstandigheid, dat hij geene deftige reisbeschrijving, maar eene reeks van gemeenzame brieven over zijn onderwerp heeft uitgegeven, aan ver-

Digitized by Google

ſcheidene perſonen in 't vaderland geſchreven, en die den natuurlijken, zedelijken en ſtaatkundigen toeſtand des lands en van deszelfs inwoners op eene ongedwongene en behagelijke wijze ſchilderen (*). BOSMAN ſpreekt (een navolgenswaardig voorbeeld voor reizigers) meer van zijn onderwerp dan van zich zelven, en dit laatſte ſlechts dan, wanneer de meerdere opheldering van het eerſte zulks vordert. Na eene plaatsbeſchrijving der *Europische*, vooral der *Nederlandsche* vestigingen langs de kusten, gaat hij tot die der binnenlanden over, en vermeldt daarin onder anderen het land der in onze dagen zoo bekend gewordene *Asjanties* of *Asjantijnen*. Hij verhaalt dan, dat de *Negers* van het goudrijke *Dinkira* door hunne mijnen en hunnen handel zoo magtig geworden waren, dat zij zich eene meerderheid boven alle de andere ſtammen aanmatigden; doch dit was de oorzaak van hunnen val. Die van *Dinkira*, een Gezantſchap van 's Konings *vrouwen* gezonden hebbende, om dien van *Asjantie* te begroeten, werd dit Gezantſchap zeer minzaam ontvangen, met geſchenken teruggezonden, en door een tegengezantſchap uit den *Harem* des Konings der *Asjantijnen* beantwoord. Eene dezer vrouwen behaagde den Koning van *Dinkira* zóó, dat hij zijne lust aan haar boette, en haar, toen ook met geſchenken, aan zij-

(*) Onder den naam van *Naauwkeurige beschrijving van de Goud-, Tand- en Slavenkust*, met platen, Amſt. 1704, 4to., *tweede verbeterde en vermeerderde druk*, 1711, 4to. Er zijn twintig brieven, waarbij er nog twee van de Zeekapiteins NYENDAAL en SNOECK gevoegd zijn, welke eene beſchrijving van het eiland *Formosa* of *Benin* (in het diepst der bogt van *Guinea*) behelzen.

Digitized by Google

nen nabuur terug zond. Dit feit was niet dan met bloed te vergoeden, en daarom trok SAÏ TOCTOE, de eerfte Koning der *Asjantijnen*, waarvan de Gefchiedenis melding maakt, met een groot leger tegen die van *Dinkira* op, welke hem vergeefs door goud zochten te verzoenen, niettegenftaande de misdadiger, die zijnen toorn had gewekt, overleden was. De flag werd geleverd, en, volgens de berigten der Negers, zouden daarin wel honderdduizend man zijn gebleven, eene blijkbare overdrijving, waarmede BOSMAN zich vrolijk maakt. De buit werd op wel duizend *mark* gouds gefchat, ten minfte volgens de berekening van eenen Blanken, die bij den Koning van *Asjantie* een gezantfchap bekleed had, en uit wiens voorloopige berigten BOSMAN dit verhaal had getrokken. Het nadere verflag, waarvan onze reiziger zeer veel verwachtte, had hij nog niet gezien. Het Rijk van *Dinkira* was vernietigd, en dit was de eerfte trap der grootheid van *Asjantie* (*).

De kust. Haar burgerlijke en natuurlijke toeftand.

Na het berigt der goudlanden keert de reiziger weder naar de kust, geeft een algemeen verflag van de *Nederlandsche* Regéring aldaar, namelijk een Directeur-Generaal, die, hoewel fchijnbaar eenen Raad nevens zich hebbende, nogtans door den invloed van zijn gezag, en de daardoor verwekte vrees, alles onbepaald regeerde, een Fiskaal, een Opperkoopman, Boekhouder, Magazijnmeester, en verfcheidene klerken (†). Alsdan gaat hij over tot eene befchrijving van het klimaat en de inwoners, die hij zeer ongunftig affchildert. Doch hoezeer dit tafereel met die harde kleuren is voorgedragen, welke de algemeene ver-

(*) BOSMAN, Zesde brief. (†) Zevende brief.

Digitized by Google

achting voor *Zwarten* en *Wilden* daaraan nog in het begin der achttiende Eeuw moest bijzetten, zoo moet men toch ook bedenken, dat de *kustbewoners* een (misschien door omgang met *Europeërs*, die slaven koopen) diepbedorven geslacht zijn, niet bij de betere binnenlanders te vergelijken (*). Hunne zeden en gewoonten, levenswijze, godsdienst, regéringsvorm, huwelijken, behandeling van zieken, worden zeer uitvoerig en op eene belangrijke wijze beschreven, benevens de begrafenissen en menschenoffers bij de graven hunner Koningen, waarvan de Schrijver ijsselijke voorbeelden verhaalt (†). (Deze gruwelen werden echter aan de kust, onder het gezag der *Hollanders*, niet geduld.) Daarop gaat de Schrijver tot een verslag der voortbrengselen van deze kusten over, en wel vooreerst der viervoetige dieren, vogelen, kruipende dieren en visschen, 't welk niet alleen naauwkeurige en door platen opgehelderde be-

(*) Zie mijn *Afrika*, *ten vervolge op* ZIMMERMAN, II. D. bl. 39. 40.

(†) Onder anderen had hij, bij zulk een menschenoffer, iemand, na wreede martelingen, het hoofd met een' sabel door een kind van zes jaren zien afzagen, waarmede dit bijna een uur doorbragt! *Dertiende brief.* BOSMAN geeft nog meer voorbeelden van dergelijke wreedheden op, onder anderen van zekeren Koning ANQUE, dien hij in 1692 bezocht. Een van deszelfs vrouwen was met een koralen halsband versierd, waarvan een eind afhing, 't welk een Neger met bewonderende aandacht bezag en in de hand nam, zonder dat de vrouw hem tegenhield. De Barbaar liet zoowel dien man om zijne daad, als de vrouw wegens gebrek aan tegenstand, onmiddellijk ter dood brengen, en *dronk het bloed met lange teugen.* Op een' anderen tijd deed hij eene zijner vrouwen de hand afhouwen, en wilde, dat zij hem met de andere nog moest kammen en het hair schikken!

Digitized by Google

ſchrijvingen, maar ook vooral onderhoudende bijzonderheden wegens de geaardheid der beſchrevene dieren en de jagt op dezelve behelst, en eindelijk van den rijken plantengroei der kust. De vier laatſte brieven bevatten, als aanhangſel, eenige merkwaardige anekdoten van wilde dieren (ſlangen, tijgers en derzelver jagt, olifanten, enz.) en eenige bijzonderheden van onderſcheidene gedeelten des lands, vooral *Ardra* en *Weida*, of, zoo als onze Schrijver het noemt, *Fida*. Zoo weet BOSMAN ons door eene belangwekkende voordragt te boeijen, zonder daarom de waarheid aan zucht tot behagen op te offeren; want vele zijner berigten zijn door latere ſchrijvers volkomen bevestigd.

Staat der Westindiſche Maatſchappij.

De nieuwe *Westindische* Maatſchappij, de opvolgſter der oude, ging op verre na niet zoo zeer als de *Oostindische* vooruit. Hare uitdeelingen waren nooit hooger dan tien ten honderd, en dit had ſlechts *ééns*, *in 1687 plaats; in 1682 was het* acht, in 1684 zes ten honderd geweest; ſedert overtrof de uitdeeling nooit vijf ten honderd (*), maar was doorgaans op die hoogte, of op vier bepaald, tot dat dezelve in 1728 zelfs tot op *drie* ten honderd daalde (†). Desniettemin begon *Suriname* aanmerkelijk te bloeijen. Het was uit de ramp van 1712, die ons nu te vermelden ſtaat, met vernieuwden luister herrezen.

Oorlog met Frankrijk van 1702 tot 1713.

De oorlog was, na den *Rijswijkschen* vrede, ten derdenmale met *Frankrijk* uitgebroken, ter zake van de *Spaansche* erfopvolging. Over 't algemeen werd

(*) Behalve eenmaal, in 1706.

(†) *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 235.

Digitized by Google

dezelve luisterrijk door ons gevoerd, en de *Franschen* ondervonden, door genoegzaam jaarlijksche nederlagen, door het goed en bloed der onzen gekocht, dat *Hollands* vijandschap, 't welk thans 130,000 man tegen hen op de been hield, niet te verachten was. Om zich hierover te wreken, en tevens eenige schâvergoeding voor de zware verliezen, die *Frankrijk* moest lijden, te vinden, werd aldaar tot eene onderneming naar *Suriname* besloten. Deze volkplanting was sedert 1693 zeer aanmerkelijk in welvaart toegenomen; de wijze beschikkingen van SOMMELSDIJK, hoezeer bij zijn leven gedwarsboomd, en met zijnen dood, zoo 't scheen, vernietigd, hadden vruchten gedragen. In het gemelde jaar telde men slechts vijftig, en in 1712 reeds over de tweehonderd suikerplantaadjen, van welke velen reeds meer dan 30,000 guldens waardig waren, en 12,000 slaven (*). De kolonisten en planters gingen voor *rijk en weelderig* door. Tegen hen besloot dus *Frankrijk* zijnen slag te slaan (†).

Staat der verdediging van Suriname.

De inloop der rivier van *Suriname* is moeijelijk uithoofde der zandbanken. Nogtans kunnen, bij wassend getij, schepen, die niet dieper gaan dan twintig voet, aldaar binnen komen. Twee uren van den mond der rivier valt de *Commewine*, die de *Cottica* te voren heeft opgenomen, in den hoofdstroom, en

(*) *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 167.

(†) Het is merkwaardig, dat men daarmede wachtte, tot men van *Engeland* zeker was door het jammerlijke Ministerie van BOLINGBROKE, hetwelk met de *Franschen* heulde, en met dezelve reeds heimelijk den vrede gesloten had. *Dit* zou de *Franschen* op hunne vaart over den Oceaan, naar eene *Hollandsche* volkplanting, niet belemmeren.

Digitized by Google

hier hadden de *Nederlanders* hunne middelen van verdediging; eene batterij aan de rivier *Suriname* (de *redout Leyden*), daartegenover aan den Westeroever de *redoute Purmerend*, en, in den hoek der vereeniging van de *Commewine* en *Suriname*, het kasteel *Amsterdam*. Deze drie werken maken eenen driehoek, waarvan het kanonvuur de invaart der beide ſtroomen volkomen belet. Het kasteel, rondom in moerasſen gelegen, is ſlechts langs éénen naauwen weg toegankelijk. Drie uren hooger ligt aan de *Suriname* (op den linker- of westeroever) de ſchans *Zelandia*, die de ſtad *Paramaribo* dekt. In den hoek tusſchen de *Commewine* en de *Cottica* ligt de verſchanſing *Sommelsdijk* (*).

Mislukte poging der Franſchen op Suriname. 8. Junij 1712.

Men had hoegenaamd geene verwachting van vijanden in de Kolonie; maar meende, dat de *Fransche* ſcheepsmagt *Hollanders* waren. Het zou dus ook bijna gelukt zijn, de onzen te verrasſen; doch de weifeling der *Franschen* behield de Kolonie. Zij meenden eerst de *Commewine* op te zeilen, en *Sommelsdijk* te verrasſen, doch, zekerlijk begrijpende, dat hiermede weinig gewonnen was, zakten zij dien vloed weder af, met oogmerk om *Zelandia* en *Paramaribo* te overrompelen. Te naauwernood ontkwam de Commandeur een hem vervolgend *Fransch* ſchip, doch onder het geroep aan de ſchepen, die voor *Paramaribo* lagen: *Mannen! schiet er op, het zijn Franschen!* In de verwarring had men echter

(*) Vergel. RAYNAL, *Hist. philos. et polit. des Européens dans les deux Indes*, L. XII. Ch. 44. met de kaart van *Suriname* in HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 521., die zeer goed overeenkomen.

Digitized by Google

geene bepaalde bevelen, waarop de korporaal HENDRIK VAN EYK met nog acht of tien andere burgers vol geestdrift uitriep: *Order of geen order! die mij lief heeft, die volge mij!* toen geliet zich elk dier braven, door te roepen en bevelen te geven, als of hij ten minſten eene *compagnie* onder zich had. De *Franschen*, hierdoor bedremmeld, en daarenboven door den modderigen bodem bezwaarlijk kunnende landen, deinsden af. Zij waren (zoo als men naderhand uit de gevangenen vernam) zeshonderd man en elf vaartuigen ſterk. Een uur later poogden twaalf andere vaartuigen met zevenhonderd man weder te landen, en wel op eene plaats, alwaar het fort *Zelandia* geheel open lag; doch zij werden door Kapitein BLEY met drie kanonnen, met ſcherp geladen, zoodanig ontvangen, dat zij dadelijk naar de overzijde weken, en zich met hunne makkers vereenigden. Nu kwamen de burgers en de planters op de rivieren van alle zijden bijeen; men nam acht ſtukken geſchut van de ſchepen voor de ſtad, en maakte daarvan eene ſoort van in de haast opgeworpene batterijen. De *Franschen*, nu voor een warm onthaal beducht, zakten de rivier af in zee, en kozen de ruimte.

Hervatte poging in October. De Kolonie onder brandſchatting gelegd.

Doch deze welgelukte verdediging, die toont, dat eene bijna weerlooze volkplanting (om niet te ſpreken van een' verwaarloosden Staat) veiligheid vindt in de kracht en moed van deszelfs burgers, wanneer deze ſlechts den vijand het hoofd *willen* bieden, deed de noodzakelijkheid gevoelen, om voortaan op zijne hoede te zijn. Men was nu ijverig met het beramen eener geregelde verdediging, tegen toekomſtige aanvallen, bezig. Men beſloot, verſchanſingen

Digitized by Google

bij *Paramaribo* op te werpen, en het fort *Zelandia* in weerbaren ſtaat te brengen. Een loos alarm, eenige dagen later, toonde wel de gewilligheid en den moed der burgerij van *Suriname*, om zich tegen den vijand te meten. De burgers liepen als om 't zeerst, te midden van eenen *tropischen* plasregen (die de onzen in hevigheid verre overtreft), met hun geweer naar de rivier. Hunne eenige zorg was, dat hun kruid, de pan en ſteen niet door de vochtigheid onbruikbaar mogten worden. Met eene onbeſchrijfelijke gewilligheid en vaardigheid gehoorzaamden zij aan hunne bevelhebbers, en laadden het kanon met zoo veel drift, als of zij (zegt HARTSINCK) naar eene bruiloft liepen. Doch hetgeen deze beweging veroorzaakt had, waren juist burgers, die van de *Commewine* tot hulp naar *Paramaribo* kwamen.

De bevestiging van *Paramaribo* werd intusſchen beraamd: doch toen het werk begonnen zou worden, was het te laat. CASSARD had gezegd, *dat hij de Kolonie binnen vier maanden weder zou bezoeken*; maar, hoezeer men ook maatregelen van voorzorg nam, men geloofde zulks niet. Den 10den October 1712 verſcheen hij met acht oorlogſchepen, zeven barken en dertig *barkassen*, bemand met *drieduizend* man, waaronder vele *Franschen*, van het geharde, onverbiddelijke ras der *Flibustiers*, wreede vrijbuiters, meest uit *Franschen* en *Engelschen* beſtaande, wier plundering der *Spanjaarden* eene bloedige bladzijde in de geſchiedenis vult. CASSARD eischte eene brandſchatting, met bijvoeging, dat hij zich in drie dagen van het geheele land meester zou kunnen maken, en de ſtad naar believen door bommen of door honger in zijne magt

Digitized by Google

bekomen. De burgerkapiteinen, aan welke deze brief werd medegedeeld, begrepen, dat zulk eene opbrengst ſlechts een lokaas voor de *Franschen* zou zijn, om weder te komen; dat men hen liever moest laten afbranden, wat zij konden, *vermits zij toch om de dooye kolen niet gekomen waren;* maar dat men, wegens de geringe magt, met beſcheidenheid moest antwoorden. De Regéring was van hetzelfde gevoelen; en de hoplieden vermaanden de burgers tot eene dappere tegenweer. Vrouwèn en kinderen namen de vlugt uit de ſtad, door bosſchen en moerasſen heen, onder het geleide van eenige ſlaven. Toen zal wel de onmenſchelijkheid van zulke meesteresſen, die, vooral in de Kolonien, zich omtrent *Zwarten* alles geoorloofd achten, eene nooit voorziene vergelding hebben ontvangen van diezelfde Negers, thans beſchikkers over haar lot (althans HARTSINCK geeft zoo iets te kennen); terwijl aan den anderen kant ongetwijfeld de menſchelijkheid en goede behandeling, door die verachte wezens van hunne heeren of vrouwen ondervonden, voor *dezen* in die oogenblikken rijke vruchten van trouw en dankbaarheid zal gedragen hebben.

Niettegenſtaande eene manmoedige verdediging, zoo van het (verwaarloosde) fort *Zelandia* als van de ſchepen voor *Paramaribo*, waarbij zich ook de *Joden* onder hunnen Kapitein IZAÄK PINTO niet weinig onderſcheidden, gelukte het nogtans de *Franschen*, met hunne groote magt voorbij de ſtad de rivier op te zeilen, eenige plantaadjes te plunderen, en de ſtad te bombardéren. Nadat men zich tien dagen gehouden had, werd eindelijk op den 20ſten October, na eene her-

Digitized by Google

haalde opeisching des vijands, eene overeenkomst gesloten. Men zou *een jaar inkomsten der Kolonie*, vastgesteld op 15,000 okshoofden suiker (tegen 1½ stuiver het pond berekend, 622,800 *Hollandsche* guldens waardig) betalen *binnen veertien dagen*; anderszins zou het, elken dag langer, 25 vaten meel en 2000 ponden vleesch meer bedragen. *Binnen* dien tijd was zulks onmogelijk, doch den 6den December was alles in koopmanschappen, gereed geld, suiker, slaven, en voorraad aan het *Fransche* smaldeel geleverd, betaald, en koos DE CASSARD de ruimte. Volgens eene naderhand daarvan gemaakte berekening bedroeg deze som bijkans tien ten honderd van de kapitalen, toebehoorende aan de gegoedste bewoners, zoo dat men het kapitaal van *Suriname* destijds op zeven Millioenen kon begrooten (*).

Gefchillen tusfchen het Beftuur en de Burgerij. Door de Staten ten voordeele van het eerfte beflist.

Deze aanval en brandschatting had, behalve het verlies daardoor toegebragt, ook nog andere schadelijke gevolgen. De burgers waren misnoegd op het Beftuur, wegens de traagheid, in de bevestiging der hoofdstad betoond, en wegens de zware lasten, die men de burgerij tot hare verdediging liet dragen, zonder iets daarvan voor rekening van de Kolonie te nemen. De Burger-Officieren, *door de ingezetenen daartoe gemagtigd*, wendden zich uit dien hoofde aan de Algemeene Staten; Directeuren der *Sociëteit van Suriname* bragten een tegenvertoog in, en ditmaal hield de Regéring in 't moederland, die nog voor eenige jaren de Kolonisten aan de *Kaap*, bij

(*) HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 683-722. *Geschied. van Suriname* (*door eenige Joden*), bl. 83.

Digitized by Google

eene minder regtvaardige zaak, tegen den Gouverneur had in 't gelijk gesteld, de Regéring van *Suriname* tegen *hare* burgers de hand boven 't hoofd. Het is mogelijk, dat familiebetrekkingen (die omtrent de VAN DER STELS aan de *Kaap* minder werkten) hieraan deel hadden, want na den dood van WILLEM III., was die *Aristokratie*, althans in *Holland* en *Zeeland*, aan de Regéring gekomen, welke eindelijk, tegen 1747, in eene trotsche familieregéring ontaardde. Hoe het zij: men deed den verzoekeren, door de burgerij van *Suriname* gemagtigd, door *Gouverneur en Raden van Politie* (dus door de mannen, waarover zij geklaagd hadden) aanzeggen, dat zij zich voortaan van alle onbehoorlijke bijzondere bijeenkomsten zoude hebben te onthouden, en zich aan hunne Bestuurders te onderwerpen; want dat zij anders gevangenis of uitbanning te wachten hadden, *zoo als Gouverneur en Raden zouden vinden te behooren.* Voorts moest de burgerij, tot nadere schikkingen, alle de lasten en achterstallen, die op haar drukten (in weêrwil der knellende brandschatting) opbrengen. Het misnoegen werd door zulke scherpe plakaten, die juist wrevel moesten wekken, niet weggenomen. Met de versterking der hoofdstad liep het ook nog eenige jaren aan, tot men eindelijk den Ingenieur DRAAK derwaarts zond, om een plan van bevestiging op te maken. Het duurde nogtans volle *twintig* jaren (tot 1733) eer het verdrag tusschen het Bestuur der Maatschappij van *Suriname* en de ingezetenen en verdere belanghebbenden der Kolonie gesloten werd, waarbij men bepaalde, de vestingwerken binnen *zeven* jaren te voltooijen, drie vierde (60,000 guldens jaarlijks) voor rekening der ingeze-

Digitized by Google

tenen, en één vierde (20,000 guldens) voor die der Maatſchappij (*).

Ontvlugte Negers of Marrons.

Een ander nadeelig gevolg van de onderneming der *Franschen* was de toenemende ſtoutheid der ſlaven, die met de vlugt van een groot aantal derzelven naar de bosſchen van het binnenland eindigde. Er hadden al vroeger verzamelingen dier ontvlugte ſlaven beſtaan; zelfs waren reeds ten tijde der *Engelschen* vele Negers, langs de rivieren van *Suriname*, *Sarameca* en *Copename*, naar de bovenlanden ontvloden, en hadden, onder zeker Opperhoofd JAMES, zich in *Para* verſchanst. In 1690 waren de Negers op de plantaadje van zekeren Jood, IMMANUEL MACHADO, opgeſtaan, en hadden hunnen Meester vermoord. De *Joden*, door den Gouverneur aan zich zelv' overgelaten, deden daarop eenen aanval op de Zwarten, en in dit gevecht tusſchen het nakroost van SEM en CHAM in *Amerika's* bosſchen werden van de laatſten, die wijken moesten, eenigen gevangen gemaakt en ter dood gebragt (†). Doch de nood, die in 1712 de meeste burgers dwong, hunne vrouwen en kinderen onder de hoede der ſlaven naar de binnenlanden te zenden, deed geheele troepen van dezen de gelegenheid waarnemen om zich in vrijheid te ſtellen, en in de digte, genoegzaam ontoegankelijke bosſchen, die bijna het geheele binnenland tusſchen de *Orinoco*- en *Amazonen*-ſtroomen bedekken, eene ſoort van volkplantingen op te rigten. Deze Negers zijn ſedert, onder den naam van *Marrons*, voor de Kolonie aller-

(*) HARTSINCK *Guiana*, II. D. bl. 725–728.
(†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 99. 100.

Digitized by Google

verderfelijkſte naburen geweest, en hun voorbeeld diende niet weinig, om de vrijheidszucht ook bij hunne landgenooten, die nog als ſlaven dienden, levendig te houden, zoodat velen van tijd tot tijd naar hunne broeders in de wouden ontvlugtten. Hiertegen meenden de kolonisten door harde en wreede ſtrafoefeningen te moeten waken, doch dit deed eene geheel verkeerde werking, en vermeerderde het aantal der vlugtelingen zeer aanmerkelijk. Natuurlijk! zoo lang het juk eenigzins dragelijk was, getroostte zich de Neger (die toch ook mensch is, en ſmart gevoelt, zoo als wij) den verpletterenden arbeid van de ſuikermolens, in *Guiana's* brandende luchtſtreek, om niet de moeijelijkheden en gevaren eener altijd hagchelijke vlugt naar afgelegene ſtreken te loopen; doch toen zich nu de tirannij door vindingrijk bedachte ſtraffen en kwellingen, door zweepſlagen, ook voor het kleinſte vergrijp, openbaarde, toen de Neger zich als den *natuurlijken vijand* van den Blanken zag behandelen, welke meende, dat het minſte blijk van zachtmoedigheid vrees of zwakheid in hem te kennen zou geven; toen greep de wanhoop hem aan, en ontſnapte hij naar de bosſchen, om liever onder weg te vergaan, of de vrijheid aan het eind zijner reize te vinden, dan door zware verachting, mishandeling, arbeid en folteringen, een' langzamen dood te ſterven. Natuurlijk waren deze wegloopers, in *Afrika* geboren, als ſlaven naar *Suriname* overgebragt (men noemde ze daarom *Zoutwater-Negers*), en aldaar door mishandelingen tot de vlugt genoopt, nog meer verbitterd tegen de Blanken, dan de zulken, die in de bosſchen geboren waren en nooit Blanken gezien

Digitized by Google

hadden. Deze laatsten noemt HARTSINCK daarom ook de *deugdzaamsten* (*).

Hunne vijandelijkheden en maatregelen tegen dezelve.

Deze boschnegers verstoutten zich menigmaal tot aanvallen op afgelegene plantaadjen, plunderden of verbrandden dezelve, namen de Negerinnen met of tegen haren wil mede, en vermoordden dan niet alleen de Blanken, maar ook de Negers, die weigerden, zich bij hen te voegen. Dit laatste was somtijds het geval; ja men zag wel eens getrouwe Negers hevigen tegenstand aan hunne landgenooten bieden, gelijk in 1730 op de plantaadje *Berg en Daal*, behoorende aan den Gouverneur; alwaar, *gedurende het werk*, de overrompelde slaven hunne landgenooten met de grootste verbittering vervolgden, de gevangenen met de kolf van 't geweer doodsloegen, en hoogstwaarschijnlijk den troep der aanvallers zouden vernield hebben, zonder de vochtigheid, die de geweren deed weigeren.

Natuurlijk namen de volkplanters maatregelen, zoowel om zich tegen dergelijke aanvallen in veiligheid te stellen, als om de ontloopenen magtig te worden. Men stelde prijzen op dezelve, en de verbazende rijzing daarvan geeft den besten maatstaf voor de snelle toeneming van het kwaad. Eerst was die prijs (in 1685) slechts vijf guldens voor ieder hoofd, daarna werd dezelve (in 1698) tot 25 guldens binnen het distrikt der rivieren, en 50 guldens voor de kustlanden vermeerderd. In 1717 stelde men reeds *vijftienhonderd* guldens op de *ontdekking* van twee dorpen der *Marrons* (naar KLAAS en PEDRO, twee

(*) HARTSINCK, *Guiana*. bl. 755. 756. *Geschied. van Suriname*, bl. 84. 85.

Digitized by Google

Negers, genoemd) en zeshonderd op die der verdere dorpen, en *tien* guldens, niet voor het *terugbrengen*, maar voor het *opsporen* van elken naar die dorpen ontvlodenen slaaf. Alle slaven, die deze of andere dorpen hunner landslieden vonden en bekend maakten, of ook uit dezelve berigt daarvan bragten, bekwamen eene belooning en daarenboven de vrijheid; tegen de ontvlodenen werd in 1721 de doodstraf bepaald. Doch dit alles baatte weinig. De Kolonisten, te traag of te moedeloos om zelve deze vijanden in hunne schuilhoeken te bestoken (gelijk in de eerste jaren der volkplanting), namen daartoe huurlingen, die zich met traagheid en onachtzaamheid van hunne taak kweten; en die, zoodra men aan iets gebrek begon te gevoelen, hunne bevelhebbers tot den terugtogt noodzaakten. Er heerschte dus volstrekt geene krijgstucht onder deze menschen, en van daar, dat de togten bijna altijd mislukten, en de *Marrons* veilig en gerust in hunne afgelegene woningen vermenigvuldigden.

Landbouw en invoering der koffijteelt in Suriname.

In weêrwil van alle deze tegenspoeden ging de Kolonie vooruit, zoo als wij gezien hebben. De reden daarvan was de vermenigvuldiging der voortbrengselen van den landbouw. Voorheen, onder de *Engelschen*, en ook nog verscheidene jaren later, was suiker het eenige, dat voortgebragt werd. In 1706 begon men tabak, katoen en cacäo, in 1708 indigo te kweeken; doch de laatstgenoemde teelt liet men geheel varen, toen in 1720 de koffij in *Suriname* werd ingevoerd. Wij hebben boven gemeld, dat WITSEN het eerst, uit den kruidtuin te *Amsterdam*, koffijboomen naar *Suriname* zond; deze teelt schijnt echter ook hier in den beginne, even als op *Java*, verzuimd te zijn;

Digitized by Google

het is althans de algemeene overlevering, door HARTSINCK medegedeeld, dat de kostbare plant hier het eerst met vrucht is aangekweekt door zekeren HANS BADE, eenen *Duitscher*, die, door zekere bereiding van daartoe geschikte aarde, de boomen het eerst aan den groei had gekregen. Het schijnt, dat deze boomen van de koffijboomen, door WITSEN aan den Gouverneur VAN DER VEEN gezonden, zijn voortgekomen, doch nu eerst regt met oordeel werden aangekweekt. De koffij kostte toen in *Holland* nog *vijf* of *zes guldens* het pond.

Opsporing van andere bronnen van welvaart.

Ook begonnen de volkplanters nu het oog te vestigen op de veelvuldige rijkdommen, welke de natuur hun in de omliggende bosschen en bergen geschonken had, onder anderen op het was, door de wilde bijen in de hooge boomen dier wouden gemaakt, en men begon reeds, gelijktijdig met de *Portugeezen* in *Brazilië*, naar het goud te zoeken, hetwelk de natuur in beide landen voortbrengt. Doch terwijl de goudmijnen van *Brazilië* tot de rijkste der wereld behooren, zijn die van *Suriname* nimmer belangrijk geworden, noch hebben de kosten bestreden, gelijk wij in 't vervolg zien zullen.

De Kolonie Berbice. Hare oprigting.

De naburige Kolonie *Berbice* (naar de rivier, langs welke zij ligt, dus genoemd) bestond sedert 1626, doch kwijnende, en in gedurige oorlogen met de *Indianen* der binnenlanden, tot dat deze eindelijk hooger op trokken. De Kolonie behoorde alstoen aan het *Zeeuwsche* geslacht VAN PERRE, bevolkers van het land. In 1666 werden de *Engelschen* dapper teruggeslagen. Er waren als toen vijf plantaadjen. In 1673 ontstond er een opstand onder het krijgsvolk, doordien, wegens den zwaren oorlog, in

Digitized by Google

geene zeventien maanden een enkel ſchip was aangekomen, en dus de ſoldaten gebrek leden. De aankomst nogtans van eenen nieuwen Commandeur en twee ſchepen in Januarij 1674, deed den vorigen Commandeur ontſlaan, en herſtelde de rust.

Berbice door de Franſchen gebrandſchat.

De nieuwopgerigte (tweede) *Westindische* Maatſchappij maakte aanſpraak op *Berbice*, als zijnde onder haar oktrooi begrepen. De VAN PERRE'S, ſedert zoo langen tijd bezitters, kenden zich het regt van eigendom toe. Doch men kwam in 1678 overeen, dat zij *Berbice* als een *erfleen* van de Maatſchappij zouden houden, en voor ieder ſchip naar die Kolonie vijfhonderd vijfenzeventig guldens betalen. Voorts mogt de Maatſchappij alléén de volkplanting van Negerſlaven voorzien. In 1689 hadden de *Franschen* er 26,000 guldens brandſchatting gelegd, die echter, als losprijs van eenige gevangene *Franschen*, vernietigd werd. Maar veel noodlottiger was voor de ontluikende Kolonie een tweede bezoek der *Franschen*, nadat zij *Suriname* hadden gebrandſchat. De Baron DE MOUANS werd daartoe, met één ſchip en eenige kleinere vaartuigen, door den Vlootvoogd DE CASSARD afgevaardigd. Het fort *Nassau* werd door hem vier dagen achtereen gebombardeerd, in welken tijd er wel 160 bommen op vielen; zoo dat men, om een' volſlagen' ondergang te voorkomen, wel tot onderhandeling moest beſluiten. De eisch der *Franschen* was, naar evenredigheid van dien te *Suriname* (den bloei der beide volkplantingen in het oog gehouden), bovenmatig hoog, namelijk 300,000 guldens; die gedeeltelijk in ſlaven, ſuiker en andere goederen, doch meerendeels in wisſels op de Heeren VAN PERRE betaald werden. Tot

1712. 8. Decemb.

Digitized by Google

zekerheid voor de laatſten, namen de *Franschen* de Raden GERARD DE VEERMAN en HENDRIK VAN DOORN mede, waarvan de een in *Westindië*, de tweede te *Toulon* overleed. Bovendien eischten de *Franschen*, als ware roovers, nog tienduizend guldens tot *vrijkooping van plundering*. Waartoe had dan de groote ſom gediend?

Berbice in Franſche magt gelaten en door hen bij den vrede weder verkocht.

Het gedrag der *Franschen* in de Kolonie was voorbeeldig. Doch de VAN PERRE's weigerden de betaling van den wisſel, en lieten de gijzelaars in 's vijands magt, waarop de *Franschen* ook meester der volkplanting bleven (die men dus geene 180,000 guldens waard ſchatte). In 1714 werd voor 100,000 guldens door de reeders, welke het ſmaldeel van CASSARD hadden uitgerust, en die dus eigenaars van *Berbice* waren (de Kroon van *Frankrijk* bemoeide zich daarmede niet onmiddellijk), de Kolonie aan de Heeren VAN HOORN, DUX en SCHUURMAN, kooplieden te *Amsterdam*, overgedragen, waarmede de VAN PERRE'S genoegen namen; een derzelven nam echter voor een vierde aandeel in de nieuwe Compagnieſchap. Deze *leenheerschappij* eener Maatſchappij over bijzondere burgers; die overgang van Koloniën uit handen van *bijzondere* perſonen van eenigen Staat in die van anderen, van een nog onlangs vijandig gebied, gelijk hier het geval was; eene handelwijze zoo geheel vreemd aan onze zeden en denkwijze, heerschte dus nog in den aanvang der vorige Eeuw. Het was eene navolging der bevolking en bebouwing van *Brazilië* door de *Portugeezen*, waar de eerſte Kolonisten, die zich in het land nederlieten, ook, onder het oppergezag en als leenmannen der Kroon, de hooge magt uitoefenden.

Digitized by Google

Het nieuwe genootſchap begon zich met ijver op den landbouw toe te leggen, en leide eene ſuiker- en twee cacao-plantaadjen aan. Het geheele getal dier plantaadjen bedroeg derhalve thans acht. De grootſte zwarigheid lag in het bekomen van Negerſlaven, die de *Westindische* Maatſchappij, volgens het met de VAN PERRE's geſloten verdrag, en haar oktrooi, beweerde, uitſluitend te moeten leveren; doch welke de Maatſchappij van *Berbice* regtſtreeks uit *Afrika* wilde koopen, hetgeen voor haar voordeeliger uitkwam. Onze verlichtere denkbeelden over dien verfoeijelijken menſchenhandel doen ons niet zonder blozen dergelijke onderhandelingen boeken, waarin onze vaderen, wier denkbeelden de kracht der gewoonte in dit opzigt benevelde, niets berispelijks vonden. De W. I. Maatſchappij nam aan, om in alle de *behoeften* der volkplanting *Berbice* te voorzien, en jaarlijks de noodige ſlaven aan te voeren; vooreerst zou men 250 ſlaven uit *Angola*, twee derde mannen, één derde vrouwen, leveren; naarmate de meerdere of mindere geſchiktheid der Negers zou men daarvoor 212 guldens en tien ſtuivers of 165 guldens betalen, doch voor de ſlaven *na* de eerſte 250, zou men de ſom van 250 guldens hoofd voor hoofd moeten voldoen.

De vrede te *Utrecht* had eenen oorlog geëindigd, die ſedert den *Munsterschen* vrede in duurzaamheid, hardnekkigheid en bloedigheid zonder weêrgade was, en de ſchatkisten van alle Mogendheden, die daarin deel namen, tot den bodem geledigd had. Onder die Mogendheden had echter *Frankrijk*, 't welk tegen meer dan half *Europa* had moeten worſtelen, verreweg het meeste geleden. Om deszelfs ſchrik- De winddhandel des jaars 1720.

kelijk verwoeste geldmiddelen eenigermate te herſtellen, bediende zich de Regéring van eenen *Schotschen* planmaker, met name LAW, die de aandacht op *Louisiana* en den *Missisipi*-ſtroom vestigde, waar men rijke goud- en zilvermijnen hoopte te vinden, en eene Maatſchappij oprigtte, waarin dulzenden, op hoop van bovenmatige winst, zoowel in *Frankrijk* als *Engeland*, en ook in *Nederland*, deel namen. De drift voor deze ſchatten der Nieuwe Wereld was bijna zoo hevig als in den aanvang der zestiende Eeuw (*). Zoo heeft men ook, omtrent even als toen na den *Utrechtschen*, kort na den *Parijschen* vrede, de hebzucht tot gelijke middelen de toevlugt zien nemen: de deelneming in de mijnen van *Mexico* en in de leeningen der pas bevrijde, wrakke Gemeenebesten van *Spaansch-Amerika*, door de daling dier leeningen en den geldnood van 1825 gevolgd, heeft een waardig tegenſtuk tot den windhandel van 1720 opgeleverd.

Deszelfs invloed op de bebouwing van Berbice.

Ook *Holland* werd door den algemeenen zwijmelgeest bedwelmd; *Amsterdam*, zoo wel als *Parijs*, had zijn koffijhuis *Quincampoix*. In dezen ſtaat der gemoederen, waar alles van gouden bergen in *Amerika* droomde, en men de menſchen, die elkander verdrongen, om voor klinkende munt nietswaardig papier te koopen, te vreden ſtelde met het zeer dubbelzinnige gezegde: *Weest maar gerust, goede lieden, men zal u al uw geld wel afnemen* (†)! beſloot de Maatſchappij van *Berbice*, ook van *hare* Kolonie partij te trekken. Zij wist het denkbeeld in-

(*) C. LACRETELLE, *Histoire de France pendant le 18me siècle*, T. I. p. 175-194.

(†) LACRETELLE, p. 181.

gang te doen vinden, dat ook deze volkplanting rijk was aan goudmijnen, en in September van hetzelfde jaar 1720, waarin geheel *Europa* als 't ware door de koorts van rentegevend papier op onzekere hypotheek werd geſchokt, kwam het plan der Heeren VAN HOORN en SCHUURMAN in 't licht, om namelijk, tot voortzetting der aankweeking van ſuiker en cacao, tot begin van de indigo-, katoen- en koffijteelt, en tot ontdekking der waarſchijnlijk voorhandene mijnen, een kapitaal van *drie Millioenen twee maal honderd duizend guldens* bijeen te brengen, in zestienhonderd aandeelen (*actiën*), elk van tweeduizend guldens, waarvan de tegenwoordige eigenaars verklaarden, vierhonderd aandeelen voor hen zelven te willen behouden. Van het gemelde kapitaal moest de helft in acht termijnen en in vier jaren worden voldaan. De acht tonnen gouds, door de oude eigenaars als hun aandeel genomen, en berekend als vergoeding voor den afſtand der Kolonie, werden naderhand op zes tonnen verminderd; nog eene ſchoone winst voor de betaalde 100,000 guldens aan den *Franschen* wisſelbrief!

Dadelijk na dat dit plan, door de toenmalige gretigheid der Natie voor dergelijke ondernemingen. was in werking gekomen, beſloot men tien ſuikerplantaadjen, ieder van honderd ſlaven, boven de reeds beſtaanden, op te rigten. Acht kwamen er terſtond in werking (vier derzelven naderhand in koffijplantaadjen veranderd). Men leide ook eene ſteenbakkerij aan (die intusſchen ſpoedig geſloopt werd), beſloot eene nieuwe ſterkte te bouwen, hetwelk evenwel geenen voortgang had, en voerde ook hier uit *Suriname* de koffijteelt in, die echter lang zoodanig kwij-

Digitized by Google

nende bleef, dat in 1726 ſlechts 200 pond koffij, *als eene proeve*, van daar kwam.

Vrije handel op Berbice vergund.

De *Westindische* Maatſchappij wilde intusſchen haar regt op de Kolonie doen gelden, doch men merkte met reden aan, „dat zij dezelve niet tegen „de *Franschen* had kunnen beſchermen, en men ze „van *dezen* vrij en onbezwaard had gekocht en be„taald." Goudmijnen vond de nieuwe Maatſchappij zoomin aan de oevers der *Berbice*, als de *Franschen* aan die van den *Mississipi;* maar de ſchranderheid van de beſtuurders der Maatſchappij van *Berbice*, bevroedde eene andere rijkere goudmijn in den *vrijen handel* en *landbouw*, door het uitgeven van landerijen aan alle bewoners dezer landen, die zulks zouden mogen verkiezen. Deze gewigtige ſtap, de eerſte van dien aard in de *Nederlandsche* volkplantingen, kwam echter eerst in 1732 tot ſtand (*).

De Kolonie Esſequebo.

De oude *Zeeuwsche* volkplanting *Essequebo* was in 1657, toen de *Westindische* Maatſchappij (aan welke de alleenhandel op *Essequebo* was afgeſtaan) reeds in verlegenheid was, van dezelve weder overgenomen door de Staten van *Zeeland*, of liever door de drie *Walchersche* ſteden *Middelburg*, *Vere* en *Vlissingen*. Zij trachtten de volkplanting in bloei te brengen, doch herhaalde invallen, eerst der *Engelschen* in 1666, onder SCHOT, daarna der *Franschen*, die dezelve hernamen, en eindelijk der *Nederlanders* uit *Berbice*, onder MATTHYS BERGENAAR, die de Kolonie weder onder zich bragten, deden haar diep in verval komen. Daar de *Zeeuwsche* vlootvoogd CRYNSSEN in zijnen

(*) HARTSINCK, *Guiana*, I. D. bl. 292–341. LUZAC. *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 229–235.

Digitized by Google

togt naar *Guiana*, ook deze volkplanting in 1667 overnam, bleef zij een twistappel tusſchen *Zeeland* en de oude *Westindische* Maatſchappij, tot dat dezelve in 1669 werd overgelaten aan de Kamer *Zeeland* dier Maatſchappij (*). Op deze wijze bleef het eigendom ſteeds aan *Zeeland* of *Zeeuwsche* ingezetenen toebehooren; derhalve wilde men wel de bebouwing derzelve door *Zeeuwen*, maar door geene andere *Nederlanders* gedoogen, en verzette zich dus tegen het beſluit der *Kamer van Tienen* van de nieuwe W. I. Maatſchappij, om dien handel voor alle ingezetenen van den Staat open te ſtellen. Wij zullen naderhand zien, hoe ſterk het *provinciaal* belang te dezen aanzien, nog zelſs in 1750, gewerkt heeft (†).

Bloei der Oostindiſche Maatſchappij in 1720 tot 1723.

De *Oostindische* Maatſchappij had, terwijl andere takken van handel aan 't kwijnen ſloegen, volgens een' bevoegden beoordeelaar, in 1720 het toppunt van hare welvaart bereikt. Hoezeer de uitdeelingen in

(*) HARTSINCK, bl. 222–232.

(†) In 1669 werd door den Grave van *Hanau*, FREDERIK CASIMIR, gehandeld over het aanleggen eener *Duitsche* Kolonie in *Guiana*, als leen der W. I. Maatſchappij *in naam der Algemeene Staten*. Daartoe werd eene ſtreek van 30 uren langs de zee, zes uren van de *Hollandsche* volkplantingen afgelegen, beſtemd. De Graaf zou *gehouden zijn*, aldaar alle eeredienſten, *die aan God gelooven*, openlijk toe te laten; er zouden geene gilden of oktrooijen beſtaan; maar alles zou uit de *Vereenigde Nederlanden* moeten aangevoerd worden. Men zou geene andere belastingen hoegenaamd hebben dan 12½ ten honderd van alle ſlaven, vruchten, vee en mijnwerken, aldaar vallende. Deze zonderlinge overeenkomst, waarvan eenige bepalingen naar de beginſelen der negentiende Eeuw zweemen, had, door den tegenſtand van ſommige Vorſten, geen voortgang. HARTSINCK, I. D. bl. 216–222.

Digitized by Google

1674 en eenige volgende jaren, door den *Franschen* oorlog, zeer gering en somtijds nietig waren, rezen die echter bij den vrede in 1680, 1682 en 1685 weder tot 25, $33\frac{1}{3}$ en 40 ten honderd. De oorlog van 1688 deed minder nadeel aan de uitdeelingen; dezelve hielden zich doorgaans op 20 en in 1690 zelfs op 40 perCt. staande. Bijna den geheelen zwaren *Spaanschen* opvolgingskrijg door waren de uitdeelingen jaarlijks 25 ten honderd. Na den vrede te *Utrecht* rezen dezelve terstond, en bereikten van 1716 tot 1720 *jaarlijks* de hoogte van *veertig ten honderd*. De waarde der aandeelen, die in 1672 van 650 tot 250 pCt. gevallen was, klom in 1718 bijna tot 600, en in 1723 tot omtrent 650 ten honderd; maar in 1720, het jaar van den windhandel, had zij *twaalfhonderd* perCt. bereikt, en de spoedige val had den ondergang van vele kooplieden ten gevolge (*). In het volgende Deel zullen wij de oorzaken van het trapsgewijze verval moeten ontwikkelen, nadat mannen als VAN RIEBEEK, VAN ZWOL en ZWAARDEKROON door nietige opvolgers waren vervangen.

(*) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 117. *Koophandel van Amsterdam*, II. D. bl. 45-47. SAVARY, *Dict. du Commerce*, Vol. I. p. 25.

Digitized by Google

BIJVOEGSEL I.

Over de Nederlanders in Brazilië.

(Zie bl. 41. van dit Deel.)

Na het afdrukken van het eerste Deel, is mij door de goedheid van mijnen geletterden vriend, den Heer BODEL NYENHUIS, ter hand gekomen eene belangrijke verzameling van historische stukjes over *Brazilië*, en wel over deszelfs verval sedert 1644, allen door tijdgenooten en somtijds daar ter plaatse zelve geschreven, als: *Kort en waarachtig verhaal van 't geen gepasseerd is sints de komst van de Spaansche vloot in Brazil, overgezonden door Graaf* MAURITS VAN NASSAU (1643). *Bedenking over de combinatie der O. en W. I. Compagnien* (1644). *Journaal van* MATTHEUS VAN DEN BROEK. *Uitvaart van de W. I. Compagnie* (1645). *De Brazilische Breedebijl of Tsamenspraak tusschen Kees Jansz. Schott, komende uit Brazil, en Jan Maat, Koopmansknecht, hebbende voor dezen ook in Brazil geweest, over den verloop van Brazil* (1647). *Brazilische Gelt-Sack, waarin vertoont wordt, waar dat*

Digitized by Google

de Participanten van de W. I. C. haar geld gebleven is, gedrukt in *Brazilië* op 't *Recief* 1647 (eene verdichte opgave van drukplaats). *Journaal nopens de Rebellyen der Portugeesen, Juni* 1645 *tot* 28 *April* 1647 (1647). *Beschrijving van de leste Beroerten en afval der Portugeezen in Brazil, in de Fransche taal beschreven, door* PIERRE MOREAU, *die zelf in dat land geweest is, door* J. H. GLAZEMAKER *vertaald. Resolutie van Burgers en Raden tot Amsterdam, op 't stuk van de W. I. C.* (August. 1649, een *pasquil*, zeer hatelijk tegen de *Amsterdamsche* Regéring). *Accoord Capitulatie van Brazilië, van 't Recif* enz. Amst. 1654. *Manifest van Portugal* (met de wederlegging), 's Hage 1659. Zeer veel opmerkelijks en gewigtigs bevatten deze stukken, waaruit wij hier een en ander zullen mededeelen.

Vooreerst ziet men, dat de *Westindische* Maatschappij zich voornamelijk, bij haren wensch tot vereeniging met de *Oostindische*, als welke haar alleen redden kon (*), daarop grondde, dat derzelver octrooi verstreken, *en zij dus noch regt, noch aanspraak, noch toestemming had, om op Oostindiën te handelen, meer dan andere kooplieden van dezen Staat, daar het regt van dien handel aan 't Algemeen is vervallen.* Zonderling is eene andere redenering van de voorstanders der W. I. Maatschappij. Zij vergeleken namelijk hare mededingster in *Oostindië* met de *Overjordaansche* stammen in de laatste dagen van MOZES, die ook eerst niet ten strijde wilden trekken om *Kanaän* te veroveren, doch welke MOZES bevolen heeft, *zich met hare andere broe-*

(*) Zie ons I. D. bl. 450-460.

Digitized by Google

ders Israëliten te combinéren en dezelve bij te staan en te helpen. Nogtans hebben wij gezien, dat men de bloeijende *Oostindische* niet aan de reeds wrakke *Westindische* Maatſchappij wilde opofferen. In de *Uitvaart der Westindische Compagnie* toont deze zich ten hoogſte gebelgd over het voorſtel van *vrije vaart en handel voor alle Nederlanders* naar de landen van haar octrooi, hetwelk voornamelijk door *Amsterdam* gedreven werd, tegen hetwelk men dan ook geene ſchampere bewoordingen ſpaart; de voorſtanders van den vrijen handel met *Satan* vergelijkende, en het doende voorkomen, als of dit voorſtel niet meer dan eene verraderlijke, met *Spanje* afgeſprokene kunstgreep was, om de Maatſchappij, en daarmede eene geduchte vijandin van dat Rijk, te doen vallen; waartoe verſcheidene lieden met zware ſommen *waren omgekocht.* Wij, die gezonder denkbeelden van vrijen handel hebben, kunnen ons van zulk eene beſchuldiging naauwelijks een denkbeeld maken. Ook neemt de voorſpraak der Maatſchappij andere redenen te baat, om den vrijen handel als ondoelmatig te doen voorkomen, zoo als dat de W. I. Maatſchappij de uitbreiding des Christendoms in die landen zou bevorderen, terwijl de bijzondere kooplieden, *geene veroveringen zoekende*, daardoor dat loffelijk doel zouden te leur ſtellen! Eene ſchandelijke berekening van den prijs der ſlaven, die men in *Brazilië* goedkoop wenschte te hebben, terwijl de invoer door de *concurrentie* van den vrijen handel duurder zou worden, gaan wij voorbij. In de *Zamenspraak* en den *Brazilischen Geldzak* worden de misbruiken en geldverſpilling van de dienaren der Maatſchappij, zonder verſchooning, ten toon geſteld. In het *Jour-*

Digitized by Google

naal der Rebellye wordt het beſtuur der Maatſchappij ten aanzien van de in *Brazilië* wonende *Portugeezen* ten hoogſte geprezen (*).

„Met wat vaderlijke zorgvuldigheid en liefde „zou een vader aan zijne eigene kinderen meer „deugd en goed hebben kunnen doen, als door „onze overheden van tijd tot tijd aan de *Portugee-* „*zen* is bewezen! 't is de ganſche wereld genoeg be- „kend, want haar eigen gemoed zal zulks moeten „betuigen. Want niet alleen de bedenking, *dat zij* „*eene overwonnen Natie*, *dat zij onze doodvijanden* „*waren*, in religie, humeuren en zeden verſchillend, „alles aan eene zijde geſteld, is hun toegelaten de „vrije Godsdienstoefening, hebbende voorts hare ker- „ken en kapellen, daar zij hunne dienst deden, ja „zelfs in *Mauritsstad*. In regtszaken zijn zij zoo „wel als onze Natie tot Schepenen geadmitteerd en „gekozen geweest, in gelijk getal en gezag. Wat „konden zij meerder begeeren, dan meermalen in ge- „wigtige ſtaatszaken en geheimen te zijn gebezigd „geweest? Wat gunst en *kredict* heeft men hun „niet gedaan en betoond, hetwelk de Compagnie, „kooplieden en particulieren, nog wel twintig jaren „zal heugen en ſmarten, ja zelfs lijf en leven „onder hunne handen betrouwd. Heeft men niet „JAN FERNAND VIERA, in 't jaar 1639 tot Ritmees- „ter van eene compagnie paarden gekozen, en ge- „ſteld vóór die van onze eigene Natie? Wat kon „men meer aan hun doen; zijnde in zoo vele ge- „wigtige deelen meer begunſtigd dan onze eigene

(*) Ik haal, de tallooze bastaardwoorden uitgezonderd, hier den tekst woordelijk aan.

Digitized by Google

„Natie, die daarover (en niet zonder reden) niet „weinig jaloers was. Doch onze Overheden, de „zaak, en waarom, beter wetende en dieper door„ziende, verhoopten door zulke middelen de *Portu„geesche* trotschheid met der tijd in de *Nederland„sche* eenvoudige goedheid en zeden te herscheppen, „en de vervreemde humeuren in broederlijke liefde „te vereenigen; maar wat daar op is gevolgd, is „iedereen, die maar de minste tijd in 't land is ge„weest, genoeg bekend; want van de eerste ure af, „dat wij deze landen veroverd hebben, zijn verra„derijen, de eene na de andere, uitgedacht, en op „velerlei manieren in 't werk gesteld, waardoor zij „oorzaak zijn van den dood van menige honderd „man; want zoo lang de oorlog geduurd heeft, is „er nooit zoo veel volk gebleven in openbare veld„slagen en ontmoetingen, dan door de hinderlagen „en verraderijen der *Portugeezen*, die zij ons volk „gestadig leiden, want wanneer bij dag ons volk hen „voorbij ging, toonden zij ons de beste houding der „wereld, en, bij nacht te zamen rustende, sneden „zij ons volk den hals af."

Veel minder gunstig is het tafereel, hetwelk de *Franschman* MORRAU, een, zoo 't schijnt, onzijdig ooggetuige, van het bestuur der Maatschappij geeft. Alle *Portugeezen* werden ontwapend, en mogten zelfs geen buskruid in huis hebben; de huizen werden tot dat einde doorzocht, hetwelk tot knevelarijen aanleiding gaf. De dienaars der Maatschappij eischten van alle inwoners, zoo der steden en vlekken als van het platte land, den *twintigsten penning* (5 pCt.) van hunne *bezittingen*, *volgens de schatting des eischers*, en meermalen 10 pCt. van de huishuur, terwijl de houten brug op het *Recief* (naar *Mau-*

Digitized by Google

ritsstad) wel honderdmaal meer geld dan zij kostte, aan den aannemer opbragt, daar een man te paard met zijnen ſlaaf *tweeëndertig stuivers* aan tolgeld op deze brug betaalde. De Maatſchappij, die lang den alleenhandel had, eischte voor hare waren eenen onmatigen prijs, die den *Hollanders*, aan het *Recief* gevestigd, geene keus overliet, indien zij wilden ſtaande blijven, dan den *Portugeezen* insgelijks verbazende ſommen af te eiſchen, waarbij zich echter de Maatſchappij gemakkelijk in het borgen betoonde. Dit laatſte was ook het geval met de zwarte ſlaven, van welke men, door het bezit van *Angola* en *St. Thomas*, genoegzaam den alleenhandel had, en van welke men er dus ſomtijds aan de *Brazilianen*, die nog onder *Portugal* ſtonden, tegen 1500 of 1600 guldens verkocht, maar ter goeder rekening en op borgtogt van *Portugeesche* onderdanen der Republiek. Dit was een magtige prikkel voor deze laatſten, om zich, door eenen *opſtand, van de zware ſchuld, die op* hen drukte, te ontſlaan.

De behandeling, welke de talrijk aangevoerde ſlaven bij de *Portugeezen* ondergingen, was onmenſchelijk. Somtijds werden degenen, die onder den bovenmatigen arbeid bezweken, van de voetzolen tot het hoofd met driehonderd ſlagen geteisterd, zoodat het bloed aan alle zijden uit hun ligchaam ſprong; de wonden werden voorts met wijnazijn en zout gewreven; die klaagde, moest dubbele ſtraf verwachten; ſomtijds werd deze marteling twee of drie dagen achtereen herhaald. Dan ſloot men hen geboeid in een duister hok, en bragt hen daags daaraan, *buigzamer*, zegt MOREAU, *dan een handschoen*, weder aan het paardenwerk, waar zij liever zich zelve doodden, dan andermaal hunne taak niet af te doen, om aan dezelfde marteling bloot te

Digitized by Google

ſtaan. Voegt men hier nu de hitte der ſuikerovens in het *Braziliſche* klimaat bij, zoo kan men zich een denkbeeld van de hel maken, die de ongelukkige zonen van *Afrika* onder zulke wreede meesters hier op aarde te verduren hadden. Volgens alle berigten is de behandeling dezer ongelukkigen door de latere *Portugeezen*, en hunne afſtammelingen in *Brazilië*, minder onmenſchelijk. De *Franschman*, dien wij volgen, ſchrijft dan ook deze harde behandeling aan de *Hollandſche* dienaars der Compagnie toe, zoodat de planters, om den prijs der ſlaven zoo wel, als om de duurte aller levensmiddelen, welke zekerlijk ongeloofelijk ſchijnt (*), zich ongemeen geſtreng meenden te moeten betoonen omtrent hunne ſlaven, ten einde derzelver arbeid, waarvan zij leven moesten, te vermeerderen. Maar deze beſchuldiging kon de barbaarschheid omtrent de *Negers buiten den arbeid* betoond, de vrijheid, om dezelve tegen zeker losgeld te dooden, en de behandeling der lijken, als doode dieren, geenszins vergoëlijken.

Omtrent de *Indianen* was de handelwijze der *Nederlanders* in den beginne zeer minzaam. Hoezeer ook de dapperheid der onzen, volgens den hun blijkbaar ongenegenen MOREAU, zoo groot was, dat 20 *Hollanders* niet ſchroomden, honderd vijanden aan te tasten, moesten zij echter, om de overmagt, die *Spanje*

(*) De volgende ſtalen zijn, in vredestijd, naauwelijks denkbaar. Een pond kalfs- of ſchapenvleesch kostte twee guldens, een pond varkensvleesch drie, een ſpeenvarken vijftien guldens, een versch ei tien ſtuivers, een hoen tien gulden, eene peer drie gulden, de *Spaansche* en *Fransche* wijn en ſterk bier vijf guldens de pint, enz. Men had geen koper geld. *Beschrijving van de leste beroerten en afval der Portugeezen in Brazil*, bl. 15.

Digitized by Google

tegen hen in de wapenen bragt (bijna de geheele *Portugeesche* bevolking van *Brazilië*), hunne toevlugt tot de inlanders nemen. Zij verklaarden hen dus openlijk voor *vrij*, hetwelk de oorſpronkelijke *Americanen*, aan traagheid gewoon, en dus tegen den arbeid bij de *Portugeezen* vooral opziende, ongemeen welgevallig was. Nu leerde men hen allengs, onder voorwendſel van de noodzakelijkheid der verdediging tegen hunne oude tirannen, den wapenhandel (waaraan zich echter de woeste ſtam der *Tapuyas* minder gewennen kon, die ſlechts met knodſen ſtreed). Zij doodden nu zeer vele *Portugeezen*, en roofden hun zilver en goud. Het Beſtuur in *Brazilië*, verlangende die kostbare metalen weder magtig te worden, verbood ten ſtrengſte aan elk', buiten de dienaren der Maatſchappij, om met de inboorlingen handel te drijven; zoo doende wisten deze het *Portugeesche* goud en zilver voor brandewijn, tabak en ſnuisterijen aan zich te brengen.

Maar deze hebzucht ging nog verder, en trof ook de krijgslieden der Maatſchappij uit *Europa*. Van den lijftogt, voor de ſoldaten beſtemd, werd het beste uitgeſchoten en aan de *Portugeezen* verkocht; 's lands verdedigers moesten zich met het bedorvene en vergane behelpen. Men liet de ſoldij twee, drie, vier of vijf jaren oploopen, en dan verkochten de ſoldaten, uit wanhoop, dit hun verſchuldigde aan burgers of *Joden*, voor een vierde der waarde. Men nam niemand langer aan dan drie jaren, en nogtans kon men geen verlof tot heengaan verkrijgen, al had men ook twaalf jaren gediend. Verongelukten de ſchepen, of werden zij genomen, zoo bekwamen de ongelukkige krijgslieden, die naar het vaderland overſtaken, voor dit tijdverzuim geene vergoeding. Som-

Digitized by Google

tijds *verdichtte* men betalingen aan de ſoldaten, liet die ter rekenkamer opteekenen, en bragt daardoor meermalen de krijgslieden zoodanig tot wanhoop, dat zij zich, van alles ontbloot, ophingen, of als roovers naar de bosſchen vlugtten, en van daar zoo veel nadeel aan de landbouwende *Portugeezen* brouwden, dat deze om wapenen deden verzoeken, ten einde zich te kunnen verdedigen. Men bewilligde zulks, doch ſlechts onder voorwaarde van *teruggave;* deze werd echter door geſchenken, die de oogen der opzieners ſloten, ontdoken. Zoo kwamen de *Portugeezen* allengs aan gewéren, en daar het misnoegen algemeen was, en, gelijk VAN DEN BROEK in zijn *Journaal* met bijkans alle *Hollandsche* ſchrijvers beweert, door *Portugal* na de omwenteling van 1640 in 't geheim werd aangeſtookt, en door den magtigen hefboom der *Nationaliteit* in werking gebragt, zoo barstte het ten laatſte in 1645 uit.

De *Hollanders* op het *Recief* waren door de tienjarige wapenſchorſing geheel in ſlaap gewiegd. De *Portugeezen* onder hun gebied veinsden de hartelijkſte genegenheid en trouw, en het gelukte hun, de *Hollanders* tot gastmalen uit te lokken, waar derzelver gulhartige aard onder eene friſsche teug zich wel eens iets van Staatsgeheimen liet ontvallen, waarmede de altijd, maar nu vooral met opzet, matige en ſobere *Portugeezen* hun voordeel deden. (Ook in een ander ſtukje vinden wij van de gedurige feestmalen, door de *Hollanders* aan de *Portugeezen* gegeven, en wederkeerig, gewaagd). De laatstgemelden hadden geene geſchillen noch regtsgedingen met de *Hollanders* meer, maar ſchikten alles naar derzelver goedvinden. In één woord, het was de bedriegelijke kalmte vóór den ſtorm.

Digitized by Google

Onder de bijzondere gunſtelingen van de *Hollandsche* Raadsheeren was de *Mulat* JAAO FERNANDEZ VIERA, een doorſlepen zamenzweerder, die met den Onderkoning van *Bahia*, te midden van vrede en rust, het ontwerp beraamde, om de *Hollanders* te overrompelen, te vermoorden of gevangen te nemen, en dan het *Recief* te hernemen. Terwijl hij met zekeren VIDAL, zoon van een' landeigenaar te *Paraiba*, alles overleide, werd onvoorzigtiglijk een bankbreukige *Jood* in het geheim ingewijd, die zich haastte, der Regéring alles te ontdekken. Doch deze wilde eenen bankeroetier niet vertrouwen in eene aanklagt tegen den algemeen geachten VIERA, en men vreesde, de *Portugeezen* daardoor te zullen verbitteren. In 't algemeen was de gerustheid zoo onbegrijpelijk groot, dat de onzen alle oorlogstoebereidſelen ſtaakten, ſlechts 1500 of 1600 man over geheel *Braziliën* in dienst behielden, en de overigen naar *Holland* terugzonden, of ontſloegen om hen aan den landbouw te zetten. VIDAL kwam nu, onder een zeer ſchijnbaar voorwendſel, aan 't *Recief*, nam zijn verblijf bij VIERA, en bragt daar de zamenzwering tot rijpheid. Doch eenige *Portugeezen*, over de laagheid der middelen van dezen echt *revolutionnairen* opſtand verontwaardigd, gaven daarvan, door eenen *Jood*, kennis aan de *Nederlandsche* Regéring. Maar VIERA, de ziel der zamenzwering, wien men, in plaats van hem te *vatten*, ſlechts *ontbood*, ſtelde zijne komst onder een voorwendſel uit, en ontſnapte, na zijne medeſtanders, de meeste *Portugeezen* op het *Recief*, gewaarſchuwd te hebben. Dezen volgden hem, en er bleven ſlechts eenige zwakke grijsaards over, welke door de *Nederlanders* ongemoeid werden gelaten. Van toen af had de opſtand eene volkomene gedaante verkregen,

Digitized by Google

en won al meer en meer veld. De *Nederlanders* kondigden eene algemeene vergiffenis af (waarop sommige *Portugeesche* inwoners terug kwamen), waarvan echter de Hoofden VIERA, CAVALCANTE AMADÔR van *Aragussa* werden uitgezonderd, op wier hoofden elk drieduizend guldens gezet werden. Daarentegen gaven deze ook bekendmakingen uit, onder den naam van *beschermers der goddelijke vrijheid*, en beloofden vrijheid van Godsdienst aan elk, Christen of *Jood*, die zich aan hunne zijde zou scharen. Het was eene echte *omwenteling* in den vreesselijken hedendaagschen zin van het woord, en zij werd ook door dergelijke gruwelen gekenschetst.

In de bijzonderheden van den daarop gevolgden oorlog tusschen de Maatschappij en de opstandelingen, en naderhand met *Portugal*, die MOREAU omstandig verhaalt, gedoogt ons bestek ons niet, te treden.

Omtrent de groote ontwerpen der *Hollanders* met *Brazilië*, verhaalt die Schrijver het volgende (bl. 91.), hetwelk ons te meer met spijt over de verwaarloozing van deze heerlijke volkplanting moet vervullen. Wanneer de opstand niet was uitgebroken, zoude men, na 1654, dat land aan het gezag der W. I. Maatschappij onttrokken, en het door een lid der Staten-Vergadering hebben doen besturen. *Men zou vrijen handel aan alle volken naar Brazilië hebben geschonken*, zeer matige tollen en schattingen aldaar geheven, en aan het *Recief eene Hoogeschool voor America*, met aanzienlijke inkomsten, hebben gevestigd. Men zou pogingen tot beschaving en Christelijk onderwijs der inboorlingen, zelfs der wilde *Tapuyas*, hebben aangewend. Men wilde eene drukkerij aan het *Recief* aanleggen. Reeds had men eeni-

Digitized by Google

ge vorderingen in het onderwijs dier wilden gemaakt; een jong *Engelschman*, die zijne eerste jeugd onder hen had doorgebragt, en aan de Hooge School te *Leyden* tot leeraar bevorderd was, keerde naar *Brazilië* terug, *en vertaalde den geheelen Bijbel uit het oorspronkelijke in de taal dezer volken*, een reuzenwerk, 't welk zelfs de hedendaagsche Bijbelgenootschappen niet hebben beproefd. De geschiedenissen van het Oude en Nieuwe Testament veroorzaakten aan deze Volken een onbegrijpelijk genoegen. Ook wilde men de inlanders aan landbouw en handwerken gewennen, ten einde dus eene aanzienlijke gezetene bevolking te bekomen; men koesterde het ontwerp, wanneer de vereeniging der *Oost-* en *Westindische* Maatschappijen had doorgegaan, de *Oostindische* specerijen, kaneel, peper, nagelen en muskaatnoten, naar *Brazilië* te verplanten, en naar goud- en zilvermijnen te zoeken. Dan zou het *Recief* datgene geworden zijn, 't welk *Rio Janeiro* (hoezeer minder gelegen door den verren afstand) reeds begon te worden, eer de onzalige zwijmelgeest der *Revolutie* ook daar alles verkeerde: de markt namelijk tusschen *Europa*, *Afrika* en *America*.

Zie daar het groote en heerlijke plan, eenen ALEXANDER *den Grooten* waardig, een plan dat eenmaal, in zijne gouden Eeuw, het kleine *Nederland* koesterde. Doch wanneer zich veroveringszucht, even als bij dien werelddwinger, in het spel gemengd had; wanneer men, zoo als MOREAU beweert, zonder den opstand der *Portugeezen*, die alle krachten voor *Brazilië* scheen te vereischen, geenen vrede met *Spanje* gemaakt, maar, vereenigd met *Frankrijk*, die reeds zwakke Mogendheid verder beoorloogd, en op hare

Digitized by Google

Americaansche bezittingen op het vaste land zou gevlamd hebben, dan was misschien de hinderpaal gezegend, die zulk eene overspanning belette, waaronder een volk van twee Millioenen zielen gewis bezweken, of misschien door *Frankrijk* verzwolgen zou zijn.

BIJVOEGSEL II.

Op bl. 114 van dit Deel.

In het *verwaarloosd Formosa* (bl. 57 *en verv.*) vindt men een ijzingwekkend verhaal van de wreedheden, door de *Chineezen* tegen de *Nederlanders* op dat eiland gepleegd. Aan twaalf gevangene *Nederlanders*, die zich in vrijheid hadden willen stellen, en hunne bewakers afmaken (hetwelk door een' *Franschman* aan de *Chineezen* verraden werd), sneden zij neus, ooren en handen af, en zonden hen dus naar het fort *Zelandia*. Twee schoolmeesters, die de *Formosanen* tot kloeken tegenstand aanspoorden, werden *gekruisigd*. Het *verwaarloosd Formosa* verhaalt de grootmoedige daad van HAMBROEK nog uitvoeriger dan VALENTIJN, en volgens dit verhaal was dezelve nog meer overeenkomstig met die van REGULUS. De vijand was namelijk verdrietig over de langdurigheid van het beleg der vesting *Zelandia;* hij had veel verloren, en vele zijner soldaten begonnen hem te verlaten. Daarom zond hij HAMBROEK met de bekende opeisching naar het fort. Deze gaf aan COYET van den waren, hem nog onbekenden staat van zaken des vijands kennis, vermaan-

Digitized by Google

de ten ernſtigſte tot volharding en wachten naar ontzet uit *Batavia*, doch voegde daarbij, dat hij wel wist, met dezen raad het vonnis des doods over zich en alle zijne medegevangenen uit te ſpreken; ten minſte zeker over zich, want *misschien* kon zijne wederkomst zijne lotgenooten nog redden. Volgens dezen Schrijver waren 's mans laatſte woorden, na het aandoenlijke tooneel met zijne dochters, de volgende: *Mannen! ik ga als nu naar mijn' gewissen dood, op hope van eenige mijner gevangen makkers in 't leger dienst te kunnen doen, en dat men mij niet ter eeniger tijd mogt verwijten, van door mijn achterblijven den ondergang van zoo vele eerlijke lieden en vrome Christenen veroorzaakt te hebben. God wil ulieden bewaren; ik twijfel niet, of hij zal u nog eene gewenschte uitkomst verleenen; houdt maar goeden moed, en verdraagt den arbeid des oorlogs geduldig.*

De gevangen *Nederlanders* werden daarop, ten getale van vijfhonderd, vermoord, en niemand geſpaard dan de Landdrost JACOBUS VALENTIJN, benevens nog omtrent twintig perſonen, die hij bij zich had, welke na het overgaan van *Zelandia* gezamenlijk naar *China* vervoerd zijn.

De ſchildering, welke de Schrijver van het *verwaarloosd Formosa* (blijkbaar zelf een oudgast) van de dienaren der Maatſchappij geeft, is alles behalve voordeelig, en toont, dat reeds in 1661 de ambtshonger en de oneerlijke ſluipwegen, om zich ten koste der Maatſchappij te verrijken, zeer algemeen waren. Zelfs van vele Predikanten op *Formosa* geeft hij eene ongunſtige getuigenis, en ſpreekt van ſommigen hun-

Digitized by Google

ner, die wel *twee tonnen* gouds overgegaard en thuis gebragt zouden hebben, hetwelk langs eerlijke wegen toch moeijelijk viel. Het is echter waar, dat VALENTIJN (zelf een predikant) zijne ambtgenooten van die beschuldiging vrijpleit, en verzekert, dat de winstgevende handel naar *Japan*, waarvan zij zoo veel voordeel zouden getrokken hebben, niet door de predikanten, maar door de hooge burgerlijke ambtenaren voor eigene rekening werd gevoerd.

BIJVOEGSEL III.

Op bl. 148 van dit Deel.

Eenige bijzonderheden uit de Beschrijving van Nieuw-Nederland, *door* A. VAN DER DONCK (*destijds inwoner van hetzelve*), *2de Druk*, Amsterdam 1656, *kl. 4to.* (*).

De Schrijver betoogt de *eerste* ontdekking van *Nieuw-Nederland* door onze landgenooten uit de getuigenis der inboorlingen, door hem zelv' gesproken, die het schip van HUDSON, *de halve Maan*, ziende aankomen, niet wisten, wat daarvan te maken, het voor een zeemonster, en de *Nederlanders* voor

(*) Ook dit werkje is mij ter leen verstrekt door de goedheid van den Heere BODÉL NYENHUIS te *Leyden*, wien ik daarvoor hier openlijk mijnen dank betuig. Het schijnt niet zeer bekend te zijn, en kwam mij dus belangrijk genoeg voor, om daaruit het een en ander mede te deelen.

Digitized by Google

hoogere wezens hielden (even als de meer zuidelijke *Americanen* vroeger de *Spanjaarden*). Behalve de *Noordrivier*, destijds ook de *Manhattans-*, *Montaigne-* en *Maurits-rivier* genoemd, en thans de *Hudson* naar den ontdekker, de *Zuidrivier* of *Delaware*, en de *versche rivier* of *Connecticut*, werd ook de baai of zeearm, die het *lange eiland* van de vaste kust afscheidt, de *Oostrivier* genaamd.

De *Nederlanders* bewonderden het *zware* houtgewas der oorspronkelijke bosschen, hetwelk hun echter, zoo als zij te regt zeiden, *te veel in den weg* was. Zij hadden van de *Indianen* de gewoonte overgenomen (ook bij latere volkplanters gebezigd) om de bosschen in het najaar, en somtijds ook in 't voorjaar, in den brand te steken, en dus het dorre hout te vernielen, grond tot den aanbouw te winnen, en de jagt gemakkelijker te maken. Zij hadden er appelen, peren, kersen, perziken, abrikozen en andere *Europische* vruchten overgebragt, die er uitnemend goed voortkwamen. De wijngaard groeide in 't wild; doch doordien dezelve in de digte bosschen weinig zon had, werden de druiven zelden rijp. Ook hadden de onzen er eene menigte groenten overgeplant, alsmede salade en toekruid. De pompoenen of kauwoerden, die de volkplanters daar te lande vonden, golden hun, met eenige toebereiding, voor een smakelijk voedsel, met de appelen te vergelijken. Onder de talrijke bloemen was er de roos uit *Nederland* overgebragt. Zekere AUGUSTIJN HEERMAN had omtrent *Nieuw-Amsterdam* (*Nieuw-York*) begonnen, indigo te kweeken. De landbouw werd

Digitized by Google

door den uitſtekend vruchtbaren grond zeer begunſtigd. *Mais* of *Turksche* tarwe en tabak werden gebruikt, om het land voor den eigenlijken *Europischen* graanoogst te bereiden, die mede uitſtekend ſlaagde. Zekere predikant te *Renselaarswijk*, in het Noorden der volkplanting, betuigt, *elfmaal* achter een op het zelfde land tarwe gewonnen te hebben, zonder deze graanſoort door anderen af te wisſelen of het land te laten rusten, hetwelk, bij de toenmalige meer algemeen in zwang zijnde gewoonte van braken, ſchier voor een wonder gold. Gerst en rogge groeiden er hoog en zwaar. De *Nederlanders* waren niet minder dan andere Natien gretig op de ontdekking van dat ſchitterende metaal, hetwelk zoo veler hartstogten opwekt; en DONCK verzekert, dat, bij zekere bijeenkomst met de *Maqua's*, toen nog de ſterkſte en meest gevreesde Natie daar te lande (waarſchijnlijk de *Mohawks*, of misſchien de *Mohicans*), een der *Indianen* zich met ſchitterende koleuren beſtreek; de verfſtof, door de onzen beſchouwd zijnde, bleek in de ſmeltkroes gouderts te zijn. Men deed zich nu den berg aanwijzen, waar deze ſtof gevonden werd, en vond inderdaad eene veelbeloovende uitkomst; doch door het vergaan van een paar ſchepen, onder anderen van dat des Directeurs WILLEM KIEFT, in 1657, waarmede men de gewonnen proeven overzond, bleef deze onderneming ſteken.

De *Nederlanders* bragten er onder anderen paarden uit het Sticht van *Utrecht* over; beter voor den landbouw, doch niet zoo vlug of zoo menigvuldig als de paarden, uit *Engeland* naar deszelfs naburige Koloniën overgebragt. Men had ook runde-

Digitized by Google

ren, varkens en ſchapen. Van de wilde dieren zullen wij niet ſpreken; dezelve zijn uit nieuwere reis-beſchrijvingen genoeg bekend (*). De Schrijver prijst ongemeen de gezondheid des lands, alwaar men toen nog geen denkbeeld van *gele koorts* had.

Merkwaardig is de beſchrijving, die DONCK van de geſtalte, geaardheid, zeden, en Godsdienst der inwoners geeft. De Schrijver is zeer verlegen met de vraag: *Hoe hier menschen gekomen zijn?* en hij verhaalt, dat ſommigen aan eene geheel andere ſchepping, buiten die van ADAM, denken. (De nabijheid van *America* aan *Azië* bij de *Behring*-ſtraat was nog onbekend). Voorts komt deze beſchrijving met hetgeen wij van *America* en deszelfs oorſpronkelijke inwoners uit latere berigten weten, niet bijzonder overeen.

Op het ſlot dezer beſchrijving is eene zamenſpraak *over de gelegenheden van Nieuw-Nederland* tusſchen een *Nederlandsch Patriot* en een *Nieuw-Nederlander*. De laatſte beweerde, dat het land voor den ſcheepsbouw, en het bekomen van ijzer, hout, granen of andere *Oostzee*-waren, onverbeterlijk geſchikt was, en ons de *Oostzee*, in geval van oorlog of anderzins, zou kunnen vergoeden. (Men wil, dat

(*) Eéne aanmerking nogtans, tot *onze* oude natuurlijke geſchiedenis behoorende, zal niet overtollig zijn. DONCK zegt, dat de wolven *niet zoo kwaad of groot zijn als in Nederland*. In het bloeijende midden der zeventiende Eeuw was dus ons vaderland nog ten prooi aan wilde dieren, waarvan men thans naauwelijks in hetzelve hoort. Dit doet zien, hoezeer de bevolking ſedert, althans in de buitenprovinciën, is toegenomen.

Digitized by Google

de *Engelschen* vóór eenige jaren hun *Canada* uit hetzelfde oogpunt zijn gaan beschouwen.) Voornamelijk echter was *Nieuw-Nederland*, als handelsvestiging en volkplanting, tot lozing der overtollige bevolking van dezen staat, onwaardeerbaar. Vervolgens zocht de *Nieuw-Nederlander* te betoogen, dat er voor deze volkplanting weinig gevaar was, zoowel van de *Indianen* als *Portugeezen*; zelfs van de *Engelschen; niet*, zegt hij, *dat ik het zoo zeer hunnen goeden wil toeschrijf, als wel hun eigenbaat en voordeel.* (Het is echter weldra gebleken, dat de *Nieuw-Nederlander* zich hier deerlijk vergiste.) Voorts wat den handel betreft, die bestond nog meest in granen, als tarwe, rogge, erwten, garst, enz., alsmede in spek, vleesch, visch, bier, wijn, enz., waarmede men de *Westindische* eilanden voorzag; eindelijk, voor *Europa*, in tabak, bontwerk, bevers-, otters-, beeren-, elands- en hartevellen. De wijnbouw, de visscherij, de walvischvangst, het teerkoken, de houthandel en de ijzermijnen begonnen eerst, maar beloofden reeds veel. De *Nieuw-Nederlander* maakte zich schitterende *denkbeelden* van handel met de *Engelschen* van *Virginië* en *Nieuw-Engeland*, met de *Franschen* van *Canada* langs de *Hudsons*-rivier en het meir van *Champlain*, en (in weerwil van het *Spaansche Monopolie*) met de *Spanjaarden* van *Florida*, de *Bahama's*- en andere *Westindische* eilanden.

Men ziet uit dit stuk, voor hoe belangrijk eenige onzer landgenooten destijds reeds dit gewest hielden, waarvoor (blijkens de Brieven van D'ESTRADES) de stad *Amsterdam*, behalve den koopprijs van

Digitized by Google

700,000 guldens, nog twee Millioenen ter verbetering had besteed, en hetwelk, na aftrek van alle kosten, aan die stad 60,000 guldens renten opbragt; een land, welks hoog gewigt eerst in onze tijden door den wereldhandel van *Nieuw-York* is gebleken, 't welk *ons* in *China* reeds de loef heeft afgestoken, in ons eigen *Java* onze mededinger, en veeltijds onze tusschenhandelaar is (*).

(*) *Lettres* D'ESTRADES, T. III. p. 382. Zie ook AITZEMA, *Zaken van Staat en Oorlog*, V. D., over de onderhandelingen tusschen de *Engelschen* en *Nederlanders* over de grenscheiding van *Nieuw-Nederland.*

*

C L h

Digitized by Google

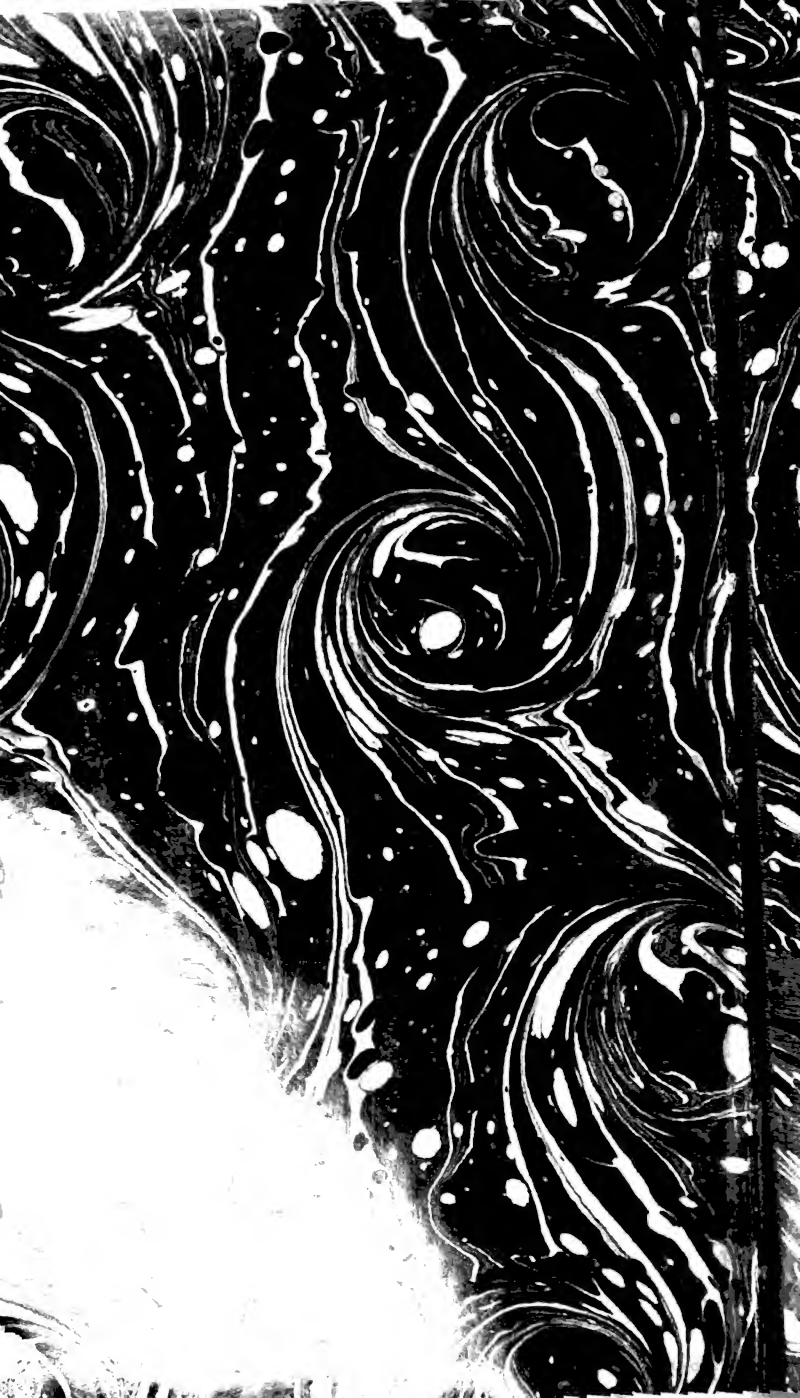

325.492 K129
Kampen, N. G. van (Nicolaas Godfried), 1
Geschiedenis der Nederlanders buiten Eur
3 1951 002 319 309 V

Digitized by Google